IACOBI CVIACII

IC. PRÆSTANTISSIMI

OPERVM PRIORVM

QVÆ DE IVRE FECIT,

TOMI II. PARS ALTERA:

SIVE

AD TRES POSTREMOS CODICIS IVSTINIANI LIBROS

COMMENTARII

Ex autographo ipsius Cuiacij emendati

Opera & studio CAROLI ANNIBALIS FABROTI IC.



LVTETIÆ PARISIORVM,

Impensis Societatis Typographicæ Librorum Officij Ecclesiastici, iussu Regis constitutæ.

M. DC. LVIII.

CVM PRIVILEGIO REGIS.

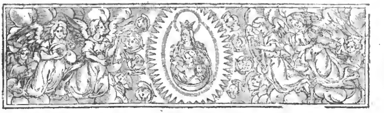
IN HAC TOMI II. PARTE

CONTINENTVR

I. Ad libros X. XI. & XII. Codicis, Commentarij.

II. Nouellarum Conſtitutionum Expoſitio.

III. De Feudis libri quinque.



ILLVSTRISSIMÆ

ET OPTIMÆ PRINCIPI

MARGARITÆ VALESIÆ,

DVCI SABAVDIÆ ET BITVRIGVM,

IACOBVS CVIACIVS S.

QVOD *reliquis disciplinis, idem & nostræ accidit olim*, OPTIMA ET ILLVSTRISSIMA PRINCEPS, *vt traderetur & tractaretur male ab omnibus. Tum quæ lux ceteras extulit, eadem & huic affulsit nostræ. At non idem vindex. Ceteris Franciscus rex parens tuus nunquam laudatus satis, nostra parum abfuit vt vindice careret, nisi quod supererat opere paterno, ei explendo te Deus reseruasset. Nam certissimum hoc & compertissimum est, principem extitisse adhuc nullum, qui puræ Iurisprudentiæ professores fouerit vt tu facis. Qua ex re (dicam quod sentio, & mecum sentiunt sani omnes, fremant licet obstipæ mentes quædam) nulla etiam adhuc schola huic tuæ similis, in qua omnes ius docent caste, pure, cordate, sine fuco, sine fallaciis: aut si quis tentet sequius, non sedilia, non solia, non, vt paucis omnia complectar, Genius scholæ ferat: transferat potius statim mutetque illum, quisquis sit, in meliorem formam. Genius hic proprie tuus est. quamobrem merito etiam ad te omnia referuntur quæcunque hæc schola parit. Sua tibi Baro, sua Duarenus, sine exemplo Iurisprudentiæ maximi duces. Mea & ipse pessimus sim, si alij quam tibi: non omnia tamen, quia non omnia te digna, sed hoc nouum in tres postremos Constitutionum Codicis opus expectatum & expetitum nimis, quod non te indignum forsitan homines iudicaturi sint, vel quod perfecerit nondum simile alius quisquam, vel quod totum sit de rebus ad principes pertinentibus. Qua maxime ratione, vt arbitror, veteres Franci, qui principum suorum valde amantes fuerunt, missis nouem aliis libris, hos tres duntaxat Francos fecerunt, quos equidem amici beneficio habui in manibus semper dum huic operi operam dabam, sed vsui profecto fuere non multum, nec minus tamen ideo eos legebam libenter. Iuuabat satis veterum Francorum studium & diligentia & principum cura. Eos quibus sum vsus potissimum, illustrissimæ & potentissimæ Reginæ Catherinæ Mediceæ locupletissima bibliotheca mihi suppeditauit. Tu obsonia: illa, instrumenta dedit, nec viris plane iam hoc debetur opus. Te igitur primum adeo, quia prima abs te fero, altera ratione quod illi repensetur breui curaturus. Vale, Biturigis* VI. *Id. Iul.* M. D. LXII.

INDEX

TITVLORVM IN COMMENTARIIS AD LIBROS X. XI. XII. Codicis D. Iustiniani contentorum.

LIBER X.

Tit. I. DE Iure fisci, 1
T. 2. De conueniendis fisci debitoribus, 8
T. 3. de fide & iure hastæ fiscalis, & de adiectionibus, 10
T. 4. de venditione rerum fiscalium cum priuatis communium, 13
T. 5. ne fiscus rem quam vendidit euincat, 14
T. 6. de iis qui ex publicis rationibus mutuam pecuniam acceperint, ibid.
T. 7. pœnis fiscalibus creditores præferri, 15
T. 8. de fiscalibus vsuris, ibid.
T. 9. de sententiis aduersus fiscum latis retractandis, 16
T. 10. de bonis vacantibus, & de incorporatione, 17
T. 11. de delatoribus, 19
T. 12. de petitionibus bonorum sublatis, 27
T. 13. de iis qui se deferunt, 29
T. 14. si liberalitatis imperialis socius sine herede decesserit, 30
T. 15. de thesauris, ibid.
T. 16. de annonis & tributis, 31
T. 17. de indictionibus, 38
T. 18. de superindicto, 39
T. 19. de exactionibus tributorum, 40
T. 20. de superexactionibus, 47
T. 21. de capiendis & distrahendis pignoribus tributorum causa, ibid.
T. 22. de apochis publicis & descriptionibus curialibus, 48
T. 23. de canone largitionalium titulorum, 50
T. 24. ne opera à collatoribus exigantur, 54
T. 25. de immunitate nemini concedenda, ibid.
T. 26. de conditis in publicis horreis, ibid.
T. 27. vt nemini liceat in coemptione specierum se excusare, & de munere sitonia, 55
T. 28. de collatione donatorum, vel releuatorum, aut translatorum, seu adæratorum, 61
T. 29. de collatione æris, 62
T. 30. de discussoribus, 63
T. 31. de Decurionibus & filiis eorum, & qui Decuriones habentur, quibus modis à fortuna curiali liberentur, 69
T. 32. si seruus aut libertus ad decurionatum aspirauerit, 91
T. 33. de prædiis curialium sine decreto non alienandis, 92
T. 34. quando & quibus quarta pars debetur, ex bonis decurionum, & de modo distributionis eorum, 95
T. 35. de imponenda lucratiuis descriptione, 99
T. 36. de præbendo salario, 101
T. 37. si curialis relicta ciuitate rus habitare maluerit, ibid.
T. 38. de municipibus & originariis, 102
T. 39. de incolis, & vbi quis domicilium habere videtur, & de iis qui studiorum causa in alia ciuitate degunt, 103
T. 40. de honoribus & muneribus non continuandis inter patrem & filium, & de interuallis, 106
T. 41. de muneribus patrimoniorum, 107
T. 42. quemadmodum ciuilia munera indicuntur, 109
T. 43. de iis qui sponte munera susceperunt, 110
T. 44. de iis qui à principe vacationem acceperunt, 111
T. 45. de vacatione publici muneris, 113
T. 46. de decretis decurionum super immunitate quibusdam concedenda, ibid.
T. 47. de excusationibus munerum, ibid.
T. 48. de quibus muneribus vel præstationibus nemini liceat se excusare, 119
T. 49. qui ætate se excusant, 120.
T. 50. qui morbo, 122
T. 51. de iis qui numero liberorum, vel paupertate excusationem meruerunt, ibid.
T. 52. de professoribus & medicis, 124
T. 53. de athletis, 127
T. 54. de iis qui non impletis stipendiis, sacramento soluti sunt, 128
T. 55. quibus muneribus excusantur hi qui post impletam militiam vel aduocationem per prouincias suis commodis vacantes commorantur, & de priuilegiis eorum, 129
T. 56. de conductoribus vectigalium fisci, 130
T. 57. de libertinis, ibid.
T. 58. de infantibus, 131
T. 59. de reis postulatis, ibid.
T. 60. de iis qui in exilium dati, vel ordine moti sunt, ibid.
T. 61. de filiisfamilias, & quemadmodum pater pro iis teneatur, 133
T. 62. de periculo successorum parentis, 134
T. 63. de mulieribus, in quo loco munera sexui congruentia & honores agnoscant, 134
T. 64. de legationibus, 135
T. 65. de excusationibus artificum, 137
T. 66. de potioribus ad munera nominandis, 139
T. 67. si propter inimicitias creatio facta sit, ibid.
T. 68. de sumptuum recuperatione, 140
T. 69. si post creationem quis decesserit, ibid.
T. 70. de tabulariis, scribis, logographis & censualibus, ibid.
T. 71. de susceptoribus, præpositis & arcariis, 142
T. 72. de ponderatoribus & auri illatione, 148
T. 73. de auri publici prosecutoribus, 149
T. 74. de iis quæ ex publica collatione illata sunt, non vsurpandis, ibidem.
T. 75. de auro coronario, 150
T. 76. de Irenarchis, 151
T. 77. de argenti pretio quod thesauris infertur, 152

LIBER XI.

TIT. I. DE lustralis auri collatione, 154
T. 2. de nauicularis seu naucleris publicas species transportantibus, 155
T. 3. de prædiis & omnibus rebus nauiculariorum, 157
T. 4. de nauibus non excusandis, 159
T. 5. ne quid oneri publico imponatur, 160
T. 6. de naufragiis, ibid.
T. 7. de metallariis, & metallis, & procuratoribus metallorum, 163
T. 8. de murilegulis, & gynaciariis, & procuratoribus gynacij, & de monetariis, & bastagariis, 165
T. 9. de vestibus holoueris, & auratis, & de tinctione sacri muricis, 170
T. 10. de fabricensibus, 173
T. 11. de veteris numismatis potestate, 176
T. 12. nulli licere in frenis, equestribus sellis, & in balteis margaritas & smaragdes, & hyacinthos aptare, & de artificibus palatinis, 177
T. 13. de classicis, 179
T. 14. de curialibus vrbis Romæ, ibid.
T. 15. de priuilegiis corporatorum vrbis Romæ, 180
T. 16. de pistoribus, ibid.
T. 17. de suariis, & susceptoribus vini, & cæteris corporatis, 181
T. 18. de collegiatis, & chartopratis, & nummulariis, 182
T. 19. de studiis liberalibus vrbis Romæ & Constantinopolitanæ, 183
T. 20. de honoratorum vehiculis, 184
T. 21. de priuilegiis vrbis Constantinopolitanæ, 185
T. 22. de metropoli Beryto, ibid.
T. 23. de canone frumentario vrbis Romæ, ibid.
T. 24. de frumento vrbis Constantinopolitanæ, 186
T. 25. de annonis ciuilibus, 188
T. 26. de mendicantibus validis, 189
T. 27. de nautis Tiberinis, ibid.
T. 28. de frumento Alexandrino, 190
T. 29. de Alexandriæ primatibus, 189. secundò.
T. 30. de iure reipublicæ, ibid.
T. 31. de administratione rerum publicarum, 190
T. 32. de vendendis rebus ciuitatis, ibid.
T. 33. de debitoribus ciuitatum. 193
T. 34. de periculo nominatorum, 195
T. 35. de periculo eorum qui pro magistratibus interuenerunt, 196
T. 36. quo quisque ordine conueniatur, ibid.
T. 37. ne quis liber inuitus actum gerere cogatur, 198
T. 38. sumptus iniuncti muneris ad omnes collegas pertinere, 199
T. 39. de iis qui ex officio quod administrauerunt, conueniuntur, ibid.
T. 40. de solutionibus & liberationibus debitorum ciuitatum, ib.
T. 41. de spectaculis, & scenicis, & lenonibus, 200
T. 42. de expensis publicorum ludorum, 203
T. 43. de aquaductu, ibid.
T. 44. de gladiatoribus penitus tollendis, 209
T. 45. de venatione ferarum, ibid.
T. 46. de maiuma, 210
T. 47. vt armorum vsus inscio principe interdictus sit, ibid.
T. 48. de agricolis censitis, & colonis, ibid.
T. 49. de capitatione ciuium censibus eximenda, 225
T. 50. in quibus causis coloni censiti dominos accusare possint, ib.
T. 51. de colonis palæstinis, 226
T. 52. de colonis Thracensibus, 227
T. 53. de colonis Illyricianis, ibid.
T. 54. vt nemo ad suum patrocinium suscipiat vicos, vel rusticanos eorum, 228
T. 55. vt rusticani ad nullum obsequium deuocentur, 230
T. 56. non licere habitatoribus metrocomiæ loca sua ad extraneum transferre, ibid.
T. 57. vt nullus ex vicaniis pro alienis vicanorum debitis teneatur, 232
T. 58. de censibus, & censitoribus, & peræquatoribus, & inspectoribus, ibid.
T. 59. de omni agro deserto, & quando steriles fertilibus imponuntur, 235
T. 60. de fundis limitrophis, & terris, & paludibus, & pascuis limitaneis, vel castellorum, 241
T. 61. de pascuis publicis, vel priuatis, 242
T. 62. de fundis patrimonialibus & saltuensibus, & emphyteuticis, & conductoribus eorum, 243
T. 63. de mancipiis & colonis patrimonialium, & saltuensium, & emphyteuticorum fundorum, 249
T. 64. de fugitiuis colonis, patrimonialibus, & emphyteuticis, & saltuensibus, 250
T. 65. de collatione fundorum patrimonialium, & emphyteuticorum, 251
T. 66. de fundis rei priuatæ, & saltibus diuinæ domus, 252
T. 67. de fundis, & saltibus rei dominicæ, 255
T. 68. de agricolis & mancipiis dominicis, vel fiscalibus, siue rei priuatæ, ibid.
T. 69. de prædiis tamiacis, & de his qui ex colonis dominicis, aliisque liberæ conditionis procreantur, 257
T. 70. de diuersis prædiis vrbanis & rusticis templorum & ciuitatum, & omni reditu ciuili, 258
T. 71. de locatione prædiorum ciuilium, vel fiscalium, siue templorum, siue rei priuatæ vel dominicæ, 260
T. 72. de conductoribus, & procuratoribus siue actoribus prædiorum fiscalium domus Augustæ, 262
T. 73. quibus ad conductionem prædiorum fiscalium accedere non licet, 263
T. 74. de collatione fundorum fiscalium, vel rei priuatæ, vel dominicæ, vel ciuitatum, vel templorum, ibid.
T. 75. de priuilegiis domus Augustæ, vel rei priuatæ, & quarum collationum excusationem habent, 264
T. 76. de grege dominico, 265
T. 77. de palatiis & domibus dominicis, 266
T. 78. de cupressis ex luco Daphnensi, vel perseis per Ægyptum non excidendis, vel vendendis, ibid.

LIBER XII.

TIT. I. DE dignitatibus, 270
T. 2. de prætoribus & de honore

preturæ, & gleba, & folli, & septem solidorum functione sublata, 276
T. 3. de Consulibus & non spargendis ab iis pecuniis, & de Præfectis & Magistris militum, & Patriciis, 277
T. 4. de Præfectis prætorio, siue vrbis, & Magistris militum in dignitatibus exæquandis, 280
T. 5. de præpositis sacri cubiculi, & de omnibus cubicularijs & priuilegiis eorum, 281
T. 6. de Quæstoribus, Magistris officiorum, & Comitibus sacrarum largitionum, & rei priuatæ, 285
T. 7. de Primicerio, & Secundicerio, & Notariis, 286
T. 8. vt dignitatum ordo seruetur, 288
T. 9. de magistris scriniorum, 290
T. 10. de Comitibus consistorianis, 291
T. 11. de Comitibus & Tribunis scholarum, 292
T. 12. de Comitibus rei militaris, 293
T. 13. de Comitibus & Archiatris sacri palatij, 294
T. 14. de Comitibus qui prouincias regunt, 295
T. 15. de professoribus qui in vrbe Constantinopolitana docentes ex lege meruerunt comitiuam, ibid.
T. 16. de silentiariis & decurionibus eorum, 296
T. 17. de domesticis & protectoribus, 299
T. 18. de præpositis laborum, 301
T. 19. de proximis sacrorum scriniorum, ceterisque qui in sacris scriniis militant, 302
T. 20. de agentibus in rebus, 314
T. 21. de principibus agentium in rebus, 318
T. 22. de curiosis, 322. al. 422
T. 23. de Palatinis sacrarum largitionum & rerum priuatarum, 424
T. 24. de stratoribus, 430
T. 25. de castrensianis & ministerianis, 431
Tit. 26. de decanis, 433
T. 27. de mensoribus, 434
T. 28. de priuilegiis eorum, qui in sacro palatio militarunt, 434
T. 29. de priuilegiis scholarum, 436
T. 30. de castrensi omnium palatinorum peculio, 339
T. 31. de equestri dignitate, ibid.
T. 32. de perfectissimatus dignitate. ibid.
T. 33. qui militare possunt, vel non possunt, & de seruis ad militiam vel dignitatem aspirantibus, & vt nemo, vel duplici militia, vel dignitate & militia simul vtatur, 340
T. 34. negotiatores ne militent, 344
T. 35. de re militari, 345
T. 36. de castrensi peculio militum & præfectianorum, 353
T. 37. de erogatione militaris annonæ, 354
T. 38. de excoctione & translatione militarium annonarum, 365
T. 39. de militari veste, 366
T. 40. de metatis & epidemeticis, 367
T. 41. de salgamo hospitibus non præbendo, 372
T. 42. de commeatu, 373
T. 43. de tironibus, 374
T. 44. de littorum & itinerum custodia, 375
T. 45. de desertoribus & occultatoribus eorum, ibid.
T. 46. de veteranis, 376
T. 47. de filiis officialium & militarium, qui in bello moriuntur, 378
T. 48. de oblatione votorum, 379
T. 49. de numerariis, actuariis, & chartulariis, & adiutoribus, scriniariis & exceptoribus sedis excelsæ, ceterorumque iudicum tam ciuilium, quam militarium, ibid.
T. 50. de cursu publico, angariis & parangariis, 384
T. 51. de tractoriis & stationis, 391
T. 52. de apparitoribus Præfectorum prætorio, & priuilegiis eorum, 392
T. 53. de apparitoribus Præfecti vrbis, 394
T. 54. de apparitoribus Magistrorum militum, & priuilegiis eorum, ibid.
T. 55. de apparitoribus Proconsulis & Legati, 395
T. 56. de apparitoribus Comitis Orientis, 396
T. 57. de cohortalibus, principibus, cornicularijs, ac primipilaribus, ibid.
T. 58. de apparitoribus Præfecti annonæ, 401
T. 59. de diuersis officiis & apparitoribus iudicum, & probatoriis eorum, 402
T. 60. de executoribus & exactoribus, 407
T. 61. de lucris aduocatorum, & concussionibus officiorum, siue apparitorum, 409
T. 62. de primipilo, 410
T. 63. publicæ lætitiæ, vel Consulum nuntiatores vel insinuatores constitutionum & aliarum, vel iudicialium literarum, ex descriptione vel ab inuitis, ne quid accipiant immodicum, 413

INDEX

TITVLORVM LIBRORVM X. XI. XII. CODICIS ordine alphabetico.

A

De

ADMINISTRATIONE *rerumpublicarum,* 190
Agricolis, censitis & colonis, 210
Agricolis & mancipiis dominicis vel fiscalibus, siue rei priuatæ, 255
Agentibus in rebus, 314
Alexandriæ primatibus, 189
Annonis & tributis, 31
Annonis ciuilibus, 188
Apochis publicis & descriptionibus curialibus, 48
Apparitoribus Præfectorum prætorio, & priuilegiis eorum, 392
Apparitoribus Præfecti vrbis, 394
Apparitoribus magistrorum militum, & priuilegiis eorum, ibid.
Apparitoribus Comitis Orientis, 396
Apparitoribus Proconsulis & Legati, 395
Apparitoribus Præfecti annonæ, 401
Aquæductu, 203
Argenti pretio quod thesauris infertur, 152
Athletis, 127
Auri publici prosecutoribus, 149
Auro coronario, 150

B

BONIS *vacantibus, & de incorporatione,* 17

C

CANONE *largitionalium titulorum,* 50
Canone frumentario vrbis Romæ, 185
Capiendis & distrahendis pignoribus tributorum causa, 47
Capitatione ciuium censibus eximenda, 225
Castrensi omnium Palatinorum peculio, 339
Castrensi peculio militum & præfectianorum, 353
Castrensianis & ministerianis, 331. *al.* 431
Censibus & censitoribus, & peræquatoribus, & inspectoribus, 232
Classicis, 179
Cohortalibus, principibus, cornicularis ac primipilaribus, 396
Collatione donatorum vel releuatorum, aut translatorum, seu adæratorum, 61
Collatione æris, 62
Collatione fundorum patrimonialium & emphyteuticorum, 263
Collatione fundorum fiscalium, vel rei priuatæ, vel dominicæ, vel ciuitatum, vel templorum, 231
Collegiatis, & chartopratis, & nummulariis, 182
Colonis Palestinis, 226
Colonis Thracensibus, 227
Colonis Illyricianis, ibid.
Comitibus Consistorianis, 291
Comitibus & tribunis scholarum, 292
Comitibus Archiatris sacri palatij, 294
Comitibus rei militaris, 293
Comitibus qui prouincias regunt, 295
Commeatu, 373
Conditis in publicis horreis, 55
Conductoribus vectigaliũ fisci, 130
Conductoribus & procuratoribus, siue actoribus prædiorum fiscalium, & domus Augustæ, 262
Consulibus, & non spargendis ab iis pecuniis, & de præfectis, & magistris militum, & patriciis, 277
Conueniendis fisci debitoribus, 8
Cupressis ex luco Daphnensi, vel perseis per Ægyptum non excidendis, vel vendendis, 266
Curiosis, 422. al. 322
Cursu publico, angariis, & parangariis, 384

D

DEBITORIBVS *ciuitatum,* 193
Decanis, 333. *al.* 433
Decretis decurionum super immunitate quibusdam concedenda, 113
Decurialibus vrbis Romæ, 179
Decurionibus & filiis eorum, & qui decuriones habentur, quibus modis à fortuna curiali liberentur, 69
Delatoribus, 19
Desertoribus & occultatoribus eorum, 375
Dignitatibus, 269. 270
Discussoribus, 63
Diuersis prædiis vrbanis & rusticis templorum & ciuitatum, & omni reditu ciuili, 258
Diuersis officiis & apparitoribus iudicum & probatoriis eorum, 402
Domesticis & protectoribus, 299

E

EQVESTRI *dignitate,* 339
Erogatione militaris annonæ, 354
Exactionibus tributorum, 40
Excoctione & translatione militarium annonarum, 365
Excusationibus munerum, 113
Excusationibus artificum, 137
Executoribus & exactoribus, 407
Expensis publicorum ludorum. 203

F

FABRICENSIBVS, 173
Fide & iure hastæ fiscalis, & de adiectionibus, 10
Filiisfamilias, & quemadmodum pater pro iis teneatur, 133
Filiis officialium & militarium qui in bello moriuntur, 378
Fiscalibus vsuris, 15
Frumento vrbis Constantinopolitanæ, 186
Frumento Alexandrino, 190
Fugitiuis colonis, patrimonialibus & emphyteuticis, & saltuensibus, 250
Fundis limitrophis, & terris, & paludibus, & pascuis limitaneis, vel castellorum, 241
Fundis patrimonialibus, & saltuensibus, & emphyteuticis, & conductoribus eorum, 243
Fundis rei priuatæ, & saltibus diuinæ domus, 252
Fũdis & saltibus rei dominicæ, 255

G

GLADIATORIBVS *penitus tollendis,* 209

Grege dominico, 265

H

HONORATORVM *vehiculis*, 184
Honoribus & muneribus non continuandis inter patrem & filium, & de interuallis, 104

I

IIS *qui ex publicis rationibus mutuam pecuniam acceperunt*, 14
Iis qui se deferunt, 29
Iis qui sponte munera susceperunt, 110
Iis qui à principe vacationem acceperunt, 112
Iis qui numero liberorum, vel paupertate excusationem meruerunt, 122
Iis qui non impletis stipendiis, sacramento soluti sunt, 128
Iis qui in exilium dati, vel ordine moti sunt, 131
Iis quæ ex publica collatione illata sunt, non vsurpandis, 149
Iis qui ex officio quod administrauerunt, conueniuntur, 199
Immunitate nemini concedenda, 54
Imponenda lucratiuis descriptione, 99
In quibus causis coloni censiti dominos accusare possint, 225
Incolis, & vbi quis domicilium habere videatur, & de iis qui studiorum causa in alia ciuitate degunt, 103
Indictionibus, 38
Infamibus, 131
Irenarchis, 151
Iure fisci, 1. 2
Iure reipublic. 189

L

LEGATIONIBVS, 135
Libertinis, 130
Litorum & itinerum custodia, 375
Locatione prædiorum ciuilium, vel fiscalium, siue templorum, siue rei priuatæ vel dominicæ, 260
Lucris aduocatorum, & concussionibus officiorum siue apparitorum, 409
Lustralis auri collatione, 153. 154

M

MAGISTRIS *scriniorum*, 290
Mattuma, 210
Mancipiis & colonis patrimonialium, & saltuensium, & emphyteuticorum fundorum, 249
Mendicantibus validis, 189
Mensoribus, 334. al. 434
Metallariis, & metallis, & procuratoribus metallorum, 163
Metatis & epidemeticis, 367
Metropoli Beryto, 185
Militari veste, 366
Mulieribus in quo loco munera sexus congruentia & honores agnoscant, 134
Muneribus patrimoniorum, 107
Municipibus & originariis, 102
Murilegulis & gynaciariis, & procuratoribus gynacij, & de monetariis & bastagariis, 165

N

NAVFRAGIIS, 150
Nauibus non excusandis, 159
Nauicularis, seu naucleris publicas species transportantibus, 155
Nautis Tiberinis, 189
Ne fiscus rem quam vendidit, euincat, 14
Ne operæ à collatoribus exigantur, 54
Ne quid oneri publico imponatur, 160
Ne quis liber inuitus actum gerere cogatur, 198
Negotiatores ne militent, 344
Non licere habitatoribus metrocomiæ loca sua ad extraneum transferre, 230
Nulli licere in frenis equestribus, sellis, & in balteis, margaritas, & smaragdos, & hyacinthos aptare, & de artificibus palatinis, 177
Numerariis, actuariis, & chartulariis, & adiutoribus scriniariis, & exceptoribus sedis excelsæ, ceterorúmque iudicum tam ciuilium, quàm militarium, 379

O

OBLATIONE *votorum*, 379
Omni agro deserto, & quando steriles fertilibus imponuntur, 235

P

PALATIIS *& domibus dominicis*, 266
Palatinis sacrarum largitionum, & rerum priuatarum, 324. al. 424
Pascuis publicis vel priuatis, 242
Perfectissimatus dignitate, 331
Periculo successorum parentis, 134
Periculo nominatorum, 195
Periculo eorum qui pro magistratibus interuenerunt, 196
Petitionibus bonorum sublatis, 27
Pistoribus, 180
Pœnis fiscalibus creditores præferri, 15
Ponderatoribus & auri illatione, 148
Potioribus ad munera nominandis, 139
Præbendo salario, 101
Prædiis curialium sine decreto non alienandis, 92
Prædiis tamiacis, & de his qui ex colonis dominicis, aliisque liberæ condicionis procreantur, 257
Prædiis & omnibus rebus nauiculariorum, 157
Præfectis prætorio, siue vrbis, & magistris militum in dignitatibus exæquandis, 280
Præpositis sacri cubiculi, & de omnibus cubiculariis & priuilegiis eorum, 281
Præpositis laborum, 301
Prætoribus, & de honore præturæ, & gleba, & folli, & septem solidorum functione sublata, 276
Primicerio, & secundicerio, & notariis, 286
Primipilo, 410
Principibus agentium in rebus, 318
Priuilegiis domus augustæ, vel rei priuatæ, & quarum collationum excusationem habent, 264
Priuilegiis corporatorum vrbis Romæ, 180
Priuilegiis vrbis Constantinopolitanæ, 185
Priuilegiis eorum qui in sacro palatio militarunt, 334. al. 434
Priuilegiis scholarum, 336. al. 436
Professoribus & medicis, 124
Professoribus qui in vrbe Constantinopolitana docentes ex lege meruerunt comitiuam, 295
Proximis sacrorum scriniorum, ceterisque qui in sacris militant, 302
Publicæ lætitiæ, vel Consulum nuntiatores, vel insinuatores constitutionum, & aliarum sacrarum vel iudicialium literarũ, ex descriptione vel ab inuitis ne quid accipiant immodicum, 413

Q

QVÆSTORIBVS, *Magistris officiorum, & Comitibus sacrarum largitionum, & rei priuatæ*, 285
Quando & quibus quarta pars debetur

betur ex bonis decurionum, & de modo distributionis eorum, 95

Quemadmodum ciuilia munera indicuntur, 109

Qui ætate se excusant, 120

Qui morbo, 122

Qui militare possunt vel non possunt, & de seruis ad militiam vel dignitatem aspirantibus, & vt nemo vel duplici militia vel dignitate & militia simul vtatur, 340

Quo quisque ordine conueniatur, 196

Quibus muneribus vel præstationibus nemini liceat se excusare, 119

Quibus muneribus excusantur hi qui post impletam militiam vel aduocationem per prouincias suis commodis vacantes commorantur, & de priuilegiis eorum, 129

Quibus ad conductionem prædiorum fiscalium accedere non licet, 263

R

RE *militari,* 345

Reis postulatis, 131

S

SALGAMO *hospitibus non præbendo,* 372

Sententiis aduersus fiscum latis retractandis, 16

Si liberalitatis imperialis socius sine herede decesserit, 30

Si curialis relicta ciuitate rus habitare maluerit, 101

Si seruus, aut libertus, ad decurionatum aspirauerit, 91

Si post creationẽ quis decesserit, 140

Si propter inimicitias creatio facta sit, 139

Silentiariis & decurion. eorũ, 296

Solutionibus & liberationibus debitorum ciuitatum, 199

Spectaculis, & scenicis, & lenonibus, 200

Stratoribus, 330. al. 430

Studiis liberalibus vrbis Romæ & Constantinopolitanæ, 183

Suariis & susceptoribus vini, & cæteris corporatis, 181

Sumptuum recuperatione, 140

Sumptus iniuncti muneris ad omnes collegas pertinere, 199

Superindicto, 39

Superexactionibus, 47

Susceptoribus præpositis & arcariis, 142

T

TABVLARIIS, *scribis, logographis & censualibus,* 140

Thesauris, 30

Tironibus, 374

Tractoriis & stariuis, 391

V

VACATIONE *publici muneris,* 113

Venatione ferarum, 209

Venditione rerum fiscalium cum priuatis communium, 13

Vendendis rebus ciuitatis, 190

Vestibus holoueris, & auratis, & detinctione sacri muricis, 170

Veteris numismatis potestate, 176

Veteranis, 376

Vt nemini liceat in coëmptione specierum se excusare, & de munere sitonico, 55

Vt armorum vsus inscio principe interdictus sit, 210

Vt nemo ad suum patrocinium suscipiat vicos vel rusticanos eorum, 228

Vt rusticani ad nullum obsequium deuocentur, 230

Vt nullus ex vicanis pro alienis vicanorum debitis teneatur, 232

Vt dignitatum ordo seruetur, 288

FINIS INDICIS TITVLORVM COD.



INDEX X

NOVELLARVM CONSTITVTIONVM,

QVARVM INTERPRETATIO HOC TOMO CONTINETVR:

in quo prior numerus Nouellæ ordinem, posterior paginam Commenrarij indicar.

A

ADIECTIONIBVS, 166. pag. 580
Adiutoribus quæstoris, 35. 493
Administrantibus officia in sacris appellationibus, 20. 472
Administratoribus, 95. 540
Adscriptitiis, 162. 578
Æqualitate dotis & donationis propter nuptias, 97. 541
Alienatione & emphyteusi, & aliis diuersis contractibus in uniuersis locis rerum sacrarum, 120. 554
Appellationibus, 93. 539. & 126. 558
Appellationibus, & intra quæ tempora debeat appellari, 23. 488
Appellationibus Siciliæ, 75. 526
Appellationibus quinque prouinciarum, 50. 505
Apud quos oporteat causas dicere monachos, 79. 527
Argentariorum contractibus, 136. 568
Armis, 85. 532
Artificum formula, 122. 555

C

COLLATIONIBVS & aliis capitulis, 128. 559
Comite Isauriæ, 27. 490
Consanguineis & uterinis fratribus, 84. 531
Constitutio, quæ dignitatibus & episcopatu filium liberat patria potestate, 81. 529
Constitutio, quæ ex adscriptitio & libera natos, liberos esse vult, &c. 54. 510
Consulibus, 105. 542
Consultationibus, 62. 515

D

DEBITA impensa in exequiis defunctorum, 59. 511
Decurionibus & filiis eorum, 38. 494
Defensoribus ciuitatum, 15. 457
Depositione Anthimi, Seueri, Petri Zoaræ, & reliquorum, 42. 498
Deposito & denuntiationibus inquilinorum, & de suspendenda administratione panum, 88. 534
Descriptione quatuor præsidum Armeniæ, 31. 492
Donationibus à curialibus factis siue ab intestato, vel testamento eorum successoribus, 101. 541
Donationibus & adscriptitiis, 162. 578
Duobus reis promittendi, 99. 544

E

EA quæ raptori suo nubit, 150. 573
Ecclesiasticarum rerum immobilium alienatione & solutione, 46. 501
Ecclesiasticis titulis & priuilegiis aliisque capitulis, 131. 564
Edictum de his qui luxuriantur contra naturam, 141. 571
Edictum pientissimi domini nostri Iustiniani de formula artificum, 122. 555
ἐπὶ ἐπιβολῶν, 166. 579
Executoribus, 96. 541
Exemplum sacræ formæ de appellationibus, 126. 558
Exemplum sacra pragmatica formæ de vsuris, 160. 577
Exhibendis & introducendis reis, 53. 506

F

FIDEIVSSORIBVS, & mandatoribus, & sponsoribus, & solutionibus, 4. 436
Filiis ante dotalia instrumenta natis, 19. 472
Forma Præfectorum prætorio de diuersis rebus, p. 579. 581
Formula artificum, 122. 555

G

GENERALIS forma de prospectu in mare, 165. 579
Generalis forma de possessione, quomodo oporteat mitti in eam, 167. 582
Generalis forma de hominibus qui eidem domino subiecta prædia possident, 168. 583

H

HEBRÆIS, 146. 572
Heredibus & Falcidia, & si heres legata soluere noluerit, 1. 422
Heredibus ab intestato venientibus, & de agnatorum iure sublata, 118. 550
His qui in Osroëna illicitas contrahunt nuptias, 154. 575
His qui ingrediuntur ad appellationem, 49. 502
His qui eunuchos faciunt, 142. 571
His qui luxuriantur contra naturam, 141. ibid.
Hortulanis Constantinopolit. ciuitatis, 64. 516

I

IMMENSIS donationibus in filios factis, 92. 571
In medio litis non fieri sacras formas, aut sacras iussiones, sed secundum antiquas leges generales lites decidi, 113. 547
Incestis & nefariis nuptiis, 12. 452
Indulgentia reliquorum publicorum, 148. 573
Indulgentia illicitè contractarum nuptiarum, 139. 571
Infantibus, 153. 574
Instrumentorum cautela & fide, 73. [illegible]
Interdictis collegiis hæreticorum, 132. 565
Interpretatio quomodo quæ duplum excedunt vsuræ non præbeantur, 138. 570
Iudicibus & nullatenus cum iureiurando eligatur aliquis iudex quod permaneat ei, &c. 82. 529
Iureiurando à moriente præstito propter mensuram suæ substantiæ, 48. 501
Iusiurandum quod præstatur ab iis

qui administrationes accipiunt, est appendix No. 8. 448. 449

L

LENONIBVS, 14. 457
Litigiosis, & de decima parte litis ab actore cautela præstanda, 112. 546

M

MANDATIS *principum*, 17. 459
Mensura ordinandorum clericorum, 16. 458
Militibus, 116. 549
Moderatore Arabiæ, 102. 542
Moderatore Helenoponti, 28. 490.
Monachis, 5. 435. secundo.

N

NAVTICIS *vsuris*, 106. 544
Ne decurio aut cohortalis perducatur in ius, 151. 574
Ne quis cogatur bonis cedere, 135. 568
Ne quis mutuum dans agricolæ, terram eius teneat, 32. 492
Ne sacræ formæ quæ de causis procedunt publicis, aliter robur accipiant, quam si gloriosiss. prætoriorum Præfectis insinuatæ sunt, 152. 574
Neque virum quod ex dote est, neque mulierem ex sponsalitia largitate lucrum proprium habere, 98. 543
Non alienandis aut permutandis rebus ecclesiasticis, 7. 439
Non eligendo secundo nubentes mulieres, 2. 430
Noui operis nunciatione maritimi aspectus, 63. 515
Nuptiis, 22. 474

O

OFFICINIS *siue tabernis Constantinopolitanæ vrbis*, 43. 498
Ομοδούλων, 168. 583
Ordinatione Episcoporum & clericorum, 137. 570
Ordine senatorum, seu consultationibus, 62. 515

P

POSSESSIONE, 162. 578
Præfectus insularum, 41. 497
Prætore Lycaoniæ, 25. 490
Prætore Paphlagoniæ, 29. 491
Prætore Thraciæ, 26. 490
Prætore Siciliæ, 104. 542
Prætoribus populi, 13. 455
Priuilegio Archiepiscopi primæ Iustinianæ, 11. 451
Priuilegiis dotis hæreticis mulieribus non præstandis, 109. 545

Proconsule Cappadociæ, 30. 491
Proconsule Palæstinæ, 103. 542
Prole partienda inter rusticos, 156. 575
Prospectu in mare, 165. 579

Q

QVÆSTORE, 80. 528
Quæstoribus, id est Præfectis insularum, 41. 497
Quibus modis naturales filij efficiuntur legitimi & sui, 74. 524
Quibus modis naturales efficiuntur sui, 89. 535
Quomodo oporteat Episcopos & ceteros clericos ad ordinationes perduci, 6. 438
Quomodo oporteat monachos viuere, 133. 566

R

RAPTIS *mulieribus quæ raptoribus nubunt*, 143. 572
Referendariis sacri palatij, 10. 451
Reliquis publicis non exigendis, & de discussione diuersarum actionum, 147. 573
Res restitutioni subiacentes alienari prohibentur, 39. 495
Restitutione fideicommissi, & nomine familiæ quod vsque ad quartum gradum locum habet, 159. 576
Restitutionibus, 108. 545
Rusticis qui in alienis prædiis nuptias contrahunt, 157. 575

S

SACRA *forma transmissa Domninco gloriosissimo Præfecto*, 162. 578
Samaritanis, 144. 572
Sanctissimis Episcopis, & Deo amabilibus, & reuerendissimis clericis & monachis, 123. 556
Scenicas, non solum si fideiussores præstent, sed etiam si iusiurandum dent, sine periculo discedere, 51. 505
Successionibus eorum qui in Africa degunt, 36. 494
Successionibus in nuptialibus lucris, 68. 519

T

TABELLIONIBVS, 44. 499
Tempore non solutæ pecuniæ super dote, 100. 541
Testamentis imperfectis à parentibus in filios factis, 107. 544
Testibus, 90. 536
Triente & semisse, 19. 472

V

VSVRIS, 138. 570. & 160. 577
Vsuris nauticis, 106. 544

Vt ab illustribus, & qui super eam dignitatem sunt omnimodo super pecuniariis causis, sed & iniuriarum criminaliter per procuratorem dicantur, 71. 522
Vt clerici qui recedunt aliis pro eis subrogatis præbeant emolumenta, 57. 511
Vt clerici apud proprios Episcopos primum conueniantur, 83. 531
Vt consensu matrimonium solui possit, 140. 571
Vt constitutio sacratissimi Imperatoris de successionibus nuptialium lucrorum quæ ap.edia, 68. 519
Vt cum de appellatione cognoscitur secundum illas leges debeat iudicari, quæ tempore latæ sententiæ obtinebant, 115. 548
Vt de cetero commutationes ecclesiasticarum rerum non fictè fiant, 55. 510
Vt de cetero nullam licentiam habeat dux aut biocolyta Lydiæ & Lycaoniæ in Phrygiam vtramque & Pisidiam adueniere, 145. 572
Vt defuncti seu funera eorum non iniurientur à creditoribus, 60. 512
Vt deliberandi ius etiam ad impuberes transmittatur, 158. 576
Vt Dei amantissimi Episcopi cum prouinciarum indigenis & incolis, quos sibi præsides esse velint, eos sibi à sacratissimo principe concedi petant, sique gratis præsides fiant, 149. 573
Vt determinatus sit numerus clericorum, 3. 434
Vt differentes iudices audire interpellantium allegationes cogantur ab Episcopis hoc agere, 86. 533
Vt diuinæ iussiones subscriptionem habeant gloriosissimi Quæstoris, 114. 547
Vt ea quæ vocantur insinuatiua super clericis in maiore ecclesia dentur, 56. 510
Vt ecclesia sanctæ resurrectionis alienare possit ædificia secundum ipsam sita ciuitatem, 40. 497
Vt ecclesia Romana centum annorum gaudeat præscriptione, 9. 451
Vt exactione instante dotis primæ & secundæ, viro ad secunda vota migranti præponatur vxor prima, vel ex priori matrimonio filij, 91. 538

INDEX NOVELLARVM CONSTIT.

Vt facta noua constitutiones post insinuationes earum, post duos menses valeant, 66.517

Vt fratrum filij succedant pariter ad imitationem fratrum etiam ascendentibus extantibus, 127.559.

Vt hi qui obligatas se habere perhibent res minorum, aut obligati sunt eis, ad eorum gubernationem penitus non accedant, 72.522

Vt immobilia antenuptialis donationis, neque hypotheca dentur, neque omnino alienentur à viro, nec consentiente uxore, 61.513

Vt in priuatis domibus sacra mysteria non fiant, 58.511

Vt iudices sine quoquo suffragio fiant, 8.448

Vt iudices non expectent sacras iussiones, sed qua videntur eis, decernant, 125.558

Vt liberti de cetero aureo non indigeant annulo, 78.526

Vt liceat Hebrais secundum traditam legem sacras scripturas latine, vel grace, vel alia lingua legere, & vt de locis suis expellantur non credentes iudicium vel resurrectionem, aut dicentes Angelos subsistere creaturam Dei, 146.572

Vt liceat matri & auia, & aliis parentibus post legitimam partem liberis derelictam, quomodo voluerint, residuam facultatem suam disponere, 117.549

Vt litigantes iurent in exordio litis, quia neque promiserunt dare iudicibus, neque dabunt, 124.557

Vt matres etiam tutela rationibus obnoxia sint, 155.575

Vt neque miles neque fœderatus obseruetur domui priuata, aut possessioni alicuius, 116.549

Vt non fiant pignorationes pro aliis personis, 52.506

Vt non liberentur curiali fortuna Iudai, nec Samaritani, aut haretici occasione eorum religionis, 45.500

Vt non luxurientur homines contra naturam, nec iurent per capillos Dei, aut aliquid huiusmodi, neque blasphemetur in Deum, 77.526

Vt nullus fabricet oratorij domos, prater voluntatem Episcopi, 67.518

Vt nulli iudicum liceat habere loci seruatorem, nisi certis causis diuina concesserit iussio, 134.566

Vt ordinaria prafectura urbana, & pratoria dua, & prafectura qua in cingulo, & qua in actu sunt sola, non etiam honoraria liberentur à curiali fortuna, 70.554

Vt omnes obediant iudicibus prouinciarum, 69.552

Vt particulares vsurarum solutiones in duplum computentur, 121.555

Vt praponatur nomen Imperatoris documentis, 47.501

Vt sine prohibitione matres debitrices & creditrices tutelam gerant minorum, neque iusiurandum prastent quod non veniant ad secunda vota, 94.540

Vt sponsalitia largitas specialis sit contractus, 119.552

Vt terrula, aut domus, aut vinea ecclesia Mysia in redemptionem captiuorum, aut alimoniam pauperum possint alienari, 65.517

FINIS INDICIS NOVELLARVM.

INDEX TITVLORVM

QVI IN LIBRIS FEVDORVM EXTANT,

ordine alphabetico, ad vulgatem editionem, quantum fieri potuit, accommodatus.

A

AD quem feudum amissum redeat, 684
Adoptiuum in feudum non succedere, 690
Ædificio facto in feudo, 698
Alienatione feudi, 624. & 727
Alienatione paterni feudi, 712
Allodiis, 763. & seq.
An maritus succedat vxori in beneficio, 627
An remouerì debeant testes qui pares esse desierint, 674
An vasallus qui se non exhibet domino, feudum amittat, 689
An ille qui interfecit fratrem domini sui, feudum amittat, 711
An mutus, vel alias imperfectus feudum retineat, ibid.
An agnatus vel filius defuncti possit retinere feudum, repudiata hereditate, 717
An apud iudicem vel curiam domini quæstio feudi debeat terminari, ibid.
An præscriptione feudum adquiratur, 733
Apud quem vel quos controuersia feudi definiatur, 630
Auxilio vasalli, 701

B

BENEFICIO *fratris, & qualiter frater in fratris beneficium succedat*, 633
Bulla aurea Caroli IV. 781

C

CAPITANEO *qui curiam vendidit, an intelligantur beneficium vendidisse*, 721
Capitulis Conradi regis, 713
Casus quibus femina in feudo succedit, 740
Clericum feudum perdere, 689
Clerico qui inuestituram facit, 709
Clericatu feudum amitti, 742
Contentione inter me & dominum de portione feudi fratris mei defuncti, 624
Condicione feudi non impleta, 728
Condicionem tacitè feudum sequi, 734
Conradi constitutio de beneficiis, 743
Constitutiones feudales domini Lotharij Imper. quas ante ianuam D. Petri in ciuitate Romana condidit, obseruandas, 631
Consuetudine recti feudi, 638
Contentione feudi inter dominum & fidelem, & de inuestitura feudi, 623
Contentione inter dominum & vasallum de inuestitura feudi, 671
Contentione feudi inter filium & propinquum, vel inter vasallum & emptorem, 723
Controuersia feudi apud pares terminanda, 671
Controuersia inter Episcopum & vasallum, 674
Controuersia inter masculum & feminam de beneficio, 715
Controuersia inter dominum & emptorem feudi, ibid. & seq.
Controuersia inter vasallum & alium de beneficio, ibid.
Culpam vnius ex heredibus ceteris non præiudicare, 726

D

DE pace Constantiæ, 765
De statutis & consuetudinibus contra libertatem ecclesiæ, &c. 739
Differre agnatum à filio in successione feudi, 722
Dominum feudi tradere cogi, 671
Dominum inuestituram feudi sui militis alium facere posse, 642
Duobus fratribus à capitaneo inuestitis, 673

E

ECCLESIAM *fidelitatem non facere*, 739
Eiusdem de vasallo qui vnum ex dominis refutauit, 746
Eo qui fidem fecit agnato de feudo paterno, 719
Eo qui sibi vel heredibus, siue masculis, siue feminis inuestituram accepit, 671
Episcopum, vel Abbatem, vel Abbatissam, vel dominum plebis feudum dare non posse, 617
Euictione, 730
Ex delicto vasalli feudum ad dominum redire, 738

F

FEVDVM *non traditum morte domini clerici perimi*, 639
Feudi cognitione, 645. 646
Feudum à vasallo in feudum dari posse, 695
Feudum iisdem de caussis amitti, licet datum sit heredi; & cui vasallus dederit, 696
Feudi controuersia inter dominum & vasallum, 712
Feudo guardiæ & castaldiæ, 606. & 737
Feudo Marchiæ, vel Ducatus, vel Comitatus, 493. & 625
Feudo sine culpa non amittendo, 695
Feudo dato in vicem legis commissoriæ reprobando, 639. 641
Feudo amisso, filios vasalli excludi, 694
Feudo feminæ, 704
Feudo non habente propriam feudi naturam, 720
Feudo ligio, 738
Feudis datis minimis valuasoribus, quid iuris sit, 629
Feudis scutiferorum, 727
Feudis improprijs quæ auferuntur dantis arbitrio, 730
Feudis habitationum, 741
Fidelitate, 728
Filios secundi matrimonij tantùm femina in feudum succedere, 664
Filiis natis ex matrimonio ad morganaticam contracto, 701
Filios tantùm secundi matrimonij

matri in feudo succedere, 740
Fratrem fratri in feudo nouo non succedere, 734
Fratris factum fratri in paterno feudo non nocere, 736
Fratribus de nouo beneficio inuestitis, 667
Fructibus feudi, 698. & 733
Forma fidelitatis, 655

G

GENERALI *alienatione non contineri vasallos,* 694

H

HENRICI *constitutio de causis amittendi feudi,* 745
Hic finitur lex, deinde consuetudines regni incipiunt.

I

IBI *domino guerram,* 697
Iis qui feudum dare possunt, & qui non: & qualiter adquiratur & retineatur, 595
Imperatorem feudum amittere, vel alium pro se fidelem dare, 739
In quibus rebus feudum consistat, 647
In quibus causis feudum amittatur, 680
Infidelitate pugnam non fieri, 713
Inuestitura quam facit dominus sine consensu fidelis, 636
Inuestitura de re aliena facta, 659
Inuestitura quam Titius accepit à Sempronio, 669
Inuestitura in maritum facta, 671
Inuestitura facta marito vel vtrique coniugi, 732
Inuestitura veteris & noui beneficij, 652
Inuestitura alieni beneficij, 732
Incendiariis & pacis violatoribus, 759
Iure quod in feudo vasallus habet, 659
Iure protimiseos, 770
Iusto errore excusari vasallum qui fidelitatem non fecit, 735

L

LEGE *Conradi,* 707

M

MILITE *vasallo qui contumax est,* 676
Minore ad fidelitatem feudi non cogendo, 691

N

NATVRA *feudi,* 619
Natura successionis feudi, 619
Non teneri vasallum offerre seruitium, 711
Non puniri vasallum ex sola cogitatione, 722
Non amittere feudum eum qui sine dolo cessauit per annum in petenda inuestitura, 738
Non cogi vasallum pro vno feudo duas fidelitates facere, 740
Notis feudorum, 724
Noua forma fidelitatis, 655

O

OMNES *fideles filios fidelitatem facere debere,* 689

P

PACE *tenenda & eius violatoribus,* 753
Pace tenenda inter subditos, & iuramento firmanda & vindicanda, & pœna iudicib. apposita, &c. 762
Pactione de non petendo feudo, 697
Pacto legis commissoria, 723
Patrem in feudo filij non succedere, 732
Per quos fiat inuestitura, & per quos recipiatur, 652
Pignori dato feudo quid iuris sit, 624
Pœna inficiationis feudi, 688
Pœna inficiantis feudum, 709
Pœna negantis feudum, 695
Possessione apud filiam collocanda, 687
Possessionem prius restituendam quam de causa principali agatur, 731
Præscriptione feudi longissima, 688
Probatione inuestituræ, 733
Prohibita feudi alienatione per Lotharium, 736. 748. & 749
Prohibita feudi alienatione per Fridericum, ibid.
Propter cessationem seruitij præstandi feudum non amitti, 697

Q

QVÆ *fuit prima causa beneficij amittendi,* 680
Quæ sint regalia, 751
Qualiter nepos vel patruus succedat in feudo auito, 632
Qualiter iurare debeat vasallus domino fidelitatem, 655
Qualiter olim poterat feudum alienari, 659
Qualiter dominus proprietate feudi priuetur, 719
Qualiter iuret dominus aut vasallus, cum defensio ei datur, 727
Quando per alienationem Capitanei, vel valuassores feudo priuentur, 631
Quando agnatus ad feudum admittatur, vel excludatur, 691
Quando filij in feudum non succedant, 693
Quando proprietas feudi ad vasallum non perueniat, 696
Quando vasallus feudum perdat, 713
Quando feudum de camera sit dandum, 724
Quemadmodum feudum ad filiam pertineat, 637
Quis dicatur Dux, Marchio, Comes, Capitaneus vel valuassor, 663
Quid sit inuestitura, 648
Quid præcedere debeat, an inuestitura, an fidelitas, 652
Quid iuris sit si post alienationem feudi vasallus id recuperauerit, 716
Quo tempore miles inuestituram petere debeat, 634
Qui successores feudum dare teneantur, 603. 604
Qui successores teneantur, 620
Qui testes sunt necessarij ad nouam inuestituram probandam, 704
Quis debeat interesse inuestituræ, 724
Quibus modis feudum amittatur, 611
Quibus modis feudum constitui potest, 638
Quot modis miles beneficium suum amittat, 634
Quot testes sint necessarij ad probandam feudi ingratitudinem, 704

R

RE *communi in feudum danda, & per quos fiat inuestitura,* 724

S

SERVOS *post deletam successionem manumissos in feudum non succedere,* 741
Si de inuestitura feudi controuersia fuerit, 609
Si de inuestitura inter dominum & vasallum lis oriatur, 639
Si dominus inuestierit aliquem de feudo sui militis, 642
Si de feudo vasallus ab aliquo interpellatus fuerit, & dominus eum defendere noluerit, 685
Si de feudo defuncti contentio sit inter dominum & agnatos vasalli, 686
Si vasallus feudo priuetur, cui deferatur, 704
Si inter dominum & vasallum de beneficio contentio sit, 707
Si instrumentum feudi falsum dicetur, 725
Si plures sint domini vel vasalli, an plures fidelitates vel seruitia debeantur, 729
Si vnus ex fratribus dederit suam partem fratri, vel domino, vel extraneo, 731
Successione domini in feudo eius qui fratrem vel sororem habet, 627
Successione & culpis militis fidelis, 631
Successione fratrum, vel gradibus succedentium in feudo, 664
Successione nepotis ex filia, 722
Successione feudi, 619
Successione feudi Capitaneorum, vel valuassorum, 626

V

VASALLO *decrepitæ ætatis qui feudum refutauit, vt filij inuestirentur,* 669
Vasallo milite qui arma bellica deposuit, 676
Vasallum non teneri afferre seruitium, 693
Vasallum repetere feudum quod ignorans alienauit, 695
Vasallum agere & conueniri de feudo posse, ibid.
Vasallum pro domino belligerari, 697
Vasallo qui contra constitutionem Lotharij regis feudum alienauit, 712
Vasallum posse feudum in alium auctiori lege transferre, 742
Vsu Mediolanensium secundum quosdam, 642
Vt miles fidelis de possessione feudi non eiciatur sine culpa, 636
Vt naturales post facti legitimi non succedant, 690
Vt feudum ad certum seruitium dari possit, 723
Vt ratio vasalli priusquam domini discutiatur, 730
Vt vasalli sumptibus domini seruitia præstent, 742
Vtrum filius vasalli feudum amittat, viuo patre, 721

FINIS TIT. LIBB. DE FEVDIS.

IACOBI CVIACII IC.

AD LIBROS X. CODICIS DN. IVSTINIANI, COMMENTARII.

DE IVRE FISCI.

TIT. I.

IVs fisci cùm dicimus, etiam priuile- A gium fisci cõprehendimus, *l. Ælianus, D. de manumiss. l. 2. C. de priu. fis.* & ideò dubitari potest quid hic tit. *De iur. fisc.* distat à titulo de priuilegio fisci: quod quæri etiam potest de titulo, de iure dotium & titulo de priuilegio dotis. Ego animaduerti in tit. *De priu fisc.* de eo tantùm priuilegio tractari, quo fiscus tacitam hypothecam habet, & præfertur cæteris creditoribus chirographarijs, vel hypothecarijs. Præfertur verò omnibus etiam priuilegiarijs: & chirographarijs quidem etiamsi antiquiores sint, hypothecarijs verò non aliter B quàm si antiquiores non sint, quo etiam iure fit, si alij creditores priores egerint, & pecuniam acceperint, vt eam fiscus eis omnimodo pecuniam auferre possit. Cætera fisci iura & priuilegia in hoc titulo & in proximis titulis explicantur. Fiscum interpretantur esse cophinum siue sportam. & inde suffiscum Festo, eòque distare principem à fisco, quo sui cuiusque loculi distant à seipso. rectè. Et consequenter Græci interpretes ita: *φίσκος λέγεται ἐκ τοῦ ... τὰ δημευόμενα ἐνέθετο χρήματα. μετὰ ταῦτα δὲ ταμιεῖον γίνεται καθόλου ἐν ᾧ ἀποθησαυρίζεται τὰ φισκάλια* C *χρήματα καὶ ἔχοντα ταμιακὰ ἀντὶ τοῦ παλαιοῦ ὄντος τοῦ δημοσίου μετωνόμασται ἐν τῷ τοῦ βασιλέως οἴκῳ.* Quapropter existimo fisci appellatione non tantùm sacrum ærarium contineri, idest, sacras largitiones siue thesauros, de quibus tamen propriè fiscus dicitur, *l. 3. sup. de quadr. præscr. l. 6 C. Th. quor. ap. non rec.* Sed & priuatum, idest, res siue largitiones priuatas Augusti vel Augustæ, *l. 1. inf. de loc. præd ciuil. l. 1. inf. de collat. fun. fis.* ideoque *l. 9. inf. hoc titulo*, quæ loquitur de rerum dumtaxat priuatarum susceptoribus, non malè sub hoc titulo posita est. Continetur etiam fisci appellatione arca præfe- D ctoria, *l. 6 C. de exact. trib.* Eodem nomine & pleraque alia significãtur, veluti princeps, procurator fiscalis, officium fiscale, statio fiscalis. Habet & plura synonyma, ærarium, *ταμιεῖον, δημόσιον*, publicæ rationes, publicum. quanquàm initio publicum siue ærarium ad aliquid separatum fuerit à fisco, vt dicemus in *l. 2. C. de priu. bon. C.*

I IMPP. SEVERVS ET ANTONINVS AA. ATTICO ET SEVERO. Si prius quàm fisci rationibus pater vester obligaretur, perfectam prædiorum donationem fecisse fuerit probatus: quod citra fraudem creditorum gestum est, non rescinditur.

Ait, Si prius quàm, ex contractu scilicet vel ex administratione. *Perfectam donationem*] Perficitur vulgò traditione vel mancipatione, collata in filios, vt in specie proposita, etiam nuda voluntate ex constitutione D. Pij, *l. 4. C. Th. de donat.* At hîc insuper fingamus secutam traditionem, & dominium à patre recessisse, quo genere ea etiam donatio, quæ ex nuda voluntate consistit, perfici dicitur exemplo venditionis, *l. Titius, D. de resc. vend. l. contractus, sup. de fide instrum. Fuerit probatus*] Donauerat pater filijs emancipatis. hi si donationem obligatione priorem esse probauerint, non tenebuntur actione Pauliana. *Non rescinditur*] Quia dicit, rescinditur, manifestum est Imperatorem loqui de Pauliana, non de hypothecaria, quę rescissoria non est. Adhæc fraudationem creditorum si tollas, ideo rectè Paulianam quoque actionem tollas, hypothecariam non item. Non loquitur etiam de actione in factum, qua fraudator vexatur ita quibusdam bonis dissipatis, vt nusquam appareant. Nam hæc etiam rescissoria non est.

II. IMP. GORDIANVS A. SERENO. Instar rei iudicatæ obtinere minimè potest computatio à tabularijs facta, nisi sententia procuratoris fuerit comprobata.

Tabularij eorum quæ publico inferuntur & debentur rationes conficiunt, *l. 1. & l. missi, inf. de exact. trib. l. 2 inf. de numer. l. 1. inf. de immu. nem. conc. l. 1. inf. de censib.* Sidonius IIII. Habes procuratorem in negotijs, villicum in prædiis, tabularium in tributis. At quia ob errorem calculi retractari computatio non potest, si res ita iudicata fuerit errore in sententia non expresso, ne non tam computatio quàm res iudicata re-

tractari videatur, *l. 2. sup. de re iud. l. 1. sup. de er. calc.* ideo dubitari potest an computatio à tabulariis ciuitatum vel prouinciarum facta, rei iudicatæ instar habeat, idest, an retractari nos possit. Imp. ait, non habere, idest retractari posse, nisi si comprobata fuerit sententia Rationalis. Et generaliter, nisi res iudicata, vel transacta sit, etiam post longum tempus error calculi retractari potest, id quod de Reip. rationibus tractans Modestinus tradit in *l. calculi, D. de adm. rer. ad ciuit. per.* Hæc tamen verba subiungit: Sed si gratiosè expunctæ dicentur, non retractabuntur: vbi existimo legendum, sed si rationes expunctæ: hoc scilicet sensu, vt dispunctæ rationes ob errorem calculi retractari possint etiam post longum tempus, expunctæ non item, *l. in omnibus §. Reip. D. de diu. temp. præs.* Non est legendum Gratiosè: nam quodcunque fit gratiosè in perniciem Reip. oullius momenti est, *l. præses, C. de transac.* denique nisi sic legas, noo est quò verbum, Expunctæ, referri possit.

III. Idem A. Atticæ. Si minore pretio, quàm res est, aperta fraude emptoris vel gratia, que obligata sunt fisco vænierunt: aditus procurator meus debitam quantitatem inferenti restitui ea prædia iubebit.

Ait, *Fraude*] Collusione. *Vel gratia*] Sine fraude emptoris. *Que obligata sunt*] Sunt autem tacito iure obligata. *Fisco.*] Omnes vet. lib. à fisco vænierunt. A fisco idest à procuratore, aot officio eius. *Procurator meus*] Non is qui vendidit, sed is qui nunc est procurator meus, *l. vlt. C. si aduer. fisc.* *Procurator meus*] Imo præses, *l. pen. D. de resc. vend.* Non facio differentiam inter proconsulares & præsidales prouincias, quæ ab Augusto diu non steterit. Sed in quibus non fuerit procurator Cæsaris, in eis dico adeundum esse præsidem quoties de fiscali causa agitur. Errat Alciat. in lib. de magistratib. dum in Proconsolares maximè procuratores missos scribit. Imò indifferenter εἰς τὰ ἑαυτοῦ καὶ τὰ τοῦ δήμου, auctore Dione LIII. In eodem sunt & hæc falsa: tria genera prouinciarum Augustum fecisse, Non easdem populo & Senatui prouincias attribuisse, procoratorem priuatæ rationis Ægyptium magistratum esse. *Debitam quantitatem.*] Non dicit pretium, sed debitam quantitatem. Infert igitur fisco debitor debitam quantitatem non pretium emptori. Fiscus venditionem resoluit & emptori pretium restituit. Quid fiet si priuatus creditor æquè dolo malo aut gratiosè pignora minoris vendiderit? Et placet in eo idem obseruari, vt scilicet offerenti debitori debitam pecuniam is in hoc teneatur, vt rem vel id quod interest præstet, nisi si is soluendo non sit, quo casu oblato pretio res ab emptore reuocatur, *l. 1. & 3. C. si vend. pig.* quod in fisco dici non potest qui semper est soluendo.

IV. Impp. Diocletianus et Maximianus AA. Mucatraulo. Certa forma super metœcis data est, qui iussu principis in aliam ciuitatem translati sunt. Nam prædia eorum, quæ antequàm demigrarent, habuerunt, si ab eis distracta non sunt, fisci rationibus vindicari iampridem decretum est: nisi aliud speciali præcepto augusta maiestas decreuerit. Vt igitur à principibus salubriter statutum est: ita saluis his quæ vtiliter placuerunt, parentibus hæredes eos existere non oportere, nulla legis sanctione statutum est.

Mucatraulo.] Antea malè, Niceti. Est & in eodem nomine erratum in *l. 10. sup. qui ac. non pos. l. 7. sup. de resc. vend. l. 15. sup. de post. & redemp. ab host. l. 8. sup. de pact.* *Metœcis*] μέτοικοι sunt coloni qui ex vna ciuitate in aliam migrant, quod non fit nisi iussu principis, *l. idem Vlp. §. vlt. D. de exc. tut.* Auctor Panegyrici Flauiensium ad Constantinum Imperatorem: Diuus pater tuus Flauiam ciuitatem Heduorum voluit erigere metœcis vndique transferendis. Apollonius Tyaneus in Epist. ἀστοὶ τε ἀγροῖκοι καὶ οἱ μέτοικοι. Alij enim sunt in eadem ciuitate originarij, alij μέτοικοι, qui & incolæ dicuntur. Posterior ætas aduenas quoque eos appellasse videtur, vnde vox Gallica orta est, *Aubains*, & in Basilicis Gallicis, *aubenage*. Sed non ita Latini, quibus aduena is est, qui in aliena ciuitate moratur ad tempus, *l. heres §. proinde, D. de iud. l. pupillus, D. de verb. sig.* Constituitur autem in hac lege vt τῶν μετοίκων prædia in fiscum redigantur quæ ab eis distracta non fuerint, nisi specialiter id eis princeps concesserit vt ea sibi retinerent, vt tamen non arceantur à successione parentum in ea ciuitate relictorum ex qua migrarunt. Igitur postea sibi ex successione in eadem ciuitate bona adquirere possunt. Ex alia causa forsitan non æquè, arg. *l. milites, D. de remilit.* Hoc verò ius Nicephorum Imp. exercuisse aduersus Christianos Cedrinus auctor est.

V. Exemplum sacrarum literarum eorundem AA. ad Flaccum. Prohibitum est cuiuscunque bona, qui fisco locum fecisse existimabitur, capi prius, quàm à nobis forma fuerit data. Et vt omni prouisionis genere occursum sit Cæsarianis: sancimus, licere vniuersis quorum interest, obiicere manus his, qui ad capienda bona alicuius venerint, qui succubuerit legibus: vt etiam si officiales ausi fuerint à tenore datæ legis desistere, ipsis priuatis resistentibus, à facienda iniuria arceantur. Tunc enim is cuius interest bona alicuius non interpellari, officialibus volentibus ea capere, debet adquiescere: cùm literis nostris cognouerit, non ex arbitrio suo Cæsarianos ad capiendas easdem venisse facultates; sed iustitiæ vigorem id fieri statuisse.

Cæsariani bona caduca occupare non possunt sine auctoritate principis. Occupantes manu & viribus eorum quorum interest propulsantur impune. quod & alijs casibus fit iure licito, *l. pen. inf. de exec. l. deuotum. inf. de metatis. l. vlt. inf. de discus.* Huc pertinet quod Paul. scribit v. Sent. tit. De iur. fisc. Quotiens sine auctoritate iudicati officiales alicuius bona occupant vel describunt, &c. Cæsariani sunt officiales procuratoris Cæsaris, qui & Catholiciani dicuntur in *l. pen. §. vlt. sup. de bon. pros.* & ab auctore Paratitli, qoem librum habet P. Faber vir diuinarum largitionum dote locupletissimus, ad *l. 4. sup. de episc. & cler.* καὶ οἱ ταξεῶται οἱ καθολικιανοὶ, &c. Sicut & procurator ipse Catholicus sæpissimè in lib. βασιλικῶν appellatur, & hoc ipso loco: εἰ δὲ καὶ οἱ ὀφφικιάλιοι τοῦ καθολικοῦ ἐπιχειρήσουσι παραβῆναι τὸν νόμον, & in *l. 2. sup.* εἰ μὴ ὁ καθολικὸς αὐτὸν βεβαιώσῃ, & in *l. 9* καθεῦρα τοῦ καθολικοῦ. Alij quidam sunt speciales, veluti vicesimæ hereditatum, metallorum, caducorum. Prouinciales sunt catholici. Ideòque in constit. quadam Constantini apud Euseb. lib. x. καθολικὸν Africæ procuratorem interpretari oportet, oon præf. præt. & similiter lib. IV. de vita Constantini, τὸν τῶν διοικήσεων καθολικόν. Theodor. Hermopolites ad *l. vlt. sup. si à non comp. iud.* Ὁ καθολικὸς ἤγουν ὁ ἐπιτετραμμένος καὶ φροντίζων τῶν δημοσιακῶν πραγμάτων. Idem Euseb. VIII. τῆς μαγιστρότητος καὶ καθολικότητος nomine procurationem fisci proculdubio intelligit. nam magistri etiam dicebantur, *l.*

5. sup. vbi cau. sta. l. dudum, C. Th. de dec. l. 2. C. Th. de iur. fis. & in *l. 1. sup. de anno. & cap.* magister æris, idest, rationalis siue procurator thesaurorum. *Qui succubuerit*] Vet. lib. *qui succubuerint*. Vnde suspicor legendum, *quæ succubuerint*, idest, quæ ceciderint in casum.

VI. IMP. CONSTANTINVS A. AD PROVINCIALES. Iustas etiam & quæ locum habent, fisci actiones præcipimus concremari ob hoc solùm, quòd suis temporibus prolatæ non sunt: vt iam calumniæ priuatorum eo saltem arceantur exemplo, quo iustas fisci lites silere præcipimus. DAT. III. KAL. IVL. CONSTANTINO A. V. ET LICINIO CÆS. COSS.

Pertinet hæc lex ad eas actiones quæ mouentur post tempus legitimum, non ad eas quæ mouentur ante tempus. Vt igitur priuatorum actiones in rem præscriptione longi temporis excluduntur, ita & fiscales. Quod vti accipiendum sit ostendimus in παραμυθίᾳ de legitimis temporibus. Et actio redhibitoria, vt in causa priuatorum, sex mensibus, æstimatoria anno finitur, ita & in causa fisci, cùm quid emit fiscus. *Vt iam*] Legendum, *Iam*. Sententia hæc est: Si abolentur iustæ fisci lites præscriptione temporis, quid fiet de iniustis & calumniosis priuatorum litibus?

VII. IDEM A. AD VOLVSIANVM P. V. Defensionis facultas danda est quibus aliquam inquietudinem fiscus infert, cùm facultates eorumdem, adhuc controuersia pendente, inquietari describique fas non sit. Vbi ergo controuersia extiterit fisco alicuius patrimonium vindicante, apud eum omnibus facultatibus constitutis cognitio ventiletur: vt cùm rei exitus debere eas vindicari probauerit, tum demùm res persequi liceat, & super modo facultatum ac rerum interrogationem haberi, quæ per conditionales seruos inuestiganda est: vt si quid subtractum fuerit, exigatur, & extrinsecus integrum tantùm aliud multæ nomine, quantum fuerat per fraudem ablatum. Sanè in huiuscemodi quæstione si Cæsariani nomen inciderit, ad vsurpationem constitutionis istius non debebit accedere, siquidem consuetudo fraudum, quibus prædicti omnia temerare consueuerunt, exceptionem eorumdem meruerit. DAT. PRID. KAL. IAN. SIRMIO CONSTANTINO A. VII. ET CONSTANTIO CÆS. COSS.

Bona quæ sibi possessor defendit, & ad fiscum minimè pertinere contendit, fiscus possidere, vel distrahere, vel describere non potest, antequàm re disceptata locum esse fisco probatum & pronuociatum fuerit. Pendente igitur lite, apud possessorem bona remanent. Si quid tamen postea ro secundum fiscum iudicata interuersum fuisse interim apparuerit, id à possessore in duplum repetitur. Excipiuntur Catholiciani, quorum bonis si fiscus moueat controuersiam, à fisco statim bona possidentur, vel describuntur: quia consuetudo fraudum mala fide possessionis præsumptionem inducit. *Defensionis facultas*] Reclamandi copia, *l. vlt. inf. de bo. vac. Ventiletur*] Apud rationalem. *Conditionales*] Hi sunt tabularij huic condicioni addicti & mancipati, adeò vt non possint ad aliam adspirare militiam vel dignitatem, *l. scripturus, sup. qui pot. n. dig. hab. l. 3. 5. 7. 8. C. Th. de num. act.* qua forma adscriptitij etiam coloni & capite censiti, & alij quilibet certæ condicioni addicti condicionales dici possunt. *Si Cæsariani nomen inciderit*] Si Cæsariano fiscus moueat controuersiam bonorum. *Fraudum*] Cæsarianı fraudibus sunt & rapinis infames, atque ideò pendente lite non temerè bona, quibus de agitur, eis permittuntur, *l. 1. C. Th. de bo. vac.* quinimò τῷ παραλήψει ea mala fide possident. Ex hac Cæsarianorum appellatione certò deducta est vox gallica, *Sergent*, & Germanica, *Scharsenthen*, qua & Anna Alexij vtitur lib. 13. φυλακτὸς ἀπὸ σεργενίων ἰσχυρὸν.

VIII. IMPP. VALENTINIANVS ET VALENS AA. AD DRACONTIVM VIC. AFRICÆ. Qui in contractibus scelestis ac fisco perniciosis interuersorum maculosis se fraudibus implicuerint, quadrupli redhibitione teneantur. DAT XV. KAL. DEC. ADRVMETO VALENTINIANO ET VALENTE AA. COSS.

Interuersores sunt administratores qui dolo malo dilapidant rem pecuniamve fiscalem. Euersores in *l. 2. inf. de palat. sac. larg. l. 1. C. Th. de suscept.* eadem ratione qua & in schola Rhetorum qoidam olim Euersores dicebantur auctore Augustino III. Confessionum c. III. & l. V. XII. Decoctores in *l. quilib. inf. de decur. l. si aliquid, inf. de suscep* Hi in quadruplum tenentur, *l. 1. inf. de ijs qui ex pub. rat. l. 1. inf. pœ. fis. cred. præf. l. in fraudem §. pen. D. de iu. fis.* Imo in duplum, *l. prox. sup. l. aufertur. §. 1. D. eod.* in ijs scilicet quæ fisco nondum adquisita sunt. In adquisitis locus est actioni in quadruplum. *Implicuerint*] Cassiodorus IX. Variarum. Qui se quoquo modo scelestis contractibus miscuerunt, *l. 3. C. Th. de cont. emp. l. 9. de conf. tut.*

IX. IMPP. HONORIVS ET THEODOSIVS AA. PATRICIO C. R. P. Super creandis susceptoribus periculo procuratorum rei dominicæ dispositionem tuæ sublimitatis firmam esse precipimus: ita vt omni ambitione cessante, quæ statuta sunt, quæque antiqua consuetudine commendantur in pabulis vel sumptu familiæ ministrando intemerata permaneant: super Irenarcha & Optione omni antiqua consuetudine obseruanda. DAT. III. KAL. IAN. CP. THEODOSIO A. VIIII. ET CONSTANTINO II. COSS.

Susceptores rei priuatæ creantur ex dispositione Comitis rerum priuatarum & periculo procuratorum rei priuatæ, ideóque si soluendo susceptores non sint, omne damnum spectat ad procuratorem rei priuatæ, qui in susceptoribus creandis attentior esse debuit. Comes rerum priuatarum, siue priuati ærarij, per procuratorum curam gubernat priuatam substantiam principis. Theodoritus III. cap. XII. Βλαστὸν τῶν ἰδίων τοῦ βασιλέως χρημάτων τε καὶ κτημάτων τὴν ἐπιμέλειαν πεπιστευμένος. κόμητα δὲ πριβάτων τὸν τοιοῦτον προσαγορεύειν εἰώθασι Ῥωμαῖοι. Græci VI. βασιλικῶν, τὸν κόμητα τῆς ἰδικῆς οὐσίας, τουτέστι τὸν φροντίζοντα τῶν πραγμάτων τῶν ἀφωρισμένων εἰς τὰς ἰδίας χρείας τοῦ βασιλέως. Fuit & alius Comes sacri ærarij, siue sacrarum largitionum siue thesaurorum, *l. 1. inf. de quæstor. l. 2. inf. vt ig. or. ser. l. 2. inf. de pal. sac. larg. l. 3. sup. vbi senat. vel clar.* qui & ταμίας, & præpositus regalium thesaurorum dicitur ab alijs auctoribus. quam dignitatem Rutilius Numatianus intelligit, dum ait.

Nam neque opum curam, quamuis sit magna sacrarum.

Nec ius quæsturæ grata fuisse magis.

Idem qui in *l. sunnem, D. de iu. fis. Præf. æra.* In græ-

ca metaphrasi Comes Thesaurorum. vterque Comes est illustris. *Res dominica*] rei priuatæ. *Ambitione*] Gratia. *In pabulis*] Pabula sunt animalium. Annonæ, familiæ dominicæ sumptus. Et pabula quidem etiam capita vocantur in tit. de annonis & capitu, & alibi sæpe. Marcellinus XXII. *Pabula iumentorum quæ vulgo dictitant capita.* Cassiodor. VII. *Ad equos capitum definitum.* Hesych. καπιτὸν, χόρτασμα ἀλόγων. Ait igitur lex nostra in capitibus & annonis præstandis familiæ dominicæ & rei priuatæ susceptoribus creandis, dispositionem Comitis rerum priuatarum & priscam consuetudinem seruandam esse. Eandem quoque seruari in Irenarcha & Optione creando. Creantur Irenarchæ periculo decurionum & ex dispositione præsidum, *l. 1. inf. de Irenarchis.* & ad *l. Diuus. D. de cust. reor* ita definiuntur: εἰρηνάρχαι οἱ νῦν τῆς δήμου εὐταξίας ἐπιστατοῦντες. B Aduci possunt quæ de eis scripsimus Ob. 1. cap. 33. non tamen quod aliàs nobis docentibus excidit, præpositos pacis eosdem dici in *l. 49. C. Th. de decur. l. 1. C. Th. de pign.* vbi legendum pagis, vt apud Eusebium lib. IX. cap. 1. & *l. 2. inf. de suscep. l. 1. C. Th. de erog. mil. an.* qui in No. de Alexandrinis, κωμάρχαι. Optio est erogator annonæ militaris, de quo dicemus in *l. 7. inf. de exact. trib.*

X. Iidem AA. Palladio PP. Or. Eorum patrimonia mortuorum, qui vitæ suæ tempore diuersis conscientiam suam dicuntur polluisse criminibus, fisci rationibus nequaquam competere, vel ab eo alienari censemus: nisi post publicam accusationem eos constiterit fuisse C conuictos. Dat. VIII. Id. Ivl. Ravennæ, Evstathio et Agricola Coss.

Huius constitutionis partes aliæ sunt in *l. 4. inf. de bon. vac. l. pen. C. Th. de bon. proscr. l. 30. C. Th. de petit. & vltro da.* Huius hæc sententia: Mortuorum ante condemnationem bona fisco non vindicari. quod vtique verum est, etiamsi post accusationem decesserint: pœna enim publicationis bonorum in heredem non transit, excepto crimine perduellionis. At certè conuictorum & condemnatorum ex publicis iudicijs bona fisco vindicantur. An & si post appellationem decesserint? quod apertè *l. vlt. sup. si reus vel accus. mor. fuer.* explicat. Verùm etsi mortuus fuerit reus ante accusationem vel condemnationem, bonorum scelere quæsitorum quæstio morte non soluetur, D *l. si quis, cum l. cùm falsi, D. ad l. Corn. de fal. l. Lucius, D. de iur. fisc.* atque ideò repetundarum, peculatus, de residuis actio morte non finitur, *l. vlt. D. ad leg. Iul. pec.* nec adulterij crimen vbi dotis quæstio est, *l. vlt. sup. ad leg. Iul. de adult.* eadémque ratio est suppositi partus, *l. 2. D. de Carb. edic.* *Conuictos*] Idest, condemnatos: nec enim antè conuicti videntur quàm condemnati fuerint, quemadmodum nec ante probatum videtur quàm pronuntiatum fuerit. quamobrem hæc verba, Si probatum fuerit, in libris nostris ita sæpè accipiuntur, Si pronuntiatum fuerit. Porrò desideratur hoc loco vltima constitutio, cuius sententiam proponam ex LVII. βασιλικῶν.

XI. ΠΑΣΑ δημοσία δίκη ἐντὸς ἓξ μηνῶν E μετὰ τὴν προκάταρξιν μετὰ πάσης σπουδῆς περαιούσθω, εἰ μὴ ἄρα συμβῇ κατὰ τὸ ἀναγκαῖον, ἢ προσώπων, ἢ δικαιωμάτων τινὰ ὑπερθέσθαι ἐκ τῶν χωρῶν ἀχθῆναι κατὰ τὴν βασιλίδα πόλιν, ἢ αὐτοὶ οἱ ἐναγόμενοι τὴν αἰτίαν ὑπερθέσεως παρέχωσιν ὡς ἀπόδημοι.

Fit huius mentio in libro Eustathij περὶ χρονικῶν διαστημάτων tit. de mensibus sex, iis verbis, Πᾶσα δημοσία δίκη

A ὅτι τὸ δημοσίου πρᾶγμα ἴσως ἐξ μηνῶν μετὰ τὴν προκάταρξιν περαίνεσθαι, εἰ μὴ ὅρα τὰς ὑποθέσεις ἀναγκαία ἐστιν, ὡς β΄. l. τοῦ κωδ. ς΄ α. δ. ια. Ergo in *l. properandum, sup. de iudic.* meritò excipiuntur causæ fiscales, quoniam eæ intra sex menses à lite contestata finiendæ sunt ex hac constitutione (olim intra annum, *l. 4. C. Th. eod.*) nisi rei necessitas exegerit personarum aut instrumentorum causa, longius proferri litem, vel reus in mora fuerit. Causæ autem pertinentes ad publica munera, quæ in eadem lege excipiuntur, finiendæ sunt intra tres menses, *l. generali, inf. de decur.* quod Græci ad *l. properandum* notãt iis verbis: αἱ γὰρ τοῦ δημοσίου δίκαι ἐντὸς ἐξ μηνῶν τελειοῦνται. αἱ δὲ περὶ δημοσίων λειτουργιῶν ὑποθέσεις ἐντὸς τριῶν μηνῶν περαίνονται. δημοσία δὲ λειτουργία ἐστὶν ὡς τὸ γενέσθαι τινὰ σιτώνην ἐπὶ τῷ ἀγοράσαι σῖτον τῷ στρατιώτῃ.

De conueniendis fisci debitoribus.

Tit. II.

I. Imp. Gordianvs A. Satvrnino et aliis. Non iniusta ratione desideratis, repromissa fisco indemnitate eos priore loco conueniri qui reliqua contraxerunt: mox ad vos perueniri, qui ab his quædam mercati estis.

Ex Nouella Iustiniani primùm conueniendus est C reus, tum intercessor, deinde possessor hypothecarum. At iure antiquo creditor eligere potuit cum quo mallet experiri, *l. vlt. sup. de obl. & act.* Fiscus tamen hanc electionem sibi non adrogabat: reum namque prius excutiebat quàm fideiussorem aut possessorem hypothecarum, *l. Moschus, D. de iur. fisc.* *Repromissa*] Vtrum repromissa à principalibus personis? An à vobis? & hoc Græcis placet magis. Si igitur vobis relictis fiscum vultis agere cum principali, cauere ei debetis de indemnitate. *Eos*] Principales debitores. *Priore.*] Emendatiores Codices, principali, vt & in *l. 3. sup.* *Perueniri*] Per actionem hypothecariam. *Mercati estis*] Si posteaquàm illi cum fisco contraxerunt, mercati estis, *l. si debitor, sup. de priuil. fisc.*

II. Impp. Valerianvs et Gallienvs D AA. et Valer. Cæs. Patrophilo. Fisco quidem contra te manet actio, quamuis argentum quod inferre debebas, rationibus fuerit relatum, si cautionem, quæ tibi super eo exposita est, tabularius non subnotauerit. Æquum tamen est, vt prius de bonis eius qui exactor fuit, si soluendo est, & conueniendi eius facultas datur, indemnitati fisci satisfaciat: tunc si seruari hic modus non possit, reposcatur à te.

Quamuis in rationes publicas relatum sit te soluisse, non tamen liberaris nisi apochis tabularius subnotauerit. Ceterùm prius exactorem quàm te conueniri E æquum est. Aliàs verò amissa apocha illationis fides ex polyptychis, id est, publicis rationib. sumitur, *l. 2. inf. de discus. l. illata, sup. de fid. instr.* in quibus etiam apochæ referendæ vel regerendæ sunt cum subnotatione tabulariorum. *Cautionem*] Vet. cautioni. Est autem exposita cautio ab exactore. *Exactor fuit*] Nunc desiit esse. Exactor dat apocham, Tabularius subnotat & subscribit, *l. 1. inf. de can. larg. tit.*

III. Impp. Diocletianvs et Maximianvs AA. et CC. Ianvario et aliis.

Quoniam Agerio ac filio eius ad exigenda reliqua consortes vos atque consocios esse dicatis, eisque certorum dumtaxat nominum exactionem mandatam, nec inter eum & ceteros qui exactores fuerant nominati, confusæ exactionis mutuum periculum constitutum, sed separato muneris obsequio discretam sollicitudinis rationem fuisse adseueratis: à iure non discrepat, vt prius ex bonis exactorum, qui principali loco ad exactionem fuerant destinati, indemnitati fiscali satisfiat: pòstque eos, si solidum debitum exsolutum non sit, nominatores conueniri. Rationalis igitur noster iuris ordinem sequetur, excusisque exactorum facultatibus, nec non etiam nominatorum, si fiscus in vniuersi debiti quantitate securitatem indemnitatis consecutus non fuerit, etiam vos ad restituenda fiscalia debita adstringet

Plures nominati & creati sunt exactores fiscalium. Multùm interest vtrùm exactio diuisim eis mandata sit, an pro indiuiso: hoc enim casu etiamsi postea inter se administrationem diuiserint, prius conuenitur collega, quàm nominator. Illo casu nominator prius quàm collega. Vtroque casu is qui exegit prius quàm vel collega vel nominator siue creator: quæ omnia fusius demonstrabuntur in *tit. quo quisque ord. con. Certorum*] Alij, ceterorum, malè, vt & in P. Flor. *l. si emancipato, sie leg. præst. Inter eum*] Quidam codices, Inter vos: quod rectum est, vt in fine, Etiam vos. *Confusæ*] pro indiuiso.

IV. Impp. Valentinianus, Valens et Gratianus AAA. ad Archelaum Com. Or. Hi qui fisco nostræ mansuetudinis obnoxij sunt, omissa frustratione teneantur: vt quod suis nominibus debent, de suis facultatibus cogantur exsoluere: seruatis, cùm compleuerint, allegationibus propriis, si quas aduersus quoscunque ex suis contractibus debitores competere sibi ex iure crediderint: ita vt aduersus eos quos sibi obnoxios adseuerant, legibus & iudicijs experiundum esse cognoscant. Dat. III. No. Iul. Nouioduno, Valentiniano nb. p. et Victore Coss.

Fiscus vtiles actiones habet in debitores debitoris, *l. 3. & 4. sup. quan. fisc. vel. priu. deb. sui deb. co. pos. l. 3 §. multa, D de iur. fisc.* maximè si ex ratione fiscali debitor fisci alia nomina fecerit. Eas verò fiscus omittere potest, imò debet ex *Nou.* 128. nec differtur actio fiscalis quoad ipse debitor fisci suos debitores exegerit. *Frustratione*] ἀναβολῆς. Frustrari est trahere moram & tergiuersari. *Compleuerint*] Soluerint. Dicimus creditorem adimplere pro soluere creditori, *l. cùm post §. vlt. D. de admin. tut. l. vlt. sup. de testam. man.* & L. βασιλικῶν tit. IIII. καὶ πληρώσας σε, idest, tibi soluta pecunia, & hoc loco, μετὰ τὸ πληρῶσαι τὸν δημόσιον.

V. Imppp. Valens, Gratianus et Valentinianus AAA. Fortunatiano Com. R. P. Inter chartulas confiscati breuis quidam adseueratur inuentus, qui nomina continebat debitorum seu contractuum, cùm tamen neque testibus credita pecunia probaretur, neque cautionibus ea quæ breui inserta sunt, ostenderentur, iniquum esse perspeximus, vt sub propriæ adnotationis manu vnusquisque faciat debitorem. Occasionis igitur huiusmodi calumniam præsenti volumus iussione cohiberi; vt breuis vanitate reiecta, nullus ad redhibitionem de his, quorū nomina conscripta sunt, vrgeatur. quod & in aliis similibus causis obseruandum esse censemus. Dat. prid. Non. Iul. Hierap. Gratiano A. IIII. et Merobaude Coss.

Confiscati] In Cod. Th. *Deportati.* Tribonianus, vt opinor, maluit scribere Confiscati. quoniam latius pertinet confiscati quàm deportati nomen: Omnes enim deportati & confiscati sunt, *l. deportatorum, sup. de pœn.* non omnes tamen confiscati, deportati. *Breuis*] Breues, Breuia, Breuicula, chartulæ sunt siue libelli breues. Zonaras in Carth. concilio: βρέβιον ἡ ἐπιτομὴ λέγεται καὶ σύντομος χαρτί. Anna Alexiade VI. καὶ τὸ βιβλίον εἰς μέσον τεθειμένον προσῆκεν. βρέβια ταῦτα ἡ συνήθεια οἶδε καλεῖν ἐν οἷς ἀναγράφεται τὰ ἐν ἑκάστῳ τελοῦντα κεφάλαια. Eandem vocem Iulianus retinuit in Epistolis Græcis ad commune Iudæorum: τὰ βρέβια τὰ καθ' ὑμῶν φυλαττόμενα, & paulò post: καὶ περιδόντα τὰ βρέβια τὰ καθ' ὑμῶν ἐν τοῖς ἐμοῖς σκρινίοις ἀποκείμενα, & est frequens in libris βασιλικῶν, dum rationes, volumina, vel corpora rationum significantur, quæ quidem per se sola fidem non faciunt, *l. instrumenta. l. exemplo, sup. de probat.* & ideo non potest fiscus ex breuiariis confiscati rationibus quemquam conuenire quasi confiscati debitorem: & hoc lex ista constituit. Aliàs verò breuitas chirographi non minuit fidem, *l. si aliquid. sup. de donation. In aliis similibus*] Vt si priuatus alij successerit, & breuia huiusmodi inuenerit.

De fide & iure hastæ fiscalis, & de adiectionibus.

Tit III.

Antea perperam legebatur *De fide instrumentorum & de addictionibus.* Hoc titulo ostenditur quanta sit fides, quantum & quale sit ius hastæ fiscalis, id est auctionis quæ fit à fisco de bonis caducis, vel commissis, vel obligatis, cuius signum est hasta in foro posita, atque ideo quæ ita væneunt, sub hasta vænire dicuntur, vt sub corona captiui, quòd eorum vænalium signum esset corona capiti imposita. Festus. *Hastæ subiiciebantur ea quæ publice venundabant, quia signum præcipuum est hastæ.* Tertullian. in Apol. *Sub eadem voce præconis, sub eadem annotatione quæstoris diuinitas addicta conducitur.* Adiectiones autem sunt licitationes siue promissiones offerentium maius pretium, vt in *l. 1, inf. de vend. reb. ciu. l. 2. inf. de loc. præd. ciu. l. pen. inf. de om. agro des.* Addictiones sunt penes eos qui pluris licitati sunt rerum subiectarum voci præconis collationes, has προσθήκας, illas ὑπερθεματισμοὺς vocant.

I. Imp. Antoninus A. Curtiæ. Quod in libellum contulisti, procuratori meo, ad cuius officium desiderium tuum pertinet, allega: cui si probaueris, non auctore procuratore, vel eo, cui vendendi fuit facultas, neque habitis hastis, neque omni ordine peracto, venditas res esse, & id quod ex causa iudicati debes, exsolueris: rescissa venditione mala fide facta, easdem res recipies cum fructibus, quos ad emptorem mala fide peruenisse, vel

peruenire debere constiterit. PP. NON. IAN. ANTONINO A. IIII. ET BALBINO COSS.

Fiscus pignora cepit ex causa iudicati, & distraxit hastarum solemnitatibus prætermissis. Lex ait, venditionem rescindi, & debitori offerenti debitam quantitatem pignora restitui cum fructibus mala fide perceptis aut percipiendis, quod & in *l. 5. sup. tit. 1.* traditum est de eo qui minore pretio à fisco emerat per fraudem vel gratiam. Adde vænisse non videri quod sine hasta vænit. M. Tul. 11. Philip. *Fundum quis vænisse dicit? quis hastam illius venditionis vidit? quis vocem præconis audiuit? Non auctore procuratore*] Illius anni, vel illius rei. *Habuit hastis*] Vt *l. 1. C. Th. de dom. ad rem pr. pert.* Decursis hastis in *l. vlt. inf. hoc tit. l. 1. C. Th. de fis. deb.* & similiter decursis solemnibus, *l. 2. sup. de his qui in Ecc. man. Vel peruenire*] Malæ fidei possessor de
B percipiendis fructibus semper tenetur: neque obstat *l. si fundum, C. de rei vind.* Lex ait, malæ fidei emptorem de fructibus perceptis teneri: ergo de percipiendis non tenetur: vitiosa est collectio.

II. IMP. GORDIANVS A. HERACLEONI. Duplex ratio desiderium tuum iuuat: & quod prætermissa hastarum solemnitate possessiones tuas ex officio distractas suggeris: & quod pretij vilitate ob exiguum debitum gratiosam emptionem in fraudem tuam vtilitatémque rationum mearum aduersarium commentum fuisse dicis. Quapropter illicita ista re-
C dargue, tam indemnitati fisci consulturus, quàm tuæ securitati opem laturus. DAT. V. KAL. * GORDIANO A. ET AVIOLA COSS.

Desiderium] Desideria sunt preces quæ libello continentur. *Ex officio*] Ab exactore vel officiali. *Gratiosam*] *l. si quos, sup. de resc. vend. Vtilitatémque*] Legendum, inutilitatemque: vt sit vna dictio, Inutilitas, *l. vlt. in fi. sup. de ser. & aqua.* & ita legendum opinor in *l. 1. §. hac autem, D. de vi & Indemnitati*] Oblato integro debito. *Securitati*] Receptis possessionibus.

D III. IDEM A. CRISPO. Etsi instrumenta emptionis non extent, quibuscunque tamen probationibus vxor tua ostenderit ad se eam domum pertinere, quam à fisco eius nomine dicis comparatam, pretiúmque ab ea exsolutum, & in eam dominium translatum, frustrà fiscum ex persona matris eius referre quæstionem procurator meus non sinet. PP. V. KAL. NOV. GORDIANO A. V. ET AVIOLA COSS.

Emptio fiscalis non exigit instrumenta, [illegible]. Itaque si vxor tua testibus vel aliis probationibus legitimis
E docere possit se à fisco auctionante emisse, temerè non rescindetur emptio, licet instrumenta emptionis nulla supersint. Docere autem id debet procuratorem Cæsaris. *Matris*] Cui fiscus successit publicationis iure.

IV. IMPP. DIOCLETIANVS ET MAXIMIANVS AA. ET CC. MARCELLINÆ. Si tempora quæ in fiscalibus auctionibus vel hastis statuta sunt, patiuntur: cùm etiam augmentum te facturam esse profitearis: adi rationalem nostrum, vt iustam vberioris pretij oblationem

A admittat. PP. III. ID. IAN. SIRMII IPSIS IIII. AA. COSS.

Post addictionem factam à fisco adiicere licet intra certa tempora, *l. 1. inf. de vend. reb. ciu. l. vlt. D. iur. fisc.* quod in Rep. non obtinet, vt ostendi Obs. 2. Melior est conditio fisci quàm reip. *l. 1. §. illud, D. de adil. edic. Auctionibus vel*] Hæc non sunt in veter. libris.

V. IMPPP. VALENTINIANVS, VALENS, ET GRATIANVS AAA. AD VIVENTIVM PP. GALLIARVM. Quæcunque pro reliquis prodigorum in annonario titulo ceterísque fiscalibus debitis in quibuscunque corporibus sub auctione licitanda sunt, fisco auctore vendan-
B tur: vt perpetuò penes eos sint iure dominij, quibus res huiuscemodi sub hastæ solemnis arbitrio fiscus addixerit, & si quidem vnquam, vt à fisco facta venditio possit infringi, auctoritate rescripti fuerit impetratum, nullus obtemperet: cùm etiam minoribus, si quando aliquid ex rebus eorum pro fiscalibus debitis addicatur emptoribus, repetitionis facultas in omnem intercipiatur ætatem. DAT. III. ID. MAR. RAVENNÆ, VALENTINIANO NB. P. ET VICTORE COSS.

Prodigorum.] Prodiga sunt annonæ, [illegible], quibus opponuntur corpora. *Fisco auctore*] Procuratore fisci,
C *l. 1. sup. Vt perpetuò*] Hæc est vis & fides hastæ fiscalis, *l. si hypothecas, sup. de remiss. pig.* nam si ritè facta sit, nec rescripto principis, nec beneficio ætatis, nec alia vlla ratione conuelli potest, nisi minor fuerit indefensus, *l. vlt. sup. si prop. pub. pens. Cùm etiam minoribus*] In hoc proposito fiscus quasi creditor vendidit. At si rem alienam quasi suam fiscus vendidit, à minore etiam post quinquennium reuocari venditio potest. A maiore non nisi intra quinquennium ex edicto Marci & Commodi, *l. vlt. sup. si adu. fisc. l. neque, sup. de test. mil.* Ex constitutione autem Zenonis non reuocatur venditio, sed domino intrà quadriennium ius est experiundi cum fisco. Dat. III. Id Sic. vet. libri. Aliter Cod. Th.

D VI. IIDEM AAA. AD FELICEM COM. SAC. LARG. Si qui proscribente ac distrahente fisco, debitorum fiscalium emerint facultates, pro earum rerum tantùm pretio obnoxij sint, quas eos patuerit decursis hastis & proscriptione habita comparasse. Nam ita eos munimus, vt nullius conuentionis reliquorum fiscalium nomine patiamur extrinsecus subire iacturam. DAT. IIII. ID. NOVEMB. MARCIANOPOLI VALENTINIANO NB. P. ET VICTORE COSS.

Proscribente] Proscriptio fit de futura auctione pro-
E positis libellis in celeberrimis locis, vt Cicero ait pro Quintio, Theophilus, [illegible], & Imp. in *l. vlt. de delat. & l. pen. sup. de defens. ciuit.* quod in alienationibus Ecclesiarum fit per dies xx. scripto proposito, No. 120. Multa ergo exiguntur in auctione fiscali, Proscriptio, auctoritas procuratoris, Hasta, Præco, Quæstor, Addictio quæ fiat iusto pretio.

Nam ita eos munimus] Fisco auctionante is qui emit, ad pretium quanti licitatus est, tenetur, non ad reliqua fisco debita, *l. 2. in fi. inf. de fun. rei pr. l. vlt. in prin. inf. de censib.* Obstat *l. Impp. D. de publican.* ve-

rum non de venditione fiscali ea lex loquitur, sed de venditione à priuato facta: quo casu reliqua omoimodo emptorem sequuntur, vt est in titulo *sine cen. vel rel. fun. comp. non pos.* Plus obstat *l. prædijs, D. de iu fis.* Lex ait, *Placuit.* & vero id aliquandiu obtinuit. Sed cum id plerique refugientes nollent à fisco emere, facilius inueniendi emptoris causa ab Imperatoribus Valentiniano & Valente remissum est, *l. 1. C. Th. de fis. deb. Dat.* IIII. *Id. Sic. vet. lib. Aliter C. Th.* Deest autem vltima Constitutio Zenonis quam subiiciam. A

VII. ΑΥΤΟΚΡΑΤΩΡ Ζήνων τῷ Δομνίνῳ· * Ἐὰν δημευθέντος τινὸς ἡ οὐσία πιπράσκεται, ἐξέστω καὶ τῷ κόμητι τῶν ἰδιοκτήτων τοῦ βασιλέως καὶ τῇ σχολῇ τῶν παλατίνων, καὶ τῷ τοῦ δημοσίου συνηγόρῳ ἀγοράζειν τινὰ πράγματα ἐκ ταύτης τῆς οὐσίας, μηδενὸς διαβάλλοντος τὸ συνάλλαγμα. PP. III. KAL. AVG. POST. CONS. B

Ergo ex hac constitutione sicut tutor ex pupilli auctione emere potest, *l. 2. §. tutor, D. pro empt.* ita & Comes patrimonij siue rerum priuatarum, & Palatini, & patronus fisci ex auctione fiscali, non aliter, *l. vlt. ~~C~~. de resc. vendit.* Quæ publicantur rei priuatæ queruntur, *l. 1. C. Th. vnde vi,* & ideo ad curam pertinent C Comitis rerum priuatarum & procuratorum prouincialium, qui sunt sub eius dispositione. Palatinos etiam vere Iuliani interpres ait Nouel. 30. pertinere ad Comitem patrimonij, vel rerum priuatarum, vel thesaurorum: de quibus suo titulo inferius.

De venditione rerum fiscalium cum priuatis communium.

Tit. IV.

I. Imp. Alexander A. Epicteto. D Forma est, quoties ad fiscum vel minima portio rei pertinet, vt vniuersa à procuratoribus meis distrahantur, sed pretium partis tantùm in fiscum redigatur, reliquum dominis partium restituatur. Emptorem igitur prædiorum, de quibus libellum dedisti, apud suum iudicem conueni, vsurum defensionibus, si quæ sibi competunt. PP. VII. KAL. OCTOB. FVSCO ET DEXTRO COSS.

Potest fiscus solidum vendere inuito socio, sed pars pretij socio reseruanda est, *l. 2. ~~C~~. de com. rer. alie.* Sic enim facilius inuenier emptorem. *Forma*] Lex. vt in *l. Diui, D. de adm. tut. Vel minima*] Nam si maior portio, idem licet priuato: Plautus Pœnulo: Impunissime E tibi quidem hercle vendere hasce ædes licet: maiorem partem minore habitas mea. *Emptorem*] Qui emit solidum à fisco, à socio vtili actione conuenietur, vt ei pretij partem exsoluat. Res autem ab emptore nullo modo reuocari potest. Est vtilis actio ex vendito, quasi & ipse videatur vendidisse partem suam fisco solidum distrahente.

Ne fiscus rem quam vendidit euincat.

Tit. V.

I. Pars epistolæ Alexandri A. ad Rationalem. Grauissimum verecundia mea duxit, vt cuius rei pretium, cum bona fide esset addicta, semel fiscus acceperit, eius controuersiam referat. Non solum ergo emptorem ab eadem statione, sed ne ab alia quidem quæstionem pati debere æquum est: cum etiam in his venditionibus, emptore non inquietato, officia inter se possint experiri. DAT. XV. KAL. MAII, MODESTO ET PROBO COSS.

Ne fiscus quod bona fide addixerit retrahat, & vt si vna statio addixerit, ne alia retrahat. Stationes sunt mansiones in quibus officia fiscalia consistunt, *l. 1. ~~C~~. de compens. l. 2. ~~C~~. de solut.* vbi pro rationibus, legendum, stationibus, vt & Accursius legit, qui tamen male fingit fiscum in ea specie debitori suo eidemque creditori successisse, cum sit ponendum, duobus fiscum successisse, debitori & creditori, ex diuersis tamen stationibus. Et in *Nou.* 91. duo fiscalia debita sic accipiuntur, duarum fisci stationum debita. Ad *d. l. 1.* Græci ita rectissime, Ὁ δημόσιος ἐν διαφόροις ὑπεργίαις ἔχει τοὺς συγχρεοῦντας τῶν αὐτῶν πραγμάτων, καὶ λέγεται ἐκεῖσε φρονῶν τινῶν. *Bona fide*] Non per fraudem aut gratiam, *l. 3. ~~C~~. de iure fisci. Statione*] Quæ vendidit. *Cum etiam*] Venditionibus factis non ex vsu fisci, officiales ipsi siue stationarij puta noui cum præteritis, aut vnius stationis cum alterius stationis hominibus qui perperam vendiderint emptore non inquietato inuicem experiri possunt.

II. Imp. Martianvs A. Palladio PP. or. Retractare fiscum quod semel vendidit æquitatis honestatisque ratio non patitur. DAT. V. KAL. IAN. C. P. MARTIANO A. ET ADELPHIO COSS.

Alibi dicunt retrahere, *l. 1. ~~C~~. de fun. rei pri. l. 5. ~~C~~. de locat. præd. ciu.* Huic autem constitutioni locus non est, si bonorum actores vænierint, *l. bonorum, D. de iur. fisc.* nam cum ij nouerint omnia quæ ad bonorum rationem spectant, euertitur plane & perturbatur ratio omnis eorum destractione. Eleganter in *l. vlt. D. de off. præf.* actoris amissionem ad totius domus euersionem pertinere. Zonaras in Clem. c. 82. εἰς οἴκου ἀνατροπήν. Addatur *l. interdum, D. de publicanis.*

De iis qui ex publicis rationibus mutuam pecuniam acceperint.

Tit. VI.

I. Impp. Valentinianvs et Valens AA. ad Probvm PP. Si quis ab exactoribus, tabulariis, arcarijs: officiisque rationum fœnebrem pecuniam sumpserit, detectus in eodem, ad quadrupli pœnam ex hac auctoritate teneatur. DAT. IIII. ID. MART.

TREVER. VALENTIN. ET VALENTE AA. A COSS.

Vt in quadruplum teneatur qui ex publicis rationibus fœnebrem pecuniam sumpserit: quod pertinet ad *l. 8. tit. de iur. fis.* De arcariis dicemus in tit. de susceptoribus.

II. IMPPP. GRATIANVS, VALENTINIANVS ET THEODOSIVS AAA. PALLADIO COM. SAC. LARG. Sciant omnes accipiendi mutuo ex sacris largitionibus auri non patere cuiquam facultatem. Quòd si quis aurum ex nostro ærario, priuatis commodis profuturum, occulte, aut cautionis aut sponsionis fide vt debitor redditurus, sine nostra auctoritate acceperit, abla- B tis bonis omnibus perpetuæ deportationis subdetur exilio. Is etiam qui ex memoratis thesauris sub specie publici creditoris aurum cuiquam commodauerit ac dederit, capitali sententiæ subiugetur. DAT. XII. KAL. AVG. HERACLEÆ EVCHERIO ET SVAGRIO COSS.

Lex superior pertinet ad præfectoriam arcam, atque ideò ad præf. prætorio scripta est. Hæc ad comitem thesaurorum scripta est, & ad thesauros duntaxat pertinet. *ἢ ἐκ τῶν συμβάλλεται τῷ θησαυρῷ.* Corrigitur quidem in *Cod. Th. l. 1. à l. 2.* Sed hoc Tribonianus vt à suo Codi- C ce remoueret ex *l. 1.* verba idem statuentia in thesauris merito sustulit. *Priuatis*] Quod tamen publicis destinatum est. *Cautionis*] Tacite vel palam chirographo aut fideiussore dato.

Pœnis fiscalibus creditores præferri.

TIT. VII

I. IMP. ALEX A. MARCELLO. Rem suam persequentibus pœnæ exactio postponitur. Sicut itaque in sortis quantitate fisci persecutio potior est, ita in triplo, quod pœnæ nomine adiectum est, propria forma seruanda est. PP. KAL. IVL. IVLIANO ET CRISPINO D COSS.

Fiscus in actionibus personalibus rei persecutoriis *πρωτοπραξίαν* habet. In pœnalib. non item. Pœnæ enim fiscalis persecutio creditoribus postponitur, *l. in summa, l. quod placuit, l. Statius. §. vlt. D. de iur. fisc.* *In triplo*] Exemplum sumatur ex *l. 1. tit. prox.* In ea enim specie quadruplo simplum inesse crediderim. *Seruanda*] Vet. ferenda.

De fiscalibus vsuris.

TIT. VIII.

E

I. IMP. ANTONIVS A. ANTIOCHO. Eius summæ quam tibi pœnæ nomine inflictam probaturus es, vsuræ non exigentur: nec enim multam tibi procurator meus irrogauit vltra quam placitum est, sed pœnam te iussit inferre. PP. XV. KAL. DEC. SABINO ET ANVLLINO COSS.

Pœnarum vsuræ non debentur, *l. vlt. D. de mag. con.*

A vsuræ enim pœna veluti quædam est. Iniquum autem est pœnæ pœnam adiici, quo fit vt & vsuræ vsura non sit. At multæ deberi possunt vsuræ, videlicet si intra tempora iudicati non soluatur. *Nec enim*] Corrigit Imp. errorem proponenti in libello multam pro pœna. *Vltra quam*] Contra quam placitum est: nec enim procuratori Cæsaris multæ dictio est, *l. 2. tit. de mo. mult.* eum tamen pœnam infligat legibus definitam.

II. IMP. ALEXANDER A. VICTORINO. Si sub pignore creditum fuit, etiam fiscum qui successit in locum debitoris, vsuras præstare oportet, si eas dependi saltem pacto placuit. PP. III. NON. SEPT. IVLIANO ET CRISPINO COSS.

B Fiscus ex contractibus vsuras accipit, non dat, sicut edictum ædilium exercet non patitur. Sed cum fiscus in priuati debitoris locum succedit, etiam vsuras dat, modo si priuatus ille debitor vsuras debuit. Priuati autem ex stipulatione vsuras debent, non ex pacto, quanquam si in eas vsuras, quæ pacto condictæ sunt, acceptum sit pignus retentione pignoris seruari possint, idest, per exceptionem doli, *l. per retentionem. i. pignoribus, tit. de vsur.* Igitur si sub pignore fœnori pecunia occupata sit, & fiscus debitori successerit, vsuræ à fisco seruabuntur per pignoris retentionem, etiamsi pacto nudo promissæ sint, & hæc est sententia huius constitutionis.

C III. IMP. IVSTINIANVS MENNÆ P. P. Fiscum etiam nostrum parere sanctioni nostri numinis iubemus, per quam vsque ad dimidiam centesimæ vsuras stipulari creditoribus, exceptis certis personis, permisimus: vt ipse etiam fiscus vltra dimidiam centesimæ partem à debitoribus suis minimè exigat, siue principaliter ei promiserunt, siue à prioribus suis creditoribus actiones ad eum quocunque modo deuolutæ sunt. DAT. VIII. ID. APR. CP. DEC. V. C. COS.

Vsuræ maiores semissibus priuatis non debentur ex constitutione Iustiniani, quæ edita est ipso II. Cos. Sed neque fisco ex hac constitutione. Semisses Iustiniano & ciuiles & moderatæ visæ sunt. Ex hac constitutione se- D misses forsitan Tribonianus subscripsit in *l. 1. tit. de iis quib. vt indign.* & *l. cum quidam, §. si debitores. D. de vsur.* *Exceptis*] Siagricolis, trientes: olim senatoribus semisses ex constitutione Alexandri, vt Lampridius scribit, & *l. 4. C. Th. de vsur.* Illustribus non nisi trientes, argentariis besses; vel si Ecclesiis crediderint, quadrantes. *Deuolutæ sunt.* Et hoc casu fisco ex quo debitorem conuenerit semisses debentur, etiamsi ei cui successit, leuiores debitæ fuerint, quod & Accursius notat rectè.

De sententiis aduersus fiscum latis retractandis.

TIT. IX.

I. IMP. ANTONINVS A. ARISTÆO. Causas in quibus contra fiscum iudicatum est, intra triennium retractari posse, & post id tempus, si præuaricatio arguatur, vel manifesta fraus probetur, notum est. DAT. NON. IVL. DVOBVS ASPRIS COSS.

Res

Res iudicatæ facilè non retractantur, nec vlla est satis probabilis retractationis species: in re tamen fiscali ex causa retractantur intra triennium, & post triennium si præuaricatio vel manifesta fraus arguatur, *l. 1. D. de iur. fis.* Item præuaricator si reperta sint noua instrumenta, *l. Impp. D. de re iud.*

De bonis vacantibus, & de incorporatione.

Tit. X.

I. IMPP. DIOCLET. ET MAXIMIAN. AA. ET CC. SIRIONI RATIONALI. Scire debet grauitas tua intestatorum res, qui sine legitimo herede decesserint, fisci nostri rationibus vindicandas, nec ciuitates audiendas, quæ sibi earum vindicandarum ius veluti ex permissu vindicare nituntur, & deinceps quæcunque intestatorum bona ciuitatibus obtentu priuilegiorum suorum occupata esse compereris, ad officium nostrum eadem reuocare non dubites. DAT. PRID. ID. APR. ANNIBALIANO ET ASCLEPIODOTO COSS.

Intestatorum res] Hæc sunt bona vacantia, nempe *ἀκληρονόμητα*, quæ ad fiscum pertinent, *l. pen. J. de prap. sac. cub* ex lege Iulia, *l. quidam §. quotiens, D. de leg. 1. Veluti ex permissu*] Ex priuilegio, vt Nicenses qui ab Augusto se hoc priuilegio donatos Traiani temporibus contendebant auctore Plinio lib. x. Epistol Hæc vero lex eius generis priuilegia omnia infirmat. *Ad officium*] Quidam Cod. ad fiscum, quod valdè probo.

II. IMP. CONSTANTINVS A. AD ÆMILIVM RATIONALEM REI PRIVATÆ. Si quando adnotationes nostræ contineant, possessionem siue domum quam donauerimus, integro statu donatam: hoc verbo ea vis continebitur, quam ante conscribebamus, cum adiacentibus, & mancipiis, & pecoribus, & fructibus, & omoi iure suo, vt ea quæ ad instructum possessionis vel domus pertinent, tradenda sint. DAT. VI. ID. MART. MEDIOLANI, CONSTANTINO A. III. ET LICINIO COSS.

Domum] Vacantem. alioquin nihil hæc lex facit ad titulum, *Donauerimus*] Ex liberalitate, vt in *l. 1. J. si lib. imp. soc. Integro statu*] *ὁλοκλήρως*. Huius verbi eadem vis est, ac si dixisset, sicuti instructa est, puta cum adiacentibus, & mancipiis, & pecoribos & fructibus & omni iure suo. Instructum latius patet quàm instrumentum. Adiacentia dicimus veluti hortum aut insulam domui adiacentem.

III IMPPP VALENTINIANVS, VALENS ET GRATIANVS AAA. AD FLORENTIVM COM. R. P. Si quando aut alicuius publicatione aut ratione iuris aliquid rei nostræ addendum est, rite atque solemniter per comitem rerum priuatarum, deinde per rationales in singulis quibuscunque prouincijs commorantes, incorporatio impleatur, & diligens stylus sigillatim omnia scribat. tituli verò, quorum adie-

A ctione prædia nostris sunt consecranda substantiis, nonnisi publicata testificatione proponantur: grauissimis statim subdendis suppliciis, qui huiusmodi aliquid propria vsurpatione tentauerint. DAT. IV. KAL. APR. VALENTINIANO NB. P. ET VICTORE COSS.

Ratione iuris] Vt puta ex legibus caducis, quæ quales sint exposui in fragmento Vlpiani, & Commentario de vsucapion. emendata *l. 4. D. de fideicom. liber.* vbi mendosè legitur, caducis legionis: quem errorem interpretes Græci retinuerunt, quippe cùm forsitan tale nobis mendum conflasset Tribonianus ipse, qui & quodam loco cuius indicium debeo Petro Pithoeo viro doctissimo, & ingeniosissimo, pro Pontifex Maximus B pater patriæ, scripsit Princeps maximus proposuit: & alia pleraque deformia. Iidem Græci ea verba perperam explicant ex *l 6 D. de ini. rup. testam* vt si legio intestato militi successerit, libertates competant. Certum enim est existente ab intestato herede, libertates non competere. Tum etiam verba eam interpretationem non ferunt. *Addendum est*] Addere rei priuatę est ea quæ fisco delata sunt capere & incorporare, idest, quasi in corpus fisci redigere. Marcellinus XVI. accorporare dixit, quod fit solemniter ex dispositione comitis priuatarum & cura Catholicorum summa cura descriptis omnibus bonis & titulis publicè adfixis, *l. si quis intra. J. de bo. prof. l. 2. J. de aqued.* Theodoricus rex C apud Cassiodorum: *Casas eius appositis titulis fisci nostri iuribus vindicabis.* & alio loco: *Fixis titulis publico debes applicare.* Solius fisci est, titulos alienis prædiis imponere, nec licet priuato vel suis rebus potentiorum, alienisve proprios aut publicos imponere titulos, imprimere signa, *σίμαντρα, σφραγῖδας*, suspendere regia vela, siue vt Ambrosius loquitur in Epistola 33. lib. 5. cortinas regias: qua de re extant multi loci in Nouellis, & in hoc constitutionum Codice. Quinetiam Ecclesiæ titulorum impositio interdicitur Synodo à Gregorio, Mauricij Augusti tempore habita. A fisco igitur solo iure imponuntur, videlicet testato, publicis personis præsentibus, & solemni iuris ordine seruato. Athalaricus apud Cassiodorum: Si quis legum ordine prætermisso nomine publicos titulos præsumpserit affi- D gere &c. Gregorius quoque ad Constantiam Augustam lib. IV. Epist. queritur de Stephano quodam chartulario, quod nomine fisci loca singulorum inuaderet & titulos imponeret indicta causa. Libet etiam hoc loco de iis qui titulos potentiorum suis prædiis adfigunt hæc Augustini verba adscribere è Psalmo XXI. Ne domum, inquit, ipsius inuadat aliquis potens, ponit ibi titulos potentis, titulos mendaces: ipse vult esse possessor, & frontem domus suæ de titulo alieno muniri, vt cum titulus lectus fuerit, conterritus quis potentia nominis abstineat, se ab inuasione. *Qui huiusmodi*] Id est, qui hoc ordine prætermisso alienis prædiis titulos imposuerint, qua de re & in *l. vlt. J. tit. prox.*

IV. IMPP. HONORIVS ET THEODOSIVS E AA. PALLADIO PP. Vacantia mortuorum bona tunc ad fiscum iubemus transferri, si nullum ex qualibet sanguinis linea vel iuris titulo, legitimum reliquerit intestatus heredem. DAT. VIII. ID. IVL. RAVENNÆ EVSTACHIO ET AGRICOLA COSS.

Ius sanguinis est ius cognationis, non agnationis, *l. qui in adoptionem. D. de adoption. l. iura, D. de diuers. regul. iur.* Vt tamen cognatio quandoque generaliter accipitur, ita & sanguis. Ex qualibet igitur sanguinis linea, idest, supra vel infra, vel ex latere agnatum aut

cognatum. *Vel iuris titulo*] Veluti coniugem, consortem, patronum. Hi si deficiant, fiscus heres est ab intestato, & ob id eo casu ab eo fideicommissum relinqui potest, *l. filiusf §. 1. D. de leg. 1.*

V. Impp. Theodosivs et Valentinianvs AA. Hermocrati Com. R. P. Si vacantia vel alio modo bona delata legibus ad ærarium perhibeantur, certi palatini electi & iureiurando obstricti mittantur, vt eorum instantia præses prouinciæ præsente fisci patrono, diligenter inquirat, cujus vacans cadensque fuerit patrimonium, quantumque vel quale videatur: vt cum data reclamandi copia nullum id iure possidere vel vindicare, locumque ærario factum esse, tam ipsius relatione, quam publicorum monumentorum fide constiterit, rerum nobis notitia intimetur, vt iussu nostro vacantia vel aliæ res nomine occupentur ærarij. Quæ forma etiam in parte bonorum, vel in vna altera ve re seu actione vna vel etiam pluribus seruetur: nam si quid per fraudem in dispendium ærarij fuerit admissum, missi quidem exsecutores non euitabunt indignationem, præses autem facultatum parte dimidia multabitur, fisci verò patronus detrimentum, quod pro vitio eius fisco ingeritur, resarcire vrgebitur. Dat. VII. Id. Oct. cp. Theodosio XV. et Valentiniano IV. AA. Coss.

Vt publicata, ita & caduca & vacantia bona & commissa, rei priuatæ principis addicuntur, & ideo pertinent ad curam Comitis rerum priuatarum, qui per scholam Palatinorum siue executorum suorum vrgere debet præsides prouinciarum, vt ea diligenter inquirant & describant, præsente patrono fisci: quo peracto auctoritate Comitis incorporatio fit. Et hoc quidem ita fit in prouinciis quæ catholicum non habent. *l. 3.* §. pertinet ad prouincias quæ catholicum habent. *Mittantur*] Vt in *l. 2.* §. *de ca. larg tit.* *Vacans cadensque*] Cicero de Oratore. *Possessio quasi caduca & vacua.* *Notitia*] Inuentarium, ἀναγραφή.

De delatoribus.

Tit. XI.

Delator is est qui rem ad fiscum pertinentem ei vltro præmij causa denunciat, vt puta qui crimina publica, bona caduca, ereptitia, vacantia, commissa, tacita fideicommissa, vaga mancipia, thesauri inuentionem nuntiat. Idem etiam accusator dicitur, *l. Senatus, l. deferre §. iidem decreuerunt, D. de iu. fis.* maximè si crimen publicum deferat. Quidam alios defert, quidam seipsum. Quidam sua sponte defert, quidam ex alieno mandato, quidam ex officio, veluti Palatinus.

I. Imp. Alexander A. Basso. Si ei qui capere potest tacitum fideicommissum relictum est, cessat delatio. His enim prohibetur tacite relinqui, qui palam relictum capere non possunt. pp. XIII. Kal. Maii Maximo II. et Æliano Coss.

Non omnia tacita fideicommissa fisco deferuntur. Quid enim si capaci tacitè relinquantur? quo quidem casu legi fraus nulla fit. Tunc vero fraus legi fit cum tacita fide interposita fideicommissum incapaci relinquitur. Quod igitur palam possum relinquere, possum & tacite. Quid item si quod tacite rogaui, idem rogauero palam! *l. 3. §. si quis palam. D. de iu. fis.* Possunt ergo esse tacita fideicommissa sine fraude, sicut & *tacite pecunia credi potest* sine fraude. At plerumque tacita cùm dicimus, fraudes dicimus: vt tacitum mutuum apud Gellium lib. XII. & tacita pactio in *l. pen. §. 1. D. de bon. lib.* & apud Plinium initio v. Epist.

II. Imp. Gordianvs A. Evtichemo. Monente officij solicitudine, quinimo iussu procuratoris, vt causam ab alio delatam conuenienti diligentia instrueres, non ipsum voluntarium delatoris munus suscepisse te, actorum lectio, quæ precibus intexta sunt, manifesté declarat. Eapropter ne quid in persona tua, quod est secta temporum meorum alienum, attentetur: præses prouinciæ vir clarissimus ad solicitudinem suam reuocabit. pp. VIII. Id. Sept. Pio et Pontiano Coss.

Delatorem probare oportet ea quæ intendit. Si probauit, præmio adficitur, quod plurimum videtur olim fuisse quarta eorum quæ delata essent, & inde quadruplatorum nomen, atque ideo cùm ingentia essent tacitorum fideicommissorum & caducorum, id est, legis Papiæ delatorum præmia, ea Suetonius auctor est Neronem ad quartas, vtpote vulgares reduxisse. Si nec probauerit delator nec obtinuerit, inter infames & improbos aliis quibusdam pœnis affectus numeratur. His pœnis non adficitur Cæsarianus qui iussu procuratoris causam ab alio delatam instruxit. idémque est in aduocato fisci, *l. post legatum §. aduocatum. D. de iis quæ vt ind.* nam neque delator est, neque sua sponte ad causam instruendam accedit. His etiam adiunge seruos fiscales ex Paulo v. Sent. tit. de delatoribus. *Iussu procuratoris*] Lib. I. VI. βασιλικῶν tit. VII. ἐξ ἐπιλόγου τοῦ καθολικοῦ. Sed legendum, καθολικοῦ. *Actorum*] Acta inserebant precibus & relationibus.

III. Idem A. Cæcilio. Nulla macula vel crimine delatoris aspergitur is, qui cùm ab officialibus fundum seu domum fisci possidere contenderetur, non se, sed alium eius rei possessorem esse monstrauerit. pp prid. Kal. Iul. Gordiano A. II. et Pompeiano Coss.

Non est etiam delator qui quasi possessor fundi fiscalis, cùm à Cæsarianis conueniretur, alium possessorem esse affirmauit, quoniam id non tam fisci quam sui causa, vt scilicet dimitteretur, fecit, *l. delator, D. de iur. fisc.* ideoque ex ea causa non timet infamiam, etiamsi eum quem dixit possessorem, non fuisse postea liqueat.

IV. Imppp. Carvs, Carinvs et Nvmerianvs AAA. Candido. Ex varia statutorum diuersitate ad id decursum est, vt hi qui Reipublicæ causas defendunt, delatorum criminibus non teneantur, cum omnibus notissimum sit, eos solos exsecrabiles nunciatores esse, qui fisco deferunt. pp. III. Kal. Sep. Carino et Nvmeriano AA. Coss.

Vt qui propriam, ita qui patriæ suæ causam agit, quæ nobis omnibus carior esse debet quam nosmetipsi, delatorum numero non habetur: & ideo si non obtinue-

rit, infamia non notatur, *l. 2. in princ. D. de iur. fisc. l. neminem §. ex quib. cau. inf. irrog.* At qui fisci causam agit & nunciat non nisi præmij consequendi causa, is verè delator est, atque adeo exsecrandus & detestandus. nihil enim est in Rep. tam pestiferum, quam delator aut sycophanta curiosus. *Statutorum*] constitutionum, *d. l. 2.*

V. Imp. Constantinvs A. Ad Provinciales. Omnes iudices inuigilare præcipimus, delatores sine fisci aduocato denunciantes pœnis afficere. apertissimi enim iuris est, vt quod ex cuiusque patrimonio ceciderit in casum, & legibus & recto iuris ordine, fisci aduocatis agentibus, vindicetur. Sed quia nonnulli præcipites secundum ius possessa patrimonia deferre non cessant, damus omnibus licentiam, qui se læsos existimant, contra delatores seueritatem iudicum implorare ferro districtam. Dat. xi. kal. Apr. cp. Constantio et Albino Coss.

Ferro puniuntur qui sine fisci aduocato deferunt bona caduca. Euellendam linguam esse ex Cod. Theod. Accurs. tradit, quod auditione didicerat, non lectione. neque enim legendi eius studiosus fuit: cui similes sunt stupidi hodie complures. Vere tamen id Accursio perlatum est, *l. 2. C. Th. de petit. & vltro da.* Hoc etiam in eodem Codice inuenitur constitutum in odium delatorum, vt si idem delator etiam in bonis causis tertio fuerit inuentus, capite puniatur, *l. 12. 13. 28. C. Th. eod. tit.* quod scilicet iam deferendi studium quasi artem exercere videatur. *Ceciderint in casum*] & inde caduca. Simili forma cadere in cõmissum dicimus. Strabo *xvii. πίπτειν εἰς κόμμισα.* *Præcipites*] Sine aduocato fisci, sine quo ne à præside quidem recte fit bonorum vacantium perquisitio, *l. vlt. §. tit. prox.* nec à catholico vel comite priuati ærarij, qui iudices sunt causarum fiscalium, *l. vlt. §. de adu. fisc. l. vlt. §. hoc tit.* Hunc primus instituit Adrianus, non M. Antoninus. Procuratores Augustus, vt Dio scribit, quos ἐπιτρόπους vocat lib. liii.

VI. Impp. Gratianvs, Valentinianvs et Theodosivs AAA. Panhellenio Consvlari Lydiæ. Seruum domini delatorem iubemus in exemplum omnium proditorum seuerissimæ sententiæ subiugari, etiamsi obiecta probauerit, excepto crimine maiestatis. Dat. vii. kal. Novemb. cp. Antonio et Syagrio Coss.

Seruus deferens dominum proditor est potius quam delator: ideoque vt illius exemplo ceteri terreantur, grauissima is pœna, veluti igne consumendus est, etiamsi vera detulerit, *l. vlt. §. Excepto*] *l. pen. §. qui acc. non pos.* At Tacitus Imperator ne in causa maiestatis quidem seruos in dominorum capita audiendos censuit auctore Vopisco, nec Traianus auctore Plinio. Desunt hoc loco duæ constitutiones Græcæ. Primæ sententia ex libris Βασιλικῶν hæc est.

VII. Οὔτε οἰκέτῃ, οὔτε ἐλευθέρῳ ἔξεστι καταμηνύειν. ὅθεν μηδεὶς δεδιέσθω, μήτε θάνατον, μήτε οὐσίας ἀφαίρεσιν. εἰ δέ τις ἢ ἄλλως πῶς καταμηνύσῃ τινὰ, ἢ ὡς εὑρόντα θησαυρὸν διαβάλῃ, οἰκέτης μὲν ὢν παραχρῆμα διδόσθω πυρί, καὶ μάλιστα εἰ τοῦ δεσπότου κατηγορῇ. ἐλεύθερος δὲ ὑπάρχων καὶ τῆς οὐσίας ἐκπιπτέτω καὶ τῆς πολιτείας ἔξω τῶν ὅρων τῆς ῥωμαϊκῆς γινέσθω βασιλείας.

Neque seruo, neque libero licet deferre. vnde vitæ vel bonorum amissionem nemo pertimescat. Quod si quis alia quauis ratione quẽ deferat, puta quod thesaurum inuenerit, seruus quidem confestim tradatur igni, præsertim si dominum deferat, liber bonis ademptis deportetur.

Valde sunt hac constitutione recisæ delationum causæ, quæ recensentur in l. 1. D. de iure fisc. & est huic similis quædam lib. vi. βασιλικῶν tit. 1. cap. lix. quæ desideratur lib. 1. Ea porrò cautum est, vt ne Comes rerum priuatarum, vel alius quiuis magistratus vrbanus vel prouincialis quemquam admittat deferentem aliũ quendam thesaurum inuenisse. Vt tamen eum admittat qui rem vel hereditatem ad fiscum pertinentem ab alio detineri nuntiat dato fideiussore ad summam v. librarũ auri, quo caueat se rem executurum & probaturum. Et vt ne ante sententiam ex scripto latam sigilla rebus delatis imprimantur, vel aliud quidquam innouetur. Eam proponam συντόμως vt est in eo libro. μήτε ὁ κόμης τῶν ἰδικῶν πραγμάτων, μήτε τις ἕτερος τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει ἢ ἐν ταῖς ἐπαρχίαις ἀρχόντων τὸν περὶ θησαυροῦ καταμηνύοντα προσδεχέσθω. εἰ δὲ περὶ ἑτέρου φισκαλίου πράγματος προσαγγέλλει, ὑπὸ ἐγγύῃ δὲ ἕως ἐχ᾽ ὅλων ε᾽. λιτρῶν χρυσίου. καὶ μήτε σφραγὶς ἀνάκειται, ἢ νεωτερισμός τι τυχὸν ἐπὶ τοῖς προσαγγελθεῖσι πρὸ τῶν ἀποφάσεως πράγμασι πρὸ ἀποφάσεως ἐγγράφου. Sequuntur alterius Constitutionis, quæ in hoc titulo desideratur, verba.

VIII. Μὴ ἐξέστω τοῖς τοῦ δημοσίου συνηγόροις λέγειν ὡς προσεκχάθησαν τινὰ κατέχειν δημόσια, καὶ διὰ ταύτης τῆς ἀφανοῦς κατηγορίας ἐπιβουλεύειν ἑτέροις, ἀλλὰ καὶ ὁ καταμηνυτὴς παρέστω, καὶ ἡ ποιότης αὐτοῦ σκοπείσθω, καὶ μηδεὶς υἱὸς πατέρα ἢ μητέρα, ἢ ἀπελεύθερος πάτρωνα ἐπὶ δημοσίοις καταμηνυέτω, μηδὲ ὁ ἐξορίαν ὑπομείνας, ἢ ἐπὶ συκοφαντίᾳ κατακριθεὶς, ἢ πληγὰς παρὰ τοῦ ἄρχοντος δεξάμενος. μηδὲ ἕτερον πρόσωπον ἀπὸ νόμου εἰργόμενον ἀκουέσθω. Οἰκέτης δὲ ἢ ἐπὶ δημοσίᾳ αἰτίᾳ, ἢ ἐπὶ ἄλλῃ τινὶ τοῦ δεσπότου κατηγορῶν ἐν αὐτῷ τῷ φθέγματι τὴν κατηγορίαν ἀποτεμνέσθω, εἰ καὶ ἀληθεύει κατὰ τοῦ δεσπότου. τῶν ἡ σχολὴ δὲ τῶν παλατίνων ἐὰν καταμηνύσῃ τινὲς (μόνη γὰρ αὕτη καὶ δύναται καταμηνύειν, καὶ ἀναγκάζεται,) ἢ καὶ ἕτερος ὁ ἐκ τοῦ νόμου συγχωρούμενος μνημονευέτω τὸν καταμηνύοντα ὁ τοῦ δημοσίου προεστώς, καὶ εἰ μὲν ἐπὶ τῆς βασιλίδος πόλεως ἐστὶν ὁ καταμηνυθεὶς ἐκ διδασκαλίας τοῦ κόμητος τῶν ἰδικῶν ὑπομιμνησκέσθω, καὶ μηδὲν πλέον πάσῃ τῇ τῶν παλατίνων σχολῇ καὶ τῷ κατ᾽ αὐτὸν ἐξαρχὸν παραμυθείᾳ, καὶ τοῖς τοῦ δημοσίου συνηγόροις διδότω τῶν πατέρων Ν᾽ Ν᾽ μήτε ὑπὲρ τῆς ὑπομνήσεως, μήτε ὑπὲρ προσβολῆς τῆς ἐκτελέσεως· καθεκάστης δὲ διαγνώσει τὰ νεισομισμένα δαπανήματα ἐν τῷ εἰρημένῳ δικαστηρίῳ παρεχέτω, καὶ ὑπὲρ τῆς διαγνώσεως αὐτῆς, καὶ ὑπὲρ τῆς τῶν πεπραγμένων ἐκλήψεως, καὶ διδόσθωσαν μὲν ὡς ἀπαλλαττέσθω τῆς δίκης. εἰ δὲ ὑπεύθυνος φανείη μὴ αὐτὰ μόνα ἃ τῷ ἔχων εὑρίσκεται πρά-

γματα, ἢ τὸ χρέος ὅπερ ἐχρεώστει ἀποδιδότω, A ἀλλὰ καὶ τὰ σύμβολα τῷ ταμείῳ διαπτώματα ἐν διπλασίονι διδότω ὑπὲρ ὧν μάτην ἐδικάσατο. Ἐὰν δὲ πράγματα μόνα καταμηνύεται ὡς διαφέροντα τῷ ἱερωτάτῳ ταμείῳ, ἀγνοεῖται δὲ ὁ ταῦτα διακρατῶν, καὶ ἐν τῇ βασιλίδι πόλει τὰ πράγματα, ἢ ὑπὸ τῆς αὐτῆς ἐνορίας ἢ ἀκίνητα μὲν ὄντα αὐτοῖς μὴ ἐπιβαλλέτω τίτλους, ἡ σχολὴ τῶν παλατίνων, μήτε ἐπιβαινέτω αὐτοῖς, ἀλλὰ προγράμματα προτιθέτω ὁ κόμης τῶν ἰδικτῶν τοῦ βασιλέως ἐν τοῖς περιφανέσι τόποις τῆς βασι- B λίδος, καὶ ἐν οἷς τὰ πράγματα διάκειται, ἐπιτρέπων ἑκάστῳ ἀντιποιουμένῳ τούτων τῶν πραγμάτων εἴσω τριάκοντα ἡμερῶν καταλαμβάνειν τὸ αὐτοῦ δικαστήριον, καὶ συνίστασθαι τοῖς ἑαυτοῦ δικαίοις ἐπὶ ταῖς εἰρημέναις διαπτώσεσι, εἴτε αὐτὸς ὁ κατέχων τὰ πράγματα βούλεται ἀπαντῆσαι, εἴτε φίλος αὐτοῦ, εἴτε οἰκέτης, εἴτε ἀπελεύθερος, ὅταν ἄπεστιν ὁ τῇ ἀληθείᾳ ταῦτα κατέχων πληρουμένων, καὶ ἐπὶ αὐτῷ πάντων ὅσα περὶ τοῦ φύλακος τῆς νομῆς νενομοθέτηται. Ἐὰν δὲ μήτε αὐτὸς ὁ τῆς ὑποθέσεως κύριος, μήτε ἐντολεὺς αὐτοῦ νεμόμενος, μήτε C φύλαξ τῆς νομῆς φανείη εἴσω τριάκοντα ἡμερῶν, καὶ τοῦτο αὐτὸ γένηται δῆλον ἐν ὑπομνήμασι γινέσθω μὲν ἐπὶ νομῆς τῶν πραγμάτων τὸ ταμεῖον, μηδενὸς προκρίματος ἐπαγομένου τῷ κυρίῳ τῶν πραγμάτων ἐν ταῖς ἁρμοζούσαις αὐτῷ περὶ τούτων δικαιολογίαις. εἰ δὲ κινητὰ ἢ αὐτοκίνητα εἴη τὰ καταγγελθέντα πράγματα, μηδὲ ταῦτα κατεχέτω τις προπετῶς, ἀλλ᾽ ἀναζητείσθω ὁ ταῦτα νεμόμενος, καὶ ὑπομνησθεὶς ἀγωνιζέσθω τὴν δίκην ἐπὶ τοῖς εἰρημένοις διαπτώμασι, καὶ ὅροις. Διὰ δὲ D πάντων τῶν ἐννόμων τρόπων, καὶ ἀποδείξεων ἐγγράφων, ἢ καὶ ἀγράφων ἀνερευνάσθω τὰ πράγματα, καὶ διὰ τῶν δυναμένων εἰδέναι τὸ ἀληθὲς προσώπων εἰδότες τοῦ ἐναγομένου, ὡς ἐὰν ἡττηθῇ οὐ μόνον τὰ περὶ τὴν δίκην γινόμενα διαπτώματα ἀπαιτηθήσεται, ἀλλὰ καὶ αὐτὰ τὰ πράγματα παρ᾽ αὐτῷ φανέντα, καὶ τὴν τούτων διατίμησιν. Ταῦτα καθόλου περὶ τῶν δημοσίων πραγμάτων ἡ διάταξις νομοθετήσασα ἐπιφέρει λοιπὸν ἰδικὸν νομοθεσίαν περὶ τῶν διὰ τυραννίδα δημευομένων λέγουσα τὸν ἐπὶ τούτοις καταμηνύοντα μηδὲ μηνυ- E τὴν καλεῖσθαι, ἀλλ᾽ ἐπαίνους προσδέχεσθαι, καὶ εἰ μὲν συκοφαντήσωσιν οἱ προσαγγείλαντες ὁμοίως τοῖς ἄλλοις μηνυταῖς αὐτοὺς τιμωρεῖσθαι. Ἐὰν δὲ διελέγξωσι τὰ μηνυθέντα, μὴ μόνον ἀπαλλάττεσθαι τῆς τιμωρίας, ἀλλὰ καὶ ὀγδόην μοῖραν τῶν προσαγγελθέντων πραγμάτων αὐτοὺς κομίζεσθαι,

A τοὺς δὲ καταγγελθέντας ἐὰν μὲν τὰ παρ᾽ αὐτοῖς κατεχόμενα πράγματα, ἤγουν ἡ οὐσία πᾶσα ἐλάττων εἴη τῶν πεντήκοντα τοῦ χρυσίου λιτρῶν πρὸς τὴν διατίμησιν αὐτῶν τὰς ἐγγύας διδόναι. εἰ δὲ ὑπερβαίνει τὰς πεντήκοντα λίτρας ἄχρι μὲν τῶν πεντήκοντα παρέχειν, καὶ αὐτοὺς τὰς ἐγγύας, ἐπὶ δὲ τῇ λοιπῇ ποσότητι διομνύσθαι προστιθέντας ἐν τῇ ἐξωμοσίᾳ ὡς προσεδρεύσωσι τῷ δικαστηρίῳ αὐτοί, ἢ οἱ τούτων ἐντολεῖς, καὶ οὐκ ἀπολειφθήσονται τοῦ δικαστηρίου τῶν θείων ἰδικῶν τοῦ βασιλέως. Ἐὰν δὲ μετὰ B τὴν ἐξωμοσίαν ἀπολειφθέντες τρίτον κληθεῖεν ἑκάστης κλήσεως ὑπὲρ δέκα ἡμέρας γινομένης, γίνηται δὲ καὶ τρία κατ᾽ αὐτῶν κηρύγματα, καὶ μήτε οὕτως φανεῖεν αὐτοί, ἢ οἱ ἐντολεῖς αὐτῶν, ἢ ἐκδικηταί, ἐπιβαινέτω μὲν τοῖς πράγμασι τὸ ἱερώτατον ταμεῖον, φυλάττεσθαι δὲ τὸ ἀπόκριτον τοῖς ἀπολιμπανομένοις. εἰ δὲ τὰ προσαγγελθέντα πράγματα ἐν ἐπαρχίᾳ διάκειται, καὶ ἢ ἀφ᾽ ἑαυτοῦ κινούμενος ὁ τῆς ἐπαρχίας ἄρχων, ἢ ἐκ προστάξεως τοῦ κόμητος τῶν ἰδικῶν τοῦ βασιλέως ἐξετάζει τὴν ὑπόθεσιν, μηδὲν ταραχῶδες, μηδὲ βίαιον γινέσθω, ἀλλὰ C τὰ μὲν διαπτώματα τῆς δίκης εἰς τὸ τρίτον μέρος τῶν ἐν τῇ βασιλίδι πόλει γινομένων παρεχέσθω. Ἕκαστος δὲ προσαγγέλλων, ἢ τῷ κόμητι τῶν θείων ἰδικῶν τοῦ βασιλέως, ἢ τῇ σχολῇ τῶν παλατίνων, ἢ τοῖς λαμπροτάτοις τοῦ δημοσίου συνηγόροις, ἢ τοῖς λαμπροτάτοις ἄρχουσι τῶν ἐπαρχιῶν γινωσκέτω, ὡς εἴτε ἐπιμείνας τῇ δίκῃ φανείη συκοφάντης, εἴτε ἀποστῇ τῆς κατηγορίας καὶ ἀφανὴς γένοιτο σύμμετρον μὲν ἔχων περιουσίαν, καὶ μὴ διδοὺς τὴν ἐν αὐτῇ τιμωρίαν, καὶ πληγὰς βαρυ- D τάτας ὑπομενεῖ, καὶ διηνεκῶς ἐξορίζεται. ἐὰν δὲ στρατείαν ἔχῃ, ἢ σιμικὸν ἐπιτήδευμα, ἢ περιουσίαν ἀρκοῦσαν, ἐκπίπτει καὶ τῆς στρατείας, καὶ τῆς οὐσίας, καὶ οὔτε τὴν βασιλίδα πόλιν, οὔτε τὴν ἐπαρχίαν οἰκῆσαι συγχωρεῖται, παραφυλαττόντων τὸν νόμον τοῦ τε κόμητος τῶν ἰδικῶν τοῦ βασιλέως, καὶ τῆς πειθομένης αὐτῷ σχολῆς, καὶ τοῦ παραβαίνοντος αὐτὸν ἐφ᾽ ἑκάστῳ κεφαλαίῳ πεντήκοντα χρυσίου λίτρας πρόστιμον ἀπαιτουμένου. εἰ δὲ ἐν ἐπαρχίᾳ παραβαθείη τι τούτων ἐφ᾽ ἑκάστῃ αἰτίᾳ ἀνὰ τριάκοντα χρυσίου λιτρῶν, καὶ οἱ τῶν ἐπαρχιῶν ἄρχοντες, καὶ αἱ πειθόμεναι τάξεις αὐτοῖς ἀπαιτηθήσονται. ἵνα δὲ τὰ E τῶν προστίμων τούτων μὴ λανθάνῃ, ἔξεστι καὶ αὐτοῖς τοῖς ἠδικημένοις καταμηνύειν τὸν παραβάντα τὸν νόμον, καὶ προσαγγέλλειν τῷ εὐσεβεστάτῳ βασιλεῖ, ἢ τῷ ἐνδοξοτάτῳ μαγίστρῳ ἀζημίως, ἵνα ταῦτα δι᾽ αὐτοῦ μανθάνων ὁ βασιλεὺς αὐτῷ τῷ μαγίστρῳ τὴν τῶν προστίμων εἴσπραξιν ἐπιτρέψῃ.

Ne liceat fisci patronis dicere ad se perlatum quemdam detinere bona fiscalia, atque ita non apparente accusarore alios insidiis appetere. sed delator exhibeatur & eius qualitas spectetur: & neque filius patrem aut matrem, aut libertus patronum ex causa bonorum fiscalium deferat, neq; exul vel calumniæ causa damnatus vel fustibus à præside cæsus, vel alius quilibet iure prohibitus audiatur. Seruo autem vel in fiscali causa vel in alia qualibet dominum accusanti in ipso loquendi conatu vox interdicatur, etiāsi vera deferat. Scbola palatinorum si quem detulerit (hæc enim sola deferre potest & cogitur) vel etiam alius cui id iure conceditur, meminerit deferentis fisci præpositus, & si quidem est in regia vrbe is qui delatus est, ex interlocutione Comitis priuatarum conueniatur, nec amplius quam solidos quatuor det Palatinorum scholæ, & pro tempore primicerio, & fisci patronis pro conuentione vel productione procuraroris. In singulam vero cognitionem solemnes sumptus supradicto iudicio & pro cognitione ipsa præbeat, & pro actorum exceptione, & si quidem obnoxius non fir, absoluatur: obnoxius vero non solum res quas debet reddat, sed & sumptus à fisco factos in duplū cum quo frustra litigauit. Sed si res solæ deferantur quasi pertinentes ad sacratissimum ærarium, nec sciatur qui eas detineat, sintque in hac regia vrbe vel continentibus & immobiles, ne eis schola Palatinorū titulos imponat, nec eas occupet, sed edicta proponat Comes rerum priuatarum in celeberrimis locis vrbis, & in quibus res consistunt, permittens aduersario cuilibet iis de rebus apud se iudicium suscipere intra dies xxx. & sub iam dictis sumptibus de suo iure contendere, siue ipse possessor voluerit iudicio occurrere, siue eo reuera absente amicus eius vel seruus vel libertus, impletis etiam hac in re omnibus quæ de custode possessionis lege cauta sunt. Quod si neque ipse dominus litis neque procurator eius possidens neque possessionis custos compareat intra dies xxx. idque actis fiat manifestum, mittatur fiscus in possessionem rerum, nullo præiudicio domino inferendo quantum pertinet ad allegationes sibi competentes. At si res illæ mobiles vel mouentes sint, non occupentur eiam temere, sed requiratur earum possessor, & admonitus causam suam agat sumptibus & legibus supradictis. Omnibus autem legitimis modis & probationibus scriptis vel non scriptis perscrurari res oportet, & ab iis personis qui veritatem scire possint, sciente reo si succubuerir, non modo litis sumptus à se exactum iri, sed & res quas habere eum patuerit & æstimationem earum, id est, duplum. His summatim de fiscalibus rebus constitutione comprehen-

A sis, subiicit postea legem specialem de his quę ob crimen maiestatis confiscata sunt, vt eorum nunciator, delator non vocetur, sed prompte suscipiatur, si calumniatus fuerit, vt perinde puniatur ac ceteri delatores, si obiecta probauerit, non solum pœna libererur, sed & octauam partem bonorum quæ denunciauit ferat, Et eorum qui denunciari sunt si substantia omnis minor sit L. librarum auri, vt de æstimatione eius fideiussores dent, si maior, vt etiam vsque ad eam summam L. librarum fideiussores dent: in reliquam quan-
B titatem iuriiurando committantur, adiicientes se vel procuratores suos adfuturos in iudicio Comitis priuatarum, neque id deserturos. Id post iuratoriam cautionem desetentes, trinis edictis vocari decem dierum spatio intermisso, ac tum si nec ipsi nec procuratores vel defensores eorum adfuerint, bona fiscum occupare, reseruata absentibus defensionis facultate. Ceterum si res in prouincia constitutæ sint, litemque Præses prouinciæ vltro, vel ex præcepto Comitis priuatarum discep-
C tet, nihil rurbide, nihil violenter fieri oportere, sumptus qui fiunt in regia vrbe pro tertia parte in litem præberi. Quisquis vero defert Comiti priuatarum, vel scholæ Palatinorum, vel clarissimis fisci patronis, vel clarissimis præsidibus prouinciarum, ve sciat siue in lite perseuerans calumniator apparuerit, siue destiterit & latitauerit, mediocres quidem facultates habentem, nec de earum amissione sollicitum, grauissimis verberibus subdirum se perpetuo relegatum iri. Sin vero militiam vel honestum aliquod vitæ institutum, vel ido-
D neas facultates habuerit, ei militia & bonis ablatis, regia vrbe vel prouincia interdictum iri. Vt banc legem conseruet Comes priuatarum, & quæ ei obsequitur schola. In singula capita quæ quis violauerit mulram esse L. librarum auri, in prouincia autem si quid horum neglectum fuerit, in singulas causas xxx. auri libras præsides prouinciarum, & eorum officia sigillatim exigi. Hanc multam ne quis effugiat, licere ininna affectis legis violatores ad piissimum principem deferre, vel ad gloriosissimum magistrum sine damno, vt hac re cognita, princeps magistro multæ exactionem committat.

E Quod initio proponitur summe notandum est, ne cuiquam fisci patronus quasi possessori rerum fiscalium molestiā inserat non exhibito delatore. Patronus fisci, & delatoris quodammodo est patronus, *l. 5. §. aduocatum, D. de iis quæ vt ind. auf* sine delatore si agat, ipse delator est potius, quam fisci patronus. De eo scribentes citant *l. vlt. D. de iur. fisc* quæ est de Procuratore Patroino non de patrono. Quod de iis qui deferre non possunt, congruit cum *l. deferre. D. de iur. fis.* & aliis quibusdam: quibus adiiciendi sunr conductores, procuratores, actores prædiorum fiscalium, *l. 1. ʒ. de conduc. & proc.* Quod de seruo, cum *l. pen. ʒ. qui acc. non pos.*

A Quod de xxx. diebus, idem relatum est in Eustathij libro de temporibus adducta hac lege, iis verbis: [illegible Greek] ... πλάτεια. Quod de octauæ partis præmio, idem ex hac lege Harmenop. scripsit lib. 1. Epit. tit. v. Quod de x. dierum interuallo, congruit cum *l. per interuallum, D. de iudic. l. properandum, ꝰ eod.* Est tamen Nou. immutatum. Quod de custode possessionis, pertinere videtur ad *l. vlt. ꝰ de adq. pos. l. meminerint, ꝰ. vnde vi. l. 1. ꝰ. si per vim vel alio modo.* In fine puro magistrum officiorum significari.

De petitionibus bonorum sublatis. B

Tit. XII.

Veteres libri, De petitis, non male, nam & petita dixere pro petitionibus, sicut indicta & æstimata & nota. Suidas, πεῖτα, ῥωμαϊκὴ λέξις, σημαίνει δὲ γνώσεως αἴτησιν.

I. Imppp. Gratianvs, Valentinianvs, et Thodos aaa. Evtropio pp. Quisquis in crimine maiestatis depræhensus fuerit & punitus, bonaque eius (sicut plectendi consuetudo criminis habet) fiscus inuaserit: nullus eadem sub specie munificentiæ principalis audeat C proprio iuri poscere. qui contra legem id ausus fuerit sperare quod non licet, reus violatæ legis habeatur. Sed quoniam plerumque ita in nonnullis inuerecunda petentium inhiatione constringimur, vt etiam non concedenda tribuamus: ne rescripto quidem nostro aduersus formam latæ legis loci aliquid relinquatur. Si quid autem ex bonis talibus nostro iudicio, nullo tamen desiderante atque poscente, concedi cuiquam voluerimus, huiusmodi tantum valeat liberalitas. Dat. xvi. kal. Decembr. Thssalonicae Gratiano v. et Theodos. aa. Coss. D

Proscriptorum bona peti non posse, vltro dari posse. Tantum igitur abest, vt viuentium qui nondum damnati sunt bona peti possint, vt nec mortuorum & damnatorum bona honeste petantur. *Sub specie*] legendum, sub spe. & ideo mox, *Qui contra legem* inquit, *id ausus fuerit sperare. Violatæ legis*] Sacrilegij, *l. 1. ꝰ vt dig. ordo ser. l. 13. ꝰ de erog. mil. an.*

II. Impp Theodosivs et Valentinianvs aa. Florentio pp. Omne semen alienas appetendi fortunas stirpitus eruere cupientes, nulli deinceps volumus petitionis rerum esse licentiam. Et si intestatus quisquam quædamve, ac nullis ex numero propinquorum existentibus, vel vxore vel marito, fati E munus impleuerit, cuiuscunque sit condicionis aut sectæ, seu quolibet titulo res fuerit fiscalis: nemo audeat ad petitionem rerum defuncti defunctæve, cuiuscunque fortunæ aut sectæ sit. si fisco nostro locus pateat, aspirare: cum ne illis quidem, quorum actu atque officio petitionum procedebat effectus, impune liceat sanctionibus nostris aduersari. Sed vir illustris quidem cuiuscunque temporis quæstor, si oblatæ petitioni subscripserit, vel etiam responsum dederit, virque illustris comes rerum priuatarum, si vel instrui permiserit, vel petitionem, si qua insinuatur, admiserit: indignationem nostri numinis sustinebit, ceterisque fiet vindictæ & temeritatis exemplum. Memoriales vero qui excipienda huiusmodi rescripta vel implenda curauerint: & Palatinos qui instruxerint vel gesta admissæ petitionis ediderint, bonorum proscriptione puniri decernimus. Pari forma res etiam ciuiles, ad ius publicum pertinentes ab omni petitione muniendas esse censemus: scilicet, nec pragmatica iussione vel sacra adnotatione, vel quolibet oraculo diuino, seu mādatis (si qua contra hanc sanctionem nostram fuerint impetrata) quodcunque roboris habere valituris. Dat. xi. kal. Maii, Theodosio a. xviii. et Albino Coss.

Hæc est Constitutio Valentiniani de cōpetitionibus, qua definitur, vacantia bona & generaliter res fisci aut reipubl. peti non posse. Puniri quæstorem, comitem rerum priuatarum, memoriales, palatinos, quorum interuentu vel opera tales petitiones admissæ & instructæ fuerint. Quæstor sacri palatij petitionibus subscribebat, vel etiam responsa reddebat, &, vt hoc loco omne C eius officium paucis exequar, leges dictabat, precesq; ac responsa subnotabat, vt constat ex Notitia Rom. Imp. & *No. 53. & 114. l. vlt. ꝰ. de diu. res.* Symmachus ad Auson. *Quæstor es, memini: consilij regalis particeps, scio: precum arbiter, legum conditor, recognosco* & alio loco: *Te magis quæstura bonos & condendarum sanctionum vsus exercuit.* Procop. 1. de bel. Pers. [illegible Greek] & alio loco: [illegible Greek] & alibi: [illegible Greek]. His vero de causis Quæstor iustitiæ & legum custos appellatur, & thesaurus famæ publicæ, & armarium legum in *Nou. Valentin. de homic. cas. fac.* & à Cassiodoro duobus aut tri- D bus locis. denique is plane est Quæstor quem in aula Cancellarium appellamus. quod iis si iungatur, quæ ad *l. vlt. ꝰ de discus.* reiicimus, liquido constabit. His porro verbis Quæstor rescriptis & constitutionibus subscribebat, quæstor legi, addita die, vt in Constitutionibus Iustini & Tiberij de adscriptitiis. Præcedebat subscriptio principis addita etiam die. quod iis verbis significatur in Nou. Valentiniani de homic. cas. fac. et manv divina. divinitas te servet per mvltos annos. & Nou. *de ind. relig.* quod tamen deest in impressis. et manv divina. optamvs vos felicissimos, &c. Addebatur etiam dies quo is ad quem dirigeretur constitutio, eam accepisset, & quo fuisset antelata, id est, programmate proposita, *l. 27. C. Th. de iis qui super rel. cont.* ideoq; in vna nonunquam & eadem Constitutione quatuor dies iis verbis subnota- E tos inuenias, Data, Subscripta, Accepta, Antelata, vel, Lecta vel Allegata. Etiam illud adiiciam, eundem morem posteriores Imperatores retinuisse, vt & ipsi subscriberent constitutionibus & cartulariis cubili, quem vocarunt τὸν ἐπὶ κανικλείου. Habemus sane constitutionem quamdam Manuelis hac subscriptione. [illegible Greek] ... Sed ad rem. Ad quæstorem pertinebāt memoriales,

id est, vt Græci interpretantur hoc loco, *οἱ ἐν τοῖς σκρινίοις μένοντες* & ad *l. eos, ℑ. le exc. mun.* *οἱ τῶν σκρινιαρίων τῶν πολιτῶν*, & ad *l. 5. ℑ. qui mil. pos.* *τῶν πλείστων φυλάκων*, qui leges & rescripta excipiebant & implebant, id est, perscribebant aut perscribi curabant. Eorum obsequio res quæstoria agi dicitur in *l. vlt. ℑ. le prox. sac. scr* recte: erant namque adiutores quæstoris & ex diuersis scriniis assumebantur, vt in eo titulo fusius demonstraturi sumus. Comes rerum priuatarum iudex erat, & gubernator priuatæ substantiæ principis, ex qua censebantur vacantia, caduca, & iis similia, *l. vlt. ℑ. tit. prox. l. 3 l. vlt. ℑ. te bon. vac. l. vlt. ℑ de fide hasta fisc.* Eius apparitores Palatini appellātur, quorum interuentu competitiones instruebantur & insinuabantur comiti. quod hæc lex in posterum fieri vetat. *Quisquam quædamve.*) Vet. quisquam quæquamve. *Res etiam ciuiles*] Res ciuiles sunt quæ ad Rempubl. vel ciuitatem pertinent, veluti opera publica, *l. si aliquando ℑ. de op. pub.* secundum quam est apud Cassiodorum lib. VII. formula de Competitoribus. Earum vero rerum arbitrium Imperatores sibi vindicabant, atque ideo petebantur ab imperatore priusquam hæc Nouella competitiones sustulisset, & ita cum olim fuisset ærarium diuisum à fisco, qua ex causa Frontinus de aquæductibus, commoda publicæ familiæ ex ærario, Cæsaris ex fisco dari ait, ærario tamen & primus omnium Imp. Augustus abutebatur, atq; vt Dio scribit lib. LIII. *λόγῳ* erant hæc duo distincta, non *ἔργῳ*. *Pragmatica*] Pragmatica fit de consilij sententia solemniter suggestione aliena precibusve, *l. vlt. ℑ. de prox. sac scr* Adnotatio ad libellum breuiter annotato nomine principis, vt in Nou. Valenti. de hom. cau. fac. in qua illud singulare est quo vtimur, sine adnotatione principis cædem casu vel sui tuendi causa factam non purgari, quod confirmatur hoc Philonis loco 1. de vita Mosis: *ὁ κτείνας ἄνθρωπον εἰ καὶ δικαίως, καὶ ἀμυνόμενος, καὶ βιασθεὶς ὁμῶς ἐμοί γε εἶναι δοκεῖ δεῖν τῆς ἀφέσεως καὶ κοινῆς συγγνώμης*. Sic vero iudex alias per adnotationē, alias cognitionaliter lites disceptat, Nou. 86. Adnotationem ita definit Theodorus: *ἀδνοτατίωνα ἐστὶν ἡ τῇ χειρὶ τοῦ βασιλεύοντος προσλαμβάνουσα καὶ γράφουσα ταῦτα ὡς ἐν συνόψει καὶ δι' ὀλίγων, ὁποῖα εἴωθεν ὄντα πολλὰ βασιλικὰ ὑπομνήματα*. *Oraculo diuino*] Simplici iussione principis subnotata à quæstore solo vel magistro scriniorum. *Mandatu*] hæc citra suggestionem aut libellum dantur, *l. vlt ℑ de colla. don.* & quidem si vltro, recte, *l. 1. ℑ* si tacita alterius competitione, non recte.

De iis qui se deferunt.

Tit. XIII.

I. **Imp. Constantinvs A. Rationali Hispaniarvm.** Is cuius tacitæ fidei commissa fuerit hereditas, statim officio grauitatis tuę nunciet & gesta prodat, & continuo quod actum fuerit renunciet: & post hanc fidē, tertiam ex omnibus defuncti bonis percipiat portionem. Quod si ab vxore defuncti istud ad officium deuotionis tuæ fuerit reuelatum: ipsa etiam quam defunctus esse voluit heredem (si gesta apparuerint) tali præmio mancipetur, vt ex omni patrimonio medium consequatur, & cum fisco nostro celebret diuisionem, id etiam habitura priuilegium vt prior eligat optionem. & tunc occultator ille gestorum fisci & mulieris pariter inimicus, exutus omni patrimonio suo, ac fisco vindicato, in insulam deportetur.

A **Dat. Id. Mart. Gallicano et Basso Coss.**

Delatores aut alios deferunt aut seipsos. Si alios deferant neque calumnientur, pro præmio eorum quæ denunciarunt certam partem ferunt, veluti quartam aut octauam. Si seipsos deferunt, vt si is cui tacite fideicommissaria hereditas relicta est profiteatur se capere non posse, ei datur pro præmio dimidia pars ex edicto Traiani, vel assis si nondum quicquam restitutum sit, vel dodrantis, si restitutus sit dodrans. quam distinctionem comprobat *l. edicto, & l. cum tacitum, D. de iur. fisc.* Quod si heres, a quo tacitè incapaci relicta est fideicommissaria hereditas, pœnitentia actus se detulerit, tertiam partem assis habet pro præmio. Maius est præmium eorum qui se, quam qui alios deferunt. quo enim B difficilius quisque seipsum defert, eo maiore præmio inuitandus est. qua ratione etiam fideicommissario plus tribuitur præmij quā heredi. *Statim*] Post apertas tabulas, *l. edicto, §. cum ante D. de iu. fis. Post hanc fidem*] Quam fisco præstitit. *Ab vxore*) Dixit de herede, nunc dicit de vxore fideicommissaria. Vxor vero est incapax ex lege Papia decimaria, ideoque tacitum fideicommissum ei perperam relinquitur. quod etiam indicat *l. vlt. in prin. D. de his quæ vt ind.* At certe ex constitutione *l. 2. ℑ. de infirm. pœn. cælib.* non est incapax. *Ad officium*] vet. officio, vt. ℑ. *Ipsa etiam quam defunctus esse voluit*] Per interpositionem tacitæ fidei. *Apparuerint*] vet. *aperuerit.* hoc est, si seipsam detulerit. Non potest mulier C nisi seipsam deferre, *l. ait, D. de iu. fis.* *Ex omni*] Ex asse. Imo non nisi ex dodrante, si dodrans vxori iam restitutus sit. Quadrans autem deductus ab herede, in fiscum redigitur. *Occultator.*] Heres administer secreti fideicommissi.

Si liberalitatis imperialis socius sine herede decesserit.

Tit. XIV.

IN Cod. Th. sic titulus conceptus est, Si petitionis socius. At quia petitiones postea sublatæ sunt, non liberalitates, ita eum inuertit Tribonianus, Si liberalitatis imperialis socius. quod idem eadem ratione D fecit in *l. pen. ℑ. de iu. fis. & l. pen. de bon. vac.* quemadmodum constat ex *l. 30. C. Th. de petitionib.* & multis aliis

I. **Imp. Constantivs A. Orioni Com. R. P.** Iubemus vt si quis forte ex his quibus communiter à nobis aliquid donatum sit, nullo herede relicto decesserit: ad consortem potius solatium, quam ad personam aliam pars decedentis perueniat. **Dat. XV. Kal. Ivl. Mediolani Philippo et Salia Coss.**

Consors consorti in eo quod donatum est, sine competitione succedit excluso fisco. quod etiam in nauicularijs, decurionibus, cohortalibus, militibus fabricensibus, clericis locum obtinet, *tit. de her. dec. l. si quis presbyter, ℑ. de episc. & cler.* E

De thesauris.

Tit. XV.

I. **Impp. Leo et Zeno AA. Epinico Consvlari.** Nemo in posterum super requirendo in suo vel alieno loco thesauro, vel

super inuento ab alio vel à se, effusis precibus pietatis nostræ benignas aures audeat molestare. Nam in suis quidem locis vnicuique, dummodo sine sceleratis ac puniendis sacrificiis, aut alia qualibet arte legibus odiosa, thesaurum (id est condita ab ignotis dominis tempore vetustiore mobilia) quærere, & inuento vti, liberam tribuimus facultatem, ne vlterius Dei beneficium inuidiosa calumnia persequatur: cùm superfluum sit hoc precibus postulare, quod iam lege permissum est, & postulanda imperatoriæ maiestatis videatur præuenire liberalitas. In alienis verò terrulis nemo audeat inuitis, imò non volentibus vel ignorantibus dominis, opes abditas suo nomine perscrutari. Quòd si nobis super hoc aliquis crediderit esse supplicandum, aut præter huius legis tenorem in alieno loco thesaurum scrutatus inuenerit: totum hoc locorum domino reddere compellatur, & velut temerator legis saluberrimæ puniatur. Quòd si forté vel arando, vel aliàs terram colendo, vel quocunque casu, non studio perscrutandi in alienis locis thesaurum inuenerit: id quod repertum fuerit, dimidia retenta, altera dimidia data, cum locorum domino partiatur. ita enim eueniet, vt vnusquisque suis fruatur, & non inhiet alienis. DAT. VI. ID. OCTOB. LEONE IVNIORE A. COS.

Id est condita.] Cassiodorus VI. thesaurum definit depositiuam pecuniam quæ longa vetustate competentes dominos amisit. *Mobilia.*] Legendum *monilia*, vt in *l. 2. C. Th. de thesaur.* *Dei beneficium.*] Fortunæ donum in *l. si is qui. D. de adqu. rer. dom.* *Calumnia.*] Fisci. nam inuentos thesauros sibi fiscus vindicabat, nisi inuentor eorum retinendorum facultatem impetrasset à fisco. *Imò non.*] Quidam Cod. Id est non. quod probo. Sic enim tollitur ambiguitas verbi, inuitis. Nam inuiti sunt qui nolunt, vel qui non volunt. *Altera dimidia.*] Quid opus fuit hac constitutione, cùm iam id esset ab Adriano clarè constitutum? nempe quòd deinde post Adrianum dimidiam loci domino concessam, ad quartam Imppp. Gratianus, Valent. & Theod. redegissent, d. l. 2. Est & hac de re Leonis Nou. LI.

De annonis & tributis.

TIT. XVI.

ANNONÆ in speciebus consistunt veluti frumento, vino, oleo, pane, carne, sale. Tributa in corporibus, veluti auro argento, ære, equis, vestibus, quæ & intributiones & contributiones dicuntur. & sunt duplicia, soli & capitis, *l. vl. D. de cens.* Capitis sunt qui stipendia vocent. Tertul. in Apologet. *Si agri tributo onust. viliores. hominum capita stipendio censa ignobiliore.* Conferunt autem & annonam & tributa possessores, id est, domini prædiorum prouincialium quotannis vel ipsi prædiorum conductores, *l. sine herede. §. Ln ius, D. de adm. tut.* per causam tuendi exercitus, *l. 2. ȝ. de exact. trib.* Exulabat autem huius tituli prima Constitutio vt & cæteræ, quòd Græca esset, quam ex lib. LVI. *βασιλικῶν* restituimus.

I. Αἱ σχολάζουσαι τὸ λοιπὸν ἀννῶναι καὶ αἱ κεφαλητίωναι τῷ δημοσίῳ ἐκδικείσθωσαν, καὶ μὴ διαιρείσθωσαν παρὰ τῶν ἀρχόντων ἑτέροις, ἢ εἰς δημόσια ἔργα δίχα θείου τύπου, καὶ τὴν δόσιν, καὶ τὸν τόπον τοῦ δαπανήματος ἐξετάζοντος, ἀλλὰ μηδὲ ἐκ τοῦ δημοσίου κανόνος εἰς ἰδιωτικὸν, ἢ δημόσιον ἔργον ὕλαι μεταφερέσθωσαν, ἢ εἰς ἀγορασίαν ὑλῶν χρήματα διδόσθωσαν ἄνευ θείου τύπου, τοῦ παραβαίνοντος οἴκοθεν τὸ δημόσιον πληροῦντος, καὶ τοῦ παρασφέροντος σκρινίου βαρυτάταις ἐπιτιμίοις ὑποκειμένου.

Capita vocat veluti fœnum, paleas, vt diximus in *l. 9. ȝ. tit. 1.* quæ vnà cum annonis, magistratribus diuersisque officiis præstantur, *l. 2. ȝ. de cur. pub. l. 1. & 2. ȝ. de off. præf. prit. Afr. Nou. 27.* & sequentibus. Vacantes autem, quod fit illis sine successore defunctis, vt cetera bona ad fiscum legibus caducis redeunt, *l. 1. Cod. Th. de anno. ciu.* nec sine sacra forma à præsidibus impendi in opera publica possunt. Sed neque ex fiscali canone materiæ vel pecuniæ in eadem opera à iudice transferri queunt, vel si temerè transferantur de suo cogetur fisco satisfacere, competens etiam scrinium quòd ea transferri concesserit, grauissimis pœnis subiicietur. Longè alia est ratio multarum, *l. pen. ȝ. de mod. mult.*

II. IMPP. VALERIANVS ET GALLIENVS AA. ET VALERIANVS CÆSAR, ANTIOCHO. Æs quidem alienum pro portione, ex qua quisque defuncto heres extiterit, præstari oportet: annonas autem is soluere debet, qui possessiones tenet & fructus percipit. PP. *SECVLARE ET DONATO COSS.

Si plures defuncto heredes extiterint, æs alienum præstabunt pro hereditariis portionibus ex XII tab. Species annonarias is præstabit, qui possidet prædia & percipit fructus. Sunt enim hæc prædiorum onera non personarum. Prædiorum obligatio inter heredes non diuiditur. Personalis obligatio diuiditur.

III. Imp. DECIVS A. CITICIO. Indictiones non personis sed rebus indici solent. & ideò ne vltra modum earumdem possessionum, quas possides, conueniaris, præses prouinciæ prospiciet. DAT. XVII. KAL. NOV. ÆMILIANO ET AQVILINO COSS.

Indictionis nomine continetur annonaria & tributaria functio. Plinius ad Traianum: *Nec nouis indictionibus pressi ad vetera tributa deficiunt.* Onera hæc sunt possessionum non personarum, & ideò eorum nomine quæ non possideo, ea non agnosco, *Nou. 128. l. Impp. D. de publ.*

IIII. IMP. CONSTANTINVS A. AD PROCLIANVM. Omnes pensitare debebunt, quæ manus nostræ delegationibus adscribuntur. nihil amplius exigendi vel remittendi potestatem esse. nam si quis vicarius aut rector prouinciæ aliquid iam cuiquam crediderit remittendum: quod alij remiserit, de propriis dare facultatibus compelletur: DAT. XV. KAL. IVL. CP. CONSTANTINO A. IV. ET LICINIO IV. COSS.

Ait,

Ait, *Delegationibus*] Sudas, δηλεγατίων κατὰ Ῥωμαίους ἡ ἔκταξις τῆς συντελείας, καὶ ἡ αὐτῶν μετακομιδή. Delegationes igitur descriptiones sunt quibus exigendorum tributorum & annonorũ modus continetur, quæ & delegatoriæ dicuntur, quòd delegari mittique in prouincias solent, δηλεγατῶρες, ἐντάγματα, ἀποχαί. Manant autem à principe, nec quidquam à vicariis aut præsidibus amplius exigendum est quàm eis contineatur. Sed neque remittendum ex eis quidquam. *Vel remittendi potestatem esse*] Hæc absunt à vet. lib. & C. Th. quod sequor proboque. *Nam si quis vicarius*] Vicarij sunt præf. præt. vicarij viri spectabiles, qui ex mandato principis in diœcesem aliquam siue tractum mittuntur multas habentem prouincias, *l. 1. C. de prox. sac. scri. l. 1. C. de off. vic. l. 1. C. vt omn. iud. l. 1. § à præfecto, D. de leg. 3.* Propriam igitur iurisdictionem habent non à præfecto mandatam, quod & de legatis proconsulum verè possim affirmare, & si, quod opto, erit otium, quandoque comprobabo. Quot fuerint vicarij cùm in Oriente, tum in Occidente, Notitia Romani imperij indicabit. Præsides sunt clarissimi, & sub eorum cura vna tantùm prouincia est, & propriè ij sunt qui ordinarij & ἐμβαθμοί dicuntur, *l. vlt. C. de mo. mul. l. omnes, C. de epis. & cle. l. 2. C. de prox. sac. scri. Nou. 20. 31. 103. 112.* quasi infimi ordinis, vt ordinarij milites, hoc est, gregales & manipulares.

V. Imp. Constantinvs A. ad Vranivm. Omnes omnino ad obligationem functionum publicarum oportet vrgeri. lege enim nostra signatum est, nec esse extraordinaria nec vocari, quæ solemniter à prouincialibus deuotissimis conferenda sunt. Dat. iii. Non. Feb. Constantio A. ii. et Constante Coss.

Canon propriè est pensio quæ ex emphyteuticariis prædiis redigitur. Sed & obligatio & indictio pro canonicis & ordinariis habentur: & ideò ab eis nemo excusatur. Ab extraordinariis plerique excusantur.

VI. Impp. Valentinianvs et Valens. AA. ad Dracontivm Vic. Africæ. Pro locis ac proximitate possessionum annonam ad limites transuehi præcipimus. Dat. xv. Kal. Ivl. Mediolani Valentiniano et Valente AA. Coss.

Vt transuehendæ ad limites & conferendæ annonæ militaris opus proximis possessoribus imponatur, *l. 4. C. de erog. mil. an.*

VII. Imppp. Gratianvs, Valentinianvs et Theodos. AAA. ad Principivm pp. In fraudem annonariæ rei ac deuotionis publicæ elicitum damnabili subreptione rescriptum, manifestum est iure non posse vires sortiri. circa omnes igitur paratque æqualis illationis forma teneatur. Dat. viii. Kal. Octob. Aqvil. Arcad. A. i. et Bavtone Coss.

Ne ex rescripto quidem principis potest quisquam canonicas illationes subterfugere, quum sit contra vtilitatem publicam. Vnius enim immunitas onerat alios.

VIII. Imppp. Valentin. Theodos. et Arcad. AAA. Cynegio pp. Nemo possessorum ad instruendas mansiones vel conferendas species longius delegetur: sed omnes itineris ac necessitatis habita ratione delegentur. Dat. x. Kal. Ian. cp. Arcadio A. i. et Bavtone Coss.

Mansiones vocant σταθμοὺς siue diuersoria, in quæ se recipiunt milites expeditionis tempore, vel etiam facet comitatus. Posteriores dixère Mansus, vtrumque à manendo. & inde manentes in Historia Helmodij, & Gallis, *Maisons*. Villæ sic possunt appellari, μονάς Clementi in Petro, παροδεύων κατὰ δύο μονάς. Separantur à ciuitatibus & oppidis in *l. 9. C. Th. eod. tit. l. 2. C. de cond. in pub. hor. l. modios, C. de suscep. l. 2. C. de luc. adu. l. Claudiopolis, C. Th. de decur.* Ex annonis & pabulis instruuntur ex collatione vicinorum, non ex collatione eorum qui procul disiuncti sunt.

IX. Iidem AAA. Cynegio pp. Mediterraneæ ciuitates antea maritimis & maritimæ mediterraneis onerabantur expensis, vt plus haberet dispendij translatio, quàm deuotionis illatio. hoc non solùm in præsenti verumetiam in posterum prohibemus ea lege, vt se vltimo nouerint supplicio puniendos qui ista commiserint. Dat. iii. Non. Sept. Valentiæ Honorio NB. P. et Evodio Coss.

Ad limites & ad mansiones annonarum transuectio finitimorum est, quia & collatio. Quorum igitur est collatio, eorum est etiam transuectio, nec quas contulerint mediterranei, transuehent maritimi vel contrà. Alij sunt maritimi, alij ripenses, alij mediterranei, id est, à mari fluminibúsve remoti. Cicero de suppliciis: *Centuripinos homines maximè mediterraneos.*

X. Impp. Arcadivs et Honorivs AA. Minervio comiti R. P. Obsistere commodis publicis & statutis necessitatibus non possunt priuilegia dignitatum. Vnde vt quisque de prædiis emolumentum consequitur, si non is euoluto anni spatio, intra sex menses omnem, cui esse constrictus dicitur, reliquorum intulerit cumulum, ad ipsos qui sunt domini prædij, exactionem volumus pertinere. pp. Romæ Honorio A. iiii. et Evtychiano Coss.

Dignitates ab extraordinariis muneribus excusantur, ab statutis, id est, canonicis, non item. & ideo si coloni vel emphyteuticarij eorum qui in dignitate positi sunt, annonarum & tributorum onera non præstant, vti oportet, eis eorum præstatio incumbit. Deficiente colono, dominus conuenitur, etiam si dignitate aliqua præditus sit, non quidem statim, sed post sex menses ab anno cuius indictiones colonus debet.

XI. Iidem AA Adriano pp. Iudices, quos circa profliganda ærarij nostri compendia negligentes ac desides fuisse constiterit, omnia quæ in administratione positi perceperunt emolumenta, reddere compellantur. Dat. xiii. Kal. Mar. Mediol. Vincentio et Fravita Coss.

Iudices, id est, præsides, quorum munus est tributorum exactioni incumbere, *l. in fiscalibus. C. de exac. tri. Nou. 116.* Cassiodorus in formula rectoris prouinciæ: *Tibi fiscalium tributorum credita monstratur exactio.* Idem & Catholicorum munus est, & ex Constitutione Augusti iam ab initio Proconsulum. Dio LIII. τὰς φορὰς οἱ ἐπίτροποι, πρὶν ἂν ἄρχοντες εἰσπράττουσιν. *Circa profliganda.*] Græci vertunt, εἰς ἀπαίτησιν. *Emolu-*

A TREVER. VALENTIN. ET VALENTE AA. COSS.

Vt in quadruplum teneatur qui ex publicis rationibus fœnebrem pecuniam sumpserit: quod pertinet ad *l. 8. ꝫ. de iur. fis.* De arcariis dicemus in tit. de susceptoribus.

II. IMPPP. GRATIANVS, VALENTINIANVS ET THEODOSIVS AAA. PALLADIO COM. SAC. LARG. Sciant omnes accipiendi mutuo ex sacris largitionibus auri non patere cuiquam facultatem. Quòd si quis aurum ex nostro ærario, priuatis commodis profuturum, occulte, aut cautionis aut sponsionis fide vt debitor redditurus, sine nostra auctoritate acceperit, ablatis bonis omnibus perpetuæ deportationis subdetur exilio. B Is etiam qui ex memoratis thesauris sub specie publici creditoris aurum cuiquam commodauerit ac dederit, capitali sententiæ subiugetur. DAT. XII. KAL. AVG. HERACLEÆ EVCHERIO ET SYAGRIO COSS.

Lex superior pertinet ad præfectoriam arcam, atque ideò ad præf. prætorio scripta est. Hæc ad comitem thesaurorum scripta est, & ad thesauros duntaxat pertinet. [illegible] Corrigitur quidem in *Cod. Th. l. 1. à l. 2.* Sed hoc Tribonianus vt à suo Codice remoueret ex *l. 1.* verba idem statuentia in thesauris merito sustulit. C *Priuatis*] Quod tamen publicis destinatum est. *Cautionis*] Tacite vel palam chirographo aut fideiussore dato.

Pœnis fiscalibus creditores præferri.

TIT. VII

I. IMP. ALEX A. MARCELLO. Rem suam persequentibus pœnæ exactio postponitur. Sicut itaque in sortis quantitate fisci persecutio potior est, ita in triplo, quod pœnæ nomine adiectum est, propria forma seruanda est. PP. KAL. IVL. IVLIANO ET CRISPINO COSS. D

Fiscus in actionibus personalibus rei persecutoriis πρωτοπραξίαν habet. In pœnalib. non item. Pœnæ enim fiscalis persecutio creditoribus postponitur, *l. in summa, l. quod placuit, l. Statius, §. vlt. D. de iur. fisc.* *In triplo*] Exemplum sumatur ex *l. 1. ꝫ. tit. prox.* In ea enim specie quadruplo simplum inesse crediderim. *Seruanda*] Vet. ferenda.

De fiscalibus vsuris.

TIT. VIII.

E

I. IMP. ANTONIVS A. ANTIOCHO. Eius summæ quam tibi pœnæ nomine inflictam probaturus es, vsuræ non exigentur: nec enim multam tibi procurator meus irrogauit vltra quam placitum est, sed pœnam te iussit inferre. PP. XV. KAL. DEC. SABINO ET ANVLLINO COSS.

Pœnarum vsuræ non debentur, *l. vlt. D. de mag. conv.* vsuræ enim pœna veluti quædam est. Iniquum autem est pœnæ pœnam adiici, quo fit vt & vsuræ vsura non sit. At multæ deberi possunt vsuræ, videlicet si intra tempora iudicati non soluatur. *Nec enim*] Corrigit Imp. errorem proponenti in libello multam pro pœna. *Vltra quam*] Contra quam placitum est: nec enim procuratori Cæsaris multæ dictio est, *l. 2. ꝫ. de mo. mult.* cum tamen pœnam infligat legibus definitam.

II. IMP. ALEXANDER A. VICTORINO. Si sub pignore creditum fuit, etiam fiscum qui successit in locum debitoris, vsuras præstare oportet, si eas dependi saltem pacto placuit. PP. III. NON. SEPT. IVLIANO ET CRISPINO COSS.

Fiscus ex contractibus vsuras accipit, non dat, sicut edictum ædilium exercet non patitur. Sed cum fiscus in priuati debitoris locum succedit, etiam vsuras dat, modo si priuatus ille debitor vsuras debuit. Priuati autem ex stipulatione vsuras debent, non ex pacto, quanquam si in eas vsuras, quæ pacto condictæ sunt, acceptum sit pignus retentione pignoris seruari possint, idest, per exceptionem doli, *l. per retentionem . l. pignoribus, ꝫ. de vsur.* Igitur si sub pignore fœnori pecunia occupata sit, & fiscus debitori successerit, vsuræ à fisco seruabuntur per pignoris retentionem, etiamsi pacto nudo promissæ sint, & hæc est sententia huius constitutionis.

III. IMP. IVSTINIANVS MENNÆ P. P. Fiscum etiam nostrum parere sanctioni nostri numinis iubemus, per quam vsque ad dimidiam centesimæ vsuras stipulari creditoribus, exceptis certis personis, permisimus: vt ipse etiam fiscus vltra dimidiam centesimæ partem à debitoribus suis minimè exigat, siue principaliter ei promiserunt, siue à prioribus suis creditoribus actiones ad eum quocunque modo deuolutæ sunt. DAT. VIII. ID. APR. CP. DEC. V. C. COS.

Vsuræ maiores semissibus priuatis non debentur ex constitutione Iustiniani, quæ edita est ipso II. Cos. Sed neque fisco ex hac constitutione. Semisses Iustiniano & ciuiles & moderatæ visæ sunt. Ex hac constitutione semisses forsitan Tribonianus subscripsit in *l. 1. ꝫ. de iis quib. vt indigr.* & *l. cum quidam, §. si debitores, D. de vsur.* *Exceptis*] Si agricolis, trientes: olim senatoribus semisses ex constitutione Alexandri, vt Lampridius scribit, & *l. 4. C. Th. de vsur.* Illustribus non nisi trientes, argentariis besses; vel si Ecclesiis crediderint, quadrantes. *Deuoluta sunt.* Et hoc casu fisco ex quo debitorem conuenerit semisses debentur, etiamsi ei cui successit, leuiores debitæ fuerint, quod & Accursius notat rectè.

De sententiis aduersus fiscum latis retractandis.

TIT. IX.

I. IMP. ANTONINVS A. ARISTÆO. Causas in quibus contra fiscum iudicatum est, intra triennium retractari posse, & post id tempus, si præuaricatio arguatur, vel manifesta fraus probetur, notum est. DAT. NON. IVL. DVOBVS ASPRIS COSS.

Res iudicatæ facilè non retractantur; nec vlla est A satis probabilis retractationis species: in re tamen fiscali ex causa retractantur intra triennium, & post triennium si præuaricatio vel manifesta fraus arguatur, *l. 1. D. de iur. fis.* Item præuaricator si reperta sint noua instrumenta, *l. Impp. D. de re iud.*

De bonis vacantibus, & de incorporatione.

Tit. X.

I. Impp. Dioclet. et Maximian. AA. et CC. Sirioni rationali. Scire B debet grauitas tua intestatorum res, qui sine legitimo herede decesserint, fisci nostri rationibus vindicandas, nec ciuitates audiendas, quæ sibi earum vindicandarum ius veluti ex permissu vindicare nituntur, & deinceps quæcunque intestatorum bona ciuitatibus obtentu priuilegiorum suorum occupata esse compereris, ad officium nostrum eadem reuocare non dubites. Dat. prid. Id. Apr. Anniballiano et Asclepiodoto Coss.

Intestatorum res] Hæc sunt bona vacantia, nempe C *ἀδέσποτα*, quæ ad fiscum pertinent, *l. pen. J. de prap. sac. cub* ex lege Iulia, *l. quidam §. quotiens, D. de leg. 3. Veluti ex permissu*] Ex priuilegio, vt Nicenses qui ab Augusto se hoc priuilegio donatos Traiani temporibus contendebant, auctore Plinio lib. x. Epistol Hæc vero lex eius generis priuilegia omnia infirmat. *Ad officium*] Quidam Cod. ad fiscum, quod valdè probo.

II. Imp. Constantinvs A. ad Æmilivm rationalem rei privatæ. Si quando adnotationes nostræ contineant, possessionem siue domum quam donauerimus, integro statu donatam: hoc verbo ea vis continebitur, quam ante conscribebamus, cum ad- D iacentibus, & mancipiis, & pecoribus, & fructibus, & omni iure suo, vt ea quæ ad instructum possessionis vel domus pertinent, tradenda sint. Dat. vi. Id. Mart Mediolani, Constantino A. iii. et Licinio Coss.

Domum] Vacantem. alioquin nihil hæc lex facit ad titulum, *Donauerimus*] Ex liberalitate, vt in *l. 1. J. si lib. imp. soc. Integro statu*] *ὁλοκλήρως*. Huius verbi eadem vis est, ac si dixisset, sicuti instructa est, puta cum adiacentibus, & mancipiis, & pecoribus & fructibus & omni iure suo. Instructum latius patet quàm instrumentum. Adiacentia dicimus veluti hortum aut insu- E lam domui adiacentem.

III. Imppp Valentinianvs, Valens et Gratianvs AAA. ad Florentivm com. r. p. Si quando aut alicuius publicatione aut ratione iuris aliquid rei nostræ addendum est, rite atque solemniter per comitem rerum priuatarum, deinde per rationales in singulis quibuscunque prouinciis commorantes, incorporatio impleatur, & diligens stylus sigillatim omnia scribat. tituli verò, quorum adiectione prædia nostris sunt consecranda substantiis, nonnisi publicata testificatione pronantur: grauissimis statim subdendis suppliciis, qui huiusmodi aliquid propria vsurpatione tentauerint. Dat. iv. kal. Apr. Valentiniano nb. p. et Victore Coss.

Ratione iuris] Vt puta ex legibus caducis, quæ quales sint exposui in fragmento Vlpiani, & Commentario de vsucapion. emendata *l. 4. D. de fideicom. liber.* vbi mendosè legitur, caducis legionis: quem errorem interpretes Græci retinuerunt, quippe cùm forsitan talé nobis mendum conflasset Tribonianus ipse, qui & quodam loco cuius indicium debeo Petro Pithoeo viro doctissimo, & ingeniosissimo, pro Pontifex Maximus pater patriæ, scripsit Princeps maximus proposuit: & alia pleraque deformia. Iidem Græci ea verba perperam explicant ex *l 6 D. de ins. rup. testam* vt si legio intestato militi successerit, libertates competant. Certum enim est existente ab intestato herede, libertates non competere. Tum etiam verba eam interpretationem non ferunt. *Addendum est*] Addere rei priuatæ est ea quæ fisco delata sunt capere & incorporare, idest, quasi in corpus fisci redigere. Marcellinus xvi. accorporare dixit, quod fit solemniter ex dispositione comitis priuatarum & cura Catholicorum summa cura descriptis omnibus bonis & titulis publicè adfixis, *l. si quis intra, J. de bo. prosc. l. 2. J. de aqued.* Theodoricus rex apud Cassiodorum: *Calas eius appositis titulis fisci nostri iuribus vindicabis.* & alio loco: *Fixis titulis publico debes applicare.* Solius fisci est, titulos alienis prædiis imponere, nec licet priuato vel suis rebus potentiorum, alienisve proprios aut publicos imponere titulos, imprimere signa, *ἐλαυνεῖν, σφραγίδας*, suspendere regia vela, siue vt Ambrosius loquitur in Epistola 33. lib. 5. cortinas regias: qua de re extant multi loci in Nouellis, & in hoc constitutionum Codice. Quinetiam Ecclesiæ titulorum impositio interdicitur Synodo à Gregorio, MaurICIJ Augusti tempore habita. A fisco igitur solo iure imponuntur, videlicet testato, publicis personis præsentibus, & solemni iuris ordine seruato. Athalaricus apud Cassiodorum: Si quis legum ordine prætermisso nomine publicos titulos præsumpserit affigere &c. Gregorius quoque ad Constantiam Augustam lib. iv. Epist. queritur de Stephano quodam chartulario, quod nomine fisci loca singulorum inuaderet & titulos imponeret indicta causa. Libet etiam hoc loco de iis qui titulos potentiorum suis prædiis adfigunt hæc Augustini verba adscribere è Psalmo xxi. Ne domum, inquit, ipsius inuadat aliquis potens, ponit ibi titulos potentis, titulos mendaces: ipse vult esse possessor, & frontem domus suæ de titulo alieno muniri, vt cum titulus lectus fuerit, conterritus quis potentia nominis abstineat se ab inuasione. *Qui huiusmodi*] Id est, qui hoc ordine prætermisso alienis prædiis titulos imposuerint, qua de re & in *l. vlt. J. tit. prox.*

IV. Impp. Honorivs et Theodosivs AA. Palladio pp. Vacantia mortuorum bona tunc ad fiscum iubemus transferri, si nullum ex qualibet sanguinis linea vel iuris titulo, legitimum reliquerit intestatus heredem. Dat. viii. Id. Ivl. Ravennæ Evstachio et Agricola Coss.

Ius sanguinis est ius cognationis, non agnationis, *l. qui in adoptionem, D. de adoption. l. iura, D. de diuers. regul. iur.* Vt tamen cognatio quandoque generaliter accipitur, ita & sanguis. Ex qualibet igitur sanguinis linea, idest, supra vel infra, vel ex latere agnatum aut

cognatum. *Vel iuris titulo*] Veluti coniugem, consortem, patronum. Hi si deficiant, fiscus heres est ab intestato, & ob id eo casu ab eo fideicommissum relinqui potest, *l. filiusf §. 1. D. de leg. 1.* A

V. Impp. Theodosivs et Valentinianvs AA. Hermocrati Com. R. P. Si vacantia vel alio modo bona delata legibus ad ærarium perhibeantur, certi palatini electi & iureiurando obstricti mittantur, vt eorum instantia præses prouinciæ præsente fisci patrono, diligenter inquirat, cujus vacans cadensque fuerit patrimonium, quantumque vel quale videatur: vt cum data reclamandi copia nullum id iure possidere vel vindicare, locumque ærario factum esse, tam ipsius relatione, B quam publicorum monumentorum fide constiterit, rerum nobis notitia intimetur, vt iussu nostro vacantia vel aliæ res nomine occupentur ærarij. Quæ forma etiam in parte bonorum, vel in vna altera ve re seu actione vna vel etiam pluribus seruetur: nam si quid per fraudem in dispendium ærarij fuerit admissum, missi quidem exsecutores non euitabunt indignationem, præses autem facultatum parte dimidia multabitur, fisci verò patronus detrimentum, quod pro vitio eius fisco ingeritur, resarcire C vrgebitur. Dat. VII. Id. Oct. CP. Theodosio XV. et Valentiniano IV. AA. Coss.

Vt publicata, ita & caduca & vacantia bona & commissa, rei priuatæ principis addicuntur, & ideo pertinent ad curam Comitis rerum priuatarum, qui per scholam Palatinorum siue executorum suorum vrgere debet præsides prouinciarum, vt ea diligenter inquirant & describant, præsente patrono fisci: quo peracto auctoritate Comitis incorporatio fit. Et hoc quidem ita fit in prouinciis quæ catholicum non habent. *l. 5* §. pertinet ad prouincias quæ catholicum habent. *Mittantur*] Vt in *l. 2. §. de ca. larg tit. Vacans cadensque*] D Cicero de Oratore. *Possessio quasi caduca & vacua. Notitia*] Inuentarium, ἀναγραφή.

De delatoribus.

Tit. XI.

DElator is est qui rem ad fiscum pertinentem ei vltro præmij causa denunciat, vt puta qui crimina publica, bona caduca, ereptitia, vacantia, commissa, tacita fideicommissa, vaga mancipia, thesauri inuentionem nuntiat. Idem etiam accusator dicitur, *l. Senatus, l. deferre §. iidem decreuerunt, D. de iu. fis.* maximè si crimen publicum deferat. Quidam alios E defert, quidam seipsum. Quidam sua sponte defert, quidam ex alieno mandato, quidam ex officio, veluti Palatinus.

I. Imp. Alexander A. Basso. Si ei qui capere potest tacitum fideicommissum relictum est, cessat delatio. His enim prohibetur tacite relinqui, qui palam relictum capere non possunt. PP. XIII. Kal. Maii Maximo II. et Æliano Coss.

Non omnia tacita fideicommissa fisco deferuntur. Quid enim si capaci tacitè relinquantur? quo quidem casu legi fraus nulla fit. Tunc vero fraus legi fit cum tacita fide interposita fideicommissum incapaci relinquitur. Quod igitur palam possum relinquere, possum & tacite. Quid item si quod tacite rogaui, idem rogauero palam? *l. 3. §. si quis palam. D. de iu. fis.* Possunt ergo esse tacita fideicommissa sine fraude, sicut *& tacite pecunia credi potest* sine fraude. At plerumque tacita cùm dicimus, fraudes dicimus: vt tacitum mutuum apud Gellium lib. XII. & tacita pactio in *l. pen. §. 1. D. de bon. lib.* & apud Plinium initio v. Epist.

II. Imp. Gordianvs A. Evtichemo. Monente officij solicitudine, quinimo iussu procuratoris, vt causam ab alio delatam conuenienti diligentia instrueres, non ipsum voluntarium delatoris munus suscepisse te, actorum lectio, quæ precibus intexta sunt, manifestè declarat. Eapropter ne quid in persona tua, quod est sectæ temporum meorum alienum, attentetur: præses prouinciæ vir clarissimus ad solicitudinem suam reuocabit. PP. VIII. Id. Sept. Pio et Pontiano Coss.

Delatorem probare oportet ea quæ intendit. Si probauit, præmio adficitur, quod plurimum videtur olim fuisse quarta eorum quæ delata essent, & inde quadruplatorum nomen, atque ideo cùm ingentia essent tacitorum fideicommissorum & caducorum, id est, legis Papiæ delatorum præmia, ea Suetonius auctor est Neronem ad quartas, vtpote vulgares reduxisse. Si nec probauerit delator nec obtinuerit, inter infames & improbos aliis quibusdam pœnis affectus numeratur. His pœnis non adficitur Cæsarianus qui iussu procuratoris causam ab alio delatam instruxit. idémque est in aduocato fisci, *l. post legatum §. aduocatum. D. de iis quæ vt ind.* nam neque delator est, neque sua sponte ad causam instruendam accedit. His etiam adiunge seruos fiscales ex Paulo v. Sent. tit. de delatoribus. *Iussu procuratoris*] Lib. I v. βασιλικῶν tit. VII. κατὰ κέλευσιν τῶν καφαλικοῦ. Sed legendum, καθολικοῦ. *Actorum*] Acta inserebant precibus & relationibus.

III. Idem A. Cæcilio. Nulla macula vel crimine delatoris aspergitur is, qui cùm ab officialibus fundum seu domum fisci possidere contenderetur, non se, sed alium eius rei possessorem esse monstrauerit. PP prid. Kal. Iul. Gordiano A. II. et Pompeiano Coss.

Non est etiam delator qui quasi possessor fundi fiscalis, cùm à Cæsarianis conueniretur, alium possessorem esse affirmauit, quoniam id non tam fisci quam sui causa, vt scilicet dimitteretur, fecit, *l. delator, D. de iur. fisc.* ideoque ex ea causa non timet infamiam, etiamsi eum quem dixit possessorem, non fuisse postea liqueat.

IV. Imppp. Carvs, Carinvs et Nvmerianvs AAA. Candido. Ex varia statutorum diuersitate ad id decursum est, vt hi qui Reipublicæ causas defendunt, delatorum criminibus non teneantur, cum omnibus notissimum sit, eos solos exsecrabiles nunciatores esse, qui fisco deferunt. PP. III. Kal. Sep. Carino et Nvmeriano AA. Coss.

Vt qui propriam, ita qui patriæ suæ causam agit, quæ nobis omnibus carior esse debet quam nosmetipsi, delatorum numero non habetur: & ideo si non obtinue-

rit, infamia non notatur, *l. 2. in princ. D. de iur. fisc. l. neminem §. ex quib. cau. inf. irrog.* At qui fisci causam agit & nunciat non nisi præmij consequendi causa, is verè delator est, atque adeo exsecrandus & detestandus. nihil enim est in Rep. tam pestiferum, quam delator aut sycophanta curiosus. *Statutorum*] constitutionum, *d. l. 2.*

V. Imp. Constantinvs A. Ad Provinciales. Omnes iudices inuigilare præcipimus, delatores sine fisci aduocato denunciantes pœnis afficere. apertissimi enim iuris est, vt quod ex cuiusque patrimonio ceciderit in casum, & legibus & recto iuris ordine, fisci aduocatis agentibus, vindicetur. Sed quia nonnulli præcipites secundum ius possessa patrimonia deferre non cessant, damus omnibus licentiam, qui se læsos existimant, contra delatores seueritatem iudicum implorare ferro districtam. Dat. xi. kal. Apr. cp. Constantio et Albino Coss.

Ferro puniuntur qui sine fisci aduocato deferunt bona caduca. Euellendam linguam esse ex Cod. Theod. Accurs. tradit, quod auditione didicerat, non lectione. neque enim legendi eius studiosus fuit: cui similes sunt stupidi hodie complures. Vere tamen id Accursio perlatum est, *l. 2. C. Th. de petit. & vltro da.* Hoc etiam in eodem Codice inuenitur constitutum in odium delatorum, vt si idem delator etiam in bonis causis tertio fuerit inuentus, capite puniatur, *l. 12. 13. 28. C. Th. eod. tit.* quod scilicet iam deferendi studium quasi artem exercere videatur. *Ceciderint in casum*] & inde caduca. Simili forma cadere in cōmissum dicimus. Strabo xvii. *πίπτειν εἰς κάθημα. Præcipites*] Sine aduocato fisci, sine quo ne à præside quidem rectè fit bonorum vacantium perquisitio, *l. vlt. §. tit. prox.* nec à catholico vel comite priuari ærarij, qui iudices sunt causarum fiscalium, *l. vlt. §. de adu. fis. l. vlt. §. boetii.* Hunc primus instituit Adrianus, non M. Antoninus. Procuratores Augustus, vt Dio scribit, quos ἐπιτρόπους vocat lib. liii.

VI. Impp. Gratianvs, Valentinianvs et Theodosivs AAA. Panhellenio Consvlari Lydiæ. Seruum domini delatorem iubemus in exemplum omnium proditorum seuerissimæ sententiæ subiugari, etiamsi obiecta probauerit, excepto crimine maiestatis. Dat. vii. kal. Novemb. cp. Antonio et Syagrio Coss.

Seruus deferens dominum proditor est potius quam delator: ideoque vt illius exemplo ceteri terreantur, grauissima is pœna, veluti igne consumendus est, etiamsi vera detulerit, *l. vlt. §. Excepto*] *l. pen. §. qui acc. non pos.* At Tacitus Imperator ne in causa maiestatis quidem seruos in dominorum capita audiendos censuit auctore Vopisco, nec Traianus auctore Plinio. Desunt hoc loco duæ constitutiones Græcæ. Primæ sententia ex libris βασιλικῶν hæc est.

VII. Οὔτε οἰκέτῃ, οὔτε ἐλευθέρῳ ἔξεστι καταμηνύειν. ὅθεν μηδεὶς δεδιέσθω, μήτε θάνατον, μήτε οὐσίας ἀφαίρεσιν· εἰ δέ τις ἢ ἄλλως πως καταμηνύσει τινά, ἢ ὡς εὑρόντα θησαυρὸν διαβαλεῖ, οἰκέτης μὲν ὢν παραχρῆμα διδόσθω πυρί, καὶ μάλιστα εἰ τοῦ δεσπότου κατηγορεῖ. ἐλεύθερος δὲ ὑπάρχων καὶ τῆς οὐσίας ἐκπίπτων καὶ τῆς πολιτείας

A ἔξω τῶν ὅρων τῆς ῥωμαϊκῆς γινέσθω βασιλείας.

Neque seruo, neque libero licet deferre. vnde vitæ vel bonorum amissionem nemo pertimescat. Quod si quis alia quauis ratione quē deferat, puta quod thesaurum inuenerit, seruus quidem confestim tradatur igni, præsertim si dominum deferat, liber bonis ademptis deportetur.

Valde sunt hac constitutione recisæ delationum causæ, quæ recensentur in l. 1. D. de iure fis. & est huic similis quædam lib. vi. βασιλικῶν tit. 1. cap. lix. quæ desideratur lib. 1. Ea porrò cautum est, vt ne Comes rerum priuatarum, vel alius quiuis magistratus vrbanus vel
B prouincialis quemquam admittat deferentem alium quendam thesaurum inuenisse. Vt tamen eum admittat qui rem vel hereditatem ad fiscum pertinentem ab alio detineri nuntiat dato fideiussore ad summam v. librarū auri, quo caueat se rem executurum & probaturum. Et vt ne ante sententiam ex scripto latam sigilla rebus delatis imprimantur vel aliud quidquam innouetur. Eam proponam συντόμως vt est in eo libro. Μήτε ὁ κόμης τῆς ἰδικῆς περιουσίας, μήτε ἄλλος ἕτερος τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει ἢ ἐν ταῖς ἐπαρχίαις ἀρχόντων τὸν περὶ θησαυροῦ καταμηνύοντα προσιέσθω. εἰ δὲ περὶ ἄλλου τινὸς φισκαλίου προσαγγέλλει, ὑπὸ ἐγγύην διδοὺς ἄχρι λιτρῶν ε΄. χρυσοῦ γινέσθω. καὶ μήτε σφραγὶς ἀνάγραφος, ἢ καινισμὸς ὁ τυχὼν ἐπὶ τοῖς προσαγγελθεῖσι προσγινέσθω πράγμασι πρὸ ἐγγράφου ἀποφάσεως. Sequuntur alterius Constitutionis, quæ in hoc titulo desideratur, verba.

C VIII. Μὴ ἐξέστω τοῖς τοῦ δημοσίου συνηγόροις λέγειν ὡς προσεχρήσθησαν τινὰ κατέχειν δημόσια, καὶ διὰ ταύτης τῆς ἀφανοῦς κατηγορίας ἐπιβουλεύειν ἑτέροις, ἀλλὰ καὶ ὁ καταμηνυτὴς προσέστω, καὶ ἡ ποιότης αὐτοῦ σκοπείσθω, καὶ μηδὲ υἱὸς πατέρα ἢ μητέρα, ἢ ἀπελεύθερος πάτρωνα ἐπὶ δημοσίοις καταμηνυέτω, μηδὲ ὁ ἐξορίαν ὑπομείνας, ἢ ἐπὶ συκοφαντίᾳ κατακριθείς, ἢ πληγὰς παρὰ τοῦ ἄρχοντος δεξάμενος. μηδὲ ἕτερον πρόσωπον ἀπὸ νόμου εἰργόμενον ἀκουέσθω. Οἰκέτης δὲ ἢ ἐπὶ δημοσίᾳ αἰτίᾳ, ἢ ἐπὶ
D ἄλλῃ τινὶ τοῦ δεσπότου κατηγορῶν ἐν αὐτῷ τῷ φθέγματι τῆς κατηγορίας ἀποτεμνέσθω, εἰ καὶ ἀληθεύει κατὰ τοῦ δεσπότου. τῆς δὲ σχολῆς δὲ τῶν παλατίνων ἐάν καταμηνύσῃ τινὸς (μόνη γὰρ αὕτη καὶ δύναται καταμηνύειν, καὶ ἀναγκάζεται,) ἢ καὶ ἕτερος ὁ ἐκ τοῦ νόμου συγχωρούμενος μνημονευέσθω τοῦ καταμηνύοντος ὁ τοῦ δημοσίου προεστώς, καὶ εἰ μὲν ἐπὶ τῆς βασιλίδος πόλεως ἐστὶν ὁ καταμηνυθεὶς ἐκ διδασκαλίας τοῦ κόμητος τῶν ἰδικῶν ὑπομιμνησκέσθω, καὶ μηδὲν πλέον πάσῃ τῇ τῶν παλατίνων σχολῇ καὶ τῷ κατὰ καιρὸν πριμικηρίῳ, καὶ τοῖς τοῦ δημοσίου συνηγόροις διδότω τῶν παλαιῶν N' N'
E μήτε ὑπὲρ τῆς ὑπομνήσεως, μήτε ὑπὲρ προσβολῆς τῆς ἐν πόλει· καθεκάστην δὲ διάγνωσιν τὰ νενομισμένα δαπανήματα ἐν τῷ εἰρημένῳ δικαστηρίῳ παρεχέτω, καὶ ὑπὲρ τῆς διαγνώσεως αὐτῆς, καὶ ὑπὲρ τῆς τῶν πεπραγμένων ἐκλήψεως, καὶ ἀνεύθυνος μὲν ὢν ἀπαλλαττέσθω τῆς δίκης. εἰ δὲ ὑπεύθυνος φανείη μὴ αὐτὰ μόνα ἃ παρ' ἔχει εἰσπράττεται προσ-

γματα, ἢ τὸ χρέος ὅπερ ἐχρεώστει ἀποδιδότω, A ἀλλὰ καὶ τὰ συμβάντα τῷ ταμείῳ διαπτώματα ἐν διπλασίονι διδότω ὑπὲρ οὗ μάτην ἐδικάσατο. Ἐὰν δὲ πράγματα μόνα καταμηνύεται ὡς διαφέροντα τῷ ἱερωτάτῳ ταμείῳ, ἀγνοῆται δὲ ὁ ταῦτα διακρατῶν, καὶ ἐν τῇ βασιλίδι πόλει τὰ πράγματα, ἢ ὑπὸ τὴν αὐτῆς ἐνορίαν ἢ ἀκίνητοις μὲν ὄντι αὐτοῖς μὴ ἐπιβαλλέτω τίτλους, ἡ τάξις τῶν παλατίνων, μήτε ἐπιβαινέτω αὐτοῖς, ἀλλὰ προγράμματα προτιθέτω ὁ κόμης τῶν ἰδικτήτων τοῦ βασιλέως ἐν τοῖς περιφανέσι τόποις τῆς βασι- B λίδος, καὶ ἐν οἷς τὰ πράγματα διάκειται, ἐπιτρέπων ἑκάστῳ ἀντιποιουμένῳ τούτων τῶν πραγμάτων εἴσω τριάκοντα ἡμερῶν καταλαμβάνειν τὸ αὐτοῦ δικαστήριον, καὶ σκεπάζεσθαι τοῖς ἑαυτοῦ δικαίοις ἐπὶ ταῖς εἰρημέναις διαπτώσεσι, εἴτε αὐτὸς ὁ κατέχων τὰ πράγματα βούλεται ἀπαντῆσαι, εἴτε φίλος αὐτοῦ, εἴτε οἰκέτης, εἴτε ἀπελεύθερος, ὅταν ἄπεστιν ὁ τῇ ἀπουσίᾳ ταῦτα κατέχων πληρουμένων, καὶ ἐπὶ αὐτῷ πάντων ὅσα περὶ τῆς φυλακῆς τῆς νομῆς νενομοθέτηται. Ἐὰν δὲ μήτε αὐτὸς ὁ τῆς ὑποθέσεως κύριος, μήτε ἐντολεὺς αὐτοῦ νεμόμενος, μήτε C φύλαξ τῆς νομῆς φανείη εἴσω τριάκοντα ἡμερῶν, καὶ τοῦτο αὐτὸ γένηται δῆλον ἐν ὑπομνήμασι γενέσθω μὲν ἐπὶ νομῆς τῶν πραγμάτων τὸ ταμεῖον, μηδενὸς προκρίματος ἐπαγομένου τῷ κυρίῳ τῶν πραγμάτων ἐν ταῖς ἁρμοζούσαις αὐτῷ περὶ τούτων δικαιολογίαις. εἰ δὲ κινητὰ ἢ αὐτοκίνητα εἴη τὰ καταγγελθέντα πράγματα, μηδὲ ταῦτα κατεχέτω τὶς προπετῶς, ἀλλ' ἀναζητείσθω ὁ ταῦτα νεμόμενος, καὶ ὑπομνησθεὶς ἀγωνιζέσθω τὴν δίκην ἐπὶ τοῖς εἰρημένοις διαπτώμασι, καὶ ὅροις. Διὰ δὲ D πάντων τῶν ἐννόμων τρόπων, καὶ ἀποδείξεων ἐγγράφων, ἢ καὶ ἀγράφων ἀνερευνάσθω τὰ πράγματα, καὶ διὰ τῶν δυναμένων εἰδέναι τὸ ἀληθὲς προσώπων εἰδότος τοῦ ἐναγομένου, ὡς ἐὰν ἡττηθῇ οὐ μόνον τὰ περὶ τὴν δίκην γενόμενα διαπτώματα ἀπαιτηθήσεται, ἀλλὰ καὶ αὐτὰ τὰ πράγματα παρ' αὐτῷ φανέντα, καὶ τὴν τούτων διατίμησιν. Ταῦτα καθόλου περὶ τῶν δημοσίων πραγμάτων ἡ διάταξις νομοθετήσασα ἐπιφέρει λοιπὸν ἰδικὴν νομοθεσίαν περὶ τῶν διὰ τυραννίδα δημευομένων λέγουσα τὸν ἐπὶ τούτοις καταμηνύοντα μηδὲ μηνυτὴν καλεῖσθαι, ἀλλὰ ἐντίμως προσίεσθαι, καὶ E εἰ μὲν συκοφαντήσωσιν οἱ προσαγγείλαντες ὁμοίως τοῖς ἄλλοις μηνυταῖς αὐτοὺς τιμωρεῖσθαι. Ἐὰν δὲ διελέγξωσι τὰ μηνυθέντα, μὴ μόνον ἀπαλλάττεσθαι τῆς τιμωρίας, ἀλλὰ καὶ ὀγδόην μοῖραν τῶν προσαγγελθέντων πραγμάτων αὐτοὺς κομίζεσθαι,

A τοὺς δὲ καταγγελθέντας ἐὰν μὲν τὰ παρ' αὐτῶν κατεχόμενα πράγματα, ἤγουν ἡ οὐσία πᾶσα ἐλάττων εἴη τῶν πεντήκοντα τοῦ χρυσίου λιτρῶν πρὸς τὴν διατίμησιν αὐτῶν τὰς ἐγγύας διδόναι. εἰ δὲ ὑπερβαίνει τὰς πεντήκοντα λίτρας ἄχρι μὲν τῶν πεντήκοντα παρέχειν, καὶ αὐτοὺς τὰς ἐγγύας, ἐπὶ δὲ τῇ λοιπῇ ποσότητι διομνύσθαι προστεθέντας ἐν τῇ ἐξωμοσίᾳ ὡς προσεδρεύσωσι τῷ δικαστηρίῳ αὐτοί, ἢ οἱ τούτων ἐντολεῖς, ἢ ἕως ἀπαλλαγήσονται τοῦ δικαστηρίου τῶν θείων ἰδικῶν τοῦ βασιλέως. Ἐὰν δὲ μετὰ B τὴν ἐξωμοσίαν ἀπαλλαγέντες τρίτον κληθέντες ἑκάστης κλήσεως ὑπὲρ δέκα ἡμέρας γενομένης, γένηται δὲ καὶ τρία κατ' αὐτῶν κηρύγματα, καὶ μήτε οὕτως φανῶσιν αὐτοί, ἢ οἱ ἐντολεῖς αὐτῶν, ἢ διοικηταί, ἐπιβαινέτω μὲν τοῖς πράγμασι τὸ ἱερώτατον ταμεῖον, φυλαττέσθω δὲ τὸ ἀπόκριτον τοῖς ἀπολιμπανομένοις· εἰ δὲ τὰ προσαγγελθέντα πράγματα ἐν ἐπαρχίᾳ διάκειται, καὶ ὁ ἀφ' ἑαυτοῦ κινούμενος ὁ τῆς ἐπαρχίας ἄρχων, ἢ ἐκ προστάξεως τοῦ κόμητος τῶν ἰδικῶν τοῦ βασιλέως ἐξεταζέτω τὴν ὑπόθεσιν, μηδὲν ταραχῶδες, μηδὲ βίαιον γενέσθω, ἀλλὰ C καὶ μὲν διαπτώματα τῆς δίκης εἰς τὸ τρίτον μέρος τῶν ἐν τῇ βασιλίδι πόλει γινομένων παρεχέσθω. Ἕκαστος δὲ προσαγγέλλων, ἢ τῷ κόμητι τῶν θείων ἰδικῶν τοῦ βασιλέως, ἢ τῇ σχολῇ τῶν παλατίνων, ἢ τοῖς λαμπροτάτοις τοῦ δημοσίου συνηγόροις, ἢ τοῖς λαμπροτάτοις ἄρχουσι τῶν ἐπαρχιῶν γινωσκέτω, ὡς εἴτε ἐπιμείνας τῇ δίκῃ φανείη συκοφάντης, εἴτε ἀποστῇ τῆς κατηγορίας καὶ ἀφανὴς γένοιτο σύμμετρον μὲν ἔχων περιουσίαν, καὶ μὴ διδοὺς τὴν ἐν αὐτῇ τιμωρίαν, καὶ πληγὰς βαρυτάτας D ὑπομενεῖ, καὶ διηνεκῶς ἐξορίζεται. ἐὰν δὲ στρατείαν ἔχῃ, ἢ σεμνὸν ἐπιτήδευμα, ἢ περιουσίαν ἀρκοῦσαν, ἐκπίπτει καὶ τῆς στρατείας, καὶ τῆς οὐσίας, καὶ οὔτε τὴν βασιλίδα πόλιν, οὔτε τὴν ἐπαρχίαν οἰκῆσαι συγχωρεῖται, παραφυλαττόντων τὸν νόμον τοῦ τε κόμητος τῶν ἰδικῶν τοῦ βασιλέως, καὶ τῆς πειθομένης αὐτῷ σχολῆς, καὶ τοῦ παραβαίνοντος αὐτὸν ἐφ' ἑκάστῳ κεφαλαίῳ πεντήκοντα χρυσίου λίτρας προστίμου ἀπαιτουμένου· εἰ δὲ ἐν ἐπαρχίᾳ παραβαθείη τι τούτων ἐφ' ἑκάστῃ αἰτίᾳ ἀνὰ τριάκοντα χρυσίου λιτρῶν, καὶ εἰ τῶν ἐπαρχιῶν ἄρχοντες, καὶ αἱ πειθόμεναι τάξεις αὐτοῖς ἀπαιτηθήσονται. ἵνα δὲ τὰ E τῶν προστίμων τούτων μὴ λανθάνῃ, ἔξεστι καὶ αὐτοῖς τοῖς ἠδικημένοις καταμηνύειν τὸν παραβαίνοντα τὸν νόμον, καὶ προσαγγέλλειν τῷ εὐσεβεστάτῳ βασιλεῖ, ἢ τῷ ἐνδοξοτάτῳ μαγίστρῳ ἀζημίως, ἵνα ταῦτα δι' αὐτοῦ μανθάνων ὁ βασιλεὺς αὐτῷ τῷ μαγίστρῳ τὴν τῶν προστίμων εἴσπραξιν ἐπιτρέψῃ.

Ne liceat fisci patronis dicere ad se perlatum quemdam detinere bona fiscalia, atque ita non apparente accusatore alios insidiis appetere. sed delator exhibeatur & eius qualitas spectetur: & neque filius patrem aut matrem, aut libertus patronum ex causa bonorum fiscalium deferat, neq; exul vel calumniæ causa damnatus vel fustibus à præside cæsus, vel alius quilibet iure prohibitus audiatur. Seruo autem vel in fiscali causa vel in alia qualibet dominum accusanti in ipso loquendi conatu vox interdicatur, etiãsi vera deferat. Schola palatinorum si quem detulerit (hæc enim sola deferre potest & cogitur) vel etiam alius cui id iure conceditur, meminerit deferentis fisci præpositus, & si quidem est in regia vrbe is qui delatus est, ex interlocutione Comitis priuatarum conueniatur, nec amplius quam solidos quatuor det Palatinorum scholæ, & pro tempore primicerio, & fisci patronis pro conuentione vel productione procuratoris. In singulam vero cognitionem solemnes sumptus supradicto iudicio & pro cognitione ipsa præbeat, & pro actorum exceptione, & si quidem obnoxius non sit, absoluatur: obnoxius vero non solum res quas debet reddat, sed & sumptus à fisco factos in duplũ cum quo frustra litigauit. Sed si res solæ deferantur quasi pertinentes ad sacratissimum ærarium, nec sciatur qui eas detineat, sintque in hac regia vrbe vel continentibus & immobiles, ne eis schola Palatinorũ titulos imponat, nec eas occupet, sed edicta proponat Comes rerum priuatarum in celeberrimis locis vrbis, & in quibus res consistunt, permittens aduersario cuilibet iis de rebus apud se iudicium suscipere intra dies xxx. & sub iam dictis sumptibus de suo iure contendere, siue ipse possessor voluerit iudicio occurrere, siue eo reuera absente amicus eius vel seruus vel libertus, impletis etiam hac in re omnibus quæ de custode possessionis lege cauta sunt. Quod si neque ipse dominus litis neque procurator eius possidens neque possessionis custos compareat intra dies xxx. idque actis fiat manifestum, mittatur fiscus in possessionem rerum, nullo præiudicio domino inferendo quantum pertinet ad allegationes sibi competentes. At si res illæ mobiles vel mouentes sint, non occupentur etiam temere, sed requiratur earum possessor, & admonitus causam suam agat sumptibus & legibus supradictis. Omnibus autem legitimis modis & probationibus scriptis vel non scriptis perscrutari res oportet, & ab iis personis qui veritatem scire possint, sciente reo, si succubuerit, non modo litis sumptus à se exactum iri, sed & res quas habere eum patuerit & æstimationem earum, id est, duplum. His summatim de fiscalibus rebus constitutione comprehen-

A sis, subiicit postea legem specialem de his quę ob crimen maiestatis confiscata sunt, vt eorum nunciator, delator non vocetur, sed prompte suscipiatur, si calumniatus fuerit, vt perinde puniatur ac ceteri delatores, si obiecta probauerit, non solum pœna liberetur, sed & octauam partem bonorum quæ denunciauit ferat, Et eorum qui denunciati sunt si substantia omnis minor sit L. librarum auri, vt de æstimatione eius fideiussores dent, si maior, vt etiam vsque ad eam summam L. librarum fideiussores dent: in reliquam quan-
B titatem iuriiurando committantur, adiicientes se vel procuratores suos adfuturos in iudicio Comitis priuatarum, neque id desertu-ros. Id post iuratoriam cautionem deserentes, trinis edictis vocari decem dierum spatio intermisso, ac tum si nec ipsi nec procuratores vel defensores eorum adfuerint, bona fiscum occupare, reseruata absentibus defensionis facultate. Ceterum si res in prouincia constitutæ sint, litemque Præses prouinciæ vltro, vel ex præcepto Comitis priuatarum discep-
C tet, nihil turbide, nihil violenter fieri oportere, sumptus qui fiunt in regia vrbe pro tertia parte in litem præberi. Quisquis vero defert Comiti priuatarum, vel scholæ Palatinorum, vel clarissimis fisci patronis, vel clarissimis præsidibus prouinciarum, vt sciat siue in lite perseuerans calumniator apparuerit, siue destiterit & latitauerit, mediocres quidem facultates habentem, nec de earum amissione sollicitum, grauissimis verberibus subditum se perpetuo relegatum iri. Sin vero militiam vel honestum aliquod vitæ institutum, vel ido-
D neas facultates habuerit, ei militia & bonis ablatis, regia vrbe vel prouincia interdictum iri. Vt hanc legem conseruet Comes priuatarum, & quæ ei obsequitur schola. In singula capita quæ quis violauerit multam esse L. librarum auri, in prouincia autem si quid horum neglectum fuerit, in singulas causas xxx. auri libras præsides prouinciarum, & eorum officia sigillatim exigi. Hanc multam ne quis effugiat, licere iniuria affectis legis violatores ad piissimum principem deferre, vel ad gloriosissimum magistrum sine damno, vt hac re cognita, princeps magistro multæ exactionem committat.

E Quod initio proponitur summe notandum est, ne cuiquam fisci patronus quasi possessori rerum fiscalium molestiã inferat non exhibito delatore. Patronus fisci, & delatoris quodammodo est patronus, *l. 5. §. aduocatum, D. de iis quæ vt ind. auf.* sine delatore si agat, ipse delator est potius, quam fisci patronus. De eo scribentes citant *l. vlt. D. de iur. fisc* quæ est de Procuratore Patroino non de patrono. Quod de iis qui deferre non possunt, congruit cum *l. deferre, D. de iur. fis.* & aliis quibusdam: quibus adiiciendi sunt conductores, procuratores, actores prædiorum fiscalium, *l. 1. C. de conduc. & proc.* Quod de seruo, cum *l. pen. C. qui acc. non pos.*

Quod de xxx. diebus, idem relatum est in Eustathij libro de temporibus adducta hac lege, iis verbis: ὅτι ἡ ἀ-μφισβητουμένη πεισθῇ ὁ δὲ κατήγορ φισκαλία ἀνύοντα πράγματα. ἀπὸ λ. ἡμερ. τ'. καὶ δ'. παλαιῶν. Quod de octauæ partis præmio, idem ex hac lege Harmenop. scripsit lib. 1. Epit. tit. v. Quod de x. dierum interuallo, congruit cum *l. per interuallum, D. de iudic. l. properandum,* § *eod.* Est tamen Nou. immutatum. Quod de custode possessionis, pertinere videtur ad *l. vlt.* § *de adq. poss. l. meminerint,* § *vnde vi. l. 1.* § *si per vim vel alio modo.* In fine puto magistrum officiorum significari.

De petitionibus bonorum sublatis.

Tit. XII.

Veteres libri, De petitis, non male, nam & petita dixere pro petitionibus, sicut indicta & æstimata & nota. Suidas, πεπιτα, ῥωμαϊκὴ λέξις, σημαίνει δὲ γνώμην αἰτήσεως.

I. Impp. Gratianvs, Valentinianvs, et Theodos aaa. Evtropio pp. Quisquis in crimine maiestatis depræhensus fuerit & punitus, bonaque eius (sicut plectendi consuetudo criminis habet) fiscus inuaserit: nullus eadem sub specie munificentiæ principalis audeat proprio iuri poscere. qui contra legem id ausus fuerit sperare quod non licet, reus violatæ legis habeatur. Sed quoniam plerumque ita in nonnullis inuerecunda petentium inhiatione constringimur, vt etiam non concedenda tribuamus: ne rescripto quidem nostro aduersus formam latæ legis loci aliquid relinquatur. Si quid autem ex bonis talibus nostro iudicio, nullo tamen desiderante atque poscente, concedi cuiquam voluerimus, huiusmodi tantum valeat liberalitas. Dat. xvi. kal. Decembr. Thssalonicae Gratiano v. et Theodos. aa. Coss

Proscriptorum bona peti non posse, vltro dari posse. Tantum igitur abest, vt viuentium qui nondum damnati sunt bona peti possint, vt nec mortuorum & damnatorum bona honeste petantur. *Sub specie*] legendum, sub spe. & ideo mox, *Qui contra legem* inquit, *id ausus fuerit sperare. Violatæ legis*] Sacrilegij, *l. 1.* § *vt dig. ordo ser. l. 13.* § *de erog. mil. an.*

II. Impp Theodosivs et Valentinianvs aa. Florentio pp. Omne semen alienas appetendi fortunas stirpitus eruere cupientes, nulli deinceps volumus petitionis rerum esse licentiam. Et si intestatus quisquam quædamve, ac nullis ex numero propinquorum existentibus, vel vxore vel marito, fati munus impleuerit, cuiuscunque sit condicionis aut sectæ, seu quolibet titulo res fuerit fiscalis: nemo audeat ad petitionem rerum defuncti defunctæve, cuiuscunque fortunæ aut sectæ fit. si fisco nostro locus pateat, aspirare: cum ne illis quidem, quorum actu atque officio petitionum procedebat effectus, impune liceat sanctionibus nostris aduersari. Sed vir illustris quidem cuiuscunque temporis quæstor, si oblatæ A petitioni subscripserit, vel etiam responsum dederit, virque illustris comes rerum priuatarum, si vel instrui permiserit, vel petitionem, si qua insinuatur, admiserit: indignationem nostri numinis sustinebit, ceterisque fiet vindictæ & temeritatis exemplum. Memoriales vero qui excipienda huiusmodi rescripta vel implenda curauerint: & Palatinos qui instruxerint vel gesta admissæ petitionis ediderint, bonorum proscriptione puniri decernimus. Pari forma res etiam ciuiles, ad ius publicum pertinentes ab omni petitione muniendas esse censemus: scili- B cet, nec pragmatica iussione vel sacra adnotatione, vel quolibet oraculo diuino, seu mādatis (si qua contra hanc sanctionem nostram fuerint impetrata) quodcunque roboris habere valituris. Dat. xi. kal. Maii, Theodosio a. xviii. et Albino Coss.

Hæc est Constitutio Valentiniani de cōpetitionibus, qua definitur, vacantia bona & generaliter res fisci aut reipubl. peti non posse. Puniri quæstorem, comitem rerum priuatarum, memoriales, palatinos, quorum interuentu vel opera tales petitiones admissæ & instructæ fuerint. Quæstor sacri palatij petitionibus subscribebat, vel etiam responsa reddebat, &, vt hoc loco omne C eius officium paucis exequar, leges dictabat, precesq; ac responsa subnotabat, vt constat ex Notitia Rom. Imp. & *Nou. 53. & 114. l. vlt.* § *de din. resc.* Symmachus ad Auson. *Quæstor es, memini: consilij regalis particeps, scio: precum arbiter, legum conditor, recognosco* & alio loco: *Te magis quæstura honos & condendarum sanctionum vsus exercuit.* Procop. 1. de bel. Pers. εἰ μὴ ἀγγέλλοις ἱκόμενον ὡς βασιλέα τότε παρέδρους τὴν τοῦ καλουμένου κοιαίστωρος ἀρχὴν ἔχων αὐτὸς δίκαιος, διδοὺς τὸ νόμον τινὰ ὅπῃ τοῦτ᾽ ἔχαιρεν. & alio loco: Τριβωνιανὸς βασιλεῖ πάρεδρος, κοιαίστωρα τοῦτον καλοῦσι Ῥωμαῖοι & aliox Θεόδωρος δὲ ἀπὸ πελαγίου πάρεδρος, κοιαίστωρα δὲ τὴν ἀρχὴν ταύτην καλοῦσι Ῥωμαῖοι. His vero de causis Quæstor iustitiæ & legum custos appellatur, & thesaurus famæ publicæ, & armarium legum in *Nou. Valentin. de homic. cas. fac.* & à Cassiodoro duobus aut tri- D bus locis. denique is plane est Quæstor quem in aula Cancellarium appellamus. quod iis si iungatur, quæ ad *l. vlt.* § *de discuss.* reiicimus, liquido constabit. His porro verbis Quæstor rescriptis & constitutionibus subscribebat, QVÆSTOR LEGI, addita die, vt in Constitutionibus Iustini & Tiberij de adscriptitiis. Præcedebat subscriptio principis addita etiam die. quod iis verbis significatur in Nou. Valentiniani de homic. cas. fac. ET MANV DIVINA. DIVINITAS TE SERVET PER MVLTOS ANNOS. & Nou. *de ind. relig.* quod tamen deest in impressis. ET MANV DIVINA. OPTAMVS VOS FELICISSIMOS, &c Addebatur etiam dies quo is ad quem dirigeretur constitutio, eam accepisset, & quo fuisset antelata, id est, programmate proposita, *l. 27. C. Th. de is qui super rel. cont.* ideoq; in vna nonunquam & eadem Constitutione quatuor dies iis verbis subnota- E tos inuenias, Data, Subscripta, Accepta, Antelata, vel, Lecta vel Allegata. Etiam illud adiiciam, eundem morem posteriores Imperatores retinuisse, vt & ipsi subscriberent constitutionibus & cartulariis cubili, quem vocarunt τὸν ἐπὶ κανικλείου. Habemus sane constitutionem quamdam Manuelis hac subscriptione. ἔχε τὸ συνηθὲς κατάλυμα, καὶ τοῦ βασιλέως ... Μανουὴλ ἐν Χριστῷ τῷ Θεῷ πιστὸς βασιλεὺς πορφυρογέννητος, καὶ αὐτοκράτωρ Ῥωμαίων ὁ Κομνηνός, καὶ ... ἔξωθεν τὸ διὰ τοῦ ἐπὶ κανικλείου καὶ ... Θεοδώρῳ τῷ ... Sed ad rem. Ad quæstorem pertinebāt memoriales,

id est, vt Græci interpretantur hoc loco, [illegible], & ad *l. eos. C. de exc. mun.* [illegible], & ad *l. 5. C. de mil. pos* [illegible], qui leges & rescripta excipiebant & implebant, id est, perscribebant aut perscribi curabant. Eorum obsequio res quæstoria agi dicitur in *l. vlt. C. de prox. sac. scr.* recte: erant namque adiutores quæstoris & ex diuersis scriniis assumebantur, vt in eo titulo fusius demonstraturi sumus. Comes rerum priuatarum iudex erat, & gubernator priuatæ substantiæ principis, ex qua censebantur vacantia, caduca, & iis similia, *l. vlt. C. tit. prox. l. 3. l. vlt. C. de bon. vac. l. vlt. C. de fide hastæ fisc.* Eius apparitores Palatini appellãtur, quorum interuentu competitiones instruebantur & insinuabantur comiti. quod hæc lex in posterum fieri vetat. *Quisquam quædamve.*) Vet. quisquam quæquamve. *Res etiam ciuiles*] Res ciuiles sunt quæ ad Rempubl. vel ciuitatem pertinent, veluti opera publica, *l. si aliquando C. de op. pub.* secundum quam est apud Cassiodorum lib. VII. formula de Competitoribus. Earum vero rerum arbitrium Imperatores sibi vindicabant, atque ideo petebantur ab imperatore priusquam hæc Nouella competitiones sustulisset, & ita cum olim fuisset ærarium diuisum à fisco, qua ex causa Frontinus de aquæductibus, commoda publicæ familiæ ex ærario, Cæsaris ex fisco dari ait, ærario tamen & primus omnium Imp. Augustus abutebatur, atq; vt Dio scribit lib. LIII. λόγῳ erant hæc duo distincta, non ἔργῳ. *Pragmatica*] Pragmatica fit de consilij sententia solemniter suggestione aliena precibusve, *l. vlt. C. de prox. sac. scr.* Adnotatio ad libellum breuiter annotato nomine principis, vt in Nou. Valenti. de hom. cau. fac. in qua illud singulare est quo vtimur, sine adnotatione principis cædem casu vel sui tuendi causa factam non purgari, quod confirmatur hoc Philonis loco 1. de vita Mosis: [illegible]. Sic vero iudex alias per adnotationẽ, alias cognitionaliter lites disceptat, Nou. 86. Adnotationem ita definit Theodorus: [illegible]. *Oraculo diuino*] Simplici iussione principis subnotata à quæstore solo vel magistro scriniorum. *Mandatis*] hæc citra suggestionem aut libellum dantur, *l. vlt. C. de collat. don.* & quidem si vltro, recte, *l. 1. C.* si tacita alterius competitione, non recte.

De iis qui se deferunt.

TIT. XIII.

I. IMP. CONSTANTINVS A. RATIONALI HISPANIARVM. Is cuius tacitæ fidei commissa fuerit hereditas, statim officio gratuitatis tuę nunciet & gesta prodat, & continuo quod actum fuerit renunciet: & post hanc fidẽ, tertiam ex omnibus defuncti bonis percipiat portionem. Quod si ab vxore defuncti istud ad officium deuotionis tuæ fuerit reuelatum: ipsa etiam quam defunctus esse voluit heredem (si gesta apparuerint) tali præmio mancipetur, vt ex omni patrimonio medium consequatur, & cum fisco nostro celebret diuisionem, id etiam habitura priuilegium vt prior eligat optionem. & tunc occultator ille gestorum fisci & mulieris pariter inimicus, exutus omni patrimonio suo, ac fisco vindicato, in insulam deportetur.

A DAT. ID. MART. GALLICANO ET BASSO COSS.

Delatores aut alios deferunt aut seipsos. Si alios deferant neque calumnientur, pro præmio eorum quæ denunciarunt certam partem ferunt, veluti quartam aut octauam. Si seipsos deferunt, vt si is cui tacite fideicommissaria hereditas relicta est profiteatur se capere non posse, ei datur pro præmio dimidia pars ex edicto Traiani, vel assis si nondum quicquam restitutum sit, vel dodrantis, si restitutus sit dodrans. quam distinctionem comprobat *l. edicto, & l. cum tacitum, D. de iur. fisc.* Quod si heres, à quo tacitè incapaci relicta est fideicommissaria hereditas, pœnitentia actus se detulerit, tertiam partem assis habet pro præmio. Maius est præmium eorum qui se, quam qui alios deferunt. quo enim B difficilius quisque seipsum defert, eo maiore præmio inuitandus est. qua ratione etiam fideicommissario plus tribuitur præmij quã heredi. *Statim*] Post apertas tabulas, *l. edicto, §. cum ante D. de iu. fis. Post hanc fidem*] Quam fisco præstitit. *Ab vxore*] Dixit de herede, nunc dicit de vxore fideicommissaria. Vxor vero est incapax ex lege Papia decimaria, ideoque tacitum fideicommissum ei perperam relinquitur. quod etiam indicat *l. vlt. in prin. D. de his quæ vt ind.* At certe ex constitutione *l. 2. C. de infirm. pœn. cælib.* non est incapax. *Ad officium*] vet. officio, vt. C. *Ipsa etiam quam defunctus esse voluit*] Per interpositionem tacitæ fidei. *Apparuerint*] vet. *aperuerit.* hoc est, si seipsam detulerit. Non potest mulier C nisi seipsam deferre, *l. ait, D. de iu. fis. Ex omni*] Ex asse. Imo non nisi ex dodrante, si dodrans vxori iam restitutus sit. Quadrans autem deductus ab herede, in fiscum redigitur. *Occultator.*] Heres administer secreti fideicommissi.

Si liberalitatis imperialis socius sine herede decesserit.

TIT. XIV.

IN Cod. Th. sic titulus conceptus est, Si petitionis socius. At quia petitiones postea sublatæ sunt, non liberalitates, ita cum inuertit Tribonianus, Si liberalitatis imperialis socius. quod idem eadem ratione D fecit in *l. pen. C. de iu. fis. & l. pen. de bon. vac.* quemadmodum constat ex *l. 3. C. Th. de petitionib.* & multis aliis

I. IMP. CONSTANTIVS A. ORIONI COM. R. P. Iubemus vt si quis forte ex his quibus communiter à nobis aliquid donatum sit, nullo herede relicto decesserit: ad consortem potius solatium, quam ad personam aliam pars decedentis perueniat. DAT. XV. KAL. IVL. MEDIOLANI PHILIPPO ET SALIA COSS.

Consors consorti in eo quod donatum est, sine competitione succedit excluso fisco. quod etiam in nauicu-E lariis, decurionibus, cohortalibus, militibus fabricensibus, clericis locum obtinet, *tit. de her. dec. l. si quis presbyter, C. de episc. & cler.*

De thesauris.

TIT. XV.

I. IMPP. LEO ET ZENO AA. EPINICO CONSVLARI. Nemo in posterum super requirendo in suo vel alieno loco thesauro, vel

A super inuento ab alio vel à se, effusis precibus pietatis nostræ benignas aures audeat molestare. Nam in suis quidem locis vnicuique, dummodo sine sceleratis ac puniendis sacrificiis, aut alia qualibet arte legibus odiosa, thesaurum (id est condita ab ignotis dominis tempore vetustiore mobilia) quærere, & inuento vti, liberam tribuimus facultatem, ne vlterius Dei beneficium inuidiosa calumnia persequatur: cùm superfluum sit hoc precibus postulare, quod iam lege permissum est, & postulanda imperatoriæ maiestatis videatur præuenire liberalitas. B In alienis verò terrulis nemo audeat inuitis, imò non volentibus vel ignorantibus dominis, opes abditas suo nomine perscrutari. Quòd si nobis super hoc aliquis crediderit esse supplicandum, aut præter huius legis tenorem in alieno loco thesaurum scrutatus inuenerit: totum hoc locorum domino reddere compellatur, & velut temerator legis saluberrimæ puniatur. Quòd si fortè vel arando, vel aliàs terram colendo, vel quocunque casu, non studio perscrutandi in alienis locis thesaurum inuenerit: id quod repertum fuerit, dimidia retenta, altera dimidia data, cum lo- C corum domino partiatur. ita enim eueniet, vt vnusquisque suis fruatur, & non inhiet alienis. DAT. VI. ID. OCTOB. LEONE IVNIORE A. COS.

Id est condita.] Cassiodorus VI. thesaurum definit depositiuam pecuniam quæ longâ vetustate competentes dominos amisit. *Mobilia.*] Legendum *monilia*, vt in *l. 2. C. Th. de thesaur.* *Dei beneficium.*] Fortunæ donum in *l. si is qui, D. de adqu. rer. dom* *Calumnia.*] Fisci. nam inuentos thesauros sibi fiscus vindicabat, nisi inuentor eorum retinendorum facultatem impetrasset à fisco. *Imò non.*] Quidam Cod. Id est non. quod probo. Sic enim tollitur ambiguitas verbi, inuitis. Nam inuiti sunt qui nolunt, vel qui non volunt. *Altera dimidia.*] Quid opus fuit hac constitu- D tione, cùm iam id esset ab Adriano clarè constitutum? nempe quòd deinde post Adrianum dimidiam loci domino concessam, ad quartam Imppp. Gratianus, Valent. & Theod. redegissent, d. l. 2. Est & hac de re Leonis Nou. 51.

A I. Αἱ σχολάζουσαι τὸ λοιπὸν ἀννῶναι καὶ αἱ κεφαλιτίωναι τοῦ δημοσίου ἐκδικείσθωσαν, καὶ μὴ διαιρείσθωσαν παρὰ τῶν ἀρχόντων ἑτέροις, ἢ εἰς δημόσια ἔργα δίχα θείου τύπου, καὶ τὴν δόσιν, καὶ τὸν τόπον τοῦ δαπανήματος δηλοῦντος, ἀλλὰ μηδὲ ἐκ τοῦ δημοσίου κανόνος εἰς ἰδιωτικὸν, ἢ δημόσιον ἔργον ὕλαι μεταφερέσθωσαν, ἢ εἰς ἀγορασίαν ὑλῶν χρήματα διδόσθωσαν ἄνευ θείου τύπου, τοῦ παραβαίνοντος οἴκοθεν τὸ δημόσιον πληροῦντος, καὶ τοῦ προσφέροντος σκρινίου βαρυτάτοις ἐπιτιμίοις B ὑποκειμένου.

Capita vocat veluti fœnum, paleas, vt diximus in *l. 9. s. tit. 1.* quæ vnà cum annonis, magistratibus diuersisque officiis præstantur, *l. 2. j. de cur. pub. l. 1. & 2. s. de off. praef pr. 1. Afr. Nou* 27. & sequentibus. Vacantes autem, quod fit illis sine successore defunctis, vt cetera bona ad fiscum legibus caducis redeunt, *l. 1. Cod. Th. de anno. et tri.* nec sine sacra forma à præsidibus impendi in opera publica possunt. Sed neque ex fiscali canone materiæ vel pecuniæ in eadem opera à iudice transferri queunt, vel si temerè transferantur de suo cogetur fisco satisfacere, competens etiam scrinium quòd ea transferri concesserit, grauissimis pœnis C subiicietur. Longè alia est ratio multarum, *l. pen. s. de mod. mult.*

II. IMPP. VALERIANVS ET GALLIENVS AA. ET VALERIANVS CÆSAR, ANTIOCHO. Æs quidem alienum pro portione, ex qua quisque defuncto heres extiterit, præstari oportet: annonas autem is soluere debet, qui possessiones tenet & fructus percipit. PP. *SECVLARE ET DONATO COSS.

Si plures defuncto heredes extiterint, æs alienum præstabunt pro hereditariis portionibus ex XII tab. Species annonarias is præstabit, qui possidet prædia & percipit fructus. Sunt enim hæc prædiorum onera non personarum. Prædiorum obligatio inter heredes non D diuiditur. Personalis obligatio diuiditur.

III. Imp. DECIVS A. CITICIO. Indictiones non personis sed rebus indici solent. & ideò ne vltra modum earumdem possessionum, quas possides, conueniaris, præses prouinciæ prospiciet. DAT. XVII. KAL. NOV. ÆMILIANO ET AQVILINO COSS.

Indictionis nomine continetur annonaria & tributaria functio. Plinius ad Traianum: *Nec nouis indictionibus pressi ad vetera tributa deficiunt.* Onera hæc sunt possessionum non personarum, & ideò eorum nomine quæ non possideo, ea non agnosco, *Nou. 128. l. Impp. D. de public.*

E IIII. IMP. CONSTANTINVS A. AD PROCLIANVM. Omnes pensitare debebunt, quæ manus nostræ delegationibus adscribuntur. nihil amplius exigendi vel remittendi potestatem esse. nam si quis vicarius aut rector prouinciæ aliquid iam cuiquam crediderit remittendum: quod alij remiserit, de propriis dare facultatibus compelletur: DAT. XV. KAL. IVL. CP. CONSTANTINO A. IV. ET LICINIO IV. COSS.

Ait,

De annonis & tributis.

TIT. XVI.

ANNONÆ in speciebus consistunt veluti frumento, vino, oleo, pane, carne, sale. Tributa in corporibus, veluti auro argento, ære, equis, ve- E stibus, quæ & intributiones & contributiones dicuntur. & sunt duplicia, soli & capitis, *l. vlt. D. de cens.* Capitis sunt qui stipendia vocent. Tertul. in Apologet. *Si agri tributo onusti viliores, hominum capita stipendio censa ignobiliora.* Conferunt autem & annonam & tributa possessores, id est, domini prædiorum prouincialium quotannis vel ipsi prædiorum conductores, *l. sine herede. §. Lucius, D. de adm. tut.* per causam tuendi exercitus, *l. 2. j. de exact. trib.* Exulabat autem huius tituli prima Constitutio vt & cæteræ, quòd Græca esset, quam ex lib. LVI. *βασιλικῶν* restituimus.

A Ait, *Delegationibus*] Sudas, *διαγαγῶν κατὰ ῥωμαίους ὁ ἐκτεινὶ τῆ στρατιωτῶν, καὶ ὁ αἰτήνων μεταχομιδή.* Delegationes igitur descriptiones sunt quibus exigendorum tributorum & annonorũ modus continetur, quæ & delegatoriæ dicuntur, quòd delegari mittique in prouincias solent, *ἐξηγνιῶντ*, *ὑπομνήματα*, *ὑπογραφαί*. Manant autem à principe, nec quidquam à vicariis aut præsidibus amplius exigendum est quàm eis continetur. Sed neque remittendum ex eis quidquam. *Vel remittendi potestatem esse*] Hæc absunt à vet. lib. & C. Th. qood sequor probóque. *Nam si quis vicarius*] Vicarij sunt præf. præt. vicarij viri spectabiles, qui ex mandato principis in diœcesem aliquam siue tra-

B ctum mittuntur multas habentem prouincias, *l. 1. ꝟ. de prox. sac. scri. l. 1. ꝟ. de off. vic. l. 1. ꝟ vt omn. iud. l. 2. § à præfecto, D. de leg. 3.* Propriam igitur iurisdictionem habent non à præfecto mandatam, quod & de legatis proconsolum verè possim affirmare, & si, quod opto, erit otium, quandoque comprobabo. Quot fuerint vicarij cùm in Oriente, tum in Occidente, Notitia Romani imperij indicabit. Præsides sunt clarissimi, & sub eorum cura vna tantùm prouincia est, & propriè ij sunt qui ordinarij & *ἐμβαθμοί* dicuntur, *l. vlt. ꝟ. de mo. mil. l. omnes, ꝟ de epis. & cle. l. 2 ꝟ. de prox. sac. scri. Nou.* 20. 31. 103. 112. quasi infimi ordinis, vt ordinarij milites, hoc est, gregales & manipulares.

C V. Imp. Constantinvs A. ad Vranivm. Omnes omnino ad obligationem functionum publicarum oportet vrgeri, lege enim nostra signatum est, nec esse extraordinaria nec vocari, quæ solemniter à prouincialibus deuotissimis conferenda sunt. Dat. iii. Non. Feb. Constantio A. ii. et Constante Coss.

Canon propriè est pensio quæ ex emphyteuticariis prædiis redigitur. Sed & obligatio & indictio pro canonicis & ordinariis habentur: & ideò ab eis nemo excusatur. Ab extraordinariis pletique excusantur.

VI. Impp. Valentinianvs et Valens. AA. ad Dracontivm Vic. Africæ.

D Pro locis ac proximitate possessionum annonam ad limites transuehi præcipimus. Dat. xv. Kal. Ivl. Mediolani Valentiniano et Valente AA. Coss.

Vt transuehendæ ad limites & conferendæ annonæ militaris opus proximis possessoribus imponatur, *l. 4. ꝟ. de erog. mil. an.*

VII. Imppp. Gratianvs, Valentinianvs et Theodos. AAA. ad Principivm pp. In fraudem annonariæ rei ac deuotionis publicæ elicitum damnabili subreptione rescriptum, manifestum est iure non

E posse vires sortiri. circa omnes igitur par atque æqualis illationis forma teneatur. Dat. viii. Kal. Octob. Aqvil. Arcad. A. i. et Bavtone Coss.

Ne ex rescripto quidem principis potest quisquam canonicas illationes subterfugere, quum sit contra vtilitatem publicam. Vnus enim immunitas onerat alios.

VIII. Imppp. Valentin. Theodos. et Arcad. AAA. Cynegio pp. Nemo possessorum ad instruendas mansiones vel conferendas species longius delegetur: sed omnes itineris ac necessitatis habita ratione

A delegentur. Dat. x. Kal Ian. cp. Arcadio A. i. et Bavtone Coss.

Mansiones vocant *σταθμοὶ* siue diuersoria, in quæ se recipiunt milites expeditionis tempore, vel etiam sacer comitatus. Posteriores dixère Mansus, vtrumque à manendo. & inde manentes in Historia Helmodij, & Gallis, *Maisons*. Villæ sic possunt appellari, *σταθμοὶ* Clementi in Petro, *ὁδοιπορήσαντες κατὰ δύο σταθμούς*. Separantur à ciuitatibus & oppidis in *l. 9. C. Th. eod. tit. l. 2. ꝟ. de cond. in pub. hor. l. modios, ꝟ. de suscep. l. 2. ꝟ. de luc. adu. l. Claudiopolit. C. Th. de decur.* Ex annonis & pabulis instruuntur ex collatione vicinorum; non ex collatiooe eorum qui procul disiuncti sunt.

B IX. Iidem AAA. Cynegio pp. Mediterraneæ ciuitates antea maritimis & maritimæ mediterraneis onerabantur expensis, vt plus haberet dispendij translatio, quàm deuotionis illatio. hoc non solùm in præsenti verum-etiam in posterum prohibemus ea lege, vt se vltimo nouerint supplicio puniendos qui ista commiserint. Dat. iii. Non. Sept. Valentiæ Honorio nb. p. et Evodio Coss.

Ad limites & ad mansiones annonarum transuectio finitimorum est, quia & collatio. Quorum igitur est

C collatio, eorum est etiam transuectio, nec quas contulerint mediterranei, transuehent maritimi vel contrà. Alij sunt maritimi, alij ripenses, alij mediterranei, id est, à mari fluminibúsve remoti. Cicero de suppliciis: *Centuripinos homines maximè mediterraneos.*

X. Impp. Arcadivs et Honorivs AA. Minervio comiti r. p. Obsistere commodis publicis & statutis necessitatibus non possunt priuilegia dignitatum. Vnde vt quisque de prædiis emolumentum consequitur, si non is euoluto anni spatio, intra sex menses omnem, cui esse constrictus dicitur,

D reliquorum intulerit cumulum, ad ipsos qui sunt domini prædij, exactionem volumus pertinere. pp. Romæ Honorio A. iiii. et Evtychiano Coss.

Dignitates ab extraordinariis moneribus excusantur, ab statutis, id est, canonicis, non item. & ideo si coloni vel emphyteuticarij eorum qui in dignitate positi sunt, annonarum & tributorum onera non præstaot, vti oportet, eis eorum præstatio incumbit. Deficiente colono, dominus conuenitur, etiam si dignitate aliqua præditus sit, non quidem statim, sed post sex menses ab anno cuius indictiones colonus debet.

XI. Idem AA. Adriano pp. Iudices, quos circa profliganda ærarij nostri compendia

E negligentes ac desides fuisse constiterit, omnia quæ in administratione positi perceperunt emolumenta, reddere compellantur. Dat. xiii. Kal. Mar. Mediol. Vincentio et Fravita Coss.

Iodices, id est, præsides, quorum munus est tributorum exactioni incumbere, *l. in fiscalibus. ꝟ. de exact. tri. Nou. 116.* Cassiodorus in formula rectoris prouinciæ: *Tibi fiscalium tributorum credita monstratur exactio.* Idem & Catholicorum munus est, & ex Constitutione Augusti iam ab initio Proconsulum. Dio LIII. *τοὺς φόρους οἱ αὐτόνομοι παρ᾽ ὧν ἄρχουσιν εἰσπράττουσιν.* *Circa profliganda.*] Græci vertunt, *εἰς ἀνάπαυσιν.* *Emolu-*

menta] Annonas, capita, *l. peræquatores*, *J. de censibus.* A

XII. IMP. THEODOSIVS A. ISIDORO PP. ILLIRICI. Id ab vna quaque prouincia censuimus expetendum, quod ab iisdem nuper esse promissum tua sublimitas indicauit: vt nullus verò de cetero ad possessiones eorum (quod maximè formidant) inspector accedat, Macedonum reliqui exemplum secuti, mediæ quantitatis, vt obtulisse noscuntur, tributa suscipiant. Sed hi qui protestati sunt nihil à se vltra tertiam partem posse conferri, illud exoluant, ad quod se indubitanter fore idoneos pollicentur. B Quæ dispositio in perpetuum obseruabitur, sacro-sancta Thessalonicensis ciuitatis ecclesia excepta: ita tamen vt apertè sciat, propriæ tantummodo capitationis modum beneficio nostri numinis subleuandum, nec extraneorum grauamine tributorum rempublicam ecclesiastici nominis abusione lædendam. DAT. VI. ID. OCTOB. CP. VICTORE V.C. COS.

Duplex fuit Illyricum, Orientale & Occidentale, quod Beatus Rhenanus obseruauit ad librum de Notitia Romani Imperij, Hæc lex pertinet ad Illyricum Orientale, cuius duæ sunt diœceses, Da- C cia & Macedonia. Daciæ prouinciæ quinque, Dacia mediterranea, Dacia ripensis, Mœsia prima, Dardania, Præualitana, & pars Macedoniæ Salutaris. Macedoniæ sex, Achaia, Macedonia, Creta, &c. Id verò constituitur hac lege, vt singulæ prouinciæ Illyrici ea conferant quæ obtulerunt & promiserunt tantùm, & ne augendi tributi causa quisquam inspector vel peræquator prouincialium possessiones accedat, id est, dimidiam canonis partem. Soli Achæi præstant tertiam partem, quòd testati sint se amplius facere non posse. legendum in hac lege, vt in Vet. & Theod. pro, *Sed hi Achiui.* Excipitur etiam Thessalonicensis ecclesia, quod & antè fuit propositum *l. sacrosancta. de sacrosanct. eccl.* Huic remittitur capitatio. Ceteris ecclesiis non item. Non licet abuti nomine D ecclesiæ euitandorum canonum causa, *l. placet, l. omne, J. de sacr. eccles* ne grauetur Respub. quæ quò pluribus datur immunitas, eò certè maiora tributa pendit, *l. 4. J. de exact. trib. l. 1. J. de colleg. l. 2. J. de pri. do. Aug. No. 43.* Quid sit capitatio, mox dicam. Sequitur vltima Constitutio quæ hactenus defuit.

XIII. Αὐτοκράτωρ Ἀναστάσιος Ἀνθεμίῳ ἐπάρχῳ τῶν πραιτωρίων. Ἐὰν μὲν αἰτήσῃ ἐπαρχία ἢ πόλις κουφισμὸν λαβεῖν τυχικῶς συντελείας, ἢ ἐπόπτην, ἢ ἐξισωτὴν πεμφθῆναι, ἀναφερέσθω μὲν ἡ δέησις αὐτῶν εἰς βασιλέα, καὶ ἐξ ἐπιλογῆς αὐτοῦ ὁ ἐπιτήδειος πρὸς τοῦτο πεμπέσθω, ὅρκον πρότερον διδούς, καὶ ἐάν τι E μειώσῃ οὗτος τοῖς ἐπάρχοις, μηδεὶς τύπος διδόσθω ἐπὶ τὴν μείωσιν αὐτοῦ, εἰ μὴ αὐτοὶ οἱ ἔπαρχοι ἀναδιδάξωσι βασιλέα πάντα τὰ παρ' αὐτοῦ ἀναδιδαχθέντα καὶ ζητηθέντα, καὶ οὕτως θεῖος ἐκφωνηθῇ τύπος ὀφείλων πᾶσι τοῖς παραφυλάττεσθαι. ὁ δὲ κατ' εἰς αὐθεντίας δεήσεις περὶ τούτων ἐννοιῶν, μὴ ἐπιδιδότω. μήτε δὲ κουφισμὸς, A ἢ μείωσις διηνεκῶς, ἢ πρόσκαιρος, μήτε ἐποψία, μήτε ἐξίσωσις γινέσθω, χωρὶς βασιλικῆς ἐγγράφου κελεύσεως, ἀλλὰ μήτε ἐκταγὰς ποιείτωσαν οἱ ἔπαρχοι ὑπὲρ χρόνων προλαμβανόντων τὴν αὐτῶν ἀρχήν, μήτε σιτηρέσια ποιν ἀφοριζέτωσαν, ἢ ἄλλως πως χρήματα, ἢ μὴ παρεχόμενα τὴν ἀρχήν, ἢ παρεχόμενα μέν, διὰ δὲ τὴν ἔλλειψιν τῶν ταῦτα κομιζομένων σωμάτων ἀργήσαντα, ἢ διὰ τὸ παυθῆναι τὴν αἰτίαν χαλάσαι δι' ἣν παρείχετο τὴν ἀρχήν, ἀλλὰ ταῦτα B πάντα ἐκ βασιλικῆς μόνης αὐθεντίας γινέσθω κατὰ τὸν θεῖον ἔγγραφον τύπον. Οἱ δὲ μὴ τοῦτο παραφυλάττοντες καὶ τὸ διδόμενον οἴκοθεν ἀποδιδότωσαν, καὶ πᾶσαν ἄλλην ζημίαν, ἣν ἂν ὑποστῇ τὸ δημόσιον μήτε δὲ ὑπερθέσεις, ἢ προθεσμίας ἐπὶ τοῖς ὀφειλομένοις δημοσίοις ἐνδιδότω τις, ἢ τὰς νενομισμένας προθεσμίας χωρὶς ἐγγράφου θείας κελεύσεως. Ὁ δὲ τοῦτο κατ' αὐθεντίαν οἰκείαν ποιῶν οἴκοθεν καταβαλλέτω τὰ κεχρεωστημένα τῷ C δημοσίῳ, μήτε δὲ τὰ πολιτικὰ χρήματα ὅσα, ἢ τῷ δημοσίῳ εἰσφέρεται, ἢ ταῖς πόλεσιν ἀφώρισται εἰς ἑτέρας μεταφερέσθω χρείας, ἢ προσόντος τινὸς ἀφοριζέσθω χωρὶς θείας κελεύσεως. Καὶ ἡ τάξις δὲ τῶν ἐπάρχων εἰ μὴ πάντα τὰ περιεχόμενα τῇ διατάξει ταύτῃ παραφυλάξει καὶ διδάξει τοὺς ἐπάρχους, καὶ οἱ ἄρχοντες τῶν ἐπαρχιῶν, καὶ αἱ πειθόμεναι τάξεις αὐτοῖς, καὶ οἱ λοιποὶ δημοσιεύοντες εἰ ταῖς τοιαύταις κελεύσεσιν ὑπουργήσοιεν, οἴκοθεν διδότωσαν τὴν συμβαίνουσαν τῷ δημοσίῳ βλάβην, καὶ ὡς τοῦ νόμου D καταφρονήσαντες πεντήκοντα χρυσίου λίτρας προστιμάσθωσαν. τετραμηνιαίως δὲ πάντα τὰ δημόσια εἰσφερέσθω τά τε ἄλλα καὶ τὰ λεγόμενα ἀρμενιακά, τουτέστι καλάνδαις Ἰανουαρίαις, καὶ καλάνδαις Μαΐαις, καὶ πρὸς τῷ τέλει τῆς ἐπινεμήσεως ἐξ ἴσων τελῶν μερῶν διαιρουμένων τῶν δημοσίων, καὶ μηδεμιᾶς καινοτομίας ἐν τῷ μέσῳ γενομένης κατὰ τῶν συντελῶν. Ἐπειδὴ δὲ τὰ ἀρμενιακὰ τελέσματα ἐν δύο καταβολαῖς συνετελεῖτο ἔξεστι τοῖς ταῦτα συντελοῦσιν εἰ βούλονται τῇ προτέρᾳ συνηθείᾳ προστιμᾶν, καὶ ἐν δύο καταβολαῖς ἀνὰ ἥμισυ καταβάλλειν· * καὶ τὸ ἕτερον ἥμισυ ἐν τῷ Σεπτεμβρίῳ τῆς μελλούσης ἐπινεμήσεως καταβάλλειν. Εἰ δὲ καὶ τετραμηνιαίως βούλονται τὰ ἀρμενιακὰ δημόσια καταβάλλειν, ἐχέτωσαν τὸν Σεπτέμβριον μῆνα τῆς μελλούσης ἐπινεμήσεως πρὸς ὑπέρθεσιν αὐτοῖς διδόμενον. τὸ δὲ προαπαιτούμενον κατὰ συνήθειαν εἰσφερέσθω ἐν τῇ προθεσμίᾳ ἑκάστης ἐπινεμήσεως, ἐπὶ τοῦ

δηλοῖ, καὶ ὁ περαιωτὴς εἰσαγέσθω. DAT. KAL. APRIL. PAVLO V. C. COS.

Interpretatio Latina.

Si prouincia vel ciuitas reuelationem petat animalis functionis vel inſpectorem, aut peræquatorem, referatur petitio ad principem, eiúſque arbitrio idoneus mittatur prius iureiurando præſtito: ex cuius tamen relatione facta præfectis prætorio non aliter forma vlla detur, quàm ſi præfecti ea omnia quæ ab eo didicerunt & quæſierunt principem edocuerint, atque ita ſacra proferatur forma modis omnibus obſeruanda. Priuati autem iis de rebus preces ne porrigant. Nec releuatio vel deminutio perpetuò, vel ad tempus, nec inſpectio nec peræquatio fiat aliter, quàm ex ſcripta iuſſione principis. Sed neque præfecti delegationes faciant pro tempore præcedenti, neque annonas vel pecunias quibuſdam ſeorſim addicant, non præſtitas initio, vel poſtea defectas cauſæ præſtationis accipientiúmve corporum defectu: verùm hæc omnia fiant ex ſola auctoritate principis ſcripto comprehenſa. quod qui non obſeruarint, & data & omne damnum quod fiſcus ſenſerit, ei de ſuo reſarcient. Is etiam qui debitoribus fiſci dederit dilationes, præſcripſerítve terminos alios quàm legitimos ſua auctoritate ſine iuſſione principis, quæ debentur fiſco de ſuis facultatibus exſoluat. Sed neque pecunias ciuiles fiſco inferendas, vel ciuitatibus deputandas, in alios vſus transferat, vel quibuſdam perſonis deputet ſine auctoritate principis. Et officium præfectorum niſi omnia quæ conſtitutione continentur, obſeruauerit, inſtruxerítque præfectos & præſides prouinciarum obſequentiáque illis officia, & ceteri qui res fiſcales tractant, niſi iis iuſſionibus paruerint, fiſco contingens damnum de ſuis facultatibus præſtabunt, & legis contemptores L. libris auri multabuntur. Tripertito autem omnia fiſcalia inferantur, ea etiam quæ Armeniaca vocant, videlicet Kal. Ianuariis, & Kal. Maiis, & ad finem indictionis in tres æquas partes diuiſa, nulla in medio collatoribus innouatione facienda. Quia verò Armeniacorum tributorum præſtatio duabus penſionibus diuiditur, liceat collatoribus, ſi velint, priorem conſuetudinem huic Conſtitutioni præferre, & duabus penſionibus ſoluere, * & aliud dimidium Septembri futuræ indictionis. Quòd ſi velint tripertito ſoluere, habeant ad dilationem totum Septembrem menſem futuræ indictionis. Antemiſſum verò vt conuenit inferant in exordio cuiuſque indictionis: nam & hoc eius ſignificat appellatio.

Pro ψυχῶν lego ψυχικῶν. nam & ad *l. vlt. D. de mun. & hon.* pecunias pro capitibus animaduerti Græcos interpretari ψυχικὰ δημόσια, Animales functiones in *l. cùm ſatis, in fi.* ℑ. *de agric. & cenſ. l. eorum, C. Th. de col. don. poſ.* Cenſus capitum alibi, & capita & capitationes, quæ vetuſtiſſimæ indictiones ſunt. Plutarch. [illegible] *l. ſi minor.* ℨ. *de act. emp. l. vlt. C. Th. ſine cenſ. vel reliq.* & Sidonio dum à Maioriano Imperatore terras ſuas releuari poſtulat ſcribenti: *Hic capita vt viuam tu mihi tolle tria.* Sed hoc ideò, quia colonorum, mancipiorum, quæ in prædiis ſunt nomine præſtantur. Priuatorum autem poſtulationes eiuſmodi hæc Conſtitutio non admittit, Reip. vel prouinciæ admittit. Reſeruat ea quoque ſibi Princeps hæc omnia, releuationis formam, inſpectoris vel peræquatoris miſſionem in rem, Annonarum vel pecuniarum largitionem & alienationem, Dilationem ſolutionum. Quo in loco ſcriptum eſt: αἱ τῆς τοιαύτης, lego αἱ μέ. ρειτυχαὶ delegationes ſiue diſpoſitiones præf. prætorio interpretor, vt in *Nou.* 147. *& l. vlt.* ℑ. *de exact. trib.* Sudas: Delegatio, ἡ ἐκτυχή.

De Indictionibus.

TIT. XVII.

INDICTIONES nihil aliud ſunt quàm annonæ vel tributa, *l. 5.* ℨ *tit. prox.* Quid igitur hic titulus diſtat à ſuperiore? Superior eſt de iis quæ indicuntur. Hic de indictionum ratione & forma. Porrò indictiones cùm eſſent anniuerſariæ, inde cœperunt anni per indictiones numerari, quas vocant ἐπινεμήσεις, ita vt earum numerus non excederet xv. ſed idem ſemper reuolueretur. Cœpit hic mos Theodoſij magni temporibus, vt Cedrinus ſcribit, vel Conſtantini potius, vt ex Faſtis quibuſdam Græcis Onophrius vir doctus & diligens prodidit, in quibus ſub Cos. Conſtantini II. & Licinij II. ita eſt. ἰνδικτιόνων Κωνσταντινιανῶν ἐντεῦθεν ἀρχή. Eas verò incipere menſe Septembri indicat *l. vlt.* ℨ. *tit. prox.* & *l. 1.* ℑ. *de mil. veſte, & Nou.* 128. & ſpecies quam Græci ponunt ad *l. 13. D. de iuriſd. omn. iud.* de Gaio magno Drungario, cui princeps Titium ſucceſſorem dedit, vt ab initio menſis Septembris ſexta indictione magiſtratum inchoaret: non poſſe Gaium Sempronium iubere iudicare poſt menſem Auguſtum quintæ indictionis: ſi tamen iuſſus iudicare menſe Aprili quintæ indictionis cœperit, necdum veniente Septembri pronunciauerit, iudicium non ſolui. Hæc tria ſunt paria, Anno quinto, Indictione quinta, Fuſione quinta, *l. 6. C. Th. de indul. deb.* ex quo apparet ratio nominis. Onuphrij etymologia non placet. Sed neque Georgij Cedrini, qui in Theodoſio ab Actiaca pugna eam deducit.

I. IMPP. HONORIVS ET THEODOSIVS AA. PALLADIO PP. Omnes omnino, quocunque titulo poſſidentes, quod delegatio ſuperindictione videbitur amplexa velut canones cogantur inferre: & vt ne qua ſit dubietas, hac aperta definitione decernimus, vt id potius canonis vocabulo poſtuletur. Nulla igitur domus vel ſacri patrimonij vel emphyteutici iuris vel hominum priuatorum (etiamſi priuilegium aliquod habere doceatur) ab hac neceſſitate ſeiuncta ſit, quæ iam non extraordinariarum (vt hactenus) ſed ipſis facien-

tibus canonicum nomen accepit. DAT. VII. A
IN. IAN. RAVENNÆ THEOD. A. VII.
ET PALLAD. COSS.

Malè *Superindictione.* legendum, *Superindicti nomine.* Græci ὀνόματι ὑπὲρ τῶν κανόνα. Superindictio ergo pro indictione canonica habetur, ideóque ab ea nullus excusatur. Imò verò ecclesia excusatur patrimonium résve priuata principis & viri illustres, atque alij quidam in dignitate positi. Quamobrem puto hanc legem de speciali quodam superindicto accipiendam esse, quod imperauerint Honorius & Theodosius, non de quolibet.

II. IMPP. THEODOSIVS ET VALEN- B
TINIANVS AA. DARIO PP. Particulari delegationum notitia ante indictionis exordium singulis transmissa prouinciis, collationis modum à possessoribus multo ante prospectum deuotionis solitæ, non subditis calumniis tua sublimitas faciat imputari: vt & prouincialibus subeundi dispendij necessitas auferatur, & officiis inferendi damna licentia denegetur. DAT. V. KAL. SEPT. APAMIÆ ISIDORO ET SENATORE COSS.

Deuotionis] Legendum, *deuotioni*, τῇ καθοσιώσει. *Calumniis*] Calumniæ species quædam est subdito exi-
gere prouinciales nec præmonere. Est igitur præmit- C
tenda delegationis formula ante indictionis tempus, quod & Iustinianus constituit *in Nou.* 128. *Dispendij*] Propter improuisam exactionem.

De Superindicto.

TIT. XVIII.

I. IMPP. GRATIANVS, VALENT. ET THEODOS. AAA. AD PROCOSS. VICARIOS ET OMNES RECTORES.
Nihil superindictorum nomine ad solas præ- D
fecturæ literas quisquam prouincialis exsoluat, neque vllius omnino indictionis titulus etiam solemnis immineat: nisi cum nostro confirmata iudicio, & imperialibus nexa præceptis sedis amplissimæ deposcat indictio, & cogat exactio. DAT. VII. KAL. IVN. MED. ANTONIO ET SYAGRIO COSS.

Superindictum est augmentum indictionis, *l. 3. C. Th. de col. fun. pa. Augmenti*, inquit, & *Superindictiij.* Marcellin. XXVII. *Indictionale augmentum.* Athalaricus Rex IX. *Quod à nobis augmenti nomine
quærebatur, illustrem virum Comitem patrimonij nostri* E
nunc iussimus remouere. & alio loco: *Quidquid supra consuetudinariam functionem augmenti nomine petebatur.* Est autem munus extraordinarium, à quo excusantur plerique, vt diximus *in l. 1. s. tit. prox.* Porrò constituitur in hac lege, ne quid præf. prætorio iniussu principis indicat vel superindicat. Princeps emittit delegationem, tum ea insinuatur apud acta præf. prær. deinde mittitur pręsidibus vt exigant, *Nou.* 128.

De exactionibus tributorum.

TIT. XIX.

I. IMP. CONSTANTINVS A. AD ÆLIANVM PROCONSVLEM AFRICÆ. Ducenarij & centenarij siue sexagenarij non prius debent aliquem ex debitoribus conuenire, quàm à tabulario ciuitatis nominatim breues accipiant debitorum, quam quidem exactionem sine omni fieri concussione
B oportet. DAT. KAL. NOVEMB. TREV. CONSTANTINO A. IIII. ET LICINIO IIII. COSS.

Ducena & centena dignitates sunt in schola agentium in rebus & in officio sacrarum largitionum, *l. 1. C. Th. de Cæsar. l. 1. C. Th. de murileg. l. 5. C. Th. de decur. l. 3. C. Th. de cohor. princ. cor. l. 3. & 4. s. de agent. in reb. l. 5. s. de princ. ag. in reb. l. 1. s. de offi. mag. offic. l. 1. s. de luc. ad.* Eusebius VII. de Samosateno: καὶ ὑπερφρονῶν κοσμικὰ ἀξιώματα ὑποδυόμενος καὶ δουκηνάριος μᾶλλον ἢ ἐπίσκοπος θέλων καλεῖσθαι. Procuratores ducenarij dicuntur à Cypriano in Epistolis: *Actis*, inquit, *publicè habitis apud procuratorem ducenarium.* Et à Suetonio in Claudio cap. 24. An igi-
C tur sic videntur appellati ducenarij & centenarij, itémque sexagenarij (de quibus alterum dumtaxat locum obseruaui in *l. 2. C. Th. de anno. & trib.* quam huic esse coniungendam inscriptiones & subscriptiones probant satis) à numero pecuniarum eis commissarum, qua ratione procuratoribus Cæsaris indita fuisse nomina Dio scribit lib. LIII. καὶ νῦν γε ἐπιτρόπους καὶ αὐτὸ τοῦτο ἀξιώματος ὄνομα ἀπὸ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν διδομένων αὐτοῖς χρημάτων προσγίγνεται. Exegisse eos fiscales pecunias hæc lex ostendit, non tamen nisi ex breui debitorum tabulario confecto.

II. IDEM A. AD POPVLVM. Nemo carcerem plumbatarúmque verbera aut pondera, aliáque ab insolentia iudicum reperta
D supplicia in debitorum solutionibus, vel à peruersis vel ab iratis iudicibus expauescat. carcer pœnalium, carcer hominum noxiorum est & officialium, & cum denotatione eorum iudicum, quorum de officio certiores esse debebunt qui contra hanc legem admiserint. Securi iuxta præsidem transeant solutores. vel certè si quis tam alienus ab humano sensu est, vt hac indulgentia ad contumaciam abutatur, contineatur aperta & libera & in vsu hominum instituta custodia militari. Si quis in obdurata nequitia permanebit, ad res eius o-
E mnémque substantiam exactor accedat, solutionis obsequio cum substantiæ proprietate suscepto. qua facultate præbita exactori, omnes fore credimus proniores ad soluenda ea quæ ad nostri vsus exercitus pro communi salute poscuntur. DAT. KAL. FEB. CONST. A. VI. ET CON. CÆS. COSS.

Plumbatarum] Nemo melius hoc genus verberum expressit quàm Prud. περὶ στεφάνων,

Tundatur tergum crebris ictibus,

Plumbóque ceruix verberata extuberet.
Pulsatus ergo martyr illa grandine,
Postquam inter ictus dixit hymnum plumbeos.

Ambrosius de passione Geruasij: *Iussis eum plumbatis contundi. l. 1. ȝ. de his qui pot. nom. l. quilibet, ȝ. de decur. l. 2. C. Th. de exact. Pondera*] Ammianus Marcellinus XXIX. *Expediuntur pondera plumbea cum fidiculis & verberibus.* Victor de pers. Vand. *Ingentia pondera pedibus colligantes. Carcer*] *Locus est valde deprauatus. eum si qua ratione restituere possem sæpius frustra tentaui. Sententia hæc fuit: Carcerem esse propositum noxiis, non debitoribus: Puniri iudices & officiales qui contra hanc legem admiserint. *Iuxta præsidem*] Melius in C. Th. *iuxta eam solutores*, id est, collarores. *Indulgentia*] Summa hæc indulgentia est: nam ob debita priuata carcerem patimur, l. 1. ȝ. *qui bo. ced. poss. Exactor*] Vet. *Exactor eius.* melius C. Th. *Ciues eius accedant.* nam & paulo post à vet. abest vox, *Exactori*, & ciues admitti probat *l. pen. ȝ. hoc tit.* & bona eis addicuntur cum onere illarionum debitarum.

*Hanc legem admodum iuuenis tentaui restituere, neque hilum profeci, stromate 1. l. c. 25. Imo *lex 6. D. de action. emp.* quam volebam emendare operarum culpa omissa est. quo factum est, vt Pandectis Florentinis adscriberetur quod minimè debuit. Delenda igitur sunt quæ præter mentem meam irrepserunt, & ita reponendum inductis omnibus quæ ibi leguntur, exceptis his quæ de plumbatis inseruntur. Non occurrit igitur emendatio dictæ legis *nemo*, quæ animum meum expleat. Apponam tantum versionem Gallicam, quæ feliciori conrectori poterit esse subsidio. Hanc debeo (& plerique alij multa ei se debere profitentur ingenuè) Nubleo causarum patrono cum humanitate singulari prædito, tum elegantiori doctrina perpolito, libros tres posteriores Codicis in linguam Latinam conuersos vtendos mihi dedit. Sic igitur habet vetus versio Gallica: *Car chartre* (prison) *appartient as malfaicteurs & à ceulx qui ont de seruir peine, & li officials qui mettront contre ceste loy deuront souffrir tel peine, que ils soint mis hors de leur office.*

Ex Constantini igitur indulgentia debitores tributorum carcerem non patiuntur, cum tamen ob debita priuata debitores in carcerem detrudantur: carcer enim pœnalium, carcer, hominum noxiorum est, de quibus dici potest Lucretij illud IV. — *Scelerisque luela, carcer.* Illud autem non videtur semper obtinuisse. Rufinus Aquileiensis de Vitis Patr. 1. 16. *Mihi enim infelici est maritus, qui debiti fiscalis gratia sæpè suspensus. & flagellatus, ac pœnis omnibus cruciatus seruatur in carcere, nec aliam ob causam producitur nisi vt tormenta patiatur. Tres autem nobis filij fuerunt, qui iam pro eiusdem debiti necessitate distracti sunt. Ego quoque miserrima, quia ad similes pœnas inquiror. de loco ad locum fugitans inedia miseriáque confecta per hæc nunc latitans oberro loca.* Vide Palladium Lausiacæ cap. LXIII.

Quod attinet ad *l. 6. de act. em.* sic legitur Florentiæ, *etiamsi agnouerit.* Alij habent, *ignorauerit.* Puto legendum, *ignouerit.* A. Gellius libro 1. 3. *Hoc profecto nemo ignouit.* Sic legitur in MSS. quibusdam. vetus Onomasticon, *ignosco, ἀγνώσκω.* videtur legendum, *ἀπαγνώσκω*, quod est, non agnosco. C. A. FABROTVS.

III. IMP. CONSTAN. A. NEMESIANO COM. SAC. LAR. Quoties quis & priuati debitor inuenitur & fisci, & abreptus ab vno officio tenetur: ad vniuersi debiti solutionem
A qui eum abstulit coërceatur, ac totius summæ exactionem in se suscipiat, qui eundem auellendum subtrahendúmque crediderit. DAT. IIII. ID. MAI. NIZ. AMAN. ET ALBI. COSS.

Debitor priuati ærarij & fisci ab vno officio abreptus & custodiæ militari traditus est. Ab vno officio, hoc est à largitionalibus vel à priuatianis. Lex ait ei vtriusque debiti exactionem incumbere. Pro *coërceatur*, legendum *coarctetur*, vt in *l. 3. ȝ. de apo. pub. ȝ. pen. in fi. ȝ. de agr. & cens.*

IV. IIDEM AA. AD EVSTACHIVM PP.
B Actores ceteríque rei priuatæ nostræ ad solutionem specierum solemnium debiti vigoris auctoritate cogantur, ne prouinciales rei priuatæ nostræ fatiget immanitas. DAT. VIII. ID MARTIIS ROMÆ LIMENIO ET CATVLINO COSS.

Actores, procuratores, conductores rei priuatæ ad solutionem canonum compelli possunt manu militari aut missione in possessionem *l. missi, l. pen. ȝ.* ne horum immunitas ceteros grauet. Græci, *ἵνα μὴ ἡ τῶν βασιλικῶν ἀτέλεια ἐπιβλαβὴς γένηται τῆς ἐπαρχίας.* itaque vulgò malè legitur *immanitas.*

V. IMPPP. THEODOSIVS, ARCADIVS
C ET HONORIVS AAA. RVFINO PP. Apparitores quicunque in collationem auri præcepti fuerint officij sui adhibere seruitium, titulorum debita & collationum summas relationis suæ fide & adnotatione perscribant: sítque ex officialis instructione officium conscium, quid exactum, quídve prælatum esse videatur: ne longinqui itineris diuersitate susceptor abductus, & curiæ suæ desit, & rei familiaris detrimenta sustineat. DAT. PRID. ID. APR. CP. THEODOSIO A. IV. ET ABVNDANTIO COSS.

D Si quando iubeantur præfectiani aurariæ functionis exactioni operam dare, necesse est eos acceptorum & reliquorum rationem principali susceptori reddere, vt eorum instructione & relatione susceptor intelligat, quid solutum quidque reliquum sit. Pro, *prælatum*, legendum, *prolatum*, id est, dilatum. Græci: *ἢ τί ἀπῄτηται, ἢ τί ἐν λοιπάζεται.* Sic *in l. 3. ȝ. de excus. & exact. quid exactum fuerit, quidve in debitis habetur. Curiæ suæ*] Creatur enim susceptor aurarius ex curialibus, *l. 1. de apoch. publ.*

VI. IMPP. ARCADIVS ET HONORIVS AA. THEODORO PP. In fiscalibus debitis, hoc est annonariis, ceterísque titulis, qui ad arcam eminentissimæ pertinent præfecturæ,
E nec non in iis debitis, quæ rationale vsurpat officium: rectores prouinciarum constringantur, & ad eos necessitas maneat exigendi, à quibus expectatur auctoritas. DAT. KAL. IVNII MEDIOL. HONORIO A. IV. ET EVTYCHIANO COSS.

Canones aut ærario inferuntur, aut arcæ siue mensæ præfect. prætor. ex qua emolumenta solemnia & pensiones præbentur. Fit huius arcæ mentio in *l. 9. C. Th. de indul. deb. l. duos, ȝ. de suscep. l. vlt. ȝ. de app. praef. praet. l. pen. ȝ. de cur. pub.* Fuit & arca quæstoria

quædam. Symmachus in Epist. *Ex arca quæstoria, itémque ex formarum conditis.* Et arca theatralis præf. vrbi, auctore Iuliano in *Nou.* LXIII. Varij autem sunt illationum tituli, veluti annonarum, tributorum, vestium, quibus omnibus exigendis præsides prouinciarum vim & auctoritatem suam interponere debent, *l. xi. ꝫ. de an. & trib. l. prox. inf.*

Rationale] Rationalis sacrarum largitionum aut rerum priuatarum, & rationalium officiales.

VII. Iidem AA. Adriano pp. Missi opinatores cum delegatoriis, iudicibus, eorúmque officiis insistant, vt intra anni metas id quod debetur, accipiant: nihil his sit cum possessore commune, cui non militem, sed exactorem, si sit obnoxius, conuenit imminere. Iudices itaque qui prouinciales passi fuerint opinatoribus delegari, eiusdem quantitatis duplex pœna retinebit: & apparitores ex quolibet officio sententiam deportationis excipient, si per semet exigendos voluerint delegare militibus: & curiales temporale manebit exilium, si eos quos solemniter exigere consueuerunt, opinatoribus putauerint esse tradendos: cùm iudicem oporteat inquirere debitores, tabularios fideliter prouidere nomina debitorum, & apparitores siue curiales consuetudine seruata regionum conuictis debitoribus imminere, vt perceptis congruis emolumentis, opinatores impleto anno ad proprios numeros valeant remeare. Qui si vltra annum protracti fuerint, iudices & officia absque vlla mora de proprio cogantur exsoluere militibus, quod debetur, ipsis aduersus obnoxios repetitione seruata. Quòd si ad nos aliqua de retentis ab opinatoribus querela peruenerit, in duplum ab his protinus exigetur: vt partem debitam miles, reliquam fiscus accipiat. iudicibus quoque eorúmque officiis eatenus subueniemus, vt in contumaces debitores cuiuslibet dignitatis auctoritatem suam exerant. ac si impudenter solutio differatur, actores, procuratorésque, eorúmque prædia persequantur, de eorum quoque nominibus ad nostram scientiam relaturi. Dat. III. Id. Ivl. Med. Vincentio et Fravitta Coss.

Opinatores sunt milites, qui in prouincias mittuntur petendæ militaris annonæ causa, *l. 11. & 14. ꝫ. de erog. mil. an.* sic, vt opinor, dicti, quòd exigant opinionem, id est censum agri. Glossæ Philoxeni. *Opinator, ὁ τὰς φαννωνὰς αἰτῶν ἀπαιτητής.* Malè Haloander legit hoc loco, Optiones. Hi sunt qui annonam militibus diuidunt, *l. 9. ꝫ. eod. tit. l. 3. ꝫ. de apoch. pub. & Nou. Martiani de indulg. vel. Nou. Iustiniani* 129. & ideo rectè ad *l. 1. D. de mun. & hon.* Græci lib. 54. *βασιλικῶν* annonæ diuisionem interpretantur optionem militum. Procopius III. de bel. Vand. *ὃς ἐπεμελεῖτο τὸ τῆς ἀμφὶ τὴν δίαιταν δαπάνης, ὀπτίωνα τοῦτον καλοῦσι.* Nominis ratio hæc, quòd duces eos sibi optent diuidendæ annonæ causa quasi adiutores, quò facilius cetera munia militaria obeant. qua ratione auxilia fœderatorum Optiones etiam dicuntur, *l. vlt. ꝫ. de loc. N.*

A 116. & 117. Duces illorum proprio nomine Phylarchi. nam in *Nou.* 102.] rectissimè Iulianus *φύλαρχον* interpretatur Saracenorum ducem, quos ex fœderatis fuisse constat. Procopius I. de bell. Pers. *οὐδὲν γὰρ ὑπὸ Ῥωμαίων στρατιωτῶν ἄρχοντες οὓς δοῦκας καλοῦσιν ὑπὸ στρατηγοῖς τῶν Ῥωμαίων ἀντιστῆναι ἡγούμενοι οἱ φύλαρχοι ἐπικαλοῦνται.* vbi Volaterranus perperam legit Chiliarchi. Idem paulopòst: *καὶ αὐτὸν βασιλεὺς φυλαρχεῖν τῶν ἐν Παλαιστίνῃ Σαρακηνῶν κατεστήσατο.* Theodorus Anagnostes 2. *Ἀλαμούνδαρος τοῦ φυλάρχου Σαρακηνῶν.* Verùm, vt ad opinatores redeamus quibus de agitur in hac lege, missi in prouincias non fungentur exactorum officio, sed instabunt præsidibus & officiis eorum & curialibus tantùm, quibus titulorum fiscalium exactio competit, vt intra anni spatium annonas accipiant, *l. xi. ꝫ. de*

B *erog. mil. ann.* idémque de palatinis constituitur in *l. 2 ꝫ. de can. larg. tit. & l. vlt. ꝫ.* & in *l. nullum. ꝫ. de off. rec. pro.* ad quam ita Theodorus, *ἐπιτρέπει τούτοις ἐχεῖν καὶ κατεπείγειν τοὺς ἄρχοντας εἰς ἀπαίτησιν τῶν δημοσίων, μᾶλλον δὲ καὶ συμπονεῖν τοῖς τούτων πραξεῦσιν εἰς τὴν συναγωγὴν τῶν τελῶν.* Præsides potentiores exigunt, Curiales sui ordinis viros, *l. 12. C. Th. de exact. trib.* & interdum omnes possessores secundum consuetudinem regionum. *Exactorem*] Lenior est appellatio exactoris quàm militis. *Iudices*] Præses qui prouincialem patitur exigi ab opinatoribus, in duplum damnatur, officialis deportatur, curialis exulat ad tempus. Induplum etiam damnatur præses, qui opinatorem vltra

C annum protrahit, fortè opinatori, pœna fisco relicta. Debet itaque omnimodo intra annum vel de suo annonas quæ efflagitantur, opinatori præstare, ne fiat longior mora, ac deinde à prouincialibus eas repetere. Præstituitur & palatinis, præfectianísque annus in *l. 3. ꝫ. de execut.* *Delegari*] Exigendos tradi. *Congruis emolumentis*] Competentibus annonis. *Nominibus*] Interest principis nomina eorum nosse, qui indeuoti & inobedientes sunt.

VIII. Imp. Leo et Anthemivs AA. Nicostrato pp. Si diuina domus aut quælibet alia, cuiuscunque dignitatis atque fortunæ, re vera fundos extra metrocomias, non patrocinij gratia, sed emptionis iure, vel quolibet alio titulo legitimo possederit, & non

D impositas Reipublicæ functiones agnouerit, quemadmodum prior dominus dependebat: omnibus modis possessiones eorum publico vindicentur, & curiæ eiusdem ciuitatis, sub qua vici sunt, adsignentur, vt publicis commoditatibus circa tributarias functiones vndique nostra prouisione videatur esse consultum. Dat. Kal. Sept. Anthemio A. II. Cos.

Coloni capitationem præstant, *l. 1 ꝫ. ne rustic. ad vl. obs. deu.* exceptis Thracensibus & Illyricanis, *l. 1. ꝫ. de col. Thra. & colonis ecclesiæ Thessalonicensis, l. 12. ꝫ. de annon. & trib.* Plebs vrbana non item, *l. 1.*

E *ꝫ. de capit. ciu. cens. exim.* Sed neque *μητροκωμῆται*. Qualis est metropolis inter vrbes, talis est metrocomia inter vicos. Metropolis, caput, matérve prouinciæ, vel vt Solinus, Florus, Marcellinúsque loquuntur, mater vrbium. Metrocomia, mater vicorum. Vt vrbes à capitatione immunes sunt, ita & metrocomiæ, non etiam reliqui vici. Huic verò legi coniungenda est *l. 1. ꝫ. non lic. hab. & l. 1. ꝫ. vt nemo ad suum pat.* quæ eandem inscriptionem & subscriptionem habent. *Si diuina*] Priuata principis domus. idem in ecclesia, *l. 5. & 6. ꝫ. de sacros. eccles.* *Extra metrocomias*] Extra

muros, *l. 1. ℨ. ne rustic. ad vlt. obs Non patrocinij*] Quod patrocinij gratia possidetur, verè non possidetur, *d.* [illegible] *ℨ* [illegible] *ad* [illegible] *Et curia*] Possessores igitur cuiuscunque dignitatis atque fortunæ si non soluant debitas capitationes, dominio prædiorum excidunt, eáque cum capitationis onere curiæ vrbis, sub qua vici sunt, adsignantur. malè vulgò legitur, *Sub qua vincti sunt.* Sequitur Constitutio Græca quæ deerat.

IX. Αὐτοκράτωρ Ἀναστάσιος Ἀνθεμίῳ ἐπάρχῳ τῶν πραιτωρίων. Ἵνα μὴ πολλῶν ἀπαιτουμένων τὰ δημόσια, καὶ οἱ συντελεῖς βλάπτωνται, καὶ αὐτὸς ὁ δημόσιος λόγος· εἷς μόνος κανονικάριος B εἰς ἑκάστην ἐπαρχίαν ἐκ τοῦ προσφόρου πεμπέσθω σκρινίου, ὀφείλων κατεπείγειν τὴν ἐξάνυσιν τῶν κεχρεωστημένων τίτλων τῷ ἰδίῳ σκρινίῳ. ἐξπελλευτὴς αὐτοῖς μὴ πεμπέσθω εἰ μὴ μετὰ παραδρομὴν τῆς ὁρισμένης προθεσμίας, καὶ ἑτέρου μηνός· τούτου δὲ τοῦ χρόνου διατρέχοντος πεμπέσθω ὁ ἐξπελλευτὴς προστιμωμένου καὶ τοῦ ἄρχοντος, καὶ τῆς τάξεως αὐτοῦ, καὶ τοῦ κανονικαρίου πρὸς τὸ εἶκος τῶν μὴ ἀπαιτηθέντων χρημάτων, καὶ C πρὸς τὴν τῆς ῥαθυμίας ποσότητα, ὥστε τὸν αὐτὸν ἐξπελλευτὴν, καὶ τὰ λειπαζόμενα δημόσια, καὶ τὸ πρόστιμον μετελθεῖν. μόνῳ δὲ τῷ ἄρχοντι, καὶ τῇ τάξει, καὶ τῷ κανονικαρίῳ ὁ ἐξπελλευτὴς ἐπικείσθω ἀφοριζομένης αὐτῷ παραμυθίας, καὶ πρὸς τὴν ἐπαρχίαν τὴν χρεωστοῦσαν, καὶ πρὸς τὰ διαστήματα. τὴν δὲ παραμυθίαν ταύτην ὁ ἄρχων ἐπιγινωσκέτω, καὶ ἡ τάξις αὐτοῦ, καὶ ὁ κανονικάριος ὡς αἴτιοι γινόμενοι τοῦ πεμφθῆναι τὸν ἐξπελλευτήν. ἐξπελλευτὴς δὲ ἕτερος μηδέποτε πεμπέσθω μηδὲ ἄλλος τις μετὰ τὸν ἐξπελλευτήν. D ἐὰν δὲ νομίσωσιν οἱ ἔπαρχοι χρειῶδες εἶναι τὸ καὶ ἕτερον ἐκπέμψαι μετὰ τὸν ἐξπελλευτὴν, τὰ αὐτὰ καὶ ἐπὶ τούτου κρατείτω, καὶ τὴν ὁριζομένην αὐτῷ παραμυθίαν ὁ αἴτιος τοῦ πεμφθῆναι αὐτὸν παρεχέτω, τουτέστιν ὁ τῆς ἐπαρχίας ἄρχων, καὶ ἡ τάξις αὐτοῦ, καὶ ὁ κανονικάριος, καὶ ὁ ἐξπελλευτής. ἡ γὰρ ἀφορισθεῖσα τῷ κανονικαρίῳ παραμυθία πᾶσι τοῖς μετ' αὐτὸν πεμπομένοις ἀπαιτηταῖς ἀρκεῖ, καὶ μηδὲν περαιτέρω, μήτε τὰ συστήματα τῶν πόλεων, μήτε οἱ συντελεῖς ἀπαιτείσθωσαν, E εἰ καὶ πλείονες πρὸς ἀπαίτησιν ἐκπεμφθείησαν προστιμουμένων ἑκάστοτε πάντων τῶν ἐκπεμπομένων, καὶ μὴ ἀνυόντων τὰ δημόσια. καὶ ὅσαι δὲ γίνονται ἐκπομπαὶ τῷ κανονικαρίῳ πεμπέσθωσαν, ὥστε δι' αὐτοῦ καὶ ταύτας ἀνύεσθαι, μὴ αὔξανεσθαι δὲ διὰ τοῦτο τὴν ἀφορισμένην αὐτῷ παραμυθίαν. ἐνδοματικὰ δὲ μηδεὶς λαμβανέτω, ἀλλὰ καὶ αὐτὸ τὸ ὄνομα παντελῶς ἀπαλει-

A φέσθω. εἰ δὲ κατά τι παραβαθείη τὰ νομοθετηθέντα, πεντήκοντα χρυσίου λιτρῶν ἐπιτίμιον ἔστω, καὶ κατὰ τῆς τάξεως τῶν ἐπάρχων, καὶ κατὰ τῶν ἀρχόντων τῶν ἐπαρχιῶν, καὶ τῆς τάξεως αὐτῶν, καὶ κατὰ τῶν λοιπῶν δημοσιευόντων προσώπων. DAT. XII. KAL. AVG. CP. PAVLO V. C. COS:

Interpretatio Latina.

Ne exactorum multitudo cùm fisci rationibus tum collatoribus damnum inferat, vnus tantùm in singulas prouincias ex competenti scrinio canonicarius mittatur, qui eorum, quæ proprio scrinio debentur, exactionem vrgeat: Compulsor planè non mittatur, nisi post diem quo solui debuit, & hoc amplius mensem alterum. At eo tempore elapso compulsor mittatur, qui non tantum reliqua fiscalia, sed & pro modo culpæ multam à præside & officio eius & à canonicario exigat. Soli autem præsidi & officio & canonicario compulsor immineat, & pro ratione prouinciæ atque itineris spatio solatium ab eis ferat, per quos factum est vt mitteretur. Verùm alius compulsor nequaquam mittatur, nec alius quisquam. Si tamen præfecti ex vsu esse existimauerint alium compulsorem mitti, eadem in eo seruentur, & definitum solatium ei is præstet, qui mittendi caussam præstiterit, hoc est, præses prouinciæ & officium eius & canonicarius & compulsor. Constitutum námque canonicario solatium omnibus exactoribus post eum missis sufficit, nec eo amplius quidquam corpora ciuitatum vel collatores præstare coguntur, etiamsi plures mittantur, iis qui missi sunt sigillatim multandis, nisi publica tributa expedierint. Quæcunque autem fiunt delegationes canonicario mittantur, vt eas per se expediat, nec ob eas augeatur canonicarij solatium. *Endomatica* nullus accipiat, sed & nomen illud penitus aboleatur. Quòd si qua ex parte quis legem transgrediatur, & aduersus officia præfectorum, & aduersus præsides prouinciarum & officiales eorum, ceterorúmque publica tractantium personas, L. librarum auri pœna constituta esto.

Huic Constitutioni derogat *Nov.* 128. quæ vetat E post canonicarium, compulsorem mitti. Mittitur autem ex hac Constitutione post mensem, quàm solui debuit. quod ita ex hac lege in libro *ῥοπῶν* Eustathius magister vrbis Romæ notauit. μετὰ μῆνα τῆς ὡρισμένης προθεσμίας πέμπεται ὁ ἐξπελλευτής. Et canonicario quidem quod datur salarium, à collatoribus præstatur: Compulsori & aliis qui post compulsorem mittuntur à preside & officio eius, & canonicario & primo compulsore, qui in expediendis fiscalibus debitis negligenter versati sunt. De canonicariis memini me scripsisse aliquid Obs. 111. Græci ad *l. nullum. ℨ. de off. rec. pro.* palatinos, canonicarios vocant. Hi sunt palatini

qui mittuntur ex scrinio canonum. & ideo rectè ii- A dem ad *l.* 10. ℑ. *de murileg.* Ὁ κατὰ τὸ διδόμενον ἀπὸ σκρινίου καὶ μετάξης χρυσοῦ ... , ἄλλας παρεχόντων τῶν κατανομεαρίων, &c. De iis Maiorianus *Nou. de ind. rel.* Ἐνδυματικὰ sunt quæ dat collator exactori in hoc vt aliquid de exigendi seueritate instantiáque remittat. Iustinianus in *edicto de Alexandrinis*: καὶ ... τῶν ... ἐκδιδόναι καὶ τὰ καλούμενα ἐνδυματικὰ κομίζεσθαι.

De Superexactionibus.

Tit. XX.

I. Impp. Arcadivs et Honorivs AA. Apolodoro Procons. Africæ. Quidquid vltra debitum fuerit elicitum à curialibus vel cohortalibus vel aliis exactoribus, in duplum eruatur, quod prouincialibus restitui protinus oportebit. Si quis autem exactorum superexactionis crimine fuerit confutatus, capitali periculo cupiditas eius amouenda atque prohibenda est, si in iisdem sceleribus perseueret. Dat. Prid. Id. Mar. Med. Stilicone et Avreliano Coss.

Superexactores prouincialibus tenentur in duplum. Obstat l. peræquatores, ℑ. de cens. quæ quadruplum statuit, in peræquatores scilicet aut discussores, qui pecunia corrupti demunt vni quod transferant in alium, vel etiam pecunia redempti abstinent ab iniuriis, vt *l. vlt.* ℑ. *de discus.* De superexactoribus non loquitur. Obstat *l. placet*, ℑ. *de exc. mu.* quæ de eo loquitur, qui quid exigit extra ordinem ex descriptione præf. prætorio, non de superexactore, cui non dupli tantùm hac lege, sed & si perseuerauerit, capitis pœna proposita est. quod tamen mutauit *Nou. Leonis 61.*

De capiendis & distrahendis pignoribus tributorum causa.

Tit. XXI.

I. Imp. Constantinvs A. ad Afros provinciales. Res eorum qui fiscalibus debitis per contumaciam satisfacere differunt, distrahantur: comparatoribus data perpetua firmitate possidendi. Dat. xv. kal. Ivn. Serdicæ, Constantino v. et Maximo Coss.

Tributorum non solutorum causa pignora capiuntur & distrahuntur, *l.* 8 ℑ. *de furt* Imò curiæ adsignantur, *l.* 2. *l. pen.* ℑ. *de exact. trib.* quod equidem fieri E existimo non inuento emptore. Vel vtrumque est indifferens, vt aut bona contumacium distrahantur sine reliquorum onere, aut curiæ addicantur cum reliquorum onere. Non male Accursium adiecisse, post duos menses à die capionis, probat *l.* 1. *C. Th. de dist. pig. qui trib. cau. ten.* Emptorum securitatem, *tit. si prop. publ. pensit. sup.*

II. Impp. Constantivs et Constans AA. Restitvto Præsidi Sardiniæ. Satis sit debitorem annonarium adsoluendi necessitatem capione pignorum conueniri. Dat. viii. Id. Dec. Thessalonicæ Constantio vi. et Constante iii. AA. Coss.

Sufficit pignorum capio, nec vincula aut tormenta adhibenda sunt.

De apochis publicis & descriptionibus curialibus.

Tit. XXII.

B Apocha est professio solutæ pecuniæ. Antapocha est exemplum apochæ subscriptum à debitore & creditori datum. & hanc esse veram definitionem antapochæ probat *l. plures*, ℑ. *de fide instr.* si modò, vt auctores sunt libri scripti, deleantur hæc verba, *vel antapocham suscipere*. quam Iacobus & Fulgosius sequuntur. Apocha debitor probat se soluisse vt creditoris actionem excludat. Antapocha creditor probat sibi reditus, pensiones, vsuras solutas fuisse, vt præscriptionem temporis summoueat, vel vt repellat colonum sese in libertatem asserentem. Apocha securitas etiam dicitur, ἀμεριμνία, & ἀπόδειξις sæpissime in Nouellis, & in libris βασιλικῶν. Petronius Arbiter in Satyrico: *Redde mihi apodixem defunctoriam* C id est, remissionem senilis ætatis. Cassiodorus xs. *Merito testimonium solutionis securitas dicitur, de que non solum animus, sed substantia communitur.* Sidonius v. *Contra tributa securitatibus consule.* Dicuntur & Recauta in *Nou.* 130. vbi Græci vertunt ἀντιφωνητὰς, non minus male quam delegatores φωνητάς. August. de cura pro mortuis: *Vbi esset recautum quo illa cautio vacuata fuerat, indicauit.* Posteriores dixere Euacuatoriam in formulis Marculphi, ab euacuanda obligatione, vt quandoque Græci, ἀκυρωτικόν. Hic titulus est de apochis publicis, id est, de securitatibus, quibus functionibus publicis satisfactum esse comprobatur. Sequitur, *Et descriptionibus curialibus* Descriptio fit adscripto singulorum collatorum nomine & collationis modo, de qua est *l.* 1. Vellem additum fuisset, *Et de quadrimenstruis breuibus*, quod forsitan D addi etiam oportet, de quibus agitur in eadem *l.* 1. Sunt autem quadrimenstrui breues, qui de singulis pensionibus conficiuntur à chartulariis, & ad officium palatinum, aut præfectum pretorio transmittuntur. *l.* 2. ℑ Constat enim tribus pensionibus anni cuiusque indictiones solui, *l. vlt.* ℑ. *de annon. & tribut. l.* 15. *& 16. Cod. Theod. eod. tit.* Cassiodorus: *Vt trina*, inquit, *illatione deuotus possessor suam compleat functionem* Et inde singularum pensionum breues quadrimenstrui sunt. Idem Cassiodorus xis. *Expensarum fidelem notitiam quaternis mensibus comprehensam, ad scrinia nostra dirigere maturabis, vt totius erroris caligine detersa, rationibus publicis veritas elucescat.* quæ Cassiodori verba Accursius vsurpauit in *l.* 1. Maiorianus *Nou. de ind. rel.* *Quadrimenstruis illationibus annua functionis celebretur exactio.*

I. Impp. Honorivs et Theodosivs AA. Anthemio pp. Ad inferiorum curialialium releuandas fortunas, & impressionem potentium itidem curialium cohibendam, placuit, vt descriptiones (si quæ per singulos ordines cogentibus diuersis negotiis agitentur) non fumant ante principium, quam apud acta prouinciarum rectoribus intimentur, & ex eorum

fuerint

fuerint receptæ sententiis. Sed & aurum quod ex huiusmodi contributione redigitur, ita debet susceptori aurario consignari, vt securitatibus nomen inferentis, dies, consul, mensis, causa & summa comprehendantur, quo & descriptionis æquitas illustretur, & descriptio documentis euidentibus fulciatur. hoc etiam obseruando, vt quadrimenstruis quoque breuibus, qui ad excellentiæ tuæ officium solemniter diriguntur, celebratæ descriptionis dispositio societur: vt omnes vestræ potestatis scientiam formidantes, nihil ad reeuationem locupletum atque inopum perniciem audeant pertentare. Quod & tunc optimum est custodiri, cùm lucratiuæ facultates ex bonis curialium curiæ obuenerint, vt & inopes & locupletes fructu prouisionis simillimæ potiantur. quam dispositionem si quis iudicum, numerariorum, vel curialium mutilandam esse crediderit, interminationi, quam vestra sedes statuerit, subiacebit. DAT. VII. KAL. SEPT. CP. VARANA COS.

Descriptiones siue ἐπιγραφαὶ Curialium, non antè effectum habent, quàm insinoatæ fuerint & receptæ à præsidibus prouinciarum. Ita verò fieri debent seruata proportione Geometrica, vt tenuiores decuriones à potentioribus subleuentur, non onerentur. Puto legem accipiendam esse de collatione auri coronarij, quod curalium munus esse constat. *Per singulos ordines*] Decurionum, per singulas ciuitates. *Et descriptio*] Legendum, *& descriptini*, id est, decurio qui aurum intulit. *Quod & tunc*] Res ipsa exigit, vt sicuti est in C. Th. absit hac parte verbum *Curiæ*: nam vel auri vel lucratiuorum descriptionem curiales faciunt. De auri descriptione dictum est suprà. Nunc dicit de lucratiuorum descriptione, quam sustinent non curiales, quibus curialium bona obuenerunt ex causa lucratiua, vt constat ex tit. *de imp. luc. desc.* In vtraque seruari debet proportio Geometrica. *Iud cum numerariorum*] Iudices, præsides sunt. Numerarij, officiales qui numeros agunt, proximi tabulariis, de quibus in *tit. de suscept. Infr.*

II. IMPP. THEODOSIVS ET VALENTINIANVS AA. CELERI PROCONS. AFRICÆ. Semel securitatem de refusione munerum emissam ab alio iudice non liceat refricari. & ideò spectabilitas tua, saluberrimæ ac iustissimæ præceptionis formam secuta, prohibebit in posterum eos ad discussionem transacti muneris constringi, quos claruit accepta securitatis prosperitate lætari. DAT. V. KAL. MAII, RAVENNÆ POST CONS. FELICIS ET TAVRI VV. CC.

Non esse retractandam eius illationis rationem de cuius fide satis ex apocha constat. Quia ad proconsulem scribit, ait, *Spectabilitas tua*. Omnes proconsules sunt spectabiles.

III. IMP. MARTIANVS A. CONSTANTINO PP. Quicunque de prouincialibus & collatoribus, decurso posthac quantolibet annorum numero, cùm probatio alia ab eo tributariæ solutionis exposcitur, si trium cohærentium sibi annorum apochas securitatésque protulerit, superiorum temporum apochas non cogatur ostendere, neque de præterito ad illationem functionis tributariæ coarctetur: nisi fortè aut curialis, aut quicunque apparitor, vel optio, vel actuarius, vel quilibet publici debiti exactor siue compulsor possessorum, vel collatorum habuerit cautionem, aut id quod reposcit, deberi sibi manifesta gestorum adsertione patefecerit. DAT. XV. KAL. AVG. VARRONE ET IOANNE COSS.

Qui prolatis apochis ostendit se proximis tribus annis soluisse, præsumitur etiam soluisse superioribus. itaque exactori incumbit onus probandi, quod & ad emphyteuticarium trahitur vulgò. *Quicunque apparitor*) Ex quolibet officio, *l. missi*, *ff. de exact. trib.* Optio est erogator militaris annonæ. Optioni iungitur actuarius, vt *Nov. Martiani de ind. reb. & l. excellentia & l. vlt. C. de erog. mil. an.* qui Subscribendarius in *l. 1. C. Th. eod. tit.* Et annonario in *l. 3. C. Th. de numerar.* Zonaras in Actus Apostolorum c. 83. differentiam facit inter ὀπτίωνας φανοκριῶν ἐξαιρέτων, & ξοδι σφενάτας ἀχωρισμένον ὑπόδοχὼ, & φαρμάκιας. Sed de his in *tit. de erog. mil. an.*

IIII. IMP. IVSTINIANVS A. MENNÆ PP. Securitatibus quæ publicarum functionum gratia, siue in solidum, siue ex parte solutæ esse conscribuntur, nullam exceptionem non numeratæ pecuniæ penitus opponi concedimus. DAT. KAL. IVN. CP. DN. IVSTINIANO. A. II. COS.

Contra chirographa intra biennium opponitur exceptio non numeratæ pecuniæ. Contra apochas priuatorum intra dies XXX. Contra apochas publicas, nunquam. Hæc lex pars est *l. in contractibus*, *C. de non num. pec.* ex qua hanc sic emendo, *Securitatibus publicorum functionum siue*, &c.

De Canone largitionalium titulorum.

TIT. XXIII.

CANON largitionalium titulorum est, qui ex more infertur thesauris, vel priuato ærario, ex quo princeps dona & largitiones publicè priuatimve facit, necessaria comparat, *l. 2. C. de cupres. l. 1. C. de metal.* vel exequitur, *l. vlt. C. de pri. dom. Aug.* atque ideò idem dicitur Comes thesaurorum, sacrarum largitionum, sacrarum remunerationum vel munerationum, l. 2. *C. de commea. l. Palatinos, C. de palat. sacr. larg. l. 41. C. Th. de appel.* & interdum παροχῶν à Græcis, quem Cassiodorus lib. VI. ait, præsidere donis imperialibus, & per eum erigi supplicum fortunas, & Kal. Ianuariis affatim largitiones fieri. qui dies largitionum etiam notatur in *l. laudabile*, *C. de adu. diu. iud.* & à Nicephoro lib. X. cap. XXIII. Est & alius Comes priuatarum largitionum.

I. IMPPP. GRATIANVS, VALENTINIANVS ET THEODOSIVS AAA. LOLIANO. Omnem summam auri vel argenti, & reliquarum specierum quæ sacris largitionibus ex more penduntur, statim vt exactio

fuerit celebrata, ad thesauros vniuscuiusque prouinciæ, vel ad proximos referri sub obsignatione tabularij ceterorumque, quos sollicitos esse debere præcedentia iussa decreuerunt & thesaurorum præpositis consignari præcipimus, vt ex inde ad sacrum comitatum integer omnium titulorum numerus dirigatur. DAT. XII. KAL. AVG. MEROBAVDE II. ET SATVRNINO COSS.

Constituitur in hac lege, vt statim canon largitionum inferatur thesauris prouinciæ aut proximis thesauris, ne diu sit penes susceptores. *l. diu. J. de suscep.* & vt inferatur sub obsignatiooe tabulariorum ceterorumque, quos huius rei cura attingit, & obsignatus tradatur præpositis thesaurorum, cuiusmodi multos fuisse sub dispositione Comitis sacrarum largitionum indicat Notitia Romani imperij, & *l. 14. J. de mur.leg.* non nisi satisdato promoueri. *Ad sacrum comitatum*] Græci vertunt, ad vrbem regiam. Porrò ibi est & vrbs regia & sacer comitatus, vbi opum dominus Imperator. Herodianus I. ἐκεῖνη ἡ Ῥώμη ὅπου ποτ' ἂν ὁ βασιλεὺς ᾖ. Aliter Sinesius: ὅπου ἂν ὁ βασιλεὺς, ἐκεῖ καὶ ... τῆς τύχης ...

II. IMPP. HONORIVS ET THEODOSIVS AA. ANTHEMIO PP. Neque sacrarum vel priuatarum largitionum palatina officia, ex quacunque causa vel ex quocunque titulo fiscalis debiti, cùm ad prouinciam mittuntur, possessores per se audeant conuenire: siue id ex præterito reliquum trahatur, seu præsentis temporis tributa solui conueniat: sed rectores prouinciarum frequenter adeundo commoneant, eorúmque officiis incumbant. Quòd si rector prouinciæ imminentem sibi memoratorum declinare molestiam quærens, vel qualibet alia ratione palatinis iisdem propria auctoritate publicæ exactionis permiserit curam: tam ipse, quàm officium eius vicena auri pondo fisco dependant. DAT. VII. ID. DEC. BASSO ET PHILIPPO COSS.

Palatinos iam sæpè diximus suprà largitionales siue priuatianos esse, qui pertinent ad Comitem sacrarum vel priuatarum largitionum, & quod hac lege constituitur in *l. 7. J. de exact. trib.* non prouincialibus eos, sed præsidibus imminere, vt ij maturent exactionem per se suave officia, noo etiam delegatis his ipsis palatinis. quos si fortè delegauerint, ex hac lege punientur, lenius tamen quàm si opinatores delegassent, ex *l. l. 7. Mittantur*] A Comitibus, *l. 4. J. de pal. sac. larg* & inde Mittendarij dicti.

III. IMPP. LEO ET ANTHEMIVS AA. HELIODORO COM. S. L. Præcepit nostra serenitas, neque veloci cursui, neque alij prçter inueteratam consuetudinem grauamini subiacere chartularios, qui de cohortalibu officiis vniuscuiusque prouinciæ largitionales titulos retractare constituuntur: cùm & idem amplissima præfectura dispofuisse perhibeatur, vt his necessitatibus liberati, fideliter largitionales titulos valeant retractare. Quòd si aliquo tempore nostra iussio temerario ausu ex aliqua fuerit parte violata. tam rector prouinciæ quàm apparitio eius triginta librarum auri condemnatione plectentur. Insuper virum spectabilem Comitem Orientis, eiusque officium licentiam habere conatus nefarios inhibendi, tam moderatorum quàm cohortalis officij, cùm de ea re admoniti fuerint à palatinis: & eandem pœnam formidantibus, si non omnibus modis pietatis nostræ decreta congruum mereantur effectum. Illud etiam generali forma sancimus, vt in omnibus prouinciis tam nominatio specialium susceptorum largitionalium titulorum, quam defensio tractatorum, non tantùm per viros clarissimos moderatores prouinciarum, sed etiam per viros spectabiles proconsules, & præfectum Augustalem ac laudabiles vicarios, vnà cum eorum officiis, admonentibus semper nec non imminentibus palatinis, procuretur: prouidentibus, vt post nominationem etiam specialium susceptorum largitionalium titulorum, nulla minuendæ exactionis ad sacrum pertinentis ærarium, aut transferendi ad arcarios, aut quoslibet alios extraneos titulos, rectoribus prouinciarum aut eorum officiis, vel etiam curialibus licentia permittatur: quadrimenstruis breuibus per idoneum tractatorem eorundem titulorum, super commendandis ratiociniis publicis, periculo rectorum prouinciarum, ad sacratissimam vrbem transmittendis. nam quacunque ex parte, quàm iussit nostra tranquillitas, si minus fuerit procuratum: pœna superius designata tam ipsi iudices quàm eorum officia se nouerint esse plectenda. DAT. VII. KAL. AVG. CP. ANTHEMIO A. II. COS.

In singulis prouinciis sunt perpetui præsidum apparitores qui Cohortales dicuntur, ac plurimùm eis primipili necessitas aut exhibitio cursus iniungitur, vt non malè Patricius definiert Cohortalinos esse Beneficiarios habentes curam mansionum equorum, referente Thaleleo lib. 45. βασιλικῶν, tit. 1. cuius verba subiiciam, quòd in eis & legendis & intelligendis cæcutierit Heruetus. ὁ δὲ μακαρίτης πατρίκιος τοὺς κορταλίνους καλεῖ οἷον Beneficiarios, λέγει δὲ φροντίζειν αὐτοὺς τῶν ἀλλαγῶν τῶν ἵππων. quod confirmatur *l. 14. J. de cur. pub* item *l. 7. C. Th. de cohor.* ex qua est *l. officiales J. de episc & cler. Beneficiarij*, inquit, *vel officiales rationales exhibitione cursus seu primipili necessitate neglecta.* Ex hoc cohortalium grege plerumque assumuntur qui tabulas vel chartas fiscalium debitorum tractent, agant, administrent, *l. 10. J. de cohort.* Qui chartas tractant, Chartularij dicuntur eadem ratione qua & chartularij diuinarum domuum, magistrorum equitum & peditum, vel numerorum, sacri cubiculi, defensorum ciuitatum, fabricensiû, ecclesiarum. Et illis quidem id hac lege datur, vt ne sicut ceteri cohortales veredariæ necessitati, siue exhibitioni cursus obligentur, si ad tractandas chartas largitionalium titulorum ex eo corpore assumpti fuerint: pœna proposita in rectores prouinciarum & eorum officia, si quem ex chartulariis ad ea munera adegerint, quos defendere potius & seruare immunes debeot. & hoc est quod paulòpost ait, defensionem tra-

A ctatorum eis incumbere. Tractatores enim & chartularios pro iisdem dici arbitror, vt *in l. nulli*, ʒ *de numerar. l. vi* ʒ. *de exercit.* *Nou.* 28. 30. 128. 129. 147 nam & suprà dixit, chartularios tetractare largitionales titulos. Itaque verè possis dicere à chartulatus confici quadrimenstruos breues, de quibus in fine legis. *Comitem Orientis*] Sub Comite Orientis sunt xv. prouinciæ Orientis, quarum præsides aut correctores si quid conentur illicitè, coërcitio Comitis erit, vt Zosimus scribit lib. 5. Palatinorum autem qui sunt sub Comite sacrarum largitionum partes eæ sunt, vrgere, instare, monere, ne quid tale aduersus chartularios attentetur. Videtur hoc in prouinciis tantùm Orientis ita constitui, verùm porrigitur mox generaliter ad ceteras omnes. *Tam nominatio*] Ad nominatores periculum susceptionis spectat. *Præfectum Augustalem*] Qui in Ægypti prouinciam mittitur proconsulari potestate, specialiter dictus est præfectus Augustalis, *l.* 1. *D. de offi. præf. Aug.* Eum habere Strabo τὴν τοῦ βασιλέως τάξιν scribit, Tacitus regis loco esse. Ammianus Marcellinus xxii. *Ægyptus quæ iam inde vt Romano imperio iuncta est, regitur à præfectis.* Sub eo sunt sex prouinciæ Ægypti, Lybia superior, Lybia inferior, Thebais, Ægyptus, Arcadia & Augustamnica, in cuius postremæ prouinciæ nomine, vt hoc obiter dicam, error est *in l.* 9 ʒ. *de vectig. & com.* sicut & inscriptione *l.* 3. *C. Th. de decur.* *Nulla minuenda*] nec minuendi sunt tituli, nec permutandi siue confundendi: vt puta quod ærario debetur, arcæ præ- C fectoriæ inferendum non est, quanquam sint reuera omnes tituli fiscales. nec largitionalium susceptores rationes arcę attingere debent, *l. duos*, ʒ. *de suscept.* *Sed etiam*] Omnes lib. vet. *Sed etiam*, vt in *l. verba*, ʒ. *ad l. Iul. de adult. l. intra. D. de diu. temp. præsc.* Ait autem, *Sed etiam curialibus*, quòd eos quoque tangat exactio & susceptorum nominatio.

IV. Iidem AA. Heliodoro Comiti s. l. Præcipimus, vt si fortè delegatio quæ ab amplissima præfectura in diuersas prouincias ex more quotannis emittitur, minus contineat omnes largitionales titulos, aut quomo- D do exactio eorum debet procedere: nihilominus competentem exactionem eorum à viris spectabilibus tam proconsulibus quàm vicariis & viro spectabili Comite orientis & præfecto Augustali, nec non rectoribus prouinciarum eorumque officiis & curialibus procurari: vicenarum librarum auri condemnationem præ oculis habentibus, si quid minus exactum vel illatum fuerit sacro ærario, quàm prisca & inueterata consuetudo sacris largitionibus inferri constituit. Dat. kal. Ivl. cp. Anthemio a. ii. Cos.

Delegatio manat à principe, insinuatur apud acta præf. præt. ac deinde ab eo mittitur in singulas prouincias. Solus ipse delegationes vel indictiones non facit, *l.* 1. ʒ *de superindicto* Constituitur autem hac lege, vt solemnes canones præsidum & curialium cura exigantur, etiamsi per non curantiam fortè omnes in delegatione comprehensi non sint. vt igitur suppleant præsides quod delegationi deest.

Ne operæ à collatoribus exigantur.

Tit. XXIV.

I. Impp. Valentinianvs, Valens et Gratianvs aaa. ad Viventivm pp. Operarum præbitionem quæ illicitè à prouincialibus hactenus expetita est, synceritas tua cessare præcipiat. Dat. x. kal. Mar. Trev. Valentiniano nb. p. et Victore Coss.

B Cessare præcipit operarum præbitionem eam tantùm quæ exigitur illicitè, non omnem, *l. ad portus*, ʒ. *de oper. pub.* veluti equorum prosecutionem, *l.* 1. ʒ. *ne rustic. ad vll. obs. dev.* non tamen equorum prosecutoribus ministerium, *l.* 1. ʒ. *de tract. & stat.* Operæ sunt quæ à Gallis dicuntur, *Cornées*, quasi opera corporalia, nam & Lugdunensibus *Vé*, operam significat. Sunt igitur veluti angariæ quædam. At angariarum nomen latius patet, & separantur ab operis in *l. pen.* ʒ *de aquæd. l.* 4. *C. Th. de extr. mun.*

De immunitate nemini concedenda.

C

Tit. XXV.

I. Impp. Gratianvs Valentinianvs et Theodosivs aaa. ad Popvlvm. His nostræ serenitatis edictis ciuitatum tabulariis erit flamma supplicium, si cuiuspiam fraude, ambitu, potestate, iniusta cuiusquam profiteretur immunitas: ac non secundum præcedentem definitionem omnes omnino, abolita specialium immunitatum gratia necessitas tributariæ functionis, firmata censitorum, peræquatorum, prouincia- D lium iudicum peræquatione constrinxerit. Dat. iii. Non. Mart. Mediolan. Merobavde ii. et Satvrnino Coss.

Tabularij ciuitatum qui rationes tributorum tractant, si iniquæ cuiusquam immunitatis professionem admittant, viui exuruntur. Tollit hæc lex immunitates à quibusdam perpetam impetratas, & *l. immunitates*, ʒ. *de agr. & cens.* quæ huic coniungenda est, & reuocantur omnes ad pristinam rationem census, censitorum, peræquatorum & præsidum iudicio confirmatam.

II. Impp. Honorivs et Theodosivs aa. Anthemio pp. Per Bithy- E niam ceterasque prouincias possessores in reparatione publici aggeris, & ceteris huiusmodi muneribus, pro iugorum numero vel capitum quæ possidere noscuntur, adstringi cogantur. Dat. vii. kal. Nov. cp. Honorio viii. et Theodosio v. aa. Coss.

Ait, *Ceterasque prouincias*, videlicet Ponticæ diœceseos, veluti Galatiam, Cappadociam, Armeniam. Ait, *adstringi cogantur*, abolitis scilicet immunitatibus, *l.* 1. ʒ. *de oper. publ.* Sic emendaui ex Cod. Th. & ex vet. (nec enim solus Codex Theodosianus suffi-

ceret) & ex Græcis qui sic vertunt: *διαμεῖσθαι ἀναγκάζωνται*. Antea legebatur, *Dare cogantur*.

De conditis in publicis horreis.

Tit. XXVI.

I. IMPP. VALENTINIANVS ET VALENS AA. AD VOLVSIANVM P. V. Omnia quæ in horreis habentur, expendi volumus: ita vt non prius ad frumentum extendatur expensio, quod sub præfectura tua vrbis horreis infertur, quàm vetera condita fuerint erogata. & si forte vetustate species ita corrupta est, vt per semet erogari sine querela non possit: eidem ex noua portione misceatur, cuius adiectione corruptio velata damnum fisco non faciat. Ad istud autem negotium arbitratu ac iudicio tuo nobis prudens, fidelis, optimè sibi conscius pro integritate mentis apponatur custos ac mensor, qui vel frumenta modio metiatur, vel iustis æstimationibus colligat, quanta habeantur in condito. DAT. VI. ID. APR. DIVO IOVIANO ET VARRONIANO COSS. C

Populo cura præf. vrbi & præfecti annonæ in dies præbentur annonæ, & panes qui gradiles dicuntur, quod è gradibus qui in vnaquaque regione vrbis erant ad pistrina, vt constat ex descriptione antiqua vrbis, præbeantur. Inde in *C. Th. tit. de annonis ciuicis & pane gradili*. Prudentius aduersus Symmachum: *Et quem panis alit gradibus dispensus ab altis*. Cassiodorus IX. *Vt siue in gradu, siue in aliis locis frumentorum condita potuerint inuenire*. Dantur frumenta pistoribus ex publicis horreis, tum deinde populo panes. Cauetur autem hac lege vt expendantur vetera primùm, deinde noua. & si fortè vetera corrupta sint, vt nouorum admistione id vitium corrigatur. Item vt custodiendis, admetiendis, æstimandis conditis arbitrio præf. vrbi idonei custodes & mensores præponantur. Hi vacationem habent munerum personalium, *l. his oneribus § 1. D. de vac. mun. l. mensores, D. de excus.* Fuêre in portubus Tyberinis horrea, & in his annonæ vrbicæ causa mensores portuenses, quibus iunguntur caudicarij, id est, nautici frumentarij, *l. 1. C. Th. de can. frum. vrb. Rom. l. 9. C. Th. de suar.* Et Romæ in veteri inscriptione ita: *Hinc etiam factum est, vt mensores, nos portuenses, quibus vetus fuit cum caudicariis diuturnumque luctamen, voti compotes abiremus, vt vtrumque corpus & beneficio se & victoria gratularetur affectum.* D

II. IIDEM AA. ANTHEMIO PRÆSIDI. Cum ad quamlibet vrbem mansionemve accesseris, protinus horrea te inspicere volumus, vt deuotissimis militibus deputatæ & incorruptæ species præbeantur: nam si per incuriam officij grauitatis tuæ sartorum tectorum neglecta procuratione, aliqua pluuiis infecta perierint, ad damnum tuum referantur. DAT. VII. KAL. SEPT. ARELATI, DIVO IOVIANO ET VARRONIANO COSS. E

Sunt alia in prouinciis horrea, ex quibus militibus erogantur annonæ. ea præses prouinciæ inspicere debet an sarta tectaque sint, *l. si in aliquam, D. de off. proconf.* ne horrearię species corrumpantur. *Deputata*] Omnes libri vet. *Deflorata*. Græci, *ἀνθηρὰ καὶ ἀδιάφθορα εἴδη*.

III. IMPP. ARCADIVS ET HONORIVS AA. ANATOLIO PP. PER ILLYRICVM. Nulli posthac horreaticas species contingendi copia præbeatur. si verò quisquam temerator horreorum extiterit, qui sibi ex prædictis aliquid audeat vsurpare: hanc pœnam sciat nostro arbitrio definitam, vt deportationis pœnæ subiectus, totius substantiæ cogatur subire iacturam. DAT. VII. ID. IVL. CP. CÆSARIO ET ATTICO COSS.

In insulam deportari eos qui horreaticas species præsumpserint. Deportationi iuncta semper est publicatio bonorum omnium. Huc pertinet *l. 2.]. de iis quæ ex pub. col. il. sunt non vsurp.*

Vt nemini liceat in coemptione specierum se excusare, & de munere sitoniæ.

Tit. XXVII.

OSTENDI Obseruationum I. legendum esse, *Coemptione*, & quid sit coemptio, quam Græci *συνωνήν*, malè interpres *Nou. Tiberij de diuinis domibus*, contributionem, vel onus. Coëmit autem vndique fiscus à prouincialibus etiam inuitis species annonarias vsui publico vel exercitui necessarias. Boëtius I. de consolatione: *Cùm acerba famis tempore grauis atque inexplicabilis indicta coemptio profligatura inopia Campaniam videretur, certamen aduersum præf. prætorij communis commodi ratione suscepi, rege cognoscente contendi, & ne coemptio exigeretur, euici.* Cura autem coëmendi frumenti sitonia vel sitonicum appellatur. itaque hoc tit. sitoniæ an sitonici legas, nihil refert.

I. IMP. ANASTASIVS A. MATRONIANO PP. Quoties vrgente necessitate comparationes frumenti vel hordei, aliarumque specierum quibuslibet prouinciis indicuntur: nulli penitus possidentium sese sub cuiuscunque priuilegij occasione excusandi tribui facultatem censemus: omnique cuicunque possidentium, quocunque modo, quocunque tempore per sacros apices, vel etiam Pragmaticam sanctionem, aut iudicialem forte dispositionem huiusmodi excusatio data est, vel postea data fuerit, licentia minimè vnquam contra tenorem nostræ legis saluberrimæ valitura. Adeò namque huiusmodi onera cunctis, pro qua singulos portione contigerit, volumus irrogari, vt ab iisdem comparationibus nec sacratissimæ nostræ pietatis, nec serenissimæ nostræ coniugis, domum pateremur subtrahere. DAT III. KAL. AVG. CP. OLIBRIO V. C. COS.

Non nisi vrgente aliqua necessitate *συνωνὴ* indicitur, veluti exercitus, aut vrbis inopiæ subleuandæ causa, ac tum ab eo onere nemo excusatur, sed coguntur omnes species fisco vendere. *Hordei*] Fortè, *olei*, vt in *l. 2.]. de can. frum. vrb. Rom.* Curator fru-

menti, *σιτώνης*, Olei, *ἐλαιώνης* appellatur, *l. vlt. D. de* A *mun. & hon. Sacros apices*] Sacras adnotationes, quæ quidem fiunt encausto, de quo in *l. sacri*, *§. de diu. rescript.* Græci dixere *σιβάκρια γράμματα*, & *σιβακρίας ἢ θειώδεις γραφάς*. *Nec sacratissima*] Indicto synoneto actores etiam & procuratores diuinarum domuum species annonarias fisco detrahere coguntur. Desiderantur sub hoc titulo aliæ duæ constitutiones Græcæ, quarum sententiam proponam ex lib. LVII. *βασιλικῶν*.

II. Οἱ τὰς πόλεις οἰκοῦντες, ἢ ἐν αὐταῖς κατημένοι μὴ ἀναγκαζέσθωσαν εἰς ἑτέραν πόλιν, B ἢ εἰς τὴν μητρόπολιν εἴδη χορηγεῖν· εἰ δὲ καί τις ἀπὸ αἰτήσεως αἰτία καταναγκάσῃ τοῦτο γενέσθαι, τοῖς δικαίοις τιμήμασι τοῖς ἐν ἐκείνῃ τῇ πόλει κρατοῦσιν ἐξ ὧν τὰ εἴδη παρέχεται πιπρασκέτωσαν ἐκείνων ταῦτα μετακομιζόντων τῶν δεομένων τῶν εἰδῶν. ὑπολογιζέσθω δὲ τοῖς πιπράσκουσι τὰ τιμήματα τῶν εἰδῶν εἰς τὰ συντελέσματα ἐν χρυσῷ παρ' αὐτῶν δημόσια. οὐδὲ γὰρ δίκαιον νῦν μὲν ἀπαιτεῖσθαι τινὰ παρέχειν εἴδη, μετὰ χρόνον δὲ αὐτῷ τὰ τιμήματα λογίζεσθαι, οὕτως εὐθὺ ἴσας C γινομένης, τοῦ λαμπροτάτου ἄρχοντος ἑκάστης ἐπαρχίας ἐγκινδυνεύοντος εἰς τὸ καταλογίζεσθαι τὰ τῶν εἰδῶν τιμήματα κατὰ τὰς ὡρισμένας προθεσμίας ὑπὲρ αὐτῶν ἐκπέμπεσθαι. μηδεὶς δὲ ἀναγκαζέσθω πιπράσκειν πᾶσαν χρείαν αὐτοῦ, ἀλλὰ τὰ ἐκπερισσεύοντα εἴδη. ἀσεβὲς γὰρ ἐστιν ἀποστερέσθαι τινὰ οἰκείων, ὁ ἑτέροις ταῦτα χορηγεῖν ρ'. χρυσίου λίτρας ὑφιστάμενος ζημίαν, καὶ κινδυνεύοντες εἰς τὴν ἀξίαν, καὶ τὴν ζωὴν αὐτοῦ τοῦ παραβαίνοντες τὸν νόμον, ἢ συγχωροῦντος αὐτὸν D παραβαθῆναι. μηδεὶς ποτὲ χωρὶς μεγάλης ἀνάγκης ἐπιταττέσθω τοῖς κτήτορσι συνωνὴν, καὶ ὅτι δὲ γίνεται κατὰ θείαν μόνον κέλευσιν γινέσθω· ἐφ' ᾧ τε τὸ τῆς συνωνῆς χρυσίον ἐκ τῆς συντελουμένης παρὰ τῶν κτητόρων ἐν χρυσῷ συντελείας παρακατέχεσθαι, ἐὰν ὅλως τὰ τῆς οἰκείας αὐτῶν συντελείας ἀρκῇ πρὸς τὴν συνωνήν· ἐὰν δὲ μὴ χρεωστῶσι δημόσια οἱ τὴν συνωνὴν ἐπιταχθέντες, ἢ μέρος χρεωστῶσιν, ἐν νομίσμασιν εὐσταθμοις πρότερον τὸ χρυσίον λαμβανέτωσαν, καὶ οὕτως τὰ εἴδη ἀπαιτείσθωσαν μηδενὸς τολμῶντος, ἢ παράσταθ- E μα δοῦναι τὰ νομίσματα, ἢ ἐλλιπῶς ταῦτα καταβαλεῖν, ἢ ἄλλως πως ζημιῶσαι τοὺς ὑποτελεῖς, ἀλλὰ καὶ τὸ τετραπλάσιον πληροῦντος τοῦ παρ' ἀλλήλων, τῆς ζημίας ἀπαιτουμένης, καὶ τοῦ ἐλλιπῶς καταβάλλοντος. Εἰ δὲ καί τις συνωνὴν ἐπιτάξας τολμήσῃ, ἢ τὴν ἐπιταγεῖσαν παρανόμως ἐκβιβάσῃ, πεντήκοντα χρυσίου λίτρας προστιμάσθω, καὶ στρατείας καὶ ἀξίας ἐκπιπτέτω, ὑποκείμενος καὶ

A μείζονι κινδύνῳ. καὶ ὅτε δὲ κατὰ θείαν κέλευσιν γίνηται ἐπιταγὴ συνωνῆς, ἕκαστος τῶν κτητόρων πρὸς τὴν ἀναλογίαν τῶν ζυγῶν, ἤτοι ζυγοκεφαλῶν ὑποκείσθω τῇ συνωνῇ, μηδενὸς αὐτῆς ἐξαιρουμένου. Ὁ δὲ ὑπὲρ ταύτην τὴν ἀναλογίαν ἀπαιτῶν τινὰ τῶν συντελείων προφάσει τῆς συνωνῆς, καὶ ζημίᾳ τῶν πεντήκοντα τοῦ χρυσίου λιτρῶν ὑποκείσθω, καὶ ζώνης καὶ ἀξίας ἐκπιπτέτω, καὶ ἑτέραν μείζονα προσδοκάτω κίνησιν. Ἀλλὰ ταῦτα χωρὶς τῆς B θρακικῆς διοικήσεως νενομοθέτηται. ἐν θράκῃ γὰρ ἐπειδὴ οὐκ εἰς ὁλόκληρον εἰσφέρεται τὰ δημόσια διὰ τὸ προφάσει τῶν βαρβαρικῶν ἐφόδων ἐλαττωθῆναι τοὺς γεωργούς, καὶ μὴ ἀρκεῖν τὴν ἐν εἴδεσι συντέλειαν τοῖς κατ' αὐτὴν ἱδρυμένοις στρατιώταις, καὶ πάντων μᾶλλον ἀποστρέφεσθαι εἰς αὐτὴν στρατιωτικὰ τάγματα, ἀνάγκη ἐστὶ συνεχῆς πάνυ γίνεσθαι, ἐπειδὴ μὴ ἐνδέχεται δίχα συνωνῆς ἀποτρέφεσθαι τοὺς ἐν αὐτῇ στρατιώτας. Ἐν ἐκείνῃ τοίνυν τῇ διοικήσει ἡ μέχρι σήμερον κρα- C τείτω συνήθεια, ὑποκειμένων καὶ τῶν ἐμπόρων τῇ συνηθείᾳ, πρότερον μέν τοι καὶ τοῖς συντελεσταῖς, καὶ τοῖς ἐμπόροις καταβαλλομένου τοῦ τῆς συνωνῆς χρυσίου ἐν εὐσταθμοις νομίσμασι, καὶ ὀβρύζοις, καὶ οὕτως αὐτῶν ἀπαιτουμένων ἀδιαστρόφως, καὶ ἀζημίως τὸ εἶδος εἰσφέρειν, τοῦ δὲ ταῦτα παραβαίνοντος τοῖς αὐτοῖς ἐπιτιμίοις ὑποκειμένου. Βέλτιον γὰρ αὐτὴ τῆς ἰδιωτικῆς ἐμπορείας μᾶλλον τοῖς στρατιώταις, καὶ τοὺς ἐμπόρους χορηγεῖν τὰς ἀναγκαίας αὐτῶν ἀποτροφάς. Ἐὰν δέ πο- D τε διά τινας πόλεις μὴ ἔχουσας σιτωνικὰ χρήματα, μήτε ἑτέρωθεν εὐπορούσας ἀνάγκη γένηται συνωνὴν ποιήσασθαι, ἐξέστω μὲν τοῖς ἄρχουσι ταύτην ποιεῖν, ἐν μόνῃ δὲ τῇ ἐνορίᾳ τῆς πόλεως τῆς τοῦ σίτου δεομένης, καὶ ἐν τοῖς αὐτῆς ὁρίοις, καὶ κατὰ τὰ ἐν τοῖς τόποις κρατοῦντα κατὰ καιρὸν τιμήματα. τοῦτο δὲ παραφυλαττέτωσαν, καὶ οἱ πατέρες τῶν πόλεων, καὶ πᾶς ἕτερος, τῆς συνωνῆς προνοούμενος. Εἰ δὲ καὶ ἀνάγκη γένηται πολιτικὴν γενέσθαι συνωνὴν ὡς ἐπιζητουμένων εἰδῶν ἐν τῇ βασιλίδι πόλει, καὶ ἐν ταύτῃ κατὰ E θείαν μόνην κέλευσιν προβαινέτω, τοῦ χρυσίου πρότερον κατὰ τὰ ἐπ' ἀγορᾶς ἐν ἐκείνοις τοῖς τόποις ὤνια παρεχομένου ἀδιαστρόφως καὶ ἀζημίως μετὰ τοῦ καὶ τὰ ναῦλα ἐκ τοῦ δημοσίου παρέχεσθαι ὥστε τὸν συντελεστὴν πιπράσκειν μόνον τὸ ἐπιζητούμενον εἶδος, καὶ πληρωθῆναι τοῖς διδομένοις τὴν χρείαν. Μηδὲν δὲ ἐκ ταύτης τῆς διατάξεως καινιζέσθω τὰ ἐπὶ τῇ συνωνῇ τῆς Ἀλεξανδρέων μεγαλοπόλεως διατετυπωμένα, ἀλλὰ κρατεί-

τω καὶ ὁ ἴδιος τύπος ὁ διατυπώσας τὰ περὶ τῆς ἐπισιτάκτων στρατιωτῶν ἀποστροφῆς. ὑποκείσθω δὲ τῷ προστίμῳ τῶν πεντήκοντα τῶν χρυσίου λιτρῶν, καὶ τὸν εἰς ζώνην καὶ ἀξίαν ὑπομενέτω κίνδυνον, ἥτε μεγίστη τάξις τῶν ἐνδοξοτάτων ἐπάρχων, καὶ οἱ λαμπρότατοι τῶν ἐπαρχιῶν ἄρχοντες μετὰ τῆς πειθομένης αὐτοῖς τάξεως, καὶ οἱ κατὰ τόπον ἔκδικοι, καὶ ἄλλοι οἱ δημοσιεύοντες παραβαίνοντες αὐτὸν τὸν νόμον, ἢ παραβαθῆναι συγχωροῦντες, ἢ μὴ μηνύοντες ἀνυπερθέτως, καὶ ἀληθῶς κατὰ τῶν παραβαινόντων αὐτόν. A B

Ciuitatum incolæ, vel qui in eis aliquid possident, non cogantur in aliam ciuitatem, vel metropolim species conferre. Sed & si ineuitabilis quædam causa id fieri exigat, iustis pretiis, quæ in ea ciuitate obtinent, ex qua præbentur species, eas indigentibus vendant. Compensentur autem venditoribus pretia cum auraria collatione. nec enim æquum est qui nunc præbuit species & annonæ copiam attulit, ei postea pretia computari. & hoc fiat cura & solertia præsidis cu- C iusque prouinciæ. Nullus verò cogatur vendere omne id quod sui vsus gratia comparauit, sed superflua tantum, quandoquidem satis impium est suis quemque defraudari, eaque in alios transferri, præside, qui legem violarit, violariue concesserit, c. lib. auri multando, & dignitate propria cinguloque spoliando. Nulla vnquam citra ingentem necessitatem iussionemque principis possessoribus coemptio indicatur, nec aliter quam vt coemptionis aurum ex auri collatione à possessoribus debita, si quidem ea omnimodo ad coemptionem sufficiat, retineatur. D Quod si nihil fisco debeant ij quibus coemptio indicitur, aut partem tantum, prius in nummis ponderis probi aurum accipiant, quam ab eis species exigantur, nemine audente vel iniusti ponderis, vel ex parte tantum nummos exsoluere, vel qua alia ratione collatoribus damnum dare, damni qnadrupio & eo quod pretio deest ab eo qui secus fecerit exigendo. Sed & si quis coemptionem indicere ausus sit, vel indictam illicite exegerit, L. libris auri multabitur, & militiam ac dignitatem amittet, maiori etiam commotioni subdendus. E At cum ex mandato principis coemptio indicitur, vnusquisque pro rata iugorum & capitum quæ possidet, coemptioni subiiciatur, nemine excepro, eo qui in exigendo hanc rationem non seruauerit, L. librarum auri multam subituro, & dignitatem ac cingulum amissuro, & maiorem aliam commotionem expectaturo. Excipimus ab hac lege Thraciæ diœcesin. In Thracia enim quia tributa fiscalia in solidum non inferuntur, barbarorum incursibus colonis attritis, nec sufficiente specierum collatione ad alendos milites in ea consistentes, quod omnium maxime interest, nec tamen sine coemptione præstari potest, ideo eam freqnentissime fieri longe necessarium est. In ea igitur diœcesi, quæ hactenus obtinuit, consuetudo seruetur, ei subiectis etiam negotiatoribus, vt collatoribus & negotiatoribus coemptionis aurum primum soluatur in nummis obryzis & debiti ponderis, tum ab eis sine refragatione & damno vllo conferantur species, alio qui hæc non seruauerit, eisdem subdendo pœnis. Melius enim est instar priuatæ negotiationis militibus etiam negotiatores alimonia conferre. Quod si quandoque ob ciuitates aliquas inopes necesse sit coemptionem fieri, liceat præsidibus eam facere in territorio duntaxat eius ciuitatis, quæ frumento indiget, & in confiniis eius, & eo pretio quod in locis pro tempore obtinebit. quod & patres ciuitatum obseruabunt, & quilibet alius coemptionis curam gerens. At si necessitas exigat ciuilem coemptionem fieri in vrbe regia deficientibus annonis, ea vero procedat ex sacra iussione, auro prius sine damno & dilatione præstito, vt in foro rerum vænalium distrahuntur species, ita vt & naula ex publico præbeantur, & collator vendat solummodo suppeditetque egentibus necessarias species. Nihil vero hac constitutione innouatur eorum quæ de coemptione magnæ Alexandrinorum ciuitatis disposita sunt sacra forma de annona militum euocatorum. Subiiciantur multæ L. librarum auri & periculo dignitatis ac cinguli tam maximi apparitores gloriosissimorum præfectorum prætorio, quam clarissimi præsides prouinciarum, & eis obsequentia officia, & locorum defensores, & alij publicorum tractatores, si hanc legem violauerint, aut violari concesserint, aut confestim & vere eius violatores minime detulerint.

Præcipua constitutionis capita hæc sunt: Non fieri coemptionem sine auctoritate principis, nisi si qua municipia annonæ caritate laborent: Reputari pretia specierum venditarum in collationem fisco inferendam, sicut & de sumptibus factis in transitu militum constituitur *Nov.* 129. vel etiam statim adnumerari. Coemptionem exigi pro numero iugorum & capitum. Ait, πρὸς τὴν ἀναλογίαν τῶν ζυγῶν, ἤτοι ζυγοκεφάλων, vt in *Nov.* 17. & ad *l.* 2. *j. de veste mil.* Græci ζυγοκέφαλα. Sunt qui iugationem tantum præstant. Sunt qui ζυγοκέφαλα, id est, iugationem & capitationem. Ex eadem *Nov.* 17. *in Nov.* 128. lego ἰυγαλίων. pro ἰλλίων, in Basilicis ἰκλίων. Alij metiuntur iugis, alij iugeris, vt Varro scribit. Aliud ergo iugatio, aliud iugeratio. Legatur pragmaticum Iustiniani ad petitionem Vigilij, cap. *ne pro comparatione specierum collatores grauentur.*

III. Ὅταν ἐν τῇ πόλει σιτωνίας γένηται χρεία, κατὰ δοκιμασίαν καὶ ἐπιλογὴν καθεκάστην πόλιν ἐπισκόπου, καὶ τῶν ἐν τοῖς κτήτορσι πρωτευόντων γινέσθω ἡ ἐπὶ αὐτῷ προβολή, οὐ κατὰ τὸ δοκοῦν τοῖς προβαλλομένοις, οὐδὲ ἐφ' οἷς ἂν βουληθεῖεν προσώποις, ἀλλὰ μόνων τῶν ἐπὶ τῆς χώρας ἐκείνης ταξεωτῶν τῶν στρατευομένων, καὶ τῶν ἀποθεμένων τὴν τάξιν διὰ τὴν εἰρημένην προσώπων πρὸς τὴν σιτωνίαν προβαλλομένων. ἐπειδὴ εὐχερέστερον οὗτοι ταῖς δημοσίαις χρείαις ἐντετριμμένοι ἐκ μακρῶν χρόνων τὸ τῆς σιτωνίας διανύσουσι βάρος. B πάσης δὲ ζημίας ἀπαλλαττέσθωσαν οἱ σιτωνοῦντες καὶ πληροῦντες τὴν εἰρημένην χρείαν, κατὰ τὸ δίκαιον λογοθετείσθωσαν· οὐ γὰρ δίκαιον αὐτοὺς ἀντὶ τοσούτων κόπων καὶ ζημιοῦσθαι. χορηγείτωσαν δὲ τὸν σῖτον κατὰ τὰ ἐπ' ἀγορᾶς ὤνια, καὶ μηδὲν ἀφαιρείτω. Ὁ δὲ παραβαίνων ἢ παραβαθῆναι συγχωρῶν τὸν νόμον, λʹ. χρυσίου λίτρας ἐπιτίμιον καταβαλλέτω.

Cum in ciuitate aliqua frumenti comparandi curatore opus est, eius creatio fiat arbitrio & electione episcopi & primorum ciuitatis, non vt videbitur creatoribus, neque ex quibus voluerint personis, sed soli ex regione illa officiales militantes & dimissi ad munus illud sitoniæ ab eis promoueantur. Hi namque qui in publicis negotiis diu sunt exercitati, facilius sitoniæ munus expedient. At omni damno liberentur qui eam necessitudinem curamque sustinuerint, & secundum leges discutiantur, quandoquidem æquum non est vt ex tot laboribus damnum ferant, frumentum autem præbeant non maiore pretio quam in foro distrahatur. Qui violarit legem aut violari concesserit, triginta librarum auri multam sustineto.

Fit ex hac constitutione sitonæ creatio arbitrio possessorum ciuitatis & episcopi, non ex quibuslibet, sed ex cohortalibus. Et indemnes sitonæ seruantur, vt ex *l. vlt. §. item rescripserunt sitonas, D. de adm. rer. ad ciu. pert.*

De collatione donatorum vel releuatorum aut translatorum, seu aderatorum.

Tit. XXVIII.

I. Impp. Theodosius et Valentinianus AA. Hermocrati PP. Dispositionem amplissimæ recordationis Antiochi, qui certam quantitatem ante se releuatis possessionibus nomine canonis iodixit, non imminui decernimus. id enim, quoniam in canonem cecidit, & anniuersaria debet pensitatione persolui, nec in præteritum, nec in posterum patimur esse concessum. indulgentiam vero memoratæ descriptionis, & in anteactum & in posterum tempus, non solum in releuatis, verum etiam in donatis, adæratis, translatisue, seu quodcunque aliud nomen nouæ descriptionis excogitatum est, volumus obseruari. nullamque super his vnquam exactionis molestiam formidari, quibus non tantum reliqua præteriti temporis relaxamus, sed nec in posterum quidquam innouationis aut oneris adiiciendum esse censemus, nullique licere deinceps contra diualia statuta releuare suas possessiones. nouerit tamen amplissimæ tuæ sedis officium, quod si aliquando nobis suggestio huic nostræ sanctioni contraria porrigatur, vel si sacris mandatis (si qua forte citra suggestionem his piis dispositionibus aduersa manauerint) obsequatur, & alios tanquam debitores ex huiusmodi titulo crediderit exponendos: ducentarum librarum auri se condemnatione multandum. Dat. XII. Kal. Dec. CP. Theodosio A. XVIII. et Albino v. c. Coss.

C Beneficia principum hæc sunt, donare possessiones dempto canone: releuare possessiones tributis: transferre possessiones in aliud ius aliamve functionem, veluti ex patrimoniali iure in priuatum, vel ex vna præstatione in aliam. Adærare, id est, æstimare & taxare pecunia, quod in annonis inferebatur. Cùm huiusmodi pleraque principes contulissent, necessitate vrgente postea eis derogatum est sæpè. & remissæ possessionibus quantitatis pars alia atque alia, descriptionibus indicta & imposita est *l. 15. C. Th. de ind. deb. Nou. Mart. de ind. rel.* quæ omnes hac Theodosij Nouella tolluntur, & si quæ sunt ex eis reliqua remittuntur, deincepsque constituitur vt in D talibus prædiis ea tantum descriptio locum habeat quam Antiochus præf. prætorio ordinauit, cuius definitio extat. in *l. vlt. Cod. Th. eod. tit.* (fuerat is præf. prætorio ante Hermocratem, ad quem hæc lex scripta est) & vt ei descriptioni posthac nihil adiiciatur, sicut ex *l. pen. I. de om. agro. des.* quam huic esse coniungendam ex integra Theodosij Nouella, quam habemus, didicimus: si quis de fundis patrimonialibus steriles sub certo canone susceperit: nulla etiam adiectione onerari potest. Ad hæc, vt in posterum releuationem possessionum suarum ex liberalitate principis nemo petat, petitave fruatur: atque adeo vt ne ex huiusmodi titulo, releuatarum scilicet possessionum posthac à præfectianis alij quàm qui ante hanc Nouellam fuerint quasi debitores exponantur. Legendum E hoc loco pro, *Et aliquos, Et alios, tanquam debitores, &c.*

De collatione æris.

Tit. XXIX.

I. Impp. Arcadius et Honorius AA. Hilario PP. Æris pretia quæ à prouincialibus postulantur, ita exigi volumus

vt pro viginti libris æris vnus auri solidus à possessore reddatur. DAT. V. KAL. IAN. MED. ARCADIO. IIII. ET HONORIO IIII. AA. COSS.

Sunt quædam prouinciæ quæ æs fisco inferunt veluti Cyprus, quam veteres ærosam dixerunt. quo exemplo vtuntur Græci hoc loco, eodémque ad *l.* 1. *C. de arg.* pretio, & Thessalonices metallorum. Cyprus itaque æs & argentum infert. Pro vtroque si malit aurum inferre, id hac ratione faciat, vt pro singulis libris argenti, inferat quinos solidos, & pro vicenis libris æris, singulos solidos.

De Discussoribus.

TIT. XXX.

DISCVSSORES sunt veluti cognitores & disceptatores rationum fiscalium ab aliis tractatarum, *l. cum post, C. de appell. l. pen. C. quor. ap. non rec.* quæ duæ leges coniungendæ sunt, vel etiam rationum publicarum, *l. vlt. C. hoc tit. l.* 1. *C. de ratioc. op. pub.* Simmachus in epist. *Video basilica pontisque ratiocinationem recte quidem Bonoso præsidali viro esse mandatam, cui & vigilantia superest ad illuminandas publicæ rationis ambages, & fides ad persequenda quæ examen inuenerit. Sed vereor ne ludificationibus res intuncta frigescat obnictante eo quem socium discussionis accepit.* Hoc verò non quæratur in editis. multo certè plures restant non editæ quàm editæ.

IMPPP. VALENTINIANVS, VALENS ET GRATIANVS AAA. AD ARTHEMIVM VIC. HISPANIARVM. Quoties in disceptatione constiterit, inique discussionem fuisse confectam, & fidem facti non poterit adprobare discussor: ipse in eodem titulo & in eodem modo ad soluendum protinus vrgeatur, in quo alterum perperam fecerit debitorem. DAT. PRID. ID MAI VALENTINIANO NB. P. ET VICTORE COSS.

Iniquus discussor siue λογοθέτης tanti damnatur quanti prouincialem fisco debere constiterit. *In eodem titulo*, puta in auro vel argento, & in eodem modo, id est, eadem quantitate.

II. IMPP. ARCADIVS ET HONORIVS AA. MESSALÆ PP. Ne diutius casu amissa securitate publica quædam præda nascatur collatoribus: decernimus vt quando securitates à discussoribus seu apparitoribus expositæ ratiociniis publicis continentur, rursus per iniuriam non petantur. DAT. V. KAL. DEC. CP. STILICONE ET AVRELIANO COSS.

Nouella Valentiniani de indulg. reliq. valdè pertinet ad hanc legem: quæ discussores refert in prouincias plerunque proficisci ambitione & suffragio potius, quàm merito vel electione certa, & ingressos statim expetere cohortales atque etiam scholares. vulgò malè legitur *scalares*, sicut & in vita Martini à Sulpitio Seuero composita. *scalares alas & stipatos multiplici satellitio proferre iussiones sacras, expetere securitates annorum serie & vetustate consumptas, & eis non extantibus inde prædæ occasionem captare, extantium acceptilationem diuendere, denique apud improbum rei arbitrum nescire chartulam cùm periit, nihil proficere cùm extat. ex quo sequuntur, innumera clades* &c. Hac lege constituitur, nihil nocere securitatum amissionem, seruari illationum fidem posse ex rationibus & regestis publicis, vt dictum est in *l.* 2. *C. de con. fis. dev. l.* 2. §. *vlt. C. de quadr. præsc.* vel ex arca præf. prætorio, *Nou.* 49. sicut ex creditorum rationibus in priuatis debitis, *l.* 5 *&* 6. *C. de edendo. Ratiociniis*] Vide nostrarum Obseru. IV. cap. 17.

III. IMPP. THEODOSIVS ET VALENTIANVS AA. APOLLONIO PP. Per singulas prouincias vel ciuitates, honoratis vsque ad comitiuam consistorianam, nec non etiam militantibus & suis obsequiis non adhærentibus, aduocatis quin etiam fori prouincialis, mandari discussionis iugorum sollicitudinem decernimus. DAT. V. KAL. IANVA. EVDOXIO ET DIOSCORO COSS.

Discussionis onus iniungi posse non honorariis tantùm Comitibus consistorianis, sed etiam in actu positis, si suis obsequiis non adhæreant, arg. *l.* 1. *C. de coll. g.* Item aduocatis fori prouincialis. quod cum *l.* 6. *C. de adu. diu. iud.* videtur pugnare, nisi eam ad illustrium & spectabilium iudicum duntaxat aduocationem referas, non ordinariorum iudicum, quæ non nisi impleto huiusmodi munere, immunitate fruitur *l.* 1. *C. quib. mun. exc.* Sequitur l. 4. ex lib. 56. *βασιλικῶν* quæ exulabat.

IV. Μηδεὶς γινέσθω λογοθέτης χωρὶς βασιλικῆς κελεύσεως ἰδικῶς μεμνημένης τῆς αὐτοῦ τοῦ λογοθέτου προσηγορίας, μήτε κατὰ κέλευσιν τῶν ἐπάρχων, μήτε ἐκ προστάξεως ἄλλου οἱουδήποτε δικαστηρίου. γινέσθω τις λογοθέτης εἰ τυχὸν ἐπαρχίας, ἢ πολιτικῶν ἔργων, ἢ σιτωνικῶν χρημάτων, ἢ λιμενωτικῶν, ἢ τῶν περὶ τὰς δημοσίους ἀλέας τῆς πόλεως δαπανωμένων, ἢ περὶ τειχοποιίαν, ἢ περὶ ὁδοστρωσίαν, ἢ γεφύρων, ἢ μώλων κατασκευήν, ἀλλ' οὐδὲ τῶν λουτρωνικῶν χρημάτων, ἢ ἄλλως ὁπωσοῦν εἰς πολιτικὴν ζήτησιν ἀναφερομένων χωρὶς βασιλικοῦ τύπου. αὐτὸς γὰρ ὁ βασιλεὺς εἴτε ἐκ δημοσίων χρήματα ἐκπέμψῃ πρὸς τειχοποιίαν, ἢ ἑτέρου τινὸς ἔργου κατασκευήν, εἴτε δωρῆται παρ' ἑτέρου καταλελειμμένα χρήματα πόλεσι πρὸς ἅπαξ, ἢ καὶ διηνεκῶς ἔτι ἂν αὐτῷ παραστῇ, πέμπει τὸν λογοθέτην καὶ τὸ ἔργον ὀφείλοντα μετρῆσαι, καὶ ἀκριβεῖς λογισμοὺς ποιήσασθαι, καὶ εἰς τὸ θεῖον αὐτοῦ κράτος ἀναγαγεῖν, ἐφ' ᾧ τε γινομένης ὀρθῶς τῆς δαπάνης θείαν γίνεσθαι παρ' αὐτοῦ τοῖς δεδαπανηκόσιν ἀμεριμνίαν, καὶ μηκέτι δεύτερον ζήτησιν αὐτοὺς ὑπομένειν, ἢ κληρονόμους αὐτῶν, ἢ διαδόχους. εἰ δὲ καὶ ὁ λογοθέτης πεμπόμενος ἐπιτραπείη ποιῆσαι ἀμεριμνίαν τοῖς ὀρθῶς δεδαπανηκόσι τὰ χρήματα, ὁ μετὰ τῆς τῶν λόγων ὀρθότητος ἐκδῶται αὐτῶν ἀμεριμνίαν τοῖς ὀρθῶς δεδαπανηκόσιν, ἔστω καὶ αὕτη κυρία, ὡς μήτε θείας ἀμερι-

ἀμεριμνίας δίδοσθαι τὸ λοιπὸν, μηδὲ ἑτέρας ἀσφαλείας τὸν διαπορήσαντα, ἢ τοὺς κληρονόμους αὐτοῦ, ἢ διαδόχους, ἀλλ' ἀρκεῖσθαι τῇ τοῦ λογοθέτου ἀσφαλείᾳ. Ἐπαγγελλέτω δὲ καὶ διαπορίας διδόναι τοῖς λογοθέταις ἡ διάταξις ἐφ' ᾧ τε ἀζημίως αὐτοὺς ποιεῖσθαι τὴν λογοθεσίαν. ὁ δὲ οἴκοθεν διαπορῶν, ἢ περὶ ἔργα τῆς πόλεως, ἢ περὶ ἄλλην κοινωφελῆ χρείαν μηδενὶ ὑποκείσθω λογοθεσίᾳ, μηδὲ αὐτὸς, μηδὲ κληρονόμος, μηδὲ διάδοχος αὐτοῦ. μηδὲ ἐπὶ ζητήσει δημοσίων λογισμῶν, οἷον ἐπὶ κερδῶν, ἢ τῶν λεγομένων ἀγωγικῶν, ἤτοι παραπομπικῶν, ἢ τῶν διαπεμπομένων περὶ τοὺς δημοσίους ὄνους, ἢ ὀνηλάτας, ἢ τῶν διωγμιτικῶν, ἢ τῶν ἄλλων ἃ γενικῷ ὀνόματι καλεῖται *Solemnia*. Μηδεὶς δὲ τῶν ἀρχόντων πεμπέτω λογοθέτην, ἀλλ' ἀναφερέτω πρὸς βασιλέα ἐφ' ᾧ τι παρ' αὐτοῦ πέμπεσθαι τὸν ἐπὶ τούτοις λογοθέτην, μηδὲ ἄχρις ἑνὸς ὀβολοῦ ὀφείλοντα κερδαίνειν, ἀλλὰ πᾶν τι δημοσίῳ λόγῳ, καὶ τοῖς ὑποτελέσι φυλάττειν τὸ δίκαιον· ἐὰν οὖν εὕρῃ παρά τισι χρήματα δημόσια ὁ λογοθέτης λύσῃ αὐτὰ, καὶ εἰς τὸ θεῖον *ornamentum* εἰσκομίσῃ, ἔξεστιν αὐτῷ καθ' ἑκάστην λίτραν ἓξ νομίσματα ὑπὲρ θεραπείας παρακατασχεῖν. C Εἰ δὲ παρὰ τῶν ὄντων ἐν ἐπαρχίαις, ἢ ἑκόντων, ἢ ἀκόντων ἄχρις ἑνὸς ὀβολοῦ λάβῃ, αὐτὸς μὲν τὸ λαμβανόμενον ἀποδιδότω τετραπλάσιον ὀφείλων εἰσκομισθῆναι τοῖς δημοσίοις, καὶ ποινῆς βασιλικῆς πειράσθω ὡς τὸ δημόσιον προδεδωκὼς, ἢ τοὺς συντελεστὰς ἀδικήσας. ὁ δὲ ἀνασχόμενος παρασχεῖν, ὡς διὰ τοῦτο καθομολογῶν ὑπεύθυνον αὐτὸν εἶναι τοῖς δημοσίοις, ἀπαιτηθήσεται πάλιν τὰ περὶ ὅσον ὑπομένει ζήτησιν ὀφείλοντα εἰσκομισθῆναι τῷ δημοσίῳ D λόγῳ. ἐπὶ ταύτῃ τῇ τῶν *Solemnium* ζητήσει ὁ βασιλεὺς μανθάνων τὸν γινόμενον λογοθέσιον, θείαν ἀμεριμνίαν ἐκτίθεται τοῖς λογοθετήσασι μηκέτι δεῖν [illegible] λογοθέσιον, αὐτῷ τῷ λογοθέτῃ ἐπιτρέπων τοῖς λογοθετουμένοις ποιεῖν ἀμεριμνίαν ἐφ' ᾧ τε τοὺς ταύτην λαμβάνοντας μηκέτι δεῖν ἑτέραν ὑπομένειν λογοθεσίαν. μήτε δὲ ὑπὲρ τῆς γινομένης ἀμεριμνίας λαμβανέτω τι παντελῶς ὁ λογοθέτης, ἀλλ' ἐὰν ὅλως ἐπιχειρήσῃ τι λαβεῖν, ἄδειαν ἐχέτωσαν οἱ κτήτορες, καὶ πολῖται, καὶ ἀποσείεσθαι τὸν ἐκβιβασμὸν αὐτοῦ, καὶ δεήσεις ἐπιδιδόναι E τῷ κατὰ καιρὸν βασιλεῖ, ὥστε πεμφθῆναι τινὰ κατὰ χώραν τὸν ὀφείλοντα ποινὴν εἰσπράξαι τὸν ἐπιχειρήσαντά τι ἀπαιτῆσαι. Εἰ δὲ καί τις ἄρχων μετὰ τὸν παρόντα νόμον χωρὶς θείας ἐγγράφου κελεύσεως πρὸς αὐτὸν πεμπομένης ἀποστείλῃ λογοθέτην ἐπὶ οἱονδήποτε τῶν εἰρημένων ἔτι αὐτὸς μὲν ὁ ἄρχων εἴ-

A κοσι χρυσίου λίτρας πρόστιμον ὑποστήσεται, ἡ δὲ τάξις αὐτοῦ, πέντε καὶ δέκα. μήτε προφάσει ἀνακαθάρσεως ὀχετῶν, ἢ τῶν πρὸς τοῖς τείχεσιν οἰκοδομημάτων, καὶ τῆς αὐτῶν καταλύσεως, ἢ τῶν ἐν ταῖς δημοσίαις στοαῖς γινομένων ἢ καλυμμένων προσδουλείων καὶ ἐργαστηρίων, ἢ τῶν ἐν ταῖς μεσοτοίχοις τῆς πόλεως οἰκοδομουμένων ὡς ὀφειλόντων ἀναστραπῆναι, ἢ περὶ εἰκόνων, ἤτοι ἀνδριάντων ὅλως ἐπινοιῶν, ἢ πολιτικῶν ζητήσεων ποιείσθω τινὰς προστάξεις. Εἰ δὲ καὶ ποιήσει, ἄδειαν ἐχέτωσαν οἱ ἐν ταῖς πόλεσι τὸν ἐν-
B τεῦθεν ἐκβιβασμὸν ἀποσείεσθαι, καὶ μηδεμίαν ἀπόκρισιν ποιεῖν ἐν τοιαύταις * προστάξεσι μετὰ τοῦ καὶ τοὺς ἄρχοντας τῶν ἐπαρχιῶν, εἰ τοῦτο τὸ γινόμενον σιωπήσοιεν, καὶ πᾶσαν πολιτικὴν, καὶ δημοσίαν βοήθειαν τοῖς αὐτοῖς ὑποκεῖσθαι ἐπιτιμίοις, ἐξουσίαν ἐχόντων τῶν βουλομένων δεήσεις ἐπιδιδόναι βασιλεῖ, καὶ δι' αὐτῶν διδάσκειν τὰ γινόμενα ὡς ἂν ἐκ βασιλικῆς ἀγανακτήσεως ἐπακολουθήσῃ διόρθωσις, πρὸς τὸ καὶ τοὺς προστάξαντας ἄρχοντας γενέσθαι τῷ τοιούτῳ εἴκοσι χρυσίου λίτρας προστιμᾶ-
C σθαι, καὶ μείζονα προσδοκᾷν βασιλικὴν ἀγανάκτησιν. τὰς δὲ πειθομένας αὐτοῖς τάξεις μετὰ τοῦ προστίμου τῶν πέντε καὶ δέκα τοῦ χρυσίου λιτρῶν, τὴν ἐν σώματι τιμωρίαν ὑπομένειν. μόνον γὰρ ἔξεστι τῷ βασιλεῖ, καὶ τὴν ἐπὶ τοῖς τοιούτοις ἐποψίαν ἐπιτρέπειν ἀνδρὶ καθαρῷ, καὶ σὺν ἀληθείᾳ, καὶ πρὸς ὠφέλειαν τῶν πόλεων τὰ τοιαῦτα ζητοῦντι, καὶ μηδὲν παντελῶς ὑπὲρ αὐτῶν κομιζομένῳ. προνοείτωσαν δὲ οἱ τῶν πόλεων πατέρες, καὶ οἱ τῶν κτητόρων εὐπορώτεροι, ὥστε μηδένα πολιτικὸν τόπον, ἢ δημόσιον, ἢ πρὸς τὰ τείχη, ἢ ἐν ταῖς δημοσίαις στοαῖς, ἢ λαυρείαις, ἢ ὁπουδήποτε κείμενον ὑπό
D τινων ἀλόγως κατέχεσθαι, καὶ μὴ ἐκδίδοσθαι τόπον πολιτικὸν χωρὶς θείου τύπου. τὰ γὰρ παρ' αὐτῶν μὴ ὀρθῶς ἐκδιδόμενα ἀναπέμπεσθαι, καὶ ζημιοῦνται οἱ εἰληφότες. προνοείτωσαν δὲ οἱ αὐτοὶ ὥστε τοὺς ἐκ τύπου θείου ἔχοντας νομὴν ὕδατος μὴ πλεονεκτεῖν τοὺς ἑτέρους, καὶ τὸ μὲν πλέον, τὸ δὲ ἔλαττον λαμβάνειν, ἔργον δὲ ἔστω τοῦ μεγαλοπρεπεστάτου κόμητος τῶν θείων ἰδικῶν τοῦ βασιλέως, καὶ τῶν ὑπηρετουμένων αὐτῷ παλατίνων διερευνᾷν ταῦτα, καὶ προσαγγέλλειν, καὶ τὴν τῶν ἐπικειμέ-
E νων προστίμων εἴσπραξιν ποιεῖσθαι, ἢ ἐὰν ῥαθυμήσωσιν εἴκοσι χρυσίου λίτρας προστιμᾶσθαι, τὴν δὲ τάξιν αὐτοῦ πέντε καὶ δέκα·

Nemo fiat discussor aliter quam ex iussione principis specialiter discussoris faciente mentionem, non præfectorum iussu, non ex præcepto alterius cuiusquam iudicis, non civilium operum vel pecuniarum frumento

comparando destinatarum, vel portuum, vel eorum quæ impenduntur in aquæductus murorumve constructiones, vel ad vias sternendas, vel ad pontium & aggerum instructionem, sed neque pecuniarum ad lauacra destinatarum, vel alio quocunque modo ad ciuilem rationem pertinentium. At princeps siue ex ærario pecunias miserit ad mœnium vel alterius operis constructionem, siue ab alio relictas ciuitatibus pecunia inuenerit, semel vel etiam sæpius cum ei federit animo mittat discussorem qui opus admetiatur, & rationes putet exacte, & ad se referat: vt si recte sumptus facti fuit, iis qui fecerunt sacra securitas conficiatur, qua freti nullam ij postea vel heredes eorum, aut bonorum possessores quæstionem patiantur. Valeat & ab discussore post rationum discussionem emissa securitas, nec sacra apocha, nec alia qualibet cautione indigens. Sumptus autem discussoribus pollicetur constitutio, vt sine damno ratiocinia tractent. Eos vero qui de suo impendunt in opera ciuitatis, vel alias publicas necessitates, heredesve eorum, nullam vult discussionem sustinere, vel lucrorum, vel eorum quæ dicuntur ἀγωγικὰ aut παραπομπικά, vel sumptuum qui fiunt circa mulos fiscales, aut muliones, vel prosecutionum ratione, vel eorum quæ generali nomine vocantur, solemnia. Ceterum præsidum nemo discussorem mittat, sed referat ad principem in hoc vt ab eo mittatur qui hæc discutiat, ac ne vnum quidem obolum inde eorradat, sed tam fisco quam collatoribus ius suum conseruet: & si inuentas apud aliquos pecunias fiscales exegerit, & sacro ornamento intulerit, licito iure sibi in singulas libras sex solidos pro solatio retineat. Quod si vel obolum inuitis aut voleotibus prouincialibus acceperit, is quidem quod accepit reddat, quadruplum fisco inferens, & criminaliter coerceatur quasi proditor fisci collatorumque concussor: Qui autem dedit quasi hoc ipso confessus se fisci rationibus obnoxium, rursus discutiatur & exigatur: Discussione autem solemnium facta & ad principem perlata: discussis sacra securitas detur: dari etiam ea potest à discussoribus, ita vt vtroque casu nullam illi postea discussionem patiantur: neque vero ob securitatem à se expositam discussor quidquam accipere potest, vel si quid exigat, possessoribus & municipibus eum propulsandi ius est, referendi etiam ad principem vt mittat aliquem qui hoc genus concussionis coerceat. Præses qui post hanc legem non accepta ex scripto iussione principis, discussorem quacumque ex causa miserit, xx. lib. auri, & officium eius xv. pœnæ subiiciatur, qui nec occasione repurgationis cloacarum vel ædificiorum muris adiunctorum, vel ruinæ eorum,

A vel ob factas in publicis porticibus προσθήκας vt vocantur, & areas, vel eorum quæ in ciuitatis intercolumniis ædificata sunt, quasi destruenda sint, vel de imaginibus aliisve à se excogitatis modis, aut ciuilibus quæstionibus vllas iussiones facere potest. Sed si fecerit, licet ciuibus executioni earum obsistere, minimeque eis satisfacere, præsidibus prouinciarum hoc silentio transmittentibus, & omni ciuili publicoque auxilio eisdem subdendo pœnis, facultatem quoque habentibus iis qui voluerint preces principi offerre, & gesta perdocere, vt principalis indignationis correctio consequatur: præsidibus item
B talia iubentibus xx. lib. auri multandis, maioremque principis commotionem expectantibus: officio autem obsecundante prætet multam xv. lib. auri in corpus castigando. Soli enim principi licet horum inspectionem viro integro & fideliter atque ex vsu ciuitatum hæc indaganti, nihilque protinus ob id accipienti mandare. Prouideant autem patres ciuitatum possessorumque potiores, ne quis eiuilem vel publicum vllum locum in
C muris vel in publicis porticibus, vel obsequiis, vel alicubi iniusta ex causa detineat, & ne euiquam detor quidqdam ex publico sine sacra forma. Quæ enim fuerint ab eis tradita, non recte rescindentur, & in damno versabuntur qui acceperint. Iidem prouideant ne qui ex sacra forma habent possessionem aquæ, quid vsurpent præter ceteros, & hic quidem plus, ille minus accipiat. Hæc autem magnificus Comes priuatarum, & ei obsequentes Palatini perscrutari & deferre debent, impositasque pœnas exigere, vel si neglexerint, xx. lib. auri multantur, officium vero xv.

D Præcipua legis capita hæc sunt, Non mitti in prouincias discussorem sine auctoritate principis: discussis apocham sacram vel à discussore dari: Sumptus solatiaque discussorem habere ex publico: nihil capere à collatoribus. De iis qui vocantur παραπομπικοὶ meminit Iustinian. *Nou. 128.* Notandum quod sacrum ærarium, ornamentum vocat. vestiarium Græci appellant ad *l. 2. §. ne fis. vel Resp.* & Nicetas vestiarium τῆς βασιλείας βεστιαρικὸν ταμεῖον, ἢ χρυσοῦν. Discussorem autem semel *inspectorem* vocat, vt in *Nou.* Valent. *de ind. rel.* & frequentius λογοθέτην. Procop. 111. de bel. Goth. ἦν δὲ Ἀλέξανδρός τις ἐν Βυζαντίῳ τοῖς δημοσίοις ἐφεστὼς λογισμοῖς, λογοθέτην ἑλληνίζοντες τὴν τιμὴν ταύτην καλοῦσι Ῥωμαῖοι. quæ interpres omisit. Sed fortasse Catholicum potius intelligit
E quam discussorem: nam & eodem nomine cœpit Catholicus appellari teste Harmenopulo. Nouissime etiam Quæstor. Sic enim legimus scriptum in Notitia officiorum Constantinopoleos: μέγας λογοθέτης ἐφορεύει τὰ παρὰ τοῦ βασιλέως ἀποστελλόμενα προστάγματά τε καὶ χρυσόβουλλα πρὸς τὰ μέρη, σιγίλλια, καὶ τοῦτο ἐστὶν ἴδιον τοῦ μεγάλου λογοθέτου ὑπούργημα: quæ functio Quæstoris est. Mutauere etiam Latini Quæstoris nomen in Cancellarij. Nicetas vir. τὸν οἰκεῖον ὡς ὁ Λατίνων βούλεται φωνὴ καγκελλάριον, ὡς δ' ἂν ἄλλως εἴποι, λογοθέτην. quo de officio 3. tit. 12.

De Decurionibus & filiis eorum, & qui decuriones habentur quibus modis à fortuna curiali liberentur

Tit. XXXI.

CVRIA Senatum ſignificat. duplex antem eſt Senatus, antiquæ Romæ & Conſtantinopolitanæ Romæ, qui dicitur maximus, *l. vlt.* J. *hoc tit.* In aliis ciuitatibus eſt curia, ergo & ſenatus. Sed hic minor ſenatus dicitur, & qui in eum conſcripti ſunt conſilij publici cauſa euriales ſiue decuriones. qoodammodo ſenatores ſunt, *l. omnes iudices*, J. *hoc tit. Nou.* 38. Euagrius lib. III. *ὁμῶς πάντως τοῖς ἐν ταῖς βουλευτηρίοις σύγκλητον ἔχουσι τὸ ἐξαίρετον.* Maiorianus in *Nou. de Curialibus. Curiales*, inquit, *ſeruos eſſe Reip. ac viſcera ciuitatum nullus ignorat, quorum cœtum rectè appellauit minorem ſenatum*. vbi pro *Seruos* legendum *neruos*. Caſſiodor. IX. Non inaniter appellauit minorem ſenatum, neruos quoque vocitans ac viſcera ciuitatum. Iotelligit aotem Caſſiodorus Nouellam illam Maioriani. Hic titulus non eſt in Baſilicis, quod Leonis auctoritate *Nou.* 46. ſoblati iam eſſent ordines decurionum.

I. Impp. Valerianvs et Gallienvs aa. et Valerianvs Cæsar Carterio. Si cum te pater decurionem eſſe voluiſſet, & illo in rebus humanis agente, honor tibi iſte delatus eſt: tenentur quidem etiam heredes eius reipub. nam in hac parte vice fideiuſſoris pater accipitur: ſed non ante, niſi tuis propriis rebus excuſſis. pp. v. kal. Dec. Æmilio et Basso Coss.

Si filiusfamilias voluntate patris & patre ſuperſtite decurio factus ſit, lex ait heredes patris Reipublicæ teneri. patrem enim vice fideiuſſoris accipi. excuti verò prius filium oportere, *l. liberius* §. *filium, Ad mun.* Vt igitur fiſcus, ita Reſpublica electionem non habet. Sed neque priuati ex Nouella Iuſtiniani. At ſi filiusfamilias à patre decurio factus, poſt mortem patris honores vel munera quædam ciuilia ſuſcipiat, vel ſi voluerit eum pater decuriooem fieri, eique decurionatus honor delatos ſit poſt mortem patris, heredes patris eo nomine Reip. non tenentur *l. Lucius* §. *hoc reſponſum, D. ad mun civ. l.* 3. §. *vlt. l. & ſi filium, D. de mun. & hon.* Nec obſtat *l. ſi filia* §. *Neratius, D fam. erc.* quoniam ibi viuo patre filio delata eſt *ἀγορανομία*, atque ideo pater eam filium ſuſcepturum profeſſus eſt. quamobrem merito heredes tenentur, etiamſi filius non niſi poſt mortem patris eo munere functus ſit, *l.* I. J. *de per. ſuc. par.*

II. Exemplvm Sacrarvm Literarvm Diocletiani et Maximiani aa. Obſeruare oportebit magiſtratus, vt decurionibus ſolemniter in curiam conuocatis, nominationem ad certa munera faciant: eamque ſtatim in notitiam eius qui fuerit nominatus, per officialem publicum perferri curent: habituro appellandi, ſi voluerit, atque agendi facultatem apud præſidem cauſam ſuam iure conſueto. quem ſi conſtiterit nominari minime debuiſſe, ſumptum litis eidem à nominatore reſtitui oportebit. Sine die et Consvle.

Duumuiri oominationem ad munera ciuilia faciunt ex more vel lege municipali conuocata curia. Ab ea oominatiooe eſt appellatio, *l. ſi adſcribatum. l. ſi qui ad ciuilia, l. ciues*, J. *de appel.* vel, querela potius quàm appellatio, *l. ſi nominatus. C. Th. eod. tit.* ſine obſeruatiooe dierum fatalium, *l.* I. J. *de temp. ap.* Confirmari nominationem oportet iudicio præſidum: *l.* 59. J. qui & nominationibus intereſſe ſolent, l. I. §. *ſed & ſi præſes. D. quan. ap. ſi.*. Edita eſt hæc Conſtitutio ſine die & conſule, vt & pleræque aliæ, quæ res vitij nihil adfert. Auguſtin. in Breuicolo Collat. III. *Cognitor interlocutus eſt, euidentiſſime legibus definitum imperialia Conſtituta, etiamſi Coſſ. non legerentur, in dubium non vocari.* Perſonalia certè beneficia ſine die & conſule non valent, *l. ſi qua* J. *de diu. reſcr.*

III. Idem aa. Ivlio. Cum decurionatus honorem ſponte ſuſceperis; ab albo eximi; licet annoſum te eſſe dicas, non potes. pp. Id. Nov. Diocletiano a. ii. et Aristobolo Coss.

Conſtitutionibus cautum eſt, inuitos ad decurionatus honorem non vocari eos, qui maiores ſunt annis 55. Qui tamen ſua ſponte ſuſceperint decurionatum licet exceſſerint annos LXX. non eximentur decurionum albo.

IIII. Iidem aa. Cassiano. Cùm adoptiuum ex adoptantis dignitate decurionis filium effici nulla dubitatio ſit, pro atrocibus iniuriis eum, quem ad vicem naturalis pignoris tibi adſcribebas à præſide prouinciæ illicitis corporis cruciatibus affici non oportuit; hocque congruenti pœna coercebitur. pp. xi. kal. Dec. Diocletiano a. ii. et Aristobolo Coss.

Decuriones plebeiorum pœnis tormentiſve non adficiuntur. Sed nec filij eorum naturales aut adoptiui. quam in rem pœna definitur in *l. omnes iudices*, J. Filios pignora vocat. Sunt enim *ἐνέχυρα φύσεως*; vt Theophylactus ſcholaſticus ait in epiſtolis, & Theophilus in Inſtitutione prima: *Pignora pacis*, Seneca.

V. Idem aa. Alexandro. Filios in poteſtate patris poſitos ad munera ſeu honores non poſſe deuocari falſo tibi perſuaſum eſt. Sanè ſi ad nominationem filij conſenſum non accommodaueris, ob adminiſtrationem ipſius minimè conueniri poteris. pp. vi. Id. * Maximo ii. et Aqvilino Coss.

Filiusfa. ciuilia muoera & honores ſuſcipere poteſt, nec pro eo pater inuitus obligatur, niſi prætoriis actionibus, *l.* 3. J. *Ne filius pro pat.*

VI. Idem aa. Leontio. Expertes literarum decurionis munera peragere non prohibent iura. Dat. viii. kal. Mai. aa. Coss.

In decurionibus facultates magis ſpectamus, quàm eruditionem literarum.

VII. Idem aa. Diogeniano. Licet indiuiſa bona fratres habent, nihilominus tamen ſinguli ſuo nomine ciuilibus tenentur muneribus. Dat. iv. Id. Mai. Pavlino iisis aa. Coss.

Qui munere aliquo functus est, certi temporis vacationem habet. At propter fratrem qui munere functus est, frater vacationem non habet qui munere functus non est, licet hereditatem paternam possideant pro indiuiso. nec enim vt indiuisa sunt bona, ita & munera ciuilia. indiuisa sunt munera inter patrem & filium fam. & inter fratres qui sunt sub patris potestate, quia omnes simul vnius vice funguntur, atque ideò nonnunquam vnus vacat propter alium.

VIII. IDEM AA. PLATONIANO. Infamia quæ tibi abominanda est, non etiam amissionis oculorum casus quæsitum tibi, adimit honorem. DAT. XVI. KAL. FEB. NICOMEDIÆ CC. COSS.

Infamia & nota quælibet adimit decurionatus honorem, cæcitas non item. quinimò cæcus & senator, & decurio, & iudex fieri potest, non tamen magistratus: nam in magistratu maiestatem ampliorem exigimus. Persæ ne coelitem quidem ad regni principatum aliamve dignitatem admittebant, auctore Procopio.

IX. IDEM AA.* In albo decurionum describendo, patrem non habenti filios anteferri constitit.

Pro *describendo*, quidam Codices habent, *præscriptis*. Puto legendum, *proscribendo*, vt in *l. Herennius, D. eod.* Præfertur in albo proscribendo is qui liberos habet non habenti. & ita ex septimo capite legis Iuliæ ex Coss. ei qui liberos habet in potestate aut bello amisit, priori fasces sumendi potestas sit, auctore Gellio lib. 2. Qui liberos habent, plus sunt de rep. solliciti, quàm qui non habent. Addatur *l. spurij §. vlt. D. eod.*

X. IDEM AA. AVRELIO. Si ultra septuagesimum ætatis annum patrem tuum esse præses prouinciæ perspexerit, eum personalium munerum vacatione perfrui prouidebit.

A personalibus muneribus excusat ætas LXX. annorum, nec tamen decurionatu soluit.

XI. IDEM AA. AD MAXIMVM. Vxorem pro marito decurione conueniri non posse proculdubio est.

Dos tamen tenetur ob ciuile munus vel honorem mariti, nec speciale hoc est in primipilatu. Paraphera non tenentur, *l. 3. ℥. Ne vxor pro mar.*

XII. IDEM AA. ZOTICO. Nec infames immunitatem habere, cùm hæc priuilegij, non notę sit, conuenit. DAT. V. KAL. DEC. AA. COSS.

Infamia repellit ab honoribus. Immunitatem & vacationem munerum, quæ ex priuilegio tantum datur, non tribuit, *l. 1. ℥. de his qui non imp.*

XIII. IDEM AA.* A muneribus decurionatus nec sententia præsidis in perpetuum nec anni quinquaginta, nec podagræ valetudo præstat excusationem.

In perpetuum decurionatu prohibitus non excusatur à muneribus ciuilibus. Sed neque podagricus, chiragricus, ischiadicus: nam ij morbi cessationem & interualla habent. Pro L. mallem LV. Tot anni excusant à decurionatu, non à munerib. Eustathius tamen περὶ χρόνων legit L.

XIIII. IMP. CONSTANTINVS A. AD EVAGRIVM. Nemo iudex aliquem suo arbitrio de curia liberet: nam si quis fuerit huiusmodi infortunio deprauatus vt debeat subleuari: de eius nomine ad nostram scientiam referri oportet, vt certo temporis spatio ciuilium munerum ei vacatio porrigatur. PP. ID. MART. CONSTANTINO A. III. ET LICINIO III. COSS.

Præses prouinciæ tribuere munerum vacationem non potest, etiamsi iusta videatur dandæ vacationis causa subesse, veluti paupertas, aut euersio bonorum, aut morbus sonticus. Sed impetranda est à principe, *l. 1. ℥. de his qui à prin. vac. acc.*

XV. IDEM A. HILARIANO CORRECTORI LVCANIÆ ET BRVTIORVM. Vniuersos decuriones volumus à tabellionum officiis temperare. DAT. III. KAL. FEB. SABINO ET RVFFINO COSS.

Decuriones tabellionum officio pro dignitate fungi non possunt. Tabelliones tamen ad decurionatum vocari possunt, *l. si quis decurio, ℥. ad l. Corn. de fals.* cui hanc esse coniungendam inscriptiones & subscriptiones suadent. Tabelliones sunt publici contractuum scriptores, *l. 1. ℥. vt nemo ad suum pat. l. 1. ℥. de conuentis, l. contractus, ℥. de fid. instru* vel testamentorum, *l. ambiguitates, ℥. de testam.* Instrumenta ab eis conscripta ἀγοραῖα dicuntur, *Nou.* 73. 52. 49. 117 142. *& edicto.* 7. Forensia siue publica, *l. comparationes, ℥. de fide instr.* De eis specialis est *Nou.* 44. περὶ συμβολαιογράφων, ex qua intelligitur, habere eos stationes suas, quas & gradus & scamna Græci vocant, & ministros siue discipulos, itemque adiutorem siue substitutum confirmatum apud acta magistri census. Et Leonis *Nou.* περὶ πολιτικῶν συμβολαίων ἀρμόζων ex qua intelligitur, fuisse certum tabellionum corpus sub primicerio, à quo ex collegij sententia tabelliones quique creabantur, non nisi homines fidei probæ & scribendi loquendique peritissimi, nec non & iurisperiti, qui tenerent libros LX. βασιλικῶν, & haberent ἐπὶ στόματος, vt ait, XL. titulos Enchiridij, de quibus Harmenopulus in præfatione. Adiicitur, creationem eorum insinuandam esse præfect. vrbi, creatoribus iurantibus se nec ambitione nec gratia vlla, sed sola virtutis conscientia ad noui tabellionis electionem adductos, atque ita in secretario præf. vrbi anuli signatorii oblatione, eius promotionem fieri. Duci autem eum ad pref. vrbi indutum ephestride, ac deinde promotione facta ad templum, ceteris tabellionibus eadem indumenta gerentibus, ibique pro ephestride, ei à sacerdote dari album φελόνιον superdicta prece. Adiicit & inepta quædam alia: & ad extremum, licere συμποσιάζειν μετὰ τῶν συμπορεύοντων καὶ συνευφραίνεσθαι. quæ omnia in Doctoribus creandis plerique nunc obseruant diligenter. At in ea Nou. Tabularij appellantur. Posterior ætas multa mutauit vocabula. Tabularij in libris nostris sunt qui ciuitatum aut prouinciarum chartas & rationes tractant atque supputant, qui præsunt tabulario ciuitatum. in quo pleraque publica & priuatorum reconduntur, veluti debitorum obsignatæ pecuniæ, quod ex multis locis liquet, qui sunt infrà supràque. In rebus tamen priuatorum plerumque adhibebantur, vel vt pro imperitis literarum scriberent aut subscriberent, vel vt pro stipulari nequeuntibus stipularentur, quasi personæ publicæ. qua de re sunt multi loci, quos nolo notare. camus porrò.

XVI. Idem A. ad Hilarianvm Proc. Africæ. Si quis decurio vel propriæ rei causa, vel reipublicæ, cogatur nostrum adire comitatum, is non antè discedat, quàm insinuato iudici desiderio proficiscendi licentiam consequatur. quod si pro sua audacia paruialiquis hanc fecerit iussionem, indignationem competentem sortiatur. pp. vii. Id. Ivl. Carthag. Crispo iii. et Constantino A. vii. et Constantio Cæs. Coss.

Ne decuriones suæ vel publicæ rei causa ad sacrum comitatum veniant sine commeatu præsidis. Obstare videtur *l. pen. J. de legation.* Respondeas, præsidi decretum & causam legationis non insinuari, commeatum tamen siue ἀπολυτικὸν ab eo postulari.

XVII. Idem A. ad Evagrivm pp. Qui derelicta curia militauerit, reuocetur ad curiam Dat. xvi. Kal. Ivn. Constantino A. vii. et Constantio C. Coss.

Qui militauerit in exercitu vel officio magistratuum.

XVIII Idem. A. * Si ad magistratum nominati aufugerint, requirantur: & si pertinaci eos animo latere patuerit, his ipsorum bona permittantur, qui præsenti tempore in locum eorum ad duumuiratus munera vocabuntur: ita vt si postea reperti fuerint, biennio integro onera duumuiratus cogantur agnoscere. omnes enim qui obsequia publicorum munerum tentauerint declinare, simili conditioni teneri oportet. Dat. iii. Kal. Octob. Serdicæ Constantino A. vii. et Constantio iv. Coss.

Duumuiri sunt magistratus municipales annui, refugæ biennales. fuère in aliis municipiis Quatuoruiri. *l. 1. J. de sol. & lib. deb. ciu.* In aliis Ædiles, *l. 2. J. tit. prox. l. qui insulam §. Ædilis, D. loc.* Iuuenalis, Sat. iii.

Sufficiunt tunicæ summis ædilibus albæ.

Arpinum habuit Ædiles. Cicero. xiii. Epistol. *Ædilem filium meum fieri volui. Is enim magistratus in nostro municipio nec alius vllus creari solet.* & xv. ad Attic. *Nummos Arpinatium si L. Fabius Ædilis petet.* Lanouium Dictatores, in Orat. pro Milone. Capua Prætores, ii. Agr. Fundi, Horatio teste, nisi prætorem pro duumuiro dixit, vt Acro interpretatur more Græcorum, qui Duumuiros στρατηγοὺς vocant. Inde Spartianus in Adriano: *Per latina oppida Dictator & Ædilis & Duumuir fuit.* Alexandria Hypomnematographos. *l. 19 J.* Qui abierunt Duumuiratu, Duumuiralitij dicuntur. August. de cur. pro mortuis: *Curialis pauper vix illius loci Duumuralitius.* Dicuntur & Duumuirales & Duumuiratij.

XIX. Idem A. ad Lvcretivm. Vacuatis rescriptis, per quæ munerum ciuilium nonnullis est vacatio præstita, omnes ciuilibus necessitatibus aggregentur, ita vt nec consensu ciuium vel curiæ præstita cuiquam immunitas valeat, sed omnes ad munerum societatem conueniantur. Dat. viii. Kal. Nov. Heracleæ Constantino A. vii. et Constantio iv. Coss.

Non valent rescripta quibus nonnullis ciuilium munerum vacatio conceditur, etiamsi adsit consensus curiæ vel ciuium, *l. nemo, J. hoc tit. & l. 1. J. de iis qui à priu. vac. accep.* de temporaria vacatione loquuntur.

XX. Impp. Constantivs et Constans AA. ordini Civitatis Ædesenæ. Circensium magistratus desertores ad eam grauitas tua faciat necessitatem conditionis vrgeri, vt quascunque pro his expensas ciuitas prorogauerit, refundere protinus ac repræsentare cogantur. Dat. xiv. Kal. Feb. Naisso Acindino Coss.

Sic reposui inscriptionem, vt erat in vetustissimo libro, quem habemus. At Cod. Th. habet *Constantinæ.* Hæc vrbs est Phœniciæ, Edessa Osroenæ. Scripta etiam videtur hæc lex fuisse ad præsidem Osroenæ: quoniam ait, *ad eam grauitas tua.* Sententia legis hæc est, Duumuiros non edentes ludos Circenses, protinus Reip. reddere compelli ea quæ in eam rem Resp. prorogauerit. Similis est de prætoribus lex eiusdem Constantij lib. vi. C. Th. his verbis: *Pro eo quem absentem tempus editionis inuenerit, erogationem debitam fiscus expendat, post aduentum cuncta quæ prærogata fuerint soluturo.*

XXI. Idem AA. Nemesiano Com. Largitionvm. Curiales omnium ciuitatum nullam pro re priuata nostra debent inquietudinem sustinere, nec huiusmodi oneribus velut extraordinariis occupari, quoniam satis est si ciuitatum munera per eos congrue compleantur. Dat. prid. Id. Avg. Bessæ Acindino et Procvlo Coss.

Curiales pro Rep. subeunt munera, non pro re priuata principis, & generaliter alienis, humilioribus extraordinariis oneribus Reip. subducendi non sunt, *l. pen. J. de suscep. l. 17. §. exigendi, D. ad munic.*

XXII. Imp. Ivlianvs A. Ivliano Comiti Orientis. Eos indulserunt veteres principes ex materno genere curialibus Antiochenis adscribi, quos patris conditio nullius vindicaret iuri ciuitatis. Dat. v. Kal. Sept. Antiochiæ Mamertino et Nevitta Coss.

Partem patriæ nullam ducimus ex matre, licet ita Virgilius scripserit viii. *Gnatum exhortarer ni mistus matre Sabella, Hinc partem patriæ traheret.* Ideoque patre non curiali natus, etiamsi mater sit ex curiali genere, non obligatur curiæ maternæ ciuitatis, *l. nullas, 2. J. hoc tit.* Excipitur hac lege curia Antiochena, quæ sibi vindicat etiam eos qui nascuntur patre libero: matre decurionis filia, *l. 62. J. hoc tit.* cuius priuilegij gratiam Imp. Leo facit certis personis comprehensis, *l. 61. J. hoc tit.* & hanc Iuliani legem inuenies à Zosimo relatam lib. 3. Est igitur hoc vnum priuilegium Antiochenæ ciuitatis, quam Am. Marcellinus xx. Orientis pulchrum apicem, Herodianus iiii. [illegible] Procopius 1. de bell. Pers. [illegible] Dissimilia aliquantum sunt ea priuilegia quæ Iliensibus & Delphis & Ponticis concessa sunt, *l. 1. D. ad municip.* Nec enim id eis datum est, vt editus matre curiali & patre non curiali, curiam maternam sequatur, sed vt editus vtro-

que parente curiali, matris Iliensis aut Delphicæ aut Ponticæ potius curiam sequatur. Iliensibus id datum est propter inclitam nobilitatem ciuitatis & originem ciuitatis Romanę. qua ratione Claudij temporibus soluti etiam sunt omni publico munere, *l. non tantum §. Iliensibus, D. de exc. tut.* & Tacitus XII. & Strabo XIII. & Suetonius in Claudio. Delphis idem datum est propter religionem. Ponticis cur, nescio, qua lege scio, nempe Pompeia, auctore Plinio x. Epist. Illis qua lege nescio. Dum sit quod scias, si quid ad hæc sit quod nescias, laus est, quam hac sola ex parte capto. Ex altera sibi pergant sumere qui cœperunt. Vndique enim sibi quisque vindicat nostra. Video, nec inuideo: & malo vt aliis bene sit de meo, quam mihi male de alieno.

XXIII. Idem A. Iuliano Comiti Orientis. Providendum est eorum nouitati decurionum, qui nuper nomen curiis addiderunt, ne præteritis debitis susceptorum onerentur: sed conueniis propter hæc debita his, qui ea præcedentibus delegationibus contraxerunt, nullam eos molestiam pro sarcina nominationis alienæ sustinere patiaris. pp. Byritho. kal. Nov. Mamertino et Nevitta Coss.

Susceptores publicorum tributorum ex decurionibus creantur, *5. §. de exact. trib. l. 8. §. de susc.* quod tamen eis ademit Anastasius constitutis vindicibus. At noui decuriones non onerantur præteritis debitis susceptorum, quos ipsi non nominauerunt. Ait, *delegationibus*, quod susceptoris officio nemo fungatur sine delegationibus.

XXIV. Idem A. Leontio Consulari Palestinæ. Si quis decurio pater sit duodecim liberorum, honestissima munerum quiete donetur. Dat. kal. Mart. Antiochiæ, Iuliano A. IV. et Salustio Coss.

Pro XII. C. Th. & libri scripti habent, XIII. quod duobus II. mutatis in v. coniecturam facit esse legendum XVI. Tot enim desiderantur in *l. semper, D. de iu. immun.*

XXV. Impp. Valentinianus et Valens AA. ad Provinciales Bizacenos. Curiales vltra terminos propriæ ciuitatis non iubeantur à moderatoribus prouinciarum exhibere sui præsentiam, nisi publica necessitas exegerit. Dat. Prid. Id. Sep. Aquil. Divo Ioviano et Varroniano Coss.

No. 45. inter alia decurionum priuilegia hoc refertur, ne in aliam regionem pertrahantur: debent enim curiæ suæ assiduam & constantem operam.

XXVI. Idem AA. ad Modestum pp. Quidam ignauiæ sectatores, desertis ciuitatum muneribus captant solitudines ac secreta, & sub specie religionis cum cœtibus monazonton congregantur. hos igitur atque in huiusmodi deprehensos erui latebris, consulta præceptione mandamus, atque ad munia patriarum subeunda reuocari, aut pro tenore nostræ sanctionis familiarium rerum carere illecebris: quas per eos censuimus vindicandas, qui publicarum essent subituri munera functionum. pp. Byritho Kal. Ian. Valentiniano et Valente AA. Coss.

Pertinet hæc lex ad monachos Ægypti (quibus fuit Valens pertinaciter infensus) *l. 63. C. Th. de decur.* nec tamen ad omnes, sed ad eos tantum qui curia relicta Ægypti solitudines quæsissent. qua ex re capite minuti non censebantur. bona namque propria & testamenti factionem retinebant, *l. generaliter, §. de episc. & cleric.* At ex ea vita non redeuntibus ad communem vtilitatem, hæc constitutio adimit bona, quæ addicit iis qui eorum vice ciuilia munera gesserint, vt *l. 18. §.* De monachis est locus singularis apud Hieronymum in Philone. Idem Valens dicitur legem dedisse, vt monachi inuiti militiæ nomen darent. *ignauiæ sectatores*] *L. cum de indebito, De probat.* Valerius Maximus: *qui per religionis simulationem alimenta inertiæ quærunt.*

XXVII. Idem AA. Mauris Sitifensibus. Priuilegio militiæ paternæ se non vindicet, quem assuetus curiæ nexus adstringit. quod si militari auo & patre decurione nascetur, paternæ erit succedaneus functionis. Dat. IX. kal. Mai Trever. Valentiniano et Valente AA. Coss.

Qui natus est auo decurione, patre milite, aui conditionem sequitur. Qui patre decurione, auo milite, patris denique curiæ causa est potior. Pro *assuetus*, veteres habent, *habitus*, quod significat auitus, vt iam ante indicaui III. *Sem. Pauli III.* IV Sic apud Hieronymum de vig. ser. *Proba nunc habitas venundare dicitur possessiones.* & Tacitus 15. *Per luxum habitas possessiones dissipassent*

XXVIII. Idem AA. ad Volusianum P. V. Nullus qualibet prærogatiua fultus, à debitis muneribus habeatur immunis. Dat. IV. kal. Iul. Med. Valent. et Valente AA. Coss.

Nullus, decurio. *Prærogatiua*, id est, dignitate aut militia.

XXIX. Idem AA. Germano pp. Galliarum. Nati ex inquilinarum nostræ domus matrimonio & patre decurione, non patrum suorum, verum matrum conditionem sequantur. Dat. III. Id. Oct. Valentiniano et Valente AA. Coss.

Plures sunt casus, quibus qui nascuntur ex iustis nuptiis, matris non patris originem sequuntur. Vnum habuimus supra de Iliensibus, Delphicis, Ponticis, Antiochenis. Aristoteles III. Polit. ὁ ἐκ πολίτιδος ἐν τισι δημοκρατίαις πολίτης ἐστί. Est hic alius si qui nascantur ex inquilina vel colona dominica & patre curiali. hi namque coloniam vel inquilinatum sequuntur potius, quam curiam, quod videtur abrogatum *Nou. 38.*

XXX. Idem AA. ad Modestum pp. Procuratores reipublicæ actionibus publicis debere vti non venit in dubium.

Idem est procurator & curator Reip. Is iudex est & censor rerum ad ciuitatem pertinentium, & ideo λογιστὴς appellatur, id est, vt Gr. interpretantur κριτὴς, δημοσίων, *l. 3. §. de mu. et hon. l. 2. §. de fen. quæ sine*

cur. quant. l. vlt. D. de off. adf. Et est ex decurionibus. Prædia publica & vectigalia locat, pecuniam publicam tractat, opera & loca publica curat, *l. ad curatores, D. de dam. inf. l. 3. §. plane, l. 5. §. idem ait, & §. hæc verba, D. quod vi aut clam, l. 2. & 3. D. de adm. rer. ad ciuit. pert.* & vt est in hac lege causas Reip. agit apud præsidem aut principem. Dices, idem est procurator & curator Reip. Cur ergo cum scriptum esset in *l. pen. ʒ. ne de sta. def. procuratorem vel curatorem Reip.* atque ita legerint Græci, emendasti, *procuratorem rei priuatæ?* nimirum quia de seruo fisci eo in loco agitur non ciuitatis, idque de procuratore rei priuatæ traditum est in *l. 2. & 5, ʒ. vbi cau. stat.*

XXXI. Idem AA. et Gratianvs A. ad Modestvm pp. Ex omnibus domibus producti, qui origine sunt curiales, ad subeundam publicorum munerum functionem protrahantur: quippe cum occultatoribus talium, præter iacturam existimationis, etiam rerum discrimen incumbat, si vlterius progressi, vtilitatem publicam priuatis custodiis & patrociniis postponant. Dat. III. Id. Ivl. Ancyræ Gratiano A. II. et Probo Coss.

Ne decuriones se vllius domus patrocinio tueantur, cuiuscunque illa dignitatis sit vel fortunæ, *l. 39.* ʒ. patronos & occultatores coerceri.

XXXII. Imppp. Gratianvs, Valentinianns et Theod. AAA. ad Neotherivm pp. Fabricenses ordinibus restituuntur, qui originem curialem & propriæ munera declinauerint ciuitatis. reliqui ne leui quidem inquietudine pulsentur. Dat. XVI. Kal. Apr. Thessal. Gratiano V. et Theodosio AA. Coss.

Fabricenses sunt qui arma fabricant in publicis officinis. In eorum corpus curiales assumi non possunt *l. 4. ʒ. de fabr.* assumpti retrahuntur in curiam. idem de militibus & monachis dictum est ʒ. At fabricenses qui curiæ obnoxij non sunt ne ad leue quidem munus publicum vocari possunt.

XXXIII. Idem AAA. Evtropio pp. Omnes iudices prouinciarumque rectores à consuetudine temerariæ vsurpationis abstineant, sciantque neminem omnino principalium aut decurionum sub qualibet culpæ aut erroris offensa cruciatibus esse subdendum. Quod si quis forte iudicium in hanc pertinaciam illiciti furoris eruperit, quod audeat principalem aut decurionem, & suæ curiæ (si sic dici oportet) senatorem tormentis subdere: viginti libratum auri illatione multatus, & perpetua infamia iuustus, ne speciali quidem rescripto notam euerere mereatur. & officium quinquaginta librarum auri multam fisco nostro cogatur inferre: quoniam vt pertinaciæ iudicis sui resistat, liberam eidem contradicendi permittimus facultatem. Dat. XII. Kal. Avg. Heracleæ Evchrio et Syagrio Coss.

Hæc lex pœnam statuit in præsides, & officia, qui

A principales & decuriones pœnis aut tormentis plebeiorum, veluti eculeo, vngulis, fidiculis subiecerint. In C. Th. de plumbatis hac lege nominatim cautum est: quod remouit Tribonianus propter *l. quilebet* ʒ. In constitutione Constantini & Licinij, quæ extat in Augustini epistola 68. & lib. III. contra Cresconium, ita legitur: *Vigentium peruidimus adeo nimis metorium, quod se decurionem Ziquensium ciuitatis esse assenerarit. Principalium*] Principales sunt decurionum primi, à quibus distributionum omnium forma procedit, vt est in *C. Th. tit. de iis quæ adm. vel off. publ. ger.* non tamen extraordinariarum ex *l. 4. C. Th. de exc. mun.* Hos intellexit Tertullianus de corona militis, dum ait, *Coronatur & vulgus nunc ex principalium proprietatum exultatione.* Hi vel x. erant,

B vel v. vel xx. pro curiarum amplitudine & numero. Inde decemprimi Curiales, *l. 2. C. Th. de quæst. l. 44. coniuncta l. 42. C. Th. de iis qui super rel. cont. l. 39. C. Th. de epis. & cler.* Vt autem in schola domesticorum vel notariorum est primicerius caput scholæ, quem sequuntur decemprimi, ita in curia est summo loco primus curiæ, *l. Alexandrinus. ʒ. l. 127. C. Th. eod. tit.* vt in Senatu princeps senatus, qui primus sententiam rogatur, & inde ab eo sunt quinque aut decem aut viginti primi. Primo curiæ similis est qui à Gregorio maior populi appellatur, Germanis *Meier*, Gallis *Mere*, qui & *Vimere* dicunt, pro vi maiore, & *Mermoustier*, pro maiori monasterio.

C Principalibus, qui Scabini antiqua satis appellatione, vel Consules, vel Iurati, vel Capitolini, vel Pares. Reliquis, qui præter eos consilij publici causa euocari solent in curiam. *Aut erroris*] Quidam Codices, *aut erroris. Quoniam vt pertinaciæ*] Tertullianus de anima: *Grauior inuidia est in præsidem cum officia pulsantur, plus caditur qui iubet quando nec qui obsequitur excusatur.*

XXXIV. Idem AAA. Floro pp. Si quis procurationem facultatum suarum curiali crediderit esse mandandam, totius dignitatis exceptione depulsa, grauissima pœna plectatur. ille vero qui immemor libertatis & generis, infamissimam suscipiens vilitatem, existimationem suam seruili obse-

D cundatione damnauerit, tradatur exilio. Dat. X. Kal. Nov. CP. Antonio et Syagrio Coss.

Vt indignum decurione tabellionis officium, quod diximus ʒ. ita & alienarum facultatum procuratio. ergo & conductio, *l. curiales, ʒ. de loc.* nam conductio est procurationis species, *Non. Th. ne cur. alt. præd. cond.* Sed nec publicorum vectigalium aut prædiorum conductor esse potest, *l. spurij §. decurio, D. eod. tit. l. 97. Cod. Theo. eod. l. 2. §. 1. D. de admin. rerum ad ciu. pertin.* quod Adrianum constituisse Xiphilinus scribit. Idemque obtinuit in Senatoribus. Asconius contra Antonium: *Præterea Antonius*, inquit, *redemptas habebas ab ærario vectigales*

E *quadrigas, quam redemptionem Senatori habere licet per legem.*

XXXV. Idem AAA. Postvmiano pp. In filiis decurionum retinendis priorum præceptorum decreta sublimitas tua custodiat. Eos quoque qui aduocationis obtentu curialia onera declinant, agere vniuersa compellat, quæ & si necessitas non exigit, tamen patria non remittit. Quin ipsos etiam

filios magiſtrorum, qui ex curiali ſtirpe deſcendunt, ſimili modo obnoxios eſſe decernat. DAT. VIII. ID. APR. CP. MEROBAVDE II. SATVRNINO COSS.

Tria in hac lege eaque diuerſa proponuntur: Vt in filus decurionum in curia retinendis præf. prætorio anteriores leges ſequatur & cuſtodiat: Vt ne quis decurio per cauſam aduocationis ciuilia munera detrectet. Poteſt decurio fungi aduocationis officio, *l. falſi § 4. D. ad leg. Cor. de fa. l. 56 57.*] *hoc ut* nec tamen ideo, etiam ſi alij complures exiſtant decuriones gerendis muneribus idonei, ipſe ab eis excuſatur. Vt filij magiſtrorum, id eſt, profeſſorum artium liberalium ex curiali genere deſcendentium, à ciuilibus muneribus non excuſentur, vt patres.

XXXVI. IDEM AAA. AD BASILIVM. COM S.L. Exemplo ſenatorij ordinis patris originem vnuſquiſque ſequatur, nec valeant ſpecialiter delata reſcripta, ſi quis ſe, matris origine defenſa, à maiore curia ad minorem transferri fortaſſe promeruerit: neque vlla pro more prouinciæ referri ſinatur exceptio. DAT. XVI. KAL. IVL. ROMÆ MEROBAVDE II. ET SATVRNINO COSS.

Editus vtroque parente curiali, regulariter patris curiam ſequitur, auditur ſi oppoſita matris origine, à patris maiore ciuitate ad maternam, quæ minor eſt, vt ſcilicet minoribus oneribus ſubiiciatur transire velit. Excipiuntur ciuitates aut prouinciæ, quibus contraria huic regulæ priuilegia data ſunt, de quibus diximus ſuprà. Priuilegia ciuitatibus aut prouinciis hac de re conceſſa valent. Beneficia ſpecialiter vni perſonæ delata non valent. Conſuetudo etiam contraria non valet,

XXXVII. IDEM AAA. POSTVMIANO PP. Quotieſcunque ſe ex reſcriptis noſtris aliquid impetraſſe contendunt hi, quos obnoxios curiæ vel origo fecerit, vel latum inter partes iudicium deſignauerit: nullam prorſus ſpem curiam declinandi ex colore ſacræ iuſſionis accipiant. DAT. XIV. KAL. AVG. CP. MEROBAVDE II. ET SATVRNI. COSS.

Curiæ ſubiicit nos origo vel res iudicata, vel incolatus vel poſſidendi condicio. Improbat autem hæc lex ſpecialia reſcripta in fraudem curiarum impetrata, vt *l.* 19. s.

XXXVIII. IDEM AAA. CYNEGYO PP. Ne quis officialium pœnæ ſpecie atque æſtimatione curiæ dedatur, niſi ſi quis forte curiam defugiens, ob hoc cœperit militare, ne ingenitis fungatur officiis. Omnes itaque omnino iudices tuæ cenſuræ ſubditos admonebis, ne quis eorum æſtimet curiæ loco ſupplicij quemquam deputandum, cum vtique vnumquemque criminoſum non dignitas debeat, ſed pœna comitari. DAT. VIII. ID. NOV. CP. RICOMERE ET CLEARCHO COSS.

Officiales præſidum pœnæ ſpecie in curiam non damnantur, alioquin pœna dignitatem tribueret. Pœna deteriorem non meliorem eius qui punitur, condicionem facit, ideoque Vrbaniciani rectè damnantur in corpus piſtorum. *l. 2.*]. *de app. praf.* , monachi abiecta ſtola ſiue tribonio, vel clerici deſerto ordine eccleſiaſtico in curiam vel in cohortem, quaſi videantur à meliore condicione in deteriorem transferri, *Nov. 5. & 6.* Officiales in curiam non item. Sed neque ſuarij in corpus piſtorum, *l. ne quis*, s. *de pœn.* quia hoc genere pœnæ rei condicio deterior non fit. *Ingenitis*] Originalibus. Hic vero non tam datur, quam redditur curiæ. *Cenſuræ*] Præſides ſubiecti ſunt præf. prætorio, *l. quilibet*]. Caſſiodorus in Pſal. 104. *Qua poteſtas hodie retinetur à præfectis, qui & vice ſacra iudicant, & cunctarum prouinciarum poteſtatem maximam habere noſcuntur.*

XXXIX. IDEM AA. EVSIGNO PP. Curiales qui ſe priuilegio domus noſtræ defendi poſſe crediderint, ad curiam retrahantur, & propriis functionibus mancipentur, & publica damna ſarciant. DAT. VIII. KAL. IAN. HONORIO NB. P. ET EVODIO COSS.

Vt curiales ex domo principis non ſecus atque ex domibus priuatorum in curiam retrahantur

XL. IMPPP. VALENTINIANVS, THEODOSIVS ET ARCADIVS AAA. CYNE. PP. Quilibet principalium vel decurionum, ſi vel decoctor pecuniæ publicæ, vel fraudulentus in adſcriptionibus illicitis, vel immoderatus in exactione fuerit inuentus: iuxta priſtinam conſuetudinem non ſolum à vobis, quibus propter loci dignitatem rerum ſumma commiſſa eſt, verum & à iudicibus ordinariis plumbatarum ictibus ſubiiciatur. DAT. DIE KAL. APR. CP. VALENTINIANO A III. ET EVTROPIO COSS.

Id primum moribus obtinuit, vt plumbatis caſtigari curiales poſſent, poſtea fuit mutatum, *l. 85. C. Th. de decur.* quod attigimus s. 33. Nunc hac lege reducitur, maxime ex iis cauſis, ſi euerſores pecuniæ publicæ, ſi iniqui deſcriptionum arbitri, ſi ſuperexactores vel concuſſores fuerint. Quod in corona Romani decurionis Prudentius expreſſit eleganter, qui eum non poſſet fidiculis ſubiici, plumbatis ſubiectus eſt, ne virum clarum vt ait, plebeia pœna damnaret. Gradu reorum formam tormentis dari. Euerſorem dixi, quem lex decoctorem, qui ita definitur à Græcis, [illegible]. Igitur decoctor eſt, qui quaſi mutuatus ſit contra S. C. cum tamen ſit paterf. non ſoluit, vel qui quaſi inops, cum ſit diues; vtitur nouis tabulis, vel cedit bonis. Tertullianus in Apol. *Temporum vectigalia quotidie decoquunt.* *Rerum ſumma*] Marcellinus XVII. loquens de præf. præto. *Cui Auguſtus ſummam commiſerit rerum.* *Conſtantinus A. ad Ablauium P P. Apud vos qui iudiciorum ſummam tenetis.* Euagrius lib. III. c. XLII. [illegible] quod Latine ſic reddi debuit, *Marius ſummam iudiciorum tenentis, quem olim præf. prætorio vocabant.* Procopius male, [illegible], lib. 3. bel. Vand. Non enim prætorem vocant, ſed prætorij præfectum,

XLI. IDEM AAA. CYNEGIO PP. Decurio fortunam quam naſcendo meruit, ſuffragiis atque ambitione non mutet: & ſi

vacare

vacare per senectutem potuerit, propter ordinationem, quæ per plurimos cito definiri solet, curiam non relinquat. DAT. PRID. NON. IVL. CP. VALENTINIANO A. III. ET EVTROPIO COSS.

Ne quis emendicatis decurionum suffragiis segreget se à curia, veluti senex, qui decurio non sit inuitus, si post decurionatum ad eam ætatem peruenerit, curia non soluitur ne ceterorum quidem consensu & emendicato decreto, quod fieri solet, & facile.

XLII. IMPPP. THEODOSIVS, ARCADIVS, ET HONORIVS AAA. ABVNDANTIO COMITI ET MAGISTRO VTRIVSQVE MILITIÆ. Militaribus viris nihil sit commune cum curiis, nihilque sibi licitum sciant, quod suæ non subiectum est potestati. nullum iniuria, nullum verbere, nullum graui pulsatione tribunus, duxve, aut comes curialem principalemve contingat. Si quis posthac temerario & inconsiderato ausu vllum ex principalibus viris vsurpata attrectauerit iniuria: sciat se decem libris auri esse multandum. DAT. PRID. KAL. AVG. CP. ARCADIO A. ET RVFINO COSS.

In principales vel decuriones ciuilium magistratuum iurisdictio est, *l.* 47 ꝟ. non militarium veluti tribunorum. Ait, *Duxve aut Comes.* Veteres libri consentientes cum Theodosiano, *Dux ille an Comes sit.* quomodo plerique latini auctores loqui solent.

XLIII. IDEM AAA. RVFINO. PP. Omnes qui curiali obstricti sanguine, diuersis se officiorum priuilegiis, & actuum præiudiciis aggregauerunt, reddendos muniis esse non ambiges: sed nec rescripta aut adnotationes ad munerum fugam prodesse permittimus. DAT. PRID. ID. APR. CP. THEODOSIO A. III. ET ABVNDANTIO COSS.

Quod de officiorum priuilegiis & actuum præiudiciis, congruit cum *l.* 17. 28. 32. 35. 39. Quod de rescriptis, cum *l.* 19. 36. 37.

XLIV. IDEM AAA. RVFINO PP. Nullus solius materni sanguinis vinculis illigetur: quia mulieris infirmitas nunquam huiusmodi functionibus reddit obnoxios, à quibus ipsa habetur immunis. DAT. V. ID. AVG. CP. THEODOSIO A. III. ET ABVNDANTIO COSS.

Dixi hac de re in *l.* 22. *&* 29.

XLV. IMPP. ARCADIVS ET HONORIVS AA. ENNOIO PROC. AFRICÆ. Nominationum forma vacillare non debet, si omnes qui albo curiæ detinentur, adesse non possunt: ne paucorum absentia siue necessaria, siue fortuita debilitet, quod à maiore parte ordinis salubriter fuerit constitutum: cum duæ partes ordinis in vrbe positæ totius curiæ instar exhibeant. DAT. XVII. KAL. IVN. MED. OLYBRIO ET PROBINO COSS.

Huic legi coniungenda est *l. nominationes*. ꝟ. *de*

A *appel.* quæ eandem inscriptionem & subscriptionem habet. Non possunt fieri nominationes siue creationes ad munera ciuilia citra consilium decretumque publicum, præsentibus omnibus decurionibus, aut saltem duabus tertiis totius ordinis, *l.* 3. *D. de dec. ab ord. fac. l. nulli, D. quod cuiusque vniuers.*

XLVI. IDEM AA. THEODORO PP. Ad subeunda patriæ munera dignissimi meritis & facultatibus curiales eligantur, ne tales forte nominentur, qui functiones publicas implere non possint. DAT. IV. KAL. OCT. MED. OLYBRIO ET PROBINO COSS.

Ad munera, veluti ad sacerdotium prouinciæ, nominantur B potiores, id est, locupletes, & de Repub. bene meriti. & hoc est quod ait *l. honores D. eod. tit. honores, & munera non ordinationi, sed potioribus iniungi,* hoc est, non tam vices spectari quàm vires. quod de tutelis Paulus scripsit 2. recep. Sentent.

XLVII. IDEM AA. CÆSARIO PP. Curiales qui honorariam adepti sunt comitiuam dignitatem, formidare debent eos, quorum moderationi sunt commissi; nec se existimare ideo meruisse dignitatem, vt iudicum præcepta despiciant. Quod si in eadem culpa perseuerent, quinque librarum auri multæ obnoxij subiugentur. honore quoque quem C prodiderint, spoliandi: DAT. IV. KAL. IAN. CP. OLYBRIO ET PROBINO COSS.

Curiales sunt sub iurisdictione præsidis, etiamsi honorati sint titulo comitis consistoriani, vel ordinis primi aut secundi. Honorem prodit qui eo abutitur ad iudicum contemptionem.

XLVIII. IDEM AA. FLORENTINO P. V. In successione curialium decernimus, vt etiam si patres decesserint teneatur adgnatio. DAT. XII. KAL. IAN. MED. CÆSARIO ET ATTICO COSS.

Agnasci dicuntur postumi. Hic igitur est legis sensus, non tantùm natos, sed & postumos sequi curialem fortunam patris. Quia enim lex ait, *Patres*, de D aliis quam de filiis accipienda non est. De agnatis certe haudquaquam, quandoquidem decurionum agnati, etiam si eis heredes existant, eorum conditionem non sequuntur.

XLIX. IDEM AA. THEODORO PP. Omnes qui quolibet curiæ iure debentur, cuiuscunque superstitionis sint, ad implenda munera teneantur. DAT. ID. FEB. MED. HONORIO A. IV. ET EVTYCHIANO COSS.

Quolibet iure, puta genere, actu, re iudicata. *Cuiuscunque superstitionis*, puta Iudæi aut Hæretici: Theodosius ait cuiuscunque sectæ in *l. curiales*, ꝟ. E *de heret.*

L. IDEM AA. EVTYCHIANO PP. Omnes omnino curiales in originalibus ac debitis perpetuo curiis perseuerent, & qui ex his ad prouinciarum regimen atque administrationem qualibet fraude atque ambitione peruenerint, sciant se non solum in sua curia remansuros, sed etiam cunctis rursus ab exordio muneribus seruituros. DAT.

VIII. KAL. NOV. CP. HONORIO A. IV. ET EVTYCHIANO COSS.

Qui fraude vel ambitione facti sunt rectores prouinciarum, reuocantur in curiam, ita vt omnia curialia munera, & si iampridem ex eis quædam obierint, ex integro obite & repetere cogantur. Ait, *Originalibus*, geoete: *Debitis*, quolibet alio iure.

LI. IDEM AA. MESSALÆ PP. Quamuis prouisum fuerat congruæ emendationis occursu, quemadmodum curiales, militiæ nomine & honore suspenso, officiis redderentur: tamen quia hoc callido consilio reper. erunt, vt ciuitatis prouinciæ suæ finibus, tanquam his eorum tantum interdictus fuisset accessus, peregrinos expeterent commeatus: ne diutius in perniciem curiarum latitandi spes & solatium eos impunitatis exacuat: horum cupiditatibus obuiamus, vt ex eorum bonis, qui se vel prosecutioni, vel muniis ciuitatum, interdictæ dudum ambitione militiæ, vel qualibet fraude subtrahere conati fuerint: curiis quas deseruerant, consulatur. Itaque si vocati edictis intra anni metas (hi tamen qui manifestis curiæ nexibus illigantur) latere potius, quam redire maluerint: sciant post emensum annum, interpellatis prouinciarum moderatoribus, ex facultatibus suis curiis, quas destituerunt, esse consulendum, neque enim de immaturo præiudicio temporis possunt breuitatem causari. DAT. XVII. KAL. SEP. THEODORO V. C. COS.

Qui relicta curia militiæ oomen dederunt, aut reuocantur, aut post annum bona eorum addicuntur curiæ, vel etiam iis qui eorum vice munera subeunt, vt demoostratum est s. Et non tantum in patria, sed & in peregrino solo decuriones militare prohibentur. Prosecutioni ait eos se subtrahere, longissime absunt. Huic coniungenda est *l. pen. s. de resc. vend.*

LII. IDEM AA. PROBINO PROC. AFRICÆ. Quis ram inueniri iniquus arbiter rerum potest, qui in vrbibus magnifico statu præditis, ac votiua curialium numerositate locupletibus, ad iterationem quempiam transacti oneris compellat: vt cum alij necdum pene initiati curiæ sacris fuerint, alios & continuatio & repetitæ sæpe functiones adficiant? DAT. XVI. KALEND. APRIL. MEDIOL. CÆSARIO ET ATTICO COSS.

Nemo cogitur munera ciuilia iterare vel continuare. æquum enim non est, aliis idoneis existentibus, qui nondum munus vllum curiæ attigerunt, eos qui attigerint iterum prægrauari. Si ciuium sit inopia, aliud dicendum est, *l. 3. ȷ. quemad. ciu. mun. ind.*

LIII. IMPP. HONORIVS ET THEODOSIVS AA. EVCHARIO PROC. AFRICÆ. Duumuirum impune non liceat extollere potestatem fascium, extra metas territorij propriæ ciuitatis. DAT. VI. ID. MART. RAVEN. HONORIO IX. ET THEODOSIO V. AA. COSS.

A Duumoiri imperium non habent, *l. ea quæ, D. ad municip.* Iurisdictiooem habent vsque ad certam quantitatem, vt v. Sentent. Pauli diximus, quam tamen defendere pœnali iudicio nequeunt, *l. 1. D. si quis ius dic. non opt.* Pignoris capionem, *l. 29 §. magistratus. D. ad l. Aquil.* Legis actionem, vt in 2. Sentent. diximus. In seruos castigationem, *l. 12. D. de iurisd. l. si priuatus, D. qui & a quib. man.* Tutoris & curatoris dationem, *l. 3. D. de tut. & cur. dat.* quin & ordo ipse ipsum, magistratum, id est, Duumuirum iure tutorem dat, *l. decreto, D. qui pet. tut.* Præfert fasces siue bacillos, vt in 2. Agraria. Potestate sua non vtitur extra territorium, sicut nec vrbani magistratus. Territorium à terra malo deducere, quam à terrendo. nam & pro fundo accipitur sæpe, *l. 3. s. de natur. lib. l. nulli, s. de*
B *episc. & cler.*

LIV. IDEM AA. PALLADIO PP. Generali lege sancimus, vt si quis suum decurionem curiæ vindicare maluerit, si præsidis desit copia, in eundem manus iniectione concessa, sciat ad examen cognitoris resultantem esse deducendum: ita vt moderator prouinciæ (si quæstio fortasse fiducia defensionis vlla generatur) nisi intra tres menses causam originis competenti disceptatione cognouerit, atque conuictum cum pœna restituerit debitis muneribus, vel liberum ab inquietu-
C dine pronunciauerit: decem librarum auri multam cogatur exsoluere. eius etiam officium pari damni irrogatione teneatur. DAT. V. NON. MAII RAVEN. DN. THEODOSIO A. VII. ET PALLADIO COSS.

Ordini in decurionem manus iniectio est, si præsidis desit copia. Curialis conditionis quæstio apud præsidem agitur & peragitur intra tres menses. quod etiam tradidimus in *l. vlt. s. de iur. fisc.* Ait, *Eius etiam.* Eustathius: καὶ ἡ τάξις αὐτοῦ ζημιούσθω.

LV. IMPP. THEODOSIVS ET VALENTINIANVS AA. ISIDORO PP. Si quis decurio, aut subiectus curiæ ausus fuerit vllam affectare militiam: nulla præscriptione tempo-
D ris muniatur, sed ad conditionem propriam retrahatur, nec ipse, vel eius liberi post talem ipsius statum procreati, quod patriæ debetur, valeant declinare. DAT. III. NON. APR. CP. ISIDORO ET SENATORE COSS.

Filius decurionis subiectus est curiæ, nec dum decurio. Neque autem decurio, neque subiectus curiæ XXX. vel XL. annorum præscriptione tueri se à curiæ vindicatione potest, *l. præscriptionem s. de præs. 30. ann.* Obstat *l. si cohortalis, ȷ. de cohort.* quæ eandem inscriptionem & subscriptionem habet, eadem verba, nisi quod hæc de curialibus, illa de cohortalibus loquitur. At in cohortalibus idem prorsus nullo tempore excepto, Theodosium constituisse constat ex *l.*
E *vlt. C. Th. de cohortal.* Verum Tribonianus ex Anastasij Constitutione, id est, ex *l. 4. s. de præscr. 30. ann.* addidit in *d. l. si cohortalis*, hæc verba, *præter eam scilicet quæ ex XL. annis colligitur* (sic enim auctoribus libris scriptis legendum est) quoniam à sua Constitutiooe Anastasius postea solos curiales excepit in *d. l. præscriptionem.*

LVI. IDEM AA. ISIDORO PP. Alexandrinis principalibus etsi aduocatione fungan-

tur, nihilominus onus peregrinationis incumbat: nec publica cura, nisi in sua tantum ciuitate, committatur: & primus curiæ, cum muneribus vniuersis expletis ad summum peruenerit gradum, comitiuæ primi ordinis fruatur post biennium dignitate præstita, in curialibus tamen permaneat. DAT. PRID. NON. IVN. CP. ISIDORO ET SENATORE COSS.

Hæc lex & tres quæ sequuntur, & *l. 1. ℑ. de Alex. princ.* pertinent ad curiam Alexandrinam, & sumptæ sunt omnes ex vna eademque Nou. Theodosij. Hæc curia instituta est à Seuero. Spartianus: *Alexandrinis*, inquit, *ius Buleutarum dedit, qui sine publico consilio, ita vt sub regibus ante viuebant vno iudice contenti, quem Cæsar dedisset.* Is vero iudex quo Spartianus ait Alexandrinos fuisse contentos, Iuridicus est Alexandriæ: *ὁ τῶν πολλῶν κρίσεων κύριος*, vt Strabo ait XVII. de quo habemus specialem titulum. Datur autem primum hac lege Alexandrinis principalibus, etsi aduocatione fungantur, quos tamen magis decere videbatur legatio, vt minime (sic accipio *nihilominus* non sine exemplis) legationis munus obire, aliave qua procuratione vel cura extra suam ciuitatem fungi cogantur. Non dicit munus, sed cura. Principales expletis muneribus omnibus suscipiunt curas. Datur deinde aliud Primo curiæ, vt post biennium comitiua primi ordinis ornatus exeat, non quidem è curia, sed ex primicerio. De Primo curiæ diximus supra. De biennio, de primiceriis, de comitibus primi ordinis dicemus lib. XII. Nihil inexplicatum reliquimus. Vno loco si quid desideres, noli queri, tibi altero satisfiet. itaque male iis vtetur, imo nihil plane percipiet, nisi qui omnia legerit.

LVII. IDEM AA. ISIDORO PP. Quinque summates ordinis Alexandrini corporalibus iniuriis immunes esse censemus, vt voce libera commoditates patriæ defendant: cum possint, si quid egerint criminose, pecuniariis coerceri dispendiis. æstimabuntur autem præsente curia viri spectabilis Augustalis iudicio. DAT. PRID. NON. IVN. CP. ISIDORO ET SENATORE COSS.

Datur & aliud hoc capite Alexandrinis principalibus qui pro patria aduocatione funguntur, vt ne ad libidinem præfecti Augustalis corporalibus adficiantur iniuriis, quod & principalibus Vulsinensium in Hetruria datur, *l. vrbis C. Th. eod. tit.* De præfecto Augustali dixi in tit. *de can. larg. tit.* Ait, *Quinque summates* vt in *l. 4. ℑ. de navicul.* & Symmachus, *Summates Aricina vrbis.*

LVIII. IDEM AA. ISIDORO PP. Eum qui triginta annis in Alexandrina ciuitate ciuilibus inhæserit muneribus, corporalibus muniis non pecuniariis excusari conuenit: habita consideratione videlicet meritorum: vt hoc bene cogniti priuilegium consequantur, nec eo passim fruantur indigni. DAT. PRID. NON. IVN. CP. ISIDORO ET SENATORE COSS.

Datur & aliud beneficium quasi pro emerito curialibus Alexandrinis, qui per XXX. annos functi in ea sunt ciuilibus muneribus, vt deinceps vacent à corporalibus, non etiam à patrimonialibus. sed hoc ita,

A si strenue & serio per tot annos in ea versati sint, non negligenter, non scelerate, non defunctorie.

LIX. IDEM AA. ISIDORO PP. Si quos spontaneos hypomnematographi munificos suis exhortationibus ad publicas nominauerint functiones, iubemus non expectandum esse consensum pro tempore viri spectabilis Augustalis, qui fit plerunque venalis, sed vtriusque partis sufficere voluntatem, vt incipiat functio, quam nullus incusat: tunc ad memoratum iudicem tam nominati, quam etiam creatoris consona relatione currente.
B quam si suscipere vel confirmare distulerit, sciat se vigintiquinque librarum auri condemnatione plectendum. DAT. PRID. NON. IVN. CP. ISIDORO ET SENATORE COSS.

A Strabone inter magistratus ciuitatis Alexandrinæ numeratur *ὑπομνηματογράφος*, lib. XVII. qui Latine dici potest Commentariensis. Videntur duo fuisse, vt in aliis ciuitatibus Duumuiri, qui nominationes ad munera ciuilia facerent, quas ratas esse cauetur hoc capite, etiamsi sine consensu factæ sint præfecti Augustalis, qui & inuitus eas confirmare cogitur, videlicet vtriusque partis, id est, nominantis & nominati concurrente consensu.
C Nominatorem creatorem vocat, vt in *l. 2. ℑ. quo quisque ord. con. l. 2. §. si eo tempore, D. de adm. rer. ad ciu. pert.* Addatur *l. vlt. ℑ. de hered. decur.* vbi vulgo male, *creditores*, pro *creatores*, lib. 45. *βασιλικῶν*, *χειροτονηταί*.

LX. IDEM AA. THOMÆ PP. Nullus qui nexu generis curiæ tenetur obnoxius, per substitutam quamcunque personam curiales impleat functiones, sed ipse per se debitum patriæ munus exsoluat, & si spectabili dignitate decoratus sit: nisi hoc ei speciali beneficio sit concessum. hi vero qui honorario titulo illustrem dignitatem consecuti sunt, per
D substitutos periculo suarum facultatum curiæ muneribus satisfacere non vetentur. DAT. V. KAL. MART. CP. EVDOXIO ET DIOSCORO COSS.

Vt is qui origine est curialis, etiamsi spectabili dignitate veluti Comitiua primi ordinis decoratus sit, per se non per substitutum munera ciuilia obeat, nisi hoc ei princeps specialiter concesserit. Vt is qui illustri dignitate honestatus est, veluti magisteria, eam per substitutum obire possit suo periculo. & hæc postrema legis verba repetita sunt in *l. ad similitudinem ℑ. de episc. & cler.* in qua idem significatur datum episcopis, presbyteris, diaconis. Alij clerici, vt puta hypodiaconi, lectores, cantores, exorcistæ, ostiarij
E retracti in curiam per se munera obeunt, *l. si quis curialis, ℑ. de episc. & cler.* nec obstat *Nou. 123.* quæ quod in præteritum indulget, in futurum vetat.

LXI. IMP. LEO A. IVLIANO PP. Neque Dorotheum virum illustrem, & totam eius substantiam, neque Irenæum virum spectabilem tribunum & notarium, & si ante paternas illustres dignitates natus est, vllam inquietudinem pro curiali genere & conditione sustinere decreuimus. Libertos quoque eorum vel qui iam sunt, vel futuri sunt, eorumque

posteros, quotiescunque continuata temporum & successionum perpetuitate nascentur, à conditione curiali & functione esse liberos: lege diuæ memoriæ Iuliani, quæ de materno curialium Antiochenæ ciuitatis genere promulgata est, nihil in persona viri illustris Dorothei, vel viri spectabilis Irenæi, vel aduersus facultates eorum, vel aduersus liberos eorundem, vel qui iam nati sunt, vel postmodum quoquo tempore nascentur, vel aduersus substantias eorum roboris vel iuris habitura. circa alias sane vniuersas personas de materno genere ad memoratæ Antiochenæ ciuitatis tantummodo curiam pertinentes, eandem legem præcipimus obtinere propriam firmitatem.

A generali constitutione, vt liberi ante illustratum patris suscepti curia retineantur, de qua dicemus j. & à priuilegio *l.* 22. s. hæc lex familiam excipit Dorothei viri illustris, & filij eius Irenæi viri spectabilis.

LXII. Idem A. Constantino pp. Si ille qui ex filia decurionis Antiochenæ splendidissimæ ciuitatis & patre, qui nullius alterius ciuitatis muniis debeatur, procreatus est, sub examine prouincialis iudicis, vel sponte confessus, vel certe conuictus, quod ex filia sit curialis progenitus, & albo decurionum adscriptus fuerit: nullam sibi superesse facultatem negandæ vel euitandæ conditionis existimet, & curialem non adspernati fortunam aui materni sui pertentet, nec dubitet se muneribus curialibus subiacere. Quod si quem curia, de qua præsens sanctio loquitur, natum ex filia curialis minime secundum præstitutam ordinationem sibi sociandum curauerit: prolem eius pulsare nullo modo penitus poterit. nec enim patimur conuentionem eiusmodi prætermisso filio, quem curialis filia ediderat, à nepote vel pronepote, vel vlterius incipere.

Confirmatur *l.* 22. s. hoc addito, vt à filio huiusmodi conuentio incipiat, non à ceteris liberis. Filius igitur si non fuerit curiæ Antiochenæ vindicatus, non vindicabitur etiam nepos,

LXIII. Idem A. ad Senatum. Doctitij viri clarissimi iubemus fortunam super curiali conditione nullo modo esse inquietandam, nec facultatibus eius, sed eo qui huiusmodi conamen inierit, sacrilegij pœnam luituro. omnes qui post peractam illustrem administrationem, vel adhuc in ea posito patre suo gignuntur, à curialium intentione defendantur vna cum paternis sine dubio substantiis, quas cum persona patris à curiali nexu liberas esse nemo dissimulet.

De senatore ad senatum scribit, ne Doctitio vel facultatibus eius vlla moueatur de curiali conditione controuersia. legendum in contextu, *nec facultatibus eius scilicet eo qui huiusmodi conamen inierit, sacrilegij pœnam luituro.* Quod sequitur, *Omnes*, initium est alterius sententiæ, quæ nihil commune habet cum re Doctitij. Vt nati ex illustribus vel administrantibus vel administratione perfunctis, curiæ non teneantur. Ergo antea nati tenentur, idque innuit *l.* 61. s. *prox. l. pen. l. vlt.* j. Proinde illustris filius non est, qui natus est ante illustrem dignitatem patris. qua ratione fortiter defendi potest, filium regis non esse eum, qui natus est antequam pater regno potiretur: qua Xerxes obtinuit aduersus Darium fratrem natu maiorem. At secus est tamen in decurionum & senatorum filiis, vt dicemus in *l.* 11. j. *de dign.* & in filiis patronorum fisci, vt in *l. vlt.* j.

LXIV. Imp. Zeno A. Sebastiano pp. Neminem ex his qui obnoxij curiæ constituti, ab initio felicissimi nostræ pietatis imperij Comitum priuatarum rerum nostræ vel pijssimæ Augustæ partis, seu Comitis sacrarum largitionum, vel Comitis domesticorum, Quæstoris, vel magistri officiorum ad actum administrationis gerendum prouecti sunt, vel in posterum prouehentur, ob hoc curialium munerum laqueos volumus euitare: sed obligatos cum liberis suis quandocunque progenitis, & facultatibus suis, post administrationem depositam curiæ commoditatibus inseruire: nisi forte aliis priuilegiis super hoc legibus cognitis muniantur. nam alia vniuersa legitima, vel ex constitutionibus data priuilegia, integra volumus illibataque seruari. Ne tamen indulti honoris inane nomen retinere videantur, dignitatum titulis potiantur, & per substitutos suarum periculo facultatum curialibus muneribus respondentes, habeant integra illibataque priuilegia dignitatis. Eos vero qui præfatas dignitates ante initium nostri imperij consecuti sunt, cum facultatibus suis, & post eam dignitatum progenitis filiis, à curialibus nexibus vel honore decreuimus liberari. Hos autem qui quocunque tempore patricij, vel consules, aut consulares facti sunt, aut in posterum fuerint, aut magistri militum, vel præfecti prætorio Orientis, vel Illyrici, vel vrbis administrationem in actu positi quandocunque gessere, aut postea gesserint: omni modo cum facultatibus suis, & post eam dignitatem progenitis filiis à curiarum nexibus vel honore decernimus liberari.

In contextu legendum, *Comites priuatarum nostræ vel pijssimæ Augustæ partis, siue comites largitionum, vel comites domesticorum, quæstores, vel magistri officiorum licet ad actum, &c.* quam lectionem confirmat *l. prox.* Hæ autem omnes, quæ hac lege recensentur initio, dignitates illustres sunt, & ex ea qui eas ante Zenonis imperium administrauerunt, curia liberantur vna cum liberis post eas dignitates susceptis. Ante suscepti in curia retinentur. At post Zenonis imperium, qui eas dignitates administrauerunt per se, vel per substitutum, curiæ satisfacere coguntur, sicut & honorarij illustres, *l.* 60. s. & liberi eorum quandocunque suscepti. Recensentur in extre-

mo aliæ dignitates æque illuſtres, quæ tamen curia abſoluunt, etiamſi poſt Zenonis imperium adminiſtratæ ſint, exceptis liberis ante eas dignitates ſuſceptis. Loquitur de præfectis tantum prætorio Orientis & Illyrici, quoniam hæc lex tantum pertinet ad Orientale imperium.

LXV. Imp. Anastasivs A. Polycarpo pp. Diuæ memoriæ Zenonis ſacratiſſimam conſtitutionem, quæ de curialibus poſt certas excelſas adminiſtrationes ſeu dignitates conditionis nexu liberandis lata eſt, in hac parte tantummodo duximus corrigendam, qua cauetur eos etiam qui ante eandem conſtitutionem (ab initio tamen eiuſdem diuæ recordationis Zenonis imperij) Comites priuatarum noſtræ vel piiſſimæ Auguſtæ partis, ſeu Comites ſacrarum largitionum, vel Comites domeſticorum, Quæſtores, aut magiſtri officiorum, licet ad actum adminiſtrationis gerendum prouecti ſunt, minime curialium munerum laqueos ob hoc euitare, ſed obligatos cum liberis ſuis quandocunque progenitis & facultatibus ſuis, poſt adminiſtrationem depoſitam curiæ commoditatibus inſeruire: niſi forte aliis priuilegiis ſuper hoc legibus cognitis muniantur. his etenim qui memoratas adminiſtrationes vel vnam ex his peregerunt, necnon liberis & rebus eorum beneficium, quod ante per illuſtrem adminiſtrationem peractam eis adquiſitum eſt, intactum illibatumque iubemus ſeruari, vt relaxatione conditionis & munerum curialium per anteriores principales diſpoſitiones ſibi conceſſa, tam ipſi quam liberi eorum poſt huiuſmodi adminiſtrationem adeptam procreati, vna cum propriis ſubſtantiis potiantur, & ſi contigerit eos poſt diuæ memoriæ Zenonis conſtitutionem, ſiue per ſe ſiue per ſubſtitutos ſuos, curiæ competentia munera ſubiiſſe. Eadem videlicet conſtitutione diuæ memoriæ Zenonis ex die quo promulgata eſt, ſuas vires obtinente: cum conueniat leges futuris regulas imponere, non præteritis calumnias excitare.

In hoc Iuſtiniani Codice ponuntur ſæpe leges, quibus ſuperioribus derogatur, vix quibus ſuperioribus abrogetur. In Codice Theodoſij non ita. Hæc lex derogat proximæ, in qua Zeno curiæ obligat eos, qui ab imperij ſui auſpiciis facti eſſent comites priuatarũ, Comites largitionum, Comites domeſticorum, quæſtores, Magiſtri officiorum. In hac Anaſtaſius ſoluit, modò ſi ante conſtitutionem illam Zenonis eas geſſiſſent dignitates, nec vult ſibi eoſdem quidquam præiudicaſſe, quod aliquandiu paruerint Conſtitutioni Zenonis, idque merito. Debuit enim Zeno in futurum legem ferre, non in præteritum adempta, libertate iis, qui iam ad eam iure peruenerant, ex *l. 63.* & aliis pleriſque conſtitutionibus.

LXVI. Imp. Ivstinianvs A. Demostheni pp. Curialibus conſortiis conſulentes, cenſemus vt nemo ſibi blandiatur, &

A non certis modis ſeſe liberum eſſe exiſtimet, ſed pro noſtra forma tantummodo ſciat poſſe libertatem ſibi curialis competere conditionis: omnibus anterioribus modis, quos non comprehendit præſens ſanctio, ex præſentidie antiquandis. Si quis igitur vel ſummum patriciatus honorem fuerit conſecutus, ſiue infulis conſulatus honorarij aut ordinarij fuerit ampliatus, vt vel conſul, vel conſularis efficiatur, ſeu præfectorum prætorio infulas ſuſceperit gubernandas, vel vrbicariam (in ipſo tamen actu) meruerit præfecturam,
B nec non magiſtri militum officium gerendum ſuſceperit: is gaudeat ſe huiuſmodi conditionis eſſe exſortem & liberum cum ſuis facultatibus, ſuaque poſteritate, quam poſtquam meruit dignitatem, vel actum geſſit, ediderit: anterioribus filiis in conditione priſtina remanſuris. Sed & tam prælaturæ quæſtoris quam viri eloquentiſſimi fiſci patroni, tam præfecturæ, quæ Orientalibus & Illyricianis præſidet ſedibus, quam vrbicariæ, cum ad fiſci patronatum peruenerint, nexibus curiæ liberantur, vna cum ſubſtantiis & liberis
C ſuis, quos vel ante habuerint, vel poſtquam ad eundem gradum prouecti ſunt. Viri etiam clariſſimi principes agentium in rebus curiæ libertatem ex antiquis legibus conſecuti ſunt & viri ſpectabiles proximi ſacri ſcrinij noſtræ memoriæ, & ſacrarum epiſtolarum, necnon ſacri ſcrinij libellorum, ſacrarumque cognitionum & diſpoſitionum, cum ſubſtantiis & liberis ſuis, quos per emerita ſtipendia ſuſceperint. hoc etiam nos corroborantes intuitu laborum, quos multo, longo, prolixoque tempore pertulerunt, intactum illibatumque
D conſeruamus: vt hi omnes fortuna curiali liberentur cum ſua ſubſtantia ſuaque ſobole ſecundum ea quæ prædiximus. Ex æuo autem ſequente progenitos antea nullius futuri fiſci patroni liberos concedimus liberandos, ve ne quod ſummis apicibus dignitatum non eſt conceſſum, hoc alij ſibi audeant vindicare: ſed progeniti filij ante, quam ad fiſci patronatum peruenerint, in conditione priſtina remaneant. Aliis autem modis quam his, quos ſingulatim enumerauimus, ſine legibus antiquis comprehenſi ſunt (qualis erat is,
E quem ex tribus maribus conceſſum ante fuerat patri maximo ſenatui ſociare) ſiue comprehenſi anterioribus ſcitis non fuerant, liberationem competere cuidam curialis fortunæ nullo patimur modo: ſed ſiue pragmatica ſanctio ſuper hoc proceſſit, ſiue ſententia eminentiſſimæ præfecturæ, ſiue alius modus (quicunque excogitatus eſt) omnia ea penitus vacuari, & pro infectis haberi, & curialia corpora ſuis reddi ciuitatibus, & ſubſtantias eorum ſubiacere, nulla excuſatione eis penitus competente.

Hodie Comitiua priuatarum, vel largitionum, vel domesticorum, vel quæstura, vel magisterium officiorum curia non soluit. Patriciatus, Coosulatus Consularitas, Magisterium militum, Præfectura prætoriana vel vrbicaria, Patronatus fisci, Principatus agentium io rebus, Proximatus sacrorum scriniorum curia soluit, Patriciatus & Consularitas solo titulo honoris. Reliquæ non nisi administrationis merito, *Non. 70. & 81.* Ait, *Sed & tam prælaturæ.* Locus est corruptissimus. Affirmo legendum, *Sed & viri eloquentissimi fori patroni, tam præfecturæ, quæ Orientalibus & Illyricianis præsides sedibus, quam vrbicariæ.* Fuit certus aduocatorum numerus in foro præfecturæ prætorianæ & vrbicariæ, qui Statuti dicebantur, sicut in quaque militia & collegio certi statuti sunt, alij supernumerarij dicuntur, & fuit sub primiceriis, vt Balsamon scribit Nomocanonis 8. c. 13. Ex eis duo fisci patroni quotannis prodibant: qua ex re curiali & cohortali fortuna liberabantur cum liberis omnibus quandocunque susceptis, quod tamen illustres non habuerunt. nam liberi ex eis ante illustratum nati, non sunt illustres. Sed Iustinianus hac lege idem statuit in fisci paronis, vt in posterum ij tantum cum patribus curia liberentur, qui fuerint post patronatum fisci procreati. Iuris aotiqui vestigium est in *l. 8. C. de adu. diu. iud* vbi quod erat expressum de curiali conditione propter hanc legem Tribonianus immutauit. Ad extremum Iustinianus abrogat omnes alios modos soluendi curialis vinculi, abrogat *l. 132. C. Th. de decur.* Abrogat & alibi quartam Sabinianam datam adoptato ex tribus maribus, *§. sed ea omnia, Instit. de her. quæ ab int. def.* Alciatus male censet legendum, *Tribus manibus*: quem ob id quidam alij etiam notarunt, sed rem non explicaruot. Erant hæc tres liberos mares habentium iura: Vni dato senatui, curiæ liberatio contingebat: Vni in adoptionem dato, quarta omnium bonorum adoptatoris ex S. C. Sabiniano deferebatur, sicut impuberi arrogato ex Constitutione Antonini. De principibus agentiom in rebos quod hac lege cootinetur, non caret difficultate quam discutiemus in *l. 7. C. de pri. ag. in reb.*

Si seruus aut libertus ad decurionatum aspirauerit.

Tit. XXXII.

I. IMPP. DIOCLETIANVS ET MAXIMIANVS AA. ET CC. SATVRNINO. Si libertus vel ius aureorum anulorum adeprus non est, vel natalibus suis non est restitutus, præses prouinciæ non tantum curiæ participare non permittet, sed iuxta legis seueritatem congruenti pœna vlciscetur.

Liberti in decurionum ordinem conscribi non possunt: libertinorum filij possuot, quia ingenui sunt. idque etiam in senatu maximo obtinet, *l. 9. C. de dignit.* quod tamen turpe & inuidiosum fuit, & Imperatori Claudio vitio vertitur, quod latum clauum tribuerit libertini filio: & Appio Claudio, quod in censura inquinarit senatum lectis libertinorum nepotibos. At impetrato iure anulorum aureorum vel restitutione natalium, libertini in curiam admittuntur. Anulo vtebantur ingenui. idcirco anulus libertinis datur, vt quasi ingenui viuant. Scribit Dio Musam medicum ab Augusto accepisse anulum aureum, & subiicit, *Erat enim libertinus.* Meliore autem conditione sunt natalibus restituti, quam anulo donati. hi honore augentur, conditionem non mutant, iura tantum & munia, dum viuunt, ingenuitatis habent, *Non. 74. l. falsa, D. de cond. & dem. l. etiam, D. de bon. lib. l. 2. C. de iu. an. an.* vbi pro *libertinitatis*, legendum *libertinis.* Illi conditionem mutant, quippe eum eis naralibus restituantur, in quibus homines fuerunt, nondum neque naturali neque ciuili iure descripto, *l. 2. D. de nat. rest.* ergo vere fiunt ingenui, *l. vlt. C. de bon. lib.* At ex *Non. Iustiniani 78.* ipso iure omnes liberti natalibos restituuntur, & ius habent anulorum, saluo iure patronatus. Possunt igitur omnes hodie in curiam admitti, & cessant pœnæ legis Visellıæ, quam intelligunt hoc loco Imperatores, dum aiunt *Iuxta legis seueritatem.*

II. IDEM AA. ORICINÆ. Piæses prouinciæ si eum qui ædilitate fungitur, seruum tuum esse cognouerit, si quidem non ignarum conditionis suæ ad ædilitatem aspirasse prospexerit, ob violatam seruili macula curiæ dignitatem, congruenti pœna afficiet. Si vero cum opinione publica mater eius pro libera haberetur, ex decurione procreatus, ad capessendum honorem errore lapsus processit: dominio tuo eum subiugabit.

Seruus si sciens aspirauerit ad honorem curiæ, grauissima pœna adficitur. si ignorans, illæsus domino redditur. An & scienti domino? quod videtur: nam nec sciente domino decurio fit, etiamsi ea fini manumittatur. Sed magis est vt addicatur fisco, arg *l. generali, C. de tabul.* Cur enim eo passus est dominus inquinari cotiam? Præterea hæc lex ostendit, communem opinionem libertatem non tribuere seruo ædilitatem gerenti potius, quam ædili. arbitror & gesta per eum ipso iure nulla esse, vtilitatis tamen causa sustineri, *l. Barbarius, D. de off. præt.*

De prædiis curialium sine decreto non alienandis.

Tit. XXXIII.

I. IMPPP. VALENTINIANVS THEOD. ET ARC. AAA. CYNEGIO PP. Si quis decurionum vel rustica prædia, vel vrbana venditor necessitate coactus addicit, interpellet iudicem competentem, omnesque causas sigillatim, quibus strangulatur, exponat: & ita demum distrahendæ possessionis facultatem accipiat, si alienationis necessitatem probauerit. Infirma enim venditio erit, si hæc fuerit forma neglecta. ita enim fiet, vt nec immoderatus venditor, nec emptor (cuiuscunque sit conditiouis) inueniatur iniustus. Denique nihil erit postmodum, quo venditor vel circumuentum se insidiis, vel oppressum potentia comparatoris queri debeat: quandoquidem sub fide actorum, & de necessitate distrahentis, & de voluntate patuerit comparantis. Quod si quis contra

vetitum occultis molitionibus per suppositas fraude personas cuiuslibet loci, quem tamen ei decurio distrahat, comparator exstiterit, sciat se pretio, quod dedit, esse priuandum: & locum quem comparauit, cum fructibus esse restituendum. DAT. VIII. KAL. DECEMB. CP. HONORIO NB. P. ET EVODIO COSS.

Non valere venditionem prædiorum curialium, nisi fiat causa probata apud acta præsidis, *l. 2. ff. de off. eius qui vic. al. iud. obt.* vel præfecti prætorio ex *Nou.* Maioriani de curialibus, quam sequitur Cassiodorus lib. VII. formula vltima ad præf. prætorio, non ad præpositum: idemque lib. IX. consequenter huic constitutioni: *Prædia*, inquit, *curialium, vnde maxime mediocribus parantur insidiæ, nullus illicita emptione peruadat, quia contractus dici non potest nisi qui de legibus venit. Cuiuscunque sit conditionis*] Siue collega siue non, *l. 2. Cod. Th. eod. tit. Sciat se pretio*] Qui prædium curiale emit sine decreto, curiali venditori restituit prædium cum fructibus, nec tamen ab eo pretium recipit vel meliorationes. idemque fit si quis emerit capite censitos sine terra, *l. 7. ʃ. de agr. & cens.* nam & hoc casu Reip. interest, vt censiti terræ suæ adhæreant, & illo vt curiales sua teneant, ne patrimonij dissipatione ad munera ciuilia minus reddantur idonei. Vtroque item casu æquum est, vt qui sciens (nec enim causari iuris ignorantiam potest) ad eam emptionem accessit, pretium amittat & sumptus. Idem quoque obseruatur, si quis dempto canone, quod fit illicite, prædium dominicum emerit, *l. vlt. ʃ. de fun. rei priu.* nam & domino rerum priuata conseruari publice interest, & temerario emptori pretium reddi rationis non est. Non idem obseruatur si non vicanus vicani prædium emerit. Hic enim pretij deductionem habet, *l. 1. ʃ. non lic. habit. met.* aduersus quam ex superioribus iuris speciebus, quæ diuersæ sunt, & in quibus emptorem maius damnum mereri visum est, non argumentamur recte. An igitur superioribus speciebus venditoris lucro pretium cedet? Minime vero, cum sit etiam ipse in vendendo mala fide versatus. Assentior Accursio, qui id multarum legum argumento æ-tario inferendum censet in *d. l. 7.* & in *l. pen. ff. de resc. vend.*

II. IMPP. THEODOSIVS ET VALENTINIANVS AA. FLORENTIO PP. Nec venditio rei hereditariæ curiæ adquisitæ, aut debitoris hereditarij qui soluerit, liberatio aliter admittenda est: nisi apud acta totius, vel maioris partis ordinis intercedente decreto, ineundi contractus, vel dissoluendæ obligationis causa probetur. Ita enim & id quod ex ea redigitur, ad prædiorum iubemus comparationem expendi. quorum reditus omnes (sicut dictum est) eiusdem curiæ publicis muneribus, quæ solatio egere constiterit, iustissime seruabuntur: ex consensu omnium, maxime ditiorum, vel idonea fideiussione oblata, conductoribus eligendis. DAT. V. ID. IVN. CP. FELICE ET TAVRO COSS.

Lex prima est de prædiis decurionum. Hæc de rebus mobilibus, vel nominibus curiæ hereditario iure adquisitis. Res hereditaria iure non venditur, debitor hereditarius soluendo non liberatur, nisi venditio aut dissolutio obligationis ex ordinis decreto fiat. Ex pecunia inde confecta prædia comparantur, quorum reditus curiæ oneribus seruiant. Reditus plerunque sunt pecuniæ, quæ ex locatione prædiorum rediguntur, *l. liberto. l. fundi, D. de vsuf. leg.* Conductores autem idonei eligendi sunt. Quod ait, *sicut dictum est*. indicio est hanc legem partem esse amplioris cuiusdam Theodosij Constitutionis, cuius & alia pars est in *l. 1. ʃ. tit. prox.* & *l. 1. C. Th. de imp. luc. desc.*

III. IMP. ZENO A. SEBASTIANO, PP. Curiales vendere quidem res immobiles, vel mancipia rustica prohibemus sine interpositione decreti: donationes vero vel permutationes, vel quoslibet alios etiam sine decreto permittimus celebrare contractus: quoniam & sacræ constitutiones, quæ super hoc à retro principibus latæ sunt, in plurimis suis partibus de pretio non redhibendo locutæ sunt: vt ex hoc apertissime detur intelligi, solum emptionis decurionibus sine decreto interdictum fuisse contractum. cum tamen venditio intercedente (vt dictum est) decreto agitur, nullum eos, vel qui ab his comparant, dispendium cuiuscunque personæ, vel causæ, vel theatralis liberalitatis nomine (quod frequenter fieri dicitur) sustinere decernimus: nec ex tabella decretum recitari, sed curialium vel maioris partis curiæ relatione currente, sine vlla malignitate referentium, vel damno contrahentium, ad confirmandam emptionem competentis iudicis proferri sententiam.

Ait, *Mancipia rustica.* Olim quælibet, *l. 1. C. Theod. tit.* hodie merito sola rustica, arg. *l. lex, ff. de admin. tut.* Ait, *Donationes.* Sola venditio inhibetur, & ideo in rubrica, *Alienandis*, id est, vendendis, vt in *l. 1 ff. de iur. emph.* donatio vel permutatio non inhibetur. quam legem mirabilem Iustinianus vocat *Nou. 38.* Sed causa eius hæc est, quod facilius quisque vendat quam donet: cuius etiam ratione S. C. obligatæ mulieri succurrit, non donanti. lex Iulia inhibet hypotecam fundi dotalis, non alienationem: Caninia familiæ manumissionem testamentariam, non inter viuos: mores Parisiorum largitionem omnium bonorum testamentariam, non inter viuos. At hæc causa Iustinianum non mouit, quousinus idem ipse ius in donatione, quod in venditione constitueret, neutram valere sine decreto, vt ipse refert *Nou. 38.* & hanc eius constitutionem sub hoc titulo desiderari: quodque in quibusdam veteribus Codicibus ad finem tituli de decur. in aliis ad finem tituli proximi, adnotatum est, deesse constitutionem Græcam: huius tituli extremo adnotari debuisse puto. Quin & postea Iustinianus *Nou. 87.* nec cum decreto donationem permisit. Decretum autem fieri hac lege constituit Zeno, consensu curiæ & sententia competentis iudicis viua voce, non ex periculo siue tabella recitata, ne quid pro scriptura exceptoribus dare contrahentes necesse sit. Omnino enim vult decretum fieri sine damno, sine impendio vllo, adeout nominatim etiam caueat, ne quod frequenter fieri iis venditionibus solet, quidquam theatralium nomine contrahentes præstent. *De pretio*] Vnus tantum est contractus in quo interuenit pretium, is est emptio venditio. Dicitur & merces locationis pretium, sed καταχρηστικῶς. *Relatione*] Sic *ff. de decur. l. 59. consona relatione currente.*

Quando & quibus quarta pars debetur ex bonis decurionum, & de modo distributionis eorum.

TIT. XXXIV.

I. IMPP. THEODOSIVS ET VALENTINIANVS AA. FLORENTIO PP. Si decurionum consortio sit alienus qui curiali successit, competentis eidem iuris (siue ex asse, siue ex parte heres sit bonorumve possessor) partem quartam iure optimo à curia peti decernimus. DAT. V. ID. IVN. CP. FELICE ET TAVRO COSS.

Si non curialis curiali successerit ex asse, quarta pars bonorum curiæ debetur, cum onere tamen æris alieni, *l. 2. §. æque diuerso*. Si plures non curiales ei successerint ex partibus, singuli pro rata conferunt ad quartam curiæ debitam. *Eidem*] Successori.

II. IDEM AA. APOLLONIO PP. Meminimus nuper emissa lege diuali, portionem quartam de facultatibus curialium fati munus implentium, quæ ex qualibet nouissima voluntate, vel ab instato etiam, ad quemcunque (præterquam si ad filios curiales) deferantur, curiarum deputasse corporibus. sed multi tanquam corrumpendi totius patrimonij occasione captata, vnusquisque rei sibi particulam vindicando, adeo totas dilacerant facultates, vt dum participibus relictarum opum nocere cupiunt, sua quoque iura præcipitent. Quorum nimiam licentiam prouida dispositione refrenantes, ipsis quidem curialibus occupandi sua auctoritate res mortui copiam denegamus. Heres autem ad quem ab intestato vel ex postrema voluntate directis vel fideicommissariis verbis decurrit hereditas, omne patrimonium, quod relictum est, in partes quatuor diuidi procuret: vt rebus totis in sortium casum deductis, vel curiæ quadrantis, vel heredi aut fideicommissario per vniuersitatem dodrantis electio ex sortis felicitate contingat. ita scilicet & præfati successores, & curia promiscui rerum dominij liberabuntur incommodo. Naturale quippe vitium est negligi, quod communiter possidetur: vtque se habere nihil, qui non totum habeat, arbitretur: denique suam quoque partem corrumpi patiatur, dum inuidet alienæ. Sed vbi quarta pars bonorum mortui curiæ debet offerri, immobiles quidem res, quæ nec latere facile possunt, nec euiquam (si diuulgentur) officiunt, sub aspectu etiam curialium æstimari diuidique concedimus. mobiles autem res vel se mouentes, vel instrumenta, vel si quid aliud in huiusmodi iure consistat, in medium proferri diuulgarique non patimur, sed iuratis successoribus

A cum apud se diligenter æstimauerint quæ quantique sint pretij facultates, credi oportere decernimus. quid enim tam durum, tamque inhumanum est quam publicatione pompaque rerum familiarium, & paupertatis detegi vilitatem, & inuidiæ patere diuitias? In exigendis vero debitis, si pretium quod pro quarta parte actionum curiæ competit, successores præstare noluerint, cautionibus iurata fide prolatis in medium, vnusquisque à debitoribus conuenientem sibi exigat portionem, éque diuerso æs alienum, si cui defunctus fuerat obligatus, tam iidem succes-
B sores, quam curia pro sua forte restituere compellantur. Quod si sæpedicti successores, sacramentum sibi crediderint excusandum, tunc vero ac similitudinem rerum immobilium diligentior curialibus omnium rerum indago præbebitur: scilicet vt vniuersis mortui facultatibus in aperto propositis, vel æstimatio rerum, vel diuisio sub præsentia curialium celebretur. In omnibus autem casibus, vbi quarta pars curiæ competit, transactiones interpositas firmas illibatasque manere decernimus. Ad filiorum vero curialium,
C vel nepotum ac pronepotum scilicet decurionum similitudinem, ad quos integras opes peruenire censuimus: filiam, quinetiam neptem, pronepteme principali eiusdem ciuitatis, vnde pater, auus, vel proauus oritur, nuptam: rerum vel ab intestato, vel dispositione vltimæ voluntatis quæsitarum, integrum nullaque parte minutum dominium habere sancimus. Quod si post parentum obitum inueniantur innuptæ vel viduæ, impuberibus quidem, post transactam pubertatem: in aliis vero quæ pubertatem excesse-
D rint, vel etiam in viduis, post mortem parentis triennium duntaxat volumus expectari: vt interim quarta portio suspensa aut apud eam, si in matrimonio curialis eiusdem ciuitatis fuerit collocata perpetuo iure permaneat: vel si intra id tempus alienum eadem curia sortiatur maritum, penitusve nupta non fuerit, memorata pars totius substantiæ curiæ cum triennij tam vrbanorum, quam rusticorum prædiorum duntaxat fructibus addicatur: ita tamen vt & optionis conditio in offerendis rebus quartæ partis vel
E dodrantis, & sacramenti, tam de quantitate, quam de æstimatione rerum mobilium, deque actionibus inferendis, vel excipiendis (sicut in extraneis personis dictum est) ratio conferuetur. Sed & si mater mortui, vel auia tempore quo filius nepósve moritur, in coniugio eiusdem ciuitatis curialis inuenta fuerit: ne ipsas quidem patimur quartæ portionis subire iacturam. Extraneum quinetiam heredem propinquitatis quidem iure discretum, tamen curiæ eiusdem ciuitatis obnoxium,

xium, supradictæ portionis dispendio liberamus. Dat. vii. Id. Mart. cp. Dioscoro et Evdoxio Coss.

Ait, *Lege diuali*, id est, *l.* 1. ꝩ. Ait; *Præter quam si ad filios curiales.* Ex Nou. Theodosij si filius, nepos, pronepos, pater, auus, proauus non curialis curiali successerit, quarta curiæ non debetur: Ex Constitutione Iustiniani, id est, ex *l. prox.* ꝩ. debetur. Hoc igitur loco non addiderat Theodosius *Curiales*, sed Tribonianus addidit, vt hæc lex congrueret cum Iustiniani lege. Quibus autem casibus debetur quarta, ex vniuerso ea sumitur, non ex singulis rebus. quamobrem heres bona diuidit in partes quatuor, & is eligit cui sors dederit. Forsitan & fratres in diuisione hereditatis, vel heres & fideicommissarius iure Romano sorti totam rem committunt, vt in multis aliis casibus fit, vel inter fratres potius, vt solet hodie, maior diuidit, minor eligit: qualem legem Sulpitius Victor in Iust. Orat. ponit, vt commune patrimonium diuidat qui est maior ex fratribus, eligat minor, & Seneca Declamationum vi. *Sortium casum*] Vet. *Sortium casumque* *Promiscus*] Communio est promiscuum rerum dominium. *Sed vbi quarta*] Rerum immobilium æstimatio & diuisio fit præsentibus videntibusque curialibus: reliquorum æstimatio fit iureiurando successorum, vel si adeo superstitiosi sint vt iurare nolint, omnes proferantur in medium. Cautionibus item prolatis si nolint successores pretium nominum curiæ præstare pro quadrante, nomina inter curiam & successores pro dodrante & quadrante diuidentur, & è contrario pro quadrante, curia agnoscet æs alienum defuncti. *Vel diuisio*] Ex Nou. Theodosij, prout successor elegerit: nam in arbitrio successoris est diuidere, vel quadrantis æstimationem præstare. Ex sententia Iustiniani prout inter ipsos conuenerit. *Ad filiorum vero*] Hoc etiam loco Tribonianus addidit, *Curialium, &c. Scilicet decurionum.* Ex Triboniani igitur siue Iustiniani sententia si filius, nepos, pronepos curialis curiali successerit, curiæ nihil debebetur. idemque est si filia, neptis, proneptis curiali nupta, patri, auo, proauo curiali succedat. Idem si pater, auus, proauus curialis, aut mater vel auia nupta curiali. *Principali*] Principalis pro curiali quolibet, & sic quasi generali vocabulo D. Auguguſtinus Areopagita principales Atheniensium vocat. *Quod si post*] Si moriente curiali filia, eius neptis vel proneptis virgo sit aut vidua, expectatur triennium quoad nubat, & si curiali nubat, assem obtinebit. si non curiali, vel omnino non nubat, quartam curiæ restituet cum fructibus prædiorum tantum. Hæc quæ paulopost sunt verba (*& optionis conditio in offerendis rebus quartæ partis vel dodrantis &c*) absunt ab omnibus libris scriptis, & quantum ego suspicor, ab Haloandro inuecta sunt ex integra Nou. Theodosij, quod iamdiu ostendi in Notis ad lib. iii. Institut. tit. i. *Vel auia*] Idem proauiæ datum non est.

III. Imp. Ivstinianvs A. Mennæ pp. Si quis curialibus muniis obnoxius, vno forte vel pluribus filiis vel filiabus derelictis, filio quidem vel filiis suæ substantiæ partem minimam dereliquit (eam tamen, quæ excludere eos ab inofficiosi querela potest) aliis autem suam substantiam dereliquit, vt ex hac patrimonij distributione apud filium quidem vel filios curiales minima pars substantiæ remaneat, totum autem curiale munus masculis immineat, siue filij sint, siue nepotes, vel

A pronepotes, curiali tamen conditioni obnoxij: sancimus huiusmodi iniquitatem resecari, & non minus quarta portione in masculos posse testatorem transmittere, siue vnus est filius siue plures, nulla deminutione ex permistione sororum eis facienda: vt non solum corporibus, sed etiam substantiis laborantes possint curiale habere consortium. Ad hoc sancimus, si quis curialis filiabus pluribus derelictis ab hac luce fuerit subtractus, quarum vna curiali eiusdem nupserit ciuitatis, aliis filiabus, quæ ad huiusmodi vota non migrauerint, vel extraneis in reliquam par- B tem heredibus derelictis: non videri curiæ ex sententia legis Theodosianæ ad Apollonium scriptæ, satisfieri, sed omnino quartam partem patrimonij curia consequatur, siue vni filiæ, quæ curialibus nuptiis copulata sit, deputanda, siue ex aliis heredibus colligenda: filia proculdubio quæ curiali nupserit, immuni ab huiusmodi quartæ datione seruanda: cum per maritum eius, quantum ad ipsius personam, curiæ sit satisfactum. Et hoc obseruari non solum si vltimo elogio condi- C to testator curialis decesserit, sed etiam si intestato suum diem obierit. sed si quid minus fuerit vel minime derelictum: hoc modis omnibus filio curiali, vel filiæ, quæ nupta est eiusdem ciuitatis decurioni, ex substantia patris curialis vel deputari vel adimpleri: nullo obstaculo curiæ opponendo, si secundum prædictam legem filius, nepos, pronepos, pater, auus, proauus, curiali morienti fuerint derelicti, qui nexibus curialibus ex quacunque vel dignitate vel occasione fuerint absoluti. in hac etenim Theodosianæ legi apertissime volumus esse derogatum. Et D generaliter definimus ex omni causa, neque masculos liberos, neque filias copulatas matrimonio curialis minus quartâ parentis substantiæ habere: vel non extantibus filiis vel filiabus, sed aliis heredibus, ipsam curiam secundum anteriores leges quartæ curialis morientis habere solatium. Dat. Kal. Ivl. cp. Dn. Ivstiniano ii. Cos.

Constituitur hac lege, vt si curialis filium vel filios, nepotes aut pronepotes habeat curiæ obnoxios, filias item neptes aut proneptes, masculis omnimodo relinquat quartam partem bonorum omnium, nec satis sit eis relinqui sortem partemve eam, quæ in- E officiosi testamenti querelam excludit: ea est iure antiquo quadrans legitimæ partis, ex Nou. Iustiniani triens vel semis legitimæ partis. Vnus igitur si filius sit & vna filia, sescuncia iure antiquo, vel ex Nou. Iustin. sextans bonorum omnium singulis relinquendus est querelæ excludendæ causa. Ceterum in casu proposito quadrans bonorum omnium filio relinquendus erit. *Vt non solum corporibus*] Personalia & patrimonialia munera obeuntes. *Ad hoc sancimus*] Si curialis habeat tantum filias, & ex eis aliæ curialibus nuptæ sint, aliæ plebeis, vel etiam innuptæ, exemplo filiorum, iis quæ curialibus nuptæ sunt, omnimodo quæ,

drantem bonorum omnium relinqui necesse est, nec satis est si eis, aliis filiabus vel extraneis heredibus institutis, relinquatur minima illa portio, quæ querelam inofficiosi testamenti excludit. quod ait esse ex sententia l. 2. quæ filiabus non curialibus nuptiis negat integras opes deberi sine quartæ deminutione. *Deputanda*] Imputatur filiæ quarta si tantum ei relictum sit iudicio defuncti. Colligitur ex aliis heredibus, si filia nihil, aut minus habeat quarta. Ipsa filia quæ curiali nupta est, nihil confert filio curiali ad quartam conficiendam. *Secundum prædictam legem*] Ex prædicta Nou. Theodosij si filius, nepos, pronepos, pater, auus, proauus non curialis curiali successerit, curiæ nihil debetur. qua in parte Iustinianus nominatim ait, se Nouellæ Theodosij derogare. quamobrem inscienter Tribonianus Theodosianæ legis verba accommodat ad Iustiniani Constitutionem. nam Theod. legis verbis ita conceptis, ei sane nihil derogatur. Ad hæc ineptum fuit in filiis id & ceteris adscribere, quod Tribonianus adscripsit, cum in extremo legis idem generaliter constituatur in omnibus extraneis. Illud prætermittendum non est ex Iustiniani *Nou.* 38. 18. 89. quadrantem debitum curiæ versum esse in dodrantem, & ideo liberis curialibus hodie omnimodo relinquendum esse dodrantem, nec sufficere trientem vel semissem legitimæ portionis.

De imponenda lucratiuis descriptione.

Tit. XXXV.

I. IMpp. Theodosius et Valentinianus AA. Apollonio pp. Descriptionis onere filiquarum quatuor, quas ex lucratiuis iugationibus tantum, non humanis, vel animalium censibus, neque mobilibus rebus iubemus indici, & si curiales non sint, maiores ac posteros liberamus, vt si pater, auus, proauus, filio, nepoti, pronepoti, vel filiæ, nepti, proneptive (nec interest nuptæ sint curialibus, necne) in postrema voluntate, vel inter viuos etiam donatione quidquam de suis opibus largiatur: memoratæ descriptionis cesset indictio. Eque diuerso, vt si posteri ad maiores prædicta sibi consanguinitate deuinctos præfatis titulis suas conferant facultates, nullius accessione grauaminis huiusmodi liberalitas oneretur. in tam enim necessariis sibi coniunctisque personis sub liberalitatis appellatione debitum naturale persoluitur. cuius auctoritatem iuris pariter valere sancimus, & si ab intestato succedant præfati sibi generis ordine sociati: ex his enim successionibus maxime debiti potius solutio, quam muneris oblatio comprobatur, quæ non largientibus etiam dominis, ipsa propinquitatis serie deferuntur. Ceteri vero, licet quadam inter se cognatione iungantur, nunquam tamen curiale prædium sine prædicto onere lucrabuntur: nisi forte is cui lucro res cesserit, eiusdem ciuitatis ordini sit obstrictus; qui licet inter extraneos numeretur, vacuum tamen ea fun-

A ctione, quod datum est, consequatur. nam cum personæ condicio non mutetur, ne rei quidem statum conuenit immutari Lucratiuas vero res eas tantum volumus appellari, & prædictæ descriptionis grauamen excipere, quæ hereditatis, legati, fideicommissi iure, mortis causa donatione, vel cuiuslibet postremæ voluntatis arbitrio ad quempiam delabuntur. Inter viuos etiam donatio simplici liberalitate confecta, lucratiuæ merebitur & nomen & sarcinam. Si vero vel socer futurus filij, vel nepotis, vel pronepotis sponsæ ad finitatis coeundæ causa donauerit, vel pa-

B rens etiam filiam, vel neptem, vel proneptem curiali seu extraneo nubentem donauerit, licet casus euentu, res eius, cui data est, vertatur ad lucrum: nec inter lucratiuas numerabitur, nec descriptionis oneri subiacebit. Nec enim iuris optimi est matrimonium, cum tot tantisque suis difficultatibus opprimatur, aduenticiis etiam cumulare ponderibus. Res vero quæ memoratis causis lucratiuæ semel nomen exordiumque sortita est, licet ab eo qui susceperat, ad alterum

C emptionis vel cuiuscunque contractus iure migrauerit: cum prædicto descriptionis grauamine proculdubio transferetur, vt vel sciens sibi imputet qui accepit oneratam, vel si ignorauerit, quod interest consequatur. Contraque si cuiuslibet contractus exordio lucratiuæ nomen euaserit, & si postea lucri titulo in dominium alicuius ceciderit: sarcinam memoratæ descriptionis effugiet. nulla enim in huiuscemodi causis confusionis intercedit occasio, si ad primordium tituli posterior quoque formetur euentus: nisi forte

D res decurionis, quæ ad eum cuiuslibet mercimonij iure peruenerit, ad alterum fuerit postrema eius voluntate, vel ab intestato, vel inter viuos donatione translata. tunc enim, quia semel in personam cecidit principalis, veterum titulorum nequaquam ratione perspecta, conditionem & onus merebitur lucratiuæ. Dat. vii. Id. Mart. cp. Dioscoro et Eudoxio vv. cc. Coss.

Si non curialis curiali heres extiterit, curiæ debetur quadrans, heres retinet dodrantem cum hoc onere, vt in iugationes singulas quotannis curiæ inferat filiquas quatuor, id est, sextam partem solidi, dimidiam tre-

E missis, quam descriptionem præter heredem patitur & quiuis alius non curialis, ad quem ex alia causa lucratiua bona curialis peruenerunt. & de hac descriptione tractatur hoc loco, & *l.* 1. 3. *de apo. publ.* & *l.* 16. *C. Th. de agen. in reb.* Ceterum hæc filiquatica, vt dixi, debentur in singulas iugationes, non ex capitibus vel rebus mobilibus. qua in re derogatur *l.* 1. *C. Th. eod. tit.* Rursus vt ex Nou. Theodosij, liberi & parentes masculi non curiales quadrantem curiæ non debent, ita nec filiquatica. At ex Constitutione Iustiniani quadrantem debent, non filiquatica: nam quod ad filiquatica attinet, Iustinianus Nou. Theodosij non derogauit. ac similiter ex eadem Nou. filia, neptis,

proneptis, cœlebs nuptave, non curiali, quadrantem debet, siliquatica non debet. denique liberi & parentes cuiuscunque sexus siliquatica non debent: est enim hoc lucratiuorum onus. parentes autem liberi non tam lucra, quam debita videntur percipere. qua ratione & olim vicesimam non præstabant, nec eis heredibus institutis vlla caduca fiebant. Ceteri etiam cognati non curiales etiam extranei, ea non debent, sicuti nec quadrantem. Æque loca pietati & Deo dedicata ab eiusmodi descriptione immunia sunt, *l. pen. C. de sacros. eccles. Non in Consanguinitate*] Consanguinitas est fraternitas. Hoc loco cognatio, cui vix alium similem inuenias. Ad maiores igitur prædicta sibi consanguinitate deuinctos, id est, ad patrem, auum, proauum. *Lucratiuos*] Lucratiui tituli ij sunt, Hereditas, Legatum, Fideicommissum, Donatio causa mortis, Donatio inter viuos. Dos, Donatio propter nuptias, Emptio, Permutatio non sunt tituli lucratiui. *Licet casus euentu*] Haloander addidit, *mortis vel diuortij*: quæ interpretis verba sunt, non auctoris.

De prebendo salario.

Tit. XXXVI.

I. IMPP. CONSTANTIVS ET CONSTANS AA. AD MARCELLINVM COMIT. ORIENTIS. Nulli salarium tribuatur ex viribus Reipublicæ, nisi ei qui iubentibus nobis specialiter fuerit consecutus. DAT. V. NON. OCTOB. CP. LIMENIO ET CATVLLINO COSS.

Series titulorum docet hanc legem sic esse accipiendam, vt non possint decuriones cuiquam salarium constituere iniussu principis. excipiuntur tamen casus quidem, *l. 4. D. de dec. ab ord. fac.* Salaria interpretamur τὰ διδόμενα εἰς τροφὴν, siue vt plurimum Græci vertere solent, σιτηρέσια & ὀψώνια. Sudas: ἀλλάσιον, σιτηρέσιον. pro, σαλάριον. An igitur ratio nominis hæc, quod salaria percipientes inde se alant? Quæ salaria in *l. 6. C. de profess. & med.* annonaria commoda in *l. 9.*

Si curialis relicta ciuitate rus habitare maluerit.

Tit. XXXVII.

I. IMPP. ARCADIVS ET HONORIVS AA. EVTYCHIANO PP. Curiales omnes iubemus interminatione moneri ne ciuitates fugiant, aut deserant rus habitandi causa: fundum quem ciuitati prætulerint, scientes fisco esse sociandum, eoque rure se carituros, cuius causa impios se patriam vitando demonstrauerint. DAT. XVIII. KAL. IAN. CP. ARCADIO IV. ET HONORIO III. AA. COSS.

Curialibus interdicitur ne ruri habitent, sicut in tit. de decurionibus, ne captent solitudines, lauras, secreta. Rus fisco vindicari. Impios esse qui patriam vitant, *l. pen. C. de re sc. vend.*

De municipibus & originariis.

Tit. XXXVIII.

TRIA sunt quæ municipes faciunt, Natiuitas, Manumissio, Adoptio. *l. ciues C. tit. sequ. l. 1. D. ad mun.* quæ originis nomine continentur, *l. priuilegio, C. tit. sequ.* nam originales siue originarij sunt non nati tantum, sed etiam manumissi & adoptati, *l. cum neque, C. tit. sequ.* quoniam & ij pro natis habentur, & alienæ originis iure censentur. Quamobrem non male sic quidam Codices habent, *De municipibus originariis.* Alij sunt municipes voluntarij, *l. 3. C. de iis qui spon. mun. susc.* quos facit adlectio vel incolatus, *l. ciues. tit. sequ. l. filij, §. municipes, D. ad municipales.*

I. IMP. ANTONINVS A. SILVANO. Cum te Biblium origine, incolam autem apud Berytios esse proponis: merito apud vtrasque ciuitates muneribus fungi compelleris.

Biblus vrbs est Phœniciæ Beryto finitima. Qui ortu est Biblius, incolatu Berytius, in vtraque ciuitate munera facere cogitur. Proinde ad munera vocamur vel vt originarij, vel vt incolæ.

II. IMP. GORDIANVS A. FRONTONI. SI vt proponis, ea quæ ex causa fideicommissi te manumisit, ab ea libertatem iustam fuerit consecuta, quæ originem ex prouincia Aquitania ducebat: tu quoque eius conditionis eiusque ciuitatis ius obtines, vnde quæ te manumisit, fuit. eorum enim conditionem sequi ex causa fideicommissi manumissos pridem placuit, qui libertatem præstiterint, non qui rogauerint.

Libertus sequitur originem patroni. Patronus etiam is est qui ex causa fideicommissi manumisit, *l. libertus, §. ex causa, D. ad municip.* Manumissus ergo originem eius sequitur. itemque manumissi filius, *l. filij. l. assumptio §. vlt. D. eod.* Fuit autem olim Aquitania duplex, vt ex Itinerario Antonini constat: Prima, cuius metropolis Biturigæ: Secunda cuius metropolis Burdegala. quam diuisionem etiam diœceses episcopales obseruant. *Libertatem iustam*] Testamento heres scripta cum libertate.

III. IMP. PHILIPPVS A. PATROCLO. Filios apud originem patris, non in materna ciuitate, & si ibi nati sunt (si modo non domiciliis retineantur) ad honores seu munera posse compelli explorati iuris est.

Filij sequuntur originem patris, non matris. Domicilium patris non sequuntur, videlicet si alibi domicilium sibi constituerint, *l. libertus §. patris, D. ad municip.* quod & in libertis locum obtinet, *l. eius qui, D. eod.* alioquin patris aut patroni domicilium sequuntur. denique domicilium proprium sequuntur, originem propriam non sequuntur. atque ita qui Tusculi natus est, nisi & pater ibi natus sit, vel domicilium habuerit, Tusculanus non est, sed patris originem domiciliumve sequitur.

IV. IMPP. DIOCLETIANVS ET MAXIMIANVS AA. SECVNDO. Origine propria

neminem posse voluntate sua eximi manifestum est. A

Ius incolatus mutatur mutato domicilio. Ius originis non mutatur, quia naturale est, nec igitur translatione domicilij mutatur, nec adoptione. proinde is qui adoptatur duarum ciuitatum est municeps: in patria sua, iure naturali: in patria adoptatoris, iure ciuili. Naturalis patria non amittitur. Ciuilis amittitur soluta adoptione. Hoc Græci significant, qui lib. LIV. βασιλικῶν ad hanc constitutionem hanc rationem adiiciunt: καὶ εἰκότως. οὐδὲ γὰρ οἴκησις ποιεῖ τὴν ἀρχαιογονίαν, ἀλλὰ τὸ ἀπὸ τόπου τινὸς ὁρμᾶσθαι. ὅθεν καὶ μὴ βουλόμενος εἰς ἐκ τῆς ἀρχαιογονίας τῆς ἰδίας ἐστὶ, τὴν δὲ οἴκησιν, ἐπειδὴ ἐκ τῆς οἰκήσεως τῆς ὑμετέρας δείκνυται, ἔξεστιν ἡμῖν ὅτε βουλόμεθα αὐτὴν ἐναλλάσσειν. B

V. Imp. Constantinus A. ad Maximum Vic. Vrbis. Si quis cum ex maiore vel ex minore ciuitate originem ducit, eandem euitare studens ad alienam se ciuitatem incolatus occasione contulerit, & super hoc vel preces dare tentauerit: vel qualibet fraude niti, vt originem propriæ ciuitatis eludat: duarum ciuitatum decurionatus onera sustineat, in vna voluntatis, in vna originis gratia. PP. VIII. Kal. Ian. Paulino et Iuliano Coss.

Hæc lex ostendit iure incolatus non perimi ius originis. Nec precibus id aliave qua fraude obtineri posse.

De incolis, & vbi quis domicilium habere videtur, & de iis qui studiorum causa in alia ciuitate degunt.

Tit. XXXIX.

Incolas domicilium facit, non domus, non possessio sola. Interdum incola pro inquilino, qui proprie ἔνοικος dicitur. Incola μέτοικος, vel πάροικος, vt in l. 1. ℑ. de fal. mon. & apud Sophoclem, μέτοικος ἀντὶ τοῦ ἔνοικος, vt Demetrius notauit. Dorotheus ad l. 27. §. Proculus, D. ad l. Aquil. τὸ αὐτὸ καὶ ἐπὶ τῶν παροικούντων τοῖς οἴκοις. Et alius: εἰ οἱ οἰκέται τοῦ κοινοῦ ὁ πάροικος. Arnobius 1. *An in mundum veneritis alienis ex regionibus inquilini.* D

I. Imp. Antoninus A. Paulo. Non tibi obest si cum incola esses, aliquod munus suscepisti, modo si ante quam ad alios honores vocateris, domicilium transtulisti.

Incolatui renunciari potest, Origini non item. quod his verbis notarunt Græci hoc loco: τὸ γὰρ μετοικεῖν ἔνεστι πολλάκις, τὴν δὲ ἀρχαιογονίαν αὐτοῦ οὐκ ἐναλλάσσει, τὸ δὲ μετοίκιον ἐναλλάσσεται. *Suscepisti*, id est, impleuisti. nam qui susceptum munus nondum impleuit, renunciare incolatui non potest, *l. incola iam, D. eod.* E

II. Imp. Alexander A. Crispo. Nec ipsi qui studiorum causa aliquo loco morantur, domicilium ibi habere creduntur nisi decem annis transactis eo loci sedes sibi constituerint secundum epistolam diui Adriani: nec pater qui propter filium studentem frequentius ad eum commeat Sed si aliis rationibus domicilium in splendidissima ciuitate Laodicenorum habere probatus fueris: mendacium, quo minus muneribus fungaris, non proderit.

Non sunt incolæ qui aliquo loci studiorum causa commorantur. Post decennium tamen si ibidem permanserint, ex epistola Adriani incolæ censentur. Quod ait, *mendacium*, id est, si falso adseras te in ea ciuitate studiorum causa commorari.

III. Impp. Diocletianus et Maximianus AA. Alexandro. Est verum eos qui in territorio alicuius ciuitatis commorantur, velut incolas ad subeunda munera, vel ad capiendos honores non adstringi.

Qui in territorio & finibus alicuius ciuitatis sedes posuit, licet in ciuitate non moretur, incola est eius ciuitatis, *l. pupillus §. incola, D. de verb. signif.* nec obstat *l. αἴδιναι, D. ad municip.* Loquitur enim de eo qui agrum tantummodo possidet, vt *l. prox.* ℑ. nec ciuitatis præcipuis vtitur, id est, foro, balneo, templo, spectaculis. Hæc etiam non obstabit si affirmate legatur, quemadmodum Græci legunt LIV. βασιλικῶν, quorum verba subiiciam. ἀληθές ἐστιν ὅτι οἱ οἰκοῦντες ἐν ἐνορίᾳ πόλεως τινὸς, ὡς μέτοικοι λειτουργοῦσι, καὶ τὰς τιμὰς περιέπουσι. ἄρα οὐδ᾽ ὁ μὴ οἰκῶν ἐν αὐτῇ τῇ πόλει ἀλλ᾽ ἐν τῇ ἐνορίᾳ αὐτῆς οὕτως λειτουργεῖ, ὡς ὁ ἐν αὐτῇ τῇ πόλει οἰκῶν. C Sic igitur consentiet hæc lex cum *d. §. incola.* & in sequenti, quæ ad eundem scripta est, continebitur exceptio, secundum quam *l. αἴδιναι* esse accipiendam reor.

IV. Idem AA. et CC. Alexandro. Cum neque originales, neque incolas vos esse memoratis, ob solam domus vel possessionis licet ex substantia decurionis adquisita est causa, publici iuris auctoritas muneribus subiugari vos non sinet.

Sola domus vel agri causa sine laris collatione incolam non facit, *l. 53. C. Th. de decur. l. libertus §. solaratio, & §. sola domus, D. ad munip.*

V. Idem AA. et CC. Maximo. Si in patria vxoris tuæ, vel qualibet alia domicilium defixisti, incolatus iure te vltro eiusdem ciuitatis muneribus obligasti.

Incolatus ius est arbitrij cuiusque, eo se quisque sua voluntate obligat vel liberat, domicilio mutato.

VI. Idem AA. et CC. Marcellino. Priuilegio speciali ciuitatis non interueniente, tantum originis ratione, ac domicilij voluntate, ad munera ciuilia quemque vocari certissimum est.

Nisi specialiter priuilegium ciuitati datum sit, vt ob solam possessionis causam quis eiusdem ciuitatis muneribus obligetur, vt *l. libertus §. sola ratio, D. ad municip.* originis tantummodo vel domicilii causa muneribus publicis obligamur, *l. 4. ℑ.* Hic male antea legebatur *tamen.*

VII. Idem AA. et CC. Aurelio. Ciues quidem origo, manumissio, allectio, vel adoptio: incolas vero (sicut & diuus Adrianus edicto suo manifestissime declarauit) domicilium facit. Et in eo loco singulos habe-

re domicilium non ambigitur, vbi quis larem rerumque ac fortunarum suarum summam constituit, vnde rursus non sit discessurus, si nihil auocet, vnde cum profectus est, peregrinari videtur. quod si rediit, peregrinari iam destitit.

Ciues sunt qui & municipes & municipales dicuntur. Origo municipes facit, vt ortus ex patre Campano, Campanus est municeps, nec emancipatione vel datione in adoptionem Campanus esse desinit. Sed & nepotes ex eo quandoque suscepti, Campani sunt. & hæc originis causa omnibus anteponitur, *l. libertus §. præscriptio, D. ad municip.* Originem hoc loco accipimus stricte pro natiuitate. Municipes etiam manumissio facit, veluti manumissus à Campano, Campanus est. Et adoptio, vt si quis adoptetur à Campano, quo tamen iure soluto, Campanus esse desinit. Item allectio, vt si quis in ciuitatem aliquam receptus sit. Quidam codices habent, *allectio, id est, adoptio.* Placet tamen magis, *Allectio vel adoptio*, & ita Græci, *τὸ ἐναπογραφῆναι τοῖς πολίταις, τὸ εἰς θέσιν ἐκδοῦναι τῇ πόλει λαβεῖν*. A municipibus separantur incolæ, qui domicilij iure municipij commodis & præcipuis fruuntur. Vt autem quis plurium ciuitatum potest esse municeps, *l. 7. l. eius qui, D. eod* ita & incola, *l. Labeo, l. assumptio §. viris, D. eod.* Vt sine ciuitate, qualis est is qui dedititiorum numero est, ita & sine domicilio, *l. eius qui §. Celsus, eod. tit.* Ait, *Et in eo loco.* Vet. *Et in eodem loco.* forsitan, *Et in eo demum loco.* quod pertinet ad illam rubricæ partem, *Vbi quis domicilium habere videtur*, qua de re quæri solet non solum vt sciatur vbi quis munera faciat, verumetiam vbi conueniatur. *Summam*, id est, *τὸ ὁμάδα*.

VIII. Imppp. Valentinianvs, Theodosivs et Arcadivs AAA. ad senatvm. Senatores in sacratissima vrbe domicilium dignitatis habere videntur. Dat. Kal. Mart. Valentiniano A. et Neoterio Coss.

Senatores in antiqua & Constantinopolitana Roma domicilium habent ratione dignitatis senatoriæ. quod eo pertinet vt intelligamus eos in vrbe conueniri posse, quod indicat *l. 2. Ꝯ. vbi sen. vel clar.* quæ huic coniungenda est. Possunt & in originali patria, *l. pen. D. de senat.* cum in ea etiam honores retineant, *l. filij §. senatores, & l. sequ. D. ad municip.* & in qua domicilium collocauerunt, *d. l. 2.* In eo §. *senatores*, sic lego, *Senatores & eorum filij filiæque quoquo tempore nati natæve, itemque nepotes & neptes ex filio originis eximuntur.*

IX. Idem AAA. Martiano Comiti Orientis. Mulieres honore maritorum erigimus, & genere nobilitamus, & forum ex eorum persona statuimus. sin autem minoris ordinis virum postea sortitæ fuerint priore dignitate priuatæ, posterioris mariti sequantur conditionem, & domicilia mutamus. Dat. IV. Kal. Febr. CP. Arcadio II. et Rvfino Coss.

Vbi domicilium habet maritus, habet & mulier ratione matrimonij, quod & vidua retinet. Conuenitur ergo ibidem & munera personalia facit, *l. 11. C. Th. de nauic.* Origini autem eximitur quantum ad munera, *l. 1. Ꝯ. de mul. in quib. loc. mun. l. vlt. D. ad municip.* Domicilium matrimonij dicitur in *l. mulierem, D. de ritu nupt.* & lar matrimonij in *l. 1. §. donum, D. de lib. agnosc.* Eadem ratione matrimonij dignitatem mariti adipiscitur & vidua retinet, *l. fœmina, Ꝯ. de senat. Nou. de Consul. l. mulieres, Ꝯ. de dignit.* ex quo in hac lege hæc postrema verba, *& domicilia mutamus*, priori parti applicanda videntur.

De honoribus & muneribus non continuandis inter patrem & filium, & de internallis.

Tit. XL.

I. Impp. Severvs et Antoninvs AA. Septimio Zenoni. Sicut & honores & munera, cum pater & filius decuriones sunt, in eadem domo continuari non oportet: ita vacationum concessa tempora non aliis prodesse possunt, quam his qui ad eosdem, vel alios honores, eademque vel alia munera denuo vocantur. Pro infante vero filio, quem decurionem esse voluisti, quanquam fidem tuam in posterum adstrinxeris: tamen interim onera sustinere non cogeris: cum ad ea quæ mandari possunt, voluntatem dedisse videaris.

Nec honores nec munera quisquam continuare, repetere, iterare debet, nisi si idonei non existant, qui honoribus muneribusve fungantur, *l. honor §. pen. & vlt. D. de mun. & hon.* Sed & inter patrem & filium continuari honores ac munera non debent, quia vnius personæ vice funguntur, ideoque si hoc anno pater Duumuiratu functus sit, eodem sequenti anno filius non fungetur. De filiofam. loquor. in emancipato secus est, arg. *l. 3. Ꝯ. de filiisfam. & quemad. pat. pro his ten. Decuriones*] Ex quorum ordine sumuntur qui honores & munera gerunt. Curia est seminarium honorum & munerum. *Vacationum*] Vacationum tempora sunt quæ in rubrica, interualla dicuntur, & in *l. Diuus, D. ad municip. l. filio, D. de legat. l. vlt. Ꝯ. hoc tit.* Propter honorem aut munus quo defunctus sum ipse, certi temporis vacationem habeo, filius meus non habet propter me, in iis scilicet honoribus qui sumptu carent, vel in muneribus personalibus. *Pro infante*] Hæc rescripti pars relata est in *l. Lucius §. Impp. D. ad municip.* Infans adscribi in ordinem potest ex causa, quod forte ab egregia indole vel clara stirpe progressum annorum expectari non oportet. Huic si consenserit pater, non cogitur interim, id est, quandiu infans est, pro eo onera sustinere. quia ad ea quæ ei mandari possunt, videtur consensum accommodasse, & fidem suam adstrinxisse. porro infanti mandari nihil potest. *In posterum*, id est, post infantiam.

II. Imp. Gordianvs A. Cyrillo. Ab honoribus ad honores eosdem quinquennij datur vacatio: triennij vero ad alios legatione autem perfunctis biennij vacatio concessa est.

Hæc lex præscribit interualla, quæ eadem magis est vt dicamus non honoribus tantum, verum etiam oneribus esse præscripta, *l. nauicularij, D. de mun.*

A *& hon.* Sunt autem quiquennij ad eosdem honores eademve munera, triennij ad alia. fuit & quinquennium lege Augusti à magistratu vrbano ad prouincialem. Dio LIII. μετὰ τὰ πέντε ἔτη μετὰ τὸ ἐν τῇ πόλει ἄρξαι κληροῦσθαι. fuit & olim lex, ne quis eundem magistratum intra decem annos caperet, auctore Liuio VII. & X. Inde Cicero hinc legem condit, EVNDEM MAGISTRATVM NI INTERFVERINT X. ANNI NE QVIS CAPITO. De legatione dicemus in *l. 3. ℸ. de legat.*

III. IMPP. DIOCLETIANVS ET MAXIMIANVS AA. ET CC. CRITIÆ. Interualla temporum, quæ in vnius persona locum habent, fratribus (licet communia possideant B bona) minime prodesse frequenter constitutum est. Sane his missis qui necdum functi muneribus ad hoc idonei constituti vocari debent, vos si ad obsequium ciuilium munerum repererit paruisse: ne interim interpellemini præses prouinciæ prouidebit.

Propter fratrem qui honore aut munere functus est, frater non vacat, licet hereditatem paternam pro indiuiso possideant, *l. 7. ℸ. de decur.* Dimissis autem idoneis qui nullo adhuc munere functi sunt, qui semel functi sunt, iterum fungi non coguntur. Pro *ne interim*, perspicue legendum est, *Nè interim* quod & vet. lib. confirmant, *l. 52. ℸ. de decur. l. 3. ℸ. quemad. ciu. mun. indic.*

De muneribus patrimoniorum.

TIT. XLI.

MVNVS est officium priuati hominis, ex quo commodum ad singulos vniuersosque ciues remque eorum imperio magistratus extraordinario peruenit. Ait, *priuati hominis*: quod munus obeatur sine vllo honoris dignitatisve gradu, nec honorem gerenti indicatur, *l. honorem, D. de mun. & hon.* Ait, *imperio magistratus extraordinario*, quod extraordinem iure suæ potestatis id magistratus iniungat, alias ex lege aut more, alias præter morem, id est, alias ordinarium, alias extraordinarium: rursusque alias patrimonio cum sumptu vel periculo, alias personæ solo ministerio sine sumptu. Adhæc patrimoniale vel possessoribus vel personis, hoc solis municipibus vel incolis. illud etiam possessoribus qui nec ciues sunt nec incolæ. Est & mistum tam patrimonij quam personæ.

I. IMP. ANTONINVS A. FILIO PHILINO. Ciuilia munera per ordinem pro modo fortunarum sustinenda sunt.

Per ordinem, id est, vt suo quisque ordine munera sustineat, *l. filius, l. vicarius, D. de legat.* & per vices. *l. 3. §. eos*, & *§. præses, D. de mun. & hon.* nec tamen vltra modum facultatum, *l. vlt. ℸ. tit. prox.* Et non omnia, sed patrimonialia, vt ex tit. apparet, & illis verbis, *pro modo fortunarum.*

II. IDEM A. MATERNO. Munera quæ patrimoniis publicæ vtilitatis gratia indicuntur, ab omnibus subeunda sunt.

Munera quæ patrimoniis publicæ vtilitatis gratia, ex qua publicorum nomen acceperunt, indicuntur, ab omnibus etiam eis qui immunitatem meruerunt, vel alio priuilegio censentur, subeunda sunt.

III. IMP. ALEXANDER A. ATTILIO. Qui immunitatem munerum publicorum consecuti sunt, onera patrimoniorum sustinere debent. in quibus causis & hospites recipiendi sunt.

Immunitate legibus concessa corporalia munera remittuntur non pecuniaria, ex quibus est metatum, siue militis domum suscipiendi munus. Sed neque corporalia omnia, nam tutelæ remissæ non censentur. *l. medorum §. ἰατῶν, D. exc. tut.* quod eas necesse sit nominatim remitti; *l. non tantum §. eos* & *§. seq. D. eod. l. legate, in fi. D. de vac. & exc. mun. l. in honoribus §. 1. eod.* Capitolinus in Gordianis: *Familia Gordiani hoc Senatus decreuit, vt à tutelis atque legationibus & à publicis necessitatibus, nisi si vellent posteri eius, semper vacarent.* Eodem modo pecuniaria munera nominatim remitti oportet.

IV. IMPP. VALERIANVS ET GALLIENVS AA. ZENONI. Non videtur abhorrere ratione sententia, qua præses prouinciæ equos curiales alere, non personarum, sed patrimonij esse decreuit. & tamen si iniqua esset, C omisso à te appellationis auxilio, necessario permanet.

Legendum in textu, *equos curules*, non *curiales*, vt in *l. pen. ℸ. de spect. l. 7. ℸ. de num. vet. & C. Th. tit. de equis curulibus.* Apuleius IV. *Equum curulem nimia velocitate refectum* Circenses dicuntur in *l. 1. D. de mun. & hon.* Munus ergo alendorum equorum curulium patrimoniale est, non personale, vt ait gasonis. Decretum sententiave iniqua valet, nisi prouocationis remedio extinguatur.

V. IMPPP. CARVS, CARINVS ET NVMERIANVS, AAA. PISTO. Neque tempore D ætatis, neque numero liberorum à muneribus, quæ patrimoniorum sunt, excusationem quis habere potest.

Annus LXX. vel numerus quinque liberorum, non excusat à muneribus patrimonialibus.

VI. IMPP. DIOCLETIANVS ET MAXIMIANVS AA. POLINESTRO. Professio & desiderium tuum inter se discrepant. nam cum philosophum te esse proponas, vinceris auaritia & rapacitate, & onera quæ patrimonio tuo iniunguntur, solus recusare conaris, quod frustra te facere ceterorum exemplo poteris edoceri. E

Philosophia non excusat à moneribus patrimonialibus, *l. in honoribus §. pen. D. de vac. mun.* Pro *auaritia & rapacitate*, vet. habent, *auaritia cecitate*, quod placet, *l. vlt. ℸ. de vete num. pot.* Cic. *At quam caeca auaritia est.*

VII. IDEM AA. ET CC. ALEXANDRO. Etiam minores ætate patrimoniorum muneribus subiugari solent. Vnde intelligis te frustra plenam immunitatem desiderare, cum munera quæ impensas exigunt, subire te necesse sit.

Minor ætas non excusat à muneribus patrimonialibus. Plena immunitas est omnium munerum immunitas, personalium & patrimonialium.

VIII. Idem AA. et CC. Longino. Nec protostasiæ, vel sacerdotij, vel decaprotiæ munera corporalia sunt, sed tantum patrimonij esse non ambigitur.

Hoc loco & *l. 3.* ℑ. *de filiisfam. & quemad. pa.* πρωτοστασίας, principalitates interpretor, quas & πρωτοστασίας vocant, *l. 3. C. Th. de priuil. eor qui in sac. pal. mil. l. 2. C. Th. de protostas.* Inde principales πρωτεύοντες, δεκάπρωτοι, εἰκοσάπρωτοι. de quibus ℑ. *de decurion. l. 33.* quæ sunt munera patrimonialia, quoniam eorum periculo exactiones & distributiones censuum fiunt, *l. 2. l. 3. §. decaprotos, D. de mun. & hon. l. 7. C. Th. de tyron.* Modestinus & Charisius mista esse dixerunt, quod & corporale ministerium gerant, & pro oneribus defectorum (sic lego in *l. vlt. D. eod.* & si Florent. *omnibus* legatur, non *oneribus*, Græci ὑπὲρ τῶν ἀπόρων) fiscalia detrimenta resarciunt. At certe quia magis patrimonij sunt, si quis vacationem munerum impetrauerit, non excusabitur à protostasia, vel decaprotia, vel icosaprotia. Malo autem hoc loco ita legere, vt est in Basilicis, *Nec protostasia, vel decaprotia, vel sacerdotij.* Sacerdotium autem interpretor veluti Alytarchiam, Asiarchiam, Syriarchiam, Phœniciarchiam, quo qui funguntur, ludis præsont in honorem Deorum institutis cum sumptu aliquo. In Basilicis, ἡ ἱερωσύνη, τουτέστι τὸ ἐπιτελεῖν τὰ κυνήγια. Ait, *Sed tantum*, ἀλλὰ μόνον χρηματικά. quod pugnat cum Modestino & Charisio. Quidam Codices habent, *Sed tamen.*

IX. Idem AA. et CC. Marciæ. Patrimoniorum munera mulieres etiam sustinere debent.

Sexus non excusat à patrimonialibus. At à personalibus excusat. alioquin frustra admonemur non excusare eum à patrimonialibus, qua de re alio loco dicetur ℑ.

X. Exemplum sacrarum literarum eorundem AA. et CC. ad præsides prouinciarum. Quantum ad extraordinarias indictiones pertinet, præsidibus significamus, vt omnes possessores, ceterosque sciant conueniri debere: quandoquidem ea patrimonij munera esse constet, meritoque ab omnibus agnosci debeant, quo facilius obsequiis publicis pareatur.

Extraordinariæ indictiones sunt, quæ ad tempus ex improuiso præter morem indicuntur, veluti angariæ belli tempore, aut equi, muli, veredi. His parere omnes possessores debent, etiam ecclesiæ, *l. neminem*, ℑ. *de sacros. eccles.* & ceteri municipes vel incolæ, *l. vlt. §. patrimoniorum, D. de mun. & hon.*

Quemadmodum ciuilia munera indicuntur.

Tit. XLII.

I. Impp. Carus, Carinus et Numerianus AAA. Feliciano. Cum te curatorem ad cogendas angarias creatum, appellationem interposuisse proponas: præses prouinciæ, si alterius curiæ te esse animaduerterit, ad alieni corporis munera vocari non sinet: quia eius patriæ oneribus respondere debes, cui te attributum esse commemoras.

Munus cogendarum, id est, compellendarum & adigendarum angariarum, siue exhibendarum, vt in *l. 1.* ℑ. *de sump. inun. mun.* quod personale est, vt dicemus in *l. 2.* ℑ. *de prap. sac. cub.* si quis detrectet & appellauerit præsidem eo nomine, vincet, si se non iure creatum & ad nominationem alterius corporis pertinere docuerit. Pro *Curia*, vet. libri habeot, *Creatura*, quod est nominationis. & pro, *Patria*, partis, quæ placent satis.

II. Impp. Diocletianus et Maximianus AA. Dionysio. Maioribus honoribus functos ad minores deuocari non oportere rationis est.

Quidam Codices, *Maioribus oneribus.* Quod rectum non est. nam paulo post sequitur, *ad minores.* Frequens est eorum verborum commutatio, quod vt honoribus, ita oneribus solerent veteres scribere, auctore Gellio lib. 2. c. 3. At honoribus munera plerumque cohærent, *l. 2. §. 1. D. de vac. mun.* & ideo aliena lex à titulo non est. Rationem Constitutionis Græci notarunt, quia videntur iniuria affici: ἀδικοῦνται γὰρ ὑβριζόμενοι.

III. Idem AA. Eutichiano. Cum te omnibus muneribus functum esse adseueres, ad eadem munera, si aliorum ciuium copia est, qui obsequiis ciuilibus fungi possunt, præses prouinciæ deuocari te non permittet.

Eadem est sententia *l. 52. de decurion.*

IV. Idem AA. et CC. Regino. Vltra modum sumptuum te muneribus ciuilibus grauari, leuatis aliis, præses prouinciæ non patietur: sed æquabilitatem, tam iuris, quam censuræ memor, circa ordinem custodiet.

Vltra modum sumptuum, id est, nulla sumptuum habita ratione ex fortunarum modo, quod est æquabilitati contrarium, quam in muneribus indicendis præses tam iuris quam censuræ memor, custodire debet. *Circa ordinem* id est, κατὰ τάξιν. Censuram, disciplinam, & iudicationem publicam vocat, vt in *l. 3.* ℑ. *de cond. ob tur. cau. l. 1.* ℑ. *de sum. inun. mun. l. 3.* ℑ. *de off. rect. prou.*

De iis qui sponte munera susceperunt.

Tit. XLIII.

I. Imp. Alexander A. Feliciano. Veterani qui cum possent se tueri immunitate his concessa, decuriones se fieri in patria sua maluerunt, redire ad excusationem quam reliquerunt, non possunt. nisi certa lege & pacto seruandæ immunitatis, vel partem eius honoris agnouerint.

Veterani munerum personalium immunitatem habent, vt dicetur in titulo de veteranis: quæ labefactatur decurionatu sponte suscepto, seruandæ immu-

nitatis conditione non addita, non etiam si munus tantum aliquod municipale honoremve susceperint, *l. 2. l. vlt. D. priu. vet. l. 1. D. de iur. immun.* Valde illud notandum est, in ingressu curiæ dictam conditionem seruari oportere, vt si quis se det curiæ ea lege ne corporalia munera subeat.

II. Impp. Diocletianvs et Maximianvs AA. Valerio. Qui publici muneris vacationem habet, si aliquem honorem, excepto decurionatu, sponte susceperit, ob id quod patriæ suæ vtilitatibus cesserit, vel gloriæ cupiditate paulisper ius publicum relaxauerit, competens priuilegium non amittit.

Qui decurionatum agnouit, immunitatem amittit, *l. pen. §. vlt. D. de iur. immun.* Qui partem decurionatus, veluti honorem aliquem municipalem, non item, *l. 1. hoc tit.* Ius publicum dicit, quo est concessa immunitas.

III. Imp. Leo A. Pvseo pp. Qui conditioni non obnoxius curiali, quemlibet honorem vel munus voluntate propria in quacunque gesserit ciuitate, nullum præiudicium circa fortunam suam statumque sustineat: sed tam ipse, quam liberi eius, & qui ex his in posterum procreandi sunt ab omni huiusmodi nexu cum suis facultatibus liberi alienique permaneant: ita tamen vt si aliqua functio volentibus eis fuerit iniuncta, ex qua necesse sit eos aliquid accipere: quod ex data sibi pecunia in reliquis apud eos mansisse constiterit, soluentes, sine vlla molestia vel conditionis suæ formidine discedant. Si quis vero ex his omnia decurionum munera, vel functiones, vel honores nulla imminente necessitate, sed sua sponte peregerit: eum pro sua liberalitate patrem ciuitatis, in qua voluntarius municeps apparebit, si hoc ei libuerit, fieri constituique hac lege decernimus. Dat. v. Id. Nov. cp. Basilisco et Armerico Coss.

Possessor qui neque in municipio natus est, neque in eo habitat, si sua sponte munera quædam ciuilia cœperit, non ideo vel se vel posteros obligat curiæ, rationibus tamen reddendis obligatur. Quod si sua sponte omnibus honoribus & muneribus ciuilibus perfunctus sit, fiet pronuntiabiturque, si velit, pater ciuitatis. Is est quasi pater patriæ, discussor pecuniæ publicæ operumque publicorum, *l. 1. C. de rat. op. pub. l. vlt. C. de inf. exp. l. 1. C. de aleat. l. 1. C. quib. mun. exc. l. 2. de deb. ciu. Nou. 17. 85. 128. 160.* Græci ad *l. ad curatores, D. de damn. inf. & l. 1. C. de solut.* & sub curatorem Reipublicæ patrem ciuitatis interpretantur. ὁ πατὴρ τῆς πόλεως ἀναγκάζει τοὺς δανείσας τῶν χρημάτων ἄχρι ἀναπτύξεως αὐτούς.

IV. Imp. Ivstinianvs A. Mennæ pp. Eos qui curiali fortuna liberi constituti, postea se curiæ cuiuscunque ciuitatis obtulerint, confidere volumus, quod posteritas eorum non solum iam procreata, sed etiam post talem deditionem procreanda, huiusmodi fortuna libera remanebit: siue specialiter sub hac lege curiæ se obtulerint, vt ab his descendentes tali fortuna liberi permaneant, siue nullam huiusmodi fecerint mentionem: nullo audente dicere, quod nati vel concepti post talem deditionem paternam conditionem sequi debeant. hoc enim speciali beneficio alacriores omnes ad conferendam ciuitatibus huiusmodi opitulationem constituere properauimus. ita tamen vt nec occasione quartæ portionis bonorum huiusmodi decurionis quicunque successores eius aliquam inquietudinem patiantur, vt pote libera eius substantia omni curiali grauamine conseruanda. & si quid defunctus vel ex administratione curialium munerum, vel ex quarta portione ad eandem curiam semel vel sæpius deuoluta, vel ex alia quacunque causa eidem curiæ debuisse probetur: hoc idem successores curialibus reddere minime dubitent: illis scilicet, quæ super naturalibus filiis, quos naturalis pater sub hac lege curiæ dedit, vel postea dederit, vt legitimos tam ex testamento, quam ab intestato successores habeat, non solum veteribus legibus, sed etiam nostris sanctionibus dispositæ sunt, præsenti lege excipiendis: vt non ipsi tantum filij naturales, sed etiam ex bis procreandi mares paternam sequantur fortunam, vel maribus liberis minime subsistentibus, quarta pars substantiæ mortui curiæ deputetur.

Qui se sua sponte curiæ obtulit, atque ita decurio factus est, obligatur quidem ipse, liberi autem eius vel bona non obligantur: ideoque quadrans siue dodrans hereditatis eius curiæ non debetur. Si tamen ipse curiali heres extiterit, puta Meuio, hereditatis Meuij quadrans, vel hodie dodrans curiæ debetur, nisi liberi eius eandem curiam sequantur. Aliud dicendum est si quis filium naturalem curiæ obtulerit γνησιότητος adipiscendæ causa. Hæc enim deditio personalis non est, sed & rem & posteritatem tenet. Idemque esse puto, si se filius naturalis post obitum patris non extantibus legitimis curiæ offerat legitimæ successionis obtinendæ causa. Quod ait, *vel maribus*, recte Accursius supplet, *Vel fœminis curialibus nuptis.*

De iis qui à Principe vacationem acceperunt.

Tit. XLIV.

I. Imppp. Theodosivs, Arcadivs et Honorivs AAA. Rvfino pp. Nullus vacationem temporariam curialis accipiat, nisi id forte veris ac probatis causis adnotatio nostra concesserit. Dat. Prid. Non. Ivn. cp. Theodosio A. iii. et Abvndantio Coss.

Curiali vacatio ad tempus recte conceditur ex veris & approbatis causis, puta ob morbum vel egestatem, rescripto principis, non in perpetuum, *l. 14 &*

19.

19. 5. *de decur.* Legibus autem promissæ immunitates A ratæ sunt.

De vacatione publici muneris.

TIT. XLV.

I. IMP. GORDIANVS A. IANVARIO. Muneris publici vacationem ea continere, quæ non lege, non senatusconsultis, non constitutionibus principum iniunguntur, merito responsum est. ad quam B formam iuris pertinens si cœperis ad munera extraordinaria à magistratibus deuocari, appellatione interposita poteris apud præsidem iuris rationibus protegi.

Rescripto si concedatur immunitas, ea tantum videntur remissa, quæ ad tempus extra ordinem indicuntur. nam quantum ad ordinaria munera pertinet, inane rescriptum est, *l cui muneris, D. de mun. & hon.* *Responsum est*] Intelligit *l. in honoribus §. qui muneris, D. de vac. mun.*

De decretis decurionum super immunitate quibusdam concedenda. C

TIT. XLVI.

I. IMPP. DIOCLETIANVS ET MAXIMIANVS AA. VRSINO. Exceptis qui liberalium studiorum antistites sunt, & qui medendi cura funguntur, decreto decurionum immunitas nemini tribui potest.

Magistris liberalium artium & medicis decreto decurionum datur immunitas, & hoc est quod dicitur probari eos decreto in *l. 2. 5. de profes. & med.* Alios autem decuriones immunes facere non possunt.

II. IDEM AA. ET CC. GASSIO. Ordinis ambitiosa decreta sacris constitutionibus reprobantur.

Ambitiosa, id est, gratiosa, vt si per gratiam professori aut medico immunitatem aut salarium constituerint, *l. 4. D. de decr. ab ord. fac.* *αἱ κολακευτικαὶ ψῆφοι.* qua forma & ambitiosas correctiones dixit Cicero ad Atticum, & ambitiosas sententias, Suetonius in Domitiano.

De excusationibus munerum.

TIT. XLVII.

I. IMPPP. CARVS, CARINVS, ET NVMERIANVS AAA. DEMETRIO. Etiam hi qui nostra procurasse monstrantur, muneribus ciuilibus, quæ dignitati eorum congruunt, fungi debent.

Pertinere videtur hæc lex ad eos qui procuratores patrimonij Cæsaris fuerunt. Hi muneribus, quæ dignitati eorum congruunt, fungi debent, non sordi- A dis, vt puta capsarij vel pistoris, quo exemplo Græci lib. LIV. vtuntur in hunc locum, & *l. 9. 5.* & tractantes de immunitate ecclesiarum lib. v. Qui autem nunc sunt procuratores ab omnibus muneribus excusantur.

II. PARS ACTORVM DIOCLETIANI ET MAXIMIANI AA. ET CC. ID. FEBR. INDVCTIS FIRMINO ET APOLLINARIO ET CETERIS PRINCIPALIBVS ANTIOCHENSIVM ADSTANTIBVS SABINVS DIXIT. *. Et cetera. DIOCLETIANVS DIXIT. Certis dignitatibus data à nobis indulgentia est B munerum ciuilium & personalium, id est, his qui aut ex protectoribus sunt, aut ex præpositis. hi ergo ad munera personalia aut ciuilia non vocabuntur.

Hæc acta habita sunt in consistorio. Inductis igitur in consistorium. Ammianus XVI. *Inductis quadam solemni die agentibus in consistorium* Sabinus aduocatus dixit græce quædam, quæ eruere ex libris manuscriptis non potuimus, nec fuere vnquam integra, quoniam subiicitur, *Et cetera.* Sententia autem Imperatoris hæc est: Curiales qui honorarias dignitates ex protectoribus, vel ex præpositis adepti sunt, vacationem habere personalium munerum. quod tamen Arcadius & Honorius non admiserunt, *l. 153. C. Th.* C *de decur.* Protectores qui sint dicetur in *tit. de dom. & protect.* Præpositorum appellatio generalis est. Videntur tamen hoc loco significari præpositi laborum, qui erant ex protectoribus, *l. 1. C. Th. de præp. lab.* in qua ita est. *Qui ex deuotissimis domesticorum scholis præpositi laborum nostro iudicio & stipendiorum sudoribus promouentur.*

III. IDEM AA. ET CC. MARIANO. Tutelæ sollicitudo à muneribus ciuilibus non excusat, vt pote cum nec tres simul iniunctæ diuersarum domuum huiusmodi beneficium præstent.

Etsi tres tutelæ excusent à quarta tutela, non tamen excusant ab alio munere ciuili. *Domuum*, id est, D patrimoniorum, in Græca metaphrasi, *ὑποστάσεων.*

IV. IDEM AA. ET CC. *. Hydraulæ munerum ciuilium immunitatem sibi iure concessam probare minime possunt.

Hydraulas Græci definierunt: *Ὑδραύλαι εἰσὶν οἱ αὐλοῦντες ἐν τοῖς ὀργάνοις τοῖς οὐκ ἀπὸ ἀσκῶν, ἀλλ' ἀπὸ ὕδατος κατά τινα μηχανικὴν τὸ πνεῦμα δεχομένοις:* de quibus & Athenæus & Plinius & Vitruuius & Hero quidam Alexandrinus. In Glossis dicuntur organarij. Et his quidem Imperatores negant hoc loco datam esse immunitatem, licet profiteri videantur artem liberalem. Aiunt, *Probare.* Nota, ei qui se immunem dicit, proferendæ legis, quæ immunitatem tribuat, onus incumbere, vt E & in specie *l. 5. D. de probat.*

V. IDEM AA. ET CC. MARCELLINO. Procuratores absentium reipublicæ causa munerum ciuilium vacationem non habent.

Qui absunt Reipublicæ causa vacationem habent, *l. 1. 5. de profes. & med.* Procuratores eorum non item.

VI. IDEM AA. ET CC. GAIO. Venatoribus immunitas ob hanc professionem solam nullo iure concessa probari potest.

Obstat *l. vlt. D. de iur. immun.* Pertinet ea lex ad milites qui à militiæ grauioribus muneribus excusantur. sumpta enim est ex libro Militarium Tarruntení Paterni, quem Vegetius diligentissimum vocat assertorem iuris militaris. & non Tarruntenus, sed T. Arruntenus forsitan appellari debet, præf. præt. sub Antoninis. Itaque fateor milites venatores non esse munificos. ceterum alij venatores qui feris prouincias purgant, non ideo à ciuilibus muneribus excusantur.

VII. IMP. CONSTANTINVS A. AD CATVLINVM VICARIVM. Negotiatores vestiarios, linteones, purpurarios, & parthicarios, qui deuotioni nostræ deseruiunt, visum est secundum veterem consuetudinem ab omni munere immunes esse.

B

Vestiarij & lintearij & purpurarij & parthicarij negotiatores Imperatori deseruientes à muneribus excusantur. Lintearios malo quam linteones. Sic vet. libri, sic *l.* 5 §. 1. *D. de instit. act.* Linteones negotiatores non sunt. Parthicarios item quam parthiarios, qui pellium Parthicarum negotiatores sunt, ex quibus fiebant Zanchæ, de quibus *l.* 2. *&* 3. *C. Th. de hab. qui intra vrb.* Trebellius in Claudio, *Zanchas de nostris parthicis.* Græci ita vertunt, οἱ πραγματευόμενοι τὰ ἱμάτια, ἢ τὴν ὀθόνην, ἢ τὴν πορφύραν, ἢ τὰ παρθικὰ δέρματα.

C

VIII. IDEM A. ET IVLIANVS C. AD TAVRVM PP. Placet nullum omnino indidicem de cetero prouincialibus inferendum aliqnid indicere, vt ea tantum sedulo cunctorum studio pensitentur quæ canonis instituti forma complectitur, vel nostra clementia decreuit inferenda, vel delegatione solemniter sanciente, vel epistolis præcedentibus. Sed si quid vrgere forsitan cœperit, referri ad celsitudinem tuam statnimus, & auctore te fieri, & eo persoluto referri ad scientiam nostram, vt nobis iubentibus roboretur. Si quis autem vsurpatoria temeritate amplius aliquid fuerit cunatus exigere, D obnoxius quadrupli repetitione teneatur. quæ seneritas iussionis ad ordinariorum iudicum officiorumque terrorem debebit excurrere: vt si eorum vel gratiosa conniuentia, vel ignobili dissimulatione temeritas admiserit curialis, eos quoque damni simplicis pœna castiget. DAT. KAL. APR. MEDIOL. CONSTANTIO A. IX. ET IVLIANO C. II. COSS.

Ne quid præses extra ordinem prouincialibus indicat sine principis & præf. prætorio auctoritate: Vt canones duntaxat pensitentur ex delegatione principali, vel epistolis, quæ canonicariæ dicuntur in formula Curæ epistolarum. E *Persoluto*] Peracto, absoluto. *Si quis autem*] Hæc pars sumpta est ex *l.* 11. superior ex *l.* 8. *C. Th. de exc. mun.* vbi in fine rectius, *Similis*, quam *Simplicis*, arg. *l. pen. hoc tit.* De pœna quadrupli iam ante satis diximus.

IX. VALENTINIANVS ET VALENS AA. AD CLAVDIVM PROC. AFRICÆ. Illud connenit præcaueri, ne quis hanc, quæ personalis est functio, pretio putet esse taxan- A dam. DAT. KAL. DEC. TREV. VALENT. ET VALENTE AA. COSS.

Munus personale non licet adærare, *l. æstimationem, D. de mun. & hon.* non tamen oblatum aut promissum pretium exigi etiam cum Accursio dicemus, & in *l. in priuatis, D. de pollicit.* sic legemus, *Cum quidam ne honoribus fungeretur opus promisisset, honores subire cogendum, quam operis instructionem*, idest, potius quam. Pertinebat proprie hæc lex ad pistorum functionem, vt constat ex *l.* XII. *C. Th. de pistorib.*

X. IMPPP. GRATIANVS, VALENTINIANVS ET THEOD. AAA. AD HYPATIVM PP. Priuatæ rei nostræ priuilegiis permanentibns, nihil extra ordinem prædia iure perpetuo consignata sustineant, neque adiectis sæpius, ac præter primum delegationis canonem postulatis adficiantur impendiis: quandoquidem neque aurario canoni sub priuilegiis æstimato aliquid ex ea iubentibus nobis præbitionum diuersitate decurritur: & pari cum ceteris æstimari forte non conuenit, quos præter annonarias functiones æstimata perpetuo pensitationum prærogatiua nexuerunt. PP. KARTH. ID. APR. POST CONSVLATVM SYAGRII ET EVCHERII.

Pertinet hæc lex ad fundos tei priuatæ principis, qui plerumque in alios iure perpetuo transferuntur, & præter annonarias functiones etiam auaritiam pensitant, ex qua nihil vnquam demitur quacunque ex causa. Priuilegium autem hoc habent, quod hac lege confirmatur, vt ne vlla alia munera agnoscant sordida vel extraordinaria, etiamsi ea ceteris indicantur. Nec enim sunt pari conditione ac ceteri, cum plus etiam canonis titulo inferant quam ceteri, *l.* 2. J. *de col. fun. pat.* & *tit. de priuil. dom. Aug.* nempe taxatas perpetuo pensiones aurarias, à quibus ceteri immunes sunt. Pro *adiectis*, malim, *abiectis*. id est, sordidis, vt in Codice Theodosij, *l. pen.* J.

D XI. IDEM AAA. AD SYAGRIVM PP. Eos qui cum honore comitum nomine magistrorum memoriæ præfuere, vel epistolis, vel libellis, item eos, qui ibidem peragendis signandisque responsis nostræ mansuetudini obsecundant, omnium ciuilium munerum fieri iubemus exsortes. Igitur qui ex eo gradu palatio nostro abscesserint, adesse sibi competentia priuilegia glorientur. qui vero superioribus dignitatibus creuerint, nihilominus eius loci priuilegia præsto sibi fuisse lætentur. LECTA III. KAL. SEPT. CAPVÆ ANTONIO ET SYAGRIO COSS.

E Magistri scriniorum & memoriales, de quibus suis titulis libro XII. tractaturi sumus, excusationem habent ciuilium, id est, personalium munerum, non patrimonialium, nisi extraordinaria sint vel sordida. idemque datur exmagistris & exproximis, etiamsi ampliorem dignitatem consequantur, vt si senatores fiant, aurum glebale non conferant, *l.* 1. *de mag. scr. l.* 1. *&* 2. J. *de priu. eorum qui in sac. pal.*

XII. IDEM AAA. AD HYPATIVM PP. Maximarum culmina dignitatum, consisto-

riani quoque comites, notarij etiam nostri, & cubicularij omnes, atque ex cubicularis ab omnibus sordidis muneribus vindicentur. ceteros autem palatina vel militari intra palatium prærogatiua munitos, ita demum priuilegium simile contineat, si prioribus statutis se ad huiusmodi exceptionem docuerint pertinere: vt non singulis indulta personis, sed in commune dignitati vel corpori huiusmodi beneficia doceantur fuisse concessa: circa Rhetores atque Grammaticos eruditionis vtriusque vetusto more durante. Sordidorum vero munerum talis exceptio sit, B vt patrimoniis dignitatum superius digestarum nec conficiendi pollinis cura mandetur aut panis excoctio, aut obsequium pistrini, nec parauaredorum huiusmodi viris, aut parangariarum præbitio mandetur: exceptis his, quibus ex more Rheticus limes includitur, vel expeditionis Illyricæ pro necessitate vel tempore vtilitas adiuuatur. operarum quoque artificum diuersorum, excoquendæ etiam calcis obsequia nulla de talibus adiumenta poscantur. materiam lignorum atque tabulata exceptorum virorum patrimonia non C præbeant. carbonis quoque, nisi eum quem moneta solemniter vel fabricatio secundum veterem morem poscit armorum, ab huiusmodi viris præbitio desistat. publicis vel sacris ædibus construendis atque reparandis, capituli atque temonis necessitas nulla mandetur. legatis atque allectis sumptus possessio huiusmodi priuilegiis munita non conferat, hoc tamen his patrimoniis prosit, quæ dignitatem proprio videntur nomine possidere. eos etiam qui simili honore functi sunt, generali prærogatiua à præbitione sordidorum munerum vindicamus. D DAT. V. ID DEC. ANTONIO ET SYAGRIO COSS.

Culmina] Illustres senatores, *l. vlt. hoc tit.* De Comitibus consistorianis, & iis qui sequuntur, lib. xii. commodius tractabitur. *Palatina*] Veluti apparitores comitum rerum priuatarum. *Militari*] Veluti agentes in rebus siue magisteriani. *Eruditionis vtriusque*] Græcæ & Latinæ, qui etiam à sordidis muneribus excusantur. *Superius digestarum*] Illustrium, comitum consistorij, notariorum, cubiculariorum. *Pollinis cura*] Ne fiant χοιροὶ ἀρτοκοποί. tria paneficij onera sordida facit. *Panis*] Popularis vel militaris vel palatini. *Obsequium pistrini*] Quod Græci interpretantur συμψωμίζειν τοῖς ἀρτοκόποις πρὸς ἀλέθειν. id est, E molere. *Parauaredorum*] De parauaredis & parangariis dicetur *tit. de cur. pub.* Nihil vero hic de veredis & angariis dicitur, à quibus tamen excusandi esse videntur arg. *l. 3. ℑ. de silent.* & *l. 1. ℑ. de præp. sac. cub.* & sane eorum munerum promiscua conditio est. & paulopost nominatim excipit operas. Excipiuntur autem hac lege parauaredi & parangariæ quæ intra Rheticum limitem præbendæ sunt, vt in *l. vlt. C. Th. de collat. fun. pat. onera Rhetica.* Augustinus 18. de ciuitate Dei. c. 18. *Annonam inter alia iumenta baiulasse militibus, quæ dicitur Rhetica, quoniam ad Rhetias* (sic legendum ex vet.) *deportatur.* Excipiuntur etiam

A onera Illyricana, vt in *l. 1. ℑ. tit. prox.* *Vel tempore*] Tempore solemni, vt in *d. l. 1.* *Operarum*] Malo, *Operarum atque artificum*, vt in *l. 15. & 18. C. Th. de exc. mun.* Sensus est, exceptas dignitates, operas atque artifices non conferre, excoquendæ calcis onera non sustinere. *Materiam*] Recte in C. Theod. *materiam, lignum*, diuersa enim hæc sunt, *l. ligni. D. de leg. 3.* Ligna præbentur lauacris publicis, Materiæ operibus. *Vel fabricatio*] Vegetius lib. 4. c. 8. *Ad arma facienda ferrum vtriusque temperatura, & carbones seruantur in conditis.* Superiores ergo dignitates non nisi monetariis & fabricensibus carbones præbent. *Capituli*] Capituli atque temonis necessitas. Dicitur & functio, & onus, & iniuria, & cura, & B obsequium, *l. 2. ℑ. de priuil. cor. qui in sac. pal. l. 4. ℑ. de prox. sac. scrin. l. 1. ℑ. de pal. sac. larg. l. 14. & 18. C. Th. de exc. mun.* & est patrimoniale munus, vt ex hac lege constat, quæ onera tantum patrimonialia recenset. Capitulum Græci interpretantur κεφαλὴν συντελείας, de quo ac de temone plenius alio loco ℑ. *Allectis*] τοῖς ὑπὸ βασιλέως καλουμένοις. Allecti igitur sunt qui euocantur à principe publici negotij causa. Legati qui mittuntur ad principem. Aliter allecti susceptorum genus est, *l. 11. 12. 13. C. Th. de suscept.* Sidonius lib. 5. Epist. *Inuidens arcariis pondera, mensuras allectis.* Anianus ad *l. 1. C. Th. de episc. & cler. Clericos nec exactores nec allectos facere.* Aliter in *l. 11. ℑ. de præp. lab.* *Possessio huiusmodi*] Patrimonium illu-C strium & spectabilium comitum primi ordinis, & notariorum & ceterorum. *Proprio videntur nomine*] Recte proprio nomine, vt intelligamus vxorum patrimoniis hæc priuilegia non dari. vxores enim non proprio, sed mariti nomine possident dignitatem. *Functi sunt*] Ante hanc constitutionem. *Simili*, eodem.

XIII. IDEM AAA. ET ARCADIVS A. AD NEOTHERIVM PP. Sordidorum munerum excusatio delata personis ad heredem successoremve transire non potest. neque enim potest perpetuum, quod non rebus, sed personis contemplatione dignitatis atque militiæ indulsisse nos constat. DAT. XVIII. KAL. D MAI. MED. ARC. A. I. ET BAVTONE COSS.

Priuilegia concessa dignitatibus non transeunt ad successores. licet enim earum patrimoniis concedantur, personis tamen ipsa cohærent, non patrimoniis. Quod Accursius notat, ea ad suos heredes transire, defendi potest non legibus quas citat, sed *l. 1 & 2 ℑ. de priuil. cor. qui in sac. pal. mil.* Priuilegium item concessum certæ dignitatis certiue corporis homini, non extenditur ad eos omnes qui eadem dignitate prædíti, vel ex eodem corpore sunt, *l. prox. ℑ.*

XIV. IMPPP. VALENTINIANVS, THEOD. ET ARCAD. AAA. TATIANO PP. OR. Eam E legem quam de extraordinariis sordidisque muneribus expressis vocabulis functionum, & insignibus dignitatum sine vlla ambage præscripsimus: ita circa eos, in quos nostra munera redundarunt, esse præcipimus seruandam, vt iisdem beneficiis, non quamdiu militauerint, sed quandiu vixerint, perfruantur. DAT. XI. KAL. APR. MEDIOL. TATIANO ET SYMMACHO COSS.

Confirmat *l. 18 C. Th. de ex. mun.* illæ autem dignitates ex ea lege, & *l. 15 eod. tit.* non vindicantur

ab extraordinariis, sed à sordidis muneribus tantum eadem lege comprehensis. Ceterum partem eam de extraordinariis omisit Tribonianus in *l. 12. ℥. hoc tit.* quod extraordinariorum etiam excusatio data esset postea, *l. vlt. hoc tit. Non quandiu*] Hoc fuit omissum in *d. l.* 18. non in *l. 15. C. Th.* siue *l. 12. hoc tit.* Ergo dum ait, *Eam legem*. non 15. sed 18. intelligit.

XV. Impp. Arcadivs et Honorivs aa. Messiano Com. r. p. Euidenter atque absolute iubemus, ne fundi ad patrimonium nostrum pertinentes seu conductionis titulo, seu perpetuo iure teneantur, aliquid præter ordinem superindicti, vel pretij nomine, vel de sordidis quibuscunque muneribus agnoscant. Nam & hoc à diuis principibus impetratum est, & à nostra serenitate reparatum. Quisquis igitur iudicum contra fecerit, quinque pondo auri de facultatibus suis, alia de officiis suis, totidem & de curialibus, qui exsequi male iussa festinant, nouerit eruenda. Dat. xvii. kal. Ivl. Med. Olybrio et Probino Coss.

Conductionis] Temporalis. perpetuo autem iure, id est, emphyteutico, vt Græci interpretantur. Sic in *l. 3. ℥. de fun. rei priu. Præter ordinem*] Extra ordinem. In *l. 10. ℥.* præter canonem, & Græci hoc loco, ... *Pretij*] Græci legunt *petiti*. In C. Th. est vtrumque, pretij petiti. Sensus hic est, vt ne quid pretij nomine ab eis quibus iure perpetuo ex liberalitate principis fundi patrimoniales concessi sunt, exigatur, *l. possessores, ℥. de fun. pat. Impetratum*] ...

XVI. Idem aa. et Theod. a. Melitio pp. Ab illustribus personis sordida munera & extraordinariæ necessitatis damna remouemus. Dat. xv. Kal. Mart. Rav. dd. nn. Honorio ix. et Theod. v. aa. Coss.

L. 12 illustres vindicantur à sordidis muneribus, Hac etiam ab extraordinariis.

De quibus muneribus vel præstationibus nemini liceat se excusare.

Tit. XLVIII.

I. Impp. Honorivs et Theodosivs aa. Hercvlio pp. Illyrici. Comparationi transuectionique specierum vniuersi sine vllo priuilegio coartentur ad necessitates Illyricianas. nam in his duntaxat titulis nullum sub quopiam cessare priuilegij velamento censemus: sed sub hac conditione, cum tempus exegerit, huiusmodi collationi succumbant, vt non tantum requiratur idoneus, verum vniuersi pro portione suæ possessionis iugationisque ad hæc munia coartentur, & à summis sarcina ad infimos vsque decurrat. Dat. iii. Id. Apr. cp. Basso et Philippo Coss.

Neminem à comparatione & transuectione specierum quæ militibus Illyricanis conferuntur tempore solemni excusari. Comparatio est quod ... diximus in *tit. vt nem. lic. in coemp.* nam & Græci ita vertunt. ... Transuectionis autem verbo intelliguntur angariæ, parangariæ, paraueredi, *l. 12. ℥. tit. prox.* Patrimonij onera hæc sunt.

II. Impp. Theodosivs et Valentin. aa. ad Tavrvm pp. Cum ad felicissimam expeditionem numinis nostri omnium prouincialium per loca, qua iter arripimus, debeant nobis solita ministeria exhiberi: neminem penitus ab angariis, vel parangariis, vel plaustris vel quolibet munere excusari præcipimus: sed omnes, siue ad diuinam nostram domum, siue ad venerabilis augustæ, vel ad sacrosanctas ecclesias, vel quaslibet illustres dumos pertinent, nec lege pragmatica, nec diuina adnotatione, sacrove oraculo excusatos, indictionibus magnificæ tuæ sedis tempore nostræ expeditionis obedire decernimus. Dat. xiii. Kal. Mar. cp. Valentiniano a. vi. et Nonio Coss.

Neminem expeditionis tempore excusari ab angariis, parangariis, plaustris. Putem & à coemptione tum neminem excusari, ne domum quidem Augusti vel Augustæ ex Nou. Tiberij *de diuinis domibus §. vlt.* & hoc est quod ait hoc loco, *vel quolibet munere*, puta coemptione. Repetita est pars huius legis in *tit. de sac. eccles. ℥.*

III. Imp. Leo a. Dioscoro pp. Hac prouidentissima lege statuimus, omni excusatione cessante, nullaque persona vel dignitate penitus excepta, in quibuscunque locis administrationi sublimitatis tuæ commissis opus exegerit murorum constructionem, seu comparationem frumenti, aliarumque specierum sine vllo impedimento, prout commodum atque necessarium magnitudo tua prospexerit, fieri.

Comparationis verbo hoc etiam loco ... significatur. inde Græci recte, ...

Qui ætate se excusant.

Tit. XLIX.

I. Impp. Diocletianvs et Maximianvs aa. Severino et ceteris Scholaribvs Arabiæ. Cum vos adfirmetis liberalibus studiis operam dare, maxime circa iuris professionem, consistendo in ciuitate Berytiorum prouinciæ Phœnicæ, prouidendo vtilitati publicæ & spei vestræ, decernimus, vt singuli vsque ad vicesimum quintum annum ætatis suæ studiis non auocentur.

Minores xxv. annis in curiam conscribi non possunt, *l. non tantum, D. de decur.* & ex lege Pompeia quæ Bithynis data est, auctore Plin. minores xxx,

Sed neque ad munera ciuilia vel honores admittuntur, *l. ad Remp. D. de mun. & hon. l. 1. §. 1. D. de vac. mu.* nisi ex causa, vt si vrgeat necessitas penuriæ hominum, *l. 2. hoc tit. l. 1. §. qui & adu. quos in int. rest.* & beneficio liberorum *l. 2. D de minor.* & beneficio principis, quod plerumque non est sine vtilitate, cum sit aliquando melius, vt Plinius ait, honestorum hominum liberos, quam è plebe in curiam admitti. Valet & hac in re longa consuetudo nonnihil, *d. l. non tantum in fin.* Sed an minores xxv. annis iudices fieri possint, quæritur? Et probo quod scriptum vtr. βασιλικῶν, tit. v. non posse. nec obstat *l. cum lege. D. de rec. qui arb. rec.* quæ non ita definit minorem xxv. annis iudicare posse, sed si euenerit vt minor xxv. annis iudex aditus vel electus sit consensu partium, vel datus, vel si quacunque alia ratione id acciderit, ex lege Iulia iudiciaria eum, si fuerit intra annum xx. iudicare non cogi. Item non obstat *l. quidam. D de re iud.* quæ id etiam generaliter non definit, sed si forte aliqua ex causa euenerit vt minor iudicet, tuendam eius sententiam esse, modo si plena pubertate fuerit, quæ ætas decurionibus etiam definita est, *l. 19. C. Th. de decur.* Item non obstat *... um prætor, D. de iudic.* quæ solum impuberem iudicare vetat, nam impubes plane prohibetur iudex esse. Pubes iudex esse potest ex consensu partium, sed excusatur si minor sit annis xx. & ita impubes testis esse vetatur, *l. 3. §. lege D. de testib.* minor xx annis excusatur, *l in testimonium, D. eod.* Constituitur autem hac lege prima, vt minores xxv. annis ab studio iuris ciuilis ob publica munera non auocentur. quod merito constitutum est: nam & si studiis dediti non sint, vix minores xxv. annis ad munera ciuilia admitti iam ante demonstrauimus. *Berytiorum*] Hanc ciuitatem Iustinianus nutricem legum appellat.

II. Idem AA. et CC. Theodoro. Cum filios tuos patria potestate liberatos, adhuc minores legitima ætate esse dicas, merito postulas, vt liberalibus studiis non auocentur. Et ideo muneribus personalibus quæ ad patrimonium non pertinent, non adstringentur, si ciuium inopia non est.

Filios patria potestate liberatos ponit ex facto, non quod idem non sit si in potestate fuerint. Et superior quidem constitutio est de studiis iuris ciuilis, hæc de liberalibus & ingenuis, veluti Rhetorices, Musices, Grammatices, Geometriæ, à quibus etiam minores non auocantur ob ciuilia munera, nisi sit penuria ciuium.

III. Idem AA. et CC. Plautiano. Manifesti iuris est, maiores quinquaginta quinque annis inuitos ad munera personalia vocari non posse. cum itaque septuagenario maiorem te esse profitearis, si à nominatione facta appellationis auxilium interposuisti, tueri te notione præsidis prouinciæ potes concesso iure.

Puto pro LV. vel vt in libris βασιλικῶν, L. licet Eustathius LV. lib. de temporibus, legendum LXX. quod verba sequentia indicant. cum itaque septuagenario, atque ita in libris scriptis adnotatum inueni. Ætas enim LV. excusat à decurionatu, *l. 2. §. vlt. l. non tantum, D. de decur.* non à muneribus ciuilibus, sed LXX. *l 3. D de iur. immun. l. 3. §. quamuis §. cum, D. de mun & hon. l. 2 §. numerus, D de vac mun l. si vltra, §. de decur.* nec sufficiunt LXV. & tres liberi, quoniam

A vtraque species excusationis imperfecta est, cum vel LXX. anni vel v. liberi exigantur, *l. 1. §. vlt. D. de vac. mun l. 1. §. qui mun. tut. se exc.* Olim in vrbe LX. sufficiebant. Plin, IV. Epist. *Extrema tempora nobis impertire debemus vt ipsa leges monent, quæ maiorem annis LXX. otio reddunt.* Varro III. de vita P. Romani. *Cum in quintum gradum peruenerunt atque habebant LX. annos, tum denique erant à publicis negotiis liberi atque otiosi,* ideo in prouerbium quidam putant venisse, vt diceretur, sexagenarios de ponte deiici oportere, id est, quod suffragium non ferant.

B

Qui morbo.

Tit. L.

I. IMp. Gordianus A. Cassiano. Si ea cæcitate pater tuus oppressus est, vt vtriusque oculi aciem prorsus amiserit, leuamentum personalium munerum sentiet.

Cæcitas morbus est qui excusat à personalibus muneribus.

II. Impp. Diocletianus et Maximianus AA. Iuliano. Cum articulari morbo debilitatum te esse dicas: iuxta iuris publi-
C ci auctoritatem à personalibus muneribus vacationem habebis.

Morbus articularis excusat à muneribus personalibus. Podagricus non item, *l. prox. §. l 13. §. de decur.* Vehementior longiorque est articularis morbus quam podagricus.

III. Idem AA. et CC. Celæ. Podagræ quidem valetudo nec ad personalium munerum excusationem prodest. verum cum ita te valetudine pedum afflictum dicas, vt rebus propriis intercessum commodare non possis: rector prouinciæ, si allega-
D tionibus tuis fidem adesse perspexerit, ad personalia munera te vocari non patietur.

Podagræ valetudo & pedum valetudo idem, & hæc sententia, podagram non excusare à corporalibus muneribus, nisi talis sit, vt propter eam ne suis quidem negotiis interesse possit.

IV. Idem AA. et CC. Regino. Casus corporis patris munerum personalium filio iure non præstat excusationem.

Morbus aut debilitas patris filio non dat excusationem personalium munerum.

E

De iis qui numero liberorum vel paupertate excusationem meruerunt.

Tit. LI.

I. IMp. Alexander A. Verecundo. Numerus liberorum ab oneribus non excusat.

Intelligatur numerus quinque liberorum, vt in *l. 2. §. numerus, D. de vac. mun.* & pro *Oneribus*. substituatur *Honoribus*, ex eadem lege, & veteribus, &

Græcis. Ab oneribus numerus quinque liberorum A excusat, & interdum tres liberi, *l. 1. J. de legation.* vt & apud Laconas teste Æliano VI. var. histor. numerus trium excusat, ἀπὸ τῆς φρουρᾶς: numerus quinque ab omnibus. Sed & quinque numerus non excusat ab oneribus quæ honoribus cohærent, *d. l. 2.* At numerus XVI. plenissimam excusationem tribuit, *l. 24. J. de decur. l. semper §. demonstratur, D. de iur. immun.* vbi notandum quod ait varie nec abcise definitum fuisse numerum liberorum.

II. Imp. Philippvs A. et Philippvs Cæs. Severo. Filium ab hostibus captum, ac necdum reuersum, ad excusationem munerum personalium patri proficere non posse B magis placuit.

Vt filius defunctus, ita captus ab hostibus necdum postliminio reuersus patri non prodest ad excusationem munerum personalium, quia & incolumem & ciuem esse eum oportet.

III. Idem A. Nomo. Nepotes in locum parentum succedentes vice eorum prodesse consueuerunt. ideoque si quinque numerus liberorum ex amissorum filiorum nepotibus suppletur, à muneribus personalibus is, quem patrem tuum esse dicis, iuxta constituta excusatur. C

Nepotes ex filio defuncto eius locum supplent auo, & licet plures sint, vnius loco habentur habita stirpis ratione, vt fit in hereditatibus & bonorum possessionibus ab intestato, & in bonorum possessione contra tabulas. Nepotes ex filia defuncta, auo non prosunt, quia aui familiam non sequuntur.

IV. Impp. Diocletianvs et Maximianvs AA. Domno. Cum facultates tuas omnes in filium tuum contulisse te, nec quidquam habere proponas, respectu eius patrimonij, quod tuum esse desijt, muneribus ciuilibus non adstringeris.

D

Non sunt adstricti ciuilibus muneribus qui omne suum patrimonium in filium emancipatum contulerunt donationis causa. quod iure ante constitutionem Iustiniani non fiebat, nisi rebus singulis nominatim designatis, cum tamen in venditione bonorum omnium secus esset, qua de re ex Codice Hermogeniano duas habemus Diocletiani constitutiones. Strictius semper donationes habitæ sunt, & merito. Hoc igitur hæc lex ostendit, paupertatem excusare à muneribus ciuilibus.

V. Idem AA. et CC. Martinæ. De personalibus muneribus, quæ fœminis pro sexus conditione indicuntur, exemplo marium quinque superstitum numero libero- E rum eas excusari, diui parentes nostri constituerunt.

Mulieres personalia quædam munera subire coguntur, *l. 1. J. de mul. in quo lo.* Sed excusantur numero quinque liberorum.

VI. Imp. Constantinvs A. Dalmatio. Eos qui cuiuscunque sexus liberos quinque habent, impetrata semel vacatione potiri conuenit: ita vt si in hoc numero ætatis legitimæ filius inueniatur, obeundis statim pro A suo patre muneribus applicetur: patribus qui filios vel filias V. habuerint, promissa legibus immunitate seruanda. Quod si quis propter censum tenuiorem vacationem meruerit, atque hoc probauerit, beneficio potiatur, nec propter rerum angustias ad personalia vocetur obsequia. Dat. XIV. Kal. Feb. Sirmio Crispo et Constantino Coss.

Notandum ex hac lege vacationem promitti legibus, impetrari à principe. Numerum quinque liberorum excusare à muneribus ciuilibus, & pro patre filios maiores XXV. ea subire. Paupertatem quoque extremam idem præstare, *l. paupertas, D. de exc. mun.* B *l. cura §. inopes, D. de mun. & hon. Si propter*] Si cum non possunt patrimonio, corpori indicantur obsequia. & ad hunc etiam modum in *l. 4.* hæc verba accipienda sunt, *Respectu patrimonij*, nec enim de patrimonialibus, sed de personalibus muneribus loquitur.

De professoribus & medicis

Tit. LII.

I. Imp. Antoninvs A. Nvmisio. Cum te medicum legionis secundæ adiutricis esse dicas, munera ciuilia, quandiu Reipublicæ causa abfueris, suscipere non cogeris. Cum autem abesse desieris, post finitam eo iure vacationem, si in eorum numero es, qui ad beneficia medicis concessa pertinet, ea immunitate vteris.

Medici militum Reip. causa absunt, *l. inter eos §. vlt. D. ex quib. caus. mai.* & quandiu absunt, & post annum quam abesse desierint, immunitatem habent. postea vero ita demum, si ex statutorum numero sint. Extat inter Græcas epistolas Iuliani lex de medicis, quæ medicis vacationem tribuit curialium munerum, & eadem Latine reddita extat in *l. 4. C. Th. de med. & profes. Secundæ adiutricis*] Spartianus in Adriano: *Tribunus secundæ adiutricis legionis creatus.* Primæ fit mentio in *l. vlt. J. de cas. pen. l. vlt. J. de app. præf. prætor.* vtraque fuit in Pannonia inferiori, vna à Galba, altera à Vespasiano, vt Dio scribit LV.

II. Imp. Gordianvs A. Avreliano. Grammaticos seu oratores decreto ordinis probatos, si non se vtiles studentibus præbeant, denuo ab eodem ordine reprobari posse incognitum non est.

Grammatici & Rhetores decreto probati & immunes facti, contrario decreto ex causa improbari possunt.

III. Imp. Philippvs A. Vlpiano. Poetæ nulla immunitatis prærogatiua iuuantur.

Poetæ immunitatem non habent, non quod non sint ea dignissimi, sed quia lex deficit.

IV. Impp. Diocletianvs et Maximianvs AA. et CC. Oratione diui Pij liberalium studiorum professores, non etiam calculatores continentur.

Intelligit, ni fallor, epistolam D. Pij ad commu-

ne Asiæ, de qua in *l. ἐὰν δύο, D. de exc. tut.* qua Grammatici, Rhetores, Medici, Philosophi continentur: non calculatores, qui ψηφισταί, & ἀλγορισταί vocantur, vt ait, *l. amendorum, D. eod. tit. τουτέστι οἱ ψηφίζοντες ἐν διδάσκοντες*, vt scriptum est t. III. βασιλικῶν. A

V. IDEM AA. ET CC. FINIDEMO. Nec intra numerum præstitutum ordine inuito medicos immunitatem habere sæpe constitutum est, cum oporteat eis decreto decurionum immunitatem tribui.

Duo exigimus vt medicis competat immunitas, vt sint intra statutum numerum, & vt decreto ordinis probati sint. idemque in professoribus dicendum est: Numerum definiuit epistola D. Pij, qui in vrbibus B Roma & Constantinopoli in ceteris non idem est.

VI. IMP. CONSTANTINVS A. AD VOLVSIANVM. Medicos & maxime Archiatros, vel ex Archiatris, Grammaticos, & professores alios literarum, & doctores legum vna cum vxoribus & filiis, necnon & rebus, quas in ciuitatibus suis possident, ab omni functione & omnibus muneribus ciuilibus vel publicis immunes esse præcipimus: & neque in prouinciis hospites recipere, nec vllo fungi munere, nec ad iudicium deduci, vel exhiberi, vel iniuriam pati: vt si quis eos vexauerit, pœna arbitrio iudicis plectatur. C mercedes etiam eorum & salaria reddi iubemus, quo facilius liberalibus studiis & memoratis artibus multos instituant. PP. KAL. AVG. SIRMIO CRISPO ET CONSTANTINO COSS.

Archiatri sunt qui in comitatu principis medendi cura funguntur, vt omnium optime probat *l. 2. C. quib. non ob. long. temp. præsc.* si modo ex vet. libris sita eius legis inscriptio restituatur, IMPP. DIOCL. ET MAXIM. AA. ET CC. AVRELIO ARCHIATRO. Ex Archiatris sunt qui dimissi sunt è palatio siue comitatu. His adduntur Grammatici & professores alij liberalium literarum, & doctores. Græci non agno- D scunt, legum, qui sic vertunt, *καὶ οἱ παιδευταί, καὶ οἱ ἄλλοι διδάσκαλοι τῶν γραμμάτων*. quod placet. nam & in *l. prox. Magistros*, inquit, *studiorum doctoresque*. Hi vacationem personalium munerum habent, & patrimonialium sordidorum, *l. maximarum, C. de exc. mun. & metatorum, l. archiatros, C. de metat. l. vlt. §. vlt. D. de mun. & hon. l. ab his §. angariarum, D. vac. mun.* Et in ius vocari vel exhiberi non possunt, sed per procuratores causas suas agunt. Grauissima pœna in eum proposita fuit, qui iniuriam illis inferret, *l. 1. C. Th. de med. & profes.* quam Tribonianus mutauit in arbitrariam. itaque nihil hac in parte illi præcipuum habent. nam & cuilibet illata iniuria arbitrio iudicis coercetur. *Filiis*] Excipiuntur filij professorum, qui ex curiali stirpe descendunt, *l. 53. C. de decur.* E

VII. IMP. IVLIANVS A. Magistros studiorum doctoresque excellere oportet moribus primum, deinde facundia: sed quia singulis ciuitatibus adesse ipse non possum: iubeo, quisquis docere vult, non repente nec temere prosiliat ad hoc munus, sed iudicio ordinis probatus, decretum curialium mereatur, optimorum consensu conspirante. DAT. XV. KAL. IVL. ACCEP. IV. KAL. A AVG. SPOLETIO MAMERTINO ET NEVITTA COSS.

Vt magistri decreto ordinis constituantur qui bonis moribus præditi sint. Rectissime Iustinianus, prius animas, & postea linguas eruditas fieri oportere. Galenus 1. Meth. *λέγειν ἐπιτρέπουσι δημοσίᾳ, ἐν ὑδρείᾳ τῶν αὐτονομουμένων πόλεων, ἀλλ' ὅτι ἐπίσημος ἐστὶ καὶ γένος ἔχει καὶ αἰσθητὴν δόξαν, καὶ παιδείαν ἀξίαν τοῦ δημηγορεῖν, τοῖς συγχωροῦσιν ἀγορεύειν οἱ νόμοι.*

VIII. IMPP. VALENTINIANVS ET VALENS AA. AD PROBVM PP. Reddatur vnusquisque patriæ suæ, qui habitum philosophiæ indebite & insolenter vsurpare cognoscitur: B exceptis his qui à probatissimis approbati, ab hac debent collusione secerni. turpe enim est vt patriæ functiones ferre non possit, qui etiam fortunæ vim se ferre profitetur. DAT. XIV. KAL. FEBR. SIRMIO VALENTINIANO N. P. ET VICTORE COSS.

Philosophi vacationem non habent, nec Phauorinus ea de re ausus est agere apud Adrianum, vt Dio scribit. Excipiuntur illi qui decreto ordinis approbati sunt. Pro *Collusione*, legendum, *colluuione*, id est, fece Philosophorum, quos *πωγωνοτροφία* & *τριβωνοφορία* solæ Philosophos non faciunt.

C IX. IDEM AA. ET GRATIANVS A. AD PRÆTEXTATVM P. V. Archiatri scientes annonaria sibi commoda à populi commodis ministrari, honeste obsequi tenuioribus malunt, quam turpiter seruire diuitibus. quos tantum ea patimur accipere, quæ sani offerunt pro obsequiis, non ea quæ periclitantes pro salute promittunt. DAT. III. KAL. FEB. TREV. VALENTINIANO ET VALENTE III. AA. COSS.

Pertinet hæc lex ad Archiatros vrbium regiarum, in quibus & comitatus consistit, vt pauperibus & diuitibus pariter obsequantur, & accipiant iure licito quod D qui è morbis euasere obtulerint, non cum ægrotis paciscantur, quæ pactio nec iure valet nec iuriiurando Hippocratis congruit, *l. 3. de exc. cognit.*

X. IDEM AAA. AD OLYBRIVM P. V. Si quis in Archiatri defuncti locum promotionis meritis aggregandus est, non ante eorum particeps fiat quam primis, qui in ordine reperientur, septem, vel amplius iudicantibus idoneus approbetur. Ita tamen vt quicunque fuerit admissus: non in priorum numerum statim veniat, sed eum ordinem consequatur, qui ceteris ad priora subuectis vltimus poterit inueniri. DAT. VI. ID. MAR. E VALENTINIANO ET VALENTE III. AA. COSS.

In Archiatri defuncti locum qui substituitur probandus est ante omnia iudicio septem, vel eo amplius primorum eius ordinis atque collegij. Vt autem vltimus quisque probatus fuerit, ita & vltimum in eo ordine gradum obtinebit, nec sibi eum quem defunctus habuit, vindicabit. quod & si quis loco suo alteri cesserit, cur non ita plerique hodie censeant, miror. De hac autem lege Symmachus in epistolis: *Inter alia*, inquit, *quæ bonum publicum contulit, etiam*

medendi professoribus dedit ordinem successionis, si locum quempiam decedentis fortuna nudasset. qua lege cantum est, vt primi artis eiusdem de nouorum scientia iudicarent. Statim] Non statim, sed paulatim prioribus decedentibus. A

XI. Impp. Honorivs et Theodosivs AA. Monachio pp. Grammaticos, oratores, atque philosophiæ præceptores, necnon etiam medicos, præter hæc, quæ retro latarum sanctionum auctoritate consecuti sunt priuilegia immunitatesque frui hac prærogatiua præcipimus: vt vniuersi qui in sacro palatio inter Archiatros militarunt, cum comitiuam primi ordinis vel secundi adepti fuerint, aut in maioris gradum dignitatis ascenderint: nulla municipali, nulla curialium conuentione vexentur, seu indepta administratione, seu accepta testimoniali meruerint missionem: sint ab omni functione omnibusque muneribus publicis immunes, nec eorum domus vbicumque positæ militem seu iudicem suscipiant hospitandum. quæ omnia in filiis etiam eorum & coniugibus illibata præcipimus custodiri. hæc autem & professoribus memoratis eorumque liberis deferenda mandamus. Dat. Prid. kal. Dec. cp. Constantio et Constante Coss. B C

Addiderant Imperatores in hac lege, *Nulla senatoria vel glebali collatione, l. 16. C. Th. eod tit* Sed hæc verba detraxit Tribonianus, quod iam senatoria & glebalis collatio sublata esset, *l. 2. J. de prætor.* neque animaduertit, iis verbis detractis, falsum reddi quod initio Impp. edicunt, præter ea quæ à retro principibus medicis & professoribus priuilegia data sunt, noua quædam se eis hac Constitutione deferre. nam quæ retinuit Tribonianus in hac lege, ea tribuuntur in *l. 6. J.* Et id duntaxat hac Constitutione Impp. introduxerant noue, vt quemadmodum comitibus & archiatris remissa fuerat senatoria collatio, *l. 2. & 15. C. Th. eod. tit.* ita & liberalium literarum professoribus eadem comitiua ornatis remitteretur. *Seu indepta*] Siue archiatri gesta administratione, siue accepta testimoniali non acta administratione eum honore comitum dimissi sint. Testimoniales sunt missionis honorariæ epistolæ, *d. l. 15. l. pen. C. Th. de veteranis. & tit. de testimon. exhibend. & prot. l. vlt. C. Th. de honor. cod. l. 156. C. Th. de decur.* Vegetius II. *Contubernalibus completis stipendiis per testimoniales ex more dimissis.* & hæc sunt instrumenta de quibus in *l. si solemnibus, ꝯ. de fide instr.* Epistolæ dicuntur in *l. 1. J. de vet. l. laudabile, l. restituenda, ꝯ. de adv. diu. iud. l. 45. C. Th. de decur.* Si quid præterea est in hac lege, quod desideret diligentiam nostram, id XII. liber expediet. D E

De Athletis.

Tit. LIII.

I. Impp. Diocletianvs et Maximianvs AA. et CC. Hermeti. Athletis ita demum, si per omnem ætatem certasse, coronis quoque non minus tribus certaminis sacri, in quibus vel semel Romæ, seu antiquæ Græciæ, merito coronati, non æmulis corruptis ac redemptis, probentur: ciuilium munerum tribui solet vacatio.

Athletæ pro præmio coronantur, *l. spem, ꝯ. quæ res pig. obl. l. commodis, D. de re iud. l. iud dic §. athletæ. D. de exc. tut.* Si ter vicerint & coronati fuerint, & in iis vicibus semel Romæ seu antiquæ Græciæ, ciuilium munerum immunitatem habent. Antiquam Græciam magnam siue maiorem Græciam vocare videtur, id est, Italiam, vt Varro, dum ait, antiquam Græciam tauros vocasse ἰταλούς Græciam exoticam. Id etiam exigit vt merito indipiscantur coronas, non corruptis æmulis, id est, antagonistis. Ad hæc facit quod Suetonius scribit, Augustum athletis conseruasse priuilegia & ampliasse. & Arnobius IV. Exoletis & irrisoribus numinum dona instituuntur & munera, ab officiis otium publicis, immunitas & vacatio cum coronis.

De iis qui non impletis stipendiis sacramento soluti sunt.

Tit. LIV.

I. Imp. Antoninvs A. Vanno. Ignominiæ causa sacramento liberati, honoribus abstinere debent: à muneribus autem ciuilibus excusati non sunt.

Triplex est missio, honesta, causaria, ignominiosa. Ignominiosa excludit honoribus, non excusat oneribus, *l. 3. J. de re mil.*

II. Impp. Diocletianvs et Maximianvs AA. Caro. Cum ob prouectæ ætatis senium sis dimissus, honestam missionem consecutum te esse ambigi non potest. habebis itaque à ciuilibus muneribus necnon etiam honoribus vacationem, non tamen priuilegia ea quæ his competunt, qui pleno stipendiorum numero funguntur, vsurpare te ius permittit, quando non perfecto statuto militiæ tempore, nec omnibus stipendiis decursis, sacramento solutum te esse etiam ipse confitearis.

Causaria missio honesta est, l. *οἱ πάντες, D. de exc. tut. l. causaria, J. de re mil.* vt si quis ob prolixam ætatem sacramento soluatur, puta anno XLVI. vel L. quo plerumque finiebatur ætas militaris, qua ex causa dimisso immunitas datur, etiamsi nondum emeritus sit. Cetera emeritorum priuilegia ei non dantur, in pœnis puta, vel in testamentis. Quod igitur ait *l. 3.* de causaria missione, ad hanc missionis causam non pertinet. Et quod de LXX. annis tradit Accursius, consistere nequit, cum & ignominioso ea ætas eandem immunitatem largiatur.

III. Idem AA. et CC. Philopatori. Veteranis ita demum honorum & munerum personalium vacatio iure conceditur, si post vicesimum annum militiæ, quam in legione vel vexillatione militauerint, honestam vel causariam missionem consecuti esse ostendantur.

dantur. Vnde cum te in cohorte militasse commemoras, intelligis superuacuo vacationem tibi velle flagitare.

Hæc lex ostendit pro iusto tempore militiæ viginti annos haberi, & *l. veteranis. ℨ. quand. prou. non est neces.* quæ huius mentionem facit, & *l. 1. ℨ. de excusat. veteran. l. οἱ πάλαι, D. eod. tit.* Tacitus lib. 1. *Tiberius edixit imparem oneri Rempubl. nisi XX. militiæ anno veterani dimitterentur. ita proxime seditionis male consulta, quibus XVI. stipendiorum finem expresserant, abolita in posterum* Sudas: *ἐκτεταγμένος παρὰ Ῥωμαίοις ὁ ἀπολυθεὶς τῆς στρατείας. ἐπὶ εἰκοσαετίαν δὲ ὑπεδούλευσεν. In legione*] Pro *vexillatione*, Græci habent, *Numero*, vt in *l. contra, ℨ.* de re milit. A legionibus separantur numeri, id est, vexillationes. At contra à vexillationibus numeri, id est, legiones, *l. 3. ℨ. de erog. mil. an.* Numerorum appellatio generalis esse videtur, quæ Græci vocant *τάγματα*, apud Sozomenum lib. 1. cap. 9. corrupte *πράγματα*, & apud Iosephum 5. *ἁλώσεως* cap. 31. Hac vero lege his tantum qui XX. annos in legione militauerint immunitas datur, non si in cohorte. Item in vexillatione. ergo non si in cuneo. quod pugnat cum Costantini *l. 1. C. Th. de coh. prin. cor.*

Quibus muneribus excusantur hi qui post impletam militiam vel aduocationem per prouincias suis commodis vacantes commorantur, & de priuilegiis eorum.

TIT. LV.

DEEST sub hoc titulo Constitutio Græca, cuius sententia iis verbis expressa est libro LIV. *βασιλικῶν* tit. 7.

Οἱ πληρώσαντες στρατείαν ἢ συνηγορίαν πρὸς τοῖς ὑπάρχουσιν αὐτοῖς προνομίοις, μήτε σιτωνίαν, ἢ ἐλαιωνίαν, ἢ ἐπιψίαν ἔργων, ἢ λογοθέσιον, ἢ ἐκδικείαν, ἢ πατρείαν, ἢ λογιστείαν, ἢ ἀγορανομίαν ποιείτωσαν, ἀλλ᾽ ἔνθα ἂν οἰκῆσαι βουληθῶσι, μήτε ὑπ᾽ αὐτῶν ἀναγκαζέσθωσαν τοῖς ἄρχουσι προσαντέρω πυλῶν. μὴ δὲ εἰς συλλόγους ἀπόντες καλείσθωσαν, μήτε ὀνομαζέσθωσαν, ἢ ὀνομαζέτωσαν, μήτε διαγραφὰς παρεχέτωσαν προφάσει συνηθειῶν, ἢ θεωρητικῶν, ἐχέτωσαν δὲ καὶ μίαν οἰκίαν ἐλευθέραν μητάτων τῶν ἐπιδημούντων στρατιωτῶν, καὶ τῶν ἐν τοῖς τόποις διατριβόντων, δηλονότι, τῶν ἐχόντων ἀξίας τινάς, τὴν ἰδίαν ἀτέλειαν κεκτημένων. ἡ γὰρ διάταξις αὕτη προστίθησι ταῖς προτέραις εὐεργεσίαις, καὶ οὐκ ἀφαιρεῖται ἐξ αὐτῶν. παρεχέτωσαν δὲ τὰ δημόσια, καὶ τιμάτωσαν τοὺς ἄρχοντας, καὶ τιμάσθωσαν ὑπ᾽ αὐτῶν. Ὁ δὲ τῶν ἐν τῇ διατάξει παραβαίνων, ἢ παραβαθῆναι συγχωρῶν, πεντήκοντα λίτρας χρυσοῦ προστιμηθήσεται.

Qui militiam vel aduocationem impleuerunt præter ea priuilegia quæ iam adepti sunt, nec frumenti aut olei comparandi curam vel inspectione operum, vel ratiocinium, vel defensionem ciuitatis, vel patris ciuitatis munus, vel curationem Reipublicæ vel curationem annonæ exerceant, sed & habitent vbi voluerint, nec præsidibus vltra portas occurrere cogantur, nec ad curias siue collegia vocentur inuiti, vel nominentur, vel nominent, nec descriptiones præbeant consuetudinum vel spectaculorum nomine. Vnam quoque domum habeant liberam onere suscipiendorum militum superuenientium iis qui in locis versantur dignitate aliqua præditis suam immunitatem obtinentibus. Hæc enim Constitutio priora beneficia auget, non minuit. At fiscalia tamen præbeant, & honorent præsides, ac vicissim honorentur ab eis. Qui hanc constitutionem violarit aut violari permiserit, L. librarum auri multam sustineto.

Pro *ἀπόντες*, lego, *ἄκοντες* Superior titulus est de iis qui non impleuerunt militiam: hic de iis qui impleuerant militiam vel aduocationem, & nominatim exprimuntur munera quorum vacatio iure conceditur. quæ etiam non impleta aduocatione datur aduocatis illustrium vel spectabilium iudicum, *l. 6. ℨ. de adu. diu. iud.* de qua diximus in *l. pen. ℨ. de discus.* Fiscalia vocat solemnes indictiones.

De conductoribus vectigalium fisci.

TIT. LVI.

I. IMPP. DIOCLETIANVS ET MAXIMIANVS AA. ET CC. PROVINCIÆ. *. Non alios à muneribus & honoribus vacationem habere, quam qui mancipatum suo nomine vectigal à fisco conducunt, certum est. Quare eos qui ab his quædam exercenda accipiunt, nullis priuilegiis esse munitos haud dubij iuris est.

Sumptum videtur initium huius Constitutionis ex *l. in honoribus §. non alios, D de vac. mun.* in quo pro *præsentes*, lego *per se*, *δι᾽ ἑαυτῶν* LIV. *βασιλικῶν*. Per se autem, id est, quod suo nomine in hac Constitutione.

De libertinis.

TIT. LVII.

I. IMPP. DIOCLETIANVS ET MAXIMIANVS AA. ET CC. BVCILLO. Conditio libertinitatis de muneribus ciuilibus tribuere non potest excusationem, ne in ea quidem ciuitate, vbi domicilium libertinus habet.

Libertinus propter patronum non excusatur à muneribus ciuilibus, *l. libertus, in prin. D. ad municip.* ne in ea quidem ciuitate in qua domicilium habet,

id est, quod conditio libertinitatis eum obstringat muneribus patronalis patriæ, non ideo exuitur oneribus ciuitatis, in qua sedes posuit ac domicilium constituit.

De infamibus.

Tit. LVIII.

I. Impp. Diocletianvs et Maximianvs AA. *. Infames personæ, licet nullis honoribus, qui integræ dignitatis hominibus deferri solent, vti possunt: curialium tamen vel ciuilium munerum vacationem non habent, sed solemnibus indictionibus ob tutelam publicam eos satisfacere necesse est.

Infamia à muneribus vacationem non tribuit. idem traditum fuit in *l. 12. C. de decur.* Quod ait, *Licet nullis honoribus* & cetera, hæc sumpserunt ex Constitutione Antonini, *l. 3. C. de re milit.* Paulo post ea legendum, *Sed & solemnibus indictionibus*: quibus verbis significantur munera patrimonialia, quæ tutelæ siue vtilitatis publicæ gratia indicuntur, *l. 2. C. de mun. pat.* Ergo nec à personalibus nec à patrimonialibus infamia vacationem præbet.

De reis postulatis.

Tit. LIX.

I. Imp. Alexander A. Martiano. Reos criminis postulatos nouos honores appetere non debere, antequam purgarent innocentiam suam, & à diuis parentibus nostris, & à me sæpe rescriptum est. Dat. VI. Kal. Mar. Maximo II. et Æliano Coss.

Rei delati nouos honores petere non possunt, *l. reus. D. de mun. & hon.* vt Catilina auctore Salustio, repetundarum reus prohibitus est consulatum petere. pristinos interim retinent, *l. libertus §. in quæstionibus, D. ad municip.*

De iis qui in exilium dati vel ordine moti sunt.

Tit. LX.

I. Pars Edicti Imp. Antonini A. pp. Romæ V. Id. Ivl. dvobvs Aspris Coss. Quibus posthac ordine suo, vel aduocationibus ad tempus interdicetur, post impletum temporis spatium non prorogabitur infamia.

De hoc edicto agitur nominatim in *l. 3. D. de decur.* In hac autem quæstione ius hoc est, ad tempus ordine motum, vel relegatum, vel in opus publicum datum ex crimine non famoso, post tempus honore vel officio pristino fungi posse, vt in specie *l. falsi, D. ad l. Corn. de fals.* in qua ob recitationem falsi ordine motum, infamem non censeri. & ideo post reditum recipi illa verba indicant, *quoniam in Corneliam non incidit*, id est, quia non est damnatus iudicio publico ex lege Cornelia, quandoquidem ea tenentur qui fecerunt non qui recitarunt. Ad tempus vero ordine vel aduocationis officio motus vel relegatus vel in opus publicum datus ex crimine famoso, siue hæc pœna ex lege fuerit, siue grauior lege cum esset, eam ad eum modum iudex mitigarit, etiam post tempus infamis manet, *l. 5. D. de decur. l. 6. C. ex quib. cau. inf. ir. l. 4. §. ad tempus, D. de re milit.* Sed si leuior cum esset pœna ex lege, grauiorem iudex inflixerit, ad tempus relegando vel remouendo, licet crimen sit famosum, damnatione tamen eiusmodi non fit infamis, quod quasi transigi videatur de infamia, & ideo post tempus recipit honorem & functiones pristinas, *d. l. 5. l. ordine, D. ad municip. l. in seruorum §. vlt. D. de pœnis, l. quid ergo §. pœna, D. de iis qui not. inf. d. l. 4. §. ad tempus, l. 5. C. ex quib. cau. inf. irr.* in qua pro, *relegatum, relegandum*: & pro *damnandum, damnatum*, legendum censeo. & ideo adiectum, *Si sententiam non excessisse probaueris*, quod eorum qui sententiam excedunt, soleat augeri pœna. Et ita quidem ius est. Separatur iuris auctoritas à Constitutionibus sæpe, *l. 4. §. contra, D. de do. exc. l. falsa, D. de cond. & dem.* Sane hac in re Constitutiones iuris auctoritati refragantur & quidem varie. Adrianus relegatum post tempus inter infames non habuit. Pius aduocationis officio motum, *l. Imp. D. de postul.* quæ ex eodem est auctore & libro, quo *l. 5. D. de decur.* & tamen pugnant inter se, nisi in vna ius exponi, in altera Constitutiones distinxeris. Seuerus & Antoninus ordine motum, *l. 3. C. ex quib. cau. infam. irr.* Omnes indistincte, siue leuius, siue grauius crimen fuerit. Tandem Antoninus Caracalla, cum de re non dum liqueret satis, edicto proposito ita constituit, vt ordine vel aduocationibus moti ad tempus quocunque crimine, completo tempore non haberentur inter infames, *d. l. 3. D. de decur.* & ideo in hac parte edicti, *Post hac* inquit, nimirum quia etsi iam ante prodiissent Pij & Seueri & Antonini similes Constitutiones, nondum tamen contra ius id ita inualuerat indistincte. Edictum non loquitur de relegatis. Ideoque in relegatis distinctione vtemur *l. 3. D. de decur.* & ius sequemur, insuperhabito rescripto Adriani, quasi nec recepto nec probato Antonini edicto.

II. Imp. Gordianvs A. Vlpio Ad tempus exulare decurio iussus, & impleto tempore regressus, pristinam quidem recipit dignitatem; ad nouos vero honores non admittitur, nisi tanto tempore his abstinuerit quanto per fugam abfuit.

Decurio relegatus ad tempus non redit in ordinem indistincte, vt ostendimus supra. Quo tamen casu redit in ordinem, non statim etiam ad nouos honores admittetur nisi tanto tempore post reditum in curia fuerit, quanto abfuit, *l. ordine, D. ad municip.* nam honores municipales ratione temporis, quo quis in curia fuerit, deferuntur. Fugam hoc loco accepit pro exilio. quod & in aliis auctoribus cum Græcis tum Latinis frequentissimum est.

De filiisfamilias & quemadmodum pater pro his teneatur.

TIT. LXI.

I. IMPP. SEVERVS ET ANTONINVS AA. * PP. Patrem emancipato filio consentientem: ad decurionatum non teneri, dubij iuris non est: tunc enim consentiendo pater ad decurionatum obligatur, si filium in potestate habeat. consentire autem etiam is videtur, qui non testificatur dissentire nominationi.

Titulus recte concipitur, De filiisfamilias. nam pro emancipatis pater non tenetur. Taciturnitas autem hac in re consensum imitatur. alias dissensum. Igitur si filiofam. ad decurionatum nominato pater taceat & patiatur, Reipub. obligatur velut fideiussor pro filio in solidum, non alias. qua de re diximus aliquid in *l. 1. & 5. C. de decur.*

II. IMP. ANTONINVS A. ASPASIO. Cum appellasse te dicas, ostendis causam ad te pertinere. potueras enim nominato filio tantum contestari, & non consentire honori ei delato.

Obstat *l. Spurij §. pater, D. de decur.* Si filiusfam. ad decurionatum nominatus sit, satis est patrem ne pro filio obligetur, contrariam voluntatem contestari, nec appellare etiam necesse habet, *l. vlt. hoc tit.* Quod si tamen appellauerit, hoc facto in munerum ciuilium periculum incidit quasi fideiussor pro filio, si appellationis sententiam pertulerit. & hæc est sententia huius legis. At si præscriptione temporis exclusus sit, solemnibus appellationis intra constituta tempora minime impletis, quia & appellare necesse non habuit, perinde omnia seruantur, atque si non prouocasset. & ideo si contestatus iam ante fuerat contrariam voluntatem, huic contestationi omissa appellatio nihil derogabit, *d. §. pater.*

III. IMPP. DIOCLETIANVS ET MAXIMIANVS AA. ET CC. *. Si ij qui cum patre ad protostasiæ munus vocari sunt, etiam nunc in patria potestate constituti sunt, ab huiusmodi necessitatibus liberentur: cum ex eadem familia ac domo duos ad ista obsequia destinari periniquum videatur, Sane eos quos emancipatos esse, atque ex familia exisse manifestum est, sine cunctatione retinere debebis.

Duo ex eadem domo ad idem munus non vocantur, puta pater & filiusfamilias. At pater & filius emancipatus simul ad idem munus vocantur recte. Domum & familiam hoc loco dicimus pro corpore quod est sub vnius potestate, vt in *l. 1. C. de hon. & mun. non cont.* & vt quodam alio loco domum Theophilus accepit. De protostasiæ munere diximus in *tit. de mun. pat.*

IV. IDEM AA. ET CC. ALEXANDRO. Sine periculo tuo magistratus filium tuum curatorem constituit, nec appellandi tibi necessitas incumbebat. sane nominator qui filium in potestate positum non consentiente patre ad munus deuocauit, si tamen ex voluntate tua antea filius decurio factus non erat, detrimento muneris obligabitur.

Filiusfam. periculo nominatoris creatur curator operum, vel Calendarij, non periculo patris si non consentiat pater, vel si voluntate eius decurio factus non sit, *l. honor §. plebeij, D. de mun. & hon.* nec dissentienti patri necessaria est appellatio.

De periculo successorum parentis.

TIT. LXII.

I. IMP. ALEXANDER A. CLAVDIANO. Si de proprio suo patrimonio muneris editionem tuo nomine pater tuus repromisit, ideoque etiam sacerdotem te creari impetrauit: onus erogationis commune omnium heredum eius esse, præses prouinciæ non ignorabit.

Sacerdotium prouinciæ munus patrimoniale est, veluti Asiarchia: nam qui eo fungitur, sumptu eius eduntur certamina & ludi in honorem Deorum, vt diximus in *l. 18. C. de mun. pat.* & Obseruat. 2. cap. 15. quibus addi volumus, in Actis Apostolorum cap. 19. τινὲς δὲ καὶ τῶν ἀσιαρχῶν παρεκάλουν μὴ δοῦναι ἑαυτὸν εἰς τὸ θέατρον. Sed, & quidam sacerdotum Asiæ prouinciæ, esse vertendum, qui scilicet præerant ludis theatralibus. quod hic Eusebij locus confirmat lib. 4. c. 15. καὶ ἠρώτων τὸν ἀσιάρχην Φίλιππον ἵνα ἐπαφῇ τῷ Πολυκάρπῳ λέοντα, ὁ δὲ ἔφη, μὴ εἶναι ἐξὸν αὐτῷ, ἐπειδὴ πεπληρώκει τὰ κυνηγέσια. Rufinus interpretatur munerarium, recte: quo modo & illo D. Lucæ loco possis vertere. Sed & quidam munerariorum. Vt autem si patris voluntate filius decurio fiat, non tantum ipse pater, sed & heredes eius pro filio ciuilibus muneribus tenentur, *l. 1. C. de decur.* ita si patris voluntate filius Asiarches fiat, & de suo pater se ludos editurum promittat, ex hac promissione non tantum filius obligatur qui sacerdotium meruit, sed & omnes heredes patris, *l. 1. §. nec castrense, D. de collat.* Illud etiam adiiciam, sacerdotes istos prouinciarum ab honoribus & muneribus ciuilibus excusationem habuisse, vt hæc vetus inscriptio demonstrat. VERATIO A. F. PAL. *Qui cum priuilegio sacerdotij Laurentis munitus potuisset ab honoribus & muneribus excusari, præposito honore patriæ honorem ædilitatis laudabiliter administrauit.* Cicero in Lucullo: *cum sacerdotes Deorum vacationem habeant.*

De mulieribus in quo loco munera sexui congruentia & honores agnoscant.

TIT. LXIII.

I. IMP. PHILIPPVS A. MARTHÆ. Eam quæ aliunde oriunda alibi nupta est, si non in vrbe Roma maritus eius consistat, non apud originem suam, sed apud incolatum mariti ad honores seu munera, quæ personis cohærent, quorumque is sexus capax esse potest, compelli posse sæpe re-

feriptum eſt. Patrimonij vero munera neceſſe eſt mulieres in his locis, in quibus poſſident, ſuſtinere.

A patrimonialibus muneribus mulieres non excuſantur; *l. pen* Ꞇ. *de mun. pat.* Sed ea agnoſcunt apud originem propriam, *l. 12. C. Th. de nauic.* non apud domicilium mariti. A perſonalibus excuſantur, imo interdicuntur, exceptis quibuſdam, quæ ſexui earum congruunt, *l pen.* Ꞇ. *de iis qui num. lib.* quæ tamen non apud originem ſuam obeunt, ſed vbi eſt domicilium matrimonij, *l. vlt.* Ꞇ. *de incol. Si non in vrbe Roma*] An quia ſi in vrbe Roma ſit domicilium mariti certiſſimum eſt vel quaſi in communi patria eas ibi congrua munera ſubituras? Fuit olim Roma communis patria Romanorum & Italicorum ex lege Iulia: hodie eſt omnium qui ditioni Romanæ ſubiecti ſunt ex Conſtitutione Antonini: & ideo eleganter Sidonius, in ea totius orbis ciuitate vnicà ſolos barbaros & ſeruos peregrinari: & Rutilius Numatianus de Roma:

Feciſti patriam diuerſis gentibus vnam,
Profuit iniuſtis te dominante capi.
Dumque offers victis proprij conſortia iuris,
Vrbem feciſti quod prius orbis erat.

De legationibus.

Tit LXIV.

I. IMpp. Valerianvs et Gallienvs aa. Chilino pp. Pater trium incolumium liberorum legationibus publicis liberatur.

A legationis munere, quod perſonale eſt, quia viaticum & legatiuum de publico datur, tres liberi excuſant, quod expoſui in *l. 1.* Ꞇ. *de iis qui num. lib.*

II. Idem aa. Marco. Cum vos proprio nomine ſumptus ob defenſionem publicam ſuſceperitis, id quod ad proprias erogationes collega veſter acceperat, non vobis reddere heredes eius oportet, ſed ſi in ea cauſa eſt, vt reſtitui omnino oporteat, reipublicæ debent potius inferre. Sane ſi honorariis aduocatorum erat ea quantitas deſtinata, reſtitui illud vobis, qui hæc præſtaturi eſtis, non iniuria poſtulatis. cum autem collegam veſtrum, quem defenſione patriæ deſtitiſſe dicitis, apud prouinciæ præſidem deſertæ legationis arguere poteſtis.

Legati à ciuitate ad principem miſſi publicæ cauſæ defendendæ gratia, non communi ſed ſuo quiſque nomine ſeparatim ſumptus & viatica de publico acceperunt. vnus ex eis mortuus eſt: heredes eius ſumptus defuncto datos collegis non reſtituunt, quos etſi reſtituere oporteret, quod tamen vix oportet, *l. 10. D. eod. tit.* Reipublicæ potius reſtituerent quam collegis. At ſi quæ alia pecunia defuncto data ſit in honoraria aduocatorum qui cauſam publicam agerent apud principem, hanc reſtitui collegis oportet, patronis cauſæ publicæ erogandam. Quod ſequitur, *Eum autem*, alius eſt caſus libello comprehenſus, cuius definitio hæc eſt, vt collega qui deſeruit legationem, accuſetur extra ordinem deſertæ allegationis (ſic ha-

A bent vet. libri) id eſt, defenſionis, vt in *l. 1. §. his igitur perſonis. D. de poſtul.* Hanc legem Græci non intellexerunt 54. βασιλικῶν tit. περὶ πρεσβειῶν.

III. Impp. Diocletianvs et Maximianvs aa. Mvtiano. Tranſmarina legatione apud nos perfunctos, conſtitutum eſt biennij vacationem munerum ciuilium & honorum habere, non eos qui de proximo obſequium reipublicæ videntur exhibuiſſe.

Legatione perfunctis biennij vacatio datur, *l. 2.* Ꞇ. *de hon. & mun. non cont.* quod hæc lex ita diſtinguit, ſi tranſmarina, non ſi proxima legatio fuerit.

B IV. Impp. Constantivs et Constans aa. ad Tatianvm. Vniuerſi omnino ex comitibus vel ex præſidibus, qui ſuffragio perceperint dignitates, ciuilibus oneribus muneribuſque teneantur adſtricti, ne commoda publica cum vmbratili ſuffragiorum pactione lacerentur. eos tamen à prædictis oneribus excipi oportebit, qui in legationibus publicis verſati ſunt. Dat. Prid. kal. Ivl. Trev. Placido et Romylo Coss.

Qui honorarias dignitates ex comitibus vel ex præſidibus pretio non meritis adepti ſunt, munerum vacationem non habent,
C *l. 24. 25. 26. 27. 41. 75. 86. C. Th. de decur.* niſi in officium legationis electi ſint. Geſtæ legationi hæ dignitates adiunctæ vacationem munerum ciuilium præſtant, *d. l. 25.* Ait, *Cum vmbratili*] Rectius C. Th. *ſub vmbratili*: vt Liuius, *ſub vmbra fæderis.* Sententia hæc eſt: Ne ſub ſpecie & vmbra harum dignitatum pretio non meritis coemptarum, commodis publicis officiatur.

V. Imppp. Theodosivs, Arc. et Honor. aaa. Apodemio pp. Illyrici. Si quod extraordinarium conſilium poſtulatur, cum vel ad nos eſt mittenda legatio, vel veſtræ ſedi aliquid intimandum: id quod
D inter omnes communi conſilio tractatuque conuenerit, minime in examen cognitoris ordinatij referatur: prouincialium enim deſideria, quibus neceſſaria ſæpe fortuitis remedia depoſcuntur, vobis agnoſcere atque explorare permittimus: vt ſit examinis tui, quæ ex his auxilio tuo protinus implenda ſint, & quæ clementiæ noſtræ auribus intimanda videantur. in loco autem publico de communi vtilitate prouincialium ſententia proferatur, atque id quod maioris partis probauerit aſſenſus, ſolemnis firmet auctoritas. Dat. v. kal. Avg. cp. Arcad. a. ii.
E et Rvfino Coss.

Decreta legionum fiunt publico conſilio: nec præſidibus prouinciarum inſinuanda ſunt. Præf. prætoriõ inſinuantur, vt is vel deſideriis prouincialium ſatisfaciat, vel ad principem legationis cauſam probet.

IV. Impp. Honorivs et Theodosivs aa. Monaxio pp. Quoties ab Alexandrina ciuitate legatio deſtinatur, vniuerſos curiales præcipimus, qui intra vrbem conſiſtunt, ſi non ægritudine vel alia inexcuſabili neceſſitate impediuntur, in locum curiæ

conuenire, & decreta sua propria subscriptione firmata viro spectabili præfecto Augustali insinuare: vt eius relatione comitati, tuis virtutibus suas petitiones intiment, & sub examine tuo perpensa legatione res ordinetur. DAT. III. NON. OCT. CP. DN. THEOD. A. VII. ET PALLADIO V. C. COSS.

Vt superior, ita hæc est de decretis legationum. Sed illa ad præf. prætorio Illyrici, hæc ad præf. prætorio Orientis de Alexandrina ciuitate, vt eius ciuitatis decreta præfecto Augustali insinuentur, quæ tamen in Illyrico præsidibus non insinuantur. Maior est præf. Augustalis quam præsidum auctoritas. Sub eius dispositione sunt Ægypti prouinciæ sex, vt diximus in *tit. de can. larg. tit.* quod tamen Iustin. edicto 13. mutauit.

De excusationibus artificum.

TIT. LXV.

I. IMP. CONSTANTINVS A. AD MAXIMVM. Artifices artium breui subdito comprehensarum per singulas ciuitates morantes ab vniuersis muneribus vacare præcipimus: si quidem in discendis artibus otium est accommodandum, quo magis cupiant & ipsi peritiores fieri, & suos filios erudire. DAT. IV. NON. AVG. FELICIANO ET TITIANO COSS. Et est notitia ista. Architecti, medici, pictores, statuarij, marmorarij, lectarij, seu laccarij, clauicarij, quadrigarij, vel quadratarij, quos Græco vocabulo λιθοξόους appellant: structores, id est, ædificatores, sculptores ligni, musarij, deauratores, albini, quos Græci κονιατάς appellant, argentarij, barbaricarij, diatretarij, ærarij, fusores, signarij, fabri, bracarij, aquæ libratores, figuli, qui Græce dicuntur κεραμεῖς, aurifices, vitriarij, plumarij, specularij, eborarij, pelliones, fullones, carpentarij, sculptores, dealbatores, cusores linarij, tignarij, bractearij, id est, πεταλουργοί.

Artificibus notitia comprehensis, quia artes eas sine otio tractare non possunt, hæc constitutio otium dat & vacationem à personalibus muneribus. *Et est notitia ista*] Vet. *Et est notitia sic.* Basilica, καὶ ἔστι ὁ γνῶσις οὕτως. Notitia & breue idem. *Medici*] Accurs. legit, *mulomedici* Vtrumque retinendum censeo, medici mulomedici. Sic Basilica, ἰατροί, ἱππιατροί. Medici sunt Chirurgi, Mulomedici, veterinarij. *Pictores*] *L. archiatros, ∫. de metat.* *Statuarij*] ἀνδριαντοποιοί. *Lectarij seu laccarij*] Sic emendaui ex vet. Lectarij sunt qui fabricant lectos, κραββατοποιοί. Laccarij, qui fossas vel puteos fodiunt, οἱ τὰ λακκία ποιοῦντες, vt Græci interpretantur 14. *tit. 6.* *Clauicarij*] Quidam codices clauicularij, Basilica Græca, κλειδοποιοί, Gallica, *Le Serrurier.* Alias clauicarij siue clauicularij dicuntur ianitores carceribus præpositi, à clauibus gerendis. Græci ad *l. carcer. D. de cust. reor.* Ὁ δεσμοφύλαξ, ὃν λέγομεν νῦν καὶ κλειδοκράτορα. Eundem & κομενταρήσιον vocant. & ad *l. 4. ∫. de cust. reor.* recte vilem hominem, in quem custodia amissa culpam Commentariensis confert, interpretantur Clauicularium. & ita omnino Clauicularios accipere oportet apud Iulium Firmicum 3. Matheseos c. 6. *Erunt corniculary, aut Commentarienses, quibus damnatorum cura committatur, seu clauiculary, vel carcerum custodes, & quibus publicarum catenarum cura mandatur.* Commentariensem ὑπομνηματογράφον vocant. Hesychius. Κομενταρήσιος ὁ ἐπιγραφὰς τῶν ἐγκλημάτων δεχόμενος, quæ commentaria à Gallis in foro vocantur, *L'escroue*, παρὰ τὸ ἐκφέρειν, quod est contrudere & coniicere in carcerem Ciceroni lib. de Suppliciis, ratio carceris quæ diligentissime conficitur, quo quisque die datus in custodiam sit. Valentinianus VIII. C. Th *Qui commentariensium nomine exosa miseris claustra custodiunt.* Sed ad rem. Complures codices hoc loco habent *Canidarij*, quod forsitan rectius est. Inueni idem vocabulum lib. 56. βασιλικῶν ad *l. 12. ∫. de cohort.* καὶ ὁ λαμπαδάριος, ὁ τραπεζίτης, ὁ κλειδάριος, ὁ ἀργυρὸς, ὁ ἐσθῆτα παραδεχόμενος ἐπιχώρια τάξεως γενέσθαι, ἐκβάλλεσθαι. Inuenitur etiam in veterum Glossis. *Quadrigary*] ἁρματηλάται. *Quos Græco vocabulo*] Reposui ex eodem βασιλικῶν libro λιθοξόους. Horum ars est lapides expolire, quod & his verbis in eo libro significatur, οἱ τοὺς τετραγώνους λίθους ἀκονοῦντες. Cassiodorus in Psalm. cxxv. *De structoribus cementorum, aut saxorum quadratariis. Structores*] οἰκοδόμοι. *Sculptores ligni*] γλύπται ξύλων. Scribimus græca ex libris βασιλικῶν, ne quis de latinis postea addubitet. *Musary*] μουσωταί, qui musiones & Musiuarij. Significatio nota. Apud Firmicum in fi. c. 4. lib 3. legendum ex veteribus. *Aut inauratores, aut musiuarios.* quod & antequam veteres inspexissem, me docuerat Petrus Pithœus vir eruditissimus. *Albini*] λευκωταί, ποιητοὶ κονιαταί. Idem dicuntur Albarij, & in *l. si seruus §. vlt. D. ad leg. Aquil.* tectores, quem locum Græci ita vertunt, ἐὰν οὖν παρὰ λάκκον μισθωτοῦ κονιατῇ, & laccum, cisternam interpretantur. Inde Tertullianus de Idol. *Scit albarius tector & tecta sarcire, & tectoria inducere, & cisternam liare. Argentary*] ἀργυροκόποι, *l. pen. D. de aur. & arg. leg. l. vlt. D. de obligat. & action. Barbaricary*] Donatus Æn. xi. *Barbaricary dicuntur, qui ex auro coloratis filis exprimunt hominum formas & animalium, & aliarum specierum imitatam subtilitate veritatem.* Idem cassides & buculas auro vel argento tegunt, *l. 1. C. Th. de fabric.* Palæmon in glossis: *Barbarica, ornamenta ex auro. Diatretary*] Hi perforant margarita, οἱ τετρῶντες τοὺς μαργαρίτας. in *l. si seruus §. si calicem, D. ad l. Aquil.* *Diatretum faciendum.* id est, calicem ex lapillo vel gemma perforandum. Dorotheus vertit, ἐπὶ τὸ τρυπῆσαι. *Fusores*] veluti plumbarij, etsi qui sunt alij. οἷον μολυβδουργοὶ καὶ ὅσοι τοιοῦτοι. *Signary fabri, bracary*] γλύπται, τέκτονες, βρακάριοι. *Aquæ liberatores*] Sic emendaui ex *C. Th. & l. prox.* quamquam Græci simpliciter vertant ζυγοστάται. Frontinus de aquæductibus. *Procuratorem oportet calicem eius moduli qui fuerit impetratus, adhibitis liberatoribus signare. Aurifices*] Alij sunt deauratores, alij aurifices, χρυσωταὶ & χρυσοχόοι. *Vitreary*] ὑαλουργοί. Græcam βασιλικῶν appellationem, vt hoc iterum testificer, singulis artibus apponi necessarium esse duxi. *Plumary*] Sic Græci atque etiam veteres libri, non plumbarij. Plumarij sunt qui vestimenta ex plumis auium conficiunt, quo genere prisca luxuria delectata est. Prudentius in Hamartigenia. *Auium quoque versicolorum indumenta texentem plumea telis.* Vel qui aco pingentes exprimunt animalium vel hominum figuras. Hieronymus in Chronicis: *Macedonius artis plumariæ.* & in versione Exodi sæpe. Firmicus 3. c. 13. *Facient linteones aut tunicarum textores, plumarios.* & c 10. *Qui erunt etiam linteones aut plumary.* eodem vsi sunt Varro, Vitruuius, Vopiscus. *Speculary*] σπεκλαριοί,

vel ἀπηλωτοί. *Eburarij*] ἐλεφαντουργοί. *Pelliones*] σκυτοτόμοι. *Carpentarij*] In Basilicis, σωματοποιοί, ad *l. vlt. D. de iur. immun.* οἱ τὰ σάγματα τῶν καμήλων. Igitur lego, σαγματοποιοί. * Hi faciunt clitellas camelorum, quæ carpenta latine dici non ambigo. earum forma eadem fere, quæ carpentorum quibus gestamur. *Sculptores*] γλύπται. Hoc nomine græco & sculptores lignorum significantur, & qui signa faciunt, siue signarij, & alij quilibet sculptores cælatoresque. *Dealbatores*] Albini parietes dealbant, hi alia quælibet. *Cusores linarij*] τῶν λιναρίων κόπται, qui cudunt lina. *Tignarij*] Hi sunt qui ligna dolant, *l. ferri, D. de verb. signif.* Græci generali vocabulo vtuntur, τέκτονες, vt in ea lege τέκτονας ξύλων. *Bractearij*] Qui dicantur Budæus exposuit recte. Bracteatores à Firmico dicuntur.

* Nihil mutandum censeo. Theophanes: ἐκάθισαν αὐτὸν ἐπὶ ὄνῳ σωματοποιῷ. Sic enim habebat Codex Peirescianus. quod miror non notatum in variis ad Theophanem. dixere enim σάγμα, & σῶμα. vide Glossarium nostrum in Nicetam. FABROTVS.

II. IMPP. CONSTANTIVS ET CONSTANS AA. AD LEONTIVM PP. Mechanicos & geometras & architectos, qui diuisiones partium omnium incisionesque seruant, mensurisque & institutis operam fabricationibus stringunt: & eos qui aquarum ductus inuentos & modos docili libratione ostendunt, in par studium docendi atque discendi nostro sermone perpellimus. itaque immunitatibus gaudeant, & suscipiant docendos, qui docere sufficiunt. DAT. PRID. NON. IVL. LEONTIO ET SALLVSTIO COSS.

Specialiter mechanicos videtur accipere pro iis quorum ingenio & institutione fiunt organa mechanica, pneumatica, automatopoetica. Dat autem vacationem personalium munerum. Ideo tamen tutelæ remissæ non censentur, vt ostendi in *l. 3. C. de mun. pat.* itaque nihil obstat *l. Geometra, D. de exc. tut.*

De potioribus ad munera nominandis.

TIT. LXVI.

I. IMP. ANTONINVS A. BASILIDI. Si ipse vocatus ad munera ciuilia, potiorem alium nominandum putaueris, age causam tuam.

Ad munera personalia potiores nominandi sunt, & qui nominatus est, si alium se potiorem indicauerit, in eum transfertur onus. qua de re diximus aliquid in *l. 46. C. de decur.* & Pauli Sentent. *lib. 2. tit. de potioribus nominandis.* & hoc re integra, *l. pen. C. qui da. tut.*

Si propter inimicitias creatio facta sit.

TIT. LXVII.

I. IMP. ALEXANDER A. ANICETO. Si propter inimicitias ad munera ciuilia creatus es, hanc tibi nominationem non

A nocere præsidis æquitas faciet: cum & publicæ vtilitatis intersit, non ex inimicitia creationes fieri debere, sed examinatione vera & commodo Reipublicæ. *

Excusatur ab iniuncto munere qui se propter inimicitias nominatum præsidi prouinciæ probat, vt eo onere negotioque vexetur, *l. 6. §. pen. D. de exc. tut. l. 14. C. eod. l. 1. §. 1. D. de vac. mun.* *Examinatione*] Malo *existimatione*, vt in veteribus,

---

De sumptuum recuperatione.

B TIT. LXVIII.

I. IMP. GORDIANVS A. DIONYSIO. Muneribus ciuilibus non fungeris, quæ personis mandantur, si quinque filios incolumes habes. at si contra id priuilegium ad munus fatigandi tui causa quidam te deuocauerint, tuque appellatione interposita securitatem reportaueris: à nominatoribus sumptus, quos in litem feceris, recuperabis.

Si qui numero liberorum à publico munere excu-
C sabatur, nominatus sit, & appellauerit, excusatione probata & admissa, sumptus à nominatore iniusto recipiet in eam litem factos, *l. 2. C. de decur. l. seuerior C. de exc. tut.*

Si post creationem quis decesserit.

TIT. LXIX.

I. IMP. GORDIANVS A. ASTITICO. Si ante diem subeundi honoris atque muneris pater tuus defunctus est, conueniri
D eo nomine heredes eius non oportere, præses prouinciæ minime ambiget.

Qui decessit post nominationem antequam honorem vel munus subiret, nullam eo nomine obligationem in heredes suos transmittit. & ita si pater decesserit post allectionem filij in curiam antequam munera ciuilia susciperet, nullam in heredes suos obligationem transfert, vt diximus in *l. 1. C. de decur.*

De tabularis, scribis, logographis, & censualibus.

E TIT. LXX.

TABVLARII, scribæ, logographi, censuales, conditionales sunt, & ideo quoties res exigit, tormentis subiiciuntur, *l. 1. & 2. hoc tit. l. 7. C. de iur. fisc. l. 1. C. Th. ne col. per log. cel.* De tabulariis diximus in *l. 2. & 7. C. de iur. fisc. l. 15. C. de decur.* & dicemus in *l. 13. tit. seq.* Scribæ sunt curiarum siue magistratuum municipalium scribæ. & generaliter horum omnium munera personalia & municipalia sunt, *l. 1. hoc tit. l. pen. C. de def. ciu. l. vlt. §. 4 quoque. & §. mastigophori, D. de mun. & hon.* Nihil hic de prætoris scriba, de quo *l. vlt. C. de mag. con.* Nihil de cla-

rissi scriba, qui in prouinciis est quasi prætor tutelaris quidam, de quo *Nov.* 94 & quæ officium eius definit aperte Constantini Nou. *περὶ συνηγόρων τῶν σκρίβων*. cuius initium, *Ἐπειδὴ ὁ σκρίβας οὐκ ἔστι πλέον δικαστής, ἀλλὰ καὶ τῶν δημοσίων κριτῶν καὶ αὐτῶν τῶν ἀπογραφέων ὑπερβαίνει, καὶ σχεδὸν ἡ πᾶσα φροντὶς τῶν ἀφηλίκων, καὶ ὁ περὶ τῶν πραγμάτων αὐτῶν κίνδυνος ἐκ μεγάλης ἀμελείας εἰς αὐτὸν ἀνήκει*, &c. Tabulariis similes sunt logographi: nam & hi tributorum rationibus scribendis occupantur, *Nov.* 128. Sed eiusdem muneris pro varietate locorum variæ appellationes sunt, *l. vlt.* ↄ. Et huic titulo non conuenit Sudæ definitio. *λογογράφος ὁ δίκας ἢ τοὺς δικανικοὺς χάρτας*. Censuales sunt qui operam suam accommodant magistro census in vrbe, & actus Senatus conficiunt, *l.* 1. *C. Th. de stud. lib. l. consulta, l. testamenta,* ↄ. *de testam. l.* 2 *&* 4 ↄ. *de prin. ag. in reb.* & in prouinciis census & patrimonia describunt, quos in *l.* 1. *D. de mun. & hon.* iis verbis puto notari, *Ad census accipiendos vel patrimonium scribaenus*, sic lego, vt *l.* 4. ↄ. *de appel.* aurum oblatitium à senatoribus exigunt: Prætores & Quæstores nominant, vt ex Codicis Theodosiani sexto didici, de quibus & in *l.* 1. *C. Th. de priuil. dom. Aug.* & *Nov.* 17. & Symmachus in epistolis: *Argenti publici ratio quod censualibus editores munerum contulerunt.* His etiam iunguntur subscribendarij, actuarij, diurnarij, regerendarij, *l.* 8. *C. Th. de cohort. prin.* & alij in *l. vlt. hoc tit.*

I. Impp. Constantius et Constans AA. ad Catullinum PP. Nullus omnino ex tabulariis, vel scribis, vel logographis, eorumque filiis in quocunque officio militet: sed ex omnibus officiis, necnon etiam si intra nostrum palatium militant, necdum impleto quinquennio reperti & retracti, protinus officiis municipalibus reddantur. Dat. VIII. Kal. Iul. Lauriaco Marcellino et Probino Coss.

• Conditionales illos esse ex eo etiam apparet, quod illorum filios eadem munera sequantur. Ab ea conditione eos quinquennalis militia liberat, *l.* 38. *C. Th. de decur.* quod in eo Codice etiam de decurionibus ita præscriptum, Tribonianus in suum non retulit, propterea quod tandem obtinuerat, ne longam quidem militiam curia quemquam liberare.

II Imppp. Gratianus, Valentinianus et Theodosius AAA. Neutrio. Quicunque decurionum sponte se censuali ministerio mancipauerit, conditionem habeat, quam ipse delegit, depositurus sui ordinis penitus dignitatem, si eum necessitas quæstioni subdendum inuenerit. Dat. XV. Kal. Octob. CP. Ricomere et Clearcho Coss.

Curiales tormentis non subiiciuntur, *l.* 33. *de decur.* Curiales censuales effecti tormentis subiiciuntur quasi conditionales.

III. Impp. Arcadius et Honorius AA. Adriano PP. Generali lege sancimus, vt siue solidis prouinciis, siue singulis ciuitatibus necessarij fuerint tabularij: liberi homines ordinentur, neque vlli deinceps ad hoc officium patescat aditus, qui sit obnoxius seruituti. Sed & si quis dominorum seruum suum, siue colonum chartas publicas agere permiserit (consensum enim non ignorantiam volumus obligari) ipsum quidem, in quantum interfuerit publicæ vtilitatis pro ratiociniis, quæ seruo siue colono agente tractata sunt, obnoxium retineri: seruum autem competentibus affectum verberibus fisco addici. dominorum enim interfuit ab initio prouide, ne publicis actibus priuata seruitia immiscerentur. Dat. VIII. Kal. Apr. Med. Vincentio et Fravitta Coss.

Tabularij erant olim serui publici. Capitolinus in Gordianis: *Non scribæ non serui publici, non censuales illis actibus interessent.* Seruos publicos, tabularios vocat. Inde *l. vlt.* ↄ. *de ser. Reip. man.* tabularij actus argumentum est seruitutis. At hac Constitutione cauetur, ne in posterum serui tabulario præficiantur, sed liberi. Et vt si seruus vel adscriptitius sciente domino tabulariam administrauerit, ipse quidem seruus flagellis cæsus fisco addicatur, dominus ex administratione serui in solidum teneatur.

IV. Impp. Theodosius et Valentinianus AA. Cyro PP. Boëthos logistarum, demogrammateos, logographos, diastoleos quæ vocabula publicis dicuntur subiacere necessitatibus, siue quolibet alio nomine nuncupentur: non honore aut alicuius priuilegij colore subnixos, pro definitione legum inexorabilium suam fortunam subire compelli, quatenus nec publicis quidquam noceatur aut minuatur vtilitatibus, & suis corporibus illi reddantur, quos vel patris, vel maiorum obligatio, vel sua constringit.

Sic emendaui, *Boëthos logistarum, demogrammateos*; ex LIV. *βασιλικῶν* in quo ita est, *Οἱ βοηθοὶ τῶν λογιστῶν, καὶ οἱ δημογραμματεῖς, καὶ οἱ λογογράφοι, καὶ οἱ διαστολεῖς*. Logistæ sunt curatores Reip. vt dixi in *l.* 30. ↄ. *de decur.* Adiutores igitur curatorum Reip. plebis scribæ, & logographi, & dispunctores, & nec honore nec priuilegio vlla his conditionibus liberantur. idem statuendum de subscribendariis, diurnariis, actuariis, regerendariis, notariis, librariis, & si qui sint eiusdem conditionis qui aliis nominibus nuncupentur. *διαστολεῖς* interpretor dispunctores rationum siue instrumentorum, qui scio *διαστέλλειν, διαστίζειν*, dispungere idem esse, conferre scilicet accepta & expensa. Dicimus & æra dispungere. Apuleius de Deo Socratis: *Igitur quotidiana eorum æra dispungas, inuenies rationibus multa prodige profusa, & in semet nihil.* qui locus vulgo misere deprauatus est. legitur enim, *ora dicere*, pro *æra dispungas*, & *vel*, pro *nihil*, & paulo ante, *decurritant*, pro *detrectant*.

De susceptoribus, præpositis & arcariis.

Tit. LXXI.

Susceptores sunt qui annonis & tributis vtriusque ærarij recipiendis præpositi sunt, *l. cum possessor, in fi. D. de censib.* Præpositi, qui horreis, in quibus species fiscales deponuntur, *l.* 2. *hoc tit.* vel pagis, de quibus dixi in *l.* 9. ↄ. *de iur. fisc.* Arcarij, qui his quæ in arcam præf. prætorio inferuntur suscipiendis præpositi sunt, *l.* 1. ↄ. *de iis qui ex pub. ratio. mut.*

acc. l. 1. §. de can. larg. tit. l. vlt. hoc tit. & *Iustin. edic.* A 11. Arcarij præfectorum à Cassiodoro dicuntur lib. 1. Arcam præfecti prætorio etiam τράπεζαν siue mensam vocant, de qua in *l. 6 §. de exact. tribut.* & ideo non male Sidonius arcariis deputat pondera, quæ simul ac mensuræ susceptoribus omnibus attribuuntur, *l. pen. §. de defen. ciuit.* Maiorianus ad Basilium PP. *de indul. rel. Sancimus vniuersorum fiscalium titulorum vel ad arcam magnificentiæ tuæ, vel ad vtrumque ærarium pertinentium reliqua à possessoribus non petenda.* Et ita in illo quoque edicto Iustiniani ærarij, siue largitionum tituli ab arcariis separantur.

I. Imp. Constantinvs A. ad Evfrasivm rationalem trivm provinciarvm. B Susceptores publicos absque omni mora aurum censemus suscipere, ne quis per hanc occasionem sumptus facere compellatur. Nam si soluere volens à suscipiente fuerit contemptus, testibus adhibitis contestationem debebit proponere, vt hoc probato, & ipse securitatem debitam, commissi nexu liberatus, cum emolumentis accipiat: & qui suscipere neglexerit, eius ponderis quod debebatur, duplum fisci rationibus per vigorem officij præsidis inferre cogatur. Quod autem susceptores iudice cuius interest negligentie violauerint: C ex ipsius iudicis facultatibus sarcietur. Dat. xiv. Kal. Avg. Pavlino et Ivliano Coss.

Scripta est ad rationalem trium prouinciarum, id est, Siciliæ, Sardiniæ & Corsicæ, vt constat ex Notitia imperij, & *l. 1. C. Th. com. d. uid.* Id vero ea continetur, vt aurum quod infertur, susceptores confestim recipiant, vel si per eos mora fiat, vt de eo publice contestationem collator faciat, vt in *l. 4. §. de col. sm.* . cuius hæc erunt effecta: collator non incidet in commissum, quia per eum non stat quo minus fisco fundorum suorum nomine aurum exsoluat: collator liberabitur: collatori dabitur apocha perinde ac si re vera soluisset, & damnum fisco susceptor D resarciet in duplum iudice imminente, vel ipse iudex si in susceptore exigendo negligens fuerit. Oblatio igitur sola collatorem liberat. quod non ita fit in priuatorum causis, nisi oblationem oblatæ pecuniæ peremptio sequatur. His de auri ponderatione adiectum fuit quod est relatum in *l. 1. tit. seq.* quæ eandem inscriptionem & subscriptionem habet.

II. Impp. Valentinianvs, et Valens AA. ad Secvndvm PP. Iuxta inueteratas leges nominatores susceptorum, & eorum qui ad præposituram horreorum & pagorum creantur, obnoxij teneantur, si minus idonei sunt qui ab eisdem fuerint nominati: E nec quidquam ex eorum substantia, celebrata per interpositam personam emptione, mercentur. Dat. iii. Kal. Avg. CP. Valentiniano et Valente AA. Coss.

Susceptores canonum & præpositi horreorum creantur fide & periculo nominatorum. quod ius vetustissimum est, *l 8. §.* Nominator ex nominati bonis emere nihil potest per se vel per alium, quod quasi singulare notandum. Nemo dicet fideiussorem, quem inexcusso principali conuenire licet, nihil posse emere ex principalis bonis. At nominatorem, quem inexcusso nominato conuenire non licet, dicemus hac lege ex eius bonis emere nihil posse; ne scilicet qui idoneum eum præstare debet, cum eo contrahendo quominus sit idoneus, efficiat.

III. Idem AA. ad Mamertinvm PP. Susceptores noui non modo præsentis anni debita, verum etiam species quas ex reliquis inferunt, quia nouæ sunt accrescentes, suscipiant. Dat. Prid. Kal. Novemb. Romæ Valentiniano et Valente AA. Coss.

Susceptorum munus annuum est, *l. 4.* Susceptores annonarum noui non tantum hoc anno debita recipiunt, sed etiam reliqua anni præteriti, quandoquidem ea implentur ex hornotinis speciebus, atque ita noui susceptores noua suscipiunt, siue ex præsenti, siue ex præterito debeantur. Pro *accrescentes*, rectius in C. Th. *ac recentes.*

IV. Idem AA. ad Florentivm C. S. L. Neminem susceptionis munere functum ad idem munus adstringi, nisi se prius vinculo sollicitudinis superioris absoluerit. Nam neque eos qui placuerint, grauare iusti est, neque eos qui displicuerint, tenere prudentis. Integro igitur singuli anniuersario anno transcurso cogantur exponere, quibus titulis susceptæ dispersierint: vt facilius, si quis in furto fuerit deprehensus, recentem queat redintegrare iactutam. Non perpetui autem exactores teneantur in continuata vexandorum prouincialium potestate velut concussionum dominatione, sed per annos singulos iudiciaria sedulitate mutentur, nisi aut consuetudo ciuitatis, aut raritas ordinis eos per biennium esse compellat. Dat. xv. Kal. Octob. Mantebri, Gratiano NB. P. et Dagalaifo Coss.

Hæc lex conflata est ex *l. 11. 12. C. Th. eod. tit* quæ sunt diuersorum Imperatorum. At Tribonianus primæ inscriptionem & subscriptionem retinuit, non secundæ. quod nesciens Haloander, male inscriptione assumpta secundæ, hanc facit octauam. Id autem est ex prima, id est, ex *l. 11.* vt anno finito susceptionis rationem reddant, nec ad idem munus ante vocentur, quam rationem reddiderint. Ex secunda, id est, ex *l. 12.* vt singulis annis susceptores mutentur, nisi more ciuitatis soleant fieri in biennium, vel nisi raritas hominum, sic legendum, non *auctoritas*, græce *τὸ σπάνιον*, eos in biennium creari cogat.

V. Idem AA. ad Germanianvm C. S. L. Quotiescunque certa summa solidorum pro tituli qualitate debetur, & auri massa transmittitur, in septuaginta duos solidos libra feratur accepta. Dat. vi. Id. Ian. Romæ. Lvpicino et Iovino Coss.

Constitutum fuit vt solidi ex quocunque titulo fiscali collecti in massam auri redigerentur, atque ita pro solidis massa ad comitatum transmitteretur, *l. 12. & 13. C. Th. eod.* & inde in aula, Scrinium aureæ massæ. proinde interest scire quanti libra auri æstimetur, vt sciatur illata massa, quot solidi illati sint. Et lex libram auri LXXII. solidis siue aureis æstimat. & ideo centesimæ vsuræ definitio cum hæc primum fuisset, quæ in centenos aureos quotannis reddit duodenos:

deinde,

deinde, quæ in centenos reddit duodenos, semis, vt Iustiniani & Leonis Nouellæ docent: ad extremum hæc obtinuit, quæ in centenos reddit XVI. semis & quatuor siliquas: nam in libram, quæ est solidorum LXXII. XII. reddit auctore Harmenopulo. quod & Zonar. significat in Nicæni conc. c. 17. his verbis: ὥσπερ τοῖς νῦν αἱ λίτραι μέχρι τῶν ἑβδομήκοντα δύο ἀριθμοῦνται, οὕτω τοῖς παλαιοῖς αἱ ἑκατοντάδες ἦσαν, καὶ ἦν ὁ τόκος τῶν ἑκατὸν νομισμάτων νομίσματα δώδεκα. διὸ καὶ ἑκατοστιαῖος ἐλέγετο. ὡς ἐπὶ τοῖς ἑκατὸν ἀπαιτούμενος. Sed de his in *10. seq.* alia quædam.

VI. IMPPP. VALENTINIANVS, VALENS ET GRATIANVS AAA. AD CHILONEM. Frumenta quæ horreis inferuntur, pro illationis modo illico apocharum cautionibus adnotentur, non autem oportet in horreis fiscalibus, nisi fiscalia frumenta constitui. DAT. V. ID. APR. TREV. POST CONSVLATVM GRATIANI A. III. ET EQVITII V. C.

Vt apochis frumenti horreis illati quantitas adnotetur. vt in horrea fiscalia nonnisi frumenta fiscalia reponantur. Pertinet hæc lex ad præpositos horreorum.

VII. IMPPP. GRATIANVS, VALENTINIANVS ET THEODOSIVS AAA. HAVE HYPATI K. N. Diu minime penes ipsos susceptores maneat facta collatio, sed statim quodcunque à prouincialibus fuerit exsolutum, sacris thesauris inferatur. DAT. III. KAL. MAI. CP. POST CONSVLATVM ANTONII ET SYAGRI.

Dixi in *l. 1. ꝟ. de can. larg. tit.*

VIII. IDEM AAA. CYNEGIO PP. Exactores vel susceptores in celeberrimo cœtu curiæ, consensu & iudicio omnium, sub actorum testificatione firmentur: prouinciarumque rectoribus eorum nomina, qui ad publici munus officij editi atque obligati fuerint, innotescant. & animaduertant quicunque nominauerint, ad discrimen suum vniuersa quæ illi gesserint, redundare. DAT. KAL. NOV. CP. HONOR. N. P. ET EVODIO VI. COSS.

Ordo curiæ exactores vel susceptores creat suo periculo, creationem insinuat præsidi. excipiendi sunt susceptores rei priuatæ, quorum creatio ad curiam non pertinet, *l. 9 ꝟ. de iur. fisc.* & susceptores vestium, quorum creatio pertinet ad proconsulare officium, *l. pen. hoc tit. l. 4 C. Th. eod.*

IX. IMPPP. VALENTINIANVS, THEODOSIVS ET ARCADIVS AAA. CYNEGIO PP. Modios æneos vel lapideos cum sextariis atque ponderibus per mansiones singulasque ciuitates iussimus collocari: vt vnusquisque tributarius, sub oculis constitutis rerum omnium modiis, sciat quid debeat susceptoribus dare: ita vt si quis susceptorum conditorum modiorum sextariorumque vel ponderum normam putauerit excedendam, pœnam se sciat competentem esse subiturum: & submotis quæ contra vtilitatem populorum omnium hactenus gesta sunt, frumenti quinquagesimas hordei quadragesimas, vini & lardi vicesimas susceptoribus dari præcipimus. Humanitatis autem necessitate commoti, susceptoribus in Armeniæ susceptionibus longinquitatis causa frumenti & hordei quadragesimas, vini & lardi quintasdecimas, dari præcipimus. DAT. IV. KAL. DEC. CP. HONORIO N. P. ET EVODIO V. C. COSS.

Hæc Constitutio iubet vt singulis stationibus & ciuitatibus mensuræ ac pondera publice collocentur, ne quid supra modum debitum à collatoribus exigatur, & vt susceptores puniantur, qui vltra modum exegerint: qua de re & in *l. pen. ꝟ. de defens. ciuit. & Nou. 128.* Et vt susceptoribus ἐπιμέτρον detur, sic vocatur aptissime in *l. 3. C. Th. eod.* frumenti quinquagesima, hordei quadragesima, vini & lardi vicesima, amplius in Armenia, frumenti puta & hordei quadragesima, vini & lardi quintadecima. id & Mantisam veteres vocasse videntur. Quidam, Superpondium.

X. IDEM AAA. CYNEGIO PP. Susceptores præsentibus defensoribus, & modum iugationis possessurum, & species singulas, vel earum numerum quantitatemque præscribant. DAT. IV. KAL. DEC. CP. TIMASIO ET PROMOTO COSS.

Vt præsentibus defensoribus ciuitatum, qui quasi quidam Tribuni plebis sunt, susceptores præscribant modum iugationis cuiusqoe, & species singulas quas fisco inferri oportet, vt earum quantitatem.

XI. IMPP. ARCADIVS ET HONORIVS AA. BENIGNO VIC. VRB. ROMÆ. Securitates semel publicatas & gestis lectas, vini susceptoribus imputari: & cœptam arcæ discussionem volumus in apertum quæsita ratione deduci, & omnes publicas securitates, quæ gestis tenentur, à susceptoribus accepto fieri. DAT. VI. ID. IVN. MED. STILICONE ET AVRELIANO COSS.

Vt apochæ apud acta publicatæ omnimodo vini susceptoribus imputentur, & vt cœpta arcæ vinariæ discussio rationisque redditio perficiatur & publicetur. Arca hoc loco vinariam significat, de qua & in *l. 3. C. Th. de cal. coll.*

XII. IDEM AA. POMPEIANO PC. AFRICÆ. Si aliquid à susceptore vel à tabulario fraudis admissum esse possessor deprehendat: nemo eorum semel interuersione conuictus, id rursus officium gerat, in quo ante decoxit, & si rescriptum nostrum elicitum clandestina supplicatione detulerit. DAT. PRID. KAL. IAN. MED. STILICONE ET AVRELIANO COSS.

Ne tabularij vel susceptores in eo munere aliquid euertisse & decoxisse conuicti, idem postea repetere possint. Huic legi coniungenda est *l. 1. ꝟ. ad l. Iul. de amb.* quæ eandem inscriptionem & subscriptionem habet. At non de iis muneribus loquitur, sed de officiis quæ operam suam accommodant viro spectabili proconsuli Africæ, vt ne princeps officij vel numerarius vel commentariensis vel ducenarius vel primiscrinius ea officia repetant. Munera possunt repeti,

nisi quis in eis decoxisse conuictus fuerit. Illa officia nullo modo.' quod & ad eundem modum constituitur de officiis ducis Lybiæ in *l. pen. C. Th. de numerar.* *Clandestina*] Clandestina, hoc est, obreptitia. At rescriptum præf. prætor. insinuatum valere puto, arg. *l. si quis, ℐ. de cohort. prin. l. 2. & 5. ℐ. de diu. offic.*

XIII. Idem AA. et Theodosivs A. Lvcio Com. s. l. Duos tabularios seu numerarios, & susceptores totidem per vniuersas prouincias oportere constitui clementia nostra præcepit. scire autem volumus prætorianam amplissimam præfecturam, eos qui aurum largitionale susceperint, nihil cum arcæ ratiociniis habere commune: iudices autem prouinciarum quinque libris auri multandos, & primates officiotum capitali pœna plectendos, si hoc non fuerit custoditum. Dat. vi. Kal. Feb. Basso et Philippo Coss.

Vt in singulis prouinciis duo sint tabolarij & duo susceptores, quorum vnus scilicet largitionales titulos tractet, alter arcæ præfectorum prætorio rationem, & vt ne horum officia confundantur, largitionalium puta & arcariorum. quod habuimus etiam *ℐ. de cat. larg. tit. l. 3.* & repetemus in *l. 4. ℐ. de numerariis.* Cur autem vt in hac lege Tribonianus adiecit, *Seu numerarios*, ita in *d. l. 4. Numerarij qui &*, quæ non erant in Codice Theodosij, operæpretium est ostendere. Et animaduerti in officio magistratuum eodem prorsus monere fungi numerarios, quo & tabularios in ciuitatibus & curiis. Tabularij chartas publicas administrare dicuntur, *l. · en ℐ. tit. prox.* Et numerarij in *l. 6. C. Th. de numer.* Tabularij rationes supputant, *l. 2. ℐ. de iur. fisc. l. vlt. D. si men. fal. mod. dix.* Seneca 12. Epist. *Non esse feliciorem cuius patrimonium tabularios lassat.* Numerarij item, quod nomen ipsum notat satis. A numerando enim dicti sunt numerarij. August. 2 de liber. arbit. *Multos noui numerarios, aut numeratores, vel si quo alio nomine vocandi sunt, qui summe atque mirabiliter computant* Valentinianus *Nou. de off. & num. praf. Penes numerarios prætoriana sedes publicarum rationum notitia consistit.* At tabularij conditionales sunt. Numerarij non item. Excipiuntur numerarij præsidum & consularium, quibus & ob eam rem conditionale tabulariorum nomen imponitur, *l. 2. ℐ. de num.* cui consequenter in Notitia Romani Imperij consulari Campaniæ, correctori Apuliæ & Calabriæ, præsidi Dalmatiæ pro numerario tabularij duo tribuontur. Vt igitur intelligeretur in hac lege, & in *d. l. 4.* non de tabulariis ciuitatum, sed de tabulariis rectorum prouinciarum agi, qui olim numerarij dicebantur, ideo illa quæ notauimus adiicienda esse, meo quidem iudicio, Tribonianus censuit.

XIV. Impp. Honorivs et Theodosivs AA. Evchario. Humilioribus officiis aut extraordinariis oneribus occupari curiales non patimur, ne publica vacillet vtilitas. Susceptionem itaque vestium æquius est ab officio proconsulari, vel ab his qui in eodem meruerunt, solemniter procurari. Horum namque interest huiusmodi explorare rationem, & quærere qualitatem eorum, quorum ad constituendum commodior cura est. Neque enim æquum est, vt ad officium lucra, ad curialem susceptionis tantum damna pertineant. hanc igitur ab ordinibus iniuriam submouemus: exceptis his si qui curialium in officio memorato aut militasse, aut militare fuerint deprehensi. Dat. Prid. Kal. Mar. Rav. Honorio ix. et Theodosio v. AA. Coss.

De hac lege scripsimus Obser. 2. c. 8. Quod ait, *Solemniter*, significat solere officia proconsularia hanc susceptionem procurare, *l. 4. C. Th. eod. tit.*

XV. Impp. Theodosivs et Valentinianvs AA. Volvsiano pp. Aurum siue argentum quodcuuque à possessore confertur, arcarius vel susceptor accipiat, itavt prouinciæ moderator, eiusque officium ad crimen suum nouerit pertinere, si possessoribus vllum fuerit ex aliqua ponderum iniquitate illatum dispendium, & quidquid ex prouinciis ad nostrum dirigetur ærarium, id ad illustres viros ærarij nostri comites relatione deferatur. Dat. iii. Kal. Mart. Rav. post Consvlatvm Felicis et Tavri vv. cc.

Vt cura præsidum & officialium eorum à susceptoribus vel arcariis prouinciales iniquis ponderibus non lædantur: & vt quod ad comitatum transmittitur, ad Comites largitionum priuatarum referatur. Probo, quod adiicitur in Codice Theodosij, *Et ad eminentiam tuam*, id est, ad præf. prætorio, propter ante habitam de arcariis mentionem.

De ponderatoribus & auri illatione.

Tit. LXII.

I. Imp. Constantinvs A. ad Evfrasivm Rationalem Trivm Provinciarvm. Aurum quod infertur à collatoribus, si quis vel solidos voluerit, vel materiam adpendere: æqua lance & libramentis paribus suscipiatur. pp. xiv. Kal. Avg. Pavlino et Ivliano Coss.

Constituitur hac lege, vt aurum quod fisco infertur à prouincialibus, siue in solidis consistat, siue in massa obryzæ, æqua lance & libramentis paribus appendatur & suscipiatur. quæ verba Græci male accipienda censent, secundum *l. 5. ℐ. tit. prox.* & rectius in *C. Th. eod. tit.* ea ad stateram referuntur, quæ vnam tantum habet lancem non duas, sicut libra, vt dum aurum appenditur, æqua sit ea lanx, æqua momenta, æquum examinis libramentum. Quinimo, quod amplius est in eodem titulo non consentit cum *l. 5. tit. prox.* secundum quam solidus est sexta pars vnciæ. At secundum eam quæ est in illo tit. *C. Th. de ponderat.* Constantini legem, solidus est septima pars vnciæ. libra igitur solidorum lxxxii. quam *l. 5* facit lxxii. Consentit vtraque in hoc, vnciam esse duodecimam partem libræ, solidum constare scriptulis quatuor. Sed vnciam vna constituit ex scriptulis xxiv. quæ vulgaris est definitio, altera ex scriptulis xxvii.

II. Imp. Ivlianvs A. ad Mamertinvm pp. Quoties de qualitate solidorum orta fuerit dubitatio, placet, quem sermo græcus appellat zygostatem, per singulas ciui-

tates constitutum, qui pro sua fide atque industria, neque fallat, neque fallatur, contentionem dirimere. DAT. IX. KAL. MAI. SALONÆ IVLIANO A. IV. ET SALVSTIO COSS. A

Vt in singulis ciuitatibus sint ponderatores, siue ζυγοστάται, quorum iudicio nummi probentur, &, vt fieri solere Iustin. indicat edicto XI. signa etiam ponderum ab eis nummis imprimantur. Inde Synesius Asclepiodoro: ὡς ἀπειλήμενοι, ὡς ἐζυγοστάτησαν, ὡς κατεσημάναντο τῇ δημοσίᾳ σφραγῖδι τὸ χρυσίον. ex quo apparet quanta in explorandis probandisve nummis olim diligentia fuerit adhibita, quam in Queruli Comœdia Pseudoplautus notans, *Quid*, ait, *tam simile quam solidus solido? Etiam hic distantia quaeritur in auro, vultus, ætas & color, nobilitas, literatura, patria, grauitas atque ad scriptulos quaeritur in auro plus quam in homine.* B

De auri publici prosecutoribus.

TIT LXXIII.

I. IMPP. HONORIVS ET THEODOSIVS AA. ANTHEMIO PP. Auri prosecutores partim nulla præmissa (vt assolet) prosecutoria aurum præsumunt, partim diutius retentant, quod statim fuerat adsignandum. Ideoque censemus ne quis absque præcepto viri illustris Comitis sacrarum largitionum, vel coquendum aurum sumat, vel capiat deinceps retinendum. DAT. XIII. KAL. AVG. HONORIO VIII. ET THEOD. III. AA. COSS. C

In transmissionem auri sacrarum largitionum prosecutores constituuntur, sed non sine prosecutoria, id est, præcepto Comitis largitionum. *Coquendum* id est, consumendum, interuertendum. Aurum publicum dicitur, quod ærario publico, id est thesauris & largitionibus infertur. Sic vero prosecutores frumentorum Cassiodorus dixit lib. IV. Prosecutores equorum D *l. 1. C. de tractor. & stat.* Prosecutores publicarum functionum, *l. 9. C. de curs. pub.* Prosecutores reorum, *l. solent, D. de cust. reor.*

De iis quæ ex publica collatione illata sunt non vsurpandis.

TIT. LXXIV.

I. IMP. CONSTANTINVS A. Nullus iudicum id quod à Republica ex collatione susceperit, mutui interuentione opposita vel inuadat, vel conetur inuadere. DAT. PRID. NON. MART. TREV. PAVLINO ET IVLIANO COSS.

De iis qui ex publicis rationibus mutuam pecuniam accipiunt, est tit. VI. huius libri. Hæc de præsidibus qui mutuam dant. Sequens generaliter de omnibus qui mutuam eam dant, vel alio quouis modo vsurpant.

II. IMPP. GRATIANVS, VALENTINIANVS ET THEODOSIVS AAA. HAVE LAMPADI K. N. Nullus penitus ex eo quod refertur in conditis, vel in arca continetur, ad quemlibet titulum vsurpet: nisi forte præsumendi facultatem sublimium potestatum iussione perceperit. DAT. III. ID. APR. CP. ANTONIO ET SYAGRIO COSS.

Conditis] Horreis, *l. vlt. C. de cond. in pub. hor.*

III. IMPP. ARCADIVS ET HONORIVS AA. MESSALÆ PP. Sciant iudices, nihil sibi ex priuatæ rei canone, vel ex eo quod ex iisdem titulis exegerint, ad necessitates alias transferre licere, nisi malint grauissima seueritate suam licentiam coerceri. DAT. XVI. KAL. IVN. MED. THEODORO COS.

Superiores sunt de iis quæ inferuntur largitionibus, vel arcæ præfectorum. Hæc de iis quæ inferuntur ærario priuato, vt ex Priuatiano canone, sicut Græci loquuntur hoc loco, præsides nihil vsurpent. & repetita est *l. vlt. C. de collat. fun. patr.* ex qua intelligitur hæc verba, *Ex iisdem titulis*, ad patrimoniales & emphyteuticarios fundos referri

De auro coronario.

TIT LXXV.

I. IMPPP. GRATIANVS, VALENTINIANVS ET THEODOSIVS AAA. CYNEGIO PP. Ad collationem auri coronarij placuit neminem absque consuetudine esse cogendum. DAT XV. KAL. FEB. CP. RICOMERE ET CLEARCHO COSS.

Aurum coronarium in aliis auctoribus sunt aureæ coronæ, quæ triumphantibus offeruntur, sicut æs coronarium, æneæ coronæ histrionum apud Plinium lib. 33. c. 9. & lib. 34. c. 8. In Constitutionibus nostris aurum coronarium est quod in coronis aureis decuriones principi offerunt amore proprio, vt ait *l. 4. C. Th. de aur. cor.* vel indulgentiarum lætitia vel rebus prospere gestis, vel alia ex causa. Pio oblatum adoptionis suæ causa fuisse Capitolinus scribit. Item Satrapæ, *l. vlt. C. Th. de aur. cor.* Et Iudæi, *l. pen. C. de Iudæis.* Solebant id olim Iudæi quotannis conferre Patriarchis Hierosolimitanis. Cicero pro Flacco: *Cum aurum Iudæorum nomine quotannis ex Italia & ex omnibus vestris prouinciis Hierosolymam exportari soleret.* Verum Imperatores Romani id aurum Iudaicum postea sibi vindicarunt, quod his verbis hoc loco Græci explicant recte. Ἐπειδὴ οἱ Ἰουδαῖοι παρεῖχον ὑπὲρ τοῦ γενέσθαι πατριάρχου οἰκείου ἱερέως καθ' ἕκαστον ἔτος ῥητὴν ποσότητα χρυσίου,
E ... τοῦ τοιούτου ... χρυσὸς εἰς δημοσίαν κατεβάλλω μετενήχθη, καὶ ἀπ' αὐτοῦ ἐξελίγεται ὁ τέλος. Idem ad *l. pen.* id vocant στεφανικὸν κανόνα.

De Irenarchis.

TIT. LXXVI.

I. IMPP. HONORIVS ET THEODOSIVS AA. ANTHEMIO PP. Irenarchæ qui ad prouinciarum tutelam quietis ac pacis per singula territoria faciunt stare concordiam, à decurionibus iudicio præsidum prouinciarum idonei nominentur. DAT. VIII. KAL. IAN. CP. HONORIO VIII. ET THEODOSIO III. AA. COSS.

De Irenarchis diximus in *l. 9. §. de iur. fisc.* & Obseruat. lib. I. Hos sustulerant Impp. Honorius & Theodosius, sed cum Iustiniano probarentur, illorum Constitutionem Tribon. in Iustiniani sententiam detorsit.

De argenti pretio quod thesauris infertur.

TIT. LXXVII.

I. IMPP. ARCADIVS ET HONORIVS AA. EVTYCHIANO PP. Iubemus vt pro argenti summa, quam quis thesauris fuerat illaturus, inferendi auri accipiat facultatem: ita vt pro singulis libris argenti quinos solidos inferat. DAT. XI. KAL. MAR. CP. CÆSARIO ET ATTICO COSS.

B Diximus de hac lege in *l. 1. §. de col. æris.* Pro argento sacris largitionibus inferri aurum potest. Argenti libra æstimatur argenteis LX. *l. 1. C. Th. de exp. ind.* aureis quinque.

Explicit Liber decimus.

IACOBI CVIACII IC. AD LIBROS XI. CODICIS DN. IVSTINIANI COMMENTARII.

DE LVSTRALIS AVRI COLLATIONE.

TIT. I.

LVSTRALE aurum χρυσάργυρον A dicebatur. cuius oneris Zosimus magnum Constantinum auctorem facit. Id Euagrius & Zonaras describunt eleganter, & quarto quoque anno pendi solitum narrant; id est, singulo lustro. Onus erat negotiatorum & mercatorum (& ob id aurum negotiatorium à Lampridio dicitur in Alexandro) quorum appellatione etiam tenuiores continebantur, qui quid corrogata stipe sibi comparabant, meritoriæ puellæ, & lenones, & fœneratores, non tamen qui vernacula distrahebant, vel qui manu sibi victum adquirebant, veluti figuli & fabri, non veterani, clerici, copiatæ intra certum pecuniarum modum. Erant & res quædam huic muneri obnoxiæ ex B lege testatoris vel fisci, vt constat ex *l. vlt. C. Th. de lustrali collat.* & Constitutione Anastasij, cuius sententiam exponam j. Erant & propria quædam eius pensitationis scrinia. De ea accipienda est *l. 3. ff. de episc. & cler.* & *l. 1. ff. de com & merc* quæ sumpta est ex *l 5 C. Th. de lustr. collat.* sicut & *l 1 ff. de episc. aud.* Sed hæc ita à Triboniano composita & concinnata est, vt ad aurariam pensionem referri nullo modo possit: hocqoe dumtaxat exprimat, Christianos, videlicet episcopos, curare debere ne in mercando negotiatores modum excedant, etiamsi ad domum principis pertineant, vt si conductores sint domorum diuinarum. Sunt & alia mercatorum onera, veluti siliquaticum, & monopolium. & ideo hæc tria his verbis Cassiodorus ita recte coniunxit lib. II. *Qui ita commercium negotiationis exerceat, quatenus nec Monopolij, nec Siliquatici, nec aurariæ aliquid pensionis impendat.* C Siliquaticum in nundinis exigitur ob venditionem proponendam, vt idem auctor significat lib. IV. quod Græci μεγαρικὸν appellant. Monopolium ab eo exigitur, qui monopolium beneficio principis exercet, quo tamen vti hodie non licet ex *l. 1. C. de monop.* vbi quod de echini monopolio, bellissime explicabitur ex Plinij lib. VIII. cap. XXXVII. Sed vt ad aurariam collationem redeamus, hanc Anastasium Imperatorem sustulisse Euagrius & Zonaras & multi alij A auctores sunt. Itaque duas Constitutiones Græcas, quæ sub hoc titulo desiderantur, arbitror Anastasij fuisse. Prioris sententia extat lib. LVI. βασιλικῶν. tit. XII. his verbis:

I. Συγχωρεῖ πᾶσιν εἰς τέλειον τὴν συντέλειαν τὴν τοῦ χρυσαργύρου, ἐξῃρημένων τῶν πόλεων, ἢ κωμῶν τῶν λαβουσῶν τι κατὰ τελευταίαν βούλησιν ὑπὲρ τοῦ συντελεῖν τοῦτο ἤγουν ἐὰν ἀπὸ τοῦ δημοσίου δίδοταί τι ὑπὲρ τοῦ συντελεῖν τοῦτο. οἱ δὲ τὸ τέλος τοῦτο γνωρίζοντες ἄδειαν ἐχέτωσαν, εἴτε ἐν Κωνσταντινουπόλει, εἴτε ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ καταβαλεῖν αὐτό, εἴτε τὸν τέταρτον κατ' ἐνιαυτόν, εἴτε B ὑπὲρ τετραετίαν δίχα πάσης ζημίας καὶ διαστροφῆς. Εἰ δέ τι ἐκ περιττοῦ εἴη μετὰ τὸ τοῦτο τέλος ἀναλισκέσθω εἰς ἀναγκαίας χρείας τῆς πόλεως οἷον ἔργα, ἢ σιτωνίαν, ἢ φῶτα, ἢ τὰ ὅμοια, ἑκατὸν δὲ λίτρας ὁλκῆς πρόστιμον τῇ σχολῇ τῶν παλατινῶν καὶ τοῖς ἄρχουσι, καὶ τῇ τάξει, καὶ τοῖς πολίταις, εἰ ταῦτα παραβαθῇ ποτέ.

Remittit omnibus prorsus collationem auri, argenti, exceptis ciuitatibus aut vicis, qui quid vltima voluntate sub hoc collationis C onere acceperunt, vel si quid à fisco eadem lege datum sit. Qui vero tale onus agnoscunt, in eorum arbitrio sit id soluere Constantinopoli vel in prouincia, siue quarto quoque anno, siue vltra quadriennium, sine damno & peruersitate vlla. Ac si quid eo illato supersit, id in alias ciuitates impendatur, veluti opera, aut frumenti coëmptionem, aut lumina, aut similia. Constituit autem pœnam C. librarum scholæ palatinorum,

& præsidibus, & cohorti, & municipalibus, si hæc quandoque non obseruauerint.

Quod ait, *lumina*, balneorum intelligit, vt in *l. quia plurima, ꝟ. de oper. pub.* Lampridius in Seuero: *Addidit oleum luminibus thermarum.* Posterioris Constitutionis σύνοψις hæc est.

II. Μηδεὶς διαγραφέσθω εἰς θεωρητικὸν, ἢ ἄλλα τινὰ προφάσει τοῦ κουφισθῆναι τῆς συντελείας τοῦ χρυσαργύρου, ἐπεὶ ἡ προειρημένη ποινὴ ἐπικείσεται.

Ne quis, quod sit releuatus auri atque argenti collatione, describatur in spectacula vel alia quædam, alioquin supradicta pœna imminebit.

Θεωρητικὰ verto spectacula, vt in Constitutione *quib. mun. exc.* ꝟ *qui post imp. mil.*

De nauiculariis seu naucleris publicas species transportantibus.

Tit. II.

I. Imp. Constantius A. et Iulianus Cæsar Olybrio p. v. Nullam vim oportet naucleros sustinere, delegatas species annonarias transferentes, nec concussiones perpeti, nec aliquod genus incommodi, sed uenientes ac remeantes omni securitate potiri: decem librarum auri multa proponenda his, qui eos inquietare tentauerint. Dat. kal. Ivn. Romæ, Constantio IX. et Iuliano Cæs. II. Coss.

Certum fuit in vrbe nauiculariroum corpus, *l. 1. §. 1. D. quod cu. usque uniuers. l. 5. § licet. & §. vlt. D de iure immun. l. 1. ꝟ de hered. dec* ex quibus alij annonæ vrbis seruiebant, alij lignis ad lauacra, alij alus necessitatibus publicis. De lignariis in *l. 10. Cod. Theod. eod tit.* & Symmachus 1. Epistol. *Nauicularios lignorum obnoxios functioni* Fuit & in prouinciis, vt Zonaras indicat in Nicephoro τῶν γενικῶν. Hi immunitatem habent ceterorum munerum, & huic dumtaxat functioni nauiculariæ obnoxij sunt tam ipsi, quàm prædia eorum. Et annonam vrbis transuehentes, nec detineri vlla ratione, nec exactionem vllam pati possunt, vt hac lege constituitur. quæ huic facinori indicit multam x. librarum auri, fisco scilicet inferendam, quo spectat etiam *l. 1 ꝟ. de iu. & imm. cost. l. 5. & 17. Cod. Theod. de naucul.*

II. Impp. Arcadius et Honorius AA Evsebio pp. Comperimus naucleros susceptas species in negotiationis emolumenta conuertere. Ideoque decernimus, vt intra annum quas susceperint species inferant, & securitates reportent, quæ etiam diem illationis edoceant, vt intra alterum annum eis reddantur, à quibus species præstitæ sunt. Dat. x. kal. Ian. Med. Arcad. iv. et Honor. III. AA. Coss.

Nauicularij suscepta annona publica transuehen-
A da, ex ea negotiari vetantur, & intra annum susceptam eam publico inferre iubentur acceptis securitatibus, id est, apochis, (Relatoriæ dicuntur in *l. 8. C. Th. eod.*) quas intra alium annum referre iis debent, à quibus annonam susceperunt, vt apud eos constet suscepti oneris ratio & nauiculariorum fides ac diligentia.

III. Idem AA. Flaviano p. v. Ab iis qui in naucleros prædas egerunt, volumus eorum commodis satisfieri. & ideo ne crescat in posterum eorum audacia, sancimus vt quicunque in rapinis fuerit deprehensus, pœna quadrupli teneatur. pp. Romæ in foro
B Aproniani ix. kal. Feb. Stilicone et Avreliano Coss.

Vt qui quid nauiculariis diripuerint, rem eis & indemnitatem præstent, & extra rem pœnam quadrupli. itaque hæc actio non est vi bonorum raptorum, in qua non extra rem quadruplum est, sed propria quædam actio in eos qui rapinam nauiculariis faciunt. Huic legi forsitan coniungenda est *l. pen. ꝟ. de exc. tut.* quæ eandem inscriptionem habet & eosdem Coss. diem & locum diuersum, quia hæc proposita, illa data legis.

IV. Impp. Honorivs et Theodosivs AA. Anthemio pp. Cum nauarchorum cœ-
C tus circa prouincias Orientis inopia nauium titubaret, & inuestigandæ classis obtentu insularum secessus obiret, & nauigandi opportunitate transacta iudiciorum indignatio sine transuectionis expectaretur effectu: merito celsitudo tua præfecto augustali & insularum præside conuentis, Alexandrinæ & Carpatiæ classis summates & nonnullos alios naucleros eo professionis adduxit, vt onus frumentarij commeatus, quod per Orientales nauarchos ex Alexandrinæ ciuitatis cõditis cosueuerat ad sacratissimam vrbẽ transferri in suam fidem susceptũ ad eadem augus-
D tissimæ vrbis horrea comportarent: solatiis pro mercedula præstitis ex tributariæ pensitationis immunitate, & eo quod vocatur φιλικὸν, necnon etiam aliis, quæ cognitionis tuæ limauit examen. Dat. xiv. kal. Feb. Honorio VIII. et Theod. III. AA. Coss.

Laudat factum Anthemij pp. Orientis, qui cùm eerneret nauicularios diœceseos Orientis plus nimio occupatos in conquirendis nauibus, nec suo tempore ex Alexandria, vt solebant, annonam allaturos, per præf. Augustalem, sub quo erat Ægypti diœcesis, à nauiculariis Alexandriæ vrbis & per præsidem insula-
E rum, Cycladum scilicet & Sporadum, quæ sunt in Asiana diœcesi à nauiculariis Carpathiæ insulæ eam transuehi procurauit, pro mercede eis data tributorum immunitate, & eo quod dicitur φιλικὸν, id est, amicale, quod detur amice, & hôc, si quid simile contigerit, ad eundem modum obseruari oportere existimandum est deficientibus nauiculariis Orientis, vt annonnæ vrbis seruiant Ægypti & Asianæ diœcesens nauicularij, quem vocant præsidem insularum, Græci LIII.. θεσπιλικὸν vocant Comitem, quod sic eo tempore vocaretur ciuili, vt verisimile est, & militari potestate permista.

V. Impp. Theodosivs et Valentin. AA. Anthemio pp. Qui fiscales species susceperit deportandas, si recta nauigatione contempta littora deuia sectatus, eas auertendo distraxerit, capitali pœna plectetur. Dat. xiv. kal. Avg. cp. Honorio viii. et Theod. iii. AA. Coss.

Capite damnatur nauicularius, qui annonam vrbis alio auertendo distrahit. Græci non capite, sed quadruplo scripserunt propter Nouellam Leonis lxii. In causa priuatorum est propria actio oneris auersi in duplum.

VI. Idem AA. Favstino pp. Iudices B qui in portubus suæ diœceseos onusta nauigia, cum prosperior flatus inuitat, sub prætextu hiemis immorari permiserint: vna cum municipibus & corporatis eiusdem loci fortunarum propriarum feriantur dispendiis. naucleri præterea pœnam deportationis excipiant si aliquid fraudis eos admisisse fuerit reuelatum. Dat. xviii. kal. Sep. Rav. Varana v. c. Cos.

Ne si sit συνεμία, quo verbo Græci vtuntur in hanc legem prætextu hiemis nauicularij in portubus immorentur, & vt confiscentur tam iudices quam municipes & corporati qui id fieri permiserint: nauicularij C autem deportentur. Corporatos vocat, veluti suarios, boarios, pecuarios, & alios negotiatores.

De prædiis & omnibus rebus nauiculariorum.

Tit. III.

I. Impp. Valentinianvs et Valens AA. ad Avrelianvm pp. Annonæ. Domum etiam mansuetudinis nostræ in his quæ nauiculatio nomine obnoxia sunt, agnoscere præcipimus debitam functionem. D Dat. iii. kal. Oct. Lvpicino et Iovino Coss.

Prædia nauiculatiæ functioni obnoxia, etiamsi ad sacram domum peruenerint, eo onere non soluuntur. ergo etiam domus sacra pro rata prædiorum nauarchicas pensiones præstat.

II. Idem AA. et Gratianvs A. Chiloni Procons. Africæ. In his quæ nauiculatij vendunt (quoniam intercipere contractum emendi vendendíque fas prohibet) emptor nauicularij functionem pro modo portionis comparatæ subeat: res enim oneri addita est, non personæ mercatoris. E Neque nauicularium iubemus fieri eum, qui aliquid comparauit, sed eam partem, quæ empta est, pro suo modo ac ratione esse munificam. nec enim totum patrimonium ad functionem nauiculariam occupandum erit, quod habuerit: qui rei exiguæ mercator accessit: sed illa portio, quæ ab initio nauicularij fuit, ad pensionem huiusmodi functionis sola tenenda est: residuo patri- A monio, quod ab hoc vinculo liberum est, otioso & immuni seruando. Domus verò quarum cultu decus vrbium potius, quàm fructus adquiritur, vbi à nauiculariis veneunt: pro tanto modo ad hanc pensionem obligari placet, quantum habebant emolumentum, cùm pecunia mutuaretur. Vbi vero spatium loci & exiguitas nullam habuit pensionem, aut exstructio, cuius est ardua difficilisque molitio, aut decus sumptuosum, aut (vt est plerumque liberale institutum) habitationem quis suam vrbis ornamento adiecit, nolumus munificentiam, quæ postea addita est, improbam licitationem æstimationis accipere, sed vetusta potius loci species & pensio cogitetur, quam cultus hodiernus, qui per industriam hominis animosi accessit. Dat. iii. Non. Avg. Post Consvlatvm Gratiani A. iii. et Eqviti v. c.

Qui emit fundum nauicularij iuris, non ideo fit nauicularius, sed canonem nauicularium agnoscit pro modo fundi comparati: & vendere quidem atque emere eius generis fundos licet, nec debet hic contractus inhiberi aut impediri, sed onus illud fundis cohæret & emptorem sequitur, nec fieri potest emptio sine onere. Qui autem domos emit eiusdem conditionis, tantum præstat canonis nauarchici nomine, quantum illæ solebant locari venditionis tempore: quod iis verbis demonstratur in hac lege, *Cum pecunia mutarentur*: sic enim lego, nec habetur ratio temporis postea secuti, quo forte pluris locari & æstimari cœperunt.

III. Imp. Arcadivs et Honorivs AA. Messalæ pp. Hi qui fundos nauiculariæ functioni adscriptos à nauiculariis acceperunt quolibet ad se titulo transeuntes, secundum agri opinionem, quæ antiquitus habetur adscripta, nauiculariam functionem suscipere cogantur: neque eas conditiones sibi existiment profuturas, quas venditor minus idoneus in se recepit imponentis arbitrio. hac tamen pactione seruata, vt si ad minus idoneum fuerit translata possessio, etiam auctores transcripti prædij teneantur obnoxij: sitque hoc in promptu, vt damnis fiscalibus primitus ab idoneis consulatur. Dat. xiv. kal. Mar. Med. Theodoro v. c. Cos.

Vt qui emptione vel donatione vel quolibet alio titulo fundos nauicularios nacti sunt, veterum fundi opinionem, idest, censum & professionem agnoscat, vt in *l. vlt.* ℐ. *de col. fun. fisc.* & vt huic iuri non derogetur pactionibus habitis inter emptorem & venditorem, puta si inter eos conuenerit vt venditor, non emptor functionem nauiculariam agnoscat, & vt prædium in emptorem transeat sine onere, arg. *l. 1.* ℐ. *sine cens. vel rel.* Ait, *imponentis arbitrio.* legendum vt in veteribus, *impositas ementis arbitrio.* Sed si emptor non sit soluendo, tum onus nauicularium ad venditorem recurrit, siue ita conuenerit, siue non.

A

De nauibus non excusandis.

Tit. IV.

I. Imp. Arcadivs et Honorivs AA. Longeniano pp. Multi naues suas diuersorum nominibus & titulis tuentur, cui fraudi obuiantes præcipimus vt si quis ad euitationem publicæ necessitatis titulum crediderit apponendum, sciat nauem esse fisco sociandã: nam vt priuatos quoque non prohibemus habere nauigia, ita fraudi locum esse non sinimus: cum omnes in commune, si necessitas exegerit, eueniat vtilitatibus publicis obedire, & subuectionem sine dignitatis priuilegio celebrare. Dat iii. Id. Ian. Rav. Arcad. v. vii. Probo Cos.

Priuatis naues maritimas habere licet, quæ exigente necessitate transuehenda annonæ publicæ causa angariari possunt, & si quæ affixis potentiorum titulis se excusauerint, confiscantur. De nauibus veteranorum nominnatim rescriptum est eas non excusari, *l. pen. de veteranis.*

C II. Impp. Theodosivs et Valentin. AA. Florentio pp. Iubemus nullam nauẽ vltra duorum milium modiorum capacem ante felicem embolam, vel publicarum specierum transuectionem priuilegio dignitatis, aut religionis intuitu, aut prærogatiua personæ publicis vtilitatibus excusari posse subtractam: nec si cœleste contra proferatur oraculum (siue adnotatio sit, siue diuina pragmatica) prouidentissime legis regulas oppugnare debebit. Quod etiam in omnibus causis cupimus obseruari, vt generaliter, si quid eiusmodi contra ius vel vtilitatem publicam in quolibet negotio proferatur, non valeat. quidquid enim in fraudem istius legis quolibet modo fuerit attentatum, id nauigij quod excusatur, publicatione corrigimus. Dat. ix. Id. April Theodosio xvii. et Festo Coss.

Quid felicem embolam vocet, verba quæ sequuntur indicant, *vel publicarum specierum transuectionem*, illud enim, *vel*, est, *ἐξηγητικόν*. Sententia igitur legis hæc est, neque ecclesiarũ neque personarum in dignitate positarum naues ampliores duorũ milium modiorum excusari à transuectione annonæ publicæ, & publicari eas quæ ab eo onere subductæ aliqua ratione fuerint. Contra hãc constitutionem nihil valere rescripta. Subiicitur & generalis clausula, quam miror non fuisse translatã in *l. vlt. si contra ius vel vtil. pub.* nullius momẽti esse rescripta, quæ pugnant cum vtilitate & iure publico. est igitur alia functio nauicularia, quam præstant nauicularij vel qui prædia nauicularia possident, de qua *tit. 2 & 3* aliud onus *τῆς ἐμβολῆς* quod ab omnibus exigitur, de quo in hoc titulo. Hæc vero constitutio vna est ex Nouellis Theodosij, de nauibus vltra duorum milium modiorum capacitatem non excusandis.

Ne quid oneri publico imponatur.

Tit. V.

I. Impp. Arcadivs et Honorivs AA. Rvfino pp. Oneri publico sarcinam priuatam ne quis imponat, nec audeat portitores frumenti ad suscipiendum onus aliqua necessitate compellere. hoc enim facto atque commisso non in dispendium solum
B atque naufragij damnum tenebitur obligatus, verumetiam publicæ coërcitionis experietur vigorem. Dat. v. Id. Ian. cp. Olybrio et Probino Coss.

Qui naui annona publica onustæ priuatum onus imponit, non tantum indemnitatem fisco præstat, si ea re nauis annonave perierit, sed & publice coërcetur, id est, & ciuiliter & criminaliter tenetur.

De naufragiis.

Tit. VI.

I. Imp. Antoninvs A. Maximo. Si quando naufragio nauis expulsa fuerit ad litus, vel si quando reliquam terram attigerit, ad dominos pertineat, fiscus meus sese non interponat. quod enim ius habet fiscus in aliena calamitate, vt de re tam luctuosa compendium sectetur.

Poëta ait, *Res fisci est vbicunque natat.* Hoc Antonino non probatur, *l. vlt. D. de inc. rui. & nauf.* ne ex aliena calamitate fiscus lucrum ferat.

II. Imppp. Valentin. Valens et Gratianvs AAA. ad Modestvm pp.
D Si quis nauicularius naufragium sustinuisse affirmat: prouinciæ iudicem, eius videlicet in qua res agitur, adire festinet, ac probet apud eum testibus euentum, relatioque etiam ad sublimissimam referatur præfecturam: ita vt intra anni spatium veritate reuelata, competens dispositio procedat. Quod si per negligentiam præfinitum anni spatium fortasse claudatur: superuacuas ferasque interpellationes emenso anno placuit non admitti. Dat. pp. Bersti Non. Ivn. Modesto et Arintheo Coss.

E Nauicularius qui publicas species vehit, naufragij casum non præstat, si modo eum contestetur apud præsidem prouinciæ, in qua naufragium contigit, intra annum, & probet, & res omnis ad præfectum prætorio referatur. Inde Isidorus Pelusiotes ad Isidorum præfectum prætorio scribens: *Νόμος ὁ ναύκληρος ὅπου ἐὰν τῶν δημοσίων [illegible] [illegible] ἔχεις αὖ ἁμαρτίαν [illegible]*, qua de re etiam scribit ad Sozomenum domesticum præfecti. At pro anno biennium præscribitur in *l. pen.* quod exposuimus lib. de tempor.

tempor. cap. de ann. *Competens dispositio*, id est, absolutio vel condemnatio.

III. Impp. Gratianvs, Valentin. et Theodosivs aaa. Navicvlariis Afris s. Quotiens obruta vel submersa fluctibus naui examen adhibetur competentis iudicis, duorum vel trium nautarum quæstione habita, ceteri ab eiusmodi nexu liberentur. quid est enim quod non abunde intra præfinitum numerum solers quæsitor inueniat? circa magistros nauium, quibus est scientia plenior, immoretur. qui si fatali sorte defuerint, in alios inquisitio transferatur. Sane si vniuersos violentia tempestatis obrueri, ne veritas lateat, à libris nautarum siue magistrorum intra iudicia constitutis, super eorum quæratur interitu, quos nauicularius naufragio perisse contendit. Susceptionis autem necessitas ex kalendis Aprilis in diem kalendarum Octobris mensura seruabitur. Dat. viii. Id. Febr. Triv. Gratiano. v. et. Theod. i. aa. Coss,

Nauicularij, naucleri, nauarchi, nautici, exercitores nauium idem sunt. Vegetius iv. *Singula liburna singulos nauarchos, id est, quasi nauicularios habent.* Diuersi sunt magistri, vt ex hac lege constat, & *l. pen. C. Th. de nauic.* & ex tit. *de exercit. act.* qui à Græcis dicuntur *ναῦται*, gubernatores hoc loco. diuersi nautæ, qui nauis nauigandæ causa in naui sunt. aliquando tamen nautæ pro naucleris accipiuntur, vt in tit. *nau. caup. stab.* Hoc cognito, legis sententiã exponamus. Cum de naufragio quæritur apud præfect. vrbi. & præf. annonæ vel præsidem, in quæstionem adduci oportet dimidium nautarum numerum *ex l. 2. C. Th. de naufrag.* quod hac lege abrogatur, quæ duos vel tres existimat sufficere, & magistros nauium, quos censet diligentius esse interrogandos quam ceteros. Nautis magistrisque deficientibus & omnibus naufragio peremptis, inquisitio transit ad alios, puta ad nautarum magistrorumque liberos, vt ij de parentum interitu quid habeant, exponant. atque ita nauclerus naufragium iudicibus probat. In extremo lex opportunæ nauigationis tempus definit à Kal. Aprilis in Kal. Octobres, quia æstatis beneficio ventorum acerbitas mitigatur. æstate igitur suscipi annonam & subuchi oportet, hieme non item, nisi ventis valde secundis, *l. vlt. ℨ. de nauicul.*

IV. Imppp. Valentin. Theod. et Arc. aaa. Tatiano pp. Pro iis quæ semel à collatoribus illata naufragiis perierunt nolumus nobis aliquam cum possessoribus (siue senatores, siue priuati sint) esse communionem, vel aliquid periculi ad eos redundare. Dat. xv. kal. Avgvst. c. p. Tatiano et Symmacho Coss.

Vt periculum naufragij fiscus solus agnoscat, non possessores, qui semel suo munere functi sunt annona collata, & in nauem imposita.

V. Impp. Honorivs et Theod. aa. Navicvlariis per Africam. De submersis nauibus decernimus, vt leuato velo istæ causæ cognoscantur. & si quisquam de ta-

A libus negotiis aliquid accepisse detegitur; iudex apud quem constiterit, his conquerentibus, qui nudantur, pro qualitatibus personarum multandi, remouendi, proscribendi habeat potestatem. Si vero causarum talium cognitores libelli datione, vel plenaria interpellatione commoniti, intra biennium has causas audire neglexerint, & hoc fuerit tempus elapsum: præiudicium noceat catenus cognitori, vt nauiculario propter vitium iudicis absoluto, mediam oneris eius partem, propter cuius probandam amissionem legitimo duntaxat tempore cogni-
B tio petebatur, iudex cogatur inferre, residuam vero officium eius exsoluat. Dat. xvi. kal. Apr. Rav. Honorio ix. et Theodosio v. aa. Coss.

Hoc primum lege cauetur, de naufragio leuato velo cognoscatur. Lampridius in Alexandro dixit, patente velo, id est, aperta fore. Prætendebantur foribus vela. August. 1. Confes. *Vela pendent in liminibus grammaticarum scholarum.* In Comœdia Querulo, *Isti sunt qui in fanis & sacellis obseruant vela.* Tum vt iudex eos coërceat qui ex naufragio quid deripuerint, pro personarum qualitatibus, inquit, vt *l. 4. §. pen. D. de inc. rui. nauf.* Deinde vt quæstio
C de naufragio intra biennium finiatur. quod si per iudicem steterit quo minus finem intra biennium accipiat, vt à nauiculario periculum transferatur ad iudicem & officium eius ex partibus æquis. Ait, *vel plenaria*, malim. *planaria*, vt in *l. 4 ℨ. de dilat.* Hoc autem est, si per libellum vel de plano interpellati iudices intra biennium de naufragio non cognouerint. Sic *planarij conflictus* apud Ammia. Marcellin. lib. 19. Ait, *Propter vitium iudicis*, id est, præscriptione biennij.

VI. Idem aa. Anthemio pp. Super naufragiorum, quæ contigerint, casibus visitato more habita quæstione, si quis cal-
D culus modiationis dicatur tempestate maris deperisse: sub tuæ sedis auditione nequaquam feratur acceptus, sed hæc dispendij iactura in nomine naucleroram cunciliumr pro rata scilicet contingentis muneris deferatur. Dat. xiv kal. Feb. Honor. viii. et Theod. iii. aa. Coss.

Coniuncta *l. 4.* ℨ. de nauicul. intelligetur hanc legem pertinere ad nauicularios Orientis, vt si eorum culpa, nauigandi oportunitate transacta, ex annona publica aliquid tempestate moris deperierit, periculum ad omne nauiculariorum corpus pertineat pro rata portione, non ad fiscum, non ad collatores. Ait
E *Si quis calculus modiationis*, id est, si qui modij frumenti. sic dicitur modiatio & hoc loco, & *l. 1. ℨ. de annon. civ.* & aliis multis, vt ponderatio in *l. si olei, ℨ. de loc.* Cassiodorus lib. 4. *Modiationem tritici quam sub hac sorte perisse probauerint, prosecutoribus sine aliqua faciat cunctatione reputar.* qui locus maxime pertinet ad hanc legem, vt intelligatur, quod naufragio perit sine nauicularij culpa à fisco accepto ferri, nec nauicularij periculo cedere. Male quidam modiationem pensitationem esse frumenti. Rursus male hanc pensitationem esse quinquagesimam *ex l. 9 ℨ. de suscept.* eum sit modiatio, mensura: quinquagesi-

L

ma illa, τριμόδιον. Male alij modiationem ad æstimationem numerariam referunt, in lege Rhodia. εἶναι τὴν χιλιάδα τῶ μοδισμῶ χρυσῶν πεντήκοντα, quæ manifesto nauem capacem modiorum mille æstimat aureis L.

De metallariis & metallis, & procuratoribus metallorum.

Tit. VII.

I. Impp. Valentinianvs et Valens AA. ad Cresconivm com. metallorvm. Perpensa deliberatione duximus B sanciendum, vt quicunque metallorum exercitium vellet affluere, is labore proprio & sibi & reipub. commoda compararet. Itaque si qui sponte confluxerint, eos laudabilitas tua octonos scrupulos in balluca, quæ Græce χρυσάμμος appellatur, cogat exsoluere. quidquid autem amplius colligere potuerint, fisco potissimum distrahant, à quo competentia ex largitionibus nostris pretia suscipiant. Dat. iv. Id. Dec. Parisiis, Valentiniano et Valente AA. Coss.

Scripta est ad Comitem metallorum, quem fuisse in Illyrico Notitia Romani imperij declarat. Sub C eo erant procuratores metallorum, de quibus in *l. 4.* nam quæ in ea recensentur prouinciæ, Illyrici sunt prouinciæ. vnde apparet frequens in Illyrico metallorum fuisse commercium. quod & *l. 7. & 8. C. Th. eod. tit.* indicant. Constituitur autem hac lege, vt liber cuilibet effodiendi auri pateat aditus, ita tamen si fisco inferat octo scriptulos in balluca, & reliquum quod collegerit fisco potissimum distrahat. Balluca est χρυσάμμος, vt Tribonianus exposuit, quæ nuper effossa est è terra. Sic & ad 2. Græci 56. βασιλικῶν tit. 11. Η συντέλεια τῆς χρυσάμμου δίδοται &c. Pollux, τὴν χρυσοῦ ψάμμον vocat. Veteres glossæ, Balluca, ἀχώνευτος γῆ, ἢ χρυσίτις. & alio loco, ψῆγμα χρυσοῦ D ἀκαθάριστον. Opponitur huic legi *l. 2. & 3. & 5.* quod earum explicatio quam, apposui singulis expediet. Ait *Octonos* Sic accipio octonos, vt in *l. Septenos.* in singulos auri legulos, non cum Accursio, in singulas vncias.

II. Idem AA. ad Germanianvm c. s. l. Ob metallicum canonem, in quo propria consuetudo retinenda est, quatuordecim vncias ballucæ pro singulis libris constat inferri. Dat. vi. Id. Ianva. Romæ, Lvpicino et Ioviano Coss.

Inscriptio & subscriptio indicat huic esse coniungendam *l. 5. tit. de suscept.* quæ est de libra obryzæ. Hęc autem de libra ballucæ. Obryzæ xii. vnciis constat, E Ballucæ xiv. Metallicus canon non definitur hac lege, qui pro locorum consuetudine diuersus est, alius puta in Macedoniæ & Daciæ diœcesibus, de quo *l. 1.* alius in Pontica & Asiana, de quo *l. 5.* Sed quod vnciis libra ballucæ æstimetur, hoc tantum hac lege definitur. Cur vero pluris quam obryzæ, Græci explicant adiicientes, ἐπειδὴ πολλὴν μείωσιν ἔχει.

III. Imppp. Gratianvs, Valentinianvs et Theodosivs AAA. Floro pp. Cuncti qui per priuatorum loca saxorum venam laboriosis effossionibus persequuntur, deci- A mas fisco, decimas etiam domino repræsentent, cetero modo propriis suis desideriis vindicando. Dat. iiii. kal. Sept. cp. Antonio et Syagrio Coss.

L. 1. & 2. sunt de auri metallo. Hæc est de lapidis siue marmoris metallo, quod eruitur è priuatorum locis, hac lege, vt decima fisco, decima locorum domino præstetur: reliquum sibi habeat fossor τῶ κόπου. quod etiam confirmat *l. xi. C. Th. eod. tit.*

IIII. Iidem AAA. Evsinio pp. Cum procuratores metallorum intra Macedoniam, Daciam mediterraneam, Mœsiam, seu Dardaniam, soliti ex curialibus ordinari, per quos sollemnis profligatur exactio, simulato hostili metu, huic se necessitati subtraxerint, ad implendum munus retrahantur, & nulli deinceps licentia laxetur, prius indebitas expetere dignitates, quam subeundam procurationem fideli solertique exactione compleuerint.

Canon metallicus periculo curialium exigitur in Illyrico: pertinet namque ad eos creatio procuratoris metallorum, qui obtentu hostilis metus vel indeptæ dignitatis huic se muneri subtrahere nullo modo potest. Macedonia quam memorat, diœcesis est vna Illyrici. Altera est Dacia, in qua sunt prouinciæ quinque, Dacia mediterranea, Dacia ripensis, Mœsia prima, Dardania, Præualitana & pars Macedoniæ salutaris. Sed tres tantum quæ metalla proferant.

V. Imppp. Valentinianvs, Theodosivs et Arcad. AAA. Romvlo com. s. l. Per annos singulos septeni per hominem scrupuli largitionibus inferantur ab aurilegulis, non solum in Pontica diœcesi, verum etiam in Asiana. Dat. xi. kal. Mart. cp. Arcadio A. ii. et Rvfino Coss.

L. 1. pertinet ad Illyrici diœcesim: hæc vero ad Ponticam & Asianam, vt diximus in *l. 2.* Diuersus est canon pro diuersitate diœcesum.

VI. Iidem AAA. Paterno. Quosdam operta humo esse saxa dicentes id agere cognouimus, vt defossis in altum cuniculis, alienarum ædium fundamenta labefactent. Qua de re si quando huiusmodi marmora sub ædificiis latere dicantur, perquirendi eadem copia denegetur. Dat. xvii. kal. Apr. cp. Theod. A. iii. et Abvndant. Coss.

Licet in alieno loco marmor effodere, domino loci præstito solatio, *l. 3. h. t.* non tamen sub ædificiis, vt hac lege constituitur, ne forte actis cuniculis cadant.

VII. Imp. Theodosivs A. Maximo com. s. l. Metallarij siue metallariæ, qui quæve ea regione deserta, ex qua videntur oriundi vel oriundæ, ad externa migrauerint: indubitanter sine vlla temporis præscriptione ad propriæ originis stirpem laremque vna cum sua sobole reuocentur, etiamsi quos domus nostræ & fereta retineant. Sciant autem nullum exinde præiudicium fisco esse generandum, etiamsi quis ex his, quem metalli-

cum esse constiterit, priuatis censibus suum nomen iodiderit. DAT. V. ID. IVL. CP. VICTORE V. C. COS.

Alij sunt sponte sua metallarij, *vt l. 1. §.* Alij conditione, qua præscriptione temporis non liberantur, nisi forte, vt censeo, annorum XL. ex *l. 4. §. de prascript. xxx. ann.* à qua soli curiales excepti sunt, non alij condicionarij. Et pertinent ad fiscum, eique restituuntur cum sua progenie, etiamsi priuatorum facti sint adscriptitij coloni. Ait, *Et secreta*] Lauras intelligit, vt in *l. 26. §. de decur.*

De murilegulis, & gynециariis, & procuratoribus gynecij, & de monetariis, & bastagariis.

TIT. VIII.

.I IMP. CONSTANTINVS A. AD BITHYNOS. Monetarios in sua semper condicione durare oportet, nec dignitatis cuiuscuoque priuilegio ab huiusmodi coodicione liberari. DAT. XII. KAL. AVGVS. GALLICANO ET BASSO COSS.

Monetarij sunt qui monetam cudunt χαράκται. Falsi monetarij παραχαράκται, *l. 8. C. Th. de fal. mon.* Sudas, καὶ τοῦ ἀνθρώπου λέγει παραχαράκτας τοὺς παραχαράττοντας. & alio loco, παραχαράκτης, ὁ κιβδηλεύων. Hesychius μονητάριοι τὸ κέρμα ἐργαζόμενοι. Hi imperante Aureliano vitiata moneta, & procuratore siue rationali monetarum Felicissimo interfecto, aduersus Imperatorem sese extulerunt. quod Vopiscus, Victor, Eutropius, Sudas scribunt. Est vero eorum condicio certa, quam dignitate mutare non possunt, quia nec patet eis aditus ad honores, *l. 6. §. de dignit.* In inscriptione pro, ad Bithynos, quidam habent, Abbiano.

II. IDEM A. AD FELICEM. Procuratores rei priuatæ, & baphij, & gynecij, per quos & priuata nostra substantia teouatur, & species gyneciis confectæ corrumpuotur, io baphiis etiam admista temeratio vim adducit inquinatæ alluuionis, suffragiis abstineant, per quæ memoratas administrationes adipiscuntur: vel si contra hoc fecerint, gladio feriantur.

Sic restitui hanc constitutionem partim ex libris manuscriptis, partim ex libris βασιλικῶν, in quibus ita est: ἐπειδὴ οἱ κεχειρισμένοι τὸν ἰδιωτικὸν καὶ τὰς ὑποστάσεις ἐν γυναικείοις, καὶ εἰς βαφεῖα ... quanquam non probo posteriora, maloque Baphij & Gynecij. tria namque Constitutio proponit procuratorum genera: Rei priuatæ, *per quos*. inquit, *priuata nostra substantia tenuatur*: Gynecij per quos species Gyneciis confectæ corrumpuntur. *Species*, id est, vestes, vt *l. 4. §. tit. seq l. vlt. §. de mil. vest.* Baphij, per quos Baphiis, admista temeratio vim adducit inquinatæ alluuionis. Et hos omnes censet suffragiis, idest, pretio vel patrocinio non esse creandos. recte. pecunia namque comparata administratio vix vnquam sordibus caret. Idem de Baphiis & Gyneciariis dici non potest, quorum nulla est administratio, sed conditio vel seruitus publica. Constantinus apud Eusebium lib. II. ὅπως ἢ γυναικείοις ἢ λινοϋφείοις ὑποβληθέντες ἐκεῖ καὶ ἄλλων ... τῷ ταμιείῳ, Gyneciarij addicti sunt contexendis conficiendisque vestibus imperialibus & ministeriorum imperialium. βαφεῖς tingendæ purpuræ imperatorum propriæ. De procuratore Baphij idem Eusebius lib. 7. c. 32. ἐν ἡμέραις ... τοῦ ἐν Τύρῳ ἁλουργοῦ βαφεῖου.

III. IMPP. VALENTIN. ET VALENS AA. AD GERMANVM CONSVLAREM. Ingeouæ mulieres, quæ se gyneciariis sociauerunt, si conuentæ deounciatione solemni, splendorem generis contuberniorum vilitati præferre voluerint: suorum maritorum condicione teneaotur. DAT. IIII. KAL. IVL. MED. VALENTINIANO ET VALENTE AA. COSS.

Exemplo s. c. Claudiani si ingenuæ, quæ se ad Gynecíarium applicauit, denunciauerit fiscus vt ea coniunctione abstineat, nec paruerit, Gyneciaria efficitur. Senatusconsulti Claudiani vestigium certissimum est in *l. Lucius, 2. D. depos.*

IIII. IDEM AA. AD AVXONIVM PP. Quod ad præsens remedium pertinet, quintum animal bastagariis pro reparatione præbeatur. DAT. IDIB. DEC. MARCIANOP. VALENTINIANO ET VALENTE AA. COSS.

Bastagarij seruiunt vecturæ rerum ad sacrum ærarium pertinentium, quam propriis iumentis faciunt excepta parte quinta, quæ de fisco reparatur. Sic *l. 7. §. de cur. pub.* quartam patem veredorum reparari ait.

V. IDEM AA. ET GRATIANVS A. AD FLEMATIVM COM. S. L. Qui aliquem ex familius gynecij in latebris habere comperti fuot, quinque librarum auri damno subiiciantur. DAT. XII. KAL. SEPT. CILICIÆ MODESTO ET ARINTHEO COSS.

Occultator Gyneciarij multatur auri libris quinque.

VI. IMPP. GRATIANVS, VALENTINIANVS ET THEODOSIVS AAA. AD EVCHERIVM. Qui textrini nostri mancipia occultatione cælauerit, ternis libris auri pro siogulorum hominum suppressione plectetur. PP. KARTHAG. III. KAL. MAR. POST CONSVLATVM AVXONII ET OLIBRI.

Occultator textrinæ deputati serui mulctatur auri libris tribus. hæc derogat superiori. vel illa potius de vestiario, hęc de linifice.

VII. IDEM AAA. AD HESPERIVM PP. Edicimus ne qua mulier splendidioris gradus mooetarij adhęrens consortio, decus natiuæ libertatis amittat. Quod si quam ab hac præceptiooe statutum nostræ perennitatis abduxerit: ea vel legitima admonita conuentione discedat, vel si complexui monetarij putauerit inhærendum, non ambigat se sibi & liberis præiudicaturam, & eius condicioni esse nectendam. Si qua vero originaria seu colonaria possessionis alienæ ignaro domino, seu sciente, monetario associabitur: hi conuenti mox iuri agrorum debitas personas re-

trahere festinent, vel de cetero sciant repetendi facultatem silentij sui conniuentia perdidisse. Sed vt monetario nullam extraneam necti volumus: ita & ex monetario patre susceptas prohibemus extraneis copulari. DAT. PRID. ID. MAR. AQVIL. POST CONSVLATVM AVXONII ET OLYBRI.

Tria hoc edicto constituuntur. Primum ne ingenua copuletur monetario, & quæ se illi copulauerit, si post fisci denuntiationem in ea coniunctione perseuerauerit, vt monetaria fiat cum sua sobole. quod & de ea quæ se iunxit gyneciario constitutum est *l.* 3 Tum vt adscriptitiæ colonæ iunctæ monetariis, monetariæ fiant, nisi domini earum admoniti eas quamprimum reuocauerint. Deinde vt monetariorum filiæ non copulentur ingenuis. copulatæ retrahentur, vt arbitror, cum sobole.

VIII. IDEM AAA. TRIFOLIO COM. S. L. Æternam fiximus legem, ne vnquam bastagariis militiam suam deserere liceat, vel aliam, antequam eam impleuerint, subreptiua impetratione tentare. DAT. IX KALEN. AVG. HERACLIÆ RICOMERE ET CLEARCHO COSS.

Ne bastagarij dent nomen militiæ armatæ antequam bastagæ munus impleuerint.

IX. IDEM AAA. AD PRINCIPIVM PP. Si quis nauiculam functioni muricis & legendis conchyliis deputatam ausus fuerit vsurpare: duarum librarum auri illatione teneatur. DAT. VI. KAL. OCT. AQVIL. AVG. ET BAVTONE COSS.

Duabus libris auri multari eum qui nauiculam lectioni conchyliorum deputatam vsurpauerit. Conchyliorum varia sunt nomina, purpura, murex, buccinum, cerix, ὡς περιέχει, vt Archippus ait, quorum sanguine inficiuntur lanæ sacris vestibus deputatæ. Loquor vt nostri auctores, sacris, diuis, diuinis: Sentio vt Socrates Christianus, qui Imperatores θειοτάτους καὶ δεσπότας vocari non tulit æquo animo: vt Tiberius qui occupationes suas non est passus vocari sacras.

X. IMPPP. ARCADIVS, HONORIVS ET THEODOSIVS AAA. FILOMETORI COM. S. L. Lotas in posterum sericoblattæ & metaxæ huiusmodi species inferri præcipimus, viginti librarum auri condemnatione proposita his, qui scrinium canonum tractant. prioribus etiam cuiuscunque officij, si statuta cœlestia à quopiam passi fuerint temerari. DAT. V. KAL. IVL. CP. ARCAD. A. VI. ET PROBO COSS.

Metaxam lini dixit Lucillius apud Festum, quo modo etiam Vascones Pyrenęi loquuntur: At de serico dicitur frequentius. Moschopulus, σὴρ, ὁ σκώληξ, ὁ τὴν μετάξαν ἐργαζόμενος ἀφ' οὗ σηρικὰ ἱμάτια τὰ μετάξινα. Zonaras in Nicena 2. ἐκ μετάξης ἐσθῆτας ποικιλίας. αὕτη γὰρ ἡ σηρική. quod & alij auctores comprobant multi. sed error in eo est, quod sericum quoduis eo nomine plerique significari putant. Rude est sericum & ἀποιον. nondum neque tinctum neque in fila diductum, & ideo separatur à nemate serico, *l. vlt. D. de public.* & hoc loco à sericoblatta, id est, à serico in purpureum colorem conuerso. Has autem species elotas, mundas & puras sacris largitionibus inferri ad vestes principi conficiendas hac lege præcipitur, multa proposita canonicarus & primoribus officiorum. Blatta purpura est, *l. 1. 3. quæ res ven. non poss.* *Purpura*, inquit, *quæ blatta vel oxyblatta atque ianthina dicitur.*

XI. IMP. THEOD. A. ET VALENTINIANVS CÆS. MAXIMINO COM. S. L. Murileguli, qui relicto atque despecto propriæ condicionis officio, vetitis se infulis dignitatum, & cingulis penitus denegatis muoisse dicuntur: ad propriæ artis & originis vincula reuocentur. ab illis autem qui rebus eorum videntur inhiasse, quos in sua origine permanere, & solemnibus ministeriis inseruire manifestum est: omnia quæcumque constiterit ex quocunque titulo possessa, antiquis possessoribus restituantur. Quod si alienigenæ detentatores oneribus condicionis extraneæ maluerint subiacere, quam restituere facultates: & futura deinceps agnoscant munia sibi esse subeunda, & de præterito, si qui ipsis possidentibus reliqua colliguntur, à semetipsis sciant sine aliqua excusatione soluenda. DAT. XVII. KAL. NOV. CP. VICTORE COS.

Murileguli siue conchylioleguli sunt conchyliorum piscatores, huic muneri addicti originis & condicionis iure, adeo vt non possint ad dignitatem vllam vel militiam aspirare: vel si ad eam aspirauerint reuocantur, redditis bonis si qua eiusdem originis & conditionis homines aliquo titulo possideant. Quod si ea exteri possideant, malintque eidem se condicioni subiicere, quam ea bona restituere, audientur, ita vt in futurum sint murileguli, & in præteritum reliqua publici canonis fisco persoluant.

XII. IIDEM A. ET CÆS. MAXIMINO COM. S. L. Hi qui ex filiabus murilegulorum & alienæ originis patribus sunt vel fuerint procreati, iura maternæ condicionis agnoscant. DAT. VIII. KAL. IVN. THEOD. A. XI. ET VALENTINIANO CÆS. COSS.

Vt qui ex monetaria & ingenuo nascitur matris conditionem sequitur, *l.* 7. 3. ita qui ex murilegula & ingenuo, non tamen qui ex murilegula & curiali, *No.* 38.

XIII. IMPP. THEODOSIVS ET VALENTINIANVS AA. ACACIO COM. S. L. Si quis ex corpore gynecariorum, vel lintearioriorum, vel linyfariorum, monetariorum, vel murilegulorum, vel aliorum similium ad diuinas largitiones nexu sanguinis pertinentium, voluerit posthac de suo collegio liberari: non quoscunque, nec facile in locum proprium, freti dextræ triumphalis absolutione, substituant: sed eos quos omnibus idoneos modis sub ipsis quodammodo amplissimæ tuæ sedis obtutibus adprobauerint. Ita tamen vt is qui ab huiusmodi condicione iuxta formam cœlitus datam beneficio principali fuerit absolutus, vniuersi sui generis prosa-

piam in functione memorati corporis permanentem, cum omnibus eius qui absoluitur, rebus obnoxiam largitionibus sacris futuram esse, non dubitet. DAT. VII KAL. MAR. CP. DD. NN. THEOD. XII. ET VALENTINIANO II. AA. COSS.

Miror Alciatum scripsisse monetarios in hoc titulo non esse qui monetam cuderent: nihil enim cusores monetæ ad hunc tit. pertinere, quasi scilicet titulus sit de vestium sacrarum duntaxat confectoribus, & tinctoribus. quod est falsum. nam & de bastagariis est, quos perperam ille eadem ratione ad baphia condemnat. Qui & hanc legem & Notitiam imperij Romani legerat, intelligere debebat, murilegulos, B monetarios, bapheos, gyneciarios, bastagarios, thesaurenses, licet diuersæ functionis, ad sacras largitiones pertinuisse, & sub dispositione Comitis largitionum fuisse, idcirco coniunctim sub eodem titulo proponi, idcirco & sacras largitiones thesauros dici, & ornamentum & vestiarium, vt lib. x. retulimus. Multa in Alciato sunt reprehendenda, quæ, vt Platonem Aristoteles, vt ceterorum, nos tacite malumus reprehendere, quam passim, testaque lutoque. Ait igitur hæc lex vestiarios & ceteros qui originis suæ iure ad sacras largitiones pertinent, beneficio principis per substitutum iudicio Comitis largitionum approbatum huic conditioni parere posse, ita tamen vt & liberi eorum, & bona in eadem conditione perma- C neant. Lintearij sunt artifices lineæ vestis; linifarij, linifices. sic emendandum ex C. Th. & libris scriptis, cum antea male legeretur, *Limphariorum*, & ita Græci ad legem quæ sequitur, *τῶν βαφέων καὶ τῶν λιντεαρίων*: & paulo post etiam, *dexteræ triumphalis*, ex eisdem libris, vt in *l. pen. C. T. de an. ciuic. Qui*, inquit, *triumphalis dexteræ nostræ confirmationem est consecutus.* quibus verbis adnotatio significatur. Eusebius 2. de vita Constantini: *τῆς αὐτῆς δεξιᾶς ἔγγραφος ὑπομνήμασιν.*

XIIII. IDEM AA. * COM. S. L. Priuatæ vel linteæ vestis magistri, thesaurorum præpositi, vel baphiorum ac textrinorum procuratores, ceterique quibus huiusmodi solicitudo committitur, non ante ad rem sacri D ærarij procurandam permittantur accedere, quam satisdationibus dignis eorum administratio roboretur: sciturі ne prosecutorias quidem sacras posthac sibimet postulandas

In Notitia Orientis sub Comite sacrarum largitionum ponuntur magistri lineæ vestis, magistri priuatæ, quod huius legis scripturam valde confirmat, id est, procuratores siue Catholici, vt Græci vertunt, & præpositi thesaurorum & baphiorum, ac linificiorum procuratores, qui omnes rem sacri ærarij, id est, sacrarum largitionum procurant. Hos iam traditum est s. l. 2. suffragiis non esse promouendos. Additur hac lege, nec nisi datis idoneis fideiussoribus, rem E sacri ærarij saluam fore, & quo minus ita satisdent frustra eos petere sacras prosecutorias quibus scilicet laudentur & approbentur, vt *l. 7. C. Th. de priuil. eor. qui in sac. pal.* Apparet autem ex hac lege, *& l. 2.* non debuisse huic titulo adiici, *& procuratoribus Gynecij.* quod etsi habeant Basilici, Codex Theodosij non habuit, cum de procuratoribus rei priuatæ, & de procuratoribus baphiorum ac linificiorum in eis agatur. Ait, *Satisdationibus dignis*, id est, idoneis. sic Plutarchus, *ἀξιόχρεων ἀνέρα.*

XV. IDEM AA. VALERIO COM. S. L. Qui

A aut patre conchylilegulo geniti probabuntur aut marre, memoratæ adscriptioni obnoxios se esse non ambigent. DAT. X. KAL. APR. CP. HIERIO ET ARDABVRE COSS.

Ex alterutro parente murilegulo natus deterioris parentis conditionem sequitur. quod & de nato ex alterutro peregrino lege Mensia similiter cautum fuisse Vlp. in titulis auctor est. Sequitur synopsis vltimæ legis.

XVI. Μηδεὶς ὡς ἔτυχεν τοῖς δημοσίοις σωματείοις ἐγγραφέσθω, εἰ μὴ κατὰ τὸ ἀναγκαῖον, καὶ ἐκ γένους ὢν τοιούτου καὶ ἡλικίας, καὶ τέχνης ἐστὶν ἐπιτή- B δειος, πράξεως γενομένης ἐπὶ τούτῳ παρὰ τῷ ἄρχοντι τῆς ἐπαρχίας, καὶ καταπιθεμένου τοῦ σωματείου ὅτι ἐπιτήδειός ἐστι, καὶ τὰ πραχθέντα εἰς ἡμᾶς ἀναφερέσθω, ὥστε ἡμᾶς πάλιν ἐπικυρῶσαι διὰ θείων συλλαβῶν τάξιν προβατορίας λαμβανόντων. εἰ δὲ παραβαίη ταῦτά τις, οὔτε τῆς παραμυθίας λήψεται τῆς ἐντεῦθεν, οὔτε κοινωνήσει τῷ σωματείῳ, ἀλλὰ βασανισθεὶς ἐξορισθήσεται διηνεκῶς ἐκ τῆς ἐπαρχίας, καὶ πᾶς δὲ συνεργήσας τοῖς αὐτοῖς ἐπιτιμίοις ὑποκείσεται, καὶ μάλιστα ὁ πραιπόσιτος.

C Ne quis, vt fit, publicis corporibus adscribatur nisi vrgente necessitate, vel nisi sit ex eo genere & tam arte quam ætate habilis atque idoneus actis apud præsidem prouinciæ factis, & esse illum idoneum corpore deponente, rursusque gestis ad nos delatis, vt confirmentur diuino oraculo nostro vice probatoriæ. Qui vero hæc non seruauerit, neque solatia inde vlla percipiet, nec vllum cum collegio commercium habebit, sed grauissime coërcitus exilio perpetuo damnabitur extra prouinciam. eisdem pœ- D nis subiicitur qui ei opem tulerit hac in re, & maxime præpositus.

Lex 2. & 14. sunt de procuratorib. creandis. Hæc de ipsis Gynecíariis, vel monetariis, vel murilegulis vel aliis, vt ne in ea corpora conscribantur sine sacera probatoria, quæ & in aliis plerisque exigitur, *l. probatorias, ꝫ. de diu. off.* & edicto Iustiniani 8. & 13. Solatia indicat eos habuisse de fisco, id est, annonas, & non tantum puniri eos qui sine probatoria eis se collegiis immiscuerint, sed & suffragatores, & maxime præpositos. alij sunt præpositi gyneciis, *l. 5. s. ad leg. Iul. repet.* qui alias procuratores dicuntur: alij thesauris, *l. 14. s.* & baphiis, *l. 3. C. Th. de ind. deb.* alij gregibus & stabulis, alij bastagis, alij barbaricariis siue argentariis, vt Notitia docet, quæ omnia ad E sacrum vel priuatum ærarium pertinebant.

De vestibus holoueris & auratis, & de tinctione sacri muricis.

TIT IX.

I. IMPP. VALENTINIA. ET VALENS AA. ARCHELAO COM. S. L. Auratas ac

sericas paragaudas auro intextas viriles priuatis vsibus contexere conficereque prohibemus, & à gynæciariis tantum nostris fieri præcipimus. DAT. V. NON. IVL. NEBIODVNI. ACC. XV. KAL. AVG. MAR. VALENTINIANO N. P. ET VICTORE COSS.

Interdicit priuatis hominibus vsu paragaudarum, & eæ si quæramus quales sint, lex docet satis, auratæ nimirum vel sericæ auro intextæ phrygio siue barbarico opere, quod etiam ex Vopisco intelligere licet in Aureliano, alias monolores, alias dilores, alias trilores & pentelores facit pro numero intextorum filorum aureorum, quæ videntur lora appellasse, vel intexturam ipsam potius, vt non male in donatione Constantini ad Syluestrum, lorum vetus interpres phrygium reddiderit. Nicetas: *βλαττία δίβλαττα καὶ τριβλάττια νήματι χρυσοῦ*. Mulieribus earum vsu non interdicitur. & ideo ait *viriles*, & in *l.* seq. *vir*, & in *l.* 4. *virilia*, non seruata scriptura Codicis Theodosiani, quoniam Iustinianus eas matronis indulgebat.

II. IMPPP. GRATIANVS, VALENTINIAN. ET THEODOSIVS AAA. FLORO PP. Nemo vir auratas habeat, aut in tunicis, aut in lineis, paragaudas: nisi hi tantummodo, quibus hoc propter imperiale ministerium concessum est: non enim leui animaduersione plectetur quisquis vetito se & indebito non abdicauerit indumento. DAT. III. KAL. APR. CP. ANTONIO ET SYAGRIO COSS.

Idem repetitur hac lege, ne viri vtantur paragaudis vel in tunicis vel in lineis. Linearum est frequens vsus in Oriente propter feruorem æstus. Sed interdicitur hac lege & tunicis & lineis paragaudis. Lex superior à gynæciariis tantum eas confici permittit. Hæc quoque, quod tantundem valet, vsum earum Imperatoris tantum ministeriis concedit.

III. IMPPP. THEODOSIVS, ARCADIVS ET HONORIVS AAA. * Vellera adulterino colore fucata in speciem sacri muricis tingere non sinimus, nec tinctum cum Rhodino prius serico alio postea colore fucari: cum de albo, omnium colorum tingendi copia non negetur. nam capitalem pœnam illicita tentantes suscipiant.

Vetat vellera adulterino colore tincta rursus murice tingi ad conficiendam speciem siue vestem principalem. Vetat tinctum prius sericum Rhodino colore, cui nomen à rosa principe florum, alio postea inquinari licere, crudum natiuumque vellus quolibet colore inficere. Pro *serico*, lego, *sericum*, ex tribus libris manuscriptis. Crustas vocarunt quibus alio admistus colori puri rubor muricis inardescit, *l.* 11. *C. Th. de scenicis*. Fucare est tingere & colorare, *l.* 1. *§. quæ res vendi non poss. l. vlt. C. Th. de sacrileg.*

IIII. IMP. THEODOSIVS A. MAXIMO C. S. L. Temperent vniuersi, cuiuscunque sint sexus, dignitatis, artis, professionis, & generis, ab huiusmodi speciei possessione, quæ soli principi eiusque domui dedicatur, nec pallia tunicasque domi quis sericas contexat aut faciat, quæ tincta conchylio nullius alterius permistione contexta sint, proferantur ex ædibus, tradenturque tunicæ aut pallia ex omni parte texturæ cruore infecta conchylij nulla stamina subtexantur tincta conchylio, nec eiusdem infectionis arguto pectine solidanda fila decurrant. reddenda ærario holouera vestimēta virilia protinus offerantur. nec est vt quisquam de abiurato pretio conqueratur, quia sufficit calcatæ legis impunitas. ne quis vero nunc huiusmodi suppressione in laqueos nouæ constitutionis incurrat: alioquin ad similitudinem læsæ maiestatis periculum sustinebit. DAT. XVII. KAL. FEB. C. P. VICTORE V. C. COS.

Interdicit tam mulieribus quam viris vsu vestium sericarum purpurearum. fuit etiam ante purpuræ tinctura atque commercium priuatis interdictum, *l.* 1. *§. quæ res vendi non poss.* & à Nerone, vt Suetonius scribit cap. XXXII. Crustis interdicit, quibus est purpureo alius admistus color, quas in vsum sacræ domus fieri vetuit, *l.* 3. Prætextis videtur interdicere, quæ nominatim permittuntur Nou. Leonis LXXX. At viris etiam interdicit holoueras vestes, id est, holosericas quod & Tacitum fecisse Vopiscus scribit. Serica veteres dixere *βήρους*, vt nunc Galli, *Verours*. Zonaras & Balsamon in XII. can. Gangrensi *βήρους*, interpretatur esse *μεταξωτὰ ἱμάτια*, & idem Balsamon, ad formulam imaginariæ donationis Constantini, Pontificem illum vti veris vestimentis & vero selochalino. Vopiscus in Carino: *Donati ab Atrebaticis birri petiti, Donati birri Canusini.* forte pro *beri* siue *biri*, vt Trebellius veri lumen. Hieronymus 2. aduersus Iouinianum. *Nunc lineis & sericis vestibus & Atrebatum ac Laodiceæ indumentis ornatus incedis.* Subsericis vestibus non interdicit. sed neque holoueras siue holosericas matronis inuidet: sicut nec auratas vel auro intextas paragaudas, *l.* 1. *&* 2. *§.* quæ pluris non sunt quam holoueræ. Libra enim auri tunc libra serici erat, vt Vopiscus scribit in Aureliano, & in lege Rhodia, *ὁλομέταξα ἱμάτια τῷ χρυσίῳ*. Ornatus & cultus mulierum proprius est non virorum, & ideo ornamentorum vsu non eadem lege coërcentur qua viri. Purpura tamen serico preciosior semper fuit, vsu vtrisq; pariter interdicitur. Id non est omittendum, hac lege caueri, vt priuati purpuram quam habent, sacris thesauris reddant minime recepto pretio, & vt in posterum si habuerint lege maiestatis teneantur. Ait, *Arguto pectine.* Lucas Penna errorum & ineptiarum amaxarius ingens, hoc loco apposite imitationem Virgilij notat,

Arguto coniunx percurrit pectine telas.

V. IMPP. THEODOSIVS ET VALENTINIANVS AA. APOLONIO COM. S. L. Purpuræ nundinas, licet innumeris sint constitutionibus prohibitæ, recenti quoque interminatione vetamus. Et ideo septimum de scrinio exceptorum, sextum de scrinio canonum, quintum de scrinio tabulariorum, ad baphia Phœnices per certum tempus mitti præcipimus: vt omnis fraus eorum prohibeatur solertia timentium, ne quæsitis longo sudore stipendiis careant, etiam viginti librarum auri condemnatione proposita. DAT. VIII. ID. MART. CP. ISIDORO ET SENATORE COSS.

Pertinet hæc lex ad baphia Phœnices, à quibus Synesio περὶ βασιλείας, φοινικοβαφὴς χιτών, in quibus clam priuatis vsibus & fiscalibus pariter purpura tingebatur, & constituitur ob eam rem vt quotannis ad ea mittatur ex scrinio exceptorum septimus, ex scrinio canonum sextus, ex scrinio tabulariorum quintus, quorum interuentu fraudes huiusmodi submoueantur. De his scriniis cæterisque largitionum dicetur in *l. 7. C. de pal. sacr. larg.* Addidit Haloander, *quartum de scrinio vestiariorum*, quod veteribus libris abest, non deest.

De fabricensibus.

Tit. X.

I. Imppp. Valentinianvs, Theodosivs et Arcadivs AAA. Tatiano pp. Omnibus fabricensibus non pecunias pro speciebus, sed ipsas species sine dilatione inferri præcipimus, vt venæ nobilis, & quæ facile deducantur ignibus, seu liquefcat ferri materies præbeatur, quo promptius adepta fraudibus facultate, commodo publico consulatur. Dat. xv. Kal. Nov. Theodosio A. ii. et Cynegio Coss.

Fabricensium fuit certum corpus, qui in publicis fabricis faciebant arma, hastas, sagittas, loricas, arcus, spatas, ballistas, scuta, clibanos: deputati etiam dicebantur, *l. vlt. C. de seru. fugit. Nou. 85.* Statuti à Iuliano in eadem Nouella. His hæc lex puram ferri speciem fabricandi causa præstari iubet, non adærari, ne ea pecunia sibi forte vietum vitiatumque ferrum compararent. Ait, *vena nobilis*, vt Cassiodorus: *Seculis suis producit nobilis vena primarios.* Græci, ἐπιλὸν ἢ καθαρὸν διχρῶν λυόμενον τῷ πυρὶ ἢ χωνευόμενον.

II. Idem AAA. Rvfino magistro officiorvm. Primicerium fabricæ post biennium non solum vacatione, verumetiam honore donari præcipimus: ita vt inter protectores eiusdem fabricæ post biennium adoraturus æternitatē nostram suo quisque tempore dirigatur. Dat. viii. Id. Mart. Valentiniano A. iv. et Neotherio Coss.

Scripta est ad magistrum officiorum, vt *ʒ. 6. 7.* quoniam sub eius dispositione fuerunt fabricæ & fabricences, qui & primicerios habuerunt, vt collegia & corpora fere omnia non condicionalia, non perpetuos, sed alia annales, alia triennales, hæc biennales, qui post biennium pro præmio & immunitatem adipiscebantur & honorem inter protectores quasi veterani, atque ideo ius adorandæ purpuræ sacræ, qui honor maximus censebatur. Et horum si probatio exigatur, legantur quæ adnotauimus lib. xii. *tit. 7. & l. 2. tit. 2. & tit. 17. l. 1.* Hæc verba, *Eiusdem fabricæ per biennium*, auctore Codice Theodosiano delenda censeo,

III. Impp. Arcadivs et Honorivs AA. Osio magistro officiorvm. Stigmata, hoc est nota publica fabricensium brachiis ad imitationem tyronum infligantur, vt hoc modo saltem possint latitantes agnosci, his qui eos susceperint, vel eorum liberos sine dubio fabricæ vindicandis, & qui subreptione quadam declinandis operis ad publicæ cuiuslibet sacramenta militiæ transierunt. Dat. xviii. Kalen. Ian. cp. Honorio A. iv et Evtychiano Coss.

Fabricensium est militia quædam, *l. 4. & 6. numeri. l. 4. & 6. Nou. 85.* Dimissi fabricensium primicerij honorantur vt veterani, sicut dictum est lege superiori. Recepti compunguntur notis publicis vt tyrones. Aëtius Amidenus lib. 8. cap. 12. Στίγματα καλοῦσι τὰ ἐπὶ τοῦ προσώπου, ἢ ἄλλου τινὸς μέρους τοῦ σώματος ἐπιγραφόμενα, οἷα ἐστὶ τῶν στρατευομένων ἐν ταῖς χερσί. Vegetius. *Punctis signorum scribendus tyro.* & alio loco: *victuris in cute punctis milites scripti.* Apud Gregorium 2. epistol. fit mentio constitutionis cuiusdam Mauricij Augusti, ne quis manu signatus ante expletam militiam ad monasteria migret, quam dicit priorem tulisse Iulianum Parabaram. & sic manu etiam signari aquarios ostendit *l. pen. C. de aqued.* Additur in hac l. vt fugitiuorum fabricensium manu brachiove signatorum, vel liberorum eorum susceptores, fabricæ vindicentur, & relicta fabrica qui ad aliam militiam obrepserint, vt fabricæ restituantur. idem si ad curiam, *l. 32.*

IV. Impp. Honorivs et Theodosivs AA. Anthemio pp. Si quis consortium fabricensium crediderit eligendum in ea vrbe, qua natus est, vel in qua domicilium collocauit: his quorum interest, conuocatis primitus acta conficiat, sese doceat non auo, non patre curiali progenitum, nihil ordini ciuitatis debere, nulli se ciuico muneri obnoxium: atque ita demum gestis confectis vel apud moderatorem prouinciæ, vel (si absit) apud defensorem ciuitatis ad militiam, quam optauerit, suscipiatur. Quod si absque hac cautione quispiam ad fabricensium consortium obrepserit: sciat se ad ordinis, cui debetur, patriæque suæ munera esse deducendum: ita vt nulla eum nec temporis, nec stipendiorum prærogatiua defendat. Dat. xv. Kal. Ivn. cp. Honor. ix. et Theod. v. AA. Coss.

Vt ne quis fabricensium collegio cooptetur antequam publice actis habitis apud præsidem prouinciæ vel defensorem ciuitatis docuerit se curiali condicione liberum, nullique ciuili muneri subiacere: alioquin hoc non obseruato, fabricis allectum retrahi in curiam nulla obstante præscriptione temporis, *n. xl.* quidem, vt ostendimus in *l. 55. C. de decur.*

V. Impp. Theodosivs et Valentinianvs. AA. Areliano com. rervm privatarvm. Iure prouisum est, fabricenses artibus propriis inseruire, vel exhaustis laboribus immorentur cum sobole professioni, cui nati sunt. denique quod ab vno committitur, id totius delinquitur periculo numeri, vt constricti nominationibus suis, sociorum actibus quandam speculam gerant, & vnius damnum ad omnium transit dispendium. vniuersi itaque veluti in corpore vnius for-

mæ, vnius decoctionis (si ita res tulerit) respondere cogentur. DAT. PRID. NON. Nov. CP. THEODO. A. XVI. ET FAVSTO COSS.

Pars est Nou. Theodosij de bonis fabricensium, vt exhausto labore militiæ liberi eorum eidem conditioni adstringantur: Vt vnius delictum teneat omnes, cum & qui suscipitur in eam militiam, totius corporis nominatione suscipiatur, atque ita debeant actos suos inuicem speculari & custodire. quæ res non mediocrem fisco vtilitatem adfert. Ait, *vnius decoctionis*, Forte *decoctionis*, id est, si quid vnus eorum decoxerit & interceperit, vt *l. 12. ℥. de suscept. l. 9. C. Th. eod. tit.* vel potius decoctionis, quasi vniuersi videantur decoxisse quod vnus decoxit, & hoc est quod ait *l. vlt. ℥. de hered. decur.* quæ huius pars altera est, fisco omnes pro intercepto respondere cogi. ex quo apparet male quosdam hic legere, *cognitionis* & *respendere*.

VI. IMPP. LEO. ET ANTHEMIVS AA. EVFEMIO MAGISTRO OFFICIORVM. Eos qui inter fabricenses sacræ fabricæ sociati sunt, vel eorum vxores, aut filios, qui itidem inter fabricenses militare dicuntur, non alibi pulsare volentibus respondere præcipimus, nisi in iudicio tuæ sublimitatis, ad cuius iurisdictionem potestatemque pertinent: nec eos post stipendiorum finem militiæ super ciuilibus muneribus vel curialibus, quibus nullo modo subiacere demonstrantur, à viris clarissimis rectoribus prouinciarum vel eorum officiis præter licitum inquietari.

Fabricensium & vxorum filiorumque eorumdem Iudex est magister officiorum, de quo dicturi sumus in *l. 3. ℥. de præpos. sac cub* Soluti militia, quod fit expleto primiceriatu, vacatione donantur, vt ait *l 2 ℥.* quod quid sit, hæc explicat, ne ad vlla munera corialia vel ciuilia à præsidibus prouinciarum officiisve eorum deuocentur.

VII. IDEM AAA. EVFEMIO MAGISTRO OFFICIORVM. Nullus fabricensium conductioni, vel administrationi, vel agriculturæ Asianarum rerum se posthac immiscere conetur: domini quidem, si qui contra hæc statuta meæ pietatis venire ausi fuerint, res vel prædia, quæ (scientes, quod fabricenses sunt) iisdem fabricensibus ministranda commiserint, amissuris: fabricensibus vero grauissime coërcitis, post facultatum suarum amissionem, perpetua exilij pœna & animaduersione retinendis. Quoties fane in translatione armorum angariæ necessariæ fuerint: sublimitas tua literas ad eminentissimam iubeat dirigi præfecturam, & numerum ei armorum, & ex quo loco transferenda sunt, indicare: vt continuo super præbendis angariis pro numero eorum, quæ transferuntur armorum præceptione sua viros clarissimos moderatores prouinciæ conueniat, vt secundum missam à sublimitate tua notitiam naues vel angariæ confestim de publico præbeantur, Quod si aliqua tar-

A ditas vel negligentia post datas à sublimitate tua ad eminentissimam præfecturam literas in destinandis auctoritatibus amplissimæ sedis intercesserit, & ex hoc armorum transuectio fuerit impedita: quinquaginta libris auri tam numerarium pro tempore officij eiusdem amplissimę sedis, quam alios quorum interest, condemnari præcipimus, eamque auri quantitatem protinus exactam fisci viribus aggregari. multa præterea triginta librarum auri proposita tam viris clarissimis, qui prouincias regunt, quam eorum

B apparitoribus, si conuenientibus his armorum transuectio tarditate aliqua fuerit, præpedita.

Idem Leo qui militibus interdixit alienarum rerum conductione & procuratione, *l. milites, ℥. de loc.* eadem fabricensibus interdicit hac constitutione, quod & in militibus antea fuerat constitutum, *l. si militem, ℥. de condic. ob cau. dat.* & in fabricensibus, *l. 5. C. Th. eod. tit.* quos militum quasi numero fecimus, *l. 3. huius tit.* Putem & fideiussione interdicendum pro alienarum rerum conductoribus aut procuratoribus exemplo militum, *d. l. milites.* & clericorum, *No. 123. & c. 20. Clemens.* Pœna partis huius apertis-

C sima est. Subiicitur de transuectione armorum, vt fiat præstitis angariis de publico auctoritate præf. prætorio, posteaquam magistri officiorum literis numerum armorum, & locum ex quo transuectio facienda est, perdidicerit. Angariæ sunt iumentorum vel plaustrorum præstationes. Separantur hac lege à nauibus, quanquam & naues ipsæ angariari dicantur, *l. pen. D. de priu. vet.* Gregorius VIII. Epistol. cap. XXIV. *Nauem ab omni angaria exuere festines.* Separantur & quandoque ab operis, licet & has angariarum appellatio contineat, vt dixi lib. x. tit. 24. Separantur & plaustra in *l. 2 ℥. de quib. mun.* quæ tamen non est dubium angariarum appellatione contineri, vt in formula cessionis in Oratorium collatæ apud Marcol-

D phum: *Nullas functiones vel exactiones neque caballorum pastus, aut paraueredos, aut carrarum angarias,* Huius vero partis pœna etiam apertissima est.

De veteris numismatis potestate.

TIT. XI.

I. IMPP. VALENTINIANVS ET VALENS AA. GERMANO PP. Solidos veterum principum veneratione formatos ita tradi ac suscipi ab ementibus & distrahentibus

E iubemus, vt nihil omnino refragationis oriatur: modo vt debiti ponderis sint, & speciei probæ: scituris vniuersis qui aliter fecerint, haud leuiter in se vindicandum.

Vt in contractu emptionis & venditionis non reprobetur vultu veterum principum signata moneta, dummodo sit ponderis debiti & speciei probæ, id est, non adulterina, siue, vt Leo ait Nou. 52. ἀπαράποιστον τὴν μορφὴν ἔχον καὶ τὴν ὕλην ἀκίβδηλον, καὶ τὴν ὁλκὴν πλήρη. Venditor qui reprobauerit lege Cornelia tenetur, auctore Paulo 5. Sententiarum, Arrianus ad Epictetum lib. III. τὸ τοῦ Καίσαρος νόμισμα οὐκ ἔξεστιν ἀποδοκιμάσαι.

ἀποδοκιμάσαι τῷ τραπεζίτῃ, ἢ δὲ τῷ λαχανοπώλῃ, ἀλλ' αὖ δίδ-ξον, θέλει δὲ θέλει θεσπίζομεν αὐτὸν διὰ τὸ αὐτ' αὐτὸ πωλούμενον, Legatur & pragmagtica sanctio Iustiniaoi ad petitionem Vigilij cap de mutatione solidorum.

II. Idem AA. et Gratianvs A. ad Ivltanvm pp. Pro imminutione, quæ in æstimatione solidi forte tractatur, omnium, quoque pretia specierum decrescere oportet.

Si venierit res xx. aureis, & ante numerationem pretij imminuta fuerit aureorum æstimatio, imminuetur & rei venditæ pretium. nam xx. aureos præstando emptor liberabitur, etiamsi non tanti sint solutionis tempore, quanti contractus. eadem est cootrariorum potestas, vt Aristoteles ait. igitur si ante numerationem aucta fuerit æstimatio solidorum, augebitur & pretium rei venditæ, quod summe notandum censeo. potest esse vsui in mutuo, vt ostendimus in *l. 59. D. de verb. obl.* & in locatione & in taxatione rerum siue mancipiorum legibus definita,

III. Impp. Gratianvs, Valentin. et Theodosivs AAA. Arintheo pp. Vniuersos auctoritas tua proposito edicto commoneat, obryzatorum omnium solidorum vniforme pretium postulare: scilicet capitali supplicio puniendo, qui vel iussa nostræ maiestatis auaritiæ cæcitate contempserit, vel æternales vultus: dum fraudibus studet, duxerit viliores.

Idem hac lege caueri existimo quod prima, vt solidorum veterum & recentiorum eadem sit potestas, æstimatio, pretium, dignitas. quam iis verbis expressit Zonaras in Nicephoro Phoca. *καὶ νόμον πάντα βασιλικὸν ἐκτύπωμα φέροντα ἰσότιμον εἶναι τῷ ἄρτι κοπτομένῳ*. In fine pro, *violare*, emeodaui *viliores* ex veteribus, & ex libris *βασιλικῶν*, in quibus ita est redditus; *κεφαλικῶς τιμωρηθήσεται ὁ τὰ παλαιὰ ὄβρυζα ὄντα ἀτιμότερον ἀξιωμάτων*, id est, capacitet punitur qui vetera nomismata obryza duxerit viliora. Obryza, id est, solidos aureos, vt in *l. 2. §. vt nem. lic. in coemp.* spec. *& l. j §. de oblat. vot.* & quidem auri meri & purissime cocti. Coctum pro obryzo in *l. 1. C. Th. de ponderat.* Merum, vt ex eo possit inauratio fieri in lege quadam Caroli magni. Aurum ad obrussam: Suetonius in Nerone c. 44. vt est scriptum io vet. libris. Si qui soluuntur vel publico inferuntur solidi non sint ex auro eiusmodi, pro eo aliquid amplios superexigitur, id est, pro obryzæ incremento, *l. 4 C. Th. de auro coron.* & Iustiniani edicto xi. prætextus ne obtendatur illationi solidorum qui sunt speciei probæ, eo edicto prospicitur.

Nulli licere in frenis, equestribus sellis & in balteis margaritas & smaragdos & hyacinthos aptare & de artificibus palatinis.

Tit. XII.

I. Imp. Leo A. Leontico. Nulli prorsus liceat in frenis, & equestribus sellis, vel in balteis suis margaritas & smaragdos, & hacyiathos aptare posthac, vel inserere. Aliis autem gemmis frena, & equestres sellas, & balteos suos priuatos exornare permittimus: de cucutniis vero omnem prorsus qualiumcunque gemmarum, habitum præcipimus submoueri. fibulis quoque in chlamydibus his vtantur, quæ solo auro & arte pretiosæ sunt. Si quis autem contra interdictum pietatis meæ fecerit, sciat se continuo quinquaginta libris auri esse multandum. Nulli præterea priuatorum liceat (exceptis scilicet ornamentis matronalibus, & tam muliebrium, quam virilium anulorum habitu) aliquid ex auro & gemmis, quod ad cultum & ornatum imperatorium pertinet, facere: neque illud sub colore & prætextu præparare, quod velit clementię principali velut aliquod munus offerre. pietas enim mea huiusmodi dona non expetit, neque regium sibi offerri à priuatis cultum requirit. Sane si quis posthac aliquid contra veritum huiusmodi sanctionis effecerit, & offerenda clementiæ meæ ornamenta, quæ vsibus regiis deputata sunt, auroque & gemmis decorata ausus fuerit præparare, centum librarum auri condemnatione sciat se esse feriendum, capitali quoque subdendum esse supplicio. ornamenta enim regia intra aulam meam fieri à palatinis artificibus debent, non passim in priuatis domibus vel officiis parari. Vnde summa seueritate sancimus, vt quod in cultu ornatuque nostro sacrum & adorabile est, id facere temeritas priuata non audeat. Si quis sane contra vetitum tranquillitatis meæ aliquid fecerit: definitam superius multam ab eis per officia palatinorum exigi, & sacris largitionibus nostris iubemus inferri.

Margaritas tantum & smaragdos & hyacinthos vetat frenis, sellis & baltheis, non alias gemmas imponere Adiicit *de curcumiis* (sic habent omnes vet. libri) vt nullæ his omnino inserantur. Sed eo nomine quid significetur non scio liquido. Idem de fibulis, vt de Adriano Spartianos scribit, eum sine gemmis fibulas strinxisse aliter quam Pollio de Gallieno cum chlamyde purpurea gemmatisque fibulis vsum. Aureæ ergo fibulæ permittuntur priuatis non gemmatæ. Recte autem chlamydibus fibulæ iunguotur. ex vna enim tantum parte induebantur. Sic & Suetonius in Tiberio chlamydem cum fibula iungit. Tum exceptis ornamentis mulieribus & anulis, vt ne quis priuatus ex auro vel gemmis conficiat regia ornamenta, quæ solis palatinis artificibus, veluti gyneciariis, barbaricariis & argentariis conficere ius est. Aureis vasis sacris vel aliis quibusdam, quæ minime ad regium cultum accedunt, id est, eorum coofectione priuatis aperte non interdicit, & ita hanc legem alter Leo interpretatus est Nou. lxxxi. Dederat tamen iam ante haoc facultatem Aurelianus, vt aureis qui vellent & vasis vterentur, & poculis, auctore Vopisco. Ait, *In priuatis domibus vel officiis*, Sic emendaui ex veteribus: officiis, pro officinis, vt in *l. 1. §. exercit. & instit. act.* Ait *per officia palatinorum*. officiales Comitis sacrarum largitionum exigunt multas sacro ærario inferendas, *Nou. 117. l. vlt. §. de discus. l. properandum §. illo, §. de iudic.*

De classicis.

Tit. XIII.

I. Impp. Valentinianvs et Valens aa. Avxinio pp. Orientis. Classem Selucenam, aliasque vniuersas ad officium, quod magnitudini tuæ obsequitur, volumus pertinere: vt classicorum numerus ex incensitis vel adcrescentibus compleatur, & Selucena ad auxilium purgandi Orientis aliasque necessitates Comitis Orientis deputetur. Data Inoictione xii.

Classici milites sunt deputati nauibus amnicis purgandorum fluminum & aliarum necessitatum gratia. Inde classis Ararica, Istrica, Rhodani, Padi in Occidente. Fuere & in Oriente plures, ad quas hæc lex pertinet, qua cauetur eas omnes pertinere ad præfectianos, vt eorum cura, sicut interpretor, classicorum numerus ex incensitis suppleatur, id est, colonariæ conditioni minime adscriptis, vt de tyronibus constituitur, *l. 1 C. de tyronib. vel*, inquit, *adcrescentibus*, vt in *l. sicubi. C. Th. de censu vel ads. l. 6. C. Th. de tyronib.* & in eod. *tit. l. 7. Ex incessibus atque adcrescentibus*: vt lego, *Incensitis*. Adcrescentes vocat qui ex classicis nascuntur. Classis Seleucena Orontis, qui amnis est Syriæ Seleuciam affluens, Comiti Orientis deputatur: nec mirum, cum sub eius dispositione Syriam fuisse cetissimum sit.

De decurialibus vrbis Romæ.

Tit. XIV.

I. Impp. Valentinianvs, Theodosivs et Arcad. aaa. Tripholio pp. Si quis decurialem de auferendis priuilegiis putauerit lite pulsandum, intelligat se decuriæ interpellare debere iudicem. Dat. xiv. Kal. Feb. Medio. Timasio et Promoto Coss.

L. 1 C. Th. eod. tit. & Theodorici apud Cassiod. lib. v. epist. ad Copuanum rectorem decuriarum & de eodem ad senatum, indicat collegium decurialium in vrbe Roma fuisse, qui s. c. acta, auctoritates senatus excipiebant, perscribebant, complebant, scrinia senatus seruabant, viri scribendi, dicendique periti, quibus præfuit rector, quem hæc lex iudicem appellat, & Cassiodorus ad Capuanum rectorem decuriarum: *Iudex*, inquit, *nunc exhibe quod te volebas apud alios obtinere* Iudicabat enim inter decuriales & alios. & ideo lex ait, eum qui velit cum decuriali agere de auferendo priuilegio ei iure veteri concesso, iudicem decuriæ adire debere. & hoc vero sensu decuriam accipiendam puto in *l. 3. §. à municipibus, D. de bon pos. l. mortuo, D. de fideius. l. si quis mihi bona, §. 1. D. de acquir. hered.*

II. Impp. Arcad. Honor. et Theod. aaa. Exvperantio, Ivlio et ceteris decvrialibvs. Leges tam à superioribus principibus, quam à Diuo parente nostro

A conditas nostra auctoritate firmamus. Singulos itaque iudices scire volumus, ne quis huic collegio iniuriis corporalibus tentet notam atterere, neque ab his commodis, quę rationibus approbantur, audeat separare. Huic enim collegio volumus antiquam priuilegiorum prærogatiuam seruari. Dat. vii. Id. Ivl. Romæ, Honor. a. vi. Aristeneto Coss.

Confirmat priuilegia decurialibus concessa, ne qua ex causa corporalibus adficiantur iniuriis, & si quæ sunt alia.

B

De priuilegiis corporatorum vrbis Romæ.

Tit. XV.

I. Imppp. Valentinianvs, Theodosivs, et Arcadivs. aaa. ad Alypivm p. v. Nulli sit liberum, nulli permissum, vt nouum aliquid vrbis incolæ in vrbe sustineant: sed in honorem æternæ vrbis corporatis indulta suffragia valere præcipimus. cura autem rectorum prouinciarum C corporati vrbis Romę, qui in peregrina transgressi sunt, redire cogantur, vt seruire possint functionibus, quas imposuit antiqua solemnitas. Dat. Prid. Id. Ivl. Aqvileiæ Tatiano et Symmacho coss.

Corporati vrbis Romæ sunt, de quibus sequentibus titulis sigillatim tractatur, veluti pistores, suarij, boarij, pecuarij, caupones, lignorum, frumenti, olei portitores, calcis coctores, populi Romani vsibus & necessitatibus destinati, quos si in prouincias transierint, cura præsidum vrbi restitui hac lege præcipitur, & ne noua onera eis indicantur. Confirmãtur & immunitates & priuilegia eis concessa. Extat epistola Symmachi D ad Valentinianum, vt indicta eis noua equorum collatio in vsum exercitus remittatur, & conueniens ei rescriptum ad eundem Symmachum *l. 1. C. Theodos. eod. tit.* Fuêre & in aliis vrbibus corporati, *l. vlt. C. de nauicul. Nouell. Valentin. de episcop. iud.* sed non priuilegiarij.

De pistoribus.

Tit. XVI.

I. Imp. Leo a. Viviano pp. Quicunque ex mancipibus Comitis horreorum E dignitatem & officium vel ambitione, vel pecunia, seu quolibet alio modo posthac fuerit adsecutus: exutus dignitate, quam contra interdictum nostræ serenitatis adeptus est, multatus etiam viginti libris auri, ad mancipum denuo consortium collegiúmque reuocetur: omne etiam speciale beneficium, quocumque modo contra hanc sanctionem fuerit impetratum, penitus conquiescat.

Fuit in vrbe certum corpus pistorum, qui pani ciuili conficiendo obnoxij erant. Hos *l. 1. & 2. C. de frument.*

vrb. Constantinopol. & l. 18. *C. Theodos. de pistor.* & l. 4. *Cod. Theodos. de exs. & exact.* mancipes vocant, & hæc Constitutio Leonis duobus locis, vt emendauimus, & legerat iam ante Lucas Penna. Quæ de his diximus libro singulari de temporibus cap. 13. in hunc locum transferri velim. Ad eandem vero formam, & mancipem carceris Prudentius dixit, pro commentariensi. Augustinus & Ambrosius optionem carceris: mancipem sutrinæ Plinius: mancipem diuinitatis Tertullianus: mancipes pro publicanis, multi. Symmachus 2. Epist. *Vrsorum transuectionem cupiditati mancipy subtrahas.* vbi legendum, *mancipum.* Constituitur autem hac l. vt mancipes siue pistores qui Comitis horreorum dignitatem adepti fuerint, pistrino reddantur: Non licere pistoribus ad hanc dignitatem aspirare.

De suariis, & susceptoribus vini, & ceteris corporatis.

Tit. XVII.

SVsceptores vini caupones vocat, & ideo Græci ita vertunt τῶν χειρισμάτων ἢ καπήλων, qui scilicet suscipiebant vina fiscalia & populo vendebant. Populo enim Romano oleum, panis, porcina gratuita præbebantur, vinum non nisi perraro, vt Vopiscus scribit in Aureliano. At de his sub hoc titulo nihil continetur, nec de aliis quam suariis quidquam. Credo tamen de suariis constituta, ad ceteros esse porrigenda.

I. Imppp. Valentinianvs, Theodosivs et Arcadivs aaa. ad Albinvm p. v. Porcinarij vrbis ęternæ, cùm peruigilem laborem populi Romani commodis exhibeant, sordidis semper muneribus liberentur. Dat. viii. kal. Sept. Romæ Timasio et Promoto Coss.

Suaria functio Reipublicæ maxime vtilis ac necessaria excusat à ceteris functionibus sordidis.

II. Impp. Arcadivs et Honorivs aa. Florentio pp. Quicunque ex corporibus suariorum, siue excipiendæ necessitate litis adstrictus, seu inferendæ voluntate spontanea prouocatus, iudicium voluerit experiri: fori vrbani adiutorium præstoletur.

Vt suarij excipiant inferantque actiones apud præfectum vrbi, sub cuius dispositione legimus in Notitia fuisse etiam tribunum fori suarij, de quo in antiqua inscriptione in hunc modum: *Fl. Vrsacius v. p. tribunus cohortium vrbanarum* x. xi. & xii. & *fori suarij.* Fuisse etiam arbitror quemdam tribunum campi pecuarij, eumque significari in auctoritate illa vulgari Aproniani præfecti vrbi, qua præcipitur, submota micandi consuetudine, pecora sub exagio vendi, ita tamen vt laniocapur, pedes & seuum lactans, & subgulare cedant. reliqua caro cum pelle & interaneis publice appendatur. & à venditore emptori præstetur. Cui simile est quod à præfecto quodam vrbi institutum refertur in *l. 4. Cod. Theodos. de suar.* nescio an eodem Aproniano, vt pondus porcorum trutinæ examine, non oculorum libertate quæratur. Exagium enim & trutinam significat, vel certæ ponderationis genus. Theodosius in *Nou. de pre. sol. De ponderibus vt fraus penitus amputetur, à nobis aguntur exagia, quæ sine fraude debeant custodiri.* In glossis exagios est ἀγὼν τίμησις, & pensatio. Zonaras in Nicephoro Phoca: τὸν νομίσματος ἐξάγιον σταθμὸν ἕλκοντος. qui locus ostendit, solidum exagium pendere: exagium porro constare siliquis xxiv ad Nicandrum ita adnotatum est, τὸ ἐξάγιον κεράτια κδ΄. sic legendum. sic apud Actuarium lib. v. Methodi. De solido non est dubium eum constare siliquis xxiv. *Nov.* 130. Additur in ea auctoritate Aproniani, commoda omnia prædamque damnari, quam tribunus, officium, cancellarius, scriba de pecuariis capere consueuerant. Tribunum campi pecuarij, vt existimo, & eius officiales intelligit. De suariis, boariis, pecuariis habeo Nou. Valentiniani & Martiani, sed nihil pertinet ad constitutiones huius tituli.

De collegiatis, & chartopratis, & nummulariis.

Tit. XVIII.

I. IMp. Theodosivs et Valentinianvs aa. Cyro p. v. Qui sub prætextu decanorum seu collegiatorum, cum id munus non impleant, aliis se muneribus conantur subtrahere: eorum fraudibus credidimus obuiandum: ne quid sub specie muneris, quod minus exsequitur, alterius muneris oneribus releuetur: ne argentariorum vel nummulariorum munera declinentur ab his, qui dici tantummodo collegiati vel decani festinant. Ideoque si quis eorum sub nudæ appellationis velamine collegiatum seu decanum se appellat; sciat pro se alium subrogandum, qui prædicto muneri sufficiēs adprobetur: subrogatione videlicet memoratorum vel eorum qui moriuntur, primarum eius qui subrogatur, admissa iudicio. Quod autem supra numerum, qui in cautis breuibus continetur, nemo se quolibet patrocinio vel cuiuslibet assumpta potentia debeat excusare: hoc nostræ est serenitatis censere & tuæ sublimitatis, tuique officij cautius obseruare. hoc inter omnes æqua lance seruari pręcipimus, nullo diuinæ domus patrocinio, nullo sacrosanctarum ecclesiarum reuerentia, nulla qualibet vel cuiuslibet potentia se excusante. Sed ne tantùm circa munera releuanda supplicibus consuluisse noscamur, illud etiam dicendum obseruandumque esse censemus, vt chartę venditio, quę de prouinciis ad corporatos supplicum per innouationem translata est, primę Constitutionis terminis concludatur: hoc est, quod in initio dispositionis constitutum est, id in posterum nulla addita nouatione seruetur. Dat. x. kal. Apr. Theod. xvii. et Festo Coss.

Ex corporatis vrbis videntur etiam esse qui collegiati vel σωματικοὶ dicuntur. Hi, vt est scriptum in descriptione antiqua Constantinopoleos, è diuersis corporibus ordinati incendiorum solent casibus subuenire. & ideo in epistola de Symmachi corporatis ad

A Valentinianum, hoc significari puto, dum ait, *Per alios fortuita arceantur incendia.* Et ex diuersis corporibus fuisse ostendit *l. pen. C. de comm. & merc.* dum in locum defunctorum alios esse substituendos ait ex eodem corpore quo defuncti fuerunt. Eadem cum sit sub *tit. de comm. & merc.* ostendit ex corporibus eos fuisse negotiatorum, & hæc Græcorum interpretatio ad eam legem, *οἱ προεστῶτες ἐν τῷ σωματείῳ πραγματείας χάριν.* Sed & alias operas quaslibet pro ratione immiuentis necessitatis Reipubl. præstabant, sicut *Nouel. Maioriani de curialibus*, collegiatos aliarum ciuitatum scriptum est operas patriæ alternis vicibus pro curialium dispositione præbere. Corporatis etiam adiungo decanos, lecticarios, copiatas,
B siue vispelliones, tot enim appellationibus iidem nuncupantur, *Nou. 43. & 59. l. 4. C. de sac. eccl. l. si quis. C. de episcop. & cleric. l. 15. Cod. Theod. eod. l. 1. Cod. Theodos. de inf. tol.* qui definiuntur ab Epiphanio ad finem lib. 3. siue tomi 7. contra hæreses: *οἱ τὰ σώματα περιστέλλοντες τῶν κοιμωμένων.* Horum vero & illorum certum numerum fuisse ostendit *l. 1. pen. & l. 4. C. de sacr. eccl.* quæ illi coniungenda est, supra quem nemo ab aliis muneribus, quasi sit ex decanorum vel collegiatorum corpore, vacationem obtinere potest, nec si ei suffragetur ecclesia, vel principis domus, vel quælibet alia potestas siue dignitas. Ait, *Supra numerum qui in canistrebribus continetur*, malim *encaniis*, vt *l. immunitates, C. de agr. & cens. l. 4. Cod. Theodos. de exc. mun.* Statuti autem
C decani vel collegiati huic muneri vacantes à ceteris muneribus immunes sunt. Duo exigimus vt sint statuti, & vt in actu positi, id est, non otiosi & imaginarij. Supernumerarij ab aliis muneribus non excusantur. statuti quoque copiatarum vel collegiatorum munus non exercentes non excusantur, sed in copiatæ gradum, quem titulo tenus vsurpant idoneo substituto ad proprij corporis munera deuocantur. Hanc constitutionem extorsisse videtur argentariorum supplicatio, quorum muneribus plerique se subducebant decanorum titulo. qua ex re augebantur onera ceterorum, *l. 4. C. de exaction. tribut. Nouel. 43.* nunc releuantur singulis pristino muneri restitutis, & albo decanorum erasis. Ait, *Primatum eius qui subroga-*
D *tur.* Hic locus ostendit eos ex diuersis corporibus eligi primatum cuiusque corporis iudicio. In extremo additur de chartopratis, vt chartarum venditio, quæ ex prouinciis in vrbem transmittuntur, fiat secundum antiquam formam, id est, vt chartas fiscales suscipiant & vendant qui solebant, non argentarij, ad quos nouissime translata chartæ venditio fuerat. Quia lex scripta est ad præfect. vrbi, videtur chartarum dispositio & cura ad eum pertinuisse, *Nou. 44.* videtur ad Comitem sacrarum largitionum referri. Chartariæ fuere vt Romæ, ita Constantinopoli quarta regione, quæ à Zonara in Valentiniano, & à Cedrino vocantur Calcopratia, eodem errore quo & hunc titulum Græci inscripserunt, *περὶ σιτωνῶν καὶ χαλκοπρατῶν.* Chartopratia enim dicere debuerunt. Ait., *de-*
E *cendum*, malo, *edicendum.*

De studiis liberalibus vrbis Romæ & Constantinopolitanæ.

Tit. XIX.

I. IMPP THEODOSIVS A. ET VALENTINIANVS CÆS. THEOPHILO P. V.

A Vniuersos, qui vsurpantes sibi nomina magistrorum in publicis magistrationibus cellulisque collectos vndecunque discipulos circumferre consueuerunt, ab ostentatione vulgari præcipimus amoueri: ita vt si quis eorum post emissos diuinæ sanctionis affatus, quæ prohibemus atque damnamus: iterum forte tentauerit: non solum eius, quam meretur, infamiæ notam subeat, verum etiam pellendum se ex ipsa, vbi versatur illicitè, vrbe cognoscat. Illos vero qui intra plurimorum domos eadem exercere
B priuatim studia consueuerunt: si ipsis tantummodo discipulis vacare maluerint, quos intra parietes domesticos docent: nulla huiusmodi interminatione prohibemus. Sin autem ex eorum numero fuerint, qui videntur intra Capitolij auditorium constituti: hi omnibus modis priuatarum ædium studia sibi interdicta esse cognoscant: scituri, quod si aduersus cœlestia statuta facientes, deprehensi fuerint: nil penitus ex illis priuilegiis consequentur, quæ his qui in Capitolio tantummodo docere præcepti sunt, merito deferuntur. Habeat igitur audito-
C rium specialiter nostrum in his primum, quos Romanæ eloquentiæ doctrina commendat, oratores tres numero, decem vero grammaticos. in his etiam qui facundia græcitatis pollere noscuntur, quinque numero sint sophistæ, & grammatici æque decem. Et quoniam non in his artibus tantum adolescentiam gloriosam optamus institui, profundioris quoque scientiæ atque doctrinæ memoratis magistris sociamus auctores. Vnum igitur adiungi ceteris volumus, qui
D philosophiæ arcana rimetur: duos quoque qui iuris ac legum voluntates pandant: ita vt vnicuique loca specialiter deputata adsignari faciat tua sublimitas, ne discipuli sibi inuicem possint obstrepere vel magistri, neve linguarum confusio permista vel vocum aures quorundam, aut mentes à studio literarum auertat. DAT. III. KAL. MAR. CP. THEOD. A. XI. ET VALENTINIANO COSS.

Constitutio eos professores notat infamia, eisque intercedit vrbe, qui sibi vsurpant publice docendi auctoritatem. Priuatam disciplinam probat. publice probatis receptisque professoribus vt doceant in Ca-
E pitolio, ne & priuatim doceant, interdicit. Publicorum professorum numerum constituit, Coniungenda est cum *l. 1. C. de professorib. qui in vrbe Constantinop*

De honoratorum vehiculis.

Tit. XX.

I. IMPPP. GRATIANVS, VALENTINIANVS ET THEODOSIVS AAA. NEBRIDIO

P. V. Omnes honorati, seu ciuilium, seu militarium dignitatum vehiculis dignitatis suæ, id est, carruchis intra vrbem sacratissimi nominis semper vtantur. DAT. III. KAL. FEBR. CP. HONORIO N. P. ET EVODIO. COSS.

Carrucarum vsum in vrbe permittit ciuili militarive dignitate præditis, veluti præf. vrbi, magistro militum, & similibus: quem & Senatoribus omnibus permisisse Seuerum, & priuatis Aurelianum legimus.

De priuilegiis vrbis Constantinopolitanæ.

TIT. XXI.

I. IMPP. HONORIVS ET THEODOSIVS AA. PHILIPPO PP. ILLYRICI. Vrbs Constantinopolitana non solum iuris Italici, sed etiam ipsius Romæ veteris prærogatiua lætetur. DAT. PRID. ID. IVL. EVSTATHIO ET AGRICOLA COSS.

Sumpta est ex *l. 6. T. de sac. eccl* & iuri Italicó quod dederat *.1 Cod. Theod. de iure Ital. vrb. C. vst.* aducit priuilegia & prærogatiuam veteris Romæ. Legatur Chalcedonensis Synodi cap. 28. Legatur & Iustiniani pragmatica sanctio ad petitionem Vigilij *cap. vt fabricæ publicæ seruentur.*

De metropoli Beryto.

TIT. XXII.

I. IMPP. THEODOSIVS ET VALENTINIAN. AA. HORMISDÆ PP. Propter multas iustasque causas metropolitano nomine ac dignitate Berytum decernimus exornandam, iam suis virtutibus coronatam. igitur hęc quoque metropolitanam habeat dignitatem. Tyro nihil de iure suo derogatur. sit illa mater prouincię, nostrorum maiorum beneficio, hęc nostro, & vtraque dignitate simili perfruatur.

Prouincia Syriæ Phœnices duas habet metropoles, Tyrum & Berytum. Sic Pontica, Amasiam & Neocæsaream, *Nou.* 28 & Cappadocia Cæsaream & Tyanam. quam tamen diuisionem, si quando princeps duas metropoles fecerit ex vna, nec contra veterem consuetudinem ecclesiæ esse sequendam Basilios contendit apud Greg. Nazianzenum, & Innocentius probat in epist. ad Alexandrum.

De canone frumentario vrbis Romæ.

TIT. XXIII.

I. IMPP. VALENTINIANVS, VALENS ET GRATIANVS AA. AD IVLIANVM PF. ANNONÆ. Nautici apud presidum vel magistratuum acta confiteantur incorruptas species suscepisse, eorumque apud quos deponitur ista testatio, pręsens aspectus probet, nihil in his esse vitij. quod eo tempore, quo ad sacrę vrbis portum peruenit, præfecturam iugiter obseruare præceptum est. DAT. XVIII. KAL. IVL. REMIS GRATIANO A. I. ET DAGALAIFO COSS.

Popolo alendo conferebant prouinciales frumentum, oleum, porcinam, bubulam, & hic est qui dicitur canon & commeatus populi Romani, quem curante præfecto vrbi & præfecto annonæ aduehebant nauicolarij siue nautici & caudicarij, inspectum prius à præsidibus prouinciarum vel duumuiris, apud quos etiam nauicularios testari oportebat de suscepti commeatos integritate. Inspectionem quoque præf. annonæ hæc constitutio exigit, naui appulsa Romam. Idem etiam officinas pistorum discurrebat, vt Cassiodorus ait, pensumque & munditiam panis exigebat.

II. IMPP. ARCADIVS ET HONORIVS AA. AD SENATVM ET POPVLVM. Si quid frumenti vel olei vrbicarij canonis remissione indultum est: speciali beneficio contra commodum publicum elicita non valeant. DAT. XVI. KAL. MAI MED. CÆSARIO ET ATTICO COSS.

Non valere rescripta quibus inferendi canonis P. Romani immunitas siue remissio conceditur, *l. 2. T. de nauib. non excus.*

III. IDEM AA. MESSALÆ PP. Neminem patimur in mutando canone vrbis Romæ nostræ clementiæ beneficium postulare: sed ea rescripta, quæ quoquo modo potuerint impetrari, suscipi non sinimus. eos verò, qui contra hæc fecerint, in duplum retinendos esse decernimus. vicarios quin etiam ceterosque iudices, nisi deinceps ab vsurpatione vrbicarij canonis abstineant, deportationis pœna detineri: primates officiorum capitali supplicio subiugari perpetua auctoritate sancimus. DAT. PRI. NON. SEPT. ALTINO THEODORO V. C. COSS.

Non valere rescripta quibus commutationem quis sibi canonis adoptat, veluti vt pro indicto frumento oleum inferat. In duplum teneri eum qui talia rescripta contra vtilitatem publicam impetrauerit. quod confirmat *l. 30. C. Th. de annon. & trib.* Altera pars coercet vicarios & præsides prouinciarum & eorum officia. si quid ex commeatu pop. Romani sibi sumpserint & vsurpauerint.

De frumento vrbis Constantinopolitanæ.

TIT. XXIV.

I. IMPP. HONORIVS ET THEODOSIVS AA. VRSO P. V. Nulli ne diuinæ quidem domui nostræ frumentum de horreis publicis pro annona penitus præbeatur: sed integer canon mancipibus consignetur, annona in pane cocto domibus exhibenda. ita enim debet canon ab inclytæ memoriæ Constan-

tino præstitus, necnon à diuo pietatis meæ auo Theodosio auctus expendi: quoniam crescit inopia, si frumenta, quæ pro annona tribuuntur, ad vsus alios deputata cognoscantur. cogentur enim de publico sibi emere, quæ aliis vendere potuissent. DAT. X. KAL. AVG. CP. THEOD. A. VIII. ET PALLADIO COSS.

Hic titulus est de canone populi Constantinopolitani, cui annona gratuita data est æque ac Romano. Primus dedit Constantinus, vt *l.* 1. indicat tam tituli præsentis quàm sequentis, & Sudas iis verbis: *παλάτινοι ἄρτοι, οὓς ἐφιλοτιμήσατο τῷ δήμῳ Κωνσταντῖνος ὁ μέγας καθ' ὃν ἱππεύων χρόνον, ὅπως ὀνομάσῃς αὐτοὺς οἷα ἐκ τοῦ παλατίου χορηγουμένους. προσέθηκε δὲ τούτοις καὶ κρέα, καὶ οἶνον, καὶ ἔλαιον.* An illud recte panes Palatinos dici, quod è Palatio erogarentur, ambigo: malim quod palatinis præberentur. Alij fuere militares, alij populares, *l.* 7. *C. Th. de an. civ.* Hunc vero Constantinianum canonem postea auxit Theodosius. nam huic rei cum LXXX. fere millia modiorum deputasset Constantinus Socrate teste lib. 2. cap. 13. Theodosius auxit modum, *l. pen. C. Th. de an. civ.* vt Marcianus *l.* 2. *tit. seq.* vt Romæ Aurelianus teste Vopisco. Constituitur autem hac lege, ne frumentum pro pane populo præbeatur, sed integrum id quidem pistoribus detur, deinde populo panis coctus. alioquin frumentum si erogetur non panis, id populus in alios vsus facile conuertet, ac postea cogetur panem sibi emere quem vendere potuisset.

II. IMPPP. THEODOSIVS ET VALENTINIANVS, AA. LEONTIO P. V. Auri statuta quantitas ad coëmptionem frumentariam perpetuo sit dedicata, nec liceat cuiquam postea administratione vrbicariæ potestatis percepta, aliquid ex eadem summa minuere, vel ad quoscunque alios vsus conuertere: sed sub gestorum testificatione certum fiat, & quod mancipibus mutui nomine datum est, & quod ab iisdem sit excepta omni concussione soluendum. eum autem qui hanc formam ausus fuerit inquietare, quantitatem, in qua suam calliditatem exercuerit, in duplum redhibere iubemus: & quidquid ex prædicta ratione adcreuit, ad cumulum eiusdem auri quantitatis & frumentarij tituli fomitem redundare, legisque huius tenorem æneis tabulis incidi. DAT. V. KAL. DEC. CP. ARIOBINDO ET ASPARE COSS.

Ne præfectus vrbi frumentariam pecuniam in alios vsus conuertat, alioquin tenebitur in duplum, & in id quod ex ea pecunia lucrifecerit. Et vt testato pecunia detur pistoribus mutui nomine ad coëmptionem frumenti, vtque vicissim testato frumenta coëmpta pistores conditis inferant. Mutuum hoc loco promutuum significat, & ideo Græci vertunt *ὡς προχρείας ὠνωνῆς*, qui & in *l.* 40. §. *seruus*, *D.* de statulib. promutuum interpretantur *προχρεῖαν*, & in *l. ex conducto*, §. *item cum quidam*, *D. loc.* promutua, *ἐν προχρείᾳ*. In Harmenopulo corrupte *ἐν προχρείᾳ*. Theodorus Hermopolites ad *l.* 1. ꝟ. *de fenent. quæ pro eo quod int. δέδωκά σοι καὶ ἐν προχρείᾳ τὸ μίσθωμα τοῦ τοιούτου χρόνου*. Datur ergo pistorib. pecunia promutuo ex arca frumentaria, id est, in antecessum, vt vel eandem red-

A dant vel frumentum & panes. Scio indebiti solutionem etiam promutuum esse: & aliam condictionem ex mutuo, aliam ex promutuo, quod alio tempore & loco demonstrabitur. Ait, *Excepta omni concussione*. Vrbanicianus qui pistorem concutierit, pistorum consortio addicitur, *l.* 2. ꝟ. *de app. præf. vrb.*

De annonis ciuilibus.

TIT. XXV.

I. IMPP. THEODOSIVS, ARCADIVS ET HONORIVS AAA. PROCVLO P. V. Annonas
B publicas non tam titulis dignitatum, quam singulorum viritim meritis attributas diui Constantini liberalitate, sane claruit. Ideoque nihil ex his scholarum nomine vindicetur, sed pro vniuscuiusque merito quæ sunt concessa seruentur: vt quicunque perceptarum annonarum emolumenta vel in heredes proprios iure sanguinis transfuderunt, vel in extraneos distractionis titulo transcripserunt: maneat quod gestum est, vel hereditatis merito, vel alienationis arbi-
C trio. DAT. VIII. KAL. IVL. CP. ARCAD. A. II. ET RVFINO COSS.

Hæc constitutio abrogat *l.* 8. *&* 9. *C. Th. de an. ciu.* Dederat Constantinus panes ciuiles scholis quæ sunt sub dispositione magistri officiorum XI. vt ait Iustinianus in *l. vlt.* ꝟ. *de loc.* Notitia X. recenset, Scutariorum primam, secundam, tertiam, Agentium in rebus, Armaturarum seniorum, Armaturarum iuniorum, Gentilium seniorum, Gentilium iuniorum, Scutariorum sagittariorum, Scutariorum clibanariorum. Vndecima est fabricensium schola. Ex hac largitate Constantini orta est quæstio, vtrum eos panes singulis scholaribus dedisset, an scholæ & vniuersitati, non abs re. Nam si scholæ dedit, in schola
D manent semper, nec vendi vel in heredem ab scholari transmitti possunt. Si personis singulorum, contra. Illæ leges scholæ fauent. Hæc interpretatur datos meritis singulorum viritim (sic legendum, vt Græci *καθέκαστον*, non *virorum*) & ideo alienationem & transmissionem eorum esse.

II. IMP. MARTIANVS A. TATIANO PP. Centum vigintiquinque modios frumenti præter solitum canonem per singulos dies de præsenti sexta indictione ex die Kalendarum Ianuarij nomine peritteumatis de horreis publicis huius almæ vrbis insita no-
E stræ pietatis liberalitate tribuimus: datis sacris apicibus ad sublimissimam quoque per Orientem præfecturam, quibus possit & modum nostræ donationis agnoscere, & incunctanter præbere quæ iussimus, quam moditionem iugiter & in perpetuum ciuibus nostris debere conferri, valitura in æuum hac lege sancimus.

Hæc constitutio annonis vrbis Constantinopolitanæ adiicit modios CXX diurnos, nomine parapeteumatis. Sic habent veteres libri omnes, non peritteumatis, rectissime. id autem est tesseræ nomine,

quæ πυρὸς à Græcis appellatur, & πίτυμα & ἀθροιστό-μα, cui etiam Martianus suæ pietatis nomen inseri iubet, sumpto plane exemplo ex l. 2. T. de frum. Alex. De annonis diximus pleraque alia libro decimo, quæ repetere neque moris est, neque instituti nostri. quod quisque locus exigit, id breuiter simul ac cumulate præstari satis esse ducimus.

De mendicantibus validis.

Tit. XXVI.

I. IMPP. GRATIANVS, VALENTINIANVS ET THEODOSIVS AAA. AD SEVERVM P. V. Cunctis affatim quos in publicum quæstum incerta mendicitas vocauit, inspectis, exploretur in singulis & integritas corporum, & robur annorum, atque inertibus & absque vlla debilitate miserandis necessitas inferatur, vt eorum quidem, quos tenet conditio seruilis, proditor studiosus & diligens dominium consequatur. eorum vero, quos natalium sola libertas prosequitur, colonatu perpetuo fulciatur, quisquis huiusmodi lenitudinem prodiderit ac probauerit, salua dominis in eos actione, qui vel mendicitatis subeundę consilium præstiterunt. DAT. XII. KAL. IVL. PATAVI ANTONIO ET SYAGRIO COSS.

Annonæ populares dabantur domorum possessoribus & mendicis inualidis, non validis. Validi, si serui sint, dominum mutant, & delatori acquiruntur, domino pristino seruata actione serui corrupti. Si liberi, delatoris coloni perpetui efficiuntur. Ait, *lenitudinem*, id est, inertiam & ignauiam, vt *l. hi quos, C. Th. de accus.* cuius fuit olim propria actio quædam, quæ dicitur τῆς ἀργίας γραφή. Nou. 80. per quam huic constitutioni abrogatur. Valerius 2. c. 6.

De nautis Tiberinis.

Tit. XXVII.

I. IMPP. VALENTINIANVS ET VALENS AA. AD SYMMACHVM P. V. Qui nauem Tiberinam habere fuerit ostensus, onus reipublicæ necessarium agnoscat. Quæcunque igitur nauigia in alueo Tiberis inueniuntur, comperientibus & solitis obsequiis mancipentur: ita vt nullius dignitas aut priuilegium ab hoc officio vindicetur. DAT. VIII. ID. OCT. ALTINO DIVO IOVIANO ET VARRONIANO COSS.

Ne quis dignitate vel priuilegio vllo nauem quam habet in Tiberi, excuset à subuectionis canonis pop. Romani.

A

De frumento Alexandrino.

Tit. XXVIII.

I. IMPP. HONORIVS ET THEODOSIVS AA. ANTHEMIO PP. In æstimatione frumenti, quod ad ciuitatem Alexandrinam conuehitur, quidquid de crithologia & zygostasij munere, & pro nauclerorum tuenda substantia eminentia tua disposuit, roborB mus: atque vt curialibus prædæ auferatur occasio, iubemus eos ad huiusmodi sollicitudinem affectandam nunquam accedere, sed designata officia tuis prouisionibus examinata sollicitudinem prædictam implere. DAT. V. KAL. FEBR. CP. HONORIO. IX. ET THEODOSIO V. AA. COSS.

Lex est de canone frumentario pop. Alexandrini. Lex I. de canone pop. Romani, vel Constantinopolitani aducto ex Alexandria, vt quod tota Ægypto Alexandriam conuehitur, æstimetur, excutiatur, & admetiatur in Alexandria, ne quid naucleri id
C Romam subuehentes ex eo vsurpent, vel ne quid ex ea re subeant discriminis, forte vel non tale vel ampliorem modum suscepisse insimulantur. Qui in Alexandria frumento suscipiendo & excutiendo præfectus est, κριθολόγος appellatur, qualem & apud Opuntios fuisse Plutarchus refert in hellenicis Qui admetiendo, ζυγοστάται de quorum munere quæ disposuerat Anthemius PP. Orientis, hæc constitutio probat. Græci vertunt, ὁ ἐρχόμενος σῖτος ἀπὸ Ἀλεξανδρείας κριθολογείσθω εἰς Ἀλεξάνδρειαν καὶ ζυγοστατείσθω. Adiicit, vt hæc munera gerant non curiales Alexandrini, sed Præfectiani ab Anthemio probati & ordinati.

II. IMPP. THEODOSIVS ET VALENTI-
D NIANVS AA. ISIDORO PP. Diurnos centum & decem modios alimoniis Alexandrinæ ciuitatis addi decernimus, vt nemo priuetur eo, quod nunc vsque percepit, & perissochoregiæ nomen penitus amputetur, & tesseræ designentur, & nostræ pietatis nomine censeantur. DAT. PRID. NON. IVN. CP. ISIDORO ET SENATORE COSS.

Alexandria, quam Procopius sophista τῆς οἰκουμένης βάραθρον appellauit, Strabo τὸ μέγιστον ἐμπόριον τῆς οἰκουμένης, multa habuit præcipua, l. 56. & seq. T. de decur. l. vlt. T. de legat. & proprium canonem, vt vtraque Roma, quem hæc constitutio auget. eo adiuncto vt perissochoregiæ, id est, supererogationis nomen pe-
E nitus amputetur, qua loquendi forma & superexactionem περισσοχορηγίαν vocant, id est, ne hæc Imperatorum largitio supererogatio appelletur, sed tesseræ Theodosianæ: vt parapeteumata Martiana ex l. 2. T. de an. ciu.

ctæ publici prædij videtur offerri, non tamen additamenti specie oportet fidem locationis infringi, præsertim cum tantum iam temporis ex contractu decessisse proponas.

Vt post venditionem factam à Rep. adijcere non licet, ita nec post locationem, præsertim, inquit, cum iam &c. Nam & post certa tempora venditioni vel locationi fiscali adijcere non licet.

III. Imp. Leo A. Erithrio pp. Si quæ hereditatis, vel legati, seu fideicommissi, aut donationis titulo domus, aut annonę ciuiles, aut quælibet ædificia, vel mancipia, ad ius inclytæ vrbis, vel alterius cuiuslibet ciuitatis peruenerăt, siue peruenerint: super his licebit ciuitatibus venditionis pro suo commodo inire contractum, vt summa pretij exinde collata ad renouanda siue restaurădă publica mœnia dispensata proficiat. indefessa vero cura prospicientes, ne quis aduersus ciuitatum commoda quidquam moliri possit incommodi, sed sine vlla fraude, seu nundinatione, vel colludio, seu conniuentia huiusmodi venditiones procedant. hoc in posterum obseruandum esse censemus, vt siquidem ad hanc inclytam vrbem, domum, vel ciuiles annonas, aut alia quælibet ædificia vel mancipia pertinentia contigerit venundari, non aliter nisi imperiali auctoritate vendantur. in prouinciis vero præsentibus omnibus, seu plurima parte tam curialium, quam honoratorum & possessorum ciuitatis, ad quam res prædictæ pertinent, propositis sacrosanctis scripturis, singulatim vnumquemque eorum, qui conuenerint, iubemus sententiam, quam putent vtilem patriæ suæ, designare: vt ita demum decreti recitatione in prouinciali iudicio interueniente, emptor competentem possit habere cautelam. Hos autem venditionum contractus, siue iam completi fuerint, siue postea ineundi fuerint, stabiles esse censemus.

Vt prædia, mancipia, panes ciuiles ad vrbem Constantinopolitanam pertinentes non vendantur nisi auctoritate principis. vt ad alias ciuitates pertinentia, non nisi decreto curiæ insinuato præsidi prouinciæ. Et vt decretum fiat propositis sacrosanctis euangeliis quasi Deo teste: & pretium inde collectum operibus publicis proficiat.

De debitoribus ciuitatum.

Tit. XXXIII.

I. Imp. Anthoninus A. Diadoto. Non prius debitorem reipublicæ honorem in republica subire, quàm id quod deberę constiterit, conuentus exsoluerit, tam meis quàm diuorum principum constitutionibus declaratur.

Debitores ciuitatis antequam soluerint, ad honores inuitari non possunt. Hoc ita si debitores sint ex administratione vel pollicitatione, non si ex mutuo, *l. rescripto, § debitores, & seq. D. de mun.* Si igitur quis pollicetur Reip. ob honorem decernendum, tenetur ex pollicitatione, nec honorem suscipere potest antequam pollicitationi satisfecerit. Tenetur & qui pollicetur ob honorem decretum, quo casu nihil debuit quo tempore honorem cœpit.

II. Imp. Constantinvs A. Verino suo. Apud eos quos superstites integris facultatibus esse peruideris, vel quorum heredes incolumia retinent patrimonia, sortes reipublicæ perseuerare debebunt: ita tamen vt annuas vsuras suis quibuscunque temporibus exsoluant, cum simul & Reipublicæ vtile sit retinere idoneos debitores, & ipsis commodum cumulum debiti minime nutriri. Et quia nefas est, obnoxiis corporibus alienatis, circumscribi ciuitates, placuit, si quis debitor reipublicæ ciuitatis quippiam ex eo patrimonio, quod habuit cùm pecuniam reipublicæ sumeret, donauerit vel distraxerit, vel qualibet in alium ratione contulerit: qualitate rei alienatę perspecta, atque omnibus debitoris facultatibus consideratis, quas habuit, cùm ei pecunia crederetur: pro rata ab eo qui ex debitoris facultatibus aliquid detinet, ex sorte atque vsuris postulari. itaque quoties minus idoneum deprehenditur eius patrimonium, cuius nomen ciuitati alicui inuenitur obnoxium: iudex omni diligentia & solicitudine debebit inquirere, ad quos ex qualibet conditione transierint debitoris facultates: vt singuli æqua æstimatione habita, pro rata rerum quas possident, conueniantur: personalem actionem contra eum habituri debitorem, qui ipsis soluentibus liberatur. Ab eo autem à quo constat fortunarum suarum partem maximam recessisse, etiam reliquam portionem, quæ apud eum resederit, transferri ad idoneum oportebit. Quod si quispiam debitor reipublicæ ciuitatis fisco nostro locum fecerit, emptores qui ex fisco nostro comparauerint, manifestum est secundum ius vetus & rescripta diuorum constitutionésque nostras nullam debere molestiam sustinere. Quòd si quis debitor non comparuerit, vel certe omnia sua ita consumpserit, vt nemo aliquam rem ex eius bonis possideat: id debitum conuenit ad dispendium reipublicæ pertinere, idéoque cura patris ciuitatis apud idoneos, vel dominos rusticorum prædiorum pecunia collocanda est. pp. kal. Feb. Volvsiano et Anniano Coss.

Primum hoc constituitur, ne idonei debitores ciuitatum inquietentur in sortes, quæ vsuras pariunt quotannis. Soluent vltro si nolint cumulum debiti nutriri. Tum vt à debitore ciuitatis bonis quibusdam venditis, quæ tempore contractus habuit, pro rata emptor teneatur in sortem & in vsuras, in reliquum

A debitor pro rata eorum quæ retinuit, maxima parte vendita, vt quod debitori restat in emptorem transferatur, atque ita ab eo solidum exigatur. Manifestum est emptorem non teneri hypothecaria, quia possessio ab eo non auocatur, & contractam fuisse hypothecam lex non dicit. Quod enim ait, *Obnoxius corporibus, μετωνυμία* est, pro patrimonio eius cuius nomen, vt paulo post loquitur, ciuitati obnoxium est. Manifestum est non teneri Pauliana, quia venditio non rescinditur. Sed actione personali tenetur, quasi debitor in sortem & in vsuras pro rata bonorum, quæ à debitore emit, ex hac lege, quam, nisi quid addidit Tribonianus, ante Constantinum obtinuisse arguet *l. vlt. ĩ. quo quisque ord. conu.* Quod autem soluerit, à debitore principali recipiet quasi empto nomine actione cessa, vel etiam sine cessione, vtili suo nomine B ad exemplum personalis, qua reus principalis Reip. tenetur, *l. 1. ĩ. de obl. & act.* Deinde lex duos ponit casus, quibus euersio facultatum debitoris Reip. periculo cedit, nisi quod salua est actio in partem ciuitatis. vnus est, si bona debitoris publicata sint, quæ res non perimeret hypothecam si contracta esset. At si nulla fuerit hypotheca contracta, bona ad fiscum transeunt sine onere æris alieni, & à fisco rursus ad emptorem. Dico, si publicata sint, quoniam lex ait, *Fisco locum fecerit*: quæ verba ita accipi reperio in *l. 5. ã. de iu. fis. l. 3. C. Th. de bon. pros.* Quod si ob cessationem solemnium functionum occupata sint & distracta, etiamsi fuerit contracta hypotheca, perimetur, & fisci, vel eius qui à fisco emerit, por- C tior erit causa, quoniam antiquior in hypotheca bonorum fiscus censetur, *l. 1. ĩ. si propt. pub. pens.* ac multo minus emptor tenebitur personali actione. Sed si debitoris Reipub. hereditatem quasi vacantem fiscus vendiderit, emptor Reipubl. tenebitur, *l. 1. ã. de hered. vend.* nec ei proficiet constitutio Zenonis, quę emptorem de proprietate vel hypotheca interpellari vetat, non de statu, non de debito hereditario. Alter est, si debitor copiam sui non faciat, & bona mobilia quæ habuit tempore contractus, nusquam appareant. Igitur apud rerum immobilium possessores & idoneos, non dissolutos vel luxuriosos à patre ciuitatis pecunia collocari debet. alioquin ipse tenebitur. De patre ciuitatis scripsi satis in *l. 3. ĩ. de iis qui spon. mun. suscep.*

De periculo nominatorum.

TIT. XXXIV.

I. IMP. GORDIANVS A. SEVERINO. Hi qui à te collegaque tuo magistratus creati sunt, etiamsi maxime fideiussores non exegistis, tamen si per id temporis, quo magistratus honor deponebatur, soluendo fuerint, periculo vos creationis non fecerunt E obnoxios ex eo, quod casu aliquo patrimonium eorum mutilatum fit: cùm cessationi suæ id debeant imputare, damnaque reipublicæ (si qua ob culpam eorum passa est) sarcire, qui cum nomine publico eos conuenire potuissent, id facere supersederunt.

Duumuiri solent sibi successores nominare, ex qua nominatione Reip. obligantur, si successores tempore depositæ administrationis, pari ratione faciendæ pares non sint, nec ab eis creationis tempore creatores satis exegerint. Quod si tempore depositi honoris soluendo sint, etiamsi ab eis creatores satis non exegerint, non tenentur, *l. ordine §. 5. D. ad municip.* Sed si forte postea lapsi sunt facultatibus, damnum Reip. præstabunt, quorum culpa tardius sunt ab eis rationes exactæ.

II. IDEM A. RVFINO. Si successoris tui successor non idoneum loco suo magistratum denominauerit, administrationis eius periculum ad tuam personam spectare nequaquam potest: etenim nominati successoris duntaxat quisque periculum suscipere compellitur, nec ad nominatoris nominatorem manus iure porrigi possunt.

Nominati successoris periculum nominatorem nominantis non tenet, vt si ego te nominauero, tu Titium, Titij periculum me non tenet. Idem si ego pro te fideiussero, tu tibi successorem nominaueris, *l. libertus, §. pen. D. ad municip.* Non si pater filio consenserit ad decurionatum, & filius sibi successorem nominauerit. Plus ergo tenetur pater quam fideiussor, plus est quam fideiussor, & quasi reus ipse, *l. 2. D. eod.* quod summe notandum.

De periculo eorum qui pro magistratibus interuenerunt.

TIT. XXXV.

I. IMP. ANTONINVS A. AVGVSTALI. Fideiussorem magistratuum in his quæ ad reipublicæ administrationem pertinent, teneri, non in his quæ ob culpam vel delictum eis pœnæ nomine irrogentur, tam mihi, quam diuo Seuero patri meo placuit.

Superior titulus est de nominatoribus magistratuū, hic de fideiussoribus. vtrique Remp. saluam præstare ex magistratuum administratione debent, non etiam ex nominatione successorum ab eis facta honore deposito. Et rem, non pœnam vel multam, quæ extra rem accedat, vt si magistratus pecuniam Reip. interuertit, fideiussor eius tenebitur in sortem, non in pœnam, si qua illi ob eam causam infligatur. & hoc est quod ait hæc constitutio, quam significari puto in *l. fideiussores, D. de fideiuss.* Patris aliam esse conditionem arbitror. Hic enim plus quam fideiussor vel nominator est, vt dixi *l. 2. ĩ. tit. prox.*

Quo quisque ordine conueniatur.

TIT. XXXVI.

I. IMP. ANTONINVS A. LVCIANO. Et si duobus simul cura pecuniæ ciuitatis, non tamen separatis portionibus, mandetur, singuli non pro virili portione, sed in solidum reipublicæ obligantur. Cùm autem de indemnitate ciuitatis eius quæritur, prius eius bona, qui administrauit, ac mox (si satisfieri non poterit) collegæ conue-

niuntur. Vos tamen qui heredes vnius ex euratoribus extitistis, damno, si quod post mortem eius dolo vel culpa eollegarum accessit, onerari non est rationis.

Plures sunt qui pro eo obligantur qui honorem vel munus aliquod publicum gessit, nominator, fideiussor, collega, pater. At quod ordine conueniantur videamus. Puto separanda esse munera à magistratibus. Duæ posteriores leges huius tit. sunt de muneribus. Duæ priores de magistratibus. Si munus duobus iniunctum sit separatis portionibus, hic ordo seruatur, fideiussor, nominator, collega, *l. 2. ʒ. hoc tit. l. 3. ʒ. de con. fis. deb.* Si pro indiuiso, hic collega, fideiussor, nominator, *d. l. 2. l. aduersus, ʒ. de mag. conu.* Collega, quia conreus hoc casu. Fideiussor, quia propius semper accedit ad reum quam nominator. In magistratibus ordinis ratio eadem est, siue duo creati sunt magistratus diuisis actibus administrationis, siue indiuisis, puta, vt fideiussor primum excutiatur, tum nominator, deinde collega, *l. 3. & 4. hoc tit. l. Imperator, D. ad municip.* & notandum quod ait *l. 3. In magistratibus*, quasi idem non sit constitutum in muneribus. Nam magistratus non omnimodo sunt conrei. Nec enim si deposito honore ambo soluendo sint, in singulos est actio in solidum, sicut in eos quibus pro indiuiso munus iniunctum est, *l. si pupillus, D. de adm. tut.* Sic & si vnus ex eis soluendo non sit, ad collegam quasi conreum non venitur inexcusso inopi fideiussore ac nominatore, *d. l. Imperator.* Reum principalem qui munus vel honorem gessit, ante hos omnes esse conueniendum constat, ac proinde etiam patrem eius, argumento eorum quæ diximus, *l. 2. de per. nom. & tit. praeced.* Hæc est huius quæstionis definitio. Adiicit hæc *l.* j. vno ex curatoribus pecuniæ publicæ defuncto, heredem eius pro collega non teneri ex ea causa, quæ non habuit locum eo viuo. Et ita omnibus idoneis defunctis, dicerem inter heredes periculum non esse commune in eo quod post mortem vnius heredis dolo vel culpa contigerit, *l. tutores, §. tutoribus, D. de adm. tut.*

II. Imp. Gordianvs A. Valeriano. Quotiens duobus non separatim, sed pro indiuiso munus iniungitur, & ita vt vnusquisque eorum periculo soliditatis videatur obstrictus: munus ad nominatorem prius quam vtrique, qui id munus administrauerunt, solemniter fuerint excussi, nulla ratione porrigi possunt. Si vero separatis portionibus ad munus nominati sunt: prius pro portione conueniantur, qui administrauerint, item fideiussores eorum, si nec ab his quidem indemnitas fuerit seruata, tunc demum ereatorem, ac si ne is quidem sufficiat, nouissime participem muneris conueniri debere præses non ignorat.

Duobus creatis curatoribus Reipub. vel duumuiris pro indiuiso, id agitur tacite vt vice mutua obligentur in solidum. & male in *l. seq.* additum est quibusdam Codicibus, *hoc expresso*, & in hac scriptum, *soliditatis*. cum ex vet. sit legendum, *sodalitatis*, id est, collegij. cetera exposuimus *l.* 1.

III. Imppp. Carvs, Carinvs, Nvmerianvs AAA. Theodoro. Si ita duumuiri ereati estis, vt mutuo periculo teneamini, in dubium non venit, vicariis damnis vos esse obstrictos, cum in magistratibus prius nominatores conueniendos esse, hoc quod in persona vestra custodiri desideratis constitutum est.

Certum est Duumuirorum creatorum pro indiuiso commune esse periculum. At non ante ex facto alterius alter conuenitur, quam creatores e[...]ussi fuerint. Hoc enim in magistratibus constitutum est, qui idem ordo non seruatur in muneribus. *Cum*, pro *quamuis*, *l. 60. Cod. Th. de appellat.*

IV. Impp. Diocletianvs et Maximianvs AA. Dioni. Cum te & collegam tuum magistratus vestri tempore publicum fœnus collocasse proponas, nec potuisse debitum à quibusdam reipublicæ restitui, eum paratus sis pro te id quod solus gessisti, reipublicæ satisfacere, consequens est rem publicam, si separati actus vestri contractus fuerint, successores collegæ tui, vel rerum eius possessores prius ob personam eius congredi: & si solida indemnitas reipublicæ seruata non fuerit, nominatores eius interpellare, ac postremo loco, si quid ex nomine tui collegæ defuerit, ob culpæ nexum te interpellare: priores enim nominatores veluti fideiussores placuit obstringi.

Ait *Si separati.* Dati quidem sunt pro indiuiso, sed diuiserunt inter se administrationem, quæ res vicemutua periculo non liberat. Ceterum idem ordo seruatur, qui seruaretur si separata initio fuisset administratio. Ait, *Ob culpe.* Sic in *l. Imperator, D. ad municip.* eademque ratio est in muneribus, veluti in tutelis, *l. 1. §. vsque adeo, de tut. & rat. dist.* in quo placet quod Hugolinus scripsit, negationem superesse illo loco, *Si non conuitor, l. 6. ʒ. arb. tut.*

Ne quis liber inuitus actum gerere cogatur.

Tit. XXXVII.

I. Imp. Alexander A. Vrbico. Si vt proponis decreto ordinis ad libertatem ductus es, non debere te inuitum actum reipublicæ administrare, curator reipublicæ non ignorat: præsertim cum serui huiusmodi officia administrare debeant.

Vt priuati seruos actores habent, ita Resp. præpositos pecuniis dandis & suscipiendis, stipulationibus contrahendis, rationibus domini tractandis, qui sunt sub dispositione curatorum Reip. vel Kalendarij vel patris ciuitatis, *l. 1. ʒ. de solut. & lib. deb. ciu.* Liberis actoribus non vtuntur, & ideo plerique ad actum gerendum se venire patiuntur, *l. 6. §. seruum, D. de tut. rup.* atque ita capite minuuntur. Sola tamen actus gesti ratio caput non minuit, *l. liberos, ʒ. de lib. cau.*

II. Impp. Diocletianvs et Maximianvs AA. Tyberio. Si cum ingenuus esses ad actum gerendum à republica con-

pelleris: auxilium præſidis & iuris præſidia, prout vſus exigebat, implorare potuiſti.

Poteſt liber ſua ſponte Reip. actum gerere, non inuitus, quia ſeruile officium id eſt.

Sumptus iniuncti muneris ad omnes collegas pertinere.

TIT. XXXVIII.

I. IMPP. DIOCLETIANVS ET MAXIMIANVS AA. DIOSCORO. Cum ad munus exhibendarum angariarum cum aliis creatus, B
à conſortibus muneris ſolicitudine deſerta ſolum te functum eſſe proponas: ſumptuum detrimenta, ſi qua acciderint, collatione eorum, quos muous oportuerat participare, prouiſione præſidis diuidentur. Quod ſi & à te obſequium derelictum eſſe cognouerit: quid cenſuræ publicæ congruit, non ignoret.

Pluribus curatoribus creatis ad cogendas angarias, ſi vnus coëgerit, alij ceſſarint, ceſſatores ſumptus in eam rem factos agnoſcent pro rata. *Si qua*, inquit, *acciderint*. Nam plerumque ſoler eſſe ſine ſumptu, vt C
diximus in *l. 1. ſ. quemad. ciu. mun. ind.* Si omnes ceſſarint, præſidis prouinciæ coërcitio eſt.

De iis qui ex officio quod adminiſtrauerunt conueniuntur.

TIT. XXXIX.

I. IMP. ANTONINVS A. OCTAVIO. Fœnoris reipublicæ, quod non tua culpa perditum eſſe apparuerit, ſufficit ſortis damnum, D
non etiam vſurarum eius ſuſtinere.

Qui ex contractu pro debitore Reip. obligatur, veluti fideiuſſor, & in ſortem tenetur & in vſuras, *l. 2. §. vlt. D. de adm. rer. ad ciu. pert.* Qui ex officio quod adminiſtrauit, vt puta Duumuir vel pater ciuitatis, qui non ſatis caute pecuniam publicam fœnori occupauit, in ſortem tantum non in vſuras. Pro pecunia quam ipſe habet etiam in vſuras. Pro alio in ſortem tantum, ſi nulla eius fraus vel culpa lata arguatur, *l. vlt. in prin. D. eod. l. Lucius. §. Paulus, D. ad municip. l. cum quidam, §. pen. D. de vſuris.*

De ſolutionibus & liberationibus debitorum E
ciuitatum.

TIT. XL.

Liberationis verbum ad obligationem refertur. Solutionis ad obligationem, vel ad nummos. Si ad obligationem, æque patet ac liberationis, *l. ſolutionis, D. ſolut* cui ex inſcriptione coniungenda eſt *l. liberationis, D. de verb. ſign.* In hoc tit. & in generali de ſolutionibus & liberationibus, ſpecialiter refertur ad

A nummos, & ob id numeratio dicitur frequenter, vel ad aliam rem debitam. Sic & liberatio ſpecialiter ad eam, quæ ex ſolutione debitori contingit, vel non. Ergo de ſolutionibus & liberationibus, id eſt, de ſolutionibus eius quod debetur, & liberationibus quæ ex eis debitori naturaliter contingunt. Interea tamen in titulo generali de aliis quibuſdam agitur, quæ ſpecie & iure ſolutionis cenſentur, veluti confuſione & compenſatione.

I. IMP. ALEXANDER A. QVATVORVIRIS & decurionibus Fabretenorum. Cautiones ſeruorum publicorum ita demum firmam ſecuritatem debitoribus præſtant, ſi curatorum adſignantium, vel eorum, quibus exigendi ius eſt, auctoritate ſubnixæ ſunt. Cum autem is qui exſoluiſſe dicitur, ſolam ſcripturam actoris ſuſcipientis pecuniam promat; ea tantum defenſio conſueuit admitti, ſi quod exſolutum eſt, reipublicæ rationi profeciſſe doceatur. Sane curator veſter, ſi fraude ſerui conſtiterit effectum, vt interciperentur à curatore illatæ à debitoribus quantitates: de peculio eius, quod eo modo deeſt, reſtituet.

Scripta eſt ad Quatuoruiros, id eſt, magiſtratus Reipublicæ Fabretenorum, vt in veteri quadã inſcriptione Hiſpaniæ, *Quatuoruiris & decurionibus Saborenſium.* & ideo paulo poſt ait, *Curator veſter*, id eſt, curator Reip. Cauetur autem ea, vt apochæ actorum Reip. ſecuritatem debitoribus non præſtent. niſi factæ ſint auctore & apochis adſignante curatore Reip. vel Kalendarij, niſi probetur pecuniam verſam in rem ciuitatis. Teneri curatorem Reip. de peculio, ſi fraude actoris pecunia à debitore ciuitatis ſoluta, intercepta, nec in rem ciuitatis conuerſa fuerit.

De ſpectaculis & ſcænicis & lenonibus.

TIT. XLI.

I. IMPPP. VALENS, GRATIANVS ET VALENTINIANVS AAA. AD HESPERIAM PROC. AFRICÆ. Non inuidemus, ſed potius cohortamur amplectenda felicis populi ſtudia, gymnici vt agonis ſpectacula reformentur. Verumtamen cum primates viri populi ſtudiis ac voluptatibus grati eſſe cupiant, promptius permittimus, vt integra voluptas ſit, quæ volentium celebratur impenſis. DAT. VI. ID. MAR. TRIV. VALENTE V. ET VALENTINIANO AA. COSS.

Cum vetitum paulo ante fuiſſet gymnicum certamen, id edere volentibus ſua ſponte populi recreandi cauſa, hæc lex permiſit. Volentibus, inquam, non inuitis, *l. qui dolo §. 1. D. ad leg. Iul. de vi publ.* Ait autem populi ſtudia, vt Caſſiodorus, Studia ſua populus in circo & in theatro habet pro parte quam diligit. & Suetonius in Caligula: Infenſus turbæ fauenti aduerſus ſtudium ſuum.

II. IMPPP. GRATIANVS, VALENTINIANVS ET THEODOSIVS AAA. AD VALERIANVM P. V. Quiſquis equos, quos vel ſere-

nitas nostra, vel ordinarij consules tribuunt voluptatibus, ad commodum compendiumque priuatum abduxerit: vnius libræ auri condemnatione multetur. DAT. VIII. KAL. MAI TRIV. EVCHERIO ET SYAGRIO COSS.

Eum qui equos circenses in suos vsus conuerterit, vnius libræ auri condemnatione multari.

III. IDEM AA. AD VALERIANVM P. V. Eos qui agitandi munus exercent, illustris auctoritas tua nullis propter Circense certamen affici nouerit oportere suppliciis. DAT. VIII. KALEND. MAI. TRIV. EVCHERIO ET SYAGRIO COSS.

In agitatores præf. vrbi coërcitionem non habere, nisi si quid circa equestre certamen deliquerint. Hæc est Græcorum interpretatio.

IV. IMPPP. THEODOSIVS, ARCADIVS ET HONORIVS AAA. RVFINO PP. Si qua publicis porticibus, vel in his ciuitatum locis, in quibus nostræ solent imagines consecrari, pictura pantomimum veste humili, & rugosis sinibus agitatorem, aut vilem offerat histrionem, illico reuellatur, neque vnquam posthac liceat in loco honesto inhonestas adnotare personas. in aditu vero circi, vel in theatri proscæniis vt collocentur, non vetamus. DAT. III. KALEND. IVL. HERACLEÆ ARCADIO A. ET HONORIO A. COSS.

Scænici à Græcis appellantur thymelici, veluti mimi, histriones, ludiones. Hos constat esse famosos, & tribu moueri. specialiter thymelici dicuntur cantores, qui modos faciebant & saltationes. Hi non sunt famosi, & hos videntur intellexisse Græci *l. 4. D. de his qui not. inf.* qui ita vertunt. ἐν ἐσὶ δὲ παιδιᾷ τέχνῃ οὐδὲ ἀτιμωτικὸς ὁ τῶν ἀθλητῶν καὶ τῶν λεγομένων ἐν τοῖς ὀλυμπίοις τὰ θυμέλια καὶ τῶν ἐν ξυστῷ ἀγωνιζομένων. His lex illa adiungit agitatores, quos tamen hæc lex famosos & inhonestos facit. quod vix aut ne vix quidem scio vti sine pugnantiæ confessione explicari possit. & ideo hac lege præcipitur ne scænicorum & agitatorum imagines honesto loco ponantur, quo principum collocari solent.

V. IMPP. HONORIVS ET THEODOSIVS AA. ANTHEMIO PP. Nemo iudicum ex quacunque ciuitate in aliud oppidum, vel ex prouinciæ solo equos curules, aurigas, bestias, histriones, ciues tentet traducere: ne dum popularibus plausibus intemperanter seruiunt, & publicarum rerum statum fatigent, & festiuitatem impediant in cunctis oppidis celebrandam: ita vt si quis hanc violauerit iussionem, pœna teneatur ea quæ legum violatores persequitur. DAT. VIII. ID. AVG. CP. HONORIO VIII ET THEODOSIO. III. AA. COSS.

Ne præsides ex vna ciuitate in illam, vel ex vna prouincia in aliam equos circenses, agitatores, histriones, feras traducant, & vt suæ ciuitatis siue prouinciæ voluptatibus quique deseruiant, & huic præcepto apponit sacrilegij pœnam.

VI. IMPP. THEODOSIVS ET VALENTINIANVS AA. FLORENTIO PP. Lenones patres & dominos, qui suis filiabus vel ancillis peccādi necessitatem imponunt, nec iure frui dominij nec tāti criminis patimur libertate gaudere. Igitur tali placet eos indignatione subduci, ne potestatis iure frui valeant, neue quid eis ita possit adquiri: sed ancillis filiabusque (si velint) conductisve pro paupertate personis, quas sors damnauit humilior, episcoporum liceat, iudicum etiam, defensorumque implorato suffragio, omni miseriarum necessitate absolui: ita vt si insistendum eis lenones esse crediderint, vel peccandi ingerant necessitatem inuitis, amittant non solum eam, quam habuerint, potestatem, sed proscripti pœnæ mancipentur exilij, metallis addicendi publicis: quæ minor pœna est, quam si præcepto lenonis cogatur quispiam coitionis sordes ferre, quas nolit. DAT. XI. KAL. MAI, FELICE ET TAVRO COSS.

Pater qui filiam prostituit, patriam potestatem amittit, dominus dominium, creditor pignus, redemptor pretium redemptionis, venditor manus iniectionem, & pater dominusve qui inuitam detinuerit in prostibulo, in metallum damnatur. Soluuntur prostitutæ & liberantur lenonum obsidione interuentu episcoporum, & iudicum, & defensorum plebis, itemque mercede conducti ministri earum, veluti aquarioli. Sequitur septimæ constitutionis, quæ hoc titulo desideratur, summa ex LX. βασιλικῶν tit 38.

VII. Μηδεὶς πορνοβοσκείτω τοῦ λοιποῦ, μηδὲ πόρος ἐντεῦθεν ταῖς λαργιτίοσιν εἰσαγέσθω. μήτε οὖν δούλην ἢ ἐλευθέραν προϊστάτω τις. ἐπεὶ εὐτελὴς μὲν ὢν ὁ τοῦτο ποιῶν πρὸς τὸ τιμωρηθῆναι, καὶ μεταλλίζεται ἢ ἀορίστως ἐξορίζεται. στρατείαν δὲ ἔχων ἢ ἐπίσημος ὢν, ἀπολλύτω καὶ αὐτὴν σὺν τῇ οὐσίᾳ. ὡσαύτως καὶ οἱ θυμελικοὶ τούτων ἀπεχέσθωσαν. εἰ δὲ δούλη εἴη τὸ προστατηθὲν, παρὰ παντὸς ἐκδικείσθω προῖκα, εἴτε ἀνὴρ, εἴτε γυνὴ, εἴτε κληρικὸς, ἢ μοναχὸς τοῦτο ἐκδικεῖ. ταῦτα δὲ φυλαττέτωσαν οἱ μείζονες καὶ οἱ ἥττονες, καὶ αἱ τάξεις αὐτῶν ποινὴν ὑφορώμεναι, καὶ εἰς τὸ σῶμα περὶ εἴκοσι λιτρῶν.

Ne quis deinceps lenocinium exerceat, & nullus reditus inde largitionibus inferatur, nullus ancillam, ingenuamve prostituat. alioquin humilior qui id fecerit coërcitus metalli & exilij pœna damnabitur: honestior bona & militiam ac dignitatem amittet. His quoque abstineant thymelici. Quòd si ancilla prostituta sit, vt gratuito vindicetur ab omnibus viris aut feminis, clericis aut monachis. Et vti hæc obseruent magistratus tam minores quam maiores, & officia eorum corporis, & xx. librarum imminente pœna.

A Tollit ergo hæc constitutio prostibula & lenocinia, vt *Nou.* 14. Prostitutarum ancillarum ab hac iniuria vindicationem & liberationem publicam facit, sicut liberorum venditorum, *l. vlt. §. de pat. qui fil. dist.* dum ne, ac si ab hostibus redemptæ, pro pretio pignori teneantur, sed soluantur statim, ac ne scænico quidem vel arenario hanc mulierum productionem licere concedit. Vectigal lenonum & meretricum tollit. quod & Alexander auctore Lampridio sacris largitionibus inferri vetuit, sed sumptibus publicis deputauit. Caligula exegit Suetonio auctore.

De expensis publicorum ludorum.

B

TIT. XLII.

I. IMPP. DIOCLETIANVS ET MAXIMIANVS. AA. MARCELLO. Cum præsidem prouinciæ impensas, quæ in certaminis editione erogabantur, ad refectionem murorum transtulisse dicas, & quod salubriter deriuatum est, non reuocabitur: & solemne certaminis spectaculum post restitutam murorum fabricam iuxta veteris consuetudinis legem celebrabitur. Ita enim & tutelæ ciuitatis instructo murorum, præsidio prouidebitur, & instaurandi agonis voluptas confirmatis his, quæ ad securitatis cautionem C spectant, insecuti temporis circuitione repræsentabitur.

Licere præsidi prouinciæ ludorum expensas in murorum maxime necessariam refectionem conferre, ita tamen vt post eorum refectionem rursus ludi populi voluptatibus exhibeantur.

De aquaeductu.

TIT. XLIII.

I. IMP. CONSTANTINVS A. AD MAXIMVM COM. S. L. Aquarum possessores, per quorum fines formarum meatus transeunt, ab extraordinariis oneribus volumus esse immunes, vt eorum opera aquarum ductus sordibus completi mundentur, nec ad aliud superindictæ rei onus iisdem possessoribus attinendis, ne circa res alias occupati, repurgium formarum facere non occurrant. Quod si neglexerint, amissione possessionum multabuntur. nam fiscus prædium eius obtinebit, cuius negligentia perniciem formæ congesserit. Præterea scire eos oportet, per quorum prædia aquæductus commeat, vt dextra læuaque de ipsis formis quindecim pedibus intermissis arbores habeant, obseruante officio iudicis, vt si quo tempore pullulauerint, excidantur, ne earum radices fabricam formæ corrumpant. DAT. XV KAL. IVN. GALLICANO ET SYMMACHO COSS.

Vt possessor per cuius prædium cloaca ducitur, cloacarium pensitat claocæ purgandæ causa, ita & is per cuius prædium transit publicus aquæductus, vectigal præstat formarum aquæ abluendarum causa, *l. in venditione, D. de act. emp.* & in libris Magonis & Vegoiæ. *Aquarum*, inquiunt, *ductus per medias possessiones diriguntur, quæ à possessoribus ipsis vice temporum repurgantur, propter quod leuia tributa persoluunt.* Adiicit hæc Constitutio, eos excusari à ceteris oneribus superindictitiis vel extraordinariis, & confiscari prædia per quæ aquæductus transit, si in eo repurgando cessarint possessores: & vt noxiæ arbores cura officialium iudicis, quæ inferunt fabricarum ruinas, radicitus amputentur, nec circum aquæductus aliter B habeantur, quam dextra læuaque intermissis pedibus xv. qua de re factum S. C. Ælio Tuberone & Fabio Maximo Coss. Iulius Frontinus libro de aquæductibus refert.

II. IMPPP. VALENTINIANVS, THEODOSIVS ET ARCADIVS AAA. PANCRATIO P. V. Si quis de cetero vetiti furoris audacia florentissimæ vrbis commoda voluerit mutilare, aquam ad suum fundum ex aquæductu publico deriuando: sciat eundem fundum fiscalis tituli proscriptione signatum priuatis rebus nostris aggregandum. DAT. VIII. * CP. TIMASIO ET PROMOTO COSS.

C Confiscari fundum in quem dominus aquam deriuarit ex aquæductu publico sine permissu principis.

III. IDEM AAA. ALBINO P. V. ROM. Eos qui aquæ copiam vel olim, vel nunc per nostra indulta meruerunt, vsum aut ex castellis, aut ex ipsis formis iubemus elicere: neque earum fistularum, quas matrices vocant, cursum ac soliditatem attentare, vel ab ipso aquæductu trahere. Quòd si quis aliter fecerit, non solùm id quod prius iure beneficij fuerat consecutus, amittat, verum pro conditione quoque personæ seuerissima pœna plectetur. DAT. V. KAL. D SEPT. ROM. TIMASIO ET PROMOTO COSS.

Aquam beneficio principis datam priuatis duci debere ex castellis, vel ex ipsis formis, non ex fistulis matricibus, ex quibus aliæ succrescunt, vel ipso aquæductu. Riuos & fistulas vsu deteri & lacerari, vt S. C. comprehensum fuisse idem Frontinus refert. Formas vocat conceptacula quælibet, quibus distinguitur aquæductus, Græci hoc loco vocant ὀχέα.

IV. IMPP. ARCADIVS ET HONORIVS AA. ASTERIO COM. OR. Vsum aquæ veterem longoque dominio constitutum singulis ciuibus manere censemus, nec vlla nouatione turbari. Ita tamen vt quantitatem E singuli, quem veteri licentia percipiunt, more vsque in præsentem diem perdurante percipiant: mansura pœna in eos, qui ad irrigationes agrorum vel hortorum delicias furtiuis aquarum meatibus abutuntur. DAT. KAL. NOV. CÆSARIO ET ATTICO COSS.

Lex ait, *licentia*. Loquitur ergo de iis quibus aquæ publicæ vsum iamdiu princeps concessit, & ne eius

modo fraudentur ſancit, confirmans vſurpatorum pœnam definitam, *l. 2. ĩ.*

V. Impp. Theodosivs, et Valentinianvs Cyro pp. Si quis per diuinam liberalitatem meruerit ius aquæ, non viris clariſſimis rectoribus prouinciarum, ſed tuæ præcellentiſſimæ ſedi cœleſtes apices intimare debebit: condemnatione contra illum, qui preces moderatoribus inſinuare conatur, quinquaginta librarum auri & contra vniuerſos adminiſtratores, qui reſcriptum per ſubreptionem elicitum ſuſcipere moliuntur, proponenda. apparitoribus nihilominus eorundem virorum clariſſimorum prouinciæ moderatorum animaduerſionibus per vigorem tui culminis ſubiugandis: & ampliſſima tua ſede diſpoſitura, quid in publicis thermis, quid in nymphæis pro abundantia ciuium conueniat deputari, quid his perſonis, quibus noſtra ſerenitas indulſit, ex aqua ſuperflua debeat impertiri.

Vt qui impetrauit ius aquæ, reſcriptum inſinuet præf. prætorio, non præſidibus. vt præf. prætorio diſponat quid thermis publicis, quid nymphæis, quid priuatis beneficio principis ex aqua largiendum ſit. Nymphæa ſunt ædes publicæ quibus nuptias celebrant qui ædibus carent ad choreas capacibus, vt Zonaras explicat in Leone magno. Inde νυμφικὰ λουτρὰ, vt Sudas interpretatur, τὰ εἰς γάμους ἐκ τῶν ἀγορῶν ὑπὸ χρόνον λαμβανόμενα. Græci Nymphæa vocant Hydria, & in hanc & in ſequentem legem, & Socrates lib. 4. cap. 8. quæ refert in oraculo quodam chorearum nomine fuiſſe deſignata.

VI. Idem aa. Cyro pp. Omnis ſeruitus aquarum aquæductus Hadriani ſine domorum, ſiue poſſeſſionum, ſiue ſuburbanorum, ſiue balneorum, vel per diuinos afflatus intimatos in quolibet iudicio, vel per vſurpationem impertitos, penitus exprobretur. maluimus etenim prædictum aquæductum noſtri palatij publicarum thermarum ac nymphæorum commoditatibus inſeruire. Et decernimus hanc diſpoſitionem modis omnibus in poſterum ſeruari: nemini licentia tribuenda ab eodem aquæductu precibus oblatis vſum aquæ petere, vel eum audere perforare: ſcientibus his qui qualibet ratione putauerint ad huiuſmodi molimen accedere, vel officio (ſi auſum fuerit inſtruere) vel minus inſtructis precibus parere, centena pondo auri multæ nomine fiſcalibus rationibus ſe eſſe illaturos. Super his ſancimus ſulcum publicarum aquarum nullis intra decem pedes arboribus coartari, ſed ex vtroque latere decempedale ſpatium integrum illibatumque ſeruari. Præterea de plumbeis fiſtulis ducentibus ad thermas, quæ Achillis nuncupantur, quas prouidentia tuæ magnificentiæ factas fuiſſe cognouimus, eandem formam ſeruari cenſemus. etenim memoratas fiſtulas thermis tantum & nymphæis, quibus eminentia tua deputauerit, volumus inſeruire: facultate præbenda tuæ ſublimitatis apparitoribus circumeundi ſine formidine domus, ſuburbana, balnea ad requirendum, ne qua deceptio, vel ſuppreſſio, vel inſidiæ contra publicam vtilitatem à quoquam penitus attentetur.

Pertinet hæc lex ad vrbem Conſtantinopolitanam. Scripta enim eſt ad Cyrum præfectum prætorio Orientis, cuius cura Theodoſius protulit pomœrium Conſtantinopoleos, auctore Zonara. Præfectum vrbi appellant quidam male, cum epigrammata vocent ὕπαρχον ἑῴας id eſt, Præfectum prætorio Orientis ſub nomine Conſtantini, quaſi hic Cyrus ſit nouus conditor Conſtantinopoleos.

Θεοδόσιος τόδε τεῖχος ἄναξ, καὶ ὕπαρχος ἑῴας
Κωνσταντῖνος ἔτευξαν ἐν ἤμασιν ἑξήκοντα.

Fuit igitur in hac vrbe aquæductus quidam Adriani, de quo præcipua hæc Theodoſius ſancit, vt ne is ſeruiat priuatorum vſibus, ne ex reſcripto quidem principis, ſed palatio & thermis nymphæiſque publicis, & vt circa eum aquæductum arboribus x. pedes vtraque ex parte vacui relinquantur. idemque conſtituit de fiſtulis ducentibus ad Achillis thermas, vt thermis tantum nymphæiſque publicis ſeruiant. De aquæductu Adriani locus hic eſt ſingularis, atque adeo notandus. De thermis Achillis ita Georgius Cedrinus: ἐγένετο δὲ τοῦ καλλιτέχνου στρατηγίου, Αἴαντός τι καὶ Ἀχιλλέως βωμὸν ἀνιδρύσαντο. ἔνθα καὶ νῦν τὸ τοῦ Ἀχιλλέως χρηματίζει λουτρόν. Socrates item publici non thermarum nomine. Ait, *molimen*, ſic emendaui ex vet. cum vulgo perperam legeretur, *emolumentum*. *Vel officio*] Si officialis eiuſmodi preces inſtruxerit, *l. 2. ĩ. de pet. bon. ſub.*

VII. Idem aa. Evtychiano pp. Ad reparationem aquæductus huius almæ vrbis omnia vectigalia, quæ colligi poſſunt ex vniuerſis ſcalis huius inclytæ vrbis, & ex operariis, qui Cizyceni dicuntur, ad refectionem eiuſdem aquæductus procedere: illo videlicet obſeruando, vt nemo eorum qui ius aquæ poſſident, quamcunque deſcriptionem ſuſtineant. nam execrabile videtur domos huius almæ vrbis aquam habere venalem.

Antea legebatur, *ex vniuerſis calculis*. emendaui, *ex vniuerſis ſcalis*, tam ex veteri ſcriptura quam ex Græcorum metaphraſi. Verba ipſa proponam, εἰς ἀνανέωσιν τοῦ ἀγωγοῦ τὰ παρεχόμενα εἰς τὰς σκάλας ἀναλισκέσθω. Scalæ ſunt traiectus maritimi, qualis in regione ſexta ſcala Syzicæna, quæ περαμα Iuſtinianarum dicitur in *Nov. 69.* quod confirmat Stephan. iis verbis: Συκαὶ πόλις ἀντικρὺ τῆς νέας Ῥώμης, ὁ καθ' ἡμᾶς Ἰουστινιανὴ μετωνομάσθη. Quamobrem Gyllio aſſentior ad finem orationis primæ περὶ Ἰουστινιανοῦ κτισμάτων, legenti *Iuſtinianis* pro *Iucundianis*, Gyllio viro animi, vigilantiæ, induſtriæ incredibilis, quem non ita dudum ſuo ordine functum lugeant, lugeant Heluij, quo vix vnquam parem edituri ſunt. Cedrinus Sycarum appellationem ſumptam ſcribit ἐκ τῶν συκοφόρων δένδρων. In quinta regione fuit ſcala Chalcedonenſis, in quarta ſcala Timaſi vt antiqua deſcriptio vrbis Conſtantinopolitanæ docet. Græce dicuntur χηλαί. Protenſæ erant in mare traiiciendi cauſa vſque ad nauigia. Nautæ in eam rem certi ſingulis ſcalis deſtinati erant. & quidquid nummorum redibat inde, neſcio an antea ad principem pertinuerit, id hæc lex deputat aquædu-

tui reparando & reficiendo. Adiicit de operariis Cyzicenis, vt etiam quod ij publico vectigal pendunt, aquęductui deputetur, meminit œcorum Cyzicenorum Vitruuius VI. Et vt ciues qui ius aquæ habent, eo vtantur gratuito, nec quidquam ad reparationem aquæductus conferant, ne videantur in vrbe aquam emisse, potius quam beneficio principis emeruisse.

VIII. IMP. ZENO A. AD AMANTIVM P. V. Hac lege sancimus, vt si quis amplissimam præfecturam gubernans, aurum aquæductui deputatum ad alterum quodlibet opus non aquæductibus, vel aquæ publicæ competens exstruendum, vel curandum putauerit conuertendum, de suis facultatibus eandem summam aquæductus titulo repensare cogatur. separatus verò arcarius aurum aquæductus suscipiat gloriosissimorum consulum liberalitate, vel ex aliis titulis ad aquas publicas pertinentibus collectum, vel postea colligendum.

Scripta est ad Amantium P. V ad quem constitutio *περὶ καρποτομιῶν*, vel de seruitutibus, & *l. no cui, C. de loc.* Vt aurum aquæductui deputatum & formis præf. vrbi ad alios vsus minime conuertat, vtque id specialis arcarius suscipiat, siue ex liberalitate principum proficiscatur, de qua *l. 2. & 3. J. de consul.* siue aliunde. Pro, *repensare*, quidam Codices habent *repræsentare*.

IX. IDEM A. SPORATIO. Diligenter inuestigari decernimus, qui publici ab initio fontes, vel cùm essent ab initio priuati, postquam publice vsum præbuerunt, ad priuatorum vsum conuersi sunt, siue sacris apicibus per surreptionem impetratis, ac multo amplius si auctoritate illicita nec appetito colore sacri oraculi huiusmodi aliquid pertentatum fuisse dignoscitur: vt ius suum regię ciuitati restituatur, & quod publicum fuit aliquando, minime sit priuatum, sed ad communes vsus recurrat: sacris oraculis vel pragmaticis sanctionibus aduersus commoditatem vrbis quibusdam impertitis, iure cassandis, nec longi temporis præscriptione ad circumscribenda ciuitatis iura profutura.

Vt qui publici fuere fontes ab initio, vel cum fuissent initio priuati, postea publici, deinde rescripto principis vel vsurpatione priuati facti sunt, ad ius publicum redeant, nec quidquam valeant rescripta vel pragmatici contra publicam vtilitatem, vt in *l. 2. S. de nau. non exc. l. 2. S. de can. fru. vrb. Romæ*. Nec obstat *l. 4. S.* quæ de vsu siue iure aquæ publicæ loquitur, non de fontibus priuato iuri omnino vindicatis. Sed neque contra ius publicum quidquam valet præscriptio longi temporis, *l. 5. S. de oper. publ.* Sicut nec contra ius priuatum principis, *l. vsu J. de fun. rei priu. Nou. 50.* quod interpres Iuliani latius quam oporteat, accepit de omni iure fiscali.

X. IDEM A. PONTIO. Decernimus ne quid à quacunque persona quamlibet dignitatem prętendat contra minuscularios aquęductus vel fontes publicos, qui ad aquæductus confluunt, pertentetur. Sed & si quis clam vel palam auctoritate confisus de iisdem paragogiis vel fontibus aquam traduxerit, vel clandestinis insidiis forte subripuerit, publicis aquæductibus eam restituere compellatur. Hoc etiam præcipimus, ne in posterum à quolibet iuxta eosdem aquæductus plantari qualescunque arbores possint, ne ex stirpibus labefactentur parietes aquæductuum, quod & antiquis constitutionibus interdictum esse dignoscitur: scientibus vniuersis, quod in posterum super huiusmodi commissis suburbanum prędium, vel balneum, vel aquę mola, vel hortus, ad cuius vsum aqua publica fuerit deriuata, vel si quid ex his iuxta aquæductum positum ad eum pertinet, qui plantauit arbores aquæductibus noxias, ad quemcumque pertineat locum, vel hominem, vel domum: proscriptionis titulo subiacebit, & fisci viribus vindicabitur: nulli super huiusmodi pœna nec per sacros apices venia tribuenda. Vniuersos autem aquarios, vel aquarum custodes, quos hydrophylacas nominant, qui omnium aquæductuum huius regiæ vrbis custodię deputati sunt, singulis manibus eorum felici nomine pietatis nostræ impresso signari decernimus, vt huiusmodi adnotatione manifesti sint omnibus, nec à procuratoribus domorum, vel quolibet alio ad vsus alios auellantur, vel angariarum, vel operarum nomine teneantur. quod si quem ex iisdem aquariis mori contigerit, eum nihilominus qui in locum defuncti subrogatur, signo eodem notari præcipimus: vt militiæ quodammodo sociati, excubiis aquæ custodiendę incessanter inhęreant, nec muneribus aliis occupentur.

Pro, *quacunque dignitate prædita*. emendaui, *quamcunque dignitatem prætendat*, ex vet. Pro *minusculorios*, Alciati mendo, restitui vetus verbum, *minuscularios*, id est, tenuiores & minutos aquæductus, vt in *l. 1. S. de defen. ciuit. l. 3 C. Th. de ind.* Augustinus VII. de ciuitate Dei cap. 4. *Tanquam minuscularios vectigalium conductores.* Et hos quidem minusculos aquæductus paulo post paragogos vocat, voce satis nota. Constituit autem vt ne quis ex eis vel ex fontibus publicis aquam vsurpet, neve circa eos arbores plantet, nisi scilicet intermisso legitimo spatio, de quo *l. 1. & 6.* alioquin publicari suburbanum in quem aquam deriuarit, & in quo secundum aquæductum arbores plantarit, vel prædium, vel balneum, vel aquæ molam *ὑδρομύλων*, vel hortum. Vt balnea, ita aquæ molæ aliæ erant publicæ, aliæ priuatæ, *l. 4. C. Th. de can. frum. vrb. Rom.* Cassiodorus III. *Dicitur commodi cura priuati aquam formarum, quam summo decoret studio communiri, ad aquæ molas exercendas vel hortos irrigandos fuisse deriuatam.* Postrema pars constitutionis est de aquariis, vt manu signetur nomine principis, quo de more diximus in *l. 3. S. de fabricens.* & aliis muneribus non occupentur.

VI. IMP. ANASTASIVS A. SERVIO PP. Diuinam dispositionem ab inclytæ recordationis

nis principe Theodosio, super his qui aquam sibi de publicis aquęductibus seu fontibus præberi desiderant, promulgatam hac etiam lege in sua firmitate durare sancimus, quatenus nemo vel in hac sacratissima ciuitate, vel in prouinciis, sine diuinis apicibus de sacro epistolarum scrinio more solito edendis, & iudicio tuæ celsitudinis, vel aliis quorum interest, intimatis vel intimandis, aquam de publico aquæductu seu fonte trahere permittatur. his, quicunque nostra iussa violauerint, seu violare concesserint, denarum librarum auri condemnatione, aliaque B grauissima indignatione feriendis.

Confirmat priorem partem *l.* 5. Pœnam mutat.

De gladiatoribus penitus tollendis.

Tit. XLIV.

I. Imp. Constantinvs A. Maximo pp. Cruenta spectacula in otio ciuili & domestica quiete non placent. quapropter omnino gladiatores esse prohibemus. C pp. Beryto kal. Oct. Pavlino et Ivliano Coss.

Cruenta spectacula dicit, quæ Ammia. Marcel. xiv. cruenta ludicra, hominum inter se commissiones. Hęc merito tolluntur hac lege, de qua Sozomenus lib. 1. τότε νόμον ἐ... μονομαχῶν ἀνελεῖν δία. Monomachos gladiatores vocat, contumeliosum nomen, *l.* 3. *in prin. D. de lib. & post.* & detestandum, *l.* 2. *C. Th. de gladiat.* quam immanitatem sustulisse Honorium Theodoritus & Nicephorus auctores sunt, monachi cuiusdam nece permotum monomachis infesto, quem Telemachum vocant, corrupte Otho, Dirimachium.

D

De venatione ferarum.

Tit. XLV.

I. Impp. Honorivs et Theod. AA. Mavriano com. domesticorvm et vices agen. mag. mil. Occidendorum leonum cunctis facimus potestatem, neque aliquam finimus quemquam calumniam formidare. bestias autem quæ ad comitatum ab omnibus limitum ducibus transmittuntur, non plus quàm septem diebus E intra singulas ciuitates retineri præcipimus, violatoribus eorum quinas libras auri fisci viribus illaturis. Dat. xiii. kalend. Ivn. Constantio et Constante vv. cc. Coss.

Superior titulus est de gladiatoribus. Hic videtur fuisse de ferarum confectoribus, quos vocant κυνηγοὺς, quales sunt qui dantur ad bestias: quanquam hęc lex ad eos non pertineat: quæ passim occidendorum leonum omnibus facultatem concedit, non in arena modo: & de feris adicit, quæ à ducibus limitum ad comitatum A transmittuntur, vt non plus quam vii. diebus in singulis ciuitatibus retineantur. quod corrupte in Eustathij lib. de temporib. refertur quasi traditum libro primo.

De maiuma.

Tit. XLVI.

I. Impp. Arcadivs et Honorivs AA. Cæsario pp. Clementiæ nostræ placuit, vt maiumæ prouincialibus lætitia reddatur: ita tamen vt seruetur honestas & verecundia castis moribus perseueret. Dat. vii. kal. Mai. cp. Arcad. iv. et Honor. iii. Coss.

Qui ludus sit Maiuma Sudas exposuit. Georgius in Chronographia, is est quem Paulo Diacono miscuerunt, Cedrinum puto, *Praterea*, inquit, *Imperator facta maiuma in Sophianis sedit.*

Vt armorum vsus inscio principe interdictus sit.

Tit. XLVII.

I. Impp. Valentinianvs et Valens AA. ad Bvleforvm cons. Campaniæ. Nulli prorsus nobis inscijs atque inconsultis, quorumlibet armorum mouendorum copia tribuatur. Dat. iii. Non. Oct. Altino divo Ioviano et Varroniano Coss.

Coniungenda est cum *l.* 2. *C. Th.* quibus equorum vsus concessus est. quæ vsu equorum certis personis interdicit: in hac autem parte vsu armorum omnibus, vt *Non.* 85. Synes. in epist. ἐν ἐξὸν ἰδιώταις ἀνθρώποις ὁπλοφορεῖν. Huc etiam pertinet edictum L. Domitij prætoris Siciliæ, de quo Valerius lib. vi. & Cic. lib. de suppliciis. Vetus ea Constitutio est, & generaliter ne fabricam armorum vel ferrariam priuato habere liceat, *l. vlt. §. magnus, D. de public.* An, *mouendorum.* Vt mouere equos dicimus *l.* 4 *& vlt* 𝔍. *de cur. pub.* ita mouere arma, & mouere militem, *l.* 7. *C. Th. de cur. pub.*

De agricolis, censitis, & colonis.

Tit. XLVIII.

Agricolarum variæ conditiones sunt, *l.* 6. *&* 20. 𝔍. Hoc titulo duæ proponuntur, censitorum, qui & capite censiti à Iuliano in Nouellis dicuntur, & tributarij, tit. 2. 𝔍. *l.* 2. *C. Th. si vag. monet. &* censibus obnoxij, *l.* 1. 𝔍. *de tyr* & adscriptitij quasi adscripti censibus. *l.* 18. 𝔍. *hoc tit.* *l.* 2. 𝔍. *tit.* 2. *l.* 10. 𝔍. *de re mil.* *l. si quis presbyter* 𝔍. *de epis. & cle.* & terræ, vt Græcus interpres definit, ἐναπόγραφος, ὁ ἀπογεγραμμένος τῇ γῇ ... Censibus, id est, libris censualibus, *l.* 4. vel publici census scripturæ, *l.* 22 Et ij quidem serui sunt, & eorum peculium pertinet ad dominum,

l. 19. & 21. J. Alij sunt coloni qui liberi sunt, *l.* 1. J. *de præd. tam.* & res proprias habent, terram tamen dimittere non possunt, vt qui possessione xxx. ann. quæsiti sunt ex *d. l.* 19 & liberi eorum ex *l. pen.* & qui ex adscriptitio & libera nati sunt ex Iustiniani Nou. ad Dominicum præf. Illyrici, confirmata Iustini, itemque Tiberij Constitutionibus, & coloni Palæstini, Thracenses Illyricani. Hi dominum non habent: adscriptitij dominum habent. & ideo in *l. pen.* §. *vlt.* cum dixisset initio, *Nemini liceat adscriptitium vel colonum alienum.* quorum hic scilicet liber est, ille seruus, subiicit, *admonente domino vel ipsius adscriptitij vel terræ.* Dominum terræ ad colonum refert, qui & dominus coloni non est, quin terra potius eorum domina est, *l.* 1. J. *de col. Thrac.* Hæc eadem differentia notatur in *l.* 11. J. dum ait, *Domino vel fundo.* Adscriptitius domino, colonus fundo redditur. Et *l.* 13. dum ait, *vel vtroque vel neutro parente censito.* Alij igitur sunt censiti, alij non censiti. Adscriptitij tributarij sunt, id est, capitis censum siue capitationem præstant, quæ capitalis illatio dicitur in *l. pen.* J. Gallice, *Taille.* Coloni non sunt tributarij *tit. de col. Thrac.* & *de col. Illy.* J. Reditus tamen certos & pensiones domino terræ præstant in pecunia, vel in speciebus pro solo, *l.* 5. 8. 20. & *pen* J. Et hæc duo potissimum genera hoc titulo proponuntur. Est tamen & tertium genus, qui plane serui sunt censibus adscripti, *l.* 3. & 7. J. *l.* 2 *C. Th. sine cen. vel rel.* quæ tria genera notantur in *l.* 12. dum ait, *seruos, vel tributarios, vel inquilinos.* Tributarios adscriptitios vocat. Inquilinos, colones liberos. Idem namque frequenter dicuntur coloni & inquilini, vt Sidon. v. Epist. ad Pudentem, quem initio vocauit originalem inquilinum, postea vocat personam colonariam, & Saluianus v. de prouidentia. *Coloni*, inquit, *diuitum fiunt, iugo se inquilinæ abiectionis addicunt.* At proprie coloni prædio rustico, inquilini prædio vrbano seruiunt. Valentinianus *Nou. de col vagis. Si ad prædium se*, inquit, *cuiuscunque rusticum vrbanumque collegerit* Colonum & inquilinum significat, quę nomina ignorandum etiam non est interdum generaliter accipi, & continere tam censitos, quam non censitos, vt *l.* 13 J. At censiti siue adscriptitij non plane serui, sed quasi serui sunt, *l.* 1. J *tit.* 2. Inspecto domino, serui: inspecto fisco inspectisque aliis omnibus, liberi & propriorum possessores, *d. l* 2. & *l.* 4 *hoc tit.* Qui plane sunt serui, tales habentur inter omnes. Var. 1. de re rust. Agri coluntur hominibus seruis, aut liberis, aut vtrisque. Liberis, aut cum ipsi colunt, vt plerique pauperculi cum sua progenie: aut mercenariis cum conductitiis liberorum operis res maiores vt vindemia ac fęnisicia administrant, iisque quos obęratos nostri vocitarunt, & etiam nunc sunt in Asia atque Ægypto, & in Illyrico complures. Possem & hęc & alia plurima quę sequuntur ad consuetudines Galliæ referre: nam & serui qui capitationem debent, & coloni, & feuda, & census, & alia innumera prædiorum hominumque onera ex iure Romano originem sumpsisse interea testor, dum me ad consuetudinum nostrarum ius eadem via explicandum paro, qua Reip. Romanæ vetus primum, deinde nouum ius aperui & disposui.

I. Imp. Constantinus a. ad Æmilianum pp. Nunquam rationibus vel colligendis frugibus insistens agricola ad extraordinaria onera trahatur: cùm prouidentiæ sit opportuno tempore his necessitatibus satisfacere. Lecta vii. Id. Mai. Romæ Ianvario et Ivsto Coss.

Legendum vt in Codice Theodosij, *Nunquam rationibus*, non *sationibus*. Sic Græci lv. βασιλικῶν tit. 1. ὁ γεωργὸς ἀγροῦ ἕλκεσθαι ἐπὶ τὴν συλλογὴν τῶν καρπῶν ἢ ἐπὶ λογισμούς. eandemque lectionem confirmat *l.* 2 J. *de ag. & man. dom.* Sententia hæc est: colonos qui rationibus prædiorum vel agriculturæ addicti sunt, nullo tempore ad angarias aliave onera ordinaria deuocari posse. Gregor. iii. Epist. *Qui*, inquit, *in possessionibus Iudæorum sunt, licet & ipsi legum districtione sint liberi, tamen quia colendis eorum terris diutius adhæserunt, vtpote conditionem loci debentes, ad colenda quæ consueuerunt iura permaneant, pensiones prædictis viris præbeant, quæ cuncta de colonis vel originariis iura præcipiunt, peragunt, nihil eis extra hoc oneris amplius indicatur.* Idemque est in *l.* 1. J. *ne rust. ad vl. obs.* *His necessitatibus*] id est, oneribus extraordinariis.

II. Imper. Constantivs a. ad Dvlcitivm Cons. Æmiliæ. Si quis prædium vendere voluerit, vel donare, retinere sibi transferendos ad alia loca colonos priuata pactione non possit. qui enim colonos vtiles credunt, aut cum prædiis eos tenere debent, aut profuturos aliis derelinquere, si ipsi sibi prædium prodesse desperant. Dat. iii. kal. Mai. Med. Constantio a. ix. et Ivliano Cæs. Coss.

Prædium vendi donariue non posse receptis colonis, *l.* 7. J vti nec ædes receptis annonis, *l.* 1. *C. Th. de an. civ.*

III. Impp. Valentinianvs, et Valens aa. Faventio Vic. Ital. Quisquis ex desertis agris veluti vagos seruos liberaliitate nostra fuerit consecutus, pro fiscalibus pensitationibus ad integram terræ professionem, ex qua videlicet serui manere videntur, habeatur obnoxius. Id etiam circa eos obseruati volumus, qui ex huiusmodi fundis seruos ad possessiones suas transite permiserint. Dat. Prid. kal. Avg. Med. Valentin. et Valente aa. Coss.

In vaga mancipia sine domino, manus iniectio fisco competit, vt constat ex tit. *C. Th. si vag. per man.* (sicut plerisque locis hodie in vaga animalia, quæ vocant *Espaues*) vel etiam ei cui princeps ea vltro concesserit. At qui eos fuerit beneficio principis consecutus, indemnitatem capitationis, census siue tributorum sarciet, id est, quantum cum prædio non deserto adhærebant, dependi fisco solebat. Idemque est si eos ex aliena terra in suam migrantes quis susceperit. nam & hic terræ, quibus illi erant adscripti, censibus, pensitationibus, & tributis obligatur. Vagos, & emansores vocat, dum ait, *Ex qua manere videntur.* quod fit plerumque, vt etiam lex ponit, deserto & destituto prædio.

IV. Idem aa. ad Modestvm pp. Hi penes quos fundorum dominia sunt, pro his colonis originalibus, quos in locis iisdem censitos esse constabit, vel per se vel per actores proprios recepta compulsionis sollicitudine implenda munia functionis agnos-

cant. Sane quibus terrarum erit quantulacunque poſſeſſio, qui in ſuis conſcripti locis proprio nomine libris cenſualibus detinentur, ab huiuſmodi præcepti communione diſcernimus. eos enim conuenit propriæ commiſſos mediocritati annonarias functiones ſub ſolito exactore cognoſcere. DAT. KAL. MAI. CP. GRATIANO A. ET DAGALAIFO COSS.

Pro colonis originariis capite cenſitis prædiorum domini per ſe vel per actores ſuos ſolemnem penſitationem agnoſcunt. Sed ſi terræ cuiuſdam dominium habent, & ſunt, vt hoc loco, *& l. 19. ȷ̃.* Græci loquuntur, *ἰδιονομαστί*, non domini, ſed proprio nomine cenſibus alligantur. Quod etiam Iuſtinianus inculcat *Nou.* 128 §. *μηδ᾽ἐς.* Priore item caſu immunes non ſunt, ſed eorum ad ſolemnia compellendorum onus ſpectat ad dominum vel actorem prædij, ad quem fiſcus venit recta via, colonis dimiſſis, *Nou.* 144. Poſſunt cenſiti tenere quædam ſuo nomine quaſi à ſe quæſita, quæ tamen ad dominum pertinent, *l. 2. ȷ̃. tit. 2.*

V. IDEM AA. AD ORICVM PP. Domini prædiorum id quod terra præſtat, accipiant. pecuniam non requirant, quam ruſtici optare non audeant: niſi conſuetudo prædij hoc exigat.

Vt dominis prædiorum coloni inferant ſpecies ſiue fructus, non pecuniam, quam optare non audent. Optare, id eſt *ἄχεσθαι*.

VI. IDEM AA. AD GERMANVM PP. Omnes omnino fugitiuos adſcriptitios, colonos vel inquilinos, ſine vllo ſexus, muneris, conditioniſque diſcrimine, ad antiquos penates vbi cenſiti atque educati natique ſunt, prouinciis præſidentes redire compellant.

Lex eſt de reducendis & reſtituendis origini ſuæ adſcriptitus & inquilinis & colonis tam liberis quam ſeruis aut tributariis, per præſides prouinciarum.

VII. IDEM AA. AD MAXIMVM PP. Quemadmodum originarios abſque terra, ita ruſticos cenſitoſque ſeruos vendi omnifariam non licebit. neque vero commento fraudis id vſurpet legis illuſio, quod in originariis ſæpe eſt actitatum, vt parua portione terræ emptori tradita, omnis integri fundi cultura adimatur: ſed cùm ſoliditas fundorum vel certa portio ad vnumquemque perueniat: tanti quoq; ſerui & originarij tranſeant, quanti apud ſuperiores dominos & poſſeſſores, vel in ſoliditate, vel in parte manſerunt: & emptor pretium quod dederit, amiſſum exiſtimet: nihilominus venditori ad repetendos ſeruos cum adgnatione eorũ vindicatione conceſſa. & ſi aliqua deniq; ex cauſa diſſimulauerit, legis vſurpare beneficium, atque iſte ſub hac taciturnitate deceſſerit: & heredibus eius, & contra heredes emptoris vindicationem damus, longi temporis ſubſcriptione ſubmota mala fi-

A de: namque poſſeſſorem eſſe nullus ambigit. qui aliquid contra legum interdicta mercatur.

De colonis cautum eſt *l. 2.* ne væneant ſine prædiis. Idem exemplo colonorum hac lege cauetur de ſeruis ruſticis & cenſitis. Probo Accurſij *ἀδιαπράτως*, vt nec etiam permutari vel obligari poſſint: nam & legari non poſſunt, *l. ſi quis inquilinos, D. de leg. 1.* Eum qui emerit eos ſine prædiis, mala fide emptorem eſſe, cum iuris ignorantiam cauſari non poſſit, & ideo præſcriptione longi temporis non iuuari. Vindicationem eorum cum ſua progenie; venditori, qui ſibi prædia retinuit, dari non reddito pretio. qua de re diximus in *l. 1. ȷ̃. de præd. cur.* Heredibus quoque B & in heredes hanc actionem dari. Præterea venditioni partis fundi non iure accedere originarios omnes vel cenſitos ſeruos. Seruandam eſſe analogiam, vt venditioni fundi totius accedant omnes: venditioni partis, pars rata.

VIII. IDEM AA. AD PROBVM PP. Omnes profugi in alieno latebras collocantes cum emolumentis tributariis, ſalua tamen moderatione, reuocentur: ſcilicet vt ſi bones, apud quos reperiuntur, alienos eſſe nouerant fugitiuos, & profugis in lucrum ſuum vſi ſunt: hoc eſt, ſiue excoluerunt C agros fructibus dominis profuturos, ſiue aliqua ab iiſdem ſibi iniuncta nouauerunt, nec mercedem laboris debitam conſecuti ſunt: ab illis tributa quæ publicis perierunt functionibus, exigantur. Ceterum ſi occultato eo profugi, quod alieni eſſe viderentur, quaſi ſui arbitrij ac liberi apud aliquem ſe collocauerunt, aut excolentes terras partem fructuum pro ſolo debitam dominis præſtiterunt: cetera proprio peculio reſeruantes, vel quibuſcunque operis impenſis mercedem placitam conſecuti ſunt, ab ipſis pro- D fugis, quæcunque debentur, exigantur. nam manifeſtum eſt priuatum iam eſſe contractum. Si qui vero inter agricolas (vt ſolet) ex quibuſcunque commerciis huiuſmodi hominibus eſſe inueniuntur debitores: eoram partibus conſtitutus iudex ab obnoxiis, quod debetur, expoſcat.

Vt qui ſciens adſcriptitium fugitiuum ſuſcepit, eiuſque opera gratuita vſus eſt quaſi coloni proprij, non eum modo reddat: ſed etiam temporis quo illo vſus eſt, capitationem fiſco perſoluat. Quod ſi ignorans eo vſus ſit quaſi mercenario contracta locatione conductione, vt ex eius peculio indemnitati fiſci ſatisfiat, & vt quod ei debetur ab aliis agricolis per E iudicem petatur. Aliud eſt ſuſcipere fugitiuum colonum, longe aliud quaſi liberi hominis operas conducere. Qui ſuſcepit, ſolemnes functiones agnoſcit pro eo. Qui conduxit, non item. Et eſt ſimilis diſtinctio in *l. 4. ȷ̃. de ſer. fug.*

IX. IMPPP. GRATIANVS, VALENTINIANVS ET THEODOSIVS AAA. AD POPVLVM. Immunitates ſpecialiter datæ, & iugatio, & capitatio, libris publicis, & ciuitatum, ac prouinciarum encautariis ſine aliqua probatione factæ penes fruentes ereptæ in fun-

ctionem pristinam redeant. DAT. III. NON. MART. MED. MEROBAVDE II. ET SATVRNINO COSS. A

Coniungenda est cum *l. 1. §. de immu. nem. conc.* & ad hunc titulum pertinet, quoniam de capitatione loquitur, quæ colonorum nomine præstatur. Tollit autem immunitates specialiter datas, & iugationem ac capitationem libris censualibus, & ciuitatum aut prouinciarum encautis factam sine approbatione censorum, peræquatorum ordinariorum & amplissimorum iudicum. Encautæ scripturæ genus est vel picturæ, à quo monumenta ciuitatum dicuntur Encauta & Encautaria.

X. IDEM AA. CYNEGIO PP. Cum antea B per singulos viros, per binas vero mulieres capitis norma sit censa: nunc binis ac ternis viris, mulieribus autem quaternis, vnius pendendi capitis attributum est. Quocirca sublimitas tua huiusmodi census per Comanensium, & Ariaratensium, & Armeniæ secundæ, Amasenorum Helenoponti, & Diocæsariensium Cappadociæ secundæ vrbes salubris ac temperatæ peræquationis modum monumentis publicis iubebit annecti.

Vt in prouinciis siue ciuitatibus hac lege comprehensis, agricolarum capitatio ita censeatur, vt duo C aut tres viri & mulieres quatuor pro vno capite habeantur. Prouinciæ eæ sunt, Armenia secunda, Helenopontus, & Cappadocia secunda. Armeniæ secundæ vrbes Comanensium & Ariaratensium. Sic emendaui ex veteribus. De Comana Alciatus scripsit. De Ariarata Stephanus: Ἀριαράθεια, πόλις πλησίον Καππαδοκίας. & *Nou.* 31. Helenoponti Amasenorum vrbis, de qua *Nou.* 28. Cappadociæ secundæ Diocæsariensium, quæ fuit olim primæ, deinde secundæ. Gregorius Olympio: μερίσαι μὲν αὐτὴν δευτέρᾳ Καππαδοκίᾳ, ... ἐπὶ σοῦ μερισθείσης. Videnda & quæ præcedit epistola de Diocæsariensium ciuitate. Fuerunt autem eæ tres prouinciæ Ponticæ diœceseos.

XI. IMPP. ARCADIVS ET HONORIVS D AD POPVLVM. Originarios colonos nullis priuilegiis, nulla dignitate, nulla census auctoritate excusari præcipimus, sed amputatis omnibus, quæ aliquoties per gratiam sunt illicita, domino vel fundo esse reddendos.

Originarij coloni nec priuilegiis nec dignitate condicione sua liberantur. Sed neque census auctoritate, vt si in censum relati sunt quasi ingenui. Census auctoritatem dixit, vt *l. in filiabus, D. fin. reg.* quæ sicut domino non præiudicat si quis rem alienam quasi suam in censum deferat, *l. forma, §. si ego, D. de censib. l. quæ quisque, D. de adq. rer. dom.* namque vt de Deciano Cicero scribit pro Flacco, si aliena censendo sua facere quisque posset, haberent maxi- E mam plerique rerum omnium copiam. sic vero domino fundi non præiudicat colonus, qui se quasi ingenuum in censum defert. Fisco item nihil præiudicat professio censualis, *l. vlt. §. fine, cen. vel rel.*

XII. IDEM AA. FLORENTINO. Seruos vel tributarios, vel inquilinos apud dominos volumus remanere. Nam cum metu damni deterritos vnusquisque cum quem incognitum habuit, à se cœperit propulsare: voluntas fugiendi seruis non erit. Nemo enim do- A minum suum deserit, sciens nusquam sibi latendi locum esse derelictum. sed aut cognitum sibi ingenuum vnusquisque suscipiet: aut eum qui se liberum esse simulauerit, à se submouebit, metuens his, quæ statuta sunt, obnoxius fieri. Si quis igitur ex memoratis fugitiuis apud quemlibet fuerit repertus: duodecim libras argenti fisco nostro inferat detentor: ipsi autem, cuius fuerit, præter eundem fugitiuum, alterum etiam eiusdem æstimationis inferre decernimus.

Lex 8. & l. 13. receptatoribus colonorum præcipit B vt fugitiuos reddant & temporis capitationem agnoscant. Hæc adiicit vt eos reddant in duplum, & præter capitationem etiam argenti XII. libras. Vtraque est de receptatoribus, qui fugitiuorum opera quasi propriorum colonorum vtuntur scientes, ideoque Græci nominatim adiiciunt κατὰ εἴδησιν. Alia in Illyrico & in Thracia pœna statuta est, vt propriis titulis indicabitur.

XIII. IDEM AA. VINCENTIO PP. GALLIARVM. Definimus, inter inquilinos colonosve, quorum (quantum ad originem pertinet vindicandam) indiscreta eademque pene videtur esse conditio, licet sit discrimen C in nomine suscepti: liberi, vel vtroque, vel neutro parente censito, statum paternæ condicionis agnoscant. Illud etiam seruandum est, vt si quando vtriusque fundi idem dominus de possessione referta cultoribus ad eam colonos, quæ laborabat tenuitate, transtulerit, eidemque fundi ad diuersorum iura dominorum qualibet sorte transierint: maneat quidem facta translatio: sed ita vt prædij eius dominus, à quo coloni probantur fuisse traducti, translatorum adgnationem restituat. DAT. III. ID. IVN. STILICHONE D ET AVRELIANO COSS.

Siue ex duobus ascriptitiis siue ex duobus colonis non adscriptitiis nati sunt filij, patris colonam sequuntur, quod confirmat *Nou.* 157. quæ sicut lex ista, scripta est ad præf. prætorio Orientis, & de prouinciis Orientis. In Illyrico filiorum diuisio fit ex Nou. scripta ad Dominicum, & ex Oriente in Apamæa Syriæ ex *Nou.* 156 Et hæc de prima parte legis. Altera docet duorum fundorum dominum recte ex vno fundo in alium transferre colonos, & translationi stari, etiamsi fundi postea diuersis personis alienati sint, quod repetitur *Nou. Valentiniani de episcopali iudicio.* ita tamen vt & translatos proles sequatur. Nec enim debent parentes & liberi diuersis prædiis adsignari. E quæ ratio est etiam primæ partis. Tertia est in *l. seq.* Ait, *ad originem*, id est, agnationem & sobolem.

XIV. IDEM AA. VINCENTIO PP. GALLIARVM. Si coloni, quos bona fide quisque possedit, ad alios fugæ vitio transeuntes necessitatem propriæ condicionis declinare tentauerint: bonæ fidei possessori primum oportet celeri reformatione succurri, & tunc causam originis & proprietatis agitari. DAT. IV. IVL. MED. STILICHONE ET AVRELIANO COSS.

Si coloni bona fide possessi fugerint, etiamsi se ingenuos, non colonariæ condicionis esse contendant, prius interuersa possessio bonæ fidei possessori restituenda est, quam de proprietate quæratur. Quod fiet interdicto vtrubi (nam hæc lex in Codice Theodosiano posita est sub titulo vtrubi) quod celerem reformationem vocat, id est, momenti actionem, quam nec appellatio remorari potest, *l. 1. C. si de mom. pos.* nec compensatio, *l vlt. C. de compens.* Celeris reformatio siue momenti actio aut interdictum, omnem rationem significat repetendæ possessionis vi vel alio modo perturbatæ, & ideo non tantum interdictum vnde vi, sed & interdictum de tabulis exhibendis, quo heres tabulas repetit ab alio suppressas, apud Anianum *tit. vic. cin. crim. ag. poss.* & interdicta vti possidetis & vtrubi & Saluianum, apud eundem v. Sentit. Pauli *tit. de interdictis.* & interdictum. Quorum bonorum, *l. 22. Cod Theod. quor. appel non. reci.* Celerem reformationem, redhibitionem, executionem dixit etiam in *l. 5. C. Th. de denunc. l. 4. C. vnde vi, l. 1. C. Th. de inq. & col.*

XV. Impp. Honorivs et Theodosivs aa. Probo. Colonos nunquam fiscalium nomine debitorum vllius exactoris pulset iurentio: quos ita glebæ inhærere præcipimus, vt ne puncto quidem temporis debeant amoueri.

Pro fiscalibus debitis coloni non conueniuntur, nisi quid proprio nomine possideant, ne vel momento temporis ab agricolatione auocentur, sed domini eorum conueniendi & exigendi sunt.

XVI. Idem aa. Palladio pp. Mulier quæ fuisse originaria docebitur, si cuiuscunque liberi hominis secuta consortium, in vrbibus, vel in quibuscunque locis victura constiterit: eius omnem sobolem secundum vetera constituta conueniet reuocari. Dat. vi. kalen. Ivl. Ravennæ Maximo et Plinta Coss.

Corrupte in Codice Theodosiano hæc lex inscribitur Constantini & Iuliani nomine. Honorij eam esse comprobat *Nou.* Valentiniani *de 30. an. præscr.* Sententia eius hæc est: colonam quæ se iunxit libero homini cum omni sobole reuocari. Natus ergo ex colona & libero homine matrem sequitur, *l. 21. l. vlt. C. hoc tit. l. 4. C. de agr. & man.* Nec obstat *l. 1 C.* vt interpretatio eius statim indicabit. At ex eadem Constitutione Honorij, quæ se iunxerat colono siue originario alieno, non reuocabatur cum omni sobole, sed cum tertia parte duntaxat. Quod confirmat *Nou. Valentiniani de episc. iud.*

XVII. Idem aa. Ioanni pp. Per colonum præiudicium possessioni inuito vel inscio domino imponi non posse, & iure, & legum auctoritatibus declaratur. Dat. Id. Ivl. Ravennæ Honorio xiii. et Theodosio x. aa. Coss.

Repetita est in *l. vlt. C. si alie. res pig. da. sit.* ex qua intelligitur, hunc esse sensum, vt sicut seruus prædium domini inuito vel inscio domino pignori obligare non potest, *l. 6. & 9. C. quod cum eo qui in al.* ita nec colonus *l. vlt. C. eod.* quæ huic etiam coniungenda est. Idemque de seruitute dicemus.

XVIII. Impp. Theodosivs et Valen-
A tinianvs aa. Probo pp. Colonos nulla ratione ad vllum, quamuis humilioris militiæ, locum sinimus admitti: sed nec apparitores magisteriæ potestatis censibus adscriptos probari concedimus: quia in hac parte & dominorum iuri, & publicæ consulimus honestati.

Hæc etiam repetita est in *l. 3. C. de appar. mag. mil.* Coloni nec cohortales nec apparitores magistri militum fieri possunt. In inscriptione pro Probo, alias legitur, Basso.

XIX. Αὐτοκράτωρ Ἀναστάσιος*. τῶν γεωρ-
B γῶν οἱ μὲν ἐναπόγραφοί εἰσι, καὶ τὰ τούτων πεκούλια τοῖς δεσπόταις ἀνήκει. οἱ δὲ χρόνῳ τῆς τριακονταετίας μισθωτοὶ γίνονται ἐλεύθεροι μένοντες μετὰ τῶν πραγμάτων αὐτῶν, καὶ οὗτοι δὲ ἀναγκάζονται καὶ τὴν γῆν γεωργεῖν, καὶ τὸ τέλος παρέχειν. τοῦτο δὲ καὶ τῷ δεσπότῃ καὶ τοῖς γεωργοῖς λυσιτελές.

Agricolarum alij quidem sunt adscriptitij, & eorum peculia dominis competunt, alij vero tempore annorum xxx. coloni fiunt li-
C beri manentes cum rebus suis, & ij etiam coguntur terram colere & canonem præstare. Hoc & domino & agricolis vtilius est.

Huius constitutionis mentio fit in *l. 23.* & ab Eustathio libro de temporibus. Ex ea quidem sunt coloni non adscriptitij terræ & canoni obligati, qui adquiruntur possessione xxx. annorum. Rerum tamen suarum proprietate non carent. quod cum longe aliter obseruaretur sua ætate, de eo ita queritur Saluianus v. de prouidentia Dei: *Fundos*, inquit, *maiorum expetunt & coloni diuitum fiunt, iugo se inquilinæ abiectionis addicunt, in hanc necessitatem redacti, vt exactores non facultatis tantum, sed etiam condi-*
D *tionis suæ atque exulantes, non à rebus tantum suis, sed etiam à se ipsis, ac perdentes secum omnia sua & rerum proprietate careant & ius libertatis amittant. Additur huic malo sæuius malum: Nam suscipiuntur vt aduenæ, fiunt præiudicio habitationis indigenæ. Quos suscipiunt vt extraneos & alienos, incipiunt habere quasi proprios, quos esse constat ingenuos, vertunt in seruos. Præiudicio temporum ingenui status homines circumueniuntur.*

XX. Imp. Ivstinianvs a. Demostheni pp. Litibus imponentes celeritatem, sancimus si quando coloni cuiuscunque conditionis contra dominos terræ declamauerint, super hoc ipso dubitantes, vtrum is terræ do-
E minus est, nec ne, an ipsi coloni dominium suæ terræ possident (eos tamen dicimus, qui non ex longo prolixoque tempore vel longinqua & inueterata redituum susceptione sufficientem habent cautelam: in quibus casibus ne contradicendi quidem licentia colonis relinquitur, longi temporis præscriptione vel redituum frequentissima consequentia colonorum impetus excludente) talem esse super redituum vel publicarum functionum præstatione formam censemus, vt

si tales coloni, quales supra diximus, idoneum fideiussorem totius summæ, quæ ab his dependitur, præstiterint, quod omnes reditus sine vlla procrastinatione, si melior causa dominorum iudicetur, eis restituent, & talis fideiussor per triennium accipiatur, eoque impleto iterum renouetur: coloni in medio nullo modo super reditibus à dominis inquietentur. Si autem hoc coluni minime facere voluerint, vel potuerint: tunc iidem reditus per officium iudicis annui exigantur per solita tempora, in quæ etiam dependebantur dominis: & deponantur in æde sacra, id est, in cimeliarchio ciuitatis, sub qua possessio sita est: vel si localis ecclesia ad susceptionem pecuniarum idonea non sit, in Metropolitana ecclesia remaneant cum omni cautela, & post plenissimam definitionem vel dominis dentur, vel colonis restituantur. Sin autem reditus non in auro sed in speciebus inferantur, vel in totum, vel ex parte, interim per officium iudicis fructus vendantur, & pretia eorum secundum prædictum modum deponantur. Hæc de reditibus definientes ad publicas transeamus functiones: & si quidem coloni more solito eas dependant: ipsi maneant in pristina consuetudine, nullo præiudicio dominis generando, qui & quiescentibus colonis, & non contradicentibus ad publicum tributarias functiones minime inferebant. Sin autem moris erat domino totam summam accipere, & ex ea partem quidem in publicas vertere functiones, partem autem in suum reditum habere: tunc si quidem fideiussor à colonis detur, eundem fideiussorem dominis sine præiudicio litis tantam summam inferre, quantam tributa publica faciunt, vt à dominis publicis rationibus persoluatur: nullo ex hoc colonis præiudicio generando, super reditibus enim domini fideiussore fiant contenti. Sin autem fideiussore cessante, ad sequestrationem res veniant, & pecuniæ deponantur, & ex earum summa tanta iudices separare, quanta ad publicas sufficiant functiones, & eam dispositionem dominum accipere, quatenus ipse eam persoluens, publicas accipiat securitates: reliqua quantitate, quæ in reditus puros remanet, in tuto collocanda, & litis terminum expectante: nullo præiudicio, siue colonis siue dominis, ex huiusmodi fideiussione, vel sequestratione, vel publicarum functionum solutione generando: sed omni causa in suspenso manente, donec iudicialis sententia, quæ de toto negotio procedit, omnem rem aperiat, & ostendat quis dominus terræ constitutus sit, & ad quem publicarum functionum securitas debebat in posterum fieri, seu reditus peruenire, vel permanere. Recitata Septimo in nouo consistorio palatij Iustiniani. DAT. IX. KAL. OCT. CHALCEDONE DECIO V. C. COS.

Sæpe fit vt coloni vindicent se in libertatem, & dicant se esse, *ἰδιοκτήτορας*, id est, propriorum bonorum possessores. Sed præscriptione longi temporis repelluntur, si dominus probauerit reditus & pensiones eos diu quasi colonos exoluisse. quod probabit an tapochis, *l. plures, C. de fid. inst.* quæ huic coniungenda est. Possessio quidem longi temporis colonum non facit, cum ex lege Anastasij exigantur xxx. anni, sed pro possessore præsumptionem facit, & generaliter diuturna præstatio vel partis præstatio obligationem vel actionem, quæ non fuit ab initio, non constituit, *l. 7. C. de vsur. l. si certis, C. de vac. l. vlt. C. ne vxor pro mar. l. operis, D. de oper. lib.* Tacitum pactum inducit, *l. 5 C. de vsur.* Præsumptionem obligationis inducit in dubio, *l. cum de in rem vers. D. de vsur.* & obligationem si qua fuit, confirmat & corroborat, extinctis exceptionibus anargyriæ, & Macedoniani, *l. 4. C. de non num. pec. l. 2. C. ad Maced.* & interdum perpetuat, in causa alimentorum, *l. 1. C. de fideicom.* Quod si domini hac longi temporis præscriptione muniti non sint, & coloni vindicent se in libertatem, quæritur pendente lite ad quem reditus prædiorum & onera publicarum functionum pertineant? Et constituitur hac lege, præstita satisdatione de restituendis reditibus domino si vicerit, colonum reditus interim percepturum, Satisdationem præstandam in triennium, & post triennium renouandam esse, quia nondum scilicet lites triennio concludebantur. Nam *l. properandum*, à Iustiniano edita est sequenti anno. Satisdatione non præstita, reditus sequestro deponendos in æde sacra eius loci, id est, in *κειμηλιοφυλακίῳ*, vt *Nou.* LXXIV. vel in æde metropolitana, videlicet si reditus in nummis consistant ex constitutione prædij. Nam si in fructibus consistant, vendentur fructus ab officialibus iudicis, & eorum pretia eodem modo interim in archiis ecclesiæ deponentur. Hæc de reditibus. Onera capitationum ipse colonus interim sustinebit vt solebat. Quod si non ipse ea sed dominus subire solebat, fideiussore dato, quantum fisco dominus inferebat, tantum fideiussor domino præstabit absque præiudio litis: fideiussore non dato, æque tantumdem ex sequestro deducetur & domino præstabitur, ac deinde fisco per dominum, cuius etiam nomine apocham fiscus concipiet. igitur publica tributa domino pendente lite repræsentantur. Reditus puri, id est, qui restant deducta publica functione, sub sequestro sunt vel fideiussore. Puri alias ab ære alieno, *Nou. 22. l. vlt C. de repu.* & Theophilo de lege Falcidia: modo à publicis titulis, vt *καθαρὰ οὐσία*, siue pura substantia. Longe aliud est *φανερὰ οὐσία* Demostheni & Lysiæ. Emendaui in contextu pleraque ex veteribus libris.

XXI. IDEM A. AD SENATVM. Ne diutius dubitetur, si quis ex adscriptitia & seruo, vel adscriptitio & ancilla fuisset editus, cuius status sit, vel quæ peior fortuna sit, vtrumne adscriptitia, an seruilis: sancimus ea quidem quæ in anterioribus legibus cauta sunt pro tali progenie, quæ ex mulieribus adscriptitiis & viris liberis progenita sit, in suo statu relinqui, & sit adscriptitia proles ex tali copulatione procreata. Si quis autem vel ex seruo & adscriptitia, vel ancilla & ad-

ſcriptitio fuerit editus: matris ſuæ ventrem ſequatur, & talis ſit condicionis, qualis & genitrix fuit, ſiue ancilla, ſiue adſcriptitia, quod hactenus in liberis tantum & ſeruis obſeruabatur. Quæ enim differentia inter ſeruos & adſcriptitios intelligatur, cum vterque in domini ſui poſitus eſt poteſtate, & poſſit ſeruum cum peculio vel ſine eo manumittere, & adſcriptitium cum terra dominio ſuo expellere?

Vt ex libero & ancilla vel contra, & ex ciue Romano & Latina natus iure antiquo matrem ſequitur, & ex libero & adſcriptitia ex *l.* 16. §. ita & qui ex adſcriptitio & ancilla, vel ex adſcriptitia & ſeruo naſcitur. Nec dici poteſt deterioris potius parentis condicionem partem ſequi, cum inter ſeruos & adſcriptitios nulla propemodum differentia ſit. Vtrique ſunt in poteſtate dominorum. Vtrorumque nomine domini tenentur actione de peculio, *l. vlt. §. quod cum eo.* Vtrique manumitti poſſunt cum peculio vel ſine peculio. Et ne de adſcriptitiis dubitetur, ſufficiet Sidonij Apollinaris locus v. Epiſt. quo liberæ cum adſcriptitio Pudentis nuptiis conſentit, & ſtuprum cum ea ab adſcriptitio admiſſum remittit, ſi ſtupratorem Pudens pro domino iam patronus originali ſolueret inquilinato. Et ita patronos accipere oportet in *l.* 2. *J. tit.* 2. Adſcriptitij etiam domino noſtro liberari poſſunt cum terra, non ſine terra. De natis ex adſcriptitio & libera dicetur *l. vlt.*

XXII. Idem A. Ivliano pp. Cùm ſcimus noſtra iura nolle præiudicium generare cuiquam circa condicionem; neque ex confeſſionibus, neque ex ſcriptura, niſi etiam ex aliis argumentis aliquod acceſſerit incrementum: ſancimus ſolam confeſſionem, vel aliam quamcunque ſcripturam ad hoc minime ſufficere, nec adſcriptitiam condicionem cuiquam inferre: ſed debere huiuſmodi ſcripturæ aliquod aduenire adiutorium, quatenus vel ex publici cenſus adſcriptione, vel aliis legitimis modis talis ſcriptura adiuuetur: melius etenim eſt in huiuſmodi difficultatibus ex pluribus capitulis condiciones oſtendi, & non ſolis confeſſionibus, neque ſcripturis homines forte liberos ad deteriorem detrahi fortunam. Sin autem & ſcriptura, & poſt ſcripturam confeſſio, ſeu depoſitio, ſine vi, & neceſſitate tamen, interuenerit (quid enim ſi condicionale inſtrumentum, vel aliam chartulam, in qua ſubſcripſit, intimauit, & inter acta depoſuit, ſeſe colonum fuiſſe adſcriptitium) tunc ex vtroque genere obligationis, id eſt, tam ſcripturæ quàm confeſſionis, vel depoſitionis talem eum eſſe credendum, qualem ſe ſcripſit & inter acta depoſuit. Illud quoque non ineleganter dubitabatur, ſi coloni filius per triginta annorum curricula, vel forſitan per quadraginta, ſeu ampliora, adhuc viuente patre, & agriculturam peragente, ipſe in libera conuerſatione morabatur, & dominus terræ, quia per patrem ei ſatisfiebat, non etiam præſentiam eius exigebat, an poſt obitum patris, vel poſtquam forte is inutilis exiſtat & ruri non idoneus, poteſt excuſari filius longinqua libertate abutendo, & quod per multos annos neque agrum coluit, neque aliquid colonarij operis celebrauit: cùm non poſſit dominus incuſari propter ſuam deſidiam, cui per patrem eius omne, quod voluerat, accedebat. In omnibus itaque huiuſmodi ſpeciebus ſatis acerbum nobis videtur domino præiudicari colonorum abſentia; qui rure nati, & poſtea abſentes per ſuos vel patres, vel fratres, vel cognatos agriculturam peragebant, cùm enim pars quodammodo corporis eius per cognationem in fundo remanebat, non videtur neque abeſſe, neque peregrinari, neque in libertate morari, maneat itaque domino ius inconcuſſum, & donec eius vel antiquitas, vel poſteritas. vel cognatio in agrum remanet: ipſe videatur ſibi reſediſſe. Dat. x. kal. *. cp. post consvlatvm Lampadii et Orestis vv. cc.

Vt ſola conductio vel alia ſcriptura ſeruum non facit, ita nec adſcriptitium, niſi concurrant aliæ probationes, veluti tabulæ cenſuales vel inſinuatio & depoſitio facta apud acta. Hoc continetur prima parte huius legis. Sed illo loco, *Sancimus ſolam confeſſionem*, pro *confeſſionem*, ex veteribus legendum eſt, *conductionem*. Et ita Græci, κἂν ἐμφανίσωσιν οἱ ἐναπόγραφοι. & paulò poſt pro *condicionale inſtrumentum*, legendum ex eiſdem, *conductionale*, quod & Græci ſequuntur. εἰ δὲ, inquiunt, τὴν μίσθωσιν ἐβεβαίωσεν ἐχὼν διὰ καταθέσεως ἢ ἐμφανείας, λοιπὸν παντελῶς τοιοῦτος εἶναι. Altera parte hoc continetur, præſcriptione xxx. vel xl. annorum non liberari colonum originarium, qui tamdiu moratus eſt in libertate, ſi interim agrum exercuerit pater eius, vel filius, vel frater, vel cognatus. Nam ex Conſtitutione Honorij de inquilinis & colonis, de qua diximus *l.* 16. §. & ex Nouella Valentiniani de xxx. annorum præſcriptione omnibus cauſis opponenda, & de colonis vagis, repetitioni colonorum obſtat præſcriptio xxx. annorum, & *l. cum qui. J. de fund. rei priuat.* à qua hunc tantum caſum Iuſtinianus excipit hac lege. De colonis loquor. In repetitione autem adſcriptitiorum prorſus Conſtitut. ſequenti abrogat xxx. annorum præſcriptionem, imò & xl. quam admittebat Anaſtaſij Conſtitutio, id eſt, *l.* 4. *de præſcrip. xxx. ann.* à qua idem Anaſtaſius excepit poſtea curiales. Excepit & Iuſtinianus ſequenti lege adſcriptitios.

XXIII. Idem A. Ioanni pp. Cum ſatis inhumanum eſt terram, quæ ab initio adſcriptitios habebat, ſuis quodammodo membris defraudari, & colonos in alienis terris demorantes dominos terræ maximis damnis afficere: cenſemus, quemadmodum in curialium condicione nemo extemporali curſu liberatur, ita nec adſcriptitiæ condicioni ſuppoſitus ex annalibus curriculis, quanticunque emanauerint, vel quacunque prolixa negotiatione aliquis ſibi vindicet libertatem: ſed remaneat adſcriptitius, & inhæreat terræ. & ſi ſe celauerit, vel ſeparare conatus

A fuerit, secundum exemplum serui fugitiui sese diutinis insidiis furari intelligatur, & sit suppositus vna cum omni sobole sua (& si in alia terra eam fecerit) huiusmodi fortunæ & capitali illationi, nulla liberatione, ei penitus competente. Cum autem Anastasiana lex homines, qui per triginta annos colonaria detenti sunt condicione, voluit liberos quidem permanere, non autem habere facultatem terra derelicta in alia loca migrare: & ex hoc quærebatur, si etiam liberi eorum cuiuscunque sexus, licet non triginta annos fecerint in fundis vel vicis, deberent colona- B riæ esse condicionis, aut tantummodo genitorum eorum, qui per triginta annos huiusmodi condicioni illigatus esset: sancimus liberos colonorum esse quidem in perpetuum secundum præfatam legem liberos, & nulla deteriore condicione prægrauari: non autem habere licentiam, relicto suo rure ad aliud migrare, sed semper terræ inhæreant, quam semel colendam esse patres eorum susceperunt. Caueant autem possessionum domini, in quibus tales coloni constituti sunt, aliquam innouationem vel violentiam eis inferre. si enim hoc adprobatum fuerit, & per C iudicem pronunciatum: ipse prouinciæ moderator, in qua aliquid fuerit tale perpetratum, omnimodo prouidcat, & læsionem (si qua subsecuta est) eis resarcire, & veterem consuetudinem in reditibus præstandis eis obseruare. Nulla ne tunc licentia concedenda colonis fundum, vbi commorantur, relinquere. Et hoc tam in ipsis colonis, quam in sobole eorum, qualiscunque sexus vel ætatis sit, sancimus: vt & ipsa semel in fundo nata remaneat in possessione sub eisdem modis iisdemque condicionibus, sub quibus D etiam genitores eius manere in alienis fundis definiuimus. Nemini autem liceat vel adscriptitium vel colonum alienum scienti prudentique in suum rus suscipere. Sed & si bona fide eum susceperit, postea autem repererit eum alienum esse constitutum, admonente domino, vel ipsius adscriptitij, vel terræ, & hoc faciente per se vel per procuratorem suum: hunc restituere eum cum omni peculio & sobole sua. & si hoc facere superfederit: omnis quidem temporis, quo apud eum remoratus est, publicas functiones siue terrenas siue animales pro eo inferre E compellatur, necnon cura & prouisione tam eminentissimæ præfecturæ, quam præsidis prouinciæ. coartetur autem sic ad restitutionem eius secundum veteres constitutiones & pœnas in eis insertas.

De prima parte diximus lege præcedenti. Nulla nec xxx. nec xl. annorum præscriptione se tueri adscriptitium aduersus domini vindicationem posse, & si se cælauerit, comparari eum seruo fugitiuo, quem dominus possidere intelligitur semper, & ideo vindicationi serui fugitiui vel etiam adscriptitij ne xl. quidem annorum præscriptionem obstare. At putem ex constitutione Anastasij serui non fugitiui vindicationi, etiamsi mala fide fuerit in possessione libertatis, obstare præscriptionem xl. annorum, quod & in Pragmatico de temporibus ostendi. Idemque est ex eadem Constitutione Anastasij in colono adscriptitio, sed non ex hac Iustiniani, quæ adscriptitium curiali hac in re parem facit omnimodo. Secunda parte fit mentio *l.* 19. *s.* quæ alia quædam est Anastasij Constitutio, & à Iustiniano extenditur ad liberos colonorum, vt & ij patrum condicionem sequantur, id est, vt sint coloni liberi, terræ tamen addicti, quibus prædiorum domini nullam possint concussionem inferre: illatam extra ordinem vindicari: solemnes tantum reditus ab eis exigi posse. Tertia parte cauetur, ne quis adscriptitium vel colonum alienum in suum rus suscipiat. Perperam antea legebatur, *in suum ius*, sicut & supra, *licet per non* xxx. *annos fuerint in fundis vel vicis*, quod ita emendauimus in contextu ex veteribus libris, *licet non* xxx. *annos fecerint*, qua de forma loquendi scripsimus in Pragmatico de temporibus cap. 26. & sic Iulianus, *in eadem prouincia*, inquit, *2. dies faciat*. Additur vero tertia parte, vt susceptor alieni adscriptitij vel coloni statim eum cum sua sobole suoque peculio restituat, atque intellexerit alienum eum esse. Cunctatorem totius temporis iugationes iubet & capitationes agnoscere. Confirmat & pœnam *l.* 12. *supra*.

XXIV. Idem A. Ioanni pp. Si qui adscriptitiæ condicionis constituti mulieres liberas quacunque mente aut quacunque machinatione, siue scientibus, siue ignorantibus dominis, sibi vxores coniunxerunt, vel coniunxerint: in sua libertate permanere tam eas, quam prolem, quæ ex his cognoscitur procreata, sancimus: illo proculdubio obseruando, vt si ex libero marito & adscriptitia vxore partus fuerit editus, is maternæ condicionis maculam, & non paternam sequatur libertatem. Sed ne adscriptitij putent sibi impunitum esse tale conamen, quod maxime verendum est, ne liberarum mulierum nuptiis ab his excogitatis, paulatim huiusmodi hominum condicio decrescat: sancimus, si quid tale fuerit ab adscriptitio perpetratum, habere liberam potestatem dominum eius siue per se, siue per præsidem prouinciæ, talem hominem moderara corrigere castigatione, & abstrahere à tali muliere. quod si neglexerit, sciat in suum damnum huiusmodi desidiam reuersuram.

De nato ex adscriptitia & libero dictum est *s. l.* 16. Hæc lex est de nato ex adscriptitio & libera, vt etiam matrem sequatur, qua de re scripsimus Obseruationum IV. cap. XXVII. De solutione coniugij idem repetitur *Nou.* 22.

De

De capitatione ciuium censibus eximenda.

TIT. XLIX.

I. IMP. CONSTANTINVS A. AD EVSEBIVM V. P. PRÆSIDEM LYCIÆ ET PAMPHILIÆ. Plebs vrbana, sicut in Orientalibus quoque prouinciis obseruatur, minime in censibus pro capitatione sua conueniatur, sed iuxta hanc iussionem nostram immunis habeatur. DAT. KALEND. IVN. CONSTANTINO A. III. ET LICINIO III. COSS.

Vt in Orientis prouinciis, ita & in Lycia & Pamphilia, quæ prouinciæ sunt Asianæ diœceseos, plebs vrbana capitationem, id est, censum capitis non præstat, qua de re scripsimus in *l. 8. C. de exact. trib.* & *l. 1. C. ne rustic. ad vl. obs.*

In quibus causis coloni censiti dominos accusare possint.

TIT. L.

Quidam codices habent, *in quibus causis coloni capite censiti.*

I. IMP. CONSTANTINVS A. AD MAXIMVM VIC. ORIENTIS. Quisquis colonus plus à domino exigitur, quàm ante consueuerat, & quam in anterioribus temporibus exactus est: adeat iudicem cuius primum poterit habere præsentiam, & facinus comprobet: vt ille qui conuincitur amplius postulare, quàm accipere consueuerat, hoc facere in posterum prohibeatur: prius reddito, quod superexactione perpetrata noscitur extorsisse.

Dominus qui à colono plus exigit quàm præstari sibi oporteat, conuictus id omne quod supra modum, moremque extorsit, reddere compellitur. Idem obtinet in fiscalibus, qood hîc in priuatorum colonis, *l. 5. C. de agr. & manc. dom.* De colonis censitis pleraque iam C. diximus.

II. IMPP. ARCADIVS ET HONORIVS AA. NEBRIDIO. Coloni censibus duntaxat adscripti, sicuti ab his liberi sunt, quibus eos tributa subiectos non faciunt: ita his quibus annuis functionibus & debito condicionis obnoxij sunt, pene est, vt quadam debiti seruitute videantur adstricti. Quo eò minus est ferendum, vt eos audeat lite pulsare, à quibus ipsos vt pote dominis vna cum possessionibus distrahi posse non dubium est. quam de cetero licentiam submouemus, ne quis audeat domini nomen in iudicio lacessere: & cuius ipsi sunt, eiusdem omnia sua esse cognoscant: cùm enim sæpissime decretum sit, ne quid de peculio suo cuiquam colonorum

A ignorante domino prædij aut vendere, aut alio modo alienare liceret, quemadmodum contra eius personam æquo poterit iure consistere, quem ne propria quidem leges sui iuris habere voluerint: & adquirendi tantum, non etiam transferendi potestate permissa, domino & adquirere & habere voluerint. Sed vt in causis ciuilibus huiusmodi hominum generi aduersus dominos, vel patronos, aditum intercludimus, & votem negamus: exceptis superexactionibus, in quibus retro principes facultatem eis super hoc interpel-
B landi præbuerunt: ita in criminum accusatione, quæ publica est, non adimitur eis propter suam suorumque iniuriam experiundi licentia.

Vt seruis, ita adscriptitiis non esse eum domino actionem nisi ex superexactionis causa, vt in *l. 1. C.* vel nisi criminaliter suam suorumque iniuriam persequantur. Rerum eos proprietate carere, nec quicquam ex peculio suo alienare posse inconsulto atque ignorante domino, vt *l. 1. C. Th. ne col. inscio dom. suo alienet pec. vel litem inferat ciuilem.* Ait, *annuis functionibus* Sic Symmachus *annuas functiones & indicta.* Maiorianus *Nou. de indul. reliq. Per quorum officia profligari iubemus an-*
C *nuas functiones.* Quæ annua exactione soluuntur, *l. vlt. C. si propter publ. pensit.* Anniuersariæ solutiones, *l. 4. C. de fun. rei pri.* & alio quodam loco, annuæ præstationes.

De colonis Palæstinis.

TIT. LI.

I. IMPP. VALENTINIANVS, THEODOSIVS, ET ARCADIVS AAA. CYNEGIO PP. Cùm per alias prouincias, quæ subiacent
D nostræ serenitatis imperio, lex à maioribus constituta colonos quodam æternitatis iure detineat, ita vt illis non liceat ex his locis, quorum fructu releuantur, abscedere, nec ea deserere, quæ semel colenda susceperunt, neque id Palæstinæ prouinciæ possessoribus suffragetur: sancimus, vt etiam per Palæstinam nullus omnino colonorum suo iure velut vagus ac liber exultet, sed exemplo aliarum prouinciarum ita domino fundi teneatur, vt sine pœna suscipientis non possit abscedere: addito eo, vt possessionis domino reuocandi plena tribuatur auctoritas,

E Coloni Palæstini sunt liberi, terram tamen dimittere non possunt, quod illi sibi proprio quodam iure vindicabant. Puniri eorum receptorem, Dominum fundi dicit & dominum possessionis, non dominum coloni. Videnda sunt quæ diximus ad rubricam de agr. cens. Quidam codices habent, *per Palæstinas*, non malè. fuere enim tres in Oriente, & hæc constitutio est de omnibus.

De colonis Thracensibus.

TIT. LII.

I. IMPP. THEODOSIVS ET ARCADIVS AA. RVFINO PP. Per vniuersam diœcesin Thraciarum sublato in perpetuum humanæ capitationis censu, iugatio tantum terrena soluatur. & ne forte colonis tributariæ sortis nexibus absolutis, vagandi & quo libuerit recedendi facultas permissa videatur: ipsi quidem originario iure teneantur: & licet condicione videantur ingenui, serui tamen terræ ipsius, cui nati sunt, existimentur: nec recedendi, quo velint, aut permutandi loca habeant facultatem, sed possessor eorum iure vtatur & patroni sollicitudine, & domini potestate. Si quis vero alienum colonum suscipiendum retinendumve crediderit, duas auri libras ei cogatur exsoluere, cuius agros transfuga cultor euacuauerit: ita vt eundem cum omni peculio suo & adgnatione restituat.

Diœcesis Thraciæ habet prouincias sex, vt Marianus Scotus scribit, Europam, Thraciam, Hæmimontum, Rhodopen, Mœsiam secundam, Scythiam. Theodorit. li. 5. cap. 28. τὴν Θρᾴκην εἰς ἓξ διελὼν ἡγεμονίας διῄρηται. Coloni per has sex prouincias liberi sunt, terram tamen dimittere non possunt, tributum soli præstant, tributum capitis non præstant. Clientes potius sunt sub patrono, quàm serui sub domino. Receptatorem eorum duabus auri libris multari & restituere peculium & progeniem eorum omnem.

De colonis Illyricianis.

TIT. LIII.

I. IMPPP. VALENTINIANVS, VALENS ET GRATIANVS AAA. AD PROBVM PP. Colonos inquilinosque per Illyricum vicinasque regiones abeundi rure, in quo eos originis adgnationisque merito certum est immorari, licentiam habere non posse censemus, inseruiant terris non tributario nexu, sed nomine & titulo colonorum; ita vt si abscesserint, ad aliumve transierint, reuocati vinculis pœnisque subdantur. Maneat quoque eos pœna, qui alienum & incognitum recipiendum esse duxerint, tam in redhibitione operarum & damni, quod locis, quæ deseruerant, factum est: quam multæ, cuius modum in auctoritate iudicis collocamus: ita vt etiam dominus fundi, in quo alienus fuisse monstrabitur, pro qualitate peccati coërcitionem subire cogatur: nec sit ignorantiæ locus, cum ad criminis rationem solum illud sufficiat, quod incognitum sibi tenuerit. Seruum etiam in memoratis regioni- A bus si quis receperit, ignorationis excusatione sublata, quadrupli pœna teneatur. operarum præterea compendiis damnisque præstitis. in libertis etiam, quos pari vsurpatione susceperit, is modus sit, quem circa liberos colonos duximus retinendum. DAT. III. ID. IVL. GRATIANO A. II. ET PROBO COSS.

Videtur accipienda de Illyrico Occidentali. Nam Orientale infert capitationem excepta ecclesia Thessalonicensi, *l. 12. C. de an. & trib.* Coloni igitur Illyrici Occidentalis liberi sunt, tributum soli præstant, capitationem non præstant, ex terra tamen ea discedere non B possunt cui sunt addicti. Receptorem teneri domino terræ in id quod interest, & multari arbitrio iudicis. Dominum quoque fundi in quo recepti fuerint emansores, arbitrio iudicis coërceri, ignorantem excusari. At scientiam præsumi, cum vnusquisque scire debeat colonum non suum, alienum esse, *l. 1. C. unde vi.* & Rotharius *l. 1. de inuasionibus.* susceptorem liberti eodem modo coërceri. susceptorem serui in Illyrico quanti ea res est, & in quadruplum damnari. Coniungenda est *l. vlt. C. de op. lib.*

Vt nemo ad suum patrocinium suscipiat vicos vel rusticanos eorum. C

TIT. LIV.

I. IMPP. LEO ET ANTHEMIVS AA. NICOSTRATO PP. ORIENTIS. Si quis post hanc nostri numinis sanctionem in fraudem circumscriptionemque publicæ functionis ad patrocinium cuiuscunque confugerit: id quod huius rei gratia geritur, sub prætextu donationis, vel venditionis, seu conductionis, aut cuiuslibet alterius contractus, nullam habeat firmitatem: tabellionibus qui talia in- D strumenta perficere ausi sunt, bonorum proscriptione plectendis: qui tamen scientes ausi fuerint huiusmodi instrumenta conscribere: vicis etiam vel possessionibus ad patrocinia confugientibus publico vindicandis. Hæ autem personæ, quæ contra publicam commoditatem in clientelam suam suscepisse collatores detectæ fuerint: nobiliores quidem centum auri librarum condemnationem subire cogentur: mediocris vero fortunæ facultatum suarum amissione plectentur: eadem pœna multandis etiam his, qui intercedentes ministerium suum huiusmodi nefariis actibus improba mente præbuerint. Quam formam E ex eo quidem tempore, quod sacra constitutio à diuæ memoriæ Martiano promulgata continet, id est, in Thracica quidem diœcesi abhinc annis triginta, hoc est, à consulatu Aëtij II. & Sigisbuldi: in Orientali vero & Ægyptiaca & Pontica & Asiana diœcesi viginti octo, hoc est à consulatu Cyri valere atque executioni mandari præcipimus. DAT. KALEND. SEPT. ANTHEMIO A. II. COS.

Hic titulus est de susceptis, non de adscriptitiis vel A colonis. Suscepti sunt clientes, qui se & bona sua omnia tuenda & defendenda potentioribus addicunt fraudandorum publicorum tributorum causa. qua specie potentiores vicanorum & rusticorum bona sibi vindicabant vel relinquebant susceptis sub patrocinij mercede certa. quod multæ Constitutiones damnant in tit. *de pac. vic. C. Th. & Iustiniani Nou. 17 & Tiberij de diuinis domibus*. Saluianus v. de prouidentia Dei: *Vt vim*, inquit, *exactionis euadant, tradunt se ad tuendum protegendumque maioribus, deditios se diuitum faciunt, & quasi in ius eorum ditionemque transcendunt. Nec tamen graue hoc esset si potentes patrocinia ista non venderent, hac lege tueri pauperes videntur vt spolient: Omnes enim ij qui defendi videntur, defensoribus suis omnem fere substantiam suam addicunt. Nihil susceptis tribuunt, sed sibi. Nouum genus venditionis & emptionis. Venditor nihil tradit & totum accipit. Emptor nihil accipit & totum penitus amittit.* B Susceptos vocat, vt Augustinus & Seruius, quod notaui in *l. 132. D. de verb. obligat.* Palæmon Grammaticus v. n. in glossis: *Assecula, cliens siue susceptus.* Hæc Constitutio irritas huiusmodi conuentiones facit. tabelliones, qui eas perfecerint, confiscat, & vicos vel agros susceptos. susceptores etiam coërcet, & harum conuentionum intercessores & interpretes ex tempore præscripto Constitutione quadam Martiani, quam non habeo. Quinque diœceses recenset, Orientem, Thraciam, Ægyptum, Asianam, Ponticam, quæ sunt sub dispositione præf. præt. Orientis, vt & Mariani C notitia docet. Sequitur eadem de re Constitutio Græca, Latinæ cuiusdam subdititiæ loco, quam ex libris βασιλικῶν desumpsimus.

II. Μηδεὶς κωμήταις προστασίαν ὑπισχνείσθω, μηδὲ δεχέσθω γεωργοὺς ἐπὶ τούτῳ ὑποδοχὴν προσόδων ἢ ἑτέρου κέρδους λαμβάνων. εἰ δέ τις παραβαίη ταῦτα καὶ τοῖς προειρημένοις ἐπιτιμίοις ὑποπιπτέτω, καὶ ἑτέρᾳ μείζονι πληρωθήσεται κινήσει. περὶ τούτους καὶ οἱ κωμῆται εἰ μὲν δοῦλοι εἶεν, τοῖς δεσπόταις ἀποδοθήσονται σωφρονισθέντες; D εἰ δὲ ἐλεύθεροι κ'. λίτρας προστιμῶνται, καὶ τύπτονται μετὰ δέκα τῶν προστευόντων τῆς κώμης, καὶ διηνεκῶς ἐξορίζονται, ἐν ᾧ γνώμῃ πάντων ἐγασίασαν.

Ne quis vicanis patrocinium polliceatur, vel agricolas in clientelam suscipiat redituum alteriusve lucri promissione recepta, & vt qui hæc non seruauerit, supradictis pœnis maiorique commotioni subiaceat. Præterea vt vicani si seruisint, dominis castigati reddantur: si liberi, xx. libris multentur, & verberati vna cum decem prioribus vici in E perpetuum relegentur, dummodo scientibus omnibus fecessérint.

Notandum est genus coërcendi vniuersi vici, quo sciente vnus abscessit, & se in potentioris clientelam dedit, decem primorum castigatione.

Vt rustiçani ad nullum obsequium deuocentur.

Tit. LV.

I. Exemplum literarum Diocletiani et Maximiani AA. ad Carisium. Ne quis ex rusticana plebe, quæ extra muros posita, capitationem suam detulerit, & annonam congruam præstat, ad vl- B lum aliud obsequium deuocetur, neque à rationali nostro mularum fiscalium vel equorum ministerium subire cogatur.

Hanc constitutionem intelligere arbitror Constantinum in *l. 2. C. Th. de censu siue adsc.* quæ perperam vulgo est *l. vlt. de naufrag.* dum Diocletianum dicit plebem vrbanam capitatione immunem reddidisse. Ait enim Diocletianus, *Extra muros*, quia vrbanos capitationem præstare non vult. Id vero potissimum hac lege constituit, ne ad vlla onera deuocentur, vt *l. 1. C. de agr. cens.* veluti ad prosecutionem equorum aut mularum fiscalium, de quibus *l. vlt. C. de discussor.* Theodoritus lib. 1. cap. VII. δημοσίοις ὄνοις, καὶ ἡμιόνοις, καὶ ὀρθώποις, καὶ ἵπποις χρώμενοι.

C II. Impp. Valentinianus et Valens AA. ad Probum PP. Illyrici. Si qui eorum qui prouinciarum rectoribus obsequuntur, quique in diuersis agunt officiis principatus, & qui sub quocunque prætextu publici muneris possunt esse terribiles, rusticano cuipiam necessitatem obsequii quasi mancipio sui iuris imponant, aut seruum eius vel forte bouem in vsus proprios necessitatesque conuerterint: ablatis omnibus facultatibus perpetuo subiugentur exilio: & nihilominus rusticanum, qui se in eiusdem D operas sponte propria detulisse desponderit, par pœnæ seueritudo constringat. Dat prid. Kal. Octob. Agripinæ Valentiniano et Valente AA. Coss.

Ne apparitores præsidum, principes officiorum, numerarij, cornicularij, commentarienses, & alij qui militiæ auctoritate possunt esse terribiles, rusticos ad vllum obsequium vocent, vel seruos eorum aut boues aratorios. sic principatum dicit, vt *l. 1. C. ad l. Iul. de ambitu*. Sudas, princeps, ὁ ἔξαρχος τῆς τάξεως.

Non licere habitatoribus metrocomiæ loca sua ad extraneum transferre.

E Tit. LVI.

I. Impp. Leo et Anthemius AA. Nicostrato PP. In illis quæ metrocomiæ communi vocabulo nuncupantur, hoc adiiciendum necessario nostra putauit humanitas, vt nulli extraneo illic quoquo modo possidendi licentia tribuatur: sed si quis ex eisdem vicanis loca sui iuris alienare vo-

luerit, non licere ei, nisi ad habitatorem adscriptum eidem metrocomiæ, per qualemcunque contractum terrarum suarum dominium possessionemque transferre: sciente persona extranea, quod si contra vetitum se huic negotio immiscere, vel illic possidere tentauerit: quicunque contractus initus fuerit, carebit effectu, & contractu soluto, si quid præstitum est, hoc tantum reddetur. DAT. KALEND. SEPTEMB. A. II. COS.

Pugnare videtur hæc lex cum *l. dudum*, *C. de contra. emptio.* quod & Nouel. Romani Lacapeni περὶ ἐκποιήσεως κτημάτων ita est expressum: παλαιὸς νόμος ἦν, ἵνα μηδεὶς ἀγρὸν συγχωρῶν ὁ κοινωνῶν ἐμποδίζηται παρὰ τῶν οἷς ἂν ἐθέλοι, ἕτερος δὲ νόμος ἀντικρυς τουναντίον ἐπιχειρεῖ, μὴ ἐξεῖναί τινι περιστερεῖν, ἢ μόνον τοῖς τῆς ἰδίας μητροκωμίας οἰκήτορσιν. ἡμεῖς δὲ τὴν ὁμοίαν ὑποτιθέντες ἅμα καὶ τὰ δημοσίων φόρων τῆς τε ἄλλης στρατιωτικῆς καὶ πολιτικῆς λειτουργίας καὶ συντελείας πολλῷ ἐνδίδομεν περὶ τὸ ἐπαμφοτερίζειν αὐτὰ καὶ ἀδιάφορον διὰ ταύτης ἡμῶν τῆς θείας διατάξεως σαφῶς καὶ συντόμῳ λόγῳ ἐπανορθοῦντες διαστέλλομεν, &c. At *l. dudum*, de propinquis & sociis loquitur, ne præferantur extraneis emptoribus: Hæc autem de conuicanis, propter quam puto ad *l. dudum*, hæc verba Tribonianum adiecisse, *Nisi lex specialiter*. &c. quæ non erant in Codice Theodosiano, sicut ad *l. 1. C. de reb. credit.* hæc, *Nisi specialiter hoc lege excipiatur*, propter *l. vlt. eod. tit.* quæ non erant in Gregoriano. Nouissime autem Romanus constituit, vt iure προτιμήσεως vocentur in emptionem primum cognati consortes, veluti fratres qui paterna prædia indiuisa possident: tum socij quilibet, quos ad societatem coniunxit voluntas: deinde extranei, quos ad societatem coniunxit fortuna, quarum alteram voluntariam, alteram hereditariam Cicero appellat: post συμπαρακείμενοι ὁμοτελεῖς, id est, qui eidem domino canonem pensitant, vel vt Fridericus Imperator interpretatur, qui sunt sub vno seruitio. Ad extremum, confines. Quinque gradus facit, & inter eos successionem dat, vt primis pretium non offerentibus intra dies xxx. vel procuratoribus eorum intra menses IV. vel etiam repulsis per causam iniuriæ venditori illatæ, sequentes vocentur. Præscriptioni xxx. dierum vel mensium IV. locus est si ij qui ius προτιμήσεως habent, testato denunciati sint & cessauerint, sicut duorum mensium aduersus principalem dominum emphyteuticario vendente, *l. 3. C. de iur. emphyteut.* Non facta denunciatione, non nisi decennij præscriptione ius προτιμήσεως excluditur. Eadem Nouella idem ius datur conuicanis non tantum conuicano, sed etiam fisco vendente desertum forte prædium, quod κλασματικὴν γῆν vocat, ita tamen vt in hac specie etiamsi denunciati non fuerint, intra quadriennium iure suo vtantur, secundum *l. 2. C. de quadr. præscrip.* Scripsimus de hoc iure aliquid ad *l. qui Romæ §. coheres*, *D. de verbor. obligat.* Et de metrocomiis ad *l. vlt. C. de exact. tribut.* Ait, *vicanis*. quidam codices habent *vicariis* vt Festus in verbo, vici. Hi sunt μητροκωμῆται. Κωμῆται Nouel. 38. qui male ab interprete Comitiani. Comitiani sunt officiales comitis. Κωμῆται, vicani. *Contractum*] Hoc verbo non continetur testamentum. Poterit ergo vicanus extraneum heredem instituere. Quin & Nouel. Romani, non testamenti modo sed & dotis, donationis propter nuptias, donationis directæ, donationis causa mortis, permutationis, transactionis non simulatæ excipitur causa, nisi si ex his causis bona sua te-

A nuiores transferant in potentiores non vicanos, quibus tamen præscriptio decennij, sicut & extraneis quibuslibet non denegatur. *Hoc tantum reddetur*] non rei melioratæ sumptus. de hac quæstione diximus in *l. 1. C. de præd. cur.*

Vt nullus ex vicanis pro alienis vicanorum debitis teneatur.

TIT. LVII.

B I. IMP. ZENO A.*. Graue est non solum legibus, verum etiam æquitati naturali contrarium, pro alienis debitis alios molestari. idcirco huiusmodi iniquitates circa omnes vicanos perpetrari modis omnibus prohibemus.

Fuit olim plerisque locis vsurpatum, vt vicanus ex contractu vel delicto conuicani teneretur, & vt liceret creditori ob vicani debitum eiusdem vici hominem vel bona præhendere quoad verus debitor satisfecisset, quod Zeno tollit hac lege, & Iustinianus *Nou. 52. & 134.* Cassiodorus v. Var. *Diuiduntur causæ germanis. filius obligationibus paternis, si non sit heres, exuitur: vxor mariti alienis debitis, nisi per suc-*
C *cessionis vincula, non tenetur: & audacia ad solutionem trahit extraneos, cum absoluant iura coniunctos.* Idem legibus Longobardorum cauetur, *l. 3. de deb. & vad.* & Constitutionibus Neapolitanis titulo de cultu pacis, & tit. de presaliis puniendis. sed postea cum reuocatæ fuissent in vsum, eis Gregorius liberauit clericos, & Fridericus studiosos promissa actione repetundarum famosa in quadruplum. Moribus nostris hoc iure vtimur non in nostrates, sed in exteros, nec nisi permissu principis, vt si negotiatori Gallo merces diripuerint Hispani, idem quem primum offenderit Hispanum pari iure diripiet, quod ius Marquæ appellamus, quia vt arbitror in limitibus potissimum exerceetur.
D

De censibus & censitoribus & peræquatoribus & inspectoribus.

TIT. LVIII.

Census descriptiones sunt iugerum & capitum. Censitores siue censores qui census agunt. Peræquatores & inspectores qui emendant, prædiis inspectis & adæquatis inuicem, vt releuentur quibus grauius est onus adscriptum, grauentur quæ sunt censita leuius, *l. 10. C. de fun. pat. l. pen. & vlt. C. de an. & trib. l. 12. & 14. C. Th. de censit. l. vlt. C. Th. de locat. fun. iu. emph.* Græci ἐξισωτὰς vocant. Eusebius IV. de vita Constantini, ἄνδρας ἐξισωτὰς κατέπεμψεν.
E Græci interpretes iuris, ἐπόπτης λέγεται ὁ ἐξισωτής. itaque idem pene munus est inspectoris & peræquatoris. Cassiodorus x. *Vt ad prædium de quo querela est, diligens inspector accedat. & rebus moderata inquisitione trutinatis, quidquid grauaminis potest habere possessio, rationabiliter abrogetur.*

I. IMP. CONSTANTINVS A. AD POPVLVM. Quoniam tabularij ciuitatum per collusionem potentiorum sarcinam

ad inferiores transferunt: iubemus vt quisquis se grauatum probauerit, suam tantum pristinam professionem agnoscat. PP. XV. KAL. FEB. ROMÆ CONSTANTINO A. IV. ET LICINIO III. COSS.

De tabulis diximus lib. x. multis locis. Principalibus & tabulariis, vt Symmachus ait in epistolis, liberum est alios à dispendio vindicare, aliis debitum munus imponere, dum scilicet rationes tributorum tractant. quo fit vt sæpe per gratiam diuitum onera transferant in pauperes. qua de re grauiter & copiose quæritur Saluianus lib. 5. de prouidentia Dei. Hęc Constitutio hanc tabulariorum fraudem censet esse corrigendam secundum antiquæ censualis professionis modum, *l. 1. 5. de im. nem. conc.*

II. IMPPP. GRATIANVS, VALENTINIANVS ET THEODOSIVS AAA. EVTROPIO PP. Quisquis vitem succiderit, aut feracium ramorum fœtus vetauerit, quo declinet fidem censuum, & mentiatur callidæ paupertatis ingenium: mox detectus competenti indignationi subiiciatur: illo videlicet euitante calumniam, quem forte detegitur laborasse pro copia, ac pro reparandis agrorum fœtibus non sterilitatem aut inopiam procurasse. DAT. PRID. NON. IVN. CP. EVCHERIO, ET SYAGRIO COSS.

Vt qui simulat paupertatem succisis vitibus vel arboribus competenti pœnæ subiiciatur, nec pristina professione releuetur, *l. 4. §. si vites, D de censib.* Putationes non damnat, quæ fiunt ne vites superuacuis sarmentis siluescant, vel quibus luxuries ramorum coërcetur, quæ res copiam parit non inopiam. Pro, *vetauerit*, Codex Theodosianus, *habetauerit*, forte legendum, *amputauerit*. Sic. lib. 56. βασιλικῶν tit. 14. ἐάν τις ἀμπέλους ἐκτέμῃ ἢ δένδρους ἐκκόψῃ κλάδους.

III. IDEM AAA. CYNEGIO PP. Si peræquatore misso aliquis aut procuratorem suum retraxerit, aut colonum per contumaciam retractationis fugauerit: ad eum censuum modum, quem vel eo, vel procuratore illius absente, peræquator apposuerit, nostræ sanctionis auctoritate tenebitur. DAT. VI. KALEN. APRIL. CP. HONORIO NP. ET EVODIO COSS.

Si misso peræquatore procuratorem prædij sui subduxerit quis, ne præsens censioni adesset, vel colonum fugauerit retractationis census defugiendæ causa, quod absente colono vel procuratore de censu agri constituerit peræquator, vt nihilominus ratum habeatur. alioquin vix est vt censitio aut perequatio absente domino vel procuratore recte facta videatur *l. 5. C. Th. de censu.*

IV. IMPPP. THEODOSIVS, ARCADIVS ET HONORIVS AAA. RVFINO PP. Omne territorium censeatur, quoties defectorum leuamen exposcitur, vt sterilia atque ieiuna his, quæ culta vel opima sunt compensentur. DAT. III. NON. APR. CP. THEODOSIO A. III. ET ABVNDANTIO COSS.

Si qua ciuitas releuationem petat quasi defectorum prædiorum, vt denuo totius territorij ciuitatis census agatur, & compensentur fertilia cum sterilibus. Pro, *ieiunia*, quidam Codices habent, *heremа*, & Græci τὰ ἔρημα μετὰ τῶν ἀδήλων συμψηφίζονται. vnde corrupta illa vox orta est in quibusdam codicibus, *aremia* Galli dicunt, *terres ermes.*

V. IDEM AAA. RVFINO PP. Qui grauatos se esse à peræquatoribus conqueruntur, & iniusto oneri impares esse proclamant: competitionis habeant facultatem, vt quid remissum gratia, quid interceptum fuerit fraude, conuincant: & ex eo leuamen accipiant, quod per deformia & criminosa commercia sibi impositum esse deplorant, vt aliis demeretur: quod intra annum post codicum oblationem, quo videbitur, de iniusto conqueratur onere, iniquitatem peræquatoris accuset, ac præstitam gratiam habita competitione conuincat, vt quod ei fuerat superfusum, ille cognoscat, quem debitæ functioni fraus clandestina subtraxerat. emenso autem eo tempore actio denegabitur, exceptis minoribus qui fuerint indefensi: his etiam qui aberunt reipublicæ causa: qui tamen ex eo tempore quæ sunt statuta, custodient, ex quo ad agendum habuerint facultatem. DAT. III. KALEND. DEC. CP. DN. THEODOS. A. III. ET ABVNDANTIO V. C. COSS.

Actio vel competitio aduersus iniquam peræquationem datur intra annum post completam peræquationem traditosque peræquationis libros, ex die clausi renuntiatique census, vt ait *l. 5. C. Th. de censu siue ads.* Excipiuntur minores indefensi & absentes Reip. causa, quibus non ex eo die annus computatur, sed ex quo agendi facultatem habuerint. Ait, *quo videtur*, id est apud tribunal quocunque videbitur. Theodosianus apertius, *cui videbitur.*

VI. IMPP. ARCADIVS ET HONORIVS AA. EVSEBIO PP. Peræquatores ac discussores, si incurrerint culpam negligentiæ vel gratiæ, non solum honorum iacturam, verum etiam annonarum in quadruplum mulctam subire debebunt. ea vero quæ in damnum prouincialium fuerint accepisse conuicti, in quadruplum cogentur exsoluere. DAT. IV. KAL. APR. MED. ARCADIO ET HONOR. III. AA. COSS.

Peræqoatores vel discussores ob culpam vel gratiam damnati infames sunt. legendum, *honorum* non *honorum*, vt Græci, οὐ μόνον τῆς ἀξίας, vt Accursius citans *l. indices. & l. quoties. §. de dignitat.* vt etiam *l. 10. C. Th. de censit.* Fisco percepta emolumenta siue salaria in quadruplum. Prouinciali quoque extorta, dum erga alium forte cupiunt esse gratiosi, in quadruplum restituunt. qua de re diximus aliquid in tit. de superexactoribus.

VII. IMPP. HONORIVS ET THEODOSIVS. AA. SEBASTIANO COM. ORDINIS PRIMI. Apud eum possessio firma permaneat, cui eam à peræquatore semel traditam fuisse

constiterit. reliqua vero temporis anteacti à nouo domino fiscum postulare non patimur, ne alterius culpa alter incipiat subiacere dispendio. Si quis vero priuatus aut obligatam sibi possessionem, quæ deserta hucvsque permansit, aut ex aliquo titulo deberi sibi iure confirmat: allegationes suas sine mora vel per se vel aliam personam legibus ordinatam manifestare debebit: ita vt æquitatis ratione suadente, ad petitorem fuerit translata possessio: is qui à peræquatore eam susceperit, rei melioratæ susceptis subleuetur expensis. Verum ne sub specie litis dominationes semel constitutæ turbentur: sex mensium spatium censemus debere seruari, intra quod is qui putat sibi rem probabili ratione competere, debitas exerat actiones. Quod si tempus adscriptum silentio fuerit interueniente transactum: nullum penitus repetendi volumus esse principium. Quod si quis eo tempore, quo peræquator prædium alicui addicit, de suo iure vel per se aut per homines suos non crediderit actitandum: sex mensium curriculis euolutis, in perpetuum conquiescat. DAT. PRID. ID. MAR. RAV. HONORIO XI. ET CONSTANTIO II. COSS.

Solent peræquatores à dominis deserta & destituta prædia aliis tradere, atque ita dominium mutare, sine onere tamen reliquorum, quod accipientem à domino proculdubio sequeretur, vt constat ex titulo *sine censu vel rel.* Post addictionem peræquatoris, creditores excluduntur, quibus prædia sunt obligata vel debita, nisi de iure suo experiantur intra sex menses, & nouo domino reddant emponemata. Eadem præscriptione antiquior dominus excluditur, *l. locorum, tit. seq.* Ait, *Dominationes*, id est, dominia.

De omni agro deserto & quando steriles fertilibus imponuntur.

TIT. LIX.

NOn idem est desertum & derelictum. Derelictum occupantis fit, desertum non item, *l. 8. hoc tit.* Vsucabitur tamen biennio. Desertum est quod incultum & squalidum est. Quod sequitur, *& quando steriles fertilibus imponuntur*, idem est ac si diceret, ἐπιβολή.

I. IMP. CONSTANTINVS A. CAMPESTI. Cum diuus Aurelianus parens noster ciuitatum ordines pro desertis possessionibus iusserit conueniri, & pro his fundis, qui inuenire dominos non potuerunt, quos perceperamus earundem possessionum triennij immunitate percepta, solemnibus satisfacere, seruato hoc tenore præcipimus, vt si constiterit ad suscipiendas easdem possessiones ordines minus idoneos esse, eorundem agrorum onera possessionibus & territoriis diuidantur. Accepta.

A Prædia deserta & quotum domini non reperiuntur, curialibus addicuntur sub immunitate triennij: qui si idonei non sint, tunc onus eorum & in possessores eiusdem ciuitatis, & in omne territorium diffunditur. Verbum, *Accepta*, quod est in extremo, est ex subscriptione, vt in *l. 1. j. de fug. col.* verbum, *Data*.

II. IDEM A. Si quis ab emphyteuticario seu patrimoniali possessore, priuati iuris quippiam comparauerit, cuius substantia alias possessiones sustentare consueuerat, & succisis quasi quarundam virium neruis reliqua labuntur: earum possessionum onera subiturus est, quæ penes distractorem inutiles B permanebunt. DAT. VIII. ID. DEC. THESSAL. FELICIANO ET TITIANO COSS.

Si emphyteuticarius vel patrimonialis possessor fundum proprij priuatique iuris ad se pertinentem vendiderit, quo emphyteutici seu patrimonialis iuris prædia sustentare solebat, ac deinde reliquari eaque prædia deserere cœperit, onus reliquorum transfertur ad emptorem qui eum fundum comparauit, quo venditor alios tueri solebat. Atque ita emptorē sequuntur non tantum fundi comparati reliqua, sed & aliorum reliqua, qui fundo comparato sustentabantur. quod addi conuenit ad tit. *sine censu vel reliq. fund. comp. non pos.*

III. IMPP. VALENTINIANVS ET VA- C LENS AA. AD MAMERTINVM PP. Quicunque deserta prædia meruerint, sub certa immunitate ad possessionem impetratorum non prius sinantur accedere, quàm vel fideiussoribus idoneis periculo curialium datis, vel fundis patrimonij sui maxime vtilibus obligatis, idonea cautione firmauerint susceptam à se possessionem nullo detrimento publico relinquendam.

Vt ij quibus deserta prædia addicuntur sub certa immunitate veluti triennij, *l. 1. hoc tit.* vel biennij, *l. 7. hoc tit. l. 12. C. Th. de censitor.* pignoribus vel D fideiussoribus caueant se damno publico minime deserturos, *l. 6 hoc tit. l. 7. j. de fun. pat.*

IV. IDEM AA. ET GRATIANVS A. AD CRESCENTIVM VIC. AFR. Heredes scripti etiam pro minus idoneis fundis fiscale onus cogantur agnoscere: vel si renuntiandum hereditati putent, cedant his omnibus rebus, quas ex iisdem bonis quocunque titulo & iure perceperint. DAT. IV. ID. IVL. CONTIONACI GRATIANO A. II. ET PROBO COSS.

Non potest heres scriptus prædia hereditaria ita diuidere vt fertilia amplectatur, sterilia deserat E onerum publicorum euitandorum causa, siue hereditario siue legati, siue fideicommissi iure ei ex eisdem bonis ea deferantur, sed aut omnium tributa agnoscere debet, aut ab omnibus recedere.

V. IMPP. VALENS ET GRATIANVS AA. AD. ANTHEMIVM PP. Qui vtilia reipublicæ loca possident, permistione facta etiam deserta suscipiant: vt si earum partium grauentur accessu, quas ante per fastidium reliquerunt, cedant aliis curialibus, qui vtra-

que hac condicione retineant, vt præſtatione ſalua cum deſertis & culta poſſideant, ſublata à paucis, quos iniquum eſt electa retinere, cum municipes grauatura ſit pars relicta.

Qui fertilia & ſterilia Reip. loca permiſtim poſſident, vt omnia retineant, vel vt omnibus ſaluo canone curialibus cedant. Nec enim poſſunt fertilibus retentis ſterilia deſerere. In curiales transfertur onus vniuerſitatis prædiorum, non partis.

VI. Imppp. Gratianvs, Valentinianvs et Theodosivs AAA. Nebridio com. r. p. Vt quiſque conductor fuerit inuentus poſſeſſor fundi, vt quiſque qui ex publico vel templorum iure deſcendit: huic ager iungatur inutilior. Quod ſi contra id reluctandum exiſtimauerit: alius poſſeſſor ſub eadem præſtatione quæratur: vel ſi voluntarius, qui ſit conductor, non inuenietur: tunc ad poſſeſſores antiquos, id eſt, decuriones vel quoſlibet alios, loca iuris prædicti adiunctis inutilibus reuertantur, idoneis fideiuſſoribus præſtitis. Dat. xv. kal. Feb. cp. Merobavde ii. et Satvrnino Coss.

Vt conductori fundorum Reip. vel ſacrorum templorum cum fertilibus adiungantur inutiles, vel vt alius ſub eadem penſione eorum voluntarius conductor quæratur, vel eo non inuento vt fundi ad veteres poſſeſſores reuertantur: Reip. ad curiales: templorum, ad illos qui prædia templis largiti ſunt.

VII. Idem AAA. et Arcadivs A. Cynegio pp. Quicunque defectum fundum patrimonialem exercuerit, fertilem idoneumque præſtiterit: ſaluo patrimoniali canone, perpetuo ac priuato iure defendatur, & velut domeſticum & auita ſucceſſione quæſitum ſibi habeat, ſuis relinquat: neque D eum aut promulgatione reſcripti, aut reuerentia ſacræ adnotationis quiſquam à fructu impenſi operis excludat. Ceterum eos qui optimas ac fertiles poſſident terras, aut etiam nunc ſibi exiſtimant eligendas: pro defecta ſcilicet portione ſummam debiti præſentis iubemus implere. illos etiam qui emphyteuticario nomine nec ad plenum idoneas, nec omnibus modis vacuas detinent: ſic ex illis quoque, quæ præſidio indigent, iuſtam ac debitam quantitatem debere ſuſcipere, vt indulto temporis ſpatio poſt biennium decretum canonem ſoluendum eſſe meminerint. E nemo tamen qualibet meriti & poteſtatis obiectione ſubmoueatur, quo minus ad diacathociæ vicem defectas poſſeſſiones patrimonialis iuris accipiat, eorum tributa & canonem ſ[illegible]rus: illud ſpeciali obſeruatione procurans, vt primo vicinas & in eodem territorio ſortiatur. dehinc ſi neque finitimas, neque in eiſdem locis repererit conſtitutas: tunc demum etiam longius poſitas, ſed in A quantum fieri valet, pro interiecto ſpatio ſibimet cohærentes, pro modo & æquitate ſuſcipiat: vt id conſenſu omnium fiat, quod omnibus profuturum eſt.

Lex eſt de iis qui patrimoniales fundos emphyteuticario iure detinent, vt ſi defectos acceperint & idoneos reddiderint, eos perpetuo priuatoque iure poſſideant & in heredes transferant ſaluo canone. Et vt qui idoneos eo iure ſuſceperunt, defectos ſuſcipiant cum onere canonis, non reliquorum, qui medij generis, vt etiam ex defectis ſuſcipiant pro rata cum eodem onere, ſalua immunitate biennij. In *l. 1.* datur immunitas triennij, quæ eſt de fundis à dominis B deſertis & in curiales transferendis: Hæc de fundis patrimonialibus defectis. & iis qui meliores fundos detinent adiungendis ad diacathociæ vicem, id eſt, poſſeſſionis titulo & iure, vt eos retineant iure priuato quaſi poſſeſſores, vt habeant dominium poſſeſſionis, *l. 11 J. hoc tit.* vt ſunt poſſeſſores; *l. 12. J. de fun. pat. l. 4. J. de diu. præd.* & ita in *l. 1. C. Th. de fiſc. debit. de diacatochis*, id eſt, de poſſeſſoribus qui canonem fiſco debent, interpretor. & ab hac defectorum adiunctione lex ait, nec dignitatem nec poteſtatem vllam excipi. Adiungi finitimos primum, deinde longe poſitos. Adiunctionem huiuſmodi ſuſcipere omnes debere, cum ſit publice omnibus profutura; *l. ſeq.*

C VIII. Impp. Valentinianvs, Theodosivs, et Arcadivs AAA. Tatiano pp. Qui agros domino ceſſante deſertos, vel longe poſitos, vel finitimos, ad priuatum pariter publicumque compendium excolere feſtinat: voluntati ſuæ noſtrum nouerit adeſſe reſponſum. Ita tamen vt ſi vacanti ac deſtituto ſolo nouus cultor inſederit, ac vetus dominus intra biennium eadem ad ſuum ius voluerit reuocare: reſtitutis primitus quæ expenſa conſtiterit, facultatem loci proprij conſequatur: nam ſi biennij fuerit tempus emenſum, omni poſſeſſionis & dominij carebit iure qui ſiluit.

Quæ ad hanc legem pertinent expoſuimus libro de temporibus cap. xxi. & ad rubricam.

IX. Imppp. Theodosivs, Arcadivs et Honorivs AAA. Rvfino pp. Qui fundos patrimoniales iure priuato canone ſaluo ſuſceperunt, hanc omnes ſine vllius exceptione perſonæ propoſitam intelligant optionem, vt aut ea loca, quibus minor eſt ſoli fœcunditas, cum his, ex quibus fructus vberes capiunt, ſuſcipere & tenere non abnuant: aut ſi eorum refugiunt ſterilitatem, opimioribus cedant. Dat. viii. Id. Nov. Tyro Arcadio iii. et Honorio ii. AA. Coss.

Vt qui fundos patrimoniales ſub præſtatione canonis, iure priuato ſuſceperunt, eis abſcedant, niſi fertilibus ſteriles imponi patiantur. Alij ſuſcipiuntur iure priuato quaſi ſint ſuſcipientium proprij, alij iure emphyteuticario quaſi alieni: vtrique tamen ſub canonis præſtatione.

X. Impp. Arcadivs et Honorivs AA. Evtychiano pp. Qui per potentiam fundos opimos ac fertiles occuparunt cum quæstuosis vberibusque pro rata portione suscipiant infœcundos ex eadem substautia. Dat Non. Mar. cp. Honorivs A. iv. et Evtychiano Coss.

Lex ait fertilibus adiungi steriles ex eadem substantia, & *l.* 12. ex eisdem bonis, Nou. *περὶ ἐπιβολῶν* nondum edita, *ἐκ τῆς αὐτῆς οὐσίας*. quod exposui Obseru. 4. cap. 30.

XI. Idem AA. Adriano pp. Locorum domini intra sex menses edictis vocati reuocantur. qui si adfuerint, & propria teneant: & ea quæ ex præterito contraxerint, debita redhibere cogantur. Si vero impares esse earúm rerum tributis propria confitentur absentia, nec adesse voluerint: penes eos qui hæc susceperint, & certum quem tributorum canonem promittunt, proprietas possessionis intemerata permaneat: vt postquam ea exsoluerint, sciant sibi inquietudinem submouendam, nec subreptione cuiusquam competitionis loca, quæ tenuerint, auferenda. quibus etiam illud indulsimus, vt ex eo tempore, ex quo primùm loca, de quibus agitur, cœperint possidere, tributa poscantur. Dat. vi. kalen. Sep. Stilicone et Avreliano Coss.

Vt prædia deserta à domino susceptoribus sine onere reliquorum addicantur, excluso domino præscriptione semestri, de qua & in *l. vlt.* ȝ. *tit. prox.* exclusa competitione omni.

XII. Impp. Honorivs et Theodosivs, AA. Selevco pp. Hac definitione sancimus, nullum possessorem, neque munificum prædium pro alienis debitis vel destitutione esse retinendum: neque eorum prædiorum defectione prægrauari, quæ ex iisdem bonis, quæ retinentur, nequaquam esse monstrantur: nec vllis præstigiis atque commentis exactio mutiletur. Dat. prid. kal. feb. Rav. Honor. viii. et Theod. v. AA. Coss.

Lex significat *ἐπιβολὴν* non fieri, siue sterilia fertilibus non imponi, nisi sint ex eisdem bonis, vt *l.* 10. Eadem bona sunt veluti *ὁμόδουλα* & *ὁμόκηνσα*, vt *Nou.* 128. *&* *Nou.* 168. cuius titulus, *ἐπαρχικὸς τύπος περὶ ὁμοδούλων*, nondum edita. Pro *defunctione* emendaui, *defectione*.

XIII. Idem AA. ad Probvm. Omnium prædiorum actores ac domini requirantur. quorum si vitio probantur debita fuisse contracta, in absoluto est vt debeat dominium commutari. Dat. iii. Id. Ivn. cp. Constante et Constantio Coss.

Prædia deserta & destituta à dominis vel actoribus eorum eis auferuntur, & alis dominis iure addicuntur, *quorum*, inquit, *vitio probantur debita fuisse contracta*. dum scilicet prædia inculta deserunt. Ea peræquator addicit, *l. vlt.* ȝ. *tit. prox.*

XIV. Idem AA. Avreliano pp. Rura & possessiones quas curiales quolibet pacto publicatis apud acta prouincialia desideriis suis vel reliquerunt, vel possidere alios permiserunt: penes eos qui eas excoluerunt, & functiones publicas recognoscunt, firmiter perdurabunt, nullam habentibus curialibus copiam repetendi. Dat. iii. Non. Dec. Honorio x. et Theod. vi. AA. Coss.

Puto deserti prædij apud acta præsidis repetitionem ne intra quidem biennium esse vel sex menses: quia pro derelicto habitum videtur.

XV. Idem AA. Sebastiano Comiti Primi Ordinis. Si quis deserta prædia, quæ naualem sustinent functionem, & in desertis nunc vsque remanent, sub peræquationis iure perceperit: meliore condicione in omnibus titulis conuenit ea releuari, vt grauis sors naualis esse non possit pro ea, quæ resedit, portiuncula, cum aliis fuerit dispendiis liberata. Dat. Pri. Id. Mar. Rav. Honorio A. xi. et Constantino ii. Coss.

Si qui deserta prædia à peræquatore susceperit, quæ nauiculario oneri obnoxia sunt, hoc quidem onere non liberatur, sed in omnibus aliis titulis fiscalibus leuiora onera agnoscit.

XVI. Impp. Theodosivs et Valentinianvs AA. Celeri Proc. Afri. Iubemus neminem curialem pro alieni territorij debitis attineri, sed tantum municipem pro gleba propria conueniri. Dat. v. kal. Mai. Rav. post. Cons. Felicis et Tavri vv. cc.

Territorium & glebam dicit pro eodem, vt *l.* 11. ȝ. *de oper. publ. l.* 3. ȝ. *de nat. lib. l. nulli*, ȝ. *de episc. & cler.* Municipem quoque & curialem pro eodem, vt *l.* 5. ȝ. *hoc tit. l.* 2. ȝ. *de fug. col l.* 41. *C. Th. de oper. pub.* Curialis igitur glebæ propriæ non alienæ nomine tenetur, *l.* 12. ȝ.

XVII. Idem AA. Hermocrati pp. Si quis auctoritate nostri numinis de fundis patrimonialibus steriles sub certi canonis pollicitatione susceperit; firmiter eum volumus possidere, sub eiusdem tamen canonis solutione, quem nostræ maiestatis auctoritas per annos singulos soluendum esse præscripserit, nullamque eos descriptionem, siue adiectionem, aut innouationem in posterum sustinere: quoniam nimis absurdum est eos, qui nobis hortantibus fundos inopes atque egenos magno labore impenso aut exhausto patrimonio vix forte meliorare potuerunt, vt pote deceptos inopinatum onus suscipere, illudque velut quadam circum[illegible]tione deposci: quod si se daturos præscissent, fundos minime suscipere aut etiam colere parerentur. Dat. xii. kal. Dec. cp. Theodosio A. xviii. et Albino Cos.

De

De hac lege scripsimus in *tit. de col. den. vel rer.* §. Pro, *egenos*, Nouella integra habet, *ieiunos*.

De fundis limitotrophis & terris, & paludibus, & pascuis limitaneis vel castellorum.

Tit. LX.

Fundi limitotrophi dicuntur hoc loco, & *l. nulli*, §. *de fun. pat.* quod inde milites limitanei alantur. *l. 8. cod. tit. l. 1. hoc tit.* non quod ad milites limitaneos pertineant. At fundi limitanei qui dicuntur, ad milites limitaneos pertinent, itemque paludes & pascua, *l. 3. hoc tit.* fundi autem castellorum ad milites castellanos pertinent, *l. 2. hoc tit.*

I. Imppp. Valentinianvs, Valens et Gratianvs AAA. ad Licinivm pp. Tiberianus ad possibilitatem singulorum quorumcumque locorum intuens, statuit certas possessiones, quæ ad limitem frumenta conueherent. quocirca generali lege sancimus Tiberiani dispositionem oportere obseruari, amouentes quidquid vel potentia cuiuscunque elicuit, vel furtiua deprecatio: addentesque nihilominus in futurum nulli licere aduersus vtilem vetustatem & præsentem legem nostram, importuna & respuenda reposcere. Dat. xviii. kal. Oct. Aqvileiæ, Arcadio A. et Bavtone Coss.

Confirmat Tiberiani præf. prætorio dispositionem de fundis limitotrophis.

II. Impp. Honorivs et Theodosivs AA. Asclepiodoto pp. et cons. ordinario. Quicunque castellorum loca quocunque titulo possident, cedant ac deserant, quia ab his tantùm fas est possideri castellorum territoria, quibus adscripta sunt, & de quibus iudicauit antiquitas. Quod si vlterius vel priuatæ conditionis quispiam in his locis, vel non castellanus miles fuerit detentator inuentus, capitali sententia cum publicatione bonorum plectetur. Dat. v. Non. Mart. cp. Asclepiodoto et Mariniano Coss.

Vt soli castellani milites possideant castellis agros deputatos, non priuati, non alij milites.

III. Impp. Theodosivs et Valentinianvs AA. Nomo magistro Officiorvm. Agros limitaneos vniuersos cum paludibus omnique iure, quos ex prisca dispositione limitanei milites ab omni munere vacuos ipsi curare pro suo compendio atque arare consueuerant: & si in præsenti coluntur, ab his firmiter ac sine vllo concussionis grauamine detineri: & si ab aliis possidentur, cuiuslibet spatij temporis præscriptione cessante ab vniuersis detentatoribus vindicatos, iisdem militibus sine vllo prorsus (sicut antiquitus statutum est) collatio-

A nis onere volumus adsignari. In his etiam contra eos, qui præceptionibus nostris obuiam venire tentauerint, proscriptionis pœna valitura. Nam si quis forte, quod minime audere debuerat, emptionis titulo memorati iuris possidet prædia: competens ei actio contra venditorem intacta seruabitur. Dat. prid. Id. Sept. cp. Maximo ii. et Paterno Coss.

Pars est Nouellæ Theodosij de ambitu & locis limitaneis inibi redhibendis, quam habemus integram, sicut & *l. 4. §. de off. mil. iud. & l. cura, §. de*
B *off. mag. off.* Pertinet valde ad hanc partem quod Lampridius scribit, Alexandrum agros limitaneos militibus donasse, ita vt eorum essent si heredes eorum militarent, nec vnquam ad priuatos pertinerent: dicentem attentius eos militaturos si etiam sua rura defenderent: addidisse his & animalia & seruos, vt possent colere quod acceperant. Idem enim hac lege cauetur ne agri illi in priuatorum iura vllo titulo transeant, nec præscriptione vlla temporis eis adquirantur, & vt à limitaneis militibus firmo iure possideantur sine vllo tributi vel collationis onere, cum paludibus & omni iure suo, puta pascuis, animalibus, seruis, salua scilicet illa conditione, si militarent.

C

De pascuis publicis vel priuatis.

Tit. LXI.

I. Impp. Valentinianvs et Valens AA. ad Rvfinvm pp. Cum nulla ratio sit, cur in pascuis saltibus rei priuatæ pensio debeat ampliari: nequaquam pro libidine ordinum augmenta facienda sunt. etenim idcirco grauiorem pensionem imponi ab ordinibus accepimus, vt animalia ex rebus priuatis nostris à locorum pastibus
D arceantur. quod fieri non oportere diuæ memoriæ Iulianus prorogata iussione constituit. Quare excellens auctoritas tua conuentis prouinciarum rectoribus, non eam licitationis necessitatem patiatur inferri, quam repentinam faciunt ciuitates, sed eam manere decernat, quam statuit antiquitas. Dat. viii. kal. Oct. Lvceriæ, Valentiniano et Valente AA. Coss.

Sunt saltus pascui quidam rei priuatæ principis, qui certa pensione locantur, ita tamen vt & animalia rei priuatæ in eis ius sit compascere, quæ ne arceantur prætextu grauioris pensionis, constituunt Impp: ne in
E eis saltibus pensionum vllæ adiectiones admittantur.

II. Impp. Arcadivs et Honorivs AA. Simplicio comiti et Magistro vtrivsqve militiæ. Insignis auctoritas tua hac conditione à publicis pratis Apamænis animalia militum prohiberi præcipiat, vt vniuersi cognoscant de emolumentis eorum cuique officij facultatibus duodecim libras auri fisci commodis exigendas, si quisquam postbac memorata prata mutilare tentauerit: non minore decernenda pœna;

si etiam prata priuatorum Antiochenorum A fuerint deuastata. Ita tamen vt fine læsione prouincialium prouideant euriales, quo pacto animalium militarium pastui consulatur. DAT. V. IDIB. MART. CP. HONORIO A. IV. ET EVTYCHIANO. V. C. COSS.

De huius loci restitutione scripsimos satis libro primo Obseru. cap. xix. Confirmatur Basilicis, in quibus ita est, μηδεὶς τοῖς λειμῶσιν Ἀντιοχείας χρησάσθω.

III. IMPP. HONORIVS ET THEODOSIVS AA. COMITIBVS ET MAGISTRIS MILITVM. Prata prouincialium nostrorum, & præcipue B rei priuatæ nostræ, perniciosum est militum molestia fatigari. Ideoque lege ad amplissimam præfecturam promulgata censuimus, ne hoc deinceps vsurpetur. super qua re vniuersos, quorum interest, conuenire tua magnificentia non moretur: neque permittat possessores vel colonos pratorum graui qualibet importunitate vexari. DAT. NON. SEPT. HONORIO X. ET THEODOSIO VI. AA. COSS.

Ne possessores vel coloni super pratis à militibus vllam molestiam sustineant. qua de re legem se promolgasse scribont ad amplissimam præfectutam, C id est, ad Aurelianum præf. præt. quæ est lex 4. *C. Th. de pascuis.*

De fundis patrimonialibus, & saltuensibus, & emphyteuticis, & conductoribus eorum.

TIT. LXII.

PAtrimoniales fundi sunt qui ad patrimonium D principis pertinent, ad domum diuinam, vt Procopius scribit 1. *de bel. Got.* Alij sunt fundi rei priuatæ, alij diuinæ domus: sicut alius Comes patrimonij, alius Comes rei priuatæ, alius Comes domorum. Res quidem priuata etiam patrimonium dicitur, *l. 3. ĵ. de fun. rei pri.* qoia vt largitiones aliæ sunt sacræ, aliæ priuatæ, ita patrimonium aliud est priuatum, *l. 8. C. Th. de iu. fisc. l. vlt. ĵ. de agr. & man.* aliud sacrum, *l. 1. ĵ. de indict. l. vlt. ĵ. de vest. & com.* quod à re priuata separari solet & domibus, vt in edicto 4. & 8. Condicio patrimonialium propria hæc est, vt locentur, non vt in ius priuatum transferantur, *l. 10. hoc tit.* solent tamen vendi & donari iure priuato principis iussu, *l. 39. §. vlt. D. de legat. 1. l. 9. & 10. hoc tit. l. 9. ĵ. de om. agr. deser.* præterquam in tractu O- E rientis, *l. 13.* vel in emphyteusim dari, quibus generibus etiamsi dentur saluo canone, quodammodo propriam condicionem mutant. Saltoenses sont pastioni deputata nemora, qui & patrimoniales sunt, *l. vlt. hoc tit.* Emphyteutici suot qui emphyteutico iure dantur, qui & patrimoniales sunt, *l. 12.* sicut limitotrophi quoque patrimoniales quidam sunt, *l. 8. & 13.* qui & hae rubrica ceteris adnecti debuissent.

I. IMP. CONSTANTINVS A. CVPITO. Si quis fundos emphyteutici iuris salua lege fisci citra iudicis auctoritatem donauerit, donationes firmæ sint: dummodo suis quibusque temporibus ea quæ fisco pensitanda sunt, repræsentare cogantur. D. XVII. KAL. IVL. TREV. CONSTANTINO A. IV. ET LICINIO III. COSS.

Fundum patrimonialem siue fiscalem ab emphyteuticario donari posse saluo canone emphyteutico, nec exigi auctoritatem iudicis. Vendi non posse puto sine coosensu rationalis, idemque esse in emphyteuticario priuatorum.

II. IDEM A. AD DRACONTIVM. Patrimonialis fundi pensitationem seu aurariam, seu frumentariam, intra tempus omissam minorum dominio non nocere præcipimus: nec ad fraudem iuris eorum accedere, si quod solenniter debetur, paulo serius inferatur. ita tamen vt permanente substantia paruulorum, iudex tutorem vel curatorem, per quem differtur illatio, negligentiæ suæ & deserti officij pœnas exigat, & damna deplorare compellat.

Fundum patrimonialem à possessore, tributis intra tempora non solotis, fisco committi, nisi minor sit xxv. annis. quo casu dominium fundi minori ætatis beneficio conseruatur, & tutor curatorve in æstimationem conuenitur.

III. IMPP. VALENTINIANVS, ET VALENS AA. AD GERMANIANVM COM. S. L. Quicumque possessiones ex emphyteutico iure susceperint, ea ad refundendum vti occasione non possunt, qua asserant desertas esse cœpisse, tametsi rescripta per obreptionem meruerint. sed nec auelli eas ab his posse, nec si licitatio ab alio fuerit promissa: sed eas in perpetuum apud eos qui eas susceperint, & eorum posteritatem remanere, nec si super hoc rescriptum fuerit aduersus eos imperratum. DAT. VIII. KAL. OCT. MED. VALENTINIANO ET VALENTE AA. COSS.

Vt emphyteuticariis prætextu supra adiectionis vel rescripti auferri fundus emphyteuticarius patrimonialis non potest: ita nec relinqui ab eis prætextu defectionis & squaloris, vel etiam referipti. Fundus apud eos & posteritatem eorum perpetuo remanet. Ait, *ad refundendum*, id est, ad reddendum eas possessiones, vt *l. item quod, D. de in diem ad. l. generaliter, §. proinde & si pretium, D. de fid. lib.*

IV. IDEM AA. AD FLORIANVM COM. R. P. Fundi patrimoniales, & qui ex emphyteutico iure ad domum nostram diuersis generibus deuoluti sunt, sic eis, qui eos popuscerint, cedunt, vt commissi metus esse non possit. neque enim magis commodamus nostra, quam tradimus ea iure dominij. ita tamen vt ea quæ in nostra possessione positi præstiterint, & in posterum soluant. DAT. IDIB. MART. TREVERIS VALENTINIANO II. ET VALENTE II. AA. COSS.

Vt fundi patrimoniales & emphyteutici iuris ad dominum principis deuoluti, forte ex causa desertionis, vel permutationis colonorum, poscentibus saluo canone addicantur, & ne ob cessationem canonis committantur, quod pugnare videtur cum *l.* 2. ꝗ. nisi hæc accipiatur de canone, illa de tributis, *l.* 1. ꝗ. *de susceptor.*

V. Imppp. Valens Gratianvs et Valentinianvs aaa. ad. Modestvm pp. Si qui à prioribus colonis, vel emphyteuticariis destitutum patrimonialem fundum à peræquatore vel censitore susceperint: perpetuo eundem atque inconcusso iure possideant, nec quisquam secundus petitor accedat. Dat. iv. Non. Nov. Gratiano a. iv. et Merobavde Coss.

Vt qui à peræquatore vel censitore desertum agrum patrimonialem susceperit, perpetuo eum firmoque iure possideat, submota competitione omni.

VI. Imppp. Gratianvs, Valentinianvs, et Theodosivs aaa. Nebridio com. r. p. Hi quibus patrimoniales possessiones per Asianam & Ponticam diœcesim vel à nobis, vel à diuis parentibus nostris sacra largitate donatæ sunt, inconcusse possideant, atque ad suos posteros transmittant. quod quidem non solùm in heredibus, sed etiam in contractibus omnis generis volumus custodiri. Dat. iv. kal. Apr. cp. Richomere et Clearcho Coss.

Vt hi quibus patrimoniales fundi donati sunt per Asianam & Ponticam diœcesim, eos firmo iure possideant, saluo canone scilicet, & in heredem, emptorem, donatariumve transmittant. Pro, *contractibus* quidam Codices habent, *contractoribus.*

VII. Idem et Arcadivs aaaa. Cynegio pp. Quicunque ad emphyteusim fundorum patrimonialium, vel reipublicæ iussu nostri numinis venerit: is si redundantia fortunarum idoneus fuerit ad restituenda, quæ desertis fortè possessionibus requirentur, patrimonium suum publicis implicet nexibus. Si vero minor facultatibus probabitur: datis fideiussoribus idoneis ad emphyteusim accedat: scientibus his, quos talium rerum cura sollicitat, in se negligentiæ damna, si huiusmodi cautio defuerit, esse vertenda. Dat. vi. kalend. Mai. cp. Honorio nb. p. et Evodio Coss.

Vt qui fundum patrimonialem vel Reipub. accipit in emphteusim, de damno desertionis caueat pignoribus aut fideiussoribus periculo curialium, vt *l.* 3 ꝗ. *de omni ag. des.*

VIII. Idem aaa. Clearcho pp. Omnes fundi patrimoniales per Mesopotamiam & Osroënam prouincias, quos constat diuorum retro principum sanctionibus limiti deputatos, ad ius pristinum sine vllius assertionis reuocentur obstaculo, præbituri omnia quæ antea impendenda necessitatibus limitis præberi consueuerant: ita vt nulli penitus audiantur, qui aut rescripto aut adnotatione dominium, vel emphyteusim, vel conductionem quolibet genere largitatis de nostra liberalitate meruerunt. Dat. prid. kal. Mai. cp. Honorio nb. p. et Evodio Coss.

Vt fundi patrimoniales limitrophi eripiantur iis qui eos dominij, vel emphyteuseos, vel conductionis iure impetrauerint, & ad ius pristinum reuertantur. De iis loquitur qui sunt per Mesopotamiam & Osroënam prouincias, de quibus *Nov.* 154. & 157. quæ duæ sunt prouinciæ diœceseos Orientis, *l.* 13. ꝗ. generaliter de diœcesi Orientis.

IX. Impp. Arcadivs et Honorivs aa. Evtychiano pp. Vniuersi cognoscant, nihil priuato iure saluo canone fundis emptis cum patrimonialibus esse commune: ita vt ad eos nunquam patrimonialium fundorum peræquator accedat: graui multa feriendo eo, qui statuta nostræ clementiæ ausus fuerit temerare. Dat. prid. Id. Nov. Honorio a. iv. et Evtychiano Coss.

Lex loquitur de emptis non de donatis: vt patrimonialis fundi empti à principe iure priuato, id est, dominij iure in emptorem translati, saluo canone iam patrimoniales non censeantur esse, & vt peræquator fundorum patrimonialium ad eos fundos non accedat.

X. Idem aa. Evtychiano pp. Fundos patrimoniales eos duntaxat, qui saluo canone iure priuato nostra liberalitate concessi sunt, cum his patrimonialibus, qui in condicione propria constituti sunt, illustris auctoritas tua iubeat exæquari: ita vt releuato onere quod imminet fatigatis, & translato in eos qui integris viribus florent, adscriptio tributorum æqua lance diuidatur. Dat. iv. Id. Apr. cp. Theodoro Cos.

Lex superior est de fundis patrimonialibus emptis iure priuato. Hæc de donatis iure priuato. Alij dantur in emphyteusim vel locantur. Peræquatore misso fundorum patrimonialium non ij tantum qui à conductoribus detinentur, qui à dominio principis non recesserunt, sed & ij quorum dominium in alios translatum est ex donationis causa, saluo canone exæquationi subiiciuntur.

XI. Impp. Honorivs et Theodosivs aa. Probo comiti s. l. Ius emphyteutici prædij, quod sine obligationis vinculo tetentatum est, iudicio nostro immutabile perdurare præcipimus, possessionem autem quæ sine obligatione speciali fuerit vitiosa, vetustate temporis volumus adiuuari. Dat. Id. Apr. Ravennæ Honorio ix. et Theodosio iii. aa. Coss.

Non rectè dantur fundi patrimoniales in emphyteusim sine pignoribus. *l.* 7. ꝗ. sed si qui retentati, id est, diu detenti sint sine pignorum obligatione, non ideo emphyteuticario auferuntur, quinimo vetustas

illa vitium corrigit possessionis. male legebatur, *nolumus.* emendaui ex scriptis & ex Græcis, *volumus.* sed & pleraque alia in superiorum contextu.

XII. Impp. Theodosius et Valentinianus AA. Tauro pp. Possessores vel emphyteuticarij patrimoniales, qui fundos minime nunc vsque comparauerunt, eodem largitatis modo nequaquam ad eorum comparationem vrgeantur: sed tanquam pretiis depensis sic eis nostri numinis beneficio potiantur, vt quod iuris alter inferendo pretium consecutus est, hoc nostra liberalitate prædictus emphyteuticarius habeat. Illud quoque ius, in quibus coluit prædiis, quod aut ex successione, aut ex comparatione priuata, aut nostri numinis liberalitate: aut quocumque modo possedit, sciat illibatum intemeratumque seruari: licentia ei concedenda etiam libertates mancipiis ex fundis patrimonialibus atque emphyteuticariis, cùm fundorum sint domini, præstare. Dat. XIV. kal. Iul. Ariobindo et Aspare Coss.

Possessores separantur ab emphyteuticariis, quoniam possessores domini efficiuntur, emphyteuticarij domini non efficiuntur, *l. 1. D. si ager. vect. id est, emphyt. pet.* vt dixi in *l. 9. T. de omni agro. des.* Habentur tamen pro dominis, & in hac lege simpliciter domini appellantur: ideoque fundorum seruos manumittere possunt, quod nequeunt facere non domini, veluti conductores, *l. 2. tit. seq.* idque iuris ita est, siue emerint fundos à principe, siue dono acceperint, siue transmissionis iure, aut venditionis à priori possessore factæ eos obtinuerint liberalitate principis, aut quocunque modo. sic dico, quoniam omnes libri veteres habent, *à nostri numinis*, non, *à nostri nominis*, liberalitatem exercet princeps mutato dominio, successione vel venditione, si non accipiat quod dicitur *ciedanuir*, *Nou. Leonis* XIII. quasi datum noui possessoris admittendi & suscipiendi causa: de quo & in *l. vlt. T. de iur. emphyt.* Quod ait, *Ne ad comparationem vrgeantur*, congruit cum *l. pen. T. de exc. mun.*

XIII. Idem AA. ad Florentium pp. Nulli iam in posterum licere præcipimus patrimoniales, seu limitrophos, vel saltuenses fundos, qui per tractum Orientis positi sunt, ad ius transferre priuatum, siue dempto siue saluo canone iuris fundorum immutatio postuletur: legis temeratores quinquaginta librarum auri pœna coërcentes, tam videlicet petitorem, quàm officium, quod petitionem concedit admitti: licet adnotatio nostra, licet diuina pragmatica contra veritum proferatur. Dat. VI. Id. Iun. cp. Theodosio A. XVII. et Festo Coss.

Ne fundi patrimoniales vel limitrophi, vel saltuenses in diœcesi Orientis in ius priuatum transferantur, legendum, *limitotrophos*, non *limitrophos.* cuius verbi vitium peruenit ad Gallos, qui fundos in limitibus constitutos vocant limitrophos. iidem etiam ignorantia significationis latinæ, adnotationis & protocolli appellationibus vtuntur perperam. Porro tractum in hac lege, diœcesim interpretatus sum. nam hæc vna est ex Nouellis Theodos. sub. tit. de patrimonialib. rei dominicæ & limitotrophis fundis ad Orientem positis.

XIV. Imp. Anastasius A. Matroniano pp. Iubemus omnes qui in quacunque diœcesi, aut quacunque prouincia, vel quolibet saltu, fundos patrimoniales, vel templorum, aut agonothetici, seu releuatorum iugorum, vel cuiuscunque iuris per quadraginta iugiter annos: possessione scilicet non solum eorum quii nunc detinent, verum etiam eorum qui antea possederant, computanda: ex quocunque titulo, vel etiam sine titulo hactenus possederunt, vel postea per memoratum quadraginta annorum spatium possederint: nullam penitus super dominio memoratorum omnium fundorum, vel locorum, vel domorum à publico actionem, vel molestiam, aut quamlibet inquietudinem formidare: sed imposítum canonem pro qualitate iuris, cuius prædia sunt, vel loca, per singulos annos soluentes, pro certo habeant suum esse, quod possident, vel postea possederint. Ita vt omnibus ad excludendam omnem quolibet modo ex publico mouendam quæstionem nudæ ex quocunque titulo, vel etiam sine titulo, corporalis quadraginta annorum iugis possessionis exceptio possit sufficere. hoc etiam adiiciendo, vt illi quoque qui dempto canone huiusmodi fundos ab initio principali iussione datos sibi fuisse confirmant, si per quadraginta annos adempti canonis beneficium iugiter possederunt: neque canonem, cuius ademptionem quadraginta (sicut dictum est) annorum possessio testatur, possint penitus profligari: eo quod nostræ pietati placuit, in vtroque casu, id est, tam saluo, quàm dempto canone, possessorum nostrorum iura in eo statu, in quo per quadraginta annos (sicut dictum est) iugiter manseruut, absque vlla innouatione durare. Dat. III. kal. Aug. cp. Olybrio v. c. Cos.

Aduersus fiscum præscriptione XL. ann. defendi possessorem qui fundos patrimoniales, vel templorum, vel agonotheticos, vel qui fundos quasi releuatos, vel qui fundos quasi donatos dempto canone, cum titulo, vel sine titulo XL. ann. possedit. Coniungenda est cum *l. 4. T. de præscript. 30. ann.* quæ eandem inscriptionem & subscriptionem habet. De hac præscriptione XL. ann. scripsimus satis lib. de temporibus. Ait: *agonothetici*: iuris agonothetici, quos agonotheticos vocat *l. pen. T. de diuer. pred.* agonophoros *l. Titia, 1. §. 1. D. de legat. 2.* qui deputati erant sumptibus sacrorum certaminum, præmiis atque lucari.

De mancipiis & colonis patrimonialium, & saltuensium, & emphyteuticorum fundorum.

TIT. LXIII.

I. IMP. CONSTANTIVS A. Emphyteuticarios grauant coloni agros præter consuetudinem vsurpantes, quos nullis culturis erudierunt: cum solemnitas id eos attrectare permittat, quod eorum labore vel olivetis est obsitum, vel vineis: sed & irriguas fontium aquas vsurpare conantur, quarum fructus solis emphyteuticariis debentur. Ideoque placuit vt deinceps aquarum ius potestasque penes emphyteuticarios permaneat: tantumque ex eis colonis impertiatur, quantum culturis eorum agrorum sufficere manifestum est, quos ipsi colunt, pro modo autem superfluæ irrigationis, quam vltra culturas suas vsurparint, emphyteuticariis possessoribus pensiones accessionesque præbeant. PP. VII. IDVS MART. CARTHAGINE CONSTANTINO A. V. ET LICINIO CÆS. COSS.

Coloni non sunt conductores, sed qui adscripti sunt terræ. Hi non aliam terram colere & exercere possunt, quam eam cuius culturæ seruierunt antequam fundi darentur in emphyteusim. sed neque aquam irriguam vltra modum suæ terræ vsurpare possunt, ceterarum terrarum & aquarum fructus ad emphyteuticarium spectat.

II. IMPP. VALENTINIANVS, ET VALENS AA. AD GERMANIANVM COM. S. L. Libertates quas mancipiis ex fundis patrimonialibus atque emphyteuticis, qui fundorum non sunt domini, præstiterint, rationales huius præcepti auctoritate rescindant. PP. XIII. KAL. MAI. LVPICINO ET IOVIANO COSS.

De hac diximus satis in *l. 12. Ʒ. tit. prox.*

III. IMPP. GRATIANVS, VALENTINIANVS ET THEODOSIVS AAA. POSTVMIANO PP. Cognouimus à nonnullis qui patrimoniales fundos meruerunt, colonos antiquissimos perturbari, atque in eorum locum vel seruos proprios, vel alios colonos subrogari. edicti itaque huius auctoritate sancimus eos, qui deinceps aliquid crediderint huiusmodi attentandum, iisdem possessionibus esse priuandos.

Vt qui fundos patrimoniales iure priuato vel emphyteutico susceperunt, eorum dominio excidant si colonos permutauerint.

IV. IDEM AAA. ET ARCADIVS A. CYNEGIO PP. Super patrimonialium refectione fundorum dudum nostris est legibus constitutum, vt hi qui eos colentes solum eorum verterant, nunc ad alia loca dirigentes, nunc ad militiam conuolantes, ad auitas condiciones & propria iura reuocentur. Ceterum eos qui castrensibus stipendiis otia quieta meruerunt, veterani constituti, nequaquam placet tela in vsum vomeris & ligonis conuertere.

Vt coloni patrimoniales qui ad alia loca diligentes sunt (sic legendum) vel qui militiæ nomen dederunt, reuocentur, nisi iam veterani sint.

De fugitiuis colonis, patrimonialibus, & emphyteuticis, & saltuensibus.

TIT. LXIV.

I. IMPPP. GRATIANVS, VALENTINIANVS ET THEODOSIVS AAA. *. PP. Quicunque paruuli ex municipibus, vel colonis patrimonialibus, vel saltuensibus, quorum tamen aui ac patres implicati huiusmodi functionibus fuerint, conniuentia militaris officij ad stipendium castrense, vel officia diuersa transierint: ad munera patriæ, vel ad agrorum cultus conuentis ducibus, tribunis, ac præpositis reuocentur, neque his stipendia prosint.

Debuit hic titulus incipere à *l. vlt. tit. præcedentis.* Cauetur autem hac lege, vt orti ex curialibus à militia retrahantur in curiam; *l. 17. Ʒ. de decur.* Æque vt orti ex colonis patrimonialibus vel saltuensibus à militia reuocentur ad stiuam, neque his stipendia prosint. Additur in quibusdam codicib, *data*, quod ex inscriptione est. Paruuli dicuntur intra annum XXV. *l. 2. Ʒ. de fun. pat.*

II. IDEM AAA. CYNEGIO PP. Quisquis colonum patrimonialem, aut sollicitatione susceperit, aut occultatione celauerit: non solum ipsum restituere, sed etiam libram auri pœnæ nomine inferre cogatur. PP. VIII. KAL. NOV. CP. HONORIO N. P. ET EVODIO COSS.

De eo qui priuatum colonum sollicitat vt fugiat, vel receptat, & celat, dictum est *l. 12. Ʒ. de agr. cens.* Hæc lex est de eo qui celat patrimonialem.

III. IMPP. HONORIVS ET THEODOSIVS AA. AD ANTHEMIVM PP. Cuiuscunque adnotationis, vel oraculi dudum impetrati, vel post eliciendi auctoritate submota: omnes quos patrimonialium agrorum vinculis fortuna tenet adscriptos, sub quibuslibet gradibus militantes, ad prouinciæ moderatoris iudicium illico sub idonea intercessione mittentur.

Vt coloni patrimoniales à tribunis vel ducibus ad presidem prouinciæ trahantur sub cautione idonea de colonaria condicione iudicium accepturi. His etiam hoc datum inuenio vt tutores non ordinentur; *l. vlt. Ʒ. qui da. tut.*

De collatione fundorum patrimonialium & emphyteuticorum.

Tit. LXV.

I. IMp. Constantinvs A. ad Procvlvm Proc. Afr. Emphyteuticarij possessores, qui mansuetudinis nostræ beneficio ad extraordinaria minimè deuocantur munera, sicut ceteri prouinciales obsequium suum itineribus muniendis impendant. nulla enim ratione debent ab hoc, quod in commune omnibus profuturum est, seiungi. pp. Non. Mai. Carthagini Constantino A. v. et Licinio Cæs. Coss.

Vt emphyteuticarij fundorum patrimonialium excusentur ab extraordinariis muneribus, non tamen à munere viarum muniendarum.

II. Idem A. ad Catvlinvm pp. Africæ. Patrimoniales fundos extraordinariis oneribus, vel mediæ, aut tertiæ portionis obsequiis fatigari non conuenit: cùm eosdem & auri speciem, & frumenti plurimum modum constet persoluere: ita vt qui violare statuta tentauerit, puniatur. pp. vi. kal. Sept. Carthagini Constantino A. v. et Licinio Coss.

Vt patrimoniales fundi excusentur ab extraordinariis muneribus, *l. pen. C. de excu. mun.* vel à mediæ aut tertiæ portionis obsequiis, id est, ne extraordinariorum onerum mediam aut pensionem exoluant, *l. 4. C. Th. eod. tit.* solidam functionem ab eis præstari satis est, puta, aurariam seu frumentariam pensitationem, *l. 2. C. de fun. pat. l. 10. C. de exc. mun.*

III. Imp. Ivlianvs A. Omnes qui patrimoniales fundos siue communiter, siue ex asse retinent, pro his conueniendi sunt ad vniuersorum munerum ad eosdem fundos pertinentium pro rata portione, vel in solidum functiones, sicut vnumquemque priuatorum necessitas publicæ pensitationis adstringit. Dat. v. kal. Apr. Mamertino et Nevitta Coss.

Qua forma possessores fundorum priuatorum, eadem & possessores patrimonialium solemnibus functionibus satisfacere coguntur.

IV. Impp. Valentin. et Valens AA. ad Germanvm. Placuit vt emphyteuticorum fundorum patrimonialiumque possessores, quo voluerint tempore, & quantum habuerint pensionis paratum (dummodo non amplius, quàm in tribus per singulos annos vicibus) officio rationali adsignent, ac de suscepto ab eodem securitatem eodem die pro more percipiant: modo vt intra Ianuariarum Iduum diem omnis summa ratiociniis publicis inferatur: grauissimæ pœnæ subdendo officio, si cuiquam quolibet anni

A tempore (dummodo nequaquam numerum trinæ illationis excedat) solutionem facere gestienti negauerit susceptionis officium, vel si moram fecerit in chirographo securitatis edendo. super quo possessores, aut procuratores, vel magistratus, aut quicunque in locis fuerint, qui conficiendorum actorum habeant potestatem, conueniat contestari, vt & de officij insolentia constet, in quod exercenda vindicta est, & his possit esse consultum.

Vt canon patrimonialium & emphyteuticorum fundorum tribus pensionibus soluatur pro soluentis arbitrio. nec enim certa sunt pensionum tempora: ita tamen vt parem rationem collator faciat intra Idus Ianuarias quolibet anno. soluendi apocham dari à susceptoribus siue officiis rationalis, qui si in recipienda oblata pensione moram faciant, id contestari apud acta satis erit. sola enim oblatio liberabit à præstatione canonis, *l. 1. C. de suscept.* quod etiam locum habet in priuatorum emphyteusi. Nec obstat *l. 2. C. de iure emphyt.* si recte intelligatur.

V. Impp. Arcadivs et Honorivs AA. Messalæ pp. Per omnes prouincias patrimonialium fundorum ab ordinariis iudicibus canon exigatur, & quidquid exactum C fuerit dirigatur. Sciant verò memorati iudices nihil sibi ex priuatæ rei canone, vel ex eo quod ex iisdem titulis contigerit, ad necessitates alias transferendum: nisi maluerint grauissima seueritate eorum licentiam coërceri. Dat. xvi. kal. Ivn. Med. Theodoro Cos.

De hac lege scripsimus in *l. vlt. de his quæ ex publ. col. il. sunt non vsur.* Pro *contigerit*, malo *exegerint*, vt in *d. l. vlt.*

D *De fundis rei priuatæ & saltibus diuinæ domus.*

Tit. LXVI.

I. IMpp. Constantinvs et Constans AA. Edictvm ad popvlvm. Vniuersi cognoscant has possessiones, quas de fisco nostro comparauerunt, seu comparant. nullo à nobis iure retrahi: sed propria firmitate possessas etiam ad posteros suos dominij perpetui durabilitate dimitti.

E Venditio fundorum rei priuatæ à fisco nullo iure reuocari potest, *l. 2. C. ne fisc. rem, quam vend. euin.*

II. Impp. Valentinianvs et Valens AA. ad Florianvm Com. r. p. Hi quos commoditas priuatæ rei prædiorum ad ea postulanda sollicitat, adeant tuæ dicationis officium, & modum suæ deliberationis indicent per libellos, certumque habeant, quod vnaquæque villa cum eo onere vel forma, cui nunc habetur obnoxia, ad noui domini iura migrabit: vt si quid adiecerit, sumptus

cura vel solertia, si quid mancipiorum vel A pecoris adcreuerit, capitationis aut canonis augmenta non patiatur, sed solis dominis heredibusque dominorum sit cessura felicitas. Si quis autem in annis singulis non soluerit debitum, ex re ipsius, quod in reliquis remansisse claruerit, sine aliquibus dependere cogatur induciis. Sane si quem postea minus idoneum factum esse constabit, nec ita vt expedit, rationem reddere pensionis: res quas ex nostris rebus acceperat, ad alium idoneum iure, quo sanximus, transferentur: nec tamen decoctoris cuiuscunque reliquis, B qui nouus accedet, onerabitur.

Vt fundi rei priuatæ à Comite rerum priuatarum postulantibus addicantur saluo canone præsenti, meliorationes & augmenta fundorum cedere lucro possessoris, nec eorum ratione canonem fundis semel adscriptum augeri. Non soluto canone fundos fisco non committi, vt & de fundis patrimonialibus constitutum est in *l. 4. ꝣ. de fund. patr.* sed ex aliis rebus possessoris fiscum indemnem seruari. Quod si possessor soluendo non sit, tum in alium fundos transferri sub eodem canone sine onere reliquorum.

III. Imppp. Gratianvs, Valentinianvs et Theodosivs AAA. ad Hesperivm C Proc. Africæ. Quicunque possessionem rei priuatæ nostræ acceptam suo nomine, vel iure perpetuo, vel titulo conductionis ei crediderit esse tradendam, qui pensare vtilitatem patrimonij nostri soluendo non valeat, is pro eo, quem succedaneum subrogauit, perpetuæ solutioni statuatur obnoxius.

Si quis fundum rei priuatæ iure perpetuo vel titulo conductionis acceptum alij vendiderit, donauerit vel ablocauerit, qui soluendo canoni par non sit, pro eo ipse obligatur fisco. Ait, *iure perpetuo*, id est, dominij vel emphyteuseos iure, vt in *l. pen. ꝣ. de exc. mun.*

IV. Idem AAA. Nebridio Com. rerum D pr. Vniuersi fundi templorum ad rationalium rei priuatæ sollicitudinem curamque pertineant, atque ab his anniuersariis solutionibus postulatis, peculiari (vt semper fuit) studio defendantur.

Non tantum fundi rei priuatæ, sed & fundi *ἱερατικοί* siue templorum, pertinent ad curam rationalium rei priuatæ.

V. Idem AAA. ad evndem. Vsus aquæ, qui fundorum nostrorum vtilitatibus seruiebat, plurimorum dicitur vsurpatione sublatus: idque procuratorum conniuentia vel E dissimulatione profectum, vt agrorum fertilitas destituta nullos fructus cultoribus præstet. Quia igitur satis iniustum est statum florentis ante patrimonij aridæ sitis molestia fatigari: ad meatus pristinos vniuersum aquæ modum, temporis præscriptione submora, præcipimus reuocari.

Ne quid vsurpetur ex aqua pertinente ad fundos rei priuatæ, & ne vsurpatorem vlla defendat præscriptio temporis, qua de re dixi in *tit. de aquaductu, ꝣ.*

VI. Impp. Arcadivs et Honorivs AA. Vincentio pp. Galliarvm. Eum qui collegio vel curiæ vel burgis, cæterisque corporibus per triginta annos sine interpellatione seruierit: res dominica vel intentio priuata non inquietabit, si colonatus vel inquilinatus quæstionem mouere tentauerit: sed in curia, vel in corpore, in quo seruierit, remaneat. Dat. III. kal. Ivl. Med. Stilicone et Avreliano Coss.

Repetitioni colonorum vel inquilinorum obstat præscriptio xxx. annorum, vt diximus in *l. 22. ꝣ. de agr. cens.* generaliter. sed Arcadij & Honorij tempo- B re non idem generaliter obtinebat, nisi si coloni tanto tempore collegio vel curiæ, vel burgis, aliis corporibus seruissent, id est, si collegiati ciuitatum, curiales, burgarij vel corporati fuissent. De burgariis est *tit. lib. VII. Cod. Th.* vt qui eos solicitauerit vel receptauerit, perinde puniatur, atque illi qui vestibus publicis deputatos. Paulus diaconus in Valentiniano: *Crebra per limitem habitacula constituta. burgos vulgo vocant.* Vegetius IV. *castellum paruum, burgum vocant.* Vocem deducunt quidam à Græco *πύργος*, qua tamen & vrbs quælibet significatur. inde Æschylo *νόμιμα πύργων*, leges vrbanæ. Constitutio autem hæc pertinet tam ad colonos rei dominicæ, quam ad co- C lonos priuatorum, & ei est omnimodo coniungenda *l. vlt. C. Th. de his qui cond. prop. rel.*

VII. Impp. Theodosivs et Valentinianvs AA. ad Evdoxivm com. r. p. Nemo dempto canone ad comparationem dominicæ possessionis accedat. Quod si quis in posterum ad interdictum contractum accesserit: eum volumus pretia perdere perpetuo, nec expensarum vel melioratæ rei fructuum exactioni compensationem opponere; nec temporis sibimet contra nostra cōmoda præscriptione (excepto vetustatis auxilio) blandiri. Palatinum etiam officium, si quo- D quo modo contractus eiusmodi fuerit celebratus, vel si talem petitionem instruxerit; quinquaginta pondo auri pœnæ nomine inferre priuato nostræ mansuetudinis ærario: nulla liberalitate nostræ clementiæ, nulla sanctione contra tanta rei priuatæ commoda valitura, licet adnotatio, vel diuina pragmatica sit, quæ contra vetita canonem vendere concedat, vel pœnam Palatino remittat officio. Dat. XIII. kal. Ivn. cp. Anatolio v. c. Cos.

Vt ei qui emerit fundum rei priuatæ dempto canone, fundus auferatur cum fructibus, neque pre- E tio reddito, neque meliorationum aut sumptuum habita ratione, neque obseruata temporis præscriptione, præterquam XL. annorum; *l. vlt. ꝣ. de fun. pat. l. comperit, ꝣ. de præs. 30. an.* Palatinos coërceri si his contractibus se immiscuerint. Hi sunt apparitores Comitis rerum priuatarum. Obseruandum illud, vetustatem in hac lege accipi pro XL. annis. Quod ait, ne compensatio fructuum exactioni opponatur, valde singulare est, cum dici soleat, nullum casum interuenire, quo hoc genus compensationis impediatur. Quod excipitur præscriptio vetustatis, Triboniani est ex Constitutione Anastasij. nam Theodosij *Nou. de rescind.*

vend. rei dom ea verba non habet, excepto vetustatis auxilio. Cui similis exceptio Triboniani est in *l. 12. J. de cohort.*

De fundis & saltibus rei dominicæ.

Tit. LXVII.

RES dominica & res priuata idem est, vt constat ex *l. pen. & vlt. tit. præcedentis*, *l. 9. 3. de iure fisc. huius tit. l. 2.* proprietatem vocat & dominium. Debuit igitur superior titulus ita concipi, *De fundis & saltibus rei dominicæ*, vel, *de fundis & saltibus rei priuatæ*: & hic non interponi.

I. Imppp. Valentinianvs, Theodosivs et Arcadivs aaa. ad Drepativm Com. r. p. Si quis ouium vel equarum greges in saltus rei Tamiacæ alienus immiserit, fisco illico vindicentur. Quod si vænalis procuratorum conniuentia, vt id deinceps tentetur, admiserit: eos grauissimo iubemus supplicio subiacere.

Vt fisco vindicetur grex ouium vel equarum immissus in saltus pascuos rei dominicæ, vtque procuratores siue Catholici coërceantur, qui immitti permiserint.

II. Impp. Arcadivs et Honorivs aa. ad Pavlvm Comitem Dominicæ rei. Si qua loca ad sacrum dominium pertinentia cuiuslibet temeritas occupauerit: secundum veteris census fidem in sua iura retrahantur: rescriptis per obreptionem impetratis, & præscriptione longi temporis, & noui census præiudiciis in hac causa submouendis. neque enim aut precatio colorata, aut incubatio diuturna, aut nouella professio proprietatis nostræ priuilegium abolere potuerunt. Dat. v. kal. Apr. cp. Arcadio iv. et Honorio iii. aa. Coss.

Repetita est in *l. vlt. 3. ne rei dom. vel temp.* Antiquo censui standum censet, non nouo, vt *l. 1. 3. de censib.* Fauendum sacro dominio, non possessioni longi temporis. Vtilitatem fisci spectandam non obreptitia rescripta. Nescio quid mouerit Haloandrum vt hoc loco pro, *dominium*, quod paulo post proprietas appellatur, scriberet, *tameium*, & non in *d. l. vlt.* & in rubrica, *tamiaca*, pro, *dominica*.

De agricolis & mancipiis dominicis vel fiscalibus siue rei priuatæ.

Tit. LXVIII.

VT supra post *tit. de fund. patr.* datus est titulus de colonis patrimonialibus. ita nunc post titulum de fundis rei priuatæ, datur titulus de colonis rei priuatæ, qui & dominici dicuntur & fiscales.

I. Imp. Constantinvs a. ad Const. pp. Nullus omnino originalis colonus rei priuatæ nostræ ad aliquos honores, vel quæ-
A libet alia ciuitatis munera deuocetur: non enim ciuitatum ordinibus & ceteris, ex quibus pro multitudine fieri nominationes oportet, per omnia florentibus, ad hæc suprema præsidia iniuriosa nominatione descendendum est.

Ne coloni rei priuatæ ad honores aut munera ciuilia deuocentur. Ad ea vocantur curiales & ceteri, puta, collegiati aut corporati.

II. Idem a. Ianvario Comiti Orientis. Colonos nostros, qui priuati sunt, vel ad ratiocinia gerenda, vel ad colendos agros ido-
B nei, retrahi iubemus, ac tantum colendis nostris rebus addici. Quin etiam in posterum obseruari, ne quis eorum rem priuatam cuiusquam gerendam, aut aliquid administrandum suscipiat.

Ne coloni rei priuatæ principis alienam rem priuatam administrent.

III. Idem a. ad Eqvitivm Magistrvm Eqvitvm et Peditvm. Serui atque coloni, eorum etiam filij, vel nepotes, vel quicunque de fundis ac possessionibus nostris clanculo ad officia conuolauerint diuersa,
C reddantur, etiamsi armatæ habuerint sacramenta militiæ. nos enim etiam eos discingi iubemus ac reddi, qui protectorum fuerint nomen adepti.

Vt serui & coloni rei priuatæ à militia qualibet etiam armata ad propriam condicionem cum sua sobole reuocentur. quod de patrimonialibus suo titulo constitutum est, etiamsi protectores sint, de quibus in *tit. de dom. & prot. 3.*

IV. Idem a. ad Florianvm com. r.p. Et ingenuo & colonis ancillisque nostris natos natasve, origini, ex qua matres eorum
D sunt, facies deputari.

Natus ex ingenuo & colonis ancillisve rei priuatæ, matris condicionem sequitur. quod & in priuatorum colonis locum obtinet, *l. 16. 3. de agr. cens.*

V. Imppp. Valentinianvs, Theodosivs et Arcadivs aaa. Cynegio pp. Dominicos colonos neque ad descriptionem patimur deuocari, neque extraordinarias pati functiones: maxime cum aduersus consuetudinem memoratis onera dicantur inferri.

Ne coloni rei priuatæ vllam descriptionem patiantur, & ne ad onera extraordinaria deuocentur. Quod
E & de priuatorum colonis instituitur, *l. 1. 3. de agr. cens. l. 1. 3. ne rust. ad vl. obs.*

VI. Impp. Theod. et Valentin. aa. Valerio com. rervm pr. Quoties alicui colonorum agrum priuati patrimonij nostri placuerit venundari: non vnus tantum, qui forte consortibus suis grauis ac molestus existat, sed alij quoque duo vel plures ex simili origine ac iure venientes in supradicta emptione socientur.

Si

Si plures sint coloni rei priuatæ eiudem originis & iuris, id est, consortes, non vni eorum fundus rei priuatæ addicendus est emptionis iure, ne is forte aliis molestiam exhibeat, sed duobus aut pluribus.

De prædiis tamiacis, & de his qui ex colonis dominicis aliisque liberæ conditionis procreantur.

Tit. LXIX.

I. IMP. ZENO A. CHRYSEROTI præposito sacri cubiculi. Si liber colonus, vel colona libera tamiaco vel tamiacæ matrimonij iure copuletur: filij vel filiæ ex huiusmodi contubernio procreati vel procreatæ, colonis dominicis adnectentur. Si autem adscriptitius vel seruus alienus colonam vel ancillam dominicam ducat vxorem, vel adscriptitia vel ancilla colono vel seruo nubat dominico, & ex huiusmodi coniunctionibus nati sunt liberi: veterum legum ius tenere sancimus.

Ταμεῖον cellarium dicitur in *Nov. Martiani de ind. rel.* Erant prædia tamiaca & coloni ac serui tamiaci in Cappadociæ prouinciis, No. 20. & 30. & ideo eorum cura pertinebat ad Comitem domorum & præpositum sacri cubiculi, vt dicemus in *tit. de præp. sac. cub.* & hac ratione domus separatur à re priuata. Quod enim domui deputatur, cellario deputatur vel cubiculo. Res priuata aliis necessitatibus, *l. vlt. C. de priuil. dom. Aug. vel. rei pri.* Verum & domus sæpe ad rem priuatam referuntur, iidemque dicuntur tamiaci & dominici, vt in hac lege, quæ ostendit ex colono libero, & tamiaca vel contra, tamiacum nasci: Ex adscriptitio vel seruo alieno & tamiaca, vel è contrario natum matrem sequi. Nam hoc ius antiquum est, *l. 21. C. de agr. cens.*

II. IDEM A. SEBASTIANO PP. Meminimus pragmatica sanctione iussisse fundos tamiaci iuris in prouinciis positos, necnon etiam possessiones Gonatici saltus sub certa forma (saluo scilicet canone & tributariis collationibus) iisdem prædiis impositis, volentibus distrahi, quatenus quidquid ex pretiis memoratorum fundorum possit restitui, publico inferatur. sed licet per eandem sanctionem huiusmodi venditionum contractibus plenissima delata sit cautio: attamen perpetuæ emptionis securitati consulentes, huius etiam perpetuæ constitutionis auctoritate muniri eosdem emptores præcipimus.

Vænierant ex Zenonis pragmatico fundi tamiaci quidam & possessiones Gonatici saltus, (sic lego, vt Græci, τὸ γοναικῦ δρυμῶνος. est saltus cuiusdam Dominici propium nomen) saluo canone & tributis, & emptoribus eo pragmatico securitas dabatur satis, quam quasi ex abundanti hæc constitutio confirmat.

De diuersis prædiis urbanis & rusticis templorum & ciuitatum & omni reditu ciuili.

Tit. LXX.

I. IMP. IVLIANVS A. ATTICO. Pro ædibus quas nonnulli in solo reipublicæ extruxerint, placitam præstare pensionem cogantur.

Hactenus dictum est de prædiis patrimonialibus & rei priuatæ & tamiacis. Nunc tractare incipit de prædiis templorum & ciuitatum. Et hac lege in primis constituitur, vt superficiarij qui in solo Reip. ædificauerunt, solarium quotannis Reip. præstent, de quo conuenerit. Solarium appello, vt in *l. 2. D. ne quid in lo. pub. l. etiam. D. qui potior. in pig.* Iustinus lib. XVIII. *Statuto annuo vectigali pro solo vrbis.*

II. IDEM A. SECVNDO PP. Pamphyliæ etiam ciuitates & quæcunque aliæ, quidquid sibi adquirant, id firmiter habeant.

Vt quod adquisierint ciuitates, id sibi firmo iure habeant & possideant.

III. IMPP. ARCADIVS ET HONORIVS AA. HAVE VINCENTI K. N. Restaurationi mœnium publicorum tertiam portionem eius canonis, qui ex locis fundisve reipublicæ annua præstatione confertur, certum est satis posse sufficere. DAT. III. NON. IVL. MED. OLYBRIO ET PROBINO COSS.

Vt tertia pars canonis qui colligitur ex fundis Reip. mœnium instaurationi deputetur, *l. 10. C. de oper. pub. l. 18. C. Th. eod. tit.* In quibusdam Codicibus inscripta lex est Adriano Com. S. L.

IV. IDEM AA. CÆSARIO PP. Eos qui auctione prima fundorum iuris patrimonialis siue templorum possessores effecti sunt, vel fuerint, firmum dominium tenere decernimus, ne vlterius vacillet vniuscuiusque possessio, sed teneat quisque ius proprium, quod dato pretio roboratum est, vel fuerit.

Vt qui patrimonialia vel templorum prædia emerint, ea firmo iure possideant, nec addmittatur secunda licitatio, *l. 3. C. de fun. pat.* Vendi igitur poterant prædia templorum. quod in prædiis templorum Christianorum postea interdixit Leo.

V. IMPP. VALENTINIANVS ET MARTIANVS AA. PALLADIO PF. P. ORIENTIS. Si qui ex titulo donationis vel ex emptione siue ex alio quolibet titulo possessiones, vel domus, vel ergasteria iuris dumtaxat ciuilis, quæ huius iuris esse vere probantur, cuiuslibet ciuitatis & præcipue huius æternæ vrbis, cui maiorem debemus fauorem, tam ciuilis (vt dictum est) iuris, quàm etiam agonotheticas possessiones à consulatu Ausonij & Olybrij, dempto ciuili canone, acceperunt: eos

impositum eis canonem iuxta fidem publicorum monumentorum ciuitatis, ad quam res pertinuerint, præbere iubemus. Nam si priuati iuris debita non patimur denegari; multo magis præbenda sunt ciuitatibus, quæ iure debentur: cùm sufficiat possessoribus, quod apud eos dominium in perpetuum ex nostra liberalitate permaneat. Si quæ tamen possessiones iuris ciuilis canonem priuatis largitionibus in præsenti præbent, vel nunquam ademptum, vel postea impositum: ad hanc iussionem non pertinebunt, sed priuato ærario canonem, quem nunc agnoscunt, inferre ex more debebunt: dominio firmiter apud eos successoresque eorum & detentatores pari modo permanente. DAT. XV. KALEND. FEB. CP. MARTIANO A. I. COS.

No. est Martiani de prædiis ciuitatum omnium, vt qui possessiones cuiuslibet ciuitatis iuris tantummodo ciuilis, Constantinopole. s vero non tantum iuris ciuilis, sed & agonotheticas adquisierit dempto canone, ei possessiones quidem non auferantur, licet secus sit in possessionibus rei priuatæ, *l. vlt. Ꝫ. de fun. l. rei pri.* Canon. tamen exigatur, qui debetur ciuitatibus vel priuatis largitionibus.

VI. IMP. ZENO A. ELIANO PP. Hac in perpetuum valitura lege sancimus, Nicensium ciuitati seu habitatoribus eius tam ius exactionis quadringentorum solidorum annui canonis ciuilis reditus ad suam patriam pertinentis ex possessionibus, id est, Calamo & Heliobomo, necnon Emptorio Varateno cum Epotio eorum sub territorio Apamenæ ciuitatis constitutis ex nuper lapsa tertia indictione cum ipsa restitui: quàm si quid, ex quo sanctio Martiani diuæ memoriæ lata est, ad eiusdem ciuitatis præiudicium gestum est, infirmari: & quod ex eadē prouisione ciuitatibus delatū interea qualibet occasione minutum est, ex auctoritate constitutionis nostræ serenitatis iisdem ciuitatibus redhiberi: ita vt nec iudiciaria auctoritas, nec imperiale rescriptum, quacunque videlicet adiectione munitum: sæpe dictæ generalis legis vires possit refringere. quod si quis aliter fecerit, graui pœna plectetur.

De Nicæa loquitur metropoli Bithyniæ, sub qua fuit Apamæa, & censet reditum ciuilem cccc. solidorum pertinentem ad Nicæam ex possessionibus quibusdam in Apamæa constitutis, Nicææ restitui. Ius exactionis, inquit, cum ipsa exactione. Ait præterea, *cum Epotio eorum*. multi codices, *cum Epetitio eorum* forte legendum, *cum equitio eorum*, vt *Non.* 30. *σὺν αὐταῖς ταῖς ἱπποφορβίοις ἀγέλαις*, vel *Enthecbio* vt *l. Iulianus*, §. *vlt. De de l. 3. & Non.* 128 Videtur is reditus Nicææ delatus constitutione Martiani, qua etiam generaliter quidqoid delatum fuit aliis ciuitatibus, & postea occasione quadam ablatum vel imminutum, hæc constitutio censet restitui oportere.

De locatione prædiorum ciuilium vel fiscalium, siue templorum, siue rei priuatæ vel dominicæ.

TIT. LXXI.

I. IMPP. GRATIANVS, VALENTINIANVS ET THEODOSIVS AAA. AD FLORVM PP. Diui patris nostri aperta præceptio est, fundos ex re priuata nostra ita tradi perpetuariis, vt periculo collocantium officiorumque tradantur. neque enim quidquam potest ex deuotionis plenitudine vacillare, si appatitione iudiciaria & fundi idoneis attributi sunt, & sit fiscalis indemnitas idonea fideiussione munita: quorum si alterum, vel vtrumque neglectum est, quæ ex hoc titulo pensitatio canonica desiderat, ex officiorum facultatibus serueντur.

Differentia est inter perpetuarios conductores, de quibus hoc titulo tractatur, & emphyteuticarios. Perpetuarij non sunt domini, & mancipia manumittere non possunt, iuris tamen sui abalienationem habent. Emphyteuticarij sunt domini & manumittere possunt, vt diximus *l.* 12 *Ꝫ. de fun. pat* & ideo perpetuarium ius ab emphyteuticario recte distinguitur hoc modo in *l.* 2 *Ꝫ. de off. Com. rer. priu.* perpetuarij vel emphyteuticarij, vt emendatiores Codices habent: vulgo enim male, *hoc est emphyteuticarij*, sicut & vulgo peruerse ad eam oppositus est *tit.* de offic. Comitis sacri palatij. Cum nullus vnquam fuerit Comes talis. Sic vero & *Non. Valent. de præs.* 30. *an.* ius perpetuum separatur à iure emphyteuticario. Conductio igitur alia est perpetua, alia est temporalis, *l.* 10. *Ꝫ. de loc.* sicut & emphyteusis. Dominij ius est perpetuum. Constituitur autem hac lege, vt fundi rei priuatæ periculo palatinorum perpetuariis conductoribus addicantur dato fideiussore. Excepti erant Comites consistoriani, *l.* 1. *C. Th. qui cond. rei pri.* In fine pro, *seruentur*, lege, *eruentur*, *vt l.* 1. *Ꝫ. de grege dom.* pro *seruandas*, *eruendas*. *sic l.* 1. *D. de quæstion.* Vet. multi habebant, *seruandis*. Marcellinus lib. xv. *Seruandi stimulos admonente regia*, lego, *Eruendi*.

II. IDEM AAA. NEBRIDIO Com. rerum p. Fundi reipublicæ ab his, qui nec titulo conductionis eos detinent, quique meliores cultu patrocinante reddiderunt, ne nostrarum quidem sanctionum (si forte quispiam per subreptionem meruerit) nutibus auferantur, iuxta legem veterem semel tantum licentia faciendæ adiectionis indulta.

Legendum affirmate, *Fundi Reip. ab iis qui titulo conductionis eos detinent*. & ita Græci: *οἱ πολιτικοὶ ἀγροὶ ἐὰν μισθώσεως ...* [illegible]. Conductione perpetua semel perfecta supra adiicere non licere. *sic l. vlt. Ꝫ. de om. agro des. l.* 3. *Ꝫ. de fun pat l.* 4 *tit. præced. l.* 1 *Ꝫ. de pasc. pub.*

III. IMPP. ARCADIVS ET HONORIVS AA. ADRIANO PP. Loca omnia fundive

reipublicæ propositis prius licenter edictis, A debinc vbi in eum canonis modum contendentium augmenta subcreuerint, vt extendi vltra, aut superari alterius oblatione non possint: perpetuariis conductoribus locentur.

Vt ei Reip. fundi addicantur perpetuæ conductionis iure qui superior in licitatione extiterit. Exigitur & proscriptum, vt in *l. 6. ℥. de fide & iu. has. fisc.*

IV. Idem AA. Mineruio comiti rerum privat. Congruit æquitati, vt veteres possessores fundorum publicorum nouis conductoribus præferantur, si facta per alios B augmenta suscipiant.

Puto legem accipiendam de conductione temporali, vt veteres conductores nouis præferantur contra *l. ne cui. ℥. de loc.* si quantum adiiciunt noui, tantumdem offerant ipsi. Conductioni temporali supra adiicere licere, *d. seq.* Huic videtur esse coniungenda *l. 2. ℥. de off. Com. rer. priuat.*

V. Impp. Theodosius et Valentinianus AA. Volusiano pp. Prædia domus nostræ si semel iure perpetuo, vel nostra præceptione vel auctoritate illustris viri Comitis ærarij priuati, apud aliquem fuerint, vel iam dudum sint collocata: ad alium C transferri perpetuarium non oportet: aperte enim definimus hoc edicto, vt à perpetuario nunquam possessio transferatur, etiamsi alteri eam imperator vel exoratus vel sponte donauerit, siue adnotatione, siue pragmatica. Cui si forte contra perpetuarium vir illustris Comes priuatarum, dum allegabitur, adquiescet: & de proprio ipse centum libras auri; & alias centum fisci viribus Palatinum inferre cogetur officium. nec tamen post allegationem habebit huiusmodi iussio firmitatem, sed nec locabitur D alteri, licet ingenti superari videatur augmento possessio. Iure igitur perpetuo publicis contractus firmitate perpetuarius securus sit: & intelligat neque à se, neque à posteris suis, vel his, ad quos ea res vel successione, vel donatione, siue venditione, vel quolibet alio titulo peruenit, siue aliquando peruenerit, esse retrahendam. Sane quia non ex omni parte excludenda est largitas principalis: rem diuinæ domus suæ imperator (si velit) donabit ei, qui eam possidet iure perpetuo: siue ipse iam meruerit, siue cuiuslibet tituli iure successerit, E videtur enim suam concedere pensionem, non alteri nocere liberalitas, quæ possidentem iure perpetuo dominum vult vocari. Sane si quis non perpetuo iure, sed ad tempus locatam ab illustri viro Comite rerum priuatarum possessionem videtur adeptus: non erit obstaculo principali largitati, si voluerit in alterum donationem transferre, quod ad definitum tempus alter forte conduxit.

Si vero pro tali prædio ab altero conductore offeratur augmentum: sit in arbitrio conductoris prioris, cui res ad tempus locata est: vt si ipse quod alter adiecit, obtulerit maneat penes eum temporalis illa conductio. Si vero idem hanc ipsam rem aliquando meruerit iure perpetuo possidere: habebit & ipse superius expressam perpetuam firmitatem.

Aut conductio prædiorum rei priuatæ perpetua est, aut temporalis. Perpetua prætextu adiectionis ab altero, vel donationis alteri factæ in alterum transferri non potest, etiamsi hac de re rescriptum allegatum B & approbatum sit apud acta Comitis priuatarum. Donari tamen à principe ea prædia possunt ipsi conductori perpetuario. qua donatione remitti videtur merces locationis. Temporalis in alium transferri potest, vel donatione principis, vel adiectione ab alio facta, quam nolit prior conductor suscipere, *l. prox. ℥.* Pro, *collata*, ex vet. emendaui, *collocata*, vt *l. 1. ℥. hoc tit. l. 4. de vect. & com. l. quod ante, D. de in diem ad.* Collocate est addicere. Sic *l. quæsitum, D. de sponſ. collata,* pro, *collocata.*

C

De conductoribus & procuratoribus siue actoribus prædiorum fiscalium domus Augustæ.

Tit. LXXII.

I. Impp. Theodosius et Valentinianus AA. Basso pp. Conductores hominelve augustissimæ domus nostræ, quoties de causa ad domum regiam pertinente aliquid quæstionis emerserit: non aliter quam ex legum ordine, quibus similiter omne hominum genus tenetur, vel excipiant, vel inferant actiones. nec aliorum li- D tigatorum negotio intercedant, nec sententiam iudicantium, aut illicito patrocinij sui fomite iura conturbent, nullive executionis suæ turbulentum ministerium audeant commodare: non priuatis se negotiis, non publicis misceant: nec quiescentem domum delatio vlla sollicitet, ne eos inconsultæ pertinaciæ sero pœniteat. grauior enim pœna constituenda est in hos, qui nostri iuris sunt, & nostra debent custodire mandata. Dat. prid. Non. Mart. Raven. Theodosio XII. et Valent. II. AA. Coss.

Nihil quidem hac lege de conductoribus vel ho- E minibus prædiorum fiscalium, sed rubrica indicat quæ dicuntur de condoctoribus & hominibus domus Augustæ, esse trahenda ad homines prædiorum fiscalium, & vltima sententia legis. quæ non est ex titulo, de conductoribus & hominibus domus Augustæ, sed ex titulo de actoribus, & procuratoribos & conductoribus rei priuatæ in Cod Theod. & ita etiam titul. præced. rubricat indicat constituta in eo de conductoribus fundorum rei priuatæ, vel cioitatum, trahenda esse ad fundos sacri patrimonij vel templorum. Eadem est condicio *tit. 74. ℥.* Id autem hac lege cauetur, vt conductores vel homines, id est, pro

curatores vel actores prædiorum fiscalium & domus A Augustæ in exercendis litibus communi, non proprio quodam iure vtantur, & ne alienarum litium procurationem, vel patrocinium, vel executionem suscipiant, ne alienorum negotiorum, & ne quenquam deferant. alioquin grauius eos coërceri quam ceteros, qui mandatis principum non obtemperant.

Quibus ad conductionem prædiorum fiscalium accedere non licet.

Tit. LXXIII.

I. IMPP. ARCADIVS ET HONORIVS AA. NESTORIO COM. R. P. Nullus Palatinorum, qui in officio rei nostræ priuatæ militat, conductoris nomine vel per se, vel per quemlibet personam possessionum huiusmodi conducendarum habeat facultatem: cùm neque militi, neque curiali hoc faciendum permittimus. DAT. VI. KAL. AVG. VINCENTIO ET FRAVITTA COSS. B

Ne possessiones rei priuatæ locentur palatinis, id est, apparitoribus Comitis priuatarum, ne militibus, ne curialibus. Quod & de rebus priuatarum cautum est, ne curialibus vel militibus, non quod sciam, ne C palatinis. Emptio etiam rerum priuatarum palatinis interdicta est, *l. vlt. ʒ. de resc. vend.* quæ ad eundem Nestorium scripta est.

De collatione fundorum fiscalium, vel rei priuatæ, vel dominicæ, vel ciuitatum, vel templorum.

Tit. LXXIV.

I. IMPP. ARCADIVS ET HONORIVS AA. D FIRMINO COMITI S. L. Ordinariorum iudicum officiis, necnon ipsis rectoribus prouinciarum actores siue conductores dominicos conueniendi licentiam damus: ita tamen vt rationalibus priuatæ rei ad exigenda fiscalia debita immineant.

Vt actores (sic legendum, non aoctores, Græci vertunt *δοικητάς*) & conductores dominici sint sub iurisdictione præsidum, & quod ad fiscalia debita sive collationem attinet, sub iurisdictione procuratorum Cæsaris. quod valde pertinet ad *tit. vbi cau. fisc. ʒ.*

II. IDEM AA. MESSALÆ PP. Pa- E latinos qui à viro illustri Comite rerum priuatarum cum publicis literis destinantur ad commonitionem iudicis, quo facilius ex prædiis rei nostræ conferantur debitæ pensiones: cum summa degere præcipimus disciplina, de quorum nominibus, si temere versati fuerint, ad sublimitatem tuam referri per ordinarios iudices oportebit, vt in eos seuerissime vindicetur.

Plerumque Comes rerum priuatarum mittit in prouinciam palatinos, vt moueant præsidem de collationibus, *l. 2. & 3. ʒ. de can. larg. tit.* Lex præcipit, vt in ea se modeste & temperanter gerant.

III. IDEM AA. ET THEDOSIVS A. PETRONIO PP. Omnia prædia tam ea quæ in re priuata olim tenentur, quàm illa quæ ex proscriptorum bonis ad fiscum sunt deuoluta, eatenus ab huiusmodi priuilegiis & excusationibus submoneantur, vt omnes species annonarias, cursitationes etiam debitas, atque integram opinionem sciant esse soluendam.

Vt prædia rei priuatæ, è quibus sunt etiam confiscatorum bona, vt quodam loco ostendimus ʒ. *lib. 10.* non excusentur à præstatione annonarum & opinionis, id est censûs, & à cursu debito, transuectionum scilicet, de quo *l. 2. tit. seq.*

De priuilegiis domus Augustæ, vel rei priuatæ, & quarum collationum excusationem habent.

Tit. LXXV.

I. IMP. CONSTANTIVS A. AD ITALICVM. Priuatas possessiones nostras ab vniuersis muneribus sordidis placet immunes esse, neque earum conductores, neque colonos ad extraordinaria munera vel superindictiones aliquas conueniri. DAT. VIII. KAL. FEB. BONONIÆ PLACIDO ET ROMVLO COSS.

L. vlt. tit. praced. docet possessores rei priuatæ non excusari ab ordinariis muneribus. Hæc excusari ab extraordinariis, à sordidis, à superindictis, *l. pen. ʒ. de agr. & manc.* idemque de patrimonialibus traditum est supra.

II. IMPPP. VALENTINIANVS, VALENS ET GRATIANVS AAA. AD CLAVDIVM. Rem priuatam nostram lenandorum prouincialium causa canonicas necessitates ea condicione, qua cunctos, volumus sustinere, sed excessit occasio iussionem: quandoquidem non locis solitis frumenta, quæ sunt ex diuersis saltibus conuehenda, trahantur: sed eo vsque portentur, quo graue atque damnosum est prouehere. Proinde spectabilis synceritas tua remanentes in iisdem locis implere faciat proprias functiones, quibus antea frumenta præbebat.

Vt sicut ceteri prouinciales, ita res priuata onus trasuectionis sustineat pro locis & proximitate possessionum, vt *l. 5. ʒ. de ann. & trib.* Ait, *Remanentes*, vet. lib. habent, *Remeantem*, affirmo legendum, *rem eandem*, hoc est, rem priuatam. Pro, *spectabilis*, vet. alij habent, *spectata*, alij, *re explorata*.

III. Impp. Arcadivs et Honorivs AA. Minervio Com. rervm pr. Pro tyronibus in corporibus postulatis pretia conferri ex fundis perpetuariis nostræ rei priuatæ præcipimus.

Vt possessiones rei priuatæ vel conductores earum perpetuarij, taxationem tyronum præstent, de quo onere dicemus in *l. 4. ͡J. de dignit.* non corpora ipsa.

IIII. Impp. Honorivs et Theodosivs AA. Asclepiodoto pp. Absit vt nos instructiones viæ publicæ, & pontium, stratarúmque opera titulis magnorum principum dedicata inter sordida munera numeremus. Igitur ad instructiones reparationésque itinerum pontiúmque nullum genus hominum, nullíusque dignitatis ac venerationis meritis cessare oportet, domos etiam diuinas tam laudabili titulo libenter adscribimus. Dat. v. kal. Mar. cp. Asclepiodoto et Mariniano Coss.

Vt possessiones dioinæ viæ instruendæ, vel sternendæ, vel pontium restituendorum immunitatem non habeant. idemque de ecclesiasticis prædiis constitutum est *Nov.* 131 *l.* 7 ͡J. *de sacros. eccl.* & vt hæc onera sordida non censeantur, quæ aliquando tamen sodidis adnumerata sunt, *l.* 17. *C. Th. de ext. mun.* contra rationem prauaque appellatione, vt & in *Nov. Theodosij. Neque dom. diu. neque eccles. quol. pub. mun. exc.* Stratam dicit quod Galli, *pavé.* Cœpit postea quælibet via strata dici, vt 58. *βασιλικῶν τιτ.* 3. *τῆς οὔσης πεδίων στράτα ...* & *τιτ.* 5. *τῆς στράτας χωματίδος.* & *τιτ.* 7. *κατὰ μῆκος τῆς στράτας.* Domum diuinam dicit pro domo Augusta, vt *l. pen.* ͡J. *de exact. trib. l.* 12. *D. ad S. C. Turp.*

V. Impp. Theodosivs et Valentinianvs AA. Flaviano pp. Excepto patrimonio pietatis nostræ, cuius quidem reditus necessitatibus publicis frequentissime deputamus, vniuersos possessores functiones in superindictitiis titulis absque vllius beneficij exceptione agnoscere oportere censemus. Dat. iii. Kal. Mai. Raven. Basso et Antiocho coss.

Idem hac lege cauetur de superindictitiis oneribus, quod *l.* 1.

De grege dominico.

Tit. LXXVI.

I. Impp. Arcadivs et Honorivs AA. Cæsario pp. Propositis edictis sublimis magnificentiæ tuæ minimi maximíque moneantur, vt sciant singulas libras auri ex propriis facultatibus eruendas pro singulis equis vel equabus siue Hermogenianis, siue Palmatiis, nisi sponte eos obtulerint, in his verò quos ex aliis gregibus occupatos esse constiterit, sex auri vncias fisci viribus inferendas. Dat. prid. kal. Dec. cp. Olybrio et Probino coss.

Multatur libra auri qui equum ex grege domini co occupauerit nec vltro reddiderit, semilibra qui ex alio grege. Hermogenianos & Palmatos dicit, vt *l.* 1. *C. Th. de equis curul.* ab agitatoribus, vt ex Græco interprete Alciatus tradit. an Palmati quod sint triumphantium & victorum sicut tunicæ palmatæ? Hermogeni quasi Mercurio geniti?

De palatiis & domibus dominicis,

Tit. LXXVII.

I. Impp. Theodosivs et Valentinianvs AA. Ioanni comiti rervm privatarvm. Consecratas nobis ædes, id est, inclyta palatia, ab omni priuatorum vsu & communi habitatione excepimus.

Ne palatia priuatorum vsibus deseruiant, *l. quicumque,* ͡J. *de oper. pub.*

De cupressis ex luco Daphnensi, vel Perseis per Ægyptum non excidendis vel vendendis.

Tit. LXXVIII.

I. Impp. Arcadivs et Honorivs Privat. AA. Silvano comiti rervm priv. Si quis Daphnēsis luci in Syria, vel Persei in Ægypto arborem comparauerit: quinque libris auri nouerit se esse multandum: nō minore dispendio & illo feriendo, qui vendere arbores ausus fuerit, quas non licet emptoribus comparare.

Daphne suburbanus est lucus Antiochiæ cupressis obsitus, quem describit Sozomenus lib. v. cap. xix. Stephanus: *Δάφνη προάστειον ἐπισημότατον τῆς ἐν Ἀντιοχείᾳ μεγίστης.* Ex eo cupressum & per Ægyptum Perseam arborem vendi & emi vetat, & emptorem venditoremque eadem pœna multat. Nam si emptor rem iniquam facit, probabile etiam est venditorem rem iniquam facere, *l.* 10. ͡J. *de cur. pub.* quod tamen non est perpetuum.

II. Impp. Theodosivs et Valentinianvs AA. Evdoxio Com. sac. lar. Omnes iudices cuiuscunque dignitatis, sciant posthac absque permissu magnitudinis tuæ arborem ex Daphnensi luco Antiochenæ ciuitatis præcidendi, vel quolibet modo lapsas transferendi licentiam si-

bimet denegandam, sed nec Alytarcha vnam cupressum aliis plantatis excidere sibi licere contendat ac ne solatio antiquitus ei concesso priuari per omnia videatur: pro eo, quòd ei cupressum excidere denegatur, vnam libram auri eum de priuatis nostris largitionibus excipere decernimus: quinque A librarum auri condemnatione huius legis temeratore plectendo.

Nouellam hanc Constitutionem Græci vocant ad *l. 2. §. de nox. act.* de cuius restitutione scripsimus 2. Obseru. cap. XIII. cum perperam antea legeretur, *à luco vel à littore*, pro, *alytarcha*, quam Græci confirmant, qui sic vertunt, [illegible]

Explicit liber vndecimus.

IACOBI CVIACII IC.
AD LIB. XII. CODICIS DN. IVSTINIANI COMMENTARII.

DE DIGNITATIBVS.

TIT. I.

I. IMP. ALEXANDER A. SEVERINÆ. Si (vt proponitis) & auum consularem, & patrem prætorium virum habuistis, & non priuatæ condicionis hominibus, sed clarissimis nupsistis: claritatem generis retinetis. SINE DIE ET COS.

Consules, prætores, consulares item & prætorij clarissimi sunt. Sed & eorum filiæ clarissimæ sunt, quandiu plebeij nuptiis coniunctæ non sunt. quod & generaliter de senatorum filiabus ad eundem modum traditur in *l. fœminæ. D. de senat.* Clarissimam igitur dignitatem quam dedere parentes plebeij mariti auferunt. Accursius male colligit ex *l. vlt. C. vbi senat. vel clar.* consules esse illustres. Colligeret rectius esse supra illustres. Plus enim in ea tribuitur consularibus honorariis, quam illustribus. quamobrem & qui re ipsa consulatum gesserunt, præfectoriis & ceteris qui illustrem administrationem gesserunt, & sic denique consules illustribus in administratione constitutis anteponendi esse videntur. Esse quosdam supra illustres ostendit § *in summa, Instit. de iniuriis. l. cos §. super, C. de vsur. l. si quando, C. de app.* & quod ad *l. vlt D. de senat.* Græci adnotant his verbis: *ἰλλουστρίους νῦν λέγουσι τοὺς προτιμωμένους καὶ τοὺς ὑπερβαίνοντας αὐτούς.* & alio loco: *ὁ προτιμώμενος καὶ ὁ ἐπάνω τούτου* & in Græca *l. 14. C. de testib. καὶ τῶν ἰλλουστρίων καὶ τῶν ὑπερβαινόντων αὐτούς* Hi sunt patritij & consules & consulares. Et in senatu quidem præf. vrbi vir illustris considet supra omnes, *l. 3. C. de offic. præfect. vrb.* primusque sententiam dicit Cassiodoro auctore. Eum sequuntur patritij, consoles, consulares, præfecti prætorio, magistri militum, & ceteri viri illustres. & hoc ordine his solis ius est sententiæ dicendæ in senatu, vt constat ex *Nou.* LXII. à Iuliano in Latinum conuersa sermonem, ex qua perspicuum est, Tribonianum ad finem tituli De senatoribus, hæc verba de suo adscripsisse: *Senatores accipiendum est*

A *eos qui à patritiis & consulibus vsque ad omnes illustres viros descendunt, quia & in senatu sententiam dicere possunt.* quod & multis aliis locis fecit, falso Iurisconsultorum veterum nomine superscripto, vt *l. 1. §. vlt. de inter. in iur. fac. l. 2. §. pen. de iudic. l. cum indebito, de probat. l. vxores, de diuort. l. si patronus, §. vlt. de donat. l. cum si dotem, §. si maritus, & seq. sol. matr. l. si pluribus, de legat. 1.* Ergo secundum eam Iustiniani siue Triboniani definitionem, & omnes illustres, & quidam etiam qui supra illustres censentur, senatores sunt. Sic in *l. 3. §. vlt. C. de silent. l. 2. C. de tutor. illust.* *Illustres senatores*, & in *l. pen. C. hoc tit. qui illustres.* in Græca conuersione *συγκλητικοὶ* vocantur. Non omnes tamen senatores illustres sunt.
B Alij sunt clarissimi, alij spectabiles, alij illustres. Quartus senatorum gradus non est. Nam & qui consident supra illustres, aliquam ex his tribus appellationem habent, vel illustrissimi dicuntur. Spectabilem dignitatem mediam Iustinianus vocat in *Nou. 7.* Non sunt igitur nisi tria dignitatum genera, inter senatores scilicet. nam extra senatum sont aliæ complures, veluti equestris, perfectissima, egregia, de quibus suis titulis tractabitur.

II. IMP. CONSTANTINVS VOLVSIANO PP. Neque famosis & notatis, & quos scelus vitæ aut turpitudo inquinat, & quos infamia ab honestorum cœtu segregat, digni-
C tatis portæ patebunt.

Ait, *Neque famosis*] Hi sunt quibus lex infamiam irrogauit. *Et notatis*] Hi non sunt ipso iure infames, hæret tamen in eis macula quædam, vt qui iudicio publico rei in vinculis sunt, vel qui ob testimonium dicendum vel non dicendum pecuniam accepisse conuicti nec damnati sunt, vel qui inter requirendos adnotati sunt. Sic nota ab infamia distinguitur in *l. 3. §. lege. D. de testib.* Veteres libri habent, *adnotatis.* quod idem est Cic. III. de Off. *Eosque à Censoribus omnibus ignominiis adnotatos.* sic vet. libri *Et quos scelus*] Græci lib. VI. *βασιλικῶν* hanc addidere interpretationem: *οἷον ἔμποροι, αἰχμάλωτοι, οἱ πλάνοι, καὶ οἱ ταξεώ-*

τοι. ὅτι πᾶς τις καὶ ἰδιωτῶν φιλοτιμηθείη αὐτοῖς ἀξιώματα, ἵνα ἀπολαύσοι τῆς ἐκ τούτων τιμῆς, ἀλλ' ἐκπέμπουσιν αὐτῶν ὡς ἄτιμοι ᾖσι αἰσχροί. quod sumpsere ex *l. 6. ꝭ. hoc titulo. Dignitatis porta patebunt*] Senatus portæ. quoniam totus hic titulus est de senatoribus. In *l. 1. D. ad leg. Iul. de vi priu. Omni*, inquit, *honore quasi infamis carebit.* de qua scripsimus Obseru. 2. cap. 38. Falso adiicit Acc. eos non posse Romæ agere vel in comitatu principis. quod de relegatis tantum est proditum, & de militibus ignominia missis, non de aliis infamibus: alioquin non possent Romæ apud Prætorem pro se postulare. quod est falsum. & vel tutelæ Romæ damnatus solum vertere cogeretur statim.

III. Idem A. ad Rvfinvm pp. Maior dignitas nulli debet circa prioris dignitatis seu militiæ priuilegia præiudicium facere. Dat. v. kal. Mai Sirmio Constantino A. v. et Licinio Cæs. coss.

Si forte silentiarius, vel proximus sacrorum scriniorum, vel tribunus notarius inter senatores allectus sit, non ideo minus retinet priuilegia quæ silentiariis & proximis sacrorum scriniorum & notariis Constitutionibus concessa sunt, *l. eos, ꝭ. de exc. mun. l. 3. ꝭ. de silent. l. 1. ꝭ. de primic. & nota.*

IIII. Impp. Constantivs et Constans AA. Philippo pp. Senatorum substantias, quas in diuersis locis & prouinciis C possident, & homines eorum, tam à temonariis oneribus conferendis, quàm à ceteris præstationibus, quas iudices describunt; nec non etiam ab omnibus sordidis extraordinariisque & vilioribus muneribus liberos esse præcipimus, nulláque sorte constringi functionis indignæ.

Homines eorum] procuratores prædiorum, actores, clientes, coloni, qui alibi pertinentes, & οἱ ἐπιτροπεύοντες τὰ ἀγροτικὰ(?) inde hominium in historia Helmodij, Galli *Homage. Temonarius*] Exigebant temonarij aurum tyronicum, tyrones, equos. Impp. Valentinia- D nus & Valens in *l. 7. Cod. Theodos. de tyronib. Si aurum*, inquiunt, *fuerit pro tyronibus inferendum, vnumquemque pro modo capitationis suæ debitum redhibere oportet. & ne aliquod dubium relinquatur, solidorum numerum qui temonario inferendus est, designamus.* Synesius in epistolis: τῆς ἀνωνυμίας ἢ τάξει τῷ στρατιωτικοῦ χωρίου τῷ καλουμένου τερωνικοῦ, id est, temonarium fecit vel capitularium. Capitularios Symmachi 11. Epistol. legimus taxationem tyronis postulasse, & capitulariam & temonariam functionem eandem esse in *l. 14. Cod. Theod. de extr. mun.* Consequens est igitur temonarios exactores esse auri tyronici. Protostasiæ siue prototipiæ onere eos fungi indicat *l. 2. Cod. Theod. de deser. Si temonarius*, inquit, *prodiderit desertorem, protostasiæ onere biennio releuetur.* quod munus etiam ad E tyronum præbitionem pertinuisse indicat *d. l. 7. Tyronum*, inquit, *præbitio in patrimoniorum viribus potius, quam in personarum muneribus collocetur, vt protostasiæ munus quod prouinciarum interna depascitur*, &c. Recte autem ait, tyronum præbitionem esse patrimoniale munus. Vegetius lib. 1. *Possessionibus indicti tyrones* sic legendum. Tyronum vel equorum productio personale munus est, *l. vlt. D. de mun. & hon.* id est, τὸ ἄγειν, vel seruare producendos. Hoc igitur loco, *à temonariis oneribus conferendis*. id est, à præstatione tyronum, equorum, auri tyronici. *Quas iudices de-* A *scribunt*] *l. prox. & l. quoniam, l. præcipimus*, ꝭ *Sordidis*] veluti calcis coquendæ.

V. Idem AA. ad Clearchvm p. v. Nemo præfectus vrbi citra præceptionem vel scientiam nostram vlli muneri subiuget senatorem, nemo curiam nostram immani pulset iniuria: si quid enim senatoria præditis dignitate fuerit forte mandandum: uostro id iudicio reseruandum est. Sit namque dignitas, quæ nobis iubentibus sustinetur.

Hæc superiori hanc adiicit exceptionem, Nisi ex auctoritate principis senatores præstationibus à iudi- B cibus descriptis alligentur. *Si namque*] Vet. *Sit namque*] *dignitas, si nobis iubentibus sustinetur.* Munus quod sustinet senator iussu principis honor est potius quam onus.

VI. Iidem AA. Orphito. Ne quis ex vltimis negotiatoribus, vel monetariis, abiectisque officiis, vel deformibus ministeriis stationariis, omnique officiorum fece, diuersisque pastis turpibus lucris aliqua frui dignitate pertentet. sed & si quis meruerit, repellatur: repulsos autem etiam propriis reddi consortiis oportebit.

Ad senatoriam dignitatem non admitti humiles ne- C gotiatores, monetarios, viles sellularios, stationarios, cohortales. *Monetarius*] Lege quæ ad *l. 1. ꝭ. de murileg. Deformibus*] Quidam Cod. *deformis ministeriis stationariis.* Vtrum vero ij sunt qui apothecarij dicuntur in *l. si cohortalis, ꝭ. de cohort.* vt Obs. 2. diximus; An, vt Græci interpretantur cum hoc loco, tum in *l. 5. ꝭ. de vect. & com.* τελῶναι, id est publicani publicanorumve familia? An appatitores dispositi per vrbem, vel per prouincias certis locis, vt magistratibus denuntient quæ geruntur, vt *l. 1. D. de off. præf. vr. l. si quis in hoc, C. Th. de epis. & cl. l. 1. C. Th. de cur. pub.* & aliis plerisque? quod videtur verius, quoniam subiicit, *Omnique officiorum fece, diuersisque pastis turpibus lucris.* quod idem potest ac si D diceret, & ex reliqua officialium colluuie, qui de variis turpibus lucris vixerunt.

VII. Idem AA. ad Senatvm. Quoniam diuersi iudices nonnulla opera in quibusdam existimant vrbibus extruenda: ad huiusmodi necessitatem senatorum substantia non deuocetur. Dat. v. Non. Mai. Tavro et Florentio coss.

Idem demonstratum *l. 4.* senatores descriptionibus iudicum non adstringi.

VIII. Imp. Ivlianvs A. Sallvstio pp. Ius senatorum & auctoritatem eius or- E dinis, in quo nos quoque ipsos numeramus, necesse est ab omni iniuria defendere. Dat. Non. Feb. cp. Mamertino et Nevitta Coss.

Idem demonstratum est *l. 5.* & quæ hic exprimitur ratio, iis in ea verbis adsignificatur, *curiam nostram.* eadem vero ratione domus principis glebale onus agnoscit, quod senatorium est. Arcadius & Honorius in Cod. Th. lib. vi. *A collatione glebalis auri ne domum quidem nostram immunem esse præcipimus.* Eadem quoque ratione filia senatoris libertino nubere non potest

test, vt ad *l. 9. D. de senat.* Græci tradunt iis verbis: *ὅθεν γὰρ οὗτοι κεῖνται τῆς τε βασιλείας καὶ τῆς συγκλήτου. καὶ ἡ βασιλεία γὰρ τῇ συγκλήτῳ συναριθμεῖται.* Iidem in hanc legem ita scribunt: *καλῶς ἔστιν ὁ βασιλεὺς συναριθμεῖσθαι, τοῖς συγκλητικοῖς ἐν τοῖς ἰδίοις καὶ ἐν ταῖς τιμαῖς αἰσχυνεῖ.*

IX. Imppp. Valentinianvs, Valens et Gratianvs aaa ad Symmachvm pp. Libertorum filios adipisci clarissimam dignitatem non prohibemus.

Liberti prohibentur, libertorum filij non item. Sed neque liberti lege Iustiniani, vt dictum est *t. si ser. aut decur. asp.*

X. Imppp. Valens, Gratianvs et Valentinian. aaa. ad Gracchvm. p. v. Seueram indagationem per tormenta quærendi à clarissimo nomine submouemus. Dat. prid. Non. Ian. Trev. Gratiano A. IIII. et Merobavde coss.

Si municipalis ordo tormentis eximitur, multo magis amplissimus, in quo est & princeps ipse. Ab omni itaque iniuria defendendus est, *l. 8. t.* veluti tormentis, vinculis, carcere. Marcellinus XXVIII. *Ne senator quisquam iniquitate & illicito more tormentis exponeretur.*

XI. Idem aaa. ad Procopivm. Senator vel alius clarissimus priuatos habeat filios, quippè editos antequam susciperet dignitatem. quod non solùm circa masculos dignoscitur constitutum, verùm etiam circa filias simili condicione seruandum. cùm autem paternos honores inuidere filiis non oporteat: à senatore vel solo clarissimo susceptum, in clarissimatus sciendum est dignitate mansurum. Dat. XV. *. Hierapoli Gratiano A. IIII. et Merobavde Coss.

Et decurionum & senatorum filij sunt ij qui ante dignitatem suscepti sunt, *l. moris §. pen. D. de pœnis. l. 2. §. in filiis, D. de decurio, l. 5. D. de senat.* & filij, patronorum fisci ante suscepti. quod exposuimus in *l. vlt. t. de decur.* Pugnare creditur hæc lex. Atenim, *senator vel alius clarissimus, priuatos*, id est, *plebeios habeat filios, editos quippe antequam susciperet dignitatem.* idemque de filiabus subiicit esse seruandum. quod eo pertinere ex Cod. Theodosij intelligitur, vt glebale munus non agnoscant. Ceterum, vt additur in extremo huius legis, honores eis & præmia clarissimorum non inuidemus. denique natos esse ante dignitatem prodest, non nocet. Lego, *senator* ex vet. non, *Si senator.* atque ita quasi facto hyperbato vel parenthesi, nihil legendo suspendi debet. *Vel solo*] Quidam cod. *Vel alio.* quod rectius est. Sic supra, *senator vel alius clarissimus. Susceptum*] ante dignitatem.

XII. Imppp. Gratianvs, Valentinianvs et Theodosivs aaa. Neoterio pp. Iudices qui se furtis & sceleribus fuerint maculasse conuicti, ablatis codicillorum insignibus, & honore exuti, inter pessimos quosque & plebeios habeantur: nec sibi posthac de eo honore blandiantur, quo se ipsos indignos iudicauerunt. Dat. XVIII.

A kal. Febr. Thesal. Gratiano v. et Theodosio aa. Coss.

Loquitur de iudicibus repetundarum damnatis. qui ex damnatione & honore exuuntur & infamia notantur. *Blandiantur*] Ne sibi per huius honoris causam vindicent posthac *προσεδρίαν, ὃ ἐν διαγνώσεσι συνεδρίαν*, vt Theodorus interpretatur.

XIII. Imppp. Valentinianvs, Theodosivs et Arcadivs aaa. Martiano comiti Orientis. Mulieres honore maritorum erigimus, & genere nobilitamus, &

B forum ex eorum persona statuimus, & domicilia mutamus. Si autem minoris ordinis virum postea sortitæ fuerint: priore dignitate priuatæ, posterioris mariti sequentur condicionem. Dat. IIII. kal. Febr. cp. Arcad. II. et Rvfino Coss.

De hac diximus in *l. vlt. t. de incolis. Genere nobilitamus*] Vxor ergo plebeia per matrimonium clarissimam senatoriamve dignitatem adipiscitur, vel etiam clarissima amittit, vt ex Liuio liquet de Virginia lib. x.

XIIII. Impp. Theodosivs, et Valentinianvs aa. Basso pp. Præcipimus vt senatori in qualibet prouincia consti-

C tuto, nullam habeant iudices iniungendi aliquid forte publici muneris potestatem.

Idem quod in *l. 4. s. 7. t.*

XV. Idem aa. ad Evstasivm. Clarissimis vel spectabilibus vniuersis ad genitale solum, vel quolibet alio, & sine commeatu proficiscendi, & vbi voluerint commorandi, habitandíve permittimus facultatem.

Non poterant olim senatores non impetrato libero commeatu alibi morari quam in vrbe. *l. pl. §. sen. D. ad municip.* Hodie nihil est opus commeatu datur nam-

D que hac lege generaliter omnibus clarissimis vel spectabilibus.

XVI. Idem aa. Apollonio pp. Si granius vllum facinus admittatur, nocente persona extra carceralem custodiam sub fideiussione habita, super illustribus quidem nobis suggeri iubemus: super ceteris verò quadam minore dignitate decoratis, ad tui referri culminis notitiam: vt ita demum quid de admisso crimine constitui oporteat, iudicetur.

Sub fideiussione] vet. *Subtuitione*, legendum *Sub*

E *tuitione.* Sub fideiussione non constitui *l. prox.* docet. At tuitionem militarem intelligo, vt in *l. 1. t. de off. mil. indic. l. 36 C. Th. de num. l. 3. t. de off. com. rer. priu.* Symmachus in epistolis. *Tuitionem contra me de sede vicaria ... .* Formulam tuitionis Cassiodorus composuit. Eam veteres Franci *Mundeburt* appellarunt. *Super ceteris*] De illustrium crimine nullus iudex cognoscit consulto principe, excepto casu *l. seq.* De reliquis dignitatibus præf. prætorio cognoscit, veluti de clarissimis, *l. pen. C. de off. præf. præt. Or.* idque in vrbe. in prouinciis prouincialis iudex, *l. 1. C. de senat. vel clariss.*

XVII. Imp. Zeno A. Arcadio pp. Quoties ex priuata cuiuslibet interpellatione ciuili vel criminali viri illustres conueniendi sunt & nulla danda fideiussionis concussione vexentur, sed per speciale priuilegium suæ committi fidei consequantur, iuratoria ab his cautione tantummodo exponenda. Quam si neglexerint, & contra insertum cautioni sacramentum ipsi vel eorum procuratores adfuerint: in pecuniariis quidem causis super possessione rerum ad eos pertinentium iudex competens, quod iuris auctoritas & rei qualitas suggesserit, ordinabit. In criminalibus verò negotiis dignitate quoque, qua se per suum videlicet periurium indignos esse probauerint, spolientur: vt in eos, vtpote illustri dignitate per suum facinus priuatos, inconsulta etiam nostra pietate iudicibus legum seueritatem liceat exercere. Quibus illustrium dignitatum priuilegiis hoc etiam adiiciendum esse censuimus, vt huiusmodi personæ nullam ex cuiuslibet iudicis sine scriptis habita sententia, conuentionem neque in ciuili neque in criminali causa sustineant.

Illustribus vnum dedit priuilegium lex superior, vt de eorum criminibus nemo cognoscat inconsulto principe. Hæc alia duo adiicit. vnum, vt siue ciuiliter siue criminaliter conueniantur, non satisdatio, sed repromissio iuratoria iudicio sistendi causa ab eis exigatur. cui tamen si non paruerint, hanc periurij pœnam ferunt, vt in ciuili causa mittatur actor in possessionem, in criminali spolientur illustri dignitate, & inconsulto principe damnentur. atque ita etiam ex græca cōstitutione, quæ desideratur, *tit. de custod. reor.* qui iuratoriæ cautioni non paret, iure suo cadit. Alterum est, vt non nisi ex scripto conueniantur. Igitur nuda executoris voce conuenti impune non parebunt. *Sententia*] vt Græci ψῆφος, ita latinis Constitutionibus sæpe sententia significat conuentionem executoris, libelli admonitionem ὑπόμνησιν, δήλωσιν, πρόσκλησιν, atque etiam in Pandectis duobus locis.

XVIII. Imp. Anastasius A. Eusebio Magisro Officiorum. Iubemus saluo honore, qui per euocationem sacræ reuocatoriæ defertur, durante, licere cunctis tam minoribus quàm maioribus potestatem gerentibus, nec non etiam honorariis illustribus, siue ex hac regia vrbe principali, videlicet præcedente consensu, profecti fuerint, siue in prouinciis habitantes, sacratissimum (suis scilicet poscentibus negotiis) petere maluerint comitatum: sine sacra quoque reuocatoria ad hanc regiam vrbem peruenire.

Hæc adiicit quartum illustribus reipsa administrantibus vel etiam honorariis licere ad sacrum comitatum venire sine sacra reuocatoria. In *l. 1.* ꝟ. *vt om. iud. tam c.* recte exactiores libri, *vel diuina reuocatoria*, pro quibus *Nou.* VIII. quæ est eadem de re, ὁ πρόσταξις ἀνακλήσεως. Ea vel petitur vel vltro dirigitur à principe, vt ex formulis Cassiodori constat. Vsus vero eius hac lege penitus non tollitur. Sed illustribus tantum ea non petita ius veniendi in comitatum datur. quod non pugnat cum *l. nullus*, ꝟ. *de off. rect. prou.* quæ de præsidibus loquitur, non de illustribus. *Tam minoribus*] Vet. *tam minores quam maiores potestates.* Illustrium sunt gradus quidam, alij maiores, alij minores. Præf. prætorio maior est magistro officiorum, vterque tamen illustris. *Principali videlicet*] Hoc item non pugnat cum *l. 15.* ꝟ. quæ de clarissimis vel spectabilibus loquitur, non de illustribus.

De prætoribus & de honore præturæ, & glebа, & folli, & septem solidorum functione sublata.

Tit. LII.

I. Impp. Valentinianus et Martianus AA. Tatiano p. p. Nemo ex clarissimis & spectabilibus, qui in prouinciis degunt, ad præturam postea deuocetur: maneat vnusquisque domi suæ tutus atque securus, sua & dignitate lætetur. Dat. xv. kal. Ian. cp. Valentin. vii. et Albieno Coss.

Prætura onus fuit senatorium, *Nou. Th. ne dec. ad senat. dig. asp.* Hanc enim dignitatem senator qui suscipiebat suis sumptibus circenses & scænicos ludos exhibebat. Boëtius III. de consolatione: *Prætura*, inquit, *magna olim potestas, nunc inane nomen & senatorij census grauis sarcina.* vbi vulgo male legitur, *præfectura*, sicut & in hac lege quibusdam Codicibus, & in *l. vlt.* ꝟ. *de silent.* Constituit autem Martianus hac lege vt ne senatores, viri clarissimi & spectabiles ex prouinciis in quibus sedes suas constituerunt, ad præturæ munus deuocentur. cui est coniungenda *l. 2.* ꝟ. *de off. præt.* vtriusque est eadem inscriptio & subscriptio. Additur in ea, vt tres tantum iudicio senatus prætores eligantur. Erant olim multo plures, vt ex *Cod. Th.* constat *tit. de prætoribus.*

II. Idem AA. ad Senatum. Glebam, vel follem, siue septem solidorum functionem, siue quamlibet huiusmodi collationem, tam circa personas, quàm res, & prædia funditus iubemus aboleri: vt omnis huiusmodi sopita perpetuò conquiescat exactio.

Glebam, id est, glebalem functionem, vt in Cod. Th. Arcadius & Honorius, *Glebam*, inquiunt, *possessionum non personarum esse perspicimus.* & Symmachus in epistolis nondum editis. *Sed velim noueris quæsitores gleba senatoria proximus adfuturos, sperandamque Tuentij veniam pleniorem, si fidem paupertatis eius exploratio ratam fecerit.* Synesius in epistolis. καὶ τὰ τρία φόλλεν ἀπαιτεῖσθαι τῷ συγκλήτῳ ... Eandem & descriptionem & collationem & præstationem & munus & canonem & pensionem vocant, & aurum glebale, & aurum oblatitium. Glebale, quòd pro possessionibus pendatur. Oblatitium, quòd non canonis vel indictionis, sed oblationis genere quodam à senatoribus exigatur, sicut aurum coronarium à decurionibus, aurargentum à negotiatoribus. *Vel follem.*] Inter glebam senatoriam & follem senatorium nihil interesse puto. Martianus in *Nou. de indul. reliq.*

Quidquid ex titulo senatorij follis in prouinciis debetur. Sic legendum ex vet. libris. Zosimus 2. de Constantino. ἀπηγάγετο τὰς τῶν λαμπροτάτων οὐσίας κλῆς ἐπιθεὶς ἣ τεταφόλλιν αὐτὸς ἐπωνόμασεν ὄνομα. i. *descriptum fecit substantiæ senatorum imposito onere. cui follis nomen dedit.* Hunc locum & ceteros omnes Zosimi Petro Pithoeo debeo. Sed tamen etiam illi senatores quibus nulla erat possessio, duos folles in ærarium inferebant, vt constat ex Constitutione quadam Gratiani ad Hypatium in C. Th. lib. vi. Follis, aurei nummi genus est, *l. 2. & 3. C. Th. quor. ap. non rec. l. 3. C. Th. de suariis, l. 5. 21. C. Th de prætor.* Moschopulus obolum interpretatur. Qui Romanis Terentiani, hi Græcis Follerales dicti sunt auctore Marcellino in Chron. *quibus,* inquit, *suo nomine figuratis placabilem plebi commutationem Anastasius distraxit.* Singuli siliquæ partem xii. efficiunt, vt Iustinianus scribit in legibus Georgicis, tit. περὶ κλοπῆς. Idcirco plebi in commutationibus vtiliores. Zonaras in Leone Isauro auxisse eum refert publica tributa sub specie mœnium reficiendorum, ita vt singulis solidis, quæ pendi solebant, insuper adiungerent collatores xxiiii. folles. *Siue vii. solidorum.*] Hæc vii. solidorum præstatio tenuissimos senatorum obligabat, vt Honorius & Theodosius ad Monaxium scribunt in Cod. Theodos. eratque id personæ onus non glebæ. Erant & quidam senatorij ordinis, qui eam tantùm præstationem agnoscebant non glebalem, veluti ex proximis, *l. 12. C. Th. de prox. com. dict.* Sed his omnibus præstationum generibus senatores hæc Martiani Nouel. soluit.

De consulibus & non spargendis ab iis pecuniis, & de præfectis & magistris militum & patritiis.

Tit. III.

Sic omnes vet. libri, sic codex Theodosianus. Est & de præfectis magistrisque militum in hoc titulo nonnihil. Hæc ergo tollere Haloander non debuit, *de præfectis & magistris militum.*

I. Impp. Theodosius et Valentinianus AA. ad Senatum. Antiquitus statutum est consularibus viris ceteros quidem honoratos ipsius trabeæ summitate, pares verò infulis, consideratione tantùm temporis anteire. quis enim in vno eodemque genere dignitatis prior esse debuerat, nisi qui prior meruerat dignitatem? cum posterior, etiamsi eiusdem honoris prætendat auspicia, cedere tamen illius temporis consuli debeat, quo ipse non fuerit. Hoc obseruando, & si iterata vice fastigia consulatus aliquis ascenderit. repetiti etenim fasces virtutes sæpe meriti comprobant, non augent: quia nihil est altius dignitate. quòd si quis prior consul posteriori consuli eidemque patritio posthabitus, patritiatum postea consequatur: vinci eum oportet, qui prior meruerit patritiatum, postquam iste honore patritiæ dignitatis decoratus est.

Inter consulares præfertur is qui prior gessit con-

A sulatum, etiamsi posterior bis consul fuerit. Repetitio namque eiusdem honoris nihil adiicit: quod tamen abrogat *Nou. Valentiniani de honor. & quis in grad. pref.* Præfertur vero in omni curiæ senatoriæ actu, sententia, cœtu, *Nou. 62.* At qui iunxit consulatui patriciatum, præfertur antiquiori consuli nec patritio, cum duplici honore præditus sit. Inde quæritur si antiquior consul postea patritius fiat, quis præferatur? Vterque est consul & patritius, sed vnus antiquior consul, alter antiquior patritius. Et rectè censent antiquiorem consulem præferri, quod is consul fuerit priusquam alter vel consul vel patritius. *Honoratos ipsius trabea*] ceteros consulares. Trabea stola est consulum *l. 1. §. in. vlt. Pares vero infulis*] Non sunt pares dignitate si vnus sit consularis tantum, alter consularis & patritius. *Repetiti*] Claudianus in Paneg. Manlij. *Meritis tantum redeunt actusque priores,* B *commendat repetitus honor, virtusque reducit.*

II. Impp. Valentinianus, et Martianus AA. Sporatio Com. Domesticorum. Ordinem consulatus ad antiquam reducimus sanctionem, vt sellam nostram honoris merito, non rapiendi studio populorum, agmina sectentur, ac lucrandi cupiditate deposita, venerabilem parentum habitum & felicissima antiquitatis ornamenta conspiciant. Hoc ergo exemplo etiam cete- C ros procedere consules volumus, nec expendere eos sine effectu patimur. Cessante ergo ista spargendi vilitate, amplissimi consules procedentes deinceps abstineant hoc errore perdendi, optimóque consilio operi necessario proficiat, quod erat incompetenter proiiciendum. Ad restaurationem itaque aquæductuum huius amplissimæ vrbis centena pondo auri præstentur per singulos consulatus: vt etiam consul patriæ se dedisse nouerit, & data notum sit mansura esse perpetuo. Dat. *. Asporatio et Herculano Coss. D

De hac lege ita scribit Marcellinus Comes in Chronicis: *Martianus A. suis statuit decretis, vt ij qui Coss. fieri cupiebant, nihil æris in populum spargerent, sed statutam pecuniam ad reparandum vrbis aquæductum dependerent.* De eadem Iustinianus in *Nou. 105.* qua eam corrigit, & Leonis rursus *Nou. xciv.* illam Iustiniani. Est autem legendum hoc loco, *reduximus, nostri honores, sectarentur, conspicerent.* Ornamenta consularia hæc sunt, trabea siue palmata, scipio, calcei aurati, sella curulis, fasces. Cassiodorus in formula Consulatus. Vopiscus item in Aureliano: *Te consulem hodie designo scripturus ad senatum, vt tibi deputet* E *scipionem. Centena pondo*] Tot etiam pondo ab honorario exiguntur, *l. 3.* non iterum consule, *l. 4.*

III. Imp. Zeno A. *. Nemini ad sublimem patritiatus honorem, qui ceteris omnibus anteponitur, ascendere liceat: nisi prius aut consulatus honore potiatur, aut præfecturæ prætorio vel Illyrici: vel vrbis administrationem, aut magistri militum aut magistri officiorum, in actu videlicet positus, gessisse noscatur: vt huiusmodi tantùm

personis, siue adhuc administrationem gerendo, seu postea, liceat (quando hoc nostræ federit maiestati) patritiam consequi dignitatẽ. Quoniam verò gloriosissimæ huic vrbi quæ caput orbis terrarum est, omnifariam credimus consulendum: vniuersos qui posthac honorarij consulatus insignibus principali munificentia decorantur, centum libras auri ad reficiendum aquæductum publicum ministrare censemus, ad similitudinem eorum, qui per annale tempus consularium editione nunerum gloriantur. nam ipsis quoque expedit vt florentissima ciuitas centum auri librarum munificentia sustentata, honorarium quoque sentiat consulatum.

Et huic quoque Iustinianus derogauit *Nou.* περὶ συγκλητικῶν ἀξιουμένων, constituens vt Iulianus refert; licere illustribus viris patriciatus codicillos accipere quamuis neque consulares neque præfecti facti essent. quod Accursius notauit rectissime. *Qui ceteris omnibus anteponitur*] In senatu præfectus vrbi præsidet, vt diximus ℥. *l.* 1. *de dignit.* Ceterum patricij dignitas amplior est. videtur etiam præfectus prætorio ceteris omnibus esse potior, *l.* 1. ℥. *de off. vic.* id est, vicariis aut proconsulibus, non tamen consulibus aut patriciis. Cassiodorus in formula patriciatus: *Præfectorios & aliarum dignitatum viros præcedis, vni tantum cedens fulgori, quem interdum à nobis constat assumi.* Zosimus, qui hanc primum refert dignitatem excogitasse Constantinum magnum lib. 2. τῆς ἀξίας τυγχάνει τῆς πατρικίας πρῶτος πάντων ἐπινοήσαντος τὴν τιμήν, καὶ προεδρεύειν τοὺς ταύτης ἀξιωθέντας τῶν ἐπάρχων νομοθετήσαντος. *Præfectus prætorio*] Orientis scilicet. *In actu videlicet positus*] ἔμπρακτος, non honorarius.

IIII. IDEM A. SEBASTIANO PP. Sancimus viris excellentissimis consularibus omnibus, qui iam facti sunt, vel postea fuerint, procedendi quoque, & re ipsa per annum gerendi consulatus, impetrato videlicet principali iudicio, legitimam tribui facultatem. Ita vt peracta, quam meruerunt, processione, non nouum aliquid vel quod nondum habeant, adipisci: sed consulatus ius, quod semel eis consularis detulerit processio, iterasse beneficio videantur: & in adoranda nostra purpura, vel in consequendis cunctis consulum honoribus, & priuilegiis ex anteriore tempore prouectionis ordinem sibimet nouerint vindicandum. Hoc etiam obseruando, vt huiusmodi consul nec centum libras auri aquæductibus huius inclytæ ciuitatis pro tenore sacræ constitutionis præbendas, quas cùm esset consularis præstiterat, consul postea creatus persoluere denuo compellatur.

Consulares vocat non eos qui consulatum gesserunt, sed honorarios consules, vt *l. vlt.* ℥. *de decur.* His etiam designatis à principe re ipsa consulatum gerere licet. qua ex re honore non augentur, *l.* 1. ℥. nec inter pares ex posterioris, sed ex prioris honoris tempore prærogatiuam in senatu vel in aula sibi vindicant. præferri tamen ordinarios honorarius etiam an-

A tiquioribus certum est, *Nou.* 62. *argum. l.* 4 ℥. *de prim. ag. in reb. l.* 2. *in fin.* ℥. *de primic. & no.* Capitolinus in Pertinace: S. C. *Pertinax fecit, vt insigne eos qui praturas non gessissent sed allectione accepissent, post eos esse qui vere prætores fuissent. Sed consulatus*] Corrige ex veteribus, *Sed consulatus ius quod eis consularitas detulerat, processionis iterasse, &c.* quod mirifice rectum est. Consularitas est honorariorum. Processio ordinariorum exhibentium munera, *l.* 3. *C. vbi senat. vel clar.* ordinaria processio.

V. IMP. IVSTINIANVS A. IOANNI PP. Sancimus viros excelsos patricios, quos in huiusmodi dignitatis apicem augusta maie-
B stas retulerit, illico ab imperialibus codicillis præstitis patresfamiliarum effici, ac potestate liberari paterna: ne videantur qui à nobis loco patris honorantur, alieno iuri esse subiecti. quis enim patiatur patrem posse quidem per emancipationis modum suis nexibus filium relaxare: imperatoriam autem celsitudinem non valere eum, quem sibi patrem elegit, ab aliena eximere potestate? Ne si contrarium adprobetur, per quamcunque machinationem imperialis maiestas minui videatur. Et hoc quidem raro con-
C tingere satis certum est: nemo enim facile respexit filiumfamilias in patriciatus honorem prouectum, quemadmodum in consulibus hæc res vsitata est: sed ne quid in parte temporis tale eueniat, & sine legibus inueniatur, ideo hæc nobis visa sunt sancienda.

Patriciatus dignitas soluit patriam potestatem. Cassiodorus in formula patriciatus: *Leges etiam illis reuerentiam detulerunt, vt in sacris positus cum hoc fuerit honore præcinctus, paternæ potestatis nexibus exuatur.* Additur in *Nou.* LXXXI. consulatus, consularitas, præfectura prætoriana, præfectura vrbicaria in actu cō-
D stituta, & magisterium militum. His dignitatibus filiusfamilias patresfamil. fiunt sine capitis deminutione. Recte autem in hac lege patricium Iustinianus definit, quem sibi patrem facit imperator. Vnde eleganter Claudianus ad Eutropium patricium post damnationem & publicationem bonorum,

Dereptas quid plangis opes, quas natus haberes?
Non aliter poteras principis esse pater.

Extat publicationis Eutropij & adempti patriciatus Constitutio in *Cod. Th. tit. de pœnis.* Fuit & generalis lex quædam Theodosij auctore Suida, ἀνῆκεν ἐν τοῖς πατρικίοις μὴ τελεῖν. *Retulerit*] Veteres, *extulerit.* rectissime. *Elegit*] Vet. *fecit.* Sic in Institutionibus Theophilus, ὃν ἑαυτῷ πατέρα ποιήσας.

E

De præfectis prætorio, siue vrbis, & magistris militum in dignitatibus exæquandis.

TIT. IV.

I. IMPP. VALENTIN. VALENS ET GRATIA. AAA. AD AMPELIVM PP. Præfectū vrbi, & præfectum prætorio, & magistros

equitum ac peditum, indiscretæ ducimus dignitatis: vsque adeo videlicet, vt cùm ad priuatam secesserint vitam, eum locum velimus esse potiorem, qui alios promotionis tempore & codicillorum adeptione præcesserit. Dat. III. Non. Ivl. Nasonaci. Accep. III. Non. Sept. Modesto et Arintheo Coss.

Præfectum vrbi nominat priorem, quoniam præsidet in senatu, vt diximus supra, *l. 1. de dignit.* Adsidet præf. prætorio, magister militum. Ceterum ij tres sunt dignitate pares, nec deposita administratione inter se nisi prærogatiuam temporis habent. *Locum*] Corrige, *loco*.

II. Imppp. Gratianvs, Valentinianvs et Theodosivs AAA. Restitvto p. v. Quisquis magisterium equitum pedítumque susceperit, & gesserit ante captam à quoquam præfecturam: is cùm priuatus erit, & honorem deposuerit, expræfectis, qui prouecti fuerint, præferatur. Sit igitur sedes prior ante prouectis, locus conspectior, decernendi loquendique facultas antiquior, cui est splendor adepti magistratus vetustior. Dat. VIII. Kal. Ivl. Thessal. Gratiano V. et Theodos. AA. Coss.

Idem in hac ostenditur quod in superiori. Expræfecto in consessu & in sententia dicenda exmagistrum præferri, qui ante illum functus est ministerio equitum & peditum. *Expræfectis*] legendum, *Expræfectis qui post prouecti fuerint.* Expræfectis esse dicuntur qui præfectura abierunt, sicut exvicariis, expræsidibus, exprimiceriis, exconsulibus, excubiculariis, exprimipilaribus, exproximis, exscholaribus apud Nicephorum. Auctores de limitibus agrorum, squalidus ager quasi excolidus, quod iam à cultura exierit, sicut exconsul quod à consulatu discesserit. Eædem appellationes honorariis aptantur.

De præpositis sacri cubiculi & de omnibus cubiculariis & priuilegiis eorum.

Tit. V.

Duplex est sacrum cubiculum, Augusti & Augustæ. Duo propositi viri illustres, *l. vlt.* ỹ. qui iurisdictionem habent inter priuatos & colonos vel inquilinos vel seruos domorum sacrarum, *l. vlt. ỹ. vbi caus. fisc.* id est, homines tamiacos. Hi homines prædiaque tamiaca erant in Cappadocia sub viro spectabili Comite domorum, vt recte scripsit Iuliani antiquus interpres in *Nou.* 30 atque etiam Græci ad *l. 5. C. ad leg. iul. rep.* iis verbis: φροντὶς δομῶν κτήματα ... & confirmat *l. 3. ỹ. de palat. sacr. larg.* quæ deputata erant cubiculo & cellario sacro. ideoque præpositi sacri cubiculi interdum mittebant in Cappadociam canonicarios. & Et inter cubicularios recensetur recte Comes domorum in *l. 2. ỹ. hoc tit.* Est & Comes sacræ vestis, *l. 1. C. Th. qui à*

A *præb. tyr.* Sunt qui sacræ vesti deputati sunt, *l. 3. de castrens.* Sunt & primicerij, id est, qui primum locum gradumque obtinent inter cubicularios, *d. l. 1.* qui à Suetonio in Domitiano appellantur decuriones cubiculariorum. Est & castrensis sacri palatij vir spectabilis, *d. l. 1. d. l. 2.* sub quo erant pædogogia & ministeriales dominici & curæ palatiorum, de quibus dicturi sumus in *tit. de castrens. minist.* Sunt & chartularij & plerique alij cubicularij & cubiculariæ adsistentes curæ larium cubiculi. De horum priuilegiis & dignitatibus hoc titulo tractatur.

I. Impp. Honorivs et Theodosivs AA. Florentio p. v. Sacri cubiculi præpositi ea dignitate fungantur, qua sunt præ- B diti qui eminentissimam prætorianam vel vrbanam meruerint præfecturam, aut certe militarem magisteriam potestatem: ita vt sit inter eos post depositas administrationes nulla discretio; siue nostræ serenitatis adoraturi admittantur imperium, siue pro suo arbitrio solemnes festiuitates & cœtus, vel salutationes vel quælibet alia officia frequentent: vt in sedibus & in consessu is eis ordo seruetur, quem ordo prouectionis ostenderit, sub habitu videlicet ipsis consue- C ro: cùm manifeste decretum sit eum esse potiorem qui præcesserit, vel illum subsequi, quem recentius probauerit examen. Dat. VIII. Id. Nov. CP. Honorio XIII. et Theodosio X. AA. Coss.

Superiori titulo exæquati sunt in dignitatibus præfecti prætorio, præfecti vrbi, magistri militum, qui & ipsi præfecti sunt *Nou. 38. & 69.* His hac lege compar adiungitur præpositus sacri cubiculi. Inde interpres Iuliani recte, Præf. prætorio præf. vrbis & magister militum præsentium, & præpositus sacri cubiculi similem habent dignitatem. Itaque secundum ordinem promotionis inter eos prælatio est. Ante hanc constitutionem antiquior præpositus nouo præfecto D loco cedebat. *Alia officia*] Veluti funebria aut nuptialia. Suet. in Calig. *Cum ad officium venisset. Sub habitu*] Ordo dignitatis seruatur iis tantum qui solemni habitu vtuntur.

II. Impp. Theodosivs et Valentinianvs AA. Proculo pp. Hac nostræ mansuetudinis æterna lege sancimus, vt omnes cubicularij, qui de nostro cubiculo exeunt, antequam primum locum obtineant (excepto castrensi & comite domorum) his priuilegiis perfruantur, id est, vt neque possessiones eorum angarias, siue pa- E rangarias, vel etiam parauerdos in posterum dispositione etiam tui culminis vel alicuius calumnia dare cogantur: ne sordidis adstricti muneribus, decus ministerij, quod militando videbantur adepti, otij tempore & quietis amittant. domus quoque eorum, vel in hac sacratissima vrbe, vel in qualibet alia positas ciuitate, ab omni hospitum cuiuslibet dignitatis inquietudine vindicamus: prouinciarum rectoribus, eorúmque apparitoribus denarum librarum auri dispendio

feriendis, si mansuetudinis nostræ statuta A dissimulare, & ex aliqua parte violare tentauerint.

Antequam primum] Antequam sint primicerij. *Excepto*] Excubicularijs inuenio immunitatem dari ceterorum munerum, *l. maximarum* C. *de exc. mun.* Ex castrensi vel ex comiti domorum non. Itaque hunc locum ita prorsus accipio, vt excepto castrensi & comite domorum, ceteris cubicularijs hæc, quæ sequuntur, priuilegia competant. *Id est vt nec possessiones eorum angariae*] Hæc onera indicuntur possessionibus. At *l. vlt. §. 1. D. de mun. & hon.* personalia vocat, quod de cura angariarum à possessoribus exigendarum, & eis quibus earum copia data est præbendarum, accipiendum est. Sordida munera dicuntur hoc B loco. Et primum quidem quod excubicularijs datur priuilegium, hoc est, vt ne hæc onera, puta angarias, parangarias vel parauere dos præstent. Secundum, vt ne præstent metarum siue hospitis suscipiendi munus. de quo dicemus in tit. de metatis. Hoc ædibus indicitur, Illa fundis.

III. Impp. Leo et Anthemivs AA. Ioanni Comiti et magistro officiorvm. Cubicularios tam sacri cubiculi mei, quàm venerabilis Augustæ, quos vtrosque certum est obsequijs occupatos, & aulæ penetrabilibus inhærentes, diuersa iudicia obire non posse: ab obseruatione aliorum tri- C bunalium liberamus, vt in sublimitatis solummodo tuæ iudicio propositas aduersus se excipiant actiones.

Et inscriptionis similitudo, & eorum qui sacræ vesti deputati sunt cum cubicularijs adfinitas exigit, vt huic legi coniungatur *l. 3. C. de castrens. & mini.* Eundem ij omnes iudicem habent magistrum officiorum, quem ἡγούμενον τῶν βασιλείων Theodoritus vocat lib. 5. cap. 20 & ἡγεμόνα τῶν ἐν τῇ αὐλῇ τάξεων Zosimus 2. Idem iudex est silentiariorum & ministerialium omnium *l. 4. C. de silent. l. vlt. C. de castr. & minist.* & decanorum, *l. 2. C. de decanis*, & eorum qui militant in sacris scriniis, *l. in sacris scriniis, C. de prox. sacr. scr.* & agentium in rebus post ducenæ vel centenæ gra- D dum, *l. ex eo C. de agen. in reb.* & scholarium, *l. vlt. C. de priuil. schol.* denique totius palatij disciplina ad eum spectat. Quia vero fabricarum & limitum cura ad eum spectat, iudex etiam est fabricensium, *l. pen. C. de fabric.* & ducum, & limitaneorum, & castris præpositorum, *l. viros C. de dom. offic.* Huic similem esse eum arbitror qui in Gallia dicitur, *Preuost de l'hostel.* *Vtrosque*] Quidam Cod. *vtriusque.*

IIII. Imp. Leo A. Pvseo PP. Iubemus omnes qui vel iam in sacrum cubiculũ cuiuspiam liberalitate donati, alióve titulo dati vel dandi principalibus obsequijs inhærere vel ante meruerant, vel postea meruerint, E (licet nulla interueniente scriptura, nulla confectione gestorum) postquàm deuotissimis cubicularijs fuerint sociati, ad condicionem libertatis ingenuitatisque rapiantur, raptique videantur. hoc non solùm circa superstites, sed etiam circa mortuos volumus custodiri. Nam cùm hoc priuilegium videatur principalis esse proprium maiestatis, vt non famulorum, sicut priuatæ condicionis homines, sed liberorum honestis vtatur obsequijs: periniquum est eos duntaxat pati fortunæ deterioris incommoda. Sed testamenta quidem ad similitudinem aliorum, qui ingenuitatis infulis decorantur, pro sua liceat eis condere voluntate. intestatorum verò nemo dubitet facultates, vt pote sine legitimis successoribus defunctorum, fisci viribus vindicari. Et hæc omnia tunc diligenti obseruatione volumus custodiri, cùm sponte suaque voluntate quis dederit eunuchum sacri cubiculi ministerijs adhæsurum. Si verò quidam fuerit violenter extortus, aut inuito domino vel ignaro intra sacrũ ausus fit militare cubiculum: liceat domino destinatũ sacra ex lege cubicularijs interpellare iudicium, & eum quem probauerit nolente se vel inscio sacrum penetrasse cubiculum, vt suum famulum cum peculio consequatur. Sed & sicut læsis implorandi præsidij facultatem denegari non conuenit: ita nec calumniandi viam patimur diutius esse patefactam. Ideóque tempus quinquennij præfinimus, intra quod contra eum suas debeant exercere quæstiones: vt si medio tempore mouere distulerint, vlterius eis tamquam in suum famulatum vindicandi, vel eius vt serui peculium vel bona quasi liberti copia denegetur. Hæc omnia quæ super deuotissimis cubicularijs sancimus, etiam ad cubicularias, quæ à dominis in sacrum cubiculum datæ vel dandæ sunt, superstites atque mortuas extendi propagarique decernimus.

Vt seruus à domino oblatus cubiculo principis statim liber & ingenuus fiat. Hanc legem intellexit interpres Iuliani dum ita scripsit in *Nouella 30.* Constitutio posita est Leonis vt mox oblatus fuerit aliquis D eunuchus principi, in ipsa oblatione fiat liber. Quod si ingenuus fit, nullum ius patronatus habet dominus qui eum obtulit, ideoque intestato fiscus succedit, quia nec cognationem vllam, nec patronum habet. Testamentum quoque facit libere præterito domino, qui eum cubiculo principis addixit. Quod si inuito aut inscio domino obrepserit in cubiculum principis, eius vindicatio quinquennij præscriptione tollitur. Aliam dignitatem vel militiam armatam adepto seruo, vindicanti domino non obstat nisi longa præscriptio, vt diximus in *l. pen. C. qui milit. poss.* Clerici autem vindicationi obstat anni præscriptio, Monachi triennij ex *Nou. 123.* quod Leo abrogat in *Nou. 9. & 10.* *Donati alióve titulo dati*] Diuersa hæc sunt, donata, data, concessa, vt in lege Agraria, & in *l. Lu-* E *cius. D. de leg. 2.* *Eos duntaxat*] mortuos scilicet. *Eunuchum*] Castratis cubicularijs principes vtebantur, quos etiam eunuchos dici plerique putant à cubiculo custodiendo, quod ἔχειν significet etiam custodire. Leo *Nou. de eunuchis 98.* καὶ τῆς εὐνῆς αὐτῶν ... φύλακας εἶναι, ... ἐγνώσθη. qua de re rescripsimus in *l. 6. D. de lib. & post.* Ambrosius v. Epist. *Gallicanus præpositus cubiculi eunuchus regius.* Socrates vi, Εὐτρόπιος γὰρ εὐνοῦχος πρεσβύτης τοῦ βασιλικοῦ κοιτῶνος, καὶ τὴν τοῦ ὑπάτου ἀξίαν πρῶτος εὐνούχων λαβών. Euagrius lib. IV. οἱ τοῖς βασιλικοῖς ἐξυπηρετούμενοι κοιτῶσιν, οὓς εὐνούχους ἡ συνήθεια ...

κῶ. Claudianus I. in Eutropium.

Præfecti sed adhuc gemmis vestique dabantur
Custodes, sacroque adhibere silentia somno.
Militia eunuchi nunquam progressa cubile
Non vita spondente fidem, sed inertia tantum
Mentis pignus erat, secreta monilia seruent;
Ornatus curent Tyrios.

Iudicium] magistri officiorum, *l. prox.* ¶. *Mouere.* Mouere, id est, agere vt in *l. 3.* ¶. *de præsc. 30. nulli mouendi vlterius facultatem patere*, & in *l. 3.* ¶. *de quad. præscript. Omnis motus*, id est, omnis, actio, *πᾶσα κίνησις*. Græcę locutiones sunt.

V. Imp. Anastasivs A. Evsebio magistro officiorvm. Iubemus duobus viris illustribus præpositis vtriusque sacri cubiculi tam nostræ pietatis, quàm serenissimæ nostræ coniugis, qui post finitam militiam senatorio fuerint consortio sociati, licere quoties ad adspiciendos agros suos, vel ob aliam causam proficisci voluerint, cingulo vti: cùm hoc ad impleodum eorum desiderium, & ad nulllus læsionem respicere videatur.

Hæc lex ostendit præpositos sacri cubiculi deposita administratione in senatorium ordinem conscribi, & *l. 5.* ¶. *vbi senat. vel clariss.* eisque extra vrbem proficiscentibus cingulo militari vti licere, id est, ζωνοφορεῖν.

De quæstoribus, magistris officiorum, & comitibus sacrarum largitionum, & rei priuatæ.

Tit. VI.

I. Imppp. Gratianvs, Valentinianvs et Theodosivs AAA. Restitvto P. V. Qui ex quæsturæ honore, aut officiali magisterio, aut comitiua vtriusque ærarij nostri attonito splendore viguerunt: acclamatione excipiantur solita, nec prætereantur vt incogniti. Dat. VIII. kal. Ivl. Thessalonicæ, Gratiano V. et Theodosio I. AA. Coss.

Perperam in hac lege contra fidem veterum complurium scriptum est, *officiali*, cum sit scribendum, *efficaci*, ad differentiam exquæsturæ honorariæ, quam publice ab officiis & præconibus acclamatione & salutatione excipi oportet, perinde atque exmagisterum efficax, id est, reipsa administratum & excomitiuam sacrarum priuatarumque largitionum. Ceterum has dignitates non fuisse pares arg. est *l. 2.* ¶. *vt dig. or. ser. Vtriusque ærarij*] Iam ostendimus in *l. 9.* ¶. *de iur. fisc.* duplex esse ærarium, sacrarum largitionum siue remunerationum, rerum priuatarum quæ à propriis Comitibus gubernantur. Habent & proprios rationales, *l. vlt.* ¶. *de adu. fisc. l. 1.* ¶ *de annon. & cap.* Palatinum officium vtriusque ærarij, *Nou. Valent. de 30. ann. præscr.*

De primicerio & secundicerio, & notariis.

Tit. VII.

IN schola tribunorum & notariorum primum locum tenet vir spectabilis primicerius, id est, primus siue protonotarius à Socrate VII. c. XXIII. *πρωτεύοντος τῶν βασιλικῶν ὑπογραφέων*. Gallice *le Doyen*. Cerius productio est verbi. qua forma Augustinus D. Stephanum primicerium martyrum vocat in sermone XXI. & Baldricus Dolensium archiepiscopus in historia Hierusalem, D. Petrum primicerium Apostolorum. Et sunt etiam aliorum officiorum primicerij, veluti cubiculariorum, mensorum, lampadariorum, decanorum, fabricensium, scriniorum vtriusque ærarij, palatinorum, aduocatorum, domesticorum & protectorum, & generaliter quælibet corpora, scholæ, collegia suum primicerium habent, & consequenter secundocerium, tertiocerium, quartocerium: & qui est, verbi gratia, hoc anno tertiocerius, sequenti est secundocerius, tertio, primicerius, *l. vlt.* ¶. *de dom. & prot.* Primicerius autem fere biennalis est. Post biennium solutus militia, hic quidem notariorum ordinis primus quo de agimus, magistri officiorum titulo & codicillis donatur sine re, *l. 2.* ¶. *hoc tit.* Ex reliquis qui in consistorio notariorum funguntur officio, alij sunt tribuni prætoriani & notarij, *Nou. 13. & l. restituenda.* ¶. *de adu. diu. iud.* alij tribuni residui ordinis & notarij: alij dominici & notarij, *l. 2. & 3. C. Th. eod. tit.* sunt & cubicularij chartularij, *Nou. 8. 24. 26. 27.* Iuliani interpres cubicularium interpretatur chartularium. Marcellinus Comes Narsen chartularium & cubicularium, qui emittat *σύμβολα*, id est, commonitoria. Hi omnes vulgo secretarij dicuntur, notarij secretorum à Fl. Vopisco. A secretis, *l. 5. qui mil. poss.* Procopius 2. de bel. Persi. *τὸν τῶν ἀπορρήτων γραμματέα, ἀσηκρῆτιν καλοῦσι*. Marcellinus Comes in Chronicis: *Misso ad se pro pangendo fœdere Armenia à secretis.* Ab Anna in Alexiade III, *σηκρητικοί. ὃ δὴ τῷ πρωτεύοντι τῶν σηκρήτων διαφέρουσι, ὁ δ᾽ ἐπ᾽ αὐτὸν σηκρητικῶν.* Sunt eorum in Gallia genera quatuor. De secundicerio notariorum est *l. 21. C. Th. de petit.* de quo sub hoc tit. nihil. Itaque mallem titulum ita concipi vt in C. Th. *De primicerio & notariis.*

I. Imppp. Gratianvs, Valentinianvs et Theodosivs AAA. Evtropio PP. Præcipua est nostræ pietatis intentio circa notariorum nomen. atque ideò si vnquam huius ordinis viri laborem quiete mutauerint, vel senectute posuerint, seu cum alia dignitate post hanc qualibet vsi sint: non omittant prioris vocabulum militiæ, sed compendium sequentis honoris assumant, & si quis ex officio vel præcipue sublimitatis tuæ temerario assensu io discussiones, peræquationes, aliam denique vllam rem inquietator extiterit: officium suum nouerit, vel leuis culpæ offeosione detecta, grauis multæ discrimine fatigandum, & numerariorum corpus extincto iniuriæ auctore minuendum. Dat. XVII. kal. Ivl. Thessalonicæ, Gratiano V. et Theodosio I. A. Coss.

Duo proponuntur in hac lege. Vt maior dignitas exnotariis circa huius militiæ priuilegia non noceat. quod generaliter traditum est *l. 3. C. de dignit.* Vt non iniungantur eis census vel discussiones, vel peræquationes. quod traditur etiam in *l. 2. Temerario assensu in*] Corrige, *temerarius adcensus, discussiones, &c.* vt in *l. 2. Minuendum*] Tabularij siue numerarij præsidum aut præfectorum plerunque census, discussiones, peræquationes iniungunt, quas tamen si exnotariis iniunxerint, graui multa coërcentur, & corpore numerariorum exiguntur. Huc valde pertinet *l. pen. C. de pri. cor. qui in sac. pal.*

II. Imp. Zeno A. *. magisrro officiorvm. Præclaram nobilemque militiam spectabilium tribunorum notariorum, qui gluriosis obsequiis nonnihil reipublicæ commoditatis adferunt & decoris, diuersis beneficiorum titulis muniendam credimus & augendam: nã biennales metas viro spectabili protempore primicerio agẽdis numeris duximus statuendas. hos autem tribunos, qui suis negotiis occupati minime sacrum palatium curauerint frequentandum, nisi intra annale spatium reuertantur (quamuis commeatus iura prætendunt) pro absentia quidem vnius anni, vnius gradus: si verò duobus annis abfuerint, duorum: si tribus, trium: si quatuor, similiter quatuor graduum subire iacturam, his qui inferiores eis fuerint, postponendi. Qui verò per quinquennium integrum se præsentare cessauerint: exemptos matricula tantùm nomine tribunorum, nec verò ordine perpotiri: his in hunc modum dispositis, vacationem census, discussionis, peræquationis, & cuiuslibet alterius rei habitutos. Illud præcipue prouisionem nostram flagitare perspeximus, ne per ambitionem, vel gratiam aut cuiuslibet occasionis obtentu, vel laborum seu sollicitudinum specie, publicorum cuiquam liceat aliquando graduum seriem conturbare, & temporum ratione calcata dudum militantibus anteferri, & quæ longis prolixisque stipendiis defensa iam pollicetur senectus, gratiosa festinatione subripere. Hoc etiam adiiciendo, vt primicerius post depositam publicam numerorum sollicitudinem, ac si ipsam gessisset administrationem, cuius consequitur diguitatem, magistri officiorum pro antiqua consuetudine infulas sortiatur: omnibus vacantibus, quamuis tempore præcedentibus, præponendus.

Vt primicerius notariorum sit biennalis. quod & de primicerio fabricensium, & primicerio officij præfect. vrbi constitutum est *l. 2. C. de fabricens. l. vlt. C. de offic. præf. vrb.* & in aliis, *l. 1. C. de decan. l. 1. C. de mensor. l. Alexandrinus, C. de decurionib.* Frustra Accursius opponit *l. 2. & pen. C. de numer.* quæ nec de primicerio loquuntur, nec de notariis qui ad imperialia secreta pertinent, sed de numerariis præsidum vel magistri officiorum. Item vt tribuni notarij, etiamsi cum commeatu annum abfuerint, vno gradu inferius demittantur: si biennium, duobus: si triennium, tribus: si quadriennium, quatuor: si quinquennium, tum ordine pellantur, retento tamen vocabulo militiæ, & priuilegio dato in *l. 1. C.* Habent etiam hoc priuilegium x. primi tribuni & notarij post primicerium, vt sicut primicerij, ita & ipsorum domus à metatis excusentur, *l. pen. & vl. C. de metatis.* & generaliter notarij ab omnibus sordidis muneribus excusantur, *l. maximarum. C. de excus. mun.* Aliud item primicerio datur hac lege, vt deposita administratione, illustrem magistri officiorum titulum consequatur, quo fretus ceteris vacantibus etiam antiquioribus non cedat. Cassiodorus in formula primicerij notariorum: *Additur etiam perfunctis laboris aliud munus, vt si quo modo ad illustratum vel vacantem meruerit peruenire, omnibus debeat anteponi, qui codicillaris illustratibus probatur ornari. Agendis numeris*] Videtur primicerius tractasse numeros & matriculam scholarum. vnde & paulo post, publicam ait eum numerorum solicitudinem sustinere. & in Notitia Ro. imperij. *Sub dispositione v. s. primicerij notariorum omnis dignitatum & administrationum notitia, tam militarium quam ciuilium.* Scholas etiam & numeros tractat. In *Nou.* lxxxv. numeros Iulianus interpretatur matriculas. *Postponend.*] Vet. *postponendos. Matricula*] Vulgare est nomen notumque omnibus. Notæ publicæ in *l. 5. C. qui mil. pos.* Patriculæ in *l. 5. C. Th. de domest. & prot.* Carthag. concilij c. 120. μὴ ὑποχειμαλάσθῃ τῇ μάτρικι. Zonaras ita interpretatur, ὁ ἐναλύπτας ἐν τῷ κατηχουμένῳ ἐν τῷ ἀπογραφῇ ἀπογράφεται τῆς ἐκκλησίας. *Defensa iam*] Vet. *Defessa sibi iam. Praponendus*] Cassiodorus in for. notariorum. Additur etiam perfuncti laboris aliud munus, vt si quomodo ad illustratum vel vacantem meruerit peruenire, omnibus debeat anteponi qui codicillaris illustratibus probantur ornati.

Vt dignitatum ordo seruetur.

Tit. VIII.

I. Impp. Gratianvs, Valentinianvs et Theodosivs AAA. ad Prætextatvm p. v. Si quis indebitum sibi locum vsurpauerit, nulla se ignoratione defendat, sitque plane sacrilegij reus, qui diuina præcepta neglexerit. Dat. xii. kal. Ivn. Med. Ricomere et Clearcho vv. cc. Coss.

Hic titulus non est de prærogatiua temporis quæ seruatur inter pares, sed de dignitatum diuersarum ordine & gradibus, quos Imp. Valentinianus præscripsit edita Constitutione ad Ampelium præf. vrbi, cuius partes sunt, *l. 1. C. de præf. præt. siue vr. l. 1. C. Th. de quæstor. l. 1. C. Th. de mag. scr. l. 1. C. de com. rei mil. l. 4. C. Th. de bon.* Valentiniano hic ordo tribuitur in *l. 2. C. Th. eod. tit.* quod caue ne referas ad *l. 2. huius tit.* quæ longe alterius est Valentiniani. Constituitur autem hac lege, vt qui hunc ordinem perturbauerit, reus sit sacrilegij, quasi violator sacrarum Constitutionum.

II. Impp. Theodosivs et Valentinianvs AA. Cyro pp. Omnes priuilegia dignitatum hoc ordine seruanda cognoscant, vt primo loco habeantur ij, qui in actu positi illustres peregerint administrationes

nes. secundo veniant vacantes, qui præsentes in comitatu illustris dignitatis cingulum meruerint. tertium verò ordinem eorum prospicimus, quibus absentibus cingulum illustris mittitur dignitatis. quartum honorariorum, qui præsentes à nostro numine sine cingulo codicillos tantùm honorariæ dignitatis adepti sunt. quintum eorum, quibus absentibus similiter sine cingulo mittuntur illustris insignia dignitatis. Sed administratores quidem, & Comites rei priuatæ omnibus vacantibus honorariis antepomi censemus. vacantes autem post administratores B venientes non omnes omnibus iam honorariis credimus præponendos, sed eos vacantes illis honorariis, qui similem adepti sunt dignitatem, vt præfectus prætorio, non quæstorius præfectorio præponatur, parique modo quæstorius quæstorio, non vacans Comes thesaurorum, vel Comes rei priuatæ honorario quæstorio vel magistro officiorum præferatur. Inter administratores illos etiam numerari decernimus, quibus illustribus in facto nostro consistorio cunctis aliquid ordinariæ dignitatis vel ante commisi C mus, vel postea committemus peragendum; verbi gratia, si vacanti magistro militum belli cura committatur. cur autem aut vir magnificus Germanus magister militum vacans appelletur, cui bellum contra hostes mandauimus? aut cur excellentissimus Pentadius non egisse dicatur præfecturam, cuius illustribus cunctis dispositionibus vice prætorianæ præfecturæ miles in expeditione copia & commeatu abundauit?

Hæc Constitutio est de honoratis, & quis præferatur in gradu. quinque facit virorum illustrium D gradus. Primus est eorum qui vere illustrem dignitatem gesserunt. Secundus est vacantium præsentium in comitatu principis. Tertius vacantium absentium. Quartus honorariorum præsentium. Quintus honorariorum absentium. Differentiam facit inter vacantes & honorarios, sicut & *l. 9. J. de metatis*, inter eos quibus illustratus sub cingulo, & quibus citra cingulũ delatus est: & in integra *Nou. Theod. de metatis*, quam habemus, *Licet*, inquit, *vacantis meliore cingulo vtantur, vel honorariæ prerogatiuæ potiantur insignibus.* & paolo post: *Illustrem dignitatem inter vacantes vel honorarios consecutus.* Vacantes ζωστοὶ sunt, Honorarij, ἄζωστοι. Cum cingulo defertur plerumque iis quibus merito ante gestæ administrationis defertur: vt primicerius notariorum peracta administratione fit magister officiorum vacans, primicerius domesticorum tribunus vacans. & ita apud Vegetium vicarios, comites, tribunos vacantes accipere oportet, & in *C. Th. tit. de comitibus vacantibus* & apud Ammian. sæpe lib. 16. 18. 31. Iidem adscriptitij dicuntur. Trebellius in Balista: *Gaudens quod eius consilio nullum adscriptitium, id est, vacantem haberet.* Lampridius in Alexandro: *Ne quem adscriptitium, id est, vacantium haberet.* Vbi vulgo male *vagantium*. Dicuntur & allecti. Et inter agentes in prima & secunda Constitutione de faciendo & confirmando Codice. & in *l. vlt. C. Th. de hon. cod.* in qua ita est, *Ne quis sibi expetat sine magi-*

A *narios, siue inter agentes codicillos acceperit, vt et qui egerit ratione temporis præferatur.* Et in *l. 5. J. de metatis*, vbi pro *inter agens*, legendum, *Inter agens*, vel *Inter agentes.* Et in *l. 1. J. de silent.* Ab his honorarij siue imaginarij, vt dixi, sunt longe diuersi. Hi nullum cingulum gestant, nullo merito ante gestæ administrationis hunc honorem consequuntur, sed solo codicillorum principalium beneficio, *l. 3. §. vbi senat. vel cla. l. 1. C. Tit. qui à præb. tyr.* vbi quod ait, *vel qui*, honorariorum est definitio, *Nou. 70.* cuius generis etiam pontifices & augures & quindecim viros sacris faciendis Seuerum fecisse memoriæ proditum est. Præterea vacantibus datas annonas Lampridius significat, quas nullas honorarios constat habuisse. Itaque vacantes honorariis optimo iure præferuntur. Non tamen omnibus. His namque qui simili dignitate ornati sunt, proculdubio præferuntur, veluti prætorius vacans præfectorio honorario, quæstorius vacans quæstorio honorario. His autem qui ampliori dignitate præditi sunt non præferuntur, veluti quæstorius vacans non præfertur præfectorio honorario, Comes vacans non præfertur quæstorio vel exmagistro honorario. denique vacantes omnibus honorariis non præferuntur. At administratores omnibus vacantibus, omnibus honorariis præferuntur. Et illustribus administratoribus adnumerantur vacantes, qui non sunt otiosi, sed ordinariam dignitatem aliquam gerunt, veluti Germanus magister militum vacans contra Van- C dalos dux magna classe missus à Theodosio, iam non pro vacante illustri, sed pro administratore habetur. Ducatus ipse est ordinarius, i. clarissimus vel perfectissimus. *Proficimus*] Vet. *perficimus.* *Etiam Comites*] qui illustrium virorum supremi sunt. Comes ergo qui vere priuatum ærarium administrauit, præfertur præfectorio vacanti vel honorario. *Omnibus*] Scribendum, *omnibus vacantibus, omnibus honorariis.* *Vel magistro*] Quidam Cod. *exmagistro.* *Cunctis*] Corrige, *Cinctis*. Vacantes cincti sunt, Honorarij non item. Sic & in fi. *cuius illustratibus cinctis dispositionibus.* *Vne aut ræ*or, cuius cinctis illustribus dispositionibus.* *Germanus*] Hunc auctore Paulo & Prospero Theodo- D sius ducem contra Vandalos fecit, cum vt hoc loco ostenditur, esset magister militum vacans. Pentadium autem qui erat præfectorius vacans, curatorem copiarum fecit, quæ auctoritate præfecti prætorio solebant ordinari, *l. 4. J. de ereg. mil. an.* De hoc genere curationis agitur in *l. ob negotium D. de compens.* Est autem legendum in fine huius legis, *Copia commeatuum abundabit.* fuerant namque ij duo recens designati ad expeditionem Vandalicam.

De Magistris scriniorum.

Tit. IX.

E I. IMpp. Theodosius et Valentinianus AA. Zoilo pp. Orientis. Viris spectabilibus magistris omnium sacrorum scriniorum nostræ beneuolentiæ liberalitas tribuenda est, qui nostræ quodammodo adsidere maiestati videntur. ideóque post depositum etiam officium ab omni indictionis onere, seu ciuilium, seu militarium iudicum, prorsus immunes esse præcipimus: vt nec ab amplissima quidem sede tui culminis eis vlla molestia super suscipiendo quolibet

grauamine penitus iniungatur. Hoc benefi-cium ad proximos etiam sacrorum scriniorum, & exproximis volumus propagari: quinquaginta librarum auri officio tui culminis condemnatione multando, si quid aduersus statuta clementiæ nostræ innouari concesserit. Dat v. kal. Mar. Theodos. a. xviii. et Albino Coss.

Ex magistris scriniorum qui & *ἀϊωχηφεῖς* & principes scriniorum dicuntur à Lampridio in Alexandro, alij sunt magistri memoriæ, qui aduotationes omnes dictant & emittunt, precibus respondent, *l. vlt. §. de diu. rescr. Nou. Valent. de homicid.* inde Trebellius Pollio in Claudio: *Hanc epistolam ipse Claudius dictasse perhibetur tego verba magistri memoriæ non requiro.* Alij sunt magistri epistolarum, qui legationes ciuitatum, consultationes & preces tractant, à Dione *τοὶ ἐπιστολὰς διαχειρίζοντες* dicuntur, sicuti magistri libellorum, libellos agentes in *l. rescriptum, de distr. pig.* qui cognitiones & preces tractant. Lampridius in Alexandro: *Post meridianas horas subscriptioni & lectioni epistolarum semper dabat operam, ita vt ab epistolis & libellis à memoria semper adsisterent. nonnunquam etiam, si stare per valetudinem non possent, sederent, relegentibus cuncta librariis & iis qui scrinium gerebant.* ex quo loco notandum est ex scriniariis fuisse quosdam qui scrinium gerebant. vnde Sudas: *σκεινιάριος ὁ αἴρων τὸ σκεινίον τοῦ πιζανος.* Sunt vero ij scriniorum magistri spectabiles, honore comitum ornati, adsessores quodammodo principis, immunes etiam deposita administratione ab omnibus ciuilibus muneribus, *l. eos, §. de exc. mun.* Eadem immunitas & post depositum officium proximis sacrorum scriniorum datur viris spectabilibus, honore vicariorum ornatis, de quibus suo titulo dicemus inferius. Illud sciendum est, à magistris scriniorum separandos esse referendarios qui & spectabiles sunt, licet videantur in Gallia magistri requestarum vtrumque munus esse complexi. Referendarij sunt qui supplicum desideria principi referunt & exponunt, iussione principis iudicibus insinuant, *Nou.* 10 113. 124. ac nunnunquam, vt Sigebertus scribit in Chronico, publicas conscriptiones anulo seu sigillo regis confirmant. Idem non sunt apud Cassiodorum iii. Variarum, referendi curiæ, vt eiusdem Cassiodori formula de referendis in Senatu docet. Iidem in Notitia Romani imperij sæpe inter officia non numerantur. Regerendarij numerantur, qui sunt à regestis siue libellis. corrupte apud Cassiodorum lib. xi. *regendarij*, Sed de his satis.

De Comitibus consistorianis.

Tit. X.

I. Impp. Arcadius et Honorius aa. Seuerino p. v. Eos qui tranquillitatis nostræ consistorij dici Comites meruerunt, spectabilibus proconsulibus æquari generaliter decernimus. Dat. vii. kal. Oct. cp. Theodoro v. c. Cos.

Consistorium intimum principis, quod Sudas *σεκρετὸν* vocat, est in quo legatos & quoscunque se adeuntes admittit & audit, & de causis cognoscit, inquirentibus in negotium & dispicientibus consistorianis, vt Ammian. Marcellinus xv. ait, siue comitibus consistorij viris spectabilibus, quorum multa sunt priuilegia: à sordidis & extraordinariis muneribus, à præbitione equorum & tyronum excusantur, *l. maximarum, §. de exc. mun. l. 1. & C. Th. quia prab. eq.* sine fideiussione conducunt fundos rei priuatæ, *l. 1. C. Th qui cond. rei. pri.* & ex hac constitutione proconsularibus exæquantur. De eis fit mentio multis locis. Ambrosius v. Epist cxxxiii. *Conuenerunt me Comites consistoriani vt basilicam traderem.* & alio loco: *vbi sedit in consistorio, ingressus sum. assurrexit vt osculum daret. eg. inter consistorianos stet.* Ex hoc loco apparet non adsedisse consistorianos, sed stetisse.

II. Imperat. Anastasius a. Eusebio Magistro officiorum. Viros spectabiles Comites consistorianos, & coniuges, & liberos, quin etiam seruos eorum, atque colonos iisdem priuilegiis, tam intentiones ab aliis proponendas excipiendo, quàm suas contra alios exercendo perfrui, quibus viri clarissimi principes scholarum agentium in rebus per sacram pragmaticam sanctionem diuæ memoriæ Zenonis vtuntur.

Additur aliud priuilegium hac Constitutione, vt in excipiendis dictandisque actionibus tam ipsi quam coniuges & liberi & serui & coloni eorum eis priuilegiis vtantur, quæ sunt concessa viris clarissimis principibus magistrianorum per *l. vlt. §. de pri. eg in reb.* Quod ait de seruis eorum, referri ad causas criminales potest, & interdum ad ciuiles, vt si de momento quæratur, *ex l. 1. §. si per vim vel alio modo.*

De Comitibus & tribunis scholarum.

Tit. XI.

I. Impp. Honorius et Theodosius aa. Prisciano p. v. Præpositos ac tribunos scholarum, qui inquietudinis epulis adhibentur, & adurandi principis facultatem antiquitus meruerunt (inter quos Comites etiam sacri stabuli, & Cura palatii numerantur) si primi ordinis comitiuam cum præpositura meruerunt, & calu ad altiora nō peruenerint: deposito sacramento inter eos, qui Comites Ægypti vel Ponticæ diœceseos fuerint, quorum par dignitas est, haberi præcipimus: alios qui honore comitiuæ regimen fuerint nacti, absolutos militia, inter eos, qui duces fuerint prouinciarum, numerari iubemus. Dat. xii. kal. Apr. cp. Lucio v. c. Cos.

Vulgo male legitur hoc loco, *Qui inquietudinis epulis.* legendum, *Qui & diuinis epulis.* vt ambrosiis dapibus. Martialis de epulis Domitiani. Scholæ agentium in rebus habent præpositos & tribunos, ad quos scholarum gubernatio pertinet, qui & Comites scholarum dicuntur, *l. 1. §. de pri. scho. l. 3. §. de offic. mag. off.* quod plerumque ornati sint comitiua primi ordinis, qui titulus honorarius est inuentus à Constantino Imperatore, dum singulos quosque honore aliquo cumulare cupiebat maxime, secundi etiam ordinis & tertij Comitibus creatis. Eusebius iv de Con-

stantini vita: κομήτων δ' οἱ μὲν πρώτου τάγματος ἠξιοῦντο, οἱ δὲ δευτέρου, οἱ δὲ τρίτου. Hac vero dignitate ornati præpositi & tribuni scholarum hæc beneficia habent, vt intersint Imperatoris epulis, & vt adorent purpuram eius, quod pro summo beneficio habetur. Eusebius eodem libro: οἱ δὲ γε τοῦ παντὸς στρατοῦ καθηγμένοι, κόμητες τε ἦσαν τὸ τῶν ἀρχόντων τάγμα οἷς τὸν βασιλέα καὶ νόμος προτιμᾶν συνεστιωμένων. Idem viris clarissimis Comitibus sacri stabuli datur, id est equorum præfectis & rectoribus, quibus sportulas præberi ab iis qui equos conferunt, vel pretia eorum ostendit *l. 4. C. Th. de eq. col. & l. 29. C. Th. de annon. & trib.* In Codice Theodosiano hoc titulo tribuni appellantur, vt ab Ammiano Marcellino sæpissime. Sed id comitiua tantum honoratis datur. Male inde deducere quosdam opinor Conestabli appellationem, quæ est mere francica. atque adeo in Notitia græca officiorum Constantinopoleos id definitur, κεφαλὴ τῶν ῥογατόρων φρέγσων. Comites sacri stabuli sunt, qui Gallice dicuntur, *Esensers*. His adiungitur etiam Cura palatij. Is erat architectus, ad quem cura fabricæ palatij pertinebat, cui auctore Cassiodoro pro honoris insigni hoc erat attributum, vt auream virgam gestans ante Imperatorem incederet. Custodiam aulæ Euagrius vocat lib. v. Cura prætorij quæ dabatur tribuno militum, de quo Trebellius in Claudio, diuersa functio est. Porro iis quos diximus præpositis & tribunis scholarum honore comitiuæ decoratis, & Comitibus stabuli & Curis palatij, peracta militia hic honor defertur, vt Comitibus Ægypti & Ponticæ diœceseos exæquentur, vel si scholas rexerint sine honore comitiuæ, ducibus prouinciarum, qui diœceseos Comitibus inferiores sunt, licet vtrique spectabiles. *Alios qui*] Hic locus misere deprauatus est. Ver. habent, *In aliis qui*. Alij, *In aliisque*. Legendum, *Sin absque honore comitiua regimen fuerint nacti*. regimen, scilicet scholarum. quo nihil est euidentius.

De Comitibus rei militaris.

Tit. XII.

I. Imppp. Valentinianvs, Valens et Gratianvs aaa. Ampelio p. v. Qui contemplatione meritorum, ducto intra prouincias transmarinas strenuissimo milite, primi ordinis comitiuam fuerint consecuti: ea reuerentia altissimarum dignitatum viris subiugantur, vt his locum præstent, qui proconsulatus insignibus adornantur. Dat. iii. Non. Ivl. Nasonnaci. Modesto et Arintheo Coss.

Duo fuerunt in Oriente Comites rei militaris, Comes limitis Augusti, & Comes Isauriæ, vt ex Notitia constat. His Comites diœceseos Ægypti & Ponticæ longe sunt superiores, qui diuisam cum vicariis etiam administrationē habent, *l. 1. s. de off. vic* Eosdem etiam superant proconsules Asiæ & Achaiæ, & duces prouinciarum Lybiæ, Thebaidos & Armeniæ. Certis tamen ducibus veluti Phœnices, Mœsiæ, Mesopotamiæ adæquantur, vt lex proxima ostendit, videlicet si spectabiles sint, id est, honorati comitiua ordinis primi.

II. Impp. Honorivs et Theodosivs aa. Prisciano p. v. Eos qui sub comi-

A tiua primi ordinis dignitate peculiariter ad quamlibet prouinciam vel prouincias defendendas milite credito auctoritate nostri numinis destinantur: & eos qui vicem illustrium virorum magistrorum militum susceperint peragendam: ducibus qui præter Ægyptum & Ponticam in aliis prouinciis administrauerint, adæquamus. Dat. xii. kal. Apr. cp. Lvcio v. c. Cos.

Quæ diximus ad legem primam, & huic & illi sufficiunt. Adiunguntur præterea Comitibus rei militaris qui vicem magistrorum militum gesserunt.

B

De Comitibus & Archiatris sacri palatij.

Tit. XIII.

I. Mpp. Honorivs et Theodosivs aa. Prisciano p. v. Archiatros intra palatium militantes, si comitiuæ primi ordinis nobilitauerit gradus, inter vicarios taxari præcipimus: siue iam pridem deposuerunt militiam, siue postea deposuerint: ita
C vt inter vicarios & duces qui administrauerint, & hos qui comitiuam primi ordinis meruerint, nihil intersit, nisi tempus quo quis administrauerit, vel comitiuæ adeptus est insignia. Dat. xii. kal. Apr. cp. Lvcio v. c. Cos.

Qui dicantur archiatri notissimum est. Hi si honorati sint comitiua primi ordinis, vicariis & ducibus exæquātur, ita vt inter eos nihil nisi ratione temporis intersit. Vt igitur tit. de Comitibus & tribunis scholarum, sic accipitur, de tribunis scholarum comitiua primi ordinis decoratis: & tit. de Comitibus rei militaris, id
D est, de præpositis militum eadem comitiua decoratis: sic & huius tit hic est sensus, de archiatris comitiuæ primi ordinis honore præditis. Non est etiam dubitandum titulum de Comitibus consistorianis, sic esse accipiendum, de consistorianis comitiua primi ordinis decoratis. & ideo Cassiodorus in formula eiusdem comitiuæ, *Spectabilitas*, inquit, *clara & consistorio nostro dignissima*. & paulo post. *Comitiuam tibi primi ordinis largimur, vt consistorium nostrum sicut rogatus ingrederis, ita moribus laudatus exornes* & in antiqua inscriptione: *Memmio Vitrasio Comiti in consistorio primi ordinis*. Sequens etiam titulus est de rectoribus prouinciarum eodem honore præditis. No-
E tandum illud valde, vicarios & duces exæquari, & archiatris interdum non primi, sed secundi ordinis comitiuam dari, *l. vlt. s. de profes. & med.*

De Comitibus qui prouincias regunt

Tit. XIV.

I. Impp. Honorivs et Theodosivs aa. Prisciano p. v. Eos qui administratione ciuili ac prouinciæ gubernaculis sub iurisdictionis licentia Comites quoque primi ordinis esse meruerint, vicariæ dignitatis post depositam administrationem priuilegiis frui oportet. Dat. xii. kal. Apr. cp. Lvcio v. c. Cos. B

Idem hæc pars dat Comitibus & rectoribus prouinciarum quod superior Comitibus & archiatris sacri palatij. Ex coniunctione harum quatuor partium hoc efficitur, Comites primi ordinis non omnibus spectabilibus anteponi. quod falso comminiscitur Cassiodorus in formula. Sed ideo dicuntur primi ordinis, quod alij sint secundi & tertij ordinis inferiores.

De professoribus qui in vrbe Constantinopolitana docentes ex lege meruerunt comitiuam.

Tit. XV.

I. Imp. Theodosivs a. et Valentinianvs. cæs. Theophilo p. v. Grammaticos tam græcos quàm latinos, sophistas, & iurisperitos in hac regia vrbe professionem suam exercentes, & inter statutos connumeratos, si laudabilem in se probis moribus vitam esse monstrauerint, si docendi peritiam, facundiamque dicendi, interpretandique subtilitatem, & copiam differendi se habere patefecerint, & cœtu amplissimo iudicante digni fuerint æstimati, cùm ad viginti annos obseruatione iugi ac sedulo docendi labore peruenerint, placuit honorari, & his qui sunt ex vicaria dignitate, connumerari. Dat. Id. Mar. cp. Theodosio a. xi. Valentiniaho cæs. Coss.

Professorum liberalium studiorum fuit in vrbe collegium, sicut & archiatrorum. Ergo sub primicerio & certi statutique fuerunt. Auditorium habuerunt in Capitolio, *l. 1. ꝫ. de studiis lib. vr. Ro.* quam huic esse arbitror coniungendam, licet in subscriptione nonnulla diuersitas sit, vel eo maxime quod ita sit scriptum in Codice Theodosiano, *Digni fuerint æstimati qui in memorato auditorio professorum funguntur officio* quod non est quò referas, nisi huic illa iungatur, atque ita, *in memorato auditorio*, in Capitolio interpretere. In subscriptionibus est error sæpissime. Hos vero professores ex hac lege post annum vicesimum honorari placet comitiua primi ordinis & vicariis adequari. ad quam temporis præscriptionem respicit Quintilianus, dum scribit in hunc modum: *Post impetratam studiis meis quietem, quæ per xx. annos erudiendis iuuenibus impenderam.* quod argumentum etiam olim post annos xx. perinde ac veteranis emeritis professoribus dari consueuisse. illique Quintiliano data quem primum Romæ scholam publicam aperuisse sub Domitiano, & è fisco salarium accepisse sunt qui scribant. quod malim ex Suetonio, Vespasiano adscribi. Fit inter hæc mentio in Codice Theodosiano Leontij Iurisperiti, qui ea ætate vixerit, quod referendum duxi, quia Iurisperitorum memoriam celebrare me par est: moueorque adfinitate nominis vt ei alium adiungam, qui fuit non multo post, Leonem puta, de quo ita Sidonius cecinit. *Sine ad doctiloqui Leonis ædes, Quo bis sex tabulas docente iuris, Vltro Claudius Appius taceret, Claro obscurior in decemuiratu.*

De silentiariis & decurionibus eorum.

Tit. XVI.

I. Impp. Honorivs et Theodosivs aa. Vrso p. v. et Amiliano com. ord. pr. et Stratégio pp. Illyrici. Decuriones nostri palatij post emensum fideliter obsequium, postque deposita sacramenta militiæ electionem habeant, siue exmagistro officiorum velut agentes dignitatem consequi à nostra maiestate maluerint, siue inter viros illustres Comites domesticorum videlicet inter agentes taxari: vt tam in adoranda nostra serenitate, quàm in salutandis administratoribus, & reliquis prædicti honoris priuilegiis, necnon in nostro consistorio his honor omnifariam obseruetur. Dat. kal. Nov. cp. Honorio x. Theodosio vi. aa. Coss.

Silentiariorum officium Zonaras in Anastasio ait esse *τῶν χαμαιζήλων ἀξιωμάτων.* Hi sunt excubitores in consistorio vel palatio principis, stantes fere ad limina. Constantinus de administratione imperij: *ὡς τ' βήλων ὑπὸ τῶν σιλεντιαρίων στροφούντων.* Hos Claudianus intellexit, dum ait, *Sacroque adhibere silentia somno.* & ob id excubias agere dicuntur, *l. 3. ꝫ. hoc tit.* Et sunt sub decurionibus, *l. 3. in pr. ꝫ.* qui alias sacri consistorij decuriones dicuntur, vt *6. C. Th. 2. l. vlt.* alias sacri palatij, vt in *hac l. 1* Marcellinus xx. *Aliquis palatij decurio, qui ordo est dignitatis.* Et ij quidem decuriones absoluti militia exmagistris officiorum vel excomitibus domesticorum honore inter agentes numerantur, atque ita illustratum vacantem cum cingulo nanciscuntur, vt nos exposuimus ꝫ. *in tit. vt dig. or. ser.*

II. Idem aa. Venantio pp. Vnusquisque decurio vel silentiarius à tyronum equorumque præstationibus habeatur immunis. nullam collationem quæ plerumque poscitur, soluat. nihil his vlla potestas iniungat, aut necessitas imponat.

Decuriones & silentiarij immunes sunt à præstatione tyronum & equorum, & nudam collationem, quæ plerumque poscitur, id est, canonicam duntaxat agnoscunt. legendum, *nudam*, non *nullam*, *l. 4. ꝫ. de prox. sac. scr.*

III. Impp. Theodosius et Valentinianus AA. Flaviano pp. Decurionibus & silentiariis, etiamsi ad superiorem gradum successu meliore transcendunt, omnia priuilegia quæ iam dudum diuorum principum iudicio meruerunt, legis istius præceptione nouerint esse firmata, non præiudicatura quacunque generalitate pragmatiea. nec angarias, vel parangarias siue paraueredos vlla eis amplissimæ praeceptioois imponat auctoritas. sordidis quoque muneribus, excoctione calcis, & superindicti grauamine eos liberamus. Domus quoque eorum, noo tantùm io hac sacratissima vrbe, sed in qualibet alia positas eiuitate, immunes ab omoi hospitum cuiuslibet dignitatis inquietudine vindicamus: permissa eis veniendi ad comitatum licentia præter euocatoriæ securitatem: multa decem librarum auri iudieibus prouinciarum eorumque officiis infligenda, si statuta nostri numinis crediderint esse contemnenda. His addimus, vt cùm optatam quietem acceperint, & inter viros illustres senatores cœperint numerari, honore euriæ sine aliqua functione lætentur, immuni tatisque gaudio plena dignitatis lætitia potiantur: vt dignitatem solam habeant ex senatu sub hac videlicet definitione, vt triginta tantummodo numero ea priuilegia consequantur Decuriones quoque tres, sed eos tunc demum perpotiri decernimus beneficiis suprà scriptis, cùm per continuos XIII. annos inculpatas excubias peregerint. Dat. IX. kal. Apr. Rav. Ætio et Valerio Coss.

Decuriones & silentiarij immunes sunt ab iis muneribus, angariis scilicet, parangariis, paraueredis, quæ qualia sint dicetur inferius commodiore loco: excoctione calcis, superindicto, metato. Ad sacrum comitatum veniunt sine sacra euocatoria. Deposita militia, quia vacantem illustratum adipiscuntur ex *l.* 1. inter senatores illustres recensentur, saluis tamen suis priuilegiis, ita scilicet vt nec onus præturæ nec onus glebale, quod proprium est senatorum, agnoscant:& hoc est quod dicitur in *l.* 3. *C. de dignit.* maiorem dignitatem circa prioris militiæ priuilegia præiudicium non facere. Hæc autem tantum dantur statutis XXX. silentiariis & decurionibus tribus post excubias annorum XIII. Decurio præerat X. silentiariis. *Pragmatica*] Rectius *Pragmatici*.

IV. Imp. Zeno A. Cosmæ Præposito Sacri Cubiculi. Ne ad diuersa tracti viri deuoti silentiarij iudicia sacris abstrahi videantur obsequiis, iubemus eos qui quemlibet deuotissimorum silentiariorum scholæ, vel eius vxorem ciuiliter, vel etiam criminaliter pulsare maluerint: minime eum ex euiuslibet alterius iudicio, nisi ex iudicio tantummodo viri excellentissimi magistri officiorum, conueniri.

Magistri officiorum iudices sunt silentiatiorum &

A coniugum eorum. De iis magistris supradictum est satis.

V. Imp. Anastasius A. Anthioco Præposito Sacri Cubiculi. Iubemus clarissimorum silentiariorum præditos militia, & si genitorum suorum in potestate sint constituti, quæcunque solatiorum seu emolumentorum, vel donatiooum, seu hereditatum nomine per militiam, vel quamlibet eiusmodi causam his adquisita sunt, vel fuerint, iure castrensis peculij possidere: nec ea posse vel parentes superstites sibi vindicare,
B vel auferre, vel etiam post eorum obitum fratres, vel eorum alios beredes, quasi ad defunctorum dominium pertinentia in diuisionem deducere. nec enim oportet labores eorum aliis fructum vel lucrum adferre. Hac namque ratione simul & contemplatione, nec ipsam militiam vel suffragium quodcunque pro ea, vel ab iisdem viris deuotissimis silentiariis, vel parentibus eorum, vel quolibet alio datum est vel fuerit, ac his patimur in successione defunctorum parentum conferri, seu nomine collationis in medium
C easdem offerri pecunias, vel his imputari. Ad hæc de tutelis, & curationibus eos excusari sancimus, ne alienarum rerum administrationem subire compellantur, qui propter nostra ministeria nec suis curam seu prouisionem diligenter deferre possunt. Insuper liberos eorum, qui dignitate virorum spectabilium Comitum seu tribunorum decorati sunt vel fuerint, nullatenus nolentes administrationem præfecturæ suscipere seu peragere: omnibus videlicet ante latis priuilegiis in persona non tantùm in præsenti militantium, sed etiam postea eidem consortio
D inserendorum, tam tempore militiæ, quàm post eam depositam obseruandis. Dat. kal. Ian. Ioanne et Asclepione Coss.

Silentiarij hoc loco clarissimi vocantur, alio spectabiles, *l.* 30. *C. de inoff. testam.* Similiter tribuni notarij spectabiles, *l.* 2. *C. de primic. l. neque, C. d. decur.* Clarissimi, *Nou* 8. *& 13. & l. restituendæ, C. de adm. diuinæ* & in epistolis Symmachi, & in epitaphio Claudiani poëtæ Clarissimi & spectabiles ab Augustino in epist. 160. & 159. & lib. de gestis cum Emerito: sicut & idem sæpe in auctoribus atque inscriptoribus antiquis dicitur clarissimus & illustris. vt
E in titulo operum Macrobij Theodosij viri clarissimi & illustris. Sic legendum, non, *Viri Consularis.* qui error est etiam in titulo librorum Victorini de Trinitate, & Prudentij poëtæ, & aliis locis quamplurimis. Sic magister census, qui deinde appellatus est *[illegible]* auctore Leone *Nou.* 44. vir clarissimus appellatur in *l. vlt. C. de iu. emphyt. l. consulta C. de test em. l. secundum, C. de donat. Nou* 44. Vir perfectissimus, *l orphanotrophos C. de episc. & cle.* Inuenitur & sæpe idem tribus titulis ornari, clarissimi, spectabilis, illustris. Sidonius VI. *Vir ortu clarissimus, priuilegio spectabilis, merito illustris.* Itaque harum dignitatum certa de-

finitio non est. alij omnibus his fruuntur, alii duabus, alii vna ex iis tantum. eosdem alias clarissimos, alias spectabiles appellare Imperatoribus placet. Crescit vel minuitur eiusdem officii dignitas arbitrio principis, & ex ipsa rerum accessione, vel decessione. Nunc veniamus ad sententiam legis. Silentiarii quæ occasione huius militiæ adquirunt, deputant castrensi peculio, nec ea parentibus adquirunt in quorum sunt potestate, nec conferunt fratribus. Quin & pretium militiæ nec confertur nec imputatur eis in legitimam, etiamsi empta sit pecunia patris, *l. 3. §. vlt.* ℨ. *de inoff. test. Nou.* 53. quod in aliis militiis locum non habet. Silentiarii excusantur à tutelis & curationibus. quod repetitum est in *l. vlt.* ℨ. *de exc. tut.* Eorum liberi honestati Comitiua primi ordinis vel dignitate tribunorum notariorum non agnoscunt onus præturæ, quasi senatorum liberi. quod priuilegium patres etiam habere diximus in *l. 3.* ℨ. Perperam autem legitur hac parte *præfecturæ*, pro, *præturæ*. quemadmodum memini dixisse me in *l. 1.* ℨ. *de præt.* Confirmat postremo hæc lex cetera priuilegia silentiariis data superioribus Constitutionibus.

De domesticis & protectoribus.

TIT. XVII.

I. IMPP. VALENTINIANVS, THEODOSIVS ET ARCADIVS AAA. EVSIGNIO PP. Domestici ac protectores osculandi, cùm salutauerint, vicarios tui culminis habeant potestatem. Pœna enim sacrilegij similis erit si his honorificentia non deferatur, qui contingere nostram purpuram digni sunt æstimati. DAT. PRID. NON MAR. MED. VALENTIN A. III. ET EVTROPIO COSS.

Differentiam esse inter domesticos & protectores ex Codice Theod. constat *eodem tit. l. 6. & 9.* quibus constituta de domesticis trahuntur ad protectores. Hi, vt *l. 9.* ait, armatam militiam subeuntes, non solùm defendendi corporis sui, verùm etiam protegendi lateris nostri sollicitudinem patiuntur, vnde etiam protectorum nomen sortiti sunt. Hi igitur sunt in acie. Alij (quod ait l. 8.) vt indicio nominis apparet, familiarius militant, & sunt domestici protectores. Socrates 1. c. 13. τῶν δορυφόρων τις οὓς οἰκείους καλεῖ ὁ βασιλεύς. Sudas: δομέστικοι οἱ τῶν Ῥωμαίων ἱππεῖς οἱ κατὰ Ῥωμαίους οἰκειακοὶ φυλάττοντες. Idem & Zonaras in Diocletiano. Sed fuere tamen ex eis alii pedites, alii equites, *l. vlt.* ℑ. *hoc tit. l. restituenda* ℨ. *de aduoc. diu. iud.* Cassiod. 1. Var. *Domestici partis equitum & peditum. qui nostra aula videntur iugiter excubare.* & alii comites domesticorum equitum, alii comites domesticorum peditum, viri illustres, à quibus domestici regebantur. Constituitur autem hac lege prima, vt cum eis liceat attingere & adorare purpuram principis, *l. 2.* ℨ. *de fabric.* quamobrem Cassiodorus in formulis, *Inter protectores*, inquit, *& domesticos sacram purpuram adoraturus accedat.* In salutandis etiam & osculandis vicariis præfect. prætorio, ac multo magis præsidibus admittantur. quæ omnia summi honoris loco tribuuntur. & sic in *l. 109. C. Th. de decur. osculum his in prouincia iudicantium & consessus indultus sit.*

II. IMPP. THEODOSIVS ET VALENTINIANVS AA. HELIODORO P. V. Primicerius quidem domesticorum & protectorum vtriusque scholæ post acceptum tribunatum inter eos spectabili dignitate perfruatur, qui ducatum gerere meruerint. alij verò, qui decursis stipendiis ab eodem decem vsque numero subsequuntur, consulari, id est, clarissimatus dignitate perfruantur, cum ipsa loci decem primorum accessione. DAT. III. ID. IVN. CP. ÆTIO ET VALERIO VV. CC. COSS.

Sunt in vtraque schola equitum & peditum domesticorum aut protectorum primicerii, ex quo gradu omnes scribunt Iouinianum ad imperium euectum, & post primicerium decemprimi, sicut & in schola tribunorum & notariorum post primicerium esse x. primos diximus supra. Et primicerius quidem domesticorum plerumque tribunatus honorem accipit. Marcellinus lib. 18. *Valentinus ex primicerio protectorum tribunus.* Atque ita tribunatu accepto viris spectabilibus ducibus prouinciarum adæquatur. Capitolinus in Maximino de eo iam Tribuno IV. legionis. *Quid tantum laboras, cùm eius loci iam sis, vt Ducatum possis accipere?* Decem primi senatoriam dignitatem veluti exconsulares adipiscuntur inter allectos, ita tamen vt onera senatoria non agnoscant exemplo silentiariorum. denique clarissimi senatores sunt. Ad has dignitates domestici & protectores gradatim peruenmunt.

III. IDEM AA. SPORATIO COMITI DOMESTICORVM PEDITVM. Si quis domesticorum nulla negotij publici abstrahente sollicitudine, nec ei per commeatum solemniter vt abesset facultate concessa, per biennium obsequiis serenitatis nostræ defuerit: retrorsum in ordinem tractus inferiorem, quinque sequentibus postponatur. Si verò triennium eius absentiae continuasse monstretur, vsque ad decimum locum proculdubio regredietur. Quòd si quadriennio tenus abfuerit, nouissimus collocetur. quinquennio autem similiter si fuerit deuagatus, ipso iam cingulo spoliandus est. indignum quippe est, desides à propriis tamdiu muniis aberrantes, quos esse conuenit assiduos, numerari.

Vt domesticus qui biennium abfuerit sine commeatu, reuersus, suum locum gradumque non recipiat, sed ab eo gradu quem obtinuit prius quàm discederet, in sextum reiiciatur: qui verò triennium abfuerit, in decimum: qui quadriennium; in nouissimum. qui quinquennium, vt exauctoretur nec recipiatur vllo gradu locove. Corrupte legitur in contextu, *regredietur.* legendum vt in manu scriptis, *regradetur.* & sic in *l. 2. C. Th. de cur. pub. Promotus regradationis humilitate plectetur.* Hieronym. ad Pammach. *Finge aliquem tribunitiæ potestatis suo vitio regradatum.* & in Chronicis: *Heraclium de episcopatu in presbyterum regradauit*, & aduersus. Iouin. Sacerdotes, qui peccauerant, regradantur in æditus. Solin. *Regradati mensis.* atque ita legendum *in l. 1.* ℑ. *de pri. schol. l. 3.* ℨ. *de offi. mag. off.* Regradationem Græci καταβιβασμὸν vocant. Est etiam ex eisdem libris postrema sententia huius legis ita corrigenda: *Indignum quippe est desides à propriis tamdiu muniis aberrasse, quos conuenit assiduos numerari.*

IV. Imp. Iustinianus A. Vigilantio Com. Domesticorum Consulari atque Patricio. Lege pragmatica sine fine victura præfiniendum ac constituendum credimus, vt si quis virorum fortium præsentalium domesticorum in equitum schola secundicerij locum adeptus, diem interea supremum clauserit: heredes eius non reliqui tantùm temporis quod eidem gradui superesse monstratur, verùm etiam insequentis anni, hoc est, primiceratus solatiis ac emolumentis fruantur omnibus: vt quod ad quæstum & compendium militiæque fructum prolixæ pertinet, similis habeatur, ac si superstes permanserit ad finem vsque supremum.

Qui schola domesticorum & protectorum hoc annó est secundocerius, id est, post primicerium primus, sequenti anno fit primicerius. Quod si in secundoceratu decesserit, heredes huius ex hoc pragmaticó non tantum reliqua secundoceratus, sed & integra primiceratus stipendia consequuntur. Id quidem translatitium est in omnibus, quibus annua stipendia constituta sunt, vt anni quo quis decessit, heredes eius reliqua salaria & solatia consequantur, *l. 11. J. de prox. sac. scr. l. 3. J. de ag. in reb. l. 1. J. de primipilo, l. 15. ȝ. de aduoc. diu. iud.* quanquam referat Pli. IV. Epist. à fisco superatos heredes, qui scribæ quæstoris ante legitimum salarij tempus defuncti, reliqui quod erat sibi vindicabant. At vt sequentis etiam anni salaria defuncti heredibus debeantur, quo iure, quo exemplo hoc fit? An pro casu militiæ? quod verissimum esse arbitror, vt quemadmodum vno ex militantibus in sacris scriniis defuncto, heredibus eius à subrugato certa pecunia præstatur, *l. 11. J. de prox. sac. sc.* quod & ita fit in aliis quibusdam militiis ex scholæ placito vel Constitutionum beneficio, *l. omnimodo, §. vlt. ȝ. de inoff. testam.* idque genus lucri auctore Iuliano antecessore casus militiæ appellatur, *Nou. 53. & 97.* ea forma qua casus dotis *Nou. 123.* Vnde per errorem quidam fecere militias ex casu, sicut in tit. Dig. de minoribus, patefecimus. Ita vero tertiocerius domesticorum, qui morte secundicerij sequenti anno occupat primiceratus gradum, pro casu militiæ heredibus secundicerij præstat eius anni solatia. Sunt aliæ quædam militiæ, quarum ex casu defuncti heredes nihil ferunt, reliqua tamen ferunt, veluti fisci patrono mortuo, *l. 13. §. vlt. ȝ. de adu. diu. iud.* quæ ita est concilianda cum *l. 15.* Videtur autem domesticorum primiceratus annuus fuisse, vt primiceratus largitionum, *l. 11. J. de palat. sacr. lar.* non biennalis, vt alij, de quibus diximus tit. 7. *Præsentalium.* παρασημίων, hoc est præsentium in comitatu. Euagrius in Anastasio. Contextum curaui excudi vti oporte, quem Haloander deprauarat.

De præpositis laborum.

Tit. XVIII.

I. Impp. Honorius et Theodosius AA. Monaxio pp. Qui præpositi laborum nostro iudicio promouentur, clarissimi sint inter electos, ita vt ex consularibus

A habeantur: nam & immunitate digni sunt, quos nostri lateris comitatus illustrat. Dat. III. Id. Nov. cp. Theodosio A. VII. et Palladio Coss.

Præpositi laborum sunt qui magno illi vexillo erant præpositi, quod vulgo laborum, & laborum solutio, si .e [illegible] dicebatur, vt Nazianzenus scribit in 1. Steliteutica, & Sozomenus lib. 1. cap. IV. [illegible] vocat, Vnde & in actis Nicenæ II. quæ ex Bibliotheca vetustissima mihi communicauit Ant. Loisellus vir optimus & eruditissimus, signum quod Sozomenus historiographus Constantinum in crucis visum conuertisse memorat, dicens: *Iussit viros eruditos ex auro, & lapi-*
B *dibus pretiosis in vexillum crucis transformare. quod laborum vocatur.* Id præpositi vt quæque pars in acie laborabat, in eam quasi auxilij & liberationis vice inferebant: fueréque iam olim Eusebio teste huic rei à Constantino præpositi milites L. qui, vt ex Codice Theod. liquet, ex protectoribus & domesticis erant, & ob id post titulum, de domesticis & protectoribus, datur titulus de præpositis laborum, idemque iis honor clarissimatus defertur, qui supra delatus est decemprimis domesticorum. qua etiam ratione existimo in *l. 2. ȝ. de ex. mur.* dum protectoribus iunguntur præpositi, hos significari. Legendum autem in contextu, *Inter allectos*, vt in Codice Theod. multis locis, *de dec. & siler. l. 8. & l. vlt. de pal. sa. larg. l. 8. 9. 10. de domest. & prot.* Capitolinus in Pertinace: *Qui*
C *præturas non gessissent, sed allectione accepissent.* Vulgo male cum hoc loco, tum in *l. 1. J. tit. prox. Inter electos.* Ea autem vis est horum verborum, vt quamuis velut ex consularibus in senatu habeantur, tamen non agnoscant onera senatoria, veluti functionem glebalem aut præturam, *d. l. 1. de decur. & silent. l. 7. C. Th. de prox. & qui in sac. pal. mil.* Et ideo subijciunt, *Nam & immunitate digni sunt quos nostri lateris comitatus illustrat.* quasi si diceret, ideo eos recenseri inter allectos, vt præter senatoriam dignitatem, immunes etiam sint à descriptionibus & oneribus senatoriis *Quos*, inquiunt, *nostri lateris comitatus illustrat* nimirum quia sunt ex protectoribus. Protectores autem à latere.

D

De proximis sacrorum scriniorum, ceterisque qui in sacris scriniis militant.

Tit. XIX.

In hoc titulo de scriniis sacris agitur, in quibus iura, id est, adnotationes vel pragmaticæ sanctiones, vel rescripta principis, vel cognitiones & preces eduntur, reponuntur & seruantur, *l. vlt. ȝ. de admin. l. omnium, ȝ. de testam. l. 2. J. tit. prox.* Et sunt quatuor, scrinium memoriæ, scrinium epistolarum, scrinium libellorum, scrinium dispositionum. Alia sunt scrinia
E largitionum, de quibus dicetur titulo de palatinis largitionum. De magistris illorum scriniorum dictum est suo tit. v. Alii sunt proximi scriniorum, qui sic dicti videntur, quod sint proximi magistris, & spectabiles æque ac magistri, qui in scrinio dispositionum non proximi, sed comites dispositionum appellati videntur *l. 4. hoc tit. l. 1. C. Th. qui a preb. ·t·.* & inde eodem Codice de proximis Comitibus dispositionum [illegible] & in *l. 11. cod. Ad similitudinem* inquiunt, *proximorum, & ij quoque qui priores in scrinio dispositionum fuerint, & Comitiuæ acceperint dignitatem.* & *l. vlt. tam proximo scriniorum, quam Comiti dispo-*

sitionum. Ideo autem non est in scrinio dispositionum proximus, quia nec magister. hæc igitur sunt *πρωτεύοντα*, magister & proximus. Et quod *l. 1. huius tit.* dispositionum primi proximi appellantur æque ac ceterorum scriniorum primi, adnotatione illa indiget, dispositionum proximos non dici proprie, sed Comites. quamobrem rectius in Cod. Th. non additur, *atque dispositionum* & in *l. 12.* rectissime, *Omnes*, inquiunt, *qui ex proximis venerando cœtui Senatus fuerint adgregati, siue hi de scrinio memoriæ, siue epistolarum vel libellorum, siue dispositionum comites fuerint, ad septenos duntaxat solidos teneantur.* Huius quoque tit. *l. 6.* rectissime proximos tribus tantum scriniis attribuit, & *l. 8.* separat proximos à Comite dispositionum. Proximos sequuntur Melloproximi v. c. qui sequenti anno futuri sunt proximi. Proximatus enim dignitas annua est, *d. l. 6.* De Melloproximis *l. 5. 7. & pen.* qui secundum locum tenere dicuntur, *l. 13. & vlt.* Sequuntur adiutores proximi, laterculenses primates exceptores, antiquarij, adiutores quæstoris. sequitur librariorum & scriptorum turba, memoriales, libellenses, epistolares, pragmaticarij, quorum ingenus & mentibus committuntur pragmaticæ sanctiones, libelli, adnotationes, rescripta], preces, acta cognitionum arcana vt ait *l. 8.* qui militare dicuntur in scriniis sacris. Similiter vero extra rationem scriniorum alij sunt admissionum magistri, *l. 1 C. Th. qui a prab. tyr.* Alij admissionum proximi. Marcellinus 22. *Inductis.* inquit, *per admissionum proximum.* Alij admissionales, *l. 2 ꝟ. de pri. eo. qui in sac. pal. l. vlt. ꝟ. de diu. off.* qui à Græcis, [illegible]. Seneca vi. de benef. *Non sunt amici qui in primas & secundas admissiones digeruntur.* Suet. in Vespasiano: *Quidam ex officio admissionis.*

I. Imppp. Gratianvs, Valentinianvs et Theodosivs aaa. Cynegio pp. Proximus memoriæ, epistolarum ac libellorum, atque dispositionum ita vicariorum honore cumulamus, vt inter eos merito dignitatis habeantur, qui pro præfectis diœceses sibi creditas temperarunt, ex eo tempore, ex quo eos splendor indepti proximatus ostendat. insequentibus præponendi, qui vicarias postea administrauerint, & nullam iniuriam descriptionis perhorrescant. Dat. Prid. kal. Mai cp. Honorio n. p. et Evodio Coss.

Proximi sacrorum scriniorum honore vicariorum ornantur, id est, vt inter eos habeantur qui pro præfectis diœceses administrant, & ita Marcellinus lib. xiv. Martinum regentem Britanniæ prouincias pro præfectis, paulo post vicarium vocat. & in epitaphio Symmachi: L. Avr. Aniano Symmacho v. c. præfect. vrbi, Consvli, pro præfectis prætorio in vrbe Roma, finitimisqve provinciis. Vicarij igitur sunt qui pro præfectis prætorio diœceses administrant. quod etiam tradidimus *l. 4. ꝟ. de annon. & tribut.* Additur vt proximi sacrorum scriniorum aliis vicariis post etiam vera administratione perfunctis præferantur, & vt nullam descriptionem sustineant. quod postremum est ex *l. 12. Cod. Th. de proximis Com. disp.* Reliqua ex *l. 4.* Tria igitur priuilegia proximorum hac lege proponuntur.

II. Imppp. Valentinianvs Theodosiv, et Arcadi. aaa. Constantino pp. Galliarvm. In sacris scriniis nostris militantes in prouinciis à salutatione ordinarij, vel spectabiles iudices non arceant, & inuiti in concessum accipiant: scituris vel principe, vel corniculario, vel capitibus officij, ternas libras auri ex suis facultatibus eruendas, si consistorium nostrum sæpe ingredientibus secretarij iudicum non patuerit ingressus, aut reuerentia non fuerit in salutatione delata, aut sedendi cum iudice societas denegata. Dat. vi. Idvs Novembris, Triveris Timasio et Promoto vv. cc. Coss.

Saluianus III. de gubernat. Dei: *Intra ianuas non modo illustrium potestatum* (vulgo male, *portarum*) *sed etiam præsidum aut præpositorum non omnes passim intrare præsumunt, nisi quos aut iudex vocauerit, aut negotium traxerit, aut ipsa honoris proprij dignitas introire permiserit.* Vere Saluianus. At ex hac Constitutione militantibus in sacris scriniis ingressus & consessus patet in secretaria ordinariorum iudicum, id est, præsidum, etiam eis nolentibus. Nam qui in consistorium principis admittuntur sæpe, recipere multo magis eos in secretarium suum ordinarij iudices debent. Addidit Tribonianus ex *l. 5. hoc titulo, vel spectabiles*, quæ non erant in Codice Theodosiano. addidit male. Nam non omnibus militantibus in scriniis ius datur considendi cum spectabilibus, sed exceptoribus tantum vsque ad Melloproximos. Ceteri ius tantum habent considendi cum ordinariis iudicibus. Quod sequitur de principe, vel corniculario, vel capitibus officij, repetitum est in *l. vlt. ꝟ. de offic. diuers. iudic.* in qua quæ dicuntur capita, officij, primates appellantur. & ita capita contubernij Vegetius, & capita scholarum, *l. pen. ꝟ. de erogat. milit. ann.* qui primates & priores, *l. vlt. ꝟ. de castrens. l. vlt. ꝟ. de decanis.* Non iidem igitur sunt principes & primates, siue priores officiorum. Vnus est officij princeps, primates plures, sicut in scriniis vnus magister, vnus proximus siue Comes dispositionum, & primates plures, *l. 9. ꝟ.* Cornicularij sunt officiales qui adsunt cornibus secretarij, vt Cassiodorus scribit xi. Variarum. à Græcis appellantur Hypaspistæ.

III. Impp. Arcadivs et Honorivs aa Clavdio p. v. In scriniis palatij militantes, id est, memoriæ, epistolarum, libellorumque ac dispositionum, post viginti annos transactæ militiæ, si discedendum sibi esse decreuerint, consulari honore fulti interallectos habeantur, huncque honorem dignitatis teneant, qui exconsularibus deferri consueuerit: nec eos quisquam iniungendo aliquid, vel iubendo, possit ab impertito otio separare. Dat. xv. kal. Mart. cp. Arcadio IIII. et Honorio III. aa. Coss.

Militantibus in sacris scriniis, post xx. stipendia dimissis, defertur clarissimatus honor idem qui delatus est supra domesticis & protectoribus & præpositis laborum. Sed ex eis quidam ex *l. 5.* eundem honorem habent etiam ante missionem.

IV. Idem aa et Theodosivs a. Epiphanio p. v. Iubemus vt primum omnium sit eorum, qui in sacris scriniis nostris, id est,

id est, memoriæ, & epistolarum, libellorum, & dispositionum referuntur, secura possessio ab omnibus sordidis muneribus excusata. superindictum non rimeant, venalitium nun petantur, solúmque canonicæ indictionis præstent tributum. labore dignitas conquisita extraordinarium munus ignoret, nec vllam temonis patiatur iniuriam, equorum tyronúmque præstationem nullus agnoscat, qui vel adhuc in scriniis militat, vel honorem proximi, & comitiuam primi dispositionum longi temporis sudore quæsiuit. & hæc quidem parrimoniis censuimus deferenda. Quod autem omnibus constat deferri, adiectu alterius dignitatis perire non patimur: vt etiam si prosperioris fortunæ iudicio ad honoris ornamenta processerint, vetera tamen eis scriniis labore priuilegia quæsita seruentur. DAT. ID. OCTOB. RAV. HONORIO VII. ET THEODOSIO II. AA. COSS.

Vt proximi sacrorum scriniorum, & Comites dispositionum, & reliqui militantes in scriniis sacris excusentur à sordidis, superindictitiis, & extraordinariis, & temonariis oneribus, & equorum tyronumve præstatione, & à venalitio. De temonariis diximus huius libri tit. 1. Venalitium videtur esse vectigal rerum publice venalium, de quo & l. 1. 𝔍. de vet. Extremæ parti congruit l. 11. 𝔍. de exc. mun.

V. IMPP. HONORIVS ET THEODOSIVS AA. FAVSTINO PP. Peculiari præceptionis nostræ fauore præstamus, vt in scriniis memoriæ, epistolarum, libellorúmque ab exceptoribus vsque ad melloproximos dignitatem clarissimorum honoremque percipiant, & sicut reliqui qui in iisdem scriniis militant, liberum cum ordinariis iudicibus ingressum secretarij consessumque habere legibus meruerunt: hi quoque in quos hanc stipendiorum meritis clarissimatus conferimus dignitatem, cum spectabilibus etiam habere sese reuerentiam recognoscant, vt consedendi ingrediendive secretarium sciant à nobis licentiam contributam. DAT. VIII. ID. IVN. RAV. LVCIO V. C. COS.

De hac diximus satis l. 1. & 3. supra.

VI. IIDEM AA. EVSTATHIO V. I. QVÆSTORI ET HELIONI V. I. MAGISTRO OFFICIORVM. Pro biennio annum solum agere deinceps decernimus eos, qui in tribus scriniis memoriæ, epistolarum, libellorúmque ordine ac merito stipendiorum ad gradum peruenerint proximorum. DAT. VIII. ID. FEBR. CP. THEODOSIO A. VII. ET PALLADIO COSS.

Vt proximatus trium scriniorum annus sit, non vt olim biennalis. Citatur l. 11. 𝔍. de palat. sacr. larg.

VII. IMPP. THEODOSIVS ET VALEN-

A TINIANVS AA. NOMO MAGISTRO OFFICIORVM. Vnicuique qui in sacris scriniis militat, sui loci merita seruari oportere constituimus: & vniuersos qui vltra numerum statutorum in iisdem scriniis militant, sui gradus respectu per ordinem quem sortiti sunt, in deficientium statutorum locum (vt tamen vltimis socientur) subire decernimus: scilicet, vt nemini penitus liceat, cùm sit posterior tempore, locum præcedentis ambire: nisi forte ab eo qui tempore vincitur, laborum comparatione superatur, vt quin-

B decim primatum eiusdem scrinij testimonio cum sacramenti religione subnixus, præcedentibus dignior iudicetur. Hanc quoque obseruationem extra filios proximorum volumus custodiri. etenim vnicuique proximo vnum de suis filiis, qui temporis dumtaxat suffragio nititur, licet parum obseruasse militiam cognoscerur, insequentibus tempore, qui laborum meritis muniuntur, anteferri posse decernimus. Illum tamen qui locum statuti meretur, proximo quidem ducentos quinquaginta solidos, melloproximo verò vel adiutori pro consuetudine vniuscuiusque

C scrinij viginti aut quindecim solidos offerre præcipimus. Quòd si quis de supernumerariis, qui statuti locum subire debuerat, ne pecuniam offerat, statuti etiam gradum recusare voluerit: sequenti tam offerendæ quantitatis prædictæ, quàm subrogandi licentia permittatur: ita videlicet, vt si secundus, vel etiam tertius, vel alterius cuiuslibet numeri in eadem excusationis voluntate durauerit, accedenti semper eadem copia, quam præcedens recusauerit, tribuatur. Hos autem qui ad statutorum or-

D dinem progredi noluerint, nec de suo gradu volumus remoueri: & cum vacauerit statuti locus conditionem, quam antea repudiauerant, id est, & offerendæ pecuniæ & adipiscendi statuti locum, liberam habere præcipimus facultatem.

In sacris scriniis alij sunt statuti, alij supernumerarij. Vacante vno ex statutis, subingreditur in numerum statutorum vnus ex supernumerariis, qui fuerit ordine temporis antiquior, & in vltimum statu-

E torum locum, non in gradum quem defunctus tenuit. Dixi qui fuerit antiquior. Hoc ita nisi posterior laborum merito potior sit, quod quidem testimonio & religioni quindecim primatum scrinij committetur. Hic igitur antiquiori præfertur, si modo antiquior, quem alter laborum merito antecellit, filius proximi non sit. quo tamen beneficio vnus tantum ex filiis proximi vti potest. Post hæc Impp. definiunt quid pro ingressu siue solatio aut suffragio. vt ait l. XI. supernumerarium, qui defuncti locum subiit, præstare oporteat proximo & melloproximo, & adiutori proximi. Vetus hic mos est, vt pro ingressu aliquid præstetur prioribus militiæ, scholæ, officij, collegij, curiæ corporis, l. pen. D. de leg. 3. §. pen. & vlt. In quo pro onera, videtur legendum honoraria. vt in Epistol. Plinij

ad Traianum de adiectione bulcutarum. Suet. in Claudio: *Pro introitu sacerdotij*.

A

VIII. Idem AA. Nomo Magistro Officiorvm. Proximos sacrorum scriniorum, quos fides ac diuturnæ obseruationis in lustria literataque militia: Comitem quin etiam dispositionum, quem probitas ac strenuitas merito commendant cumpleto tempore suæ militiæ, comitiuæ sacri nostri consistorij cingulo in diem vitæ potiri, manentibus videlicet iamdudum præstitis saluis priuilegiis decernimus. quibus enim pietatis nostræ arcana merito committuntur, his pietas nostra vitam cingulo supradictæ comitiuæ ornandam decorandamque decreuit.

Vt proximi sacrorum scriniorum & Comites dispositionum peracta dignitate abeant cum cingulo Comitum consistorianorum, vt scilicet sint vacantes non honorarij Comites consistoriani. Plus est esse vacantem quam honorarium, vt ostenditur in *tit. vt dig. ordo seru. Salus*, inquit, *manentibus priuilegiis proprtis*, secundum regulam *l. 3 §. de digr.*

IX. Imp. Leo A. Patricio Magistro Officiorvm. In sacris nostris scriniis militantes per commeatum non continuatim præstitum, ante conuentionem profecti, intra indultum temporis spatium erunt cum suis coniugibus & liberis conuentione securi, ab indictionibus etiam publicorum & ciuilium munerum: & post completam militiam excusatione potiantur, super domibus quoque, quas in prouinciis possident, metatorum molestia liberentur.

Commeatus est libera proficiscendi licentia. Intra tempora Commeatus militantes in sacris scriniis conueniri non possunt; nec coniuges eorum aut liberi. Vacationem habent etiam emeriti personalium munerum & metatorum. Supra quoque dictum est vacationem eis habere patrimonialium sordidorum & extraordinariorum *l. 4*.

X. Idem A. Illyriciano Com. et Mag. Officiorvm. Hac parte statutos memoriales præcipimus esse in scrinio quidem memoriæ sexaginta duos: epistolarum vero triginta quatuor: libellorum quoque triginta quatuor: antiquarios vero, qui habentur in scrinio memoriæ, nunquam minus esse, quam quatuor. Suprascripti autem memoriales nullo modo duplici fungantur officio, nec geminis chartis irrepserint: vt non occupent plura in vnum se commoda collaturi, nihilque reliquis relicturi.

Hæc definit statutorum numerum, & ne vnus duobus fungatur officiis. Antiquarij sunt librarij siue scriptores librorum, *l. 2. C. Th. de stud. lib. vrb. Rom.* Sidonius Appollinaris lib IX. *Licet antiquarium moraretur insiccabilis gelu pagina.* Ausonius in Epist. ad Probum PF. P. *Oblata per antiquarios mora.* August. de verbis Domini *Laudat antiquarij manum admirans apicum pulchritudinem.* Hieronym. ad Florentium, *Habeo alumnos, antiquariæ arti seruiunt.*

XI. Imp. Anastasivs A. Evsebio Magistro Officiorvm. Si quis in sacris nostris scriniis, id est, memoriæ, dispositionum, epistolarum, & libellorum, statutis iam connumeratus, ab hac luce fuerit subtractus: ab eo, quicunque vtpote vacante loco de substitutis in statutorum consortio fuerit vltimus subrogatus, pro solatio vel suffragio proximi definitam, sacræque constitutioni diuæ memoriæ Theodosij & Valentiniani principum insertam quantitatem

B

defuncti heredes & successores, vel liberi eius, seu creditores, qui fœnus cum mortuo pro statuti loco ei adquirendo contraxerint, consequantur: ita scilicet vt si hereditas vel successio defuncti minime fuerit suscepta vel adita, tales personæ, id est, creditores quidem contra cæteros prærogatiua sibi seruata, liberi autem vel adgnati, seu cognati non hereditatis, sed priuilegij nomine simili modo huiusmodi summam percipiant, sibique petere ac vindicare permittantur: nullius machinatione huiusmodi nostra dispositione retractanda seu violanda: maxime cum viros

C

etiam pro tempore spectabiles eorumdem proximos scriniorum, si quis eorum ante completum proximatus actum morte præuentus sit, ad heredes successoresque suos residui temporis proximatus solatia sine quadam imminutione transmittere non dubitetur.

Ex casu militiæ, quod vno ex militantibus in sacris scriniis defuncto, dari proximo scrinij à subrogato præcipitur *l. 7.* id hæc dari præcipit heredibus, vel si heredes non sint, creditoribus quorum pecunia defunctus militiam comparauit, vel liberis, agnatis,

D

vel cognatis, non hereditatis sed priuilegij nomine, & sic *Nov. 53. ὡς πατρῷον κλῆρον, ἀλλ' ὡς βασιλικὴν δωρεάν.* adimitur hoc proximo, datur hoc vt in heredem suum transmittat salaria anni mortis suæ.

XII. Idem A. Celeri Magistro Officiorvm. In sacris scriniis militantes, & parentes, atque vxores eorum, nec non liberos, ex sententia tantummodo tuæ celsitudinis criminales & ciuiles intentiones agentium excipere iubemus. Insuper etiam colonos, seu adscriptitios, & seruos eorum in hac regia vrbe degentes eodem beneficio

E

potiri, fidei pro tempore adiutoris viri spectabilis proximi vel vnius ex statutis committendos: ita vt si in prouincia quicunque memorialis repertus fuerit, iuratoriæ cautioni committatur, & si non possideat immobilem substantiam, serui nihilominus & coloni ad eum pertinentes, fidei eius tradantur. Modum insuper sportularum ad mediocrem deduci quantitatem, & executoribus de schola agentium in rebus attribuendis, vnum solidum singulos vsque ad finem negotij, proque ingressu in iudicio tuæ ma-

gnitudinis quolibet modo faciendo duos solidos, & pro editione gestorum exceptoribus dimidiam solidi partem. & si apud arbitrum negotium ventilari contigerit, ipsi quidem arbitro vnum solidum, & nihil amplius: exceptoribus autem eum obseruantibus, tam pro ipso quod implere iubentur ministerio, quàm pro editione gestorum seu relationis, vel definitionis tertiam partem solidi præbere sancimus. Nec pro tempore virum spectabilem, fisci patronum, vel executores, quibus imminendi litibus sollicitudo iniuncta est, quidquam ab eis exigere seu profligare concedi: dimidia scilicet expensarum, quas in iudicio tui culminis à memoratis personis præberi statuimus, portione in iudiciis prouincialibus ab his agnoscenda: ita vt si de ciuilibus annonis, vel tutela, seu curatione, vel noui operis nunciatione litem eos subire contingat, in maiore quidem iudicio ad similitudinem sumptuum, quos in iudicio eminentiæ tuæ dependere præcepti sunt: apud virum autem clarissimum præfectum annonæ, seu fisci patronum vrbicariæ magnificæ præfecturæ, vel architectos, pro modo eorum, quæ super arbitris & litibus apud eos exercendis superius statuta sunt, soluentes expensas, nihil amplius agnoscere seu pendere cogantur. Quæ omnia custodiri iubemus, siue per se siue per procuratores, aut etiã defensores lites exercere maluerint, hoc si prolata scriptis sententia moniti fuerint. Si vero ex depositione, seu aliter quis eorum conuentus fuerit: nihil eum vel scrinio viri clarissimi adiutoris, vel cuiuslibet alij nomine sportularum offerre compelli. omnibus antelatis priuilegiis postea, quibus per anteriores diuorum principum sanctiones defenduntur in personam tam eorum, qui adhuc militant, & qui postea eandem militiam sortiti sunt, quam eorum qui prædictam militiam gradu vacante iam deposuerunt, vel postea deposuerint, seruandis: vt eorum commodo ipsi quoque vna cum vxoribus, & liberis, colonis præterea, & seruis propriis perfruantur. Et quoniam in controuersiis quas in iudiciis moueri contingit, æqualitatem litigatoribus volumus seruari, & aduersariis eorum pro sumptibus & expensis similem antelatorum beneficiorum prærogatiuam custodiri. prupter hanc etenim causam & viros deuotos memoriales non tantum agendo in quolibet iudicio, sed etiam actiones ab aliis ingerendas excipiendo, priuilegiis à nobis indultis potiri decernimus. his videlicet qui militiam virorum deuotissimorum memorialium gradu soluto deposuerunt seu deposuerint, etsi quietis amore per prouincias domicilium fouere maluerint: omnibus nihilominus pri-

A uilegiis, quæ huiusmodi personis per sacratissimam legem nuper promulgatam à nostra serenitate præstita sunt, muniendis, & eorum commodis atque auxilio potituris.

Vt militantes in sacris scriniis, qui generali nomine memoriales appellantur, & Chartophylaces in Basilico ad *l. vlt.* §. *de inoff. test.* parentes, liberi, vxores, coloni, adscriptitij, serui eorum in vrbe conueniantur apud magistrum officiorum, & committantur fide adiutoris proximi, vel vnios ex statutis, præterquam si lis sit de annonis ciuilibus, vel seruitutibus, vel nouis operibus, vel tutelis aut curationibus, de qua præfectus vrbi cognoscet, non magister officiorum, vt *l. vo ros, §. de pal. sacrat. largit.* De annonis adhibito præ-
B fecto annonæ, *l. 1. C. Th. de cond. in pub. hor.* De tutelis adhibito prætore tutelari, *l. 2. §. quand. mil. tut. eff.* De operibus & seruitutibus adhibitis architectis, *Nou. 7.* Plerumque eam litem remittet ad præfectum annonæ, vel ad patronum fisci, qui scilicet apud præfectum vrbi patroni fisci partibus fungitur, vel ad prætorem tutelarẽ, vel ad architectos. In prouinciis autem memoriales conueniuntur apud præsidem prouinciæ, & cõmittuntur iuratoriæ cautioni, etiamsi rerum immobilium possessores non sint, qui soli regulariter iudicio sisti satisdare non compelluntur, *l. vlt. §. de prim. agen. in reb.* Vt vero præfectus vrbi eos plerunque remittit ad præfectum annonæ & alios quosdam: ita & magister officiorum aut præses nonnunquam eos remittit ad arbitrum delegatum, vt *l. vlt. §. de pri. scho.* Tum
C in hac lege definitur modus sportularum, id est, sumptuom qui in litem faciendi sunt, vt in iudicio magistri officiorum executoribus litis, qui magistro officiorum attribuuntur ex schola agentium in rebus, vt & Marianus Scotus testatur. quo fit vt agentes in rebus sæpe magisteriani dicantur, vt eis, inquam, dent memoriales vel aduersarij eorum, ne vlla sit in iudicio inter partes inæqualitas, singuli solidum vnum, & pro ingressu, id est, pro inducenda cognitione, vt ait *d. l. vlt.* ὑπὲρ τῶν λεγομένων ἐνδικευόντων, vt *Nou. Tiberij de diuinis domibus*, scrinio auditoris magistri officiorum, qui est ex eadem schola, de quo & in *l. vlt. §. de castrensi. l. vlt. §. de prin. agen. in reb.* solidos duos, & pro editione actorum exceptoribus semissem. Exceptores
D ij sunt, qui notarij & ταχυγράφοι & ὀξυγράφοι vocantur. Inde Synesio παρὰ τῶν ταχυγράφων. Epiphanius contra Photinianos: ἐκάλεσε ταχυγράφους χαρτίῳ ... τῷ βασιλέως καὶ ... : Vbi existimo legendum μεμοριαλίοις, id est, memorialibus. Vt in iudicio arbitri pro ingressu arbitro detur solidus vnus, exceptoribus eius pro editione gestorum, vel sententiæ, vel relationis missæ ad magistrum officiorum tremissis: fisci patrono vel executoribus fori magisteriani causis imminentibus nihil: Vt in iudicio prouinciali pro sportulis dimidia portio expendatur eius quod in iudicio magisteriano impendi præceptum est. Vt in iudicio præf. vrbi eadem sit sportularum ratio, quæ in iudicio magistri officiorum. Vt in iudicio præf. anno-
E næ, vel patroni fisci, vel architectorom eadem quæ in iudicio arbitri. Et hæc quidem si ex scripto conueniantur. Quodsi sola depositione ex non scripto, litem sine damno procedere. Et hæc priuilegia nontantum militantibus competere, sed & eis qui militiam gradu soluto siue vacante deposuerint.

XIII. Imp. Ivstinianvs A. Procvlo Qvæstori sacri Palatii. Comperimus diuinitus pridem fuisse dispositum, viros deuotos adiutores tuæ magnitudinis certo esse in numero, nec ad huiusmodi nomen vel

operam plures licitum esse adspirare, quàm in scrinio quidem sacræ memoriæ, duodecim tantum: septenos vero in duobus reliquis scriniis, id est, sacrarum epistolarum, sacrorumque libellorum: sed posterioris licentiam temporis supra modum indulgendo ambitionibus, disturbasse rei merita, ac in multitudinem diuulgasse, vt inter memorialium & adiutorum numerum non longum pene intersit. Sancimus itaque reduci eis ac renouari statutum ordinis terminum, non vt eximantur adiutoribus hi, qui præter prædictam dispositionem in præsenti exuberant, sed vt interea omnibus aliis ioterdicatur ab affectando hoc nomen, donec execuntibus singulis ac recedentibus decrescere possit vetita conglomeratio, legitimusque iam resideat numerus: non prohibendis viris deuotis adiutoribus desistentibus eodem officio, cum vel ad laterculensis gradum in scrinio sacræ memoriæ prouecti fuerint, vel secundum locum obtinuerint in duobus aliis scriniis, post quem proximi creabuntur, licet nondum redacta sit quantitas pristina: tamen alios, quos pro se elegerint, subrogandos adiutores petere, qui posteriores erunt ceteris. Illud etiam disponendum duximus, vtpote nonnullis anterioribus exemplis subnixum, necnon iustitiæ congruum, vt ab his, quibus concessum est adiutorum agmini pro se sociare, libellus offeratur viro illustri pro tempore quæstori, petendaque eius subscriptio tempus, atque hominem, necnon etiam rem ipsam continens, id est, quod inter adiutores ei, quem pro se surrugat, merere permissum est. ordinandis videlicet nsdem adiutoribus pro ratione temporum, quibus libelli porrecti sunt, vt etiamsi memorialium matricula inferiore loco sit, qui prior in adiutoribus meruit, adiutor quidem habeatur superior, memorialis vero posterior pro vtriusque ordinis modo vel discrimine. quod etiam in aliis quoque pene omnibus officiis obseruari dignoscitur.

Iam ostendimus in *l. 2. §. de pet. bon. sub* quæstorem officium non habuisse, sed adiutores ex scriniis diuersis, memoriæ, epistolarum, libellorum, memoriales, quorum obsequio, vt ait *l. vlt. huius tituli* res agebatur quæstoria. Atque ita idem homo esse poterat memorialis & adiutor quæstoris, & plerumque qui erat prior inter memoriales, vt hæc lex indicat, inter adiurores quæstoris erat posterior, & è contrario. Habui Prisciani librum veterem, in cuius extremo ita erat scriptum: FLAVIVS THEODORVS V. D. MEMORIALIS SACRI SCRINII EPISTOLARVM ET ADIVTOR V. M. QVÆSTORIS SACRI PALATII, SCRIPSI MANV MEA IN VRBE ROMA CONSTANTINOPOLITANA III. KAL. IVN. MAVORTIO. V. C. COS. IVSTINO ET IVSTINIANO IMPP. Fuere autem ij quæstoris adiutores certo olim numero, XII. ex scrinio memoriæ, VII. ex scrinio epistolarum, totidem ex scrinio

A libellorum. ad summam XXVI. quem restituit hac constitutione Iustinianus, ne quis posthac vno ex adiutoribus qui nunc sunt, decedente, in locum eius substituatur, donec ordo adiutorum ad veterem numerum redierit. Excipiuntur adiutores qui deposito hoc officio transeunt ad laterculensis gradum in scrinio memoriæ, ad melloproximi gradum in scrinio epistolarum vel libellorum. His enim solis alium substituendi ius est porrecto quæstori libello, cui quæstor subscribat die & substituti admissione & probatione adnotata. Laterculũ in scrinio memoriæ fuit duplex, maius & minus. Minus sub cura & dispositione quæstoris, *l. 1. & 2. §. de of. quæst.* Maius sub cura primicerij notariorum, vt Marianus scribit. In *l. 3. tit. seq.* codices
B appellantur. & vero codices fuisse idem Marianus docet, dignitatum & administrationum ciuilium vel militarium & mandatorum principalium & promotionum & consuetudinum notitiam continentes. Et hoc sensu Tertullianus aduersus Valent. Ex eorum laterculo, id est, ex eorum albo, & in reges & in sacerdotes allegere consueuerunt. Habemus & librum Victurii de ratione paschali, in cuius extremo per indicem consulum dies Paschalis subnotatur, isque index Laterculus Paschalis inscribitur, quem Sigibertus Theophilo Alexandrino tribuit. *Theophilus*, inquit, *Alexandriæ Episcopus ciclum de obseruatione paschæ per C. annos digestum, quem laterculum vocauit, ab hoc anno inchoauit.* Ratio nominis an hæc est, quasi in eo
C lateant arcana? Quamobrem Græci ad *l. 5. §. qui mil. poss. & l. vlt. §. de off. mag. off.* [illegible] interpretari videntur. an quod sacri laterculi fuerint scrinia quatuor, vt constat ex *Nou. 8.* laterculum dicitur quasi [illegible]. Laterculenses eis codicibus edendis & seruandis præpositi sunt.

XIV. IDEM A. TATIANO MAGISTRO OFFICIORVM. Hac lege sancimus, si quando adiutores viri magnifici pro tempore quæstoris sacri nostri palatii in accusationem ciuilis causæ vel criminalis deducti fuerint, strictum ius & integritatis congruum ordinem conseruari: vt si sine scriptis conue-
D niendi sint, nomen eius præcipientis ore designatum esse sufficiat. Sin autem scriptis in querimoniam vnus adiutorum aut plures forte ferendi sint: monumenta sententiarum in persona tantummodo conueniendi adiutoris præcedentium æquum & iustum initium futuro præstent certamini. Et quoniam probationibus exemplis, quam indecoræ consuetudini deceat indulgeri: quod in vniuerso deuotissimorum scrinio libellensium euicisse monstratur, id in adiutores sacræ memoriæ, sacrarum etiam epistolarum transferendum censemus: vt qui libe-
E ram proficiscendi licentiam pronunciatione commeatus adepti fuerint, sine qualibet stipendiorum aut emolumentorum deductione peregre degant. etenim pro tempore viris clarissimis proximis, & melloproximis, aut eorum adiutoribus absentiæ causa vel offerre de suo proprio, aut ex annonis seu stipendiis quidquam relinquere cogendi: quamuis Ianuarias Kalendas indultum excedat spatium, & intra se festum diem

contineat. Ad hoc illud obſeruari ſancimus, ne alius adiutor propter quamcunque ambitionem his, qui in præſenti ſunt, vel poſt eorum deminutionem addatur, licet in veterem numerum redacti fuerint.

Vt adiutores quæſtoris aut ſcriptis conueniantur nominatim, aut voce executoris. Vt eis ſiue ſumpti ſint ex ſcrinio libellorum, ſiue ex ſcrinio memoriæ, aut epiſtolarum, abſentiæ cauſa intra tempora commeatus nihil depereat, & vt nihil ea propter proximis aut melloptoximis aut eorum adiutoribus offerre vel relinquere cogantur, licet commeatus excedat Kal. Ianuarias, id eſt, licet abſint ipſo anni initio quo erogari ſalaria ſolent, *l. tantabilem* ꝟ. *de adu. diu. iud. l.* 5. *C. Theod. de agent. in reb.* Vt adiutoribus quæſtoris præſentibus, etiam ad veterem numerum redactis, alius nullus addatur. Continebat & aliud quiddam hęc conſtitutio, quod abrogat lex quæ ſequitur.

XV. Idem A. Tatiano Magistro Officiorvm. Certæ quidem ſunt diſpoſitiones noſtri numinis, quas ſuper adiutoribus viri illuſtris pro tempore quæſtoris noſtri palatij, quotum obſequio res agitur quæſtoria, dedimus. quarum prima quidem ad ſupplicationem eorundem adiutorum emiſſa numero eorum, qui erant illo tempore, quo preces nobis obtulerunt, neque aliquem eximi, neque adiici præcipit, præterquam ſi quis eorum vel ad laterculenſis gradum in ſcrinio ſacræ memoriæ, vel ad ſecundum locum in duobus aliis ſcriniis, id eſt, ſacrarum epiſtolarum, ſacrorumque libellorum, & cognitionum prouectus fuerit. nam his licere deſiſtentibus ab adiutoris officio alios pro ſe quos voluerint adiutores ſubrogare, vltimum in iiſdem adiutoribus obtenturos, licet ſuperiorem in memorialibus habeant. Altera vero per ſacram pragmaticam facta eſt, per quam excelſæ memoriæ Proculo verbo ſuggerente præcipimus, illos etiam adiutores poſſe in ſuum locum alios inducere, qui per aliquem fortuitum caſum minus implere ſuum officium valeant, veluti ſenium, vel morbum vel aliam neceſſariam cauſam. quod ex ipſorum adiutorum petitione idem magnificæ memoriæ Proculus ad nos retulit. Sed in præſenti ab aliis memorialibus tam in ſcrinio ſacræ memoriæ, quam in cæteris duobus ſacrarum epiſtolarum ſacrorumque libellorum & cognitionum relatis aditi, competimus deminutionem eorundem adiutorum impediri per memoratam pragmaticam ſanctionem, & inſuper venditionis quodammodo memorati officij locum introductum eſſe, quod ne de cetero fiat, præſentem ſanctionem ad tuam magnitudinem mittimus, per quã iubemus illis tantum permiſſum eſſe ſecundum prius noſtræ

A ſerenitatis reſcriptum alios in ſuum locum ſubrogare, qui vel laterculenſis gradum in ſcrinio memoriæ vel ſecundum locum in aliis duobus ſcriniis adepti fuerint: ſecunda noſtra ſanctione ſuper hoc capitulo de cetero ceſſante: nulli danda licentia eorundem adiutorum, præterquam ſi ad memoratos gradus aſcenderit, alium pro ſe eiſdem adiutoribus ex quocunque fortuito caſu connumerare, vt eo modo ad veterem numerum adiutores redeant, & duodecim quidem in ſcrinio ſacræ memoriæ, ſepteni

B vero in aliis duobus ſint, id eſt, ſacratum epiſtolarum ſacrorumque libellorum & cognitionum. Illo videlicet obſeruando, ne alius adiutor per quamcunque ambitionem his qui in præſenti ſunt, vel poſt eorum denominationem, licet in veterem numerum redacti fuerint, addatur. nam ſi permutationem, licet fortuitus caſus inciderit, prohiberi diſpoſumus: multo magis prioribus manentibus alios introduci vetamus, ceteris ſcilicet anterioris ſanctionis capitulis in ſuo robore permanſuris.

C Ex *l.* 13. adiutores quæſtoris qui in ſcrinio memoriæ laterculenſes ſunt, & in aliis duobus ſcriniis melloproximi, quamuis non ſint ex xxvi. poſſunt alium in ſuum locum ſubrogare. Ex *l.* 14. quod tamen ei detraxit Tribonianus propter hanc *l. vlt.* adiutores qui morbo aut ſenio impediuntur quo minus munus ſuum exequantur, poſſunt alium in ſuum locum ſubrogare. Hoc abrogatur in hac lege, & ſubrogandi ius permittur duntaxat in caſu *l.* 13. Certe ſi adiutores ad veterem xxvi. numerum redierint, licebit eis alios in ſuum locum ſubrogare interueniente quæſtoris electione, & eum locum eamve militiam ſuam vendere, non tamen vltra centum ſolidos, & in heredes ſuos tranſmittere, vel in liberos, etiamſi liberi eis

D heredes non extiterint, ex *Nou.* 35 Cuius ſententiam Iulianus expoſuit, dummodo probentur à quæſtore, & inferant c. ſolidos pro introitu. Atque ita militiæ vel in heredes aut liberos tranſmittuntur ſub certa pretij definitione, *l. vlt.* ꝟ. *de pign.* vt hæc militia adiutorum intra numerum xxvi. ſub præſtatione c. ſolidorum, vel qui ſubrogatur heredibus defuncti aut liberi præſtat certam pecuniam ex caſu militiæ, vt duobus locis diximus ꝟ. & in tit. de minoribus, D. quo reſpiciunt hæc Iuliani verba, de adiutoribus quæſtoris: *Qui fiunt in locum eorum qui ſuo loco ceciderunt, centum ſolidis præſtitis fiant.*

E *De agentibus in rebus.*

Tit. XX.

SVperiores in literarum præſidiis militant, vt ait *l.* 1. *C. Th. de prox. com. diſp.* Et ob id eorum militia literata dicitur, *l.* 8. ꝟ. *tit. prox.* Hi militant in rebus, in actu Reip. & à Græcis dicuntur ſemper magiſteriani, & *Nou.* 17 & 124 & in fine Lauſiacæ hiſtoriæ. Rationem reddidi lege 12. ꝟ *tit. prox.* Sunt eorum gradus multi, alij tribuni ſcholarum, de quibus

tit. 11. *s.* alij primicerij, alij senatores, alij ducenarij, alij centenarij, alij biarchi, alij circitores, alij equites, alij tirones, *l. 3. hoc tit. l. 1. & 3. s. de offi. mag. off. l. 1. j. de priuil. schol.* & in Notitia, *l. 2. de off. præf. prat. l. 2. C. Th. de filiis mil. appar. l. 3. j. de filiis offi.* & *ind.* Hieronym. aduersus Io. Hierosolymitanum ad Pammachium: *Finge* inquit, *aliquem tribunitiæ potestatis suo vitio regradatum, per singula militia equestris officia ad tyronis vocabulum deuolutum. nunquid ex tribuno statim fiet tyro? Non, sed ante primicerius, deinde senator, ducenarius, biarchus, circitor, eques, deinde tyro. & quanquam tribunus quondam, miles gregarius, sic tamen ex tribuno non tyro, sed primicerius factus est.*

I. Imppp. Arcadivs, Honorivs et Theodosivs aaa. Anthemio Magistro Officiorvm. Nullus de schola agentium in rebus de cetero locum mortui conetur inuadere: sed is qui ordine stipendiorum & laborum merito ad gradum militiæ sequebatur statim atque illum fata subduxerint, in eius præmia percipienda succedat, omni obreptione cessante. Dat. Prid. kal. Ivn. cp. Honorio a. vi. et Aristeneto Coss.

Vt in locum defuncti agentis in rebus ascendat proximus non vlterior, *l. 1. s. de off. mag. off.*

II. Impp. Honorivs et Theod. aa. Helioni Magistro Officiorvm. Nulli posthac sine nostræ maiestatis auctoritate discingendi agentem in rebus, nulli eximendi pateat copia. nam probata schola animaduersionem vereri iudicis, & nullam timere debent contumeliam vilitatis. Dat. vi. Id. Ivn. Nov. cp. Honorio x. et Theodosio vi. aa. Coss.

Ne quis consortio agentium in rebus remoueatur sine auctoritate principis. Nam probata semel schola, & censuram iudicis vereri nullam, & vilitatis contumeliam quoque nullam timere debet, si qui forte in eo numero humiles & abiecti esse dicuntur.

III. Imperat. Leo a. Patricio Magistro Officiorvm. Matriculam agentium in rebus à tua celsitudine confectam admittentes, iubemus ne ducenarij plusquam quadragintaocto in cingulis habeantur in posterum, & numerum centenariorum ducenti viri, quos vocante tempore gradus competétes admiserint: parique modo biarchorum nomen meritumque ducenti quinquaginta viri dumtaxat: præterea circitorum trecenti, & equitum quadringenti quinquaginta impleant. Sit in æternum illa quoque fixa stabilisque tuæ sublimitatis dispositio, vt si quis de numero ducenariorum, quos quadragintaocto quotannis esse censuimus, forsitan de luce migrauerit: laborum eius fructum successores ab intestato vel ex testamento venientes luctui dispensent, & ita omnibus inter ceteros su-

A perstites potiantur solatiis, tanquam si viuus, qui hæc eadem diu sperauerat, sibimet vindicasset. qua de causa locum etiam eius successorum intuitu vacare conueniet. Nemo autem sine diuali probatoria, quam codices in sacro nostro scrinio memoriæ positi, debeant inserendam accipere, militaribus eiusdem deuotissimæ scholæ stipendiis vel priuilegiis potiatur.

Definit numerum ducenariorum, centenariorum, biarchorum, circitorum, equitum. Constituit vt defunctus ducenarius in heredem suum totius anni salaria transmittat, atque heredis gratia vt eo anno defuncti locus vacet: & ne sine probatoria, quæ laterculis inseratur, quisquam scholæ agentium in rebus adiungatur.

IV. Idem a. Patricio Magistro Officiorvm. Ex eo qui primum ducenæ vel centenariorum gradum in schola agentium in rebus militantes meruerint, desinant, in sacratissima videlicet ciuitate constituti alterius iudicis cuiuslibet auctoritate pulsari, vel in alio quolibet examine, præterquam viri magnifici magistri officiorum, & cui forsitan ipse concesserit actionibus sui quisque aduersarij respondere. Quod multo magis in criminalibus causis obseruari decernimus: absurdum est enim vt in eius salutem vel existimationem valeat quisquam proferre sententiam, cuius de nulla re possit pecuniaria iudicare. Huius autem beneficij prærogatiuam subadiuuis etiam qui singulis inueniuntur temporibus deferri iubemus: licet hanc in eorum persona more quoque veteri seruari cognouerimus, vt tamen post depositum officium memoratum, si non inter centenarios numerentur, communi iam lege respondere non ambigant. Prædictas autem omnes centenariorum personas in prouinciis repertas concessa nunc speciali fori prærogatiua, nisi publicæ executionis sollicitudo his iniuncta sit, vti prohibemus: eosque ordinariorum etiam iudicum pro veteri iure sententiis obedire præcipimus.

Vt centenarij & ducenarij in vrbe respondeant, non apud præf. vrbi, sed apud magistrum officiorum, vel apud arbitrum ab eo delegatum tam in criminalibus quam in ciuilibus causis. Idem datur subadiuuis quandiu eo officio funguntur, & deposito officio si facti sunt centenarij. In prouinciis autem vt respondeant apud præsidem sublata præscriptione fori, nisi si qua publicæ executionis sollicitudo eis iniuncta sit. Habuit magister officiorum adiutorem ex schola agentium in rebus, vt dictum est *l. 12. s. tit. prox.* & subadiuuas adiutoris duos. habuit & subadiuuas fabricarum, quas constat fuisse sub dispositione magistri officiorum, & subadiuuas barbariorum, id est, officinarum barbaricariorum. Et horum subadiuuantium meminit Marianus Scotus, & lex sequens in qua vulgo male, *subdubiarum*, pro *subadiuuarum*. De his & in *l. 3. C. Th. de agen. in reb. Periculum*, inquit, *se & adiutor*

& ſubadiuuæ ſubitmros eſſe cognoſcant ſi huius factionis normam inſequentibus magiſtris deſierint intimare. Idem vt opinor chartularij dicuntur in *l. 5. & 6.*

V. Idem A. Patricio Magistro Officiorvm. Agentes in rebus, qui per ordinem conſequi ſolent principatus inſignia, in vnoquoque ſcrinio fabricarum & barbariorum quaternos ſubadiuuarum, ſollicitudinem per annum duntaxat integrum procedentes gradatim ſubire, hac in æternum valitura lege decernimus: exceptis videlicet vniuerſis negotiatoribus quodlibet mercimonium per ſe gerentibus, interpoſitaſve perſonas, cum eis ante ſacratiſſimis conſtitutionibus interdictum ſit militare, excepris nihilominus his, qui poſſeſſionem alienarum ſollicitudinem procurationemve ſuſceperint. eos enim ad hæc officia volumus aſpirare, quorum labores ſcholæ agentium in rebus teſtimonio comprobantur. Hi quoque ſunt ab hac liberalitate noſtræ manſuetudinis excludendi, cui cum ſcholæ eidem ſocientur, in ſacris ſcriniis, quibus ſpectabiles primicerius & tertiocerius præſunt, adiuuantes eos publicarum chartarum tractatibus occupantur, & duobus officiis operam ſuam adhibere non poſſunt: nam præter emolumenta, quæ de prædictis ſcriniis conſequuntur, principatus etiam ſolatio debent eſſe contenti. Quod ſi morbo, vel ætatis ſenio capti, vel imperiti huiuſmodi rerum, vel quocunque alio vitio præpediti, per ſe memorati officij curam ſubire nequiuerint: conſideratis præcedentibus eorum laboribus, per ſubſtitutum chartularium eiuſdem ſcrinij cui præfuturus eſt, ipſe idoneum, & tam moribus optimis præditum, quam ſcientiam peritiamque rerum habentem, electione ſua ſuarumque periculo facultatum præfatum munus eos implere præcipimus.

Male in quibuſdam Codicibus hic apponitur tit' de præpoſitis agentium in rebus. Videtur autem hæc lex eſſe de principibus agentium in rebus, vt qui fuerint ex eo numero per annum integrum ſubadiuuæ fabricarum & barbariorũ ſint, non negotiatores, non actores, conductores, procuratores rerum alienarum, quod ij militare non poſſunt, non principes qui ſint adiutores primicerij aut tertiocerij in ſacris ſcriniis, de quibus forte *l. vlt. §. de diu. reſc.* quod iis duobus officiis ſubadiuuarum & adiutorum pares eſſe non poſſint, vt ſi non ſufficiant exequendo ſubadiuuarum muneri, ex cauſis hac lege expreſſis, per ſubſtitutum qui ſit ex eodem ſcrinio, in quo præfuturus eſt quaſi ſubadiuua, implere id poſſint. ſubadiuuæ vox deſideratur in fine huius legis. *Præfatum ſubadiuuæ munus eos implere præcipimus.* Sic habent vet. libri, & de iis ſubadiuuis diximus Conſtitut. præcedenti.

VI. Imp. Anastasivs A. Celeri Magistro Officiorvm. Hac ſaluberrima ſanctione decernimus agentes in rebus pro conuentionibus & modo ſportularum executoribus præbendarum, pro quantitate ſumptuum, quæ circa litigia ſibimet ab aliis inferenda, vel à ſe contra alios per ſemetipſos, ſeu per ordinandos à ſe procuratores exercenda, conuenit ab his agnoſci: beneficiis, quæ in ſacro noſtro militantibus miniſterio iampridem per diuinas ſanctiones indulta ſunt perpetui, & fideiuſſorem idoneum de eadem ſchola, non autem extraneum offerre compelli. Ita tamen vt priuilegia, quęcunque centenariis ſeu ducenariis, vel chartulariis, ſeu viris clariſſimis principibus poſt depoſitam quoque militiam iam per diſpoſitiones principales impertita, & nunc vſque obſeruata eſſe noſcuntur, intacta inuiolataque cuſtodiantur: cum perabſurdum, perque temerarium ſit, hanc noſtræ liberalitatem pietatis quemquam aſtuta interpretatione, non ad augmentum anteriorum priuilegiorum, ſed ad deminutionem conuertere concedi. Simili videlicet forma pro matribus & vxoribus eorum, necnon etiam liberis ſub eorum poteſtate conſtitutis, nec aliam ſortitis vel ſortituris militiam, nec non etiam ſeruis ad eos pertinentibus ſeruanda: ita vt in prouinciis quoque ſupradictæ perſonæ degentes ſimili beneficio perfruantur. Sportulas tamen & litium expenſas pro tertia ſuperius enarratæ quantitatis ſoluturæ: denarũ librarum auri condemnatione aliaque grauiſſima indignatione his ferendis, quicunque noſtra iuſſa quolibet modo ſeu tempore violauerint, ſeu violare conceſſerint.

Non eundem, vt exiſtimauit Accurſius, ſportularum modum litigantibus agentibus in rebus Anaſtaſius præſcribit, quem præſcripſit militantibus in ſacris ſcriniis *l. 12. §. tit. prox.* ſed eundem quem Leo & Zeno miniſterianis *l. vlt. §. le caſtr. & miniſt.* & hoc quidem in vrbe. In prouinciis ſportularum modus eſt leuior, pro parte nimirum tertia, & hoc ſiue ipſi litigent, ſiue procuratores, ſiue mares, vxores, liberi, ſerui eorum. Ad hæc confirmat priuilegia data centenariis & ducenariis & ſubadiuuis, *l. 4. §. & principibus agentium in rebus, l. vlt. tit. ſeq.*

De principibus agentium in rebus.

Tit. XXI.

I. Imppp. Gratianvs, Valentinianvs et Theodosivs AAA. Cynegio pp. Agentes in rebus poſt palmam laboris emeriti principatus honore muneramus. atque ideo officiales tam ad neceſſitates publicas, quam priuatas, non niſi principe mittantur auctore: nullarumque ſine ipſo cuiquam mandetur exhibitio perſonarum, etiamſi intercesſio in locis degẽtis officij fuerit impertita. Cauſarum etiam patronos volumus eſſe conuentos, ne ignorante principe vllam poſtulationem introducant, neve ſub vnius perſona ſuſcepti fraude quadam aliena he-

atque ordine ad cursum regendum & ad curas agendas iudicio scholæ & ordinis merito dirigamini.

VI. Idem AA. Nomo Magistro Officiorum. Principes agentium in rebus, quos sæpe sæua pericula vitæque interdum tenuntiatio ad memoratum gradum adduxit, completo tempore militiæ suæ comitiuæ primi ordinis cingulo in diem vitæ potiri, manentibus videlicet dudum præstitis saluis priuilegiis decernimus.

De hac l. diximus lege præcedenti satis.

VII. Imp. Leo A. Nicosterio P.P. Quicunque ex corpore cohortalium militans in schola agentium in rebus filium procreauit antequam ad metas militiæ suæ perueniat, principatus honore decoretur, licet post finitam militiam, vtpote liber nulla debeat huiusmodi conuentione pulsari, filium tamen cohortali condicioni relinquat obnoxium. Si vero postquam adeptus fuerit principatum, ediderit filium: is qui natus est, etiamsi in schola deuotissimorum agentium in rebus militiam sortitus non fuerit, ita liber sit ac securus, vt nec illis cohortalis officij nexibus obligetur, ;quasi iam ex parte libero, & ab hac condicione penitus alieno progenitus.

Impressi Codices habent, *& licet*: Scripti carent coniunctione illa. Videtur desiderari illo loco, *Et principatus honore decoretur*. Principatus honor defertur finita militia pro emerito. Igitur sententia legis hæc est, cohortalem militantem in schola agentium in rebus principatu cohortali condicione solui, & filium quoque ab eo post principatum susceptum, non eum qui susceptus fuerit ante principatum. Idem in curiali hac constitutione eum fuisset expressum [1], Iustinianus sustulit, cui ma is placet militantes ad curiam reuocari. Nam quod est in *l. vlt. C. de dec.* confirmat tantum libertatem eis qui ex iure antiquo ea potiti sunt, non quod in posterum velit Iustinian. ista militia vel principatu curiales liberari.

VIII. Imp. Zeno A. Ioanni Magistro Officiorum. Multi deuotissimæ scholæ agentium in rebus aditionibus permoti, viros clarissimos eiusdem scholæ principes, qui finitis militiæ stipendiis exeunt, quoties ex maioris iudicis sententiis ipsi vel eorum coniuges, aut liberi, vel serui, aut coloni, siue per se, siue per procuratores conueniantur, non amplius quam vnum solidum executoribus sportularum nomine præbere compelli: apparitoribus vicarianis, seu præsidialis iudicij, non nisi tertia parte solidi tantum præstanda: nullasque iisdem concussiones aut vexationes in præbendis fideiussoribus ingeri, sed eos fideiussores, quos locorum defensor æstimauerit, dare: ita videlicet vt pro tenore generalium edictorum hi, qui vel in sacratissima vrbe, vel in prouinciis immobiles possident facultates adiuratoriæ cautioni & substantiæ suæ credantur. Hoc etiam adiiciendo, vt nunquam nisi ex sententia in scriptis prolata penitus moneantur. Ad similitudinem insuper aliorum officiorum, quoties ciuiles vel criminales contra eosdem cognitiones mouentur, executorem quidem negotij vsque ad finem litis ciuilis seu criminalis vnius esse solidi præstatione contentum: & pro insinuandis nostræ serenitatis apicibus vel simplici contra obnoxios eorum postulatione deponenda, binos solidos ab his vel coniugibus eorum præberi. & quotiescunque exemplaria postulantur: hi quorum interest, accepto solido, quod petitur, præbere non differant. pro implendis vero monumentis, vnde conueniendi tribuitur executoribus facultas, non vltra quam tres solidos, quibus cumpetit, impertiri præcipimus: arbitris vero non amplius quam solidum, fisci patronis dimidiam solidi partem, notariis vero tertiam vsque ad finem (sicut dictum est) causæ præstare. super editione quoque chartularum solidi partem dimidiam præbere. Quod si non apud arbitrum, sed in competentibus iudiciis mainribus cognitio celebretur: inducendi quidem negotij gratia non nisi quatuor solidos eosdem viros clarissimos erogare, gestorum vero excipiendorum causa duos tantummodo solidos dare, & nullius vltra suprascriptas quantitates cuiuslibet alteri præstandi sumptus exactione vexari: his omnibus locum habentibus, siue ipsis aliis litem ingerant, siue ab aliis pulsentur. Dat. kal. Sept. Theodorico Cos.

Hæc lex definit sportularum modum liritigantihus principibus agentium in rebus, & vt ex scripto conueniantur, & fideiussores dent arbitrio defensoris locorum. De sportularum modo nolo singula persequi, Citatur hæc lex in *l. 2 C. de com. consist.*

De curiosis.

Tit. XXII.

I. Imp. Constantinns A. ad Lollianum P.P. Curiosi & stationarij, vel quicunque funguntur hoc munere, crimina iudicibus nuntianda meminerint, & sibi necessitatem probationis incumbere, nec citra periculum sui si insontibus eos calumnias nexuisse constiterit. cesset ergo praua consuetudo, per quam carceri aliquos immittebant. Dat. XI. kal. Aug. Med. Acc. XII. kal. Sept. Arbitione et Lolliano Coss.

Curiosi qui & curagendarij dicuntur *l. 1. C. Th. eod. tit.* sunt ex agentibus in rebus, vt constat ex *l. 1. de off. mag. off* & ex constitutionibus huius tit. & nominatim *l. 2.* cauetur vt solis agentibus in rebus curæ publici cursus committantur, non officiis præfe-

A ctorum prætorio vel vicariorum *l. 2. ℑ. de apparit. praef. prae.* Hæ ſunt curioſorum præcipuæ curæ, vt non male Græci hunc tit. ita interpretati ſint, *περὶ φρουμενταρίων*, & quidem ſolæ, vt tamen & miſſi per regiones, prouincias, littora, portus, commonitoriis & mandatis inſtructi, à magiſtro officiorum in eos qui quid circa curſum publicum admiſerint, diligenterr inquirant, rem deferant ſine inſcriptione, vt quadam conſtitutione Græca *de cuſtodia reorum* continetur, non tamen ſine calumniæ pœna, vt hac lege cauetur, quæ etiam, præhenſionem eos non habere ſignificat, & *l.* 4 nec vocationem. Alij erant curioſi cur. publici in comitatu, alij per diuerſas prouincias, vt Mariani Scoti notitia declarat, qui à magiſtro officiorum dirigebantur, quandoquidem ex magiſterianis erant, B id eſt, agentibus in rebus. De ſtationariis dixi *l. 6. ℑ. III. 1.*

II. Idem a. et Ivlianns Cæsar ad Tavrvm. Agentes in rebus in curis agendis & euectionibus publici curſus inſpiciendis noſtrorum memores præceptorum credimus in omnibus velle profutura reipublicæ. ideoque ſolos agentes in rebus in hoc genere iuſſimus obſequium adhibere, & non ab alio penitus officio. hi verò peruigili diligentia prouidebunt, ne quis citra euectionis auctoritatem moueat curſum, vel amplius poſtulet, quàm conceſſit euectio. Quiſquis C igitur aliquid tale perpetrare tentauerit, improbi cœpti priuetur effectu. demonſtretur etiam iudicibus vel curioſis euectio, etiamſi quis nobis iubentibus feſtinare memoret in obſequium neceſſarium, nec præualeat contumacia vel dignitas. Ergo nummum vetamus expoſci pro animalibus in curſu minime conſtitutis. Quod ſi forte aliquis exiſtimauerit perpetrandum: eius quadruplum, quod accepit, inferre cogatur. Dat. xv. kal. Mai Mediolani Constantino A. IX. et Ivliano Cæs. II. Coss. D

Curioſi mittuntur ex ſchola agentium in rebus, vt inſpiciant euectiones ſiue *συνθήματα* curſus publici, & curent ne qui ſine euectione currant, *l. 3. ℑ. de curſu pub.* vel ſupra modum euectionis, qui vt vnius rhedæ copiam habet, ne flagitet duas, vel qui birotum habet, aut veredum, ne flagitet rhedam. Et vt ne à prouincialibus nummum exigant pro animalibus eorum in curſu minime præbitis.

III. Idem a. ad Agentes in rebvs. Per id tempus quo curſus tuendi ſollicitudinem ſuſtinetis, condemnationes præfectorum præt. circa eos ſolos irritæ ſunt futuræ, qui ſeruauerint honeſtatem. erga eos E verò qui inhoneſte & contra decus ſeculi vel honorem militiæ verſabuntur, non ſolùm condemnatio manſura eſt, verum etiam grauior pœna eſt ſtatuenda. pp. Pri. kal. Dec. Evsebio et Hypatio Coss.

Præfecti prætorio coërcitionem habent in curioſos qui in hoc officio inhoneſte verſantur.

IV. Impp. Arcadivs et Honorivs A aa. Marcello Magistro Officiorvm. Agentes in rebus ſingulos per ſingulas prouincias mittendos eſſe cenſemus, quibus tamen inſpiciendarum euectionum tantum debeat cura mandari: vt nihil prorſus commune aut cum iudicibus, aut cum prouincialibus habeant. nec naues debebunt illicita concuſſione vexare, nec libellos, vel conteſtationes litis gratia ſuſcipere, aut in carcerem quemquam trudere, ſed curſui ſolum vacare. Dat. kal. Ivn. cp. Olybrio et Probino Coss.

De hac dictum eſt ſatis *l. 1.* Quod ait, *nec naues*, eo pertinet *l. 1. ℑ. de lit. cuſtodia.*

De palatinis ſacrarum largitionum, & rerum priuatarum.

Tit. XXIII.

Palatinorum nomen generale eſt. Eo continentur militantes in ſacris ſcriniis & agentes in rebus, de quibus dictum eſt ſupra, & appaitores Comitum largitionum vel priuatarum, de quibus hoc tit. agitur, & miniſteriani, de quibus tit. ſeq. Generalem hanc ſignificationem comprobat *l. 1 ℑ de priu. cor. qui in ſac. pal. mil.* Ambroſ. 5. Epiſt. *Palatina* inquit, *officia omnia, id eſt memoriales, agentes in rebus, apparitores diuerſorum Comitum.* Hic tit. vt iam dixi, eſt de apparitoribus Comitum, qui & largitionales aut priuatiani dicuntur, & hoc ſenſu plurimum in conſtitutionibus palatini accipiuntur, vt *l. vlt. ℑ. de locat. præd. ciu. l. 1 ℑ. quib. ad cond. præd. fiſc. l. 2. ℑ. de col. fund. fiſc. l. vlt. ℑ. de fide haſt. fiſ. l. 2. de pet. bon. ſub.* & multis aliis. & ſicut officium pro officialibus accipitur ſæpe, ita palatium pro palatinis. Ammian. *lib. 4. Tuas & palatij tui auferre iubeo propediem annonas.* & eodem libro, *Relicto palatio omni.*

I. Impp. Constantivs et Constans aa. ad Beronicianvm vic. Asiæ. Palatini pro capitibus ſeu iugis ſuis tantum penſitationem atque obſequia recognoſcent, extraordinariis & ſordidis muneribus, & ſuſceptionibus & temonariis oneribus liberati. Dat. non Mai cp. Constantio IV. et Constante III. aa. Coss.

Palatini excuſantur ab extraordinariis & ſordidis muneribus.

II. Imppp. Valentin. Valens, et Gratianvs aaa. Titiano com. s. l. Nullus theſaurenſis, vel officialis Comitis theſaurorum ſemel deprehenſus euerſor, quocunque pacto, aut repetat militiam ſuam, aut aliam ſibi requirat per ambitum dignitatem, vt ſeſe transferat ad aliam quamcunque militiam. Dat. VIII. kal. Febr. Antiochiæ Gratiano a. IV. et Merobavde Coss.

Thesaurensem vocare videtur officialem Comitis sacr. larg. qui & Comes Thesaurorum dicitur. *Vel*, igitur hoc loco est ὁμωνυμικῶς. Si thesaurensis, id est apparitor Comitis sacratum largitionum deprehendatur euersor rerum ad sacrum ærarium pertinentium, militia pellitur, & nec ad eam reuerti, nec aliam vllam militiam siue dignitatem capessere potest.

III. Imppp. Gratianvs, Valentinianvs et Theodosivs aaa. Pancratio c. r. p. Prisco iam nunc ordine reuocato, de palatino potius officio ad gerendum principatum officij Comitis domorum per Cappadociam mittantur, quales Comes etiam domorum, si inhonestum aliquid gesserit, vereatur. Idoneos itaque singulis annis è numero mittendariorum ad hoc eligere debebis & mittere. Dat. pri. non. Ivl. Scopis Avsonio et Olybrio Coss.

De Comite domorum scripsimus tit. 5. huius libri. Hic habebat officium, & officij principem non ex schola agentium in rebus, sed ex officio Comitis rerum priuatarum.

IV. Idem aaa. Hesperio pp. Nihil omnino vllis iudicibus cum palatinis nostræ clementiæ, quicunque à Comitibus diriguntur, sit commune atque coniunctum: sed excepta reuerentia, quæ non solum ab inferioribus sed etiam à maioribus, & in prouincia degentibus rectoribus prouinciarum debetur atque defertur, suis quisque necessitatibus obsecundet. Dat. viii. Id. Dec. Sirmio Avsonio et Olybrio Coss.

Vt palatini missi in prouincias à Comitibus ærarij suum munus exæquantur per se salua reuerentia præsidum.

V. Idem aaa. Nebridio c. r. p. Quidam post impletum ordinem militiæ palatinæ, quam gesserant honoremque transactum ad exceptorum scrinia transire nituntur. Hac igitur lege sancimus, vt nulli prorsus dehinc ista audendi relinquatur occasio: sed vnusquisque eius scrinij, quod primum militando elegit, ordinem persequatur, nec in alterius loco finem militiæ requirat, qui iam proprij ordinis transegerit principatum. Dat. v. Id. Oct. cp. Merobavde ii. et Satvrnino Coss.

Varia sunt scrinia largitionum & rerum priuatarum. Qui in vno militauit & fuit in eo primicerius siue princeps, postea ad illud transire & locum alij debitum occupare non potest.

VI. Idem aaa. ad Probvm pp. Ab officiis palatinorum excellentia tua sciat ita penitus esse recedendum, vt nec ipsa postmodum licitum sibi credat iisdem aliquid iniungere, & præterea prouintiarum rectores prohibeat quidquam vlterius tale conari. Dat. vii. kal. nov. Med. post cons. Merobavdis ii. et Satvrnini.

Ne præf. prætorio, ne præsides quidquam palatinis iniungant. Hoc enim ad solos Comites spectat.

VII. Idem aaa. Trifolio c. s. l. Scriniis omnibus largitionum comitarensium infra scriptas decernimus dignitates, vt his contenti, ambiendi sibi aditum interclusum esse cognoscant, etiam si speciale beneficium emendicato suffragio quisquam voluerit impetrare. annonas etiam iuxta definitum dignitatum modum volumus præstari, nec amplius quidquam præsumi. Breuis, quas dignitates, per singula scrinia officium sacrarum largitionum habere statutum est. Scrinii exceptorum perfectissimus ordinis secundi numero vnus, id est, primicerius exceptorum vnus: ducenarij duo id est, tertiocerius & quartocerius, centenarius vnus: id est, primicerius instrumentorum: epistolares numero duo: formæ primæ numero triginta sex: formæ secundæ numero quatuor: formæ tertiæ numero tres. Scrinij numerorum perfectissimus ordinis tertij numero vnus: ducenarius numero vnus: centenarij numero duo. Epistolares numero duo: formæ primæ numero tres: formæ secundæ numero vnus: formæ tertiæ numero duo. Sacri scrinij tabulariorum perfectissimus ordinis tertij numero vnus: ducenarius numero vnus: centenarius numero vnus: epistolaris numero vnus: formæ primæ numero tres: formæ secundæ numero quinque. Scrinij canonum perfectissimus ordinis tertij numero vnus: ducenarius numero vnus: centenarius numero vnus: epistolares numero duo: formæ primæ numero quatuor: formæ secundæ numero quatuor. Scrinij mittendariorum ducenarius numero vnus: centenarij numero duo: epistolares numero octo: formæ primæ numero septem: formæ secundę numero triginta tres. Scrinij aureę massę perfectissimi ordinis tertij numero vnus, id est, primicerius sacræ massæ, numero vnus: item secundocerius numero vnus: ducenarij numero duo, id est, tertiocerius & quartocerius: centenarij numero sex: epistolares numero quatuor. Aurifices specierum perfectissimus numero vnus: ducenarij numero quatuor: centenarij numero sex: epistolares numero octo: formę primę numero XVII. formæ secundę numero quatuor. Aurifices solidorum ducenarij numero vnus: centenarij numero octo: epistolares numero sex: formę primę numero nouem: formę secundę numero triginta. Sculptores & ceteri aurifices centenarij numero vnus: epistolares numero quinque: formę primę numero sex: formę secundę numero decem & octo. Scrinij auri ad responsum perfectissimi

ordinis primi numero vnus: perfectiſſimi ordinis ſecundi numero duo: ducenarius numero vnus: centenarij numero duo: epiſtolares numero tres: formæ primæ numero quatuor: formæ ſecundæ numero duo: formæ tertiæ numero vnus. Scrinij à miliarenſibus perfectiſſimus ordinis primi numero vnus: ducenarius numero vnus: formæ primæ numero vnus: formæ ſecundæ numero duo: formæ tertiæ numero tres. Scrinij veſtis perfectiſſimus ordinis tertij numero vnus, perfectiſſimus ordinis ſecundi numero vnus, ducenarij numero vnus: centenarij numero vnus: epiſtolares numero duo, formæ primæ numero ſeptem, formæ ſecundæ numero decem, formæ tertiæ numero quatuor. Officialium ſacrarum veſtium ducenarij numero tres, centenarij numero tres: epiſtolares numero duo, formæ primæ numero duodecim, formæ ſecundæ numero decem, formæ tertiæ numero octo. Deputati ſacræ veſtis perfectiſſ. ſecundi ordinis numero duo, ducenarij numero duo: centenarij numero duo: epiſtolares numero duo: formæ primæ numero tres. Scrinij ab argento perfectiſſimi ordinis ſecundi numero vnus. epiſtolares numero vnus: formæ primæ numero ſex: formæ ſecundæ numero tres: formæ tertiæ numero vnus. Scrinij à pecuniis perfectiſſimus ordinis ſecundi numero vnus: formæ primæ numero vnus: formæ ſecundæ numero duo: formæ tertiæ numero quinque. Argentarij comitatenſes ducenarij numero vnus: centenarij numero duo: epiſtolares numero tres: formæ primæ numero octo: formę ſecundę numero viginti quinque. Barbaricarij centenarij numero duo, epiſtolares numero quinque: formæ primæ numero octo: formæ ſecundæ numero vnus. DAT. IV. ID IVN. HERACLIÆ RICHOMERE ET CLEARCHO COSS.

Scrinia ſacrarum largitionum hæc ſunt, exceptorum, *l. 5. §. canonum, l. 10 §. de muril* Tabulariorum, *l vlt. §. de veſt. holou.* numerorum, ſiue numerariorum: mittendariorum aureæ Maſſæ, auri ad reſponſum, à miliarenſibus, veſtiarij ſacri, ab argento, à pecuniis Officiorum in eis ſcriniis dignitates & gradus quibus ſtrenæ debentur & veſtes, & annonæ, hi, primicerij, ducenarij, centenarij, epiſtolares vel epiſtolarij, vt C. Th. & Salian. 5. de prouidentia: *Veterani plerunque noui nuntij, noui epiſtolarij a ſummis poteſtatibus miſſi.* vbi vulgo male *nouarum epiſtolarum.* Sunt & alij gradus, qui dicuntur formæ primæ, ſecundæ, tertiæ, vt & inter miniſteriales, *l. 2 §. de caſtren* Numerum ſingulorum notitia huius legis declarat, quam miſere deprauatam emendaui vt potui locis quam plurimis. Vbi erat ſcriptum, *ſcriniarij ad militem.* vetus habebat, *ad militem.* Emendaui ex notitia Mariani, *ſcrinij a miliarenſibus.* Miliarenſes nummorum genus eſt, qui erogabantur militibus. *Nou. 105.* Epiph. τὸ ἀργύριον [illegible] οἱ Ῥωμαῖοι [illegible]. Idem & Cedrinus ſcripſit. Vbi erat ſcriptum, *per formam*, emendaui, *perfectiſſimus, vel perfectiſſimi*, & alia multa. Rerum autem priuatarum ſcrinia quatuor ſunt, beneficiorum, rationum, ſecuritatum, largitionum priuatarum. Quod non tantum notitia Romani imperij comprobat, ſed & *lex vlt. C. Th. eod. tit.* in qua ita eſt: *Tam primicerius officij priuatarum, quàm alij quatuor reliquorum primicerij ſcriniorum.*

VIII. IDEM AAA. TRIFOLIO C. S. L. Placuit iuſta & omnibus mittendariis Palatini officij profutura ſuggeſtio, quam inſinuaſti, vt ex iiſdem annis ſingulis ducenarij tantum & centenarij habito prouiſionis intuitu cingulo liberentur. DAT. IV. ID. MAR. CP. ARCADIO A. I. ET BANTONE V. C. COSS.

Hæc quoque lex valde corrupta eſt. Legendum, *Placuit iuſta & omnibus mittendariis palatini officij profutura ſuggeſtio, quā inſinuaſti, vt ex iiſdem annis ſinguls, ex ducenariis terni, ex centenariis habito prouiſionis intuitu cingulo liberentur.* Fuit in officio Palatino mittendariorum certus numerus, *l 4. §.* qui ſoli vſu exigente mittebantur in prouincias iuſſu Comitum. Ex eis ſinguli quotannis cingulo liberantur. Et ſequentes in eorum locum ſuccedunt, ex ducenariis terni, ex centenariis habito prouiſionis intuitu.

IX. IMPP. ARCADIVS ET HONORIVS AA. NESTORIO COM. R. P. Non aliter quilibet in officio ſacrarum largitionum vel priuatarum cingulum militię ſibi ſumendum exiſtimet, niſi noſtrę manſuetudinis adnotationem meruerit. DAT. PRID. ID. AVG. ANCYRÆ, STILICHONE II. ET ANTHEMIO COSS.

Ne quis palatinorum cœtui ſocietur ſine adnotatione principis.

X. IMPP. HONORIVS ET THEODOSIVS AA. IOANNI PP. Palatinos qui ſacrarum remunerationum rationem tractantes inculpatim ad calcem terminumque militiæ peruenerint, necnon etiam adiutorem, & primicerios diuerſorum officiorum, pręcipimus habere priuilegia, quę nuper agentium in rebus ſcholæ noſtra fuit manſuetudine contributa, ſcilicet vt à tyronum præbitione memorati reddantur exſortes, cæteraque onera non agnoſcant. DAT. VII. ID IVN. RAV. POST CONS. HONORII IX. ET THEODOSII V. AA.

Vt palatini ſacrarum largitionum completa militia, & primicerij ſcriniorum, de quibus . 7. § & adiutor officij palatini, qui ſcilicet matriculam tractat, *l. 16. & 17. C. Th. eod tit* à tyronum collatione excuſentur. Quod & ſcholæ agentium in rebus datum aiunt, nec tamen eſt ſupra relatum. Verum de eo in C. Th. eſt *l. 13. de agent. in reb. & §. de prin. eo qui in ſcr. pal. mil. l. 4.* ait, *Cetera onera.* Additur in C. Th. *quæ antea ad dignitatis diſpendium ſuſtinebant.*

XI. IDEM AA ANYSIO C. S. L. ET TAVRO C. R. P. Ad ſimilitudinem ſanctionis,

quam de proximis sacrorum promulgauimus scriniorum, etiam in officio sacrarum largitionum, atque priuatarum pro biennio annum sub perpetua obseruatione præcipimus custodiri: ita vt & priuilegia, quæ huiusmodi officiis vel primiceriis sacris legibus deferuntur, integra illibataque seruentur. DAT. III. KAL. IVL. CP. THEODOSIO A. VII. ET PALLADIO COSS.

Vt primicerij officiorum & scriniorum palatinorum sint annui, exemplo proximorum sacrorum scriniorum, *l. 6. s. de prox. sac. scr.* Biennales erant ex *l. 14. C. Th. eod. tit.*

XII. IMPP. THEODOSIVS ET VALENTINIANVS AA. MAXIMO C. S. L. Viros deuotos Palatinos non oportet in hac regia vrbe apud virum illustrem Præfectum vrbi litigare compelli, nisi de ædificatione domorum, & seruitutibus, & annonis orta videatur causa. in aliis verò causis, tam pecuniariis, quam criminalibus, apud viros illustres tantummodo Comites suos respondere. Rectoribus autem prouinciarum intra administrationis suæ fines inter præsentes Palatinos, nec causis publicis occupatos cognoscere, tam pro ciuili, quam pro criminali causa permittimus, sic tamen vt non aliter criminalis sententia aduersus eos proferatur, nisi ex suggestione prouincialis iudicij vir illustris Comes, sub quo militat, certioratus hoc ei permiserit.

Vt palatini in litibus non respondeant præfecto vrbi, exceptis casibus certis, de quibus diximus *l. 12. s. de prox. sacr. scr.* sed Comitibus, in vrbe scilicet. Nam in prouinciis ordinarium iudicem agnoscunt, nisi si qua publica sollicitudo eis iniuncta sit, vt etiam in causa agentium in rebus excipitur, *l. 4. s. de agent. in reb.* Sed neque prouincialis magistratus criminalem sententiam dicere in eos potest inconsultis Comitibus.

XIII. IDEM AA. EVDOXIO C. S. L. Inter alias prærogatiuas, quas ante meruerant scholæ societaris sacrarum largitionum, primicerius & tres primicerii scriniorum tribuni militaris prætoriani dignitate fruantur: nulla eis ex cuiuslibet iudicis præceptione iniungenda publica vel priuata necessitate.

Vt ex officio sacrarum largitionum primicerius totius officij, & tres primicerij scriniorum, tribuni prætoriani militaris dignitate fruantur, ita vt & ciuilium & militarium iudicum indictionibus immunes sint. Sic *l. 4. J. de appar. mag. mil.* Ait, *Societatis* malim, *Sociati*. Ait; *Tres*: Atquin plures Marianus ponit, & *l. 7. s.* Vel desierunt esse plures, vel ex pluribus quinam hi tres sint diuinare non possumus. Idemque de primiceriis scriniorum rerum priuatarum dicendum, qui & primates dicuntur *l. seq.* & primi scrinij à Mariano: quos fuisse quatuor ostendimus *l. 7.* At *l. seq.* tribus duntaxat eadem priuilegia tribuit.

XIV. IDEM AA. FLORENTIO PP. Iubemus viros deuotos Palatinos rei nostri numi- A nis priuatæ eisdem priuilegiis decorari, quibus etiam Palatini qui in sacris largitionibus deferuntur. cùm enim par similisque militia sit, iustū & competens videtur, iisdem vtrum que officium priuilegiis gloriari. Primicerios itaque officij tresque primates scriniorum rerum priuatarum finito tempore militiæ inter tribunos militares prætorianos, saluis iisdem præstitis priuilegiis sacris constitutionibus, nostram clementiam adorare decernimus: ita tamen vt nullam iniunctionem, nullam sollicitudinem priuati vel publici negotij quolibet iudiciario præcepto sustinere B possint: sed excepta omni necessitate, omnique fatigatione indeptæ dignitatis honore potiantur.

Eadem hæc Constitutio dat scholæ priuatarum, quæ superior scholæ thesaurorum.

De stratoribus.

TIT. XXIV.

C I. IMPP. VALENTINIANVS ET VALENS AA. AD ZOSIMVM PRÆSIDEM NOVÆ EPIRI. Per omnes prouincias edictum generale misimus, vt ab stratoribus vnus tantum solidus probæ nomine posceretur, & in offerendis equis certam formam, staturam & ætatem prouinciales nostri custodiendam esse cognoscerent, quos etiam fisco certo modo solidorum obnoxios fecimus, si quod stratores perere interdictum est, illi dare stratoribus non timerent. Officium quoque grauitatis tuæ centum argenti libris multa- D bitur, si sciens prædictam rem gestam fuisse, non illico eam seueritati iudiciariæ prodiderit. DAT. XIII. KAL. IVL. APOLLONIÆ VALENTINIANO ET VALENTE AA. COSS.

Nihil refert stratores dixeris an statores. hi erant in officio præsidum aut proconsulum. Eis dabantur nonnunquam rei custodiendi, vt quemadmodum in Cypriani vita scriptum est: *Ductus & susceptus est Cyprianus custodiendus ab stratore siue statore officij proconsulis.* At proprium horum munus est equum freno tenere, & conscendendi magistratui opem ferre. Non vtar auctoritate donationis Constantini, sed aliorum. E Spartianus in Caracalla: *Cum illum in equum strator eius leuaret.* Paulus Diaconus de gestis Lang. *Equus quamuis hinc inde à stratore verberibus cæsus non poterat eleuari.* Item equos militares probare, qui à prouincialibus conferuntur, vt hæc lex indicat, & Marcellinus 29. his verbis: *Constantius strator paucos militares equos ex his ausus mutare, ad quos probandos missus est in Sardiniam* Et probæ nomine hæc lex statuit à prouincialibus stratoribus vnum tantum solidum dari, nihil præterea. Perperam antea legebatur, *proprio nomine* sicut paulo post, *staturam æqualem*, pro *staturam & ætatem* Hoc probæ nomine visus etiam est Marcellinus in fine libri XXII.

De castrensianis & ministerianis.

Tit. XXV.

CAstrensiani sunt ministeriani aulici qui sacto ministerio deputati sunt, vt ait *l.* 4 veluti prægustatores, pincernæ, vestitores, pistores, pædagogia, siue prædagogiani pueri, vt Marcellinus lib. XXVI. describit tunica auro distincta induti à calce in pubem, purpureis operti tegminibus pedum, quos & lib. XXX. refert in venatione disponi ad canes retinendos, Gallice, *pages* Castrenses ministri appellantur à Lampri- B dio in Alexand. De iis Tertul. de corona militis: *Est etiam*, inquit, *alia militia regiarum familiarum, nam & castrenses appellantur* Hi erant sub dispositione viri spectabilis castrensis sacri palatij, vt diximus tit. v. s.

I. Impp. Honorivs et Theodosivs AA. Narsi viro spectabili, comiti, et castrensi, S. P. In officio spectabilitatis tuæ secundum formam diualium responsorum post completum tempus præfinitum, id est, biennium, prioribus discedentibus, insequentes ad locum pro merito laborum stipendiorumque succedant: nec C vlla licentia tribuatur his, qui impletum deposuerunt officium, denuo ad eandem militiam vel sollicitudinem remeandi. Dat. VI. Id. Febrvar. CP. Theodosio A. VII. et qvi fverit nvntiatvs.

Castrensis sacri palatij officium habuit, vt Marianus Scotus in notitia docet. In eo qui biennio militauerunt superiore gradu, eam deinde militiam deponunt, & sequentibus locum faciunt, nec rursus ad eandem militiam reuerti possunt, vt & de palatinis constitutum est *l.* 5 *ỹ. de pal. sacr. larg.*

II. Idem AA. Scholastico v. s. co- D miti et castrensi S. P. Si quis primæ vel secundæ, vel tertiæ formæ specialiter inter statutos gradum cælitus valuerit impetrare: supernumerarius vltimus formæ tertiæ in matriculis habeatur. Dat. prid. Id. Ian. CB. Honorio XIII. et Theodosio X. A. Coss.

Vt inter largitionales *l.* 7. *ỹ. de palatin* ita & inter castrensianos siue ministeriales certi sunt gradus primæ, secundæ, tertiæ formæ, & statuti alij, alij supernumerarij. Sed supernumerarij, qui primæ, aut secundæ, aut tertiæ formæ gradum beneficio principis obtinuerunt, vltimi in formam tertiam reiiciuntur, nec E pleno principis beneficio fruuntur ex hac lege.

III. Impp. Leo et Anthemivs AA. Ioanni comiti et Magistro Officiorvm. Hi qui in schola vestis sacræ militant, vel matres eorum, vel vxores, criminalem vel ciuilem litem contra se monendam in nullo alio, nisi in sublimitatis tuæ suscipiant examine.

Vt ministeriani vestis sacræ iurisdictioni subiiciantur magistri officiorum. Nescio an ob id castrensiani

A à Suda magisteriani appellentur. vt ita legendum, *μαγιστριανοὶ, ὁ μαγίστωρ* quod probo. Dicitur autem magister officiorum etiam Comes, in inscriptione huius legis, vt *l.* 3. *ỹ. de cur. pub. & l.* 10. *C. th. de curio.* & in inscriptione *l.* 3 *ỹ. de off mag. off. & l.* 1. *tit. seq.* Sic etiam se vocat Ælius Amidenus medicus. Sic in Nerua quidam: *ὁ πουρρατος κατ' ἐκεῖνο καιροῦ ὀφφικίων νόμων.*

IV. Impp Leo et Zeno AA. Mariano comiti et Magistro Officiorvm. Ante omnia nullius alterius iudicis penitus minoris vel maioris sacro ministerio nostro deputatos, quorum officia sigillatim breuis subter annexus continet, nisi à tuæ duntaxat magnitudinis sententiis conueniri: vt in nullo penitus alterius iudicis foro pulsantium, nisi in tuæ tantummodo amplitudinis examine, præbeant aliquando responsum. Sed ne in hocipso iudicio enormibus molestentur dispendiis, vel ex nudis conuenianntur facile iudicis cuiuscunque mandatis: ipsis quoque sportulis & fideiussionibus modum constituimus obseruandum, ante omnia decernentes, nequando sine scriptura vel interpellatione deposita, ac sententia prorogata tuæ magnitudinis, eademque non edita conueniri possint. conuentos vero non alium fideiussorem, nisi actuarium, vel vnum ex primatibus suæ scholæ executoribus pro responsione suæ personæ sine scripto præstare, siue per seipsum, siue per procuratorem datum in iudicio responsuri sunt, & siue in causis ciuilibus appetantur, siue in criminalibus accusentur. nec vltra conuentionis nomine sportularum, quam vnum aureum executoribus vsque ad finem litis præstent, quemcunque contigerit conueniri. Inducendorum sane nomine & cognitionum exercendarum, standæque personæ gratia ex simplici postulatione contra eos habita, siue ex appellatione subsecuta, vel alio quolibet modo in iudicio deponatur: tribus tantummodo solidis vsque ad terminum negotij eos, qui accepturi sunt, præcipimus semper esse contentos. In cognitionalibus vero gestis edendis duos tantummodo præstari solidos. Hec autem priuilegia non in eorum tantummodo, sed in matrum quoque, & vxorum personis valere, & ad integrum permanere: filiis quoque & maritis easdem fideiussionis nomine, si necessitas interpellationis exegerit, tradi, nec alios vades exigi: ipsosque dum militant, & post emensam militiam cum his, qui ex tempore priori præstitæ sibi pragmaticæ sanctionis eiusdem militiæ stipendia implesse noscuntur, omnibus priuilegiis perfrui (cunctis nihilominus capitulis sacris affatibus diuæ recordationis Martiani, quos se meruisse asserunt, valituris: excepto hoc, quod in diuersis iudiciis

tunc respondere præcepti sunt) hac sanctione decernimus. Aduocato quoque fisci, exceptoribus etiam, qui apud arbitros hoc vtuntur officio, ab exordio incipiendo vsque ad terminum finemque negotij tertiam duntaxat partem solidi præbituros. in huiusmodi autem arbitrorum gestis edendis non vltra præstare, quàm dimidiam solidi partem, & cum per prouincias constitutus fideiussore conuentus caruerit, adiuratoriæ tantummodo cautioni committi, nec vllo tempore, nisi ex tuę duntaxat magnitudinis sententia conueniri: exceptis tributariis, & munerum functionibus, & criminibus, quę in locis inquiri, flagitari, & vindicari generalia legum pręcepta constituunt: pręsenti sanctione decernimus, viro clarissimo adiutore sublimitatis tuę in speculis constituto, ne quid ex his, quę statuimus, aliqua subreptione violetur.

Quod lex superior scholæ vestis, hæc dat omnibus ministerianis, vt sint sub iurisdictione magistri officiorum, exceptis criminalibus & tributariis causis: & vt non nisi ex scripto conueniantur, & conuenti vt committantur fidei actuarij, vel vnius ex prioribus eiosdem scholæ. Definit & modum sportularum. Cetera nolo persequi. Desideratur in fine legis notitia ministerianorum. Desiderati etiam Constitutionem Gręcam quidam Codices adnotatum habent.

De decanis.

Tit. XXVI.

I. Impp. Honorivs et Theodosivs AA. Helioni comiti et magistro Officiorvm. Quatuor qui ex corpore decanorum ad primum militię gradum peruenerint, biennij spatio primiceriatus gerant officium, neque vlterius cuiquam liceat in hoc immorari: vt omni gratia & ambitione cessante, post duorum annorum curricula succedant prioribus subsequentes. Dat. Prid. non. Nov. cp. Theodosio A. vii. et Palladio v. c. Coss.

Decanos esse ex ministerianis *l. 2.* probat, & notitia, *l. vn. J. de diu. off.* Et Ambros. v. Epist. *Quod de palatio*, inquit, *decanos misissent & vela suspenderent.* Et Corippus in Iustino: *Accitis proceres omnes, scholaque palati. Turba decanorum, cursorum, in rebus agentum.* Cuius ministerij si aues scire, retro titulum de collegiatis quæras. Fuere in eo corpore primicerij quatuor biennales.

II. Impp. Theodosivs et Valentinianvs AA. Nomo Magistro Officiorvm. Nostrę pietatis famulationibus adhærentes decanos non oportet pro desiderio pulsantium ad alia protrahi iudicia, sed viri illustris tantum magistri officiorum observare examen. hoc namque modo neque mansuetudinis nostræ obsequia decipiuntur, & agentibus aduersus eos iure adhibetur responsum. Ad exemplum itaque deuotissimorum scholarium, nulli licere memoratos ad aliud iudicium trahere, & pulsatos fidei priorum scholæ permitti præcipimus.

Decani pertinent ad iurisdictionem magistri officiorum, & conuenti prioribus scholæ fidei committuntur.

De mensoribus.

Tit. XXVII.

I. Impp. Honorivs et Theodosivs AA. Æmiliano Magistro Officiorvm. Primicerius mensorum biennio expleto agentis in rebus vltimi militiam sortiatur. Dat. x. kalen. Avg. Ancyræ, Stilichone et Anthemio Coss.

Mensores etiam sunt ex ministerianis, *l. vlt. J. de diu. off.* De mensuris incertus auctor adiunctus libris de limitibus agrorum, mensores intelligens: *Ministeriales*, inquit, *imperatorum putamus, maiores in accipiendo, minores in dando mensuras habuisse.* Iidem principi hospitia præparant, *l. 1. 2. 5 J. de metatis.* Ex hoc corpore primicerius biennio completo inter agentes in rebus vltimo loco connumeratur.

De priuilegiis eorum qui in sacro palatio militarunt.

Tit. XXVIII.

I. Imp. Constantinvs A. Palatinis bene meritis S. A Palatinis tam his qui obsequiis nostris inculpata officia præbuerunt, quam illis qui in scriniis nostris, id est, memoriæ, epistolarum, libellorumque versati sunt, procul vniuersas calumnias, siue nominationes iubemus esse submotas: idque beneficium ad filios eorum atque nepotes ipso ordine sanguinis peruenire, atque immunes eos à cunctis muneribus sordidis & personalibus permanere cum vniuersis mobilibus & mancipiis vrbanis, nec iniurias eis ab aliquibus inferri: ita vt qui hoc contempserit, indiscreta dignitate pœnas debitas exigatur. Dat. iv. kal. Nov. Triveris Volvsiano et Anniano Coss.

His qui militarunt inter ministeriales & memoriales hæc constitutio excusationem dat à personalibus muneribus, & à patrimonialibus sordidis.

II. Idem A. ad Rvfinvm p.p. De cu-

biculis nostris vacatione donatos, vel diuersis obsequiis palatinis, memoriales etiam, qui in scriniis memoriæ, epistolarum, libellorum, sacrarumque dispositionum referuntur, necnon & si qui in vtroque officio palatinorum comitatensium singularumve vrbium, & officio admissionum, & castrensis sacri palatii militant priuilegia volumus habere, vt nec ipsi, nec filij, nec nepotes eorum ad honores vel munera municipalia deuocentur. Quibus omnibus condonamus, ne exactorum, vel turmariorum, quos capitularios vocant, curam subeant, vel obsequium temonariorum, vel pentaprotiæ, aut etiam tyronis præstationem agnoscant. nam beneficiis nostris ita digni sunt, vt etiam censualibus, vel personalibus, vel corporalibus muneribus liberentur, & habeant castrense peculium, siue adhuc palatium obseruent, siue optata quiete donati sunt. quibus omnibus priuilegiis coniungimus agentes in rebus, licet militaribus videantur esse subnixi. DAT. V. KALEN. MAI SIRMIO CONSTANTINO A. V. ET LICINIO CÆS. COSS.

Hæc vero constitutio priuilegia dat eisdem atque etiam excubicularijs & admissionalibus & agentibus in rebus, & iis qui in vtroque officio, id est, largitionum & priuatarum, palatinorum, comitensium singularumve vrbium militant. largitiones siue largitionales & priuatiani, alij fuerunt Comitatenses, qui scilicet in aula versabantur, *l. 7. de pal. sac. larg* (sic & Theodoritus vocauit lib. IV. c. XXII.) alij in vrbibus singulis, qui omnes palatinorum matriculis adtinentur, vt ait *l. 3. C. Th. eod. tit. l. 1. C. Th. de priuil. app. mag. pot* Priuilegia hæc sunt, ne ipsi vel filij aut nepotes eorum ad honores & onera municipalia deuocentur: ne tyronum exactionem siue præstationem agnoscant. quod vnum idemque onus varijs appellationibus hac lege significari ea comprobabunt. quæ diximos *l. 4. ℥. de dignit.* maxime si vt scriptum in Cod. Theodosij in hac lege legatur *prototypia*, non *pentaprotiæ*, & quod turmarios vocat, à turmis tyronum, cogendis scilicet. & vt habeant castrense peculium: & vt ne personæ eorum aot serui professionibus censualibus inserantur: & vt vacationem habeant personalium munerum. Vacatio patrimonialium non datur nisi sordidorum. Ait, *licet militaribus* Codex Theodos. *licet meritis militaribus* id est, licet palatinis annumerandi non videantur. sed tamen ad eos quoque palatinorum nomen pertinere ostendimus in *tit. de pal. sac. larg.*

III. IMPPP. GRATIANVS, VALENTINIANVS ET THEODOSIVS AAA. EVTROPIO P.P. Ex aula nostra decedentes viri ab omnibus iniunctis habeantur immunes, numerariorum fastus vel rapaces quæstus tanquam experientes & idonei non patiantur. DAT. III. NON FEBR. CP. EVCHERIO ET SYAGRIO VV. CC. COSS.

Ne quid onens numerarij præf. prætorio iis qui in palatio militarunt, iniungant tanquam idoneis terum- A que peritis, id est, hoc colore quod ad onera idonei sint.

IV. IMPPP. VALENTINIANVS, THEODOSIVS ET ARCADIVS AAA. OCTAVIANO P. V. Omnes qui in palatio militando diuersis actibus paruerint, in tantum eius dignitatis, cuius meruerint missionem, obtinere nouerint insignia: vt his omnibus præferantur in ordine atque consessu, qui posteriore tempore regendas prouincias dignitatesque susceperint palatinas. Si quis autem B temeraria vsurpatione statuta violare tentauerit, sacrilegij pœnam sustineat. DAT. PRID. NON. IVL. MED. ACC. IV. KALEN. SEPTEMB. HONORIO NB. P. ET EVODIO COSS.

Vt palatini soluti militia posterioribus præferantur, qui vel rexerunt prouincias vel dignitates susceperint palatinas. Coonomerantur ergo inter clarissimos. Quod est in subscriptione *Nobilissimo puero*, & occurrit in alijs frequenter, non erit alienom hoc loco admonere, eo significari Cæsaris, id est, designati successoris imperij dignitatem. Zonaras in Iustino: καὶ τὸ τοῦ νωβελλισίμου ἀξίαν τῷ Ἰουστινιανῷ ἐπιψηφιζόμενον. C

De priuilegiis scholarum.

TIT. XXIX.

SCholares erant sub magistris officiorum, taxati in XI. scholis, *l. vlt. ℥. de loc.* Marianus Scotus X. recenset, quas retoli in *l. 1. ℥. de annon. ciuil.* Vndecima fuit fabricensium. Et sunt quasi superoumerarij milites, vt Sudas indicat in verbo ὑπεράριθμος. Alij sunt milites sub magistris militum, alij fœderati sub phy- D larchis siue optionibus. Separantur scholares, veluti agentes in rebus, à palatinis, *l. 2. ℥. tit. praced.* qui est de priuilegiis palatinorum. Hic vero de priuilegiis scholarium.

I. IMPP. THEODOSIVS ET VALENTINIANVS AA. PHLEGRETHIO, COMITI ET MAGISTRO OFFICIORVM. Viris spectabilibus Comitibus scholarum verberandi regradandiue senatores ac ducenarios licentiam denegamus. ea namque quæ tali commotione digna sunt, ad tuæ sublimitatis volumus referri notitiam. Insuper etiam domesticos E eorum, non senatores, vel ducenarios, centenariosve fieri decernimus: pœna quinque librarum auri plectendo, quisquis hanc diuinam iussionem excesserit: scrinio vero barbariorum, si tale quid vel attentari passum fuerit, vel attentatum contra leges non suggesserit, decem librarum auri condemnatione percellendo. Illud etiam obseruari non sine ratione conuenit, ne is cui domestici officium per militiæ gradum vel quinquennij tempus interdici censuimus, familiaritate Comitis simulata rem prohibitam alio nomine

mine valeat vſurpare. DAT. XVI. KALEN. APR. CP. CYRO V. C. COS.

Hæc lex eſt de ſchola agentium in rebus, in qua ſuo titulo oſtendimus has eſſe dignitates, ſenatorum, ducenariorum, centenariorum. Eſſe & Comites ſiue Tribunos ſcholarum, de quibus tit. XI. Id autem hac lege pro priuilegio datur huic ſcholæ agentium in rebus, ne in ſenatores, & ducenarios Comites ſcholarum verberationem aut regradationem habeant, ſed ſoli magiſtri officiorum. Quod repetitum eſt ex *l. 3. §. de off. mag. off.* Et ne domeſtici Comitum ſcholarum, ſenatores vel ducenarij vel centenarij fiant. Et ne cui domeſtici officium interdictum eſt, fraudem huic interdictioni faciat, Interdictum autem eſt ſenatoribus, ducenariis, centenarius, domeſticatus officium.

II. IMPP. LEO ET ZENO AA. EVSEBIO MAGISTRO OFFICIORVM. Hac lege decernimus, vt qui in ſingulis ſcholis militant, quique poſt emenſa ſtipendiorum curricula ad primiceriorum gradum perueniunt, & adorata noſtræ diuinitatis purpura virorum clariſſimorum Comitum meruerint dignitatem: tam cingulo quàm priuilegiis omnibus ſibimet competentibus perfruantur: ac deinceps vſque ad finem vitæ foro tuæ celſitudinis tantummodo ſubiaceant, ne ex alterius cuiuſlibet ſententia ciuile ſubire litigium compellantur. In criminalibus ſane controuerſiis & in publicis tributis, & aduerſus tales viros prouocias moderantium congruam iuriſdictionem volumus obſeruari, ne ſub prætextu conceſſi priuilegij vel flagitiorum creſcat auctoritas, vel publica vacillet vtilitas.

Hæc lex eſt de omnibus ſcholis, vt ſubiaceant iuriſdictioni magiſtri officiorum, & in criminalibus & tributarus cauſis etiam prouinciæ præſidi.

III. IMP. ZENO A. LONGINO MAGISTRO OFFICIORVM. Quoties ſuper cauſa ciuili vel etiam criminali, ex ſententia videlicet iudicij tui culminis, ſcholares vel eorum coniuges, ſiue adhuc viuent mariti, ſiue poſt mortem eorum in viduitate conſtitutæ ſunt, matreſve eorum in viduitate permanentes, aut liberi, qui non ſpecialiter alterius iudicis iuriſdictioni ſubiectam condicionem ſortiti ſunt, & ſerui ad eos pertinentes conueniuntur: minime eos eaſve extranei fideiuſſoris exactione vexari, ſed pro conſuetudine vetuſtiſſima & iugiter obſeruata numerarium ſuæ ſcholæ fideiuſſorem præbere iubemus. Hoc videlicet obſeruando, vt in criminalibus cauſis quinque alios primates ex triginta viris à primicerio vſque ad triceſimum retro numerandis vna cum numerario (volentes ſcilicet & non recuſantes) præbeant fideiuſſores, aut recuſantibus quinque (ſicut dictum eſt) viris extraneus in criminibus tantummodo publicis fideiuſſur vna cum numerario præbeatur: ita vt executoribus non amplius ab his, quam vnus ſolidus, ſiue per ſe, ſiue per procuratores reſpondere maluerint, præbeatur. In ſubeundis autem cognitionalibus certaminibus, quoties cauſa fuerit arbitro delegata, pro conteſtatione litis vnum ſolidum, & pro definitinne ab arbitro recitanda alterum vnum, & nihil amplius dari decernimus. Quod ſi cauſa in iudicio tui culminis ab ipſa conteſtatione litis, vel relatione iudicis, aut appellatione interpoſita ventilatur: pro inducenda cognitione non amplius quam tres ſolidos, & chartarum, vel recitandorum in cogoitionibus inſtrumentorum nomine, editionis quin etiam geſtorum, duos tantummodo ſolidos dabunt. Quoties ſane apud viros clariſſimos prouinciarum moderatores, ex delegatione ſcilicet ſententiæ tuæ magnitudinis contra viros fortiſſimos ſcholares, vel eorum coniuges, vel liberos, vel ſeruos cognitio celebretur: non amplius quam dimidiam partem conſuetorum ſumptuum præberi decernimus: hoc etiam adiiciendo, vt qui acceptis commeatibus ad prouincias profecti fuerint, vſque ad quinque menſium ſpatium, intra quod ipſis erit remeandi licentia, nullam penitus actionem ſuper ciuili videlicet negotio (exceptis criminibus & tributariis functionibus) ſuſtineant. Ne tamen ibi quoque poſt quinque ſcilicet commeatus menſes ex ſententia iudicij tuæ magnitudinis conuenti, in exigendis fideiuſſoribus aliquod ſentiant detrimentum: adiutoriæ eos cautioni iubemus committi. Quoties autem ex verbis, & ſine vlla ſcriptis prolata ſententia iidem fortiſſimi ſcholares, vel eorum matres ſeu coniuges (vt dictum eſt) aut liberi, aut ſerui moneantur: nihil pro ipſa executione ſportularum nomine penitus eos, vel eorum matres ſeu coniuges aut liberos (ſecundum ſuperius datam diſtinctionem) vel ſeruos præbere decernimus. Sed ſi talis ſit negotij vilitas, vt etiam ſine ſcriptis, conſentientibus videlicet partibus, ſuper ea poſſit cognoſci: expectato ſine ſcriptis (ſicut dictum eſt) habendæ cognitionis euentu, ſi deteriorem calculum reportauerint, ſportularum nomine vnum tantummodo ſolidum executori præſtabunt. Si vero cauſæ qualitas habendam in ſcriptis cognitionem flagitauerit: in hoc neceſſe eſt caſu, interlocutione in ſctiptis proferenda, ea quæ ſuperius de quantitate ſportularum decidendarumque cognitionum diſpoſita ſunt, obſeruari.

Hæc etiam lex pertinet ad omnes ſcholas, & eſt de fideiuſſoribus & ſportulis dandis in litibus ſcholarium. Datur fideiuſſor numerarius ſcholæ ſiue actuarius, &

in criminalibus caussis quinque primates ex xxx. viris cum actuario. Actuarium vocat *Nov.* 117. quem hæc lex numerarium. De tempore commeatus quod ea cauetur, simile est *l.* 9. *ʒ. de prox. sac. scrin.*

De castrensi omnium palatinorum peculio.

Tit. XXX.

I. IMp. Constantinvs A. ad Severvm P. V. Omnes palatinos, quos edicti nostri iam dudum certa priuilegia superfundunt, si quam rem, dum in palatio nostro morantur, vel parsimonia propria quæsierint, vel donis nostris fuerint consecuti, vt castrense peculium habere præcipimus. Quid enim tam ex castris est, quam quod nobis conscijs ac prope sub conspectibus nostris adquiritur? sed nec alieni sunt à puluere & labore castrorum, qui signa nostra comitantur, qui præsto sunt semper actibus quos intentos eruditis studiis itinerum prolixitas & expeditionum difficultas exercet. Ideoque palatini nostri, qui priuilegiis edicti vti potuere, pecculia sua præcipua retineant, quæ dum in palatio nostro constituti sunt, aut labore (vt dictum est) proprio, aut donatione nostra quæsierint. P. P. X. Kalen. Ivn. Constantino A. VI. et Costantio Cæsare Coss.

L. 2. *ʒ. de priuil. eor. qui in sac. pal. mil* palatinis dat castrense peculium. Idem hac lege repetitur.

De equestri dignitate.

Tit. XXXI.

I. IMpp. Valentinianvs et Valens AA. ad Mamertinvm P.P. Equites Romanos secundum gradum post clarissimatus dignitatem obtinere iubemus. Dat. Prid. kalen. Nov. Philippopoli divo Ioviano et Varroniano Coss.

In vrbe primus ordo est senatorum, secundus equitum, *l. cum is, ʒ. de nupt.* De his *l.* 1. *C. Th. de iis qui ven. atat. impetr.*

De perfectissimatus dignitate.

Tit. XXXII.

I. IMp. Constantinvs A. ad Paternvm Valerianvm. Codicillis perfectissimatus fruentur, qui impetrauerunt, si abhorreant à condicione seruili, vel fisco, aut curiæ obnoxij non sint, vel si pistores non fuerint, vel non in aliquo negotio constiterint, nec sibi honorem vænali suffragio emerint, nec rem alicuius administrauerint.

Hæc lex ostendit quales esse debent qui perfectissimi honorarium titulum à principe petunt. Perfectissimi dicuntur præses Arabiæ, *l.* 4. *C. Th. de pœnis* & Dalmatiæ à Mariano, & magister census, *l.* 30. *ʒ. de episc. & cler.* & primicerij scriniorum, *l.* 7. *ʒ. de pal. sac. larg. l.* 7. *C. Th. de priuil. cor. qui in sac. pal. mil.* & olim duces auctore Marcellino lib. xxi. Erat & Egregiatus quædam dignitas, *l.* 1 *C. Th. de maritleg. l.* 1. *C. Th. de hon. cod.* Lactantius lib. v. cap. xv. *Nemo egregius nisi qui bonus & innocens fuerit: Nemo clarissimus nisi qui opera misericordia largiter fecerit: Nemo perfectissimus nisi qui omnes gradus virtutis impleuerit.*

Qui militare possunt, vel non possunt, & de seruis ad militiam vel dignitatem aspirantibus, & vt nemo vel duplici militia, vel dignitate & militia simul vtatur.

Tit. XXXIII.

I. IMpp. Severvs et Antoninvs AA. Antonio suo Sal. Si militiæ nomen dare vultis, offerte vos his qui probandi ius habent. non autem ignotatis eos, qui litis causa militiam appetierunt, postulantibus aduersariis solui sacramento solere.

Militia soluitur qui litis causa nomen militiæ dedit salua existimatione, *l.* 4. *§. non omnis, & seq. D. de re mil.* Sic edicto non iuuatur qui litis causa cœpit Reip. causa abesse, *l.* 5. *D. ex quib. caus. mai.*

II. Impp. Diocletianvs et Maximianvs AA. Valerio militi. Non tantum decurionum filiis, sed omnibus in fraudem ciuilium munerum nomina armatæ militiæ dantibus, fraudem prodesse displicuit.

Ne quis militet in fraudem ciuilium munerum.

III. Impp. Arcadivs et Honorivs AA. Pvlcro Magistro Vtrivsqve Militiæ. Cura peruigili obseruare debebit sublimitas tua, ne coloni, vel saltuenses, aut vltro se offerentes ad militiam suscipiantur armatam, aut cogantur inuiti.

Ne coloni aut saltuenses alieni militent.

IV. Imp. Leo A. Dioscoro. Omnes omnino curialis vel cohortalis condicionis constituti, nullam armatam militiam in posterum arripiant.

Ne curiales aut cohortales militent.

V. Imp. Ivstinvs A. Licinio Magistro Officiorvm. Eis quidem, quibus indultum hactenus demonstratur, quo binis aut ternis pluribusve mereantur cingulis, non coniunctis ex prisca consuetudine, sed abscissis atque discrepantibus, detur electio, quem retinendum sibi potius censeant, quam deserendum cognoscant: vt in eo quod optauerint, firmiter maneant: eo quod dispexerint sine dubitatione repellantur. In posterum vero nemini prorsus facultas pateat eodem tempore plus, quam vnius ordinis nomen affectare: interdicendis io commune cunctis (vt dictum est) binis pluribusve militiis, nec dignitatem coniungere cuilibet alij cingulo concedi: vt & qui supplicandum de re vetita nobis existimauerint, pœna decem librarum auri pro temeritate, quamuis infructuosa, plectantur: & qui iussionem augustam per subreptionem elicitam, quod nonoumquam contingit, decem librarum auri multa feriantur. Scriniis etiam necnon officiis, quorum hoc interest, si non restiterint, & hanc pragmaticam legem obiecerint: decem librarum auri C dispendio puniendis. Si quid autem contra hoc perpetretur: sciant omnes, quod extra concessum admissum est, aut actum fuerit, vel notis conscriptum publicis, simile habeatur ac si nec impetrarum nec pronunciatum omnioo, nec insertum esset vllis matriculis. Scituris etiam omnibus, qui merentes in ordinibus armatis siue ciuilibus administrandas prouincias, seu regendos quoslibet numeros, vel iam etiam sunt, seu de cetero fuerint iussione nostra sortiti, & vt seruetur eis gradus augusta promeriti sanctione: pa- D rem indulgendam sibi licentiam, postquam deposuerint solicitudinem, aut in priore cingulo protinus persistendi, nullo vindicando titulo dignitatis, quam solicitudo media præstiterit: aut retinendi splendorem, quem adquisierint admiuistrationis obtentu, verum priore cingulo desistendi. Moneote tamen innata nobis clementia, liberum esse cunctis prospeximus, si militia, qua decedendum est, inter eas habeatur, quas volentibus licet distrahere, & in alios eam conferendi, & pretia consequendi, prout in eisdem agmioibus consueuerit hactenus. Ex- E cipiendis videlicet, nec deducendis in hanc perpetuo conseruandam legem pragmaticam eis, qui binas militias simul compositas & sociali nexas consortio fuerint adsecuti: vt viris dicatissimis scholaribus atque candidatis fieri moris est, necnon viris deuotis laterculensibus & pragmaticariis, vel à secretis contingit, quos memorialium aut etiam agentium in rebus adornat cingulus, & si qui simul stipendiorum coniunguntur copula.

A Ne quis duplici militia, vel dignitate & militia simul vtatur. & qui duas habet militias vt eligat quam retinere velit, alteram deponat. Similiter qui dignitatē veluti prouinciæ administrationem aut numerorum tribunatum & militiam, vt sola dignitate solave militia contentus sit. Et vt qui duas habet militias, vnam retinere, alteram vendere possit, si ex eis sit quæ venditionis titulo in alium transferri possint: qualis est militia adiutorum quæstoris, vt diximus in *. vlt. §. de prox. sacr. scrin.* & silentiariorum, vt diximus *l. vlt. §. de silentiariis* Hæc igitur lex est non tantum de armata, sed & de ciuili militia. Ad extremum quoties duæ militiæ ex antiquo more vnitæ & coniunctæ sunt, vt eis quidem simul vti liceat, veluti scholaribus & B candidatis, & laterculensibus & pragmaticariis, & à secretis, de quibus omnibus dictum est supra. qui & memoriales sunt vel agentes in rebus. Vide *l. vi.* Vt scholares, ita & candidatos pono inter milites, quos Vegetius candidatos duplares vel simplares. In passione Faustini & Iobitæ: *Tradidit hunc Sauricio primicerio schol: candidatorum.* Hieron in Hilarione: *Candidatus Constantii Imperatoris.* Procopius III. de bel. Got. ἦν δὲ ἐνταῦθα ἀνὴρ βανδαλὸς τὸ γένος [illegible] ὃς ἐς τοὺς κανδιδάτους καλουμένους τελῶν ἐτύγχανε.

VI. Imp. Ivstinianvs A. Mennæ P. P. Super seruis, qui postea ad quandam militiam adspirare tentauerint, vel scientibus C vel ignorantibus dominis præcipimus, si quidem ignorantibus his eam meruerint, licere dominis adire competentem iudicem, & suam ignorantiam eo quod contrarium minime probatur, ostendere, eoque modo spoliatos eos militia in suum dominium trahere. Sin verò scientibus his serui militauerint: cadere quidem eos non tantum dominio eorum, sed etiam omni patronatus iure. illos verò ingenuos effectos, si quidem vtiles ad militiam eis datam visi fuerint, in ea durare. sin verò minime idonei sint, ea priuari. Su- D per illis autem seruis, qui iam militarunt, & adhuc in eadem militia perseuerant, licentiam damus dominis intra triginta dierum spatium ab eo tempore connumerandum, quo præsens sanctio diuulgata fuerit, vel nostram adire clementiam vel competentes iudices, & suam innocentiam commendare, eosque in suum dominium recipere. quo tempore transacto, simili modo tam dominio, quam omni patronatus iure cadere eos necesse est.

Serui qui militiæ nomen dederunt, domino igno- E ranti redduntur, *l. 2. §. de tyron.* Scienti non redduntur, sed ingenui fiunt. Ignoranti reuocandi ius perpetuo competit, vt ostendimus lib. de temporibus. quod in seruo clerico aut monacho secus est. Sed & hoc Leo correxit. vbi erat vulgo scriptum, *ignorantiam*, reposui, *innocentiam*, vt ex vet. & Græcis qui vertunt, ἀθῳότητα.

VII. Idem A. Ioanni P. P. Si quis seruum suum dignitatem habere, quemadmodum militiam, fuerit passus: spolietur & dominio serui, & iure quod pertinet ad patronos. cui enim ferendum est homines à nostra

A mann donationes accipientes adhuc inter seruos haberi, & forte cum suis dominis nostram purpuram adorantes? In his itaque casibus, in quibus non militia, sed dignitas volentibus dominis seruis adquiritur, eadem iura reseruentur, quæ antea posita sunt, ne videatur nostra sanctio aliquid habere imperfectum. Sciant autem domini ad exemplum præteritæ nostræ constitutionis, quæ de huiusmodi seruis loquitur, quod nisi hoc intra triginta dies, ex quo eis hoc fuerit notum, manifestauerint, & competentem iudicem adierint, & spoliare eos dignitatibus B curauerint: dominium eorum & ius patronatus amittant, nobis deliberantibus, postquam dominio serui fuerint liberati, & inter ingenuos connumerati, si oporteat eos habere dignitatem, vel ea quasi indignos spoliari.

Superior est de militia, hæc de dignitate: vt etiam per dignitatem serui domini patronique iure liberentur. Desideratur alia Constitutio Iustiniani de duabus militiis non habendis, cuius sententiam proponam ex lib. LVII. βασιλικῶν.

VIII. Ἡ διάταξις ἑλληνικὴ οὖσα βεβαιοῖ τὴν C πρώτην διάταξιν τούτου τοῦ τιτ. τὴν λέγουσαν, μηδένα κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον δύο στρατείας ἔχειν, προστιθεῖσα ὅτι οὐδεὶς ὀφείλει οὔτε στρατείας ἄλλας μετιέναι, καὶ τοῖς τριβούνοις νοταρίοις ἐγκαταλέγεσθαι. ἀπαιτεῖ δὲ ὑπομνημάτων πραττομένων ἕκαστον κατατίθεσθαι τί μᾶλλον ἐπιλέγεται τῶν στρατειῶν, ἢ τῶν ἀξιωμάτων ὁρίζουσα χρόνον εἴσω τριῶν μηνῶν μετὰ τὸ γνῶναι ταύτην τὴν διάταξιν, ὥστε αὐτοὺς τούτου προσιέναι τὸν βουλόμενον ἐν μὲν Κωνσταντινουπόλει τῷ κόμητι τῶν θείων D ἰδικῶν, ἐν δὲ ταῖς ἐπαρχίαις τοῖς ἄρχουσι τῶν ἐπαρχιῶν, καὶ τὴν οἰκείαν φανερῶσαι προαίρεσιν. εἰ δὲ συμβαίνει παραδραμεῖν τὸν χρόνον τοῦτον, κελεύει αὐτοὺς, εἰ μὲν στρατείας πολλὰς ἔχοιεν, μίαν καὶ μόνην ἔχειν. εἰ δὲ στρατείαν καὶ ἐπιστολὰς τριβούνων νοταρίων μένειν μόνον τριβούνους. εἰ δὲ στρατείαν καὶ κόμητος ἀξίαν, τὴν μὲν στρατείαν ἀπολλύειν, τὴν δὲ ἀξίαν τοῦ κόμητος τοῦ πρώτου βήματος ἔχειν, μηδενὸς πραγματικοῦ τύπου παρὰ τὰ διηγορευμένα μέλλοντος ἰσχύειν. ἐὰν δέ τις στρα- E τείαν ἔχων ἄρχων ἐπαρχίας γένηται, καὶ λάβῃ θεῖον τύπον περὶ τοῦ φυλαχθῆναι αὐτῷ τὸν ἴδιον τόπον, κελεύει ἡ διάταξις τὸν τοιοῦτον τύπον ἰσχύειν, ἵνα ὁ μὲν στρατείας φυλάττηται τόπος, μηκέτι δὲ κεχρῆσθαι καὶ τῷ ἐκ τῆς ἀρχῆς ὡς εἰκὸς προσγινομένῳ αὐτοῖς ἀξιώματι. εἰ δέ τι τοιοῦτο ἐπιχειρήσωσιν ἐκάτεροι τινὲς ποιεῖν, καὶ δύο τυχὸν στρατείας κεχρῆσθαι, ἑκατέρων ἐκπίπτειν. εἶναι δὲ πρόστιμον εἴ-

A κοσι λιτρῶν κατὰ τῶν παραβαινόντων, εἰ καὶ θεῖον τόπον ὡς εἰκὸς προσαπειλημμένων, καὶ ταύτῃ τῇ θείᾳ διατάξει ἐναντιουμένων, ὁμοίως δὲ καὶ κατὰ τῶν ἀρχόντων τῶν τὸν τοιοῦτον θεῖον τύπον προσδεχομένων.

Hæc Constitutio Græca confirmat primam constitutionem huius tit. qua cauetur ne quis eodem tempore duas militias habeat, adiiciens, ne quis aliam militiam habeat, & præterea tribunis notariis adnumeretur. & exigit vt apud acta quisque deponat vtrum B malit dignitatem an militiam: Et in eam rem statuit tempus trium mensium, intra quos ex quo præsens constitutio promulgata fuerit, adeat quisque in vrbe Comitem priuatarum: in prouinciis præsides, & suam voluntatem exponat. Quo tempore elapso, præcipit Constitutio vt si plures habeat militias, vnam tantum retineat: si militiam & epistolas tribunorum notariorum, tribunus tantum maneat: si militiam & Comitis dignitatem, militiam amittat, dignitatem Comitis primi ordinis retineat, nulla pragmatica forma ex contrario locum obtinente. Quod si quis mi- C litiam habens fiat præses prouinciæ, & vt sibi gradus seruetur à principe promeritus sit, iubet constitutio tunc gradum ei militiæ seruari, nec vti eum dignitate ex prouinciæ administratione conquisita. Quod si quidam vtramque retinere studeant & forte duplici militia vtantur, vtramque amittunt. Definit & in eosdem pœnam viginti librarum, etiam si sacram formam huic Constitutioni contrariam obtinuerint, atque etiam in præsides qui eam susceperint.

D

Negotiatores ne militent.

Tit. XXXIV.

I. IMp. Ivstinianvs A. Mennæ p. p. Eos qui vel in hac alma vrbe, vel in prouinciis cuidam ergasterio præsunt, militare de cetero prohibemus: exceptis argenti distractoribus, qui in hac alma vrbe negotiantur. hos enim vtpote vtiles omnibus contractibus armata quidem militia pe- E nitus abstinere sancimus: aliam verò quamcumque sine metu præsentis sanctionis posse sibi adquirere. Si qui verò negotiatores, quos omni militia prohibuimus, iam militauerunt: eis licentiam damus negotiationem quidem relinquere, militiam verò retinere, scientibus, quod si postea negotiantes apparearit, militia priuabuntur. Quod & in argenti distractoribus huius almæ vrbis, si armatam militiam iam sortiti sunt, tenere volumus, vt relicta negotiatione liceat eis in eadem mili-

tia durare. Negotiantes etenim post hanc sanctionem huiusmodi militia priuabuntur: illis qui ad armorum exstructionem suam professionem contulerint, minime prohibendis ad competentem suæ professionis venire militiam, & huiusmodi negotiationem nihilominus retinere.

Negotiatores nec ciuilem nec armatam militiam habere possunt, exceptis argentariis qui ciuilem, vt edicto IX. & armorum negotiatoribus, qui fabricensium militiam adipisci possunt. Sidonius primo Epist. dum rerum omnium legem peruerti significat: *Vigilant*, inquit, *fures, dormiunt potestates, fœnerantur clerici, student pilæ senes, aleæ iuuenes, armis eunuchi, negotiatores militant, milites negotiantur.* Beneficio tamen principis militare & negotiari licet, *l. 1. §. in quib. cau. mil. for. præs.* in qua legendum, *mercandi & militandi*: quamuis eodem beneficio duplicem militiam vel dignitatem & militiam habere non licere superiore titulo demonstratum sit. Cetera in hac lege sunt apertissima.

De re militari,

TIT. XXXV.

I. IMP. ANTONINVS A. ANNÆ MILITI. Stipendia & donatiua temporis, quo apud hostes fuisse te dicis, restitui tibi postliminio regresso restitutoque non iure desideras.

Dantur militibus stipendia siue annonæ & donatiua. Sudas, [illegible]. Et alio nomine augustatica apud Marcellinum Comitem in Chronico, & clauaria apud Cor. Tacitum lib. XIX. à clauis caligaribus. His non expunguntur si capti sint ab hostibus & redierint, *l. pen. D. eod.* Sed si transfugerint ad hostes, licet militiæ restituti sint à principe, eius temporis quo apud hostes fuerunt, stipendia & donatiua non recipiunt, *l. 5. §.* & ita hæc *l. 1.* accipienda est, cum dicat, *restituto*. Postliminium de captiuis dicitur proprie, sed eo verbo abutitur, vt & *l. 2. C. Th. de re spud.*

II. IDEM A. MILITIBVS COHORTIS PRIMÆ. Viginti stipendia si implestis, sordida munera militiæ vobis non indicentur.

Qui in cohorte prima viginti annis militarunt, non soluuntur militia quasi emeriti, sed à sordidis militiæ muneribus excusantur.

III. IDEM A. IVLIANO. Milites ignominia missi cùm infamia notentur, nullis honoribus qui integræ dignitatis hominibus deferri solent, vti possunt. habeant autem morandi, vbi velint, potestatem, præter quàm in eis locis, in quibus specialiter arguentur.

Ignominia missi infames sunt & honorum incapaces. Liberum commeatum habent *præterquam in eis*, inquit, *locis quibus specialiter arguentur.* Sic veteres. Lego, *arcentur* Et ita Græci, [illegible]. Arcentur autem legibus specialiter à castris, ab vrbe, à sacro comitatu.

IV. IMP. ALEXANDER A. ATTICO. Defunctorum in desertione bona confiscari diuus Marcus & Antoninus pater meus constituit.

Hoc pugnare videtur cum eo quod scriptum est lib. 60. [illegible] tit. 56. [illegible] crimen morte extingui, nisi sic accipiatur, si reuersi defuncti sint.

V. IMP. GORDIANVS A. VALENTINO ET ALIIS MILITIBVS. Cùm allegatis septem annos in desertione egisse maritum sororis vestræ, & indulgentia nostra esse restitutum: non recte desideratis vt id tempus, ac si in castris fuerit, habeatur. Proinde excepto eo tempore, quod ad desertores pertinet, restitutus ex indulgentia nostra residuo militare debebit. Ideoque nec stipendia temporis, quo in desertione fuerit, exigere poterit.

De hac diximus satis in *l. 1.* Adde *l. 10. & pen. D. eod.*

VI. IDEM A. BVTO MILITI. Semel causaria missis militibus, instauratio non solet concedi obtentu recuperatæ valetudinis melioris: quando non temere dimittantur, nisi quos constet medicis denuntiantibus, & iudice competente diligenter examinante, vitium contraxisse.

Non soluuntur militia milites ob aduersam valetudinem, nisi denuntiarint archiatri perpetuo eos vitio laborare. Quamobrem ex hac causa dimissi non temere restituuntur.

VII. IDEM A. DOMNO VETERANO. Frustra vereris, ne nota, quæ propter delictum militare intercessit, existimationem tuam iam veterani læsisse videatur: maxime cum nec ex eo delicto, quod in paganorum potest cadere personam notatos milites, post iussionem placuerit esse famosos.

Condemnatus miles ex militari vel paganico delicto, nec ex ea delicti causa dimissus, notatur, nec tamen postea dimissus emeritis stipendiis pro infami habetur.

VIII. IMP. PHILIPPVS A. *. Causaria missio nulla existimationis macula aspergitur.

Causaria missio non infamat, ignominiosa infamat, *l. 3. §. 1. [illegible] D. de ex. tut.*

IX. IMP. CONSTANTINVS AVGVSTVS. *. Si quis barbaris scelerata factione facultatem deprædationis in Romanos dederit, vel si quis alio modo factam diuiserit, viuus comburatur. DAT. IV. KAL. MAI. SEVERO ET RVFINO COSS.

Vt qui hostibus prædandi facultatem dederit, vel cum eis prædam diuiserit, viuus exuratur.

X. Idem A. Titiano p.p. Quicunque militum ex nostra auctoritate familias suas ad se venire meruerint: non amplius, quam coniugia, liberos, seruos etiam de peculio castrensi emptos, nec adscriptos censibus ad eosdem excellentia tua dirigi faciat. Dat. iii. kal. Ivn. Limenio et Catvlino Coss.

Cum militi princeps concedit vt suam familiam ducat, familiæ appellatione continentur coniunx, liberi, serui castrensis peculij, non adscriptitij.

XI. Imppp. Gratianvs, Valentinianvs et Theodosivs AAA. Cynegio p.p. Tribuni vel milites nullam euagandi per possessiones habeant facultatem, cum signis propriis in mansionibus solitis ac publicis maneant. aut si quis tam necessaria iussa contempserit: de eo ac tribuno eius ad nostram scientiam rectorum ac defensorum relationibus protinus referatur, quatenus seuerissime in eos animaduertatur. Dat. iii. Id. Apr. cp. Richomere et Clearcho Coss.

Vt tribuni & milites à signis & stationibus solitis non discedant: vt non aberrent per agros.

XII. Idem AAA. Richomeri comiti et magistro vtrivsqve militiæ. Cum supra virentes fluminum ripas omnis legionum multitudo consistit: id prouida auctoritate decernimus, vt nullus omnino imminundo fimo sordidatis fluentis commune poculum polluat, ne ve abluendo equorum sudores deproperans publicos oculos nudatus incestet, sed procul à cunctorum obtutibus in inferioribus partibus fluuiorum hoc ipsum faciat. Dat. vi. kal. Ivn. Vincentiæ Tatiano et Symmacho Coss.

Vt infra tentoria equis natetur fluuius, quoties in littore consistit exercitus.

XIII. Impp. Arcadivs et Honorivs AA. Romvliano p. v. Nemo miles ex his, qui præsentes diuino obsequio nostræ clementiæ deputati sunt, & qui in hac esse vrbe præsente comitatu concessi sunt, quiue de aliis numeris, vel legionibus sunt, vel sibi vacet, vel aliena obsequia sine nutu principali peragere audeat. Qui autem in huiusmodi facinore fuerint conuicti, militia exuti pœnas consentaneas luere compellentur. hi vero, qui in priuato obsequio militem retinere fuerint reperti, quinque librarum auri multæ nomine feriantur. Si vero quisquam missus à numero vel à tribuno ad comitatum serenitatis nostræ peruenerit (aliter enim eos hoc facere vetamus) illico se viris illustribus Comitibus, sub quorum regimine constituti sunt, offerre festinet, & causas profectionis exponat, vt & responsum cæleste mereatur, & citam remeandi accipiat facultatem. Si quos autem milites per prouincias, relictis propriis numeris, passim vagari præsides earum cognorint: correptos faciant custodiri, donec de his clementiæ nostræ auribus intimetur, & quid fieri oporteat, decernamus. Dat. kal. Feb. cp. Honorio A. iv. et Evtychiano Coss.

Ne miles sibi vacet vel aliena obsequia peragat sine nutu principis. Ne veniat in comitatum sine auctoritate tribuni vel totius numeri. Missus à Tribuno, vt statim Comitibus & magistris militum suæ profectionis causas exponat. Vt vagi milites à præsidibus corripiantur. Male legebatur, *correctos*. Emendaui, *correptos*. pro quo Græci *συμφιλαχθέντας*. Male, *diurno*, pro, *diuino*.

XIV. Idem AA. Stilichoni magistro militvm. Contra publicam vtilitatem nolumus à numeris ad alios numeros milites nostros transferri. Sciant igitur Comites vel duces, quibus regendæ militiæ cura commissa est, non solum à comitatensibus ac palatinis numeris ad alios numeros milites transferri non licere, sed ne ipsis quidem, seu de comitatensibus legionibus, seu de castris riparensibus castrensianis, ceterisque, cuiquam eorum transferendi militem copiam attributam, nisi hoc augusta maiestas publicæ vtilitatis gratia fieri iusserit: quia honoris augmentum non ambitione, sed labore ad vnumquemque conuenit deuenire. Quod si qui contra fecerint: per singulos milites singulas auri libras à se nouerint exigendas. Dat. xiv. kal. Apr. Medio. Stilichone et Avreliano Coss.

De hac scripsimus 1. Emend. cap. xxv. & placet emendatio, nisi numeros pro vexillationibus accipias. Aliæ erant vexillationes Comitatenses, aliæ legiones Comitatenses.

XV. Imp. Leo A. Aspari mag. militvm. Milites qui à republica armantur & aluntur, solis debent vtilitatibus publicis occupari, nec agrorum cultui, & custodiæ animalium, vel mercimoniorum quæstui, sed propriæ muneris insudare militiæ. nullum præterea ex militibus posthac prædictis obsequiis vacare magnitudo tua patiatur, sed frequentes in numero suo esse iubeat, vt armorum quotidiano exercitio ad bella se præparent. Quod si quis ex militaribus iudicibus vllos militum, tam diuinis quam regiis, vel priuatis domibus, ac possessionibus, diuersisque aliis obsequiis contra interdictum serenitatis nostræ crediderit deputandos: sciat se ab eo, qui contra vetitum fecerit, & ab eo qui ausus accipere militem fuerit, per singulos milites singulas libras auri protinus exigendas. Dat. Prid. non. Ivl. cp. Leone A. Coss.

Coniungenda est *l. 31. C. de loc.* Aperta autem & vulgata est sententia, & quantum memini à D. Pau-

Iq quodam loco relata, & vetuſtiſſima. Poſthumium conſularem damnatum Florus ſcribit, quod opera militum in agro ſuo vſus eſſet. Ambroſ. 1. Off. *Is qui Imperatori militat, à ſuſceptionibus litium, actu negotiorum forenſium, venditione mercium prohibetur humanis legibus.* Veget. lib. II. *Nec aliquibus milites inſtituti deputabantur obſequiis, nec priuata iiſdem negotia mandabantur: ſiquidem incongruum videbatur Imperatori militem, qui veſte & annona publica paſcebatur, vtilitatibus vacare priuatis.* Scripſimus aliquid hac de re *l. vlt.* $\bar{s}$. *de fabricenſ.* Eodem pertinet *l. 13.* $\bar{s}$. *hoc tit. l. 5.* $\bar{s}$. *de agent. in reb. l. 1.* $\bar{s}$. *negot. ne mil.* Ait, *tam diuinis quam regiis.* Regias videtur vocare veluti regis Gothorum aut Armeniorum.

XVI. IDEM A. DIOSCORO. Militares viros ciuiles curas arripere prohibemus: aut ſi aliquam huiuſmodi ſollicitudinem forte ſuſceperint, & militia ſtatim, & priuilegiis omnibus denudari decernimus: formidantibus his motum noſtræ ſerenitatis, qui temeritate ſaluberrimis ſtatutis obuiam ire tentauerint.

Ne etiam ciuilia negotia mandentur militibus.

XVII. IMP. ZENO A. MARCIANO MAGISTRO MILITVM. Neminem in vllo numero equitum, vel peditum, vel in quolibet limite, ſine noſtri numinis ſacra probatoria in poſterum ſociari concedimus: conſuetudine, quæ hactenus tenuit, antiquata, quæ magiſteriæ poteſtati, vel ducibus probatorias militum facere, vel militibus adiungere licentiam tribuebat. vt hi tantum in numeris vel in limitibus militent, qui à noſtra diuinitate probatorias conſequuntur. Viros autem eminentiſſimos pro tempore magiſtros militum, nec non & viros ſpectabiles duces, ſi ſupplere numeros pro his, qui fatalibus ſortibus decreſcent, neceſſarium eſſe putauerint: veritate diſcuſſa, per ſuggeſtionem ſuam noſtræ manſuetudini declarare, qui & quanti, & in quo numero, vel limite debeant ſubrogari: vt ita demum prout noſtræ ſederit maieſtati, diuina ſubnotatione ſubnixi, militiam ſortiantur: officio, quod tuæ ſublimitatis actibus obſecundat, centum librarum auri diſpendio feriendo, ſi ex aliqua parte, quæ ſtatuit noſtra ſerenitas, fuerint violata.

Militem fieri per probatoriam principis tantum, non per probatorias magiſtrorum militum vel ducum.

XVIII. IMP. ANASTASIVS A. IOANNI MAGISTRO MILITVM PRÆSENTALIVM. Tam collarores & prouinciales, quam fortiſſimos milites, prout oportet, gubernari, minimeque læſionem aliquam ſeu diſpendium perpeti properantes, eſſe neceſſarium proſpeximus, dicatiſſimos milites, qui de diuerſis præſentalibus numeris per Orientis partes noſcuntur conſiſtere, virorum ſpectabilium ducum iuſſionibus obedire: vt quid-

A quid emerſerit, quod pro communi ſecuritate curandum eſt, hoc protinus, vtpote militari præſidio in proximis locis conſtituto, competens poſſit mereri remedium: ita videlicet vt etiam agentibus cauſas, tam criminaliter, quàm ciuiliter, præfati milites iam non apud magnificam magiſteriam per Orientem poteſtatem, vel ex ſententiis ſeu præceptionibus eius, ſed per interlocutiones ſeu diſpoſitiones tam excelſæ tuæ ſedis, ſub cuius iuriſdictione conſiſtunt, quam eorumdem ducum reſpondeant. Eo ſcilicet ob-
B ſeruando, vt Adreſponſum, qui de officio tuæ ſublimitatis huc vſque ad prædictam magiſteriam per Orientem poteſtatem moris erat deſtinari, viris ſpectabilibus ducibus inhæſurus mittatur, tam per ſe, quam per adiutores ſuos eiuſdem iudices obſeruare, & iuſſiones eorum implere curaturus: licentia non deneganda & Adreſponſum, qui de officio alterius viri excelſi magiſtri militum præſentalium pro hac noſtra diſpoſitione deſtinatur, in locis in quibus apparitionis tuæ ſublimitatis Adreſponſum non contigerit re-
C periri, ſuam ſollicitudinem pro emergentibus maxime cauſis peragere, cuius etiam illi, qui de altero officio mittendus eſt, præbenius facultatem: vt non tantum per adiutores ſuos Adreſponſum, ſed etiam inuicem ſe adiuuando, nec publicis, nec priuatis cauſis, vel executionibus abeſſe videantur: ad ſingulos etenim duces Adreſponſum de apparitionibus veſtris non perſpeximus oportere deſtinari: ne per multitudinem eorum qualibet machinatione damna contra milites noſtros augeri contingat. Vt autem omni-
D fariam tam publicæ commoditati, quam fortiſſimis proſpiciatur militibus: ſportularum nihilominus exactionem merito cenſuimus moderandam, & iubemus nec ipſis Adreſponſum, nec adiutoribus eorum pro criminalibus ſeu ciuilibus cauſis, etiamſi ex publicis cauſis deſcendere, vel ad publicam cauſam pertinere dicantur: licere aliquid plus, quam vnum ſolidum à ſingulis, vel nolentibus, vel ſpontanea voluntate offerentibus ſuſcipere militibus. Itavt ſi vniuerſitas numeri, ſeu principiorum monenda ſit, duplicata quantitate tantummodo ſportulas acci-
E piant. in bis etenim cauſis nec plures, quam duos primates, quorum nomina ſemel ac primum geſtis interuenientibus fuerint publicata, patimur conueniri: ſyndico videlicet, prout conſuetudo depoſcit, legibuſque cautum eſt, ordinando. Hoc quoque adiecto, vt pro omnibus quibuſlibet expenſis faciendis ingreſſus in iudicio duciano vnum tantummodo ſolidum, nihilque amplius milites vel ſyndici litigantes dependere con-

ellantur: vt huiusmodi solatium ad commodum, Adresponsum, & eius adiutorum, & exceptorum proficiat: nihil sibi vsurpare, vel in suo nomine poscere. vel viris deuotis principibus, qui ducianum obseruant iudicium, vel ducianam apparitionem de præfatis litibus concedendis. Ita videlicet, vt super litis expensis in personis etiam eorum, quicunque milites pulsare maluerint, eadem forma seruetur. Erit autem arbitrij atque æstimationis virorum spectabilium ducum pro qualitate negotiorum, vel quantitate, quæ deuotissimis militibus ab aduersariis eorum ingeritur, vel suam audientiam interponere lıtigiis, vel eorum discussionem dicatissimis principiis, seu arbitris in locis degentibus committere. Quibus viris spectabilibus ducibus & eos obseruantibus Adresponsum, seu adiutoribus eorum curæ sit, si quando ad eosdem duces milites accersiti fuerint, vel de locis, in quibus constituti sunt, moueri præcepti: ne quolibet modo curiales, seu collatores quibusdam afficiantur dispendiis: ita scilicet, vt pro militibus inspiciendis, quandocunque voluerint viri spectabiles duces etiam præsentales deuotissimos milites adhibere, non immodicam multitudinem eorum tempore pacis conuocare procurent. Sin vero etiam necessitate poscente milites ad alia perueniant loca: læsionibus contra curiales seu collatores nihilominus modis omnibus abstineant. & si tam in eundo, quam in redeundo, triginta tantum dies oportet eos proficisci: ipsi suas expensas sibi præbendas, collatoribus seu curialibus minime prægrauandis, suscipere non cessent. Sin autem vlteriore tempore in aliis locis necesse sit eos commorari: expensas eis vlterioris (vt dictum est) temporis, ad quæ peruenerint loca, ministrari. Quoniam vero comperimus quosdam temerario atque iniquo proposito anteriore tempore certos memoratis militibus tam in iudicio sublimitatis tuæ, quam apud excelsam magisteriam per Orientem potestatem in accusationem deduxisse, & eosdem eodem tempore ad diuersa quoque protraxisse iudicia, diuersas quoque super iisdem personis, iisdemque causis & negotiis prolatas fuisse sententias: ne postea nihilominus tantæ contra milites nostros insidiæ, tantaque confusio querelis, quas eis ingeri contigerit, generetur: nemini licere apud sedem magnitudinis tuæ accusatione contra militem seu milites præsentales deposita, conuentioneque oblata eundem vel eosdem criminaliter, vel ciuiliter per iussionem virorum spectabilium ducum inquietare, antequam negotium ex priore actione prioreque conuentione finem legitimum sortiatur. Idemque versa vice obseruari, vt

A si quidem miles seu milites præsentales prouisione viri spectabilis ducis incusati ac moniti fuerint: incusatori licentia denegetur agenti postulationem seu accusationem in iudicio tuæ sublimitatis contra eundem militem vel eosdem milites deponere. Nec si eundem vel eosdem, tam criminaliter, quam ciuiliter obnoxios esse firmauerit, facultatem eidem agenti superesse separatis intentionibus suis, pro criminalibus quidem tuæ celsitudinis iudicium, pro ciuilibus autem viri spectabilis ducis sublimitatem seu versa vice occu-
B pare. Sin quis vero ad huiusmodi tam audacissimum tamque æquitati contrarium conamen prosilierit: eum pro pecuniariis quidem negotiis iactura litis & damnorum, quæ vitio eius contigerunt, solutione percelli: pro criminalibus autem quasi calumniatorem conuictum legum aculeos sentire. Dispositiones autem antelatas non ad imminuendam potestatem magisteriæ per Orientem administrationis, sed pro tuitione locorum ac securitate publica noscimur præstitis-
C se: cum non dubium sit, ipsos etiam duces, quibus fortissimi præsentales milites parere præcepti sunt, sub eadem excelsa potestate esse constitutos.

Marianus docet duos fuisse magistros militum præsentalium siue in præsenti, comitatu scilicet. Qua forma Marcellinus Comes præsentale magisterium dixit, & Arcadius Charisius, qui fuit in nouissimis Iurisconsultis, magistratus in præsenti, *l. ob carmen, §. 1. D. de test.* Et vnum magistrum militum per Orientem. vnde quæritur, milites ex diuersis præsentalibus numeri, per Orientem constituti cuius iurisdictioni subsint, magistrorum militum præsentalium, an magistri militum per Orientem. Et olim quidem suberant magis-
D stro militum per Orientem, sed singuli magistri militum præsentalium certis quibusdam quique locis ex suo officio, id est, ex apparitione sua mittebant Adresponsum, cuius interuentu milites præsentales parebant magistro militum per Orientem. Adresponsum, ἀποκρισιάριον Græci interpretantur, vt *Nouel. 21. & edicto 8* quod scilicet vice magistri militum præsentalium responsa dabat. qua ratione legati hodie à plerisque dicuntur ἀποκρισιάριοι, & responsales. Et inde nomen scrinio auri ad responsum, *l. 7. C. de palat. sac. larg.* Habeat Adresponsum siue Apocrisiarius adiutores & exceptores, sed & ipsi Adresponsum diuersis locis destinati mutua sibi auxilia præstabant. Hodie ex hac constitutione milites illi non magistri militum per
E Orientem, sed magistri militum præsentalium & ducum suorum iurisdictioni parent, licet ipsi duces sint sub magistro militum per Orientem. Quamobrem non magistro militum per Orientem hodie, sed ducibus magistri militum præsentalium Adresponsum mittunt, per quos iussiones exequuntur, & mutuas promiscuasve inuicem operas præstant. Definit postea hæc lex modum sportularum in iudicio duciano. Et vt totus numerus, si qua sit causa quæ ad totum numerum pertineat, litiget per syndicum, & satis sit conueniri duos numeri priuates. Et vt dentur sportulæ Adresponso & adiutoribus eius, non principibus officij duciani officiove duciano Et vt duces per se causas militares disceptent vel delegent arbitris aut prin-

cipiis

cipûs numerorum, in quibus ex prisca consuetudine ius reddi solebat. Et ne vocati à ducibus milites sumptibus curiales vel collatores grauent; nisi sicubi vltra dies xxx. morari eos necesse sit. Et ne eodem tempore eadem de re milites illi conueniantur apud magistrum militum præsentalium & duces vel ne diuidantur actiones.

De castrensi peculio militum & præfectianorum.

Tit. XXXVI.

De peculio præfectianorum est *l. vlt.* Ita vero hunc tit. iamdudum emendaui lib. 2. Institutionum *tit. de mil. test.*

I. Imp. Alexander A. Prisciano. Si in potestate tua filius tuus fuit eo tempore, quo quædam nomine eius emisti: ea tua esse non dubitatur. Peculio autem castrensi cedunt res mobiles, quæ eunti in militiam à patre, vel à matre, aliisve propinquis vel amicis donatæ sunt. Item quæ in castris per occasionem militiæ quæruntur. in quibus sunt etiam hereditates eorum, qui non alias noti esse potuerunt, nisi per militiæ occasionem, etiamsi res immobiles in his erunt. Matris autem hereditas, quamvis in militia delata sit, ad peculium castrense non pertinet. In castrensi vero peculio prædium donatum non esse constat: quamuis empta ex castrensi peculio prædia eius conditionis efficiantur.

Hereditas matris non est in castrensi peculio. Hereditas commilitonis est in castrensi peculio, quia occasione militiæ acquiritur. Res mobilis donata proficiscenti ad militiam, est in castrensi peculio, non res immobilis. Res à patre empta nomine filiifa. militis, non est in castrensi peculio. Empta prædia ex castrensi peculio, castrensia sunt. Huc pertinet *l. si filius. ff. fam. erc.* quæ eiusdem est Imperatoris. Et in quibusdam Codicibus hæc quoque ad eundem Antonium scripta est sed Gallicus Codex habet, *Prisciano.*

II. Idem A. Felici. Filiusfamilias alienationem nullius rei sine voluntate patris habet, nisi castrense peculium habeat.

Filiusfamilias non potest agere vel alienare sine voluntate patris nisi habeat castrense peculium, in quo habetur pro patrefamilias, *l. vlt. §. filius, ff. de bon. quæ lib. adq.*

III. Idem A. Feliciano militi. Errat qui tibi persuasit, quod nexu patriæ potestatis iure sacramenti solutus es. manent enim nihilominus milites in potestate parentum, sed peculium castrense proprium habent, nec in eo vllum ius patris est.

Militia non soluit patriam potestatem, sed castrense peculium filij proprium est pleno iure.

IV. Imp. Gordianus A. Gallo militi. Cum allegas te à fratre tuo eodemque commilitone in iisdem castris institutum heredem: successionem eius potius in castrensi peculio tuo, quam patri tuo, cuius in potestate es, per te quæsitam videri rationis est. etenim peregrinationis labor sociatus commilitiæ eius. & obeundorum munerum consortium affectioni fraternæ nonnihil addidisse, quinimo vice mutua cariores inuicem sibi reddidisse, credendum est.

Hereditas fratris commilitonis, qua commilitonis; non qua fratris æstimatur. Et ideo patri per filium non acquiritur, *l. pen. in pr. D. eod.*

V. Impp. Diocletianus et Maximianus AA. et CC. Philostrato. Intelligis filio, qui militauit defuncto, peculium eius penes patrem remansisse, non hereditatem patri quæsitam.

Peculium castrense mortuo filiofamilias patri acquiritur, non iure hereditario, sed iure peculij. Rationem exposui in tit. Institutionum, per quas pers. nob. adquir. Et ideo licet furiosus sit pater, id iure pristino retinebit, quod tamen iure hereditario nancisci non posset.

VI. Impp. Theodosius et Valentinianus AA. Zoilo p.p. Ius castrensis peculij tam scriniarios, quam exceptores, ceterosque qui in officio tui culminis merendi licentiam habere noscuntur, ac si in legione prima adiutrice nostra militent, inuiolatum habere præcipimus.

Vt scriniarij, exceptores & ceteri præfectiani habeant castrense peculum. Coniungenda est cum *l. vlt. ff. de app. præf. prat.*

De erogatione militaris annonæ.

Tit. XXXVII.

I. Imp. Constantinus A. et Iulianus Cæs. Helpidio p.p. Repetita consuetudo monstrauit expeditionis tempore buccellatum ac panem, vinum quoque atque acetum, sed & lardum, carnem veruecinam etiam, milites nostros ita solere percipere: in duobus diebus buccellatum, in tertio die panem: vno die vinum, alio die acetum: vno die lardum, biduo carnem veruecinam. Dat. xvi. Kal. Iun. Hierapoli Constantino x. et Iuliano Cæs. iii. Coss.

Vt expeditionis tempore biduo milites percipiant buccellatum, quæ expeditionalis annona dicitur, & à Græcis δίπυρος ἢ ξηρὸς ἄρτος. & παξαμάδιον, quam tamen vocem Latinam esse Sudas scribit. ea vtitur Leo de re militari, & deducitur ab inuentore Paxamo coco. Hieron. aduersus Iouin. *Elaboratas Apiy & Pa*

xami. Tertio die vt percipiant panem, vno vinum, altero poſcam, vno laridum, biduo carnem veruccinam. Laridum militarem eſſe cibum Nazianzenus in Athanaſio: *οἷον χρῆν λαρίδιον, οἷς τὸ στρατιωτικὸν τρέφεται.*

II. Imp. Iovinvs A. Secvndo p.p. Viceſimo non amplius lapide milites ſibi iubemus paleas conuectare. Dat. v. kalen. Octob. Ædesa Ioviano et Varroniano Coss.

In xx. quæque milia paſſuum capitum ſiue paleas militibus à prouincialibus præſtari.

III. Impp. Valentinianvs et Valens aa. ad Victorem Mag. Militvm. Cœnaticorum nomine milites & ſuper his ſtantes nihil penitus à prouincialibus accipere audeaut. Sciant enim milites, quod oportet eos commoda ſua, quæ in annonarum perceptione adipiſcuntur, accipientes, extrinſecus detrimentis prouinciales non afficere. Dat. v. kal. Ianv. Bonamansione divo Ioviano et Varroniano Coss.

Ne prouinciales militibus conferant cœnatica, quod quaſi pro cœna nouum nomen expilandarum prouinciarum cauſa excogitarant.

IV. Idem aa. ad Avxonivm p.p. Sicut fieri per omnes limites ſalubri proſpectione præcipimus, ſpecies annonarias vicinioribus limitibus à prouincialibus ordinabis ad caſtra conferri. ſed in veteranis caſtris conſtituti milites duas alimoniarum partes ibidem de conditis ſumant, nec amplius quam tertiam partem ipſi vehere cogantur. Dat. v. Nonas Mai. Marcianopoli Valentiniano n. p. et Victore Coss.

Proximi poſſeſſores ſuſtinent onus conferendæ militibus limitaneis annonæ, *l. 6. ¶. de ann. & trib.* Sed milites conſtituti in veteranis caſtris (*C. Th. vitoneris.* Græci [illegible] Propria caſtrorum quorundam appellatio videtur eſſe) duas annonarum partes de conditis ſumunt, tertiam ſibi conuehunt. Condita ſpecierum erant in limitibus. Capitolinus in Gordianis: *Nulla erat ciuitas limitanea potior, quæ totius anni in aceto, frumento & larido, atque hordeo & paleis condita non haberet.*

V. Imppp. Valentinianvs, Valens et Gratianvs aaa. ad Probvm p.p. Actuarij, niſi expleto triginta dierum ſpatio pittacia authentica confeſtim tradiderint, ſpecies, quas ex fiſcalibus conditis diſſimulauerint excludere, vel numero cuius ratiocinia pertractant, ſuperſederit erogare: de propriis facultatibus vel militibus ipſis, vel fiſcalibus horreis adigantur inferre. Dat. vi. Id. Apr. Sirmio Valentiniano et Valente aa. Coss.

Pittacia ſunt rationes & commentarij annonarum militarium. Eodem ſignificantur etiam epiſtolæ, A album, notoria. Suſceptores annonarum & capitum eas proferunt ex conditis, & erogant militibus vel actuariis ſecundum pittacia authentica, quæ ab actuariis ſuſceperint, *l. 11. & 13. C. Th. eod. tit.* Ea pittacia ſi actuarij celauerint nec tradiderint expleto xxx. dierum ſpatio, atque ita fraudauerint milites annonis, de ſuo damnum ſarcire coguntur. Actuarij numeri totius rationes tractant, & à Græcis appellantur *ὑπομνηματοφύλακες.*

VI. Idem aaa. ad Modestvm p.p. Fortiſſimi ac deuotiſſimi milites annonas & capita ſingulis diebus, aut certe competenti tempore, id eſt, prius quam annus elabatur, B de horreis conſequantur: aut ſi perceptionem ſuam ac ſi debitam ſtudio voluerint procelare: id quod competenti tempore minime perceperint, fiſci noſtri commodis vindicetur. Dat. Prid. Non. Apr. Antiochiæ Gratiano a. iv. et Merobavde v. c. Coss.

Vt milites ex conditis annonas in dies ſingulos percipiant, vel intra annum: & qui in mora fuerint accipiendi, vt eas amittant.

VII. Imppp. Valentinianvs, C Theodosivs et Arcadivs aaa. Rvfino p.p. Nulli militarium pro his annonis, quæ in prouinciis delegantur, repudiata ad tempus ſpecierum copia, & inopiæ occaſione captata pretia liceat poſtulare: ita vt ſi quis propter anni abundantiam ſuſcipere oblata neglexerit, ac poſtea impoſitis pro neceſſitate rerum pretiis repudiata taxauerit, neque id quod contra hanc legem expetit, ſinatur exigere: neque id quod accipere diſſimulauerit, conſequatur. Dat. iii. kal. Avg. c. p. Theodosio a. iii. et Abvndantio v. Cæs. Coss.

D

Ne milites pro annonis exigant pretia, vel ſi ſecus fecerint, vt tam annonas amittant quam pretia, puta ſi cum eſſet annus in vilitate oblatas ſpecies repudiarint, quoad alius annus eſſet in ſumma caritate, ac tum pretia eius anni pro ſpeciebus debitis exegerint. qua ex fraude merito lex cenſet eos vtrumque amittere. Idem non fiet in priuatorum debitis. nam vel annonæ præſtabuntur, vel pretium quanti fuere quo die ſolui debuerunt, non quanti poſtea fuerint nata caritate, *l. vinum, D. de reb. cred.*

VIII. Impp. Arcadivs et Honorivs aa. Hilario p.p. Prouincialium commo- E dis nos conuenit ſubuenire. Ad omnium itaque numerorum, ſiue vexillationum, aut etiam ſcholarum tribunos, vel viros illuſtres comites ſublimitas tua faciat peruenire. vti meminerint fœnum militibus iuſtis capitibus præſtandum, iuxta legem diui Valentiniani, nec tamen ad oppidum deferendum. Dat. xvi. kal. Ivl. Arcadio iv. et Honorio iii. aa. Coss.

Capita ſunt fœnum aut paleæ, vt diximus *l. 9. ¶. le in. ff.* Ea militibus non deferuntur à prouincialibus,

sed præstantur secundum modum quendam à Valentiniano definitum.

IX. Idem AA. eidem. Excellentia tua erogationis per susceptores factæ modum quantitate breuium conferri perficiat: ita vt quo die numeris datum sit diligentius exploretur. ac si quid amplius actuarios, vel optiones accepisse constiterit, quam breuium datorum scriniis nostris veritas continet memorati in duplum reddere compellantur: susceptoribus ea summa imputanda, quam semel flagitantibus eisdem erogasse monstrauerint. nam ad illustres quoque viros magistros vtriusque militiæ sacri apices cucurreruut, quibus prouida sanctione decreuimus, vt breues ante indictionis principium, summa fide ac veritate confecti, ad nostra scrinia dirigaotur, secundum quos à susceptoribus erogatio celebretur. Dat. viii. kal. Apr. cp. Honorio A. iiii. et Eutychiano v. c. Coss.

Vt erogationis faciendæ pittacia siue breues conficiantur, & ante indictionis principium ad sacra scrinia mittantur. Si quid amplius actuarij vel optiones à susceproribus acceperint, de eo vt teneantur in duplum, susceptoribus culpæ nihil detur. De optionibus diximus satis *l. 7. ℥. de exact. trib.* Huic annonarum diuisioni aderant actuarij, optiones & suscribendarij. scripta vero fuit hæc lex ad præfect. prætorio, vt Acc. notauit, & Græci.

X. Idem AA. Eutychiano p. p. Iubemus per omnes prouincias cunctis numeris ac militibus à Nouembri mense de nouellu vino annooam dari, quoniam veteris dispendiosa videtur erogatio. Dat. x. kal. Iun. Honorio A. iv. et Eutychiano v. c. Coss.

Vt à Nouembri mense militibus detur nouum vinum, quod veteris diuisio carior sit.

XI. Idem AA. Provincialibus Prov. Proconsularis. Opinatoribus, id est, exactoribus militaris aooonæ nullum sit cum prouinciali commercium: ita vt à iudicibus vel officio prouinciali omnis summa debiti postuletur, intra anni spatium conferenda. Dat. Prid. April. Med. Vincentio et Fravitto Coss.

Opinatores non exigunt, sed imminent iudicibus. Scripsi de hac re satis in *l. 7. ℥. de exact. trib.* Prouincia proconsularis in inscriptione accipitur pro Africa, *l. vlt. C. Theod. de tyr. l. 13. C. Th. de ind. deb.*

XII. Idem AA. et Theodosius A. Anthemio p. p. Septem dierum per quos resistentes tribuni emolumenti gratia solemniter stellaturæ nomine consequuntur species, non aliter adærentur, nisi vt in foro rerom vænalium distrahuntur. Dat v. Id. Apr. cp. Arcadio A. vi. et Probo v. c. Coss.

Valde ad hanc legem pertinet Lampridij & Spartiani locus, quem Aleiatus adfert. Nam ex eis liquet tribunos à militibus stellaturas accepisse. quod etsi improbarint Alexander & Niger, hæc lex non improbat. Cousistebant stellaturæ in annonis dierum septem aut earum pretio. Rem igitur tenemus. ratio nominis stellaturæ ignota est. Rem quoque ipsam clare demonstrat in Cod. Theodosij hæc Honorij & Theodosij Constitutio ad eundem Aothemium: *Si quas sub gratia donationis à militibus auferunt, quam merentur, annonas, duces seu tribuni iuxta nummaria defixa pretia sine vlla dubitatione percipiant.* Munera varis nominibus prætexuntur, alij sportulas vocant, alij eulogias, alis stellaturas, forsitan à mittendo. Resistentes autem in hac lege, id est in præsenti constituti tribuni.

XIII. Impp. Honorius et Theodosius AA. Anthemio p. p. Lege repetita censemus, vt si quis interclusam specierum exactionem refricare tentauerit, vel adærationes statutas ausus fuerit immutare, tam vir spectabilis dux ceotum libratum auri, quam eius etiam officium pari condemnationis summa quatiatur, adiecta sacrilegij pœna quæ diualium scitorum violatores palam insequitur. Dat. x. kal. Apr. cp. Honorio viii. et Theodosio iii. AA. Coss.

Adæratio est taxatio pretij, Græci ἀπαργυρισμὸν vocant, vt *Nov. 43 & 130* quoties pro annonis militibus pecunia datur, quæ ærariæ dicuntur annonæ *l. 14 & 15. ℥.* vt ærariia ratio Ciceroni. Id vero iure fit. nec obstat *l. 7. ℥.* si recte intelligatur. Semel autem pro annonis constituta adæratione, non iam annonæ ipsæ, sed pretia duntaxat præstari debent. Scio pertinuisse hanc legem ad Palæstinas & ideo duci Palæstinæ & officio eius pœnam indicit si semel statutam adærationem immutariot.

XIV. Idem AA. Constantio Magistro militum. His scholaribus, quibus laborum intuitu regendos numeros dedimus, de ærariis annonis singulos solidos per opinatores, caballationis quoque rationem pro administrato tempore debitam, quandu militibus erogatur, sine mora præberi oportet: vel si quis eorum antequam accipiat, in fata concesserit: quod ex vtraque causa ei debebatur, heredibus eius restitui. Dat. xiii. kal. Dec. Constantio et Constante vv. cc. Coss.

Vt scholares facti militum tribuni solitas consequantur annonas & capitatiooes, & debitas transferant in heredes.

XV. Idem AA. Asclepiodoto p. p. Annonas omnes, quæ vniuersis officiis atque sacri palatij ministeriis, & sacris scriniis, ceterisque cunctarum adminiculis dignitatum adsolent delegari, quasque hi, qui ad earum exactionem mittuntur, pro cupiditate & libidine sua grauiter ex prouincialium visceribus eruebaut: ad similitudinem militum, quibus æratiæ præbentur annonæ, adærari præcipimus: vt omnibus supra designatis emolumeota debita in pretiis disposito tui culminis pro publica vtilitate taxatis præcipiat erogari. Dat. xvi. kal. Mar. cp.

ASCLEPIODOTO ET MARINIANO COSS.

Hæc lex exemplo militum præcepit ministerianis militantibus in sacris scrinijs & vniuersis officiis dignitatum, quæ adminicula vocat, vt *Nou. Valent. de ind. rel.* annonas adæratı, id est, ἀπαργυρίζεσθαι. Eodem verbo vsus est Ammianus Marcellinus lib. XXXI. *In adærantibus reliquorum debitis non molestus.* Sic veteres libri. Constantinus 2. Epit. tit. 5. ἀπαργυρίζεσθαι λειτουργίαν, τουτέστιν ἀντὶ τῆς λειτουργίας ἢ τὸ ἐργάζεσθαι αὐτὴν, διδόναι χρήματα.

XVI. IMP. ANASTASIVS A. LONGINO MAGISTRO EQVITVM AC PEDITVM. Iubemus per hanc diuinam dispositionem eos, quibus ex officio tuæ sublimitatis militarium meritorum seu cuiuslibet præstationis committitur erogatio, in primis iurare pro iustitiæ ratione iniunctam sibi sollicitudinem peracturos, & secundum præsentem saluberrimæ nostræ dispositionis obseruationem solatium (sicut dictum est) publicum erogator manu sua sine vllo dolo & fraude singulis militibus enumeret, quatenus vnusquisque miles accepto per suam manum solario, ipse cum actuario de negotiatione actuariis permissa secundum rationem agat iustitiæ. Hoc videlicet obseruando, vt pro singulis solidis actuario, siue statim, siue vnum duosve, seu amplius annos restitutum fuerit debitum, minus quidem vno tremisse pro temporis scilicet breuitate pacisci liceat: amplius autem quam vnum tremissem nullus actuarius pro quoquo tempore seu annorum spatio pacisci penitus permittatur: nec vlla possit actuarius machinatione pro temporis prolixitate vnius quantitatem tremissis excedere. Si qua tamen inter actuarium & militem super pactione vel negotiatione tempore erogationis emerserit dubitatio: iubemus eidem militi dandas pecunias ab erogatione principis dari, & secundum hactenus obseruatam consuetudinem easdem pecunias vel ab erogatore vel ab actuario retineri, quatenus causa apud deuotissima principia propositis sacrosanctis scripturis inter actuarium & militem tractetur: vt ex omni parte miles nullum damnum sub quacunque occasione, præterquam id quod eum ex iusta & permissa actuarus negotiatione deberi constiterit, patiatur. Super his vero quos datis forte commeatibus abesse contigerit, hæc volumus obseruari: vt pecuniæ, quæ erogandæ sunt, vsque ad triginta milites, quos tantummodo datis commeatibus dimitti sacra constitutio continet, apud deuotissima principia sequestrentur, illorum scilicet tantummodo militum, quorum intra triginta commeatales viros constitutorum actuarius tempore erogationis pittacia, vtpote habita super pactione, protulerit: quatenus cum iidem redierint milites, causa apud deuotissima principia secundum præfatum modum tractata, vtriusque partis indemnitati similiter consulatur: non danda pro tempore tribuno licentia, triginta viris amplius sub commeatus occasione dimittere. Sin vero saluberrimam constitutionem offerendo amplius, quam triginta viros datis commeatibus tribunus dimittere ausus fuerit: pecunias quidem, quæ post præfatorum triginta virorum numerum per commeatus dimissis militibus erogandæ fuerant, publicæ rationi erogator non dubitet reportandas. Sciat vero tribunus præter iam constitutas super huiusmodi facinore interminationes, sese de propriis facultatibus singulis militibus, quibus vltra numerum triginta virorum sub nomine commeatuum eos dimittendo causa non consequendi publica solatia dederit, quidquid ob iniquam dimissionem amiserint, soluturum, nec prius idem tribunus ab eodem discedat numero, nisi omnes huiusmodi milites, id est, quos post permissam triginta virorum quantitatem commeatus nomine dimiserit, indemnes in hac parte atque illæsos reddiderit. Hoc etiam adiiciendo, vt sub gestorum testificatione tam decem ex deuotissimis principiis, primates eorum videlicet, quam vnusquisque caput scholæ iuratus deponat sub præsentia sua rem (sicut superius depositum est) fuisse subsecutam, & sub obtutibus suis vnumquemque militem solatium suum manu sua ab erogatoris dextera suscepisse. & huius gesta, relatione à viro clarissimo tribuno vel deuotissimis principiis intra tres menses, ex quo profectus fuerit, numerandos, mittenda ad nostram referat pietatem. Hoc videlicet ante omnia curando, vt pro tempore erogator, postquam datæ fuerint ex publico pecuniæ, intra duos vel tres menses seu quatuor, pro qualitate scilicet spatiorum, commissam sibi sollicitudinem erogationis non dubitet faciendam, vel si vlterius apud se pecunias publicas differendo erogationem ausus fuerit retinere: sciat se modis omnibus damnum, quod ex negotiatione miles sustinuerit, ex propriis facultatibus militibus soluturum. Scientibus his qui præfatæ dispositionis obseruantiam, siue in differenda vltra sigillatim definitum temporis spatium erogatione, siue in qualibet alia parte, fuerint egressi, non solum sese militiæ cinguli amissionem, verum etiam facultatum quoque suarum publicationem pro tanto subituros flagitio: & insuper erogationum quoque sollicitudinem ab officio tuæ celsitudinis, si imperatoria fuerit violata dispositio, ad alios transferendam. Si vero idem officium, simul atque huiusmodi fuerit à quolibet facinus perpetratum, ad notitiam nostræ mansuetudinis, vel certe ad scientiam illustrissi-

mæ magisteriæ referre curauerit potestatis, vt eiusdem apparitionis periculo tale flagitium principales minime possit aures latere: quatenus ex omni parte eodem delicto reuelato, quicunque saluberrimas nostræ pietatis ordinationes ausus fuerit violare, interminatas minime possit pœnas euadere: ita vt singulis militibus, qui non obseruato in eorum persona tenore rectæ dispositionis læsi fuerint, liceat sacratissimum nostrum per vnum forte vel etiam binos milites pro omnibus verba facturos petere co.. itatum, & porrectis precibus, quod contra nostram dispositionem passi sunt, approbare: eoque facto statutis violator imperatoriæ dispositionis suppliciis percellatur. Illud præterea omnibus modis obseruari decernimus, vt erogator omnes pecunias, quæ mortuis militibus vsque ad diem mortis eorum debitæ fuerant, secundum iam datam diualem dispositionem vxoribus vel liberis eorum non dubitet ministrandas.

Lex ostendit susceptorem & erogatorem militaris annonæ siue æris, esse ex officio magistri militum, & de manu sua in manum militibus stipendia persoluere. ac si quid ante actuarius qui numeri rationes tractat, militibus dederit pro mutuo, id est, pecuniam vel species id tempore erogationis recipit, & ex pacto in singulos solidos tremissem, id est, solidi tertiam partem (Tremisses à Seuero formatos Lampridius scribit) non amplius, & non in annos, sed in tempus omne dilatæ promutui solutionis. De pactione habita inter militem & actuarium si sit quæstio, ab erogatore pecunias deponi apud principia, ibique rem iudicari, & non, inquit, secundum hactenus obseruatam consuetudinem easdem pecunias vel ab erogatore vel ab actuario retineri. Negate lego vt Græci, *καὶ μὴ ὑπὸ τῶν μέχρι τῶν συνηθειῶν*, &c. Fit etiam ab erogatore depositio apud principia, quoties milites per commeatum absunt. Non possunt abesse plures quam triginta, id est, commeatum pluribus dare tribunus non potest, vel si dederit, qui supra hunc numerum fuerint, stipendiis erogandis expunguntur, indemnitas eis tamen ex tribuni facultatibus præstatur. Additur vt erogationis factæ gesta conficiantur testato x. principiorum primatibus, & capite scholarum, si scholaribus facta sit erogatio, deponente de manu in manum erogationem factam. Marcellinus xxv. *Milites aduentare, quos capita scholarum ordo castrensis vocat.* Et ex mora erogatoris damnum quod militi contigerit ob pactionem siue contractum habitũ cum actuario, vt erogator agnoscat. Et vt mortuo milite debitum stipendium erogator vxori vel liberis persoluat, vt *l. 14. §.* Cur non totius anni, vt alias fieri ostendimus, *l. 4. §. de dom. & prot.* an quia militibus stipendia in annos non constituuntur, sed vt quisque militiæ onus subierit? Paulo ante finem vbi erat scriptum *commeatum*, emendaui, *comitatum*, ex Græcis & ex Latinis manuscriptis.

XVII. Idem A. Arcadio P. P. Cum sæpe contingit propter quasdam maximas & inexcusabiles rationes quibusdam ad custodiam vel aliam huiusmodi causam milites deputari, vel etiam iam deputatos esse, & non conuenit hoc modo publicum aliquod damnum seu dispendium sustinere: iubemus, si qui fortissimi milites ex quocunque numero curiis, vel quibusdam corporibus, vel sacrosanctis ecclesiis, vel aliis personis pro custodia (vt dictum est) vel talialia causa à nostro numine deputati sunt, vel fuerint: ne per eorum translationes circa annonarum vel capitum eis præbendorum erogationem, publicis rationibus quædam læsio ingeratur: eadem de proprio personam, seu etiam personas, cui vel quibus deputati sunt vel fuerint, hoc modis omnibus agnoscere. hoc tantummodo de publico pro iisdem annonis & capitu præbendo & imputando, quod in locis, ex quibus præfati milites perueniunt seu peruenerint, imputabatur: vel si antelatam præstationem supradictæ personæ recusauerint, eosdem milites non recedere de suis locis, vel eos qui recesserint, sine quadam mora ad ea redire. Hoc omnifariam custodiendo, vt nemo deuotissimorum militum, cuicunque personæ seu corpori sine speciali nostræ serenitatis iussione scriptis proferenda deputetur: officio tuæ celsitudinis, si hanc nostræ mansuetudinis formam, quoties super militibus quibusdam deputandis aliquid statutum fuerit, gestis insinuare, & quid eos, quibus dati sunt, prout nobis placuit, agnoscere oportet, itidem publicare minime curauerit: tam dispendium quodcunque publicum hac ex causa sustinuerit, ei de proprio resarcite, quam triginta librarum auri multam propter desidiam suam, imo magis conniuentiam dependere cogendo: rectoribus nihilominus prouinciarum, & apparitoribus eorum, si statuta nostra violauerint, seu violari concesserint, eiusdem condemnationis solutione percellendis.

Scopus constitutionis hic est, vt ne cui milites tuitionis vel alia causa deputentur sine principis iussu, & vt de publico non præstetur eis nisi annonæ & capita, quæ præstari solebant antequam cuiquam deputarentur: amplius si quo opus est, vt id illi quibus deputantur agnoscant, id est, fiscus. Desiderantur duæ Constitutiones, quarum sententiam subiiciam ex h. bιis *βασιλικῶν*

XVIII. Ἡ διάταξις κελεύει παρ' ἑτέρων ἐπὶ χεῖρας παραχρῆμα τίθεσθαι τὰ εἰς στρατιώτας δαπανώμενα, καὶ τιμωρεῖ ταῦτα τοὺς λοιποὺς αἰτίας τῆς δημοσίας περιβολῆς. οὐδὲ γὰρ χρὴ μόνας τὰς ἐκπομπὰς καταπτύεσθαι ἢ ῥαθυμεῖσθαι τὰ στρατιωτικὰ δαπανήματα. τοὺς δὲ ἄρχοντας, καὶ τὰς πόλεις, καὶ πάντα τὸν ἕτερον δημοσιεύοντα, εἰ τι παραβαθῇ τῶν θεσπισθέντων, καὶ τὰ χρήματα παρέχειν οἴκοθεν τοῖς στρατιώταις, καὶ πρόστιμον ἑκατὸν λιτρῶν χρυσίου δικαιζομένων.

Constitutio iubet vt in regionibus retineantur in primis ea quæ militibus eroganda sunt, atque ita procedant reliquæ caulæ fisci. Nec enim oportet solas transmissiones vrgere, & erogationes militares negligere. Et si hanc constitutionem præsides violarint, aut municipia, vel quilibet alius tractator publicorum, vt de suo militibus pecunias exsoluant, & hoc amplius mulctam centum librarum auri.

XIX. Ἡ διάταξις κελεύει ἵνα ἐὰν στρατιῶται ὑφεστῶτες μὴ ὦσιν ἐν ταῖς οἰκείαις ἀγγαρείαις, ἀλλ᾽ ἢ εἰς βοήθειαν ὑφειλήθησαν προσώποις τισίν, ἢ κατὰ ἄφεσιν ἀπελύθησαν, μὴ λαμβάνειν τὰς ἀννώνας αὐτῶν τὸν ὑπομνηματοφύλακα ἐν εἴδει, διὰ τὸ μὴ φθείρεσθαι, ἀλλ᾽ ἐν χρυσῷ διατιμωμένου τοῦ εἴδους κατὰ τὴν ὅρκον προεχομένην παρά τε τῶν τριβούνων, καὶ τῶν βικαρίων, καὶ τῶν δομεστίκων, καὶ ὑπομνηματοφυλάκων, καὶ ὀπτιόνων, οὐδὲν ἧττον καὶ μετὰ τὸν ὅρκον λογοθετουμένων, καὶ εἴπερ ἂν εὑρεθείησαν ψευσάμενοι ἐν διπλῷ καταβαλλόντων· εἰ δὲ καὶ στρατιώτης ἐξαργυρισθῆναι βουληθείη τὰς παρεχομένας αὐτῷ ἀννώνας, λήψεται τὰ χρήματα κατὰ τὴν τράπεζαν. εἰ δὲ τὸ εἶδος λαμβάνει, λήψεται τὸ ἐν τῇ χώρᾳ χορηγούμενον κατὰ δοκιμασίαν τοῦ θεοφιλεστάτου τῶν τόπων ἐπισκόπου, καὶ τοῦ λαμπροτάτου ἐκδίκου τῆς πόλεως· εἰ δὲ καὶ ὁ ὑπομνηματοφύλαξ ἀγοράσοι παρὰ στρατιώτου τὰς ἀννώνας αὐτοῦ, καὶ αὐτὸς λαμβάνει αὐτὰς παρὰ τοῦ συντελεστοῦ ὡς ἐκχωρήσαντος αὐτῷ, πάλιν κατὰ τὴν τράπεζαν λαμβανέτω αὐτὰ εἰ μὴ παρὰ τὸ εἶδος βούλεται ὁ συντελεστὴς προσαγαγεῖν. εἰ δὲ καὶ οἱ συντελεσταὶ βουληθεῖεν ἑκουσίως πωλῆσαι τινα τοῖς στρατιώταις, οὐ κωλυόμεθα τοῦτο γίνεσθαι, εἰ καὶ μέλλουσιν ἐκ τούτου κερδαίνειν ἥττονα ποσότητα εἰδῶν παρέχοντες αὐτοῖς παρὰ τὴν δημοσίαν τράπεζαν· μὴ ἐξέστω δὲ τοῖς πολίταις ἐκ τούτου βλάπτειν τὸν συντελεστὴν ἵνα ἐὰν αὐτοὶ κακῶς συμφωνήσωσιν ἀναγκάζωσι τὸν συντελεστὴν καθὼς συνεφώνησε παρασχεῖν τὰ εἴδη. εὑροῦσα δὲ ἡ διάταξις ὅτι καί τινες τῶν χαρτουλαρίων τῶν γενναιοτάτων ἀριθμῶν, ἤτοι φοιδεράτων συνωνοῦνται ἑαυτοῖς σῖτον, ἵνα τὸ μὲν δημόσιον δίδωσιν αὐτοῖς κατὰ τὴν τράπεζαν τὰ τοῦ σίτου τιμήματα, αὐτοὶ δὲ ὡς προηγορακότες εἴδη κερδαίνουσι, κελεύει ἡ διάταξις μηδένα συντελεστὴν ἄκοντα ἀπαιτεῖσθαι παρέχειν αὐτοῖς συνωνήν· εἰ δὲ ἑκουσίως πωλήσαι, ζητήσῃ τις αὐτοῖς μὴ ὑπερβαίνειν αὐτοὺς τὰ τιμήματα τῆς τραπέζης εἰς τὴν ποσότητα τὴν μέλλουσαν λόγῳ ἀννώνων τοῖς στρα-

A τιώταις χορηγεῖσθαι· εἰ γὰρ ἔξωθεν ἑτέραν ποσότητα βουληθῇ ἀγοράσαι, τότε κεκώλυται πραγματεύσασθαι, ὡς καὶ πᾶς στρατιώτης. Ταῦτα δὲ πάντα δείκνυσι μέλλοντα γίνεσθαι ἀναψηλαφήσεις ἀναγκάζουσα πάντα ἄνθρωπον τὸν ὁπηνίκαποτε ψευσάμενον σφετερισάμενον διπλάσιον καταθεῖναι, ἵνα τὸ μὲν ἁπλοῦν λάβῃ ὁ ἐκδικηθείς, τὸ δὲ ἕτερον ἁπλοῦν τὸ δημόσιον· πάντες δὲ οἱ στρατιῶται προσαπαιτούμενοι παρὰ τοῖς πᾶσιν εἰ ἐξ-
B αργυρισμῷ, λαμβανέτωσαν τὰς ἰδίας ἀννώνας κατὰ τὸν ἐξαργυρισμὸν τῆς τραπέζης. ὁμοίως δὲ καὶ τοὺς κεφαλιτίωνας, καὶ μὴ ζητείτωσαν τὰ εἴδη, εἰ μὴ ἑκὼν ὁ συντελεστὴς ταῦτα καταβάλοι, τοῦ παραβαίνοντος τί ποτε τῶν προειρημένων τολμῶντος μέγιστον κίνδυνον ὑφορωμένου, εἴτε τριβοῦνος, εἴτε βικάριος ἐστίν, εἴτε δομέστικος, εἴτε ὑπομνηματοφύλαξ, εἴτε ὀπτίων, εἴτε πρῶτος ἀριθμοῦ, εἴτε ταξεώτης τοῦ στρατηλάτου, ἐὰν συμβῇ τί ποτε παρὰ τὸ ἀληθὲς γενέσθαι, καὶ μὴ παρα-
C χρῆμα δηλωθῇ, καὶ ἀνασταλῇ. ἡ γὰρ ἀναψηλάφησις πάντα τὰ παρὰ τὴν διάταξιν γινόμενα ἀπελέγξει.

Constitutio iubet si milites propriis angariis minime dant operam personis quibusdam auxilij gratia deputati, vel per commeatum dimissi, vt actuarius eorum stipendia in speciebus non accipiat, ne corrumpantur, sed in auro, facta specierum æstimatione secundum rationem mensæ, & iureiurando præstito à tributis & vicariis, & do-
D mesticis, & actuariis, & optionibus, à quibus etiamsi iusiurandum dederint, ratio postea nihilominus, & si qua in re peierasse inueniti fuerint, duplum exigetur. Sed & si milites adærari sibi velint annonas, eandem in pretio rationem mensæ seruari: si species dari, vt eas accipiant quas regio parit arbitrio religiosissimi Episcopi & clarissimi defensoris ciuitatis. Rursus si actuarius à milite emerit annonas eius & eas accipiat à collatore quasi sibi concessas, ratione mensæ seruari, nisi malit collator species ipsas inferre. At si velint sua sponte collatores vendere quædam mili-
E tibus, id non prohibemus, etiamsi ex eo lucrum facturi sint minorem specierum quantitatem præbentes, quam exigat ratio mensæ publicæ. Ne tamen ea propter liceat ciuibus lædere collatorem, puta si curia siue ciuitatis cum milite perperam conuentionem inierit præbendarum specierum, ne cogatur collator secundum eam conuentionem species inferre. Quia vero plerique ex chartulariis fortissimorum numerorum vel fœderatorum coëmunt sibi frumentum

pretia à fisco accipientes iuxta nundinationem quæ mensa continetur, sibi autem quasi iam ante comparatas species retinentes, ideo iubet constitutio ne quis collator inuitus eorum coëmptioni parere cogatur. Sed si quis sua sponte eis vendere velit, ne excedant illi pretia mensæ in quantitate ea, quæ annonarum nomine militibus præbenda est. Nam etiam extrinsecus quantitatem specierum eo pretio emere prohibentur sicut milites. Quæ omnia demonstrabit futura retractatio, quæ quantum apparuerit sibi quemque vindicasse, in tantum damnabitur in duplum, ita vt simplum fiscus habeat, simplum actor. Omnibus quoque militibus personis quibusdam deputatis secundum rationem mensæ adærentur annonæ & capita, nec petantur species nisi à volente: eo qui quid ante dictorum temerate ausus fuerit maximum periculum subituro, siue tribunus sit, siue vicarius, aut domesticus, aut actuarius, aut optio, aut numeri princeps, aut officialis magistri militum, si quid horum contigerit non bona fide tractari, & id confestim minime denuntiauerit. Retractatio enim quicquid aduersus constitutionem acciderit coarguet & indicabit.

De excoctione & translatione militarium annonarum.

Tit. XXXVIII.

I. IMpp. Arcadius et Honorius aa. Stilichoni Comiti et Magistro vtriusque militiæ. Opinatores quibus species in diuersis prouinciis delegantur, contra omnem consuetudinem nullis consistentibus familiis excoctionem panis efflagitant. Illustris igitur auctoritas tua nouam vsurpationem congrua auctoritate repellat: vt cum opinatores in prouinciis delegantur, vetus consuetudo seruetur. Dat. Id. Septembr. Mediol. Theodoro v. c. Cos.

Opinatores exigunt annonam militarem vel imminent iudicibus, *l.* xi. §. *tit. prox.* Excoctionem panis non exigunt vbi nullæ familiæ consistunt.

II. Idem aa. et Theodosius a. Adriano p.p. In excoctione buccellati, quod deuotissimis militibus conuenit præparari, in translatione etiam annonę nullius excipiatur persona: videlicet, vt ne nostra quidem domus habeatur ab his immunis. Et si quispiam (quod non opinamur) implere quæ sunt præcepta neglexerit: in procuratorem eius seuerissime vindicetur: ita vt si huiusmodi contumaciæ dominum conscium esse constiterit, quadruplum id quod pro eius capitatione poscitur, posthabita dilatione soluatur. Dat. ix. kal. Apr. Romæ, Honorio a. vi. et Aristeneto Coss.

Vt nullius familia excusetur ab excoctione panis militaris, vel translatione annonæ: In procuratorem grauiter animaduerti: Dominum contumaciæ procuratoris conscium in quadruplum damnari.

De militari veste.

Tit. XXXIX.

I. IMpp. Valentinianus et Valens aa. Auxonio p.p. Omnem canonem vestium ex kalendis Septembris, vsque ad Kalendas Aprilis nostris largitionibus tradi præcipimus: proposita pœna rectori prouinciæ, vel eius officio condemnationis, quæ tuæ iustitiæ videbitur. Dat. xiv. kalen. Dec. Marcionopoli Valentiniano et Valente Coss.

Docet quo tempore canonem vestium militarium inferri oporteat. De earum susceptore est *l.* 14. §. *de suscept.*

II. Impp. Valens, Gratianus, et Valentinianus aaa. Modesto p.p. Prouinciæ Thraciarum per viginti iuga seu capita conferant vestem. Scythia & Mysia in triginta iugis seu capitibus interim annua solutione dependant. Per Ægyptum & Orientis partes in triginta terrenis iugis, per Asianam vero & Ponticam diœcesim, ad eundem numerum in capitibus seu iugis annuæ vestis collatio dependatur: ita vt per Orientem prouinciæ in titulo auri comparatitij, quod per iugationem redditur, compensationis gratia perfruantur) exceptis Osroëna & Isauria. nam eas demum constat aurum comparatitium minime redhibere. Dat. v. Id. August. Hierapoli, Gratiano a. iv. et Merobaude v. c. Coss.

Scripta est ad præfectum prætorio Orientis, sub cuius dispositione sunt diœceses quinque, quas recenset, Oriens, Ægyptus, Asiana, Pontica, Thracia, *l.* 1. §. *vt nemo ad suum pat. l.* 10. §. *de num. act.* Iii Thracia in xx. quæque iuga & capita vestes militares conferuntur, excepta Scythia & Mysia, quæ in xxx. In Oriente id est proprium, vt vestium adærationem eius diœceseos prouinciæ præstent in auro, excepta Osroëna & Isauria, quod comparatitium dicitur, quia ideo confertur vt vestes militibus emantur, sicut Vegetius scribit, si tributa deficiant procogato auro comparanda esse omnia

III. Impp. Arcadius et Honorius aa. Marciano Com. s. l. Fortissimis militibus nostris per Illyricum non binos tremisses pro singulis chlamydibus, sed singulos solidos dari præcipimus. Dat. xvi. kal.

FEBR. CP. ARCADIO IV. ET HONORIO III. AA. COSS.

Vt in Illyrico, quod duas habuit diœceses, Macedoniam & Daciam, militibus singulæ chlamydes à prouincialibus conferendæ singulis solidis adærentur, non binis tremissibus.

IV. IMPP. HONORIVS ET THEODOSIVS AA. ASCLEPIODOTO P. P. Militaris adæratio vestis à collatoribus exigatur, sacratissimis videlicet largitionibus inferenda: ita vt quinque eius partes fortissimis militibus erogentur in pretio, sexta vero precio à gyneciariis clementiæ nostræ absque vlla ipsorum, vel publica incommoditate pro eadem contextione suscepta, iunioribus gregariisque militibus in ipsa, quam maxime eos desiderare constiterit, specie præbeatur. DAT. VII. KAL. IO. MART. ASCLEPIODOTO ET MARINIANO COSS.

Adæratio vestis largitionibus sacris infertur, vt l. 1. 5. ita quinque eius partes militibus erogentur in nummis, sexta in vestibus à gynæciariis præstetur iunioribus gregariisque, id est, tyronibus. & addunt Græci rationem, τοτε γὸ οἱ νεωτεροι ἀρχεια. Sic in loco Hieronymi à me citato ad *l. 1. de .gen. in reb.* Tyro & gregarius miles pro eodem dicitur. & iuniores sæpe in C. Th. qui & caligati. Vel si Cedrino scilicet credimus, iuniores sunt à Iunio Balbo patre Gordiani III. instituti scholares.

De metatis & epidemeticis.

TIT. XL.

METATA sunt hospitia quæ superuenientibus militibus vel aliis personis prouinciales præbent. Epidemetica sunt pretia quibus se redimunt onere hospitum suscipiendorum, quæ abrogantur *Nou. 129. & 134. & l. vlt. hoc tit.*

I. IMPPP. VALENTINIANVS, THEODOSIVS ET ARCADIVS AAA. THEODOTO MAGISTRO OFFICIORVM. Si quis mensorum nostrorum manum, qua deputatas singulis quibusque domus enotant, & postibus hospitaturi nomen adscribunt, delere non dubitauerit: ad instar falsi reus ex hac auctoritate teneatur. DAT. VI. KAL. NOV. CP. DN. THEODOSIO A. III. ET ABVNDANTIO V. C. COSS.

Metatores vulgo dicuntur qui præparandi & enotandi hospitij gratia procurrunt. Optatus Afer lib. 3. *Cum ante venturos milites metatore, vt fieri solet, mitterentur.* Sudas: Μετάτωρ ὁ προαποστελλόμενος ἄγγελος πρὸ τοῦ ἄρχοντος. Hac *lege & seq. & l. 5.* vt emendauimus mensores appellantur, & horum manum qui delet, tenetur pœna legis Corneliæ de falsis. Metatores pro hospitibus, *l. 9. hoc tit.*

II. IMPP. ARCADIVS ET HONORIVS AA. OSIO MAGISTRO OFFICIORVM. In qualibet vel nos ipsi vrbe fuerimus, vel hi qui A nobis militant, commorentur: omni tam mensorum, quam etiam hospitum iniquitate submota, duas dominus propriæ domus, tertia hospiti deputata, eatenus intrepidus ac securus possideat portiones, vt in tres domo diuisa partes, primam eligendi dominus habeat facultatem: secundam hospes, quam voluerit, exequatur: tertia domino relinquenda. plenum enim æquitate atque iustitia est, vt qui aut successione fruitur, aut empto vel extructione gaudet, electam præcipue iudicio suam partem teneat & relictam. Ergasteria vero, quæ mercimoniis deputantur, B ad prædictam diuisionis iniuriam non vocentur: sed quieta sint & libera, & ab omni hospitum iniuria defensata, solis dominis conductoribusque deseruiant. Sane si stabulum (vt adsolet) militari viro in tertia domus parte defuerit: id ex ergasteriis, nisi id dominus qualibet occasione prouiderit, pro animalium numero, vel domus qualitate deputabitur. Illustribus sane viris non tertiam partem domus, sed dimidiam hospitalitatis gratia deputari decernimus: ea dumtaxat conditione seruata vt alter ex his quilibet quive C maluerit diuisionem arbitraria æquitate faciat, alter eligendi habeat optionem. & firmissimum perpetuo quod iussimus perseueret: ita vt XXX. libras auri, qui illustri sunt præditi dignitate, fisco nostro se illaturos esse cognoscant: ceteri vero militia sciant se esse priuandos, si generale præceptum amplius vsurpando, quam iussimus, repræhensibili temeritate violauerint. DAT. VIII. ID. FEB. CP. HONORIO IV. ET EVTYCHIANO COSS.

D Vt militibus petentibus metata, tertia tantum domus pars deputetur saluis officinis, nisi si stabulo tertia pars careat: illustribus viris dimidia.

III. IDEM AA. VINCENTIO P. P. Cunctos iudices scire volumus à prætoriis ordinariorum iudicum, his præsentibus, abstinendum. DAT. XVI KAL. FEB. MEDIOL. STILICHONE ET AVRELIANO VV. CC. COSS.

Prætoria præsidum ab onere metatorum excusantur, si præsentes sint & alij superueniant.

IV. IDEM AA. ÆMILIANO MAGISTRO E OFFICIORVM. Fabricensium domibus vbique constitutis omnem molestiam hospitum præcipimus amoueri: quo & Antiochiensibus, & ceterarum ciuitatum fabricis similis domorum excusatio præbeatur, absente scilicet sacro comitatu. DAT. XI. KAL. FEB. CP. STILICHONE ET AVRELIANO COSS.

Codex Theodosianus ostendit hanc legem pertinuisse ad fabricas Orientis, quæ erant Antiochiæ, Damasci, Ædessę, Irenopoli, quarum omnium ciuitatum fabricensibus excusatio datur ab onere metatorum, siue recipiendi hospitis, absente sacro comitatu. Et

ideo recte Græci adiiciunt hoc loco: τὸ δὲ ἰνέργε πάλιν λέγεται περὶ δαμασκοῦ καὶ εἰρηνοπόλεως.

V. Impp. Honorivs et Theodosivs AA. Ioanni P. P. Deuotum poſſeſſurem ab omni inquietudine liberamus. Primo omnium igitur ad nullum prædium publicum vel priuatum domus noſtræ, vel cuiuſcunque iuris nullus menſor accedat, ſi à quoquam fuerit deſtinatus. licentiam enim domino, actori, ipſique plebi ſerenitas noſtra commiſit, vt eum qui præparandi gratia ad poſſeſſionem venerit, expellendi habeat facultatem: nec crimen aliquod pertimeſcat, cum ſibi arbitrium vltionis ſuæ ſciat eſſe conceſſum: recteque ſacrilegium prior arceat, qui primus inuenit. Adminiſtrantem vero, eiuſque officij proceres, quorum præcepto inhibitam perſonam ad agrum aliquem deſtinauerit, in tempus proſcribi debere cenſuimus. Solam ſane hoſpitalitatem ſub hac obſeruatione concedimus, vt nihil ab hoſpite, quod vel hominum vel animalium paſtui neceſſarium creditur, poſtuletur: omniumque ſit acceleratum iteratque continuum, nec vlli liceat reſidere, ne diuturnitas commanentium vlla ex parte prædium vexet. Decem etiam librarum auri multa ferietur quiſquis adminiſtratur, togatus, apparitor vllus, vel militans, vel iter agens, vllo in loco aliquid ab hoſpite poſtulauerit. intantum enim inhiberi ſceleratum morem iubemus, vt ipſis quoque præbentibus impunitum eſſe non patiamur, ſi quid ſponte contra præceptum noſtrum probati fuerint obtuliſſe. Dat. Prid. Id. Ivn. Rav. post cons. Honorii IX. et Theodos. V. AA.

In ciuitatibus domus ſuſtinent metatorum onus, non etiam in agris prædia, ſed per ea tantummodo militibus aut præſidibus celeriter tranſeundi ius eſt, neque annona, neque capito vllo à poſſeſſoribus exacto. Emendaui in contextu, *adminiſtrator, togatus, apparitor vllus*, cum antea male legeretur, *erogator*. Togatus, id eſt, patronus cauſarum, ſiue συνήγορος, vt Græci interpretantur. Mallem etiam pro, *iter agens*, *inter agens*, vt dixi *l. 2. ꝟ. vt dig. ordo ſeru.* Defenſio hac lege permittitur poſſeſſoribus aduerſus vim & iniuriam menſorum. quo argumento male quidam ex cauſis legitimis domino etiam dant ius expellendi conductores ſine iudice.

VI. Idem AA. Adriano Proc. Africæ. Hoc proſpectum eſt, vt infauſta hoſpitalitatis præbitio tolleretur, nec balneum quiſquam à domino ædium poſtulet. Dat. v. Non. Mar. Rav. Constantio et Constante Coss.

Tollitur infauſta hoſpitalitatis præbitio, vt ſi ab hoſpitibus petantur ſcorta, vel vt Græci interpretantur, ſi id petatur vt hoſpites ſtrigillent equos, vel portent σάγαρα. Tollitur & balnei petitio. In C. Th. ita erat ſcriptum, *nec priuatum quiſquam à domino ædium poſtulet.* Priuatum Tribonianus interpretatus eſt balneum. quæ vox non dubito quin alijs in auctoribus eodem ſenſu reperiri poſſit. Membrum pro cubiculo notum eſt in *l. 13. D. de man. teſt* vbi Græci κοιτῶνα interpretantur, *l. librorum de leg. 3.* Vtramque vocem retinuit lingua Gallica.

VII. Idem AA. Evstathio P. P. Deuotiſſimos milites ex procinctu redeuntes, vel proficiſcentes ad bella noui muri ſacratiſſimæ vrbis ſingulæ turres in pedeplanis ſuis ſuſcipiant. Dat. v. Non. Mar. CP. Honorio XIII. et Theodosio X. AA. Coss.

Pertinet hæc lex ad vrbem Conſtantinopolitanam, cuius alij fuerunt antiqui, alij noui muri à Theodoſio iuniore conſtructi curante Cyro P. P. de quibus *Nou. 39. & l. turres, ꝟ. de oper. publ.* & conſtituit vt milites à militia redeuntes, vel ad militiam proficiſcentes diuerſentur in pedeplanis turrium noui muri. Hæc vox, *noui*, deerat, quam reſtitui ex C. Th. & Græcorum metaphraſi, εἰς τοὺς πύργους τοῦ νέου τείχους Κωνσταντινουπόλεως ἐν τοῖς ἐπιπέδοις καταμένοντ.

VIII. Impp. Theodosivs et Valentinianvs AA. Helioni Magistro Officiorvm. Archiatros noſtri palatij, necnon vrbis Romæ, & magiſtros literarum pro neceſſariis artibus & liberalibus diſciplinis, necnon picturę profeſſores (ſi modo ingenui ſunt) hoſpitali moleſtia, quoad viuent, liberari præcipimus. Dat. XIV. Kal. Sept. Hierio et Ardabvre Coss.

Archiatri palatij ſacri & vrbis Romæ, ac profeſſores artium liberalium, & picturæ ingenui ab onere metatorum excuſantur. De picturæ profeſſoribus videnda *l. vlt. C. Th. de exc. artif.* De archiatris & profeſſoribus artiũ liberaliũ dictum eſt *ꝟ. de prof. & med.*

IX. Idem AA. Nomo Magistro Officiorvm. Omnes qui metata in ſuis domibus præſtant, ſiue hoſpitia præbuerint metatoribus, ſeu quolibet pacto ſatis eis fecerint: nullam vel penſionis, vel diſcuſſionis domus gratia moleſtiam ſuſtinere cogantur. Deinde neminem volumus cuiuſlibet loci vel ordinis, in hac florentiſſima vrbe dumum propriam excuſantem, metatum ſibi in alienis ædibus priuilegio militiæ vindicare. quod & in prouinciis obſeruari oportet. Ceteris veru, quibus illuſtris dignitas ſub cingulo vel citra cingulum pro ſuo ſolo honore delata eſt, excuſandarum ædium licentiam penitus denegamus. hoc iuris etiam in his præcipimus obſeruari, quos ipſa quidem adminiſtrationis conditio ſpectabiles nouit, honor tamen additus à noſtra liberalitate reddit illuſtres. ſciturisomnibus, quod ſi quis cum cingulo perfruatur, & excuſationem ita propriæ domus impetrauerit: vt à penſione etiam portionis tertiæ ſit immunis, & militiæ cauſa metatum alienis domibus ſibi crediderit vindicandum. ſiquidem honore præ-

dicus excusationis ius habeat, carebit legum A priuilegiis, quas fraudare conatus est. Si vero inter eos quibus nulla suffragatur dignitas, numeretur, centum librarum auri sacratissimis largitionibus pendendarum illatione mulctabitur. DAT. XVI. KALEN. FEB. CP. THEODOSIO ET VALENTINIANO AA. COSS.

Nouella est Theodosij de metatis, quam habemus integram, cuius sententia hæc est, vt qui metata vel epidemetica præstant, nullam domus gratia pensionem tertiæ partis vel discussionem sustineant. Vt in vrbe vel prouinciis qui domum propriam excusat, in aliena per causam militię metatum non quærat. Excusantur autem illustres qui te ipsa illustrem dignitatem gesserunt, non honorarij vel vacantes, non honorarij illustres, licet iure actæ administrationis spectabiles sint.

X. IMPP. VALENTINIANVS ET MARTIANVS AA.*. MAG. OFFICIORVM. Hac lege sancimus, vt si quis consularem ac patritiam meruerit dignitatem, tres domos proprias, dum superest, habeat hospitum immunitate securas. heredes vero eius, filij aut pater aut mater, nepotes, aut frater, aut soror, aut vxor, duarum domorum suarum excusatione potiantur. Si quis vero consulatu tantummodo gloriatur, duas semis domos suas immunes habeat. post fata vero eius memorati heredes vnam semis domum suam habeant nullis hospitiis prægrauatam. Pari priuilegio perfruatur cum memoratis heredibus, qui solius patritiæ dignitatis sine consulatu decoratur insignibus. Præfectorij vero, necnon & magistri militum duas domos suas habeant, quoad vixerint, hospitibus liberatas: heredes vero eorum memorati vnam defendant domum suam simili excusatione munitam. Magistri vero officiorum, vel quæstores vnam semis domum suam, quoad vixerint, habeant hospitum onere liberatam: heredes vero eorum prædicti vnam ab hospitibus iure defendant. Comites autem domesticorum & protectorum, & sacrarum largitionum, & priuatarum, & vir spectabilis primicerius notariorum, singulas domos suas ab hospitum grauamine, dum viuunt, gaudeant esse securas. memorati vero heredes eorum mediam partem vnius domus suæ sciant excusatione muniri: residuæ vero E partis dimidiæ tertiam portionem hospitibus deputandam esse cognoscant. Si qui illustres honorarias dignitates quascunque sine actu cælitus impetrauerunt: æquo animo suas domos hospitibus post hanc legem pandant pro tertia, quæ legibus præfinita est, portione: exceptis videlicet ergasteriis quæ in plateis vel angiportis esse noscũtur. Quod in omnibus domibus, quæ hospitales sunt, obseruari iubemus: ita vt nemo, vel ex sacro rescripto, vel ex diuina adnotatione, seu pragmatica sanctione, contra hanc legem vti possit excusationis auxilio: his omnibus, quæ per hanc legem constituimus, in hac æterna vrbe obseruandis.

Declarat quę in vrbe dignitates à metatis excusentur, & quot earum domus. Itaque ab eo quod traditur lege superiori de spectabilibus, excipiendi sunt primicerij notariorum, & ex lege sequenti decemprimi post primicerium. Et ab eo quod de illustribus honorariis, eorum ergasteria in plateis vel angiportis sita.

XI. IMP. ZENO A. ILLYRICIANO MAG. B OFFIC. Decem post primicerium tribunos, in domibus, quas in hac regia vrbe possident, metatorum iussimus vacationem mereri.

Sicut primicerius notariorum, ita & x. post primicerium tribuni notarij singulas ædes, vt Gręci interpretantur recte, in vrbe excusant à metatis, non omnes. Absurdum enim esset si vnam tantum excusaret primicerius, decemprimi omnes. Desideratur Constitutio Gręca, qua prohibentur Epidemetica, id est, adęrationes metatorum, de quibus initio *l. 9. s.*

XII. Αὐτοκράτωρ Ἰουστινιανός. Μηδεὶς ἄρ-
C χων ἐν τῷ περιοδεύειν ζητείτω προφάσει ἐπιδη-
μητικῶν, ἢ προφάσει ἀφοπλισμοῦ χρυσίον. εἰ δὲ
τοῦτο ποιήσει καὶ ἐκβάλλεται τῆς ἀρχῆς καὶ δη-
μεύεται καὶ ἐξορίᾳ διηνεκεῖ ὑποβάλλεται.

Ne quid præses dum per prouinciam oberrat, hac specie exigat à prouincialibus, ne illos hospitio grauet, vel vt eis habere arma concedat. Qui secus fecerit, vt dignitate bonisque ademptis exilio perpetuo damnetur.

Abrogantur ergo epidemetica, & occasione ἀφοπλισμοῦ, id est, ne priuatis auferantur arma, exactiones. in *Nov. 8.* ἀφοπλιστικὰ vocat, qui priuatis hominibus habere arma non concedunt. Fuit huius Constitutionis mentio *l. 26. s. de episcop. aud.*

De salgamo hospitibus non præbendo.

TIT. XLI.

I. IMPP. CONSTANTINVS ET CONSTANS AA. LEONTIO P. P. Ne quis comitum, vel tribunorum, aut præpositorum, aut militum nomine, salgami gratia, culcitras, lignum, oleum, à suis extorqueat hospitibus, sed nec volentibus hospitibus in prædictis speciebus aliquid auferant. Sed prouinciales sint nostri ab hac præbitione securi: comitibus, tribunis, vel certe præpositis, militibusque graui vexationi subiacentibus. DAT. ID. OCTO.*.

Salgami nomine scio significari conditas herbas, veluti enulam, brassicam, betam, quæ etiam hodie à Turcis condiri solent. Sed huius nominis obtentu

exigebant etiam transeuntes milites culcitras, ligna, oleum, quod hæc Constitutio tollit.

De commeatu.

Tit. XLII.

I. IMp. Constantinvs A.*. Ne cui liceat præpositorum, vel tribunorum cohortium, vel vicariorum, & familiarum eorum tempore expeditionis quocunque genere, cuiquam de militibus à castris atque signis, vel his etiam locis, in quibus pertendant, discedendi commeatum date. Si quis vero contra hanc legem facere ausus fuerit, & militem contra interdictum commeatum dimiserit eo tempore; in quo barbarorum incursio exstiterit: & tunc eum præsentes in castris atque apud signa milites esse debeant, quisquam absfuerit, capite vindicetur. Dat. iv. Kal. Mai. Severo et Rufino Coss.

Commeatus est abeundi licentia data militi ad tempus, puta his verbis apud Liuium xxx. Si quis vestrum suos invisere vult, commeatum do: primo vere adsitis edico. Difficile autem datur commeatus militibus, nisi causis iustissimis approbatis, vt Vegetius ait. Certe expeditionis tempore imminentibus hostibus non datur, nec vnquam amplius quam xxx. *l. 16 ℥. de erog. mil. ann.* qui Commentales dicuntur. Et Sudas Commentalem intellexit dum interpretatur *κομμάτων ἄδειαν λαμβάνοντα τῶ στρατιώτας*. Datur autem commeatus à Tribunis cohortium, aut præpositis militum, aut vicariis vel domesticis eorum, vel à principe. De his vicariis *l. vlt. ℥. de erog. mil. ann. l. 5 ℥. de iurisd. om. iud.* Vegetius III. *In sedibus*, inquit, *sub tribunorum aut vicariorum, necnon etiam principiorum ad omnem disciplinam arctissima seueritate teneantur.* De dato à principe Gregorius Nazianz. his verbis: *ἔστι μοὶ τὸ χρῆμα ...*

II. Imppp. Gratianvs, Valentinianvs et Theodosivs AAA. Syagrio Magistro Officiorvm. Quicunque de scriniis, aut agentibus in rebus, vel etiam ex officiis palatinis, his videlicet, qui sacratum & priuatarum remunerationum comitibus obsecundant, sex mensium spatium supra diem commeatus, aut iussionem euectionis absfuerit: is in inferiorem locum, quinque antelatis posterioribus deuoluatur. Is vero qui anni vacationem arbitratu proprio iudiciarij præcepti oblitus assumpserit: à decem post se militantibus transferatur, ac deinde cum iam aliquis desidia quadriennio officium proprium adire neglexerit, quadraginta de sequentibus postferatur. Qui vero nec post quadriennij quidem tempus: militantium non immerito matriculis auferatur. Dat. Kalend. Oct. Avxonio et Olybrio Coss.

A Datur commeatus non tantum militibus armatis, sed palatinis. Palatini qui supra diem commeatus absfuerint & sibi vacauerint, proprij gradus deminutione secundum huius legis distinctionem coërcentur: Pro *transferatur*, emendaui, *transfeatur*. De anni commeatu est *l. 1. ℥. in quib. cau. mil. for. præs.*

III. Impp. Honorivs et Theodosivs AA. Gaisoni Com. et Magistro militvm. Si quis sine commeatu aliquo annum in penatibus propriis, vel in quibuslibet locis desidiosa quiete transegerit: decem sequentibus postponatur. in quo vero biennium talis culpa deprehenditur: viginti sibi antepositos congemiscat. tertius autem annus triginta prælatos iure deflebit: ita vt quartus exempto matriculæ nullam veniam derelinquat. Dat. Prid. Id. Ivn. Rav. post cons. Honorii viii. et Theodosii v. AA. Coss.

Hac lege coërcetur & regradatur miles qui sine commeatu absfuerit.

De tyronibus.

Tit. XLIII.

I. IMpp. Valentinianvs et Valens AA. Modesto P. P. Nullus tyro vagus, aut veteranus, aut censibus obnoxius ad militiam accedat. Dat. xiv. Kal. Octob. Hierapoli Valentiniano et Valente III. AA. Coss.

Ne veteranus miles completa militia rursus fiat tyro, ne adscriptitius, ne vagus, id est, qui quasi miles diuagatur.

II. Imppp. Gratianvs, Valentinianvs et Theodosivs AAA. Evtropio P.P. Quisquis alieni iuris mancipium in tyrocinio militiæ scribi curauerit: conuictus ac proditus auri libram ærario nostro cogatur inferre: mancipio scilicet domino, si factum ignorauerit, reddendo. Dat. Id. Mai. Tyro metropoli, P. P. Beryto Antonio et Syagrio Coss.

Thesauris infert libram auri qui seruum alienum in arma conscribit. Quod sequitur, *Mancipio, &c.* non erat in C. Th. sed additum est à Triboniano ex *l. 6. ℥. qui mil. poss.*

E III. Impp. Honorivs et Theodosivs AA.*. C. S. L. Tyrones in scholis loco semper posteriore ponantur. nec enim patimur quemquam celsiorem gradum obtinere, nisi cui & laborum assiduitas, & stipendiorum prolixitas suffragatur. Dat. vi. Kal. Dec. Rav. Basso et Philippo Coss.

Tyronum in scholis infimus est gradus.

De littorum & itinerum custodia.

TIT. XLIV.

I. IMPP. HONORIVS ET THEODOSIVS AA. EVSTATHIO P. P. Saluberrima sanctione censemus, ne merces illicitæ ad nationes barbaras deferantur, & quæcunque naues ex quolibet portu se littore dimittuntur, nullam concussionem vel damna sustineant. ita tamen vt earum naucleri deponant, in quam prouinciam ituri sunt: vt hoc manifestato, nulla contra eos postea indignatio seu concussio quoquo modo procedat. DAT. XIV. KAL. OCT. CP. DN. THEODOSIO A. IX. ET QVI FVERIT NVNTIATVS.

Custodiantur littora & portus ne merces illicitæ ad hostes transferantur, veluti vinum, oleum, liquamen, id est, garum vel oxygarum, arma, ferrum, cotes, sales. Additur ne naues professæ vllam concussionem sustineant. Curam littorum committere dicitur Comes sacrarum largitionum in formulis Cassiodori, & inde curiosi littorum in *Nou. Theodosij de trib. fis.*

De desertoribus & occultatoribus eorum.

TIT. XLV.

I. IMPP. GRATIANVS, VALENTINIANVS ET THEODOSIVS AAA. SYAGRIO P. P. Si quis forte desertorem agro tectove susceperit, atque apud se diu passus fuerit delitescere: actor quidem vel procurator loci, qui hoc sciens prudensque commiserit, capitali supplicio subiungetur. dominus vero, si huius rei conscius fuerit, prædij in quo latuerit desertor, amissione puniatur. Si quis autem desertorem prodiderit, mediocris loci ingenuus immunitate potiatur. Neque solum de his loquimur, qui proxime signis felicibus applicati, militiæ rudimenta timuerunt: verum etiam qui stipendiis militaribus degenerem latebram præbuisse monstrantur. Desertor autem habebitur, quisquis belli tempore aberit à signis. horum, qui sponte processerit, peccati anterioris supplicium non timebit. Sin vero flagitiosa ignauia delitescat: per eum, in cuius domo fuerit, inuigilantibus extrinsecus quoque officiis publicis, vbicunque correptus, seueritati iudicis offeratur, degeneri morte gladium subiturus. Sin autem rector prouinciæ propositam seueritatem vel gratia, vel dissimulatione distulerit: patrimonij atque existimationis damno subijciatur, & in officij priores capitaliter vindicetur. DAT. ID. IVL. ROMÆ, GRATIANO VI. ET THEODOSIO I. AA. COSS.

A Puniuntur hac lege tyto milesve desertor & occultator eius. Præmio autem adficitur proditor eius: seruus libertate. quod huic legi addendum est ex *l. vlt. §. quib. ex cau. ser. propr.* quæ eandem inscriptionem & subscriptionem habet. Ingenuus mediocris loci immunitate, vt in causa falsæ monetæ, *l. 1. §. de fal. mon.* Ideo ait, *mediocris loci*, quia qui superioris dignitatis sunt, satis per se à muneribus ciuilibus excusantur.

II. IMPP. ARCADIVS, HONORIVS ET THEODOSIVS AAA. ADRIANO P. P. Si desertores inuenti resistendum atque armis obtinendum putauerint: tanquam rebelles in B ipsis temeritatis suæ conatibus opprimantur. Ita tamen vt prouinciarum iudices solicita cautione disquirant, ne sub falsarum tractoriarum nomine desertionis suæ crimen defendere moliantur, nec suppositis & commentitiis epistolis euadendi habeant facultatem. DAT. VI. KAL. MAR. RAV. THEOD. A. I. ET RVMORIDO COSS.

Pro, *oppugnandum*, emendaui, *obtinendum*, ex vet. Græci vertunt ἐὰν ὅπλοις κρατεῖν. Obtinere est obniti, vt *l. 4 §. de ed. priu.* De tractoriis dicetur inferius suo titulo. Hæ si veræ sint, desertionis crimen diluunt. Itemque epistolæ, id est, testimoniales missionum litteræ. C

III. IDEM AAA. LONGINO P. P. Qui relictis militaribus castris se ad deprædationes vel latrocinium contulerint, seueritatem iudicis non euadant. DAT. IX. KAL. APR. RAV. ARCADIO A. VI. ET PROBO V.C. COSS.

Superiores leges sunt de nec manifesto desertore. hæc de manifesto. Multa vero alia seuerius in desertores constituta sunt, veluti vt à prouincialibus opprimantur impune. *l. 2. §. quan. lic. vnicuique sine iud.* vt eius criminis abolitio non sit, *l. vlt. in fine, §. de abol.* vt morte non extinguatur crimen, *l. 4 §. de re mil.*

D

De veteranis.

TIT. XLVI.

I. IMP. CONSTANTINVS A. Cum introisset principia, & salutatus esset à præfectis, & tribunis, & viris eminentissimis acclamatum est, Auguste Constantine Deus te nobis seruet, vestra salus nostra salus. vere dicimus, iurati dicimus. Adunati veterani exclamauerunt, Constantine Auguste, quo E nos veteranos factos, si nullam indulgentiam habemus? Constantinus Augustus dixit: magis magisque conueteranis meis beatitudinem augere debeo, quam minuere. Victorinus veteranus dixit: muneribus & oneribus vniuersis locis conueniri non finamur. Constantinus Augustus dixit: apertius indica, quæ sunt maxime munera quæ vos contumaciter grauant. Vniuersi veterani dixerunt: ipse perspicis. Constantinus Au-

guſtus dixit: iam nunc magnificentia mea A omnibus veteranis id eſſe conceſſum perſpicuum ſit, ne quis eorum in vllo munere ciuili, nec in operibus publicis conuenîatur, nec vlla collatione, nec à magiſtratibus, nec vectigalibus, in quibuſcunque nundinis interfuerint, vlla ob venditionem proponendam dare debebunt. publicani quoque (vt adſolent agentibus ſupplere) ab eiſdem veteranis amoueantur, quiete poſt labores ſuos perenniter perfruantur. Fiſco noſtro quoque eadem epiſtola interdiximus, vt nullum omnino ex his inquietaret, ſed liceat eis emere B & vendere, optimis negotiis pecuniam tractare, & mercimonia agitare: nec ſolum integra beneficia eorum ſub ſeculi noſtri otio & pace perfruantur, ſed etiam nullo munere ciuili, id eſt, corporali ſeu perſonali, vel de portorio onere eos affici concedimus. DAT. IX. KAL. MAR. CIVITATE BELOVOCORVM CONSTANTINO A. VI. ET CONSTANTIO CÆS. COSS.

Veterani immunitatem habent munerum perſonalium. Item de portoriorum, quæ Græci interpretantur *διαπύλια*. Immunes igitur ſunt onere portorij, *l. 9 C. Th. de veteranis*. Item operum publicorum, de qua C *l. 1. 𝔷. de oper. publ.* & collationum extraordinariarum, & ciuitatibus vel publicanis nihil ob venditionem proponendam præbere debent. Ait, *Vt ſolent agentibus ſupplere*. Vet. *ſuperpellere* Cod. Th. *ſupercompellere*, quod eſt *ὑπεραπαιτεῖν*, ſiue *λυμαίνειν*. Agentibus mercimonia. Ait, *eadem epiſtola* id eſt, teſtimoniali dimiſſionis veteranorum. Sic epiſtola accipitur *l. 2. 𝔷. de deſert.* & aliis locis quos indicaui *l. vlt. 𝔷. de profeſſ. & med.* Multa vero ex hac lege errata ſuſtulimus in contextu noſtro.

II. IDEM A. MAXIMO P. P. Prouidendum eſt ne veterani, qui protectoria digni- D tate cumulati, aut honores varios pro meritis ſuis conſecuti ſunt, incongruis pulſentur iniuriis: cum ſi quis in hoc crimine fuerit deprehenſus, rectores prouinciarum pro iuriſdictione ſua examinantes factum, pro ſui qualitate eos coërceant. DAT. IV. KAL. IVN. TRIVERIS IANVARIO ET IVSTO COSS.

Veteranis plurimum honor protectorum aut domeſticorum defertur data teſtimoniali ex protectoribus. Symmachus in epiſtolis: *Huiuſmodi veteranis prærogatiua debetur, vt illis protectorum dignitas tanquã pretium longi laboris accedat.* Iulianos Leontio: *ἐγχειρίζομεν δέ σοι τῶν δομεστικῶν συντάγματα. γίνονται δὲ ὑπὸ τῶν ὑπερφορούντων ἤτοι ἐστρατευμένων*, E *l. 7. & 14. C. Th. de luſ. au. coll.*

III. IDEM A. EVAGRIO P.P. Veterani qui ex negligentia vitæ neque rus colunt, nec aliquid honeſtum peragunt, ſed latrociniis ſe dedunt, omnibus veteranorum priuilegiis exuti, pœnis competentibus à prouinciarum rectoribus ſubiiciantur. DAT. III. ID. AVG. CONSTANTIO A. VI. ET CONSTANTE II. COSS.

Veterani qui ſe ad latrocinia conferunt, priuilegia ſua amittunt.

IV. IMPP. HONORIVS ET THEODOSIVS AA. EVSTACHIO P. P. ET NESTORIO P. P. ILLYRICI. Nullus eorum qui ſacramentis inhærere deſierit, vel volens permittatur, vel inuitus militare cogatur ſeruare iudicium, ſententiis quæ non his obſeruatis latæ fuerint, nullam firmitatem habentibus, niſi forte reperiatur ibi tempore militiæ cœpta cognitio. tunc enim velut necdum cingulo depoſito, ſub militari iudice rem tractari finirique præcipimus: niſi principali beneficio ſpecialiter indulto quidam ex his ſeſe defendant.

Veterani mutant forum. Nec enim iam amplius militare iudicium obſeruare coguntur, niſi ante miſſionem in eo lis conteſtata fuerit. Sic mulier per nuptias mutat forum, niſi ante nuptias litem inchoauerit, *l. pen. D. de iuriſd.* Sed ipſa ſe prioris iudicis volens iuriſdictioni ſubiicere poteſt. Veteranus duciano iudicio ſe ſubiicere non poteſt.

De filiis officialium & militarium qui in bello moriuntur.

TIT. XLVI.

I. IMP. CONSTANTINVS A. EVAGRIO. Hi qui ex officialibus quorumcunque officiorum geniti ſunt, ſiue eorumdem parentes adhuc ſacramento tenentur, ſiue iam dimiſſi ſunt, in parentum militiam vocentur. DAT. PRIDIE NON. AVG. BASSO ET ABLAVIO COSS.

Vt filij officialium ſequantur militiam patris. Officialium, id eſt, apparitorum.

II. IMPP. GRATIANVS, VALENTINIANVS ET THEODOSIVS AAA. NEOTERIO. Filios primipilariorum paternam ſequi conditionem oportet.

Vt filij primipilariorum ſequantur militiam patris, non curiæ addicantur. De primipilo dicetur ſuo titulo. Sequitur conſtitutio Græca quæ deerat. & ſine qua in titulo fruſtra adiectum eſſet, *& militarium qui in bello moriuntur*.

III. Ἐάν τις ἐν πολέμῳ τελευτήσῃ ὁποιουδήποτε στρατευόμενος, ὁ υἱὸς αὐτοῦ ἐὰν εἷς ἐστιν ἢ πολλῶν παίδων ὁ μείζων παραχρῆμα εἰς τὸν τόπον τοῦ πατρὸς ὑποστρατευέσθω, καὶ τὰς ἀννώνας τὰς αὐτὰς λαμβανέτω εἰ μέχρι βιάρχου ἦν ὁ πατήρ. εἰ δὲ ἀνώτερος ἦν τοῦ βιάρχου, βίαρχος μόνον γενέσθω τὸ παιδίον. πρόδηλον γὰρ ὅτι ὁ μείζων τούτων ἔχει τὴν παραμυθίαν φροντίζειν, καὶ τῶν ἰδίων ἀδελφῶν.

Si quis quocunque modo militans in bello moriatur, filius eius si vnus sit, vel ex multis maior natu statim in locum eius succedat & easdem annonas accipiat si pater vsque ad Biarchi dumtaxat gradum peruenerit. Quod si altiorem obtinuerit, veluti ducenarij aut centenarij, filius eius fiet tantummodo Biarchus. Manifestum autem est maiorem natu, in quem eiusmodi solatium confertur, fratrum suorum curam habiturum.

De oblatione votorum.

TIT. XLVIII.

I. IMPP. ARCADIVS ET HONORIVS AA. BASILIO P. V. Quando votis communibus felix annus aperitur, in vna libra auri & solidis obryziacis principibus offerendi deuotionem animo libenti suscipimus: statuentes vt deinceps sequentibus annis vniuscuiusque sedulitas principibus suis talia ingerant semper & deferant. DAT. III. NON. MAR. MED. OLYBRIO ET PROBINO COSS.

Nuncupantur vota ineunte anno pro salute principis, *l. si calnitur. D. de verb. sig.* & offerebatur libra auri in LXXII. solidis obryziacis siue obryzatis. quo oomine quid significetur ostendi in *tit. de vet. num. pot.*

De numerariis, actuariis & chartulariis & adiutoribus, scriniariis & exceptoribus sedis excelsæ, ceterorumque iudicum tam ciuilium quam militarium.

TIT. XLIX.

HIc titulus est de dignitatibus quæ sunt in officio iudicis ciuilis aut militaris. Ciuilis, veluti præf. prætorio aut præf. vrbi. Militaris, vt magistri militum aut ducis.

I. IMP. CONSTANTINVS A. AD VEROCINIANVM VIC. ASIÆ. Vorax & fraudulentum numerariorum propositum, qui diuersis rectoribus obsequuntur, ita inhibendum est, vt antea sanximus, & nunc itidem sancimus, conditioni eos subdi tormentorum, & eculeis atque lacerationibus subiacere. DAT. XIII. KAL. IVN. OPTATO ET PAVLINO COSS.

Numerarij qui sunt in officio præsidum & consulatium conditionales sunt. & ideo tormentis, re exigente, vogulis, vncis & eculeis subiiciuntur. Est huic coniungenda *l. damu., Cod. Theod. de iis quæ adm. vel off. pub. ger. trad. sunt.* in qua idem ad eundem, *Damus*, inquit, *prouincialibus potestatem, vt quicunque sibi à numeriis, qui diuersis rectoribus obsequuntur, con-*

A *questi fuerint aliquas venditiones extortas, irritas, inanesque efficiant.* Videoda sunt quæ diximus *l. 13. tit. de suscep.*

II. IMPP. VALENTINIANVS ET VALENS AA. CLEARCHO P. P. Qui numerarij appellari consueuerant consularium atque præsidum dumtaxat, tabularij post hanc nostram sanctionem vocabuntur: scientes se tormentis esse subiectos, nisi iudicibus vel his qui prouecti nostro iudicio ad prouincias venerint, vel exactoribus debitorum aut reliquorū modum frequenter ingesserint sub B actorum testificatione. Quos scire oportet, his qui debitores sunt, sese ad solutionem esse retinendos, nisi omnia debita ipsis fuerint indicantibus persoluta. Triennij tantum spatio tabulariorum decet tempus omne concludi. DAT. XIV. KALEN. MAR. CP. VALENTIN. ET VALENTE AA. COSS.

Cur motetur nomen numerariorum rectorum prouinciarum in nomen tabulariorum diximus in *d. l. 13.*

III. IDEM AA. RVFINO P. P. Numerarios amplissimæ tuæ sedis cingulum habere, & militiæ ordinem tenere iubemus. DAT. C PRID. ID. DEC. PARISIS VALENTINIANO ET VALENTE AA. COSS.

Recte *l. 2.* consularium atque præsidum duntaxat. Nam illustrium præf. prætorio numerarij, vel etiam spectabilium conditionales non sunt. Quinimo cingulum militiæ gestant & tenent qui in officio præf. prætorio numerarij sunt.

IV. IMPPP. GRATIANVS, VALENTINIANVS ET THEODOSIVS AAA. OMNIBVS RECTORIBVS PROVINCIARVM. In prouinciis singulis duo numerarij, qui & tabularij, collocentur: quo ad vnum fiscalis arcæ ratiocinium, ad D alterum largitionales pertinere tituli iubeantur: hoc scituri, quod si ex alterius quiddam actibus ad alteram partem illicita fuerit vsurpatione translatum: is qui culpam iudicis dissimulatione texerit, grauissimo sit supplicio subiugandus. DAT. IV. KAL. APR. CP. ANTONIO ET SYAGRIO COSS.

De hac etiam diximus satis in *d. l. 13.*

V. IDEM AAA. PRINCIPIO P. P. Exceptores omnes iudicibus prouincialibus obse- E quĕtes, qui nec cohortalem militiam sustinere videntur, neque à fisco vllas consequuntur annonas, absque metu dare cœptis operam (etiam si decuriones sint) minime prohibemus: dummodo munia propriæ ciuitatis agnoscant, & peracto secundum morem officio exceptionis ad propriam sibi curiam redeundum esse non nesciant. DAT. IV. ID. DEC. AQVILIÆ ARCADIO A. ET BAVTONE COSS.

Vt curiales qui facti sunt exceptores præsidum, impleto exceptionis officio ad curiam redeant. Fiunt plerumque exceptores præsidum aot consularium etiam qui cohortalinæ conditionis non sunt.

VI. Impp. Arcadivs et Honorivs AA. Severo p. v. Ne diutius ad cunctorum perniciem actuarij numerariorum consortiis adiuuentur, illustris auctoritas tua cunctos ex numerariis actuariorum societate præcipiat abstinere, atque ab eorum communione discedere. Quod si hæc moniti custodire neglexerint: iisdem pœnis se, quibus actuarios, non ambigant subiacere. Dat. iv. kal. Ivn. Niciæ Honorio A. iv. Evtychiano Coss.

Numerarij rationes & chartas tractabant in officio præf. prætorio, præf. vrbi præsidum, ducum. Actuarij palatinorum & comitatensium numerorum rationes tractant, *l. 5. 𝔍. de erog. mil. an.* & ita actuarij specialiter accipiuntur *l. 3. 5. 10. 15. C. Th. eod. tit. de numer. act.* Alij sunt actuarij, de quibus dicetur ti. seq. Alij actuarij Comitum ærarij, *l. 3. 𝔍. de diu. off.* Fuere & præf. prætorio, proc. præsidibus, vicariis, præf. vrbi, Ab actis. Lex constituit ne vllum sit numerariis forte præf. vrbi commercium cum actuariis, ne quid fraudis inter se moliantur communicatis rationibus. quin & amplius in Cod. Theodosij, actuarij à præf. vrbi vrbe pelli iubentur.

VII. Impp. Theodosivs et Valentinianvs AA. Hierio p. p. Actuarios tam clarissimæ vrbis Constantinopolitanæ quam Antiochiæ, quamque curialium ciuitatum diuersarum, non aliter nisi vt consueuerat manus sanxerit principalis, sublimitas tua præcipiat ordinari. Quod si quis talis sub tua fuerit iudicatione conuictus: profecto irritis his quæ vetita contrectauerit, etiam congruam indignationem incurrat. Dat. x. kal. Ivl. Nicomediæ Theodosio xii. et Valent. ii. AA. Coss.

Hæc lex ita restituenda est ex vet. libris & ex lege 21. & 22. *C. Th. de diu. offic. Actuarios tam classium vrbis Constantinopolitanæ quam Thymelæ equorumque curulium ciuitatum diuersarum*, &c. Alij igitur sunt actuarij classium vrbis Constantinopolitanæ, alij Thymelæ, id est, scenę & equorum curulium ciuitatum diuersarum, id est, qui ex diuersis ciuitatibus in vrbem conferuntur. Hi non ordinantur nisi ex sacrorum scriniorum probatoria. Coniungenda est *l. 6. 𝔍. de diu. off.* quę in aliis quibusdam sacram probatoriam exigit.

VIII. Idem AA. Protogeni p.p. Scriniarios vel numerarios officij tuæ magnitudinis iubemus nullatenus in posterum aut mutuam pecuniam sumere, aut polliceri cuiquam pro publicis expensis cogi, quos nullam post depositam militiam inquietudinem sustinere volumus.

Scriniarios habuere præf. prętorio & magistri militū & comites vtriusque ærarij & proconsul Asię & castrensis sacri palatij. Item duces, si ita recte auctor

A Etymologici: χαρτουλάριοι τῶν δουκικῶν ὑπάρχων τάξεων, ὅτι χαρτοφύλακες. ἐκεῖνοι γὰρ τὴν ἀρχειακὴν χάρταν οἱ Ῥωμαῖοι καλοῦσι. Hęc lex est de scriniis & numerariis pref. prętorio, vt si quid in publicas necessitates impendendum sit, non cogantur ipsi eo nomine pecuniam mutuam sumere aut se obligare, ne ex eo post depositum officium periclitentur. Commercio mutui eis omnino non interdicitur. legenda est *Nou. Valentiniani de officio & numerariis præfectorum.*

IX. Imp. Leo A. Dioscoro p.p. Nemini licere deinceps iubemus in quacunque militia connumerato, sollicitudinem actuarij subire, vel post depositam eandem curam ad militiam adspirare: quatenus inter priuatos agens, omnique militari priuilegio denudatus, nihil nundinationis vel fraudis circa commendanda ratiocinia, quibus obnoxius est, attentare valeat.

Militem vetat numerorum actuarium fieri, & actuarium deposito officio militem fieri, ne priuilegio militię rationum redditio cohibeatur. Qua re etiam constat Senatusconsulto inhiberi nuptias inter tutorem & pupillam.

X. Imp. Zeno A. Arcadio p.p. Nulli scriniario liceat pro tempore numerarios plus quam quaternis vicibus, nec his tamen continuandis, adiuuare. Idemque hoc super chartulariis, præbenda pro tempore numerariis opera, obseruari decernimus: ita vt adiutorum quidem biennij, chartulariorum vero vnius anni interuallo continuatio interrumpatur. Nulla adiutoribus ad chartulariorum sollicitudinem, quam semel dedignati sunt, descendendi danda licentia. Ita vt Orientalis quidem tractus pro tempore numerariis, non nisi ab his scriniariis, qui intra triginta viros à numerario retro numerandos: Asianæ vero diœceseos numerariis non nisi ab his, qui intra quinquaginta à numerario similiter retro numerandos inueniuntur. Ponticæ vero & Thraciæ diœceseos passim & pro suo libitu ex omni multitudine eligendorum adiutorum tribuatur facultas. Omnia sane commonitoria, vel præceptiones, aut euectiones seu quælibet publica instrumenta non solum adiutoribus, verum etiam prouinciæ illius, de qua disponitur tractatori inspicienda: itidemque subscribendi, aliorum quoque qui vna cum eo tractant, in eadem scriptione mentione habenda, necessitatem incumbere. Si quid autem sine hac obseruatione ex Orientali vel Asiano vel Thraciano scrinio fuerit emissum, falsi suspicione non careat: exceptis publicis instrumentis, quæ à scrinio Ponticæ diœceseos emittuntur, quod in iisdem instrumentis solum numerarium eiusdem diœceseos, eiusque adiutorem, & chartularium subscribere magnitudo tua dispo suit. Ita vt si quid huius legis fuerit violatum numerarij quidem tam gradus sui, quam so-

lemnitatum seu solatiorum vniuersi anni iacturam: adiutores vero quinquaginta librarum auri, & chartularij quindecim itidem librarum auri pœnam subeant.

Scripta est pręf. pretorio Orientis, sub cuius dispositione erant diœceses quinque, vt diximus *l. 2. §. de mil. vest.* Sed hæc lex nescio quamobrem prætermittit diœcesim Ægypti: In officio pręf. pretorio numerariis dant operam adiutores & chartularij. Adiutores eliguntur ex scriniariorum certo numero, vel ex omni turba pro diuersitate diœcesum. Sed iidem viri numerariis adiutores esse non possunt plus quam quaternis vicibus in singulis intermisso biennio. Iidem etiam chartularij eis non adiunguntur plus quam quaternis vicibus, anno solummodo intermisso. Chartularij fortasse tractatores etiam appellantur in hac lege, vt tentaui *l. 3. §. de can. larg. tit.* quos & commentarienses dictos auctor Etymologici scripsit. Numerarij pręf. pretorio auctoritates, communitoria, præceptiones, euectiones conficiunt, *l. vlt. §. de fabr. l. pen. §. de excus.* adhibita inspectione adiutorum & chartulariorum & aliorum quorundam in ea subscriptione mentione facta.

XI. Idem A. Coctoni Magistro Militvm. Officio tuæ magnitudinis datis precibus postulante, vt numerariorum actus non in biennium, sed in vnum annum statuatur: nostra pietas huiusmodi petitionibus annuens dispositionem, quæ super biennio promulgata fuerat super vno tantummodo anno reuocauit.

Numerarij qui rectoribus parent, triennales sunt, *l. 2. §.* quod & de numerariis pręf. pretorio proditum est *l. 13. & vlt. C. Th. eod.* At numerarij qui sunt in officio magistrorum militum, annui sunt: olim erant biennales. Alias igitur, *dispositionem, quæ super vno tantummodo anno promulgata fuerit, reuocauit.*

XII. Imp. Anastasivs A. Aspartico p. p. Illyrici. Per hanc diuinam pragmaticam sanctionem decernimus, quod antea dum tribuni prætoriani dignitas eis, qui in scriniis seu gradibus officij tuæ celsitudinis deponunt militiam, præbebatur, & custoditum fuisse dignoscitur: hoc super honore quoque comitiuæ dignitatis eis impertiri, vt sententia pro fine eorum militiæ proferenda dignitatis etiam mentionem contineat. Hæc quoque tantummodo & sine speciali codicillorum vel diuinorum apicum sanctione ad eandem dignitatem adipiscendam, & priuilegia eam sequentia sufficiant: ita tamen vt primi ordinis comitiuam per interlocutionem eiusdem potestatis mereantur cornicularius & chartularius, & primiscrinius, & numerarius scrinij Macedoniæ, & scrinij Daciæ, & scrinij operum, & scrinij auri. Hoc eodem in his etiam, qui post nouellam dispositionem diuæ memoriæ Zenonis, quæ de eisdem personis loquitur deposuerunt militiam, obtinente.

Numerarij, cornicularij, primiscrinij, chartularij, qui sunt in officio pręf. pretorio, militia deposita dimittuntur cum honore aliquo. Inde Sidonius 1. Epist. *Numerariorum, seu potius aduocatorum more, quorum cum finiuntur actiones, tunc incipiunt dignitates.* Et olim quidem ex tribunis pretorianis dimittebantur: Hodie ex hac lege ex comitibus primi loci sola testimoniali pręf. prætorio sine codicillis principis. Scripta est hęc lex ad præfectum pretorio per Illyricum, in cuius officio erant numerarij quatuor, Dacię, Macedonię, operarum, auri, qui hac lege recensentur, & clare à Mariano Scoto in notitia Romani imperij. Scriniariorum operum siue operarum fit mentio in *Nou. 128.* Ambrosius 5. Epist. *Apparitor præfecturæ, qui propter operas porsuenses offensam contraxerat.* qui locus magis pertinet ad *l. 1. C. Th. de patron. hor. port.*

De cursu publico, angariis & parangariis.

Tit. L.

Exponamus ante omnia quid distent angarię à parangariis, veredi à parauerediis. Id Gręci lib. LVI. βασιλικῶν expediunt his verbis: ἡ ἐστιν ἀγγαρεία μὲν ἡ παρόδος ἡ διὰ τῆς δημοσίας ὁδοῦ ἐπὶ ἡ δρόμον ἐχούσης, ὡς τυχὸν ἀπελθεῖν ἐπὶ πόρον. παραγγαρεία δὲ ὁ διὰ τῆς ἐκ πλαγίας ὁδοῦ, ὡς τυχὸν ἀπελθεῖν ἐπὶ κλείσουραν, ad *l. 21. §. hoc tit.* iamque fuit euulgatum ab iis qui dictionum Gręcarum sensa collegerunt, iis tamen adiectis, τὸ πλαγίον ἤγουν ὁ πλατὺς δρόμος ὁ λεγόμενος διὰ σχημάτων, quę ad angarię vel parangariæ definitionem nihil pertinent, sed ad *l. 22.* Est igitur angaria, qua cursus publicus dispositus est: parangaria aliouersum. Vtrunque onus à prouincialibus exigitur in transuectione armorum, *l. vlt. §. de fabricens.* vel specierum, *l. 1. §. de quib. mun.* coniuncta *l. maximarum, §. de exc. mun.* vel qualibet alia necessitate publica. exiguntur nempe plaustra, iumenta, naues, operæ extra ordinem. Veredi sunt publici equi cursuales, qui à Græcis ταχυδρόμοι ad *l. 8. huius tit.* Procop. II. de bel. Pers. οἱ ἵπποι δημοσίας ὀχούμενοι, οὓς δὴ βερέδους καλεῖν νενομίκασιν. & Iulianus *Nou. 130.* qui τὸν δημόσιον ἵππων δρόμον, interpretatur veredorum cursum. Inde qui iussu principum huc atque illuc cursu publico mittuntur, veredarij ab Hieronymo in historia Esther, quos Iosephus XI. ἀρχαιολογίας angaros, & ad Eustochium, *clericus vagus veredarius vrbis.* Procopius de bello Vand. οἱ τοῦ βασιλέως ὑπηρέται ἀεὶ συλλεγομένων, οὓς δὴ βερεδαρίους καλοῦσι. Prima origo nominis veredorum quod vehant siue ducant rhedas auctore Festo, quæ & ipsæ cursuales dicuntur, *l. 9. C. Th. de legatis & dec. leg.* Qui scribunt reda, veredos scribunt. Qui rheda, verhedos, vt in Pādect. Flor. *l. vlt. D. de mun. & hon.* Sed cœpere etiā veredi appellari sine reda. Vtebantur etiam ad cursum publicum bobus, *l. 1. C. Th. eod. tit.* & mulis atque asinis. quod sustulisse Iulianum Socrates scribit lib. III. cap. 1. Carolum magnum iter fecisse carpento iunctis bobus & bubulco, rustico more agente, Eginhartus scribit. Parauerędi videntur esse maiores equi agminales, quos posteriores parafredos vocarunt, vt in lege Baiuuariorum. *Parafredos dominus aut ipsi vadant vbi eis iniunctum fuerit.* estque ea hodie equorum appellatio Gallorum, Italorum, Hispanorumque communis. Francorum regi ab omnibus suis parauerędos solui solitos Caroli magni leges à Benedicto Leuita lectæ multis locis ostendunt.

I. Imp.

I. Imp. Constantinvs A. Titiano. Equos qui publico cursui deputati sunt non lignis, vel fustibus, sed flagellis tantummodo agitari decernimus: pœna non defutura contra eum qui aliter fecerit. Dat. Prid. Id. Mai. Sabino et Rvfino Coss.

Vt veredi agitentur flagellis, aut virgis, non fustibus.

II. Idem A. Acyndino p. p. Præsidibus & rationalibus ceterisque quibus propterea respublica & annonas & alimenta pecoribus subministrat, vsurpandi paraueredi licentia derogetur: sed nec alia via eundi quisquam habeat facultatem, nisi per quam cursus publicus stare dignoscitur: excepta videlicet tua sublimissima sede, cui cursus publicus, & proficiscendi per eum licentia, & vbi ratio exegerit, præsto est. p. p. xv. kal. Mar. Constantino A. vii. et Constantio Cæs. Coss.

Ne præsidibus & catholicis & cæteris magistratibus, quibus Respublicæ (ita legendum) id est, ciuitates, annonas & capita administrant, præbeant etiam agminales equos, *l.* 19. ℑ. Et ne alia via eant, quam publica, quæ canalis dicitur in *l.* 2. *C. Th. de cursu* & in *l.* 15. *C. Th. de cur. pub.* Et Concilij Sardicæ cap xxi. exceptis præf. prætorio.

III. Imp. Constantinvs A. Tavro p. p. Euectiones ab omnibus postulentur, & tam iudices quam custodes publiei cursus minime transire patiantur, antequam seriem euectionis aspexerint. Quod si quis putauerit resistendum, & sine euectione iter facere detegitur, vel vltra tempus quod euectioni insertum est publico cursu vti conatus sit: vbi repertus fuerit, eundem iubemus retineri. & si quidem dignitate præditus sit, de eius nomine ad prudentiam tuam, & ad illustrem virum Comitem, & magistrum officiorum referri: aduersus ceteros vero protinus indignatio competens exercenda est, quo sinceritas tua pro loco graduque militiæ ibidem coërceri posse crediderit. Dat. viii. kal. Ivl. Med. Constantio A. ix. et Ivliano Cæs. ii. Coss.

Euectiones sunt diplomata siue codicilli, quibus cursu publico vtendi facultas datur, quæ & synthemata, & combinæ, & tractoriæ dicuntur, vt dicemus tit. seq. Hier. ad Iulia. *Iam dimisso synthemate equus publicus sternebatur.* Idem in Hilarione, *Secreto ab Imperatore euectionem petit.* Aug. v. Confes. *Missum est à Mediolano ad præf vrbi, vt illi ciuitati Rhetorica magister prouideretur, impertita etiam euectione publica.* Sunt & loci similes multi. Non licet autem cursu publico vti sine euectione ideoque à currentibus tam iudices, quam curiosi euectionem sibi exhiberi postulant, *l.* 2 ℑ. *de curiof.* Sine qua currentes, aut supra tempus euectione comprehensum, retinentur & coërcentur.

IV. Imp. Ivlianvs A. Mamertino p. p. Parhippum cum videri & habendum esse, si

A quis vsurpato vno vel duobus veredis, quos solos euectio continebit, alterum tertiumve extra ordinem commoueat. Nihil autem interesse debet, nec ad crimen vocari, vtrum agens in rebus suo itineri, anne mulionis subiugando, modo euectionis datæ formam & licentiam non excedat. Dat. v. Id. Sept. Mamertino et Nevitta Coss.

Parauerêdi appellantur parhippi à Græcis ad *l. vlt. huius tit* & à Cassiodoro 4. & 5. Variarum, & à Iuliano in epist, ad Aëtium. Hoc loco Parhippus dicitur,
B qui supra numerum euectionis equos publicos vsurpat. Quod hac lege damnatur. Sed si non seruata euectionis forma suo vel mulionis siue hippocomi itineri agenti in rebus, cui euectio data est necessitatum publicarum causa, eos subiunxerit.

V. Impp. Valentinianvs et Valens AA. ad Symmachvm correctorem Lvcaniæ et Brittiorvm. Si quis per publicum cursum iter faciens, cuiuscunque dignitatis vel militiæ, ab itinere recto diuertit, pœna in eum competens proferatur. Dat. viii. kal. Apr. Med. Valenti-
C niano et Valente AA. Coss.

Ne is cui euectio data est, à canali publico deflectat.

VI. Idem AA. et Gratianvs A. ad Ampelivm p. v. Euectionum copiam senatui, cum proficiscendi ad nos necessitas fuerit, serenitas nostra largita est: ita tamen vt cum à nobis euocatur, aut à clementiæ nostræ veneratione discedit. Si quis ergo posthac contra vetitum sibi cursum publicum illicita temeritate præsumpserit: motum in se nostræ mansuetudinis excitabit.
D Dat. iii. Id. Dec. Triv. Gratiano A. ii. et Probo Coss.

Euectionum copiam facit senatori euocato à principe. Sidon. 2. Epist. *Egresso mihi publicus cursus vsui fuit, vtpote sacris apicibus accito, & quidem vianti veredorum paucitas moram non faciebat.*

VII. Idem AAA. ad Hesperivm p. p. In omnibus prouinciis veredorum quarta pars reparetur. stabula autem vt impensis publicis extruantur contra rationem est: cum prouincialium sumptu, in quorum locis stabula constituta sunt, citius arbitremur
E apparanda: & vtilius sit tam publico quam his quos stercus animalium pro suo solatio habere concedimus. Dat. iii. kal. Mar. Triv. Grat. A. iv. et Merobavde Coss.

Vt singulis annis veredorum quarta pars reparetur, & vt prouincialium sumptu stabula parentur & tueantur.

VIII. Imppp. Valens, Gratianvs et Valentinianvs AAA. Floro com. rervm privatarvm. Vt agendi itineris pos-

sit esse moderatio, deni veredi per dies singulos ex vtraque parte dimittantur: pœna quinque librarum auri minime defutura contra eos, qui statuta nostra neglexerint.

Vt quotidie non plus quam x. veredi ex vtraque parte mansionum dimittantur. Inscriptio in quibusdam est, ad Ausonium P.P.

IX. Imppp. Gratianvs, Valentinianvs et Theodosivs aaa. Floro p.p. Iudicibus faciendæ euectionis copiam denegamus, cum id tantum nostro numini & tuæ sedi, necnon viro illustri magistro officiorum sit reseruandum: cum neque præfecto vrbi, nec magistris militum, nec ducibus, nec vicariis, nec cuiquam alij præter memoratas duas potestates à nobis hoc concessum sit. His enim tantum ambulandi facultatem iudices ex suo arbitrio præbituri sunt, quus in transmissionem publicarum functionum prosecutores viderint constitutos: sciturí, si definitionem nostram excesserint, se quidem xxv. auri libris, officia vero quinquaginta esse multandos. Dat. x. kal. Avgvst. cp. Antonio et Syagrio Coss.

Vt euectiones tantum dentur à principe, vel à præf. prætorio, vel magistro officiorum. Sub magistro officiorum sunt curiosi. Ad eos refertur si quid minus legitime in vsurpando cursu publico factum sit, *l. 3. ī. hoc tit.* Idcireo non mirum si euectiones dant. Cassiodorus in formula magisteriæ dignitatis: *Veredorum oportunam velocitatem, quorum status semper in cursu est, diligentiæ sua districtione custodit. Per eum nominis nostri destinatur euectio.* & in for. præf. præt. *Euectiones simili potestate largitur.* Præsidibus aotem dandarum euectionum facultas non est, vt *Nou. Maioriani de curial.* nisi publicarum functionum prosecutoribus.

X. Idem aaa. Philagrio Com. Orient. Grauissimæ pœnæ acerbitate proposita, euectionum contractus, animalium quoque publicorum merces, & ementis & distrahentis coërcitione prohibemus. P. P. Byrito, Dat. xii. kal. Oct. Antonio et Syagrio Coss.

Euectionum & veredorom commercio interdicitur. Igitur qui euectionem impetrauit, ea ipse vti potest. Eam alij vendere non potest.

XI. Idem aaa. Cynegio p.p. Nullus euectione vtatur priuatus, tametsi valuerit imperrare. Dat. vi. Non. Mart. cp. Richomere et Clearcho Coss.

Vt priuati cursu publico non vtantur. Agentes in rebus, senatores, præsides, rationales, magistratus, legati, episcopi euocati à principe, hi sunt quibus eo vti licet.

XII. Imppp. Theodosivs, Valentinianvs et Arcadivs aaa. Cynegio p. p. Quoniam veredorum quoque cura pari ratione tractanda est: sexaginta libras sella cum frenis, sexaginta itidem auerta non transeat: ea conditione, vt si quis præscripta moderaminis imperatorij libramenta transcenderit, eius sella in frusta cædatur, auerta vero fisci viribus deputetur: exceptis auri centenariis, quæ necesse est ab hippocomis in solitis sacculis reportari. Dat. xv. kal. Ivl. cp. Arcadio a. i. et Bavtone Coss.

Ne plus iusto onerentur veredi. Constituit ne sella cum frenis, ne etiam auerta excedat LX. libras. Quid sit autem auerta ex Græcis interpretibus fideliter Budæus exposuit in *tit. ad leg. Corn. de fals.* Alioquin conscinditur sella, confiscatur auerta, exceptis auri centenariis (ornamenta erant veredorum auertis applicita) quæ hippocomi siue muliones in solitis sacculis domum referunt.

XIII. Idem aaa. Floro p. p. Non patimur hippocomis per eos qui veredis vtentur, indigna spoliatione vexari: si quidem nonnulli veredariis saga eorum dicuntur auferre, vel præcidere. Quocirca per omnes iudices & curiosos miserabilis remoueatur iniuria: scientibus cunctis, vt si obseruata nou fuerit nostra sanctio, non solum damna resarcire, verumetiam notam & multam, qui neglexerit, subire cogetur. P. P. xv. kal. Ivl. Triveris Valentiniano a. iv. et Neolerio Coss.

Ne mulionibus deputatis, qoi à Gallis apostoli vocantur, veredarij aoferant saga. Saga Græci vocant instrata equorum, hoc loco vertunt τὰ παλλία, forte, pallia, & inde strata sagorum Isidoro. & vt hæc iniuria summoueatur cura præsidum & curiosorum.

XIV. Idem aaa. Potamio p f. Avgvstali. Publici cursus exhibitio secundum locorum consuetudinem, vel curialibus, vel cohortalibus debet committi, vel his qui suo periculo ab eminentissima præfectura sub competenti cautela excipiunt. Dat. iii. kal. Avg. cp. Arcadio a. ii. et Rvfino Coss.

Mancipes cursus publici pro varietate locorum vel ex curialibus vel cohortalibus creantur, vel aliis electione præf. prætorio sub idoneis fideiussoribus. Videnda sunt quæ diximus *l. 3. ī. de can. larg. tit.*

XV. Impp. Arcadivs et Honorivs aa. dextro p. p. Si quis vel pro vna mutatione veredum superducendum esse crediderit: quadruplum superductorum animalium pretium fisci viribus inferat. Dat. xv. kal. Apr. Med. Olybrio et Probino Coss.

Etiam qui pro vna tantum mutatione supra numerum euectionis veredum vsurpauit, in quadruplum damnatur. Vbi est scriptum, *fisci iuribus*, emendandum semper, *fisci viribus.* vbi *nostri nominis*, *nostri numinis.*

XVI. Idem aa. Remitheo Dvci Armeniæ. His tantummodo vtendi cursus publici facultas concessa est, qui legati de diuersis gentibus ad nostram clementiam

properare festinant. Dat. v. kal. Mar. cp. Caesario et Attico Coss.

Priuatis non licet vti cursu publico, nisi legatis diuersarum gentium ad comitatum festinantibus.

XVII. Idem AA. Vincentio p. p. Nemo mulionem mutationibus deputatum, vel per sollicitationem, vel receptionem subtrahere audeat: decem libras argenti pœnæ nomine reformidans. Dat. xii. kal. Mar. Med. Honorio A. iv. et Eutychio Coss.

Hac lege coërcentur qui hippocomum sollicitat vel receptat.

XVIII. Idem AA. Messalæ p. p. Animalia publica, dum longe maiore ac perinique pretio æstimantur, per mancipes atque apparitores aperte vexantur: ne id contingat, sublimitas tua disponat, vt nec pabula mutationibus desint, nec prouinciales vltra, quam iustitiæ finit ratio, prægrauentur. Dat. xv. kal. Dec. Stilichone et Aureliano Coss.

Mancipes intelligit cursus publici, vt *l. 15. C. Th eod. l. 9. C. Th de cursu.* qui mancipes mutationum à Cassiodoro dicuntur. Hi habebant apparitores siue stationarios quosdam, sicut & mancipes publicorum, id est, publicani. sed hi dum iniquo pretio pabula veredis comparant de prouincialibus, sic fit vt male veredos tractent: ideoque Constitutio moderatum pretium statui pabulis à præf. prætorio iubet, & ne pabula stationib. siue mutationibus equorum desint. *τῶν δημοσίων δρόμων ἱπποστασίαι* dicuntur à Gregorio presbytero in vita Gregorij Nazianzeni.

XIX. Idem AA. et Theodos. A. Septimio Proc. Africæ. Comperimus prouinciales & pabula, & pecuniam pro cursu equorum cursualium solemni ratione conferre, & extrinsecus etiam paraueredorum onere prægrauari. prouinciarum igitur rectores procurent, ne vnquam cursus publicus veniat in querelam: & occasio deceptionis curiales vel prouinciales animalia indebita præstare compellat. Dat. vii. kal. Apr. Rav. dn. Theod. A. i. et Rumorido Coss.

Ne prouinciales cogantur conferre pabula & pecuniam pro equis cursualibus, & præterea etiam paraueredos, *l. 2. 3.* Pro, *Curiales*, Cod. Th. habet, *cursualia. Animalia indebita*] id est, paraueredos.

XX. Idem AA. Anthemio p. p. Nemo ducum ingressus semel prouinciam suam, postmodum itineribus faciendis cursu atque angariis ipse, siue suum vtatur officium: sed expeditionem militarem iumentis propriis exequatur. De cohortalinis etiam officiis eadem lege sancimus, ne quis ex his per prouinciam suam discurrens, veredo vti conetur in posterum, cum sacra prohibitum san-A ctione cognoscant. Quod si quis ducum, vel apparitorum, vel cohortalium officiorum, temerario animo ea quæ decernimus, contemnenda putauerit, per singula animalia, quibus vsus fuerit, singularum librarum auri illatione multabitur. Dat. iv. Non. August. cp. dd. nn. Honorio vii. et Theodosio ii. AA. Coss.

Duces euntes in prouinciam vtuntur cursu publico. Vbi autem in ea semel posuerint sedes, iam non amplius cursu vel angariis vti possunt ipsi vel eorum officia. Idemque de præsidibus & cohortalibus hac lege B constituitur.

XXI. Impp. Theodosius et Valentinianus AA. Cyro p. p. Nullus penitus cuiuslibet ordinis, seu dignitatis, vel sacrosancta ecclesia, vel domus regia tempore expeditionis expeditionem angariarum seu parangariarum habeat.

Idem constitutum est *l. 2. 3. quib. mun. vel præst.*

XXII. Imp. Leo A. Pusco p. p. Cursum ambularem ab omni Orientali tractu, necnon ab his ciuitatibus aliarum regionum, C quarum instructio tui culminis meminit, tolli amputarique decernimus: ita tamen vt in transitu fortissimorum militum (quando nostra serenitas disposuerit ex aliis ad alia eos loca deduci, euectionesque animalium secundum consuetudinem à nostra fuerint æternitate consecuti) & in armorum tam confectione, quam translatione seruata consuetudine, in profectione quinetiam legatorum, animalium dominis, qui ea solent accepta mercede locare, præbenda pensio arcæ tui culminis imputetur. tractorias videli-D cet animalium super memoratis causis nulli alij iudici, cuiuscunque sit dignitatis, nisi tuo tantummodo culmini faciendi licentiam patere decernimus.

Cursum ambularem] est *ὀξύμωρον*, quod videtur posse defendi *l. 9. 3.* in qua euectionem vocat ambulandi facultatem. Sed placet magis quorundam librorum scriptura, *cursum clabularem*. Clabula est vehiculi genus. Cursus clabularis, cursus vehicularius Ammiano Marcellino libro 20. & *l. 2. & 5. C. Th. de curios.* & ita Græci hoc loco interpretantur, *τὸν πλατὺν δρόμον ὁ λεγόμενος διὰ ὀχημάτων*. Hunc hæc lex infirmat in diœcesi Orientis & aliis quibusdam aliarum regionum ciuitatibus, exceptis tribus causis, si tran-E seant milites, si legati, si transferantur arma: quibus ex causis soli præfecti prætorio euectiones faciunt: & ex arca eorum sumitur quod animalium locatoribus pro mercede dari solet.

XXIII. Imp. Anastasius A. Armenio p. p. Iubemus nemini licere cuiuscunque scholæ, vel officij, vel militiæ, seu conditionis, per totius Orientalis tractus partes, ob quamcunque causam proficiscenti seu redeunti, supra vnum veredum vnumque pa-

raneredum, cum euectione tamen iudiciali, mouere: nisi specialis ei præstita sit nostræ serenitatis quantitatem animalium continens euectio, exceptis proculdubio his qui pecunias publicas deuehunt: cum in hac parte sine nostra quoque speciali auctoritate tanta conuenit animalia moueri, quanta transuehendæ pecuniæ summa & eius tuitio deposcit: quinquaginta librarum auri his feriendis condemnatione, quicunque nostra iussa quolibet modo seu tempore violauerint, seu violare concesserint.

Ne quis in Orientis diœcesi vi euectionis datæ à præf. prætorio aut magistro officiorum plus quam vnum veredum & vnum parauerendum vsurpet, præterquam si pecunias publicas vehat. euectione data à principe etiam ampliorem numerum commouere licet.

De tractoriis & statiuis.

TIT. LI.

I. IMPP. THEODOSIVS, ARCADIVS ET HONORIVS AAA. RVFINO P. P. Tractoriæ cum statiuis solitis tantummodo bidui tempus accipiant. nulli vero penitus cum necessariis sibi personis præbeantur, nisi his tantummodo, qui animalia atque equos sacro vsui necessarios prosequuntur. ita tamen vt his dimissis in tractoriarum corpore quinque dierum numerus adscribatur: vt nullus vltra hoc temporis spatium ad residendum, in quo libitum fuerit loco, copiam nanciscatur. DAT. VII. KAL. SEPT. CP. ARCADIO A. II. ET RVFINO COSS.

D Tractoriæ duplomata sunt, quæ dantur missis vel euocatis à principe cursu publico vteotibus, adscriptis etiam statiuis, id est, diuersoriis & mansionibus, quibus alantur sumptu publico. Nam quos euocabant aut mittebant, eis oon tantum equorum publicorum copiam dabaot, sed & viatica. In Marculphi monachi libro hæc ponitur tractoriæ formula: ILLE PRINCEPS OMNIBVS ACENTIBVS IN ILLO LOCO. NOS CAIVM I. V. PARTIBVS ILLIS LEGATIONIS CAVSA DIREXIMVS, IDEO IVEEMVS VT LOCIS CONVENIENTIBVS EIDEM A VOBIS EVECTIO SIMVL ET HVMANITAS MINISTRETVR, HOC EST VERHEDI SIVE PARAVERHEOI TOT, PANES TOT, VINI MOD. TOT, CERVISIÆ MOD. TOT, LARDI LIB. TOT, CARNIS TOT, PORCI TOT, PORCELLI TOT, VERVECES TCT, AGNI TOT, ANSERES TOT, PHASIANI TOT, PVLLI TOT, OVA TOT, OLEI LIBRAS TOT, CARI LIB. TOT, MELLIS TOT, ACETI TOT, CVMINI TOT, PIPERIS TOT, COSTI TOT, CARYOPHYLI TOT, SPICI TOT, CYNNAMOMI TOT, CRANI MASTICIS TOT, DACTYLÆ TOT, PISTACIÆ TOT, AMYGDALÆ TOT, CERÆ LIB. TOT, SALIS TOT, OLEVM LEGVMINVM CARRA TOT, FACVLÆ TOT, PABVLI EQVORVM CARRA TOT. HÆC OMNIA TAM EVNDO QVAM REDEVNDO EIDEM MINISTRARI IN LOCIS SOLITIS ET IMPLERI SINE MORA PROCVRATE.

A Et ita tractoriam siue tractorias accipi etiam oportet in *l. pen. ꝫ. tit. prox. l. 2. ꝫ. de desert. l. 8. C. Th. de cur. publ. l. 2. C. Th. de dom. & prot.* & in libro 3. legum Langobardarum tit. 6. & tit 1. cap. 37. & in constitutiooibus Caroli Magni, *Si quis literas nostras despexerit, id est, tractoriam, qua propter missos recipiendos dirigitur.* & alio loco: *Vt missi nostri accipiant secundum quod sua tractoria continetur.* Et in constitutione quadam Constantioi: *Aliquot*, inquit, *ex iis qui contra Cæcilianum dissentiunt data euectione publica per Africam & Mauritaniam inde ad Hispanias breui tractu facias migrare. & inde nihilominus singulis episcopis singulas tractorias tribuas.* Eustathius ita definit lib. de temporibus. τρακτωρίας ἐλέγοντο αἱ ἐκδόσεις αἱ ἐπὶ τῷ ἐπέχειν
B τροφὰς ζώων δρομικῶν χρήζουσι, ἃς καὶ κομβίνας ἡ αὐτὴ γλῶσσα καλεῖ ῥωμαίων τινὶ συνθήματι. Notandum quod ait de combinis. Ad *l. eoi §. vlt. D. ad leg. Cor. de fal.* pro, *falso duplomate*, textus βασιλικῶν habet πλαστοῦ συνθήματος. interpres, *combinæ*. Non possunt autem qui tractorias habent in statiuis esse vltra triduum. Viatica illis præbentur de publico, vt dixi, non tamen personæ ministeria necessaria: *Cum statiuis*] Statiua Eustathius μονὰς interpretatur, recte. Non possunt itaque ij qui duplomate vtuntur, vltra triduum vllo loco vllave mansione residere sumptu publico. *Cum necessariis sibi personis*] Tractoriæ non tantum præbent publice currendi siue ambulandi facultatem, sed & viatica, non tamen ministeria vel angarias, nisi equorum publicorum prosecutoribus, quod textus βασιλικῶν sic explicat recte: ἐκ ἐν δὲ καὶ τοῖς πρὸς ὑπηρεσίαν αὐτῶν, ὑπεξηρημένων τῶν εἰς τὸ κομιτάτον ἀναφερόντων ζῶα πρὸς
C βασιλικὴν ὑπηρεσίαν ἐπιτήδεια. *Quinque*] Ergo equorum prosecutoribus licet quinque diebus esse in statiuis. Ferarum prosecutoribus septem, *l. 1. ꝫ. de ven. fer.*

De apparitoribus præfectorum prætorio, & priuilegiis eorum.

TIT. LII.

D I. IMPP. VALENTINIANVS ET VALENS AA. MAMERTINO P. P. Præfecturæ corniculatios, qui annis singulis exeunt, post transactos corniculos nostram adorare purpuram volumus. quo honore perfunctis, cum iam missionem tenuerint, liberum otium damus, vt ad susceptiouem vel cuiuslibet necessitatis officium minime deuocentur. DAT. III. KAL. FEB. MED. VALENTIN. ET VALENTE AA. COSS.

Vt cornicularij qui sunt in officio præf. prætorio post missionem ad susceptionis vel alterius necessitatis officium non deuocentur. Ait, *tenuerint*, pro, *ob-*
E *tinuerint*, vt *l. cum falsis, D. de man. test.* & aliis plerisque. Plin. 6. Epist. *Scripseram tenuisse Varenum.* Horatius, *Quo causa teste tenentur.* De cornicularis dixi *l. 2. ꝫ. de prox. sacr. scrin.*

II. IDEM AA. ZOSIMO PRÆSIDI EPIRI NOVÆ. Præfectianos ad perniciem prouincialium exactionibus in prouinciis, vel potius lucris & quæstibus suis sese immiscere vetamus. præterea vel horreorum gerere custodiam, vel curatum ius atque arbitrium si-

bi præsumere his denegamus. horum si quis A præsentis legis temerator existat : volumus eum competenti motu & indignatione percelli. DAT. XIV. KAL. DECEMB. MED. VALENTINIANO ET VALENTE IV. AA. COSS.

Ne præfectiani, id est, apparitores præf. prætorio suscipiant horreorum fiscalium custodiam: de qua Vegetius lib. 3. cap. 3. *sed fideles*, inquit, *horreorum custodia*, &c. vbi vulgo male legitur, *seruatorum*. Item ne curarum ius, id est, curiosi officium, vt indicat tit. Cod The. Ne præfectianus exactoris, vel curiosi, vel horreorum custodis fungatur officio, ex quo hæc lex sumpta est. Curiosi creantur ex agentibus in rebus, *l.* a. §. *de curios.* non ex præfectianis. B

III. IMPP. THEODOSIVS ET VALENTINIANVS AA. ZOILO P. P. Cornicularij & primiscrinij, numerarij insuper, qui in officio tuæ sublimitatis per ordinem obsequiis militiæ terminatis, desideratam laborum requiem sortiuntur, pro multis erga rempublicam sudoribus ab omnibus indictionibus tam militarium, quam ciuilium iudicum semper habeantur immunes: & ciuilium tantum iudicum, non etiam militarium iurisdictioni subiaceant. Huic sanctioni addendum esse censemus, vt si quis præfectianus dum militat, C vel post depositum cingulum, sine testamento, quod legibus comprobatur nullisque ab intestato successoribus derelictis, fati munus impleuerit, omnes eius patrimonij facultates, prouisione magnificæ tuæ sedis, non fisci viribus. sed arcæ tui culminis rationibus vindicentur. scriniariis autem & exceptoribus, ceterisque qui in officio tui culminis merent, cum in legione prima adiutrice nostra militant, audientiam tantummodo in causis, in quibus pulsantur, tuæ celsitudinis deputamus. in prouinciis vero commorantes, recto- D ribus earum eos respondere iubemus : nisi publicum officium aliquod eis iniunctum sit.

Cornicularij, primiscrinij, numerarij qui sunt in officio præf. prætorio post missionem adorant purpuram principis, & immunitatem consequuntur tam ciuilium quam militarium indictionum. Ciuilium iudicum iurisdictioni suppositi sunt non militarium, sicut veterani, *l. vlt.* §. *de veter.* Primiscrinij dicuntur etiam primicerij, & ij dant apparitores, *l.* 1 §. *de sportulis.* & ob id puniuntur, *l.* 4. §. *de diu. off.* Additur hac lege, vt præfectianis vel expræfectianis sine successore defunctis non fiscus, sed arca præfectoria succedat: vt præfectiani habeant castrense peculium, *l. vlt.* §. *de* E *castr. pec. milit.* vt coram præf. prætorio conueniantur, & in prouinciis coram præsidibus, nisi publica quædam executio eis iniuncta sit.

De apparitoribus præfecti vrbis.

TIT. LI.

I. IMPP. GRATIANVS, VALENTINIANVS ET THEODOSIVS AAA. PRINCIPIO P.P. Præter eos qui de officio eminentium potestatum, numero stipendiorum & curriculis euolutis, vrbisque præfecturæ, serenitatis nostræ annis singulis attingere purpuram, venerarique præcepti sunt. nulli prorsus eorum, qui prouincialia officia peregerint, tranquillitatis nostræ muricem adorare sit liberum, omnium suffragiorum obreptione cessante. DAT. XIII. KAL. OCT. AQVIL. ARCADIO A. ET BAVTONE V. C. COSS.

Præfectiani & vrbaniciani completa militia adorant purpuram principis, de quo honore diximus supra quodam loco, non officiales rectorum prouinciarum. Legimus in Mariano principes officij quorundam ducum completa militia adorare protectorem. Videtur legendum, *adorare purpuram inter protectores.*

II. IMPP. HONORIVS ET THEODOSIVS AA. PALLADIO P. P. Quicunque illustris vrbanæ sedis apparitor clandestina fraude pistorem concusserit: accusatus atque conuictus, perpetui paneficij nexibus addicetur. DAT. VI. KAL. IAN. RAV. HONORIO A. XI. ET CONSTANTIO II. V. C. COSS.

Vrbanicianus qui pistorem concutit, pistorum corpori additur. Id fiebat frequenter ab vrbanicianis, quod tractaret præf. vrb etiam annonam vrbis sacræ, & sub eius cura pistores essent.

De apparitoribus magistrorum militum & priuilegiis eorum.

TIT. LIV.

I. IMPP. VALENTINIANVS ET VALENS AA. AD ARTEMIVM CORRECTOREM. Qui sese in officiis magistrorum equitum ac peditum militare monstrauerint, ab omni nominationis iniuria excusentur. DAT. XIII. KAL. OCT. AQVIL. ACC. XV. KAL. NOV. SALERNI DIVO IOVIANO ET VARRONIANO COSS.

Apparitores magisteriæ potestatis ad susceptionem vel quamlibet aliam necessitatem ne vocentur, sicut de præfectianis supra constitutum est. *Qui*, inquit, *monstrauerint*. Eis igitur incumbit onus probandi.

II. IDEM AA. MAMERTINO P. P. Qui in officio magistrorum equitum ac peditum militiam sortiti sunt, ordinis sint militaris.

Vt apparitores magisteriæ potestatis militibus annumerentur, ideoque castrense peculium habent, vt præfectiani: non tamen testantur iure militari, *l. · contra. tit. §. de testam. m. l.* In Noticia Rom. Imp. Officium magisterianæ potestatis in numeris militum & in officio deputatur.

III. Impp. Theodosius et Valentinianus aa. Basso p. p. Probari apparitores magisteriæ potestatis neque in aliquo officio cohortales, neque censibus adscriptos volumus. Dat. Prid. Non. Mar. cp. Cyro v. c. Coss.

Vt adscriptitij vel cohortales apparitores magisteriæ potestatis non fiant.

IV. Idem aa. Apollonio Magistro Militum præsentali et Anatolio Mag. Militum per Orientem Numerarios virorum illustrium magistrorum militum, tam præsentalium, quam orientalium, qui ordine & stipendiis militiæ fuerint decorati, exeuntes tribunis prætorianis partis militaris, sudoribus eorum beneficium deferentes, sociari præcipimus: ita videlicet, vt post completam militiam ab omnibus indictionibus tam militarium, quam ciuilium iudicum semper habeantur immunes. principatus vero munere functos tribunis vigilum militaribus aggregari volumus.

Vt numerarij qui sunt in officio magistrorum militum præsentalium vel per Orientem completa militia tribunorum prætorianorum militarium honore cumulentur, & ab omnibus indictionibus immunes sint. principes autem officij eorum honore tribunorum vigilum militarium decorantur.

V. Idem aa. Ariobino Magistro militum Eos qui in officiis vestris merentes, statutorum numero tantummodo inserti sunt, fori præscriptione muniri: ceteros vero qui super huiusmodi numerum militare noscuntur, quasi nec militantes & apud illustrissimas præfecturas, & apud clarissimos prouinciarum rectores de quolibet pulsari & conueniri, & sine cinguli præscriptione respondere negotio sancimus. Dat. ii. Non. Mar. cp. Cyro v. c. Coss.

Apparitores magisteriæ potestatis alij sunt statuti, alij supernumerarij. statuti sub iurisdictione magistrorum. Supernumerarij sub iurisdictione præf. vrbi aut præsidum. Nouella Theodosij ccc. dabatur præscriptio fori.

De apparitoribus proconsulis & legati.

Tit. LV.

I. Impp. Valentinianus, Theodosius et Arcadius aaa. ad Flauianum Proconsulem Africæ. Officio quod tuis A meritis obsecundat, non curialem quemquam, nec ex ceteris corporibus volumus aggregari. at si qui erunt inter apparitores huiusmodi, restitui eos muniis debitis mox iubemus.

Ne curiales vel aliis corporibus obnoxij, veluti pistorum aut trapezitarum, apparitores fiant proconsulis.

II. Impp. Arcadius et Honorius aa. Dominatori Proc. *. Apparitioni tuæ & legatorum quadringentos censuimus deputandos, de iis dumtaxat, quos esse sibi B detractos reipublicæ membra non quærunt.

Definit apparitorum numerum certum proconsuli cuidam. Quidam Codices habent, *Africæ.* Quod si est rectum, omnes huius tituli leges sunt de proconsule Africæ & legatis eius. Quod ait, *de iis duntaxat,* sane congruit cum *l. 1.*

III. Idem aa. Messalæ p. p. In proconsulari prouincia officium proconsulare postulet quod exigere consueuit, nec alienis se partibus impudenter inserat.

Veluti, inquiunt Græci, Asia & Corintho, secundum sui temporis morem. Secundum auctorem Con- C stitutionis malim dicere in Africa, vt *l. 11. §. de erog. m l. ann.* Constituit lex vt exigant eius prouinciæ apparitores quæ solent, nec se alienis immisceant.

De apparitoribus Comitis Orientis.

Tit. LVII.

I. Impp. Theodosius et Arcadius aa. Rufino p. p. In officio Comitis Orientis non amplius, quam sexcenti apparitores D habeantur, quos quidem publicis necessitatibus nouimus abunde suppetere.

Definit numerum apparitorum Comitis Orientis. Suprà de eo Comite diximus sæpe.

De cohortalibus, principibus, cornicularijs ac primipilaribus.

Tit. LVII.

I. Imp. Constantinus a. edicto suo E ad Afros. Omnes stationarij neque superexactionem audeant, neque carcerem habeant, neve quis personam (licet pro manifesto crimine) apud se habeat in custodia: sciens, quod si quid tale fuerit commissum, capite puniendus est. p. p. vi. Id. Mai. Karthag. Constantino a. iv. et Licinio iv. Coss.

Stationarij sunt ex cohortalibus, de quibus, *l. 1. §. de curios.* & *l. 6. §. de dignit.* qui & ἐπίσκοποι. Cohorta-

les officiales præsidum vel consularium vel corre-ctorum. Constituitur hac lege ne quid qui stationes agunt, superexigant, ne quem conieciant in carcerem.

II. Impp. Constantinvs et Constans AA. Tavro p. p. Nullus iudicum quemquam sine sacra probatoria probare audeat, vel prouehere. excipimus tantum officia prouincialia cursus publici sollicitudinem sustinentia. nec enim tanto muneri adminiculum denegari publica permittit vtilitas. Dat. vi. Kal. Ian. Med. Acc. viii. Id. Ivl. Datiano et Cereale Coss.

Ne quem ex cohortalibus præsides sine sacra probatoria probent aut promoueant, nisi si cui velint mandare cursus publici exhibitionem. Solet enim cohortalibus mandari *l. 14. ꝫ. de cur. pub. l. 3. ꝫ. de can. larg. tit.*

III. Impp. Valentinianvs et Valens AA. Festo Consvlari Syriæ. Solita cohortalibus Syriæ priuilegia, quæ à diuo Diocletiano porrecta sunt atque concessa, nos quoque porreximus: ac iubemus eos non ad sollicitudinem bastagæ, non ad functionem nauicularium deuocandos; non inuitos curialibus cœtibus adscribendos: verum peracto labore militiæ, pastus primipili competenti sedulitate functione transacta, prærogatiuam his recusationis offerimus. Dat. vi. Non. Oct. Valentiniano et Valente AA. Coss.

Vt cohortales consularis Syriæ ad functionem nauicularium, ad sollicitudinem bastagæ, de quibus oneribus suis titulis dictum est supra, ad curiam non deuocentur, sed completa militia & necessitate primipili ab his omnibus soluti ac liberi sint. Quod ait, *pastus primipili*, & reperitur *l. 7. ꝫ.* aperte indicat primipilum esse annonæ militaris exhibitionem & curam. Idem confirmat *l. 7. 8. ꝫ.* & in *C. Theod. tit. l. 6. Primipilaribus*, inquit, *qui ad pascendos milites solemniter ad limitem destinatur.* Theodorus Hermopolites li. ix. *πριμίπιλον δεῖ τὸ τοῖς πρώτοις ἀκουβιταῖς στρατιώταις διδόμενον σιτηρέσιον, ἵνα διανείμῃ τοῦτο αὐτοῖς.* Primipilum definit esse annonam quæ datur primipili centurionibus, vt inter milites distribuatur. & ideo recte ad *l. 1. ꝫ. de cond. ex lege* debitor ex primipilo, à Græcis dicitur, *ὁ ἀφορμὰς στρατιωτικὰς τῷ δημοσίῳ χρεωστῶν.*

IV. Idem AA. et Gratianvs A. Probo p. p. Officia rectorum prouinciarum tuæ magnificentiæ literis volumus admoneri, vt susceptos in officio proprio vel probatos, cohortium nomine, vel legionum priuilegiis æstiment inferendos. Dat. xv. Kal. Ivn. Modesto et Arintheo Coss.

Officiales rectorum prouinciarum cohortalium nomen, legionatiorum priuilegium habent. Græci legunt, *& legionum*, quod probo. *Susceptores in officio proprio*] velati natos ex cohortalibus.

V. Idem AAA. Modesto p. p. Quicunque per Osroenam primipilarium maio-

A re lætatur numero filiorum, vnum loco suo veluti hereditario iure substituat, alterum pro amore patriæ Ædesenæ curiæ tradat obsequiis, ceteris qua voluerit militia prouisurus. Sin autem duos tantum procreauit: cohorti satisfacere cogatur & curiæ. Quod si vnum procreauerit: eundem ordini patriæ restituat, nullo contra hanc formam beneficio valituro. damus sane licentiam tam patribus eorum, quàm ipsis, qui huius legis auctoritate ciuitatum obsequio aggregantur, vt si
B quos curiales patrocinio principalium inuenerint excusari: in medium proferant, vt & ipsi similibus officiis deputati, pareant impetratis. Dat. iii. Non. Dec. Antiochiæ post Cons. Gratiani A. iii. et Eqvitii v. c.

Quo loco reposuimus, *Ædesena*, legebatur antea; *Osroena*. Confirmat restitutionem *l. 79. & 105 C Th. de decur.* Ædessa vrbs est prouinciæ Osroënæ. Constituitur autem hac lege ob penuriam curialium Ædesenorum vt liberi officialium præsidis Osroënæ post pastus primipili functionem, si bini sint diuidantur in-
C ter cohortem & curiam: si plures, vt vnus cohorti, alter curiæ addicatur, reliqui liberam militiæ electionem habeant: si vnus tantum, vt curiæ Ædesenæ adscribatur. Eiusdem etiam curiæ curiales patrocinio principalium excusatos, lex impetratis ab Ædesena curia parere iubet.

VI. Imppp. Gratianvs, Valentinianvs et Theodosivs AAA. Neotherio p. p. Si apparitor diffugerit criminosus: edictum quo reuocari possit adiecta conditione legibus subsequatur, cui nisi fuerit satisfactum, merito in latitantem à iudice pro qualitate peccati sententia proferetur, ve-
D niam enim talibus non permittimus, nec indulgentiis crimina subleuamus. Dat. Prid. Id. Ivn. Med. Arcad. A. i. et Bavtone Coss.

Vt in cohortalem criminis reum & latitantem à præside pro delicti qualitate competens sententia proferatur, sine spe veniæ aut indulgentiæ principalis.

VII. Imppp. Valentinianvs, Theodosivs et Arcadivs AAA. Tatiano p. p. Ordinariorum iudicum apparitores, qui vel speculatorum vel ordinariorum attigerint
E gradum, nullo annorum numero, nulla stipendiorum contemplatione laxentur, priusquam primipili pastum digesta ratione compleuerint. Quod si ante debitum locum, qui huic functioni habetur obnoxius, vel ægri corporis labem, vel defessæ senectutis extrema ad impetrandam quietem crediderit prætendenda: non prius otio condonetur, quam omne quod primipilo debetur, expenderit. Eos etiam, qui pro sceleribus suis soluto militiæ cingulo addicuntur infamiæ, nec integro peculio sub hac occasione lætentur:

ita condignæ vltioni volumus subiacere, vt functioni quoque quæ extrema militiæ debetur, nihil ex eorum facultatibus subtrahatur. DAT. III. NON. MAI. MED. TIMATIO ET PROMOTO COSS.

Ordinarij iudices in libris nostris sunt præsides viri clariss. non viri spectabiles vel illustres, *l. 2. C. de prox. sacr. scrin. l. vlt. C. de mo. mul.* l. *omnes, C. de ep. & cl.* Græci, *ἰδιωτικοὺς* vocant *Nou. 20. & 112.* In præsidum officio sunt principes, comicularij, commentarienses, numerarij siue tabularij, adiutores, subadiuuæ, ab actis, à libellis, exceptores. Sunt & qui B speculatores dicuntur & ordinarij, vt Cod. Theod. tit. *de iis quæ adm. vel off. pub. ger. trad. sunt. Princeps,* inquit, *cornicularius, commentariensis, numerarius, & ordinarij per singula officia*, &c. & à Mariano in officio ducis Arabiæ ponuntur ordinarij. Et sic in militia armata quidam dicuntur specialiter ordinarij, & ij quidem vel manipalares, vel in prima acie dimicantes principes. Extremum munus in officio præsidum est primipili functio, qua non expleta lex vetat dimitti cohortalinos. Sed & si nondum debita functione transacta, causaria quandoque vel ignominiosa missione mittantur, ex eorum bonis lex constituit pastum primipili compleri. *Integro peculio*] id est, integro patrimonio.

VIII. IMPP. ARCADIVS ET HONORIVS AA. EVTHYMIO VIC. ASIÆ. Speciebus primipilaribus adærandis eadem pretiorũ taxatio seruetur, quæ in vænalibus publicis poterit reperiri. DAT. V. KAL. MAR. CP. ARCAD. IV. ET HONOR. III. AA. COSS.

Vt in adæranda annona militari seruentur pretia fori rerum vænalium.

IX. IDEM AA. CLEATCHO P. P. ILLYRICI. Per Illyricum, in quo plurima ac maxima necessitatum publicarum emolumenta officiis constat præsidalibus expediri: centeni numero singulis iudicibus obsecundent, nec vltra hunc modum vel ad militiam vllus aspiret, vel conniuentia iudicum perseueret. adhibeodi autem sunt ad huiusmodi ministeriorum obsequia, non illi qui vaoo militiæ nomine immania lucra sectentur, sed qui necessitatem officij sollicitudinibus debitis exequantur.

Definit numerum cohortalinorum singulorum præsidum qui sunt in Illyrico, valuti Thessaliæ, Epiri veteris, Epiri noui, Daciæ ripensis.

X. IDEM AA. ET THEODOSIVS A. ANTHEMIO P. P. Quicunque ad chartas, vel quodcunque aliud ministerium cohortalis optauerit: non ante accedere permittatur, nisi eius nomen matriculis receptum primitus fuerit: pœna proposita his, qui contra statuta cœlestia crediderint suscipiendos aliquos, aut quodlibet eis officiũ iniungendum. DAT. XVI. KAL. APR. CP. DD. NN. HO-A NORIO VII. ET THEODOSIO II. AA. COSS.

Demonstratum est *l. 5. C. de numer. act.* nonnunquam ad officia præsidum eos admitti qui cohortalinæ conditionis non sunt. Sed hæc lex vetat prius admitti quam cohortalinæ militiæ nomen dederint. *Quicunque ad chartas.*] Hi sunt chartularij, de quibus *l. 3. C. de can. larg. tit. Vel tabulas.*] Hi sunt tabularij siue numerarij.

XI. IMPP. HONORIVS ET THEODOSIVS AA. ANTHEMIO P. P. Si quis ex grege cohortalinorum vrgente criminis infectatione B stipendiis fuerit exemptus, aut otio traditus quietis artibus immoretur, aut si ad pristina sacrameota precum miseratione maluerit repedare: indultum nostræ maiestatis oraculum amplissimæ tuę sedi offerat allegandum. DAT. XIII. KAL. MAR. CP. HONORIO X. ET THEODOSIO VI. AA. COSS.

De hac diximus satis *l. 12. C. de suscept.* Cohortalis ignominiosa missione missus restituitur per rescriptum principis insinuatum præf. prætorio.

XII. IMPP. THEODOSIVS ET VALENTI-C NIANVS AA. ISIDORO P. P. Si cohortalis apparitor, aut obnoxius cohorti ad vllam adspirauerit dignitatem: spoliatus omnibus impetrati honoris insignibus, ad statum pristinum reuocetur, liberis etiam in tali eius conditione susceptis fortunæ patriæ mancipandis. Quod si quis ex his ausus fuerit vllam affectare militiam: nulla præscriptione temporis muniatur, præter eam scilicet, quæ ex XL. annis colligitur, sed ad conditionem propriam retrahatur: nec ipse vel liberi eius post talem ipsius statum procreati, quod co-D horti debetur, valeant declinare. Sed nec ad aliam cohortalinus vel cohortalini filius audeat aspirare fortunam, cui maiorum suorum exempla præiudicaot. Sed etiam cunctos, qui diuersarũ rerum negotiationibus detineantur, trapezitas scilicet vel gemmarum, argenti que, & vestium venditores, apothecarios etiam, ceterosque institores aliarum mercium quibuscunque ergasteriis adhærentes, iubemus à prouincialibus officiis remoueri: vt omnis honor atque militia contagione huiusmodi segregetur. DAT. III. NON. APRI. CP. ISIDORO ET SENA-E TORE COSS.

Cohortalinis non licet ad aliam aspirare militiam vel dignitatem, nisi, vt Marianus Scotus scribit, ex annotatione clementiæ principalis. Quod excipit de præscriptione XL. annorum exposuimus in *l. 55. C. de decur.* In extremo additur vt à cohortalium militia summoueantur trapezitæ & alii quidam negotiatores.

XIII. IDEM AA. FLORENTIO P. P. Nullum ex primipilaribus, nullum ex principe cohortalis officij, vel ad aliam posse militiam adspirare,

aspirare, vel ministeriis sibi contra publicam vtilitatem blandiri, vel ad quamlibet aliam dignitatem ad præiudicium præteriti status accedere concedimus. Quod si contra hanc tam saluberrimam formam vel responsa cœlestia quædam militia aut dignitas audacter eliciatur: pro ingestis haberi, etiamsi speciali adnotatione nostræ indulgentiæ eam obtinuisse videatur: nec assertionem ei quoquo modo patere, qui se memoratis actibus publicæ studet commoditati subtrahere: sed statim ciuitatis, vnde oriundus est, curiæ tradi præcipimus.

Vt ex pimipilariis & ex principe cohortalis officij; qui initio cum non essent subiecti cohorti sicuti sunt filij cohortalium, cohortali officio nomen dederunt, emeritis stipendiis suæ ciuitati restituantur, nec ad vllam dignitatem militiamve aspirare possint, etiamsi habeant adnotationem clementiæ principalis. Ait, *præteriti status*, puta, curialis conditionis. Quidam pro Florentio habent Thomæ.

XIV. Imp. Leo A. Constantino p.p. Quisquis cohortalibus adhuc obsequiis obligatus, vel regimen prouinciæ, vel cingulum cuiuslibet militiæ, vel dignitatis quoquomodo meruerit ante omnia contra licitum vsurpatis impetratisve, careat, etiamsi vltroneæ nostra liberalitate ius gerendæ prouinciæ, vel militiæ, seu dignitatis cuiuspiam sibi iactauerit fuisse delatum. dehinc vniuersis solatiis conditionis, quam spreuerat, defraudatus, ne quid eorum omnino per se vel per interpositam personam possit adquirere: primipili tantum munus implere cogatur. mox curialibus ciuitatis, in qua natus est, in diem vitæ suæ functionibus inhæsurus: ita scilicet vt etiam hi, qui post impletam talem militiam quodlibet militiæ dignitatisve genus affectauerint, curiæ patriæ suæ restituantur. Dat. vi. Kalen. Ian. cp. Leone A. iv. et Probiano Coss.

Pars repetita est in *l. si quis, §. de off. rect. prou.* Sententia hæc est, posse quidem cohortalium completa militia ad aliam militiam vel dignitatem aspirare, sed non ante completam militiam: Aspirantem solatia cohortalinæ militię amittere: Primipili pastum exhibere compelli, deinde curiæ ciuitatis suæ tradi, etiamsi conditione nascendi vel alia ratione curialis non fuerit. Eum qui curialis fuerit, vt lege superiore dictum est, ne completa quidem in cohortali siue prouinciali officio militia, ad aliam militiam vel dignitatem aspirare posse, sed curiæ suæ restitui.

De apparitoribus præfecti annonæ.

Tit. LVIII.

I. Imppp. Valens, Gratianus et Valentinianus AAA. Rufino p.p.

A Apparitores vrbanæ præfecturæ annonario officio sese non inserant: sed apparitorum æmulatione secreta, ministerio suo annonæ præfecturæ fungantur.

Est quidem præfectus annonæ sub dispositione pręf. vrbi, & vterque annonæ ciuilis curam agit. Sed separatas apparitiones habent, quas lex confundi & commisceri vetat *l. 1. C. Th. de cond. in pub. hor.* Pręf. annonæ apparitores, annonarij dicuntur. Præf. vrbis vrbaniciani. *Ministerio suo.*] id est, annonariis.

II. Impp. Arcadius et Honorius AA. B Messalæ p.p. Præfectus annonæ canonem, qui ad officiũ suum pertinet, per compulsores suos exigat, & cum officio suo retineatur obnoxius, qui ad implendum canonem deuotionis suæ exactionem non ostenderit.

Vt præf. annonæ per suos apparitores canonem exigat quem solet exigere: & nisi probauerit se exactionis muneri non defuisse, vt vna cum suis apparitoribus obnoxius teneatur.

C *De diuersis officiis & apparitoribus iudicum & probatoriis eorum.*

Tit. LIX.

De singulis apparitoribus separatim dictum est †. Hic titulus est communis de omnibus apparitoribus.

I. Imppp. Valentinianus, Valens et Gratianus AAA. Severo Magistro militum, Si quando præfectus prætorio, vel vicarius, aut rector prouinciæ significauerit eum qui chartis ac ratiocinis publicis in-D uenitur obnoxius, ad præposituram castri ac militum transisse: retractatus illi adsignetur officio, a quo ad necessitatem præstandi ratiocinij deuocatur. in reiecti vero locum is potissimum destinetur, cui meritorum adstipulantur insignia. Dat. x. kal. Ianuar. Gratiano A. ii. et Probo Coss.

Vt præfectianus aut vicarius, aut cohortalinus qui cum esset chartis & rationibus reddendis obligatos, ad præposituram castri & militum adspirauit, retrahatur & rationes reddat, alio à magistro militum electo præposito.

E II. Imppp. Gratianus, Valentinianus, Theodosius et Arcadius AAAA. Eusignio p.p. Nullus ex his, quos clarue-rit militia resolutos, indebita denuò sacramenta sine Augusti affatibus suscipiat. si quis autem id per obreptionem forte meruerit: quinque librarum auri multetur incommodo. Dat. Prid. Id. Iul. Med. Honorio nb. p. et Euodio Coss.

De hac diximus in *l. 12. §. de suscept.*

III. Idem aaaa. Evsignio p. p. Nullus apparitor amplitudinis tuæ vel de officiis Palatinis ad eam prouinciam, ex qua oriundus est, vel in qua collocauerit larem, vel qui iam in huiusmodi officio fuerit commoratus, obtentu publicæ necessitatis vel executor priuati negotij dirigatur. etenim officij tuæ celsitudinis primiscrinius tres libras auri fisci vtilitatibus sine dilatione persoluet, si statuta fuerint temerata. Apparitor vero qui huic se muneri passus est deputari, militia spoliabitur. Hæc vero pœna etiam ceteris irrogata est: vt si domesticus, aut protector, aut stator, vel agens in rebus vel palatinus vtriusque officij, vel ad eandem prouinciam, in qua natus est, vel ad eam, in qua collocauerit larem, cum huiusmodi vsurpatione perrexerit: matriculis quidem exemptus, ipse qui se voluerit mitti, auri libram vnam fisci viribus inferre cogetur. adiutores vero officiorum, & palatinorum, ac numerarij Comitum illustrium virorum, siue actuarij, libram fisci viribus soluent, nisi statuta fuerint custodita. Dat. ii. Non. Dec. Med. Honorio nb. p. et Evodio Coss.

Ne præfectianus publici vel priuati negotij exequendi causa in eam prouinciam mittatur, cuius est municeps vel incola. Punitur primiscrinius qui miserit, quem Græci hoc loco primicerium vocant. Punitur & missus executor. Idemque in domesticis & protectoribus seruandum, & statoribus, & agentibus in rebus, & palatinis vtriusque ærarij, quibus etiam eadem maiorve pœna proponitur. Puniuntur & adiutores officiorum palatinorum, qui ea in patriam suam pergere permiserint, & numerarij Comitum vtriusque ærarij, siue actuarij. Quod ait, *vel qui iam in huiusmodi officio fuerit commoratus*, quæ non sunt in C. Th. Tribonianus adiecit ex *l. 8. ꝰ. de off. rect. prou.*

IV. Imppp. Theodosivs, Arcadivs et Honorivs aaa. Silvm dvci. *. Vel qui exiguam rei familiaris substantiam habent, militare in apparitorum numero non vetentur.

Inopes iudicum apparitores fieri non vetantur.

V. Impp. Honorivs et Theodosivs aa. Gracchio p. v. Quicunque apparitores ob culpam vel negligentiam fuerint iudicato discincti, ad nullam militiam habeant facultatem aspirandi: nec ex rescripto his vllus additus referetur, quos congruit pœnæ grauissimæ subiugari, si contra inhibita quoque sacratissimis constitutis aspirare contempserint. Dat. viii. kal. Avg. Rav. Honorio x. et Theodosio aa. Coss.

Vt apparitores quilibet quorumlibet ob culpam re iudicata officio remoti, ad nullam militiam aspirare possint, nec si habeant adnotationem clementiæ prin-

A cipalis. In fine pro, *contempserint*, legendum, *præsumpserint*.

VI. Impp. Theodosivs et Valentinianvs aa. Hierio p. p. In his officiis, id est, virorum spectabilium proconsulis Asiæ, comitis Orientis, præfecti Augustalis, & vicariorum (quos etiam monuimus sub interminatione xx. librarum auri) nemo aliter admittatur, nisi eum emissa sacri scrinij probatoria consecrauerit. Quod si quis talis sub tua fuerit iudicatione conuictus: profecto irritis his, quæ vetita contrectauit,
B etiam congruam indignationem incurret. Dat. x. kal. Ivl. Nicomedæ dd. nn. Theodos. xii. et Valentin. ii. aa. Coss.

Vt nemo fiat apparitor proconsulis Asiæ, Comitis Orientis, præf. Augustalis & vicariorum sine sacra probatoria, quę emittatur ex scrinio epistolarum. Probatorię in Nouellis appellantur *δοκιμασίαι* & *σύμβολα*. Coniungenda est cum *l. 7. ꝰ. de* [illegible].

VII. Idem aa. Anatolio Mag. mil. Ad splendidioris priuilegia militiæ, posteaquam priorem continuo labore compleuerint, eos venientes admittemus, quiea
C voto adipiscendi honoris crediderint expetenda, non eos qui studio exercendæ cupiditatis ambierint, vel vt in meliore fortuna positi, aut ea scelera quæ prius commisisse doceantur, occultent, aut alia deinceps possint impune committere.

Apparitores completa militia ad aliam splendidiorem secundum conditionem huius legis aspirare possunt.

VIII. Impp. Leo et Zeno aa. Ioanni Magistro Officiorvm. Viros spectabiles duces, eorumque apparitores necnon li-
D mitaneos, castrorumque præpositos, tantummodo ex sublimis tui iudicij sententia conueniri, nec aliis subiacere iudicibus præcipimus: illustribus scilicet ac magnificis viris magistris militum consuetudine ac potestate, si qua ad limites aliquos Orientis, Thraciarum, & Illyrici ex longo tempore hactenus obtinuit, reseruata.

Vt duces & eorum apparitores, & limitanei, & castrorum prepositi sint sub iurisdictione magistri officiorum. At duces dictum est *l. vlt. ꝰ. de re mil.* esse sub magistris militum, per Orientem scilicet, quod
E etiam hec lex subiungit.

IX. Idem aa. Hilario Magistro Officiorvm. Probatorias memorialium, & agentium in rebus, cæterorumque nihilominus apparitorum prætorianæ per Orientem amplissimæ præfecturę, eorum etiam qui in diuersorum iudicum officiis numerantur, ex sacris probatoriis solito more militię sacramenta sortiri decernimus, non passim, nec licenter solis auctoritatibus, vel sacrarum

lirerarum exemplaribus, sed ex authenticis rantum sacris probatoriis manu nostra subscriptis, & nostro arbitrio prestandis: ita vt nullus his dolus aut fraus possit annecti. De his etiam qui sunt verę & catholicę fidei iubemus admitti. aliter vero militantes, nisi ex iis fint, quos solis auctoritatibus apparitioni aggregari vetusta consuetudo perdocuit, detecta fraude cuiuscunque accusandi studio, non solum mendaci carere militia, sed & proscriptionis stylum subire decernimus, & bonorum omnium amissione multamus.

Memoriales & agentes in rebus, & apparitores quorumlibet iudicum non recipiuntur nisi ex sacra probatoria, & non ex probatorię auctoritate sola vel exemplo, sed ex authentico subscripto manu principis, vt etiam cauetur Iustiniani edicto de Alexandrinis. Excipiuntur quidam qui ex sola aoctoritate veteri more recipiuntur. Nota differentiam inter aoctoritatem & sacras literas, qualis etiam est inter S. C. & auctoritatem senatus. Id quoque merito hac lege constituitur ne recipiantur nisi Christiani, qua de re testari tres iuratos oportet apud acta, priusquam prolata probatoria suscipiantur ex Constitutione quadam Gręca, quę desideratur lib. 1. tit. *de epis. aud.* Idem de militibus armatis Constantinum constituisse Cedrinus scribit. Idem de aduocatis *l. vlt. §. de postul.*

X. Idem AA. Erithrio P. P. Hac sanctione decernimus, vt in posterum nemini licentia sit edendi exemplaria his, qui sociandi sunt cuicunque militiæ, quam sine diuinis probatoriis adipisci non possunt: sed periculo primatum vniuscuiusque officij ipsas authenticas sacras, quæ diuinam nostræ pietatis continent adnotationem, cum subscriptione administrantium, sub quorum iurisdictione consistunt, his qui militare volunt, præstari, exemplaribus videlicet earum cum subscriptione eorumdem iudicum apud singula quoque officia, prout conuenit, reseruandis. Quamuis autem manifestum sit de huiusmodi probatoriarum obseruatione excepta esse certorum iudicum officia: tamen ne vlla ignorantiæ relinquatur occasio, omnium officiorum, quibus necesse est per sacras probatorias militiæ sociari, notitiam in sacris apicibus subdendam esse censuimus. Sub hac igitur obseruatione omnes, qui siue in hoc sacro palatio nostro, siue in aliis quibuscunque officiis deinceps militare cupiunt: qui tamen (vt dictum est) non possunt pro tenore sacrarum constitutionum, vel veteri consuetudine, nisi præcedentibus sacris probatoriis, militiæ sociari: sicut subnexa notitia demonstrat, adipisci præcipimus. his scientibus, qui ex aliqua parte præsentis nostræ serenitatis legis formam conniuentia vel negligentia quadam colludere tentauerint: non tantum amissione bonorum omnium, sed etiam capitis periculo, vtpote criminis falsitatis obnoxios, semel esse plecten-

A dos. Et est notitia scrinij Memoriæ probatoriæ agentium in rebus, palatinorum largitionum, palatinorum rerum priuatarum partis Augustæ. Item scrinij Sacrarum Epistolarum sic. officiis virorum illustrium præfectorum prætorio Orientis & Illyrici, & vrbi, officij proconsulis Asiæ & Achaiæ, officiis comitis Orientis, officiis præfecti Augustalis, officiis comitis diuinarum domorum, officiis vicariorum Thraciæ, Ponticæ, Asiæ, Macedoniæ, & thesaurensium classis. Item scrinij Sacrorum

B Libellorum sic. officiis virorum illustrium magistrorum militum vtriusque militiæ in præsenti, Orientis & Illyrici, inuitatorum, admissionalium, memorialium, omniumque pędagogiorum, cellariorum, mensorum, lampadariorum, eorumque qui sacris scriniis deputati sunt, decanorum partis Augustę, cursorum partis Augustę, officiis virorum spectabilium ducum Palęstinę & Mesopotamiæ, noui limitis Phœnices, Osdroënę, Syriæ, & Augustę Euphratensis, Arabiæ & Thebaidis, Lybię, Pentapoleos, vtriusque

C Armeniæ, vtriusque Ponti, Scytbię, Mysiæ primę, secundæ, Dacię, Pannonię, officiis virorum spectabilium Comitis Ægypti, Pamphyliæ, Isauriæ, Lycaoniæ & Pisidiæ.

Idem hac lege cauetur quod superiori, vt exceptis certis quibusdam officiis, alia non recipiantur nisi ex authentico adnotato manu principis, & subscripto ab eo cuius iurisdictioni subiectus est is, qui ad militiam aspirat. Et subijcitur Notitia eorum quæ desiderant sacræ probatoriæ authenticum, quod alias sumitur ex scrinio memoriæ, vt agentium in rebus probatoria, *l. 7. §. de agent. in reb.* alias ex scrinio libellorum, vt officij Comitis siue præsidis Lycaoniæ & Pisidiæ, *Nou.* 25. Alias ex scrinio epistolarum, vt officij vicarij

D Thraciæ, & hodie ex *Nou.* 26. prætoris. Multa vero in Notitia emendationis indigebant, hæc maxime, *Officij virorum magistrorum militum vtriusque præfectura Orientis & Illyrici*, pro quibus reposui, *Officij virorum illustrium magistrorum militum vtriusque militia in præsenti Orientis & Illyrici.* Puto, *& Thraciarum*, subdi debuisse. Tum inferius, *Nobilis Comitis* inepte erat scriptum, pro, *noui limitis Phœnices.* Notandum quod ait, *Macedonia & Thesauracensium classis.* Vicarij Macedoniæ mentionem Marianus facit. De thesaurensium classi nihil me alibi vsquam legisse memini. Videtur autem idem vtriusqoe appellatus vicarius Macedoniæ & thesaurensium classis. Qui thesaurenses dicantur eaposui *l. 2. §. de pal. sac. lar.* Notandus locus de inuitatoribus qui erant in officio sacri

E palatij, cui similem nescio: & de cellariis, siue cellarariis, à quibus præbetur cibos & potio. ab inuitatoribus vocantur qui vocari iubentur: & de cursoribus, id est, veredariis. Notandus locus de lampadariis deputatis sacris scriniis, vt in eis faces siue lampades accendant. alij fuerunt lampadarij in officio præf. prætorio. & quæstoris exercitus apud Iulianum Antecessorem Constit. 38. Et vicarij Ponticæ ex edicto Iostiniani, qui ignem præferebant. De lampadariis edidit Theodosius Nouellam quam amisimus, sicut & aliam de Pentapoli ad vrbem Romam reuocanda. de qua etiam in hac Notitia fit mentio. De Augusteuphrateusi

prouincia Victor in Vespasiano: *Commagene quam hodie Augusteuphratensem nominamus.* Alibi Euphratensis simpliciter dicitur, *l. 10. 5. de ædif. priu.*

De executoribus & exactoribus.

Tit. LX.

I. IMPP. ARCADIVS ET HONORIVS AA. AD PROVINCIALES ET AD PROCONSVLES. Ne per diuersas prouinciarum partes aut palatinus exactor accederet, aut illustrium virorum apparitor vagaretur, vel militaris terror inferret formidinem: hac lege sancimus, vt omnes memorati intenti sint ad prouinciæ rectorem, cum eo agant, illo insistente, disponente, & agnoscente suo periculo rem peragendam, impleant vniuersa. DAT. VI. KAL. IVL. MED. OLYBRIO ET PROBINO COSS.

Vt in prouincias prouincialium exigendorum causa missi palatini vel apparitores illustrium virorum quorumlibet, vel milites, præsidibus potius quam prouincialibus immineant. qua de re diximus satis *l. 7. 5. de exact. tribut.*

II. IDEM AA. ANDROMACHO P. P. Quicunque è palatio nostro cuiuslibet tituli ad prouincias commeauerit compulsor, exactor, admonitor, portitorve præcepti, agens in rebus, vel palatinus, vel apparitor illustrium potestatum: hoc tantum potestatis arripiat, quod mandatum curæ suę specialiter adprobatur: nec quod iniunctum alteri fuerit collegij iure præsumat: ne dum hoc sibi inuicem mutui officij licentia patiuntur, agant cuncti, quod singulis credebatur. DAT. PRID. ID. IVL. MEDIOL. OLYBRIO ET PROBINO COSS.

Ne palatini in prouincias missi suo cuique separatim mandato negotio, mutuas sibi operas præstent, ne quod vni iniunctum est, alter quasi collega pręsumat.

III. IMPP. HONORIVS ET THEODOSIVS AA. PALLADIO P. P. Siue ex prætoriano officio, siue illustris comitiuæ sedis largitionum, necnon & rei priuatæ nostræ, vel ex quacunque apparitione ad quamcunque necessitatem profligandam quis fuerit destinatus, sciat intra anni metas debere collectis ratiociniis ad proprium iudicem remeare, eique suam efficaciam ostendere, & quid eius instantia exactum fuerit, quidve in debitis habeatur, vel penes quos resederit, vel cuius culpa aut causa in eadem prouincia fuerit, derelictum. Quod si exacto spatio anni, eius regionis visceribus prædator insidians deprehensus fuerit, remorari: tunc absolutus cingulo militia abijcietur, primoribus eius militiæ decem librarum auri multa proposita. Sin redire dissimulet, per vices officiorum ligatus ferreis nexibus, cura prouincialis officij ad debitum mittatur examen. nec ei liberum sit, vt hoc se priuilegio aut occasione defendat, quod sibi aliud negotium, vel aliam necessitatem post iniunctam esse causetur: cum iisdem licentiam anferamus in eadem prouincia continuare exactionem. DAT. X. KAL. OCTOB. DN. THEODOS. A. VII. ET PALLADIO COSS.

Vt præfectiani, palatini, vel alij apparitores in prouincias missi exigendi causa, intra annum peragant exactionem, & iudici suo qui misit, renuncient quod egerint, quid sit in reliquis, qui sint reliquatores, cuius vitio reliqua contracta sint. Post annum si non redeant, vt ligati ferreis vinculis sicut *l. 1. C. Th. de mens. olea.* cohortalium cura ad congruum iudicem transmittantur, & ne eandem exactionem iterare possint. Hæc verba, *per vices officiorum*, non sunt in Cod. Theodosij, & sane sunt obscura, nisi hoc velint, si redire dissimulet quasi iterato exactionis officio. Ait, *suam efficaciam*, id est, quid effecerit. Sic *Nou. Valent. de suariis: Diligentiam & efficaciam huic operi commodabunt.*

IV. IDEM AA. IOANNI P. P. Nullam possessionem alterius pro alienis debitis publicis vel priuatis præcipimus conueniri. DAT. V. ID. IVL. RAVENNÆ, HONORIO XIII. ET THEODOSIO X. AA. COSS.

Hac lege prohibentur ἐπιχειρισμοί, de quibus dictum est libro 11. tit. 57.

V. IMPP. THEODOSIVS ET VALENTINIANVS AA. VOLVSIANO P. P. Contra nostra præcepta si quidquam vetito ausu exsecutor audebit: licebit prouincię moderatori eundem correctum ad sublimitatis tuæ iudicium sub prosecutione dirigere. & licebit prouinciali, si probetur obnoxius, exsecutoris contra vetitam exactionem sibi vindicatis temeritatem legitime repellere.

Si quid exsecutor contra quam ei mandatum sit, exigat, manu iniecta à præside prouincię sub prosecutione duci ad pręf. pętorio potest: quin & à prouinciali manu & viribus repelli potest, etiamsi re vera à prouinciali debeatur quod is exigit sine mandato. Sic Gręci legunt, *etiamsi probetur obnoxius*. Restitui legis contextum, vt oportet.

VI. IMP. ZENO A. ARCADIO P. P. Sancimus vt eum cui ex iudicio tui culminis quocunque modo, siue studio numerariorum, aut tractatorum, vel ipsorum iussu, qui pro tempore amplissimæ tuæ sedis administrationem suscipiunt, exactio publicarum pecuniarum iniungatur: minime prius liceat aliam sollicitudinem gerendam suscipere, quam reuersus iniunctæ sibi causæ responsum præbuerit. Si tamen ita sors tulerit, vt in ea prouincia, ad quam exsequendi causa publici negotij aliquis proficiscitur,

alia quoque causa sit exsequenda: non prohiberi vnum eundemque executorem ab hac vrbe regia proficiscentem, duorum simul, non plurium negotiorum exsecutionem suscipere: dum ipsi quoque tertij negotij non sit iniungendi licentia, antequam de superioribus responsum portauerit. Exsecutoribus his, qui secundam siue simul duas, vel etiam tertiam causam passi fuerint exsequendam suscipere, non solum cinguli & bonorum suorum amissionem, verum etiam perpetui exilij supplicium subituris. eandem hanc pœnam numerarium quoque, & eius adiutores, ad quorum curam, quod violatum est, pertinet, formidare.

Executori in prouinciam misso duarum causarum exactio committi potest, vna tantum commissa, non ante aliam suscipere potest quam prioris rationem reddiderit. Ait, *qui secundam siue simul duas*. post primam scilicet. Sequitur Græca constitutio quę deerat.

VII. Πᾶς ἀπαιτητὴς εἴτε θείαν κέλευσιν, εἴτε ἀρχικὴν πρόσταξιν ἐκβιβάζων, ὀφείλει πρότερον ἐμφανίσαι τῷ ἄρχοντι, ἵνα ὁ ἄρχων ἐξετάσῃ, εἰ μηδεμία πλαστοῦ αἰτία ἐστὶν ἐν αὐτοῖς, ἢ κατὰ συναρπαγὴν ἢ ἐναντιούμενον νόμοις. Ὁ δὲ ἐκβιβασμὸς καὶ ἐγγράφως καὶ ἀγράφως γίνεται, δηλονότι τῶν θείων λογίων προκειμένων, καὶ πάντων τῶν κτητόρων τῶν προσόντων ἅμα αὐτῷ τὴν ἐξέτασιν ποιουμένων, καὶ εἰ σπουδὴ παρέχειν βοήθειαν. ἐὰν δὲ ἢ πλαστὸν εὑρεθῇ φανερῶς, ἢ νόμοις ἐναντιούμενον φανερῶς, δεῖ αὐτὸν μὴ ἐκβιβάζειν, ἀλλ' ἀναφέρειν εἰς βασιλέα διὰ τοῦ μαγιστριανοῦ, ἢ εἰς αὐτὴν τὴν ἀρχὴν ἐξ ἧς τὸ πρόσταγμα ἐγένετο. τὸν δὲ ἐκβιβαστὴν ὑπὸ ἀσφάλειαν ποιεῖν τὴν ἐγχωροῦσαν. καὶ τὰ πρόσωπα δὲ τὰ αἰτιαθέντα ὑπὸ προσωπικὴν ἀσφάλειαν ἀζημίως. ὁ γὰρ ἐγχειρίσας αὐτῷ τὸ ἀζήμιον παρέξει ποιῆσαι εἴπερ εὑρεθείη μάτην αὐτῷ ἐγχειρίσας. εἰ γὰρ μὴ τοῦτο γένηται, ὁ μὲν ἐκβιβαζόμενος ἀπωθεῖται τὸν ἐκβιβασμόν. ὁ δὲ ἄρχων εἰ πρὸς αὐτὸν ἡ κέλευσις γέγονεν, ἢ καί τις ἕτερος ἴσως πρός τινα ἕτερον ἐγένετο, ὑπὸ ἀσφάλειαν ὀφείλει ποιῆσαι τὸν ἐκβιβαστὴν τὴν ἐγχωροῦσαν. Εἰ δὲ καὶ δυνηθείη τις ἀπωθήσασθαι τὸν ἐκβιβασμόν, ὀφείλει μανθάνων ὁ ἄρχων ἀποστῆσαι τὸν ἐκβιβαστήν, ποιεῖν δὲ ὑπὸ ἀσφάλειαν προσωπικὴν τὸν αἰτιαθέντα καὶ μηνύειν. εἰ δὲ ῥαθυμήσῃ τούτου, ἢ ὁ ἄρχων, ἢ ἡ τάξις αὐτοῦ, ἢ πρὸς ὃν τὸ γράμμα γέγονεν οἴκοθεν τῷ ὑπομνησθέντι ποιήσει τὸ ἀζήμιον, καὶ ἕως ὅσου ἄρχει, καὶ μετὰ τὸ παύσασθαι τῆς ἀρχῆς. ὑπεξαιρεῖ δὲ ἡ διάταξις τοὺς προφάσει δημοσίων ἐνεχομένους. εἰ δὲ λήμματος ἡττηθέντες οἱ ἄρχοντες μὴ ποιήσωνται τὴν ἐξέτασιν, προκειμένων τῶν ἁγίων λογίων εἰ καὶ παρίδωσι, καὶ εἰς χρήματα ζημιοῦνται καὶ ἐκβάλλονται τῆς ἀρχῆς, καὶ εἰς σωτηρίαν κινδυνεύουσι. πᾶς δὲ νόμος ἐμφανιζόμενος ὀφείλει πρότερον γίνεσθαι τοῖς ἐπάρχοις καταφανής. τὸν δὲ διακομίζοντα αὐτὸν εἰς τὴν ἐπαρχίαν, λαμβάνειν χρυσίνους ἕξ, τὸν δὲ ἄρχοντα σπουδάζειν διὰ προστάξεων οἰκείων πάσαις ταῖς πόλεσι ταῖς ὑφ' ἑαυτὸν φανεροὺς καθιστᾶν τοὺς νόμους ἀζημίως παντελῶς μηδὲ τοῦ ἄρχοντος, μηδὲ τῶν ἐκδίκων, μηδὲ τοῦ διακομίζοντος. ὁ δὲ κερδήσας, διπλάσιον δίδωσι· καὶ εἰ μὲν ἄρχων ἐστὶν, ἐκπίπτει τῆς ἀρχῆς, εἰ δὲ ἑτέραν φροντίδα εἶχε, ἐκβάλλεται τοῦ φροντίσματος.

Quilibet executor diuinæ iussionis prætorianive pręcepti, id prius insinuare pręsidi debet, vt is inquirat an sit in eo vitium aliquod falsi, aut legibus aduersum aliquid, & an per obreptionem impetratum sit. Executio autem fit scripto vel sine scripto propositis sacris euangelijs & præsentibus possessoribus omnibus & vna cum preside inquirentibus, qui & opem executori ferent si res digna videatur. Sed si quid manifesto in ea falsi vel legitimi deprehenderit, suspendet exactionem, & relationem mittet ad principem per agentem in rebus, vel ad sedem eius à quo res processit: Et interim executor quidem cautionem præstabit pro rei qualitate: reus personalem, se sisti puta, idque sine vlla impensa. Debet enim executor indemnem eum præstare quem conuenit, si temere forsitan eum conuenerit. quam cautionem nisi præstiterit, impune ab eo quem conuenit, repelletur. Præses ipse vel alius ad quem iussio dirigitur, cautionem exiget ab executore pro rei qualitate. Sed & si potuerit quis executionem repellere, & repulerit, debet præses executorem restituere, & ab reo cautionem exigere personalem, & rem deferre. quod si negligat, tam ipse quam suum officium, ifve ad quem literæ missę sunt, de suo indemnitatem conuento pręstabit durante vel deposito magistratu. Constitutio excipit eos qui nomine tributorum obligati sunt. Quod si pretio victi præsides non inquirane qua de re superius diximus inquirendum esse, etiamsi negligentia hic tantum argui videatur, & rei familiaris damnum patientur, & magistratu eiicientur, & circa salutem periclitabuntur. Omnis autem lex Præfecto prætorio prius insinuari debet, deinde in prouinciam transmitti & portitori dari aureos sex, preside curante per omnes ciuitates suę prouinciæ legem promulgari sine vlla impensa pręsidis vel defensorum vel portitoris. Et si quis ex ea re quid perceperit, in duplum tenetur, & magistratus dignitatem amittit, officialis officium.

Pro ἐπιφέρει, lego, ἀποφέρει. Vide *Nou.* 128.

De lucris aduocatorum & concussionibus officiorum siue apparitorum.

Tit. LXI.

I. IMP. CONSTANTINVS A. ÆLIANO PROC. AFRICÆ. Si quis à ducenariis, vel centenariis, vel fisci aduocatis læsum se esse cognoscit: adire iudicia, & probare iniuriam non moretur: vt in eum, qui conuictus fuerit, competenti seueritate vindicetur. DAT. VI. ID. NOV. TRIV. ACC. XV. KAL. MAR. KARTHAGINE CONSTANTINO A. IV. ET LICINIO IV. COSS.

Coërcendos esse ducenarios & centenarios ex officio palatino, & aduocatos si cui quid per iniuriam abstulerint. Conjungenda est *l.* 3. *s̄. de aduoc. fisc.*

II. IMP. CONSTANTINVS A. EVBVLIDÆ VICARIO AFRICÆ. Præter solemnes & canonicas pensitationes multa à prouincialibus indignissime postulantur ab officialibus & scholasticis, non modo in ciuitatibus singulis, sed etiam mansionibus dum ipsis & animalibus eorumdem alimoniæ sine pretio ministrantur. prouinciales itaq; cuncti iudices tueantur, nec iniurias inultas transire permittant. DAT. III. KAL. IVL. LEONTIO ET SALVSTIO COSS.

Ne quid officiales vel scholastici præter solemnia exigant à prouincialibus, & ne eorum animalibus in itinere pabula gratuito dentur. Scholasticos accipit pro aduocatis, de quibus amplior lex Cod. Theodosiani, *Non latet*, inquit, *scholasticos vltra modum acceptis honorariis in defensionem causarum annonas & sumptus accipere consuesse.* Et ita Sardicensis concilij c. 10. Scolasticos ex foro, id est Zonara interprete, ὁ περὶ λόγους σχολάζων. Et Carthag. concilij c. 99. ἐκ δίκων σχολαστικῶν. Et in passione Dorotheę virginis, Theophilus quidam aduocatos pręsidis, Scholasticus appellatur, Macarius Hom. 15. ὥσπερ γέγονε σχολαστικὸς, ὅλον δὲ δικολόγον ἀρχέσει καὶ ἔσχατος. Et recte in concilio Africano, Scholasticos qui in actu sunt vel in munere defensionis causarum. nam alij nondum exierunt rhetorum schola.

III. IMPP. ARCADIVS ET HONORIVS AA. POMPEIANO PROC. AFRICÆ. Quoties compulsor arguitur in deprædatione conuictus, etiam non consulta clementia nostra pœnam subeat legibus competentem. DAT. PRID. KAL. IAN. MED. STILICONE ET AVRELIANO COSS.

Compulsor missus à principe, si in deprędatione conuincatur, etiam inscio principe à proconsule coërceri potest.

IV. IMPP. HONORIVS ET THEODOSIVS AA. ADRIANO P.P. Curialibus & nauicu-

A lariis, omnibusque corporibus ita subuenir volumus: vt nihil apparitoribus vniuersorum iudicum liceat, quod ad prædam prouincialium pertinet.

Ne quid vlli apparitores deprędentur à curialibus vel nauiculariis vel ceteris corporatis. Gręci adiiciunt pœnam tripli.

De primipilo.

Tit. LXII.

I. IMPP. VALERIANVS ET GALIENVS AA. DOMITIO. Commoda primipilatus post administrationem incipiunt deberi: & si is qui ea percipere debuerit, prius rebus humanis eximatur, heredibus petitio salua sit.

Quid sit primipilus supra anteuerti dicere *l.* 3. *s̄. de cohor. prin.* Commoda primipilatus sunt salaria quæ ei dantur, siue vt Gręci vertunt, τὰ λόγῳ ἀθλημάτων παρεχόμενα. *l. pater, D. de adim. leg.* Sed non debentur antequam impleta sit functio primipili. Debita in heredem transmittuntur. Post administrationem ergo finitam. nam dum militat, non commoda, sed stipen-

C dia appellantur.

II. IMPP. DIOCLETIANVS ET MAXIMIANVS AA. ALEXANDRO. Obtentu nominis primipili ciuiles actiones ad alios iudices transferendæ non sunt.

Si quem primipilus conueniat occasione primipilatus sui, conuenire eum debet non coram suo, sed coram proprio eius iudice, ita vt secundum regulam iuris actor forum rei sequatur.

III. IDEM AA. DOMNÆ. Vtilitas publi-

D ca præferenda est priuatorum contractibus. & ideo si constiterit fisco satisfactum esse ob causam primipili: poteris obligatam tibi possessionem titulo dotis petere, vt satis doti fieri possit.

Causæ primipili dos non pręfertur in hypothecis Sunt & multa alia singularia, vt si debitor ex causa primipili, vel fideiussor aut nominator eius soluendo non sit, dos vxoris fisco vindicetur, *l. satis, supra in quibus caus. pig. tac. contr.* Et res etiam specialiter obligata dotis nomine & donata, licet primipili morte confirmata sit donatio, *l. non verum, s̄. de donat. inter vir. & vxor.* Vt fisco teneantur filii primipili etiamsi heredes non extiterint, *l. si tutores, s̄. de compens. l. seq.* Vt vrgente fisco aduersus debitores suos debitor ex

E causa primipili agat etiam ante diem, *l.* 1. *s̄. de cond. ex lege.*

IV. IDEM AA. DIONYSIO. Cum ex sola primipili causa liberos, etiamsi patribus heredes non existant: teneri Diuus Aurelianus sanxerit: si neque successistis patri vestro, nec quidquam ex bonis eius tenetis: consequens est à paternis creditoribus vos non conueniri.

De hac l. dictum est superiori satis.

Publicæ lætitiæ vel consulum nuntiatores, vel insinuatores constitutionum & aliarum, vel iudicialium literarum, ex descriptione vel ab inuitis ne quid accipiant immodicum.

TIT. LXIII.

I. IMPPP. GRATIAN. VALENT. ET THEODOSIVS AAA. FLORO P.P. Quicquid nostrorum vnquam nuntiari cœpit prosperorũ, vt bella si desinunt, si oriuntur victoriæ, fastis si honor datus fuerit regalium trabearum, cõpositæve pacis erit offerenda tranquillitas, B si sacros vultus inhiantibus forte populis inferimus: hæc sine immodico pretio nunciari excipique sancimus. gerulum iubemus esse castissimum. indices nummarios esse prohibemus. iudices statuimus esse sollicitos, ne turpi colludio quæratur ex miseris pretium gaudiorum. Quod si id sacrilega fuerit dissimulatione violatum: & in accipientem pudoris fortunarumque manebit excidium, & cogentem par pœna multabit, & officium triginta librarum auri vexatione quatietur. DAT. IV. NON. FEBRVAR. CP. MEROBAVDE II. ET SATVRNINO COSS.

C Duo erant potissimum in hac lege corruptissima; *Fastus si honor datus fuerit regalium vel consulam, vel trabearum.* Emendaui, *Fastis si honor datus fuerit regalium trabearum*, id est, si ineunte anno nouorum consulum nomina nuntientur. Consulum ornamenta sunt trabeæ eædemque regum, quę & πρῶτοι *Nov.* 103. & Appiano, Artemidoro, Sudę, Moschopulo, auctori Etymologiei. *Altum esse iubemus castissimam, indigentibus non numerarios esse prabendum.* Emendaui fide Cod. Theodosiani, & manuscriptorum, *Gerulum iubemus esse castissimum, indices nummarios esse prohibemus.* Nummarios, id est, lucri auidos. Hieronymus ad Onasum: *Volo in nummarios inuehi sacerdotes.* Suetonius in Domitiano: *Nummarios iudices notauit.* D Illa autem verba. *Si sacros vultus inhiantibus forte populis inferimus:* Greci ita interpretantur, ἀπὸ λαυρέατα ταμπελλῶν. quod in Nicęna synodo 2. explicant hęc verba: *Sic rigum laurata Grecorum vulgus apud CP. vocat imperiale signum.* & paulo post: *Laurata & iconas missas ad ciuitates vel regiones obuiam adeunt populi cum cereis & incensis, non cera perfusam tabulam, sed Imperatorem honorantes.* Aliis auctoribus laureatę tabellę sunt signa lętitiæ. Seneca in Agamemnone: *Manifesta properat signa lætitia gerens. Namque hasta summo lauream ferro gerit.* Summa vero Constitutionis hęc est, vt ex omnes publicę lætitię populis sine immodico pretio nuntientur. *Immodico* adiecit Tribonianus cum non esset in C. Th. propter constitutionem Gręcam, cuius sententia sequitur.

E II. Ἡ διάταξις βούλεται ἓξ νομίσματα μόνον παρέχεσθαι ἀφ' ἑκάστης ἐπαρχίας ὑπὲρ τῶν ἐμφανιζομένων θείων ῥημάτων, ἢ γενικῶν προσταξέων, ἢ δημοσίων συμβολαίων, ἢ ἀνδριάντων. τὸν δὲ πλέον λαβόντα, τετραπλάσιον ἀναδιδόναι, κωλυόντων τοῦτο ἄρχοντος, καὶ τοῦ ἐπισκόπου, καὶ τῶν πρώτων τῆς πόλεως, καὶ πάσης πολιτικῆς καὶ δημοσίας βοηθείας. ὁ μὲν γὰρ ἐπίσκοπος εἰς τὴν ἀγανάκτησιν ἐπὶ βασιλικήν. ὁ δὲ ἄρχων A καὶ ἐκπεσεῖται τῆς ἀρχῆς, καὶ δημευθήσεται. Καὶ ἡ τάξις δὲ κινδυνεύει μήτε διαγραφὴν γενέσθαι προφάσει τούτων τὴν αἰτίαν ὑπὲρ τοῦ μὴ ἓξ χρυσοῖς. μήτε ὡς παρὰ ἀκόντων μηδὲν, ἀλλὰ τὸν λαβόντα διδόναι τὸ τετραπλοῦν. καὶ ἡνίκα δὲ οἱ πολῖται βούλονται ἑαυτοὺς διαγράψαι τυχὸν, ἢ εἰς ἔργον δημόσιον, ἢ εἰς σιτωνίαν, ἢ αἰτῶσι παρὰ βασιλέως τοῦτο ἐπιτραπῆναι, οὐ χρὴ ζημιοῦν αὐτοὺς οὐδὲν ὑπὲρ τούτου, ἵνα μὴ οἱ μὲν ἱερεῖς ἀγανακτῶνται. οἱ δὲ ἄρχοντες, B καὶ τῆς ἀρχῆς ἐκπίπτουσι, καὶ ἐξοριζόνται καὶ δημεύονται. ἡ δὲ τάξις εἰς σῶμα τιμωρεῖται. εἰ μὴ μηνυθῇ βασιλεῖ τὰ παρὰ τὴν διάταξιν γινόμενα. ἐξουσίαν γὰρ ἔχουσιν οἱ διαγραφόμενοι ἀντιλέγειν τοῖς διαγράφουσιν. εἰ δὲ μὴ δύνανται τοῦτο ποιεῖν, ἐπικαλεῖσθαι τὸν ἄρχοντα καὶ βασιλεῖ μηνύειν. οὐ χρὴ δὲ οὔτε τοὺς πατέρας, οὔτε τοὺς σιτώνας, ἢ ἐθνικοὺς ἀποδέκτας παρέχειν ἐκ τῶν ὄντων ἐν χερσὶ προσόδων, μηδὲ ποσότητα φυλάττεσθαι τῇ ἀφορισμένῃ χρείᾳ. εἰ δὲ παραβῇ ὁ ἄρ- C χων, οἴκοθεν ταῦτα καταβάλλει. χρὴ γὰρ ἀμείωτα τά τε δημόσια καὶ τὰ πολιτικὰ φυλάττεσθαι.

Constitutio vult singulas prouincias insinuatoribus sacrarum literarum vel generalium Constitutionum, vel publicorum commonitoriorum, vel statuarum sex dumtaxat solidos dari, & ab eo qui amplius acceperit, quadruplum reddi, hoc inhibente præside & Episcopo & primoribus ciuitatis, omnique tam ciuili quam fiscali adminiculo, nisi velit Episcopus in principis indignationem incurrere, Præses bonis & dignitate & ciuitate D multari. Curet autem officium nec descriptionem fieri ex iis causis vltra sex aureos, nec ab inuitis, & ab accipiente quadruplum inferri. At cum ciues seipsos volunt describere operis publicis vel frumenti coëmendi causa, vel hoc sibi concedi à principe petunt, nihil oportet eos lædi ex hac causa, ne sacerdotes indignationem eandem incurrant, præsides dignitatem amittant & publicentur: officium in corpus torqueatur, nisi principi detulerint quicquid contra hanc Constitutionem fuerit admissum. Possunt enim descripti re- E sistere describentibus, vel si nequeant resistere, licet eis inuocare præsidem & deferre principi. Sed non oportet patres ciuitatum vel sitonas vel susceptores ex reditibus, quos habent, in manu quidquam præbere, sed eorum quantitatem destinatæ necessitati seruare debent. Quod si præses violarit, de suo eos reditus implebit. Fiscales enim & ciuiles res imminutas seruari necesse est.

Hęc Constitutio si abfuisset, quod est in titulo, *Ex descriptione, vel ab inuitis*, esset sine lege. Hic vero sit finis, quem Deus Dominusque dedit, cui soli sit laus, honor & gloria.

Vt apparitores magisteriæ potestatis militibus annumerentur, ideoque castrense peculium habent, vt præfectiani: non tamen testantur iure militari, *l. vlt. vnde vi. in tit. de testam. mil.* In Noticia Rom. Imp. Officium magisterianæ potestatis in numeris militum & in officio deputatur.

III. IMPP. THEODOSIVS ET VALENTINIANVS AA. BASSO P. P. Probari apparitores magisteriæ potestatis neque in aliquo officio cohortales, neque censibus adscriptos volumus. DAT. PRID. NON. MAR. CP. CYRO V. C. COSS.

B Vt adscriptitij vel cohortales apparitores magisteriæ potestatis non fiant.

IV. IDEM AA. APOLLONIO MAGISTRO MILITVM PRÆSENTALI ET ANATOLIO MAG. MILITVM PER ORIENTEM. Numerarios virorum illustrium magistrorum militum, tam præsentalium, quam orientalium, qui ordine & stipendiis militiæ fuerint decorati, exeuntes tribunis prætorianis partis militaris, sudoribus eorum beneficium deferentes, sociari præcipimus: ita videlicet, vt post completam militiam ab omnibus indictionibus tam militarium, quam ciuilium iudicum semper habeantur immunes. principatus vero munere functos tribunis vigilum militaribus aggregari volumus.

C Vt numerarij qui sunt in officio magistrorum militum præsentalium vel per Orientem completa militia tribunorum prætorianorum militarium honore cumulentur, & ab omnibus indictionibus immunes sint. principes autem officij eorum honore tribunorum vigilum militarium decorantur.

V. IDEM AA. ARIOBINO MAGISTRO MILITVM. Eos qui in officiis vestris merentes, statutorum numero tantummodo inserti sunt, fori præscriptione muniri: ceteros vero qui super huiusmodi numerum militare noscuntur, quasi nec militantes & apud illustrissimas præfecturas, & apud clarissimos prouinciarum rectores de quolibet pulsari & conueniri, & sine cinguli præscriptione respondere negotio sancimus. DAT. II. NON. MAR. CP. CYRO V. C. COSS.

D Apparitores magisteriæ potestatis alij sunt statuti, alij supernumerarij. statuti sub iurisdictione magistrorum. Supernumerarij sub iurisdictione præf. vrbi aut præsidum. Nouella Theodosij ccc. dabatur præscriptio fori.

E

De apparitoribus proconsulis & legati.

TIT. LV.

I. IMPP. VALENTINIANVS, THEODOSIVS ET ARCADIVS AAA. AD FLAVIANVM PROCONSVLEM AFRICÆ. Officio quod tuis A meritis obsecundat, non curialem quemquam, nec ex ceteris corporibus volumus aggregari. at si qui erunt inter apparitores huiusmodi, restitui eos muniis debitis mox iubemus.

Ne curiales vel aliis corporibus obnoxij, veluti pistorum aut trapezitarum, apparitores fiant proconsulis.

II. IMPP. ARCADIVS ET HONORIVS AA. DOMINATORI PROC. *. Apparitioni tuæ & legatorum quadringentos censuimus deputandos, de iis dumtaxat, quos esse sibi B detractos reipublicæ membra non quærunt.

Definit apparitorum numerum certum proconsuli cuidam. Quidam Codices habent, *Africæ*. Quod si est rectum, omnes huius tituli leges sunt de proconsule Africæ & legatis eius. Quod ait, *de iis duntaxat*, sane congruit cum *l. 1.*

III. IDEM AA. MESSALÆ P. P. In proconsulari prouincia officium proconsulare postulet quod exigere consueuit, nec alienis se partibus impudenter inserat.

Veluti, inquiunt Græci, Asia & Corintho, secundum sui temporis morem. Secundum auctorem Con- C stitutionis malim dicere in Africa, vt *l. ti. 5. de erog. mil. ann.* Constituit lex vt exigant eius prouinciæ apparitores quæ solent, nec se alienis immisceant.

De apparitoribus Comitis Orientis.

TIT. LVII.

I. IMPP. THEODOSIVS ET ARCADIVS AA. RVFINO P. P. In officio Comitis Orientis non amplius, quam sexcenti apparitores D habeantur, quos quidem publicis necessitatibus nouimus abunde suppetere.

Definit numerum apparitorum Comitis Orientis. Suprà de eo Comite diximus sæpe.

De cohortalibus, principibus, cornicularIis ac primipilaribus.

TIT. LVII.

I. IMP. CONSTANTINVS A. EDICTO SVO E AD AFROS. Omnes stationarij neque superexactionem audeant, neque carcerem habeant, neve quis personam (licet pro manifesto crimine) apud se habeat in custodia: sciens, quod si quid tale fuerit commissum, capite puniendus est. P. P. VI. ID. MAI. KARTHAG. CONSTANTINO A. IV. ET LICINIO IV. COSS.

Stationarij sunt ex cohortalibus, de quibus, *l. 1. 5. de curios.* & *l. 6. 5. de dignit.* qui & [illegible]. Cohorta-

les officiales præsidum vel consularium vel correctorum. Constituitur hac lege ne quid qui stationes agunt, superexigant, ne quem conticiant in carcerem.

II. Imp. Constantinus et Constans AA. Tauro p. p. Nullus iudicum quemquam sine sacra probatoria probare audeat, vel prouehere. excipimus tantum officia prouincialia cursus publici sollicitudinem sustinentia. nec enim tanto muneri adminiculum denegari publica permittit vtilitas. Dat. VI. Kal. Ian. Med. acc. VIII. Id. Ivl. Datiano et Cereale Coss.

Ne quem ex cohortalibus præsides sine sacra probatoria probent aut promoueant, nisi si cui velint mandare cursus publici exhibitionem. Solet enim cohortalibus mandari *l. 14. ꝫ. de cur. pub. l. 3. ꝫ. de can. larg. tit.*

III. Impp. Valentinianvs et Valens AA. Festo Consvlari Syriæ. Solita cohortalibus Syriæ priuilegia, quæ à diuo Diocletiano porrecta sunt atque concessa, nos quoque porreximus: ac iubemus eos non ad sollicitudinem bastagæ, non ad functionem nauicularium deuocandos; non inuitos curialibus cœtibus adscribendos: verum peracto labore militiæ, pastus primipili competenti sedulitate functione transacta, prærogatiuam his recusationis offerimus. Dat. VI. Non. Oct. Valentiniano et Valente AA. Coss.

Vt cohortales consularis Syriæ ad functionem nauiculariam, ad sollicitudinem bastagæ, de quibus oneribus suis titulis dictum est supra, ad curiam non deuocentur, sed completa militia & necessitate primipili ab his omnibus soluti ac liberi sint. Quod ait, *pastus primipili*, & reperitur *l. 7. ꝫ.* aperte indicat primipilum esse annonæ militaris exhibitionem & curam. Idem confirmat *l. 7. 8. ꝫ.* & in *C. Th. eod. tit. l. 6. Primipilaribus*, inquit, *qui ad pascendos milites solemniter ad limitem destinatur.* Theodorus Hermopolites li. IX. πριμίπιλον δεῖ τὸ τοῖς περὶ τὰς ἀκονιάς στρατιώταις διδόμενον σιτηρέσιον, ἵνα διανέμῃ τοῦτο αὐτοῖς. Primipilum definit esse annonam quæ datur primipili centurionibus, vt inter milites distribuatur. & ideo recte ad *l. 1. ꝫ. de cond. ex lege* debitor ex primipilo, à Græcis dicitur, ὁ ἐξ πριμιπ. ἐκ στρατιωτικῆς τῷ δημοσίῳ χρεώστης.

IV. Idem AA. et Gratianvs A. Probo p. p. Officia rectorum prouinciarum tuæ magnificentiæ literis volumus admoneri, vt susceptos in officio proprio vel probatos, cohortium nomine, vel legionum priuilegiis æstiment inserendos. Dat. XV. Kal. Ivn. Modesto et Arintheo Coss.

Officiales rectorum prouinciarum cohortalium nomen, legionariorum priuilegium habent. Græci legunt, *& legionum*, quod probo. *Susceptores in officio proprio*] veluti natos ex cohortalibus.

V. Idem AAA. Modesto p. p. Quicunque per Osroenam primipilarium maio-

A re lætatur numero filiorum, vnum loco suo veluti hereditario iure substituat, alterum pro amore patriæ Ædesenæ curiæ tradat obsequiis, ceteris qua voluerit militia prouisurus. Sin autem duos tantum procreauit: cohorti satisfacere cogatur & curiæ. Quod si vnum procreauerit: eundem ordini patriæ restituat, nullo contra hanc formam beneficio valituro. damus sane licentiam tam patribus eorum, quàm ipsis, qui huius legis auctoritate ciuitatum obsequio aggregantur, vt si

B quos curiales patrocinio principalium inuenerint excusari: in medium proferant, vt & ipsi similibus officiis deputati, pareant impetratis. Dat. III. Non. Dec. Antiochiæ post Cons. Gratiani A. III. et Equitii v. c.

Quo loco reposuimus, *Ædesenæ*, legebatur antea; *Osroena.* Confirmat restitutionem *l. 79. & 105 C. Th. de decur.* Ædessa vrbs est prouinciæ Osroënæ. Constituitur autem hac lege ob penuriam curialium Ædesenorum vt liberi officialium præsidis Osroënæ post pastus primipili functionem, si bini sint diuidantur inter cohortem & curiam: si plures, vt vnus cohorti,

C alter curiæ addicatur, reliqui liberam militiæ electionem habeant: si vnus tantum, vt curiæ Ædesenæ adscribatur. Eiusdem etiam curiæ curiales patrocinio principalium excusatos, lex impetratis ab Ædesena curia parere iubet.

VI. Imppp. Gratianvs, Valentinianvs et Theodosivs AAA. Neotherio p. p. Si apparitor diffugerit criminosus: edictum quo reuocari possit adiecta conditione legibus subsequatur, cui nisi fuerit satisfactum, merito in latitantem à iudice pro qualitate peccati sententia proferetur,

D veniam enim talibus non permittimus, nec indulgentiis crimina subleuamus. Dat. Prid. Id. Ivn. Med. Arcad. A. I. et Bavtone Coss.

Vt in cohortalem criminis reum & latitantem à præside pro delicti qualitate competens sententia proferatur, sine spe veniæ aut indulgentiæ principalis.

VII. Imppp. Valentinianvs, Theodosivs et Arcadivs AAA. Tatiano p. p. Ordinariorum iudicum apparitores, qui vel speculatorum vel ordinariorum attigerint

E gradum, nullo annorum numero, nulla stipendiorum contemplatione laxentur, priusquam primipili pastum digesta ratione compleuerint. Quod si ante debitum locum, qui huic functioni habetur obnoxius, vel ægri corporis labem, vel defessæ senectutis extrema ad impetrandam quietem crediderit prætendenda: non prius otio condonetur, quam omne quod primipilo debetur, expenderit. Eos etiam, qui pro sceleribus suis soluto militiæ cingulo addicuntur infamiæ, nec integro peculio sub hac occasione lætentur:

ita condignæ vltioni volumus subiacere, vt functioni quoque quæ extrema militiæ debetur, nihil ex eorum facultatibus subtraharur. DAT. III. NON. MAI. MED. TIMATIO ET PROMOTO COSS.

Ordinarij iudices in libris nostris sunt præsides viri clariss. non viri spectabiles vel illustres, *l. 2.* ~~ *de prox. sacr. scrin. l. vlt.* ~~ *de mo. mul.* l. *omnes,* ~~ *de ep. & cl.* Græci, *ἐμβαθμὰς* vocant *Nou.* 20. & 112. In præsidum officio sunt principes, cornicularij, commentarienses, numerarij siue tabularij, adiutores, subadiuuæ, ab actis, à libellis, exceptores. Sunt & qui speculatores dicuntur & ordinarij, vt Cod. Theod. tit. *de iis quæ adm. vel off. pub. ger. trad. sunt. Princeps,* inquit, *cornicularius, commentariensis, numerarius, & ordinarij per singula officia,* &c. & à Mariano in officio ducis Arabiæ ponuntur ordinarij. Et sic in militia armata quidam dicuntur specialiter ordinarij, & ij quidem vel manipulares, vel in prima acie dimicantes principes. Extremum munus in officio præsidum est primipili functio, qua non expleta lex vetat dimitti cohortalinos. Sed & si nondum debita functione transacta, causaria quandoque vel ignominiosa missione mittantur, ex eorum bonis lex constituit pastum primipili compleri. *Integro peculio*] id est, integro patrimonio.

VIII. IMPP. ARCADIVS ET HONORIVS AA. EVTHYMIO VIC. ASIÆ. Speciebus primipilaribus adærandis eadem pretiorũ taxatio seruetur, quæ in vænalibus publicis poterit reperiri. DAT. V. KAL. MAR. CP. ARCAD. IV. ET HONOR. III. AA. COSS.

Vt in adæranda annona militari seruentur pretia fori rerum vænalium.

IX. IDEM AA. CLEATCHO P. P. ILLYRICI. Per Illyricum, in quo plurima ac maxima necessitatum publicarum emolumenta officiis constat præsidalibus expediri: centeni numero singulis iudicibus obsecundent, nec vltra hunc modum vel ad militiam vllus aspirer, vel conniuentia iudicum perseueret. adhibendi autem sunt ad huiusmodi ministeriorum obsequia, non illi qui vano militiæ nomine immania lucra sectentur, sed qui necessitatem officij sollicitudinibus debitis exequantur.

Definit numerum cohortalinorum singulorum præsidum qui sunt in Illyrico, veluti Thessaliæ, Epiri veteris, Epiri noui, Daciæ ripensis.

X. IDEM AA. ET THEODOSIVS A. ANTHEMIO P. P. Quicunqoe ad chartas, vel quodcunque alıud ministerium cohortalis optauerit: non ante accedere permittatur, nisi eius nomen matriculis receptum primitus fuerit: pœna proposita his, qui contra statura cœlestia crediderint suscipiendos aliquos, aut quodlibet eis officiũ iniungendum. DAT. XVI. KAL. APR. CP. DD. NN. HO-

A NORIO VII. ET THEODOSIO II. AA. COSS.

Demonstratum est *l. 5.* ~~ *de numer. act.* nonnunquam ad officia præsidum eos admitti qui cohortalinæ conditionis non sunt. Sed hæc lex vetat prius admitti quam cohortalinæ militiæ nomen dederint. *Quicunque ad chartas.*] Hi sunt chartularij, de quibus *l. 3.* ~~ *de can. larg. tit. Vel tabulas.*] Hi sunt tabularij siue numerarij.

XI. IMPP. HONORIVS ET THEODOSIVS AA. ANTHEMIO P. P. Si quis ex grege cohortalinorum vrgente criminis insectatione
B stipendiis fuerit exemptus, aut otio traditus quietis artibus immoretur, aut sad pristina sacramenta precum miseratione maluerit repedare: indultum nostræ maiestatis oraculum amplissimæ tuę sedi offerat allegandum. DAT. XIII. KAL. MAR. CP. HONORIO X. ET THEODOSIO VI. AA. COSS.

De hac diximus satis *l. 12.* ~~ *de suscept.* Cohortalis ignominiosa missione missus restituitur per rescriptum principis insinuatum præf. prætorio.

XII. IMPP. THEODOSIVS ET VALENTI-
C NIANVS AA. ISIDORO P. P. Si cohortalis apparitor, aut obnoxius cohorti ad vllam adspirauerit dignitatem: spoliatus omnibus impetrati honoris insignibus, ad statum pristinum reuocetur, liberis etiam in tali eius conditione susceptis fortunæ patriæ mancipandis. Quod si quis ex his ausus fuerit vllam affectare militiam: nulla præscriptione temporis muniatur, præter eam scilicet, quæ ex XL. annis colligitur, sed ad conditionem propriam retrahatur: nec ipse vel liberi eius post talem ipsius statum procreati, quod co-
D horti debetur, valeant declinare. Sed nec ad aliam cohortalinus vel cohortalini filius audeat aspirare fortunam, cui maiorum suorum exempla præiudicant. Sed etiam cunctos, qui diuersarum rerum negotiationibus detinentur, trapezitas scilicet vel gemmarum, argentique, & vestium venditores, apothecarius etiam, ceterosque institores aliarum mercium quibuscunque ergasteriis adhærentes, iubemus à prouincialibus officiis remoueri: vt omnis honor atque militia contagione huiusmodi segregetur. DAT. III. NON. APRI. CP. ISIDORO ET SENA-
E TORE COSS.

Cohortalinis non licet ad aliam aspirare militiam vel dignitatem, nisi, vt Marianus Scotus scribit, ex annotatione clementiæ principalis. Quod excipit de præscriptione XL. annorum exposuimus in *l. 55.* ~~ *de decur.* In extremo additur vt à cohortalium militia summoueantur trapezitæ & alii quidam negotiatores.

XIII. IDEM AA. FLORENTIO P. P. Nullum ex primipilaribus, nullum ex principe cohortalis officij, vel ad aliam posse miliriam adspirare,

aspirare, vel ministeriis sibi contra publicam vtilitatem blandiri, vel ad quamlibet aliam dignitatem ad præiudicium præteriti status accedere concedimus. Quod si contra hanc tam saluberrimam formam vel responsa cœlestia quædam militia aut dignitas audacter eliciatur: pro ingestis haberi, etiamsi speciali adnotatione nostræ indulgentiæ eam obtinuisse videatur: nec assertionem ei quoquo modo patere, qui se memoratis artibus publicæ studet commoditati subtrahere: sed statim ciuitatis, vnde oriundus est, curiæ tradi præcipimus.

Vt ex pimipilariis & ex principe cohortalis officij, qui initio cum non essent subiecti cohorti sicuti sunt filij cohortalium, cohortali officio nomen dederunt, emeritis stipendiis suæ ciuitati restituantur, nec ad vllam dignitatem militiamve aspirare possint, etiamsi habeant adnotationem clementiæ principalis. Ait, *præteriti status*, puta, curialis conditionis. Quidam pro Florentio habent Thomæ.

XIV. Imp. Leo A. Constantino p.p. Quisquis cohortalibus adhuc obsequiis obligatus, vel regimen prouinciæ, vel cingulum cuiuslibet militiæ, vel dignitatis quoquo modo meruerit: ante omnia contra licitum vsurpatis impetratisve careat, etiamsi vltronea nostra liberalitate ius gerendæ prouinciæ, vel militiæ, seu dignitatis cuiuspiam sibi iactauerit fuisse delatum. dehinc vniuersis solatiis conditionis, quam spreuerat, defraudatus, ne quid eorum omnino per se vel per interpositam personam possit adquirere: primipili tantum munus implere cogatur. mox curialibus ciuitatis, in qua natus est, in diem vitæ suæ functionibus inhæsurus: ita scilicet vt etiam hi, qui post impletam talem militiam quodlibet militiæ dignitatisve genus affectauerint, curiæ patriæ suæ restituantur. Dat. VI. Kalen. Ian. cp. Leone A. IV. et Probiano Coss.

Pars repetita est in *l. si quis*, *§. de off. rect. prou.* Sententia hæc est, posse quidem cohortalinum completa militia ad aliam militiam vel dignitatem aspirare, sed non ante completam militiam: Aspirantem solatia cohortalinæ militię amittere: Primipili pastum exhibere compelli, deinde curiæ ciuitatis suæ tradi, etiamsi conditione nascendi vel alia ratione curialis non fuerit. Eum qui curialis fuerit, vt lege superiore dictum est, ne completa quidem in cohortali siue prouinciali officio militia, ad aliam militiam vel dignitatem aspirare posse, sed curiæ suæ restitui.

De apparitoribus præfecti annonæ.

Tit. LVIII.

I. Imppp. Valens, Gratianvs et Valentinianvs AAA. Rvfino p. p.

A Apparitores vrbanæ præfecturæ annonario officio sese non inserant: sed apparitorum æmulatione secreta, ministerio suo annonæ præfecturæ fungantur.

Est quidem præfectus annonæ sub dispositione pręf. vrbi, & vterque annonæ ciuilis curam agit. Sed separatas apparitiones habent, quas lex confundi & commisceri vetat *l. 1. C. Th. de cond. in pub. hor.* Pręf. annonæ apparitores, annonarij dicuntur. Præf. vrbi, vrbaniciani. *Ministerio suo.*] id est, annonarius.

II. Impp. Arcadivs et Honorivs AA. B Messalæ p. p. Præfectus annonæ canonem, qui ad officiũ suum pertinet, per compulsores suos exigat, & tum officio suo retineatur obnoxius, qui ad implendum canonem deuotionis suæ exactionem non ostenderit.

Vt præf. annonæ per suos apparitores canonem exigat quem solet exigere: & nisi probauerit se exactionis muneri non defuisse, vt vna cum suis apparitoribus obnoxius teneatur.

C *De diuersis officiis & apparitoribus iudicum & probatoriis eorum.*

Tit. LIX.

De singolis apparitoribus separatim dictum est §. Hic titulus est communis de omnibus apparitoribus.

I. Imppp. Valentinianvs, Valens et Gratianvs AAA. Severo Magistro militvm, Si quando præfectus prætorio, vel vicarius, aut rector prouinciæ significauerit eum qui chartis ac rariotinis publicis in- D uenitur obnoxius, ad præposituram castri ac militum transisse: retractatus illi adsignetur officio, à quo ad necessitatem præstandi ratiocinij deuocatur. in reiecti vero locum is potissimum destinetur, cui meritorum adstipulantur insignia. Dat. X. Kal. Ianvar. Gratiano A. II. et Probo Coss.

Vt præfectianus aut vicarius, aut cohortalinus qui cum esset chartis & rationibus reddendis obligatus, ad præposituram castri & militum adspirauit, retrahatur & rationes reddat, alio à magistro militum electo præposito.

E II. Imppp. Gratianvs, Valentinianvs, Theodosivs et Arcadivs AAAA. Evsignio p.p. Nullus ex his, quos claruerit militia resolutos, indebita denuo sacramenta sine Augusti affatibus suscipiat. si quis autem id per obreptionem forte meruerit: quinque librarum auri multetur incommodo. Dat. Prid. Id. Ivl. Med. Honorio NB. p. et Evodio Coss.

De hac diximus in *l. 12. §. de suscept.*

III. Idem aaaa. Evsignio p.p. Nullus apparitor amplitudinis tuæ vel de officiis Palatinis ad eam prouinciam, ex qua oriundus est, vel in qua collocauerit larem, vel qui iam in huiusmodi officio fuerit commoratus, obtentu publicæ necessitatis vel executor priuati negotij dirigatur. etenim officij tuæ celsitudinis primiscrinius tres libras auri fisci vtilitatibus sine dilatione persoluet, si statuta fuerint temerata. Apparitor vero qui huic se muneri passus est deputari, militia spoliabitur. Hæc vero pœna etiam ceteris irrogata est: vt si domesticus, aut protector, aut stator, vel agens in rebus vel palatinus vtriusque officij, vel ad eandem prouinciam, in qua natus est, vel ad eam, in qua collocauerit larem, cum huiusmodi vsurpatione perrexerit: matriculis quidem exemptus, ipse qui se voluerit mitti, auri libram vnam fisci viribus inferre cogetur. adiutores vero officiorum, & palatinorum, ac numerarij Comitum illustrium virorum, siue actuarij, libram fisci viribus soluent, nisi statuta fuerint custodita. Dat. ii. Non. Dec. Med. Honorio nb. p. et Evodio Coss.

Ne præfectianus publici vel priuati negotij exequendi causa in eam prouinciam mittatur, cuius est municeps vel incola. Punitur primiscrinius qui miserit, quem Græci hoc loco primicerium vocant. Punitur & missus executor. Idemque in domesticis & protectoribus seruandum, & statoribus, & agentibus in rebus, & palatinis vtriusque ærarij, quibus etiam eadem maiorve pœna proponitur. Puniontur & adiutores officiorum palatinorum, qui ea in patriam suam pergere permiserint, & numerarij Comitum vtriusque ærarij, siue actuarij. Quod ait, *vel qui iam in huiusmodi officio fuerit commoratus*, quæ non sunt in C. Th. Tribonianus adiecit ex *l. 8. ͞s. de off. rector. prou.*

IV. Imppp. Theodosivs, Arcadivs et Honorivs aaa. Sitvm dvci. *. Vel qui exiguam rei familiaris substantiam habent, militare in apparitorum numero non vetentur.

Inopes iudicum apparitores fieri non vetantur.

V. Impp. Honorivs et Theodosivs aa. Gracchó p.v. Quicunque apparitores ob culpam vel negligentiam fuerint iudicato discincti, ad nullam militiam habeant facultatem aspirandi: nec ex rescripto his vllus additus referetur, quos congruit pœnæ grauissimæ subiugari, si contra inhibita quoque sacratissimis constitutis aspirare contempserint. Dat. viii. kal. Avg. Rav. Honorio x. et Theodosio aa. Coss.

Vt apparitores quilibet quorumlibet ob culpam re iudicata officio remoti, ad nullam militiam aspirare possint, nec si habeant adnoationem clementiæ principalis. In fine pro, *contempserint*, legendum, *præsumpserint*.

VI. Impp. Theodosivs et Valentinianvs aa. Hierio p. p. In his officiis, id est, virorum spectabilium proconsulis Asiæ, comitis Orientis, præfecti Augustalis, & vicariorum (quos etiam monuimus sub interminatione xx. librarum auri) nemo aliter admittatur, nisi eum emissa sacri scrinij probatoria consecrauerit. Quod si quis talis sub tua fuerit iudicatione conuictus: profecto irritis his, quæ vetita contrectauit, etiam congruam indignationem incurret. Dat. x. kal. Ivl. Nicomedæ dd. nn. Theodos. xii. et Valentin. ii. aa. Coss.

Vt nemo fiat apparitor proconsulis Asiæ, Comitis Orientis, pręf. Augustalis & vicariorum sine sacra probatoria, quę emittatur ex scrinio epistolarum. Probatorię in Nouellis appellantur δοκιμασίας & σύμβολα. Coniungenda est cum *l. 7. ͞s. de* [illegible]*er.*

VII. Idem aa. Anatolio Mag. mil. Ad splendidioris priuilegia militiæ, posteaquam priorem continuo labore compleuerint, eos venientes admittemus, quia ea voto adipiscendi honoris crediderint expetenda, non eos qui studio exercendæ cupiditatis ambierint, vel vt in meliore fortuna positi, aut ea scelera quæ prius commisisse doceantur, occultent, aut alia deinceps possint impune committere.

Apparitores completa militia ad aliam splendidiorem secundum conditionem huius legis aspirare possunt.

VIII. Impp. Leo et Zeno aa. Ioanni Magistro Officiorvm. Viros spectabiles duces, eorumque apparitores necnon limitaneos, castrorumque præpositos, tantummodo ex sublimis tui iudicij sententia conueniri, nec aliis subjacere iudicibus præcipimus: illustribus scilicet ac magnificis viris magistris militum consuetudine ac potestate, si qua ad limites aliquos Orientis, Thraciarum, & Illyrici ex longo tempore hactenus obtinuit, reseruata.

Vt duces & eorum apparitores, & limitanei, & castrorum prępositi sint sub iurisdictione magistri officiorum. At duces dictum est *l. vlt. ͞s. de re mil.* esse sub magistris militum, per Orientem scilicet, quod etiam hęc lex subjungit.

IX. Idem aa. Hilario Magistro Officiorvm. Probatorias memorialium, & agentium in rebus, cæterorumque nihilominus apparitorum prætorianæ per Orientem amplissimæ præfecturę, eorum etiam qui in diuersorum iudicum officiis numerantur, ex sacris probatoriis solito more militię sacramenta sortiri decernimus, non passim, nec licenter solis auctoritatibus, vel sacrarum

literarum exemplaribus, sed ex authenticis tantum sacris probatoriis manu nostra subscriptis, & nostro arbitrio pręstandis: ita vt nullus his dolus aut fraus possit annecti. De his etiam qui sunt verę & catholicę fidei iubemus admitti. aliter vero militantes, nisi ex iis fiunt, quos solis auctoritatibus apparitioni aggregari vetusta consuetudo perdocuit, detecta fraude cuiuscunque accusandi studio, non solum mendaci carere militia, sed & proscriptionis stylum subire decernimus, & bonorum omnium amissione multamus.

Memoriales & agentes in rebus, & apparitores quorumlibet iudicum non recipiuntur nisi ex sacra probatoria, & non ex probatorię auctoritate sola vel exemplo, sed ex authentico subscripto manu principis, vt etiam cauetur Iustiniani edicto de Alexandrinis. Excipiuntur quidam qui ex sola auctoritate veteri more recipiuntur. Nota differentiam inter auctoritatem & sacras literas, qualis etiam est inter S. C. & auctoritatem senatus. Id quoque merito hac lege constituitur ne recipiantur nisi Christiani, qua de re testari tres iuratos oportet apud acta, priusquam prolata probatoria suscipiantur ex Constitutione quadam Gręca, quę desideratur lib. 1. tit. *de episc. aud.* Idem de militibus armatis Constantinum constituisse Cedrinus scribit. Idem de aduocatis *l. vlt. ℥. de postul.*

X. Idem AA. Erithrio p. p. Hac sanctione decernimus, vt in posterum nemini licentia sit edendi exemplaria his, qui sociandi sunt cuicunque militiæ, quam sine diuinis probatoriis adipisci non possunt: sed periculo primatum vniuscuiusque officij ipsas authenticas sacras, quæ diuinam nostræ pietatis continent adnotationem, cum subscriptione administrantium, sub quorum iurisdictione consistunt, his qui militare volunt, præstari, exemplaribus videlicet earum cum subscriptione eorumdem iudicum apud singula quoque officia, prout conuenit, reseruandis. Quamuis autem manifestum sit de huiusmodi probatoriarum obseruatione excepta esse certorum iudicum officia: tamen ne vlla ignorantiæ relinquatur occasio, omnium officiorum, quibus necesse est per sacras probatorias militiæ sociari, notitiam in sacris apicibus subdendam esse censuimus. Sub hac igitur obseruatione omnes, qui siue in hoc sacro palatio nostro, siue in aliis quibuscunque officiis deinceps militare cupiunt: qui tamen (vt dictum est) non possunt pro tenore sacrarum constitutionum, vel veteri consuetudine, nisi præcedentibus sacris probatoriis, militiæ sociari: sicut subnexa notitia demonstrat, adipisci præcipimus. his scientibus, qui ex aliqua parte præsentis nostræ serenitatis legis formam conniuentia vel negligentia quadam colludere tentauerint: non tantum amissione bonorum omnium, sed etiam capitis periculo, vtpote criminis falsitatis obnoxios, semel esse plecten-

A dos. Et est notitia scrinij Memoriæ probatoriæ agentium in rebus, palatinorum largitionum, palatinorum rerum priuatarum partis Augustæ. Item scrinij Sacrarum Epistolarum sic. officiis virorum illustrium præfectorum prætorio Orientis & Illyrici, & vrbi, officij proconsulis Asiæ & Achaiæ, officiis comitis Orientis, officiis præfecti Augustalis, officiis comitis diuinarum domorum, officiis vicariorum Thraciæ, Ponticæ, Asiæ, Macedoniæ, & thesaurensium classis. Item scrinij Sacrorum B Libellorum sic. officiis virorum illustrium magistrorum militum vtriusque militiæ in pręsenti, Orientis & Illyrici, inuitatorum, admissionalium, memorialium, omniumque pędagogiorum, cellariorum, mensorum, lampadariorum, eorumque qui sacris scriniis deputati sunt, decanorum partis Augustę, cursorum partis Augustę, officiis virorum spectabilium ducum Palęstinę & Mesopotamiæ, noui limitis Phœnices, Osdroënę, Syriæ, & Augustę Euphratensis, Arabiæ & Thebaidis, Lybię, Pentapoleos, vtriusC que Armeniæ, vtriusque Ponti, Scytbię, Mysiæ primę, secundæ, Dacię, Pannonię, officiis virorum spectabilium Comitis Ægypti, Pamphyliæ, Isauriæ, Lycaoniæ & Pisidiæ.

Idem hac lege cauetur quod superiori, vt exceptis certis quibusdam officiis, alia non recipiantur nisi ex authentico adnotato manu principis, & subscripto ab eo cuius iurisdictioni subiectus est is, qui ad militiam aspirat. Et subijcitur Notitia eorum quæ desiderant sacræ probatoriæ authenticum, quod alias sumitur ex scrinio memoriæ, vt agentium in rebus probatoria, *l. 7. ℥. de agent. in reb.* alias ex scrinio libellorum, vt officij Comitis siue præsidis Lycaoniæ & Pisidiæ, *Nou.* 25. Alias ex scrinio epistolarum, vt officij vicarij D Thraciæ, & hodie ex *Nou.* 26. prætoris. Multa vero in Notitia emendationis indigebant, hæc maxime, *Officij virorum magistrorum militum vtriusque præfectura Orientis & Illyrici*, pro quibus reposui, *Officij virorum illustrium magistrorum militum vtriusque militia in præsenti Orientis & Illyrici.* Puto, *& Thraciarum*, subdi debuisse. Tum inferius, *Nobilis Comitis* inepte erat scriptum, pro, *noui limitis Phœnices.* Notandum quod ait, *Macedoniæ & Thesauracensium classis.* Vicarij Macedoniæ mentionem Marianus facit. De thesaurensium classi nihil me alibi vsquam legisse memini. Videtur autem idem vtriusque appellatus vicarius Macedoniæ & thesaurensium classis. Qui thesaurenses dicantur exposui *l. 2. ℥. de pal. sac. lar.* Notandus locus de inuitatoribus qui erant in officio sacri E palatij, cui similem nescio: & de cellariis, siue cellarariis, à quibus præbetur cibus & potio. ab inuitatoribus vocantur qui vocari iubentur: & de cursoribus, id est, veredariis. Notandus locus de lampadariis deputatis sacris scriniis, vt in eis faces siue lampades accendant. alij fuerunt lampadarij in officio præf. prætorio. & quæstoris exercitus apud Iulianum Antecessorem Constit. 38. Et vicarij Ponticæ ex edicto Iustiniani, qui ignem præferebant. De lampadariis edidit Theodosius Nouellam quam amisimus, sicut & aliam de Pentapoli ad vrbem Romam reuocanda. de qua etiam in hac Notitia fit mentio. De Augusteuphratensi

prouincia Victor in Vespasiano: *Commagene quam hodie Augusteuphratensem nominamus.* Alibi Euphratensis simpliciter dicitur, *l. 10. ℥. de adif. priu.*

De executoribus & exactoribus.

Tit. LX.

I. Impp. Arcadivs et Honorivs AA. ad Provinciales et ad Proconsvles. Ne per diuersas prouinciarum partes aut palatinus exactor accederet, aut illustrium virorum apparitor vagaretur, vel militaris terror inferret formidinem: hac lege sancimus, vt omnes memorati intenti sint ad prouinciæ rectorem, cum eo agant, illo insistente, disponente, & agnoscente suo periculo rem peragendam, impleant vniuersa. Dat. vi. kal. Ivl. Med. Olybrio et Probino Coss.

Vt in prouincias prouincialium exigendorum causa missi palatini vel apparitores illustrium virorum quorumlibet, vel milites, præsidibus potius quam prouincialibus immineant. qua de re diximus satis *l. 7. ℥. de exact. tribut.*

II. Idem AA. Andromacho P. P. Quicunque è palatio nostro cuiuslibet tituli ad prouincias commeauerit compulsor, exactor, admonitor, portitorve præcepti, agens in rebus, vel palatinus, vel apparitor illustrium potestatum: hoc tantum potestatis arripiat, quod mandatum curæ suę specialiter adprobatur: nec quod iniunctum alteri fuerit collegij iure præsumat: ne dum hoc sibi inuicem mutui officij licentia patiuntur, agant cuncti, quod singulis credebatur. Dat. Prid. Id. Ivl. Mediol. Olybrio et Probino Coss.

Ne palatini in prouincias missi suo cuique separatim mandato negotio, mutuas sibi operas præstent, ne quod vni iniunctum est, alter quasi collega præsumat.

III. Impp. Honorivs et Theodosivs AA. Palladio P. P. Siue ex prætoriano officio, siue illustris comitiuæ sedis largitionum, necnon & rei priuatæ nostræ, vel ex quacunque apparitione ad quamcunque necessitatem profligandam quis fuerit destinatus, sciat intra anni metas debere collectis ratiociniis ad proprium iudicem remeare, eique suam efficaciam ostendere, & quid eius instantia exactum fuerit, quidve in debitis habeatur, vel penes quos resederit, vel cuius culpa aut causa in eadem prouincia fuerit, derelictum. Quod si exacto spatio anni, eius regionis visceribus prædator insidians deprehensus fuerit, remorari: tunc absolutus cingulo militia abijcietur, primoribus eius militiæ decem librarum auri multa posita. Sin redire dissimulet, per vices officiorum ligatus ferreis nexibus, cura prouincialis officij ad debitum mittatur examen. nec ei liberum sit, vt hoc se priuilegio aut occasione defendat, quod sibi aliud negotium, vel aliam necessitatem post iniunctam esse causetur: cum iisdem licentiam auferamus in eadem prouincia continnare exactionem. Dat. x. kal. Octob. DN. Theodos. A. vii. et Palladio Coss.

Vt præfectiani, palatini, vel alij apparitores in prouincias missi exigendi causa, intra annum peragant exactionem, & iudici suo qui misit, renuncient quod egerint, quid sit in reliquis, qui sint reliquatores, cuius vitio reliqua contracta sint. Post annum si non redeant, vt ligati ferreis vinculis sicut *l. 1. C. Th. de mens. olea.* cohortalium cura ad congruum iudicem transmittantur, & ne eandem exactionem iterare possint. Hæc verba, *per vices officiorum*, non sunt in Cod. Theodosij, & sane sunt obscura, nisi hoc velint, si redire dissimulet quasi iterato exactionis officio. Ait, *suam efficaciam*, id est, quid effecerit. Sic *Nou. Valent. de suariis: Diligentiam & efficaciam hanc operi commodabunt.*

IV. Idem AA. Ioanni P. P. Nullam possessionem alterius pro alienis debitis publicis vel priuatis præcipimus conueniri. Dat. v. Id. Ivl. Ravennæ, Honorio xiii. et Theodosio x. AA. Coss.

Hac lege prohibentur [illegible], de quibus dictum est libro 11. tit. 57.

V. Impp. Theodosivs et Valentinianvs AA. Volvsiano P. P. Contra nostra præcepta si quidquam vetito ausu exsecutor audebit: licebit prouincię moderatori eundem correctum ad sublimitatis tuæ iudicium sub prosecutione dirigere. & licebit prouinciali, si probetur obnoxius, exsecutoris contra vetitam exactionem sibi vindicatis temeritatem legitime repellere.

Si quid exsecutor contra quam ei mandatum sit, exigat, manu iniecta à præside prouincię sub prosecutione duci ad pręf. pretorio potest: quin & à prouinciali manu & viribus repelli potest, etiamsi re vera prouinciali debeatur quod is exigit sine mandato. Sic Gręci legunt, *etiamsi probetur obnoxius*. Restitui legis contextum, vt oportet.

VI. Imp. Zeno A. Arcadio P. P. Sancimus vt eum cui ex iudicio tui culminis quocunque modo, siue studio numerariorum, aut tractatorum, vel ipsorum iussu, qui pro tempore amplissimæ tuæ sedis administrationem suscipiunt, exactio publicarum pecuniarum iniungatur: minime prius liceat aliam sollicitudinem gerendam suscipere, quam reuersus iniunctæ sibi causæ responsum præbuerit. Si tamen ita fors tulerit, vt in ea prouincia, ad quam exsequendi causa publici negotij aliquis proficiscitur,

alia quoque causa sit exsequenda: non prohiberi vnum eundemque exsecutorem ab hac vrbe regia proficiscentem, duorum simul, non plurium negotiorum exsecutionem suscipere: dum ipsi quoque tertij negotij non sit iniungendi licentia, antequam de superioribus responsum portauerit. Exsecutoribus his, qui secundam siue simul duas, vel etiam tertiam causam passi fuerint exsequendam suscipere, non solum cinguli & bonorum suorum amissionem, verum etiam perpetui exilij supplicium subituris. eandem hanc pœnam numerarium quoque, & eius B adiutores, ad quorum curam, quod violatum est, pertinet, formidare.

Executori in prouinciam misso duarum causarum exactio committi potest, vna tantum commissa, non ante aliam suscipere potest quam prioris rationem reddiderit. Ait, *qui secundam siue simul duas*, post primam scilicet. Sequitur Greca constitutio quę deerat.

VII. Πᾶς αἰτητὴς εἴτε θείαν κέλευσιν, εἴτε ἀρχικὴν πρόσταξιν ἐκβιβάζων, ὀφείλει πρότερον ἐμφανίσαι τῷ ἄρχοντι, ἵνα ὁ ἄρχων ἐξετάσῃ, εἰ μηδεμία πλαστοῦ αἰτία ἐστὶν ἐν αὐ-
C τοῖς, ἢ κατὰ συναρπαγὴν ἢ ἐναντιούμενον νόμοις. Ὁ δὲ ἐκβιβασμὸς καὶ ἐγγράφως καὶ ἀγράφως γίνεται, δηλονότι τῶν θείων λογίων προκειμένων, καὶ πάντων τῶν κτητόρων τῶν φροντιστῶν ἅμα αὐτῷ τὴν ἐξέτασιν ποιουμένων, καὶ εἰ σπουδῆς παρέχειν βοήθειαν. ἐὰν δὲ ἢ πλαστὸν εὑρεθῇ φανερῶς, ἢ νόμοις ἐναντιούμενον φανερῶς, δεῖ αὐτὸν μὴ ἐκβιβάζειν, ἀλλ' ἀναφέρειν εἰς βασιλέα διὰ τοῦ μαγιστριανοῦ, ἢ εἰς αὐτὴν τὴν ἀρχὴν ἐξ ἧς τὸ πρόσταγμα ἐγένετο. τὸν δὲ ἐκβιβαστὴν ὑπὸ ἀσφάλειαν ποι-
D εῖν τὴν ἐγχωροῦσαν. καὶ τὰ πρόσωπα δὲ τὰ αἰτιαθέντα ὑπὸ προσωπικὴν ἀσφάλειαν ἀζημίως. ὁ γὰρ ἐγχειρίσας αὐτῷ τὸ ἀζήμιον παρέξει ποιούσῃ εἴπερ εὑρεθείη μάτην αὐτῷ ἐγχειρίσας. εἰ γὰρ μὴ τοῦτο γένηται, ὁ μὲν ἐκβιβαζόμενος ἀποθεῖται τὸν ἐκβιβασμόν. ὁ δὲ ἄρχων εἰ πρὸς αὐτὸν ἡ κέλευσις γέγονεν, ἢ καί τις ἕτερος ἴσως πρός τινα ἕτερον ἐγένετο, ὑπὸ ἀσφάλειαν ὀφείλει ποιοῦσαι τὸν ἐκβιβαστὴν τὴν ἐγχωροῦσαν. Εἰ δὲ καὶ δυνηθείη τις ἀποθέσθαι τὸν ἐκβιβασμόν, ὀφείλει μανθάνων ὁ ἄρχων ἀποστῆσαι τὸν ἐκβιβαστήν. ποιεῖν δὲ
E ὑπὸ ἀσφάλειαν προσωπικὴν τὸν αἰτιαθέντα καὶ μένειν. εἰ δὲ ῥαθυμήσει τούτου, ἢ ὁ ἄρχων, ἢ ἡ τάξις αὐτοῦ, ἢ πρὸς ὃν τὸ γράμμα γέγονεν οἴκοθεν τῷ ὑπομνησθέντι ποιήσει τὸ ἀζήμιον, καὶ ἐν ὅσῳ ἄρχει, καὶ μετὰ τὸ παύσασθαι τῆς ἀρχῆς. ὑπεξαιρεῖ δὲ ἡ διάταξις τοὺς προφάσει δημοσίων ἐνεχομένους. εἰ δὲ λήμματος ἡττηθέντες οἱ ἄρχοντες μὴ ποιήσονται τὴν ἐξέτασιν, προκειμένων τῶν
A θείων λογίων εἰ τὸ παρίδωσι, τὸ εἰς χρήματα ζημιοῦνται καὶ ἐκβάλλονται τῆς ἀρχῆς, καὶ εἰς σωτηρίαν κινδυνεύουσι. τοὺς δὲ νόμους ἐμφανιζομένους ὀφείλει πρότερον γίνεσθαι τοῖς ἐπάρχοις καταφανεῖς. τὸν δὲ διακομίζοντα αὐτοὺς εἰς τὴν ἐπαρχίαν, λαμβάνειν χρυσίνους ἕξ, τὸν δὲ ἄρχοντα σπουδάζειν διὰ προσταξέων οἰκείων πάσαις ταῖς πόλεσι ταῖς ὑφ' ἑαυτὸν φανεροὺς καταστῆσαι τοὺς νόμους ἀζημίως παντελῶς μηδὲ τοῦ ἄρχοντος, μη-
B δὲ τῶν ἐκδίκων, μηδὲ τοῦ διακομίζοντος. ὁ δὲ κερδήσας, διπλάσιον δίδωσι· τὸ εἰ μὲν ἄρχων ἐστὶν, ἐκπίπτει τῆς ἀρχῆς, εἰ δὲ ἑτέραν φροντίδα εἶχε, ἐκβάλλεται τοῦ φροντίσματος.

Quilibet executor diuinæ iussionis prætorianive pręcepti, id prius insinuare pręsidi debet, vt is inquirat an sit in eo vitium aliquod falsi, aut legibus aduersum aliquid, & an per obreptionem impetratum sit. Executio autem fit scripto vel sine scripto propositis sacris euangeliis & præsentibus possessoribus omnibus & vna cum pręside inquirentibus, qui & opem executori ferent si res digna vi-
C deatur. Sed si quid manifesto in ea falsi vel legitimi deprehenderit, suspendet exactionem, & relationem mittet ad principem per agentem in rebus, vel ad sedem eius à quo res processit: Et interim executor quidem cautionem præstabit pro rei qualitate: reus personalem, se sisti puta, idque sine vlla impensa. Debet enim executor indemnem eum præstare quem conuenit, si temere forsitan eum conuenerit. quam cautionem nisi præstiterit, impune ab eo quem conuenit, repelletur. Præses ipse vel alius ad quem
D iussio dirigitur, cautionem exiget ab executore pro rei qualitate. Sed & si potuerit quis executionem repellere, & repulerit, debet præses executorem restituere, & ab reo cautionem exigere personalem, & rem deferre. quod si negligat, tam ipse quam suum officium, ifve ad quem literæ missę sunt, de suo indemnitatem conuento pręstabit durante vel deposito magistratu. Constitutio excipit eos qui nomine tributorum obligati sunt. Quod si pretio victi præsides non inquirant qua de re superius diximus inquirendum es-
E se, etiamsi negligentia hic tantum argui videatur, & rei familiaris damnum patientur, & magistratu eiicientur, & circa salutem periclitabuntur. Omnis autem lex Præfecto prætorio prius insinuari debet, deinde in prouinciam transmitti & portitori dari aureos sex, pręside curante per omnes ciuitates suę prouinciæ legem promulgari sine vlla impensa pręsidis vel defensorum vel portitoris. Et si quis ex ea re quid perceperit, in duplum tenetur, & magistratus dignitatem amittit, officialis officium.

Publicæ lætitiæ vel consulum nuntiatores, vel insinuatores constitutionum & aliarum, vel iudicialium literarum, ex descriptione vel ab inuitis ne quid accipiant immodicum.

TIT. LXIII.

I. IMPP. GRATIAN. VALENT. ET THEODOSIVS AAA. FLORO P.P. Quicquid nostrorum vnquam nuntiari cœpit prosperorū, vt bella si desinunt, si oriuntur victoriæ, fastus si honor datus fuerit regalium trabearum, cōpositæve pacis erit offerenda tranquillitas, si sacros vultus inhiantibus forte populis inferimus: hæc sine immodico pretio nunciari excipique sancimus. gerulum iubemus esse castissimum, indices nummarios esse prohibemus. iudices statuimus esse sollicitos, ne turpi colludio quæratur ex miseris pretium gaudiorum. Quod si id sacrilega fuerit dissimulatione violatum: & io accipientem pudoris fortunarumque manebit excidium, & cogentem par pœna multabit, & officium triginta librarum auri vexatione quatietur. DAT. IV. NON. FEBRVAR., CP. MEROBAVDE II. ET SATVRNINO COSS.

Duo erant potissimum in hac lege corruptissima: *Fastus si honor datus fuerit regalium vel consulum, vel trabearum.* Emendaui, *Fastis si honor datus fuerit regalium trabearum*, id est, si ineunte anno nouorum consulum nomina nuntientur. Consulum ornamenta sunt trabeæ eædemque regum, quę & τιβεννὴ *Nou.* 103. & Appiano, Artemidoro, Sudę, Moschopulo, auctori Etymologici. *Album esse iubemus castissimum, indigentibus non numeratis esse præbendum.* Emendaui fide Cod. Theodosiani, & manuscriptorum, *Gerulum iubemus esse castissimum, indices nummarios esse prohibemus.* Nummarios, id est, lucri auidos. Hieronymus ad Onasum: *Volo in nummarios inuehi sacerdotes.* Suetonius in Domitiano: *Nummarios iudices notauit.* Illa autem verba. *Si sacros vultus inhiantibus forte populis inferimus*: Greci ita interpretantur, ὅτε λαυρᾶτα κατηγέλλοντ. quod in Nicęna synodo 2. explicant hęc verba: *Sic regum laurata Græcorum vulgus apud CP. vocat imperiale signum.* & paulo post: *Laurata & iconas missas ad ciuitates vel regiones obuij adeunt populi cum cereis & incensis, non ceru perfusam tabulam, sed Imperatorem honorantes.* Aliis auctoribus laureatę tabellę sunt signa lętitiæ. Seneca in Agamemnone: *Manifesta properat signa lætitiæ gerens. Namque hasta summo lauream ferro gerit.* Summa vero Constitutionis hęc est, vt eæ omnes publicę lætitię populis sine immodico pretio nuntientur. *Immodico* adiecit Tribonianus cum non esset in C. Th. propter constitutionem Gręcam, cuius sententia sequitur.

II. Ἡ διάταξις βούλεται ἓξ νομίσματα μόνον παρέχεσθαι ἀφ' ἑκάστης ἐπαρχίας ὑπὲρ τ' ἐμφανιζομένων θείων ῥημάτων, ἢ γενικῶν προσταξέων, ἢ δημοσίων συμβολαίων, ἢ ἀνδριάντων. τὸν δὲ πλέον λαβόντα, τετραπλάσιον ἀναδιδόναι, κωλυόντων τοῦτο ἄρχοντος, καὶ τοῦ ἐπισκόπου, καὶ τῶν πρώτων τῆς πόλεως, καὶ πάσης πολιτικῆς καὶ δημοσίας βοηθείας. ὁ μὲν γὰρ ἐπίσκοπος ἱερατικὴν ἀγανάκτησιν ἔστι βασιλικήν. ὁ δὲ ἄρχων

A καὶ ἐκπεσεῖται τῆς ἀρχῆς, καὶ δημευθήσεται. Καὶ ἡ τάξις δὲ κινδυνεύει μήτε διαγραφὴν γενέσθαι προφάσει τούτων τῶν αἰτιῶν ὑπὲρ τοὺς μὴ ἓξ χρυσοῦς. μήτε ὡς παρὰ ἑκόντων μηδὲν, ἀλλὰ τὸν λαβόντα διδόναι τὸ τετραπλοῦν. καὶ ἐοίκασι δὲ εἰ πολῖται βούλονται ἑαυτοὺς διαγράψαι τυχὸν, ἢ εἰς ἔργον δημόσιον, ἢ εἰς σιτωνίαν, ἢ αἰτοῦσι παρὰ βασιλέως τοῦτο ἐπιτραπῆναι, οὐ χρὴ ζημιοῦσθαι αὐτοὺς οὐδὲν ὑπὲρ τούτου, ἵνα μὴ οἱ μὲν ἱερεῖς ἀγανακτοῦνται. οἱ δὲ ἄρχοντες,
B καὶ τῆς ἀρχῆς ἐκπίπτουσι, καὶ ἐξοριζόνται καὶ δημεύονται. ἡ δὲ τάξις εἰς σῶμα τιμωρεῖται. εἰ μὴ μηνυθῇ βασιλεῖ τὰ παρὰ τινὸς διάταξιν γινόμενα. ἐξουσίαν γὰρ ἔχουσιν οἱ διαγραφόμενοι ἀντιλέγειν τοῖς διαγράφουσιν. εἰ δὲ μὴ δύνανται τοῦτο ποιεῖν, ἐπικαλεῖσθαι τὸν ἄρχοντα καὶ βασιλεῖ μηνύειν. οὐ χρὴ δὲ οὔτε τοὺς πατέρας, οὔτε τοὺς σιτώνας, ἢ ἐθνικοὺς ἀποδέκτας παρέχειν ἐκ τῶν ὑπὸ τῶν ἐν χερσὶ προσόδων, μηδὲ ποσότητα φυλάττεσθαι τῇ ἀφορισμένῃ χρείᾳ. εἰ δὲ παραβῇ ὁ ἄρ-
C χων, οἴκοθεν ταῦτα καταβάλλει. χρὴ γὰρ ἀμείωτα ταῦτα δημόσια καὶ τὰ πολιτικὰ φυλάττεσθαι.

Constitutio vult singulas prouincias insinuatoribus sacrarum literarum vel generalium Constitutionum, vel publicorum commonitoriorum, vel statuarum sex dumtaxat solidos dari, & ab eo qui amplius acceperit, quadruplum reddi, hoc inhibente præside & Episcopo & primoribus ciuitatis, omnique tam ciuili quam fiscali adminiculo, nisi velit Episcopus io principis indigoationem incurrere, Præses bonis & dignitate & ciuitate
D multari. Curet autem officium nec descriptionem fieri ex iis causis vltra sex aureos, nec ab inuitis, & ab accipiente quadruplum inferri. At cum ciues seipsos volunt describere operis publicis vel frumenti coëmendi causa, vel hoc sibi concedi à principe petuut, nihil oportet eos lædi ex hac causa, ne sacerdotes indignationem eandem iocurrant, præsides dignitatem amittant & publicentur: officium in corpus torqueatur, nisi principi detulerint quicquid contra hanc Constitutionem fuerit admissum. Possunt enim descripti re-
E sistere describentibus, vel si nequeaot resistere, licet eis inuocare præsidem & deferre principi. Sed non oportet patres ciuitatum vel sitonas vel susceptores ex reditibus, quos habent, io manu quidquam præbere, sed eorum quantitatem destinatæ necessitati seruare debeot. Quod si præses violarit, de suo eos reditus implebit. Fiscales enim & ciuiles res imminutas seruari necesse est.

Hęc Constitutio si abfuisset, quod est in titulo, *Ex descriptione, vel ab inuitis*, esset sine lege. Hic vero sit finis, quem Deus Dominusque dedit, cui soli sit laus, honor & gloria.

ILLVSTRISSIMO PRINCIPI AC DOMINO

D. CHRISTOPHORO, COMITI PALATINO AD RHENVM, Illustrissimi Principis ac Domini D. FREDERICI Electoris Palatini filio, Bauariæ Duci, IACOBVS CVIACIVS S.

CVPIVI iam antea sæpè, Illustrissime Princeps, vt daretur mihi aliquando tempus opportunum quo te cultu & obseruantia aliqua reuererı possem: & ne te fugiat quæ res hoc in me desiderium potissimum accenderit, Ego, cum frequentiores studiorum causa venirent ad nos Germani quam soleant modo, consopitis ciuilium dissentionum iniuria apud nos omnibus ferè liberalium artium studiis, nostratium nemini concessi, qui Germanorum ingeniis faueret, quive nobilitatem & virtutem eorum admiraretur magis, vt illi vicissim in me habuere semper præ aliis aliquid quod diligerent, ea re adsiduos & familiares nullos habui, vel potius adsiduum & familiarem illi nullum habuere magis, quam me: & in sermonibus, vt fit, de patria cum rogantur, de lingua, de moribus, de literis, & de principibus inprimis, nullum alium Germaniæ principem maiore mihi eos animi alacritate prædicasse memini quam Illustrissimum Principem FREDERICVM *patrem tuum, simul ac te in omni genere virtutis geminum patri filium. & ab iisdem non paucis post reditum in patriam certior factus sum, cum ad te præcipue referunt de ratione studiorum suorum quam hic transigere nobiscum, & mei mentionem iniiciunt, quicquid hi narrant de me, id te excipere, & studium & aures adhibere libenter. Hoc equidem magni æstimo, & in felicitatis parte pono maxima. nec enim meritum vllm in me meum agnosco, quod tam sanctissimi & modestissimi Principis gratiam mereatur. & incendor mirum in modum ex ea re tamen. vt me quodam officio illa præbeam non indignum, cuius etiam exhibendi parte aliqua non tulissem longiorem moram, nisi me ab studiis paulo magis remissiorem patriæ calamitates reddidissent, quam conturbatus & mæram cerno, sæuientem in seipsam omni crudelitatis genere. Et parum id quidem esset, si hoc anno cerneremus & experiremur primum, sed cernimus & patimur iam fere decennium doloris cum morsu maximo* θυμὸν ἐδ[illegible] [illegible] φίλον δαμάζοντες ἀνάγκῃ. *Quæ res non potest non imminuere studia mea, quæ sola officiorum genera suppeditare solebant mihi multa quibus colerem præstantissimorum virorum eximias præclarásque virtutes, & verò minuet ea res studia mea semper, quoad misericordi & omnipotenti Deo libuerit his Galliæ miseriis dare finem aut modum aliquem. Sed interea tamen colluctor ipse quodammodo mecum, vt quàm minimum fieri potest decedat ex mea pristina diligentia, & ne dolori quem ex hoc capio statu patriæ acerbissimum, succumbam prorsus, néve relanguescam ab spe melioris rei. Alios sibi pugnas, sibi prælia, sibi arma habere iubeo; quibus hæc cordi sunt nimis: ego quantum mihi imperare possum, adsiduus esse perseuero in peruolutandis libris, è quibus vel eruam quæ recondita inest in eis consolationem, æquanimitatem & constantiam eam quæ etiam in desperatione aut præcipitio rerum omnium tranquilliorem mentem efficere possit. Nec suum abest huic meæ contentioni pretium. nam quidquid de iure nunc in vulgus edo, id etiamsi non adeò forsitan perfectum & perpolitum est, atque alio tempore foret, tamen pro ratione temporis quo limandi eius mihi fuit potestas, non dubito quin satisfacturum sit his qui aliquid de studiis iuris censere & arbitrari possunt. Statim enim placebunt enarratæ Nouellæ Iustiniani longè alia ratione quam fuerint vnquam antea: non ausim dicere meliore. Nec erit iniucunda* [illegible]γραμμάτων *adiectio, quæ à* XII. *libro dehinc vno tempore si vixero proferam in medium perducta vsque ad* XL. *Vltra enim ne procurreret ea in re opera mea, iam statim à primo mihi præscripsi. Non displicebit etiam Iuliani discipulus, quem etsi tempora non tulerint vt ederem integrum, non efficient tamen vt eum derelinquam antequam ad extremum pertulerim, & nomini etiam tuo quatuor reliquas quæstiones inscripserim, vt nunc inscribo humiliter priores quinque, simul ac Nouellas & Obseruationum accessionem quam dixi. Quod omne si tanquam ab homine tuæ Celsitudini deditissimo, benignè & libenter acceperis, & hanc animi erga te mei propensionem quæ effecit id elicuitque omne mihi quantumuis licet alienissimo tempore, in mente tua nobilissima & omnibus virtutibus illustrissima ad conciliandam mihi eam in perpetuum, valere siueris, & me, Illustrissime Princeps, expergefeceris: largius enimuero prolixiusque ad illustrissimam familiam tuam omni deinceps obseruantia & honore prosequendam, & ad studia quoque mea addicenda vobis potius quam nostris hominibus, qui literariis muneribus, quæ etiam diis feruntur esse amica, parum abest vt se honestari non putent, qui ne gratiarum quidem actione, vel minima incipiunt iam nostram agnoscere beneuolentiam. Deus Opt. Max. illustrissimum & potentissimum Principem* FREDERICVM *patrem tuum, & te dignissimum patri filium & familiam omnem vestram conseruet, & regat suo sancto Spiritu, eamque cottidie ad secundiores prouehat rerum euentus. Valentiæ Cauarum VII. Id. August. M.D.LXIX.*

Tuæ Nobilitati & Celsitudini deuotissimus,
IAC. CVIACIVS.

NOVELLARVM

NOVELLARVM CONSTITVTIONVM IMP. IVSTINIANI

EXPOSITIO.

Auctore IACOBO CVIACIO I.C.

HÆC mihi prior appellationis Nouellarum occurrebat ratio, quod noua eis atque à veteribus dissidentia iura constituantur, quamuis non vtique omnibus: exempli gratia xci. & xcii. Et huic quidem rationi Cedrinus aderat, qui de hoc Nouellarum libro scribit in hunc modum in Iustiniano, τὰς παλαιὰς τιμὰς πάσας ἀνέτρεψε, ποιήσας μονόβιβλον, ὃ καὶ νεαρὰς ἐπιτάξεις ἐκάλεσεν. Posterior tamen quæ succurrit animo meo, verior est: quod nouissime promulgatæ sint post Codicem Iustiniani repetitæ prælectionis. nam & sæpissime à Græcis interpretibus appellantur νεαραὶ μετὰ τὸν κώδικα, & ab ipso Iustiniano *Nou.* LXVI. & *in Constitutione de nouo Codice faciendo:* & pariter Theodosij, Valentiniani, Martiani, Leonis, Maioriani, Seueri Constitutiones non alia ratione Nouellæ appellatæ sunt, quam quod post Codicem Theodosij, & aliæ quædam Leonis philosophi, Nicephori, Michaëlis, Romani, Alexij, quod post βασιλικῶν libros promulgatæ essent. Quin & Iustiniani quæ in *l. 1. §. sed cum Nouella, C. de emend. Cod. Iust. l. si quis filium, in fi. C. de inoff. testam.* vocantur Nouellæ, nondum retractato Codice hanc appellationem meruerant, editæ cum essent post primam Codicis editione retractata, repetitave iam Codicis editione, eam amiserunt. Nec enim Nouellæ sunt quæ in corpus vnum coierunt Codicis repetitæ prælectionis, iustum Constitutionum corpus, sed quæ post Codicem illum emerserunt nouæ, vel Iustiniani ipsius, vel Iustini, vel Tiberij, non quasi errones in corpus illud retrahendæ, è quo nunquam exierunt, sed quasi postumæ Codicem certe rupturæ illum, quo sunt omissæ, maxima ex parte. Adjunximus eis formas præfectorum prœtorio quasdam, siue ἐπαρχικὰ, & Nouellas Iustini Tiberiique nonnullas, quæ suis locis indicabuntur. Nec separanda esse censuimus edicta xiii. à Nouellis, nam & pleraque alia inter Nouellas edicta sunt, & illa xiii. omnia edicta non sunt: non sane quæ ad Armeniam, Phœnicen Libani, Ponticam, Hellespontum, Ægyptum, Alexandriam pertinent: Edicta enim sunt generales leges quæ omnes populos & prouincias tenent, *l. 3. C. de legib.* & præterea ex illis tria vel quatuor, quæ sunt

A ante relata Nouellis, frustra sub Edictorum alio nomine denuo reposuissem. Index vero titulorum quia non erat certus, (nec enim veteri interpreti idem qui vel Haloandro vel Scrimgero) elegi quem sequerer ex Reginæ bibliotheca breuiorem aptioremque ceteris, & hac pagina statim vt exprimeretur procuraui. Fuit Græcus, sed Latinum exhibere malui.

1 *De heredibus & Falcidia.*
2 De *electione secundo nubentium, & de successoribus earum, & de vsufructu donationum propter nuptias, & de aliis capitulis.*
3 *De clericis Constantinopoleos.*
B 4 *De fideiussoribus, & mandatoribus, & pecuniæ constitutæ reis.*
5 *De monachis.*
6 *De episcopis & clericis.*
7 *De ecclesiasticis bonis & emphyteusibus.*
8 *De præsidibus.*
9 *De ecclesia Romana.*
10 *De referendariis.*
11 *De prima Iustiniana.*
12 *De incestis nuptiis.*
13 *De prætoribus.*
14 *De lenonibus.*
C 15 *De defensoribus ciuitatum.*
16 *De clericis.*
17 *De mandatis principum & præsidibus.*
18 *De hereditaria portione, & de collatione dotis, & de diuisionibus bonorum, & de inficiatoribus, & his qui alienas res tenere deprehenduntur, & de his qui ex ancilla nascuntur.*
19 *De filiis ante dotalia instrumenta natis.*
20 *De his qui in causis appellationum apparitorum officio funguntur.*
21 *De Armeniis.*
22 *De solutione nuptiarum, & de secundis nuptiis.*
23 *De appellationibus.*

ita condignæ vltioni volumus subiacere, vt functioni quoque quæ extrema militiæ debetur, nihil ex eorum facultatibus subtrahatur. DAT. III. NON. MAI. MED. TIMATIO ET PROMOTO COSS.

Ordinarij iudices in libris nostris sunt præsides viri clariss. non viri spectabiles vel illustres, *l. 2. C. de proa. sacr. scrin. l. vlt. C. de mo. mul.* L. *omnes, C. de ep. & cl.* Græci, *ἰμβαδμὸς* vocant *Nou.* 20. & 112. In præsidum officio sunt principes, corniculatij, commentarienses, numerarij siue tabularij, adiutores, subadiuuæ, ab actis, à libellis, exceptores. Sunt & qui speculatores dicuntur & ordinarij, vt Cod. Theod. tit. *de iis quæ a lm. vel off. pub. get. trad. sunt. Princeps,* inquit, *cornicularius, commentariensis, numerarius, & ordinarij per singula officia*, &c. & à Mariano in officio ducis Arabiæ poountur ordinarij. Et sic in militia armata quidam dicuntur specialiter ordinarij, & ij quidem vel manipulares, vel in prima acie dimicantes principes. Extremum munus in officio præsidum est primipili functio, qua non expleta lex vetat dimitti cohortalinos. Sed & si nondum debita functione transacta, causaria quandoque vel ignominiosa missiooe mittantur, ex eorum bonis lex constituit pastum primipili compleri. *Integro peculio*] id est, integro patrimonio.

VIII. IMPP. ARCADIVS ET HONORIVS AA. EVTHYMIO VIC. ASIÆ. Speciebus primipilaribus adærandis eadem pretiorũ taxatio seruetur, quæ in vænalibus publicis poterit reperiri. DAT. V. KAL. MAR. CP. ARCAD. IV. ET HONOR. III. AA. COSS.

Vt in adæranda annona militari seruentur pretia fori rerum vænalium.

IX. IDEM AA. CLEATCHO P. P. ILLYRICI. Per Illyricum, in quo plurima ac maxima necessitatum publicarum emolumenta officiis constat præsidalibus expediri: centeni numero singulis iudicibus obsecundent, nec vltra hunc modum vel ad militiam vllus aspiret, vel conniuentia iudicum perseueret. adhibendi autem sunt ad huiusmodi ministeriorum obsequia, non illi qui vano militiæ nomine immania lucra sectentur, sed qui necessitatem officij sollicitudinibus debitis exequantur.

Definit numerum cohortalinorum singulorum præsidum qoi sunt in Illyrico, veluti Thessaliæ, Epiri veteris, Epiri noui, Daciæ ripensis.

X. IDEM AA. ET THEODOSIVS A. ANTHEMIO P. P. Quicunque ad chartas, vel quodcunque aliud ministerium cohortalis optauerit: non ante accedere permittatur, nisi eius nomen matriculis receptum primitus fuerit: pœna proposita his, qui contra statuta cœlestia crediderint suscipiendos aliquos, aut quodlibet eis officiũ iniungendum. DAT. XVI. KAL. APR. CP. DD. NN. HONORIO VII. ET THEODOSIO II. AA. COSS.

Demonstratum est *l. 5. C. de numer. act.* nonnunquam ad officia præsidum eos admitti qui cohortalinæ conditionis noo sunt. Sed hæc lex vetat prius admitti quam cohortalinæ militiæ nomen dederint. *Quicunque ad chartas.*] Hi sunt chartularij, de quibus *l. 3. C. de can. larg. tit. Vel tabulas.*] Hi sunt tabularij siue numerarij.

XI. IMPP. HONORIVS ET THEODOSIVS AA. ANTHEMIO P. P. Si quis ex grege cohortalinorum vrgente criminis insectatione stipendiis fuerit exemptus, aut otio traditus quietis artibus immoretur, aut siad pristina sacramenta precum miseratione maluerit repedare: indultum nostræ maiestatis oraculum amplissimæ tuę sedi offerat allegandum. DAT. XIII. KAL. MAR. CP. HONORIO X. ET THEODOSIO VI. AA. COSS.

De hac diximus satis *l. 12. C. de suscept.* Cohortalis ignominiosa missione missus restituitur per rescriptum principis insinuatum præf. prætorio.

XII. IMPP. THEODOSIVS ET VALENTINIANVS AA. ISIDORO P. P. Si cohortalis apparitor, aut obnoxius cohorti ad vllam adspirauerit dignitatem: spoliatus omnibus impetrati honoris insignibus, ad statum pristinum reuocetur, liberis etiam in tali eius conditione susceptis fortunæ patriæ mancipandis. Quod si quis ex his ausus fuerit vllam affectare militiam: nulla præscriptione temporis muniatur, præter eam scilicet, quæ ex XL. annis colligitur, sed ad conditionem propriam retrahatur: nec ipse vel liberi eius post talem ipsius statum procreati, quod cohorti debetur, valeant declinare. Sed nec ad aliam cohortalinus vel cohortalini filius audeat aspirare fortunam, cui maiorum suorum exempla præiudicant. Sed etiam cunctos, qui diuersarum rerum negotiationibus detinentur, trapezitas scilicet vel gemmarum, argenti que, & vestium venditores, apothecarios etiam, ceterosque institores aliarum mercium quibuscunque ergasteriis adhærentes, iubemus à prouincialibus officiis remoueri: vt omnis honor atque militia contagione huiusmodi segregetur. DAT. III. NON. APRI. CP. ISIDORO ET SENATORE COSS.

Cohortalinis non licet ad aliam aspirare militiam vel dignitatem, nisi, vt Marianus Seotus scribit, ex annotatione clementiæ principalis. Quod excipit de præscriptione XL. annorum exposuimus in *l. 55. C. de decur.* In extremo additur vt à cohortalium militia summoueaotur trapezitæ & alii quidam negotiatores.

XIII. IDEM AA. FLORENTIO P. P. Nullum ex peimipilaribus, nullum ex principe cohortalis officij, vel ad aliam posse militiam adspirare,

aspirare, vel ministetiis sibi contra publicam vtilitatem blandiri, vel ad quamlibet aliam dignitatem ad praeiudicium praeteriti status accedere concedimus. Quod si contra hanc tam saluberrimam furmam vel responsa coelestia quaedam militia aut dignitas audacter eliciatur: pro ingestis haberi, etiamsi speciali adnotatione nostrae indulgentiae eam obtinuisse videatur: nec assertionem ei quoquo modo patere, qui se memoratis artibus publicae studet commoditati subtrahere: sed statim ciuitatis, vnde oriundus est, curiae tradi praecipimus.

Vt ex pimipilariis & ex principe cohortalis officij; qui initio eum non essent subiecti cohorti fieuti sunt filij cohortalium, cohortali officio nomen dederunt, emeritis stipendiis suae eiuitati testituantur, nec ad vllam dignitatem militiamve aspirare possint, etiamsi habeant adnotationem clementiae principalis. Ait, *praeteriti status*, puta, curialis conditionis. Quidam pro Florentio habent Thomae.

XIV. Imp. Leo A. Constantino p.p. Quisquis cohortalibus adhuc obsequiis obligatus, vel regimen prouinciae, vel cingulum cuiuslibet militiae, vel dignitatis quoquomodo meruerit: ante omnia contra licitum vsurpatis impetratisve, careat, etiamsi vltronea nostra liberalitate ius gerendae prouinciae, vel militiae, seu dignitatis cuiuspiam sibi iactauerit fuisse delatum. dehinc vniuersis solatiis conditionis, quam spreuerat, defraudatus, ne quid eorum omnino per se vel per interpositam personam possit adquirere: primipili tantum munus implere cogatur. mox curialibus ciuitatis, in qua natus est, in diem vitae suae functionibus inhaesurus: ita scilicet vt etiam hi, qui post impletam talem militiam quodlibet militiae dignitatisve genus affectauerint, curiae patriae suae restituantur. Dat. VI. Kalen. Ian. cp. Leone A. IV. et Probiano Coss.

Pars repetita est in *l. si quis*, *t. de off. rect. prou.* Sententia haec est, posse quidem cohortalinum completa militia ad aliam militiam vel dignitatem aspirare, sed non ante completam militiam: Aspirantem solatia cohortalinae militiae amittere: Primipili pastum exhibere compelli, deinde curiae ciuitatis suae tradi, etiamsi conditione nascendi vel alia ratione curialis non fuerit. Eum qui curialis fuerit, vt lege superiore dictum est, ne completa quidem in cohortali siue prouinciali officio militia, ad aliam militiam vel dignitatem aspirare posse, sed curiae suae restitui.

De apparitoribus praefecti annonae.

Tit. LVIII.

I. Imppp. Valens, Gratianvs et Valentinianvs aaa. Rvfino p. p.

A Apparitores vrbanae praefecturae annonario officio sese non inserant: sed apparitorum aemulatione secreta, ministerio suo annonae praefecturae fungantur.

Est quidem praefectus annonae sub dispositione praef. vrbi, & vterque annonae ciuilis curam agit. Sed separatas apparitiones habent, quas lex confundi & commisceri vetat *l. 1. C. Th. de cond. in pub. hor.* Praef. annonae apparitores, annonarij dicuntur. Praef. vrbis vrbaniciani. *Ministerio suo.*] id est, annonariis.

B II. Impp. Arcadivs et Honorivs aa. Messalae p. p. Praefectus annonae canonem, qui ad officiu suum pertinet, per compulsores suos exigat, & cum officio suo retineatur obnoxius, qui ad implendum canonem deuotionis suae exactionem non ostenderit.

Vt praef. annonae per suos apparitores canonem exigat quem solet exigere: & nisi probauerit se exactionis muneri non defuisse, vt vna eum suis apparitoribus obnoxius teneatur.

C *De diuersis officiis & apparitoribus iudicum & probatoriis eorum.*

Tit. LIX.

De singulis apparitoribus separatim dictum est. Hic titulus est communis de omnibus apparitoribus.

I. Imppp. Valentinianvs, Valens et Gratianvs aaa. Severo Magistro militvm. Si quando praefectus praetorio, vel vicarius, aut rector prouinciae significauerit eum qui chartis ac ratiocinis publicis in-
D uenitur obnoxius, ad praeposituram castri ac militum transisse: retractatus illi adsignetur officio, a quo ad necessitatem praestandi ratiocinij deuocatur. in reiecti vero locum is potissimum destinetur, cui meritorum adstipulantur insignia. Dat. X. Kal. Ianvar. Gratiano A. II. et Probo Coss.

Vt praefectianus aut vicarius, aut cohortalinus qui cum esset ehartis & rationibus reddendis obligatus, ad praepositurem castri & militum adspirauit, retrahatur & rationes reddat, alio a magistro militum electo praeposito.

E II. Imppp. Gratianvs, Valentinianvs, Theodosivs et Arcadivs aaaa. Evsignio p. p. Nullus ex his, quos claruerit militia resolutos, indebita denuo sacramenta sine Augusti affatibus suscipiat. si quis autem id per obreptionem forte meruerit I quinque librarum auri multetur incommodo. Dat. Prid. Id. Ivl. Med. Honorio nb. p. et Evodio Coss.

De hac diximus in *l. 12. t. de suscept.*

III. Idem aaaa. Evsignio p.p. Nullus apparitor amplitudinis tuæ vel de officiis Palatinis ad eam prouinciam, ex qua oriundus est, vel in qua collocauerit larem, vel qui iam in huiusmodi officio fuerit commoratus, obtentu publicæ necessitatis vel executor priuati negotij dirigatur. etenim officij tuæ celsitudinis primiscrinius tres libras auri fisci vtilitatibus sine dilatione persoluet, si statuta fuerint temerata. Apparitor vero qui huic se muneri passus est deputari, militia spoliabitur. Hæc vero pœna etiam ceteris irrogata est: vt si domesticus, aut protector, aut stator, vel agens in rebus vel palatinus vtriusque officij, vel ad candem prouinciam, in qua natus est, vel ad eam, in qua collocauerit larem, cum huiusmodi vsurpatione perrexerit: matriculis quidem exemptus, ipse qui se voluerit mitti, auri libram vnam fisci viribus inferre cogetur. adiutores vero officiorum, & palatinorum, ac numerarij Comitum illustrium virorum, siue actuarij, libram fisci viribus soluent, nisi statuta fuerint custodita. Dat. II. Non. Dec. Med. Honorio nb. p. et Evodio Coss.

Ne præfectianus publici vel priuati negotij exequendi causa in eam prouinciam mittatur, cuius est municeps vel incola. Punitur primiscrinius qui miserit, quem Græci hoc loco primicerium vocant. Ponitur & missus executor. Idemque in domesticis & protectoribus seruandum, & statoribus, & agentibus in rebus, & palatinis vtriusque ærarij, quibus etiam eadem maiorve pœna proponitur. Puniuntur & adiutores officiorum palatinorum, qui ea in patriam suam pergere permiserint, & numerarij Comitum vtriusque ærarij, siue actuarij. Quod ait, *vel qui iam in huiusmodi officio fuerit commoratus*, quæ non sunt in C. Th. Tribonianus adiecit ex *l. 8. s. de off. rector. prou.*

IV. Imppp. Theodosivs, Arcadivs et Honorivs aaa. Silvm dvci. *. Vel qui exiguam rei familiaris substantiam habent, militare in apparitorum numero non vetentur.

Inopes iudicum apparitores fieri non vetantur.

V. Impp. Honorivs et Theodosivs aa. Gracchio p.v. Quicunque apparitores ob culpam vel negligentiam fuerint iudicato discincti, ad nullam militiam habeant facultatem aspirandi: nec ex rescripto his vllus additus referetur, quos congruit pœnæ grauissimæ subiugari, si contra inhibita quoque sacratissimis constitutis aspirare contempserint. Dat. viii. kal. Avg. Rav. Honorio x. et Theodosio aa. Coss.

Vt apparitores quilibet quorumlibet ob culpam re iudicata officio remoti, ad nullam militiam aspirare possint, nec si habeant adnotationem clementiæ principalis. In fine pro, *contempserint*, legendum, *præsumpserint*.

A

VI. Impp. Theodosivs et Valentinianvs aa. Hierio p. p. In his officiis, id est, virorum spectabilium proconsulis Asiæ, comitis Orientis, præfecti Augustalis, & vicariorum (quos etiam monuimus sub interminatione xx. librarum auri) nemo aliter admittatur, nisi eum emissa sacri scrinij probatoria consecrauerit. Quod si quis talis sub tua fuerit iudicatione conuictus: profecto irritis his, quæ vetita contrectauit,

B etiam congruam indignationem incurret. Dat. x. kal. Ivl. Nicomedæ dd. nn. Theodos. xii. et Valentin. ii. aa. Coss.

Vt nemo fiat apparitor proconsulis Asiæ, Comitis Orientis, præf. Augustalis & vicariorum sine sacra probatoria, quę emittatur ex scrinio epistolarum. Probatorię in Nouellis appellantur δυνάμεις & σύμβολα. Coniungenda est cum *l. 7. s. de* [illegible].

VII. Idem aa. Anatolio Mag. mil. Ad splendidioris priuilegia militiæ, posteaquam priorem continuo labore compleuerint, eos venientes admittemus, qui ea

C voto adipiscendi honoris crediderint expetenda, non eos qui studio exercendæ cupiditatis ambierint, vel vt in meliore fortuna positi, aut ea scelera quæ prius commisisse doceantur, occultent, aut alia deinceps possint impune committere.

Apparitores completa militia ad aliam splendidiorem secundum conditionem huius legis aspirare possunt.

VIII. Impp. Leo et Zeno aa. Ioanni Magistro Officiorvm. Viros spectabiles duces, eorumque apparitores necnon li-

D mitancos, castrorumque præpositos, tantummodo ex sublimis tui iudicij sententia conueniri, nec aliis subjacere iudicibus præcipimus: illustribus scilicet ac magnificis viris magistris militum consuetudine ac potestate, si qua ad limites aliquos Orientis, Thraciarum, & Illyrici ex longo tempore hactenus obtinuit, reseruata.

Vt duces & eorum apparitores, & limitanei, & castrorum prępositi sint sub iurisdictione magistri officiorum. At duces dictum est *l. vlt. s. de re mil.* esse sub magistris militum, per Orientem scilicet, quod

E etiam hęc lex subjungit.

IX. Idem aa. Hilario Magistro Officiorvm. Probatorias memorialium, & agentium in rebus, cæterorumque nihilominus apparitorum prætorianæ per Orientem amplissimæ præfecturę, eorum etiam qui in diuersorum iudicum officiis numerantur, ex sacris probatoriis solito more militię sacramenta sortiri decernimus, non passim, nec licenter solis auctoritatibus, vel sacrarum

literarum exemplaribus, ſed ex authenticis tantum ſacris probatoriis manu noſtra ſubſcriptis, & noſtro arbitrio pręſtandis: ita vt nullus his dolus aut fraus poſſit annecti. De his etiam qui ſunt verę & catholicę fidei iubemus admitti. aliter vero militantes, niſi ex iis ſint, quos ſolis auctoritatibus apparitioni aggregari vetuſta conſuetudo perdocuit, detecta fraude cuiuſcunque accuſandi ſtudio, non ſolum mendaci carere militia, ſed & proſcriptionis ſtylum ſubire decernimus, & bonorum omnium amiſſione multamus.

Memoriales & agentes in rebus, & apparitores quorumlibet iudicum non recipiuntur niſi ex ſacra probatoria, & non ex probatorię auctoritate ſola vel exemplo, ſed ex euthentico ſubſcripto manu principis, vt etiam cauetur Iuſtiniani edicto de Alexandrinis. Excipiuntur quidam qui ex ſola auctoritate veteri more recipiuntur. Nota differentiam inter auctoritatem & ſacras literas, qualis etiam eſt inter S. C. & auctoritatem ſenatus. Id quoque merito hac lege conſtituitur ne recipiantur niſi Chriſtiani, qua de re teſtari tres iuratos oportet apud acta, priuſquam prolata probatoria ſuſcipiantur ex Conſtitutione quadam Gręca, quę deſideratur lib. 1. tit. *de epiſ. aud.* Idem de militibus armatis Conſtantinum conſtituiſſe Cedrinus ſcribit. Idem de aduocatis *l. vlt.* ℥. *de poſtul.*

X. Idem AA. Erithrio p. p. Hac ſanctione decernimus, vt in poſterum nemini licentia ſit edendi exemplaria his, qui ſociandi ſunt cuicunque militiæ, quam ſine diuinis probatoriis adipiſci non poſſunt: ſed periculo primatum vniuſcuiuſque officij ipſas authenticas ſacras, quæ diuinam noſtræ pietatis continent adnotationem, cum ſubſcriptione adminiſtrantium, ſub quorum iuriſdictione conſiſtunt, his qui militare volunt, præſtari, exemplaribus videlicet earum cum ſubſcriptione eorumdem iudicum apud ſingula quoque officia, prout conuenit, reſeruandis. Quamuis autem manifeſtum ſit de huiuſmodi probatoriarum obſeruatione excepta eſſe certorum iudicum officia: tamen ne vlla ignorantiæ relinquatur occaſio, omnium officiorum, quibus neceſſe eſt per ſacras probatorias militiæ ſociari, notitiam in ſacris apicibus ſubdendam eſſe cenſuimus. Sub hac igitur obſeruatione omnes, qui ſiue in hoc ſacro palatio noſtro, ſiue in aliis quibuſcunque officiis deinceps militare cupiunt: qui tamen (vt dictum eſt) non poſſunt pro tenore ſacrarum conſtitutionum, vel veteri conſuetudine, niſi præcedentibus ſacris probatoriis, militiæ ſociari: ſicut ſubnexa notitia demonſtrat, adipiſci præcipimus. his ſcientibus, qui ex aliqua parte præſentis noſtræ ſerenitatis legis formam conniuentia vel negligentia quadam colludere tentauerint: non tantum amiſſione bonorum omnium, ſed etiam capitis periculo, vtpote criminis falſitatis obnoxios, ſemel eſſe plecten-

A dos. Et eſt notitia ſcrinij Memoriæ probatoriæ agentium in rebus, palatinorum largitionum, palatinorum rerum priuatarum partis Auguſtæ. Item ſcrinij Sacrarum Epistolarum ſic. officiis virorum illuſtrium præfecto tum prætorio Orientis & Illyrici, & vrbi, officij proconſulis Aſiæ & Achaiæ, officiis comitis Orientis, officiis præfecti Auguſtalis, officiis comitis diuinarum domorum, officiis vicariorum Thraciæ, Ponticæ, Aſiæ, Macedoniæ, & theſaurenſium claſſis. Item ſcrinij Sacrorum

B Libellorum ſic. officiis virorum illuſtrium magiſtrorum militum vtriuſque militiæ in pręſenti, Orientis & Illyrici, inuitatorum, admiſſionalium, memorialium, omniumque pędagogiorum, cellariorum, menſorum, lampadariorum, eorumque qui ſacris ſcriniis deputati ſunt, decanorum partis Auguſtę, curſorum partis Auguſtę, officiis virorum ſpectabilium ducum Palęſtinę & Meſopotamiæ, noui limitis Phœnices, Oſdroënę, Syriæ, & Auguſtę Euphratenſis, Arabiæ & Thebaidis, Lybię, Pentapoleos, vtriuſ-

C que Armeniæ, vtriuſque Ponti, Scythię, Myſiæ primę, ſecundæ, Dacię, Pannonię, officiis virorum ſpectabilium Comitis Ægypti, Pamphyliæ, Iſauriæ, Lycaoniæ & Piſidiæ.

Idem hac lege cauetur quod ſuperiori, vt exceptis certis quibuſdam officiis, alia non recipiantur niſi ex authentico adnotato manu principis, & ſubſcripto ab eo cuius iuriſdictioni ſubiectus eſt is, qui ad militiam aſpirat. Et ſubijcitur Notitia eorum quæ deſiderant ſacræ probatoriæ authenticum, quod alias ſumitur ex ſcrinio memoriæ, vt agentium in rebus probatoria, *l. 7.* ℥. *de agent. in reb.* alias ex ſcrinio libellorum, vt officij Comitis ſiue præſidis Lycaoniæ & Piſidiæ, *Nou.* 25. Alias ex ſcrinio epiſtolarum, vt officij vicarij

D Thraciæ, & hodie ex *Nou.* 26. prætoris. Multa vero in Notitia emendationis indigebant, hæc maxime, *Officij virorum magiſtrorum militum vtriuſque præfecturæ Orientis & Illyrici*, pro quibus repoſui, *Officij virorum illuſtrium magiſtrorum militum vtriuſque militiæ in præſenti Orientis & Illyrici*. Puto, & *Thraciarum*, ſubdi debuiſſe. Tum inferius, *Nobilis Comitis* inepte erat ſcriptum, pro, *noui limitis Phœnices*. Notandum quod ait, *Macedoniæ & Theſauracenſium claſſis*. Vicarij Macedoniæ mentionem Marianus facit. De theſeurenſium claſſi nihil me alibi vſquam legiſſe memini. Videtur autem idem vnuſque appellatus vicarius Macedoniæ & theſaurenſium claſſis. Qui theſaurenſes dicantur expoſui *l. 2.* ℥. *de pal. ſac. lar.* No-

E tandus locus de inuitatoribus qui erant in officio ſacri palatij, cui ſimilem neſcio: & de cellariis, ſiue cellarariis, à quibus præbetur cibus & potio. ab inuitatoribus vocantur qui vocari iubentur: & de curſoribus, id eſt, veredariis. Notandus locus de lampadariis deputatis ſacris ſcriniis, vt in eis faces ſiue lampades accendant. alij fuerunt lampadarij in officio præf. prætorio. & quæſtoris exercitus apud Iulianum Anteceſſorem Conſtit. 38. Et vicarij Ponticæ ex edicto Iuſtiniani, qui ignem præferebant. De lampaderiis edidit Theodoſius Nouellam quam amiſimus, ſicut & aliam de Pentapoli ad vrbem Romam reuocanda. de qua etiam in hac Notitia fit mentio. De Auguſteuphrateuſi

prouincia Victor in Vespasiano : *Commagene quam* A *hodie Augusteuphratensem nominamus.* Alibi Euphratensis simpliciter dicitur, *l.* 10. *ꝫ. de adsf. prin.*

De executoribus & exactoribus.

TIT. LX.

I. IMPP. ARCADIVS ET HONORIVS AA. AD PROVINCIALES ET AD PROCONSVLES. Ne per diuersas prouinciarum partes aut palatinus exactor accederet, aut illu- B strium virorum apparitor vagaretur, vel militaris terror inferret formidinem : hac lege sancimus, vt omnes memorati intenti sint ad prouinciæ rectorem, cum eo agant, illo insistente, disponente, & agnoscente suo periculo rem peragendam, impleant vniuersa. DAT. VI. KAL. IVL. MED. OLYBRIO ET PROBINO COSS.

Vt in prouincias prouincialium exigendorum causa missi palatini vel apparitores illustrium virorum quorumlibet, vel milites, præsidibus potius quam prouincialibus immineant. qua de re diximus satis *l.* 7. *ꝫ. de exact. tribut.*

II. IDEM AA. ANDROMACHO P. P. Quicunque è palatio nostro cuiuslibet tituli ad prouincias commeauerit compulsor, exactor, admonitor, portitorve præcepti, agens in rebus, vel palatinus, vel apparitor illustrium potestatum : hoc tantum potestatis arripiat, quod mandatum curæ suę specialiter adprobatur : nec quod iniunctum alteri fuerit collegij iure præsumat : ne dum hoc sibi inuicem mutui officij licentia patiuntur, agant cuncti, quod singulis credebatur. DAT. PRID. ID. IVL. MEDIOL. OLYBRIO ET D PROBINO COSS.

Ne palatini in prouincias missi suo cuique separatim mandato negotio, mutuas sibi operas præstent, ne quod vni iniunctum est, alter quasi collega pręsumat.

III. IMPP. HONORIVS ET THEODOSIVS AA. PALLADIO P. P. Siue ex prætoriano officio, siue illustris comitiuæ sedis largitionum, necnon & rei priuatæ nostræ, vel ex quacunque apparitione ad quamcunque necessitatem profligandam quis fuerit destinatus, sciat intra anni metas debere collectis ratiociniis ad proprium iudicem remeare, eique suam efficaciam ostendere, & quid eius instantia exactum fuerit, quidve in debitis habeatur, vel penes quos resederit, vel cuius culpa aut causa in eadem prouincia fuerit, derelictum. Quod si exacto spatio anni, eius regionis visceribus prædator insidians deprehensus fuerit, remorari : tunc absolutus cingulo militia abijcietur, primoribus eius militiæ decem librarum auri multa proposita. Sin redire dissimulet, per vices officiorum ligatus ferreis nexibus, cura prouincialis officij ad debitum mittatur examen. nec ei liberum sit, vt hoc se priuilegio aut occasione defendat, quod sibi aliud negotium, vel aliam necessitatem post iniunctam esse causetur : cum iisdem licentiam auferamus in eadem prouincia continuare exactionem. DAT. X. KAL. OCTOB. D N. THEODOS. A. VIS. ET PALLADIO COSS.

Vt præfectiani, palatini, vel alij apparitores in prouincias missi exigendi causa, intra annum peragant exactionem, & iudici suo qui misit, renuncient quod egerint, quid sit in reliquis, qui sint reliquatores, cuius vitio reliqua contracta sint. Post annum si non redeant, vt ligati ferreis vinculis sicut *l.* 1. *C. Th. de mens. olea.* cohortalium cura ad congruum iudicem transmittantur, & ne eandem exactionem iterare possint. Hæc verba, *per vices officiorum*, non sunt in Cod. Theodosij, & sane sunt obscura, nisi hoc velint, si redire dissimulet quasi iterato exactionis officio. Ait, *suam efficaciam*, id est, quid effecerit. Sic *Nov. Valent. de suariis : Diligentiam & efficaciam huic operi commodabunt.*

IV. IDEM AA. IOANNI P. P. Nullam possessionem alterius pro alienis debitis pu- C blicis vel priuatis præcipimus conueniri. DAT. V. ID. IVL. RAVENNÆ, HONORIO XIII. ET THEODOSIO X. AA. COSS.

Hac lege prohibentur ἐπιχωρισμοὶ, de quibus dictum est libro 11. tit. 57.

V. IMPP. THEODOSIVS ET VALENTINIANVS AA. VOLVSIANO P. P. Contra nostra præcepta si quidquam vetito ausu exsecutor audebit : licebit prouincię moderatori eundem correctum ad sublimitatis tuæ iudicium sub prosecutione dirigere. & licebit prouinciali, si probetur obnoxius, exsecutoris contra vetitam exactionem sibi vindicatis temeritatem legitime repellere.

Si quid exsecutor contra quam ei mandatum sit, exigat, manu iniecta à præside prouincię sub prosecutione duci ad pręf. pretorio potest : imo & à prouinciali manu & viribus repelli potest, etiamsi re vera prouinciali debeatur quod is exigit sine mandato. Sic Gręci legunt, *etiamsi probetur obnoxius.* Restitui legis contextum, vt oportet.

VI. IMP. ZENO A. ARCADIO P. P. Sancimus vt eum cui ex iudicio tui culminis E quocunque modo, siue studio numerariorum, aut tractatorum, vel ipsorum iussu, qui pro tempore amplissimæ tuæ sedis administrationem suscipiunt, exactio publicarum pecuniarum iniungatur : minime prius liceat aliam sollicitudinem gerendam suscipere, quam reuersus iniunctæ sibi causæ responsum præbuerit. Si ramen ita fors tulerit, vt in ea prouincia, ad quam exsequendi causa publici negotij aliquis proficiscitur,

alia quoque causa sit exsequenda: non prohiberi vnum eundemque executorem ab hac vrbe regia proficiscentem, duorum simul, non plurium negotiorum exsecutionem suscipere: dum ipsi quoque tertij negotij non sit iniungendi licentia, antequam de superioribus responsum portauerit. Exsecutoribus his, qui secundam siue simul duas, vel etiam tertiam causam passi fuerint exsequendam suscipere, non solum cinguli & bonorum suorum amissionem, verum etiam perpetui exilij supplicium subituris. eandem hanc pœnam numerarium quoque, & eius B adiutores, ad quorum curam, quod violatum est, pertinet, formidare.

Executori in prouinciam misso duarum causarum exactio committi potest, vna tantum commissa, non ante aliam suscipere potest quam prioris rationem reddiderit. Ait, *qui secundam siue simul duas*, post primam scilicet. Sequitur Græca constitutio quę deerat.

VII. Πᾶς αὐτεξούσιος εἴτε θείαν κέλευσιν, εἴτε ἀρχικὴν πρόσταξιν ἐκβιβάζων, ὀφείλει πρότερον ἐμφανίσαι τῷ ἄρχοντι, ἵνα ὁ ἄρχων ἐξετάσῃ, εἰ μηδεμία πλαστοῦ αἰτία ἐστὶν ἐν αὐτοῖς, ἢ κατὰ συναρπαγὴν ἢ ἐναντιούμενον νόμοις. C Ὁ δὲ ἐκβιβασμὸς καὶ ἐγγράφως καὶ ἀγράφως γίνεται, δηλονότι τῶν θείων λογίων προκειμένων, καὶ πάντων τῶν κτητόρων τῶν παρόντων ἅμα αὐτῷ τὴν ἐξέτασιν ποιουμένων, καὶ εἰ συνοίδοι παρέχειν βοήθειαν. ἐὰν δὲ ἡ πλαστὸν εὑρεθῇ φανερῶς, ἢ νόμοις ἐναντιούμενον φανερῶς, δεῖ αὐτὸν μὴ ἐκβιβάζειν, ἀλλ' ἀναφέρειν εἰς βασιλέα διὰ τοῦ μαγιστριανοῦ, ἢ εἰς αὐτὴν τὴν ἀρχὴν ἐξ ἧς τὸ πρόσταγμα ἐγένετο. τὸν δὲ ἐκβιβαστὴν ὑπὸ ἀσφάλειαν ποιεῖν τὴν ἐγχωροῦσαν. D καὶ τὰ πρόσωπα δὲ τὰ ἀπαιτηθέντα ὑπὸ προσωπικὴν ἀσφάλειαν ἀζημίως. ὁ γὰρ ἐγχειρίσας αὐτῷ τὸ ἀζήμιον περιποιήσει εἴπερ εὑρεθείη μάτην αὐτῷ ἐγχειρίσας. εἰ γὰρ μὴ τοῦτο γίνηται, ὁ μὲν ἐκβιβαζόμενος ἀποθεῖται τὸν ἐκβιβασμόν. ὁ δὲ ἄρχων εἰ πρὸς αὐτὸν ἡ κέλευσις γέγονεν, ἢ καί τις ἕτερος ἴσως πρός τινα ἕτερον ἐγένετο, ὑπὸ ἀσφάλειαν ὀφείλει ποιῆσαι τὸν ἐκβιβαστὴν τὴν ἐγχωροῦσαν. Εἰ δὲ καὶ δυνηθείη τις ἀποθέσθαι τὸν ἐκβιβασμόν, ὀφείλει μαθὼν ὁ ἄρχων ἀπαιτῆσαι τὸν ἐκβιβαστήν, ποιεῖν δὲ E ὑπὸ ἀσφάλειαν προσωπικὴν τὸν αἰτιαθέντα καὶ μένουσιν. εἰ δὲ ῥαθυμήσῃ τούτου, ἢ ὁ ἄρχων, ἢ ἡ τάξις αὐτοῦ, ἢ πρὸς ὃν τὸ γράμμα γέγονεν οἴκοθεν τῷ ὑπομνησθέντι ποιήσει τὸ ἀζήμιον, καὶ ἐνόσῳ ἄρχει, καὶ μετὰ τὸ παύσασθαι τῆς ἀρχῆς. ὑπεξαιρεῖ δὲ ἡ διάταξις τοὺς προφάσει δημοσίων ἐνεχομένους. εἰ δὲ λήμματος ἡττηθέντες οἱ ἄρχοντες μὴ ποιήσονται τὴν ἐξέτασιν, προκειμένων τῶν

A ἁγίων λογίων εἰ τὸ παρίδωσι, τὸ εἰς χρήματα ζημιοῦνται καὶ ἐκβάλλονται τῆς ἀρχῆς, καὶ εἰς σωτηρίαν κινδυνεύουσι. τοὺς δὲ νόμους ἐμφανιζομένους ὀφείλει πρότερον γίνεσθαι τοῖς ἐπάρχοις καταφανεῖς. τὸν δὲ διακομίζοντα αὐτὸν εἰς τὴν ἐπαρχίαν, λαμβάνειν χρυσίνους ἕξ, τὸν δὲ ἄρχοντα σπουδάζειν διὰ προστάξεων εἰκαίων πάσαις ταῖς πόλεσι ταῖς ὑφ' ἑαυτὸν φανερὰς καθιστᾶν τοὺς νόμους ἀζημίως παντελῶς μηδὲ τοῦ ἄρχοντος, μηδὲ τῶν ἐκδίκων, μηδὲ τοῦ διακομίζοντος. ὁ δὲ B κερδαίνας, διπλάσιον δίδωσι· τὸ εἰ μὲν ἄρχων εἴη, ἐκπίπτει τῆς ἀρχῆς, εἰ δὲ ἑτέραν φροντίδα εἶχε, ἐκβάλλεται τοῦ φροντίσματος.

Quislibet executor diuinæ iussionis prætorianive pręcepti, id prius insinuare pręsidi debet, vt is inquirat an sit in eo vitium aliquod falsi, aut legibus aduersum aliquid, & an per obreptionem impetratum sit. Executio autem fit scripto vel sine scripto propositis sacris euangelis & præsentibus possessoribus omnibus & vna cum pręside inquirentibus, qui & opem executori ferent si res digna vi- C deatur. Sed si quid manifesto in ea falsi vel legitimi deprehenderit, suspendet exactionem, & relationem mittet ad principem per agentem in rebus, vel ad sedem eius à quo res processit: Et interim executor quidem cautionem præstabit pro rei qualitate: reus personalem, se sisti puta, idque sine vlla impensa. Debet enim executor indemnem eum præstare quem conuenit, si temere forsitan eum conuenerit. quam cautionem nisi præstiterit, impune ab eo quem conuenit, repelletur. Præses ipse vel alius ad quem D iussio dirigitur, cautionem exiget ab executore pro rei qualitate. Sed & si potuerit quis executionem repellere, & repulerit, debet præses executorem restituere, & ab reo cautionem exigere personalem, & rem deferre. quod si negligat, tam ipse quam suum officium, ifve ad quem literæ missę sunt, de suo indemnitatem conuento pręstabit durante vel deposito magistratu. Constitutio excipit eos qui nomine tributorum obligati sunt. Quod si pretio victi præsides non inquirane qua de re superius diximus inquirendum esse, etiamsi negligentia hic tantum argui vi- E deatur, & rei familiaris damnum patientur, & magistratu eiicientur, & circa salutem periclitabuntur. Omnis autem lex Præfecto prætorio prius insinuari debet, deinde in prouinciam transmitti & portitori dari aureos sex, pręside curante per omnes ciuitates suę prouinciæ legem promulgari sine vlla impensa pręsidis vel defensorum vel portitoris. Et si quis ex ea re quid perceperit, in duplum tenetur, & magistratus dignitatem amittit, officialis officium.

Publicæ lætitiæ vel consulum nuntiatores, vel insinuatores constitutionum & aliarum, vel iudicialium literarum, ex descriptione vel ab inuitis ne quid accipiant immodicum.

TIT. LXIII.

I. IMPPP. GRATIAN. VALENT. ET THEODOSIVS AAA. FLORO P.P. Quicquid nostrorum vnquam nuntiari cœpit prosperorũ, vt bella si desinunt, si oriuntur victoriæ, fastis si honor datus fuerit regalium trabearum, cõpositæve pacis erit offerenda tranquillitas, si sacros vultus inhiantibus forte populis inferimus: hæc sine immodico pretio nunciari excipique sancimus. gerulum iubemus esse castissimum, indices nummarios esse prohibemus. iudices statuimus esse sollicitos, ne turpi colludio quæratur ex miseris pretium gaudiorum. Quod si id sacrilega fuerit dissimulatione violatum: & in accipientem pudoris fortunarumque manebit excidium, & cogentem par pœna multabit, & officium triginta librarum auri vexatione quatietur. DAT. IV. NON. FEBRVAR., CP. MEROBAVDE II. ET SATVRNINO COSS.

Duo erant potissimum in hac lege corruptissima: *Fastus si honor datus fuerit regalium vel consulum, vel trabearum.* Emendaui, *Fastis si honor datus fuerit regalium trabearum*, id est, si ineunte anno nouorum consulum nomina nuntientur. Consulum ornamenta sunt trabeæ eædemque regum, quę & πλευρὰ *Nou.* 103. & Appiano, Artemidoro, Sudę, Moschopulo, auctori Etymologici. *Altum esse iubemus castissimum, indigentibus non numeratis esse prabendum.* Emendaui fide Cod. Theodosiani, & manuscriptorum, *Gerulum iubemus esse castissimum, indices nummarios esse prohibemus.* Nummarios; id est, lucri auidos. Hieronymus ad Onasum: *Volo in nummarios inuehi sacerdotes.* Suetonius in Domitiano: *Nummarios indices notauit.* Illa autem verba. *Si sacros vultus inhiantibus forte populis inferimus*: Gręci ita interpretantur, ἐπὶ λαυρέατα καταγγέλλεται. quod in Nicęna synodo 2. explicant hęc verba: *Sic regum laurata Græcorum vulgus apud CP. vocat imperiale signum.* & paulo post: *Laurata & iconas missas ad ciuitates vel regiones obuij adeunt populi cum cereis & incensis, non ceru perfusam tabulam, sed Imperatorem honorantes.* Aliis auctoribus laureatę tabellę sunt signa lętitiæ. Seneca in Agamemnone: *Manifesta properat signa lætitiæ gerens. Namque hasta summo lauream ferro gerit.* Summa vero Constitutionis hęc est, vt ex omnes publicę lætitię populis sine immodico pretio nuntientur. *Immodico* adiecit Tribonianus cum non esset in C. Th. propter constitutionem Gręcam, cuius sententia sequitur.

II. Ἡ διάταξις βούλεται ἓξ νομίσματα μόνον παρέχεσθαι ἀφ' ἑκάστης ἐπαρχίας ὑπὲρ τῶν ἐμφανιζομένων θείων ῥημάτων, ἢ γενικῶν προστάξεων, ἢ δημοσίων συμβολαίων, ἢ ἀνδριάντων. τὸν δὲ πλέον λαβόντα, τετραπλάσιον ἀναδιδόναι, κωλυόντων τοῦτο ἄρχοντος, καὶ τοῦ ἐπισκόπου, καὶ τῶν πρώτων τῆς πόλεως, καὶ πάσης πολιτικῆς καὶ δημοσίας βοηθείας. ὁ μὲν γὰρ ἐπίσκοπος ὑπὸ ἀγανάκτησιν ἐστὶ βασιλικήν. ὁ δὲ ἄρχων

A καὶ ἐκπεσεῖται τῆς ἀρχῆς, καὶ δημευθήσεται. Καὶ ἡ τάξις δὲ κινδυνεύει μήτε διαγραφὴν γενέσθαι παραφάσει τούτων τῶν αἰτιῶν ὑπὲρ τοῦ μὴ ἓξ χρυσοῖς. μήτε ὡς παρὰ ἑκόντων μηδὲν, ἀλλὰ τὸν λαβόντα διδόναι τὸ τετραπλοῦν. καὶ ἐὰν ἵνα δὲ οἱ πολῖται βούλωνται ἑαυτοὺς διαγράψαι τυχὸν, ἢ εἰς ἔργον δημόσιον, ἢ εἰς σιτωνίαν, ἢ αἰτῶσι παρὰ βασιλέως τοῦτο ἐπιτραπῆναι, οὐ χρὴ ζημιοῦν αὐτοὺς οὐδὲν ὑπὲρ τούτου, ἵνα μὴ οἱ μὲν ἱερεῖς ἀγανακτῶνται. οἱ δὲ ἄρχοντες,
B καὶ τῆς ἀρχῆς ἐκπίπτωσι, καὶ ἐξορίζονται καὶ δημεύονται. ἡ δὲ τάξις εἰς σῶμα τιμωρεῖται. εἰ μὴ μηνυθῇ βασιλεῖ τὰ παρὰ τὴν διάταξιν γινόμενα. ἐξουσίαν γὰρ ἔχουσιν οἱ διαγραφόμενοι ἀντιλέγειν τοῖς διαγράφουσιν. εἰ δὲ μὴ δύνανται τοῦτο ποιεῖν, ἐπικαλεῖσθαι τὸν ἄρχοντα καὶ βασιλεῖ μηνύειν. οὐ χρὴ δὲ οὔτε τοὺς πατέρας, οὔτε τοὺς σιτώνας, ἢ ἐθνικοὺς ἀποδέκτας παρέχειν ἐκ τῶν ὄντων ἐν χερσὶ προσόδων, μηδὲ ποσότητα φυλάττεσθαι τῇ ἀφορισμένῃ χρείᾳ. εἰ δὲ παραβῇ ὁ ἄρ-
C χων, οἴκοθεν ταῦτα καταβάλλει. χρὴ γὰρ ἀμείωτα πάντα δημόσια καὶ τὰ πολιτικὰ φυλάττεσθαι.

Constitutio vult singulas prouincias insinuatoribus sacrarum literarum vel generalium Constitutionum, vel publicorum commonitoriorum, vel statuarum sex dumtaxat solidos dari, & ab eo qui amplius acceperit, quadruplum reddi, hoc inhibente præside & Episcopo & primoribus ciuitatis, omnique tam ciuili quam fiscali adminiculo, nisi velit Episcopus in principis indignationem incurrere, Præses bonis & dignitate & ciuitate
D multari. Curet autem officium nec descriptionem fieri ex iis causis vltra sex aureos, nec ab inuitis, & ab accipiente quadruplum inferri. At cum ciues seipsos volunt describere operis publicis vel frumenti coëmendi causa, vel hoc sibi concedi à principe petunt, nihil oportet eos lædi ex hac causa, ne sacerdotes indignationem eandem incurrant; præsides dignitatem amittant & publicentur: officium in corpus torqueatur, nisi principi detulerint quicquid contra hanc Constitutionem fuerit admissum. Possunt enim descripti re-
E sistere describentibus, vel si nequeant resistere, licet eis inuocare præsidem & deferre principi. Sed non oportet patres ciuitatum vel sitonas vel susceptores ex reditibus, quos habent, in manu quidquam præbere, sed eorum quantitatem destinatæ necessitati seruare debent. Quod si præses violarit, de suo eos reditus implebit. Fiscales enim & ciuiles res imminutas seruari necesse est.

Hęc Constitutio si abfuisset, quod est io titulo, *Ex descriptione, vel ab inuitis*, esset sine lege. Hic vero sit finis, quem Deus Dominusque dedit, cui soli sit laus, honor & gloria.

NOVELLARVM
CONSTITVTIONVM
IMP. IVSTINIANI
EXPOSITIO.

Auctore IACOBO CVIACIO I.C.

HÆC mihi prior appellationis Nouellarum occurrebat ratio, quod noua eis atque à veteribus dissidentia iura constituantur, quamuis non vtique omnibus: exempli gratia XCI. & XCII. Et huic quidem rationi Cedrinus aderat, qui de hoc Nouellarum libro scribit in hunc modum in Iostiniano, *τῶν πλειόνων τίμιος πάντας αἰωνίων, ποιήσας μονοβίβλον, ὃ καὶ νεαρὰς διατάξεις ἐκάλεσεν*. Posterior tamen quæ succurrit animo men, verior est: quod nouissime promulgatæ sint post Codicem Iustiniani repetitæ prælectionis. nam & sæpissime à Græcis interpretibus appellantur *νεαραὶ μετὰ τὸν κώδικα*, & ab ipso Iustiniano *Nou.* LXVI. & *in Constitutione de nouo Codice faciendo:* & pariter Theodosij, Valentiniani, Martiani, Leonis, Maioriani, Seueri Constitutiones non alia ratione Nouellæ appellatæ sunt, quam quod post Codicem Theodosij, & aliæ quædam Leonis philosophi, Nicephori, Michaëlis, Romani, Alexij, quod post *βασιλικῶν* libros promulgatæ essent. Quin & Iustiniani quæ in *l.* 1. §. *sed cum Nouella, C. de emend. Cod. Iust. l. si quis filium, in fi. C. de inoff. testam.* vocantur Nouellæ, nondum retractato Codice hanc appellationem meruerant, editæ cum essent post primam Codicis editione retractata, repetitave iam Codicis editione, eam amiserunt. Nec enim Nouellæ sunt quæ in corpus vnum coierunt Codicis repetitæ prælectionis, iustum Constitutionum corpos, sed quæ post Codicem illum emerserunt nouæ, vel Iustiniani ipsius, vel Iustini, vel Tiberij, non quasi errones in corpus illud retrahendæ, è quo nunquam exierunt, sed quasi postumæ Codicem certe rupturæ illum, quo sunt omissæ, maxima ex parte. Adjunximus eis formas præfectorum prætorio quasdam, siue *ἐπαρχικά*, & Nouellas Iustini Tiberiique nonnullas, quæ suis locis indicabuntur. Nec separanda esse censuimus edicta XIII. à Nouellis, nam & pleraque alia inter Nouellas edicta sunt, & illa XIII. omnia edicta non sunt: non sane quæ ad Armeniam, Phœnicen Libani, Ponticam, Hellespontum, Ægyptum, Alexandriam pertinent: Edicta enim sunt generales leges quæ omnes populos & prouinciastenent, *l.* 3. *C. de legib.* & præterea ex illis tria vel quatuor, quæ fuot A ante relata Nouellis, frustra sub Edictorum alio nomine denuo reposuissem. Iudex vero titulorum quia non erat certus, (nec enim veteri interpreti idem qui vel Haloandro vel Scrimgero) elegi quem sequerer ex Reginæ bibliotheca breuiorem aptioremque ceteris, & hac pagina statim vt exprimeretur procuraui. Fuit Græcus, sed Latinum exhibere malui.

1 *De heredibus & Falcidia.*

2 *De electione secundo nubentium, & de successoribus earum, & de vsufructu donationum propter nuptias, & de aliis capitulis.*

3 *De clericis Constantinopoleos.*

B 4 *De fideiussoribus, & mandatoribus, & pecuniæ constitutæ reis.*

5 *De monachis.*

6 *De episcopis & clericis.*

7 *De ecclesiasticis bonis & emphyteusibus.*

8 *De præsidibus.*

9 *De ecclesia Romana.*

10 *De referendariis.*

11 *De prima Iustiniana.*

12 *De incestis nuptiis.*

13 *De prætoribus.*

C 14 *De lenonibus.*

15 *De defensoribus ciuitatum.*

16 *De clericis.*

17 *De mandatis principum & præsidibus.*

18 *De hereditaria portione, & de collatione dotis, & de diuisionibus bonorum, & de inficiatoribus, & his qui alienas res tenere deprehenduntur, & de his qui ex ancilla nascuntur.*

19 *De filiis ante dotalia instrumenta natis.*

20 *De his qui in causis appellationum apparitorum officio funguntur.*

21 *De Armeniis.*

22 *De solutione nuptiarum, & de secundis nuptiis.*

23 *De appellationibus.*

24 *De pratore Pisidiæ.*
25 *De pratore Licaonia.*
26 *De pratore Thraciæ.*
27 *De comite Isauriæ.*
28 *De moderatore Helenoponti.*
29 *De prætore Paphalgoniæ.*
30 *De proconsule Cappadociæ.*
31 *De præsidibus Armeniæ.*
32 *De his qui pecuniam credunt agricolis.*
33 *De his qui pecuniam credunt agricolis.*
34 *De his qui pecuniam credunt agricolis.*
35 *De adiutoribus Quæstoris.*
36 *De successoribus in Africa.*
37 *De ecclesiis Africæ.*
38 *De decurionibus.*
39 *De fideicommissaria hereditate, & de ea qua parit xi. mense.*
40 *Vt ecclesia S. Resurrectionis domos alienare possit.*
41 *De appellationibus quinque prouinciarum.*
42 *De episcopis depositis siue regradatis.*
43 *De officinis ecclesiæ Constantinopoleos.*
44 *De instrumentis, & vt protocolla instrumentis relinquantur.*
45 *De decurionibus hæreticis, qui aduersus orthodoxos testimonium perhibere possunt.*
46 *De alienatione rerum ecclesiasticarum.*
47 *Vt instrumentis præponatur nomen Imperatoris, & eorum tempus Latinis literis adnotetur.*
48 *De eo qui moriens iurauit quantum haberet in bonis.*
49 *De appellationibus, & de priuatis scripturis, & iuriiurando dilationis iureiurando calumniæ coaptando, vt semel tantum pro omni probatione iuretur.*
50 *De appellationibus quinque prouinciarum.*
51 *De mulieribus scenicis.*
52 *Vt ne quis pro alio pignoribus satisfacere cogatur, & vt in principem collatæ donationes valeant sine actorum insinuatione.*
53 *De exhibitionibus reorum, & vt fiant post diem xx. & de iis qui iuratoriam cautionem præstant, & hypothecis ex cesu militiæ.*
54 *De colonis natis ex liberis personis, & vt loca sacra prædia inuicem commutare possint.*
55 *Vt cum solo principe sacrorum locorum permutatio fiat, & vt loca sacra inuicem perpetuam emphyteusim contrahere possint,*
56 *Vt in sola ecclesia Constantinopolitana præbeantur insinuationes.*
57 *De subrogatis clericis, & vt qui ædificant ædem sacram, ordinent in ea clericos patriarchæ auctoritate.*
58 *Vt ne domi fiat communio sacra.*
59 *De sumptibus funerum.*
60 *Ne reliquiæ debitorum à creditoribus iniuria adficiantur, & ne adsessores causarum cognitionem suscipiant.*
61 *Vt ne consentiente quidem muliere alienentur vel obligentur prædia donationis propter nuptias.*
62 *De Senatu.*
63 *De prospectu maris.*
64 *De hortulanis.*
65 *De relictis ecclesiæ Mysiæ.*
66 *De successionibus.*
67 *De his qui templa ædificant, & ne episcopi ecclesiis suis aberrent, & de alienatione ecclesiasticorum prædiorum.*
68 *De constitutione successionum in lucra nuptialia.*
69 *Vt omnes obediant præsidibus.*
70 *De liberationibus decurionum.*
71 *De litibus eorum qui in dignitate positi sunt.*
72 *De tutoribus.*
73 *De instrumentis.*
74 *De suitate liberorum & de nuptiis.*
75 *De appellationibus Siciliæ.*
76 *De monachis.*
77 *De impudicis & iuratoribus.*
78 *De dotalibus instrumentis & manumissionibus.*
79 *De monachis litigatoribus.*
80 *De quæstore.*
81 *De solutione patriæ potestatis.*
82 *De iudicibus.*
83 *De clericis litigatoribus.*
84 *De fratribus.*
85 *De armis.*
86 *Vt præsidi suscepto in audiendis litibus adiungatur episcopus.*
87 *De donationibus factis à decurionibus.*
88 *De deposito & denunciatione inquilinis facta, & de suspensione erogationis annonarum.*
89 *De filiis naturalibus.*
90 *De testibus.*
91 *De duarum dotium debito, & de eo qui dotem accipere non vult.*
92 *De immensis donationibus collatis in liberos.*
93 *De appellationibus.*
94 *De tutela matrum.*
95 *De præsidibus, vt deposito magistratu dies L. remaneant in prouincia, siue militarem, siue ciuilem gesserint administrationem.*
96 *De exactoribus & mutuis petitionibus.*
97 *De iure dotis.*
98 *De lucris nuptialibus.*
99 *De duobus reis.*
100 *De non numerata dote.*
101 De decurionibus.
102 De moderatore Arabiæ.
103 De Proconsule Palæstinæ.
104 De prætore Siciliæ.
105 De consulibus.
106 De nautico fœnore.
107 De testamentis factis inter liberos.
108 De fideicommissariis hereditatibus,
109 De hæreticis.
110 De dautico fœnore.
111 De tempore actionum sacris locis competentiũ.
112 De litigiosis.
113 Ne sacræ formæ fiant in medio litis.
114 De sacris iussionibus.

115 *De appellationibus, & de litigatoribus, & de Falcidia, & de exheredatione, & de iis qui lugent, & de conſtituta pecunia.* A

116 *De militibus.*

117 *De diuortiis & aliis capitulis.*

118 *De aequalitate agnatici & cognatici iuris.*

119 *De donatione propter nuptias, vt ſpecialis ſit contractus, & de aliis capitulis.*

120 *De eccleſiaſticis contractibus.*

121 *De vſuris.*

122 *De diſpoſitione artificum.*

123 *De epiſcopis & clericis.*

124 *De litigatoribus.*

125 *De iudicibus.*

126 *De appellationibus.*

127 *De ſucceſſione filiorum fratris, & de inſinuatione donationum propter nuptias.*

128 *De exactione publicorum tributorum.*

129 *De Samaritis.*

130 *De tranſitu militum.*

131 *De eccleſiaſticis canonibus, & de fideicommiſſis & orphanotrophis.*

132 *De vita monachorum.*

133 *De Haereticis.*

134 *De praeſidibus, & de adulteriis & poenis.*

135 *Ne quis cogatur cedere bonis.*

136 *De argentariorum contractibus.*

137 *De epiſcopis & clericis.*

138 *Ne vſura excedant duplum.*

139 *De indulgentia inceſtarum nuptiarum.*

140 *Vt conſenſu ſoluatur matrimonium.*

141 *De ſtupro.*

142 *De his qui eunuchos faciunt.*

143 *De raptu mulieris.*

144 *De Samaritis.*

145 *De duce vis arcendae.*

146 *Vt Hebraei legant ſcripturas Hebraice.*

147 *De indulgentia reliquorum tributorum.*

148 *De reliquis.*

149 *De praeſidibus.*

150 *De ea quae raptori nubit.*

151 *Ne decurio vel cohortalis in iudicium vocetur ſine iuſſione principis inſinuata praefecto praetorio.*

152 *Ne ſacra iuſſiones de publicis cauſis valeant ſine approbatione praefectorum praet.*

153 *De infantibus expoſitis.*

154 *De his qui in Oſroena inceſtas nuptias contrahunt.*

155 *Ne matres tutela rationibus obnoxia ſint.*

156 *De ſobole cum colonis partienda.*

157 *De colonis qui in alienis praediis nuptias contrahunt in Meſopotamia & Oſroena.*

158 *Vt ius deliberandi etiã impuberes tranſmittãt.*

159 *De ſubſtitutione facta in familiam morientis vſque ad quotum gradum valeat.*

160 *De pecuniis & vſuris ciuitatum.*

161 *De praeſidibus.*

162 *De donationibus ſacra forma, & de adſcriptitiis.*

163 *De releuatione tributorum.*

164 *De heredibus.*

165 *Generalis forma de proſpectu maris.*

166 *De praediorum ſterilium ad fertiles impoſitione.*

167 *Generalis forma de miſſione in poſſeſſionem.*

168 *Forma praef. praetorio de his qui eidem domino ſubiecta praedia poſſident.*

NOVELLA PRIMA.

De heredibus & Falcidia.

B

PRIOR pars huius Nouellae eſt de haeredibus; qui non obtemperant voluntati defuncti. Publius Syrus ait, magis fidum heredem naſci quam ſcribi. Qua de cauſa ſcripti heredes poenis conſtringendi ſunt, ne quid faciant contra teſtamentum: & vero conſtringuuntur etiam tam veteribus legibus quam nouis. At quo modo? An datis actionibus, aut perſecutionibus, aut inuocato auxilio magiſtratus, principis, pontificis? hac vero ratione teſtamento parere compelluntur, non puniuntur quod non paruerint. An data actione in duplum? Sed hac actione coërcentur inficiatores vno tantum caſu, ſi legata per damnationem, vel iure nouo ſi legata relicta locis pietati dedicatis heredes inficientur. An ex mora vſurarum & fructuum admiſſa ratione? At qui moratur, non facit contra voluntatem. id enim facit quod facere iuſſus eſt, ſed tardius: vt ille etiam qui inficiatur, contra voluntatem non facit palam. iuſſiſſe enim teſtatorem negat, non etiam facturum ſe quod teſtator iuſſerit. Et ſpecialiter quidem mora filij heredis ſcripti, qui fratribus relictam legitimam portionem tardius exſoluit, coërcetur conſtitutione quadam Iuſtiniani de inofficioſo teſtamento, relicti tertia parte amplius. porro contra voluntatem facit qui minus impendit in funus vel monumentum, quam teſtator iuſſerit; *l. cum in teſtamento, D. de verborum ſignificatione.* vel (vt hac Nouella definitur) qui legata, aut fideicommiſſa, aut libertates poſt ſententiam iudicis annum integrum fruſtra expectatus, praeſtare detrectat. Et huic quidem veteri iure hereditatem fiſcus auferebat quaſi indigno, vt Paulus ſcribit 111. Sententiarum & Iuſtinianus *l. vlt. C. de fideicommiſ.* vt non male ad hanc delationis cauſam quae ponitur in *l. 1. de iur. fiſc. Quod indignus quis heres nunciatur*, poſſit dari exemplum heredis facientis contra voluntatem. Quae dubitandi ratio (vt opinor) fuit in ſpecie *l. ſi peculium, D. de ſtatulib.* cum heres ſeruum liberum eſſe iuſſum ſub conditione dandi x. Titio, prohibet dare; an poſtea manumiſſo ſeruo, ex legato peculij heres eam pecuniã deducere poſſet. Indignus eſt enim heres qui contra voluntatem facit, eam pecuniam imò hereditatem lucrari. Verius tamen eſt non feciſſe eum contra voluntatem qui ſeruum manumiſit vltro, quem teſtator liberum eſſe iuſſerat ſub conditione dandi x. Titio: nec poſſe quidquam queri Titium, cum nec legatarius fuerit, *l. 8. D. ſi quis omiſ. cau. teſtam.* At haec cauſa deferendae hereditatis in fiſcum, poſtea conſtitutionibus ſublata eſt, *l. 5. C. de religioſ.* ſi in omittendo ſupremo officio mortui (vt ibidem exponitur) herede peccante quae res onerat verecundiam heredis: & ſi quid aliud igitur heres fecerit contra voluntatem defuncti, vt ſi legata non ſoluerit, quae res non pulſat exiſtimationem aut verecundiam heredis. Ceterum hac Nouella Iuſtinianus reſtituit quodammodo ius vetus, quod aliorum principum Conſtitutiones aboleuerant. nam heredi qui voluntati defuncti non obe-

C D E (margin section letters)

temperat, censet auferendam esse hereditatem quasi indigno: vel totam, si extraneus sit: vel deducta Falcidia, si ex eis personis sit quibus portio legitima debetur, & qui de inofficioso testamento queri possunt, quales sunt liberi, parentes, patroni. Falcidia enim siue legitima potio his personis auferri nulla ratione potest. Sed siue tota hereditas auferatur, siue quod superest, deducta Falcidia, id non transit ad fiscum. Non omne quod aufertur quasi indigno ad fiscum transit, *l. 1. § qua autem, C. de caduc. tollend.* Sumantur exempla ex *l. 5. §. amittere, D. de his quæ vt ind. l. pen. C. de legat. l. si ex voluntate, C. de donat. inter vir. & vxor. l. si ab hostibus, §. vlt. D. sol. matr. l. si patroni, §. qui fideicommissam, D. ad Treb. & Nov. 115.* Sic igitur heredi non obtemperanti voluntati defuncti ablata hereditas non statim fisco vindicatur ex hac Nouella, sed substituto, si substitutum habuerit heres. Finita ipso iure est substitutio aditione heredis scripti: ideoque non iure substitutionis substitutus venit (vt Ioannes ait recte) sed beneficio huius Constitutionis, quasi priore loco scriptus, & sicut extraneus quilibet, vt dicetur inferius. Deficiente substituto vocantur coheredes qui adierunt pro portione hereditaria, & hi etiam non iure accrescendi inuiti, quod est portionis vacantis ius, non adquisitæ, sed non inuiti huius Constitutionis beneficio, ac si in eam quoque portionem heredes scripti essent. Si non sint coheredes, venit is cui heres rogatus est restituere hereditatem. nam & is (vt in hac Nou. Iustinianus ait) heredem imitatur, maxime transfuso S.C. Pegasiano in Trebellianum: qui locus est summe notandus. S.C. Pegasiano locus erat interueniente Falcidia, & non erat fideicommissarius heredis loco, quia in heredem conseruabantur actiones. S.C. Trebelliano locus erat non interueniente Falcidia, vt puta herede non plus quam dodrantem restituere rogato: qui casus cum ponitur *l. si mulier, §. ex asse, D. de iur. dot.* recte & proprie subiicitur mentio transferendarum actionum, & S.C. Trebelliani: quia ex eo S.C. fideicõmissario & in fideicõmissarium dantur actiones, atque ideo fideicommissarius Trebellianus heredis loco est, Pegasianus non item. Hodie omnis fideicommissarius, Trebellianus est: ergo omnis, heredis loco. Post fideicommissarium Trebellianum veniunt legatarij & fideicommissarij singularum rerum. Sed qualis inter eos ordo dabitur? Is nimirum præferetur, cui vberius legatum aut fideicommissum pecuniarium relictum fuerit: vt si plures sint fideicommissarij Trebelliani, is præferetur cui maior pars hereditatis relicta fuerit: vel si par sit omnium causa, scripto herede indigno pronunciato, omnes simul ad hereditatem venient. Post legatarios & fideicommissarios veniunt testamento manumissi, secundum ordinem scripturæ, qui & lege Fusia Caninia, & lege Ælia Sentia seruatur inter manumissos: vel simul omnes, si scripturæ ordine discerni non possint, exacta cautione implendæ voluntatis defuncti, quæ ab aliis omnibus exigitur, & præstanda est (vt Accursius voluit) personæ publicæ, vel his quorum interest. Sexto loco vocantur heredes legitimi. Septimo extraneus quilibet, sicut ex sententia Orationis D. Marci libertatum conseruandarum causa, constat vocari extraneum quemlibet quasi heredem testamentarium, *l. vlt. C. de testam. man.* & ita prætorio quoque iure pro herede testamentario habetur is qui omissa causa testamenti ab intestato possidet hereditatem, *l. si duo heredes, D. si quis omis. caus. test.* & heres scriptus cui remittitur conditio iurisiurandi, *l. 1. §. ad eos, D. ad leg. Falc.* de quo etiam Græci accipiunt *l. 50. §. licet, D. de petit. hered.* illo loco, *Successores iustos*: & libenter ipse pro his acceperim honorarios, siue prætorios successores, *l. 2. §. si defunctus, D. pro empt. leg. 24. D. fam. ercisc.* Octauo gradu vocatur fiscus, sub eodem onere cautionis. Cautionis, inquam, non satisdationis, *l. 1. § si ad fiscum, D. vt leg. no. cau.* nam nec priuati locupletiores, id est, prædiorum possessores, satisdant, & fiscus semper est locuples. Sunt autem huius Nouellæ conditiones quædam. Vna, vt legitima sit voluntas defuncti, quam non exequitur heres: (illegitimæ enim heres impune non paret) & vt quod testator iniunxit, ius heredi non remittat. Quod enim ius remittit, id etiam heres omittit impune: cuius generis est cõditio iurisiurandi quæ edicto prætoris remittitur, *l. 8. D. de cond. inst.* & conditio viduitatis lege Iulia, *l. cum ita, l. mulier, D. de cond. & dem.* & conditio diuortij, *l. 5. C. de inst. & subst.* & generaliter quæcunque cauentur in fraudem legum, *l. Seius, D. ad leg. Falcid.* Est & alia conditio huius Nouellæ, vt ea quæ heres facere iussus est, lex non repræsentet. In his enim quæ lex repræsentat, cessatio aut contumacia heredi nihil nocet, vt in libertatibus quæ repræsentantur S.C. Rubriano: & ex contractu eodem modo pœna non committitur quando libertatem lex repræsentat, *l. vlt. si manc. ita fuer. alien.* & de his loquitur Iustinianus illo loco, *ἢ εἰ μὴ αὐτὸ νόμος &c.* quod sic interpretor, vel si non id lex aliqua etiam herede cessante nominatim repræsentat. & ita Irnerius etiam intellexit. male adiicit alius, Prohibeat: alius, Impediat: quæ vel Accursius indicat non adiecisse veterem interpretem. Hæc item pœnæ huius Constitutionis conditio apponitur, vt heres post aditam hereditatem annum integrum cessauerit in exequenda voluntate defuncti, qui tamen non ab aditione numerabitur, sed ab admonitione & conuentione iudicis. Nam & ab eo tempore de legato aut fideicommisso, aut libertate aut liberto adsignato lis peragenda est intra annum, quę est huius Nouellę sententię illo loco satis obscuro, *ἀλλὰ κρεῖττον σαφέστερον εἰρήσθω*: & noua exceptio ad *l. properandum, C. de iud.* Scio Iulianum, nisi corruptus est, & Theodorum annum numerare à condemnatione iudicis: sed hanc interpretationem neque locus ille admittit, neque *ὑπομνήσεως* nomen, quo conuentio significatur: & sententia quoque libelli conuentio est, vt *l. 6. C. vnde vi, l. pen. C. de dign.* Post conuentionem heredi datur annus: post condemnationem darentur tantum menses quatuor. Addi etiam hæc conditio potest, vt testator specialiter heredi non obtemperanti aliam pœnam non indixerit: alioquin committitur pœna illa potius quam testator indixit, quam quæ hac Nouella definitur: vt in specie *l. 6. & l. in testamento, D. de condit. & demonst.* Si heredem monumentum facere iusserit, & nisi factum esset, magna eum pecunia multauerit, vel ærario populi inferenda, vel arcæ Pontificum. Idem si vetita alienatione, subiecerit pœnam, vt in veteri inscriptione vrbis Romæ: *Hoc monumentum ne de nomine exeat. Quod si quis id monumentum partemve eius vendere, vel donationis causa cui mancipare voluerit, aliove quo nomine eius monumenti partem alienare tentauerit, dare damnas esto ærario Populi Romani* S-L. XV. M. N. *& collegio Pontificum* A-L. XV. M. N. *& emptor & venditor.* Et in alia: Si *quis hoc sepulchrum vel monimentum cum ædificio vniuerso post obitum meum vendere vel donare voluerit, vel corpus alienum inuehere velit, dabit pœnæ nomine arcæ Pontificum* L-A. C. N. *& et cui donatum vel venditum fuerit, eadem pœna tenebitur.* Et in alia: *Hoc monimentum ne de nomine exiat.* Et in alia: *Si quis hoc armarium vendere voluerit, tunc inferet arcæ Pontificum* H-S. L. M. N. *Si quis eo vel titulo manus*

intulerit, dabit erario sestertia quinque millia numerum. Et de hoc genere pœnarum testamento scriptarum, quæ ab heredibus committuntur quod fecerint contra voluntatem defuncti, Asconius Pedianus in Verrem commissa dici ea, quæ contra testatoris voluntatem facta aut non facta ab herede, multa aliqua pœnaque plectuntur. Sciendum est inter eos quos hæc Constitutio vocat in locum heredis scripti qui non obsequitur voluntati testatoris, iure exheredatos non vocari. Nam si vocas exheredatos, dum vis tueri voluntatem, contra voluntatem facis, & deridebetis offensione voluntatis defendens voluntatem. Recte igitur huius Constitutionis beneficio submouentur exheredati. Nam neque inter legitimos neque inter extraneos vocantur. Inter legitimos non vocantur, quia exheredatione amiserunt nomen suorum, *l. 1. §. post suos, D. de suis & legit. hered. l. filium, §. videamus, in fin. D. de bon. poss. contra tab.* ergo & legitimorum. nam qui non sunt sui, nec legitimi sunt, *l. scripto, D. vnde lib.* Inter extraneos non vocantur, quia nominatim summoti sunt hereditate, atque ita peior est exheredatorum quam extraneorum conditio. Extranei veniunt contra mentem testatoris Constitutionis beneficio: exheredati venirent contra verba. Inter legatarios & fideicommissarios forsitan vocabuntur, si quid eis legatum fuerit, quia bonis omnino exclusi non sunt, & quod aufertur, non tam his personis adiicitur, quam bonis aliis defuncti quæ ad eos pertinent. quod Iustinianus significat his verbis, τὸ ἀφαιρούμενον προστίθεσθαι τοῖς ἄλλοις πράγμασι. Item inter substitutos vocabuntur, si substituti sint, licet expirauerit substitutio, quia & hos hereditate non omnino exclusit testator, quos si non primo, secundo gradu ad hereditatem inuitauit. Illud quoque sciendum est, hanc Constitutionem, quamuis inscripta sit de heredibus, serpere tamen ad legatarios & fideicommissarios, & mortis causa donatarios. nam his etiam si moniti non paruerint voluntati testatoris, aufertur omne emolumentum, & transit ad substitutos, si substitutum habuerint, vel ad collegatarios, vel ad heredes scriptos, vel ad extraneos, vel ad fiscum. Constat non tantum heredibus, sed & legatariis substitui posse, & fideicommissariis & donatariis mortis causa, *l. vt heredibus, l. cum pater, §. 1. D. de leg. 2. l. Publius, §. 1. l. vnica. D. de cond. & dem. l. si cum, D. de donat. caus. mort.* Constat etiam fideicommissum relinqui posse, imo & legari hodie posse non tantum à legatario vel fideicommissario, sed & à mortis causa donatario, *l. cum pater, §. 1. D. de legat. 2. l. cum si, §. idem erit dicendum, D. de transact. l. ab eo, C. de fideicommis.* Hi igitur si post admonitionem iudicis intra annum non præstiterint legata, vel fideicommissa à se relicta, eis omne emolumentum quasi indignis aufertur, & transfertur eodem ordine inchoato à substitutis & desinente in fiscum, cum onere cautionis.

Posterior pars huius Nouellæ est de Falcidia. Reuocauit fere ius antiquum priori, reuocat & ista quodammodo id quod fuit ante legem Falcidiam, eodem studio conseruandæ vltimæ voluntatis, vt plena fides plenumque obsequium defuncto exhibeatur: vt cui voluerit præstari testator legatum, præstetur integrum sine vlla deductione, neque enim hac parte aliter beneficio legis Falcidiæ vti heredi extraneo concedit quam inuentario bonorum facto, & non inuito testatore: olim & inuentario non facto & inuito testatore locus erat legi Falcidiæ. Quid vero mouit Iustinianum vt inuentarij confectionem exigeret? Sciendum est heredem qui quid subtraxit vel subduxit ex hereditate, interuertendorum legatorum causa, eo minus iure Falcidiæ deducere: vt si cccc.

A fuerint in bonis, cccc. in legatis, & subtraxerit c. ex ccc. ipse deducet Falcidiam, ex c. Falcidiam deducet fiscus ereptam heredi in ea quantitate vt indigno, *l. 7. D. de his quæ vt indig. l. 24. D. ad leg. Falc.* & hoc est quod ait *l. beneficio, D. eod.* beneficio legis Falcidiæ indignum esse eum qui id egerit vt legatum vel fideicommissum intercideret: nempe vt si rem Titio legatam subtraxerit, ex legato Titij Falcidia ei auferatur quasi indigno. Generaliter enim si accipiatur eius legis definitio, falsa erit. nam is qui omisso testamento ab intestato possidet hereditatem, non amittit Falcidiam, *l. duo heredes §. vlt. D. si quis omiss. caus. test.* Quidam arbitrantur eum etiam amittere Falcidiam, qui nihil subtraxit, sed rem legatam propriam

B esse contendit, non hereditariam: sed hoc Vlpianus improbat. Sic esse legendum in extremo *l. computationi, D. ad leg. Falc.* adfirmant Flor. & Bas. & ratio non obscura, quod aliud sit furari: aliud inficiari, *l. inficiando. D. de furt.* & furtum quidem grauius inficiatione, ac similiter grauius esse abscondere quid & celare lucrandi animo, quam exhibere palam, & suum esse contendere: sicut grauius est clam illicitas nuptias contrahere quam palam *l. vlt. D. de rit. nupt.* & laudantur quædam facta palam, vt in acie patratæ cædes, quæ clam commissa capite luuntur. Quin etiam (vt Augustinus ait 1. de libero arbitrio) militi iubetur lege vt hostem necet, à qua cæde si temperauerit, ab

C Imperatore pœnas luit. Seneca xv. Epist. Ex Senatusconsultis plebeisque scitis sæua exercentur, & publice iubentur vetita priuatim: quæ clam (sic legendum) commissa capite luerent, tamen, quia palam fecere, laudamus. Dubitatur autem circa *d. l. computationi §. vlt.* quid profuerit heredi rem legatam quasi sibi propriam adserere, cum & si propria sit heredis, omnimodo legatum valeat, siue scierit hoc testator, siue nescierit. Quidam dicunt heredi eo proficere adsertionem talem, quod interueniente Falcidia, legatum rei heredis propriæ non debeatur: quod falsum & commentitium est. Accursius heredi proficere ad euitandam rei vindicationem, quem tamen conueniri fatetur posse actione ex testamento. Parua igitur vtilitas hæc & pene dixerim nulla, cum omnimodo rem

D legatam legatarius habiturus sit. Debuit dicere testatorem forsitan legasse per vindicationem: quo genere res heredis inutiliter legatur, ideoque rem propriam esse dum contendebat heres, hoc intendebat, eam rem non contineri legato: vel testatorem legasse nominatim seruos suos, vel quas alias res suas. Hæc de herede qui interueniente Falcidia subtrahit res legatas, de quo hæc Nouella non loquitur, sed de eo qui non interueniente Falcidia subtrahit & amouet res hereditarias, vt inducat legem Falcidiam quasi minor ad se hereditas peruenerit. Cui fraudi vt occurrat, ab herede inuentarium iubet fieri bona fide intra menses tres, *l. vlt. C de iure del.* quo exemplo etiam inuentario bonorum pupillarium præscribit Harmenopulus v. Epit. menses tres: quod Accursius

E tamen non probat in *l. 24. C. de adm. tut.* & inuentario rerum dotalium Leo *Nou.* 110. Vel si heres longe absit ab eo loco vbi est hereditas, inuentarium Iustinianus fieri iubet intra annum. Tres menses numerantur ab apertura testamenti, non ab aditione: annus à morte testatoris. Fieri autem debet præsentibus creditoribus, legatariis, fideicommissariis aut procuratoribus eorum, vel præsentibus tribus hominibus idoneis & tabulario. nec enim soli tabulario hoc casu habetur fides, licet in orborum inuentario conficiendo sufficiat, *l. orphanotrophos, C. de ep. & cler. Nou.* 1. 2. *§. vlt.* Sed & in hac causa sufficit tabularius: si inuentario conficiendo intersint omnes ij quorum in-

terest: sin vero agant peregre vel omnes vel ex eis quidam, eorum loco tres testes locupleres adhibentur: & nihilominus reuersis peregre de fide inuentarij per quæstiones seruorum hereditariorum, qui scilicet rerum notitiam habent, veluti actorum, & per iusiurandum heredis ac testium, inquirere licet. Iusiurandum heredis omisit postrema editio Nouellarum Græcarum, agnouêre Basilica, agnouit Vetus interpres, agnouit Haloander, Iulianus, Irnerius, quis non? Quod de quæstione seruorum ait, vt torqueantur aduersus dominos, veritatis inuentarij perscrutandæ gratia, confirmatur etiam *l. vlt. C. de quæst. l. 1. C. de in. propt. cal. l. vlt. §. licentia, C. de in. del. Nou.* 48. quo genera inquisitionis si subtraxisse heres aliquid deprehenda tur, nec inuentario retulisse, altero tanto amplius hereditati reputare cogitur, *d. §. ite.* Falcidiā non amittit nisi in re legata, si quam forte subtraxerit: denique Falcidiam non amittit ob mala fide confectum inuentarium. Falcidiam amittit ob non confectum inuentarium, atque etiam de suo soluit legata, quæ superant modum puræ substantiæ defuncti, id est, in quibus plus est quam in eo quod bonis superest deducto ære alieno, nam pura substantia est quæ ære alieno soluta est, *l. vlt. C. de rep. Nou.* 22. Alias soluta tributis, *l. litibus, C. de agr. cens.* Hæc autem facultas inquirendi per tormenta seruorum, & per iusiurandum heredis ac testium eis tantum datur qui aberant peregre tempore conficiendi inuentarij, non his qui erant præsentes, & euocati interesse inuentario conficiendo, aut procuratores mittere noluerunt: nam hos euidenter Iulianus ait non habere quæstionem de seruis hereditariis, non exigere iusiurandum ab herede. Ex ea interpretatione Iuliani apparet in hac Nou. ἀποκειμένων, non sic interpretandum, Reposito vel reseruato, sed Semoto, vel reposito, pro remoto, vel seposito, *l. si finita, §. postea, D. de dam. inf.* quod & Nou. indicat aperte, dum data facultate inquirendæ veritatis, subijcit hanc exceptionem, Nisi præsentes legatarij omnes, vel ex eis quidam testato moniti venire, & inuentario interesse noluerint. Postea vero Iustinianus constituit vt inuito testatore legi Falcidię locus non sit. Non potuit olim cauere testator ne lex Falcidia in suo testamento locum haberet, *l. nemo, D. de leg.* 1. Excipiebantur casus aliquot: vnus fauore libertatis, *l. 6. D. de fid. lib.* Nec mirum, cùm & fauore libertatis Senatus inhibeat Falcidiam, *l. 33. D. ad l. Falc.* Imitatur ergo testator hac in re ius publicum: & certè *d. l. 6.* satis aperte vetat Falcidiam detrahi, dum integrum legatum præstari iubet, & ratum est præceptum fauore libertatis, integrum enim siue totum id est quod deductionem patitur nullam, *l. 52. D. de leg. 2. Senec. 2. de benef.* Vt beneficia tua illibata, vt integra ad eos quibus promissa sunt perueniant sine vlla (quod aiunt) deductione. Et vero constat ex *l. 32. §. vlt. D. ad l. Falc.* prohibitum videri legatarium, si iussus sit totum quidquid cepisset restituere. Legatarium, inquam, oneratum fideicommisso, qui licet ex persona sua non possit inducere Falcidiam, quam tamen passus est, potest imputare fideicommissario pro rata: qua de causa & Falcidiæ cautionem à fideicommissario accipit, *l. 1. §. sed & legatario, l. videamus, D. si cui plus quam per l. Fal.* idemque in fideicommissario Pegasiano iuris est, *l. Plautius. §. vlt. D. de cond. & dem. l. facta §. si Titius, D. ad Treb.* & ita, licet prohiberi non possit heres deducere Falcidiam, legatarius tamen potest & fideicommissarius qualiscunque, nam & hi suo iure Falcidiæ de tractionem non habent, *l. 47. §. vlt. D. ad l. Falc.* Vnum tractanti casum, quo iure posset testator vetare Falcidiam, obrepsit & alter. Iam ergo peregi duos. Est & tertius in *l. si legatus, §. vlt. D. ad Treb.*

A quo, secundum Flor. scripturam, ostenditur, non quod vulgo existumant, principem heredem institutum Falcidiam donare debere: sed ex rescripto principis quandoque effectum habere voluntatem priuati hominis vetantis deductionem Falcidiæ, etiam alio quam principe herede instituto. Pendet quæ in eo tractatur inspectio ex præcedenti, quo docet multum interesse, pars quarta iure hereditario retineatur an in re vel summa. Nam si iure hereditario, onera creditorum diuiduntur inter heredem & fideicommissarium: si in re vel summa, omne onus creditorum sustinet fideicommissarius. Inde sequitur alia differentia, Si pars quarta iure hereditario retineatur, si quid deest, omnimodo supplendum est: si in re vel summa, licet iure id quod

B deest quartæ repleri debeat, plerumque tamen princeps extra ordinem cogit heredem scriptum vt contentus sit ea re vel summa: cum & si heres iussus sit sine vlla præceptione hereditatem restituere, nonnunquam extra ordinem condonetur & remittatur quarta ad voluntatem defuncti, accedente rescripto principis. Et hæc est sententia *d. l. si legatus, §. vlt.* At quemadmodum testamento vetari Falcidia secundum regulam iuris antiqui non potest, ita nec conuentione alligari heres viuo testatore, ne Falcidia vtatur, vt est proditum in *l. 15. §. 1. D. ad l. Falc* ad quem Græcorum interpretationem, quoniam mihi magnopere placet, exponam Latine. Si heres meus voluntate mea cauerit ei

C qui aliquid accepturus erat post mortem meam donationis causa, se Falcidia non vsurum, & pœnam promiserit, nihilominus vtetur Falcidia, & pœna non committetur. Stipulatus autem est vel sibi ne ex donatione causa mortis Falcidia retineretur, vel in rem: nihil enim interest, quia nec hoc nec illo modo cauetur recte contra ius publicum. Igitur & si viuo testatore legatarius stipuletur sibi tantum ne ex suo legato Falcidiam retineat heres, inutilis cautio est, & plus aliquanto hac in specie testamentum quam conuentio potest. Nam testamento caueri potest ne ex vno legato deducat heres Falcidiam, puta ex legato Titio relicto: quo casu ex aliorum legatis plena quarta hereditatis retinetur, *l. si in testamento, l. qui cccc. §. 1. D. ad l. Falc.* atque ita voluntas testatoris oneri est ceteris

D legatariis, non heredi, ac proinde non refragatur leg. Falc. Idem conuentione fieri non potest, vt ceteri legatarij onerentur, *l. 3. D. de transact.* nec si voluerit ac curauerit ipse testator eam conuentionem interponi, vt in specie *d. l. 15. §. 1.* Post mortem testatoris non constabat olim, sed hodie constat ex Constit. Iustiniani valere conuentionem ne heres Falcidia vtatur, *l. vlt. C. ad l. Falc.* quæ fuerat etiam olim sententia Vlpiani, *l. qui quod, D. eod.* Marcellus eum in eadem sententia forsitan non esset, nec poneret discrimen hac in re inter legem Papiam & legem Falcidiam, agnoscitur in *l. si patron. D. de don.* qua parte agitur de lege Falcidia aptatus Triboniani sermo congruens meditatæ iam vel vsu receptæ sententiæ, *d. l. vlt. Sed magis est vt non possit sua confessioni obuiare.* Confessionem accipit

E pro cautione, Græcorum imitatione, qui ὁμολογίαν dicunt, vt in *l. cum de indebito, D. de prob.* quæ tota etiam est Iustiniani, siue quæstoris Triboniani. Cetera etiam in ea parte *l. si patronus*, sermo ipse prodit satis Iustiniani esse. Hodie igitur differentia est inter legem Papiam & legem Falcidiam. Patronus post mortem liberti legem Papiam si omissurum se cauerit, non tenetur: debetur hæc portio reuerentiæ patroni: idcirco non est arctandus vt eam inuitus omittat, etiamsi ita promiserit. Heres extraneus si se legem Falcidiam omissurum cauerit quibusdam vel omnibus, post mortem testatoris, sane tenetur: cessat in eo reuerentiæ ratio: & vt sciens, si soluerit solida legata, non repe-

tit, ita ſi canerit, non inducit Falcidiam, non condicit cautionem. Æquitas in paribus cauſis paria iura deſiderat, *d. l. vlt.* Diſpares tamen eæ ſunt cauſæ in patrono. nam ſi ſoluerit, non repetit, *l. patronus, D. ad Treb.* Si cauerit, adhuc integrum ei eſt reſilire, & maieſtatem ſuam retinere ac tueri. Itaque à ſolutione ad cautionem non ſemper eſt ruta argumentatio, qua Iuſtinianus vtitur *d. l. vlt.* Puto autem hodie etiam viuo teſtatore legi Falcidiæ priuata conuentione derogari poſſe, cum & fieri hoc poſſit teſtamento, *arg. l. 46 D. de pac.* Et teſtamento quidem hoc fieri vult Iuſtinianos nominatim: quod oon vtique eſt, facta legis Falcidiæ commemoratione, ſed etiam ſi integra legata heredem præſtare iuſſerit, vel ſi in re aut ſumma certa quadrantem ei conſtituerit, (vt docui ſopra) vel ſi legatarium rem legatam alienare vetuerit, No. 119. quæ tamen prohibitio forſitan olim non erat fraudi heredi, ſicut neque fiſco viceſimam deſideranti. An etiam ſi heredem eundemque creditorem teſtator iuſſerit creditum compenſare cum Falcidia, & plus non ſit in Falcidia quam in credito? nam facta compenſatione res eo redigitur, vt heres iure Falcidiæ nihil habere videatur, quandoquidem quod Falcidiæ ratione deducit, iam ei debetur, *l. cum pater §. Titio D. de leg. 2.* An ergo etiam non licebit hodie heredi ſcripto repudiare teſtamentum, & ab inteſtato hereditatem amplecti, quaſi nulla occurrat fraus, conceſſa teſtatoribus prohibendæ Falcidiæ poteſtate? quod non poſſim introducere, cum abſurdum ſit ab eo dicere prohibitam Falcidiam qui nominatim eam detrahi iuſſit, quamuis ita, vt ne detraheretur etiam æs alienum quod defunctus heredi debuit. Additur in hac Nou. vt qui cœperit quibuſdam ſoluere ſolida legata, non ignorans vires patrimonij, ſoluat & reliquis quaſi prima ſolutione amplecti videatur in omnibus iudicium defuncti: quo derogatur *l. 6. §. vlt. C. ad leg. Falc* in qua, vltro, legendum, non vltra, *l. 15. §. non ideirco. D. eod.* vt Theodorus notat, nec obſcure Iuſtinianus ſignificat hac in parte. Itaque valde imminuitur hac Nouella poteſtas legis Falcidiæ: nam neque retinetur ab herede, qui poſt interpellationem iudicis annum traxit in non implenda voluntate defuncti, neque ab eo qui inuentarium non fecit, neque ab eo quem teſtator, retinere prohibuit, neque ab eo qui cœpit quibuſdam integra legata ſoluere. De herede extraneo loquor. nam liberis, parentibus, patronis non adimitur Falcidia ob contumaciam: non adimitur à teſtatore niſi ex iuſta exheredationis cauſa, non adimitur ob ſoluta quædam pro ſolido legata: receptum etiam eſt non adimi ob non factom inuentarium. Qood Fulgoſio diſplicet: non improbabili ratione, quod cum non fecerunt inuentarium, præſumantur amouiſſe plus ſatis. Ad hæc quærunt an à teſtatore heredi remitti poſſit confectio inuentarij. Et exiſtimarim poſſe, exemplo inoentarij bonorum pupillarium, *l. vlt. C. arb. tut.* Explicata totius Nouellæ ſententia vniuerſa, adnotemus modo quæ ſuperſunt in contextu, vel obſeruatione, vel interpretatione digna. *τῶν πρεσβειῶν.*] *πρεσβεῖα* Græcis non tantum legatiua ſunt, quæ his qui legatione aliqua funguntur dari ſolent, ſed etiam legata quæ teſtamento relinquuntur. Cedrinus in Theodoſio iuniore, *διετάξατο λαμβάνειν πρεσβεῖον.*

Ἀγνωμόνως.] Baſ. *ἀγνώμονας.* id eſt, indeooti & contumaces. *Αὐτὸν δὲ ἀναχωρεῖν.*] Hoc verbo non ſignificatur repudiatio: oam repudiatione deſtitueretur teſtamentum, & confeſtim vocarentur heredes legitimi: ſed hoc ſignificatur, vt adita hereditate abeat is qui plenam fidem in ſoluendis legatis defuncto non exhibet: quo caſu non ſtatim vocantur legitimi, ſed ſubſtituti primum, deinde coheredes, legatarij, & ceA teri ſecundum ordinem huius Nouellæ. *Ἀπόδοσις.* Hac de re tractaui in *l. an prætor, §. item ſi non prouocauit, D. de minor.* *Ἐπὶ στρατιωτικοῦ.*] Priori parte huius Nouellæ tenetur miles, qui non otemperat voluntati teſtatoris, & poſteriori etiam, quatenus vetat Falcidiam deducere heredem contra voluntatem teſtatoris, ſed noo quatenus multat Falcidia heredem qui innentarium non fecit. nam vt omiſſio inuentarij, non obligat militem ſolido æri alieno, *l. vlt. §. vlt. C. de iur. delib.* ita nec ſolidis legatis. Puto etiam ignoſcendum eſſe militi qui ignoratione legis Falcidiæ qoibuſdam ſoluit integra legata. *Ἐπὶ βασιλικοῦ.*] Cæſarianum interpretor: ſiue officialem Cæſaris, vt illo Euangelij loco, *καί τις βασιλικὸς*, qui ab Hieronymo paletinus, à Na-

B zianzeno dicitur *βασιλίσκος* cogente verſu, *Εἶπε καὶ υἱὸς αὐτοῦ ἰῶν κάμνοντα βασιλίσκου.* *Τῶν μητροπόλεων ἀρχοντι.*] Hi ſunt præſides prouinciarum, quia in metropoli prouinciæ habitant, *l. abeſſe, D. ex quib. cau. mai. l. 4. §. pen. D. de dam. inf* vbi vrbem metropolin Baſilica interpretantur rectiſſime.

NOVELLA II.

C

De electione ſecundo nubentium, & ſucceſſoribus earum, & de vſufructu donationum propter nuptias, & aliis capitulis.

Difficilior eſt ceteris omnibus, & habet capita IV. aut 5. De primo primum dicam. Mater proprietatem rerum donatarum propter nuptias, quas morte viri lucrata eſt, ſi ſecundo viro nubat, ſeruare debet liberis ex priori matrimonio ſuſceptis, id eſt, alienare eis vel obligare nihil poteſt: diuidere tamen res quæ ſunt ex ea donatiooe inter filios poteſt, imo & vnum ex filiis eligere, & in eum totam donationem conferre, *l. 3. l. generaliter, §. diuidendi, C. de ſecund. nup.* Hanc electionem Iuſtinianus tollit boc capite, & *Nou. 22.* Suſtulerant & eam ante Leo & Maiorianus

D *Nou. de ſanctimonial. & viduis*, itemque Leo & Seuerus, *Nou. de abrog. cap.* Hodie igitur commoda donationis propter nuptias vni ex liberis largiri mater non poteſt, ſed ea debet ſeruare liberis omnibus. Eadem dicimus de viro, vt mortua prima vxore ſi ſecundam ducat, dotem quem morte mulieris lucratus eſt ſeruet liberis primarum nuptiarum, nec poſſit in ea ne vnum quidem ex liberis ceteris anteferre. Et hoc eſt quod præcipue primo capite hoius Nou. continetur, non eſſe parenti ius eligendi vnum ex filiis in quem lucrum nuptiale transferat in ſolidum, ſed id ex æquo eſſe ſeruandum liberis omnibus, abrogato *d. §. diuidendi.* Falſum eſt etiam abrogari *l. in quibus, C. de ſec. nupt.* quoniam ea lex non dat electionem matri quæ lucrata eſt donationem propter nuptias, vt cedat

E eam cui volet ex liberis, quam electionem hæc Nou. adimit matri: ſed dat electionem filio prioris matrimonij, vt partem quam habet in donatione propter nuptias transferat in quem volet liberorum ſuorum, nepotum matris: quam electionem hæc Nou. non adimit filio, qui abſque dubio eandem transferet etiam in quem volet fratrum, & ſi volet præferet fratres filiis. At quid ſi coniunx ſuperſtes oon contrahat ſecundas nuptias? Iure veteri alienandi ius habet: ergo plenam proprietatem lucrorum nuptialium, *l. generaliter, §. vlt. l. hac edictali, §. vlt. l. ſi quis prioris, §. 1. de ſec. nupt.* Hodie non habet proprietatem ex *Nou. 98.* Itaque ſiue ad alias nuptias venerit ſiue non venerit,

dotis tantum vel donationis propter nuptias vsumfructum habet, proprietatem liberis seruat. quod & Nouellis superioribus Maioriani & Seueri comprehensum est. Imo ex *Nou*. 127. & Leonis 22. præter vsumfructum, hoc amplius habet qui quæve abstinet secundis nuptiis, portionem virilem in lucris nuptialibus pleno iure, & hanc alienare potest. Reliquarum, vel etiam omnium, cum secundæ contrahuntur nuptiæ, alienatio an sit irrita videamus. Et hæc Nou. itemque 22. constituit irritam esse, si parenti superuixerint liberi: contra si parens liberis superuixerit, omnino irritam non esse. Interim igitur in pendenti esse. Nam si parens liberis superuixerit, & liberis heres extiterit, alienatio non reuocatur: sicut si venditor rei alienæ domino rei venditæ heres extiterit, eam rem iure hereditario ab emptore vindicare non potest, id est, aduersus factum suum controuersiam mouere non potest. Si liberis parens heres non extiterit, vt quia extraneum liberi testamento heredem scripserunt, portione legitima relicta parenti, vel quia parentem iuxta ex causa exheredauerunt, alienatio valet ad finem modumque eius quod in casum *ἀπαιδίας*, id est, orbitatis, lucrari parens qui alienauit debuit: reliquum reuocatur ab heredibus liberorum defunctorum. Et hoc iam se antea constituisse Iustinianus profitetur hac *Nou*. *&* 22. *&* 68. non Constitutione *l. corruptionem, C. de vsufr.* vt pessime notat Accurs. sed Constitutione Græca, quæ desideratur in tit. de sec. nupt. Græci adnotant esse eius tit. l. 14. Doti, vel donationis propter nuptias lucrandæ pro parte, vel in totum, casus ij sunt, diuortij, mortis, orbitatis, siue mortis liberorum: inde casus absolute pro lucro nuptiali, *l. vlt. C. de rei. dot.* casum lucretur, casus redhibitionem stipuletur, & casus dotis *Nou*. 115. vt casus militiæ pro lucro quod ex militia defuncti obuenit heredibus eius aut liberis. Sed dubitabatur adhuc an & si nihil ex lucris nuptialibus alienare possit coniunx superstes qui secundis nuptiis abstinet, præter portionem virilem, possit tamen vnum ex filiis eligere. ita videtur. Nam alienatio tantum adempta ei est, non electio: & ita etiam diuortio soluto matrimonio, nec contractis secundis nuptiis, ei cui obuenerit casus, alienatione tantum interdicitur, non electione, *l. consensu §. si vero filio. C. de repud.* & recte Hugolinus atque Azo quæ in illa conceditur electio, eam existimauerunt hac Nou. non adimi. nam & de casu mortis hæc Nouella est, non de casu diuortij.

Secundum caput huius Nou. hoc est, Vt succedat mater filio. Qua in re separanda sunt lucra nuptialia, quorum proprietas pertinet ad filios, ab aliis filij defuncti bonis. Liberi defuncti præferuntur matri in omnibus bonis: fratres vel sorores defuncti præferuntur matri in lucris nuptialibus. In aliis bonis ita distinguimus. aut in viduitate permansit mater, aut nupsit secundo marito. Si in viduitate permansit, filio pleno iure succedit ex testamento vel ab intestato: sed ab intestato cum sororibus, id est, filiabus suis in semissem, ex S. C. Tertulliano: cum fratribus in virilem, ex *l. vlt. C. ad Tert.* Imo & hodie cum sororibus in virilem tantum ex *Nou*. 22. Si iterum nupsit: aut nupsit ante mortem filij, aut post mortem: si post mortem, pro sua parte bona filij aduentitia pleno iure capit, bona profecta à patre vsusfructus tantum iure, proprietatem fratribus vel sororibus defuncti, filiis suis, seruat, *l. mater, C. ad S.C. Tert.* Si ante mortem filij, in omnibus bonis filij tam aduentitiis quàm profectitiis pro parte virili ab intestato, vel pro parte testamento adscripta vsumfructum dumtaxat habet, *l. fœmina §. vlt. C. de sec. nupt.* Hæc distinctio temporis, & pœna secundarum nuptiarum, & separatio bonorum profectitiorum ab aduentitiis hac Nou. tollitur, abrogata

A nominatim *d. l. mater, & d. l. fœmina.* Ergo ex hac *Nou*. mater ab intestato succedit filio cum fratribus, vel sororibus in virilem pleno iure in bonis aduentitiis & profectitiis, siue in viduitate permanserit, siue ad secundas venerit nuptias post mortem, vel ante mortem filij. & merito. Nam & pater indistincte filio succedit, siue duxerit secundam vxorem, siue non. At rursus *Nou*. 22. tollitur quidem distinctio illa temporis ante vel post mortem filij, sed reducitur bonorum differentia, & pœna secundarum nuptiarum: vt in bonis profectis à patre, ab intestato vsumfructum tantum habeat mater quæ iterum nubit, in ceteris plenam proprietatem. Coluit nascens ecclesia viduas: secundas nuptias permisit potius, quam probauit Greg. Naz.
B *τὸ πρῶτον συνοικέσιον νόμος, τὸ δεύτερον συγχώρησις, τὸ τρίτον παρανομία, τὸ τέταρτον χοιρώδης βίος.* Et inde tot Christianorum Imperatorum de coërcendis secundis nuptiis constitutiones, & quia prioris mariti memoria obliteratur, & liberis prioris matrimonij debita non seruatur affectio: quod tantum abest vt probarint legislatores qui Christiana religione imbuti non fuerant, vt constituerint pœnam viduitatis, quod vidubium dicebant, vt cœlibatus vxorium. His cognitis exponamus speciem quæ huic Nou. causam dedit. Gregoria quædam ex prioribus nuptiis suscepit filium & filiam, & morte mariti lucrata est donationem propter nuptias: deinde cum alteri nondum nupsisset, filio donauit quidquid ceperat ex donatione propter nuptias, retento vsufructu. tum mortuus est filius intestatus
C etiam adhuc vidua matre, eique mater & soror ex æquo heredes extiterunt. Quod congruit veteri & nouo iuri. Nam & nouo iure, id est, ex Nou. 21. mater cum sorore vocatur in semissem, cum duabus aut tribus sororibus æque olim ante Nou. 22. vocabatur in semissem. ex *Nou*. 22. in virilem, id est, cum duabus in trientem, cum tribus in quadrantem, sicut & cum fratribus. Ei igitur mater & soror omni iure æquis partibus heredes extiterunt, necdum vlla inter eas controuersia versabatur: sed post mortem filij mater nupsit alteri, hinc nata est controuersia. Filia enim quod mater iterum nupserit, vindicat proprietatem rerum matri donatarum propter nuptias, & à matre translatarum in fratrem, non pro semisse pro quo he-
D res extitit fratri, sed in solidum: quia ex Constitutionibus positis sub titulo de sec. nupt. muliere iterum nubente proprietas donationis propter nuptias deuoluitur ad filios prioris matrimonij, qui superstites sunt, vsufructu matri relicto. Et sane hoc etiam mater non negat, sed dicit se res donatas propter nuptias, iam non possidere iure donationis propter nuptias: hanc se possessionem & ius omne suum transtulisse in filium, idque se etiamsi tum nupsisset alteri viro, quamuis fructuariam, potuisse facere ex *d. l. generaliter §. donandi*: nunc mutata causa possessionis se eas res possidere iure hereditario, quasi bona filij intestato defuncti. Defensio matris legitima videtur. At ex diuerso sic illam filia impugnat: Imo ne iure quidem hereditario, ô mater, quidquam proprietatis iure quasi he-
E res fratris mei habere potes in bonis à patre profectis, quales sunt res illæ tibi donatæ propter nuptias, quas fratri donasti totas, *l. mater, C. ad Tertul.* quia viduo lecto discessisti post mortem fratris: ideoque debes mihi bonorum omnium fratris à patre profectorum proprietate cedere, & tibi vsumfructum retinere: bonorum aduentitiorum pro semisse plenam proprietatem ad te pertinere concedo. Pronuntiari debuit pro filia. Sed potest princeps etiam pendenti negotio nouam legem dare, *l. 7. C. de legib.* Et vero hac etiam in causa cum Gregoria libello adiisset Imperatorem Iustinianum, intelligens se nisi nouo quodam & extraordinario

iure

iure superiorem in ea lite non futuram, Iustinianus ita noue pronunciauit, quod pro lege generali est, partim pro filia, partim pro matre, res omnes quæ sunt ex donatione propter nuptias ad filiam pertinere, nec potuisse metrem filium eligere, in quem eas res fraudata filia in solidum conferret: idcirco naturam donationis propter nuptias ees res non exuisse propter electionem matris. Ceterum in aliis bonis tam profectitiis quam aduentitiis matrem filio pro semisse eb intestato pleno iure succedere. Sed hoc postremum mutat *Nou* 22. restituto iure antiquo, secundum quod Gregoria quia iterum nupsit, in bonis profectis à patre filio vsusfructus tantum iure successit. Itaque hodie omnimodo pronunciandum esse secundum intentionē filiæ.

Sequitur tertium Nou. caput. Morte soluto matrimonio parens superstes luctorum nuptielium vsumfructum habet, proprietatem seruat filiis: si nulli sint filij, plenam proprietatem habet. Item si qui erant filij sine liberis prius moriantur quam parens, ex Constitutione Leonis parens plenam proprietatem habet, *l. hac edictali. §. hu illud. C. de sec. nupt.* quod postea correxit Iustinianus Constitutione Græca, quæ desideratur in fine tit. *De sec. nupt.* vt diximus supra. Voluit enim ed heredes defunctorum filiorum peruenire proprietatem lucrorum nuptialium, etiam extraneos testamento scriptos, deducto eo quod in casum orbitatis parentem lucrari conuenit: quod etiam pro rats obseruatur vno ex pluribus filiis ante parentem mortuo. nam pars quæ ei competebat transit ad heredes eius, siue fratres sint, siue extranei, deducto tantum eo pro rata quod apud parentem ex casu orbitatis siue mortis liberorum remanere debet. quod hæc *Nou.* confirmat, *& ee. & 68. & 98.* Sed exponamus etiam cetera quæ sunt in ea Leonis Constitutione. Aut donatio propter nuptias consistit in rebus mobilibus aut immobilibus: si in rebus immobilibus, mater eis vtetur fruetur viri boni arbitratu, nec poterit alienare: si in mobilibus, eas iuratus arbiter, quam vtraque pars ediderit, æstimabit, æstimatio possessorem dominum faciet, *l. 1. D. de æstim. act. l. plerumque. D. de iure dot.* quia liberabitur restituendo æstimationem. Corpora ergo ipsa rerum mobilium alienare poterit. Sed quis erit possessor? Meter si satisdederit saluas res fore, & se eas quandocunque decesserit filiis superstitibus restituturam: & adijcitur in Constit. Leonis, Secundum legum modum: & inferius, secundum legum moderationem: quod videtur adiectum à Triboniano propter Constitutionem Iustiniani, quæ deduci vult id quod ex casu mortis liberorum mater lucratur. Eandem à matre satisdationem exegerat Maiorianus, sed non Seuerus. Quod si mater noluerit aut non potuerit satisdare, tum eas res æstimatas filij quasi domini possidebunt, si modo & ipsi de vtroque setisdederint, & se in annos singulos matri præstaturos vsuras trientes æstimationis totius: vt si mille æstimatæ fuerint res mobiles donatæ propter nuptias, se quotannis præstaturos XL. & si priores decesserint reddituros se matri superstiti res omnes vel pretium earū. Sed hic etiam adijcitur, Secundum legum moderetionē propter Constitutionē Iustiniani. Satisdabunt ergo hodie se reddituros res omnes quas ex casu ἀπαιδίας mater lucratur, ceteras transmittent in heredes suos. Quid vero fiet si neque filij satisdare velint? Et Leoni placet matrem præferri filiis in administratione & possessione earum rerum, sicut vtraque satis offerente verum est metrem præferri. Sed hac etiam in re hunc modum Constitutioni Leonis hac Nouella Iustinianus adijcit, vt si in rebus immobilibus consistat donatio propter nuptias, valeat Constitutio Leonis: si in pecuniis, & pecuniarum satis sit in hereditate, vt valeat etiam Constitutio Leonis id est, vt mater eligat quid malit, pecuniam præstita satisdatione, an vsuras trientes. Sed si non sit in hereditate præsens paratáque pecunia quæ mulieri adnumeretur, vt tum pecuniam non exigat, sed contenta sit vsuris trientibus. Est vero mendum hac in parte illo loco ἐν κτήμασιν, & legendum ἐν χρήμασιν, vt vetus interpres legit, & repetitur *Nou.* 22.

Vltimi capitis Constitutio hæc est, vt morte mariti soluto matrimonio, mulier quæ dotem cauit nec dedit, non lucretur donationem propter nuptias, & vt si partem tantum dedit ex dote, partem tantum lucretur ex donatione propter nuptias: cui hæc additur exceptio, *Nouel. 91.* Nisi per maritum steterit quo minus dotem acciperet: quia propter moram mariti dos non data pro data habetur: non tamen & dos repetitur, quæ promissa tantum fuit non data, nisi fuerit cautum instrumentis dotalibus dotem datam esse, & non opposuerit maritus exceptionem non numeratæ dotis intra constituta tempora, *l. vlt. C. de dote cau. & non num. & Nou.* 100. quæ male Accursius putat corrigi per hanc Nouellam. Iulianus aduotauit quædam capita huius Nouellæ transformata esse per *Nou. 36.* Ea nobis est 22. nam non eundem seruat ordinem Iulianus (nam nec vllus est certus) quem nos sequimur. Ea vero sunt capita de successionibus matrum, quæ iam exposuimus supra. Ἀποβαλεῖν τὸν συνοικοῦντα.] Eleganter vetus interpres, Extulisse maritum. Mart. 4. Epig. *Omnes quas habuit Fabiane Lycoris amicas Extulit. & 5. Ego coniugem extuli. & 3. Extulit inquit vxorem. Dat. xv.*] Legendum XVII. ex *Nou.* 22.

NOVELLA III.

De clericis Constantinopolitanis.

LEx est specialis de clericis Canstantinopolitanis, Generalem eodem die tulit de episcopis, & clericis, & diaconissis: ea est *Nou. 6.* Male Accursius arbitratur esse *l. non plures. C. de sacr. eccl.* quæ non est Iustiniani, & non de clericis, sed de decanis, de quibus *Nou* 43. Ea igitur lex generalis est *Nou. 6.* quæ vbique gentium clericos ed veterem numerum ab ecclesiarum ædificatoribus institutum, & bene commensum cum facultatibus, quas eisdem ecclesiis donabent, redigi iubet, nemine allecto in locum defunctorum, quoad is ordo suo numero restitutus fuerit. Et merito. Quia enim ecclesiarum ministerus clerici adscribuntur, & earum sumptibus aluntur, æquum est clericorum allectionem non facere episcopum supre quam ecclesiæ facere & sumptibus sufficere possint. Videtur quidem ea esse specialis, vt hæc, non generalis, si in eius §. *pen* legas, τούτῳ τῷ ἰδικῷ νόμῳ. Sed vetus interpres legit multo melius, πάντῃ τῷ ἰδικῷ. Loquitur enim de clericis Constantinopolitanis, quorum se numerum ait speciali lege definisse, hec scilicet *Nou* 311. in cuius initio etiam melius legitur [illegible] quam [illegible], cui mox opponit ἰδικόν. Cum vero vtraque Nou. eundem diem subscriptum habeat, tam generalis illa quam specialis hæc, huius initium tele esse debet. Iam quidem communi & generali lege, non, Iampridem vel dudum. Porro clerici sic definiuntur. Qui diuino cultui ministeria religionis impendunt, *l. 2. C. Th. de episc. & cler.* quæ lex Græce translata extat Eusebij x. huiusmodi sunt Presbyteri, diaconi vtriusque sexus, subdiaconi, archidiaconi, lectores diuinæ scripturæ, exorcistæ, ostiarij, psaltæ, & Hermiæ lib. v. [illegible], id est, monitores, vel potius

interpretes, vt apud Nicetam, qui omnes, ministri etiam Christianæ legis dicuntur in Constitutionibus. Sacerdotes autem soli episcopi, *l. nec honore, l. parabolans, C. de episc. & cler.* qui orationi & ministerio verbi vacant. à clericis separantur iuuenes in *l. 10. C. Th. de episc. & cler.* Hi sunt qui dicuntur acolothi, qui corrupte clericis adiunguntur, *l. 6. C. de episc. & cler.* nam certe illo loco veteres libri non habent, & acolothos. Hi solebant cereos & funalia deferre, vt *Nou.* 59. indicat, dum vetat acolothos ceratium exigere ab heredibus defunctorum. Ordinantur autem clerici omnes per episcopum in singulis ecclesiis certo numero. Copiatæ quoque siue decani ab episcopis ordinantur certo numero, *d. l. non plures* itemque parabolani, *d. l. parabolans.* Hi sunt qui ad curanda debilium ægra corpora deputantur: vt illi, quod in labore funetario, sic dicti hi quasi temerarij, quod in periculis sæpe non paruis versentur frequenti ægrotorum contactu: eadem nimirum forma rationeque qua bestiarij, Iulio Firmico Matheseos VIII. parabolarij sunt, & Socrati paraboli. nihil autem refert parabolanos dixeris an parabolarios: idem enim vtraque innuitur appellatione, & habet vtraque auctores. Sed & acolothi, & copiatæ, & parabolani quasi quodammodo sunt clerici, ministeria nimirum ecclesiæ: & de copiatis est locus, quo approbari hoc videtur in *l. 1. C. Th. de lustr. col.* Proprie tamen cum clericos dicimus, acolothos, copiatas, parabolanos non dicimus. Ceteri qui nullum habent (vt loquuntur) clericorum ξένα plebei appellantur, idiotæ, laici, mundani, quæ distinctio Christianorum vetus est, licet si generaliter rem tractes, omnes sint clerici, omnes sacerdotes. *Differentiam*, inquit Tertullianus, *inter ordinem & plebem constituit ecclesiæ auctoritas.* & alio loco: *Cum extollimur inflamur aduersus clerum, tunc vnum omnes sumus, tunc omnes sacerdotes, quia sacerdotes nos Deo & patri fecit.* Quod autem inter clericos lectores nominaui, ei videtur obstare Chalcedonensis synodi c. XIII. nisi ex Zonara legatur in eo pro ἀναγνώστας, ἀγνώστους, ad quem modum corrigendus etiam est apud Gratianum *c. extranco, dist. 71.* Sed & apud Zonaram Apostolorum c. XII. ἀγνώστοις legendum, non ἀναγνώσταις. De diaconissis sequitur vt dicamus aliquid. Viduæ anus erant quædam quibus pauperum & carcere vinctorum cura, & pleraque alia pietatis officia commendabantur. nam vel (vt Lucianus fateri conatus est in Peregrino) quoties quis carcere continebatur videre erat ad carcerem ἀπαλλάττοντα χαιδία, χήρας γραῦς. Et adhibebantur etiam eæ ad ministeria sacra perinde ac diaconi, vt constat ex *Nou.* VI. πρεσβύτιδας siue προκαθημένας vetat in ecclesia constitui Laodicenæ synodi cap. XI. Fuere tamen & canonicæ, *Nou.* 43. & 59. & Nicenæ 2. cap. 20. sicut canonici psaltæ Laodicenæ synodi cap. 15. Ceterum hac Nou. Iustinianus certum constituit numerum diaconorum vtriusque sexus, & omnium clericorum, & quidem ampliorem quam fuerit initio in maiori ecclesia Constantinopoleos, (quam sanctam Sophiam nuncupant) propterea quod nexa ei postea fuerat ædes Irenæ sacra condita à Constantino, (vt Socrates scribit) & alia condita à Verina vxore magni Leonis, & alia quædam condita ab Sporatio, qui consulatum gessit sub Valentiniano & Martiano, quibus seruiebant clerici maioris ecclesiæ. Idcirco augeri par fuit clericos maioris ecclesiæ auctis facultatibus connexione ædium illarum: & hunc ipsum numerum etiam post, quasi minus idoneum auxit Heraclius, auctore Photio, Nomocanonis tit. 1. Atquin septem diaconi tantum, quantumuis magna sit ciuitas, creari iubentur Neocæsar. synodi cap. vlt. quod explicatur sextæ synodi in Trullo, cap. 16. ita vt septem illi fuerint ἀγαπῶν tantum ministri, id est, mensarum quæ apponebantur egenis, viduis, orphanis, quæ conuiuia agitabant domi, non in templo, adhibitis precibus diuinis, & erant pleraque sumptuosa, vnoquoque dante symbolam, δεῖπνα κοινὰ Lucianus vocat: Tertullianus lucrum esse pietatis nomine sumptum facere. Diaconi de quibus agitur hac Nouella & aliis canonibus ministri sunt sacrarum quæ in templo peraguntur functionum. Constituitur etiam hac Nou. ne clerici ex vna ecclesia in aliam migrent, sicut de monachis alibi, ne ex vno monasterio in aliud transeant: quod & multis canonibus cautum est, quos Photius collegit Nomocanonis 1. c. 26. Notandum etiam illud est, actores siue dispensatores ecclesiæ, quos vocat œconomos, annonas clericis præbere, & quod superest erogare pauperibus. τῶν ὑπὲρ τὸν ἀριθμόν.] Vulgo, Supernumerariorum: Tacitus, Tranquillus, Plinius modo Super numerum, modo Supra numerum, ἀπὸ τῆς περὶ τῶν ἱερῶν χορηγίας.] Sensus est, clericos quibus ecclesia non constituit & præbet annonas, omnem excogitare & amplecti rationem, siue honestam siue inhonestam, pecuniæ quærendæ: & hoc ideo ne eueniat, non esse creandos clericos sine annonarum idonea collatione: quod & canones approbare docui *Feudorum 1. tit. 1.*

NOVELLA IV.

De fideiussoribus, & mandatoribus, & pecuniæ constitutæ reis.

LEx fuit vetus, prius esse conueniendum debitorem pecuniæ creditæ quam accessiones. quo iure semper vsus est fiscus, *l. Moschis, D. de iu. fis. l. 1. C. de con. fi. deb. l. 5. C. de sent. & interl. iud.* & resp. in conueniendo magistratu prius quam fideiussore, *l. 3. §. vlt. de adm. rer. ad ciuit. pert. l. liberum §. filium, ad municip.* Priuati eo iure vti desierunt, & cœpit Constitutionibus dari electio creditori conueniendi reum principalē, vel accessiones, vel possessores hypothecarum, nisi aliud conuenisset, *l. 14. & 24. C. de pign. l. 2. & 5. C. de fideius.* vel simul eodem tempore, in solidum aut diuisis actionibus, *l. vlt. C. de obl. & act. l. 3. §. vlt. D. de duob. reis, l. grege §. etiam, D. de pign.* quin & variare potuit, atque vno electo ad alium transire, *l. 23. & 25. l. vlt. C. de fideius. l. qui mutuam, D. mand.* Hac Nouella reducitur ius antiquum, vt prius conueniatur reus principalis personali actione, quam accessiones, vt & prius agatur personali aduersus reum & accessiones quam hypothecaria aduersus extraneum possessorem rerum principalis debitoris, quam aduersus extraneum possessorem rerum accessionis. Recte, extraneum possessorem: nam aduersus dominum creditor agit quacunque vult actione, vel etiam vtraque. i. personali simul & hypothecaria. Et ab hac definitione §. vlt. & *Nou.* 136. excipiuntur soli argentarij, qui ex causa accessionis prius conueniri possunt quam reus principalis. Nec quidquam ei aduersatur *Nou.* 112. in cuius specie creditor videtur agere hypothecaria prius quam personali: quod est aperte falsum: Egit namque prius personali lite pendente à debitore pignore vendito, deinde licet ei etiam cum emptore experiri hypothecaria. Nihil igitur opus hodie est pacto caueri vt fideiussor in id tantum teneatur quanto minus à debitore seruari potuerit: nam ipso iure ita se res habet. Sed quemadmodū cum ita cōuenerat olim, agi prius potuit cū fideiussore, non tamē inexcusso reo, *l. 116. D. de verb. obl.* ita hodie prius agi cum fideiussore potest, sed nō inexcusso reo. Excuti reus potest etiam sine iudicio. Hunc

Constitutioni adiicit Iustinianus distinctionem talem, vt ei sit locus teo præsente, id est, vt tum conueniri eum excutique priorem oporteat cum præsens est: ceterum teo absente, vocari in iudicium accessio potest, sed non cogitur tamen statim litem contestari. Nam petenti dilationem dari ad exhibendum reum, & non exhibito teo, tum demum iudicio accepto, compelli accessionem soluere, si modo creditor suis ei prius actionibus cedat. Et hæc de priori parte huius Nou. Sequitur posterior. Quæstio est an creditori aliud pro alio solui possit. In aliis contractibus indistincte dicimus aliud pro alio non solui, nisi volenti: in mutuo aliud specie idem genere solui, vt pro aureis aureos eodem numero, pro tritico triticum eadem mensura: denique non in eadem, sed in simili te solui, *l. in naue, D. loc.* Aliud genere inuito creditori, siue dissimilem rem sului non posse, veluti pro pecunia oleum, nisi ita conuenerit, *l. eo quod, C. si cert. pet. l. 10. 16. 17. C. de solut.* Quin & pro auro non solui argentum inuito creditori: sed si aurei dati sint, aureos esse reddēdos, & liberari debitorē reddendo aureos, siue aucta siue deminuta sit eorum æstimatio, *l. 2. C. de vet. num. pot.* Plinius 33. cap. 3. *Constitutam, inquit, vt asses qui librales erant sextantario pondere ferirentur, ita quinque partes factæ lucri, dissolutumque æs alienum.* Igitur par est hac in re condicio creditoris & debitoris, sicut in aliis plerisque causis. Si volenti creditori pro pecunia solutus sit fundus, & minoris eum creditor vendiderit, quanto minoris vendiderit repetitionem creditor non habet; contra si pluris vendiderit, debitor etiam quanto pluris creditor vendiderit repetitionem non habet, *l. pen. C. de solution.* ac similiter quemadmodum creditor non cogitur pecuniam pro frumento accipere, ita nec debitor dare, *l. sed addes §. si dominus, D. loc.* & vt creditor in aliam formam non cogitur nummos accipere, *l. 99. D. de solutionib.* ita nec debitor dare: vt si aureos acceperit, & aureorum imminuta sit potestas, aureos reddendo debitor liberatur, etiamsi nunc censeantur aliquanto minoris. Quid si credendo æstimati fuerint? Æstimatio forsitan electionem debitori dabit, non creditori, *l. plerumque, §. vlt. D. de iur. dot.* Igitur vel reddet eo casu debitor aureos, vel in aliis nummis non reprobis parem quantitatem. Quid dicemus si certum auri pondus mutuo datum sit, vtrum reddetur integra materia, an & pecunia numerata? Certe constat legato vel donato certo pondere auri, vel materiam vel æstimationem solui, *l. 1. §. vlt. l. cum aurum, l. Titia, D. de aur. & arg. leg. l. si quis argentum, in princ. C. de donat.* quia scilicet quantitas videtur donari vel legari, cum non designatur certum corpus: at in mutuo certum corpus interuenit. datur enim certa auri materia mutuo. Sicut igitur dato frumento, non cogeret pecuniam accipere: ita data certa materia auri, non cogat pecuniam accipere, nisi aliud actum sit. multo minus pro pecunia fundum. Vnus tantum casus hac Nou. proponitur, quo Iustinianus vult creditorem cogi prædia accipere in solutum pro pecunia numerata. Casus hic est: Creditor pecuniam dedit Titio, & ab eo neque fideiussores neque pignora accepit: repetit pecuniam: non est præ manu, nulla etiam est in promptu res mobilis quæ pro pecunia accipi possit. volenti enim liceret mobilia accipere pro pecunia: (lego mobilia: non immobilia, *ακινητα*, non, *ακινητα*, & ita legisse Iulianus videtur) finge tamen esse prædia in bonis debitoris, verum ea creditorem nulle in solutum accipere. quid fiet? Aut inuenitur prædiorum emptor, aut non inuenitur. Si inuenitur, ei debitor vendere, & ex pretio creditori satisfacere cōpellitur. cauere autem debet emptori de euictione. Male Iulianus & Irnerius cauere eum creditori, se ex pre-

A tio redacto ex venditione pecuniam debitam soluturum. Nam vt sequenti casu cauetur creditori quasi emptori, ita sane hoc casu cauendum est emptori. Sequens casus hic est, Si non inueniatur emptor, quo casu sane creditor prædia pro quantitate debiti in solutum accipere cogitur, cautione euictionis nomine creditori præstita. nam in solutum datio venditionis speciem habet, *l. 4. C. de evict. l. eleganter, in pr. D. de pig. act.* Nec tamen erit hæc cautio, repromissio, vt in emptionibus solet, sed & arbitratu iudicis satisdatio: propterea quod quasi quodammodo inuitus creditor emit, dum inuitus prædia accepit pro pecunia. idcirco æquum est ab euictione securiorem eum reddi. Nam & pro eodem incommodo **B** hoc ei dat Iustinianus, vt eligat prædia quæ volet in solutum: nisi si ecclesia debitrix sit, quo casu mediocria accipiuntur in solutum, non meliora, *Nouella 120.* Sed & inuento emptore, ei arbitratu iudicis satisdatur de euictione. quia hoc se remedio debitor ære alieno ac forsitan pœna graui liberat. Neque vero illud iniquum videri debet, vt inuitus creditor pro pecunia res immobiles in solutum accipiat, cum ad extremum debitori liceat cedendo bonis & eiurando bonam copiam euitare carcerem, ex l. Iulia. Sed ea cessio quodammodo iniuriosa est, vt hoc loco ait, & *Nou. 3.* & 135. licet ipso quidem iure nullam irroget infamiam, *l. 11. C. de caus. ex quib. infam non irr. l. vlt. C. qui bon. ced. pos.* ideoque benignius est in solutum **C** dari prædia pro quantitate debiti, quo genere vitabitur carcer perinde ac cessione bonorum. Olim in carcerem ducebatur debitor, nisi bonis cederet: hodie non ducitur etiamsi bonis non cesserit, modo prædia habeat vnde satisfieri creditori possit, ni specialiter nexuerit se carceri. Differentia alia est inter cessionem bonorum & dationem bonorum in solutum in *l. 4. C. qui bon. ced. pos.* Νομον παλαιον] Non est quærenda hæc vetus lex in Pandectis vel C. vetustissima enim est, & forsitan XII. Tab. M. Tull. XII. ad Att. demonstrat sponsorem. i. fideiussorem conueniri non posse, si reus locoples sit. *Quod scribis*, inquit, *a Iunio te appellatum, omnino Cornificius locuples est.* Appellatus fuit Atticus quasi procurator Ciceronis, qui pro Cornificio **D** fideiusserat: Cicero scribit non debuisse appellari, quod idoneus fuerit debitor principalis. Et alio loco: *Quod pro Cornificio me spopondisse dicit Flauius, etsi reus locuples est, tamen velim inuestiges ex consponsorum tabulis sitne ita.* Et lib. XVI. *Possumus vt sponsores appellentur procuratorem introducere, neque enim illi litem contestabantur: quo facto non sum nescius, sponsores liberari.* De Dolabellæ nomine loquitur, quod cum non dissolueret Dolabella Ciceroni, dicit se per procuratorem sponsores eius appellare posse: quanquam, Dolabella scilicet existente locuplete, ad iudicium accipiendum compelli vtique non possint, atque adeo translato iudicio ad procuratores Dolabellæ, ipsi sponsores liberentur. At si nulli sint procuratores debitoris, nec debitor præsens, sponsor autem sit præsens, **E** recepto veteri illo iure ambigi poterat, quod & de eo iure tractans Papinianos attigit, vt hic Iustinianos refert: (illum enim Papiniani locum si quæsieris in Pandectis, in quo eius iuris nulla sunt relicta vestigia, frustra fueris diligens) ambigi, inquam, poterat an saltem eo casu, absente scilicet reo, prius cum fideiussore experiri liceret: quod hac Nouel. Iustinianus definiuit plane bene. Εχεσθαι γὰρ καὶ τῶν τοιούτων βοηθημάτων] M. Tullius XVI. ad Atticum: *Sponsores appellare, videtur habere quandam δυσωπίαν.* Τοῦτο δ' ἐπὶ ἀνάγκης] Locus est difficilis, quem enodaui accuratius Obseruat. 8. cap. 19. quam fecerit Accursius, qui hac clausula putat ea quæ superius dicta sunt de manda-

tore, fideiussore, sponsore trahi ad similes personas, veluti ad reos constitutæ pecuniæ, cum sponsor, vel potius responsor, (sic est corrigendum in veteri translatione) idem sit quod reus constitutæ pecuniæ, vt & Martino videtur, quem ἀντιφωνητὴν Græci vocant, & Constitutum ἀντιφώνησιν, ἐπιφώνησιν. Hic obligatur iure prætorio ex contractu, est enim constitutum simile recepto, quod erat contractus. Fideiussor & mandator obligantur iure ciuili, hic ex contractu iuris gentium, ille ex contractu iuris ciuilis, id est, ex stipulatione. Ad expromissores non pertinet hæc Nouella, quia accessiones non sunt: expromissore enim dato reus liberatur. Malè Accursius definit sponsorem eum esse qui non rogatus pro alio fideiubet: nam fideiussor quilibet sponsor est, M. Tullio, & Paulo nostro in Sententiis. *Καὶ ὁ τοῦτο μόνον ἐπὶ δανειζῶν.*] Proprie creditores sunt qui pecuniam mutuam dederunt, tam Græcis quam Latinis: & similiter qui ei respondent debitores sunt, qui ex causa crediti debent, *l. incendium, C. si cert. pet.* Sed porrigitur vtrorumque appellatio etiam ad alios contractus, *l. 11. de verb. signif. l. omnem, D. de iudic.* & ita huic toti Nouellæ locus est non tantum in mutuo, verumetiam in aliis contractibus, quibus fideiussores aut mandatores accesserunt, aut rei constitutæ pecuniæ. Vnde venditionis emptionis contractu si agatur de euictione, prius conueniendus est venditor quam βεβαιωτὴς, id est, is qui spondet pro venditore euictionis nomine. Confirmatorem venditionis vocant Iulianus & Vetus interpres, vt M. Tullius pro Cluentio confirmatorem pecuniæ, auctorem secundum *l. 4. D. de euict.* vt auctorem pecuniæ, *l. si literas, C. mand.* Auctor primus aut venditor ipse. *Δίδομεν γὰρ τῷ δανειστῇ βουλομένῳ καὶ κινητά.* Creditori enim volenti pro auro res mobiles accipere, concedimus. iam dixi supra hunc locum sic esse corrigendum. *Φαυίω.*] Legendum *φλαυίῳ*, vt *Nou.* 47. De aliarum subscriptionum mendis scripsi Obseru. 4. cap. 28.

NOVELLA V.

De monachis.

IVstinianus sequentem Nouellam de episcopis & clericis edidit prius quam hanc de monachis. & ideo in hac statim initio consequens esse ait vt episcopis & clericis lege data, monachis etiam vtriusq; sexus legem dicat. Monachi igitur separatur à clericis. Monachi non sunt clerici, *l. generaliter, C. de episc. & cler.* Fieri tamen possunt clerici, *l. 32. C. Th. eod. tit.* vt Iulianus ille ἀποσχίσας ex monacho factus est clericus in ecclesia Nicomediæ, August. epist. LXXVI. Clericis licet matrimonium contrahere, licuit olim vbique omnibus, licuit semper locis quibusdam, licet Constitutionibus & canonibus ex eorum ordine quibusdam, veluti lectoribus & cantoribus, ceteris fibulam imponunt. Monachis non licet matrimonium contrahere, nec si clerici facti sint, veluti lectores aut cantores, vt hac Nou. constituitur. Clerici certæ ecclesiæ deputantur, *Nou.* 2. Monachi non habent ecclesiam, *Nou.* 133. Differunt etiam in pœnis. Clericorum est καθαίρεσις, monachorum sicut laicorum ἀφορισμὸς. Sunt & aliæ innumeræ. Valde autem mihi placet quod Hieronymus scribit *lib. de eccles. script.* Talem primum Christianorum conuentum fuisse quales monachi esse imitentur & cupiant, vt nihil cuiusquam proprium sit, nullus inter eum diues, nullus pauper, patrimonia egentibus diuidant, orationibus vacent & psalmis, quales pri-

A mum D. Lucas refert Hierosolymæ fuisse: idque Hieronymus probat ex Philone, qui de prima Marci euangelistæ apud Alexandriam ecclesia scribens, non solum ibi, sed & in multis prouinciis Christianos esse memorat, & habitacula eorum vocat monasteria. De Christianis etiam Lucianus scribens in Peregrino, *καταφρονοῦσιν ἁπάντων ἐξίσης, καὶ κοινὰ ἡγοῦνται.* Non confundebant dominia, non alienabant: sed bona egentibus in commune conferebant, vt perinde ac domini eis vterentur, fruerentur, sicut eorum exemplo & imitatione monachi bona sua in monasterium, dominio retento. Et de hoc genere monachorum agitur in hac Nou. quorum est vna domus, in qua sint omnia communia, quos vt ait *l. 7. C. de episc. aud.* synoditas vocant.

B Codex Theodosian. habet, Cœnobitas: vtroque nomine vitæ societas significatur. Gennadius in Euagrio: *Composuit cœnobitis ac synoditis doctrinam aptam vitæ communi.* Socrates hist. eccl. 4. cap. 23. *ἐν τοῖς τῶν ἐν κοινοβίοις ἢ συνοδίαις μοναχῶν.* Itaque nihil refert synoditas dixeris an cœnobitas. Et his consequenter hac Nouel. præcipitur vt sit monachis vna domus, vna cœnatio, vnum cubiculum, in quo tamen sit suum cuique cubile, sua exedra, (sic malim χαμεύνην interpretari) quemadmodum hodie cernimus esse monasteria constructa, mediano inter exedras relicto, vt in *l. 5. §. interdum, D. de his qui deiec. vel effud.* ostenditur eos qui cœnaculariã exercent, cœnaculum habere variis constans cubiculis, cellis, exedris, & medianum esse com-

C mune euntibus in suas exedras, commune & promiscuum cellarum iter, *l. quis sit. §. apud Calium, D. de ædil. edict.* Qui de exedræ nomine scripserunt, id veteres glossas referunt explicare alam & scholã: imo non scholã sic enim habent, Ala *ἐξέδρα, αὐλὴ, μαγκανοπόρος ὀρνίθος, ἡ μικρὰ περίπατος.* & quod alam, exedram, sic videntur apud Vitruuium alæ atriorum accipiendæ esse. Iidem etiam ex glossis iisdem falso de improle hæc retulerunt, Improlis, *ἄτεκνος, ὁ μήπω γεγεννημένος.* cum in eis ita sit, Improlis, *ἀφῆλιξ, μήπω πολιτευόμενος.* & eis congruenter Festus, *Improles, qui nondum est adscriptus in ciuitatem*: & Victorinus Afer, *Improles qui nondum vir est.* Sed ad rem. A monachis diuersi sunt anachoretæ siue hesychastæ, de quibus hac Nou. men-

D tio fit obiter, & inde Cedrino *ἡσυχαστήρια* diuersa à monasteriis. Hi sunt qui eremitæ vocantur, & quos Aristoteles ait, aut bestias esse, aut deos. Quin & in monasteriis *Nou.* 133. tales esse vetantur nominatim, qui habeant proprium latibulum, quod *κελλίον* dicitur illo loco, laura Nou. Nicephori, *κελλίων καὶ τῆς καλουμένης λαύρας ἐν ἐρήμοις οἰκοδομεῖν.* & Sudæ, *λαύρα ὁ τόπος καὶ ἡ τῶν μοναχῶν.* Secretum, *l. quidam C. de decur. & l. vlt. C. de metal.* & hæc è secretis huiusmodi siue lauris ad metalla metallarios, illa ad curiam curiales reuocat. Putem & seruos ex his latebris perpetuò & sine vlla distinctione à dominis reuocari posse. Nam hac *Nou.* & 123. quæ vindicandorum seruorum facultatem dominis adimit post triennium, libertatem seruis

E dat, non est de eremitis qui amant secreta & solitudines, vel qui eas tantum quas nox coëgerit sedes habent, vt de anachoretis Seuerus Sulpitius Sallustium imitatus scribit: sed hæc Nou. loquitur de cœnobitis, cui tamen abrogatur per Leonis Philosophi *Nou.* 10. quæ etiam ex cœnobiis ius perpetuum domino dat suos reuocandi seruos. His cognitis, tractemus an verum sit quod Accursius notat, monachismum esse capitis minutionem. Equidem puto non esse, quia nec ciuitatem, nec libertatem, nec familiam adimit. Non omnis status mutatio capitis minutio est: manumissio non est capitis minutio: senatu motio non est capitis minutio: monachismus non est capitis minutio: nam & ius legitimarum hereditatum monachi habent,

A *l. vlt. §. hoc etiam, C. de epiſc. & cler.* & ante hanc Nouellam habuerunt bona propria & teſtamenti factionem, *l. generali, C. de ſacroſ. eccleſ.* quaſi ciues: & irritum teſtamentum non fit monachiſmo, quod tamen conſtat irritum fieri capitis minutione etiam minima: idque hæc Nou. probat & 76. Sed ſi ante monachiſmum teſtamentum non fecerit, ex hac Nou. non poteſt monachus poſtea facere teſtamentum. Omnia enim quæ eius fuerunt propria tacito iure ad monaſterium tranſeunt, excepta Falcidia debitæ ſucceſſionis, quæ liberis ſeruatur, in quam tamen imputare debent liberi dotem & donationem propter nuptias ſecundum ius commune, *l. quoniam, C. de inoff. teſtam.* excepta etiam vxoris dote & lucro nuptiali B ex caſu mortis. *l. vlt. §. nam & maritis, C. de epiſc. & cler. Nou.* 22. atque ita caſus mortis ducitur ad caſum monachiſmi, & monachiſmo ſoluitur matrimonium. Hodie ex *Nou.* 123. monachus teſtamentum facere poteſt inter liberos, virili portione monaſterio relicta, & ex *Nou. Leonis* 5 de his quæ poſt monachiſmum adquiſiit teſtamentum facere poteſt, vel in aſſem, ſi quid rerum ſuarum monaſterio in ingreſſu contulerit: vel ſi nihil contulerit, in beſſem, triente monaſterio relicto. Idem Leo *Nou.* 8. alia in re hanc Iuſtiniani Nouellam emendat. Iuſtinianus monachum deſertorem addicit cohorti præſidis prouinciæ, vt clericum deſertorem *Nou.* 6. vt apparitores præf. vrbi corpori piſtorum, C *l. 2. C. de appet. præfect. vrb.* quia hoc genere conditionem mutant in deterius. Non ſic pœnæ ſpecie cohortales addicentur curiæ, *l. ne quis, C. de decur.* vel ſuarij piſtrino, *l. nequis, C. de pœnis*, quia rei conditio deterior non fieret. Sed ex *Nou.* 123. qui ſemel deſeruit monaſterium, ei redditur: qui iterum, addicitur cohorti. ex *Nou.* Leonis redditur monaſterio ſemper, nunquam cohorti deputatur. Eſt & aliud in hac Nou. cap. de conſtructione monaſteriorum quod quidem hominum immane ſtudium repreſſit Niceph. Phocas, iubens conſtructorum curam agi, non conſtrui noua: & adiecit ad hæc, ne quid monaſteria vel eccleſiæ ſibi amplius adquirere poſſent; vt Fridericus 3. Neap. tit. 29. quo iure propemodum vtimur. Nam nihil etiam adquirere poſſunt ſine principalis territorij domini au- D ctoritate, & debent etiam eo caſu impetrare iurium dominicorum, quam vocant peremptionem. Conſtitutionem Nicephori abrogauit poſtea Nou. Baſilij Porphyrogennetæ, vt Balſamo refert Conſtantinopolit. Synodi primæ & ſecundæ cap. 1.

Κουρᾷ τε καὶ ἐσθῆτι] Hic eſt ſenſus, vt intra triennium attondeantur & veſtiantur laicorum more. Attonduntur laici per pectinem, monachi ſtrictim. Σώμμος] In antiquis inſcriptionibus vrbis Romæ: *L. Clodius Hypnus vixit A.* cxv. d. v. *alitus puerorum unbelsus.* Τὴν καλουμένην αὐτοῖς δίδοσθαι πίστιν] Λόγον πίστεως In *edicto de officialibus.* Cedrinus, καὶ πίστεις λαβὼν ὡς οὐδὲν [illegible] φλαῦρον. Τοῦτο δὲ καὶ νόμος ἡμῖν ἤδη πρὸς λέγει] Conſtitutio eſt Græca, ad Iulianum PF. P. quæ deſideratur in *tit. de epiſcop. & cler.* cuius initium ſatis demon- E ſtrabit hoc idem illa Iuſtinianum quod iſta conſtituiſſe, Τοῖς ἱεροῖς ἡμῶν νόμοις τιθέμεθα χώραν, καὶ τοῦτον [illegible] τὸν [illegible] ἀρετῆς, ἀλλ' ἐκ [illegible] χρόνον τοῖς [illegible] [illegible] [illegible], [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], [illegible] [illegible] [illegible]. Ἀρχιμανδρίται] Patres monaſteriorum interpretatur Epiphanius initio Panarij.

NOVELLA VI.

De epiſcopis & clericis.

A CONſtitutio hæc vult vt epiſcopus adſumatur ex clero vel ex monaſterio, non ex plebe: vel ſi quis ex plebe idoneus videatur, vt referatur prius inter clericos, & inter eos ſex menſibus, vel ex *Nou.* 123. tribus conuerſetur, non repente ex plebeio clericus, B & ex clerico epiſcopus fiat: ne illud obiiciatur Ariſtophan. Ὁ [illegible] ἐχθὲς [illegible] [illegible], & quod in *l. 7. §. præterea, D. de iniur.* heri ſeruus, hodie liber, quem Perſius heſternum vocat: & ſimiliter Cedrinus: χθὲς δοῦλον [illegible], σήμερον δὲ [illegible]. & Ariſtides in encomio Romæ, οἱ χθὲς σκυτοτόμοι, σήμερον ὁ [illegible]. & ex Nazianzeno *Nou.* 137. χθὲς ἱερόσυλος. καὶ σήμερον ἱερεὺς χθὲς [illegible] ἁγίων [illegible], καὶ μυσταγωγὸς σήμερον. Hieronymus ad Oceanum; *Heri cathecumenus, hodie Pontifex: heri in amphitheatro, hodie in eccleſia: veſpere in circo, mane in altario: dudum fautor hiſtrionum, nunc virginum conſecrator.* Addit hæc Nou. vt ne ex curia vel cohorte epiſcopus adſumatur, recte, cum nec ex eo genere hominum clerici ordinentur, vt cauetur hac C *Nou.* & 123. Monachi tamen ſi velint fieri curiales aut cohortales recipiuntur: quia horum honor nullus eſt, miniſterium nullum, & ſiquidem à teneris annis in monaſterio permanſerint, curia liberantur, ſeruata videlicet curiæ bonorum parte quarta: quod ſe iam ante Iuſtinianus conſtituiſſe narrat hoc loco, Conſtitutione puta Græca, quæ deſideratur in tit. *de epiſcop. & cleric.* qua etiam nominatim in futurum derogatur *l. ad ſimilitudinem, C. eod. tit.* Sed hoc totum recantans & retractans poſtea Iuſtinianus, quadrantem mutauit in dodrantem: & monachum denoiuit liberari curia poſt annos xv. à monachiſmo, atque ita ſolutum curia epiſcopum poſſe creari *Nou.* 123. Tum conſtituitur hac Nouel. vt qui epiſcopus creatur, cœlebs ſit & orbus, id eſt, vt neq; vxorem neq; liberos ha- D beat quod & iam ante duabus ſe cōſtitutionibus decreuiſſe ait. Ambæ ſunt Græcæ, & deſiderātur ambæ in *tit. de epiſcop. & cler.* Vna in lucē edita eſt non ita dudum; alteram edemus aliquando ſimul ac omnes quæ deſiderantur in codice Iuſtiniani. Huius autem Conſtitutionis ratio eſt huiuſmodi, ne affectu vxoris aut liberorum diripiat epiſcopus eccleſiæ facultates: quam refert & refutat Leo *Nou.* 2. & 3. refert & eam Iuſtinianus non hoc loco, ſed in vna ſupradictarum Conſtitutionū *de epiſc. & cler* quam intelligit etiam in fine huius Nouellæ Iuſtinianus, cum de hereditatibus epiſcoporum agit. Coërcetur quoque *hac Nou.* ambitus & largitio, de qua eſt elegans Conſtitutio in *l. ſi quemquam, C. de epiſc. & cler.* vbi illa Virgilij imitatio, *Auri ſacra fames*, vt *l. 4. C. de veſt. hol. Argu-* E *to pectine: & Nou. Valentiniani de ſepul. Scimus, nec vana fides: & l. 4. C. Th. de agent. in reb. Vnde domo.* Verum tamen in ambitum non incidit epiſcopus, qui bona ſua donat eccleſiæ, nec qui ſoluit enthroniaſtica, *Nou.* 123. Cathedratica Iulianus vocat anteceſſor, & Pontifex Alexander c. *eccleſiã. de cenſ.* Clerici CP. ſoluunt ἐμφανιστικὰ ob introitum, vel inſinuatiua, non ceteri, *Nou.* 59. & 123. Sed & famulis ordinantis clerici ordinati præſtant vnius anni diaria, ex eadem *Nou.* 123. id eſt, quanti ſunt diaria quæ in annum clerico præbentur de reditibus eccleſiæ. Diaria vocat cibaria & annonas, vt in *l. 22. C. de adm. tut.* Quod ait ſeruos paſci alimoniarum taxatione, Græci

canon non minor xl. emphyteoticario imponatur. Quid ſi ædificia ſint quædam labe corrupta, diruta, deſolata, parietinæ, ager ſterilis & ſaxoſus? Et hæc quoque alienari non poſſunt, exemplo prædiorum pupillarium, quæ etſi infructuoſa ſint, non alienantur tamen ſine decreto, *l. pen. D. de reb. eorum* &c. & conſtat ex Nicenæ 2. c. 12. non tantum *αὐτουργιῶν* alienationem prohiberi, ſed etiam aliorum: & *αὐτουργιῶν* nomine ſignificari videntur prædia, quæ ſua ſponte fructus ferunt, veluti prata, ſalinæ, & his ſimilia: ſed (vt Balſamo & Zonaras canonum interpretes malunt) *πάντα ἀκίνητα* ea appellatione continentur. Verum etſi alienari etiam non poſſint quæ non ſunt huiuſmodi, dantur tamen exemplo *αὐτουργιῶν* in emphyteoſeωs cauſam, ſed canone impoſito pro modo fructuum & æſtimatione machanicorum & architectorum, quorum arbitrio & in aliis pleriſque cauſis ſtatur de operibus publicis priuatiſque & de ſeruitutibus, *l. 12. C. de proxim. ſacr. ſcrin.* & ita hoc loco. at *Nou.* 110. certum canonem definit. Quid ſi prædium quoddam ſit eccleſiaſticum quod voluptati potius quam fructui deſeruiat, qualia ſunt prætoria, ſiue *ἐπαύλια. προάστεια,* ſuburbana, *l. vrbana. D. de verb. ſignif.* Hæc prædia propter voluptatem ſeparantur ab aliis quæ in reditu tantum ſunt. nam ſuburbana ſi iuſtum reditum habeant, non fit deminutio ſextæ partis, *Nou.* 12. ſi modicum aut nullum reditum habeant, nec ideo tamen minus cara atque pretioſa ſint, in ponendo canone hic modus ſequendus eſt, vt primum vero pretio ſuburbanum æſtimetur, deinde eius pretij viceſima pars canonis nomine conſtituatur: vt ſi ſuburbanum fuerit c. canon conſtituatur v. quæ ratio eſt vſuræ quincuncis: quam rationem ſi æque patresfamilias adhibuerint in ſuburbanis ſuis voluptuoſis potius, quam fructuoſis aliis locandis, vt bene rem ſuam nec forſitan illicite geſſerint, ita profecto male ſe habuerint ſi ruſticis prædiis vectigal ſiue mercedem impoſuerint ad rationem vſuræ quincuncis. Nam reſpublicæ imponunt agris ſuis vectigal ad rationem vſuræ ſemiſſis, vt apud Plinium VII. Epiſt. *ager reipubl. mancipatus quingentis millibus nummum, vectigalis nomine infert quotannis tricena millia*, id eſt, xxx. milia, quæ ratio eſt vſuræ ſemiſſis. Legendum enim ſic eſt apud Plinium, *Eundem vectigali impoſito recepi, tricena millia annua daturus.* Vulgo corrupte, *Precepi, ccc. millia annua daturus.* Solemnes vſuræ ciuitatum ſemiſſales erant, vt recte in *Septicia, D. de pollicit.* *τὸν ἐξ ἔθους τόκον.* vſuram ſemiſſem Modeſtinus interpretatur, quanti à Reipubl. pecuniæ mutuari ſolebant: & quæ ibi refertur in Rempubl. collata liberalitas, omnino ſimilis eſt ei quam præfert vetus inſcriptio Hiſpaniæ huiuſmodi. *R. P. Barc. do, lego, darique volo* XVII. *D. ex quorum vſuris ſemiſſibus edi volo quotannis ſpectaculum pugilum, die* IV. *Iduum Iuni.* Et vel hunc igitur Reipubl. morem ſequentur optimi patresfamil. in agris ſuis elocandis, ſicut in æſtimando vſufructu Falcidia interueniente, ſiue priuato is ſit relictus, ſiue Reipubl. eadem computatio ſeruatur annorum xxx. *l. computationi, D. ad l. Falc.* Æque putem reditum annuum debitum priuato non æſtimari pluris quam eum qui debetur Reip. id eſt, non ſupra rationem vſuræ trientis, & quod in *l. 3. §. vlt. D. ad l. Falc.* ponitur ſpecies in Rep. hoc ideo fieri, quod legatum Reip. relictum in annos ſingulos, vnum eſt & purum, vt protinus veniat in rationem legis Falcidiæ: quod non ita eſt in priuato, quia plura ſunt legata. ſi quid priuato legetur in annos ſingulos, primi anni purum, ſequentium condicionalia, nec protinus induci Falcidia in omnibus poteſt. Nec obſtat *l. ſi quis argentum, §. in reditibus, C. de donat.* vbi in reditibus æſtimandis fere ſeruatur ratio vſuræ

A ſeptuncis. Nam hoc fit (vt Petrus docuit recte) fauore donatoris, vt reditus promiſſus minoris æſtimetur: ſicut & illud, Vt donator optima prædia ne det in ſolutum, *d. l. ſi quis argentum, §. 1.* & idem fauor eſt eccleſiarum non in prædiis tantum dandis in ſolutum, *Nou.* 110 cum tamen regulariter creditori ius poteſtaſque ſit eligendi meliora, *Nou.* 4 ſed etiam in reditibus æſtimandis, *Nou.* 131. ſeruatur enim fere ratio vſuræ quadrantis, vt ſcilicet annua quæ eccleſiis relicta ſunt pluris væneant. Quod item de prædiis vrbanis eccleſiæ Hieroſolymitanæ eſt, in *Nou* 40. & 120. vt æſtimentur ad rationem vſuræ ſextantis, fauor eſſe videtur eccleſiæ, veluti vt domum cuius penſio annua eſt x. vendat D. Priuatis igitur verum pretium exigentibus

B non deberet tantum licere: nec in vrbanis etiam tantum quantum in ruſticis, propterea quod ſumptum maiorem requirunt vrbana ædificia, & maioribus caſibus obnoxia ſunt, *l. verum, §. ſed hæc res, D. de minor.* qua de cauſa oratio Seueri prædiorum ruſticorum alienationes prohibuit, vrbanorum non prohibuit. Et ita vero *Nou.* 120. pluris æſtimat eccleſia prædium quod dat in ſolutum quam priuatus, quibus argumentis tentari poteſt, non ſequi iuſti pretij rationem priuatos, qui in locandis prædiis voluptatis ſequuntur exemplũ eccleſiæ, id eſt, rationem vſuræ quincuncis: licet hoc quidem faciant non illicite, propterea quod ſe in pretio contrahentes *ἐμπαίζειν*, vt fit, circumſcribere poſſunt. Nunc, vt cetera tractemus quæ pertinent ad em-

C phyteuſim rerum eccleſiaſticarum, hac quidem Nou. adnotari neceſſe eſt, prohiberi perpetuam emphyteuſim rerum eccleſiaſticarum, ſed ex recentiori No. 120. non prohiberi, niſi maiori eccleſiæ cp. & religioſis locis, quæ ſunt in ea vrbe, vel in territorio eius, & præterea cadere emphyteuſi emphyteuticarium ob ceſſationem biennij ſicut in conductore quolibet receptum eſt expelli eum poſſe poſt ceſſationem biennij, ſimul ac pignoris obligationem exequi, *l. quæro, §. inter l. cum domini, D. loc.* Martial. *Vidi Vacerra ſarcinas tuas, vidi, Quas non retentas penſione pro bima Portabat vxor* Ait, Pẽſione pro bima, quia nonniſi ex biennij ceſſatione pignorum retentio erat. Idem etiam obtinuit ante Iuſtinianum in pagano emphyteuticario & ſuper-

D ficiario. Hodie in tempore eſt differentia inter paganum & eccleſiaſticum, in expellendi cauſa non eſt differentia, ſed neque in eo quod expulſo nulla datur deductio vel petitio meliorationum. Communis etiam illa vtriuſque cauſa eſt ſimul ac conductorum omnium, ſi recte conducta abutantur, *l. 3. C. de loc.* Symmach. in epiſtol. Ante pauciſſimos, inquit, menſes ille à parente meo horrea in Aquileia ſita propter longinquitatem itineris incognita tenui mercede conduxit, atque his ita abuſus eſt, vt paruo licet tempore iiſdem locis labem conſulto intuliſſe dicatur. Hunc vbi ſæpe conuenit vt conductione decederet, contemptu hominis & interuentu quorumdam eluſa eſt: nunc opis indiga geminum beneficium veſtri fauoris exoptat. primo vt improbiſſimus inquilinus locorum in-

E tentione pellatur, deinde vt habita deterioratę rei ęſtimatione ſumptum iuſtę inſtaorationis agnoſcat. Et hęc de emphyteuſi ſufficiant: nunc videamus de pigneratione. Prędia, vaſa, veſtes eccleſię pignori vel hypothecę ſpecialiter obligari non poſſunt, *l. ſancimus, C. de ſac. eccl.* Generalis hypotheca bonorũ omniũ nõ prohibetur. Facilius cõceditur generalis quã ſpecialis, *l. 1. D. de pig.* quia ſpecialis obſtringit magis. Facilius etiam antichreſis, *Nou* 120. Excipitur *d. l. ſancimus* & hac Nou. cauſa redemptionis captiuorum, ob quam Socrates narrat Acacium Amidenum epiſcopum conflaſſe vaſa omnia aurea & argentea, hoc clericis edicto palam *ὁ θεὸς ἡμῶν οὔτε δίσκων οὔτε ποτηρίων χρήζει· οὔτε*

γὰρ ἰδεῖν, ὅτι εἶναι, ἐπεὶ μὴ πωλεῖν ἔστιν. cui simile est illud Alexandri Imperatoris, *In sacris quid faciunt aurum?* Ob eandem causam Immobilia non vendi ex eo apparet, quod id tantum certis ecclesiis Scythiæ *Nou.* 120. permittit. Excipitur etiam ab hac Constitutione Imperator, cum quo ecclesiæ licet prædiorum permutationem facere, dummodo prædia sint apud Imperatorem perpetuo remansura. quid enim si ea mox Imperator in alium translaturus sit? quid si sequester sit illicitæ venditionis? & hoc ita declaratur *Nou.* 55. sed abrogatur *Nou.* 119. §. *pen.* per quam quæsita à principe prædia ecclesiastica ex permutationis causa in alias personas transferri possunt. Excipitur etiam causa æris alieni, ob quam vendi prædia ecclesiastica possunt & ἀνεχύρων lege pignerari, & in solutum dari. Quod vt intelligatur, notanda est differentia quæ intercedit inter fiscũ & priuatos creditore. priuati creditores pro pecunia volentes accipiunt prædia ecclesiastica in solutũ, vel coguntur accipere nullo inuento emptore ex *No.* 4. Fiscus pecuniam exigit semper, in qua sunt positę imperij vires, nunquam accipit prædia ecclesiastica in solutum. Igitur fisco ab ecclesia tributiones exigente, vt ei satisfiat, prædia ecclesiastica vendi necesse est. Vtrumque fit decreto præsidis ex *Nou.* 46. & 67 At ex *Nou.* 120. non est opus decreto præsidis, & satis est acta confici gratuito apud patriarchas, metropolitanos, episcopos, secundum suam iurisdictionem, & adijcit vt vænalia prædia proscribantur per dies xx. & væneant sub hasta. Est etiam ex ea Nou. hac in re differentiá inter ecclesiam & ceteros debitores. nam ceteri debitores vsuras semisses præstant, ecclesia quadrantes. Ceteri debitores non inuento emptore prædia creditori dant in solutum vero pretio, vt si debeant l. dant prædium dignum l. Ecclesia prædium quod dat in solutum decima parte amplius æstimat, vt si reuera sit l. id æstimat lv. Ceteri debitores non habent electionem, sed accipit creditor in solutum quę mauult prędia pretiosiora, Nou. 4. ecclesia dat mediocria, vt diximus supra. Excipitur etiam ab hac Constitutione permutatio & perpetua emphyteusis, quam inter se ecclesiæ contrahunt, decreto vel actis interuenientibus *Nou.* 40. & 120. Sed nulla harum omnium exceptionum comprehendimus tamen prędia quę ab imperiali domo ad ecclesiam peruenerunt. hęc enim ne in aliam quidem ecclesiam vlla ex causa abalienari possunt, *Nou.* 120. Non comprehendimus etiam prędia ecclesię relicta hac lege ne alienentur. non templa ipsa vel monasteria, *d. Nou.* 120. monasteria, inquam, ea, in quibus fit sacra λειτουργία vt in hac *Nou* exprimitur. nec enim in omnibus fieri monasteriis ea solebat, *Nou.* 133. ac proinde ea tantum sacra monasteria esse censentur in quibus fit sacra λειτουργία Et λειτουργίαν fieri Iustinianus definit eleganter hoc loco, lectis sacris literis & tradita populo sacra & ineffabili communione. Iulianus antecessor missam interpretatur cum hoc loco, tum *Nou* 58. Vetus est verbum, quo & Ambrosius vtitur & alij quidam, qui tamen omnes dicunt missas agere vel facere, vel tenere vel complere, non dicere, non canere, non audire. Cornelius in epistola ad Lupicinum, *Edictis Imperatorum Christianos vbique tormentis variis affici, & neque publice in vrbe Roma, neque in cryptis noctoribus missas agere licere* Et putem in Laodicena synodo his verbis, μετὰ τὸ ἐξελθεῖν significari missam anditorum, & his, καὶ τούτων προσελθόντων καὶ ὑποχωρησάντων missam pœnitentium, quas sequebatur fidelium admissio atque dimissio. Extremo autem loco Iustinianus explicat latius quę pœna irrogatur his qui fecerint contra hanc Constitutionem. Probat pœnas definitas Constitutione Leonis: sed adiicit, vt licet ab emptore vindicetur prędium ecclesię non iure venditum non reddito pretio, salua tamen sit emptori aduersus œconomum vel quem alium venditorem actio ex empto de euictione. quod videtur nouum, cum ipso iure nulla sit emptio, & vterque mala fide contraxerit, & merito hac in re subsistit Accursius. Sed Iustinianus declarat œconomum odio dignum esse maiore, pœna maiore, idcirco teneri etiam cum empturi, idemque seruari in permutatione & in mutuo. Ei enim qui permutationem contraxit esse regressum in œconomum quasi re euicta, & creditori esse condictionem in eundem. In donatione donatarium rem donatam amittere, & ἀντίδωρα, si quod interuenerit, vel si non interuenerit, conferre. Emphyteusi autem non iure facta, auferri emphyteuticario prædium, & nihilominus pensitari ab eo canonem, quem pensitaret si iure contracta emphyteusis esset. Μηδὲ πωλεῖν δεῖν] Legendum, μηδὲ ἐν ἀντιδώρῳ. Καὶ συλλογίζεσθαι τὴν ἐκ τοῦ ἀκριβοῦς τιμήματος] Verba hunc sensum efficere videntur, vt ex vero & exacto pretio suburbani æstimetur quantum reditus colligant xx. anni, & vt tantumdem emphyteuticarius præstet canonis nomine in annos singulos: vt si suburbanum sit solidorum c. quia hac summa emitur reditus lv. vt quotannis emphyteuticarius præstet lxxx. Sed hac ratione emphyteuticarius emeret fere suburbanum quotannis: quod faceret nemo sanus. Igitur rectius Accursius hunc esse sensum probauit omnibus, vt tantum constituatur canonis nomine quantum sufficit pretio suburbani adęquando anno vicesimo. Ἐρανισ] Interpres Æschyli, ἔρανος κυρίως τὸ ἐκ συνεισφορᾶς ἄριστον ἀλλ' οἷον λέγοντες.

Θεουπολῖται] Hi sunt Antiocheni: vt docui Obser. 8. cap. 21. Ἀπορὸν κτῆσιν] Recte Vetus interpres, Fœnea possessio, vt docui eodem libro cap. 21.

NOVELLA VIII.

De præsidibus.

PRæsidum appellatio generalis est. ea continentur sub hoc titulo proconsules, comites, vicarij, consulares, correctores, imo & defensores ciuitatum. nam & ij in ciuitatibus præsidum vice funguntur, *Nou.* 15. Veteris interpretis Codex hunc habuit titulum, Vt iudices sine quoquo suffragio, &c. Suffragium pecunia est quæ suffragatoribus aulicis datur promittiturve honoris adipiscendi causa, quo nomine erat actio, Si certum petetur de suffragio: nec in honoribus qui à principe deferuntur locus legi Iuliæ de ambitu. Et eodem suffragij titulo principes etiam ipsi qui honorem deferebant pecunias accipiebant, quæ suffragia δημόσια vocantur in formula iurisiurandi huic Nouellę subiecta. Sed hoc omne suffragiorum genus sustulit Iustinianus hac Nouella, imitatus Nou. Theodosij, quæ extat *l. vlt. C. ad leg. Iul. repet.* & Tiberius *Nou.* 161. generaliter vetans suffragij nomine quidquam vel suffragatoribus dari vel publicis rationibus inferri. Vtitur Iust. ratione omnibus nota, cuius auctor Alexãder Seuerus, necessariũ esse vt qui emit vendat, nec sine rubore puniri posse eum qui quod emit vendit. & ita Seneca 1. De Beneficiis: *Prouincias spoliari & nummarium tribunal audita vtrinque licitatione alteri addici non mirum, quando quæ emeris, vendere gentium ius est.* Proinde æquum etiam est vice versa, vt qui non emit nec vendat. i. vt qui pro honore nihil dedit, nihil etiam accipiat: ac sane de vtroque præses iurare cogitur initio administrationis cum ex Iustiniani Constitutione, tum etiam ex Leonis *Nou.* 97. Sufficiunt enim

enim ſalaria. i. annonæ & capita, quæ accipit de fiſco & tetro ſufficiunt quæ dat pro codicillis, commonitoriis; iuſſionibus præf. prætorio. Commonitoria appellô quæ vocat σύμβολα. Pro commonitorio datur certum aliquid chartulariis ſacri cubiculi ſiue cubicularius. hi enim edunt σύμβολα. Pro codicillis item datur aliquid primicerio tribunorum notariorum & quatuor ſcriniis ſacri laterculi: & quod ſacro laterculo inferri ait hoc loco, in edicto VIII. ait ſacro palatio. Infertur enim publicis rationibus. Nec idem tamen palatium & laterculum. Expoſui in *l. 13. C. de prox. ſac. ſcr.* quid eſſet laterculum, quibus addimus Cedrini hoc, *ὁ παρ' Ἕλλησι τῆς τάξεως* laterculum *παρὰ Ῥωμαίοις λέγεται, ἐν ᾧ πλῆθος δημοσίων ἐφ' ἃ τὰ τῶν βασιλικῶν καὶ τῶν στρατιωτικῶν ὀνόματα ἀπογέγραπται*. Pro literis prætorianæ ſedis, quæ ſolæ nonnunquam ſufficiunt: vt puta ſi plebis defenſor creetur, *l. 2. C. de defen. ciuit. Nou. 15.* datur etiam prætorianis certum aliquid ſecundum diſtinctionem in notitia propoſitam huic Nouellæ ſubiecta. Ceterum illo edicto VIII. derogatur huic Nou. in eo quod reſtituitur vicarius Ponticæ, quem hæc Nouella ſuſtulerat. Sciendum enim eſt quatuor olim fuiſſe vicarios in Oriente, Aſianæ diœceſeωs, Ponticæ, Thraciarum, Macedoniæ, *l. vlt. C. de diuer. off. & app. iud.* Et vicarium Thraciarum Iuſtiniani ætate vicarium longi muri nuncupatum, qui longus murus haud paruum munimentum fuit præſidiumque Thraciarum, de quo *Nou. 26.* & innumeri alij auctores: vicarium autem Macedoniæ non fuiſſe, fuiſſe vicarium Aſianæ & vicarium Ponticæ, qui tamen hac Nouella tolluntur: & cum antea fuiſſet vicarius Aſianæ & præſes Phrygiæ Pacatianæ, pro vtroque vnus conſtituitur Comes Phrygiæ Pacatianæ, qui in ea tantum prouincia iuriſdictionem habeat, non in vniuerſum tractum Aſianum, vt vicarius: & ſimiliter cum antea fuiſſet vicarius Ponticæ & Conſularis Galatiæ primæ, pro vtroque vnus conſtituitur Comes Galatiæ primæ, qui in ea tantum prouincia non in ceteris prouinciis Pontici tractus iuriſdictionem exerceat. Reſtringitur iuriſdictio, non minuitur honor, non apparitio, non ſalarium. At rurſus edicto VIII. vicarius Ponticæ reſtituitur, qui in vniuerſum tractum Ponticæ diœceſeωs iuriſdictionem habeat, ciuilis & militaris magiſtratus, vicem agens præf. prætorio ſimul ac magiſtrorum militum & magiſtrorum officiorum & Comitum largitionum & Comitum domeſticorum; ac Galatiæ primæ ſuus redditur Conſularis, ciuilis magiſtratus. At ſimiliter cum antea fuiſſet Comes Orientis & Conſularis ſiue præſes Syriæ primæ *l. 1. C. de off. Com. Or.* pro vtroque conſtituitur Comes qui in Syria tantum prima iuriſdictionem habeat, non in vniuerſa diœceſi Orientis, quod expoſuimus Obſeruationum libro VIII. cap. XXI.

Cetera perſequamur. Nou. Theodoſij tam dare quam accipere præſides vetat, & tam aduerſus dantem quam aduerſus accipientem omnibus tanquam crimen publicum deferendi poteſtatem facit: & quadrupli pœna conuictum damnat: quam ciuitati inferri Accurſius putat in qua honorem adfectauerit, male. mouetur *Nou. 123.* quæ de epiſcopo loquitur, non de præſide. Epiſcopus qui ſuffragium dedit & qui accepit pari pœna coërcentur, *l. ſi quemquam, C. de epiſc. & cleric.* & data pecunia eccleſiæ vindicatur in ſimplum vel in duplum, ſecundum diſtinctionem *Nou. 123.* Non ſic fit in præſidibus. nam qui pecuniam à præſidibus acceperunt ſuffragij nomine, in quadruplum tenentur, quod non ærario vllius ciuitatis, ſed *τοῖς ἰζαμενδίοις* inferri Iuſtinianus ait. Hæc Nouella illius imitatio eſt. melius igitur ex hac illam interpretamur. & ij quidem qui acceperunt, indiſtincte tenentur lege Iulia repetundarum in quadruplum, *l. 1. C. ad leg. Iul. rep.* etiam durante adminiſtratione, *l. 4. C. eod. Nou. 86.* Eodem crimine eademque pœna tenentur qui dederunt vt præſides fierent, non tamen indiſtincte, ſed ita demum ſi & in prouincia ſordide verſati ſint, idque ita hæc Nou. declarat, quæ ſimpliciter dicit quadruplum reſtitui. Dicam ergo ſpoliatis reſtitui, vt ſupra, vel quadruplum diuidi inter fiſcum & ſpoliatum, vt *l. 3. C. de adſeſ.* non vlli ciuitati inferri, eadem; pœna eſt ſi quid iudicũ domeſtici, cancellarij, chartularij, adſeſſores, miniſtri abſtulerint, *d. l. 3. No. 161.* Sola vero ſuffragij datio pœnæ non obligat, & quod dicitur in *l. quiſquis, C. ſi cert. pet.* alium ſenſum habet: collectarium vna cum præſide relegari qui honoris pretium dederit ambienti, & relegari præſidem non quod ambierit, ſed quod pecunia collectarij præſes factus ſe & honorem ſuum quodammodo collectario mancipauerit. Ad hæc Iuſtinianus conſtituit cum hoc loco, tum *Nouel. 17. 128. 134.* ne præſides prouinciarum vllos in ciuitatibus conſtituant ſibi *τοποτηρητὰς* ſiue vicarios, cum in eis defenſores ciuitatum præſidum vice fungantur. nam & ipſi defenſores nullos ſibi vicarios optare poſſunt, nulli etiam defenſoribus dari. Putem & non poſſe dari præſidibus, niſi à principe ex magna cauſa, vel niſi neceſſariam moram præſes in itinere patiatur, *Nou. 128. 134.* atque ita videtur derogari titulo de officio eius qui vicem alicuius iudicis obtinet, qui eſt *περὶ τοποτηρητῶν*, quem vulgo male accipiunt de ſuffectis. Non ſunt etiam *τοποτηρηταὶ* confundendi cum his quibus præſides iuriſdictionem ſuam mandant. nam hi plerumque ſequuntur præſides ipſos, vt legati proconſulis: *τοποτηρηταὶ* in ſingulis municipiis abſentium vicem ſuſtinent. Quibus mandatur iuriſdictio, eos non ſequuntur illa quæ præſidibus lege data ſunt, *l. 1. D. de off. eius cui mand. eſt iuriſd.* Vicarij ſiue *τοποτηρηταὶ* conſtituuntur, vt & ea quæ lege præſidibus ſpecialiter data ſunt exequantur, *l. 2. C. de off. eius qui vic. al. iud. obt.* excepto iure gladij *Nou. 128.* Id quoque hac Nou. conſtituitur vt præſides iuriſdictionem habeant in paganos in omnibus cauſis, in milites in cauſis criminalibus & cauſis tributorum tantum, (in ceteris enim cauſis præſcriptionem fori habent, *l. 1. C. in quib. cau. mil. fori praeſ. l. 2. C. de pri. ſch. l. vlt. C. de caſtr. & miniſt.*) & in magiſterianos vel præfectianos qui ex vrbe in prouinciam veniunt exequendi negotij cuiuſdam cauſa, ſiquid ſupra legitimum modum ſportularum exegerint, quod etiam repetitur *Nou. 17. 86. 124.* Et vt concuſſiones coërceant ademptione cinguli: nam in prouinciis vicem principis gerunt, vt veteribus legibus caueri Iuſtinianus ait: puto eas ſignificari quibus præſides legati Cæſaris appellantur. Sed & veteribus legibus omnibus magiſtratuum vrbanorum vice funguntur, *l. de omnibus & ſeq. D. de off. praeſ. l. ſi in aliquam, § vlt. D. de off. proc.* Additur hac *Nou.* vt præſes poſt depoſitam adminiſtrationem L. dies moretur in prouincia omnium actiones vel accuſationes exceptutus, nec excuſetur diuina reuocatoria. Sic eſſe legendum in *l. 5. C. vt om. iud. tam ciuil. quam cr.* huius *Nou. §. pen.* indicat *l. 3. C. de ſilent. l. vlt. C. de dignit.* Vetat poſtremo in prouincias mitti *λῃστοδιώκτας*, vt *Nou. 128. & 134.* id eſt latronum proſecutores, vel (vt Iulianus interpretatur) latrunculatores: vetat mitti *βιοκωλύτας*, qui ſcilicet vim, impreſſionem, deprædationes arceant. Fuit quondam ſpecialis quidam dux *βιοκωλυτῶν*, qui imperium habuit in Phrygia vtraque & Piſidia & Lycaonia & Lydia, quæ prouinciæ erant Aſianæ diœceſeωs, ſed minuitur poteſtas eius *Nou. 145.* At vetat etiam hæc Nou. extra ordinem mitti *ἀρμοφυλακὰς*, id eſt, qui arma priuatis auferant, quæ recondant in publicis armamentariis, ſecundum Nouellam de armis & edictum de vicario Pont.

çæ. hoc genere hominum sub specie iuris opprimuntur sæpe prouinciales mirum in modum. Publice igitur interest ne mittantur, præsertim cum his omnibus curis sufficiat religio & diligeotia præsidis, cuius iurisdictionem in huiusmodi causis nemo declinate potest. sed additur etiam in *l. vlt. C. de metatis*, ne quid occasione etiam ἀφορμῇ præses ipse à prouincialibus exprimat illicite. Id non est omittendum quod exigit in fine, vt præsides caueant fisco tributorum nomine, quod & *Nou.* 134 *&* 149. tepetitur. Omissa cautio habetur pro data: & ideo cautionem hoc loco accipere debemus pro nuda, repromissione, non pro satisdatione.

NOVELLA IX.

De ecclesia Romana.

HÆc est de c. annorum præscriptione, de qua scripsimus lib. de temporibus cap. 31. & Obseruationum 5. cap. 5.

NOVELLA X.

De referendariis.

HI sunt qui tecitant principi supplicum desideria, & mandata principis iudicibus insinuant, *Nouel.* 113. 124. *l.* 2. *C. de off. eius qui vic. alic. iu. l.* Procopius 2. de bel. Pers. Ammonius 4. c. 41. Ex eorum numero sunt qui referendarij dieuntur maioris ecclesię Nou. 6. qui specialiter destinati sunt ad maioris ecclesiæ negotia principi referenda. Hac autem Nou. refereodarij ad veterem numerum rediguntur: vt clerici *Nou.* 3.

NOVELLA XI.

De prima Iustiniana.

HVius Nouellę summam edidit Iulianus. Integram Latine edi curauimus ad finem Nouellarum Iuliani. Ad *Nou.* autem 131. quidam notarunt Iustiniani patriam esse Dalmatiam, alij Thraciam, quos refellit hæc Nou. in qua Iustinianus ipse, In Pannonia secunda, inquit, nostra felicissima patria: hodie appellatur Bulgaria. Iustinianus eam simul ac vrbem natalem Aehrido vel, vt Agathias scribit, Vedecinam ciuitatem Illyrici, de suo oomine primam Iustinianus appellauit, & præf. prætorio Illyrici, & non Metropoleωs, sed etiam archiepiscopatus honore donauit, subiectis ei omnibus prouincialibus episeopis diœceseωs Daciæ & Mysiæ secundæ, Dardaniæ, Præualitanæ, & secundæ Macedoniæ. Gregoras lib. 2. καὶ χεῖται βασιλικῶς ἀξίᾳ τῆς τιμαιότητι τὴν τῆς Βουλγαρίας ἀρχιεπισκοπὴν διδόντος. ἐκόσμησε γὰρ ἄλλοις αὐτὴν ὁ βασιλεὺς ἐκ παλαιοῦ τετίμηκεν Ἰουστινιανὸς ἑαυτοῦ γεγονυῖαν πατρίδα, καὶ πρώτην ὠνόμασεν Ἰουστινιανήν, καὶ δὴ καὶ αὐτονομίας πάντων ἐς τὸ διηνεκὲς μετέσχε. & paulo post, καὶ βασιλικοῖς ἐξαιρέτοις τούτοις τῶν εἰς τὸ λοιπὸν τετίμηκεν αὐτὴν ἡ πόλις τὴν ἀρχιεπισκοπὴν ὁ βασιλεὺς τετίμηκεν Ἰουστινιανός, καὶ πρώτην ὠνόμασεν, ὡς εἰρήκαμεν, Ἰουστινιανήν, ἐπεὶ δὲ μετὰ χρόνους τοὺς ἐκεῖθεν διαδόχους Βουλγάρους ὁ χῶρος μετωνομάσθη καὶ μετ᾽ ὄνομα Βουλγαρίας ἡ πρώτη Ἰουστινιανή. Et inde apparet maiorem esse dignitatem archiepiscopi quam metropolitani. Nam archiepiscopus & patriarcha idem est. & hoe de archiepiscopo primæ Iustinianæ repetitur in *Nou.* 131. in quo pro Τειβαλλίων ex ista legendum Πρεβαλλέων. i. Præualitanæ. Alia fuit in Africa Iustiniana Carthaginensis *Nou.* 131. ex eo nomen adepta Iustiniani, quod is eam

A Romano imperio vindicarit & restituerit, vt Photius scribit. Alia Iustiniana secunda in Cypro insula patria Theodoræ vxoris, vt Nicephorus Callistus seribit. Omnes donatæ Arebiepiscopo. Alia Iustiniana noua in notitia *Nou.* 8. & alia *Nou.* 28.

NOVELLA XII.

De incestis nuptiis.

INcestæ ouptiæ sunt quæ natuta prohibitæ sunt. In *l.* 8 *& l. sororis, D. de rit. nupt.* ait, quæ moribus, quod
B idem est, nempe tacito consensu omnium gentium. Confirmat definitionem hæc Nou. variis locis: vt cum incestas nuptias naturæ contrarias dicit, & bruta quædam eas cooiunctiones abhorrere, & cum iubet vt nos intra naturæ fines contineamus, ne contra naturam obnitamur. Male igitur Accursius etiam ad nuptias legibus intetdictas hanc Nouellam trahit. nam & verbo ἀθέμιτος, quo mouetur, illæ tantum nuptiæ significantur quæ sunt naturæ contrariæ. Idem quoque Accursius & Harmenopulus male differentiam faciunt inter nefarias & incestas nuptias. nam hæc *Nou. & §. ergo* *Inst. de nupt.* nuptias naturæ contrarias promiscue appellat incestas, nefarias, damnatas, vno facinore notato variis appellationibus. At contra ius oaturale in-
C cestum committi videtur inter parentes tantum & liberos, inter eos qui veniunt ex latere & inter adfinea contra ius ciuile, *l. vlt. D. de rit. nupt. l. adulterium, §.* 1. *D. ad leg. Iul. de adult.* Nō ergo omnis incestus oaturæ repugnat, aut non de omni incestu hæc Nou. est. Respondeo: Imo & inter eos qui veniunt ex latere vel inter adfines iure gentium incestum committitut. De adfinibus est *l. vlt. §. vlt. D. de cond. sine cau.* Et ex his qui sunt à latere constat sororem moribus vxorem duci non posse, *l.* 8 *D. de rit. nupt.* Idem dicam de sororis filia, *l. etiam si concubinam, D. eod.* imo & de sororis aut fratris oepte vel pronepte, quia liberorum loco sunt, *l. sororis, D. eod.* At *d. l. si adulterium, §.* 1. ait eum sororis filia iure ciuili incestum committi. Respondeo, inter
D parentes & liberos iure gentium incestum committi in infinitum. nec enim in recta linea vllo vnquam gradu iure ciuili concessæ sunt nuptiæ. Inter fratres quoque & sorores iure gentium incestum committitut: quia nec iure ciuili vnquam inter eas personas permissæ nuptiæ sunt: ideirco etiam vulgo quæsitam sororem vxorem ducere non licet, *l. & nihil, D. eod.* Idem dicam de socru, nutu, nouerca: nam hæc coniunctio semper habita est pro nefaria, etiam si qua in patris tantum concubinatu fuisset, *l.* 1 *§ pen. D. de concub.* Cum sororis aut fratris filia fuit quandoque permissa, *l. vlt. C. de incest. nupt.* etiam S.C. vt Cor. Tacitus scribit: quandoque prohibita, *l.* 5. *C. eod.* Similiter cum consobrinis modo fuit prohibitum connubium, modo permissum, *l. celebrandis C. de nupt. l.* 2. *C. Th. de inc. nupt.* Ideoq;
E est in his personis à latere coniunctis ius ciuile spectandum maxime, quia cum eis vel inter eas nuptiatum prohibitio ex iure eiuili pendet, quandoquidē in eis ius ciuile modo incestum committi dicit, modo negat, & ob id ipsum de incesto iure ciuili cōmisso: vt si amita nupserit filio fratris vel filia patruo, vir quidē punitur, sed mulier non punitur si prætēdat iuris ciuilis ignorantiā, *l. qui in prouincia §. vlt. D. de rit. nupt. d. l. si adult. §.* 1. quod & hac No. exprimitur. Mulier ius ciuile ignorare potest: ius gentiū ignorare non potest. Vnde si forte nupserit filio, punietur omnimodo, quia natura probrū admisit. Idem si adulterium commiserit, quia natura probrū est, *l. probrum, D. de verb. sign.* Lactantius in Epit. Instit.

Corrumpere alienum matrimonium etiam communi gentium iure damnatur At non punitur ſi nupſerit filio fratris, dum exiſtimat cum eo iure ciuili nuptias eſſe permiſſas. His cognitis videamus quæ ſit pœna inceſtarum nuptiarum. Iure antiquo dos caduca fit & fructus dotis, *l. inceſta, D. de rit. nupt.* & donatio propter nuptias *l. 4. C. de inc. nupt.* Liberi ex ea coniunctione ſuſcepti ſpurij ſunt *l. 1. C. Th. eod. tit.* Ergo non videntur patrem habere, cuius debeatur ſucceſſio, vel quĩ debeat alimenta, *l. ſi quis, C. eod.* Nou. 89. Bona contrahentium inceſtas nuptias ſeruantur liberis iuſtis vſque ad tertium gradum, & parentibus vſque ad ſecundum, & fratri, ſorori, patruo, amitæ, niſi ſi quis ex his nuptiarum inceſtarum interpres & conciliator fuerit, *d. l. ſi quis*: quæ exceptio in aliis etiam caſibus locum habet *Nou. 1. 7. & 134.* Non poſſunt, niſi inter eas perſonas facere teſtamentum. His perſonis deficientibus, bona publicantur. Hac Nouella augetur pœna. nam qui inceſtas contraxit nuptias, verberibus affectus, ſi humilior ſit, ſi honeſtior, miſſa verberum caſtigatione deportatur in inſulam. Sic exilium accipio in hac Nouella, cùm dicat liberos iuſtos pœna patris ſui iuris fieri, conſtat autem ſui iuris non fieri relegatione, ſed deportatione: & vero etiam olim inceſti pœna erat deportatio, *l. ſi quis viduam, D. de quæſt.* Conſequens erat deportatione bona adimi: ſed filiis iuſtis conſeruantur, & iis quidem ſolis: filiis deficientibus, publicantur. Grauior pœna irrogatur Oſroënæ & Meſopotamiæ *Nou. 154.* quod in eis potiſſimum prouinciis nimium multi ſe inceſtis polluerent, *l. aut facta, § vlt. D. de pœnis.* Et hanc quidem pœnam Iuſtinianus in futurum conſtituit. In præteritum. i. iam contractas nuptias ſolui iubet intra biennium. Puniendi, id eſt rei correctione inceſtum excuſatur, *d. l. ſi adulterium, §. inceſtum, l. 4. C. de inc. nupt.* quia videtur fuiſſe inuoluntarium. Ariſtoteles 3. Eth. *ἀκούσιον ἐν μεταμελείᾳ ὄν.* Sed *d. l. 4.* iubet eas ſine vlla recraſtinatione dirimi. Iuſtinianus dotem non facit caducam, & ſtatum liberorum confirmat, ita tamen vt cum iis qui ex iuſtis nuptiis procreati ſunt patri ſuccedant, non ex æquis partibus, ſed ex quadrante tantum, fiſco quoque alium auferente quadrantem bonorum. Itaque ſi vnus ſit filius ex inceſto, vnus ex iuſto matrimonio, fiſcus aufert bonorum quadrantem, ex reliquis bonis filius ex inceſto prognatus fert tantum ſextantem & ſicilicum. Quod ſi qui diuortio non diſſoluerint inceſtas nuptias intra biennium, hos ſubdit pœnis eiſdem quibus & illos qui in futurum inceſte coierint, & hoc amplius filiis legitimis adimit quadrantem bonorum. Sed huius pœnæ poſtea gratiam fecit habitantibus in Tyro *Nou. 139. & Nou. 154.* prouinciæ Oſroenæ & Meſopotamiæ, vt Iuſtinus *Nou. 3.* Excuſantur vicinitate Perſarum, quibus nuptiæ nullæ ſunt inceſtæ, & in præteritum indulgentur, in futurum diſtrictè vetantur. Verum enim pœnæ has Nou. propoſitæ opponitur primum *Nou. 17.* quæ damnatorum bona ſeruari vult cognationi vniuerſæ. quod vtique in his criminibus locum habet, quibus nominatim legibus irrogata bonorum publicatio non eſt, non in ceteris, quæ ſpecialiter bonorum publicatione plectuntur. Tum opponitur etiam *Nou. 134 §. vlt.* quæ bona punitorum non tantum liberis conſeruat, ſed & parentibus vſque ad tertium gradum. Dico excipiendum eſſe inceſti crimen. nec enim ea generali Conſtitutione voluit derogare Nouellis ſuis, ſed veteribus legibus quæ in multis variiſque criminibus bonorum publicationem inducebant: & eadem ratione nihil per eam derogatur *Nou. 117.* quæ bona eius qui poſteaquam voto ſtudioque caſtitatis primam vxorem reliquit, vel ſtupro contaminauit ſe, vel ſecun-

A dam duxit, liberis addicit, vel his deficientibus, fiſco.

Secunda pars huius Nouellæ eſt de concubinatu ſiue de liberis ex concubina ſuſceptis, qui nothi dicuntur. Nothorum nomen non poſſis exprimere Latine, ſed pro eo naturalium vſurpabis. male Haloander Spuriorum. nec enim ſunt ſpurij. Ex Conſtitutione Conſtantini liberi in cõcubinatu ex ingenua muliere ſuſcepti, concubinatu in matrimonium conuerſo, ſui & legitimi fiunt, quam reſtituit Zeno, *l. Diui, C. de nat. lib.* Non ſatis eſt ſequi matrimonium, ſed interuenire etiam debent inſtrumenta dotalia, *Nou. 18.* Dos, concubinatus abolitio & nuptiarum argumentum eſt. Plautus Trinummo, *Me germanam* B *meam ſororem in concubinatum tibi ſic ſine dote dediſſe magis quam in matrimonium.* Sufficit & aliud quodlibet argumentum nuptiarum, quod modo ſumatur ex ſcripto, *Nou. 117. cap. 2.* At Conſtitutio Zenonis pertinet tantum ad præterita. i. ad eos qui filios habent ex concubina, vt per matrimonij coniunctionem eos poſſint facere legitimos, nihil vero ad eos pertinet qui poſt eam Conſtitutionem ex concubina filios ſuſceperunt, ideoque poſt eam ſuſcepti filij naturales, per nuptias iura legitimorum adipiſci nequiuerunt. quare hortabatur homines Zeno ad ſolutionem concubinatus & matrimonij coitionem iuſtam. Sed Anaſtaſius *l. iubemus cod. tit.* etiam in futurum hanc rationem ſobolis naturalis faciendæ legitimæ valere voluit. Eſt enim in ea ſeparata oratione legendum: In poſterum C nihilominus: (quemadmodum Accurſius legit) qua clauſula quod dixit initio legis, In præſenti, etiam in poſterum ſeruari iubet. & adijcit, Aliquæ mulieres vxoris loco habentur. Verior eſt ſecunda interpretatio Accurſij, Vxoris loco habentur. i. vxores ſunt veræ, dotalibus inſtrumentis confectis, vt in fine ait. Sequitur, Ex his ſibi progenitos ſeu procreandos: progenitos ante nuptias, procreandos poſt nuptias. Ait, Pro eius ſobole: etiam ſuſcepta poſt hanc legem & ante nuptias. His notulis ſi careat lex, difficilis videbitur. Anaſtaſio conſentit Iuſtinianus *l. cum quid, cod. tit.* eodem loco habens tam editos poſt nuptias quam editos ante nuptias, quod in *l. nuper*, ita declarat, vt & liberi ante nuptias ſuſcepti legitimi ſint, li- D cet alij poſt nuptias editi non ſint, vel etiam editi defuncti ſint, vt *d. l. Diui*, & multo magis ſi grauidam puero concubinam in matrimonium duxerit, puer ſuus naſcitur. Cur multo magis? Quia conceptus eſt in concubinatu, editus in matrimonio. In his autem qui non legitimè concipiuntur, tempus editionis ſpectatur, auctore Vlpiano, fauore liberorum, vt contra fauore eorumdem tempus conceptionis ſpectatur, *l. & ſeruorum, D. de ſta. hom. Nou.* 89 Hæ Conſtitutiones quas retuli, cauſam dederunt huic Nouellæ. In Zenonis enim & Anaſtaſij Conſtitutione additur hic modus, Non exiſtentibus iuſtis & legitimis liberis: qui omittitur in Conſtitutionibus Iuſtiniani. Quapropter an habendus eſſet pro omiſſo ambigi poterat. Et hæc Nou. declarat habendum pro omiſſo, ac proinde etiam E exiſtentibus legitimis liberis ex concubina ſuſceptos matrimonij coitione ſuos & legitimos fieri. Habenti legitimos liberos, mortua vxore, licet habere concubinã, non etiã vxore viua, *l. 1. C. de concub. l. vlt. in fi. D. de diu. l. vlt in fi. C. com. de man. d. l. Diui*, & ita emendo atq; interpretor Catonis illud, *Quum coniunx tibi ſit, ne res & fama laboret, Vitandum ducas inimicum nomen amici*: vt ne ſit quis ſimul vni mulieri maritus, & amicus alteri, ne vxorem habeat & amicam. hoc enim eſt verum concubinæ nomen, *l. 144. D. de verb. ſig.* Præterea Conſtitutio Zenonis loquitur de concubina ingenua: Iuſtiniani de libera cum qua ſit connubium. Liberæ appellatione continetur etiam libertina. Sed

de ancilla dubitari potest, an concubina manumissa A cum liberis & ducta in matrimonium, liberi sui fiant. Et Iustiniano suos fieri placet *Nou*. 18. verum ponit ibi non tantum manumissam concubinam cum liberis, sed etiam liberis & matri impetratum ius aureorum annulorum, restitutosque natales. Manumissio libertinos facit: ius aureorum anulorum honorem & iura ingenuitatis tribuit: restitutio natalium ingenuos facit. Hodie ex *Nou* 78. etiam manumissio sola ingenuos facit, & superuacuum est petere ius aureorum anulorum, restitutionemve natalium: manumissio item matris sola & contractus dotis cum ea habitus filios naturales ingenuos & suos facit. Exigit ergo Iustin. *Nou*. 18. vt ancilla & liberi ex ea suscepti ingenui B fiant, nam soli ingenui, iura suorum heredum, agnatorum, cognatorum habent: libertini cognationem non habent. Exigit etiam vt nulli extent iusti & legitimi filij: quod Haloander perperam omisit. Porro eas Iustiniani Constitutiones pertinent non ad futura modo, verum etiam ad præterita quæ nondum transacta, finita sunt, quod nominatim adscripserat *d. l. cum quis, & l. nuper*. vt ipse testatur *Nou* 19. sed ideo detraxit eam clausulam edito Codice, quod præcedentium Imperatorum Constitutiones præterito tempori sufficerent. In hac Nou. nihil adijcit de præterito, quia satis intelligitur & hanc pertinere ad præterita, cum sit interpretatio & appendix *d. l. nuper*. Id tamen C adijcitur hac Nou. quod non fuerat cautum superioribus Constitutionibus, hoc modo filios naturales non tantum patri suos & legitimos fieri, sed & consanguineos liberis iustis: denique hoc modo Ius etiam agnationis adquiri. quod non similiter fit per oblationem curiæ, *l. communium, C. de nat. lib. Nou*. 89.

NOVELLA XIII.

De prætoribus.

NOn est de prætoribus omnibus, sed de prætoribus plebis siue de præfectis vigilum. Qui olim D Romæ præf. vigilum dicebatur & in prouinciis *νυκτοστρατηγὸς*, *l. vlt. §. legati, D. de mun. & hon*. & vt Ægypto Straboni *νυκτερινὸς στρατηγὸς*, & Constantinopoli, *νυκτέπαρχος*, cœpit ex hac *Nou*. in vrbe c. P. appellari prætor plebis: quam appellationem durasse post Iustinianum ex eo apparet quod in *d. §. legati, & l. 2. D. de ser. fug. & tit. de off. præf. vig.* qui appellatur præf. vigilum siue nyctostrategus, in libris *βασιλικῶν* est prætor plebis. Primus Augustus Romæ incendiis arcendis & excubiis agendis septem constituit vigilum cohortes ex libertinis, vt alij plerique auctores scribunt, & Vlpianus noster in fragmentis. Vigilibus præposuit Tribunos, & super omnes præf. vigilum, *l. 3. D. de off. præf. vig.* quem constituit tantum pro tempore, E vt Dio scribit, & ideo extra ordinem constitutus dicitur *l. 2. D. de orig. iur.* Constituerat & antea vicomagistros, quos Dio vocet *στενωπάρχας*, qui etiam durauerunt diu cum Romæ tum Constantinopoli, & in descriptione antiqua vrbis Constantinopolitanæ, Vicomagistros, inquit, quibus per noctem tuendæ vrbis cura mandata est. Sed conferamus modo præfect. vigilum cum prætore plebis. Præfectus vigilum cognoscit de raptoribus, inuasoribus, furibus, receptatoribus, effractoribus, incendiariis, *d. l. 3*. Cognoscit & de his ex hac Nou. prætor plebis, itemque de sicariis & adulteris. Ius fustium, flagellorum, virgarum præfect. vigilum habet, *l. 3, & l. vlt. D. eod.* & ius gladij in seruos fures *l. pen. D. de cond. caus. da.* vel in fugitiuos *l. vlt. D. de off. præf. vig. l. 2. D. de ser. fug.* quia sui furtum faciunt *l. 1. C. de ser. fug.* Alia facinora quæ grauiorem animaduersionem desiderant, remittit ad præf. vrbi, *l. 1. C. de off. præf. vig. l. 3. §. vlt. l. vlt. D. eod.* Prætor plebis ius gladij habet etiam in liberos homines. Constituebatur præf. vigilum iudicio & electione præf. vrbi. Prætor plebis non constituitur sine symbolo & probatoria principis. Inuenio etiam equites Romanos & cæteros præter illustres & perfectissimos, impetrata venia ætatis, mores suos probasse præf. vigilum, *l. 1. C. Th. de iis qui ven. æt. imp.* pro quo Iustinianus substituit prætorem, *l. 2. C. eod.* Prætorem igitur plebis intelligam ex hac Nouella. Id B summe notandum est quod hac Nou. de seditiosis & factionariis cognitio prætori plebis mandatur, quæ propria videtur præf. vrbi fuisse, *l. 1. §. quies, D. de off. præf. vrb.* vbi populares eodem sensu dicit quo populum Prasinanorum Capitolinos in Vero, vt docui Obseruationum octauo. Sed ex hac Nou. Iuliani antiquus interpres notat non tantum præf. vigilum, sed & prætorem plebis quasi adiutorem præf. vrbi seditiones plebis compescere, & eos qui à coloribus & partibus quas ruentur nomina accipiunt. Præf. vigilum creabatur ex equestri ordine, vt Dio scribit: Vicomagistri ex plebe. Suetonius in Augusto, Vicos tuentur magistri ex plebe cuiusque viciniæ. Prætorem C plebis Iustinianus creari vult ex senatorio ordine, vt tutelarem, liberalem, fideicommissarium, & ceteros, puta ex viris illostribus vel ex spectabilibus Comitibus consistorianis, vel ex viris clarissimis tribunis prætorianis & notariis, vel ex his qui magistratum in prouinciis gesserint: vbi eleganter interpres Iuliani, Si ex eis constituti non sunt prætores plebis, poterit eis dici: Subripuistis principi, id est per obreptionem facti estis prætores plebis: quod *συναρπαγὴν* vocant Græci. Præfect. vigilum habuit suum forum, & officiales & commentarienses. Prætori plebis hac Nouella datur assessor, xx. milites & xxx. matricarij: & matricarios Iuliani interpres definit esse eos quorum opera spongiis, hamis, dolabris, sifonibus & aliis D ferramētis incendia extinguuntur, perfodiuntur parietes, diruuntur ædificia, quasi matricularios, quod in matriculam siue commentarium prætoris plebis relati sint vel potius quasi materianos, quia *ξυλουργοὺς* Cedrinus interpretatur. *Τά τε ὑπατεία ἀδελφὰ καὶ ἄρχοντας τοὺς στρατηγούς*. Prætores collegæ consulum sunt, non quod sint pari imperio (maius enim est imperium Consulis, & superior magistratus, *l. 4. D. de receptis*: siue maior Festo est consul) sed quod iisdem auspiciis creantur, & inter se quasi collegæ auspicia turbare aut retinere possint, & quod ita rogentur prætores vt collegæ Consulum sint, quodque quasi participato magistratu se inuicem collegas soleant appellare. Plinius in Panegyrico, Consul pleraque ad prætores remittebat, atque ita vt collegas vocaret. M. Tullius ix. ad Atti-E cum, Prætores ita rogantur vt collegæ consulum sint. Neque tamen hoc sensu Sabinus scripsit collegam à magistratu tutorem dari posse, *l. vbi, D. de tut. & cur. da.* alioquin posset à prætore Consul dari, quod est falsum. Sed collegam accepit pro eo qui pari imperio esset, *l. collegarum, D. de verb. sign.* *Δυνάμεως τε αὐτοῖς καὶ τῆς ἴσης ἀρχῆς ἀξίαν*. Ius ciuile subsequitur ius prætorium, *l. Scio. D. de testib. & prætor*, vt dicitur, lex loquens est, lex, mutus prætor. *Τὸν μέγιστον ἄρχοντα βουλῆς*. Plinius in Panegyrico: *Parum est vt consul in curiam venias, nisi & conuocas, vt intersis senatui nisi & præsides, vt censentes audias, nisi & perrogas.*

Consistorianōn] Basilica, *ἢ ὑψηλοτάτου βήματος*,

quod exposui Obs. viii. capite x.

κασσαλίας.] Hoc nomine depeculatio significatur. βενεφικιάλιοι] Beneficiarios malim interpretari. Et cum Festo beneficiarij sint milites qui uacationem habent munerum grauiorum vt mensores, veterinarij, fabri & alij qui enumerantur *l. vlt. D. de iu. im.* putem hic significari exploratores & iudices, quia pro huius ministerij præmio habeat prætor plebis immunes. Tertullianus de fuga in persecutione. In matricibus, inquit, beneficiariorum & curiosorum, inter tabernarios & lanios & fures balnearum & aleones continentur: vbi sane beneficiarios & curiosos non accipiam pro his qui curam habent cursus publici, vt docui *l. 3 C. de can larg. tit. de curiosis* sed vt hoc loco pro delatoribus, à quibus & delatoria curiositas dicitur *l. 6. D. de iure & fac. ign.* Cæsari, Plinio, Agathio aliter beneficiarij sunt corpore custodes siue protectores & buccellarij.

NOVELLA XIV.

De Lenonibus.

ALij sunt lenones, alij productores. Hæc Nouella est de lenonibus. Lenones ad quos scortorum captura redit, qui simul cum scortis ipso iure infames sunt. Ius etiam capiendi hereditates & legata scortis Domitianus ademit: quod non obtinuit. Attamen in scorta stuprum commissum legibus non vindicatur, *l. si ea quæ stupro, l. quæ adult. C. ad leg. Iul. de adult.* nam & scorta non censentur, nisi quæ professæ sunt impudicitiam apud Ædiles. Cor. Tacitus 2. *Vistilia licentiam stupri apud Ædiles vulgauerat more inter veteres recepto, qui satis pœnarum aduersum impudicas in ipsa professione flagitij credebant.* Productores sunt earum etiam mulierum in quibus stupra commissa legibus vindicantur, vt Asconius Pedianus scribit. Non male autem hæc *Nou.* iungitur superiori. nam prætoribus plebis de lenonibus cognitionem dat, & in vniuersum tollit prostibula & lenocinia omnia, quæ fuerunt tamen ab aliis iam ante sublata vna cum vectigali eo quod ad fiscum inde redibat, *l. vlt. C. de spect. & sca.* Id fuit aurum lustrale, vt in *Nou.* Theodosij de lenonibus hæc verba declarant, Cum Florentius lenonum calliditate damnabili circumuentam veterum videret incuriam, vt sub cuiusdam lustralis præstationis obtentu corrumpendi pudoris liceret exercere commercium.

NOVELLA XV.

De defensoribus ciuitatum.

DVæ superiores sunt de prætoribus plebis: hæc est de defensoribus ciuitatum, qui defensores plebis dicuntur, *l. 1. C. de off. iurid. Alex. l. 4. & 5. C. de defens. ciuit.* & magistratus sunt vice præsidum, vt diximus *Nou.* 8. Præses est magistratus magistratuum. Et promouentur confirmanturque defensores plebis sine impendio vllo sola auctoritate præf. prætorio, vel quæstoris, *Nou. 75* creantur decreto ciuitatis, *Nou. 8. l. 8. C. de def. ciuit. l. iubemus, C. de episc. audi.* etiam inuiti & iurati. Et Christiani soli *d. l. 8* vt aduocati *l. vlt. C. de postul.* & officiales iudicum. *l. 9 C. de diu. off.* & primates Alexandrinæ plebis, *l. 6. C. de episc.*

A *aud.* Vt vero vrbs Roma habuit Senatum, Consules, Tribunos plebis, ita & aliæ ciuitates quædam habuere pro Senatu curiam, pro Consulibus Duumuiros, pro Tribunis plebis defensores plebis, quædam defensores tantum, *l. in hac, C. de donat.* Horum munus fuit olim quinquennale, *l. 4. C. de defens. ciuit.* Ex hac Nouella est biennale. Apud eos fiunt insinuationes testamentorum & donationum testationes, depositiones, conficiuntur & eduntur acta etiam aduersus potentiores vel præsides ipsos, *d. l. in hac, l. 9. C. de def. ci. ciuit.* qua de causa & archiuum habent siue scrinium, & & scriniarium vnum & exceptorem & officiales duos. Cognitionem olim habebant in causis pecuniariis vsque ad aureos L. *l. 1. C. eod.* ex hac Nou. vsque
B ad ccc. & rei iudicatæ executionem habent: & qui forte plus petit dolo malo, vt causa à defensore transeat ad præsidem, litem amittit, reuocata veteri plus petentium pœna. Quod & ad Duumuiros trahi potest: nam & ij vsque ad certam summam iudicandi ius habent, *l. inter, D. ad municip.* & v. *Sentent. Paul. tit* v. ideoque si quis forte suprà eam quantitatem petat ne Duumuiri iudices sint, causa cadat. At vero tentarit quis forsitan motus quingenorum & quinquagenorum frequenti mutatione, & eo quod proditum est, posse eos tutorem dare vna cum ciuitatis episcopo, si pupilli facultates non excedant D. aureos, *§. seu. Inst. de Attil. tut.* posse etiam defensores ciuitatum de causis ciuilibus cognoscere vsque ad D. aureos: nisi admo-
C nuero longe aliam esse rationem eorum quæ iurisdictionis sunt. tutoris dationem legis esse, causarum cognitionem iurisdictionis, nec mendo laborare vllo, *l. 1. C. de defen. ciuit.* cum vsque ad L. solidorum summam minores causas dicat, quæ vtique non essent minores vsque ad D. nam & eadem est minorum facultatum siue paupertatis definitio in *l. 10. D. de accus.* & Constantini Prophyrogenetæ Nou. *περὶ ἀναδόσεως πράγματος φανεροῦ*. Porro cognoscunt etiam defensores ciuitatum de leuioribus criminibus. maiora enim remittunt ad præsidem *l. 7. C. eod.* & prehensionem habent ex hac Nou. quæ negatur, *l. 5. C. Th. de exh. reis* & ab eis appellatur præses. Male ergo quidam negant defensores habere iurisdictionem. Et nihil obstat quod
D dicitur, non conficere eos acta his de rebus quæ iurisdictionem desiderant, quæque pendent ex præsidum imperio & forensi magnitudine dignæ sunt, vt cum emancipandus vel manumittendus quis est: quæ tamen Accursius male opinatur fieri apud defensores posse, cum *l. pen. & vlt. C. de emancip. lib. & l. vlt. C. de vind. lib.* iudices exigant, apud quos sit legis actio.

NOVELLA XVI.

De clericis.

E HÆc Nou. est veluti accessio ad Nou. 3. vtraque est specialis, hoc est pertinet vtraque ad maiorem ecclesiam Constantinopolitanam, cui erant connexæ aliæ tres ecclesiæ, quarum clericis maior ecclesia suppeditabat annonas. In his ecclesiis vt restitueretur antiquus clericorum numerus, vetuit *Nou. 3.* Iustinianus in locum demortui alium ordinari, donec corpus clericorum rediisset ad veterem numerum: nunc adiicit vt si forte in vna ecclesia nondum redierit ad veterem numerum, in alia redierit, adeo vt in locum defuncti alium in ea sobstitui sit necesse, is adsumatur ex his qui in alia abundant, non nouus ordinetur.

NOVELLA XVII.

De mandatis principum & præsidibus.

MAndata dat princeps præsidibus, quibus iurisdictioni eorum formam modumque imponit certum *Nou.* 26. veloti vt multam dicere, vt damnare in metallum, vt gladio punire possint, vt perpetuis vinculis damnare non possint, vt relegatos ab alio restituere non possint: & non tantum iurisdictioni, sed etiam vitæ & moribus, veluti vt ne fœminam prouincialem in matrimonium ducant, *l. si contra, C. de nupt.* ne dona vel munera accipiant, *l. solet.*, § *vlt. D. de offic. procons.* Dantur etiam mandata his qui extra ordinem in prouincias mittuntur, veluti Comitibus consistorianis & tribunis notariis, *l.* 1 *C. de mandat. pr.* Dantur & præfect. prætorio, *l.* 2. *C. de off. eius qui vic. al. iud. obt.* Ea Græci vocant προστάγματα & ἐντολι-κὰς, *Nou* 26. & ἐπιτροπὰς tanquam mandata ea quæ legatis dantur, Nou. 25. secundum libros βασιλικῶν. Est autem hæc Nou. veluti mandatorum quæ præsidibus dantur formula quædam & liber, quem iubet etiam deponi in sacro laterculo inter cæteras notitias, leges & formas gerendæ Reip. vt *Nou.* 25. & 26. & sunt ex hoc libro mandatorum notanda potissimum capita quæ sequuntur. Prætermittam ea quæ exposui *Nou.* 8. & quod de bonis damnatorum *Nou.* 12. Vt præsides circenses factiones compescant. sic δήμους interpretor. Vt leuiores & vilium personarum lites ex non scripto definiant minuendorum sumptuum causa, & omnino gratuito, vt *Nou.* 28. Regulariter lis ex scripto agitur, sententia ex scripto, ex libello, periculo, tabella recitatur. Non satis est scribi sententiam, recitanda etiam est partibus ex scripto per iudicem ipsum, vel si illustris sit iudex, per officium, vt ostenditur in titulo de sententiis ex periculo recitandis. Inter viles personas aut de re modica sententia recitatur ex non scripto, & sportularum exactio nulla est. Sequitur vt ne quos præsides prouinciarum admittant quocunque ex foro prodeant inspectores vel discussores formarum, portuum, itinerum, pontium, statuarum, murorum, operum publico loco inædificatorum, quæ plerumque grauant prouinciales, sine sacra pragmatica: quod congruit cum *l. vlt. C. de discus.* & vt expectent secundam pragmaticam siue iussionem secundam, vt fit *Nou.* 124. *&* *edicto* 12. *& Nou.* 24. 25. *& seqq.* Et vt nullos admittant quæsitores hæreticorum: quam potestatem sæpe nefarij quidam à principe postulabant, vt sub hoc prætextu calumniis onerarent & expilarent plebem innocentem & piam, quæ ratio etiam repulit quæsitores latronum & quæsitores armorum Nou. 10. & hoc de quæsitoribus hæreticorum repetitur edicto secundo. Si quid canonicum inciderit, vt id præses disceptet vna cum metropolitano. quod non male Iulian. interpres notat corrigi *Nou.* 123. qua vetantur canonicis causis immiscere se præsides. i. quæ sacris canonibus deciduntur, & ecclesiasticam censuram desiderant. Vt ne præsides λόγους dent in longius tempus quam dierum xxx. Intelligit λόγους ἀσυλίας καὶ παραχωρήσεως, vt *Nou.* 128. *& edicto* 2. *&* 13. qui consensu episcopi dantur iis qui ad ecclesiam confugiunt metus causa, dum scilicet vim, iniuriam, sæuitiam potentiorum vel dominorum vel patronorum pertimescunt, vt hæc Nou. aperte demonstrat, & *l.* 4. *& vlt. C. Th. de iis qui ad eccle. conf.* Vis asyli hæc est, vt inde inuiti non extrahantur. Quid igitur si quis

A iudicio experiri cum eis velit? Aut ciuile iudicium id est aut criminale. Si ciuile, vocari in ius possunt & per se aut per procuratorem causam agere: vocari, inquam, non rapi: & si venerint aut miserint procuratorem, in condemnatos fit executio iudiciorum more, saluo iure asyli. nec enim ante constitutum tempus asylo extrahi possunt. Si nec venerint nec miserint procuratorem, ob contumaciam fit missio in possessionem bonorum, secundum ea quæ constituuntur in *l. vlt. C. de iis qui ad eccl. conf.* quæ hunc ordinem constituit, siue confuga ille fuerit priuatus siue publicus debitor, nec pro eo vult Episcopum vel œconomum conueniri. qua re abrogatur *l.* 1. *C. Th. de iis qui ad eccle. conf.* In

B causa tamen tributorum debitoribus non seruatur ius asyli, & pro iis œconomi vel defensores ecclesiæ tenentur nisi eos exhibuerint, ex hac *Nou. & edicto* 13. Si iudicium est criminale, non seruatur ius asyli, exempli gratia sicariis, adulteris, raptoribus virginum, vt hac Nouel. cauetur, *&* 37. *&* 117. Constantinus Nouel. περὶ φευγόντων μετὰ ξίφους. Ἡ τῶν Μωσαϊκῶν νομοθεσία ἀποφαίνεται, τὸν ἀνδροφόνον ἐκ θυσιαστηρίου λήψεσθαι, ἀλλὰ καὶ Ἰουστινιανοῦ ἐν τῇ ἀσυλίας τόπῳ μοιχοῖς καὶ παρθένων ἅρπαξι καὶ φονεῦσι καὶ ἀνδροφόνοις, & ratio aperta, quod innocentes asyla tueantur, non nocentes.

Sequitur de apochis tributorum, vt eas curent præsides ab exactoribus tributorum ita confici vt prædiorum nomina exprimant, & tributorum quæ prædio-

C rum nomine illata sunt modum, & capitum item modum iugerumque siue iugorum aut centuriarum, siue quo alio nomine pro consuetudine regionis mensuræ agrorum vocentur. nam alij iugis, alij iugeribus, alij versibus, alij centuriis, alij libris, alij parallelis agros metiuntur *Nou.* 124. Vt si dubitetur de possessionibus quæ tributa debent vel de tributorum modo: exempli gratia, si multo plura prædiorum iugera esse dicantur quam sint, consulantur tabulæ censuales, & vt censitores, quos *Nou.* 128. vocat τῶν δημοσίων χαρτῶν φύλακας, edere cogantur veras, & cum omni subtilitate confectas ἐκδόσεις, id est, exemplaria publici census, vt Iuliani interpres exposuit recte, & vt eius rei disceptatio referatur ad præf. prætorio: interim vero vt absque præiudicio collatores inferant quæ diu

D præstiterunt, & vt venditio prædiorum non inhibeatur à decurionibus vel censualibus, qui exactioni tributorum incumbunt, etiamsi emptor non idoneus esse dicatur, si modo venditor in se periculum recipiat: & vt ea res apud præsidem disceptetur sine sportulis & impendio nullo. Conuenitur ergo primum emptor tributorum nomine quasi possessor, deinde venditor quasi fideiussor. Sequitur vt præsides dum circumeunt prouinciam & officiales atque milites eorum suis annonis contenti sint, neque sumptibus vel angariis prouinciales onerent, vt *Nou.* 128. *l. vlt. C. Th. de officio. omn. iud.* qua in re derogatur Nou. Maioriani de curialibus: & aliud caput de patrociniis & redemptionibus alienarum litium, quod exposuimus Obseru. 8. cap. 31. Sunt & alia quædam ad hanc Nou. pertinen-

E tia exposita eodem lib. capite vlt. & 6. cap. 13. Pertinere etiam ad causam patrociniorum videtur quod est in hac Nouella, vt ne quis alienos colonos vel adscriptitios (hi sunt serui, illi liberi) suscipiat, & nisi eos confestim restituat vt terram desertam defectamque colonorum vel adscriptitiorum penuria suscipere cogatur, & pro ea fisco solemnia tributa præstare, quam terræ adiectionem vocat ἐπιβολὴν, & in eum locum eleganter Iuliani interpres. *Nota*, inquit, *quando terra deserta non fertilibus agris, sed damni causam præstantibus personis imponitur.* Regulariter ἐπιβολὴ siue adiectio minus idoneorum fundorum fit si fertilibus steriles imposueris, vt si terra sterilis & defecta à

domino deſerta eſt, ne quid fiſco depereat, ei qui alios eiuſdem ſubſtantiæ eorumdemque bonotum agros poſſidet, terra ſterilis imponitur, vt eius onera agnoſcat, *l 10. & 12. C. de om. agro, deſ. Nou.* c. 8. 166. 168. Eiuſdem ſubſtantiæ poſſident bona coheredes & ſocij & poſſeſſores, qui eidem domino canonem penſitant, vel qui in tabulas cenſuales coniunctim referuntur. Sed ex hac Nou. terræ deſertæ & defectæ imponuntur etiam his qui damni cauſam dederunt, ſeductione colonorum, licet eiuſdem ſubſtantiæ prædia poſſideant. Id quoque ad patrociniorum & redemptioonum cauſam pertinere videtur, vt ne quis alienis prædus titulos, tabulas, ſigna, characteres ſuos imponat, vel ſinat imponi per cauſam patrocinij & deterrendi aduerſarij cauſa. quod etiam reperitur *Nou.* 164. & nos expoſuimus *l. 3. C. de bon. vac.* & ſunt in Codicis lib. 2. tres rituli; *De his qui potent. no. tit.* &c. ne potentiorum tituli alienis prædiis adſigautur: *Vt nemo pr.* &c. ne prædia ſua vel aliena muniat quis falſo titulo principis vel ſuſpenſo velo regio: *Vt nem. lic. ſine iud.* &c. ne quis rei detentæ ab alio de qua cum eo litigat ante ſententiam ſigna vel *δείγματα* ſua imprimat, etiamſi contendat eſſe ſuam vel obligatam: poſt ſententiam & generaliter ſuo prædio [à ſe poſſeſſo ſigna ſua & characterem quemlibet imprimere poſſe. Characterem dixit *Nou. Tiberij de diuinis domibus.* ἐπὶ τούτῳ καὶ χαρίου τῶν οἴκων ἀφορμήν. Priuati homioes, ſi egeſtate laborant, litigant gratis: Fiſcus autẽ ſemper litigat gratis. quod Iuliani interpres eſſe relarum ait 1. l. Codicis titulo competenti. Imo neque relatum id eſt lib. 3. neque vllus eſt lib. 3. hac de re titulus competens. Libro tertio eſt titulus competens de ſportulis & ſumptibus in diuerſis iudiciis faciendis, quo deſideratur vltimo loco Græca Conſtitutio Iuſtiniani de modo ſportularum: & ea (vt ſuſpicor) cautum fuit, nullas à fiſco ſportulas præſtari, & introducta condictio in triplum in eos qui quid ſupra modum ſportularum exegiſſent, *§. tripli, Inſtit. de act.* Ἀπὸ πατέρας] Patres ciuitarum intelligit, de quibus *l. 3. C. de his qui ſp. mun. ſuſ.* Ζυγοκεφάλαιον] Hoc expoſuimus io *l. 2. C. vt nemi. lic. in coempt.*

NOVELLA XVIII.

De hereditaria portione, & de collatione dotis, & de diuiſionibus bonorum, & de inficiatoribus, & his qui alienas res tenere deprehenduntur, & de his qui ex ancilla naſcuntur.

VT ſuperior Nouella vtraque lingua ſcripta fuit, ita fuit etiam hæc ſcripta Latine ad Salomonem P. P. Africæ, vt declaratur *Nou. 66.* Sunt autem eius fere ſex capita. Primum eſt de modo legitimæ portionis ex teſtamento debitæ liberis, ne teſtamentum per querelã quaſi inofficioſum reſcindant. Hæc portio debitum dicitor hac Nouella, & pleniori oratione debitum bonorum ſubſidium, *l. ſi totas, C. de inoff. donat.* & legitima portio, vt Græce, νόμιμον μέρος, νόμιμον λόγος, νόμιμον ποσοστόν: quanquam legitima ſiue debita portio ſit proprie quæ ab inteſtato capitur: hæc quæ ex teſtamento capitur proprie legitimæ portionis portio eſt, *§. ſed hæc, Inſtit. de inoff. teſt.* quarta legitimæ partis, *l. Pap. §. quoniam, D. eod. tit.* quarta debitæ portionis, quarta ab inteſtato ſucceſſionis, *l. parentibus l. quæ nuper, C. eod. tit.* & in *Nou* 1. quarta τῶν ἐξ ἀδιαθέτου, licet nonnunquam ab inteſtato de-

A beatur, veluti factis codicillis ſine teſtamento. nam vt lex Faleidia proprie ad teſtamenti cauſam pertinet, trahitur tamen & ad cauſam inteſtati, *l. ſiunsf. D. ad leg. Falc.* ita & lex Glicia proprie pertinet ad teſtamenta: trahitur tamen ad codicillos factos ab inteſtato. Debitum naturale proprie eſt ſucceſſio ab inteſtato, *l. ſcimus §. illud. C. de inoff. teſt.* ſed & ex teſtamento debita portio debitum naturale dici poteſt; quia oatura debitæ ſucceſſionis portio eſt. Ceterum ius ciuile eam portionem taxauit: lex Glicia primum ad modum quadrantis legitimæ portionis non obſeruato numero liberorum, deinde Iuſtinianus hac Nou: ad modum trientis vel ſemiſſis. vel dodiantis pro numero liberorum: trientis, ſi non plures ſint quatuor,
B ſemiſſis, ſi plures ſint quatuor, dodrantis, ſi liberi maſculi ſint curiales, vel fœminæ curialibus ouptæ: atque ita Iuſtinianos auxit portionem ex teſtamento debitam liberis ad excludendam querelam. auxit & debitam parentibus vtriuſqoe ſexus, & debitam fratribus, turpibus perſonis heredibus inſtitutis. Nam generaliter ait ſe augere por[ti]onem debitam his omnibus, qui ea non relicta de inofficioſo teſtamento queri poſſunt. quæ clauſula male à Iuliano coanguſtatur ad liberos, cum iam ſatis d[ix]erit [ſu]pra non de filiis tantum, ſed generaliter d[e lib]eris. Auget igitur portionem omnibus perſonis exheredatis vel præteritis, qui pro exheredatis habentur ad finem trientis vel ſemiſſis, quo non relicto inofficioſi querela competit: Quin & ex ſententia Iuſtiniani dicam auctam eſſe por-
C tionem debitam ex lege Falcidia inſtirutis liberis vel pareotibus & oneratis præſtatione legatorum aut fideicommiſſorum: alioquio melior eſſet condicio exheredatorum quam inſtitutorum: nec tamen æquum eſt vt ferant minus inſtituti, quam non inſtituti. Sed & in Oriente communi cooſenſu fuit porrectus etiam huius Nou. modus ad Falcidiam extraneis heredibus inſtitutis: non ſic io Occidente. Illud etiam notandum eſt, Iuſtinianum augere portionem liberis non tantum ex teſtamento patris, ſed ex teſtamento matris & ceterorum parentum vtriuſque ſexus. nam & olim, vt in matre exemplum ponam, S. C. Orfitiano filio legitimo herede conſtituto matris, D. Marcus (quo auctore factum eſt S. Orfitianum) filio etiam ex teſta-
D meoto matris legitimam portionem dedit, vt Nicephorus Calliſtus ſcribit: ſicut S. C. Tertulliano matre legitima herede conſtituta filij D. Pius (quo auctore factum eſt S. C. Tertullianum) matri etiam ex teſtamento filij legitimam portionem dedit, vt Zonaras ſcribit: & ſimiliter vt ex Conſtitutione Iuliani nepotes ex filia auo ſuccedunt ab inteſtato cum patruis & auunculis & cum conſobrinis non deducta tertia, & cum agnatis non deducta quarta. Deductio quartæ tollitur *l. vlt. C. de ſuis & leg. her.* Deductio tertiæ hac *Nou. & Nou.* 118. atque ita abrogatur *l. ſi defunctus, C. de ſuis & leg. her. & l. illam, C. de collat.* Quartæ & tertiæ deductio fiebat ex Conſt. Valentiniani & Theodoſij, *l. ſi defunctus, C. Th. de leg. her.*
E cui Arcadius & Honorius de dotis & dooationis propter nuptias collatione quædam addiderunt in *l. nepotes, C. Th. eod.* quæ citatur *d. l. illam.* Vt igitur nepotes ex filia ſine vlla deminutione ab inteſtato veniuot, ita & ex teſtamento eis portio relinquenda eſt, ne de inofficioſo agant: & generaliter liberis & parentibus qui ab inteſtato defuncto ſuccedere poſſunt iure ciuili vel iure prætorio, ſatisfaciendum teſtamento eſt. His qui ex latere veniunt licet ab inteſtato rem habituri forent, teſtamento ſatisfaciendum non eſt niſi fratribus conſanguineis, ſi turpes perſonæ heredes inſtituantur. Id etiam adnotandum eſt, Iuſtinianum augere portionem debitam liberis procreatis ex

iustis nuptiis, etiamsi sine dotalibus instrumentis copulatæ sint nuptiæ. Consensus enim nuptias facit, non dos, *l. vlt §. 3. C. de don. ante nupt. l. vlt. C. de repud. Nou. 25.* Maiorianus tamen omnimodo dotem exegit *Nou. de sanctim. & vidua.* Vult etiam Iustinianus eandem portionem relinqui naturalibus per nuptias dotalesque tabulas legitimis effectis. nam vt naturales efficiantur legitimi non satis est nuptias contrahi cum concubina, sed etiam dotalia instrumenta interuenire oportet, vt dictum est *Nou. 12.* & ita tam Græci quam Latini interpretes accipiunt hunc huius Nouellæ locum, *μετὰ δὲ χρηστῶν* hoc idem obtineat, &c. Iulianus longe aliter, nempe vt eodem iure sint liberi ex priore matrimonio sine dotalibus instrumentis procreati, & liberi ex posteriori matrimonio confectis dotalibus instrumentis suscepti, quod est ex *Nou. 117.* sed huic profecto loco non congruit. & quod hoc loco refertur non est ex *Nou. 117.* quæ longe post hanc edita est, sed ex anterioribus Constitutionibus, puta ex *l. cum quis, & l. nuper, C. de nat. lib.* Nec omittendum quod de dodrante Iustinianus ait debito liberis curialibus, repetitum est *Nou. 38.* quæ tempore prior est. Vt olim plus erat relinquendum liberis curialibus quam ceteris curialibus, nempe quarta bonorum omnium, ceteris quarta legitimæ portionis, *l. vlt. C. quan. & quib. quar. pars, &c.* ita hodie plus curialibus liberis debetur quam ceteris. Curialibus enim dodrans bonorum omnium, ceteris triens vel semis legitimæ partis. Id quoque notandum est, relinquendam esse liberis & parentibus portionem legitimam pleno iure non deducto vsufructu: quin & vxori relicto vsufructu bonorum, legato non contineri portionem legitimam. 1. in ea portione vxorem sibi vindicare vsumfr. non posse recte. An & extraneo herede instituto & legato vsufructu bonorum omnium, plenam Falcidiam heres deducit, & præstat dodrantis vsumfructum? Minime. Quid ergo? Æstimatur vsusfructus, *l. computationi, D. ad leg. Falc.* Finge: Gaius legauit Titio vsumfructum bonorum omnium. Bona eius cum ex eorum fructu quotannis redigerentur x. æstimantur cc. ad rationem, vt dicitur, vnius pro xx. Dodrans igitur est cl. Vsusfructus autem legatum, quia sexagenario legauit æstimatur L. facta computatione annorum quinque. Vel etiam si legauerit agenti ætatem xlv. annorum, vsusfructus æstimatur cl. facta computatione xv. annorum qui ætati legatarij ad annum sexagesimum desunt. His casibus legatum vsusfructus bonorū omnium valet, & Falcidiam non patitur, quia non excedit æstimationem dodrantis. Sed si legetur vsusfructus quadragenario, cc. legatum æstimatur, atque ita absumit bona, & locus est Falcidiæ. Præstabit ergo legatarius heredi L. pro Falcidia. & hæc est sententia *l. omnium, D. de vsufr. & l. 3 §. si vsusfructus, in fi. D. ad leg. Falc.* Obstat tamen quod dicitur, heredem Falcidiam habere debere & Falcidiæ fructus, *l. 15. §. fructus, l. 14. §. 1. D. eod. l. mulier, §. si heres, D. ad Treb.* Sed hoc ita procedit si non sit legatus bonorum vsusfructus. nam vsufructu legato, tueri debet heres voluntatem defuncti, si legatum non excedat dodrantis æstimationem, vel si excedat, inire debet æstimationem vsusfructus, & ex ea Falcidiam retinere, qua pecunia statim vtetur fruetur arbitratu suo. Rursus obstat *l. §. si vsusfructus, in princ.* quo non æstimandum vsumfructum, sed ex eo, id est ex fructibus quasi ex corporibus, quartam retinendam ait. Veteres vsumfructum æstimabant: Aristo & Iulianus putant ex eo quasi ex corporibus quartam partem retinendam: quod hac distinctione facile explicabitur. Aut constat locum esse Falcidiæ, aut non. Si constat interuenire Falcidiam, vt ex ceterorum legatis ita ex legato vsus-
fructus fundi quarta pars detrahitur pro rata, secun-
A dum Aristonis sententiam, *l. 5. D. de vsuf.* Si non cōstat de Falcidia, & vsusfructus fundi legatum secundum veterum sententiam & cetera omnia legata communi calculo necessario subijciuntur, vt sciatur, quanti sunt bona, quanti legata, atque ita ponitur ratio legis Falcidiæ. Idemque est si vsusfructus tantum legetur, veluti vsusfructus bonorum omnium, & dubitetur de Falcidia: nam & hic necessario vsusfructus bonorum omnium æstimandus est, num excedat dodrantem bonorum. Sed rursus his duobus casibus totum vsumfr. æstimari, vt sciatur quantum sit in legato: Falcidiam autem non ex æstimatione deduci, sed ex fructu Accursius putat in *d. §. si vsusfr.* quod est fal-
B sum: repugnat enim *d. l. computationi.* repugnat *d. §. si vsusfructus.* qui veterum sententiam non recte opponit sententiæ Aristonis, nisi veterum sententia hæc est, habitæ æstimationis Falcidiam detrahi. Hæc in extraneis heredibus. Eadem ratio non seruatur in liberis aut parentibus heredibus institutis: Nam vxori legato vsufr. bonorum omnium, ex vsufr. detrahitur triens, legatario bes præstatur ex hac Nouella. qua in re emendat ius vetus (vt Accursius sentit) citata *l. vxori meæ, D. de vsufr. leg.* & verbis Nouellæ demonstratur satis, cum id iuris dicitur habere prætextum, de cetero tamen fieri vetatur. Idem ergo fuit olim hac in re ius extraneorum & liberorum, *l. 18. C. de exc. tut.* nisi fuisset adiectum vt frueretur mater vna cum filiis, vt
C in oratione pro Cæcinna, & *l. si mulieri, D. de vsufr. accresc.* Plena & pura debetur legitima portio. Pura à die & condicione, *l. 30. 32. 36. §. cum autem, C. de inoff. test.* nisi bona mente dies vel condicio apponatur, *l. 25. C. eod.* qua ratione etiam excusatur substitutio pupillaris, *l. 26. C. eod.* Idemque dicitur de portione debita patrono, *l. sine libertus, §. 1. & 2. D. de iu. pat.* In qua hæc verba, Sine condicione & dilatione, videntur esse ex Constitutione Græca Iustiniani de iure patronatus, in qua ita est, *πάσης αἱρέσεως ἢ πάσης ὑπερθέσεως ἀπηλλαγμένης.* Pura etiam debet esse ab omni onere legati & fideicommissi, & inde ratio dubitandi ad *l. 12. C. eod.* sicut portio debita patrono *l. 58. D. de leg. 1.* quibus exemplis fortiter defendi potest, sicut patronus
D qui legem Papiam se omissurum fideicommissario cauit, non tenetur, *l. si patronus, D. de donat.* ita liberos qui legem Gliciam se omissuros cauerunt non teneri, cum tamen heres extraneus qui se legem Falcidiam omissurum cauit, teneatur, *l. vlt. C. ad leg. Falc.* & olim hæc tantum fuit differentia inter patronum & liberos, quod liberis debitam portionem libertates minuebant, patrono debitam non minuebant: hodie tamen & hanc minuunt ex Constitutione Iustiniani Græca de iure patronatus. Item liberi heredes instituti ne parentibus quidem paternis & cognatis. i. ab eodem patre progenitis fratribus præstant legata supra portionem legitimam, quia nec extranei supra Falcidiam, *l. 28. D. ad leg. Falc. l. pen. C. de inoff. test.* patroni præstant liberis & parentibus liberti supra se-
E missem, non tamen supra quadrantem, *l. 4. D. de cond. & dem. l. 6. §. si patronus, D. si quis omis. cau. test. l. ex asse, D. ad leg. Falc. l. si eius §. vlt. D. ad Treb.* hodie ne illis quidem præstant supra trientem ex eadem Constitutione, *§. sed nostra, Inst. de suc. lib.* Itaque patronos liberis Iustinianus exæquauit in omnibus, certe & in modo. nam vt patrono debetur triens, ita vnico filio hodie debetur triens bonorum omnium. Pura debet esse portio legitima ab onere æris alieni, vel eius quod æris alieni loco est. Plena & integra hodie debet esse non deducto vsufructu, etiamsi matri relinquatur vsusfr. bonorum omnium. An & ex ea deduci Falcidia non potest? Certum est lege Falcidia non

excipi

excipi patrem & filium, *l. 28. D. ad leg. Falc.* qui tamen excipiebantur lege Furia: ſed quantum deduxerit heres, tantum refundere & ſupplere cogitur, *l. ſcimus, C. de inoff. teſt.* Fruſtra igitur deducit Falcidiam. Ad hæc notandum eſt filium heredem inſtitutum in vniuerſum ius, fratribus partem facere: vt ſi ſint ſex liberi vnus inſtituatur heres vniuerſalis, alij quinque in legitimam, ſinguli quinque habebunt vnciam, heres vniuerſalis ſeptuncem: vt extraneus habet ſemiſſem: nam & in ſemiſſe non minus extraneum quam filium pater heredem inſtituere potuit: vt filius in alio ſemiſſe habet virilem portionem. Et hoc iure vtimur: quod probatur Harmenopulo quinto epitomarum. Et ita exheredatus qui omittit querelam inofficioſi teſtamenti, id eſt qui tacet & non agit querela, partem aliis facit: vt ſi ſint quatuor filij, & vnus ex eis exheredatus cui nihil relictum eſt omittat querelam, reliquis tribus quibus ſingulis relicta eſt vncia, ſatisfactum videtur, licet non habeant integrum trientem: vel ſi reliqui tres quibus forte nihil aut minus debito relictum eſt agant querela, vindicabunt dodrantem non aſſem, exheredato ſeruabunt quadrantem, *l. Pap. §. quoniam, D. de inoff. teſt.* Aliud dicendum eſt in exheredato qui repudiauit, vel qui repudiantis animo non egit de inofficioſo, vel egit & non obtinuit, excluſus forte præſcriptione temporis vel agnitæ voluntatis, nam hic partem non facit. Itaque ſatisfactum non videtur reliquis tribus, quibus tres tantum vnciæ relictæ ſunt, cum debuerint relinqui quatuor, & agentes querela aſſem vindicabunt, *l. filio in princ. l. qui repudiantis, l. ſi ponas, §. vlt. D. eod.* nam hoc caſu exheredatus pro mortuo habetur, *l. 1 §. ſed & ſi patruus, D. de coniung. cum em. lib. d. l. qui repudiantis.* Liberi autem mortui ante reſciſſionem teſtamenti non faciunt partem. Non concurret igitur fratribus is qui exheredatus eſt in hereditatem legitimam. In *d. l. ſi ponas in fi.* quo loco ait, Non agere: recte Accurſius ſupplet, repudiando. ſecus enim eſt ſi omittendo. Idem ſupplendum eſt his verbis, Non egit, *d. l. filio. in princ.* In earum legum ignoratione & in ſummo errore verſatur Paulus Caſtrenſis & alij quidam, qui generaliter ſtatuunt, exheredatum partem facere ceteris qui ad bona defuncti veniunt: & exheredatio, inquiunt, filij non prodeſt fratribus. Imo prodeſt ſi conſtituerit non agere, vel ſi egerit & non obtinuerit, *d. l. ſi ponas §. vlt & d. l. qui repudiantis.* Rurſus, inquiunt, exheredatus ab inteſtato admittitur. Imo non admittitur, ſi repudiantis animo non egerit & non obtinuerit, *d. l. filio in princ.* Item portio, inquiunt, exheredati accreſcit heredi ſcripto non fratribus, *d. l. ſi ponas, §. vlt.* Quid tamen ſi (vt alio exemplo vtar) quinque ſunt filij, quatuor inſtituti in trientem, vnus exheredatus, qui non obtineat in querela? Et hic etiam exheredatus partem non facit. i. eius perſona non computatur, quia habetur pro mortuo. Itaque ſatisfactum videtur quatuor filiis, dato triente, qui tamen non ſufficeret ſi quinque liberi computarentur: eademque ratione quatuor filij, quod eis forte nihil relictum ſit, ſi agant querela, aſſem vindicabunt, & exheredatus frater non concurret in legitimam hereditatem, *d. l. filio.* eodemque exemplo ſi ſint fratres exheredati ſiue præteriti qui non agant querela vel non obtineant, & mater, relinqui debet matri triens, ac ſi nullli eſſent fratres: vel ſi mater agat querela, aſſem vindicabit, nec concurrent fratres in legitimam hereditatem fratris, licet alias ſoleant cum matre ab inteſtato ſuccedere, *Nou. 118.* idemque dicemus multo magis in his omnibus liberis qui non ſuccedunt ab inteſtato, veluti deportatis qui cognationem amiſerunt, vt partem non faciant

A ceteris. i. vt pro nullis habeantur, itemque in monachis & filiabus, quos quaſve leges municipales excludunt. Iure noſtro neque filiæ neque monachi excluduntur. Idem etiam dicam in filiabus, quæ pacto à ſucceſſione inteſtati remouentur: quæ pacto moribus ciuitatum comprobatur, non iure ciuili pop. Romani. Sequitur vt id notemus, ex hac Nouella liberis legitimam non tantum inſtitutionis ſed & legati & fideicommiſſi titulo relinqui poſſe. Ex quo efficitur exheredatos non habere querelam, ſi legati aut fideicommiſſi, imo & ſi donationis mortis cauſa iure eis ſit relicta debita portio. id quod probat etiam *Nou. 5. & 22.* & iuri antiquo congruit. Sed mutatur *Nou. 115.* ſecundum quam ſola inſtitutio querelam excludit,
B non legatum, non fideicommiſſum, ſiue hereditatis ſiue pecuniæ fideicommiſſum ſit, quod à Iuſtiniano conſtituitur, ne cui temere inuratur exheredationis nota, vt idem perſpicue declarat eadẽ No. §. *τοῦτο.* Exheredatio enim macula quædam eſt & iniuria, & inde cauſa dandæ querelæ, quia filij iniuria eſt, *l. 8. D. de inoff. teſt.* & indignatio, *l. filius, D. eod.* Non id quidem agit principaliter Iuſtinianus vt inſtituatur filius in legitimam, ſed vt ne temere exheredetur, ſicut in ſpecie *l. 132. D. de verb. obl.* qui ſtipulatur in hunc modum: Si me non exheredaueris, non hoc agit palam & principaliter vt inſtituatur, ſed vt ne notetur & ne rubore ſuffundatur: & ideo valet ſtipulatio, quæ non valeret ſi palam ita conciperetur, Si me heredem
C non feceris. Concluſio igitur hæc ſit: Exheredato querelam competere, etiamſi aliquo titulo ſingulari vel vniuerſali relicta ei ſit debita port . Concluſio de exheredato. *Nou. 115.* loquitur etiam de præterito à patre, ſed de præterito à matre vel auo materno vel filio, qui pro exheredato habetur. eſt enim tota de querela inofficioſi teſtamenti, non de bonorum poſſeſſione contra tabulas aut querela iniuſti vel rupti teſtamenti. Rurſus concluſio eſt de exheredato notæ cauſa, non de exheredato bona mente, vt in ſpecie *l. pen. D. de cur. fur.* vbi etiam Græci notant non eſſe in eo locum Nouellæ Iuſtiniani, & *l. multi. D. de lib. & poſt. l. ſi patronus. §. ſi quis non mala. l. Paulus 2. D. de bon. lib.* Concluſionis exceptio hæc vna eſt, niſi exheredationi
D adſcribatur elogium vnum ex his quæ à Iuſtiniano enumerantur, & probetur ab herede. Probandum etiam olim erat ab herede, *l. 22. 23. 30. C. de inoff. teſt. l. vlt. C. de ſec. nupt.* & contra filius quoque admittebatur ad probandam elogij falſitatem aut nullitatem, *l. 28. de C. inoff. teſt. l. ſi poſtumus. §. vlt. D. de lib. & poſt.* Certa ſunt elogia, certæ ingratitudinis ſiue indignitatis cauſæ. Olim erant incertæ & poſitæ in iudicio centumvirorum. Itaque recte Paul. in *l. 7. D. de bon. dam. meritis de cauſis.* male vulgo, *certis de cauſis* nam certæ cauſæ non fuerunt ante eam Nouellam, ſed expendebantur merita filij exheredati, *l. filius, D. de inoffic. teſt. l. 19. C. eod. l. 3. §. emancipatus. D. de bon. poſ. con. tab.* Cenſebantur & quædam iuſtæ irarum cauſæ, quæ Iuſtiniano non probantur, vt ſi filius emancipatus turpem
E & ignominioſam fœminam ſine conſenſu patris ſibi matrimonio iunxiſſet, ſatis cauſæ videbatur eſſe ad iraſcendum non filio tantum ſed & nepoti ex ea coniunctione procreato, *d. §. ſi emancipatus,* licet iniuſtæ nuptiæ erant, vt ſi filiusfam. ignominioſam fœminam in matrimonium duxerat, iuſtiſſima erat offenſæ & odij cauſa, quæ tamen à Iuſtiniano non eſt recepta. Qui vero honeſtam duxerat iniuſſu patris, neque olim potuit neque hodie poteſt ob eam cauſam exheredari. Iuſtinianus de filia tantum loquitur, inter quam & filium in nuptiis contrahendis magna differentia eſt. Filius conſenſum & auctoritatem parentis eius in cuius poteſtate eſt adhibere debet. filia minor xxv. an-

nis consensum etiam matris & propinquorum, *l. 1. l. vidua, l. in coniunctione, C. de nupt.* Filius qui vxorem duxit citra consensum patris hodie exheredari indistincte non potest. non potuit etiam olim, nisi se ad turpem fœminam applicasset: filia nubens citra consensum patris vel matris exheredari potuit, quod Patricius Græcus interpres colligit ex *l. 18. consensu l. 20. C. de inoff. test.* & ita declaratur *Nov.* 115. vt nimium morato patre in quærenda conditione, si post xxv. annum patiatur stuprum puella, vel si nubat libero homini absque consensu patris, exheredari non possit. Videtur exheredari posse si post eam ætatem nubat seruo, si post eam ætatem meretricio more viuat, si ante eam ætatem nubat absque consensu patris aut matris, certe si ante eam ætatem turpem & impudicam vitam viuere maluerit, quam oblatam à patre vel matre conditionem accipere, exheredari potest, *l. 19. C. de inoffic. testam.* idque euidenter exprimitur *Nov.* 115. De minori xxv. annis quæ nubit sine consensu patris, de maiori quæ nubit seruo, vel quæ meretricio more viuit, nihil diserte exprimitur, sed intelligitur satis. Recensentur & aliæ in ea causæ ingratitudinis, vt si filius prohibuerit parentes testamentum facere, quod est ex *l. 23. C. de inoff. test.* Quid fiet si ex hac causa filium non exheredauerint, vtpote quia postea nunquam eis contigit posse facere testamentum? Et placet filio auferri hereditatem quasi indigno, & fisco vindicari, *l. 1. D. si quis aliq. testam. proh. l. 2. C. eod. Paulus 5. Sent. tit. 12.* Si duo sint filij, vnius factum alteri non nocet, *l. 2. §. 1. D. eod.* ideoque pars tantum eius fisco vindicatur qui prohibuit, pars seruatur ei qui non prohibuit: sicut iure prisco solus sine coheredibus sacris obligatur qui solus pecuniam exigit quam defunctus permiserat ne sacris alligaretur, Cicero 2. de legibus. Si vnus sit filius, assem vindicat fiscus. Tenetur & qui prohiboit in factum actione his quorum interest. i. qui quid amiserunt ob eam rem, *l. ... §. ... D. de leg. 2.* veluti his quibus hereditatem, legatum, aut fideicommissum pater relicturus, & iis qui alioquin excluso filio, defuncto ex asse ab intestato heredes futuri erant, vt puta eiusdem vel sequentis gradus heredibus, quorum interest fiscum non vocari: & ita Iulianus recte, *... inquit, posse secundum ... aduersus eum exerceri actiones.* Puto esse actionem in simplum. Male Accursius notat esse in duplum ex *Nov.* 134. cum in ea non aduersus eum qui prohibuit testamentum fieri proponatur actio, sed aduersus præsidem, qui pecuniam extorquet ab his qui testamentum faciunt, vt eis scilicet quam extorserit in duplum reddat. Datur ergo ea dupli actio testatori. Superior non datur testatori, sed ei cuius interest interclusam alij testandi facultatem non fuisse. Male etiam Accursius putat, eum cui defunctus testamento legatum aut fideicommissum relicturus erat, habere petitionem legati aut fideicommissi aduersus fiscum: quia legati aut fideicommissi petitio non est ex imperfecta voluntate, *l. ... l. ex ea, ... qui testam. fac. pos.* aut si legati petitio est, cur non etiam hereditatis? Illud tamen recte, eis quibus legatum aut fideicommissum relictum est testamento, quod testator mutare prohibitus est, fiscum teneri, *l. 2. §. vlt. D. si quis aliq. test. prob. l. 3. §. vlt. D. ad Trebel.* Est & alia causa exheredationis, si filius arenarius aut mimus fuerit, nisi & pater ipse eiusdem conditionis sit, ex *l. in arenam. C. de inoffic. testam.* Denegatur filio arenario in ea lege querela inoffic. testamenti. Denegatur & bon. possessio Vnde liberi, quæ ordinat litem de inofficioso. male Accursius contra tab. nam hæc exhere-

A dato non datur. Item si filius vel filia furiosi parentis curam nullam habuerit, postea sanitate recepta iure exheredabitur: vel si in ipso furore decesserit intestatus, aut non mutato testamento quod ante furorem fecerat, in quo filium vel extraneum heredem scripserat, qui postea testatorem furore correptum non procurauit, heredi legitimo vel testamentario aufertur hereditas quasi indigno, & non fisco, sed extraneo applicatur, si quis sit pietate motus testato nec quicquam conuentis admonitisque liberis vel aliis heredibus, furiosi eius procurationem susceperit. De furioso Iustinianus loquitur, sed constat etiam generaliter ei qui ægrotum non curat

B hereditatem auferri quasi indigno, *l. 3. D. de his quæ vt ind.* & ex eadem causa dominium serui amitti & ius patronatus, *l. 1. §. sed scimus. C. de lat. lib. tol.* & generaliter in libris βασιλικῶν scriptum est, filium qui ægrotum, inopem, imbecillum patrem non curat, alit, defendit, ob hanc causam iure exheredari. quo exemplo comprobari potest non esse hanc causarum enumerationem restrictius accipiendam. Eiusdem conditionis sunt liberi, qui parentem non redimunt ab hostibus. nam parente postliminio reuerso exheredari iuste ob eam causam possunt: vel si parens apud hostes decesserit, hereditas liberis, imo generaliter legitimis omnibus vel testamentariis heredibus, si forte ante captiuitatem testamentum fecerit, quod le-

C ge Cornelia confirmatur eo moriente apud hostes: his, inquam, omnibus si negligentiores fuerint in redimendo captiuo hereditas aufertur quasi indignis. & hoc etiã casu non fisco, sed ecclesiæ applicatur, ea conditione vt quidquid ex hereditate peruenerit in redemptionem captiuorum insumatur. Ignoscitur ætati eius qui redemptionem non procurauit, id est nondum exhephebis. Exhephebi autem possunt ob eam causam etiam prædia sua pignori obligare, licet minores sint annorũ xxv. Oratione Seueri excipitur tantum æris alieni causa, sed ex hac *Nov.* quam tractamus addenda est causa redemptionis, nec exigendom decretum. Possunt etiam prædia captiui propria pignori obligare, licet eorum domini nondum sint. Sequitur etiam exheredationis causa, si filij sunt heretici. Et generaliter hæretici non

D succedunt patri ab intestato vel ex testamento, *l. Cognonimus, C. de heret. Nov.* 118. *in fi.* non succedunt etiam agnatis vel cognatis, & his deficientibus vel exclusis, si defunctus plebeius fuerit, fiscus vocatur: si clericus fuerit, ecclesia intra annum, post annum fiscus. Quod si quidam sint filij orthodoxi, quidam hæretici, orthodoxi soli patri succedunt: resipiscentibus tamen fratribus restituunt portionem suam sine fructibus medij temporis, nullaque administrationis ratione reddita. Ceteræ causæ exheredandorum liberorum vel parentum sunt notissimæ. Causæ summouendorum fratrum referuntur in *Nov.* 22. His vero causis enumeratis Iust. constituit noue, vt nisi vna harum exheredationi adscribatur, & adscripta probetur ab herede exhe-

E redato detur querela, & vt per querelam (quod etiam nouum est) infirmetur tantum institutio, cetera valeant, veluti legata, fideicommissa, tutelæ, libertates, tabulæ pupillares. cui simile est decretum Adriani certa in specie, de qua *l. cum mater. D. de inoff. test.* & hoc est quod Irnerius ait, Ex causa exheredationis vel præteritionis irritum esse testamentum quantum ad institutiones, cetera firma manere: vbi præteritionem incunctanter accipere debemus pro ea quæ pro exheredatione habetur. nam filio præterito à patre, nec libertates nec legata valent.

Sequitur secunda pars huius Nouellæ, de successione & capacitate filiorum naturalium & concubinarum, an capere possint ex bonis patris vel matris testamenti

vel donationis iure vel ab inteſtato. Olim concubinæ licebat donare in infinitum, *l. donationes, D. de donat. l. 5. §. Diuus, D. de don. inter vir. & vxor.* poterat & ſolidum capere ex teſtamento, *l. cum tab. §. 1. de his quæ vt ind. auf.* Potuit etiam filius naturalis, & poteſt etiam hodie à matre heres inſtitui ex aſſe: quin & exheredatus habet querelam, ſicut ſpurius, *l. ſi inſpecta. §. 1. D. de inoff. teſt.* Patri quoque ex teſtamento olim heres eſſe potuit in aſſem, ſicut extraneus quilibet. Hodie neque concubina, neque filius naturalis in bonis contubernalis aut patris aſſis capacitatem habent. Nam ex Conſtitutionibus exiſtentibus iuſtis liberis vel patre aut matre, naturales liberi vnciam tantum ex teſtamento vel inter viuos capere poſſunt vna cum matre, mater ſola ſemunciam illis non exiſtentibus, quadrantem vna cum matre, ſoli filij (vt arbitror) vnciam integram quadrantémve integrum, *l. 1. C. Th. de nat. filiis*, de qua fit mentio *Nou* 89. *l. 2. C. eod. tit.* quem Conſtitutionum modum auxit primum ita Iuſtinianus, vt non exiſtentibus liberis vel patre aut matre, naturales liberi ſemiſſem ex teſtamento vel inter viuos capere poſſint vna cum matre, *l. humanitas. C. de nat. lib.* deinde vt aſſem, *Nou.* 89. Exiſtentibus patre aut matre, deducta portione eis debita, reliquum capere poſſunt ex *Nou.* 89. ex qua recte Irnerius ad *l. 2. C. de nat. lib.* Nunc ſoli liberi naturales & legitimi ad hunc modum coarctant, non etiam mater. nam exiſtentibus liberis iuſtis vnciam tantummodo capere poſſunt vna cum matre. Datus quoque liberis naturalibus teſtamento tutor vel curator, confirmatur, & poteſt etiam eorum tutelam gerere mater, *l. vlt. C. de conf. tut. l. vlt. C. quan. mul. tut. off. fun. poſ. Nou.* 22. An autem ab inteſtato filij naturales heredes ſint patri, videamus. Matri conſtat eſſe heredes vna cum iuſtis liberis ex S.C. ſicut ſpurios, *l. pen C. ad S.C. Orf.* ergo & auiæ maternæ, *l. Modeſtinus, D. vnde cog §. 1. Inſt. de S.C. Orf.* & fratribus ex matre eadem, quaſi cognatos, *l. 2. & 4. D. eod.* Patri olim non ſuccedebat ab inteſtato. Patri etiam hodie non ſuccedunt exiſtentibus iuſtis liberis vel iuſta vxore, quæ etſi non veniat ad ſucceſſionem mariti, obſtat tamen filiis naturalibus: verumtamen alendi ſunt viri boni arbitratu. Et non exiſtentibus liberis iuſtis vel vxore iuſta, non ſuccedunt niſi in ſextantē vel ſoli vel vna cum matre diuidendum in capita, vt ſi ſint tres & mater, ſinguli habeant ſemunciam ex hac *Nouella &* 89. Videtur ergo & his exheredatis competere querela, non relicta ſextantis tertia parte. Nepotes autem ceterique liberi naturales, auo vel proauo nullo modo ab inteſtato ſuccedunt, *l. vlt. C. de nat. lib.* Sed neque fratribus ex eodem patre ceteriſque cognatis per patrem conſanguinitatis vel agnationis iure. At ex teſtamento etiam in aſſem auis ſuccedere poſſunt, non exiſtentibus iuſtis liberis, exiſtentibus in vnciam tantum, *d. l. vlt.* Eodem autem modo pater & mater filio naturali ab inteſtato ſuccedunt quo & illis filius naturalis. Mater igitur in aſſem, *l. 2. D. ad Tertyl.* Pater in ſextantem, ſi filius naturalis iuſtos liberos non reliquerit: in nihilum ſi reliquerit, qui tamen naturali auo inopia laboranti alimenta ſuppeditabunt, *Nou.* 89. Spuriis filiis nihil horum quæ diximus datur in patris ſucceſſione legitima. Spurij ſunt qui ex inceſto vel ſtupro vel adulterio progeniti ſunt: naturales qui ex concubinatu. Vnam concubinam habere licet, non plures: vxorem enim imitatur, & in antiquis inſcriptionibus appellatur Viceconiunx. Plures ſi ſint, ſcorta potius ſunt quam concubinæ: & liberi ſpurij, non naturales. Matri autem ſpurij quales quales ſint, ſane tam ex teſtamento quam ab inteſtato ſuccedunt, niſi illuſtris ſit fœmina, quæ iuſtos liberos habeat, *l. pen.*

A *C. ad S.C. Orf.* & multo magis naturales, imo & hi etiam illuſtri ſimul cum iuſtis. Illuſtrem quoque matrem ſpurio non ſuccedere Accur. putat in *l. 2 §. 1 D. ad Tertyl.* forſitan male. nam *l. penult.* de hereditate matris loquitur, non de hereditate ſpurij, filij, de S.C. Orfitiano, non de S.C. Tertylliano. Sed æqualitatis ratio opinionem Accurſij valde confirmat, & quod ſoleant iura ſucceſſionum eſſe reciproca. Si non poſſim tibi ſuccedere mater, cur tu poſſis mihi? Quæritur cur ſpurij & nothi matri ſuccedant ab inteſtato, non patri. In ſpuriis ratio euidens eſt, quia nullum patrem habere intelliguntur, *§. vulgo, Inſtit. de ſucc. cog.* & eleganter à Seneca dicuntur *publici pueri*, in

B Controuerſiis. Mater ſemper eſt certa. Æquum igitur eſt vt quod iuſti liberi vtrique parenti debent, id omne à liberis qui ſunt ſine patre transfundatur in matrem. Synesius Euoptio: *ἴσον ἀμφοτέροις παρὰ τῶν γονέων ὀφείλεται, τοῦτο τοῖς οὐκ ἔχουσι πατέρα εἰς τὰς μητέρας.* In nothis ſiue naturalibus, propterea quod concubina vxorem legitimam imitatur, non idem omnino dici poteſt incertum eſſe patrem. Certus proprie eſt quem nuptiæ demonſtrant, *l. 5. D. de in ius voc.* certus quodammodo eſt is quem concubinatus demonſtrat. Concubinatus non eſt coniunctio iuſta vt matrimonium: concubina non eſt iuſta vxor. Ex concubinatu nati liberi non ſunt iuſti, & in poteſtate patris. Denique eſt in concubinatu vitium aliquod, &

C liberi ex eo ſuſcepti degeneres ſunt, *l. vlt. C. de nat. lib. & Theod. Nou. 1. de bon. decur* Solinus in Æthiopia. ea propter inter omnes populos degeneres habetur, id eſt, nothi & obliqui. Statius, *Obliquumq; à patre genus:* vbi Lactantius, *Quia fuerat*, inquit, *patris mei nothus.* Obliquum ergo dicit ex concubina progenitum: vt Lucanus, *-obliquum maculat qui ſanguine regnum.* Baſtardi vulgo à Germanico *Boes art.* i. degeneris ingenij. Et ideo pater non omnino certus eſt, quaſi tamen quodammodo certus eſt: qua de cauſa ei etiam omnino ab inteſtato non ſucceditur, & ex teſtamento eius liberi non ſemper ſolidum accipiunt.

Tertia pars huius *Nou.* eſt de collatione bonorum. Iure veteri & nouo ab inteſtato collationi locus eſt, vt ſi filius emancipatus præteritus teſtamento patris petat

D bonorum poſſeſſionem contra tabulas, fratribus qui erant in poteſtate patris præteritis vel inſtitutis, ac ſimiliter petentibus bonorum poſſeſſionem contra tabulas, vel etiam miſcentibus ſe, conferre debet bona propria, quæ patri quæſiiſſet ſi manſiſſet in poteſtate, & non tantum fratribus, ſed etiam nepotibus ex ſe natis in familia aui retentis: idemque erit ſi omnes veniant ab inteſtato per bonorum poſſeſſionem Vnde liberi, vel per querelam reſciſſo teſtamento quaſi inofficioſo. Filius ſi non fuiſſet emancipatus, quæſiiſſet olim patri tam aduentitia quam profectitia & aduentitiorum vſumfructum. Ergo emancipatos ſuis hodie confert bona profectitia tantum & aduentitiorum vſumfructum, *l. vlt. C. de collat.* Rurſus hodie bona

E profectitia non tantum emancipati ſuis conferunt, ſed & ſui emancipatis, & ſui ſuis, & emancipati emancipatis dotem & donationem propter nuptias profectitiam conferunt, *l. vt liberis. l. illam, l. pen. C. de collat.* Ex teſtamento autem iure veteri non eſt collationi locus. nam fratres coheredes teſtamento ſcripti nihil inter ſe conferunt, *l. 1. & 7. C. de collat. l. vlt. C. com. vtriuſque iud.* nihil etiam conferunt fratres præteriti inſtitutis venientes ex iudicio defuncti, *l. 1 §. vel maxime, D. de collat.* nihil inſtituti præteritis, niſi commiſſo edicto & petita bon. poſſ. contra tab. aucta fuerit eorum portio, *l. 3. D. de collat. dot.* & generaliter niſi collationem fieri teſtator præceperit, *d. l. 1. & 7. l. pen. D. de col. dot.* Iure nouo. i. ex hac Nouella

etiam instituti conferunt dotem & donationem propter nuptias vel donationem simplicem, nisi id nolle se declarauerit testator. nam & ab intestato non est collatio nolente eo de cuius successione agitur, *l. ex parte §. intestato, D fam. erc.* De collatione donationis simplicis scripsi Obs. 111. cap. 30.

Quarta pars est de diuisione boborum à patre facta inter liberos. Plus potest vltima voluntas defuncti inter liberos quam inter extraneos. Inter liberos testamentum imperfectum fit non inutiliter, *Nou.* 107. inter liberos fit diuisio matrimonij recte quacunque scriptura, licet neque testamenti neque codicillorum iure censeatur, & quacunque nuncupatione volontatis, *l. parentibus, C. de ineff. test.* & eam sequitur iudex familiæ erciscundæ *l. filij, l. cognatione, l. vlt. C. famil. erc. l. si filia §. si pater, l ex parte §. intestato, C. eod.* Sed ex hac Nouella ita demum valet seruaturque diuisio bonorum per scripturã facta inter liberos citra formam testamenti aut codicillorum, si ei subscripserint filij omnes vel pater: alioquin ex æquo inter se hereditatem filij ab intestato partientur. Olim quodlibet indicium voluntatis paternæ (vt dixi) & qualiacunque verba sufficiebant, & scriptura qualiscunque, vt in donatiooe ex Constit. D. Pij.

Quinta pars est de inficiatorum & abiuratorum pœna. Multæ simplariæ actiones duplantur inficiatione, vt legis Aquiliæ, & ex testamento legatorum nomine quæ per damnationem relicta sunt, & hodie piorum legatorum oomine, & actio ex empto de modo agri & iudicati & interdum depositi, & actio ex contractu habito cum argentariis sine scriptura, edicto septimo. His adjungit hac *Nou.* Iustinianus actionem, Si certum petetur de syngraphis. Nam si debitor neget se scripsisse, vel si opponat exceptionem non numeratæ pecuniæ, & probetur iodici scripsisse vel accepisse, damnatur io duplum: quod congruit cum *l. 1. C. Th. de vsur. rei iud.* & nouissimo edicti regis nostri comprobatur. Datur venia pœnitenti & bonam fidem agnosceuti, licet initio litis ad inficias ierit, ita tamen vt sumptus litis præstet quos actor iureiurando taxauerit, nisi id forte iudex moderetur, *l. sancimus, C. de iudic.* cui solet opponi Nou. 82. quæ iudicem sequi omnino vult iusiorandum actoris. Hoc si prius iussit iudex ad certum modum iurari, & iuratum sit, *l. si quando, C. vnde vi*, non si ipse actor suo arbitratu ioratus modum sumptuum edixerit. hoc enim moderari iudex potest. Est & alia inficiatoris pœna, ne pluribus defensionibus vtatur contra regulam iuris: nam qui inficiatus est semel, & conuictus, postea non auditor solutionem allegans: quin & si verum sit soluisse eum, iterum soluere cogitur. nec potest aptior poni species ad hæc verba *l. 43. D. de regulis iuris.* Nisi lex impedit. quam ob rem & ea sola Harmenopulus vtitur, & ante hanc Nouellam fuisse etiam idem veteri quadã l. siue Constitutione cautum Iustinianus narrat. Pœna dupli constituitur etiam in actorem qui apocham. i. professionem solutæ peconiæ falso negat à se conscriptam. nam & summam apocha comprehensam debito reputare cogitur, & alterum tantum præstare. Pœnitenti parcitur, vt in aliis plerisque causis, *l. quamuis, C. de in ius voc. l. de ætate §. vlt. D. de inter. in iure fac. l. 4. l. si quis libellos, C. de appel. Nou.* 12. Et hæc de actione Si certum petetur. In actione in rem alia est inficiatoris pœna, vt possessor si conuentus rei vindicatione negauit rem esse actoris, postea conuictus alleget pignoris vel emphyteuseos vel superficij causam, vel quam aliam defensionem, non audiatur: transferendam esse in actorem, deinde agendum hypothecaria aut vectigali aut superficiaria actione. Et sic pœnæ causa transfertur possessio eodem iudicio in specie *l. vlt. C. de rei vind.* & in specie *l. de bonis, §. vlt. D. de Carb. edict. l. 2. §. vlt. D. de collat. l. 2. C. vti possid. l. postquam §. Imp. D. vt legat. nom. cau.* Erat etiam olim actio de duplis fructibus ex xij. Tab. quam tacite Iustinianus tollit, dum superiorem pœnam in actionibus in rem existimat sufficere.

Sexta pars est de naturalibus, quemadmodum per nuptias sui & legitimi fiant, quam exposuimus *Nou.* 12.

NOVELLA XIX.

De filiis ante dotalia instrumenta natis.

HÆc Nouella est de filiis naturalibus, vt postrema pars superioris, & hoc tantum quod per se intelligi poterat rei magis dilocidandæ causa declarat, *l. nuper & l. cum quis, C. de nat. lib.* & *Nouel.* 12. §. *vlt.* etiam ad præterita pertinere, quod etiam exposuimus *Nouel.* 12.

NOVELLA XX.

De his qui in causis appellationum, apparitorum officio funguntur.

EX Nouel. 23. quæ hanc tempore præcedit, nata est quæstio huius. A clarissimis iudicibus si lis excedat x. libras auri appellatur ad præf. prætorio Orientis solum, & ideo obsequuntur ei in ea lite soli præfectiani. Ab spectabilibus appellatur ad præf. prætorio & quæstorem: & ideo tam memoriales quam præfectiani in ea lite apparitorum officio funguntur. Plerique à Iustiniano ex clarissimis facti sunt spectabiles, *Nou.* 24. 25. 26. & sequentibus vsque ad 31. & *Nou.* 102. 103. Cum ab eis clarissimis appellabatur ad præf. prætorio Orientis ius actorum soli præfectiani sibi vindicabant: nunc spectabilium honore auctis eisdem, & in causis appellationum manantibus ab eisdem, præfecto prætorio adiuncto quæstore sacri palatij, in societatem apparitionis & actorum venire etiam volunt memoriales siue epistolares & libellenses: quod hæc Nouella vetat. volt enim ea in re veterem morem obseruari: solos igitur apparere præfectianos. ceterũ appellationib⁹ porrectis à comite Orientis ad præf. præt. & quęstorẽ, præfectianos & memoriales vel epistolares apparitorum officio fungi promiscue tam in causis introducendis, actis excipiendis, scribendis, edendis, quã in exequendo iudicato, non obseruata diuisione *l. præcipimus, §. in his autem, C. de appellat.* In appellationibus tamen porrectis à patronis causarum delegatis à principe, ad præfectum prætorio & quæstorem, seruari d. *l. præcipimus, §. hinc saluberrima*, vt soli libellenses appareant. In vulgari titulo huius Nouellæ malim *ἐν τοῖς σακροῖς*. vt intelligatur, in sacris iudiciis appellationum. Sacra iudicia appellationum sunt quæ in consistorio ab ipso principe per consultationem disceptantur adhibitis proceribus palatij & senatoribus, *l. 2. C. de legibus. Nou.* 62. & huios generis erant appellationes non tantum ab spectabilibus, sed etiam à clarissimis iudicibus: uam & à præfecto annonæ appellabatur princeps, *l. vlt. D. quod cum eo qui in alt. potest.* Sed cum non posset audiendis omnibus appellationum causis sufficere princeps, placuit consultationum & sacrorum iudiciorum loco haberi, si appel-

latetur ab ſpectabilibus iudicibus, iudicium præfecti prætorio & quæſtoris, *d. leg. præcipimus.* & in hac ſignificatione ſacra iudicia dicuntur in hac Nouella, quæ & ſpeciem principalis iudicij retinuiſſe dicitur ſæpius, propterea quod perinde ac ſi præſente principe eiſdem verbis, eodem ordine, forma & obſeruatione peragebantur eadem, & idem erat in eis exercendis indumentorum & calciamentorum vſus, quod tamen ſuſtulit *Nou.* 126 Ἠδη μὲν ἤδη ἐπιμεμνήμεθα νόμου] Non intelligit *l. vlt. C. de temp. appel.* vt Accurſius opinatur, ſed *Nou.* 23; quæ ſcripta eſt Triboniano illuſtri magiſtro officiorum & quæſtori ſacri palatij. ſic eſt reſtituenda inſcriptio *Nou* 23. Eadem ſcripta fuit etiam ad Ioannem præf. prætorio Orientis, ad quem hæc mittitur, ſicut retro & hanc miſſam opinor ad Tribonianum quæſtorem. Et vero par erat ad vtrumque mitti, cum ſit vtraque de cauſis poſitis in cognitione vtriuſque. καὶ παρὰ τῷ ἐνδοξοτάτου ἡμῶν κοιαίστωρ] Vt igitur præf. prætorio adiungitur quæſtor, æquum eſſe videbatur vt & præfectianis adiungerentur memoriales. Præfectiani parent præf. prætorio, memoriales quæſtori. Eorum enim obſequio rem quæſtoriam geri ait *l. vlt. C. de prox. sac. ſ.* Militantes in ſacris ſcriniis memoriæ, libellorum, epiſtolarum, generali nomine memoriales appellantur, & ſunt adiutores potius quam officiales *l.* 13. *C. eod. tit* licet *Nou.* 23. officiales dicantur improprie. Notitia Romani imperij. Quæſtor, inquit, officium non habet, ſed adiutores de ſcriniis quos voluerit. Κόμης τῶν οἰκιῶν] Docui legendum eſſe τῶν οἰκιῶν Obſ. 8. c. 42. Ορδιναρίων ἐμβόλων] Latinam & Græcam appellationem poſuit, qua ſignificatur minima dignitas: ea eſt clariſſimatus, media ſpectabilitas: maior illuſtratus, *Nou.* 7. 23. 102. Ordinarius ergo iudex. 1. clariſſimus, vt puta præſes, corrector, conſularis, etiam Syneſio in Epiſtolis, oppoſito ei comite militari, vt ordinarius miles Feſto, id eſt manipolaris. nam & hic eſt infimus militiæ gradus, *l.* 1. *C. ad leg. Iul. rep* Vopiſcus in Bonoſo: *Milites primum inter ordinarios, deinde inter equites.* κατὰ φύσιν τῆς οἰκείας ἀρχῆς] Ex iudicij qualitate *l. pen. C. de appel.* ex ordine vel ex iuriſdictione propria, *l. à proconſulibus, l. iubemus, C. eod.*

NOVELLA XXI.

De Armenis.

DAmnat mores Armeniorum fœminas excludentes ſucceſſione parentum, liberorum, cognatorum ab inteſtato. nec mirum, cum & Romanorum damnarit legem Voconiam. Damnauerat iam ante eoſdē edicto 3. ſed edicto hoc ius valere præcepit ea initio ſui imperij, hac Nou. quæ tempore poſterior eſt ex imperij ſui anno octauo. Iulianus expoſuit ſententiam edicti, non huius Nouellæ. Damnat etiam mores Armeniorum puellas collocantes ſine dote, & accipientes à marito, quales fuiſſe etiam Germanorum Cor. Tacitus ſcribit, & ſuperiores quoque de excludendis hereditate fœminis, Saliorum, Anglorum, Thuringorum fuere.

NOVELLA XXII.

De ſolutione nuptiarum, & de ſecundis nuptiis.

HOc primum Iuſtinianus ait, ſe legem ferre in futurum non in præteritum: quæ vulgaris eſt differentia legis à iudice. Iudex enim ſtatuit de præteritis, lex de futuris: quædam tamen leges ad præterita trahuntur. Deinde hac lege potiorem præmonet eſſe voluntatem defuncti, vt ecce, vſusfructus bonorum legatus vxori, non amittitur propter ſecundas nuptias, niſi id cauerit teſtator. Ab eo cui adſcripta eſt conditio viduitatis, exigitur cautio Mutiana, niſi aliud cauerit teſtator. Tum declarat nuptias contrahi nudo conſenſu. Quidam concubitum exigebant, *l. pen. C. de inc. nup.* quod non eſt receptum. Alij inſtrumenta dotalia: quod etiam reprobatur. nam ſine dote ac ſine tabulis nuptialibus nuptiæ contrahi poſſunt, vt diximus *Nou.* 18. Nuptias facit maritalis honor & affectio, *l. donationis, D. de donat.* plenus honor, *l. cum tabulis* §. 1. *D. de his quib. vt ind.* quo ſolo ſecernitur concubina ab vxore, *l. item legato* §. *pen. D. de leg.* 3. Honor eſt in ipſa appellatione, *Nou.* 74. Vxor, materfamilias, domina, nomina ſunt dignitatis: Concubina quaſi nomen eſt voluptatis. Exiguntur tamen tabulæ nuptiales, vt per nuptias filij naturales ſui & legitimi fiant, *Nou.* 12. 18. Exigebantur & in nuptiis contractis inter impares honeſtate perſonas, vt ſi Senator ſcenicam duceret ex reſcripto principis, *l. ſi donationum, l. Imp. C. de nup.* Hodie exiguntur nuptialia inſtrumenta ſi illuſtres viri vxorem ducant: (poſſunt autem etiam ſine reſcripto quamlibet ducere) in ceterorum nuptiis non exiguntur inſtrumenta dotalia, ſed teſtatio ſufficit, quæ fiat apud defenſorem eccleſiæ tabulis conſignatis defenſoris & teſtium ſubſcriptione, quæ tamen tenuioribus remittitur & agricolis & gregariis militibus, & his qui nuptias iureiurando adfirmant palam in æde ſacra, vel tactis diuinis ſcripturis, *Nou.* 17. quod ita emendat *Nou.* 117. vt illuſtres quidem viri non contrahant nuptias ſine dotalibus inſtrumentis: exceptis illuſtribus barbaris Romano imperio ſubiectis, propter eorum ſimplicitatem, vt Iulianus ait. hi & ceteri omnes vt eas contrahant conſenſu ſolo, ſine dote aut donatione propter nuptias ſi velint, & ſine teſtatione vel iureiurando. Regulariter ergo nuptiæ ſolo conſenſu contrahuntur. An vero & nudo conſenſu diſtrahuntur? Ita fuit ius olim, *l. ſi conſtante, C. de repud.* Sed tollitur Iuſtiniani *Nou.* 117. & reducitur Iuſtini *Nou.* 140. idque eſt, vt Iuſtinus ait, bona gratia matrimonium dirimere, id eſt dulciter, ſine querela, & ſine libello repudij, Plutarchus μετ᾽ εὐφημίας: & ſic quod Anaſtaſius communem conſenſum vocat in *d. l. ſi conſtante*, Iuſtinianus appellat bonam gratiam, *l.* 1. §. *vlt. C. de rei vx. act. Nou.* 98. atque ita vel bona gratia diſſoluitur matrimonium ſine cauſa & ratione vlla, quod fieri Iuſtinianus vetuit *Nou.* 117. vel ex certa cauſa veluti ob ſterilitatem, *l. & ideo, D. de don. inter vir. & vx.* & hoc Iuſtinianus permittit ceteris ea cauſis. Vt repudij certæ ſunt cauſæ, ita & bonæ gratiæ: nec enim paſſim temere diſſolui matrimonia poſſunt. id lex Auſonia vetat, vt Palladas ait 2. Epigr. Οὐ δύναμαι δ᾽ ἀλόχου τῆς ἀνδρομάχης ἀναχωρεῖν. εἴργει χάρτης γὰρ καὶ νόμος αὐσόνιος. Cauſa repudij olim hæc fuit debilitas mariti qui ab initio matrimonij biennio integro, nihil potuit cū vxore, *l. pen. C. de repud.* hodie cauſa eſt bonæ gratiæ etiā ſine repudio, vt Iulianus ait in hac No. & triennij oſcitatio exigitur, atq; ita ſoluto matrimonio ſine vlla

deminutione dos vxori restituitur, donatio propter nuptias penes maritum remanet. An & propter sterilitatem vxoris matrimonium dissoluatur bona gratia, Iustinianus non definit. Constat tamen olim & hanc dissidij causam idoneam fuisse, *l. vtaticus in fin. D. de don. inter vir. & vxor.* & fuisse Sp. Carbilio, Cor. Sullæ & aliis pletisque. Huic adijcit Iustinianus monachismum, & comparat monachismum morti, atque ideo quod pacti sunt coniuges in casum mortis, trahit etiam ad casum monachismi, vt *Nou. 5. l. vlt. §. nam & mariti, C. de episc. & cler.* in qua quod ait, *Anteriore lege*, legem Græcam intelligit, quæ in eo titulo desideratur, in qua aperte definit vt viro eligente solitariam vitam reddatur mulieri dos, & ex donatione propter nuptias lucrum quod sibi pacta est in casum mortis mariti: muliere autem eandem vitam eligente, vt maritus retineat donationem propter nuptias, & ex dote lucrum de quo conuenit in casum mortis, non de quo conuenit in casum repudij. nam hæc coniugij dissolutio fit sine repudio, *Nou. 125.* Quod si vterque solitariam vitam elegerit, sine vlla deminutione mulieri dos redditur, vir retinet donationem propter nuptias; idemque seruatur si voto studioque castitatis & continentiæ separentur. Sed quid si per causam continentiæ soluto matrimonio, postea tamen secundum contrahant, vel polluant se stupro. Pœna huic peccato imponitur *Nou. 117.* Tertia causa propter quam bona gratia dissoluitur matrimonium est captiuitas & patientia quinquennij. Secundum ius veteris matrimonium captiuitate dirimitur, vt alia seruitute, *l. 1. D. de diuort. l. si ab hostibus, l. si quis, D. solut. matr. l. in bello §. medio. D. de cap. & postl.* nec postliminio redintegratur, consensu nouo redintegratur, & pœnis dissidij tenetur qui dissentit sine causa probabili, *l. 8. l. cum duc, in fi. D. eod.* Iulianus excipit matrimonium contractum cum liberta. hoc enim captiuitate patroni non dirimi, *l. eo iure, §. vlt. D. de rit. nupt.* Ex Nouella Iustiniani matrimonium captiuitate non soluitur statim, & qui quæve mansit in ciuitate connubium non habet. i. ius secundi matrimonij, quamdiu certum est superesse captiuum, nisi velit mulier multari dote, vir donatione propter nuptias. Sed si incertum hoc sit, satis est eum expectari quinquennio, post quinquennium secundæ nuptiæ impunitæ sunt, quasi bona gratia solutis primis. Hæc eadem huius Nou. sententia est in *l. vxores, D. de diuort.* Sed, vt memini iamdiu scribere me in notis Institutionum, stilus probat Triboniani eam esse, non Iuliani. Iulianus initio scripserat de libertabus tantum, *d. l. eo iure, §. vlt.* Ex mente Iustiniani id traducitur ad omnes vxores. Et quod ait, *Temere*, id est, quod in hac Nouella ὡς ἐσημήναμεν. Deinde quod subijcitur, *Et generaliter definiendum est*, &c. definitio est huius Nouellæ, quam sumpsisse videtur (vt ipse notat) ex anteriorum quorumdam Imperatorum Constitutione: nam παρὰ τῶν πρὸ ἡμῶν, non est à præcedentibus iuriscoosultis, sed à præcedentibus Imperatoribus. Vnde & in *l. 8. D. de cap. & postl* hæc verba. *Post constitutum tempus*, Triboniani esse adfirmo. Id non est omittendum, huic Constitutioni Iustiniani derogasse Leonem *Nou. 33.* in eo quod connubio destricte interdicit ei qui in ciuitate mansit, altero hostium potito, donec certum de morte eius nuntium acceperit. Solui secundas nuptias reuerso captiuo, vel lege Iulia de adulteriis accusari posse eam quæ interim nupsit alteri, nec sufficere pœnas iniusti dissidij. Idemque vult in captiuis seruari quod de militibus qui sunt in expeditione constitutum est, *Nou 117.* Dirimebatur olim bona gratia matrimonium ob militiam *l. vel sensibilitatem, D. de don. int. vir. & vxor.* quod adhibita di-

A stinctione Constantinus diuisit in hunc modom, vt quadriennio integro si nullum à marito qui agit in militia nuntium mulier acceperit, publice contestatione habita, & nuntiata duci sub quo maritus militat, impune nubat alteri, *l. vxor, C. de repud. Si nullum.* inquit, *sospitatis eius potuit habere indicium*, legendum, *indicium*, quod σύμβολον in hac Nouella. Idem error in *l. 2. C. vt in poss. leg.* in qua legendum, *indicio*, vt in *l. auia, §. vlt. D. de cond. & demonst.* Idem in *l. cogitatione, C. famil. ercisc.* vt probat *l. vlt. eodem tit.* Idem in *l. liber, C. de postli. & red. ab host.* Hac autem Nouella pro quadriennio præstituitur decennium: sed hoc recantat mox *Nou. 117.* quam probat Leo, & secundum eam idem in captiuis constituit & militibus, vt B nec si diu expectarit nubat ante mulier quam certior facta fuerit mortis mariti, & de milite etiam ex depositione ducis sub quo militabat, & morte mariti comperta vt adhuc vacet anno. Multatur dux qui de morte mariti acta falsa ediderit, & mulier quæ testimonio ducis vel tribuni decepta nupserit alteri, à priori viro repeti potest. Quæ secus nubit, rea est adulterij. & idem hoc constituitur non tantum de militibus, sed & de fœderatis & scholaribus, quæ sunt alia militum genera. Scholares sub primiceriis scholarum, milites sub magistris militum vel ducibus vel tribunis, fœderati sub optionibus siue phylarchis, vt docui *l. 7. C. de exact. trib.* Iulianus in *Nou. 117.* quæ illi est 108. *de ordine*, corrupte, pro, *de optione*. Idem Iulianus peri- C te Nouel. 102. phylarchum, ducem Sarracenorum interpretatur, quod ex fœderatis Romano nomini fuisse constat. Sex. Ruffus: *Phylarchi Sarracenorum in Osroene cessere superati.* Iornandes: *In Osroene Sarracenorum phylarchi deuicti Romanis se dediderunt.* Sed pergamus ad reliqua. *L. 1. D. de diuort.* matrimonium dirimi ait captiuitate vel alia contingente seruitute alterutrius eorum. An igitur damnatione in metallom? Sic sane iure veteri. nam damnatio in metallum maxima capitis deminutio est. Ex *hac Nouel.* damnatione in metallum media non maxima capitis deminutio est. Et consequenter deportatione non soluitur matrimonium. quod & olim obtinuit, quia deportatio non fuit maxima capitis deminutio, *l. 5. C. de* D *repud. l. res vxoris, C. de don. inter vir. & vxor. l. 14. D. eod. l. 5. D. de bon. damnat.* Imo deportatio, siue aquæ & ignis interdictio, maxima capitis deminutio est *l. pen. D. de ext. cog. l. 4. §. vlt D. de grad. & adf.* & deportatione soluitur matrimonium, *l. si quis sic stipuletur, D. solu. matr.* Vtrumque ἀναπόφαντον auctor proponit, sed in media salebra est, conciliandi rationem nescit. Verius est, eos qui deportantur vel quibus aqua & igni interdicitur, nec ciues nec liberos manere iure Quiritium, nuptias non manere iure Quiritium, liberos manere, nuptias manere iure gentium. Et ius gentium in nuptiis potissimum spectari, *l. adoptiuus, §. 1. D. de rit. nupt.* Seruitute matrimonium solui constat bona gratia, vt si libertus vel filius liberti ingratus in seruitutem redigatur, mariti nomen amit- E tit: Notandum quod ait de filio liberti. sic enim confirmat *l. vlt. C. de libert. & eor. lib. l. 2. C. de in ius voc.* nam & filius liberti patrono paterno acceptam ferre ingenuitatem debet. Vt autem de monachismo diximus supra, ita seruitute soluto matrimonio, locus est pactionibus in causam mortis. His addit, inter seruos vel cum seruo aut serua non esse connubium, non dotem, non donationem propter nuptias. Contubernium cum eis est, non connubium *l. 3. C. de inc. nup.* Si tamen sciente aut dissimulante domino seruus vel ancilla liberæ personæ matrimonio se coniunxerit, iustum est matrimonium, quasi contractum inter ingenuos: nam seruus tacito iure ingenuus fit, adeo vt nec

iuti patronatus obſtriogatur: idemque eſt ſi ſeruum dominus ægrotantem dereliquerit: nam & hic liber fit: quod etiam veteres probarunt. Ex his intelligitur quatuor eſſe cauſas ſoluendi matrimonij bona gratia, debilitatem, monachiſmum, ſeruitutem, captiuitatem.

Nunc tractemus de repudiis. Ex aliis enim cauſis matrimonium non ſoluitur ſine repudio. Repudium mittitur per nuotium aut per libellum coniugi datum miſſumve ad domom eius, *l. 6. C. de repud.* & concipitur certis formalibuſque verbis ex XII. Tab. ſicut & Iudæos narratur habere certam formulam repudij, à qua qui recedat, repudiando nihil agat. Molieri in ipſo repudio claues adimuntur, vel ab ea deponuntur. Cicero Philipp. Claues ademit, exegit. quem imitatus: Ambroſ. ep. 65. *Mulier offenſa claues remiſit, domum reuertit.* Non mittitur autem repudium niſi meritis ex cauſis: alioquin iniuſti repudij actio eſt, pœnalis actio. In *l. 8. D. de capt. & poſtlim.* fit mentio pœnarum diſcidij, & pœnæ ſunt eæ: Mulier quæ abſque probabili cauſa diſcedit à marito, vel quæ diſcedendi cauſam marito præbet, dotem amittit & locra nuptialia, quę maritus ſeroat liberis communibus, & iotra quinquennium alij nubere non poteſt, *l. conſenſu, C. de repud.* quod hæc *Nou. & 117.* vno tantum caſu comprobat, ſi culpa vxoris maritus repudium miſerit, altero i. ſi ipſa repudium ſine cauſa miſerit, vacat tota vita, & in monaſterium conicitur, ex *l. 1. & 2. C. Th. de repud.* etiam deportatur, & omnia ſua deponit in domo mariti vſque ad acuculam capitis, i. acum crinalem. Mulier indotata marito præſtat quadrantem booorum ſuorum æque ſeruandum liberis communibus, modo non excedat c. libras auri, *l. v. t. C. de repud.* hunc enim hac No. Iuſtinianus ait eſſe modum maximæ doti: qui fuit olim decies centenorum millium nummum, *l. cum de in rem. verſo, D. de vſuris.* Martialis.

Centena decies quæ tibi dedit dotis. Iuuenalis: *Et rita decies centena dabuntur antiquo.* Tacitus 2. Annal. *Decies ſeſtertium dote ſolaens eſt.* Vir autem qui cauſam diſſidio dedit, amittit donationem propter nuptias & dotem: vel ſi matrimonium fecerit ſine dote, quartam partem bonorum ſuorum, & mulieri eſt poſt annum cum alio connubium. Annum vocat propter incertum vteri. ſed ſi peperit, iure nubit etiam iotra annum. Viro licet ducere ſtatim aliam. quod tamen non licuit olim, *l. 1. C. Th. de repud.* Hodie communis eſt pœna viri & vxoris, vt ſi ſine cauſa repudium miſerint, in monaſterium detrudantur, *Nou.* 127. & 134. Erat olim actio de moribus pœnalis *l. de moribus, C. Th. de inceſt. nupt. l. 5. C. Th. vic. ciuil. & ag. non poſ. l. viro, D. ſol. mat. l. 1. D. de pac. dot.* in qua iudex pronuntiabat qois videretur cauſam dediſſe diſſidio, quæ non dabatur heredi vel in heredem, *l. rei iudicatæ §. vlt. D. ſol. mat. d. l. de moribus*, & ea actione ex dote exigebantor portiones quædam propter mores mulieris, propter mores mariti dos repræſentabatur cum fructibos quadriennij, reddebatur ſexto menſe à die repudij, aoctore Vlpiano. Hodie ſublata eſt actio de moribus, *l. vlt. C. de repud.* Erat in ea actione differentia inter mores grauiores, vt ſi cum alieno vltro viro probri quid feciſſet mulier, & mores leuiores (eodem Vlpiano auctore.) inter crimina & mores. *l. 2. C. Th. de repud.* Eſt & hodie quædam inter mores differentia. nam ob adulterium maritus non tantum dotem & donarionem propter noprias retinet, ſed etiam ex ceteris bonis vxoris tantum dotem capit quantum facit tertia pas doris, & aduſtera in monaſterium detruditur, nec poteſt nubere poſt quinquennium. Pari pœna coërcetur maritus ob calumniam, ſi falſo mulierem adulterij ream poſtulauerit, *Nou.*

A 117. vel etiam ob adulterium, ſi cum aliena vxore probri quid fecerit *Nou. 134.* Certæ olim non erant cauſæ repudiorum, ſed poſitæ erant in arbitrio & diſquiſitione iudicantium: hodie ſunt certæ ex vtraque parte, *l. conſenſu, & l. vlt. C. de repud.* Et pleræque olim iuſtæ, vt ſi mulier vinum bibiſſet, quæ hodie non ſunt iuſtæ. Item ſi vir impudice & luxurioſe viueret, vt ex Iuſtino exemplum Euſebius refert l. 4. cap. 17. vſurpans Latinam repudij vocem, τὸ λεγόμενον παρ' ὑμῖν ῥεπούδιον δοῦσα, quod hodie non aliter licet quã ſi cum aliena vxore fuerit, quo caſu tenetur lege Iulia, *Nou. 134.* Sed ſi cum virgine aot vidua fuerit, non tenetur lege Iulia de adulteriis, *l. 1. C. ad leg. Iul. de adult.* & Zonaras Apoſt. cap. 48. & Auguſtinus de verbis Apo-
B ſtoli ſerm. 4. quanquam ſi is forte mulierem accuſet adulterij, idem ipſa in eum referre & retorqoere crimen poſſit, *l. ſi vxor §. iudex, D. ad leg. Iul. de adult.* *Periniquum enim videtur*, inquit, *vt pudicitiam vir ab vxore exigat quam ipſe non exhibeat.* & ita Lactantius: *Exemplo continentiæ docenda vxor vt ſe caſte gerat: iniquum eſt enim vt id exigas quod præſtare ipſe non poſſis.* & Naaianxenus: πῶς οὖν σωφροσύνην μὲν ἀπαιτεῖς, οὐκ ἀντιπαρέχεις δέ; Sunt ea verba *§. iudex* ex reſcripto Imp. Antonini, auctore Aoguſtino ad Pollentium, quod tamen in eo prætermiſſum eſt, vt pleriſque aliis Pandectarum locis reſcriptorum & Conſtitutioonum verba referuntur, eo non indicato, exempli gratia his, *l. ne piſcatores, D. de incend. ruin. & nauf. l. ita autem §. vlt.*
C *D. de adm. tut. l. 6. D. ſi tab. teſt. nul. ext. l. 6. D. de cap. & poſtl. l. 3. §. non perpetua, D. de ſep. viol. l. 1. §. ſi quando, D. de mag. con.* Sed redeamus ad rem. Ex parte viri certæ ſunt cauſæ diſſidij, vt ſi cũ aliena vxore fuerit, ſi ſacrilegus, ſi plagiarios, &c. ſi ſeruilibus verberib⁹ vxorem adfecerit, *l. conſ. C. de repud.* quod motatur *No.* 117. in qua certe oõ vult ob verbera repudiũ mitti, & aliam ſtatuit pœoam huic malæ tractationi, vt tertia pars donationis propter ouptias mulieri repræſentetur. Ex parte mulieris certæ etiam ſunt cauſæ, ex quibus vna eſt iure veteri probata, non tantum ſi adulterij in hoc oatrimonio commiſſi, ſed & ſi commiſſi in priore damnetur, *l. miles §. vlt. D. de adul.* Sed eæ cauſæ repudij ad breuiorem numerum contrahuntur *Nou.* 117. Expoſitis cauſis pœniſqoe diſſidij, Iuſtinanus do-
D cet non eſſe connubium aſcriptitio cum libera moliere, etiamſi hoc ſciat conſentiatque dominus, & ideo dirimi connubium à domino poſſe. quod eſt ex *l. vlt. C. de agr. & cenſ.* Deterior eſt hac in re adſcriptitiorum quam ſeruorum condicio propter agriculturæ neceſſitatem. nam ſerui ſi duxerint liberam ſciente aut conſeotiente domioo, matrimoniũ non dirimitur. An vero iure oubat adſcriptitia libero homioi, non dicit: ſed conſtat iore nubere, propterea quod ex eo connubio nati aſcriptitij ſunt, *l. mulier, l. ne diutius, l. vlt. C. de agr. cenſ.* Ex adſcriptitio aotem & libera nati, liberi ſunt oon adſcriptitii *d. l. vlt. Nou. 54.* Poſt hæc Iuſtinianus docet vt cootrahi, ita dirimi non poſſe matrimonium à filiſf. ſine conſenſu patris: item nec dirimi à filiis emancipatis poſſe in fraudem parentum, qui pro
E eis dederunt vel acceperunt dotem aut donationem propter nuptias, vt ſcilicet ſubiiciãt eos exactioni dotis vel donationis propter ouptias & pœnis iniuſti repudij: quam tamen fraudem ſine effectu eſſe conſtitoit, & ſe iam ante conſtituiſſe refert, videlicet *l. vlt. C. de repud.* quæ fuit Græce ſcripta, & in eo titulo deſideratur, ſed extat eius ſententia 18. βασιλικῶν. ac ſimiliter filiarum diuertentiom fraus amouetur, *l. ſi filia, D. de diuor. l. filia D. ſol. mat.* E contra matrimonium contractum à filiof. com conſenſu patris, non poteſt diſſolui ſola patris voluntate, oiſi ex magna & iuſta cauſa: vt recte queratur filia apud Enuium in hunc modum:

Iniuria abs te afficior indigna pater.
Nam si improbum esse Cresphontem existimaueras,
Cur me huic locabas nuptiis? sin est probus,
Cur talem inuitum inuitam cogis linquere? Et ita in Plauti Sticho filia ad patrē: *Aut olim nisi tibi placebāt, non datas oportuit, Aut nunc non aequum est abduci pater.* Contractum autem ab emancipato matrimonium dissoluere pater nullo modo potest, *l. 5. C. de repud. l. cum hic status, §. si socer, D. de don. inter vir. & vxor.* Tum agere incipit Iustinianus de matrimonio soluto morte. quo casu vir ex dote, mulier ex donatione propter nuptias lucratur quod pactis dotalibus in casum mortis conuentum est. æqualia debent esse pacta, non æquales quantitates. potest enim dos esse ccc. donatio propter nuptias cc. Hodie æquales etiam esse quantitates debent ex *Nou. 97.* At si maritus, exempli gratia, in casum mortis vxoris pactus sit partem quartam dotis, æque mulier in eundem casum ex donatione propter noptias amplius pacisci non debet: & si forte amplius paciscatur, pactio restringitur, & redigitur ad æqualitatem, i. ad quartam, *l. ex morte & seq. C. de pact.* quibuscum tantum abest vt pugnet *l. vlt. §. igitur. C. de don. ante nupt.* vt nominatim confirmentur in *§. sin autem.* Species & sententia *l. vlt.* hæc est, Donatio simplex iure ciuili verita est inter virum & vxorem, non tamen dos vel donatio propter nuptias. nam constante matrimonio vt dos, ita & donatio propter nuptias, quæ veluti contraria quædam dos est ex parte mariti, constitui potest. Sed ante nuptias vel initio nuptiarum si dos & donatio propter nuptias constituatur, non est necesse vtriusque æqualem esse quantitatem. Sin vero dos constituatur ante nuptias, donatio sponsalitia post nuptias, potest etiam non æqualis esse quantitas, vt si maior sit dos, minor donatio. Ceterum è contrario maior dote donatio propter nuptias constitui non potest, ne fraus fiat legibus prohibentibus donationes inter virum & vxorem, & ideo *l. si constante, C. eod.* ait, *eiusdem quantitatis*, non maioris scilicet, minor secus. Quod ad pacta attinet, dote constituta ante nuptias, sponsalitia largitate post nuptias, si specialiter edictum sit vt sponsalitia largitas. i. donatio propter duptias supponatur pactis dotalibus, quæ conuenta sunt in dote, obtinebunt etiam in donatione propter nuptias. & hæc est sententia *§. si igitur.* Additur in *§. sin autem*, etiamsi id specialiter dictum non sit, pro dicto haberi. i. æqualia pacta seruari. Sequitur in hac Nou. morte soluto matrimonio lucra nuptialia ad superstitem pertinere quasi propria, & alienari, obligari ab eo posse non transeunte ad secundas nuptias, non alienata pertinere ad liberos, etiamsi parenti heredes non extiterint, *l. hac edictali. §. vlt. C. de sec. nupt.* sicut & iura paternorum libertorum, nisi ex merito exheredati sint, & casus miliriarum, & iura sepulchrorum, & adsignatores libertorum, & dotes à parente filiabus nomine eorum datas, & si parenti heredes extiterint, pro æquis non pro hereditariis portionibus. Alienare locra nuptialia parens potest non tantum inter viuos, sed etiam testamento per legatum aut fideicommissum aut generalem institutionem, *l. generaliter §. vlt. l. si quis prioris, §. 1. & §. certum C. de sec. nupt.* Ex hac Nouella specialiter tantum, non per generalem institutionem extranei. itaque abrogatur *§. certum*, abrogatur & *§. eodem.* Ex eo enim si quidam liberi patri heredes extiterint, quidam repudiauerint, illi soli qui heredes extiterunt vindicant lucra nuptialia. & male in eo *§.* Accursius putat anterius matrimonium dici comparatione secundi, quod sequutum non est. Anterius dicitur vt prius legis initio. Ex hac Nouella omnes vindicant lucra nuptialia nondum alienata etiam hi qui patri heredes non extiterunt. & hæc quidem est sententia huius Nouellæ,

A quæ recantatur ita Iustinianeo more *Nouel. 98.* vt siue ad alias venerit nuptias coniunx superstes, siue non, vsumfructum tantum habeat, proprietatem seruet liberis. ergo vt non possit alienare. Rursus ex *Nouel. 127.* & Leonis 22. præter vsumfructum hoc amplius babet is qui abstinet secundis nuptiis, portionem virilem pleno iure in lucris nuptialibus, quam alienare potest. quam partem *Nou. 127.* male huic Haloander inseruit. Male etiam Haloander sic vertit, Soluto per quascunque supradictas diuortiorum species: cum hæc tantum dicantur de lucris obuenientibus morte vel quasi morte, puta seruitute aut monachismo, soluto matrimonio: vt Accursius & Theodorus inter-

B pretantur, non diuortio, *l. consensu, §. si vero filio, C. de repud.* & *διαζεύξεις* recte Vetus interpres, disiunctiones siue discidia, scilicet ἀπὸ πταισμάτων, vt ait infra *§. ἐπειδὴ δὲ τὰ κάτω.* Ad hæc subiicit Iustinianus idem seruari in matrimonio contracto sine dote vel donatione propter nuptias. nam & in eo soluto morte, nonnihil superest lucri pro superstite, quarta nimirum pars puræ substantiæ, *Nou. 53.* cui modus & distinctio quædam apponitur *Nou. 117.* nec mirum, cum & concubina ex defuncti bonis nonnihil ferat etiā ab intestato vna cum naturalibus liberis, *Nou. 18.* Idautem quidquid est lucri seruatur aut non seruatur liberis secundum ea quæ superius definita sunt, cum vtrinque dos interuenit.

C DE SECVNDIS NVPTIIS. Hac in parte differentia est inter marem & fœminam. Mas non luget fœminam, & secundam vxorem ducere statim potest siue morte siue repudio iusto aut iniusto solutum sit matrimonium secundum *l. consensu, C. de repud.* Fœmina defunctum maritum lugere debet. Luctus fœminæ potissimum consistit in continentia: olim etiam in habitu, non hodie, *l. decreto, C. ex quib. cau. inf. ir.* Olim quoque præstituti erant luctui peragendo menses x. nam & hoc fuit legitimum pariendi tempus. Hodie præstituti sunt xii. nam & morte mariti soluto matrimonio mulieri luctus inducitur non tantum ob incertum vteri confusionemve sanguinis, sed etiam ob memoriam & reuerentiam defuncti mariti: quandoquidem etiamsi intra annum peperit, annuum

D luctum peragere debet, nisi hoc à principe vel à senatu impetrauerit vt sibi intra legitimum tempus nubere liceret, vt docui Obseru. 6. capite 32. id quod prægnanti nunquam concedit princeps. Quin & si talis sit maritus quem more maiorum lugeri non oporteat, veluti hostis. i. transfuga, vel perduellionis damnatus, vel suspendiosus. Tiberius capite damnatum propinquos lugere vetuit: *Pater Silani funeri eius cum suspendio vitam finisset non interfuit*, auctores Suetonius & Florus. Igitur & si talis sit maritus, vidua tamen quamdiu erit prægnans non poterit alij nubere, vacua nubet statim, *l. libertorum, §. 1. D. de his qui not. inf.* Diuortio quoque aut bona gratia soluto mamomonio, mulier prægnans nubere non potest ante-

E quam pepererit, sed vbi pepererit nubere confestim potest etiam intra annum. Itaque multum interest morte an inter viuos soluatur matrimonium. Mortui luctus est annuus: viui non est luctus, sed in incerto propter turbationem sanguinis annum abstinere noptiis mulier debet: qua ratione cessante, vt puta maturius edito partu, maturius etiam ei licebit alij nubere, & hoc siue bona gratia, veluti mutuo consensu ex constitutione Anastasij, vel seruitute, vel electione solitariæ vitæ, siue repudio solutum sit matrimonium, *l. si constante. C. de repud.* & Constit. Græca *de episc. & cleric.* Pœna autem earum quæ defunctum maritum non elugent, id est quæ intra annum iterum nubant, hæc est, vt notentur infamia ex edicto prætoris, quæ tamen rescripto principis aboleri potest,

poteſt, *l. 1. C. de ſec. nupt.* cui coniungenda eſt *l. ſi qua, C. ad Tertyl.* vt hac Nouella Iuſtinianus vtramque coniunxit, & vt nihil capere poſſint ex bonis prioris mariti, nihil ex donatione propter nuptias: quod hæc Nouella declarat ſumptum eſſe non ex *l. 1.* ſed ex *l. 2. C. de ſec. nupt.* ex quo apparet in *d. l. 2.* ſponſalium nomine ſignificari donationem propter nuptias, vt in *Nou. Valent. de epiſcop. iud.* Alias ſponſalia ſunt arræ, *l. 6. C. Th. de ſponſ. & in tit. Si rector prouinciæ vel ad eum pertinentes ſponſalia dederint.* ſic legendum. Nihil etiam ex teſtamento extraneorum capere poſſunt: relicta ab extraneis pro non ſcriptis habentur, & apud heredem remanent: relicta à priore marito eripiuntur quaſi indignis, propterea quod iniurioſæ in priorem maritum fuerunt, & fiſco vindicantur: ſed tamen fiſco præponuntur x. perſonæ comprehenſæ edicto, Vnde x. perſonæ. Nullo etiam titulo poſſunt quæ nubunt intra annum luctus in ſecundum maritum transferre vltra tertiam partem bonorum ſuorum liberis non exiſtentibus ex priore coniugio non plus quam virilem, *l. 1. hac edictali, C. de ſecund. nupt.* Item agnatis vel cognatis ſuis ſuccedere ab inteſtato non poſſunt, niſi vſque ad tertium gradum, *l. 1. C. eod.* Sed vt infamia, ita omnes eæ pœnæ remitti poſſunt, ſpeciali indulgentia principis: & quidem ſimpliciter, ſi non habeat liberos: ſi habeat, ita demum ſi eis pure & pleno iure donauerit ſemiſſem bonorum quę habuerit tempore ſecundarum nuptiarum inter eos ex æquo diuidendum: ita vt mortuo vno inteſtato ſine liberis, pars eius accreſcat fratribus ſuperſtitibus: omnibus mortuis, bona redeant ad matrem, *l. ſi qua, C. ad Tertyl.* Fratres pręferuntur matri. At ne dixeris ideo indiſtincte in reliquis bonis matrem filio ſuccedere, quod tamen additum eſt in Baſilicis. ſed notatur à Theodoro rectiſſime. nam ex hac *Nou.* in bonis profectis à patre vſumfructum tantum habet pro patre virili, in aduentitiis plenum ius: atque ita diſcrimen eſt inter bona aduentitia, & bona profecta à matre & bona profecta à patre. Et hæc de pœna earum quæ immature ſecundas nuptias contrahunt, quæ locum habet etiam non exiſtentibus liberis propter honeſtatem ſolam §. εἰ δὲ ἐπιγαμοῦσα, infra. Immaturum matrimonium dicit *l. 1. C. de ſec. nupt.* quod hac Nouella ἄωρον. Plinius 4. Epiſtolarum: *Nuptias lugentis, nuptias ſenis, quorum alterum immaturum, alterum ſerum eſt.* Nunc de pœna earum tractemus quæ maturo tempore, id eſt annuo luctu peracto, vel quæ miſſo repudio ſecundas nuptias contrahunt. Hæ mitius puniuntur: nam neque infames fiunt neque incapaces. Puniuntur & mares ex hac cauſa, licet non puniantur ex cauſa immaturi matrimonij. Sed neque ex hac puniebantur olim, *l. 2. §. vlt. C. Theod. de ſec. nupt.* Nam ſuadet tantum Theodoſius magnus vt & mares abſtineant ſecundis nuptiis extantibus liberis, vel vt eadem ſubeant quæ mulieres. Suaſio legis non eſt coniuncta neceſſitati: vt in fine huius *Nouel.* quod ſuadet liberis primis non minus relinqui quam ſecundis, non eſt permiſtum neceſſitati. Legis virtus eſt imperare, permittere, punire, vetare: legis virtus nulla eſt in ſuadendo. Ideoque quod ſuaſerat Theodoſius magnus, ei Theodoſius iunior neceſſitatem iniecit, *l. generaliter, C. de ſec. nupt.* Cauſa pœnarum hæc eſt, quod plerumque iniuria & damno adficiantur liberi prioris matrimonij, quibus non exiſtentibus nullæ etiam ſunt pœnæ ſecundarum nuptiarum. Et primum quidem ita coërcetur is qui ſecundas contrahit nuptias, vt lucrorum nuptialium & ceterorum bonorum quæ à defuncto ſuperſtiti obuenerunt vſumfructum tantum habeat, proprietatem ſeruet liberis etiam conſtitutis in poteſtate, atque ideo ex eis bonis vt nihil alienare vel obligare poſſit, imo nec eligere vnum

A ex liberis, vt docui *Nou. 2.* Seruatur autem proprietas liberis etiamſi neutri parenti heredes extiterint, quaſi honore præcipuo & priuilegio quodam: qua in re derogatur *l. generaliter §. penult. C. de ſecund. nupt.* niſi merito exheredati proponantur. Et hoc quidem modo multari ſecundas nuptias ex eo apparet quo ex *hac Nouella* & *l. generaliter §. vlt. l. ſi quis prioris §. 1. C. de ſecund. nupt.* is qui ſecundas nuptias non contrahit, habet dominium lucrorum nuptialium in ſolidum, vel (vt nouiſſime conſtitutum eſt *Nou. 127.*) pro virili portione. Qui ſecundas contrahit, nullius portionis dominium habet: & adiecit Iuſtinianus, nihil intereſſe dederit coniunx, an dederit alter pro eo dotem vel donationem propter nuptias, ex *d. l. generaliter §.*

B 1. Nihil etiam mutare ſi donatio propter nuptias in dotē redacta ſit, ex eadem lege *§. hoc obſeruari*, vt è Græcis Euſtathius expoſuit recte. Quod vt dilucidius intelligi poſſit, ſciendum eſt, mortuo marito vxori ſuperſtiti reddi dotem, & lucrum nuptiale præſtari ex donatione propter nuptias: ſed (vt ſupra dictum eſt) ſeruari liberis prioris matrimonij, muliere iterum nubente, caſum donationis propter nuptias, & omnia quæcunque mulier nacta eſt ex bonis prioris mariti, dotem eis non ſeruari, *l. ſi liberis, C. de don. prop. nupt.* Sed quid ſi donatio propter nuptias conuerſa ſit in dotem, vt ſi acceptas à marito res ex cauſa donationis ſponſalitiæ poſtea vxor marito dederit in dotem? Vtrū

C mortuo viro, & muliere nubente iterum, res illæ non ſequentur liberos prioris matrimonij quaſi dotales, an ſequentur quaſi ſponſalia? Et placet eas cenſeri ſponſalium bonorumve paternorū iure, *d. §. hoc obſeruari* ac proinde ſeruari debere liberis, nec alienari aut pignerari poſſe, alienatas vindicari à poſſeſſorib. poſſe vel ex aliis parētis qui alienauit bonis quaſi tacito iure hypothecæ debere reparari, *l. 3. l. 6. §. pen. l. 8. §. pen. C. de ſec. nup.* vt ſi forte poſſeſſorē defendat præſcriptio xxx. an. quæ incipit currere aduerſus liberos ex eo tēpore quo ſui iuris effecti ſunt, *l. 4. §. vlt. C. de bon. quæ lib. adq. l. 1. §. vlt. C. de anna. exc.* etiam aduerſus minores 25. an. non tamen aduerſus pupillos, *l. ſicut, C. de præſcr. 30. an.* hoc caſu ſuum liberi reficient ſibi ex aliis bonis. Sed an rata eſt alienatio ſi præmoriantur filij? Præmortuo patre con-

D ſtat non eſſe ratam: Præmortuis autem filiis, vel ex filiis nepotes exiſtunt, vel non: ſi nepotes exiſtunt, hi ſuccedunt in ea bona in ſtirpes iure hereditario, *l. in quibus, C. de ſec. nupt.* Si non exiſtunt, aut fratres reliquerunt, aut non. Si reliquerunt, vt ſi tres erant filij, & vnus exceſſit relictis duobus fratribus & parente, parens ex eis bonis ſibi deducit quod pactus eſt in caſum ἀπαιδίας. Finge, conuenit vt moriente marito ſine liberis, mulier donationis propter nuptias ſemiſſem lucraretur, exiſtentibus liberis, aſſem. Donatio propter nuptias eſt ſolidorum mille. Nullis exiſtentibus liberis matri debentur D. Exiſtentibus liberis, integram donationem lucratur. Si iterum nubat, dominium eius pecuniæ liberis adquiritur, vt ſi ſint quinque, ſingulis adquiruntur cc. Moritur porro ex eis

E liberis vnus, cuius portio erat ducentorum. Huius portionis ſemiſſem habebit mater, puta c. reliqua c. obuenient fratribus, vel etiam extraneis heredibus filij teſtamento ſcriptis: Quod quidem, inquit, maxime accidit in matre. qui locus eſt obſcurus, *vt ſcilicet* matre ſuperſtite, filij quaſi ſui iuris, nec ſubiecti poteſtati matris, teſtamento ſibi extraneum heredem inſtituant. nam patre ſuperſtite in cuius ſunt poteſtate, non poſſunt ne de iis quidem bonis quæ patri non adquiruntur, facere teſtamentum, *l. vlt. §. ſin. C. de bon. quæ lib. l. Imp. D. ad Trebel.* Igitur ea bona ex teſtamento ad extraneos venire non poſſunt, ſed ab inteſtato veniunt ad fratres, deducta portione debita

patri ex conuentione in casum *ἀπαιδίας*. Omnibus autem defunctis, parens habet integrum semissem: atque ita fit vt alienatio lucrorum nuptialium modo sit irrita, præmortuo nimirum patre qui alienauit, modo rata, præmortuis omnibus liberis, modo partim rata, partim irrita, quibusdam ex filiis præmortuis relicto parente & fratribus. idque attigimus iam supra *Nou.* 2 Secundum genus coërcendarum secundarum nuptiarum est ex *l. hac edictali. C. de sec. nupt.* nam vir mulierve qui quæve existentibus filiis aut nepotibus in secundum matrimonium transit, non potest in secundum coniugem dotis vel donationis sponsalitiæ vel quo alio titulo plus transferre quam in vnum ex liberis prioris matrimonij: & si inter eos liberos inæqualis fiat diuisio bonorum paternorum aut maternorum, non potest plus conferre in secundum coniugem quam acceperit filius cui minor portio attributa est: minus potest attribui vni quam ceteris, non tamen minus portione debita. Cum filio qui nihil tulit, summoto forte ex causa exheredationis, non comparatur coniunx secundus, sed cum eo qui minus abstulit. Quod si plus relinquatur cedaturve secundo coniugi quam ei qui ex liberis minus acceperit, superfluum pro non relicto siue pro non dato est, & inter liberos prioris matrimonij ex æquo diuiditur. Ex *l. quoniam, C. de sec. nupt.* inter liberos prioris & posterioris matrimonij: quam sententiam Iulianus sequitur in epitome huius Nouellæ, cum tamen ex ea superfluum diuidatur tantum inter liberos prioris matrimonij, & quidem omnes, nisi quidam sint merito exheredati, *l. vlt. C. de sec. nupt.* nam exheredati neque in superflui partem veniunt, neque ex parentis bonis tantum quantum vitrico aut nouercæ parens dedit, imo nihil vindicare possunt. Exheredatio extinguit omne ius filij, & hoc *l. vlt.* adiicit ad *l. hac edictali*: nec enim id in *l. hac edictali*, hæc exprimebant verba, *Nisi ex his causis &c.* quibus hoc significatur, Minus quarta legitimæ portionis filio relinqui non posse, nisi sit ingratus. Lege autem vltima, Minus quantitate relicta vel data coniugi secundo, filio prioris matrimonij relinqui non posse, nisi sit ingratus. Duplex est beneficium, vt ne minus legitima, & vt ne minus quam nouercæ vel vitrico: & vtrumque adimit exheredatio. In quantitate autem bonorum parentis contrahentis secundas nuptias exquirenda, Iustinianus definit tempus mortis spectari, non matrimonij secundi, non testamenti vel donationis: qua de causa si mortua vxore prima relicto filio vir superstes qui habebat cccc. in bonis, secundæ vxori donauerit cc. & postea in tantum decreuerint bona incendiis forte vel naufragiis, vel morte seruorum aut pecorum, vt non plus quam cc. superfuit tempore mortis viri, nouercæ cui donata sunt cc. priuignus auferet c. idemque seruatur in ponenda ratione legis Falcidiæ & in aliis plerisque causis. Et hæc quidem sunt quæ pertinent ad primam partem *l. hac edictali*: cui nihil obstat *l. si liberis, C. de don. ante nupt.* quę matrem iterum nubentem ait filiis prioris matrimonij non seruare dotem. Potest igitur ea dote iterum fungi in secondo matrimonio. nam hoc ita verum est si ex aliis bonis suis tantum præstiterit præstaturave sit filio, quantum dotis præstiterit secundo marito. Sed si præter eam dotem nihil habeat in bonis, virilem tantum ex ea conferre in secundum maritum potest, & ita Accurs. recte in *d. l. si liberis*, cuius in eam legem litera nulla non digna approbatione. Secundam partem *l. hac edictali* ea est §. *his illud*, exposui *Nou.* 2. Eiusdem §. *per.* est de tacita hypotheca data liberis in omnibus bonis parentis lucrorum nuptialium conseruandorum causa, de qua diximus supra. Eiusdem §. *vlt.* est de alienatione lucrorum nuptialium concessa his qui abstinent secundis nuptiis. quod

A iam sæpe dictum est supra mutari *Nou.* 127 Porro exposita & approbata *l. hac edictali*, Iustinianus etiam exponit sententiam *l. 4. C. eod. tit.* quæ est huiusmodi, vt siquis tam ex primis quam ex secundis nuptiis liberos susceperit, lucra primarum nuptiarum capiant primi liberi, lucra secundarum secundi, in ceteris parentis bonis vt omnes ab intestato primarum secundarumve nuptiarum liberi promiscue succedant. Et donationem propter nuptias Iustinianus vocat, quod *l. 4.* sponsalitiam largitatem. quod est frequentissimum. Lucra secundarum nuptiarum, capiunt soli liberi secundarum nuptiarum neque concurrunt primi, licet ad tertias nuptias non transierit parens, videlicet si non
B fuerint alienata. nam ex hac Nou. alienari possunt, non ex 98. & 127. Lucra primarum alienari non possunt, quia transiit ad secundas nuptias. Tum deinde exponit Iustinianus sententiam *l. pen. §. vlt. C. de don. ante nupt.* quæ est Iustini. Iustinianus tamen se eam fecisse profitetur *l. vlt. §. vlt. eod. tit.* imperantem scilicet cum patre, quo viuo & nobilissimus Cæsar & Imperator appellatus est. Dos & donatio propter nuptias ampliari vel augeri potest constante matrimonio, imo & constitui, itemque deminui constante primo matrimonio. In matrimonio secundo liberis existentibus ex primo deminui non potest, ne fraus fiat *l. hac edictali*. vt si secundo marito data vel cauta sunt mille in dotem, quia debet etiam mater singulis liberis prioris matrimonij relinquere aut dare mille, forte vt liberos fraudet. i. vt ne
C mille singulis dare compellatur, vtque minuat portionem liberorũ, manente matrimonio si fingat se minuere dotem, hoc non fit iure. Quin & generaliter euitandæ fraudis causa in secundo matrimonio inhibetur deminutio dotis. Sequitur aliud genus coërcendarum secundarum nuptiarũ, vt qui secundas contrahit nuptias relictum vel concessum sibi à priori coniuge vsumfructum bonorum omnium amittat, & liberis prioris matrimonij integrum restituat, *l. 1. C. si sec. nupt. mu.* Sed hoc genus pœnæ hæc Nou. non admittit. Hodie igitur vsusfructus bonorum à priori coniuge acceptus non amittitur propter posteriorem, nisi hanc legem prior coniunx coniugi, cui vsumfructum dedit, indixerit, & nisi pro ratione Falcidiæ vt *Nou.* 18 & hoc si vsumfru-
D ctum dederit titulo legati vel fideicommissi vel donationis simplicis. Quod si vsumfructum bonorum dederit in dotem vel donationem propter nuptias, is qui eã dotem vel donationem propter nuptias. i. vsumfructũ bonorum lucratur soluto matrimonio, eam retinet optimo iure transiens ad secundas nuptias, etiamsi aliud cautum conuentumve sit: quia etsi bona fuissent data in dotem vel donationem propter nuptias, lege competeret eorum bonorum vsusfructus contrahenti secundas, nec posset adimi cautione priuatorum. Diuersum est si quæ bona sint in coniugem collata alio titulo, quã dotis vel donationis propter nuptias. nam etsi quoties nihil in contrarium actum est, lex velit transeuntem ad secondas nuptias eorum bonorum vsumfru. retine-
E re, proprietatem autem amittere, tamen & hoc reliquit in arbitrio dantium, vt donationi dicerent legem quam vellent. Igitur nihil interest vsumfruct. an plenam proprietatem alio titulo contulerit in coniugem, quia vtroque casu excipere potest casum secundarum nuptiarum: sicut & nihil interest vsumfructum an plenam proprietatem dotis vel donationis propter nuptias titulo contulerit in coniugem, quia neutro casu vlla cautione efficere potest vt contractis secundis nuptiis non habeat vsumfructum. Addit patrem quoque contrahentem secundas nuptias non amittere vsumfructum bonorum aduentitiorum adquisitorum à filiosfamilias. Adquiruntur ergo aduentitia patri vsusfructus iure, nec amittitur vsusfructus

si induxerit nouercam filio, *l. vlt. C. de bon. mat.* Castrensia tamen & quasi castrensia filiof. adquiruntur pleno iure. Adicitur in Haloandri editione & in Basilicis, Et alia quædam, quod videtur adiectum ex sequentibus Nouellis, veluti ex 117. de his quæ filiisfam. relinquuntur sub hac cond. ne ad patrem vsusfr. pertineat, & ex 118. de bonis fraternis. Sed persequamur modo breuiter & alias secundarum nuptiarũ pœnas. Quæ iterum nubit non vtitur priuilegiis vel dignitatib' prioris mariti, *l. filij, §. 1. ad mun. l. cum te, C. de nupt.* Lege Iulia & Papia stuprum cõmittit liberta quæ est in matrimonio mariti, si eo inuito nubat alteri, *l. 1. C. de inc. nupt.* Mater quæ iterum nupsit, ab ingratis liberis donationem non reuocat nisi tribus casibus, *l. 7. C. de reu. don.* Idem in patre constituitur. Grauius coërcentur mulieres, quæ plurimum faciliusque nouis maritis non solum res filiorum, sed etiam vitam addicunt, *l. lex, C. de adm. tut.* Viri non adeo sunt faciles & inconsiderati, quamobrem nec vllo modo multabantur olim. Liberi impuberes non educantur apud matrem si iterum nupserit: quod tamen olim non obtinuit: nec fere vlla alia multa secundarum nuptiarum. Liuius 39. *Pupillus relictus sub tutela matris & vitrici educatus fuerat.* Si iterum non nupserit, morte soluto matrimonio, educantur apud matrem: diuortio facto, apud eum qui diuortio causam non dedit, *Nou. 117.* His Iustinianus obiter adiicit explicationem *l. 1 si dos const. mat. sol. fuer.* Dos constante matrimonio vxori reddi non potest, nisi certis ex causis. nam repræsentatio dotis species donationis est, *l. mutus. §. manente, l. vlt. D. de iur. dot. l. quamuis, D. solu. matr.* Quod si constante matrimonio dos reddita sit sine iusta causa, mortua vxore repetitur ab eius heredibus cum fructibus medij temporis, & retinetur, si in casum mortis dotem sibi maritus receperit, proprietate seruata liberis prioris matrimonij, viro secundas contrahente nuptias. hæc est interpretatio *d. l. 1.* cui adiicit Iustinianus, dotem cautam non datam mortua vxore maritum ab heredibus vxoris petere secundum conuentionem habitam in casum mortis mulieris, æque seruata proprietate liberis, si iterauerit nuptias: sed huic petitioni obstat præscriptio certi temporis ex *Nou. 100.* Nondum multandarum nuptiarum rationes exposuimus omnes. Sequitur alia: Mater deficientibus testamentariis & legitimis, tutelam filiorum gerere potest, si modo iurauerit se iterum non nupturam, & renunciauerit S. C. Velleiano. nam tutela species intercessionis est. Sed si contra fidem iurisiurandi iterum nubat non redditis rationibus, nec petito alio tutore, filij habent tacitam hypothecam tam in vitrici quam in matris bonis, quia fraudem cum eo participasse mater videtur, *l. 2. C. quan. mul. tut. off.* & amittit mater successionem filiorum legitimam & testamentariam, quod alium filiis tutorem non petierit, exemplo Constitutionis Seueri, *l. omnem, C. ad Tertyl. l. si mater, C. in quibus cau. pig. tac. cont. l. sciant, C. de leg. her.* quæ simul omnes coniungendæ sunt. Hodie iusiurandum non exigitur, sed testatio apud acta *Nou. 94.* cum tamen & in hac Nou. in qua recte Vetus interpres legit δημοσιευθέν, non [illegible], & *Nou. 155.* probasset iusiurandum. Item hodie mater præfertur legitimis *Nou. 118.* At præterea quæ nondum finita tutela filiorum quem gerendam suscepit, secundo marito nubit, eis quoque pœnis alligatur quibus illa quæ nubit intra annum luctus. nam & vtroque modo nuptiæ censentur immaturæ. Octaua pœna secundarum nuptiarum, quæ hac Nou. proponitur, sumpta est ex *l. iubemus §. in superadictis, C. ad Treb.* ex qua pater à quo legatum vel fideicommissum filio suo relictum est in diem vel sub conditione, non præstat

A filio satisdationem legatorum aut fideicommissorum seruandorum causa, nisi transeat ad secundas nuptias. nam hoc casu satisdat, vt ait *d. l. iubemus.* Hæc stipulatio legatorum seu fideicommissorum sui origine satisdatio est. Cum tamen de ea agitur interponenda à patre, puto satisdadationem accipiendam pro cautione nuda. atque ita in *hac Nouella.* Iustinianus non ἱκανοδοσίαν dixit, sed ἀσφάλειαν. & præstatur hæc cautio filio emancipato, *l. filio, D. vt leg. nom. cau.* non filiofamilias, *l. Imperator, D. ad Treb.* Nono loco ostenditur secundas nuptias officere iis qui aspirant ad clerum, primas non officere, nam qui iustam vxorem duxit & habet, diaconus, hypodiaconus, presbyter fieri potest. i. ante clericatum matrimonium legitimum

B contrahere potest, primum, non secundum, ducta etiam ea quæ nunquam experta sit virum, non vidua. Post clericatum non potest matrimonium contrahere, vt Leonis *Nou. 3.* ne ex permissu quidem episcopi, *Nou. 123.* quæ hac in re derogat Ancyranæ synodi, cap. 10. nec queri de eo possunt clerici. Cur enim antequam offerrent se clero, sibi non adiunxerunt vxorem, vel eius die pridie quo clerici facti sunt? & sic ante monachismum testamentum facere licet, post monachismum non item *Nou. 5.* nec de eo queri possunt monachi Cur enim ante ingressum monasterij testamentum non fecerunt? Quod si post clericatum matrimonium contraxerint, pœna hæc est vt clero moueantur, *Nou. 6. & 123.* vel ex Leonis *Nou. 79* ordine cleri-

C cali eo quem tenebant ante nuptias, veluti diaconatu aut presbyteratu, non clero: & liberi sunt spurij ex *l. 44 de episc. & cleric.* quæ in eo titulo desideratur. Excipiuntur lectores & cantores non tantum Constitutionibus, sed & cap. 26. Apostolorum, & cap. 6. synodi sextæ in Trullo. nam ij licet post clericatum nuptias contrahant, si modo eas non contrahant cum vidua, non mouentur clero vel ordine suo, sed neque arcentur superiori ordine, veluti diaconatu, nisi contraxerint secundas nuptias. Tertiæ interdictæ sunt *Nou. 6.*

Vltimo loco Iustinianus proponit explicationem & emendationem legis Iuliæ Miscellæ: quæ lex remittit conditionem viduitatis, si is cui forte legato re-

D licto ea conditio adscripta est, intra annum (luctui nondum erat præfinitus annus) secundas nuptias contraxerit, & iurauerit se procreandorum liberorum causa id facere, vt Sp. Carbilius iurasse dicitur apud Censores: vt lege Iunia Norbana testatio interponitur liberorum quærendorum causa vxorem duci, apud Vlpianum tit. 111. & vulgò solebat inseri tabulis nuptialibus, liberorum quærendorum causa duci vxorem. Cornelius Tacitus 11. *Adhibitis qui obsignarent velut suscipiendorum liberorum causa conuenisse.* Augustinus 3. contra Iulianum: *Pudicitia coniugalis facit quod præscribunt tabulæ matrimoniales, ne vltra quam generandis filiis satis est, coniugis corpus attrectet.* Idem serm. 244. *Vxor non propter libidinem, sed propter filiorum procreationem accipitur. Denique & ipsæ tabulæ matrimonia-*

E *les hoc continent, Liberorum,* inquit, *procreandorum causa:* & 1. de nuptiis ad Valerium Comitem: *Vt secundum matrimoniales tabulas nonnisi liberorum procreandorum causa concumbant.* & inde *l. liberorum, D. de verb. signif.* liberorum procreandorum animo & voto vxores duci. Pertinet autem id legis Iuliæ caput tam ad virum quam ad fœminam *l. 3. C. de ind. vid. tol. l. heres §. vlt. de cond. & dem.* & ob id, quantum opinor, Miscella appellatur. Est de ea *l. vlt. D. de statulib.* & plæræque aliæ in tit. *de cond. & dem.* Capit igitur ex ea lege vir mulierve hereditatem aut legatum intra annum, etiamsi secundum matrimonium contrahat, siue à coniuge siue ab extraneo hereditas

aut legatum, relictum sit sub conditione viduitatis. Post annum non capit, nisi præstita cautione Mutiana, quæ solet interponi in omnibus conditionibus quæ morte legatariorum finiuntur, siue quæ in non faciendo concipiuntur, qua caueat se non coiturum secundas nuptias, & si coierit, redditurum legatum cum fructibus medij temporis, *l. Mutiana, l. heres §. qui post. l. Titio fundus*, *D. de cond. & demon. l. cum filius §. qui Mutianam*, *D. de leg. 2.* Ex Constitutione Iustiniani conditio viduitatis remittitur etiam post annum, atque etiamsi non iurauerit se liberorum quærendorum causa nuptias contrahere. Sed proprietas rei legatæ seruatur liberis prioris matrimonij, vt & ceterarum omnium quas ex bonis prioris coniugis superstes coniunx accepit, *l. 2. C. de ind. vid. tol.* At hæc conditio, Si vidua erit, vel Cum vidua erit, Si vxorem amiserit, Cum cœlebs erit, non remittitur, *l. 3. C. eod.* Nec enim indicit viduitatem, sed solatium viduitati præbet. Conditio viduitatis omnimodo remittitur. Sed hoc rursus in hac Nouel. ita Iustinianus emendat, vt conditio viduitatis nullo modo remittatur, atque adeo vt intra annum legati aut hereditatis petitionem non habeat, nisi qui conditionem expleuerit. expleti eam morte vel sacerdotio, vt conditionem, Si sine liberis decesserit, auctore Theodoro. Post annum vero vt legatum non capiat nisi præstita coheredibus vel heredibus testamentariis aut legitimis cautione Mutiana iuratoria: atque ita reuocatur iusiurandum legis Iuliæ Miscellæ, cum hypotheca rerum suarum expressa vel tacita, vel præstita satisdatione, secundum distinctionem huius Nouellæ, ni conditioni pareatur de restituenda re integra cum fructibus medij temporis, vel pecunia cum vsuris trientibus, vel cum vsuris ex ea pecunia perceptis. Cautio Mutiana est satisdatio, *l. cum sub hac, l. hoc genus*, *D. de cond. & demonst.* & interdum repromissio iuratoria cum hypotheca bonorum ex *hac Nou.* & inde *l. Titio fundus*, *D. eod.* cautio deficere dicitur non quæ præstita non est, sed quę non durat euersis facultatibus fideiussoris, vel mortuo fideiussore sine heredibus. Contractis secundis nuptiis stipulatio committitur, & rem legatam vindicat stipulator à quocunque possessore. Sed quid si is cui legata est pecunia, non possit satisdare? quid si etiam indignus est qui committatur iuratoriæ cautioni? Tum vero ei legatum non præstatur ante conditionem expletam, sed præstantur vsuræ trientes, vt in specie *l. hac edictali*, *§. hu illud*, *C. de secund. nupt.* Addit Iustinianus remitti hanc cautionem à testatore posse. Non omnis cautio remitti testatoris voluntate potest. Fructuaria non potest remitti: legatorum non potuit remitti ante Constitutionem Marci: Mutiana potest remitti. Et hoc postremo genere & illo, vt non vtatur dignitate & priuilegiis prioris mariti, itemque in clericis & in liberta coërcentur secundæ nuptiæ, etiam non existentibus liberis. Ceteræ pœnæ locum habent existentibus tantum liberis: & hoc si secundæ nuptiæ non sint immaturæ. Immaturæ dicuntur dupliciter, Si nubat mulier intra annum, & eæ coërcentur etiam non existentibus liberis: Si nubat nondum finita tutela filiorum, & has coërceri palam est propter causam existentium liberorum. Quod sequitur de administratione lucrorum nuptialium & de successione matris exposuimus *Nou. 2.* Οἱ δὲ ἀρχαίας [illegible] χρεὶς.] Illa sine causa vlla, hæc iusta ex causa. Τῶν ἐν δοξομένων [illegible].] Iudicum ciuilium alij sunt illustres, vt præf. prætorio: alij spectabiles, vt proconsules & prætores: alij clarissimi, vt correctores. *Nou.* tamen 17. correctores quartum ordinē occupant, quia non omnes sunt clarissimi, perfectissimi quidam. Ad modum eundem hic locus demonstrat iudicum militarium alios esse illustres, vt

A magistros militum: alios spectabiles, vt duces: alios clarissimos, vt tribunos. κατὰ περίληψιν.] Ergo ex præsumptione voluntatis lucra nuptialia pertinent ad liberos, etiamsi patri heredes non extiterint, & ita *Nou. 39.* ex generali fideicommisso vel obligatione quædam κατὰ περίληψιν dicuntur excepta: & *Nou. 136.* argentarij κατὰ περίληψιν, qui de vsuris pacti sunt, de bessibus pacti videntur: & Harmenopulus ex mobilium legato quædam excipi κατὰ περίληψιν. Possent similia ex Græcorum adnotationibus adiungi pleraque ad præsumptionum materiam magnopere conducentia, vt ad *l. cen. C. de fideiuss.* fideiussorem sine scripto acceptum iudicio rei exhibendi causa, non teneri vltra duos B menses, quod κατὰ περίληψιν non fideiusserit in longius tempus. quod & iisdem verbis adnotat Isidorus ad *l. 6. Cod. de don.* & alij ad *l. neque absentes*, *D. de fideicommiss. lib. l. 3. §. vlt. D. de adim. leg. l. cum quidam*, *D. de iis quæ vt indig.* & ἐκ περιλήψεως ad *l. defensionis*, *Cod. de iure fisc.* & ad *l. 13. C. de postlim.* ὡς περιλήψει δοκεῖν αὐτῇ συγχωρεῖν τὸ ὄνομα, & *l. iurisgentium §. pactorum*, *D. de pact.* & in Nouellis Leonis & Constantini: οἱ μὲν ὥσπερ ἢ ἀξίαν, ἢ στρατείαν ἢ [illegible], ἢ [illegible] κατὰ περίληψιν [illegible]. [illegible] φιλοτιμίας] In hunc locum hæc inueni adnotasse Græcos interpretes. [illegible] C [illegible] Οὐ καί] Intelligit *l. vlt. C. de bon. mat.* Haloander & Vetus interpres male [illegible]. [illegible]] Hoc idem confirmatur *l. 2. C quan. mul. tut. off. l. 1. C. de tut. illust. pers.* *Nou. 94* Corrupte Iulianus, præf. præt. Οὐκ αὐτὸς ὁ Ἰούλιος] Non ipsa lex Iulia Miscella. Legi] Subscriptio est quæstoris, Quæstor legi, vt *Nou. 105.*

D

NOVELLA XXIII.

De appellationibus.

TRia sunt capita huius Nouellæ. Primum vt à sententia iudicum spectabilium vel clarissimorum appellare liceat intra dies à recitatione sententiæ tam in propria quam in aliena causa sublata bidui & tridui antiqua distinctione *l. 1. § biduum*, *D. quando app. sit.* A sententia illustrium præfectorum prætorio vt appellari non possit, *Nou. 82. 119.* Secundum caput, vt si princeps ad quem appellatum est aliis distentus occupationibus Senatum conuocare nequiuerit habendæ consul- E tationis causa, nulla ex mora iudicij præscriptio temporalis appellanti obijci possit. Inducenda in consistorium principis est causa appellationis intra annum, nec tamen si eodem die compleri non potuerit per occupationes principis vel senatus, ideo deperibit. *l. vlt. §. si tamen C. si tem. appel.* nam si ad alios iudices introducta causa appellationis quo minus intra annum peragatur per iudices ipsos steterit, lis non perit, sed datur temporis reparatio *d. l. vlt. §. illud etiam*. *No. 119 l. 2. C. Th. de rep. ap.* Symmachus ad Theodosium, *Parentum numinis vestri diuorum principum protulit sanctiones, quæ inter reliquas exceptiones reparationem iurgantibus tribuunt si per cognitorem causa labatur.* Tertio capite demonstratur, quis à quo appelletur in

Oriente, quem diuidit in diœceſes quinque, vt *l. 2. C. de mil. veſ. l. 1 C. vt nemo ad ſuum patr.* Et in Ægypti quidem diœceſi à clariſſimis iudicibus, ſi lis non excedat quantitatem decem librarum auri, appellatur ad virum ſpectabilem præf. Auguſtalem, ſiue præf. Ægypti, qui ſine ſpe appellationis vice ſacra cognoſcat. i: qua de re appellari olim princeps ſolebat vt ipſe Iulianus ait. Quantitatem D. aureorum; debuit dicere DCCXX. Fuit tamen ex anterioribus Nouellis quingentorum, auterioribus tempore, poſterioribus collocatione: nam hæc poſt Beliſarij conſulatum, ſequentes Beliſario Conſule. In diœceſi Orientis ex cauſis quantitatis eiuſdem appellatur à clariſſimis ad viros ſpectabiles Comites Orientis: In Pontica & Aſiana diœceſi à clariſſimis appellatur ad comites vel proconſules, vel prætores, vel moderatores viros ſpectabiles, quibus à lege ſpecialiter datum eſt, vt vice ſacra cognoſcant in cauſis quantitatis eiuſdem, vt à Conſulari IV. Armeniæ v. c: appellatur Comes III. Armeniæ v. s: & à Correctore ſecundæ v. c. Proconſul primæ v. s. *Nou.* 31. De diœceſi Thraciæ nihil dicit, quia in ea eſt vrbs, à clariſſ. omnes appellationes ad v. i. præf. prætorio referuntur. In cæteris diœceſibus illæ tantum quæ ſuperant quantitatem decem librarum auri. An & ſi clariſſimi iudicauerint ex delegatione principis, eadem diſtinctio, & quantitas obſeruatur? Sic ſane. qua in re derogatur *l. præcipimus C. de app. ll.* quæ indiſtincte ab his quos princeps delegauit appellationes tranſmittit ad præf. prætorio & quæſtorem. Ab ſpectabilibus iudicibus, cuiuſcunque quantitatis lis fuerit, de qua ipſi ex ordine iudicant, non ad alios ſpectabiles appellatur, ne par à pari appelletur, ſed ad virum illuſtrem præfect. prætorio Orientis, vt is de re cognoſcat vice ſacra, adhibito viro illuſtri quæſtore ſacri palatij, *d. l. præcipimus, & ſeqq. Nouell.* obſequentibus tam præfectianis, quam memorialibus: qua ex re nata eſt quæſtio *Nouel* 20. Ab ſpectabilibus vel illuſtribus qui ex principis delegatione cognoſcunt, appellari dicit eos qui ſolebant antea, id eſt principem ipſum vel magiſtrum officiorum & quæſtorem, *l. præcipimus §. vlt. l. pen. C. de appel.* (ET SI PRIVATI SINT) Id eſt, non illuſtres, *d. l. præcipimus.* In fine ἀπεφάνθη legas, non ἀπεφάνθησαν.

NOVELLA XXIV.

De prætore Piſidiæ.

PIſidiæ prouinciæ Aſianæ diœceſeως Prætor Iuſtinianus ciuilis & militaris magiſtratus munere fungitur, & à clariſſimis qui ex delegatione in ea prouincia cognoſcunt, ad eum tanquam ſpectabilem appellatur, ſi modo cauſa non excedat quantitatem quingentorum aureorum, non ad Comitem Phrygiæ Pacatianæ: & contra ab eo ad præfect. prætorio appellatur, qui de re omni cognoſcat adhibito quæſtore ſacri palatij, ſecundum ſuperiorem Nouellam. Dantur huic prætori officiales centum promouendi ſacra probatoria ex ſcrinio libellorum, vt *Nou. ſeq. & l. 6 l. pen. & vlt. C. de diuer. offic.* & adſeſſor, & inſignia prætoria, ſex faſces, & carruca argentea, & inter milites Ad reſponſum: qua appellatione quid ſignificetur diximus *l. vlt. C. de re milit.* (Οὔτε δίκη, πραίτωρας ὠνόμαζον) M. Tullius, à præeundo Prætores appellantur, Lucilius: *Prætorum eſt ante praeire:* (Διχασταὶ στρατηγικοί) Domos iudiciarias *l. 8. C. Th. de oper. pub.* (Οἱ τοῦ Σεκρεταρίου) Pomponius *l. 2. §. capta D. de orig. iur.*

A Liuius 32. Prætores creati creſcentibus iam prouinciis & latius pateſcente imperio.

NOVELLA XXV.

De prætore Lycaoniæ.

VT in Piſidia, ſic in Lycaonia, quæ etiam eſt Aſianæ diœceſεως, conſtituitur iudex ſpectabilis prætor Iuſtinianeus, cui dantur & mandantur eadem
B quæ ſuperiori Nouella prætori Piſidiæ. (Πραίτωρ αὐτῶν τῶν στρατοῦ) Feſtus, Initio prætores erant qui nunc conſules. & ii bella adminiſtrabant.

NOVELLA XXVI.

De prætore Thraciæ.

TErtius hac Nouella conſtituitur prætor Iuſtinianeus prouinciæ Thraciæ, & eadem illi dantur quæ ſuperioribus, niſi quod prætoriani officiales illius probatoriam ſumunt ex ſcrinio epiſtolarum, quam
C ſuperiores ex ſcrinio libellorum, *l. vlt. C. de diuerſ. offic.* ſubſtituitur hic in duorum locum, vicarii ſcilicet magiſtri militum, & vicarij præfect. prætorio: præſes autem retinetur.

NOVELLA XXVII.

De Comite Iſauriæ.

COnſtituit Comitem Iſauriæ ad exemplum Comitis Phrygiæ Pacatianæ, & Comitis Galatiæ
D primæ conſtituti *Nou.* 8. Is ante duplici appellatione dicebatur Comes & præſes Iſauriæ, vt Notitia Romani imp. declarat.

NOVELLA XXVIII.

De moderatore Helenoponti.

CVm antea fuiſſent duo præſides ſiue correctores Helenoponti & ponti Polemoniaci, & duæ prouinciæ, modo facit ex vtroque Ponto Iuſtinianus prouinciam vnam Helenopontum, eique moderatorem præficit vnum, ſiue Harmoſten, quæ vetus (vt ait)
E appellatio eſt Lacedæmoniorum Reip. Appianus *ἐμφυλίων lib. 4* ὃν αὐτοὶ ἐκάλουν ἁρμοστὴν ὀνομάζοντες ὃ καὶ Λακεδαιμόνιοι τοῖς ἐφισταμένοις τὰ ὑπήκοα ἐτίθεντο ὄνομα. Moderatorem, inquam, vnum, ſicut & habuiſſe vtrumque Pontum refert ſemper publicorum tributorum & deſcriptionum tractatorem vnum, nec tamen metropolim vnam, ſed duas, Amaſiam, & Neocæſaream, ſicut prouincia Syriæ Phœnices, quamuis vna ſit, duas tamen metropoles habet, *l. 1. C. de metr. Ber.* & prouincia Paphlagoniæ *Nou. ſeq.* Repetuntur multa tam hac quam ſuperioribus inferioribuſque Nouellis ſpecialibus de officio prouincialium magiſtratuum, ex generalibus 8. & 17.

NOVELLA XXIX.

De prætore Paphlagoniæ.

HÆc quoque Nouella ex duabus prouiociis, Honoriade ſcilicet & Paphlagonia, vnam facit, & prætorem Paphlagoniæ Iuſtinianus vnum (Ἐκ Βιθυνίας) *L. 119. C. Th. de decur.* Dio *in Adriano.*

NOVELLA XXX.

De proconſule Cappadociæ.

CAppadociæ primæ præſes, vt ait *Nou.* 10. vel potius primæ & ſecundę Cappadociæ præſides duo, mutantur in proconſulem, vnum, qui non tantum ciuilis & militaris vt ſuperiores, ſed etiam tamiaci magiſtratus fungatur officio. & tamiacus magiſtratus abrogatur: is eſt qui olim dicebatur Comes domorum. erant enim in Pontica diœceſi, & in Cappadocia præcipue, domus & poſſeſſiones multæ proprij C patrimonij principis, & in eis coloni æque & inquilini, & ſerui, & equitia eiuſdem iuris, conditionis, nominis, homines puta tamiaci, poſſeſſioneſque tamiacę, qui quæve omnes erant ſub iuriſdictione Comitis domorum, *l. pen. C. vbi cau. fisc. Nou.* 20. quod memini me latius comprobare in titul. Codicis *de præpoſ. ſacr. cubic.* Ergo ſublato Comite domorum transfundit hanc rerum tamiacarum, ſiue βασιλικῶν, iuriſdictionem omnem hæc Nouella in proconſulem Cappadociæ, ſimul ac cohortem omnem Comitianam: ita tamen, vt hæc ſeorſim à cohorte ciuili exigat reditus, tractet, adminiſtret prædia tamiaca, nec ſe muneribus cohortis officiiſve prędidialis admiſceat, & retro etiam, vt officium præſidiale nihil attingat eorum quæ ad officium Comitianum ſpectant. Comitianum & præſidiale D dicimus ἀνθυπατικόν, quod coniunctum hodie, vnique proconſuli attributum, Proconſulare nuncupatur. Inter officialia Comitiana nominantur ſummarij, ſic dicti ab æſtimationibus faciendis, vt *Nou.* 64. & M. T. initio x. ad Atticum, & tredecim exactores, & κατασκευασταί, & primi ac ſecundi magiſtri primates officij. tolluntur procuratores & tractatores (horum enim onera ſatis illos implere) & conſequenter quidquid malo more ab his collatores exigi ſolebant. Videtur autem, quod ad res tamiacas attinet, ſuperior eſſe proconſule præpoſitus ſacri cubiculi. nam & eius præceptis parere iubetur proconſul, & relationes ad eum facere, & admittere quos ille miſerit palatinos ſiue canonicarios, & proconſul ſpectabilis eſt, præpoſitus illuſtris. Deputati erant reditus tamiaci cubiculo & cel- E lario ſacro, id quod proprie ταμεῖον eſt: & inde cauſa iuriſdictionis præpoſitorum ſacri cubiculi, vt diximus *l. 1. C. de prædiis tamiacis.* ἡ νῦν Ῥωμαίοις ἀρχὴ πρότερον τὴν ἐν Ἀφρικῇ] Carthaginem intelligit, quæ (vt Sex. Ruffus ſcribit) prima fuit proconſularis prouincia, & ſimpliciter proconſularis prouincia cum dicitur, hæc dicitur, & proconſul quoque per eminentiam, Africæ proconſul. Οὐ γὰρ αὐτὸς αὐτὸν ταῦτα ...] Hoc congruit cum *l. 5. C. de oper. pub.* tantum abeſt vt pugnet cum veteri iure, quod perperam tamen Iuliani interpres adnotauit. Ὥσπερ καὶ δημεύσεως μόνον τῆς οὐσίας] Interpretatione pœnæ molliendæ ſunt, *l. pen. D. de pœnis.*

A Igitur hoc forſitan non male Iuliani interpres, non omnia bona publicari, ſed ea tantum quibus titulos impoſuerit. Εἴτε ἐν ἱερῷ ... τελῶν] Vt *Nou.* 102. ſecundum modum tamen *Nou.* 52.

NOVELLA XXXI.

De præſidibus Armeniæ.

QVatuor Armenias conſtituit, primæ dat proconſulem, ſecundæ correctorem, tertiæ Comitem, B quartæ Conſularem. Corrector & Conſularis ordinarij ſunt: Proconſul & Comes, ſpectabiles: & vt ſupra *Nou. 28. & 29.* ita hac Nouella quæ fit innouatio in magiſtratibus & prouinciis, ei non adſtinguuntur eccleſiæ. Nec ſimiliter hodie pleriſque regionibus, quæ ciuili aut militari magiſtratui eſt metropolis, non eſt etiam metropolis epiſcopis: & prouinciarum longe aliam diuiſionem obſeruat eccleſia, aliam Reſpublica.

NOVELLA XXXII.

De his qui pecuniam credunt agricolis.

HÆc Nou. pertinet ad prouincias Thraciæ, & duo conſtituit fauore agricolarum, vnum de antichreſi, alterum de vſuris. De antichreſi, vt creditores ἀντίχρησιν cum agricolis non paciſcantur fundorum, vel pecorum, vel mancipiorum ruſticorum, id eſt, vt ne ab agricolis fundos pignori capiant, ea lege vt fructus omnes percipiant vſurarum vice, quod ſors oblata vel ſoluta ſit, atque ita vt fructus non imputent in ſortem. Qui modus datus eſt vſuris, idem datus non eſt antichreſi. nam pacta antichreſi fructus creditori cedunt etiamſi quo anno excedant vſurarum modum, propterea quod non ita ſemper fructus bene proueniunt. Pacto antichreſis conſtituitur, vſuræ ſtipulatione. An- D tichreſis perimitur nuda oblatione ſortis, vſuræ non item *l. ex prædiis, C. de vſur.* Antichreſin ab agricola paciſci non licet, vſuras ſtipulari licet. Et de vſuris quidem hoc conſtituit, ne ab agricolis creditor ſtipuletur grauiores trientibus, credita pecunia, hoc eſt non plus quam ſingulas ſiliquas quotannis in ſolidos ſingulos, & non plus quam ſolidos quatuor & ſiliquas quatuor in centenos. hæc enim eſt definitio vſuræ trientis, vt conſtat ex Leone *Nou.* 83. & Aniano *l. 2. C. de vſur.* Credito autem frumento vel aliis fructibus, ab agricola ſtipulari creditor poteſt vſuram centeſimam. i. in ſingulos modios octauam modij partem, hæc eſt vſura centeſima, vt conſtat ex *Nou.* 130. nam vt in pecunia vſura centeſima eſt quæ in ſingulos ſolidos quotannis reddit tres ſiliquas. i. octauam partem E ſolidi, ita in frumento centeſima eſt quæ in ſingulos modios quotannis reddit ſextarios duos. i. octauam partem modij. Proinde vſura centeſima eſt quæ in centenos ſolidos vel modios quotannis reddit duodenos ſemis. Hæc eſt noua definitio vſuræ centeſimæ: vetus hæc, quę in centenos ſolidos vel modios quotannis reddit duodenos. Succeſſit nouæ & alia amplior, quę in centenos ſolidos reddit XVI. ſemis & quatuor ſiliquas, hoc eſt in libram auri quæ eſt LXXII. ſolidorum duodenos, auctor Harmenopulus 151. Epit. & Zonaras Nicenæ ſynodi c. XVII. Vt nunc libræ, inquit, ſunt ſolidorum LXXII. ita olim centenatiæ erant, & c. ſolidorum vſura erat XII. quæ & ob id dicitur cente-

sima, quod de sorte c. exigatur, itaque quod Cedrinus scribit Nicephorum ἀντὶ χρυσοῦ vsuræ nomine in singulos solidos exegisse quatuor siliquas auri libras XII. solidos, vsura centesima est. Olim credita pecunia stipulari licebat vsuram centesimam, *l. 4. §. pro operis, D. de nau. fœn. l. 8. C. si cer. pet.* credito frumento & frugibus omnibus quatuor centesimas *l. 1. C. Th. de vsuris*, & probat etiam *l. 21. C. eod. tit.* fruges recepisse immodicas vsuras. Hodie credita pecunia stipulamur besses aut semisses: credito frumento ceterisque frugibus, centesimas, *l. eos, C. eod. tit.* Causa differentiæ inter pecuniam & fruges posita est in incerto & inconstanti frugum pretio, quæ etiam efficit vt frugum vsuræ ex pacto debeantur, pecuniæ nonnisi ex stipulatione, *l. 12. C. de vsur.* Et in frugibus ius est commune creditorum & debitorum omnium, vt admittant centesimam vsuram: in pecunia separantur viri illustres à ceteris creditoribus, rusticani à ceteris debitoribus. nam hi promittere, illi stipulari tantum trientem possunt. Creditor qui plus exigit, credito cadit: miles hoc amplius exauctoratur. Crimen exasperatur in militem, *l. quædam, D. de pœn.* In inscriptione non est quod dubitemus de nomine Agerochi, de quo ita lusit Tzetzes, Λέξει τὸ ἀγέρωχος ποια σημαίνει ταῦτα, ἔνδοξον, ἀρτιζωντα. τὸν ὕβριστὴν σὺν τούτοις. Ἀγέρωχον τὸν ἔνδοξον ὡς ὁ Σαππὼ γράφει, &c. Ξηρῶν καρπῶν] Fructus aridi sunt messes, *l. vlt. §. vlt. D. de in. fis. l. 15. C. Th. de suscep. l. 1. C. Th. de vsur.* Sed idem dicendum in liquidis, arg. *d. l. 1. & l. oleo, C. de vsur.*

NOVELLA XXXIII.

De his qui pecuniam credunt agricolis.

QVæ superiori Nouella lex data est prouinciis Thraciæ, hac porrigitur etiam ad prouincias Illyrici.

NOVELLA XXXIV.

De his qui pecuniam credunt agricolis.

EXemplum est Latinum *Nou. 32.* quod superiori subiicitur aliquanto latius, vt eo vtantur Illyrici perinde ac Thraces in contrahendo mutuo cum agricolis: & legendum in eo, In Mysia secunda & in prouincia quam tu administras. Præses enim Æmimonti non regebat Mysiam secundam.

NOVELLA XXXV.

De adiutoribus Quæstoris.

QVæstor palatij est is quem nunc Cancellarium appellamus, vt docui libro decimo Codicis. Is adiutores habet ex scriniis quos vult veluti officialium vice, vt dixi *Nou. 20.* olim habuit XXVI. *l. comperimus, l. vlt. C. de prox. sac. scr.* ex scrinio memoriæ XII. ex scrinio epistolarum VII. ex scrinio libellorum VII. sacræ vocis ministros, vt est in Latina translatione huius *Nou.* deinde multo plures. Hæc Nou. veterem numerum reuocat, adeo vt nullorum in locum velit alios supra numerum subrogari, nisi si qui sint adiutores supra numerum laterculenses in scrinio memoriæ, vel in aliis duobus scriniis melloproximi. hi namque alium possunt in suum locum subrogare, accepto pretio quantolibet. De statutis quoque non ambigitur. i. qui sunt intra numerum XXVI. quin possint alios ponere in locum suum, consentiente quæstore, vendito scilicet alij loco militiaque sua. Sed & transmittere eam in heredes extraneos possunt, dummodo inferant pro introitu solidos c. & hoc est quod ait *l. vlt. C. de pign.* militias transferri in heredes sub certa pretij definitione. Pretium est c. aureorum. nam nec pluris vendere eam possunt. Hanc quoque militiam hæc Nouella docet transmitti in liberos, etiamsi defuncto heredes non extiterint. Quod si heredes aut liberi minus idonei militiæ sint, vel si qua alia ratione non heredes aut liberi, sed in locum defuncti adiutoris alij subrogentur, ij eam pretij definitionem certam heredibus aut liberis defuncti præstare compelluntur, *l. 7. & 11. C. de prox. sac. scr. l. omnimodo §. vlt. C. de inoff. test.* & dicitur hæc præstatio scholæ placitum, *l. vlt. C. de pign. & casus militiæ Nou. 53. & 97.* Inde Iulianus hoc loco, *Qui fiunt in locum eorum qui suo loco cesserunt, c. solidis præstitis fiant*

NOVELLA XXXVI.

De successoribus in Africa.

EDita hæc Constitutio est pulsis Africa Vandalis. Et hoc ea cauetur vt Afri sua bona vel paterna aut auita vel quæ iure cognationis eis obuenerunt vsque ad tertium gradum, per præf. prætorio Africæ vel præsides prouinciarum recipiant intra quinquennium, salua præscriptione XXX. annorum. quod & similiter fuit constitutum pulsis Italia Gothis pragmatica sanctione Iustiniani. Additur, vt si sit quæstio gentis, ex vtraq; parte probationes admittantur, cognitionaliter non μονομερῶς. quod valde pertinet ad *l. 1 D. de probat.* & vt Afri Romanis non Vandalicis legibus vtantur.

NOVELLA XXXVII.

De ecclesiis Africæ.

EOdem quo superior tempore hæc etiam fuit edita Constitutio, vt ecclesiæ Africæ bona sua à Vandalis seu Arrianis occupata recipiant sub onere tributorum publicorum. Ecclesias non fuisse olim immunes à publicis collationibus certissimum est. Damnat & Arrianorum & Donatistarum parabaptismata & parasynaxeis & conuenticula, & ecclesiarum priuilegia confirmat, nec vult hæreticis patere dignitates & officia publica.

NOVELLA XXXVIII.

De decurionibus.

COnstitutum fuit olim vt decuriones prædia sua donarent sine decreto, non etiam venderent, *l. 3. C. de præd. decur.* Faciliores erant in vendendo quam in donando, idcirco prohibebatur venditio non donatio: & venditio, quia Reipub. interest decuriones facultatibus esse idoneos ad subeunda munera publica,

nec enim inopes ſunt oneribus ferendis pares. Deſideratur in eo titulo *l.* 4. Iuſtiniani Conſtitutio Græca, quæ etiam decuriones prohibuit donare ſine decreto. Deſideratur & .5. quæ nullam cauſam donandi, nullas perſonas excepit. De donatione directa, communi, ſimplici loquor. Dos enim & donatio propter nuptias non prohibetur, quia non eſt donatio ſimplex, cum & conſtante matrimonio fieri poſſit inter coniuges, *l. vlt. §. ſancimus. C. de don. ante nupt.* Simplex donatio prohibetur, quia propter nuptias non fit: donatio ſimplex non eſt contractus. Donationi propter nuptias ineſt ſpecies quædam contractus, vt eleganter Iuſtinianus ait in hac Nouella. comparatur enim doti, quam conſtat eſſe contractum, *l. contractus, D. de div. reg. iu. l. exigere, D. de iudic.* & hoc apertius ita definit *Nouel.* 119. donationem propter nuptias ſpecialem eſſe contractum. Idem Iuſtinianus *de decurionibus l. vlt.* enarrat, & confirmat hac *Nou.* vt curia liberent eæ dignitates, Patriciatus, conſulatus, magiſterium militum, præf. prætoriana vel vrbicaria: patriciatus & conſulatus etiam honorarius, reliquæ nonniſi re ipſa adminiſtratæ, & *Nou.* 70. & 81. Videtur his addi *d. l. vlt.* patronatus fiſci, principatus agentium in rebus, proximatus ſacrorum ſcriniorum. Sed quod ad has dignitates ſiue militias attinet, confirmat tantum *d. l. vlt.* Iuſtinianus libertatem his qui tum ea fruebantur ex iure antiquo, non etiam generaliter & in futurum ſtatuit patronatum, principatum vel proximatum curia liberare, *l. 7. de prin. agen. in reb.* Idem Iuſtinianus, *l. vlt. C. quan. & quib. quar. pars,* conſtituit vt omnimodo curiæ vel curialibus liberis maribus aut fœminis curialibus nuptis curialis quadrantem omnium bonorum ſuorum relinquat: quod hac Nou. emendat mutato quadrante in dodrantem. Ceteri ſatis habent, ſi liberis relinquant trientem vel ſemiſſem legitimæ partis. Rurſus ceterorum liberi naturales ab inteſtato non ſuccedunt niſi in ſextantem, vt diximus *Nou.* 18. Decurionum ſuccedunt in dodrantem ſi ſe offerant curiæ. Liberi iuſti decuriones naſcuntur, naturales non item & ob id debent ſe offerre curiæ, ſi quidem velint deficientibus iuſtis liberis ab inteſtato dodrantem amplecti. & hoc de dodrante idem plenius definit *Nou* 18. 89. 101. De naturalibus loquimur, non de ſpuriis. nam etſi ſpurij decuriones eſſe poſſint, *l. ſpurij, D. de decur.* tamen decurionatus non facit eos capaces hereditatis paternæ ab inteſtato, quia nec patrem habere intelliguntur. Id quoque nouum eſt in hac Nouella, vt ex curiali, & tamiaca vel murilegula vel vicaria nati, patrem ſequantur. repugnat enim *l. nati, C. de decur. l. his qui, C. de murileg.* κωμῆται vel ϰωμικοὶ ſunt vicani, vt *Nou.* 32. capitationi ſubiecti, non (vt Haloander interpretatur) Comitiani. Comitiani ſunt officiales Comitis priuatarum vel largitionum, vel domorum. Βιβλίων] De his *Nou.* 128. & Obſeru. 3. cap. 14. Νόμος ϰείμενος.] Vt *l. qui res §. vlt. D. de ſolut. Lex ſcit.*

NOVELLA XXXIX.

De fideicommiſſaria hereditate, & de ea quæ parit xi. menſe.

HÆc Nouella non eſt de reſtitutione dotis & donationis propter nuptias, ſed de reſtitutione hereditatis, id eſt, de precaria ſubſtitutione, quo genere ſubſtituitur cuilibet heredi, non directo: & ſecunda eius pars de ea quæ ex ſtupro parit. Quod ad primam A partem attinet, quæſtionis eſt, an is qui rogatus eſt reſtituere hereditatem, poſſit ex ea deminuere aliquid, aut alienare, aut obligare. Vetus diſtinctio, quæ probatur etiam Nouella 108. hæc eſt: Aut rogatus eſt reſtituere hereditatem ſimpliciter, aut quod ex hereditate ſuperfuerit. Si ſimpliciter, nihil deminuere aut alienare poteſt, & ſi quid alienauerit, fideicõmiſſi perſecutio cõpetit iure ordinario, i. actionib. ſolẽnib. ex teſtamento, vel in rem non tantum in heredem, ſed etiam in emptorem vel donatarium & quemlibet poſſeſſorem, *l. ſi quando, D. de leg. 1. l. qui ſolidum, D. de leg. 2. l. pater §. 1. D. de leg. 3* & hoc ſiue purum ſiue conditionale, ſiue in diem fideicommiſſum ſit, *l. vlt. §. ſed quia, C. com. de leg.* Olim erat in heredem perſecutio extra- B ordinaria interuẽtu prætoris fideicommiſſarij: & herede non exiſtente ſoluendo, in extraneum poſſeſſorem ſolemnis in rem miſſio: hodie eſt perſecutio ordinaria in quemlibet poſſeſſorem. Libertas tamen data ſeruo pendente conditione fideicommiſſi, non reuocatur, ſed eſt perſecutio æſtimationis ſerui, *l. quidam §. pen. l. ſi heres inſtitutus, D. ad Treb.* Valet ergo libertas data ſeruo fideicommiſſo, quæ tamen non valet data ſeruo legato, *l. ſeruum, D. de manumiſſ.* coniuncta *l. ſi locus, D. de religioſ.* Legatum magis heredem adſtringit quam fideicommiſſum, maxime vbi concurrit libertatis fauor. Præterea ſciendum eſt ei qui rogatus eſt reſtituere hereditatem, alienationem per- C mitti ad finem quadrantis, quem deducere poteſt, vel etiam ſi liberi ſunt inſtituti & onerati fideicommiſſo, ad finem trientis vel ſemiſſis, quem deducturi ſunt, *l. 3 §. res. D. ad Trebell.* Res igitur alienatæ heredi imputantur in Falcidiam, & eatenus valet alienatio quatenus Falcidia largitur: quod ſupra Falcidiam eſt reuocatur. Valet etiam alienatio quæ fit ex cauſa dotis vel donationis propter nuptias, ſi liberi ſint heredes inſtituti, & Falcidia non ſufficiat doti vel ſponſalibus conſtituendis pro dignitate perſonarum ſiue natalium, *l. quaero, D. de iur. dot. l. 9. C. de adm. tut. l. mulier §. pen. D. ad Trebel.* atque ita ex generali fideicommiſſo deducitur quantum doti ſufficit & donationi propter nuptias: quod non eſſe vt nouum videatur, Iuſtinianus ait hac Nouella, cum & ex genera- D li hypotheca quædam excipiantur tacito intellectu, *l. obligatione, D. de pignorib.* Vt vero liberi fructus medij temporis hodie non imputant in Falcidiam, *l. iubemus, C. ad Trebel.* ita conſequens eſſe arbitror vt ne in dotem vel donationem propter nuptias fructus imputent contra *d. l. mulier §. pen* vt deductionum omnium quæ liberis ex fideicommiſſo permittuntur ius & ratio ſit eadem. Sequitur alterum membrum diſtinctionis. Si heres in diem vel ſub conditione rogetur reſtituere quod ex hereditate ſuperfuerit, hoc caſu deminuere interim & obligare poteſt, ex perſpicua defuncti voluntate, qui ſuperfluum tantummodo reddi iuſſit, *l. deducta §. pen. & vlt. D. ad Trebel.* Sed non diſſolute tamen neque paſſim, veluti bona omnia interuertendi fideicommiſſi cauſa. Bona enim fides E in deminuendo exigitur, & iuſta cauſa, veluti dotis aut ſponſalium, aut redemptionis captiuorum, aut alimentorum, *d. l. deducta, §. vlt. l. Imperator, l. mulier §. vlt. eod.* & boni viri arbitrium, *l. Titius, D. eod.* puta vt deminuat tam ex ſuo patrimonio quam ex bonis fideicommiſſo ſubiectis pro rata, *l. 3. §. nonnunquam, D. de vſur. l. ſed & ſi lege §. quod autem, D. de pet. her.* vt ſi in patrimonio heredis ſint cc. in fideicommiſſo c. & conſumat xii. patrimonio ſuo accepta ferat viii. fideicommiſſo iv. Id quoque boni viri arbitrium exigit, ſi creditorem debitor heredem inſtituerit, & rogauerit reſtituere quod ex hereditate ſuperaſſet in conditionẽ aliquam, & interim deminue-

rit aliquid heres, idemque creditor defuncti, vt cum credito consumpta compenset, nec in poneuda ratione legis Falcidiæ deducat, quod sibi defunctus debuit, vel non deductum condicat incerti, *l. pen. D. ad Trebel.* Summa igitur hæc est, cum qui rogatus est restituere superfluum hereditatis, non posse profundere & dilapidare bona fideicommissi, & deminutionem eam illi permitti tantum quæ boni viri arbitrio congruat, & quæ fiat bona fide. Ceterum hic deminuendi modus non est admodum certus. Quamobrem Iustinianus *Nou.* 108 deminutioni certum modum dedit, vt heres rogatus superfluum restituere, deminuat pro dodrante omni ex causa, & vt solum quadrantem fideicommissario conseruare cogatur: imo & ex quadrante vt possit aliquid delibare iusta ex causa, veluti dotis aut donationis propter nuptias, siue sit filius siue extraneus. nec enim hoc casu distat filius ab extraneo. Superior differentia est de herede simpliciter rogato hereditatem restituere: nam filius filiave deminuent dotis vel sponsalium causa, extraneus non item. Id etiam additur *Nou* 108. ab herede rogato superfluum restituere, siue filius is sit siue extraneus, cautionem esse præstandam de restituendo quadrante & de dolo malo, vt *d. l. Titius.* quod pugnare videtur cum *l. iubemus, Cod. ad Trebel.* quæ cautionem remittit filio: ad quam ita soleo respondere: Filio rogato restituere filiis suis nepotibus defuncti, remitti onus cautionis, exceptis duobus casibus, si parens iusserit caueri, vel si transeat ad secundas nuptias, *d. l. iubemus.* Filio rogato restituere fratribus suis, non remitti onus cautionis, *Nou.* 108. Secunda pars huius Nouellæ est de muliere quæ parit XI. mense post mortem viri, id est quæ ex stupro parit. partus enim hic iustus non est, si edatur sub finem mensis vndecimi: si sub initium, iustus est, ex decreto quodam Adriani. Quod de XIII. mensib. scriptam est Plinij VIII. cap. V. est corruptissimum. In veteribus ita lego, Massurius auctor est L. Papyrium prætorem coherede lege agente bonorum possessionem contra eum dedisse, cum mulier partum se decem mensibus diceret tulisse. Hæc vero quæ stupro se polluit intra annum lugubrem, præter pœnam stupri eisdem etiam pœnis obstringitur quibus illa quæ immaturas nuptias contrahit, de quibus *Nou.* 22. Hæc enim quæ stupro se polluit intra annum odio certe non est indigna minore: liberis enim & defuncto iniuriam facit: illa soli defuncto, quæ nubit luctu non peracto, quę nubit iterum, etiam liberis.

NOVELLA XL.

Vt ecclesia S. resurrectionis domos alienare possit.

Derogatur ad aliquid *Nouellæ* 7. permissa ecclesiæ Hierosolymitanæ domorum venditione, cum decreto, vt *Nouella* 120. Pretij rationem discussimus *Nouella* 7.

NOVELLA XLI.

De appellationibus quinque prouinciarum.

Scripta est ad Bonum quæstorem exercitus, vt *Nou.* 50. quæ tempore prior est, cuique hæc derogat. Alius fuit quæstor palatij, de quo dictum est supra: alius quæstor exercitus, quem Procopius definit, *χορηγὸν τοῖς τῶ στρατιωτῶν δαπάναις*, id est, de bel. Persico: rectissime, nam & hæc Nou. *στρατιωτικῆς δαπάνης*, & Iulia-

A nus Nou. 50. annonas militum tam Comitatensium, quam limitaneorum qui per castra sunt, eum distribuisse. Sed habuit etiam iurisdictionem & auditorium & apparitionem instar præf. pretorio, & vicarium in vrbe. nam sub eo erant prouinciæ quinque, Scythia, Mysia, Caria, Cyprus & Cyclades insulæ, quarum caput Rhodus: & inde Rhodi appellatione hac Nouella Cyclades significantur. Habuit autem prouinciarum vnaquæque suum præsidem, & de præside Cycladum est *l.* 4. *C. de classicul. Nou.* 163. & ab his præsidibus appellabatur non ad pr ęf. prætorio, sed ad quæstorem exercitus ex *Nou.* 50. cui hæc ita derogat, vt ex Mysia quidem & Scythia appellationes apud eum inducantur,

B quod is sedem suam in eis prouinciis habeat. ex ceteris autem prouinciis vt appellationes in vrbem inducantur apud eundem ipsum, si forte in vrbe fuerit, vel apud vicarium eius adhibito quæstore sacri palatij. Item à iudice quem ipse dederit in eis prouinciis, puta Caria, Cypro, Rhodo, vt appelletur ad vicarium eius, & vt lis apud eum in vrbe cœpta, apud vicarium eius peragi possit: si forte eum exercitus causa & necessitas auocauerit à munere iudicandi. Vulgo dicitur, A iudice dato eum appellari qui iudicem dedit: id sic est accipiendum, vt & successor eius appellari possit, *l.* 1. *D quis à quo appell.* vel vicarius ex hac Nou. vulgo dicitur, apud quem cœptum est iudicium, & finem accipere debere. Et hic quoque addatur, vel apud successorem eius aut

C vicarium.

NOVELLA XLII.

De episcopis regradatis.

Duo sunt genera pœnarum ecclesiasticarum, *ἀφορισμὸς*, qua plectuntur plebeij & monachi, & *καθαίρεσις*, id est regradatio siue ordine motio, quæ episcoporum & clericorum est propria. & ita *hac Nouella* regradantur episcopi quidam hæretici, qui negabant in Iesu Christo domino & saluatore nostro duas naturas distincte confitendas esse: diuinam enim humanam absorbuisse. & fit huius Nouellæ mentio ab historicis multis, & in actis quintæ synodi Constantinopolita-

D næ, quæ eosdem episcopos reprobauit & condemnauit, *Τὸν δὲ κἀκεῖνος μόνον ὥς εἰς τέχας χαρίσητε.*] Sudas in Origene.

NOVELLA XLIII.

De officinis ecclesiæ Constantinopoleos.

Funerum sumptus fecit maior ecclesia Constantinopoleos, cui etiam ob eam rem Constantinus & Anastasius imperatores destinauerant mille & centum tabernas siue officinas in pulcherrimis foris vrbis, vt ex earum reditu faceret sumptus funerum, auctor Leo *No.* 12. Ex eis earumve inquilinis & habitatoribus alij defensoribus ecclesię præstabant vispelliones, quos vocat decanos & lecticarios & copiatas, vt *Nou.* 59. *l.* 4. *C. de*

E *sac. eccl. l.* 1. *C. de collegiatis.* alij fossarios. Veteres etiam vocarunt Bargenas aut Bergenas, barbaros funerum elatores. Caper, Bergena non bargina, cui genus barbaricum est. & Glossæ veteres: Barginna, *νεκροφόρος βαρ-Caper, νεκροθάπτης βαρζέρυ.* Aliæ tabernæ præstabant pecunias œconomis ecclesiæ. Ceteroquin erant liberæ, & à ceteris muneribus & intributionibus ciuilibus immunes: & hoc iure possidentur etiam hodie à sacerdotibus Mahumetanis. Aliæ officinæ, quæ non sunt ex hoc numero, id est quæ funerum causa ecclesiæ destinatæ non sunt, immunes non sunt, licet ad ecclesiam vel ad alias domos pietati dedicatas, vel ad viros illustres, vel ad domum Imperatoriam pertineant.

NOVELLA XLIV.

De instrumentis, & vt protocolla instrumentis relinquantur.

TAbelliones publici sunt contractuum scriptores, vt docui *l. 15. C. de decur. l. 14. §. his tabellionibus. C. de sacros. eccl.* à Græcis νομικοὶ dicuntur & συμβολαιογράφοι, vt quæ ab eis conficiuntur instrumenta, συμβόλαια sæpe in his Nouellis, publica vel forensia, *l. comparationes, C. de fide instrum.* quanquam proprie publica ea tantum sint quæ insinuata sunt apud magistrum census vel defensores ciuitatum. Solent autem tabelliones primum contractus referre extra ordinem in schedam, quæ sic dicitur ἀπὸ τοῦ σχίζειν, vel à scindendo, vt qui sine aspiratione scidam scribunt, sentiunt. Deinde redigunt eos in mundum, vel vt hæc Nou. loquitur, in chartam puram, & hoc modo instrumenta complentur, absoluuntur, expediunturque partibus, *l. contractus, C. de fide instrum. l. vlt. C. de contrah. empt.* Hieronymus aduersus Rufinum, Schedulis nondum emendatis, nondum ad purum digestis. Exigitur à tabellionibus peritia iuris, *Nou 66* infra, & Leonis *Nou* quadam. Separantur tamen à iuris studiosis in *l. mors, D. de pœnis.* Nec idem omnino iurisperiti & iuris studiosi. nam & tabelliones vt dixi) & aduocati, pragmatici, formularij, tabularij, iuris periti sunt, nec tamen iuris studiosi: hac enim appellatione iuris interpretes consultique significantur. Constituitur autem hac Nou. vt rogati tabelliones ipsimet adeant contrahentes, non discipulos mittant, vt ipsimet instrumenta forment, & vt ne aliter ea discipuli ministrique absoluant edantq; partibus quam scientibus præsentibusque tabellionibus. quod ideo constitutum est, ne interrogati à iudice tabelliones causentur ignorantiam rei gestæ. Cuilibet ergo contractui ipsi per se præesse & interesse debent, & gestorum omnium scientiam præstare, non vti hac in re opera discipulorum. Licebit tamen eis auditorem vel substitutum habere, & per eum contractus formare absoluereque partibus, & per hunc quidem solum, non per alium quemlibet. Probari hic debet apud acta magistri census. Hic magistratus erat in vrbe, quem posterior ætas σκρινιάριον appellauit auctore Leone *Nou.* 44. & Suda in Artemio, & locum etiam ipsum quo acta & insinuationes fiebant, quod & Cedrino est σκρίνιον In prouinciis partes eius sustinebant defensores ciuitatum. Cur igitur magistro census hac Nouella non iunguntur defensores ciuitatum? quia hoc in vrbe tantum permittit Iustinianus, vt tabellio habeat adiutorem & quasi vicarium, propter ingentem numerum contrahentium. Pœna tabellionum qui per discipulum, exceptorem siue notarium, non per se instrumenta formant & excipiunt, hæc est, vt excidant stationibus suis & officio tabellionum, & vt statio transferatur in eum cuius opera vti maluerunt, si idoneus sit, vel in alium virum idoneum. Interdum alius est stationis dominus, alius tabellio: & tunc ex facto tabellionis dominus stationis non læditur. nam officio quidẽ & statione tabellio remouetur, dominus tamen stationis proprietatẽ retinet, & ex ea solemnes reditus atque obuentiones capit. Ex eo etiam tabellionis facto contrahentes non læduntur. i. contractus non redditur inutilis. Notandum initio huius Nouellæ differentiam constitui inter tabellionem & tabularium. hic enim est sensus, Mulierem literarum ignaram protulisse instrumentum absolutum & completum à

A tabellione, subscriptum à muliere tabularij manu, secundum Nou. 73. ex qua quidam male colligunt, duos tabularios exigi qui subscribant pro imperito literarum, vt Alciatus docuit 6. & 8. παρέργων. nam ex initio huius Nouellæ constat vnum sufficere, & in *Nou.* 73. legendum διὰ πάντως, non δύο πάντως. Igitur initio huius Nouellæ hæc verba, διὰ τοῦ ταβουλαρίου τὴν ὑπογραφὴν ἔχον τῆς αὐτῆς, sic interpretor, Per tabularium ipsius mulieris subscriptionem habens. Secundo capite huius Nouellæ constituitur, ne tabelliones in mundum redigant contractum alia charta quam ea quæ habeat protocollum, ex eo coargui falsum posse. Protocollum quid est? Alius maiorẽ & regiã chartã interpretatur, alius schedam negligentius scriptam, alius exemplar formularũ,
B quo tabelliones vti solent. Omnes errant vehementer. Vt hodie chartæ habent notam aliquam, ex qua dignoscitur quis eam chartam præparauerit, ita habebant olim chartæ breuem adnotationem, quæ declarabat quo Comite largitionum (sub eius cura erant chartariæ) quo tempore & à quo præparatæ fuissent chartæ, ex eo coarguebatur sæpe falsitas: sicut Lutetiæ audiui accidisse vt Senatus suspectum chirographum ex die in eo adscripto quo nondum eius notæ charta vlla erat in rerum natura, certissimo argumento quasi falsum improbaret. & hac ratione Iustinianus non vult ex chartis abscindi protocolla, & hoc valere iubet in vrbe. Prius caput valet in vrbe & in prouinciis. Περὶ συμβολαίων] De hac voce sic Græci interpretes
C scribunt in hanc Nouellam, τὸ μὲν γὰρ τῶν διαθεμάτων τῶν συμβαλλόντων ἀσφαλὲς συμβόλαιον λέγεται. διὸ καὶ τὸ ἀπὸ ταύτης ἔγγραφον σύνταγμα συμβόλαιον καλεῖται, οἷον ὑπομνηστικὸν τῶν συμφωνηθέντων μεταξὺ τῶν συμβαλλόντων ἤτοι συμπεφωνηκότων καὶ συνθεμένων, καὶ εἰς ταυτὸ τὰς ἰδίας ἀγαγόντων γνώμας. & inde symbolum fidei nihil aliud est quam instrumentum fidei. Τῶν σκηνικῶν κυρίων] Græci interpretes, τοῦ βαθμοῦ κυρίων.

NOVELLA XLV.

De decurionibus hæreticis qui aduersus orthodoxos testimonium perhibere possunt.

D PRimo capite, vt Iudæi, Samaritani, hæretici decuriones propter diuersitatem religionis curialibus muneribus non liberentur, quod & iuri antiquo congruit, *l. 4. & 9. C. de iud. l. 49. D. de decur. l. curiales, C. de heretic.* honore tamen & priuilegio decurionum carent veloti in pœnis vel in exhibitionibus, quod soli Christiani & orthodoxi habent, *l. 15. & 33. C. de decur. Nou.* 151. Secundo, vt Iudæorum vel hæreticorum iudiciale testimonium non recipiatur contra orthodoxos ex *l. quoniam, C. de heretic.* testamentarium vt recipiatur, & inter se inuicem quodlibet, præterquam hæreticorum quorundam qui ceteris impro-
E biores sunt. Et additur hac Nouella, admitti etiam testimonium hæreticorum aduersus orthodoxos, si orthodoxi curiæ vindicentur. nam si pro orthodoxis admittitur, & multo magis pro vniuersitate orthodoxa. Ergo non omnes hæretici intestabiles sunt, non omnes infames, & rursus non omnes infames, intestabiles, veluti calumniæ damnati, *l. 13. D. de testib.* vel furti, vel tutelæ vel de dolo.

NOVELLA XLVI.

De alienatione rerum ecclesiasticarum.

PRædia ecclesiastica, si pecuniæ & mobilia desint, priuato creditori in solutum dari, vendi item posse cum præsidis decreto, ita vt ex pretio soluat emptor fisco tributa quæ debet ecclesia: nec enim fiscus prædia in solutum accipit. Et dandam esse tributorum apocham emptori, simul ac insinuandum apud acta, vt si forte eam amiserit emptor, fides petatur ex actis publicis, *l. 2. C. de discuss. l. illata, C. de fide instrum.* Ex *Nou.* 120. non est opus decreto præsidis. hoc exposui *Nou.* 7.

NOVELLA XLVII.

Vt instrumentis præponatur nomen Imperatoris, & eorum tempus Latinis literis adnotetur.

SOlebat tempus initio instrumentorum & actorum designari multifariam, ex Consulibus, indictionibus, mense, die, quibusdam ciuitatibus etiam conditæ ciuitatis annos præscribi mos erat. His omnibus vult Iustinianus præponi nomen Imperatoris & annum imperij: idque generaliter iniungit tabellionibus, qui publice contractus scribunt, & actuariis & exceptoribus, qui vel in iudiciis vel apud magistrum census aut defensores plebis acta conficiunt. Etiam illud adiungit, vt in instrumentis vel actorum monumentis tempora notentur claris & vulgaribus literis Græcis vel Latinis, non antiquis: & antiquas vocat qualis fuit Latinis C auersa, siue apostrophus, & I præposita V literæ pro quatuor. Græcis δισῶν, & π intra se δ complectens pro quinquaginta. Non hoc quidem vult numerorum vel temporum notationes esse ὁλογραμμάτως: sicut in Menecratis medici libro quodam, αὐτοκράτωρ ὁλογραμμάτων, inscripto, αὐτοκράτωρ, ἐπειδὴ τοῦτο προσφέροντος ὁλογράμματος, δι᾽ ὧν χαρακτῆρες ἀριθμοῦ τοῖς παλαιοῖς χαράττει, vt Galenus ait 1. de antidotis & vij. κατὰ γένη. Sicut Iustinianus idem Pandectas voluit esse ὁλογραμμάτως, & vltimas voluntates etiam inter liberos *Nou.* 107. non sic instrumenta vel acta vult esse ὁλογράμματα. Vulgares tantum & notas omnibus in notandis temporibus literas siue syllabas exigit.

NOVELLA XLVIII.

De eo qui moriens iurauit quantum haberet in bonis.

VTsi quis testamento vel alia scriptura descriptionem bonorum suorum fecerit, & iurauerit se nihil præterea in bonis habere, eam descriptionem omnino heredes eius sequantur, siue sui sint siue extranei, nisi malint hereditate mulctari secundum Nou. 1. Contenti igitur eis bonis esse debent, nec alia requirere quasi hereditaria per tormenta seruorum hereditariorum vel alio modo. Iusiurandum exigimus: alioquin nihil veritati officit quod defunctus modum patrimonij sui declarauit, *l. 1. C. arb. tut. l. scriptura, C. com.*

A *vtriusque iud. l. si fundum, §. si libertus, D. de leg. 1. l. cum pater, §. pater qui filio, D. de leg. 2. l. 15 §. vlt. D. ad leg. Falcid.* quia persæpe eum declarat ὡς ἐν παρόντι, non exquisisse adeo vt velit eum suos heredes sequi. At cum iusiurandum adiicit, enixius hoc velle videtur vt bonorum descriptioni stetur. & ita in specie *l. cum pater §. filius, D. de leg. 2.* Iusiurandum enixæ voluntatis argumentum est. Catullus; *Quis dum aliquid cupiens animus prægestit apisci, Nil metuunt iurare.* Et in *l. cum quis, §. codicillis, D. de leg. 3.* iurisiurandi dati adseueratio auget fidem scripturæ, & creditoribus prodest. Additur hac Nouella, heredes solos quod propius accedant ad vicem defuncti, obstringi iureiurando defuncti, non creditores. Licere enim cre-
B ditoribus & alia defuncti bona perquirere, & hypothecæ nomine vindicare. Igitur descriptio bonorum à defuncto facta interposito iureiurando heredibus nocet; creditoribus non nocet. Debitoribus quoque prodest, vt puta si iurauerit testato sibi Titium debere c. cum debeat cc. nam sola c. à Titio heredes petere possunt. Sed si nihil debeat Titius, puto ei etiam religiosam adfirmationem testatoris nihil nocere, & ampliari hoc modo posse *l. 6. C. de probat.* denique idem esse in debitoribus quod in creditoribus.

NOVELLA XLIX.

C *De appellationibus, & de priuatis scripturis, & iureiurando dilationis iureiurando calumniæ coaptando, vt semel tantum pro omni probatione iuretur.*

TRia sunt capita huius Nouellæ. Primum est de appellationibus. Certum est causam appellationis introduci posse μονομερῶς. id est, vna tantum parte præsente, *l. vlt. §. illud, C. de temp. app. l. vlt. D. ad Trebell.* longe aliter quam priorem litis causam, quæ introduci debet cognitionaliter siue ἀντιδίκων. i. vtraque parte præsente. Semel autem inchoata causa appella-
D tionis, siue μονομερῶς siue cognitionaliter inchoata sit, peragenda est intra annum, vel si per iudicem res trahatur, aut per vim casumque maiorem, intra biennium *d. §. illud.* alioquin quasi deserta appellatione prior sententia ipso iure confirmatur, videlicet si is qui appellauit inchoatam appellationis causam ad summum non peragat intra biennium: quod ita explicat Iustinianus hac *Nou. &* 126. vt tempore quidem biennij confirmetur sententia, sed tutius sit cessante eo qui appellauit, præsente eo qui priore iudicio vicit, hunc prope finem biennij, ita vt tantummodo mensis supersit, de deserta appellatione quæri, & à iudice ad quem appellatum est, qui Græce vno verbo dicitur Ephetes vel Eccletarius, rem iudicari postulare. Iudicaturum autem eum pro præsente vel etiam pro absente si bonam causam habuerit,
E vt in eremodiciis fieri solet, *l. & post edictum, D. de iud. l. properandum, C. eod.* in quibus etiam causa agitur μονομερῶς. Quin & eremodicium est siue quis apud priorem iudicem siue apud iudicem appellationis inchoatam causam deserat. Quod si forte priore iudicio victus, cum abesset in causa appellationis victor euaserit, præsenti aduersario eum sumptus litis debere reddere, atque ita hoc casu victorem victo sumptus refundere, quod & proditum est in *l. properandum, §. sin autem ex gestis, Cod. de iudic.* Vnus est casus Nouellæ 93. quo biennij præscriptio locum non habet, si interim litigarint partes apud arbitrum ex compromisso. præscriptiones enim officere non cessantibus non possunt, *lege contra, Codice de inoffic. testam.*

Secundum caput est de comparationibus literarum, & pertinet ad *l. pen. C. de fide instr.* Finge, mecum agitur ex meo chirographo vel ex chirographo testatoris qui me heredem scripsit, vel ex instrumento à Titio tabellione confecto. nego me scripsisse vel testatorem vel tabellionem. Si de meo chirographo agatur, in promptu est, vt alia scribere cogar, & fiat comparatio: si agatur de scriptura testatoris vel tabellionis mortui, & alia eiusdem scriptura inueniatur indubitata potest hæc cum illa conferri. At quæstionis est an sola collatio instrumento fidem adduciat. Periculosum est hoc statuere, propterea quod multi sunt sciti alienarum literarum imitatores, & vt similes sint scripturæ, possim tamen hanc scripsisse, illam non scripsisse. Verum olim placebat indistincte ex comparatione literarum fidem instrumento adquiri. Iustinianus hanc distinctionem adhibuit *d. l. pen.* vt ex publico instrumento à tabellione confecto, & subscripto à partibus, facta comparatio fidem faciat, ex priuato non aliter quàm si habeat subscriptionem trium testium, ex quibus duo saltem chirographa & subnotationes suas recognoscant, vel negantes collatione propriarum literarum conuincantur: idque procedit etiamsi priuatum instrumentum, quod quis ad comparationem profert, contra proferentem faciat. nam ex eo etiam non fit collatio nisi subscriptionem habuerit trium testium. Huic Constitutioni *l. pen.* Iustinianus hac Nouella addit exceptiones duas: Vna hæc est, si ego agam, iusve meum tuear ex priuata scriptura subscriptionem non habente trium testium, & tu defendas rem ex eiusdem manus alia scriptura. nam si eam qua vteris insimulem quasi suspectam, fiet comparatio cum ea qua quidem ego vtor, licet non habeat subscriptionem trium testium. eius enim scripturæ fidem improbare non possum qua vtor, vt testes excipere non possum quibus vtor *l. si quis testibus, C. de testib.* Altera exceptio hæc est, si priuata scriptura, quæ non habet subscriptionem trium testium, proferatur ex archiuis publicis, veluti apocha ex arca præfecti prætorio, vel ex publicis monumentis confectis apud magistrum census aut defensores ciuitatum. Hæ enim scripturæ ad comparationem valent, licet non habeant subscriptionem trium testium, nec sint à tabellione confectæ: quia publicum testimonium habent: quinimo publicæ sunt proprie: Forenses autem, quæ à tabellione vel ab iis qui acta iudicum scribunt. Augustinus epist. 162. *Non chartis veteribus, non archiuis publicis, non gestis forensibus agimus.* His adiicit hac *Nou.* comparationes scripturarum facere homines peritos literarum iuratosque, & relationi eorum stari. quod est repetitum ex *d. l. pen.* Additur & infra *Nou. 73.* comparationem literarum factam ex publico instrumento vel ex priuato habente subscriptionem trium testium, fidem ei instrumento non addere de quo ambigitur, nisi id quoque instrumentum priuatum vel publicum cuius fides ducitur ex comparatione, tribus testibus muniatur: & si forte aliud testes dicant, aliud suadeat comparatio fere semper viuæ & iuratæ voci testium potius esse credendum. Scripturæ nudæ, licet comparatione literarum confirmetur, plenam fidem non esse: iudicem tamen moueri ea posse ad deferendum iusiurandum. i. probationem eam facere semiplenam, eam quæ testes subscriptos habet, probationem facere plenam. Testes si viuant interrogari, si mortui sint, priuato instrumento fide stabiliendo comparationem sufficere. Publico etiam instrumento, testibus mortuis & tabellione & exceptore qui scripsit dictante tabellione, & argentario per quem pecunia numerata est more prisco, *l. filia, D. de solut.* quem numeratoris nomine significari opinor *Nou. 73.* his omnibus mortuis, forensi instrumen-

A to, vt cœpi dicere, fidem addit comparatio sola literarum tabellionis & contrahentium & testium. Tabellione viuo, instrumenti forensis fides non indiget comparatione, quia tabellionis iurati testimonium sufficit, si sua manu scripserit instrumentum & compleuerit, nec vllus interuenerit numerarius: idemque est si instrumentum scripserit alter, qui modo non extet, compleuerit tabellio. ausim dicere idem esse si qui scripsit & compleuit mandato tabellionis non supersit. Sed exigo etiam duorum vel trium testium subscriptionem aut præsentiam. Ideoque cum apud Harmenopulum lib. 1. tit. 6. adnotatum esset solius tabellionis testimonium sufficere in comparatione prolatorum instrumentorum, ad illum Harmenopuli locum recte in

B Regio Harmenopulo subnotatum est, *[illegible]* Tabellione mortuo, literarum tabellionis comparatio fit, interrogantur etiam testes & argentarius & exceptor siue discipulus tabellionis. & hæc quidem sunt ex *Nou.* 73. quæ est de instrumento ad quod fit comparatio, hæc vero de instrumento ex quo fit comparatio. Non tractat igitur vtraque de eodem genere instrumenti, non etiam de eodem genere iurisiurandi. nam hæc iusiurandum exigit à literatoribus qui literas aliis alias conferunt. Illa à partibus. i. ab eo qui profert instrumentum, & ab eo qui comparationem fieri desiderat, vt vterque iuret de dolo & de calumnia.

C Tertium caput est de iureiurando dilationis & iureiurando calumniæ. Datur de calumnia iusiurandum variis ex causis. nam & is qui iusiurandum aduersario defert, iurat se id non deferre calumniandi animo, *l. 11. §. pen. D. de rer. amot. l. 34. §. qui iusiurandum, l. 37. de iureiur. l. vlt. C. de fideicom. l. delata, C. de reb. cred.* & qui postulat vt sibi thesaurum suum qui est in alieno fundo effodere liceat, se id non postulare calumniandi animo, *l. 15. D. ad exhib.* & similiter qui postulat sibi copiam fieri inspiciendarum & describendarum tabularum testamenti, *l. pen. C. quemadm. test. aper.* & qui probationes petit, veluti testes & instrumenta, vel qui seruos in quæstionem petit, *l. 1. C. de iureiur. prop. cal. l. vlt. C. de quæst.* vel qui petit comparationem literarum fieri, *Nou. 73.* & qui satis-

D dandi causa in municipium euocat, *l. de die, §. iubetur, D. qui satisd. cog.* & qui nouum opus nuntiat, *l. de pupillo, §. qui opus, D. de no. op. nunc.* & qui petit instrumentum exhiberi, quod falsum dicat, etsi fides eius approbata iam semel iudici fuerit, *l. vlt. C. de fide instr.* & qui postulat edi sibi rationes argentariæ, *l. 6 §. exigitur, l. quædam §. vlt. D. de edendo*, vel caueri sibi damni infecti, *l. qui bona §. qui damni, D. de dam. inf.* Item initio litis cuiusque vtraque pars iurat se non calumniandi animo litem contestari. quod iuris etsi videatur sibi Iustinianus vindicare, *l. 2. C. de iureiur. prop. cal.* tamen & in Pandectas relatum est *l. inter coheredes, §. qui famil. D. fam. erc.* Hoc tamen noue adiicit hæc Nouella, vt & initio litis iuret vtraque pars se differendi negotij causa probationes ab ad-

E uersario minime petiturum, quod dicitur iusiurandum dilationis, & vt semel dumtaxat detur in rem litis initio, non in singula quæque momenta, quibus probationes ab aduersario desiderabuntur. Petita tamen comparatione literarum, iurabitur iterum, quia & de dolo iuratur, *Nou. 73.* Petito item iureiurando, vt Leonis *Nou. 99.* Forsitan & petitis seruis in quæstionem, quia res est magni momenti, & petita exhibitione instrumenti semel probati, quod velit quis modo arguere falsum. Prout horum quidque in litem inciderit, ita à petitore iurandum erit de calumnia. Aliæ probationes vel productiones si petantur, sufficiet iusiurandum datum litis initio. Iusiurandum calum-

niæ, quod dicitur vulgo, noo est genetale de quacunque, sed de litis contestatioue tantum: & datur in causis ciuilibus tantum, non in criminalibus, vt constat ex Leonis *Nou.* 107. & 97. nam in crimioalibus sufficit inscriptio. Fridericus tamen Constitutione de pace tenenda & de incendiariis id etiam exigit in causis criminalibus, non (vt plerique opinantur) etiam Henricus libto secundo legum Longobardorum, cuius Constitutionem retulit Honorius c. 1. *de iur. cal.* Nec enim hoc dicit Henricus, clericos neque in ciuili oeque in criminali causa iurare de calumnia, sed nullo eos modo vlla in causa iurare, & legem Martiani. i. *l. cum clericis, C. de episc. & cler.* quæ loquitur de clericis Constantinopolitanis, ad omnes omnium ciuitatum clericos pertinere. Formulam iurisiurandi hoc loco hanc posuit Iulianus antecessor, SI DEVS, concisam, vt illa apud Gregorium Turonensem, SI VALEAS.

NOVELLA L.

De appellationibus quinque prouinciarum.

HVic Nouellæ, quæ est de quæstore exercitus, derogatur ad aliquid, quod ad appellationes quinque prouinciarum attinet, *Nou.* 41.

NOVELLA LI.

De mulieribus scenicis.

GEneraliter proditū est, ex turpibus obligationib. actionem non nasci. exemplo sint impudicæ mulieres, quæ se & fideiussores à se datos frustra productoribus obligant. Impudicæ sunt sine in lupanari siue in taberna, caupona, aut scena pudori suo non par-
D cant: idque nominatim cautum est de scenicis quæ ludibriu corporis sui quæstum faciunt, *l. 4. C. de episc. aud.* & hac *Nou.* tepetitur, hoc addito vt nec iureiurando obstringantur quo minus possint ad bonam frugem redire: quia iusiurandum contra bonos mores nullius est momenti, *l. iurisgentium §. & generaliter, D. de pact. l. si quis inquilinos, §. vlt. D. de leg. 1. l. non dubium, C. de leg. Dionys. Halic.* xj. ὅτι γὰρ ἐπὶ χαλεποῖς καὶ ὀλεθρίοις ἐξεληλεγμένας φυλάττειν ὁμολογίας οὐκ ἐν αἰσχροῖς καὶ ἀδίκοις. neque obstat *l. 1. C. si adu. vend* nam in eius legis specie iusiurandum oeque est contra leges neque contra bonos mores, vt pura si minor xxv. annis se à venditionis contractu noo abiturum iurauerit: cuius iurisiurandi hæc vis est, vt aduersus venditionem in integrum restitui non possit, videlicet si corpo-
E raliter iurauerit, non si instrumento. hæc duo sunt diuersa, *l. 3. C. si minor se mai. dix.* Corporaliter iurat qui iurat tactis sacrosanctis Euangeliis vel mano sublata, quos Balsamo vocat σωματικοὺς ὅρκους. Minori qui corporaliter iorauit se emprori controuersiam nunquam facturum, non datur restitutio in integrum. Peierat forte tantum restitutionem in integrum in specie *d. l. 1* Quid si petiisset sibi gratiam iurisiurandi dari? hanc quoque non dedisset Imperator, idque significat his verbis, NEQVE PERFIDIÆ NEQVE PERIVRII ME AVCTOREM FVTVRVM. Verbis, NEQVE PERIVRII, denegat restitutionem in integrum. Verbis, NEQVE PERFIDIÆ, iurisiurandi veniam. Et vero si
A daretur venia iurisiurandi, consequenter daretur etiam restitutio in integrum. Principum erat olim gratiam facere iurisiurandi *l. vlt. in princ. D. ad municip.* Suetonius in Tiberio, Equiti Romano iurisiurandi gratiam facit vxorem in stupro geoeri deprehensam dimitteret, quam se nunquam repudiaturum ante iurauerat. Sed ad ordinem redeamus. Accursius ex hac Nouella scribit scenicam quæ resipuit, cuilibet etiam illustri vel clarissimo nubere posse sine rescripto principis, contra *l. Imperialis, C. de nupt.* quæ rescriptum speciale exigit, cuius formula extat Cassiodori vij. Variarum. exigebatur etiam in ducenda ancilla. Hieronymus ad Oceanum, Si ab Imperatore stolam illis,
B i. ancillis meruerint, inter vxores eas recipere cogentur: sin autem principale rescriptum eadem tenuitas impetrare non quiuerit, &c. Verum quidem illud est, eam mulierem hodie nubere cuilibet posse sine rescripto speciali, sed hoc est ex *Nou.* 89. & 117. non ex hac Nouella, quæ iurisiurandi inhonesti tantummodo gratiam facit sine rescripto speciali.

NOVELLA LII.

C
Vt ne quis pro alio pignoribus satisfacere cogatur, & vt in principem collatæ donationes valeant sine actorum insinuatione.

PRimo capite hoc cauetur, vt ne alius pro alio teneatur ob id solum quod sit eiusdem ciuitatis aut vici. quod & multis aliis legibus cautum fuisse ait. Citat Accursius *l. vlt. C. vnde vi. l. vlt. C. loc.* quæ profecto nihil ad eam rem faciunt. Citare debuit *l. 4. C. de execut. & l. 1. C. vt nul. ex vic. pro alie. vic. deb. ten.* in qua cum tradiderim quidquid ad hanc rem pertinet, non est quod idem retractem modo. Secundum caput pertinet ad Constitutionem de insinuandis donationibus quæ excedunt D. aureos, à qua excipiun-
D tur Imperatoris liberalitates Constitutione Zenonis (vt Iustinianus ais) quæ confirmatur *l. sancimus §. exceptis, C. de donat. l. vlt. in fi. C. de quad. præs. l. illud. C. de sac. eccl.* Excipiuntur etiam hac *Nou.* donationes à priuatis collatæ in Imperatorem, & hoc tantum in eis requiritur, vt publico instrumento comprobentur, subscripto à donatore. Adiicit, Et testibus, quod *l. in donationibus, C. de donat.* temittebat.

NOVELLA LIII.

De exhibitionibus reorum, & vt fiant
E
post diem xx. & de iis qui iuratoriam cautionem præstant, & hypothecis ex casu militiæ.

PRima pars huius Nouellæ est de reis qui via quadam extraordinaria, vel vti rescripto principis vel auctoritate præfecti prætorio extra suum territorium in aliam prouinciam euocantur, vel ex sua prouincia in vrbem: quo casu reus, vt in aliis causis fieri solet, cauet iudicio sisti: actor, quod in aliis causis fieri non solet, se adfuturum iudicio, & litem acturum ac peracturum ex animi sententia, adiecta certa summa po-

næ nomine, nec nisi præstita ea satisdatione quæstor palatij emittere talia rescripta debet. Nunc finge, reo vocato extra suum territorium, & mutua cautione præstita, reum venire ad diem condictum, actorem non venire. Eum operiri reus debet adhuc diebus x. post x. dies, reus absoluitur ab obseruatione iudicij, id est instantia consumitur non lis. & pœna actore promissa committitur, & si quid amplius in viatica impenderit reus, eius repetitio est. Viatica autem æstimabit iureiurando, quod tamen vt moris est iudicis taxatione moderari poterit. Nec dabitur actori alia dilatio, *l. 2 C. de dilat.* Quid autem ex diuerso statuendum sit reo non vocato ad extraordinarium iudicem, dicemus *Non. 69 96. 112.*

Secunda pars Nouellæ est de tempore dando reis qui in iudicium vocati sunt, ad deliberandum vtrum cedere an contendere debeant. Dabantur olim x. dies, hac Nouella dantur xx. quæ confirmatur *Nou. 82* & *96.* & dantur etiam ad deliberandum an iudicem recusare debeant, vel postulare ei collegam adiungi siue συνδικαστὴν, vt *hac Nou.* loquitur, & 13. & 113. Ante xx. diem lis contestatur inutiliter. ante xx. diem iudex recusari vel ei collega adiungi potest: post xx. diem litemque contestatam, non item, *l. apertissimi, C. de iudic.* cui nihil derogat *Nou. 115.* cum collegam rescripto principis adiungi dicat secundum leges. hoc enim est, ante litem contestatam. Recusato iudice, intra triduum per eundem executorem litis partes alium iudicem eligere compelluntur, *d. l. apertissimi:* & hic sane recusari nullo modo potest. Recusari solent iudices dati, nisi consensu vtriusque partis dati sint, quæ ratio est dubitandi ad *l. ex consensu, D. de appellat.* nam vt recusari non possunt qui consensu vtriusque partis dati sunt; ita ab eis videbatur appellari non posse. Magistratum non posse recusari Bulgarus putat: quod est falsum si iudicet extra ordinem, *No. 96.* Frequentius tamen est ei collegam adiungi, *Nou. 13. & 86.* Martinus quoque in hac quæstione recusationum, recusandum esse iudicem ante litem contestatam male colligit ex *l. nemo, C. de iurisd. om. iud.* cum non de recusatione suspecti ea lex loquatur, sed de præscriptione fori, quæ opponenda etiam est ante litem contestatam, *l. vlt. C. de exception. l. sed & si susceperit, in princ. D. de iudic.* & simili errore Bulgarus suæ sententiæ perperam addit exceptiones, quas Accursius notauit in *d. l. apertissimi*, ex legibus quæ sunt de incompetenti iudice, non de suspecto. Incompetentis forum declinatur proposita præscriptione fori. Suspecti iudicium recusatur per libellum vel acta, *l. vlt. C. de iudic.* Libello recusationis vel actis inseritur causa, *l. si pariter, D. de lib. caus.* alioquin libellus quinam hic est si causam non habet? vt libellus conuentionis, libellus inscriptionis sane inanis est si causam non habet. Possis hæc cum eis conferre quæ de refutatione iudicum scripsimus ix. Obs. Porro dies xx. quos diximus reo dari ad deliberandum vtrum cedere, an contendere, & an coram eo iudice ad quem vocatus est contendere debeat, ab eo die numerantur quo per executorem reus in iudicium vocatus est. Vocari libello debet, qui dicitur libellus conuentionis. alius est libellus responsionis, hoc ἀντιβίβλιον, illud βιβλίον. Pessime Haloander ἀντιβίβλιον exemplum libelli. nam reus ἀντιβιβλίῳ subscribit se libellum conuentionis siue exemplum eius accepisse, & quo die acceperit, quæ subscriptio hoc loco appellatur rectissime, subscriptio κατὰ τὸ βιβλίον, quod non est subscriptio libelli, sed subscriptio ex aduerso libelli, ex opisthographo. Debet autem reus statim atque accepit libellum conuentionis, cautionem personalem præstare, iudicio sisti. Personalis dicitur ad differentiam cautionis iudicatum sol-

A ui, quæ de re est, non de persona. debet etiam reus executori pro conuentione soluere sportulas, quas tamen si absoluatur, ab actore repetiturus est *l. vlt. C. de fruct. & lit. exp. l. vlt. C. de cast. & minist. l. vlt. C. de prin. ag. in reb. §. tripli, Inst. de act. Nou. 112* & male quidam etiam ab actore pro conuentione rei aliquid dari executori colligunt ex *Nou. 86.* quæ de sportulis pedaneorum iudicum loquitur, non executorum. male ex *l. vlt. C. de fruct. & lit. exp.* quæ de reo tantum loquitur, & hoc vult, eum qui hoc priuilegio subnixus est, vt vocatus in iudicium nullas executori sportulas soluat, pati debere vt eodem erga se iure vtatur is quem ipse vocauerit in ius. male ex *l. vlt. C. de agen. in reb.* quæ loquitur de sportulis executorum &
B sumptibus litis. Sumptus in litem facit vtraque pars. Sportulas pro conuentione dat solus reus: & ita Placentino videtur. In contextu pro [illegible], legendum, [illegible]. Tertia pars Nouellæ est de eo qui iurauit iudicio sisti, & peierauit. Iurat, non satisdat immobilium rerum possessor, *l. sciendum, D. qui satisd. cog. l. vlt. C. de princ. ag. in reb.* Iurant memoriales, *l. 12. C. de prox. sac. scr.* & viri Illustres, *l. vlt. C. de dignit.* Iurat & quilibet quandoque iudici iusta causa videtur esse, forte non inuento fideiussore, *Nou. 112.* Qui autem iurauit iudicio sisti, & contra fidem iurisiurandi latitat ante litem contestatam, requiritur & ducitur manu iniecta etiam in ciuili causa iussu magi-
C stratus, cuius iurisdictio est qui ve iudicem dedit. Non inuento, præstituitur dies certus, intra quem si non venerit, iudex ordinarius summatim de causa cognoscit, & nisi euidens sit calumnia actoris, eum mittit in possessionem bonorum debiti seruandi causa, *l. pen. C. de dignit.* & per eam missionem (vt Iulianus ait) ius pignoris constituitur pro modo debiti: rectissime. id enim est quod dicitur prætorium pignus. Possessionem autem reus qui è latibulis vel fuga emergit integris omnibus, id est bonis non venditis, non recipit aliter quam si omnia damna actori restituerit, *l. sancimus, C. de indic.* & præterea satisdederit iudicio sisti, ac tum deinde de lite disceptatur plenissime. nam summaria cognitio rem non definiuit, litem non consumpsit. Pœna periurij hæc est, vt absens reus qui peierauit iudi-
D cio sisti, non citetur edictis solemnibus, quemadmodum ceteri solent, sed requiratur & ducatur. quod valde pertinet ad explicationem *d. l. sancimus*, dum ait, *Licet non citatis, sed requisitis.* &c. quæ verba non intellexit Accursius. Pœna periurij etiam hæc est, vt reus quamuis sit ex his personis quæ satisdare non coguntur, nunc satisdare cogatur, nec amplius iuratoriæ cautioni committatur. Hæc est syncera huius partis interpretatio. In ea vulgo interpretes multa peccant. Statuunt certum tempus, alij xxx. annorum, alij vnius anni post missionem in possessionem intra quod copiam sui facere reus possit, & bona sua recipere, i. intra quod vendi bona non possint. Bonis vendendis constitutum est certum tempus pignore ca-
E pto ex causa iudicati, & in pignore conuentionali, in pignore prætorio arbitrarium, vt docui Obs. v. Item quod dicat Iustinianus actorem mitti in possessionem bonorum pro modo debiti, existimāt eum mitti in rem aut in partem aliquam bonorum pro quantitate debiti, atque ita corrigi edictum prætoris, quo non tantum fit missio in vniuersa bona mobilia & immobilia, sed etiam venditio vniuersorum. nec si quid superest, id redditur debitori. hoc enim vt reliquum debitori restituatur certis tantum personis datum est *l. Fuscinus §. adeo, D. quib. ex caus. in poss.* Id vero corrigi hac Nouella certe falsum est: cum generaliter dicat actorem mitti in possessionem bonorum, & bona habere, & reuersum dominum bona recipere. Intelligit igitur

omnia bona, non res certas. nec mouetur his verbis PRO MODO DEBITI. nec enim hæc sunt pugnātia, mitti in vniuersa bona & mitti pro modo debiti. quia venditione facta portionem singuli creditores ferent pro rata debiti. Missio igitur fit in vniuersa bona pro modo debiti. i. debiti seruandi causa, vt paulo post ait, crediti, *l. 2. §. non quærimus. D. si quis omis. cau. test.* Vulgo, *Rei.* Specialiter dotis, *l. ea quæ, D. ad municip. l. per. §. item danda, D. de diu. temp. præs. l. officium, de rei vindic. iudicati l. 2. & 3. C. qui pot. in pig.* Male etiam scribunt, iudicem delegatum pronuntiare de actore mittendo in possessionem bonorum, cum hoc sit imperij siue iurisdictionis: & ob id pignus prætorium dicitur. Delegatus autem neque imperium habet neque iurisdictionem. Male delegatum confundunt cum eo cui mandata est iurisdictio. Male actorem prius mittendum esse in bona mobilia, deinde immobilia, tum nomina. Hic ordo seruatur in pignore capto extra ordinem ex causa iudicati, non in pignore prætorio quod in vniuersa bona & iura constituitur, *l. 1. C. de præt. pig.*

Quarta pars est de militiis, an hypothecæ obligari possint. Quædam militiæ vendi possunt, & in heredes transmitti sub certa pecuniæ definitione, *l. vlt. C. de pign. l. 5. C. quæ milit. pos.* vt militia adiutorum quæstoris, *Nov. 35.* vbi demonstrauimus eam pecuniæ taxationem scholæ placitum & casum militiæ appellari, & militiam quæ dicatur ex casu nullam esse in *l. 3. §. si quid minori, D. de minor.* Eiusdem conditionis est militia Silentiariorum, *l. 30. §. vlt. C. de inoff. test.* & Domesticorum, *arg. l. restituendæ, C. de adu. iud.* Quod vendi potest, & pignerari potest, *l. 1. Cod. rei alie. ger. l. 9. §. 1. D. de pign.* Ergo militiæ illæ etiam pignori obligari possunt. Aliæ sunt militiæ quæ vendi non possunt: ergo nec hypothecæ obligari. Sed tractemus de his quæ obligari possunt. Quæ vtilitas hypothecæ huius? Qui militiam habent, ferunt commoda & annonas ex fisco. eane commoda sibi vindicant creditores iure hypothecæ? Sic videtur. Atquin commoda certaminum creditor iure hypothecæ non vindicat, *l. 5. C. quæ res pig. obl. pos.* Horum alia est ratio. Sacra sunt commoda ex sacris certaminibus, quæ & εἰσελαστικὰ dixerunt quidam, sicut hodie receptum est commoda ecclesiastica pignori obligari non posse conuentione priuatorum: in causam tamen iudicati capi & hęc ipsa & commoda ludorum possunt, *l. commodus, D. de re iud.* & stipendia armatorum militum, *l. 4. C. de exec. rei iud.* Rursus quæro, militia hypothecæ obligata, an casus militiæ comprehendatur hypotheca. Hoc ita definit Iustinianus in hac Nouella, vt casus militiæ cedat creditori, cui militia hypothecæ obligata est, si miles sine vxore & liberis decesserit. Liberos vel vxorem defuncti militis præferri creditori, non hereditatis nomine (nam etiam non heredes in casum militiæ veniunt) sed priuilegij & principalis liberalitatis. quod est ex *l. 11. C. de prox. sac. scr.* nisi si pecunia creditoris militia comparata sit. hoc enim casu creditor præfertur vxori & liberis defuncti: & similiter creditor in speciali hypotheca rei sua pecunia comparatæ, præfertur antiquioribus creditoribus hypothecariis, *l. licet, C. qui pot. in pig. hab.* & si pupillus sit vel furiosus, vel miles, habent in ea re tacitam hypothecam, *l. pen. C. de ser. pig. da. man.* Ad hæc Iustinianus confirmat priuilegia concessa Silentiariis, puta vt pretium militiæ non conferant nec imputent in legitimam, si empta sit pecunia patris, *d. l. omnimodo §. vlt.* & vt quæsita ex ea militia deputent castrensi peculio, *l. vlt. C. de Silent.* & tutelis ac curationibus excusentur, *l. vlt. C. de exc. tut.*

Quinta pars est de indotatis vxoribus. Ex *l. vlt. C. de repudiis,* si matrimonium contrahatur affectione sola sine dote aut donatione ant propter nuptias, is qui discidio causam dat, præstat coniugi partem bonorum suorum, ita tamen vt non excedat ea pars c. libras auri, vt *Nov. 22.* Hoc ita ampliat *hac Nouella & 74. §. vlt.* vt idem quadrans debeatur coniugi superstiti & egeno vel egenæ morte soluto matrimonio, siue extent liberi siue non: atque ita vxor viro & vir vxori succedit iure hereditario, extantibus liberis, pro quadrante, nec mirum, cum & concubina succedat vna cum liberis naturalibus pro sextante, & olim quoque extantibus parentibus & propinquis coniuges inuicem ex parte certa succedebant, antequam hoc tolleret *l. vlt. C. Th. de leg. her.* Sed ex hac Nouella etiam extantibus liberis inops coniunx locupleti succedit in quadrantem, quod rursus ita diuidit *Nov. 117.* vt si tres sint filij, vxor inops viro in quadrantem succedat, si plures, in virilem vsusfructus tantum iure: imo & proprietatis iure ex Leonis *Nov. 106.* Vir vt non succedat vxori.

NOVELLA LIV.

De colonis natis ex liberis personis, & vt locata sacra prædia inuicem commutare possint.

PRima parte declarat ex quo tempore valere velit *l. vlt. C. de agric. cens.* de qua Obs. 4. c. 28. Secunda permitti ecclesiis & piis domibus, vt inuicem causa cognita & interposito iureiurando permutationes prædiorum faciant. qua de re tractatum est satis Nouel. 7.

NOVELLA LV.

Vt cum solo principe sacrorum locorum permutatio fiat, & vt loca sacra inuicem perpetuam emphyteusim contrahere possint.

PErmutationem prædiorum ecclesias inter se facere permisit superiori Nouella, hac permittit etiam eisdem perpetuam emphyteusim. Excipit vtraque maiorem ecclesiam Constantinopolitanam & territorium eius, vt *Nov. 46. & 120.* Etiam illud cauet, vt quæ sunt permissæ inter ecclesiam & Imperatorem permutationes, citra fraudem fiant; ne forte ab Imperatore mox prædia ecclesiastica ad priuatum transeant: sed in eo non perstat *Nov. 119.*

NOVELLA LVI.

Vt in sola ecclesia Constantinopolitana præbeantur insinuationes.

INsinuationes, siue ἐμφανιστικὰ vocat quæ pro introitu noui clerici dant veteribus: quod in maiori tantum ecclesia Constantinopolitana fieri concedit, vt Nouella 123.

NOVELLA LVII.

De subrogatis clericis, vt qui ædificant ædem sacram ordinent in ea clericos patriarchæ auctoritate.

VT in locum clericorum qui ecclesiam cui erant deputati dereliquerunt, alij protinus subrogentur, qui eadem diaria percipiant quæ desertores illi solebant accipere, & vt ne ea diaria œconomi in suum lucrum vertant, sed integra fide distribuant clericis. Diaria appellamus erogationes annonarum, vt *Nou. 6.* quas Cyprianus sportulas 1. Epist. Iulianus antecessor, salaria. Item vt qui ecclesiam ædificauit, vel de suo clericis præbet annonas, ius habeat instituendi & substituendi in ea clericos quos voluerit, quod vulgo appellatur ius patronatus, modo si eos prius obtulerit & commendauerit Episcopo, dignos Episcopum recipere, indignos reiicere, ὅτι μὴ βεβηλῶσι τὰ ἅγια τοῦ Θεοῦ. quod sacris literis proditum esse ait, Ezechielis scilicet xx. τὸ ἅγιον ἐβεβήλωσαν. Idemque de hoc iure patronatus expressum est *Nou. 123.* in ædificanda quoque ecclesia exigitur scientia, auctoritas, κατάπηξις, siue dedicatio Episcopi, & alia quædam, de quibus *Nou. 5. & 67. & 131.*

NOVELLA LVIII.

Vt ne domi fiat communio sacra.

NE igitur in priuatis ædibus fiat sacrosanctum epulum, quo ἀῤῥήτῳ ἱερουργίᾳ, vt Theophylactus, ἀῤῥήτῳ φιλανθρωπίᾳ καὶ ζωηρᾷ οἰκονομίᾳ (vt Samonas ait, exhibetur nobis verum corpus verusque sanguis Iesu Christi Domini & Saluatoris nostri, nisi scilicet auctoritate episcopi & clericis adhibitis: alioquin ædes publicari, *Nou. 131.* ait ecclesiæ ciuitatis vindicari. Dicam igitur eas aut fisco aut ecclesiæ vindicari. vt de conuenticulis illicitis, quæ habentur in priuatis ædibus, *l. conuenticula, C. de episc. & cler.* ædes publicari ait *l. 3. & 8. C. de heret.* ecclesiæ vindicari. Itemque *Nou. 132.* Eodem vero modo prohibet etiam tinctionem sacram siue baptismum fieri in priuatis ædibus sextæ synodi in Trullo c. 31. & 59. Vtrumque tamen Leo priuatim fieri permisit à familiaribus & domesticis clericis, *Nou. 4. & 15.* quod sua ætate conueniret bene Christianis inter se. Discidia enim Christianorum supradictæ prohibitioni ansam præbuerunt.

NOVELLA LIX.

De sumptibus funerum.

HÆc Nouella est quasi appendicula quædam *No. 43.* pertinet certe vtraque ad vrbem Constantinopolitanam, & hac illa corroboratur, vt sumptus funerum faciat, & feretra suppeditet maior ecclesia Constantinopolitana: cui eius rei gratia donauerant Imperatores Christiani mille & centum officinas, atque etiam ex fundis quibusdam reditus certos vt patet

A ex *l. 18. C. de sac. eccl.* & vt ne quid per causam funeris exigatur ab heredibus defunctorum. Præscribitur hac Nouella sumptibus modus, puta quantum in semestribus singulis œconomos decanis siue copiatis dare oporteat, qui scilicet efferant & sepeliant mortuos, quantum prælucentibus acolouthis, quantum præcinentibus ascetriis & canonicis. Separantur ascetriæ à canonicis, vt asceteria à monasteriis. Canonicæ sunt monachæ, vt constat ex 2. Nicenæ cap. 20. & epistola Basilij, περὶ θυγατέρων κανονικῶν περὶ βίου κανονικοῦ, & Macarij homil. 27. & Chrysostomi homil. περὶ τῶν μὴ τὰς κανονικὰς συνοικεῖν ἀνδράσι. Ex mora sex mensium, œconomis infliguntur vsuræ trientes. Definitur etiam numerus ascetriarum siue canonicarum, quæ præcinere, B & asseclarum siue ἀκολούθων, qui prælucere debent. Maiore pompa & nobilioribus pretiosioribusque ferculis siue lectis qui defuncto funus ducere voluerit, ve id suis sumptibus faciat, quos etiam Iustinianus taxat pro locorum spatio quibus est pompa traducenda. Minus solui si ducatur intra nouos muros, & traiectum Sycarum Iustinianarum, plus solui si extra nouos muros. De nouis muris qui à Theodosio constructi sunt est alius locus in *l. turres, C. de op. pub. & l. 7. C. de met. & epid.* De traiecto maritimo, quod appellat Sycenum vel sycas Iustinianas, vt Nouel. 159. hodie Peræum siue Galarinum appellari fertur: Stephanus siue Hermolaus libro de vrbibus sic scribit: Συκαὶ καθ' ἡμᾶς Ἰουστινιαναὶ μετονομασθεῖσαι, Iustinianus vocat περαμα, i. C traiectum maritimum: male Haloander terminum. Sic paulo post, ἔξω τῶν νέων τειχῶν, ἢ ἐν τοῖς ἄλλοις περάμασι. id est, extra nouos muros, vel alios traiectus, male, extra nouos muros, vel ad alios terminos: Iulianus recte, Trans nouos muros, vel in alio transmarino loco. TRIVM SOLIDORVM.] Iulianus corrupte tremissem, pro tressem.

NOVELLA LX.

D *Ne reliquiæ debitorum à creditoribus iniuria adficiantur & ne adsessores causarum cognitionem suscipiant.*

HAc Nouella coërcentur creditores, qui ægrotante modo non animam agente debitore domum eius ingrediuntur, & signa bonis imponunt sine auctoritate iudicis. Hoc quidem vis est: & ideo ius crediti amittunt, & tertia bonorum suorum parte multantur, & infames fiunt. quod Iustinianus ait esse ex decreto D. Marci. id extat in *l. pen. D. ad l. Iuliam, de vi priu.* Sed in eo nihil nisi de credito amittendo expressum est: imo & vim fieri dicit. Ergo tertia bonorum parte multantur, & infames fiunt: quæ est pœna legis Iuliæ de E vi, *l. vlt. D. eod. l. sed & partus, §. vlt. & l. seq. D. quod met. cau.* ad quas addendum ex hac Nouella, non tantum eos creditum amittere, sed & alterum tantum heredibus defuncti præstare. Eadem vero pœna coërcentur qui corpora defunctorum detinent, ac si volentes sibi de corio defuncti satisfieri, nec sepultura adfici eum & funeri iusta persolui sinunt priusquam fuerit omnis pecunia soluta: qua de re queritur Ambrosius lib. de Tobia, cap. 10. Leuiorem pœnam constituerat Iustinus, *l. vlt. C. de sep. viol.* ex qua creditor qui debitoris sepulturæ impedimento est, non amittit creditum, quod quodammodo pugnabat cum decreto Marci, sed multatur L. libris auri: & ea ratione extorta pecunia restituitur, extorta cautio vel satisdatio,

vel

vel hypotheca inanis constituitur. Est & generale edictum Seueri ne corpora defunctorum detineantur, aut vexentur, *l. 3. §. non perpetua, D. de sep. viol.* Causa funeris publica est, *l. sane persone, D. de religios. & sumpt.* & ideo qui funus ducunt vel prosequuntur, vel iusta mortuo faciunt, in ius vocari non possunt, *l. 2. & 3. D. de in ius voc.* & eo nomine sustinetur cognitio, *l. interdum, D. de iud.* & sustinetur omnis exactio cognitione diebus IX. ex *Nov. 115.* quod scilicet in nonum diem iusta defunctis & *μνημόσυνα* persolui solerent, *Nov. 133.* Gregor. 3. *ἐν τάχει μὴ ἡμέρα τριῶν μετὰ τὴν τελευτὴν τῆς βασιλίσσης καὶ αὐτοῦ τὰς διδάξαι συνήθως γινομένου τὸ νενομισμένον τελέσωσι μνήμας καὶ τὰ μνημόσυνα.* qui mos ex Paganis manauit. Dio in Adriano: *πλουσίως ἀποθανόντος ἐποίησεν ὡς καὶ ἐπὶ ἡμέρας ἐννέα μνημονευθῆναι.* Etsi iam ex aliis hoc probaui satis libro de temporibus capite 6. Secunda pars Nouellæ hoc habet. Adsessores non habere causarum audiendi plenam facultatem sine ipsis magistratibus vel iudicibus à principe delegatis (nam & ij adsessores habent, & alium delegare possunt, quod ceteri legati non habent, *l. 5. C. de in lit.*) sed litem coram magistratu vrbano esse contestandam, vltimam cognitionem coram eo esse peragendam. Vltimam cognitionem eleganter Iulianus dixit, vt *l. vlt. C. de prescr. 30. ann.* nouissimam cognitionem, cum allegationibus & probationibus finem litigatores imposuerunt. Sententiam quoque definitiuam ab ipso magistratu vrbano esse ferendam & appellationem recipiendam. A iudice delegato à principe, qui priuatus homo sit, vel à prouinciali magistratu causam omnem in integrum audiendam esse, non per adsessores, ideo vt nec possit per adsessores subscribere libellis, *l. 2. C. de adsess.* in quo titulo desideratur Constitutio vna Zenonis Græca, & alia Iustiniani hac eadem de re, sed earum sententiam hæc Nouella conseruauit.

NOVELLA LXI.

Vt ne consentiente quidem muliere alienentur vel obligentur prædia donationis propter nuptias.

CErtum est prædia dotalia inæstimata virum alienare vel pignori obligare non posse ne consentiente quidem muliere, *l. 1. §. & cum lex, C. de rei vx. act.* Hæc prædia licet sint in bonis mariti, mulieris tamen sunt, *l. quamuis, D. de iure dot. l. in rebus, C. eod. l. Lucius. §. idem respondit, D. ad municip.* mariti iure ciuili, mulieris iure gentium; vt exposui Obseru. x. & ideo liberum est mulieri vt vel ea vindicet recta vindicatione quasi sua, vel hypothecaria quasi aliena. Prædia autem donationis propter nuptias mulieris nondum sunt, quia non donantur statim, sed adsignantur & conscribuntur in causam donationis: inde quæritur an hæc possit maritus alienare aut pignori obligare constante matrimonio. Et idem hac Nouella constituitur esse iuris in his prædiis quod in dotalibus, ne fraudetur mulier lucro nuptiali, quod sperat ex donatione propter nuptias in casum mortis vel discidij, & consequenter liberi communes quibus plerumque lucra nuptialia seruare parentes solent. Dices, non fraudabitur: nam reuocabit & rescindet alienationem aut pignus vtili vindicatione: quod & quidam iudices tentabant, vt Iustinianus refert. Sed melius est statuere nullam

A esse alienationem vel hypothecam ipso iure, quam agere rescissoria. Quid enim si vir prædia potentioribus alienauerit conuentu difficillimis? Nulla autem est alienatio, nulla hypotheca ipso iure, quantum ad mulierem attinet, quæ hoc intercedere efficaciter potest. Nam inter ipsos contrahentes rata est conuentio: quemadmodum rei alienæ hypotheca nulla est, quod ad dominum attinet. inter ipsos contrahentes valet, & parit actionem pigneratitiam, *l. si rem alienam §. pen. l. si pignore §. si prædo, D. de pign. act. l. si ab eo, D. de pign.* idemque est in venditione rei alienæ. Ioannes tamen putat hanc superesse differentiam inter dotem & donationem propter nuptias, B quod prædij dotalis alienatio vel hypotheca non valeat, etiamsi sæpius consenserit mulier, prædij donati propter nuptias alienatio valeat, vt hæc Nouella definit, si consenserit semel atque iterum post biennium, dummodo ex aliis mariti bonis contingentem sibi portionem lucri ex tabulis nuptialibus seruare possit: & hoc exemplo S. C. Velleiani intercessionibus mulierum, circa quod Iustinianus constituit *l. 22. C. ad Velleianum*, mulierem non iuuari Senatusconsulto Velleiano, si perseuerentia apparuerit eam iudicio animi intercessisse non leuitate quadam, id est, si biennium postquam intercessit iterum pro eodem eiusdem rei nomine intercedat. Sed hoc tamen exemplum hic per omnia non sequimur, quan- C doquidem addimus hunc modum, si ex aliis bonis mariti refici possit casus donationis propter nuptias. Item si vendenti marito rem immobilem destinatam donationi propter nuptias, consentiat mulier, hic consensus post biennium confirmatur. nec enim intercessio est. Intercessio pro marito non valet, neque confirmatur etiamsi post biennium eam mulier iterauerit, *Nouella 134.* Intercessio pro extraneo post biennium iteratione confirmatur. Ceterum Ioannis differentiam non admitto. nam idem arbitror esse constituendum in dote, Iuliano auctore, & latiori titulo huius Nouellæ, & eo quod ait in extremo, conseruari alia priuilegia iam doti data: ac si diceret, Æquiparari quidem dotem donationi propter noptias in superiori specie, sed non in priuile- D gio. Nam dotis exactio priuilegiaria est, non donationis propter nuptias, *l. si adsiduus, §. vlt. D. qui pot. in pign. hab. Nov. 97.* Theophilus in *§. fuerat, de actio.* Beneficium autem illud dotis personale esse ait, quia in heredem extraneum non transmittitur, *l. 1. Cod. de priuil. dot.* In filium transmittitur, *Nouella 91.* Ergo in priuilegio est differentia inter dotem & donationem propter nuptias, non in facultate vendendi vel obligandi consensu mulieris iterato post biennium, si ex aliis bonis mulieri satisfieri possit. Non eodem iure sunt alia mariti bona, licet in eis mulier habeat tacitam hypothecam & dotis nomine, & donationis propter nuptias. Nam eorum bonorum alienatio & hypotheca valet ipso iure, nec reuocari po- E test à muliere iure tacitæ hypothecæ, si semel hypothecam remiserit, *l. etiam, l. iubemus, Cod. ad S. C. Velleianum, l. quamuis, in princip. D. eod. l. 1. §. & cum lex, C. de rei vxor. actio.* nam remissio pignoris, neque donatio, neque intercessio est.

NOVELLA LXII.

De Senatu.

Duo sunt capita huius Nouellæ. Vnum est de consultationibus, quæ scilicet fiunt ad appellationem factam ad principem conuocatis amplissimis magistratibus, & Senatoribus omnibus, vt diximus *Nou.* 20. & si forte harum causarum disceptationi non interfuerit princeps, quoniam ad principem appellatum est, quidquid decreuerit Senatus non aliter valet quam si id princeps ratum habuerit. Hodie moribus nostris dum appellatur ad Senatum, appellari videtur ad principem, quia pars est Senatus, *l. 8. C. de dignit.* & contra Senatus pars principis, *l. quisquis, C. ad leg. Iul. maiestat.* nec necesse est confirmari à principe decreta Senatus. Iulianus adijcit alias conuentum denunciari Senatoribus, alias silentium sine conuentu: silentio tamen conuentum inesse. Conuenisse proprie dicuntur, quorum sententiæ conquisitæ sunt: conuentum enim vocat *κομβέντον*. Interfuisse, audisse, discessisse aut manos porrigendo, aut pedibus in sententiam eundo, qui siluerunt, & ij etiam conuenisse dicuntur, sed generali vocabulo, non proprio. & sic olim S. C. fiebant alias conquisitis singulorum sententiis, alias per discessionem tacito consensu. Alterum caput est de ordine Senatorum, inter quos nominat primum præfectum vrbi, deinde patricios, consules, consulares, præfect. prætorio, magistros militum, & ceteros illustres. Quo ordine nominat, qui eorum prior est, prior sententiam dicit, prioréque loco sedet. Igitur præfectus vrbi omnes alios antecedit, *l. 3. C. de offic. præf. vrb.* Cassiodorus in formula præfecturæ vrbanæ: *Considet supra omnes consulares, sententiam primus dicit. &c.* Præfect. vrbi sequuntur patricij, patricios consules, hos consulares, & consulares sunt vel exconsules, id est, qui consulatum ordinarium gesserunt, vel honorarij consules. Etiam honorarij pars Senatus sunt, *Nou. 70.* Inter eos qui consulatum gesserunt, is præfertur qui prior gessit, *l. 1. C. de consulib.* & ordinarius honorario etiam antiquiori, *l. 4. C. de prin. agent. in reb. l. 2. in fi. C. de primic. & not.* Post consulares ponuntur præf. prætorio, & magistri militum, & ceteri illustres. Ex hac Nouella fit ut ex more relato in hac Nouella, & recepto tempore Iustiniani, Tribonianus euidenter ad finem tituli Digestorum de Senatoribus hæc apponxit verba: Senatores accipiendum est, &c. Abrogatur hac Nou. *l. 3. C. de consulib.* vt & ibi Accursius adnotauit. Additur etiam, eum qui propter magistratum quem gerit connumeratur inter Senatores, deposito magistratu Senatorem esse non desinere. Dare Senatores pro introitu sportulas: qui vetus mos est omnium promotionum. dant curiales, dant clerici & sacerdotes, dant memoriales, dant consules. Tum adscribitur etiam de loco in quo haberi Senatum oporteat, & Hippodromum iustum locum esse in vrbe Constantinopolitana. Olim ab auguribus constituebatur.

NOVELLA LXIII.

De hortulanis.

Qui ædificat, vicino directum prospectum maris auferre non potest, nisi intermisso spatio c. pe-
A dum obliquum intermisso spatio XII. ex Constitutione Zenonis Græca de ædif. pri. Pertinebat ea Constitutio ad vrbem cp. Iustinianus eam porrexit ad prouincias, *l. pen. C. eod.* Quinetiam voluit in obliquo quoque prospectu auferendo obseruari spatium c. pedum *Nou.* 165. idemq; Harmenopulus ex Papiani lib. III. Quæstionum porrigit ad prospectũ montium, ex similibus enim similia decidi oportere. Hoc cognito, finge. Qui cupiebat intra c. pedes domum ædificare quæ obstrueret vicino prospectũ maris, quod per legem ei facere nõ licebat, huc in fraudẽ legis callide excogitauit vt intermisso spatio c. pedum murum altissimum exstrueret quo vicino auferretur prospectus maris, ac deinde intra eum
B murũ atq; adeo intra c. pedes domum ædificaret, quæ etiã diruto muro officeret prospectui maris, atq; ita ædificio consummato voti compos factus murũ demolitus est. Huic fraudi occurrit Iust. hac No. & comparat hominem raptori, quod eripiat gratissimum vicino prospectum: non abs re, cum & is qui alij vel minimam rem rapuit, teneatur vi bonorum raptorum, *§ 1. Inst. vi. bo. rap.* Cur igitur & ille non coërcebitur, qui prospectum maris eripit sine seruitutis iure & sine intermissione spatij legitimi? Ideoque mulctatur x. auri libris inferendis arcæ theatrali præf. vrbi, & iubetur deiicere domum. Hic enim est euentus iudiciorum huius generis. Augustinus homil. 30. *Plerumque homines de vsu solis & luminis in ædificiis suis lites iniustissimas
C concitant, & vt fenestris suis radij liberiores aliquanto largius infundantur, domos alienas deijcere sæpe moliuntur.* Adiicit Iulianus eum teneri vi honorum raptorum, bonorum appellatione non continentur res incorporales.

NOVELLA LXIV.

De hortulanis.

In conductione hortorum initio inici æstimatio quædam solet, vt finita cõductione appareat quatenus aucti vel deminuti sint. nam conductor si hortum
D deteriorem fecerit, tenetur ex locato: si meliorem, repetit meliorationes actione ex conducto, *l. dominus §. 1. l. colonus, D. loc. Nouel.* 110. Igitur finita conductione, quo in statu sint horti, æstimatur. Æstimationem faciunt selecti quidam alij hortulani, necessario, quia harum rerum periti sunt. Sed ex eo sæpe locatoribus incommodum accedit. nam hortulani qui æstimationis causa arcessuntur, quasi in re negotioque communi, quod scilicet ipse eiusdem sortis & conditionis fiot, gratificantur conductoribus, & initio locationis vile æstimant olus insitum, sine lacationis exacte subtiliterque æstimant omnia, olus, sterquilinium, consitiones & insitiones arborum: & insitiones quidem arborum sane perperam, quod qua-
E rum ratio non habetur initio locationis, nec debeat haberi fine, & quod exemplo fructuarij debeat horti conductor iam latas arbores tueri, & in locum demortuarum alias substituere, *l. agri, D. de vsufruct.* idque plerumque lege locationis continetur. Huic vero fraudi vt occurrat Iustinianus constituit vti deinceps in facienda æstimatione hortulanis æstimatoribus specialiter huic rei destinatis adiungantur ij qui vulgo summarij dicuntur, & vt æstimationem hortorum faciant iurati propositis sacrosanctis Euangeliis. quod est commune omnium æstimatorum, *Nou. 49. l. hac edictali §. his illud, Cod. de secundis nupt.* Summarij dicuntur qui faciendæ rationis summarum quarum-

cumque periti sunt. nam & summis tributorum faciendis adhibentur, *Nou. 30.* Ad hæc constituit Iustinianus vt finita locatione quantum oleris accesserit vel deperierit æstimetur, siquidem & initio locationis olus æstimatum sit: sterquilinij aut insitionum rationem habendam non esse. siquis tamen non hortum, sed terram squalidam & incultam locauerit horti inserendi causa, sationis & culturæ mercedem conductori præstandam, & insiti oleris habendam æstimationem.

NOVELLA LXV.

De relictis ecclesiæ Mysiæ.

VT prædia huic ecclesiæ relicta, vel data in alimoniam pauperum, vel redemptionem captiuorum, si certum statumque reditum habeant non possint alienari: si incertum, & longo interuallo distent ab ecclesia, adeo vt barbarorum sint exposita vastationi, vt vendi possint, forte ex pretio vti propinquiora comparentur, vel redemptiones fiant captiuorum, *l. si quis ad declinandam, C. de episc. & cleric. Nou.* 131. Si non longe distent, vt non aliter alienentur quam si id ita cauerit testator, & sic Iulianus recte. Integram vero hanc Nou. Latine ex vet. libro edi curauit Pet. Pithœus vir de iurisprudentia optime meritus, in quo & breuiter addita subscriptione eius sententiam sic expressam inueni. *De terris vel domibus, vel vineis quæ relicta sunt ecclesiæ Mysiæ in redemptionem captiuorum, aut in nutritionem pauperum posse vendi non simpliciter, sed secundum distinctionem huius legis, quæ specialiter permittit ecclesiæ Mysiæ relicta ab eius episcopo vel administratoribus vendi pro redemptione captiuorum, vel alimoniis pauperum, ita tamen si vel infructuosa sint, vel cultores sufficientes non habeant, vel in longinquo sint posita, & a Barbaris depopulentur. Dat. x. Kal. Apr. CP. Imp.* DN. Iust. PP. *Aug. Ioanne* v. c. *Cos.* Haloander adiecit de reo qui litem contestatam deserit, & edictis vel literis euocatus præsentiam sui facere contemnit: vt damnetur ita demum si malam causam habuerit. hoc enim significatur his verbis: κακὸν πρᾶγμα ἔχων. nam absens per contumaciam si bonam causam habuerit, non ideo minus vincit, *l. & post edictum, D. de iud.* Hæc vero sententia est ex Theodori interpretationibus ad *Nouel.* 69. & Iulianus eam non agnouit.

NOVELLA LXVI.

De successionibus.

HÆc Nouella pertinet ad duas Constitutiones Iustiniani, quarum vna est *Nou.* 18. quæ quadrantem legitimæ portionis debitum liberis mutat in trientem, si quatuor vel minus sint, in semissem si plus quam quatuor: qui si non relinquatur, inofficiosum testamentum est, & querela competit vel supplementi actio. Altera est *l. iubemus Cod. de testam.* quæ vult in testamentis scriptis, manu testatoris scribi nomen heredis, vel si nesciat literas palam nuncupari coram testibus, & à testibus in subscriptionibus scribi: alioquin nullum esse testamentum. Declarat autem hac Nouella, cum forte incidisset causa testamenti cuiusdam, in qua de vtriusque Constitutionis iure non obseruato ambigebatur, se velle vt vtraque constitutio valeat ex eo tempore quo proposita & insinuata est in vrbe vel in metropoli, vel alia ciuitate cuiusque prouinciæ, nec tamen confestim ex eo tempore, sed post duos menses demum à publicatione: idemque seruari generaliter in omnibus Nouellis Constitutionibus. Et vt siquis testamentum fecerit contra quam ea quæ nuper prodierit constitutio noua præcipiat; non ideo cogitur mutare testamentum, & aliud conficere secundum legem nouam, ita ante facta homines non mutare inuitos ob legem nouam: verum hoc ita; nisi id lege noua nominatim comprehensum sit. Leges trahi ad præterita, si hoc sit nominatim expressum; vt *Nou. 12. l. vlt. C. de pact. pignor. l. 1. Cod. de cont. iud.* & similiter leges ex citeriori tempore obligare, & valere quam definiatur hac Nouella, si hoc sit in legibus specialiter expressum, vt *Nou.* 57. 116. Illud non est omittendum & postea Iustinianum emendasse, *d. l. iubemus. Nou.* 119. qua quidem non vult testatorem literarum ignarum qui scribendum testamentum dictat, palam testibus nuncupare nomen heredis: alioquin testamenta scripta, secreta non fore, & inter ea & illa quæ per nuncupationem fiunt discriminis nihil fore. Satis igitur esse per alium scribi nomen heredis.

NOVELLA LXVII.

De his qui templa ædificant, & nè episcopi ecclesiis suis aberrent, & de alienatione prædiorum ecclesiasticorum.

NE quis ecclesiam vel monasterium nouum ædificet, antequam quo loco ædificaturus est eum dedicauerit episcopus, & constituerit ipse titulo donationis sumptus idoneos; cum alendis clericis vel monachis, tum faciendo sacro ministerio, & sartis tectis & cereis noctu accendendis vel etiam luci, vt in Oriente fieri solebat auctore Hieronymo, interea dum populo legebatur Euangelium. Ne quis etiam veterem ecclesiam exornet vel tueatur & reficiat sine episcopi auctoritate, & hoc casu, vt sumptus nullos cogatur ecclesiæ quam reficit constituere, cum suos iam reditus habeat, & proprium tamen nomen operi vt inscribere possit, *l. 11. D. de oper. pub.* quod tot ædium sacrarum & monasteriorum, quot fuerunt olim ædificatores potissimum affectasse Iustinianus ingenue profitetur. Ne episcopi diutius extra suam ecclesiam euagentur in comitatu principis vel alibi secundum *Nou.* 6. ne aberrantibus diu, solemnes annonas œconomi suppeditent. Postremo addit hoc ad *Nou.* 46. vt æris alieni dissoluendi causa non possint etiam metropolitani vendere prædia ecclesiastica, nisi decreto interposito præsente clero & duobus episcopis in diœcesi siue synodo, cui ipse metropolitanus præest. *Nou.* 46. episcopis vendentibus exegerat præsentiam cleri & metropolitani. Decretum cum dicit; decretum præsidis intelligit, quo hodie non est opus ex *Nouella* 120.

NOVELLA LXVIII.

De Constitutione successionum in lucra nuptialia.

MOrte soluto matrimonio & postea liberis præmortuis, proprietas lucrorum nuptialium quæ eis conseruabatur, consolidatur vsufructui. i. ad parentem superstitem redit ex Constitutione Leonis. Ex Constitutione Iustiniani Græca, vt docui *Nou. 2. c. 3.* casus tantum ἀπαιδίας ad parentem superstitem redit, nisi liberis parens extiterit heres. Ex hac Nouella qui casus contigerunt ante Constitutionem Iustiniani Græcam, deciduntur Constitutione Leonis, ac proinde Constitutio Græca non pertinet ad præterita. Et de hoc parente dicitur qui contrahit secundas nuptias: sed idem procedit hodie etiam in eo qui abstinet secundis nuptiis, excepta portione virili ex *Nouella* 127.

NOVELLA LXIX.

Vt omnes obediant præsidibus.

NOuella 53. tractatum est de actore qui reum ex suo foro ad extraordinarium iudicem euocat: quod rescripto principis nonnunquam conceditur. Hac tractabitur de reo qui æque rescripto principis vel quo alio priuilegio se alibi conueniri debere contendit quam in foro competenti: vt qui ex prouincia in qua deliquit litem educit in vrbem. nam prouincia in qua deliquit est pro foro competenti, *l. 1. D. vbi de cred. agi opor. l. 7. §. pen. l. vlt. D. de accus. l. 1. C. vbi Sen. vel clar.* & ne ex rescripto quidem principis vel sanctione pragmatica vel alio priuilegio potest reuocare domum, nisi per appellationem, vel nisi Reip. causa in vrbem ex qua oriundus est euocetur pragmatica forma. Puto etiam interpretes recte excipere priuilegia iure publico concessa. Melior est igitur hac in re conditio actoris quam rei. nam rescripta quibus actori datur facultas extra suum forum trahendi aduersarij, non improbantur: rescripta quibus reo conceditur ius mutandi fori, improbantur, atque ita vitiatur regula, *l. 41. D. de diu. reg. iur.* nam actori licet quod reo non permittitur. Ratio hæc est, quia actori cui incumbit onus probandi, facultas probandi præripitur, si alio loco agere compellatur quam quo delictum commissum est: ideoque in alium locum trahere eum reus sine fraude non potest, ne ex rescripto quidem principis. Durum quoque est ex rescripto principis actorem non sequi forum rei, sed strictius id etiam rescriptum accipitur, vt exposuimus *Nou.* 53. non tamen improbatur aut reiicitur. Porro huic Nou. locus est tam in ciuilibus quã in criminalibus causis, vt recte Iulianus & Ioannes & Accursius sentiunt: & tituli latior inscriptio probat quanquam (vt verum fateamur) non sit ex titulis Nouellarum necessaria argumentatio, propterea quod arbitrio sunt studiosorum, non auctoritate Iustiniani conficti, & idcirco tam varij, alij Iuliano, alij veteri interpreti, alij Haloandro, alij Scrimgero, alij Basilicis, alij Indici nostro, quo maluimus vti. Martinus in causis tantum criminalibus huic Nouellæ locum esse putat. Et in criminalibus certe ei locus est siue magnum sit crimen, veluti sacrilegium,

A siue paruum, veluti abigeatus, quod quidem crimen vel vnus equus aut bos abactus facit. Furti etiam crimen, quod extraordinarium est, vel vna gallina facit, sicut & furti, & vi bonorum raptorum ciuilem actionem *Nou. 63.* quam in rem hoc loco Iulianus eleganter, Quamuis res, qua de agitur, inquit, minima videatur, tamen iustitiæ ratio non ex quantitate, sed ex suis regulis debet æstimari: nam & quod alijs vilissimum esse videtur, hoc alijs pretiosissimum est. Proinde huic Nouellæ locus est siue ex maleficio magno agatur, siue ex paruo, & siue ex maleficio agatur ciuiliter, veluti vi bonorum raptorum, siue criminaliter, veluti lege Iulia de vi: itemque in aliis ciuilibus causis, vt si agatur vindicatione, cuius varia sunt ge-
B nera: nam aut dominium vindicatur, aut seruitus, aut hypotheca, aut possessio, aut fines. Separat Iustinianus vindicationem finium à vindicatione dominij, vt *l. 10. Cod. de euict.* Hæ omnes vindicationes mouentur in ea prouincia in qua prædia propter quæ lis est constituta sunt, & est ea prouincia pro foro competenti, *l. vlt. C. vbi in rem act. exer. deb. l. . Cod. vbi de poss. agi opor.* & frustra reus domum reuocat. Idem statuo si agatur in personam, nam generaliter ait prouinciæ præsidi obtemperandum esse siue de criminali, siue de pecuniaria causa agatur, & nominatim memorat συναλλάγματα. Igitur qui ratione contractus sortitus est forum Vticæ, licet Romæ domicilium ha-
C beat, non potest reuocare domum, *l. heres §. 1. D. de iudic.* ne ex rescripto quidem principis. Et huius Constitutionis facilis est executio, si vtraque pars sit in prouincia. Sed quid fiet si in prouincia degat actor, possessor in vrbe, possideat tamẽ prędium per procuratorẽ vel actorẽ vel colonũ? quod & in actione in personã quæri potest, si reus principalis habitet in vrbe, institorem habeat in prouincia cum quo contraxerit actor, vt *l. heres §. per. D. de iudic.* Verum id in vindicatione tractemus tantum, & quidem ex *l. 2. C. vbi in rem actio ex. deb.* ad quem proculdubio respexit Iustinianus in hac No. Qui in vrbe habitat, in prouincia per procuratorẽ actorem, custodem, colonum vel inquilinum possidet prædium meum. Ago cum procuratore rerum, scilicet
D eius non litium, vel cum inquilino vel cum custode possessionis, qui prædium absentis nomine possidet, is in iudicio dominum laudat. Dari ei debet secundum moderamen locorum, vt & in alijs causis obseruari solet, *l. 1. & vlt. C. de dilat. l. 3. C. Th. de iure fisc. l. 4. C. Th. de appel. l. vlt. C. Th. de rep. app.* dilatio sex, vel quatuor, vel octo, vel nouem mensium ad certiorandum & euocandum dominum, vt vel ipse intra id temporis veniat, & iudicium suscipiat, vel litis causa mittat procuratorem. quod est ex *d. l. 2. C. vbi in rem act.* nisi quod dilationis tempus relinquit in arbitrio iudicis, hæc Nouella certum tempus statuit pro locorum interuallis. Si dominus neque veniat, neque procuratorem mittat, lis agitur cum eo qui absentis nomine prædium possidet, quasi cum vero & legitimo procu-
E ratore absentis. male Haloander, quasi is ipse dominus sit qui fecit. nam ὑπὸ τοῦ ἀπόντος κυρίου προστάντα & paulo post, τοῦ μὲν προστάντα, procuratorem vocat. Damnatur autem vel ipse vel dominus, & si iudicato satis non fiat, fit missio in possessionem bonorum absentis. At quid fiet si & is qui absentis nomine possidet non compareat? Seruabitur ordo solemnis, qui seruari solet in eremodicijs, id est, desertionibus litis contestatæ. Male Haloander vadimonium & litem contestatam confundit. Desertio vadimonij est desertio promissionis iudicio sistendi causa factæ. Longe aliud desertio litis contestatæ, grauiorque ex hac causa quam ex illa pœna. nam hæc damno litis coercetur, quia desertori non licet appellare, vel ex integro causam

A nagere, illa non item. & olim quidem qui litem inchoatam deſerit euocabatur edictis tribus & peremptorio, non etiam is qui non parebat promiſſioni iudicio ſiſti. Ceterum ex hac Nouella ſiue reus litem inchoatam deſerat, ſiue inchoandæ liti præſentiam ſui non faciat, nec defendatur, citatur legis voce, id eſt, preconis, vt Iulianus & Irnerius interpretantur. Præco vox legis dicitur eadem forma qua Syneſio carnifex, manus legum, in epiſtolis. Dicitur & vox iudicis. ſolet enim preco verba iudicis pronunciare: & ſcribitur tamen geſtis, Iudicem dixiſſe, non preconem, vt Auguſt. ſcribit 3. de Trinitate, & de verbis Domini, ſerm. 16. Et ex *Nou. 112.* citatur reus edictis tribus, per ſingula intermiſſo ſpatio dierum xxx. olim x. quibus ſi non pareat, damnatur etiam abſens ſi malam B cauſam habuerit. Damnatur ſententia diffinitiua, ſi litem conteſtatam deſeruerit. Damnatur ſummatim re cognita, & mittitur actor in poſſeſſionem bonorum cuſtodiæ cauſa, ſi non venerit ad litem conteſtandam, lite manente ſalua, vt *l. 2. C. vbi in rem act.* & *Nou. 53. cap. 3.* & eodem modo abſente actore, præſens reus ſententia definitiua abſoluitur omnimodo, ſi actor litem conteſtatam deſeruerit, vel ſi ante litem conteſtatam abeſſe cœperit, abſoluitur obſeruatione iudicij, vt *Nou. 53. cap. 1.* Ceterum ex *Nou. 112.* & Leonis 108. vtroque caſu lis conſumitur reuocato iure antiquiſſimo, quo qui ad vadimonium non occurrebant, cauſa cadebant, vt Suetonius ſcribit in Caligula: C & reus præſens ſi bonam cauſam habuerit, abſoluitur omnimodo, videlicet ſi actor euocatus tribus edictis, & poſt edicta annum expectatus fuerit. Excipiendus tamen eſt caſus *d. Nou. 53. cap. 1.* quo actor diebus tantum x. expectatur, nec edictis euocatur, cum ſcilicet non eſt actor ſequutus forum rei. Id etiam notandum ex *Nou. 112.* contumacem poſt edicta annum tantummodo expectari, cum ex *l. properandum, §. huiuſmodi, Cod. de iud.* expectari debeat ad finem triennij. Itaque multa innouat *Nou. 112.*

NOVELLA LXX.

De liberationibus decurionum.

D PRæfecturæ nomine ſignificatur præfectura vrbis Romæ, vel vrbis Conſtantinopolitanæ, & præfectura prætoriana Orientis vel Occidentis, id eſt, Italiæ, vel Africæ, vel Illyrici, & magiſterium militum. Sunt enim eæ tres dignitates indiſcretæ, *l. 1. C. de præf. præt. ſiue vrb.* Sed vel honorariæ tantum ſunt vel ordinariæ: hæ liberant curia, illæ non item: repetit quod iam conſtituerat 5. *Nou. 38.* Αὐτῷ τῷ ζώνῃ ἐπιγεγραμμένων.] Rectiſſime vetus interpres, Ipſo cingulo deſignatum. nam honorarij cingulum non habent, & ζώνῃ adminiſtrationem ſignificat ſiue cingulum. Quid au-
E tem ſibi voluit is qui vertit, Petito per denunciationem magiſtratu ἀπιών,] Rectiſſime etiam vetus interpres, Carpentum. quod Vopiſcus iudiciale carpentum.

NOVELLA LXXI.

De litibus eorum qui in dignitate poſiti ſunt.

VEtus eſt Conſtitutio vt nec clariſſimi, nec ſpectabiles, nec illuſtres litem pecuniariam agant per ſe, ſed per procuratorem: quod honori eorum datur: & eſt hac de re *l. pen. C. de procurat.* in qua tamen qui enumerantur omnes vel illuſtres ſunt, vel ſpectabiles, nulli clariſſimi. Et ſane videtur clariſſimorum appellatione hac Nouellæ. Iuſtinianus ſignificare Senatores omnes etiam illuſtres & ſpectabiles. nam regulam ponit de clariſſimis, & excipit illuſtres. Et inter clariſſimos nominat Comites & tribunos. Comites intelligit conſiſtorianos, vt *.:. C. de mand. princ.* quos conſtat eſſe ſpectabiles, *Nouel. 13.* & tribunos notarios, qui modo ſpectabiles dicuntur, modo clariſſimi. Et veterem Conſtitutionem recipit in illuſtribus tantum, veluti præfecto prætorio, aut præfecto vrbi, aut magiſtro militum, vt per procuratores cauſas ciuiles agant. Criminales nemo agit per procuratorem, *l. pen. D. de pub. iud. l. vlt. C. vbi Senat. vel clar. l. 1. D. an per alium cau. ap. red. poſ.* præterquam criminalem iniuriarum illuſtres ordinarij vel honorarij, *l. vlt. C. de iniur.* & epiſcopi ac presbyteri ex Nou. Valentiniani *de epiſc. iud.* Igitur viri illuſtres cauſas ciuiles agere debent per procuratorē: cauſas criminales per ſe excepta iniuriarū cauſa, quam per procuratorē exequi poſſunt. Spectabiles autē & clariſſimi cauſas ciuiles ex hac No. per ſe agere poſſunt, hæc per procuratorem eas exercere compelluntur, quia & plerique ex his tuendo in litib⁹ pecuniariis procuratori pares non ſunt. Habent etiam viri illuſtres aliud priuilegium ex *l. vlt. C. vbi Senat. vel clar.* vt in criminalibus cauſis ſi ordinarij ſint habeant ius ſedendi in ſecretariis iudicum tam in vrbe quam in prouinciis, honorarij in prouinciis tantum. In ſecretariis inferiori parte, vt ait *d. l. vlt.* Symmachus primo Epiſtolarum, In vno ſubſelliorum capite, regulariter litigatores ſtant, *l. 1. C. de offic. ciuil. iudic.* & cauſidici, *l. quiſquis, in fi. Cod. de poſtul.* Plinius 1. Epiſtol. *In tribunatu abſtinui cauſis agendis, quod deforme arbitrabar cui loco cedere omnes oporteret hunc omnibus ſedentibus ſtare,* & VI. *Ingens vtrinque aduocatorum vniuerſa ſubſellia perſtantium corona.* ſic legendum.

NOVELLA LXXII.

De tutoribus.

IVre veteri debitor creditoris vel creditor debitoris tutela aut curatione non excuſatur, *l. VIII. Cod. qui da. tut. poſ. l. neque, C. de exc. tut.* Item qui litem habet cum pupillo vel adoleſcente non excuſatur, niſi fuerit lis de omnibus bonis vel maxima parte eorum vel de ſtatu, *l. 6. §. pen. l. ſi pupillum, & l. ſeq. D de excuſ.* Ex hac *Nou.* excuſatur vel remouetur, niſi ſit mater vel auia *Nou. 94.* Vel ſi poſt ſuſceptam adminiſtrationem tutelæ adquirat tutor obligationem aduerſus pupillum, forte adita hereditate creditoris pupilli, ei contutor aut cōcurator adiungitur: quod etiam fiebat olim litis cauſa, *d. l. neque.* Diuerſum erit ſi poſt ſuſceptam vel etiam depoſitam tutelam ceſſionis iure obligationem inquiſierit. nam ceſſiones actionum fa-

ctæ in personam tutoris vel curatoris, donationis, venditionisve titulo, ipso iure nullæ sunt, nec regressum habet aduersus eum qui cessit: & pupillus ab vtroque liberatur: olim valebant, *l. non sic. D. de reb. eor. qui sub tut.* Itaque multas leges Pandectarum & Codicis hæc Nouel. tollit: & quidem merito. Eueniebat enim sæpe vt tutores vel curatores, quorum in potestate essant omnia, redimerent inanes, infirmas, inutiles actiones aduersus pupillum, vel ex causa donationis eas sibi cedi procurarent, ac deinde supprimerent apochas, quibus se defendere & agentem excludere pupillus poterat. Apochas vocat ἀποδείξεις τῶν χρεῶν, vt *Nou. 46. 49.* Haloander interpretatur male probationes. Sed tamen paulo post recte, ἄλλας ἀποδείξεις, alias probationes. At priore hoc loco ἀποδείξεις vocat professiones solutæ pecuniæ. quod & vetus Interpres intellexit qui interpretatur, De susceptа: sic enim solet appellare apochas. Accedebat etiam hoc incommodum, quod tutores pupillo obligati intercipiebant chirographa aliasve debiti probationes. Itaque merito visum est vtilius esse, si debitor creditoris vel creditor debitoris tutelam curamve non susciperet, excepta matre & auia, quæ sunt extra suspicionem omnem quandiu abstinent secundiis nuptiis: eademque ratione excipiam patrem & auum, imo & parentes omnes virilis sexus, non cognatos. nam id de matre & auia tantum cautum est, quod eæ solæ liberorum tutela fungi possint, *Nou 118.* Tutor qui huic Constitutioni non paret. i. qui dissimulat se esse creditorem pupilli, nec excusat se, ius crediti amittit, & qui dissimulat se esse debitorem, non liberatur, quasi à semetipso exegerit: denique nec sibi soluere nec à semetipso exigere potest: quod tamen vetus prudentia admittit locis innumeris. Secundo quoque capite huius Nouellæ multæ Pandectarum & Codicis leges emendantur, quibus cauetur tutorem teneri in vsuras eius pecuniæ quam non deposuit ad comparationem idoneorum prædiorum, vel quam non idoneis hominibus fœnori occupauit. Nam ex hac Nouella non cogitur eam fœnori occupare, vel ex ea comparare prædia. satis namque est si eam custodiat diligenter: pupillo igitur vacabit impune. Sed si negotiorum pupilli administratio & tuendæ vitæ pupilli ratio hoc necessario exigere videatur, etiam fœnerari cogitur. Vltro etiam fœnerabitur recte, suo tamen periculo: & secundum ius vetus habebit singulis annis laxamentum duorum mensium exigendæ & rursus occupandæ pecuniæ causa, *l. tutor, §. vsuræ, D. de adm. tut.* Vltro etiam ex superflua pecunia comparabit prædia idonea suo periculo. & idonea prædia definit esse fertilia & leuioribus tributis obnoxia, & quorum auctor idoneus est. i. locuples, vt de euictione cum effectu conueniri possit. Quod dixit de pecunia, idem dicit de prædiorum reditu, vt videatur suo officio præclare functus tutor si tutiore loco reditus superfluos deponat. Adiicit etiam hoc ad ius vetus, vt non nisi iuratus tutor vel curator ad administrationem accedat, neque tamen rationi iurisiurandi se existimet ἀνυπεύθυνον fore. Exigitur & iusiurandum à curatore furiosi, *l. de creationibus, Cod. de episc. aud.* hac Nouella ab omnibus.

NOVELLA LXXIII.

De instrumentis.

INane est chirographũ quod nullis testibus nullisve subscriptoribus confectum est, quodque nulla literarum comparatione confirmatur: non est omnino

A inane quod literarum comparatione confirmatur. nam deferendi iurisiurandi (quod hic extremum subsidium vocat litium finiendarum) occasionem iudici dabit. Non quod teste vno vel duobus: nam & si testis vnus non debeat mouere iudicem ad deferendum iusiurandum sine chirographo (vt in Feudis docuimus) mouebit in hanc rem merito tamen iudicem chirographum, & testis vnus vel duo. Firmissimum autem id est quod trium testium præsentia vel subscriptione confirmatur, licet comparatione literarum non confirmetur, cum & sine chirographo testes sufficiant: & ita firmissimum quoque est forense instrumentum quod tabellionis mandatu amanuensis eius scripsit, & compleuit, vel scripsit tantum, tertia persona veluti
B argentario adnumerante pecuniam. nam hi tres, tabellio, amanuensis, argentarius, pro tribus testibus habentur: & si consentiant horum testimonia, constat fides rei gestæ satis etiam sine scriptura. Sed si nullus interuenerit amanuensis vel argentarius, præter tabellionem duorum vel trium testium præsentiam, aut subscriptionem desidero ex sententia huius Nouellæ. Quid igitur? Tabellionis solius fides non sufficit, forense instrumentum publicum testimonium non habet? ita videtur. hoc iure censetur id solum quod actis insinuatum est apud magistrum census, vel magistratus municipales vel defensores plebis. Strinxi breuiter sententiam huius Nouellæ, & dilucidius tamen
C forte quam in *Nou. 49.* Id non est omittendum, hanc in instrumentis tantum eis diligentiam exigi quæ in vrbibus fiunt, & quæ superant libram auri, non in iis quæ ruri fiunt. nam & testamentis quæ ruri fiunt diligens obseruatio remittitur, *l. vlt. C. de testam.* Sed & maiorem exigit in chirographis quæ excedant L. libras auri, *l. vlt. C. si cert. pet.* nam subscriptionem exigit trium testium: nec contenta est præsentia, qua hæc Nouel. tamen omni in summa videtur esse contenta. Τῶν πληρωμάτων] Completionum. Prius enim solent tabelliones contractus scribere in schedula, deinde complere in mundo, vt patresfamilias rationes suas in aduersariis primum, deinde in codice. Δύο παρόντων] Legendum τριῶν παρόντων, vt docui *Nou. 44.* Πέντε μαρτύρων] Quinque hi sunt, tabellio, tabularius, tres testes,
D quoniam tres testes Nouella exigit. Sed in forensi instrumento putem sufficere duos, propterea quod tertij vicem explet tabellio. Sed tamen si ex abundanti duobus fuerit adiectus tertius, ita connumerato tabulario & tabellione, fuerint quinque.

NOVELLA LXXIV.

De suitate liberorum, & de nuptiis.

SVitatem appello quod Græci γνησιότητα, imitatus non tam interpretes nostros quam Stoicos, quibus familiare est ex qualitatibus fingere nomina: nec
E aliena Iurisconsulto Stoicorum imitatio, quandoquidem omnes prisci iuris auctores ab Stoicis imbutos multis mihi quidem & magnis liquet argumentis. Explicantur autem hac Nouella modi quibus filij naturales efficiuntur sui, volentes scilicet: nam inuitus nemo fit suus, sicut & inuitus nemo emancipatur. Primus modus hic est, si nuptiæ dotali instrumento contrahantur cum concubina, ex qua filij naturales procreati sunt, de quo Nou. 12. diximus satis. Hoc deficiente, veluti concubina mortua, vel indigna connubio, vel absente, vel patre in clerum cooptato, sequitur alter modus, vt precibus à patre Imperatori oblatis, vel à liberis naturalibus prolato testamento

pattis, quo ſibi eos heredes ſuos eſſe voluerit, beneficio principis ſui & legitimi fiant. Princeps libertinos poteſt ingenuitati reſtituere & natalibus, in quibus initio omnes homines fuerunt nondum neque naturali neque ciuili iure deſcripto, *l. 2. D. de nat. reſtit. l. Imper. alic. §. 1. C. de nupt.* quo tempore incognita erat ſeruitus: ſed neceſſe eſt (vt hoc loco valde ſingulari Iuſtinianus ait) vti eos donet prius anulis aureis, atque ita quodammodo præpurget. & hac de cauſa, vt opinor exigit in *Nouel.* 18. vt ancillæ manumiſſæ impetretur ius annulorum ſimul ac natalium reſtitutio. Eodem vero exemplo princeps poteſt libetos naturales ſuos facere & reſtituere antiquis natalibus, in quibus omnes homines fuerunt, legibus nondum ſcripti, quo tempore liberi omnes fuerunt conditionis eiuſdem, non alij naturales, alij legitimi. Syneſius Anaſtaſio, τὰ χρυσᾶ παιδία τῷ τοῦ βασιλέως φωτὶ γράψον οἷα παιδία γενόμενα. Hoc vero genere dandæ ſuitatis vtitur pater ſi non extent legitimi liberi, & ſi muliere libera filij naturales progeniti ſint, priore vtitur etiam extantibus legitimis, atque etiam ſi ex ancilla filij naturales procreati ſint. Eſt & tertius modus *Nou.* 89. Si pater filios naturales offerat curiæ ciuitatis teſte populo, vel actis interuenientibus, ſi filias naturales curialibus matrimonio iungat, vel ſi ipſi ſe filij naturales curiæ offerant ex patris vltima voluntate, aut ſponte ſua, & hunc modum Theodoſius introduxit, *l. 3. C. de nat. liber.* & probauit Leo, *l. 4.* ex qua refert Iuſtinianus in *d. Nou.* 89. Philocalum quendam filium naturalem publice obtuliſſe patrem curiæ Boſtræ ciuitatis: vnde liquet aperte in *d. l. 4.* pro *noſtræ*, eſſe legendum, *Boſtræ*, quæ eſt ciuitas Arabiæ, *Nou.* 102. & ita iamdiu memini me emendare in notis Inſtitutionum. Primum modum inuenit Conſtantius, Iuſtinianus amplificauit: ſecundum inuenit Iuſtinianus. nam reſcripto principis olim non fiebant legitimi niſi qui nati erant ex muliere quæ propter inæqualitatem iuſta vxor eſſe non poterat. reſcripto enim iuſta vxor ſimul ac liberi iuſti fiebant. Hoc vero tertio modo, quem Theodoſius adinuenit, filius naturalis ſuſceptus ex libera muliere ſuus & legitimus fit ex patris voluntate etiam exiſtentibus legitimis liberis: ita tamen vt pater non plus ei dare vel relinquere poſſit, quam vni ex iuſtis liberis cui minimam portionem dederit vel reliquerit, *l. communium. §. vlt. C. de natur. lib.* qua in re Nouellæ Theodoſij *de bon. decur.* derogatur, ex qua in *d. l. 3.* addita perperam videntur hæc verba: *Naturalem dumtaxat fœcunditatem ſortiatur.* Sua autem ſponte filij naturales ex libera muliere nati ſi ſe offerant curiæ non aliter ſui & legitimi fiunt, quam deficientibus legitimis, idemque dicendum de iis qui ex ancilla nati, & manumiſſi vel patris voluntate, vel ſua ſponte decuriones fiunt, *Nou.* 89. Eſt etiam inter hunc modum faciendi legitimi & ſuperiores differentia hæc, quod ſuperioribus non tantum ius ſuitatis, ſed etiam ius agnationis adquiratur, hoc modo ius ſuitatis tantum, *d. l. communium.* Ei autem qui decurio ſimul ac patri filius hereſque legitimus factus eſt, qui & pro qua parte ſuccedant definitur in *d. l. communium, §. ſed ſi quidem.* vſque ad *§. pen.* aliter quam in *Nou.* 89. quæ varie demonſtrat in eius ſucceſſione ſemper hanc rationem eſſe ſeruandam, vt curia curialeſve heredes defuncti bonorum dodrantem habeant ſublato quadrante & beſſe, de quo *d. l. communium.* ſublata etiam differentia bonorum aduentitiorum & profectitiorum. Erat & olim quartus modus, Adoptio, *l. iubemus, in fin. C. de nat. lib.* qui tollitur *l. legem, C. eod.* & hac *Nou.* & 89. Tentari poſſet reduci *Nou* 117 § 1. nam ſi ſola nominatione filij naturalis ſuus fit, & adoptione multo magis, quod tamen non admitto.

A

Secunda pars huius Nouellæ eſt de nuptiis, quæ dotis & donationis propter nuptias conuentionem exigunt, & de iis quæ teſtatione vel iureiurando vel nuda affectione contentæ ſunt, cui aliquatenus derogatur, *Nou.* 117. vt expoſui *Nou.* 12. & 22. & de quadrante bonorum relinquendo mulieri indotatæ, qua de re diximus *Nou.* 53. *cap. vlt.* κυρίαν ἐκάλει.] Epictetus in Enchiridio, αἱ γυναῖκες εὐθὺς ἀπὸ τεσσαρεσκαίδεκα ἐτῶν ὑπὸ τῶν ἀνδρῶν κυρίαι καλοῦνται. Hieronymus aduerſus Iouinianum, *Vocanda domina, celebrandus natalis eius.*

B

NOVELLA LXXV.

De appellationibus Siciliæ.

VT appellationes à Conſulari vel Prætore Siciliæ referantur ad quæſtorem palatij, quæ olim ad præfectum prætorio, *l. 27. C. Th. de appel.* Vt decreto quæſtoris confirmentur defenſores plebis in Sicilia creati, & patres ciuitatum. Alij defenſores confirmantur auctoritate præfecti prætorio, *Nou.* 15 Dixi à Conſulari vel prætore. Conſularem primum Sicilia habuit, deinde prætorem, *Nou.* 104. in qua pro τῶν ἀγοραίων, ex iſta legendum, τῶν πατέρων.

C

NOVELLA LXXVI.

De monachis.

QViante *Nouel.* 5. quæ poſt monachiſmum interdicit teſtamenti factione, facti iam erant monachi vel monachæ, teſtamenti factionem habent, præſertim exiſtentibus liberis.

D

NOVELLA LXXVII.

De impudicis & iuratoribus.

CEdrinus ſcribit Iuſtinianum tuliſſe νόμους σφοδροὺς κατὰ τῶν ἀσελγαινόντων. hanc Conſtitutionem intelligit, & 141. Et iunguntur etiam his qui per capillum Dei, vel per caput, vel alio modo deierant contumelioſe.

E

NOVLLA LXXVIII.

De dotalibus inſtrumentis & manumiſſionibus.

EX hac Nouella manumiſſio ſola ingenuos facit, non quod ad patronum, ſed quod ad ceteros & iura alia ingenuitatis attinet. nam ius patronatus integrum manet, niſi id patronus in manumiſſione remiſerit nominatim, *l. penult. & vlt. C. de bon. lib.* Quin & ſi id remiſerit, honor tamen & obſequium debitum patrono, remiſſum non videtur, ſed neque actio ingrati. Hæc actio eſt extraordinaria, *l. 1. C. de libertis & eorum lib.* cum tamen ſit ex lege Ælia Sentia, quia poſt eam legem S. Conſultis & Conſtitutionibus de

ingratitudine libertorum extra ordinem agi cœpit. Competere eam actionem hoc loco Iustinianus ait non tantum manumissori, sed & filiis manumissoris: quod etiam est ex lege Ælia Sentia, *l. Sciendum, D. de verb. signif.* At *l. pen. Cod. de libertis & eorum liber.* eam dat generaliter heredibus patronorum. Sed id Accursius recte restringit ad filios heredes, *Nou. Valentiniani de libertis*, etiam filiis eam ademerat. Alia est actio ingrati aduersus donatarium: & omnino duæ tantum sunt in iure actiones ingrati, aduersus donatarium & aduersus manumissum. nam aduersus alios actionibus ingrati, vt quodam loco Seneca ait, fora non sufficerent. Ex his autem colligitur, pleniorẽ esse nataliũ restitutionẽ quam manumissionẽ remissionẽve iuris patronatus.
B nam manumissus etiamsi quantum ad cetera attinet ex hac Nouella pro ingenuo habeatur, tamen iuri patronatus obstringitur, & eo etiam remisso, obsequiis & actioni ingrati. Natalibus restitutus nec obsequium vel honorem debet, nec quasi ingratus accusari potest, *l. pen. C. de bon. lib. l. 10. §. sed & si ius, D. de in ius voc.* Sed nemo etiam facile à principe natalibus restituitur nisi consentiente patrono, *l. 2. in fi. l. vlt. D. de nat. rest.* & filio patroni, *l. pen. D. eod.* Igitur ne hodie quidem omnimodo superuacua est petitio anulorum & restitutio natalium. nam quantum ad patronos non est superuacua, quantum ad ceteros est superuacua: vt ecce, liberti hodie decuriones fiunt impune contra legem Viselliam, & cognationem amissam recipiunt, etiamsi natalibus restituti non sint, & liber-
C tæ Senatoribus nubunt iure, quia ingenuæ esse censentur: & ex eo matrimonio sui ac iusti liberi nascuntur, & ante matrimonium suscepti in concubinatu ex eadem muliere per matrimonij coniunctionem sui & legitimi fiunt. Quin & manumissio sola concubinæ contractusque dotis cum ea habitus filios naturales ingenuos & suos facit, etiamsi ius anulorum & restitutio natalium impetrata non sit. qua re derogatur *Nou.* 18. Manumissa igitur matre & nuptiis cum ea dotali instrumento contractis, manumissi etiam videntur filij. quod nouum videri non debet. nam & ita κατ' ἀνάλογον miles seruum cui legatum adscripsit manumisisse videtur, *l. ex his, C. de test. milit. l. Lucius, §. 1. D.*
D *eod.* nec minor est præsumptionis ratio in proposito casu, vt concubina manumissa, & vxoris nomine honorata, videantur etiam filij naturales ex ea suscepti libertate donati, ac consequenter sui ac legitimi effecti. Dederat iam ante Antoninus omnibus ingenuis ius Quiritium, quod olim pro beneficio dari solebat: dederat & Iustinianus libertinis, sublata Latinorum & dedititiorum conditione. Hac Nouella dat omnibus libertinis ingenuitatem & ius anulorum & restitutionem natalium.

NOVELLA LXXIX.

De monachis litigatoribus.

E NOuella est de monachis: monachi non sunt clerici: sed dicemus etiam de clericis coniuncta *No.* 83. Olim monachi vtriusque sexus, & clerici conueniebantur in prouinciis apud præsidem, in vrbe apud præfectum prætorio, & vocati in forum venire compellebantur ex Constitutione Leonis, *l. omnes qui vbicunque C. de episc. & cleric.* de qua Theodorus Lector in hunc modum: *Λέων ἐνομοθέτησε τοὺς κληρικοὺς ὑπὸ τῷ ὑπάρχῳ τῶν πραιτωρίων μόνον ἀποκρίνεσθαι.* Volente actore conueniebatur coram episcopo, *l. decernimus, C. de episc. aud.* coniuncta *l. omnes clericos, C. de episc. & cler.*

A Ex hac Nouella monachi non possunt conueniri nisi coram episcopo, cuius arbitrio vel ipsi monachi respondere debent per se, vel per antistitem suum, vel per actorem siue syndicum communem, qui apocrisiarius dicitur: & multantur ciuiles iudices qui huic Constitutioni non paruerint: & coërcentur carcere executores qui quem ex his vocauerint ad iudicem ciuilem non ad episcopum. nam & ab ipso episcopo executores conijci possunt in decanica. Decanica dicuntur & diaconica, vt in *l. 3. C. de heret.* & Laodic. Synodi c. 21. *ἐν τῷ διακονικῷ.* Non sunt carceres, licet in ea rei quandoque conijciantur custodiæ causa, cum & haberi in eis conuentus soleant, & recondi res pretiosæ.
B Ex *Nou.* autem 83. clerici actione pecuniaria conueniuntur coram episcopo, qui litem finiat celerrime sine sumptu, & sine scriptura solemni. nam neque ex libello in ius vocandi sunt, neque ex libello dicenda sententia est: quod & in monachis locum habet. Episcopo nolente aut nequeunte iudicare, lis agitur apud iudicem ciuilem. Quid si causa criminalis fuerit? vt militare delictum à communi distingui solet, ita separare debemus ecclesiasticum crimen à ciuili siue communi. Si commune fuerit clerici crimen, veluti adulterium aut homicidium, à iudice ciuili disceptabitur intra duos menses, & de damnato clerico non ante supplicium sumetur quam degradatus fuerit ab episcopo. Si ecclesiasticum, veluti sacrilegium, vt Zonaras scribit c. 1. Synodi 1. c. 6. & ambitus, vt puta si pecunia am-
C bierit clericatum, vel contumacia aduersus episcopum, disceptatio erit episcopi, vt *Nou.* 123. in qua plenius aliisque distinctionibus adhibitis tota hæc res explicatur.

NOVELLA LXXX.

De quæstore.

ALius est quæstor palatij, de quo *Nou.* 35. alius quæstor exercitus, de quo *Nouel.* 41. alius est quæstor, quem hac Nouella Iustinianus creat consti-
D tuitque in vrbe quærendis coërcendisque mendicis, inertibus, otiosis, peregrinis, errantibus & vagis, cuiuscunque conditionis sint, siue clerici, siue monachi, siue aduocati aliarum ciuitatum: & hic quos *συνηγόρους*, recte Iulianus interpretatur scholasticos, vt *l. 2. C. de lucr. aduoc.* Eo nomine primum nuncupati sunt Rhetores, vt Cor. Tacitus scribit lib. de Oratorib. & declamatores litium fictarum: deinde à fictis litibus transiit ad veras. Plin 2. Epist. *Adhuc scholasticus tantum est. quo genere hominum nihil simplicius: Nos enim qui in foro verisque litibus terimur, multum malitiæ, quamuis nolimus, addiscimus.* Schola & auditorium & ficta causa innoxia est. At si forte exteri litis causa in vrbem venerint, vult Iustinianus quæsto-
E re imminente, instante, vrgente, & ad extremum audiente & cognoscente morantibus iudicibus celerrime eorum lites finiri. Eidem in mendicos validos coërcitionem dat mitiorem quam definiatur, *l. 1. Cod. de mend. val.* & constituit quandam veluti *ἀργίας* actionem, vt ipse ait, id est, inertiæ & lenitudinis, qualis fuit olim apud Græcos. Pollux. 8. *ἡ ἀργίας δίκη μέχρι Δράκοντος ἀτιμία ἦν τὸ τίμημα, ἐπὶ δὲ Σόλωνος εἰ τρὶς τις ἁλοίη ἠτιμοῦτο.* Nicolaus apud Stobæum, *Ἀθήνησι δὲ ἀργίας εἰσὶ δίκαι.* Plutarchus de Dracone, *μία ὀλίγου δεῖν ἅπασιν ὥριστο τοῖς ἁμαρτάνουσι ζημία θάνατος, ὥστε καὶ τοὺς ἀργίας ἁλόντας ἀποθνήσκειν.* Datur etiam huic quæstori potestas cognoscendi de crimine falsi, & de superexactionibus executorum, id est, si supra modum legitimum sportulas exegerint.

exegerint. Videtur & ius habuisse imbecillis dandi tutoris, vt ex Harmenopulo constat 5. Epit. tit. 11. qui & in fine sexti de eius officio tractat. Deputantur etiam huic nouo magistratui annonæ & salaria, & adsessores & apparitores certi.

NOVELLA LXXXI.

De solutione patriæ potestatis.

AD *l. vlt. C. de consulibus*. Iustinianus addit, non tantum patriciatus dignitatem soluere potestatem patriam, sed & ceteras dignitates, quæ curiali conditione liberant, de quibus *Nou. 38. & 70.* His dignitatibus liberi sui iuris fiunt sine capitis deminutione, sequiturque eos peculium tacite, sicut emancipatos. Sine capitis deminutione, quia non desinunt esse in familia, sicut morte patris, *l. 3. §. vlt. D. ad Maced.* & olim sacerdotio Vestali & flaminio Diali. At qui emancipatione sui iuris fiunt capite minuuntur, quia in imaginariam seruitutis formam rediguntur, *l. liberos. D. de cap. min.* & ideo emancipati agnati esse desinunt, & nepotes ex eis suscepti post mortē aui non recidunt in eorum potestatem. superioribus modis recidunt, & agnatio non tollitur. Emancipationem fieri solitam ait iniuriose fronte pulsata, vt *l. vlt. C. de emanc. p. lib* erat enim emacipatio legis actio, id est, actus legitimus, & in omni fere actu legitimo symbolum, in cretione digitorum crepitus, in mancipatione æs & libra, in manumissione alapa. Addit etiam in extremo episcopatum soluere patriam potestatem: quod ante non obrinuerat, *l. sacrosanctis, C. de episc. & cleric.* Liberat & curia episcopatus, secundum modum *Nou. 123.*

NOVELLA LXXXII.

De iudicibus.

EST hæc Nouella de vrbanis iudicibus, non de prouincialibus. Iudicum nomen generale est, §. vlt. eo continentur tam magistratus quam iudices pedanei: hi sunt iudices dati qui quasi plano pede iudicant non pro tribunali, & à Græcis χαμαιδικασταὶ dicuntur, & ἀιρετοὶ κληρωτοί. Continentur etiam eo nomine iudices compromissarij qui ἀιρετοὶ αἱρετοὶ dicuntur. Pedaneis dantur διασῶστρα siue sportulæ: magistratibus non dantur, quia ampla salaria habent, pedanei permodica, & similiter sportulas permodicas: pedanei non habent adsessores: magistratus habent adsessores. Magistratus, plerumque erant viri militares, legum ignari: pedanei periti νόμων ἢ πῆρας, vt ait hoc loco, sicut adsessores, qui nihil à pedaneis distant, *Nouel. 60.* nam ex eodem corpore studiosorum iuris adsumuntur, & pedanei iudices, & adsessores, & hi debent præstare scientiam legum & morum, non magistratus, *l. 2. D. quod quisque iur.* Magistratus habent tribunal, pedanei non habent tribunal, sedere tamen eos Iustinianus vult à matutino ad occasum solis: & locum notat, In portico regia, qua etiam Agathias scribit se libellis litigatorum dedisse operam ab ortu solis ad occasum, Historiæ III. Significat igitur se ex pedaneis, vel ex pedaneorum notariis fuisse. Iulianus ait, In basilica, quod fere idem est, nam basilicæ adiacebat porticus. Sedete autem vel litigatoribus conducentibus subsellia, vt olim fieri solebat, auctore Suetonio in Nerone, vel ærario præbente gratuita, Zeno singulis iudiciis

A certos & proprios deputauerat iudices pedaneos, veluti in iudicio præfecti prætorio certos, in iudicio præfecti vrbi certos, in iudicio magistri officiorum certos, quibus solis causarum cognitiones magistratus delegarent. Iustinianus quos constituit octo vult esse communes, & in iudiciis omnibus eis causas delegari atque etiam ab ipso principe, & his etiam solis à magistratibus, non aliis, nisi forte partem quandam litis velint adsessoribus suis demandare, dum tamen ipsi litis contestationi & vltimæ cognitioni præsint, ac sententiam definitiuam pronuncient, *Nouel. 60.* A pedaneis autem si à principe dati sint appellationem fieri ad magistrum officiorum, vel præfectum

B prætorio, & quæstorem, vt *Nouel. 23.* Si à magistratibus, ad eos qui dederunt, *l. 1. D. quis a quo app. l. præcipimus, C. de appel.* ex quo apparet quam ij distent à legatis, vel ab iis quibus magistratus suam iurisdictionem mandant, à quibus ad mandatorem non appellatur. Excipit duos casus, quibus à pedaneis ius appellandi non est, qui & generaliter recepti sunt in omnibus iudiciis, Si quem damnarint ex eremodicio, *l. ex consensu, §. vlt. de appellation. l. post edictum, §. vlt. D. de iudic. l. properandum, C. eodem, l. 1. Cod. quorum appel. non recip.* Si bis iam reus appellauerit, nam tertium interposita appellatio non recipitur, *l. 1. C. ne liceat in vna eademque cau. ter. prou.* His autem pedaneis iudici-

C bus, *l. vlt. C. de pedan. iudicibus*, ait magistratus humiliora negotia committere. Ea negotia Iustinianus definit vsque ad summam ccc. aureorum: eaque vult eos disceptare ἐν χαμαὶ διαγνωμέναις: quod ita Græci interpretantur, τουτέστι μὴ γινομένων ὑπομνημάτων κ.τ.λ. ... Tria sunt vocabula diuersa; ... Primo significantur acta omnia iudicij, secundo subscriptiones libellorum, tertio breuibus comprehensa præcipua capita litis. Græci interpretes, ..., τουτέστι ... Itaque nec iurisdictionem pedanei habent, quod certissimum est, nec solemnem & plenam cognitionem, quia non cognitionaliter, quod

D est actis accurate diligenterque confectis, sed per adnotationem tantum causas humiliores disceptant, breuitatis & celeritatis causa. Sententiam tamen dicere ex periculo, siue ex scripto solemni omnimodo debent secundum generalem Constitutionem iuris. Eodem vero breuitatis studio in his causis si appellatum sit à iudice pedaneo, Iustinianus constituit vt causa appellationis introducatur intra duos menses, post quos tempora fatalia currant, & post fatalia non impetretur reparatio, quod confirmat *l. 2. & vlt. C. de rep. appel. & Nouel. 126.* Post hæc Iustinianus singulis iudicibus in cognitione causarum duos exceptores siue notarios deputat, & duos executores, quos sumi vult ex cohortibus seu apparitionibus maiorum

E iudicum, vel scholis agentium in rebus, vel scriniis sacris seu memorialibus, & creari totius cohortis vel scholæ, vel scrinij periculo, & remoueri à iudicibus pedaneis si male fungantur suo munere, & alios substitui electione & periculo cohortis, vt supra quod pertinet ad *l. 2. Cod. de sportul.* Constituit autem eis modicas sportulas, quas det vtraque pars, si modo lis excedat quantitatem c. aureorum. nam si lis eam quantitatem non excedat, sportulas nullas accipiunt. Constituit & eis ex arca præfect. prætorio modicum salarium. Adiicit, vt definitiua sententia exprimant vter ex litigatoribus sumptus litis agnoscere debeat, vel nominatim vt vtraque ex parte compensentur impensæ. & ad id quod pertinet omnihil diximus *Nou.*

58. §. *vlt.* Confirmat & ea quæ dicta ſunt de recuſationibus iudicum, & de xx. diebus reo dandis ad deliberandum, *Nov.* 53. Secunda pars eſt de compromiſſariis iudicibus, qua confirmantur quæ de eis prodita ſunt iure veteri: & hoc tantum adiicitur, vt mutua ſe obſtringant ſtipulatione pœnali qui in eos conſentiunt, quæ committatur in eum qui non paruerit arbitrio. Olim etiam ſe iureiurando obſtringebant, & eo caſu arbitrio ſtare compellebantur omnimodo actione in factum vel condictione, ex *l. 4. C. de recep. arb.* Hoc Nouella corrigit. neque enim patitur arbitros eligi cum iureiurando, vel iureiurando ſi forte interuenerit non adſtringi partes arbitrio, niſi metu diuini numinis. Vindicem periurij Deum facit. Tertia pars eſt communis iudicibus omnibus etiam magiſtratibus, vt ab omnibus appellari poſſit excepto præfecto prætorio: ſed aduerſus ſententiam præfecti prætorio, vt ſit appellationis loco remedium *ἀναψηλαφήσεως*, libello Imperatori porrecto, *l. 1. C. de ſentent. præf. præt.* qui tamen executioni impedimento non eſt, *Nov.* 119. Interpoſita appellatione vel petita reſtitutione in integrum, nihil nouari poteſt. Non idem reſtitutio in integrum & *ἀναψηλάφησις*, quæ retractatio *l. vlt. C. de fide inſtrum. l. vlt. C. de temp. appell.* Iudex contra ſententiam ſuam in integrum reſtituit, *l. in cauſa. §. vlt. & l. ſeq. D. de minor.* Non tamen retractatur apud eum cauſa ex reſcripto principis, ſed apud ſucceſſorem, *l. 1. C. de ſent. præf. prætor.* Igitur ſi non ſit ſucceſſor, vt ſi Senatus iudicauerit, putarem etiam non ad Senatum, ſed apud alios *παλινδικίαν*, ſiue retractationem inducendam, & videnda hanc in rem Plinij epiſtola ad Vrſum, libro vi. A iudice compromiſſario non appellatur, *l. 1. C. de recep. arb.* & Carthaginenſis Synodi cap. 18. & 123. moribus Galliæ appellatur. Additur, vt ne iudices aliter iudicent quam legibus proditum eſt, nec pareant in medio litis emiſſis reſcriptis aut pragmaticis, *Nouel.* 113. referre tamen vt poſſint. Sed & *Nouel.* 125 relatione cohibentur. [ἐπὶ τῆς βασιλικῆς στοᾶς.] In foro. Syneſius in Epiſtol. [τὴν στοὰν τὴν βασίλειον τὸ πλῆθος κρινέσθω. Μηδὲ φαίνεσθαι φιλανθρωπότερον τοῦ νόμου.] Symmachus in Epiſt. *Corrupta videntur eſſe ſententia ſi ſint legibus mitiores.*

NOVELLA LXXXIII.

De clericis litigatoribus.

HÆc Nou. declarat apud quos clerici conueniendi ſint in ciuilibus vel criminalibus cauſis. quod expoſuimus ſupra *Nov.* 79.

NOVELLA LXXXIV.

De fratribus.

FRatrum alij ex eodem patre eademque matre, alij ex eodem patre tantum: vtrique germani dicuntur. alij ex eadem matre tantum, qui vterini vocantur. Germani conſanguinei ſunt, niſi emancipatione ſoluta ſit agnatio. conſanguinitas enim ſpecies agnationis eſt. Germani igitur agnati ſunt. Vterini non ſunt conſanguinei, quia cognati ſunt non agnati. Ambroſius epiſt. 66. Vterini fratres. i. diuerſo patre, ſed eadem matre geniti, agnationis ius habere non queunt, ſed cognationis tantum ſibi titulo connexi ſunt. His cognitis, finge. Quidam deceſſit inteſtatus ſine liberis, cui proximiores cognati ſunt fratres. Sed ex his alij germani, alij vterini: & ex germanis alij ex eodem patre eademque matre, alij ex eodem patre tantum. Quæritur qui potiores ſint in ſucceſſione inteſtati. Iuſtinianus cum *hac Nov. tum Nov.* 118. ceteris anteponit fratres vtroque parente germanos. poſt eos vocantur vterini & conſanguinei ſimul diuerſi matribus, *l. vlt. §. ſed nec fratrem, C. de leg. her.* ita tamen vt in bonis profectis à patre, ſoli conſanguinei ſuccedant, in bonis profectis à matre ſoli vterini, in ceteris bonis vtrique, *l. de emancipatis in fin. Cod. eod.* & hoc eſt quod vulgo dicitur, Paterna paternis, materna maternis deferri. Quod autem conſtituit Iuſtinianus vt in legitima ſucceſſione defuncti fratris potiores ſint ij qui defuncto ſunt vtroque parente coniuncti, eius ſe argumentum præbuiſſe narrat in *l. vlt. Cod. com. de ſucceſſ.* qua lege ſi filiusfam. ſine liberis deceſſerit, in bonis eiuſdem aduentitus, quorum proprietatem conſtat non adquiri patri, primum ſuccedunt fratres ex eodem matrimonio nati, deinde fratres ex alio matrimonio, tum his deficientibus pater. Præfert ea lex fratres vtroque parente coniunctos his qui ex altero tantum parente coniuncti ſunt. quod & hæc Nouella comprobat generaliter & Nou. 118. Præfert & fratres patri: quod improbat Nouel. 118. quæ cum fratribus coniungit patrem. Quod autem conſtituit, vt defuncto frater eodem patre genitus pariter cum vterino ab inteſtato ſuccedat, idem non ſeruatur in querela inofficioſi teſtamenti. nam conſanguineis tantum datur non vterinis, *l. fratres, C. de inoff. teſtam.* & agente conſanguineo ac teſtamentum reſcindente, ſane vterinus non concurrit in hereditatem legitimam, *arg. l. filio in princ. D. de inoff. teſtam.* & eodem modo in ſucceſſionem legitimam hodie per bon. poſſeſſionem vnde legitimi parens cum fratribus defuncti vocatur, in querela parens præfertur fratribus, & reſciſſo teſtamento locum eis non facit, vt docuimus *Nouella* 18.

NOVELLA LXXXV.

De armis.

FAbricenſium fuit ſchola & militia certa, qui in publicis fabricis arma bellica fabricabant, & erant ſub diſpoſitione magiſtri officiorum: qua de cauſa Nouella ſcripta eſt ad magiſtrum officiorum, vt *l. 2. 3. 6. 7. C. de fabricenſ.* His ſolis arma fabricare licet, non priuatis: quin & priuatis ferrariam habere non licet, *l. vlt. §. Magnus Anton. D. de public.* Priuatis quoque fabricenſes arma vendere prohibentur, & emptoribus arma iubentur auferri, non reddito pretio. Ex eis quidã erant qui dicebantur deputati, ſtatuti numerorum à Iuliano, qui numeri cuiuſq; militum arma procurabant: & ſic in Notitia Rom. imperij legimus deputatos ſcholæ agentium in rebus & deputatos domeſticorum. Deputati autem fabricarum etiam priuatis arma vendere vetantur. Non ergo tantum fabricenſes, ſed fabricenſes deputati. hi milites ſunt & annonas ferunt ex publico, illi non item. Id etiam generaliter præcipitur fabricenſibus & deputatis, vt noua arma quæ fabricauerint, ſtatim reponant in publico armamentario: idem præcipitur balliſtariis in prouinciis cõſtitutis & fabricenſib. Varia ſunt fabricarum genera, aliæ armorum, aliæ ſcutorum,

A aliæ clibanorum, aliæ sagittarum, aliæ loricarum, aliæ arcuum, spatharum, bastarum, ballistarum. Vult autem Iustinianus vt in prouinciis ballistarij & armamentaria sint sub cura patrum ciuitatum: vnde intelligimus quod in libris βασιλικοῖς scribitur in hunc modum, οἱ βαλλιστάριοι τοῖς πατράσι ὑποκείσθωσαν τῶν πόλεων, id est ex hac Nouella. De patribus ciuitatũ in hoc Nouellarum libro sunt multi loci, *Nou.* 17. 75. 104. 128. 160. ex quibus 17. *&* 128. ostendunt, curam eos habuisse operum publicorum, quod & *l. 1. C. de rat. op. pub.* probat: hæc Nouella habuisse curam armamentariorum, quæ & ipsa numerantur intra opera publica. His addatur quæ diximus . 3. *C. de his qui spon. mun. suscep.* B Constituit ad hæc Iustinianus vt magister officiorum mittat chartularios siue scriniarios quinque ex scrinio fabricarum creandos periculo quinque primorum scrinij, de quo & in *l. 5. C. de agen. in reb.* vt eos conquirant qui priuatim arma faciunt, & eripiant eis arma quæ fecerint, eaque fisco vindicent: artifices autem idoneos fabricis publicis deputent adhibita confirmatione principis, & à magistratibus, apparitoribus, defensoribus, patribus ciuitatum, iuratam cautionem exigant, curaturos se ne quid admittatur contra hanc Constitutionem. Armorum autem appellatione idem declarat se intelligere arcus, sagittas, contos, lanceas cuiuscunque generis, scuta, cassides, spathas & gladios, quos παραμήρια vocant, quod femori accingantur. Cedrinus, τὸ παραμήριον ἤ τὴν σπάθην αὐτοῦ ἐξέτεινε. Vetus inte. C rpres semispathas vocat recte. Vegetius 2. *Gladios maiores quos spathas vocant, & alios minores quos semispathas.* Eadem forma dixere semisicas M. Tullius 3. de Leg. *Rhenos & semisicis quas ipse se processisse in forum dixit.* sic vt legam, vetus lectio, emisitiis, coniecturam mouet. Addit Iustinianus ζάβας, quas interpretatur esse loricas, vt Sudas verbo ζαβαρεῖον. Addit & ζιβύννας, quæ interpretatur missibilia, venabulorum genera, Latine Ennius Sibinas. Apollonius 2. Arg. σιγύνησι, à quo & σίγυννοι gens Scythiæ. Oppianus 1. de venat. σιγύνην θῆρας εχέφρονα. Paruæ tantum machæræ priuatis permittuntur, quia non sunt arma bellica.

D

NOVELLA LXXXVI.

Vt præsidi suspecto in audiendis litibus adiungatur episcopus.

Dictum est *Nou.* 80. in vrbe lites aduenarum & peregrinorum à iudicibus esse finiendas celeriter, imminente & instante quæstore: idem à præsidibus in prouinciis fieri iubet hæc Nouella imminente & vrgente episcopo, & de præsidum negligentia & tarditate episcopum ad principem referre, sine relatione episcopi principem à prouincialibus interpellandum non E esse, suspecto præsidi in causæ cognitione adiungi episcopum, vt *Nou.* 53. Et vt lis dirimatur amice quasi ab honorariis arbitris, vel per adnotationem: quod quid sit exposui *Nou.* 82. vel cognitionaliter. Tria sunt genera finiendarum litium. Iudex potest esse honorarius arbiter, non receptus eius rei de qua iudex est. *l. 9 §. 1. de receptis*: licet è contrario receptus arbiter postea possit eiusdem rei iudex esse, vt Piso in causa Roscij Comœdi. Additur etiam manente administratione aduersus præsidem repetundarum agi posse coram episcopo, *l. 4. C. ad leg. Iul. repet. Nou.* 8. Clericos aut monachos non venire in vrbem sine literis episcopi, episcopos sine literis archiepiscopi aut metropo-

A politani, *Nou. 6. l. si per calumniam, C. de ep. sc. & cleric.* Cessantibus quoque præsidibus in coërcendis officialibus cuiuscunque fori supra modum legitimum sportulas exigentibus, hoc referre ad principem episcopos debere. Magisterianum Iulianus peritissime interpretatur agentem in rebus.

NOVELLA LXXXVII.

De *donationibus factis à decurionibus.*

B Interdicta est decurionibus rerum immobilium donatio inter viuos *Nou.* 38. donatio causa mortis non est interdicta: permissa igitur *Nou.* 46. nam & legatis comparatur *l. vlt. C. de mort. cau. don.* licet non ab intestato, *l. si filius, D. de legatis præstand.* Vnde eueniebat vt decuriones mortis causa donarent, etiã addita lege contraria naturæ legati, ne eam donationem pœnitentia reuocarent: hanc enim legem donationum causa mortis ius ciuile non improbat, *l. si alienam §. 1. D. de mor. cau. don.* At hoc modo facta à decurione donatio causa mortis, effectum habebat quodammodo donationis inter viuos. Quapropter tandem visum est Iustiniano hac Nouella interdicere decu- C rionibus donatione causa mortis, perinde ac donatione inter viuos etiam cum decreto, venditione, sine decreto.

NOVELLA LXXXVIII.

De deposito & denunciatione inquilinis facta, & de suspensione erogationis annonarum.

D Hæc Nou. pertinet ad *l. pen. C. depos.* ex qua testatione & denunciatione alterius restitutioni depositi mora adferri non potest: vt si creditor meus nuntiet depositario ne rem quam apud eum deposui mihi restituat antequam sibi satisfactum sit: quæ denunciatio efficax est, *l. vlt. D. de lege com.* & sane si ita denunciatum sit depositario, rem quidem nihilominus statim repetenti depositori restituere cogitur, sed non sine cautione. Cauere enim dominus satisdato debebit depositarium defensum iri aduersus denunciationem creditoris: quod non tollitur hac Nouella. nam hæc Nou. pœnam tantum irrogat denunciatoribus, per quos fit vt depositarius rem depositam retineat, vel cautionem extorqueat, vt scilicet à denunciationis tempore rei aut pecuniæ depositæ periculum sustineant, & pecuniæ vsuras trientes præstent: quod etiam E obseruandum censet si inquilinis denunciauerint ne pensiones soluerent dominis, vel si erogatoribus annonæ ne præberent panes ciuiles aut tesseras. Nam damnum quod ex ea denunciatione contigit omne denunciatori reputatur, nec immerito: quia denunciatio restitutioni depositi aut solutioni pensionum annonarumve impedimento est, nisi restituenti aut soluenti defensionis & indemnitatis cautio præstetur, quæ non semper est in facili. Cautio enim ea satisdatio est: quia nulla est idonea defensio sine satisdatione. Hæc autem Constitutio obtinet dumtaxat locum in tribus casibus in ea expressis, depositi, pensionum, annonarum. In casibus pensionũ & annonarum, quia de alimentis ple-

tique pendent, & ex pensionibus tantum, vel annonis ea sibi parant. Alimentorum autem causa fauorabilis est, & eorum petitioni etiam opponi compensatio non potest, *l. 2. §. frumentaria, D. de adm. rer. ad ciuitat. pert.* & verecundiam pulsat, *l. pecunia, D. de alim. leg.* In casu depositi, quia hic præ ceteris contractus bonam fidem exigit, & ideo famosa est actio, & opponi ei compensatio non potest, *l. vlt. C. de compens.* & depositi ratio priuilegiis anteponitur, *l. si hominem § vlt. D. depos.* & chirographis depositorum non opponitur exceptio non numeratæ pecuniæ vel non traditæ rei, *l. in contractibus, C. de non num. pec.* At si creditor meus denunciarit ei qui mihi pecuniam debet ea causa crediti vel fideicommissi, is nec satis offerenti mihi soluere cogitur: quin imo parere denunciationi & potest & debet. Perperam huic Nouellæ Accursius opponit *l. officium, D. de rei vindic.* quæ cum depositario dominum iure experiri ait rei vindicatione. Nec enim vindicatio hac Nou. tollitur, sed denunciatio: non dominus repellitur, sed creditor. Possim rem meam à depositario. i. ab eo apud quem tu eam deposuisti, vindicare. Non possim ob pecuniam quam tu mihi debes depositario denunciare ne rem tibi quam apud eum deposuisti restituat. potest enim depositarius huic denunciationi non obtemperare.

NOVELLA LXXXIX.

De filiis naturalibus.

NArrat initio quædã esse de naturalibus liberis in Codice scripta, titulo scilicet *de nat. lib.* & quædam in tractatu de tutoribus, ϗ ἐν τῷ περὶ ἐπιτρόπων λόγῳ, & intelligit *l. vlt. C. de conf. tut.* & *l. vlt. C. quan. mul. tut. off. fun. pos.* Quam suaues sunt qui Græca ea verba quæ retulimus accipiunt de Institutionum libro? Enumerat deinde modos per quos filij naturales sui & legitimi fiunt, & quibus hi, quique his ab intestato succedant & pleraque alia quæ exposuimus his locis supra *Nou.* 12. 18. 21. 74. Id nondum explicatum est. *l. 1. C. de nat. lib.* & Nou. Martiani *de matr. Sen* cuius pars est *l. humilem. C. de incest. nupt.* abrogari à Iustin. in fine huius Nouellæ, & *Nou.* 117. Ea eis Constitutionibus si Senatores vel Duumuiri vel perfectissimi (sic legendum *d. l.* 1. vt docuimus primi in notis ad Vlpianum) vel sacerdotes prouinciarum, valuti Asiarchæ, Syriarchæ, duxerint humilem abiectamque personam, id est, ancillam, libertam, scenicam, tabernarij aut lenonis aut arenarij filiam, vel eam quæ mercimoniis publice præfuit, non est matrimonium, liberi nec iusti nec naturales, sed neque iusti fieri possunt iudicio patris rescriptoue principis, & incapaces sunt sicut spurij, incapax etiam vxor. Hodie ex Nouellis Iustiniani Senatores viri clarissimi, viri perfectissimi & ceteri cum eis si resipiscant connubium habent, exceptis ancillis. Antiquata igitur est *l. 1. C. de nat. lib.* Antiquata lex Iulia de Senatorum & libertinarum nuptiis.

A

NOVELLA XC.

De testibus.

PRimo capite ostenditur testes vilissimæ conditionis subijci tormentis arbitratu iudicis cuiuslibet, adeo vt possit etiam pedaneus iudex testem humilioris & obscurioris vitæ quæstioni subijcere, non tamen solus, sed in prouinciis adhibito defensore plebis, in vrbe adhibito officiali prætoris plebis. nam obscurarum & ignobilium personarum testimonio sane credendum
B non est sine tormentis, *l. ob carmen, §. si ea rei, D. de testib.* Secundo capite confirmatur *l. testium, C. de testibus*, ea qua si debitum ex chirographo petatur, dissolutio etiam eius probari debet scripto, id est apocha, Scriptum scripto plerumque refutatur, *l. 3. C. si minor se maj. dix. l. pen. de contr. stip. l. generaliter, C. de non num. pec.* Igitur si oblatio constat scripto, testibus solutio non probatur: recte, nisi sint quinque idonei & iurati quibus præsentibus solutio facta sit. De auditione testimonium hac in re omnimodo non valet: quod tamen valet in quæstione de finibus & de operibus. Debent enim illi quinque testes testari se vidisse soluentem debitorem, vel etiam se audisse creditorem
C dicentem sibi solutam pecuniam, vnde retro colligitur de auditione testimoniũ valere: verum hoc ita procedit, non si id viderint vel audierint forte fortuna, sed si rogati in eam rem sint specialiter vt solutioni intersint, vel confessioni in solutum, vel in creditum acceptæ pecuniæ. Non rogatorum testimonia non recipiuntur: quod non pugnat cum *l. ad fidem, D. de testib.* quæ non rogatos admittit ἐπὶ τῶν συμβιβαζόντων ϗ διαιτώντων, vt Harmenopulos ait, non in solutionibus pecuniarum vel in conuentionibus. Et hæc quidem obseruatio exigitur si desit apocha, vel sola fidem facit, sicut chirographum, vel cum testibus tribus secundum distinctionem *l. vlt. C. si cert. pet.* vel potius secundum nouissimam distinctionem *Non.* 73. Quid si chiro-
D graphum vel apocha non fiat, sed depositio & confessio apud tabularios extra iudicium, qua debitor deponat se debere, vel creditor sibi solutum esse? & hæc etiam fidem non facit, nisi quinque testes rogati adfuerint & subscripserint. Quid si confessio fiat in iure vel in iudicio? hæc fidem facit, & quod dicitur, Confessum haberi pro iudicato, de confesso in iure tantum dicitur, & ita accipienda lex XII. Tab. *Æris confessi, &c. l. post rem, D. de re iud. l. 1. §. proinde. D. si quid in fraud. pat. l. 4. §. pen. D. ad leg. Iul. ma. l. 4. C. de rep. her. l. quidam, D. de donat.* Hæc tria sunt paria, Iusiurandum, res iudicata, confessio, *d. l. post rem.* Omnia hæc plerumque fiunt in iudicio: Non solet quis absens damnari. Non solet etiam absenti obligari qui iurauit de operis, quo solo casu ex iure-
E iurando actio est, si præsenti iurauerit. non habetur etiam pro iudicato qui absente aduersario confitetur, *l. 6. §. si quis absente, D. de confes.* Certa debet esse sententia, *§. curare, Inst. de act.* Certa confessio, *d. l. 6. in princ.* Certum iusiurandum, atque ita definitur à Clemente Alexandrino, ὁμολογία καθωσιωμένη. Tertio capite ostenditur, eos qui varie aut contrarie testimonia dixerunt circa ea quæ totam causam continent, quæ vocat [illegible], reuci & reprobari, improbos coërceri à iudice, stultis veniam dari, *l. qui falso. D. de testib.* Quarto, eum qui semel vel iterum vel tertio testes produxerit, si & testium productioni renunciauerit, non admitti ad aliam productionem, & priorum testimonia vel aduersarij exceptiones cognouerit: sed si

nondum ea perceperit, admittitur, dummodo iuret se priora testimonia comperta non habere, & citra fraudem alia productione vti: quod & in titulo de testibus Pontifices probant, quamuis appellatum sit. Male Accursius hoc capite putat corrigi *l. officium, D. de rei vindic. l. 19. C. de probat.* Coërcetur enim hoc capite tantum multiplex productio testium, non etiam ab actore probata intentione sua cognitisque reo probationibus actoris, reus prohibetur exceptionis suæ probationes exequi, *l. 9. C. de except. l. emptor, C. de præscr. 30. ann.* Ad hæc quærunt interpretes, qua ex re cognosci possit, vna sit productio testium an plures. Alij vices spectant, vt si aliquos produaero hac hora, sit vna productio: si hora sequenti alios, altera. Alij dilationes, vt si intra dies x. iussus sim testes producere, quotquot producti sint intra eam dilationem, id pro vna productione habeatur. Verum longe aliter definitur productio Nou. Leonis & Constantini, nimirum ea diebus singulis, *ἡμέραις*, inquiunt, *ἐκάστῃ γνῶσις μίαν ὁμολογεῖ λαμβάνειν*. Quinto loco, testium productionem fieri posse extra iudicium, si testes absentes sint, missis partium procuratoribus ex sententia iudicis, quod est ex Constitutione Græca Iustiniani, quæ desideratur in tit. de testibus, & hanc intelligit hoc loco, *ἐπειδὴ ἡ ἰσχὺς*, &c. & in *l. iudices, C. de fi. instr.* ex qua similiter instrumentorum productio fit extra iudicium, si in præsentia non sint. Et hac Nou. id generaliter fieri conceditur non tantum extra vrbem in prouinciis, sed etiam extra prouinciam in vrbem vel extra vnam prouinciam in aliam prouinciam. Fit autem in prouinciis testium productio apud præsides aut defensores actis interuenientibus. Præsidibus iunguntur defensores, vt significetur in eis ciuitatibus quibus præsidum adeuodorum facultas non est, iri ad defensores, *Nou. 86.* qui præsidum vice funguntur. Finem autem lis accipit vbi & cœpit, *l. vbi, l. si is qui Romæ, D. de iudic.* Et hæc in ciuilibus causis: nam in criminalibus testes omnimodo in iudicium venire compelluntur. Cornelius Tacitus de Oratoribus: *Testimonia in iudiciis publicis* (sic lego) *non absentes, nec per tabellam dare, sed coram & præsentes dicere cogebantur.* Et ideo D. Adrianus testibus non testimoniis esse credendum, hoc tantum in causis criminalibus dixit, *l. 3. §. idem Diuus, D. de testib.* Sextum caput est de exceptionibus testium. Excipiuntur testes quasi serui, recipiuntur tamen interim si se liberos esse contendant. Excipiuntur quasi inimici, vt Socratis r. c. 31. *τοῖς αὐτοῖς ἀπέχθεσιν ἐχθροῖς παρέχεσθαι*: sed interim recipiuntur & audiuntur nisi sint inimici capitales, id est nisi iudiciũ capitale exerceant inter se: nam ij reiiciuntur statim. & ita etiam in *l. 6. D. de excusat* capitales inimicitiæ accipiuntur. Septimum caput est de testibus cogendis. Olim inuiti testimonium dicebant in causis criminalibus tantum, *l. 4. 20. 21. D. de testib.* Plinius 3. Ep. *E testibus quidam quod euocatus esset inuitus vt accusationem exornaret*, &c. In causis ciuilibus testes erant voluntarij, vt Quintilianus ait 5. E Ex Constitutione illa Iustiniani Græca etiam inuitis in causis ciuilibus testimonium denunciatur, exceptis adfinibus & cognatis & viris illustribus, vt docui Obs. 8. c. 13. exceptis etiam mediatoribus, quo nomine significari putant Græci sequestres, apud quos res litigiosa deponitur, quos tamen *μεσεγγυητὰς* solent vocare, non *μεσάζοντας*, vel *μεσιτεύοντας*. Alij sequestres pacis siue honorarios arbitros, quorum sententia verior est, vt ex Harmenopolo constat 1. Epit. qui dum apud alios iudices testes eos esse vetat, eos quasi iudices accipit. Hæc Nouella addit exceptionem, nisi ex consensu vtriusque partis citentur in testimonium. Octauum caput est de testium productione vt non fiat *μονομερῶς*, nisi altera pars absit per contuma- A ciam, *l. pen. C. de testib* quod & in omnibus actis iudiciorum locum habet.

NOVELLA XCI.

De duarum dotium debito, & de eo qui dotem accipere non vult.

DVo sunt capita huius Nouellæ. Primum est de priuilegio dotis. Mulier in actione personali de dote & in actione hypothecaria dotis nomine priuile- B gium habet, vt præferatur omnibus creditoribus chirographariis & hypothecariis etiam antiquioribus, siue expressam siue tacitam hypothecam habeant. Idem priuilegium habent filij heredes matris, & liberi omnes, vt hæc Nouella declarat, non extranei heredes. Sed si duæ sint mulieres quæ de dote sua agant, antiquior causa dotis præfertur, *l. vlt. C. qui pot. in pign. hab.* quod & hæc Nou. confirmat. Præfertur ergo prima vxor secundæ: præfertur socrus nurui in declamatione Quintiliani 360. Extantes dotales res suas quæque mulier vindicat, *l. in rebus, C. de iure dot.* Consumpta autem vel deminuta dote, in ceteris bonis potior est prior vxor aut liberi eius: & ita etiam si duobus fiscis debeatur. i. duobus fisci stationibus, non præfer- C tur vna alteri nisi ex prærogatiua temporis. Secundum caput est de marito vel socero aut prosocero, per quem stat quo minus dotem ab vxore, nuru vel pronuru accipiat, vt ab eo nihilominus lucretur mulier donationem propter nuptias soluto matrimonio: qua de re diximus *Nou. 2. cap. vlt.* Offerri debet dos testato si in prædiis consistat: si in aliis rebus, offerri & consignari & deponi extra iudicium in æde sacra vel tabulario ciuitatis, vel offerri in iudicio viro non ignorante: alioquin viri nulla mora videtur esse, ac proinde lucrum etiam nullum ex donatione propter nuptias obueniet mulieri.

NOVELLA XCII.

D *De immensis donationibus collatis in liberos.*

QVerela inofficiosæ donationis introducta est rescripto Alexandri, & data liberis his qui superstites erant tempore donationis, siue in vnum ea eis, siue in extraneum collata sit donatio, per quam non totam rescindunt donationem, sed pro modo Falcidiæ tantum, vt memini me fusius demonstrare Obs. 5. c. 14. & hac quidem ratione, licet extranei heredes non detrahant Falcidiam ex donationibus inter viuos, *l. Seia §. vlt. D. de donat. cau. mort.* liberi tamen heredes instituti si ex reliquis bonis Falcidiam seruare non possint, eam reuocant ex donationibus inter viuos, habita ratione non tantum bonorum quæ parens habuit tempore E mortis, sed etiam eorum quæ habuit donationis tempore: vt si habuerit ccc. in bonis, & donauerit ccl. quia hodie Falcidia est triens, filius heres institutus explendæ Falcidiæ causa reuocat à donatario, si extraneus sit 1. si frater, & sint instituti ex æquis partibus, à fratre coherede eodemque donatario, reuocat aav. Sin autem cc. donauerit, quia ea quæ supersunt Falcidiæ sufficiunt, siue vnus fuerit filius siue duo, tres, quatuor, non est locus querelæ inofficiosæ donationis: eademque ratio interuenit si quæ lege aliqua detractę sint portiones bonis parentis, dandæ puta vxori defuncti & matri, nec quod superest Falcidiam liberis expleat: sed si expleat, non possunt queri, & inique in specie *c. Raynutius, de testam.* liberi habentes quantum satis est Falcidiæ ter-

Falcidiæ tertiam Langobardico iure debitam matri & A alteram tertiam debitam vxori defuncti abscindunt, cum salua supersit illis tertia legitimæ portionis. Ille etiam pontificis error est non ferendus dătis filio trientem vt filio, simul ac quadrantem vt extraneo; hoc enim perinde est ac si patri præterito, cui datur querela inofficiosi testamenti vt patri, bonorum possessio contra tabulas vt extraneo simul dederis vtramque. Nec minus à iure ciuili abhorret in eo capitulo, quod à pagano facta substitutio verbis directis post pubertatem trahitur ad fideicommissum. hoc enim in milite tantum admissum est, *l. precibus, C. de impub. & aliis subst. l. centurio. D. de vulg. subst.* Itaque in specie eius *cap. Raynutius* secundum ius ciuile dirimenda tria sunt peccata. B Hæc de liberis institutis. Exheredati qui non habent querelam inofficiosi testamenti, nec inofficiosæ donationis habent. Sed si habent illam. i. si iure eis effectuque competit querela inofficiosi testamenti, non & hanc protinus habent, nisi tantum non sint ab intestato latori quantum sufficiat Falcidiæ, habita ratione non tantum bonorum quæ mortis tempore fuerunt, sed etiã eorum quæ inter viuos donata sunt. Rursus hæc quæ diximus locum habent, si donationis tempore superstites fuerint liberi. nam post donationem suscepti liberi in extraneum collatam, vt proponitur in *l. si vnquam, C. de reuoc. dor.* patronum donasse liberto vel libertum patrono, quod olim erat frequentissimum, *l. si vero, §. iude Papinianus, D. mand.* eam reuocant in solidum, C non pro ratione Falcidiæ tantum, quia verisimile est donaturum patrem non fuisse si se habiturum liberos existimasset, atque ideo etiam ipsemet eam reuocare potest in solidum: qood & leges Langobardorum probant, *l. 1. de eo quod pater fil. vel. hab. rel. l. 14. de success.* non tamen videtur obtinuisse ante Constitutionem *d. l. si vnquam.* Augustinus ser. de vita clericorum. *Quidam cum filios non haberet, neque speraret, res suas omnes retento sibi vsufructu donauit ecclesiæ: nati sunt illi filij, reddidit episcopus nec etiam opinanti illi qua donauerat. In potestate habebat episcopus non reddere, sed iure fori, non iure cœli.* Collatam autem donationem in liberos, liberi postea suscepti non reuocant in solidum, sed pro ratione Falcidiæ tantum, *l. 5. C. de inoff. don.* ac similiter donator etiam ipse. Quod dixi initio que- D relam inofficiosæ donationis esse ex rescripto Alexandri, apparet ex *l. Titia, § Imperator, D. de leg. 2.* in quo proponitur rescriptum ad Claudianum Iulianum præfectum vrbi. Claudium Iulianum vocat Capitolinus in Maximo & Balbino: nec tamen ideo diuersi, sicut nec Bæbius Marcellus noster, & Bæbius Marcellinus Dionis, nec Barbarius Philippus noster, & Barbatius Philippicus Sudæ.

NOVELLA XCIII.

De appellationibus.

HÆc Nou. addit exceptionem ad *l. vlt. §. illud, C. de temp. appe.* vt præscriptio biennij nihil obstet appellatori, si interim dum de re transigenda cum aduersario tractat vel componenda per arbitrum compromissarium, labatur biennium. quod iam notaueram supra *Nou. 49.* & ita obseruatur hodie iustissima ratione: alioquin biennij cursu ait *κρίσιν γίνεσθαι τὴν κρίσιν.* i. sententiam in suo robore durare, *d. §. illud.* Alij, abire E in rem iudicatam. malim dicere, redire. Semel enim prioris iudicis pronunciatione transiit in rem iudicatã, *l. si fundus, §. si plus, D. de pigr.* sed iudicatum extinxit appellatio, *l. 1. §. vlt. D. ad Turpil.* Modo igitur appellatione circumscripta, redit causa ad condemnationem.

NOVELLA XCIV.

De tutela matrum.

COnfirmat *Nou. 72.* Sed excipit ab ea matres. Excipiam & auias, eodem modo quo de matre Constitutio Seueri trahitur ad auiam, *l. 2. §. & quid si nepotibus, D. ad Tertul.* Derogat *l. 2. C. quan. mul. tut. off. fun. pos.* remisso iureiurando. Confirmat quod de inuentario bonorum pupillarium conficiendo legibus proditum est, *l. tutor D. de adm. tut. l. 24. C. eod. l. vlt. C. arb. tut.* in prouinciis præsente scriba, vt ait, viro clarissimo, qui qualis sit exposuimus tit. de tabulariis x. Codicis, in vrbe auctoritate præf. vrbi & prætoris tutelaris per apparitorem scribam, *l. vlt. C. de mag. con.* & ea etiam quæ prodita sunt de satisdationibus tutorum vel curatorum.

NOVELLA XCV.

De præsidibus, vt deposito magistratu L. dies maneant in prouincia siue militarem siue ciuilem gesserint administrationem.

NOn id solum quod titulus indicat hæc Nouella constituit, vt *Nou. 8.* sed etiam vt ne præses antequam fines prouinciæ ingrediatur vlla edicta mittat in prouinciam, quod est contra *l. 4. §. antequam, D. de off. procons.* & vt biduo tantum antequam prouinciam ingrediatur amice scribat decessori suo, vt sibi officia mittat obuiam, qui & ex eo tempore desinet esse magistratus, & annonas capere de publico vel de arca præf. prætorio, successor iurisdictionem exercere & annonas capere incipiet. Officia in prouinciis erant perpetua, *l. præsidis, D. si cert. pet.* & singulis præsidibus parebant, *l. 59. C. Th. de appellat.* Et vt præsidi antequam successor mittatur decedere prouincia non liceat: quæ vetus est Constitutio, *l. illud, D. de off. præs.* Dio. 39. *καὶ ὅπως ἀπαγορεύσαντες τῷ νόμῳ αὐτὸ ἐς τὴν ἐπιούσαν τοὺς ἄρχοντας ἄρχειν ἐκέλευσεν*, &c. Quod autem dicitur Romam demum reuersum deponere imperium, *l. vlt. D. de off. proc.* id recte Accursius accipit de insignibus & ornamentis, quæ vt assumit statim atque vrbem egressus est, *l. 1. D. de off. procons.* (*τὰ τῆς ἀρχῆς ἐπίσημα καὶ ὁ ἡγεμονικὸς κόσμος* vocat Dio) ita & deponit statim atque vrbem regressus est. Id etiam accipit recte de voluntaria iurisdictione: Nam etsi in prouincia eam non exercet recte post aduentum successoris, arg. *l. si forte, D. de off. præsid.* in itinere tamen eam exercere potest, vt eundo, cur non & redeundo? *l. 2. D. de off. procons.* Plinius vii. Epist. *Hic proconsul prouinciam Bæticam est petiturus: spero vt ex itinere deflectat ad te, si voles vindicta liberare quos proxime inter amicos manumisisti.* Hæc iurisdictio multum à contentiosa distat. Contentiosa tribunal exigit: voluntaria exercetur de plano. Vrbem ingressus & insignia & potestatẽ omnem deponit: atque ideo refert Dio Augusto data proconsulari potestate, id etiam datum specialiter, ne Romam ingressus eam potestatem deponeret. Ceteri proconsules ad vrbem esse dicuntur, quoniam in vrbe nullam iurisdictionem habent. & ita quos Cæsar 1. de bello Ciuili, in Senatusconsulto quodam consules ad vrbem, recte M. Tullius de eodem S. C. scribens xvi. Epist. Proconsules.

NOVELLA XCVI.

De exactoribus & mutuis petitionibus.

Dictum eſt *Nou.* 51. reum extra ordinem non vocari extra ſuum forum, niſi ſtipulanti reo actor promiſerit pœnam certam, datis fideiuſſoribus, ſi iudicio defuerit conſtituta die, vel non obtinuerit: hac Nouella oſtenditur reum non vocari in ſuũ forum, niſi actor reo & executori promiſerit ſe intra duos menſes niſi litem conteſtatus fuerit, omne damnum reo præſtaturum in duplum, dummodo ea cautio non excedat quantitatem XXXVI. ſolidorum. i. dimidiæ libræ auri. B In caſu *Nou.* 53. pœna definitur arbitrio iudicis: in caſu huius Nouellæ pœna lege ipſa definitur, vt non ſit amplior dimidia libra auri. In caſu *Nou.* 53. eſt ſatiſdatio: hîc nuda cautio ſiue repromiſſio. Ibi de obſeruatione iudicij vſque ad ſententiam: hic de lite conteſtanda, & de damno ſportularum pro conuentione ſolutarum reo reſtituendo in duplum. Alia eſt cautio, quam actor præſtat apud acta de ſua perſona ſiue obſeruatione iudicij, puta quòd in iudicio permanebit vſque ad terminum litis, & ni vicerit, decimam partem litis præſtabit. Vetus eſt cautio, *§. hæc autem, Inſt. de pœna tem. litig.* & erat olim repromiſſio, vt oſtendi Obſ. 6. ex *Nou.* 112. eſt ſatiſdatio vel iuratoria cautio. Excipiuntur C tamen edicto ſeptimo argentarij, quibus agentibus ſufficit nuda decimæ repromiſſio: excipiuntur & *Nou.* 112. lites quæ conſenſu vtriuſque partis mouentur in iudicio. namque in his de decima parte litis nihil omnino cauendum eſt. Secundum caput huius Nou. eſt de mutuis petitionibus, vt earum vnus idémque ſit iudex, vt *l. 22. D. de iudic.* niſi recuſetur intra conſtitutum tempus *Nou.* 53. Itaque ſiquid mutuò velim petere ab eo qui mecum egit coram iudice quem non recuſant, id debeo apud eundem iudicem petere, non apud alium, vel expectare debeo dum de aduerſarij intentione pronuntiatum ſit, ac deinde mea mihi intentione vti licebit apud alium iudicem: & huc pertinet *l. 5. §. 1. D. de iuriſdic. om. iud. l. 1. §. vlt. D. de extr. cog. l. Lucius, D. mand. l. 34. D. de procur. l. 15. D. de exc. rei iud. l. 6. ſ. rer. amot.* D Exiſtimatur etiam huc pertinere *l. pen. C. de ſenten.* malè, cùm dicat in eodem negotio. i. in eadem lite, vt Albericus animaduertit. non eſt igitur ea lex de mutuis petitionibus. Solet etiam ad eundem iudicem iri ſi inter plures agatur familiæ erciſcundæ, communi diuidundo aut finium regundorum, *l. 1. D. de quib. reb. ad eund. iud. eat.* ſi plures ſint tutores, *l. 2. D. eod. l. 5. C. arb. tut.* ſi plures conrei eiuſdem pecuniæ *Nou.* 99. ſi plures vindicent ſerui dominium, vel vnus dominium, alter vſumfructum, niſi iuſtam recuſationis cauſam is qui poſterior venit adferat aduerſus iudicem, *l. cognitio. l. ſi pariter, D. de lib. cauſ.*

NOVELLA XCVII.

De iure dotis.

E Inæqualis ante hanc Nouellam potuit eſſe quantitas dotis & donationis propter nuptias, æqualia tamen pacta eſſe oportebat *Nou.* 22. ſed ex primo capite huius Nouellæ non tantùm æqualia pacta, ſed etiam æquales debet eſſe quantitates. & meritò. nec enim aliter conſtitui ſine ſumma captione poteſt, quod tamen non obtinuiſſe Leonis *Nou.* 20. docet. Eadémque ratione ſi augeatur dos conſtante matrimonio, augenda etiam eſt donatio propter nuptias pari quantitate, &

A è contrariò: & ſic etiam olim cum dote aucta, augebatur donatio propter nuptias, non poterat maiori quantitate augeri quàm dos, ne hac ſpecie donaret vir vxori, quod moribus vetitum eſt: nec aliter poterat à marito augeri donatio propter nuptias, quàm ſi & dos augeretur, *l. ſi conſtante, C. de don. propt. nupt.* Sed è contrariò aucta dote, neceſſe non erat donationem propter nuptias augeri, vt *Nou.* 22. quod hac Nouella tollitur, quæ omnimodo vult congruere ſummas dotis & donationis propter nuptias. Secundo capite cautè proſpicit ne in fraudem creditorum dos augeatur. Certum eſt mulierem præferri omnibus creditoribus in exactione aut perſecutione dotis, atque adeò etiam in perſecutione augmenti dotis. B Quid igitur ſi dotem fingat ſe mulier augere, vt hoc colore ſoluto matrimonio ſibi vindicet omnia bona mariti excluſis creditoribus, quibus forſitan hoc commento ſublato bona mariti ſufficerent ſimul ac doti? Igitur huius fraudis amouendæ cauſa ita diſtinguit: Aut quo tempore augetur dos, laborat ære alieno maritus, aut non: ſi non laborat, dos augeri poteſt citra ſuſpicionem fraudis, & in eo augmento non minus quàm in dote initio conſtituta mulier priuilegium habet: ſi laborat, & dos augeatur prædijs, in eo etiam augmento priuilegium habet, cùm augmentum ſit euidens, & vt Græci loquuntur, φανερά ἐστι, mobilia vocant ἀφανῆ. Et ideo ſi mobilibus augeatur dos, quia hoc genere per fraudem adfingi & adumbrari poſſent multa, C in eo augmento priuilegium non habet, niſi ex tempore. In donatione propter nuptias nihil horum ſpectamus, quia & in ea mulier priuilegium nunquam habet, *Nou.* 61. 109. Sequitur aliud de priuilegio dotis. Mulier præfertur omnibus creditoribus etiam antiquioribus: is etiam cuius pecunia res mobilis vel immobilis comparata aut refecta eſt, in ea re iure hypothecæ præfertur omnibus creditoribus etiam antiquioribus, *l. licet. C. qui pot. in pign. hab. l. interdum, D. eod.* Inde quæritur an hic præferatur mulieri, vel an potius huic mulier. Et in exactione quidem donationis propter nuptias conſtat hunc præferri mulieri etiam antiquiori: quia in donatione propter nuptias, id eſt in lucro nuptiali mulier priuilegiũ non habet, in damnu rei ſuæ, id eſt in dote priuilegium ha- D bet: & ſi prior fuerit tempore, præfertur etiam ei cuius pecunia res comparata eſt, ſicut ex diuerſo hic ſi fuerit antiquior in hypotheca, mulieri præfertur. Non eſt igitur alter potior altero niſi ratione temporis, ſicut de duabos mulieribus dictum eſt *Nouella* 91. Excipitur is cuius pecunia militia comparata eſt. nam hic mulieri præfertur etiam antiquiori, ſi modò interueniente ſcriptura & teſtium ſubſcriptione caſum militiæ pignori ceperit, & pepigerit nominatim ſe in eo potiora iura habiturum. Quid ſit caſus militiæ dixi *Nou.* 35. *&* 53. Quartum caput eſt de dote filiæ non minuenda. Finge, morte generi ſolutum eſt matrimonium, cui pater dotem numerauerat filiæ nomine. Aut filia eſt in poteſtate, aut non: ſi eſt in poteſtate, pater habet tacitam ex ſtipulatu actionem, *l. 1. § extraneum,* E *C. de rei vx. act.* quam tamen intendere debet filiæ voluntate, quia communis res eſt, *l. qui hominem § ſi gener, D. de ſolut. l. 2. & 3. D. ſolut. mat.* Si eſt emancipata, pater non habet niſi expreſſam ex ſtipulatu actionem, alioquin ſola emancipata agit. *l. ſi cùm dotem §. eo autem. Titia, D. ſolut. mat.* Finge igitur morte generi ſoluto matrimonio, patrem egiſſe ex ſtipulatione expreſſa vel tacita, & dotem repetiiſſe, filiæ etiam lucrum obueniſſe ex donatione propter nuptias, quod patri nec filiaf. adquirit niſi vſusfructus iure. Quæritur, filia ſecundas contrahente nuptias an pater minuere poſſit dotem filiæ, maximè ſi ex primis nuptiis lucrum fecerit filia. Et con-

stituitur ne possit, nisi fortuito quodam casu dominutæ fuerint facultates patris. Dos est mulieris proprium patrimonium, etiam si sit in potestate, *l. 4. D. de coll. l. denique §. ergo, D. de minor. l. pater. D. ad leg. Falcid.* Dotis igitur eadem quantitas constituetur filiæ in secundis nuptiis, & locrum primarum nuptiarum ipsa sibi habebit in paraphernis, non in dotem. Vltimum caput est de collatione dotis. Filia quæ se bonis paternis miscet, conferre fratribus dotem debet, aut tantum remittere de bonis paternis quantum conferre debet, *l. 5. C. de coll.* quod in hac Nouella, *περὶ τοῦτον λαλεῖν*; & paolò pòst, *περὶ τούτου συνιστορεῖν τινῶν*. vbi malè Haloander, Collationem in tanto maiore summa facere. Quid verò si dotem filia recuperare nequiuerit, marito non existente soluendo? Vlpianus in *l. 1. §. cùm dot. & Gaius l. 2. D. de coll. dot.* marito non existente soluendo dicunt, non integram dotem conferri, sed id tantùm quod ad mulierem potest peruenire. i. quod maritus facere potest. Hoc emendat nominatim hæc Nouella, interpretatione & distinctione adhibita. Aut mulier fuit sui iuris, aut in potestate patris: si sui iuris, marito vergente ad inopiam, constante matrimonio potest dotem repetere aut vindicare, imò & lucrum donationis propter nuptias, *l. si constante, in prin. D. sol. mat. l. vbi, in rebus, C. de iur. dot.* Si in potestate, & ampla fuerit dos, eodem casu cessante patre sola cõstante matrimonio de dote agere potest. His casibus si mature mulier maior XXV annis (minori parcitur) dotem non repetierit, nihilominus eam conferre fratribus debet, nec liberatur conferendo inanem actionem. At quid si ampla non fuerit dos, & fuerit filia in potestate? quo casu pater agere debuit voluntate filiæ? Culpa & cessatio patris filiæ non nocet, & liberatur conferendo nudam actionem dotis, & fert ex bonis paternis partem suam integram. De hac Nouella scripsit aliquid Alciatus IIII. *παρέργων*. Et probo quòd ait filiamf. ne adoentitiam quidem dotem repetere posse sine consensu patris, quia communes sunt actiones, *l. vlt. §. & filius, §. vbi autem, C. de bon. quæ lib. adq.* Sed hæc dos hodie non confertur. Non probo definitionem magnæ dotis: placet magis definitio *Nou. 22.* vt magna censeatur quæ est c. librarum auri. Non probo quòd illa verba, *Et collatio circa illam vertitur spem*, intelligit de spe paternorum bonorum, cùm spem collationis significent, vt hæc paulò ante, *Speretur collatio, & l. 1. §. si impuberi, D. de collat.* *Ἐμπορεῖν*] Hoc est naturale in commerciis vt possint contrahentes se in pretio circumscribere, id puta, agit emptor vt quam minimo emat, venditor vt quam plurimo vendat: & hic nimirum est animus omnium (vt mimus quidam dicebat) vt velint vili emere, caro vendere. Dolus abesse debet, fraus abesse non debet. Sed in faciendo pretio tantùm hoc dicitur: nam Æsopica illa fabula falso colore iuris nititur, in qua emptor qui promiserat pretij reliquum debiturum se, ac proinde ideo se reliquum non soluere dicebat, ne debere desineret: obijcienti venditori fraudem, respondet in emptione & venditione licere contrahentibus se decipere. Imò nec se decipere licet dolo malo vlla in re, & in pretij conuenti cautione multo minus.

NOVELLA XCVIII.

De lucris nuptialibus.

LVcrum nuptiale. i. casum mortis vel casum repudij, parens cui obuenit, conseruat liberis ex eo matrimonio procreatis, etiamsi abstineat secundis nu-A ptiis, & vsumfructum solum sibi habet. imò & veluti pro viduitatis præmio virilem portionem habet proprietatis iure ex *Nou. 127.* Olim habuit plenam proprietatem in solidum. Liberis in lucrorum nuptialium proprietate quis succedat diximus *Nouel. 2. 22. 68.* Quod diximus de lucro nuptiali, quod pars est dotis vel donationis propter nuptias, idem obtinet in vniuersa dote vel donatione propter nuptias, vt si cuius culpa obuenerit vni ex parentibus tota, eius proprietatem liberis conseruet idem mutuo consenso, quod tamen infrà prohibiturus est *Nou. 117.* soluto matrimonio, quo casu nullum nulli lucrum accedit, si quid in ipsa disiunctione donauerit alter alteri, vt eius etiam B proprietatem is conseruet liberis ex eo matrimonio procreatis.

NOVELLA XCIX.

De duobus reis.

DVo rei eiusdem pecuniæ non inutiliter fideiubent vice mutua, *l. reos, D. eod.* nam sic fit vt soluenti solidum partim suo, partim fideiussorio nomine, mandati actio competat aduersus alterum, quæ non competeret, imò nec vlla alia si vice mutua non fideiussissent: nisi si socij essent, actio pro socio, vel C ex stipulatu. Item quia etiamsi socij non sint, vnus potest compensare quod alteri stipulator debet, vt Accursius sensit rectè in *l. 10. D. de duob. reis.* fideiussor enim rectè compensat quod reo debetur, *l. 4. & 5. D. de compens.* Non sunt autem duo rei fideiussores inuicem, nisi id dictum sit nominatim, vt his quæ diximus de mandati actione & de compensatione locus esse possit. Videntur tamen effectu obligationis & exactione creditoris inspecta, inuicem fideiubere, licet id dictum non sit nominatim, quia solidum à singulis exigi potest: ideóque & in S. C. Velleiano si mulier & Titius duo rei accepti fuerint, mulier videtur intercessisse, *l. vir vxori, in fi. D. ad S. C. Vell.* & hac quoque ratione à Græcis semper appellantur *ἀλληλέγγυοι*, D licet expressim vice mutua non fideiusserint, quòd tacite id agatur vt vnus pro alio teneatur. Qua forma loquendi, cùm pro his qui lapsi essent facultatibus tributorum nomine iussisset Basilius Porphyrogenneta locupletes conueniri, hanc nouam exactionem *ἀλληλέγγυον* appellauit, auctore Zonara & Cedrino. Sed hoc quod diximus singulos in solidum conueniri, etiãsi vice mutua non fideiusserint, mutatur hac Nouella, quæ vult vt conueniantur pro parte tantùm, nisi nominatim singuli se obligauerint in solidum, vel scilicet proprio nomine vel mutua fideiussione. Quin & ij qui in solidum se obligauerunt, si omnes soluendo & præsentes sint, habent beneficium diuisionis: quod beneficium ante Adrianus dederat confideiussoribus & E mãdatoribus, dederat & Iustinianus conreis constitutæ pecuniæ, *l. vlt. C. de const. pec.* Dat & idem modò conreis principalibus, & vult vt omnes ad eundem iudicem mittantur. Si quidam absentes sint vel non soluendo, ij onerant ceteros. Notandum ex hac *Nou.* duos reos non teneri in solidum singulos, etiamsi facti sint eo modo qui proponitur in *l. 4. de duob. reis.* id est, etiamsi id agatur, nisi exprimatur nominatim: quod olim necesse non fuit exprimi nisi in specie *l. reos, in fi. D. eod.* & sic idem Iustinianus noluit etiam nouationem fieri, quamuis hoc ageretur, nisi & nominatim exprimeretur. Notandum quibus de rebus ad eundem iudicem eundum est, compelli litigatores per apparitorem iudicis: vel si apparitionem non habeat, vt si pedaneus

pedaneus fit, per apparitionem magiſtratus. Implorat pedaneus iudex auxilium magiſtratus, & vbi res exigit vtitur coborte eius, vt & *Non. de teſtibus* demonſtratum eſt.

NOVELLA C.

De non numerata dote.

EXceptio ſiue querela non numeratæ pecuniæ creditæ biennio [illegible]r, *l. in contractibus, C. de non num. pec.* Exceptio non numeratæ dotis poſt ſolutum matrimonium anno finitur, *l. vlt. C. de dote cau. non num.* quod ita procedere Iuſtinianus declarat ſi biennio tantum durauerit matrimonium: nam ſi diutius durauerit, non tamen amplius decennio, poſt ſolutum matrimonium tribus menſibus finitur: ſi amplius decennio durauerit, mulieri dotem repetenti ex inſtrumento dotali nulla opponi non numeratæ dotis exceptio poteſt. Excipitur maritus minor xxv. annis, cui à contracto matrimonio xii. anni dantur ad conteſtandam querelam non numeratæ dotis, heredi eius annus, eo defuncto intra annos xii. Differentia igitur hæc eſt inter maiorem & minorem, quòd in maiore ſi amplius decennio durauerit matrimonium, ſilentio decennij extinguitur exceptio, in minore non aliter quam ſi plus quam xii. ſteterit matrimonium: Excipitur etiam heres mariti minor xxv. annis, cui datur quinquennium à morte mariti, ſiue defunctus maior fuerit ſiue minor, dummodo viuo marito non fuerit decennio extincta querela. i. modo intra decennium maritus deceſſerit. Et hæc ita conſtituit in futuris matrimoniis: in conſtantibus matrimoniis vult vt ſi in recenti contracta ſint, intra decennium opponatur exceptio: vel ſi iam aliquantum temporis ſteterit matrimonium, ita vt non minus biennio deſit ad decennium explendum, id temporis habeat maritus hereſque eius ad conteſtandam querelam. Quòd ſi decennio iam durauerit, aut minus biennio deſit ad decennium, vt ipſe maritus intra biennium opponat exceptionem non numeratæ dotis, heres eius intra tres menſes à ſoluto matrimonio. Sed hoc poſtea alia quædam Leonis vel Baſilij Nou. clarius declarauit, cuius ſententiam Harmenopulus refert, ſublatis omnibus dubitationibus, quæ in hanc Nouellam moueri ſolent de minore xxv. annis, & de heredis conditione meliore deterioreve quam defuncti. Etiam illud adiicit Iuſtinianus querelam hanc eſſe conteſtandam non nuda denunciatione, ſed literis in iudicium vocata muliere, aut eo qui pro ea dotem cauit: quod & ita fit in conteſtatione non numeratæ pecuniæ, *l. in contractibus §. pen. C. de non num. pec.* Conteſtatio perpetuat exceptionem, & transfert onus probandi in actorem, *l. 3. C. eod.* niſi agatur ex chirographo, quo adſcripta ſit debiti cauſa, *l. generaliter, C. eod.* Id quoque notandum eſt, huic exceptioni non numeratæ dotis locum non eſſe, ſi præter inſtrumentum dotale etiam apocha cauerit maritus ſe dotem accepiſſe, *l. in contractibus, §. ideoque, C. eod.*

NOVELLA CI.

De decurionibus.

HÆc Nouella tota eſt de dodrante debito curiæ vel ſucceſſoribus curialis curialibus, vel ſe vltrò dantibus in curiam, de quo diximus ſatis *Nou.* 34. 74. & hoc adiicit præterea, vt eum qui ſe dat curiæ, nati ſequantur tacito iure. Olim patre facto curiali, liberi poſtea ſuſcepti erant curiales, ante ſuſcepti non erant curiales, *l. communium §. ſed ſi quidem, C. de nat. lib.* Hodie etiam ante ſuſcepti curiales fiunt.

NOVELLA CII.

De moderatore Arabiæ.

HAbuit olim Arabia præſidem ciuilem magiſtratum, & ducem militarem: hæc Nouella præſidem mutat in moderatorem, clariſſimum in ſpectabilem, & auget ei annonas, adſignatque milites, quamuis ciuilis ſit, non militaris magiſtratus: & ad ſummam eadem ei dat quæ moderatori Helenoponti *Nou.* 28.

NOVELLA CIII.

De proconſule Paleſtinæ

CÆſarienſium lex eſt ſpecialis. Cæſarea autem metropolis Paleſtinæ primæ, colonia Veſpaſiani, *l. vlt. D. de cenſib.* à qua Cæſarienſis aduocatio ſæpe in Codice, an potius à Cæſarea Cappadociæ, de qua *Nou.* 30. Illa enim Paleſtina aduocatio dicitur, *l. pen. C. de fideiuſ.* Scribit autem Iuſtinianus Cæſaream Paleſtinæ nomen accepiſſe à Veſpaſiano contra omnium ſcriptorum ſententiam, qui nomen Herodi regi Iudææ, acceptum ferunt. Et conſtituit in ea Iuſtinianus proconſulem, magiſtratum ciuilem, ad quem à viris clariſſimis appelletur ex vtraque Paleſtina, ſi lis non excedat quantitatem x. librarum auri, vt *Nouella* 13. & quæ ſint tam eius quam ducis Paleſtinæ propria munera breuiter ſtringit. τήβεννα] Trabea Remi & Romuli poetis, quæ Plutarcho τήβεννος, Polluci & Themiſtio τήβεννος: nam & inuentor Temenus Arcas. Stola proconſularis *Nouella* 31. Eunapius ἡ ἁλουργὴς ἐσθῆτα, τήβεννον ῥωμαίοι καλοῦσιν, Dionyſ. Halic. 6. τηβέννας τὰς καλουμένας περιπορφύρους: Polybius 10. λαμπρὰν τήβενναν, λαμπρὰν ἐσθῆτα, veſtem candidam: Strabo 3. ἐν τῇ τηβεννικῇ ἐσθῆτι.

NOVELLA CIV.

De pretore Siciliæ.

NOn vt ad ſuperiores pertinet cura publicorum tributorum, ita & ad prætorem Siciliæ, ſed ad Comitem patrimonij Italiæ, qui & Comes dicitur largitionum Italicarum. Videnda eſt *Nou.* 75.

NOVELLA CV.

De Conſulibus.

SOlebant Conſules olim miſſilia ſpargere in vulgus, *§. pen. Inſt. de rer. diuiſ.* & ob id quamcumque ſparſionem poſteriores arbitror ὑπατείαν appellaſſe. Cedrinus duobus locis ἔρριψεν ὑπατείαν πολλήν. Martia-

nus *l. 2. C. de consul.* constituit ne quid deinceps Consu- A les in populum spargerent, sed certam dumtaxat summam expenderent in formatum reparationem: cuius Constitutionis meminit Iustinianus hoc loco, sed eam non probat, quia missilia iactare in vulgus, & sportulas populo dare Consulibus volentibus permittit, ad certum modum tamen, & septies tantum in anno: ac primum quidem initio magistratus Kal. Ian. quibus & prætores & Coss. inire magistratum solebant, *l. Publius, D. de cond. & dem. l. pridie, D. de feriis.* deinde Circensibus ludis, quos Mappę appellatione designat, cuius rationem Georgius Cedrinus exposuit & Cassiodorus ad Faustum præf. prætorio: tum theatrica venatione: & quartum, in spectaculo, quod *μονομάχιον* dicebatur. Extat epigramma Leonis philosophi *εἰς τὸ* B *μονομάχιον*. Edebantur in eo pancarpum & feratum venatio. Et pancarpum Vetus interpres exponit siluam, qua ratione & Chamæleo niget dictus forsitan sit pancarpum, vt ad Dioscoridem Græci quidam adnotarunt, ex varietate colorum: & oraculo quodam cum Dianæ iuberetur Neleus statuam erigere *ἀπὸ παγκάρπου ξύλου*, erexit ex quercu in qua offenderat multos variosque suspensos fructus, vt interpres Callimachi scribit. Appellatur & à Sophocle in OEdipo Tyr. laurus *πάγκαρπος*. Augustinus aduersus Secundinum Pancarpium ludicris muneribus edi propter omnium generum quæ inerant herbas. vt Festo pancarpiæ coronæ ex vario genere florum. Quinta munificentiæ C exhibitio fit ludis scenicis, quos *πόρνας* vocari refert, à productione meretricum in scenam: Seneca, florales iocos nudandarum meretricum: sexta iterum ludis circensibus: septima tempore depositi magistratus. Modum erogationis subiecit huic Nouellæ Iustinianus, quæ tamen notitia periit, eamque notitiam seruari voluit in iudicio vel actis Comitis largitionum. & inde Consulibus edi. Fuit & in ea impositus modus sparsioni vxoris aut matris Consulum: nam eæ solæ Consularibus infulis vti, & munificentiam populo exhibere possunt. Vxor ipso iura Consularis est, non mater, *l. 1. D. de senat.* mater Consularis fit filij voluntate: nec vero aliam præter matrem hoc honore adficere Consul potest. Item constituit vt ne aurum populo Coss. spargant (hæc enim largitio propria Imperatoris est) D sed argentum tantum, idque in minutioribus nummis, veluti miliarensibus, *μήλοις, καυκίοις, τετραγωνίοις*. *Καυκίοι* dicuntur à forma, quod sint paululum concaui, quales vidi nonnullos, vt *τετράγωνα*, quod quadrati, *μῆλα*, quod rotundi. De miliarensibus scripsi *in l. 7. C. de pal. sac. larg.* quos decimam partem solidi facere Sudas scribit, & Epiphanius Cedrinusque dictos miliasenses quasi militares. Leo hanc Iustiniani Constitutionem abrogauit *Nou. 94.* *Προόδους*] Processus, vt *l. nam & Imp. D. de don. inter vir. & vxor.*

Ἑπτὰ νυκτῶν] An loquitur vt Germani, quos Cor. Tacitus ait non dierum numerum sed noctium computare? *Προσέρχεται δὲ, ὡσὰν αὐτῆς τίθεσθαι ἡ στολή*] Rectius legit Vetus interpres *αὐτὸν*, vt sit sensus, perpetuum quodammodo ab Imperatore Consulatum geri, & ab E eo manare trabeam, aliisque deferri ex nutu eius, atque hac ratione Consulatum Imperio hærere semper, sceptrave subsequi. Et huius loci sensum vt ita adsequeremur viam fecit Petrus Faber magister libellorum ordinarius, doctissimus, meritissimus, laudatissimus in doctissimis commentariis ad *l. 2. D. de orig. iu.* LEGATVR] Rectius etiam Vetus interpres, *Legi*, vt *Nou. 22.* Subscriptio est quæstoris.

NOVELLA CVI.

De nautico fœnore.

EX *l. eos. C. de vsuris*, nauticæ pecuniæ, cuius scilicet creditor periculum suscipit, vsura centesima est, terrenæ autem vsuræ, cuius periculum pertinet ad debitorem, inter negotiatores vsura legitima bes est. Periculum nauticæ pecuniæ suscipit creditor ad diem certum vel ad conditionem cert[illegible] puta quoad nauis redierit salua, *l. 4. de nau. fœn.* & discusso periculo desi- B nit currere vsura centesima, & inter negotiatores incipit deberi bes *l. 1. 2. 4. C. de nau. fœn. l. fœnerator, l. pen. D. eod.* Hoc cognito, hanc statuamus esse sententiam huius Nou. comprobari in nautico fœnore more receptam conuentionem hanc, vti creditor in centenos solidos capiat denos, quæ est vsura dextans, & hoc amplius, vt naui imponat in singulos solidos singulos modios tritici vel hordei, pro quibus vectigal debitor. i. naucularius siue negotiator fisco depēdat: quo adiecto excedit hæc conuentio vsuræ centesimæ modum. Comprobari & aliam conuentionem more receptam, vt creditor in singulos solidos capiat tres siliquas, quæ est vsura centesima, vt exposui *Nou. 12.* & vt hæc vsura præstetur non vsque ad diem certum, sed omnino vs- C que dum salua redierit nauis, siue redierit post annum, siue post mensem vnum vel duos, qua pactione efficitur vt naui reuersa post mensem in singulos solidos vsuræ nomine creditor accipiat tres siliquas: quod rationem vsuræ centesimæ mirum in modum excedit, quæ non in mensem, sed in annum pro singulis solidis tres siliquas reddit. Ideoque hæc Nouella abrogata etiam fuit postea *Nou. 110.* secundum quam in nauticis pecuniis centesimam vsuram nullo modo licet excedere.

NOVELLA CVII.

D
De testamentis factis inter liberos.

TEstamentum militis scriptum notis valet *l. Lucius, D. de mil. test.* Pagani non valet, & secundum notariam non datur honorum possessio, *l. sed cum patrono § vlt. D. de bon. pos.* nisi facta sit inter liberos suos vel emancipatos ex Constitutione Constantini, *l. 1. C. Th. fam. erc. l. vlt. C. eod.* vel etiam inter quoscunque liberos ex Constitutione Theodosij, *l. hac consultissima § ex imperfecto. C. de testament.* quod hæc Nou. tollit. Vult enim etiam inter liberos omnia, etiam vnciarum modum claris literis perscribi, quod & de omnibus numeris Basilium Macedonem constituisse in omnibus instrumentis Cedrinus scribit. Alia tamen ra- E tione si imperfectum sit testamentum factum inter liberos, sane valet quantum ad portiones eis adscriptas *d. §. ex imperfecto*, legata aut fideicommissa aut libertates non debentur, portiones extraneis adscriptæ non debentur, nisi propinquis vel vxori vel alumno, vel aliis personis quibus verisimile est omnimodo præstari testatorem voluisse, *arg. l. in testamento, D. de fid. lib.* Ex hac Nouella etiam extraneis liberi ex imperfecto testamento præstare debent legata, si modo holographum & testibus palam nuncupatum testamentum fuerit. Item ex hac Nou. testamentum imperfectum factum inter liberos non rumpitur alio testamēto imperfecto scripto vel non scripto. Quod non ita

A procedit in teſtamento militis, nam infirmatur imperfectum alio teſtamento imperfecto intra annum miſſionis, *l. ſius*, §. *vlt. D. de mil. teſt.* Confirmatur & hac Nouella quod de diuiſione bonorum inter liberos cautum eſt *Nou.* 18. §. 4.

NOVELLA CVIII.

De fideicommiſſariis hereditatibus.

HÆc Nou. declarat quantum ex bonis heres deminuere poſſit, qui rogatus eſt poſt mortem ſuam reſtituere quod ex eis bonis ſuperfuerit: quod nos expoſuimus iam ſupra *Nou.* 39 In hac Nou. fideicommiſſarius pro herede accipitur, vt *l. quamuis*, *D. de indu.*

NOVELLA CIX.

De hæreticis.

MVlieres tacitam hypothecam habent in bonis mariti tam ſponſalium quam dotis nomine. Habent & priuilegium in perſecutione dotis, non item ſponſalium, vt *Nou.* 61. 91. 97. Hac Nouella excipiuntur hæreticæ, vt neque tacitam hypothecam habeant, neque priuilegium, niſi reſipuerint. Confirmantur & veteres Conſtitutiones, quibus hæreticis militia qualibet & curatione publica interdicitur: Citat Conſtitutionem Leonis: ea eſt *l. 6. C. de diuer. off.* Citat & Conſtitutionem Iuſtini: ea deſideratur in tit. Codicis *de epiſcop. aud.* ſed eius ſententia extat 57. *βασιλικῶν*.

NOVELLA CX.

De nautico fœnore.

HÆc Nouella abrogat *Nou.* 106. In ea ἀναληφθῶσι &c. male Haloander ſic interpretatur, Mandato dato vt è iudicio tuo reciperetur. Vellem dixiſſet, reuocaretur. Vetus interpres rectius, Reſumi eam præparantes ex foro tuo.

NOVELLA CXI.

De tempore actionum ſacris locis competentium.

SI cum eccleſia agatur, ſeruamus actionibus præſtituta tempora: ſi eccleſia agat, quæcunque tandem illa ſit actio: non obſtat niſi annorum XL. præſcriptio, vt *Nou.* 131. abrogatur C. annorum præſcriptio, quam probarat *Nou.* 9. & *l. vlt. C. de ſacr. eccleſ.* qua de re ſcripſimus Obſeru. 5. cap. 5. Hæc Nouella eſt in edictis quintum.

NOVELLA CXII.

De litigioſis.

REi litigioſæ alienatio vel pigneratio non valet iure prætorio, quia ſcilicet emptori vel creditori eam rem perſequenti obſtat exceptio litigioſi. Non valet igitur propter exceptionem, valet tamen ipſo iure, *l. 17. in princ. l. 18. D. de rei vind.* & ita eſt accipiendus titulus de litigioſis, qui eſt vltimus titulus libri XLIV. Digeſtorum, qui totus liber eſt de exceptionibus. Nam
B proponitur in eo primum generalis tit. De exceptionibus, deinde ſpeciales de exceptione rei iudicatæ, de exceptione doli, de exceptionibus temporum, tum tit. Quarum rerum actio non detur, & in eo exceptiones tres, Iuriſiurandi, Quod alea geſtum ſit, Quod libertatis oneroſæ cauſa. & addiderat etiam lib. LXXVI. ad edictum Vlpianus, ex quo eſt *l. 1. eod. tit.* exceptionem rei venditæ & traditæ, *l. 1. D. de except. rei vend.* & ad extremum ponitur tit. De litigioſis. i. de exceptione litigioſi. Nam qui rem litigioſam emit, repellitur tantum exceptione, non ipſo iure: tenetur tamen vterque fiſco. nam commune eſt crimen emptoris & venditoris, *l. 1. D. de iure fiſc. l. 2. D. de litig. l. vlt. C.*
C *eod.* atque ita partim ab emptore, partim à venditore duplum ſibi conficit fiſcus pœnæ nomine, vt in ſpecie *l. Senatus*, *D. de contr. empt. l. vlt. D. de dam. inf.* ita videlicet vt venditor pretium quod accepit & alterum tantum præſtet, vel emptor æque duplum præſtet, ſimplum à ſe, ſimplum à venditore. Neque tamen propterea ipſo iure fit irrita venditio: nam & re litigioſa in ſacrum dedicata, quo caſu pœna dupli infertur aduerſario, non fiſco, *l. 3. D. de litig.* irrita non conſtituitur dedicatio, quamobrem puto manumiſſionem etiam ſerui litigioſi inanem non eſſe. Quod autem dixi de communi pœna emptoris & venditoris, hoc ita procedit, ſi emptor ſcierit rem eſſe litigioſam: nam ignorante emptore verius eſt venditorem fiſco teneri in duas partes, emptori autem in ſimplum & tertiam par-
D tem pretij ex *l vlt. C. de litig.* Ex eadem lege res litigioſa alij datur recte tranſactionis vel diuiſionis cauſa, vel in cauſam dotis aut ſponſalium: quod & hæc Nou. confirmat. An & legatur recte? Sic ſane ex *d. l. vlt.* & legatario præſtatur æſtimatio litis, *l. 3. C. de litig.* Ex hac Nouel. videtur tantum legari litis euentus, & ideo adeſſe liti legatarius poteſt, vt *l. ſi ſuſpecta*, *D. de inoff. teſtam.* Res autem litigioſa ea eſt de cuius dominio lis conteſtata vel mota controuerſia eſt in ius vocato aduerſario. Sola denunciatio rem litigioſam non facit, *l. 1. in princ. D. de litig. l. 1. C. de pign.* quæ ſcilicet fit venditionis impediendæ cauſa. nam (vt dixi) quæ fit iuris experiundi cauſa, rem litigioſam facit, vt & in S. C. petita videtur hereditas ſi vel lis denunciata ſit. Controuerſia de hypotheca rem litigioſam non fa-
E cit, *l. 1. C. de litig. l. 2. C. de diſtr. pign.* Litis metus vel comminatio rem litigioſam non facit, *l. 8 §. 1. D. de alien. iud. mut. cau.* Secunda pars huius Nouellæ eſt de cautione ab actore præſtanda de obſeruatione iudicij & decima parte litis, antequam libellus conuentionis reo offeratur, de qua diximus *Nou.* 96. Tertia pars eſt de contumacibus, quam expoſui *Nou.* 69.

A

NOVELLA CXIII.

Ne sacræ formæ fiant in medio litis.

QVod cautum est *Nouella 42. §. vlt.* id hac Nou. cauetur explicatius, vt iudices vel arbitri compromissarij iudicent secundum leges & mores, non secundum rescripta vel pragmaticas formas vel iussiones principis, quæ pendente lite impetrantur & insinuantur iudicibus, non secundum depositiones referendariorum nuntiantium iudicibus quemadmodum litem finiri princeps velit, non secundum iussiones magistratuum. Ipse princeps suo decreto litem finiri si velit, potest non iudici formam rei iudicandæ præscribere, satis legibus moribusque præscriptam: nisi forte in re dubia principem iudex de iure cōsuluerit: quod tamen postea etiam iudici interdictum fuit *Nou. 125.* Iudicis qui rescriptis non iure litem disceptauerit, definitiuam sententiam ipso iure nullam esse, ex compromisso pœnæ petitionem non esse, *l. 10. & 11. C. de iudic.* Rescripta huiusmodi Iulianus eleganter Ambitiosa vocat, id est, ad gratiam composita, Græci *κολακικά*: quibus si locus non est pendente lite, nec sane locus erit lite finita, quamuis appellatio vel retractatio speretur. Retractationis remedio vtimur cum appellandi ius non est, *Nou. 82. §. pen.* Loquimur autem de rescriptis, quibus rei iudicandæ forma præscribitur, non de aliis rescriptis, quibus ad litem celerrime finiendam iudices inuitantur, vel ad acta edenda litigatoribus, vel ad sumendum *αὐθεντικόν*, *l. 2. C. vt lite pend.* his enim omnimodo parendum est. Præcipit ad extremum vt in singulis litibus initio antequam satisdationes iudiciales præstentur, quas vocat confirmationes personarum, vt in *§. sin autem, Inst. de satisd.* hæc Constitutio actis inseratur.

NOVELLA CXIV.

De sacris iussionibus.

VT in litibus emissæ sacræ iussiones non aliter à iudicibus recipiantur quam si subnotatæ fuerint à quæstore palatij, in qua subnotatione & iudex & litigatores & is cui iussio perferenda data est, nominatim exprimi debent. Adiicit Theodorus non obstare *l. penul. Cod. de diu. rescr.* quæ exigit subnotationem principis. Nam in rescriptis sane exigitur etiam subnotatio principis, neque id hoc loco negatur. Videtur tamen non exigi in iussionibus omnibus, & sufficere subnotatio quæstoris, his verbis, *Quæstor legi.* Fuit Constitutio Latina, vt & *Nouel. 65. & 143.* & aliæ, & extat in vulgari Latino Codice Nouellarum, cui addatur hæc subscriptio. *Dat. Kalend. Nou. C. P. D. N. Iust. PP. Aug. ann. XVI. Basilio V. Cos.*

NOVELLA CXV.

De appellationibus, & de litigatoribus, & de Falcidia, & de exheredatione, & de iis qui lugent, & de constituta pecunia.

PRimo capite hoc constituitur, vt causa appellationis finiatur secundum leges quæ dicundæ sententiæ tempore valebant, non secundum nouas quæ post sententiam à qua appellatum est inualuerunt, etiamsi nouæ nominatim porrigantur ad præterita negotia. Nam hæc clausula, Si nouis legibus adiciatur, de præteritis negotiis nondum finitis accipienda est, non de iis quæ iam finita sunt sententia iudicis vel transactione partium, *l. 1. in fin. C. de cont. iud. l. pen. C. de sacr. eccl. Nou. 111.* Putat etiam Accursius eam clausulam non esse porrigendam ad negotia quoquo modo in iudicium deducta. sed repugnat *Nou. 113. & d. l. pen.* Quod de appellationibus dictum est, idem etiam seruatur in retractationibus, veluti si aduersus sententiam præf. prætorio, à qua appellari non potest, retractatio postulata sit. Nam in retractatione leges nouas quæ post sententiam præf. prætorio obtinuerunt, non sequimur. idem etiam seruatur in relationibus iudicum, quibus post vltimam cognitionem, cum in ibi res est vt iudicetur, principem de iure consulunt, quæ tamen facultas referendi cohibetur *Nouella 125.* Nam in his causis, ius quod valuit relationis tempore, sequi debent Senatores qui in consilium principis adhibentur, non ius nouum, quod post eam introductum est. Secundo capite constituitur vt si vnus ex litigatoribus lite diu disceptata tandem renunciauerit suis allegationibus, alter nolit renunciare, sed moretur & frustretur diffidentia causæ, detur ei spatium trium mensium ad proferendas reliquas allegationes & probationes, post tres menses, vt perinde acsi vterque renunciasset allegationibus suis, sententiam dicat iudex vel referat, *l. 9. C. de iudic.* Spatium trium mensium datur extra ordinem ad conuincendam improbitatem & calumniam litigatoris post legitimas dilationes, vt ipse Iustinianus ait. Itaque nihil obstat *l. vlt. D. de feriis*, quæ de legitimis tantum & ordinariis dilationibus loquitur. Tertium caput est de exheredationibus liberorum aut parentum, quod exposuimus satis diligenter *Nou. 18.* Quartum caput est de sustinenda exactione omni luctos & memoriæ defuncti diebus IX. quod exposuimus *Nou. 60.* Quintum est de constituta pecunia, vt obligetur ex constituto qui dixerit, Constituo siue Satisfacio, quod est, Securum te facio: non qui dixerit impersonaliter, Satisfaciam, quo modo & stipulationem conceptam valere non arbitror. Quod si ita, Satisfiet tibi à me, constitutum valet etiam in solidum. Si ita, Satisfiet tibi à me aut Titio, valet etiam in solidum, perinde acsi non adiecisset, Aut Titio: id namque agitur vt & ego tenear in solidum. Sin autem hoc modo, Satisfiet tibi à me & Titio: teneor tantum pro parte, quia adiectio Titij inutilis non auget obligationem meam. Idemque fit in stipulatione: nam de se quisque promittit, non de alio.

NOVELLA CXVI.

De militibus.

VEtus eſt conſtitutio, ne milites priuatis negotiis occupentur, *l. milites, C. de loc. l. milites, C. de re mil.* Vegetius 1. *Militibus priuata negotia non mandabantur.* Florus xi. *L. Poſthumius conſularis, quoniam cum exercitui præeſſet, opera militum in agro ſuo vſus eſſet, damnatus eſt.* Idem & de fœderatis conſtituit hæc *Nou. & l. vlt. C. de loc.* quæ ſub optionibus erant, vt diximus *Nou.* 22. & ideo fœderati ad optiones ſuas milites ad numeros ſuos, relictis priuatorum negotiis, redire iubentur. alioquin milites quidem & fœderati, ex hac cauſa capite plectuntur: qui opera eorum in ſuis prædiis negotiiſve vtuntur, confiſcantur.

NOVELLA CXVII.

De diuortiis & aliis capitulis.

PRimum caput pertinet ad aduentitia bona quæ per filiasfam. patri adquiruntur vſusfructus iure: quod ita procedere Iuſtinianus declarat, niſi is cui donat vel relinquit filiofam. hanc legem adiiciat, ne vſusfructus patri adquiratur. nam in bonis hac lege donatis, pater nihil iuris habet. Nunquam tamen probata fuit hæc adiectio, Ne proprietas patri adquiratur, in bonis quæ patri pleno iure adquirebantur: erat olim contra ius publicum. non eſt tamen contra ius publicum hæc, vt qui eſt proprietarius, ſit etiam fructuarius. Adminiſtratio autem eorum bonorum quæ filiofam. pleno iure adquiruntur, competit filiofam. maiori xxv. annis, vel curatori à teſtatore vel donatore dato in eis bonis, vel à iudice. Non tamen poterit filiusfam. de eis bonis teſtamentum facere, *arg. l. Imperator, D. ad Trebel.* Secundo capite vnus introducitur modus, quo naturales filij ſui fiunt, de quo diximus in *Nouella* 74. Filiorum nominatio in publico inſtrumento vel in priuato munito teſtibus tribus, vel in teſtamento, vel apud acta, quæ etiam iuſtæ vxoris argumentum præbet. Vnde argumentabor forſitan non male, & adoptione filios naturales, ſuos & legitimos fieri: niſi plus aliquanto dare libuerit nominationi quæ fiat ex ſcripto quam adoptioni: nam & adoptio vnius, cæteros non faceret legitimos, concubinam non faceret vxorem: vnius nominatio & concubinam, vxorem, & naturales omnes ex ea procreatos, ſuos facit. Nam ſi vnum habes pro filio ſuo non adoptatum, & matrem igitur pro vxore, & fratres æque pro ſuis. Videntur itaque omnes fieri ſui per nuptias: & nuptiæ ſane maioris momenti ſunt quam adoptio. Alias non plus poteſt nominatio filij quam adoptio, *§. vlt. Inſtit. de adopt.* Tertium caput eſt de exæquandis liberis primarum & ſecundarum nuptiarum, licet non in vtriſque nuptiis interuenerint inſtrumenta nuptialia. Quarto capite declaratur, quando in nuptiis exigantur inſtrumenta nuptialia. De vtroque diximus *Nou.* 18. 22. & pleriſque aliis locis ſupra. Quintum caput de vxoribus indotatis expoſuimus *Nou. 22. & 53. §. vlt.* Sexto confirmatur Conſtitutio Leonis, id eſt, *l. ex morte, C. de pact. con.* & abrogatur *l. 1. C. de na. lib.* & Nou. Martiani *de ma-*

A *trimoniis Senatorum*, qua de re diximus *Nou. 89.* Septimo declaratur apud quem & cuius ſumptibus liberi educari debeant diuortio facto, quod pertinet ad tit. Codicis, *Diuortio fac. apud quem ſtij nut.* & de eo diximus *Nou. 2.* Octauum eſt de iuſtis cauſis diuortij, quæ quidem multæ ſunt ex *l. conſenſu, C. de repud.* & *Nou. 22* Ceterum Nou. hac ad breuiorem numerum contrahuntur, & pleræque ex prioribus improbantur, quæ tamen & poſtea à Leone reuocatæ ſunt *Nou. 30. & 31.* vt ſi mulier viuo marito de contrahendis nuptiis cum alio egerit, vel ſi odio mariti partum abegerit. Nonum caput eſt de matrimonio non ſoluendo nudo conſenſu, qua de re *Nou. 22.* ſimul ac de eo quod ſequitur, de matrimonio ob militiam vel ex aliis cauſis B dirimendo, & de pœnis iniuſti repudij. Vltimo capite datur marito ius occidendi adulteri etiam non deprehenſi poſt tres denunciationes: quod & iure vetuſtiſſimo obtinuit, & *Nou* quadam Maioriani, lege Iulia non omnimodo. Qui denunciationibus non parent, habentur pro adulteris: quod valde nouum eſt. Id etiam eſt nouum, vt cõſtante matrimonio maritus vxorem adulterij accuſare poſſit, quod expoſuimus lib. de temporibus c. 13.

NOVELLA CXVIII.

C *De æqualitate agnatici & cognatici iuris.*

COgnatio triplex eſt, vt ait *Nou. 89.* diuiditur enim in parentes & liberos, qui in recta linea conſtituuntur, & eos qui ſunt ex tranſuerſo, ſiue à latere, qui rurſus diuiduntur in agnatos & cognatos. Sed & parentes ipſi ac liberi diuidi poſſunt in agnatos ac cognatos. nam pater filiofam. eſt agnatus, filio emancipato cognatus: mater quæ conuenit in manum viri filio eſt cognata non agnata: nepos ex filiofam. auo eſt agnatus, nepos ex filiafam. cognatus: filius ſuus patri agnatus, filius emancipatus, cognatus. Quibus expoſitis, videamus quis inter eos ordo ſeruetur in ſucceſſione ab inteſtato. Primo loco vocantur liberi tam ſui D quam emancipati, ſed diuerſo iure. ſui iure ciuili; emancipati iure prætorio: quam differentiam hæc Nouella non tollit. Itaque ne dixeris filium emancipatum ex hac Nouella iure ciuili ſuccedere: quod ſi dixeris, & hoc dixeris, filium emancipatum excludere nepotem ex eo retentum in poteſtate, & ſublatum eſſe edictum nouum De coniungendis cum emancipato liberis, quod tamen eſt falſum. Id autem latius exprimitur hac Nou. primo ordine liberos vocari tam cognatos quam agnatos, vt auo non tantum nepotes ex filio ſuccedunt, ſed etiam nepotes ex filia & pronepotes proneptesve ex nepte ex filio filiave nata, vel ex nepote ex filia nato cum certæ partis deminutione, quæ ſuis heredibus vel agnatis defuncti accreſcit ex Conſtitutionibus: hodie ſine vlla deminutione ex hac *Nou.* E *& 18.* Hodie igitur non eſt neceſſe codicillis ab inteſtato factis vocari nepotem ex filia in integram portionem matris, cum ipſo iure ita ſe res habeat, quod ex formulis Marculphi in hunc modum ab auo decerni ſolebat: *Quidquid pater de facultatibus ſuis erga filios aut nepotes diſtribuit, id lex Romana omnimodo obſeruari præcipit: ideoque ego I. Titius in Dei nomine dulciſſimis nepotibus meis Gaio & Seio, dum peccatis meis facientibus mater eorum filia mea iam vita functa eſt, & poſſunt illi per legem cum filiis meis auunculis ſuis in alodio meo ex integro ſuccedere, hanc epiſtolam emiſi, vt intelligant velle me vt in omni alodio meo cum auunculis ſuis in integram matris partem ſuccedant: ea tamen ra-*

tione vt quidquid matri eorum tempore nuptiarum dedi, vel siquid aliud ex rebus meis ad eam peruenerit, id in partem matris imputent. At similiter sine conuentione in manum matri ab intestato succedunt filij, licet cognati sint, non agnati. ex S. C. Orfitiano, nepotes succedunt auiæ ex Constitutionibus. Sed & generaliter ex hac Nou. liberi defuncto succedunt siue agnati sint, siue cognati, & præferuntur parentibus, etiamsi defunctus in parentis fuerit potestate, in eo scilicet quod parenti acquiritur: vt si defunctus fuerit in potestate patris & filium babuerit, peculium profectitium defuncti pertinet ad patrem peculij iure pleno, peculium aduentitium pertinet ad patrem vsusfructus iure, in proprietatem defuncti filius lege succedit, in peculium quoque castrense vel quasi castrense lege succedit pleno iure, itemque in bona aduentitia quorum vsusfructus patri adquisitus non est, vt si donata fuerint ea lege ne patri adquireretur vsusfructus. Id etiam sciendum est, in bac liberorum linea gradu proximiorem non præferri. nam filius emancipatus non præfertur nepoti ex se nato & retento in familia aui, sed coniungitur ex edicto nouo: & filius non præfertur nepoti ex alio filio iam ante mortuo, sed simul vterque intestato succedit, & sic deinceps ceteri. Item sciendum est, in hac liberorum linea hereditates diuidi pro stirpibus, non pro virilibus portionibus, vt si defuncto sit filius & ex alio filio iam mortuo nepotes duo, filius ei succedit in semissem, nepotes in semissem, non singuli in trientem: ac similiter si defuncto tantum sint nepotes ex diuersis filiis aut filiabus, in stirpes succedunt, *§. cum filius, Inst. de he. quæ ab int. l. 2 & 3. C. de suis & leg. lib.* De successione liberorum naturalium diximus N. 18. De successione adoptiuorum nihil tractabimus. Post liberos secundo loco vocantur parentes gradu proximiores tam cognati quā agnati. Vocabatur iam ante mater ex S. C. Tertulliano, filio cognata non agnata: ex hac Nouella vocantur omnes seruata graduum prærogatiua, siue sint agnati siue cognati, & præferuntur iis qui sunt ex transuerso, non tamen omnibus. Olim fratres præferebantur parentibus, *l. vlt. C. com. de succ. l. 4. C. de bon. quæ lib. adq.* Ex hac Nou. defuncto fratres vel sorores vtroque parente coniuncti coniunctæue vna cum parentibus succedunt in capita, sublato S. C. Tertulliano, quo mater cum sororibus defuncti succedebat in semissem, non in capita, vt exposuimus *Nou.* 2. Olim filius bona fraterna adquirebat patri in cuius erat potestate vsusfructus iure: hodie bona fraterna quæ ab intestato obuenerunt pro parte virili ne vsusfructus quidem iuri adquirit patri, quia pro vsufructu hodie in hereditatem filij defuncti pleno iure concurrit pater, quem filius superstes, id est frater defuncti excludebat iure veteri. Olim pater excludebat matrem etiam ex S. C. Tertulliano: hodie simul admittuntur: idemque est in ceteris parentibus, vt sine discrimine sexus vel cognationis gradatim defuncto succedant. Id ooo est omittendum, si plures sint parentes defuncto eiusdem gradus, quorum alij sint agnati, alij cognati, vt si defunctus reliquerit auum paternum & auum maternum auiamque maternam, tum bereditatem non diuidi in capita, sed auum paternum in semissem vocari, ceteros in alterum semissem. Tertius ordo est eorum qui ex transuerso veniunt, in quo ordine nullum etiam hodie est discrimen agnationis & cognationis, nullum discrimen sexus. Ex cognatis ante hanc Nou. vocati sunt fratres emancipati Constitutione Anastasij, & fratrum emancipatorum sororumque filij Constitutione Iustiniani: ex hac Nou. vocantur omnes cognati simul cum agnatis, eiusdem gradus, exceptis fratribus. nam fratres vtroque parente coniuncti eorumque filij præferuntur vterinis, id est patre diuersis: agnati igitur cognatis. Nec mirum, cum & consanguineis eorumque filiis præferantur ex patre tantum coniunctis, id est matre diuisis, *Nouel.* 84. & sic agnati agnatis præferuntur, licet sint eodem gradu. Idemq; seruatur inter fratrum filios. nam fratris vtroq; parente coniuncti filij excludunt fratris altero tantum parente coniuncti filios. Rursus in boc ordine venientium à latere, proximior, siue sit agnatus siue cognatus, vlteriorem excludit, & hereditas in capita diuiditur longe aliter quam in ordine liberorum. Excipiuntur tantum fratrum iam defunctorum eodem iure coniunctorum filij, quos fratres non excludunt, sed simul fratres superstites, fratrumque iam mortuorum filij defuncto ab intestato succedunt, quasi subierint in locum gradumque parentum: & succedunt quidem fratrum filij in stirpes, non in capita: succedunt, inquam, cum fratribus defuncti, non cum parentibus fratribusq; defuncti, ex hac Nou. sed ex *Nou.* 127. succedunt etiam cum parentibus fratribusque defuncti: cum parentibus, non item. Quod si soli sint fratrum filij, non parentes, non fratres, succedunt in capita, vt docuimus Feudorum 2. cap. 11. vbi & pleraque alia de successionibus ab intestato adnotauimus, quæ in hunc locum transferri possunt. Id etiam notandum est, vltra fratrum filios non esse repræsentationi locum. Soli fratrum filij repræsentant patres suos, adeo vt & si sint tertio gradu fingantur esse secundo, & præponantur patruis vel auunculis defuncti, qui sunt eodem gradu. Ceteri cognati gradatim succedunt & in capita, sine discrimine sexus, sublata lege Voconia, sine discrimine agnationis & cognationis, sublato iure XII. Tab. & iure prætorio, quo agnati etiam vlteriores præferuntur cognatis. Illud animaduertendum est, tolli tantum differentiam agnationis & cognationis in successionibus ab intestato, & in tutelis legitimis, non in ceteris causis. Et tolli in tutelis legitimis per consequentiam, quia quo hereditas redit, eo & tutela peruenit, nisi fœminæ intercedant aut minores XXV. annis. Ex fœminis tamen excipitur mater & auia, vt *Nou* 22. 27. Minores XXV. annis primus Iustinianus exclusit tutela legitima. Ante Iustinianum non excludebantur: & ideo in *l. 73 D. de diu. reg. iur.* sexus muliebris excipitur, nnn minor ætas. Ius agnaticum & cognaticum bæc *Nou.* dicit, vt *Nou* 84. & in veteribus libris *l. vlt. C. de leg. her.* ad iuris agnatici formam.

NOVELLA CXIX.

De donatione propter nuptias vt specialis sit contractus, & de aliis capitulis.

PRimo capite donationem propter nuptias specialem facit contractum, qui non eodem quo ceteræ donationes, sed proprio & speciali iure censeatur. Donationem simplicem insinuandam esse si excedat D. aureos. Donationem propter nuptias non egere insinuatione nec ex parte mulieris, nec ex parte viri: quod ita emendat *Nou.* 127. vt egeat insinuatione ex parte viri, id est quatenus pro rata donationis propter nuptias vir lucrum captat ex dote, non ex parte mulieris. Olim erat insinuanda indistincte, nisi collata fuisset in matremfam. minorem XXV. annis, *l. minoribus, C. de donat. ante nupt. l. sancimus §. alias vero, C. de donat.*

l. vlt. §. simili quoque, Cod. de iur. dot. Dos nunquam fuit insinuanda *d. l. vlt. in princ.* licet veteres eam connumerarint inter donationes, *l. vlt. §. 1. C. de don. ante nupt.* non tamen est donatio simplex, sed contractus. Donatio simplex neque est contractus, neque pactum. hæc insinuatur, coërcetur, strictius accipitur: contractus non insinuatur. Ex Constitutionibus regum nostrorum optimorum & felicissimorum, & dos & omnis contractus insinuantur, vt falsitatis occasio nulla sit, longe melius quam Leonis *Nou. 50.* ne donatio quidem vlla insinuatur, quæ modo in scriptis habita sit. Secundum caput derogat legi Æliæ Sentiæ de manumissionibus, quæ minorem xx. annis testamento seruum manumittere non sinit: id permiserat Iustinianus primum maiori xvii. annis § *vlt. Inst. qui & quib. ex cau. man* Hoc capite permittit mari xiv. fœminæ xii. anno completo, id est ab ipsa statim ætate qua testamentum facere potest. Non ergo vindicta solum manumittere minor xx. annis potest causa probata apud consilium, sed etiam testamento. Tertium caput est de instrumentis siue chirographis, vt commemoratio in chirographo vno facta de altero chirographo, vim obligationis & iustæ petitionis non habeat, nisi id quoque chirographum proferatur, aut alia ratione debitum comprobetur, quod confirmat *l. vlt. D. de probat.* quam omisit Accursius, & alias citat quæ sunt de exemplo alterius scripturæ, de quo nihil hoc capite. Vt autem commemoratio illa nihil prodest, ita nec omissio nocet, *l. Lucio D. de obl. & act.*

Quartum caput exposui *Nou. 23.* Quintum est de retractationibus, de quibus diximus nonnihil *Nou. 82. 113. 115.* A sententia præf. prætorio non appellatur, sed aduersus eam retractatio postulatur intra biennium, postquam deposuit præfecturam, & ei in ea dignitate successit alter, oblato libello principi, *l. 1. C. de sent. præf. præt.* vel etiam (vt hac Nou. definitur) libello oblato præf. prætorio intra dies x. à tempore latæ sententiæ, qui libellus didascalicus appellatur, nec necesse est omnino eum offerri præf. prætorio, cum & præfectianis offeratur rite, à quibus litium causæ introduci solent, & adsessoribus præf. prætorio, quos vocat *συμπόνους*, male Haloander collaboratores: recte Vetus interpres, Consiliarios: & ita innumeris locis adsessores siue consiliarios, Græci modo *συμπόνους*, modo *παρέδρους, συνέδρους, συμπαρέδρους* vocant, Latini etiam participes *l. 3. C. si rector prouin. vel ad eum pert. l. 5. C. de cont. iud. l. 2. C. Th. de inc. nupt.* Plautus Milite, *Socium tuorum consiliorum & participem consiliatium.* Et consiliatores: vt filium Dei salutem certissimam hominum Dominum nostrum Iesum Christum, quem Sibylla *σύμβουλον* vocat, Lactantius Consiliatorem interpretatur ii. & iv. Plinius 4. Epist. *In gerendis honoribus consiliator & rector.* & sæpe in translatione Veteris testamenti. In *l. 51. C. Th. de legatis*, à consiliantibus: vt Horatius, *consiliantibus diuis.* Tacitus 2. Hist. *Rediere omnes Bononiam rursus consiliaturi.* Cicero 15. ad Att. *Difficilis ad consiliandum legatione.* Priscianus de præex. Rh. *Consiliabatur de vrbe condenda.* Sed ad rem. Potest etiam post x. dies offerri libellus didascalicus retractandæ litis causa: sed si offeratur intra x. dies, non ante poterit sententia præf. prætorio executioni mandari quam victor satisdederit de re restituenda, sententia rescissa, si post x. dies victor non satisdat.

Sextum caput est de restitutione in integrum, quæ heredi minori xxv. annis datur abstinendi causa, vt si hereditatem minus lucrosam adquisierit, *l. aut prætor §. sed & si hereditatem, D. de minor. l. necessarius, D. de adq. her.* Constituit autem Iustinianus, minore postulante restitutionem abstinendi causa, vt euocentur

A solemnibus edictis, adhibeantur creditores hereditarij: qui si non venerint intra menses tres, sine periculo minori dabitur restitutio in integrum, idoneo loco depositis rebus hereditariis, inuentario publice confecto, quod valde pertinet ad interpretationem *l. etiamsi §. vlt. D. de minor.* Septimum caput est de longi temporis præscriptione. In rem actiones tolluntur vsucapione decennij inter præsentes, vicennij inter absentes aduersus bonæ fidei possessorem. quid si initio decennij bonæ fidei possessor præsens fuerit, tum deinde abfuerit, vt si præsens fuerit octennio, absens biennio? Tum exigimus vt quantum abfuerit temporis, tantum expleto decennio præsens possideat ad implendam vsuca-

B pionem. Aduersus malæ fidei possessorem actiones in rem tolluntur præscriptione xxx. annorum, & ex hac Nou. aduersus bonæ fidei possessorem qui à malæ fidei possessore ignorante domino emit. nam si sciente domino emit, sufficit longi temporis possessio continua. Octauum caput pertinet ad testamenta, quod exposuimus *Nou. 66.* Nonum est de prædiis ecclesiasticis, quod *Nou. 7.* Decimum de lege Falcidia, quod *Nou. 1.*

NOVELLA CXX.

De ecclesiasticis contractibus.

C ID est singulare in ecclesia maiore C P. & aliis religiosis ædibus quæ sunt intra eam vrbē vel intra territorium eius, vt prædiorum suorum perpetuam emphyteusim vel etiam inuicem permutationem prædiorum facere non possint: quo respectu initio huius Nou. excipiuntur venerabilia monasteria sita intra eam vrbem vel intra territorium eius, quæ eodem iure vtuntur quo vulgo ceteræ ecclesiæ ædesque venerabiles. nam & prædiorum inuicem permutationem faciunt, & perpetuo iure emphyteutico conferre prædia sua in alios possunt. Id etiam est singulare in eis, vt post contractam emphyteusim cum fisco, vel Imperatore, vel Republica, vel curia, vel cum alio venerabili loco, possint pœnitere intra biennium. Et vt locationes eorum non

D excedant annos xxx. cum priuatorum & publicorum fiant etiam in centenos, vt Hygenus scribit lib. de limitibus, in plures annos, *l. si in lege §. vlt. l. qui fundum, l. cum plures. D. loc* id est in plures quam quinque. nam plerumque solebant in quinquennium fieri. Siculus Flaccus: *Alij per singula lustra locare soliti, alij in plures annos.* Id quoque est præcipuum in maiore ecclesia C P. vt nec possessionem alienare possit inutilem & publicis oneribus prægrauatam, & aliud *Nou. 46. de dandis prædiis in solutum aut vendendis fiscalium tributorum dissoluendorum causa.* Cetera sunt communia ecclesiarum omnium venerabiliumque locorum, quæ exposui *Nou. 7.* Id tantum omisimus, non posse œconomos vel alios administra-

E tores vel cognatos aut adfines eorum vllo modo accedere ad locationem vel emphyteusim vel *ἀνάληψιν* rerum ecclesiasticarum, vel emptionem, quibus casibus venditio permittitur, eodem exemplo quo nec tutor ad emptionem rerum pupilli. nec comes patrimonij vel palatinus vel patronus fisci ad emptionem rerum priuatarum principis. Et ædificia vetustate collapsa nullius reditus, quæ vix sumptibus ecclesiæ refici queant, perpetuæ emphyteuseωs iure reficienda dari sub tertia parte pensionis quæ ex locatione antequam ruerent redigi solebat, vel sub dimidia parte pensionis quæ post refectionem iustior esse videbitur. Illo igitur casu remisso besse, hoc remisso semisse. Et non ratam traditionem prædiorum sterilium & defectorum

factam ecclesiæ, etiamsi vt illa acciperet ecclesia ei A fuerit certa pecunia adnumerata: quod etiam cautum est *Nou 7. ἐπὶ ἴσῃ ποσότητι*] Hæc quantitas definitur *Nou. 7. ἐπὶ ἀδεσπότῳ τιμήματι*] Hæc pignoris lex vocatur *ἀντίχρησις. Ὀδησσοῦ καὶ Τόμεως*] Tomos ponit Ptolomæus in Mysia inferiori & Odesson. Claudianus in Epithal. Palladij, *veteresque Tomi matris Nobilitas. Τὸ πάκτον*] Pactum pro catione, vt *l. 3 C. de obseq. pat. præst* & alibi sæpe suffragium & *μίσθωμα* pro e o quod datur suffragij & locationis causa.

NOVELLA CXXI.

B

De vsuris.

VSuræ supra duplum non debentur. i. altero tanto sorte amplius, *l. si non sortem §. 1. D. de cond. ind. l. 4. §. pro operis. D. de nau. fœn & edicto 9.* quæ vetus lex est, vt docui Obseru. v. Et ne per retentionem quidem pignoris seruari possunt supra duplum, *d. l. 4. § nec pignora, l. pr. C. de vsur. l. pretij C. man.* Vsuræ creditæ pecuniæ, quæ ex pacto peti non possunt, seruantur retentione pignoris, *l. 4. & 22. C. de vsur.* non ita retentione pignoris vsuræ seruantur supra duplum. Item ex hac *Nouella & 138.* vsuratum solutiones, quæ fiunt per partes diuersis temporibus, C coaceruantur, & in duplum computantur abrogata *l. 10. C. de vsur.* ex qua vsuræ solutæ per partes duplum excedere possunt. Excipiuntur tamen *Nou. 160.* quæ annui reditus, quam vsuræ speciem habent, vt in specie proposita. Resp. ex legatis collectam pecuniam & relictam in opera publica vel calefactiones balnearum ita collocauit, vt pro ea quotannis certus reditus certave in tributio Reip. penderetur. Hic reditus perpetuo debetur, quamdiu sortem qui acceperit non reddiderit, nec si ad duplum peruenerit, finitur. Species autem huius Nouellæ hæc est: sors erat D. aureorum: vsurarũ nomine soluti sunt primum DCCCLXVII. deinde LXXII. tum X. In summa DCCCCXLIX. Debitor adhuc paratus est soluere LI. vt perficiat M. aureos, D quæ summa duplum efficit. Liberatur & sorte & vsuris. Et verba quibus Latine olim hæc Nou. expressa fuit, quæ nondum quisquam viderat hac ætate quantumuis licet anteriore magis magisque clara, vidit & inuenit Petrus Pithœus delicium & flos veteris nouæque prudentiæ iuris, & quod caput est fidei & probitatis species lumenque verum, & hæc sunt. IMP. *Iustinianus A. Arsilio. Quidam mutuatus ab aliquo D. aureos soluit aliquam quantitatem vsurarum, quasdam autem debens cautionem emisit in* DC. *aureos. Quoniam autem omnis solutio ad* DCCCCXLIX. *aureos peruenit, & creditor dicebat totum in vsuras solutum fuisse & exigebat* DC. *qui cautione continebantur, Ait lex, Si reliquos* LI. *soluerit vt debitum duplicetur, nihil aliud exigetur, quamuis veteres dixerint tunc supra duplum non* E *competere debitum quando nulla solutio in medio contigit. Datum* XVIII. *Kal. Maias C. P. Belisario V. C. Cos.*

NOVELLA CXXII.

De dispositione artificum.

HÆc Nouella integra extat inter edicta Iustiniani, vt agricolæ, nautæ, artifices, negotiatores A pretij mercedisue nomine plus more veteri non exigant. Auxerant pretia impenso mercedesque, adeo vt coactus fuerit Iustinianus veterem morem reducere, & occurrere cupiditati eorum: qui ad hæc præcipit architectis, mensoribus aliisque operum æstimatoribus, ne pluris operas æstiment quam vetus mos ferat, & ne etiam quisquam pluris emat conducatve: & huic rei indicit pœnam tripli. Æquissima Constitutio, cuius epitome ab Haloandro edita ex Theodoro vitiosa est, illo loco *τὰς πρακτικὰς διαπωλοῦσιν*. legendum enim est, *τὰς πανηγύρεις διαπωλοῦσιν*. In edicto 6. id est in hac *Nou.* pessime, *πανηγύρεις* quidam interpretantur ludos literarios, cum eo nomine potius significentur conuentiones siue B conuentus hominum & mercatus.

NOVELLA CXXIII.

De episcopis & clericis.

PRior fuit *Nou.* 6. cuius mentio fit initio huius. Hæc pertinet ad Codicis titulum *de episc. & cleric.* illa ad tit. de *sacros. eccles.* & vt hic titulus in Codice prior illo, ita merito Nou. illa hanc præcessit. At quod attinet ad ea quæ hac continentur, quoniam pleraque vel iam exposita sunt supra variis locis, veluti *Nou. 5.* C 6. 22. 57. 67. vel nulla indigent expositione, seligam tantum locos eos in quos quod adnotemus erit aliquid. Locus vnus est quo demonstratur primum presbyterum & archidiaconum in ecclesia pecuniæ distributionem habuisse, & ob id Nou. Maioriani *de episcop. iud.* archidiaconus multam inferre iubetur ei quem fecerit clericum episcopus inuitum, & Prudentius Laurentium, quem primum è septemuiris vocat. i. archidiaconum (nam VII. tantum diaconi initio fuerunt) votas opes dispensasse ait: & icirco industriam in eo Hieronymus & Sidonius requirunt. Hieronymus Euagrio, *Diaconi eligant de se quem industrium nouerint, & archidiaconum vocent.* Sidonius Domnulo, *Archidiaconus, in quo seu gradu seu ministerio multum retentus propter industriam.* Alius est locus quo declaratur episcopos & monachos tutores vel curatores fieri non posse: D clericos vnam tutelam legitimam suscipere posse: quod ita accipiendum est, vt tamen inuiti eam non suscipiant, *l. generaliter, C. de episc. & cleric.* Testamento tutores eos dari concilia vetant, vt Cyprianus scribit 1. Epistolarum. Sequitur, vt non possint etiam episcopi vel clerici vel œconomi. i. dispensatores pauperum, priuatis negotiis occupari, non susceptores vel exactores tributorum fieri, non conductores vectigalium vel alienarum possessionum, nec actores aut procuratores aut fideiussores. quod congruit cum Chalced. synodi cap. 3. & Carthag. cap. 16. & *Nou. Leonis 86.* & exemplo militum comparatum est, *Nou. 116.* Et eodem exemplo monachi non possunt exheredari ex hac Nou. hoc enim etiam in militibus olim obtinuit, E *l. filiusfam. D. de lib. & post.* Et clerici quasi castrense peculium habent. Alio loco ostenditur, episcopos ad testimonium dicendum in ius vocari non posse. Nec honore nec legibus, inquit *l. 7. C. de episc. & cler.* id est nec volentes nec inuitos. sed domum mitti, vt fit *l. 2. §. si autem, C. de summr. prov. cal.* Aliud est in clericis *l. 8. C. de episc. & cleric.* Sequitur de episcopis vagantibus & deserentibus ecclesias suas, de quibus eleganter Synesius, *χήρας τέτοις ὄντι τὰς οἰκείας ἐκκλησίας ἀπολιπόντα, πάντως ἀλλοτρίας ἐπιπηδᾷ.* Est alius locus, quo episcopis & clericis interdicit aleę luso. est enim *τάβλι-ζειν* alea ludere, vt lib. 60. *Βασιλικῶν* tit. de aleatoribus, aleatorum susceptor est *ταβλοδόχος.* Moschopulus *ἀπὸ ...*

χεδῶν, κύβος, τὸ ὀστράκιον ἐστὶ οἷς χρῶνται παίζοντες Suidas, *πεσσοὶ, τὰ ψηφία οἷς παίζουσι.* Deeſt autem hac de re Conſtitutio Græca in tit. *C. de epiſc. & cleric.* cuius ſententiam retulit Photius Nomocanonis tit. 9. c. 27. Eſt & alius locus de tollendis duplicibus monaſteriis, quæ tolluntur etiam Nicenæ 2. ca. 20. & epiſtola Cypriani quadam, & Conſtitutione Græca Iuſtiniani, quæ deſideratur in Codice eodem titulo. Et alius, de iis qui præferunt cruces in publicis rogationibus, quas *λιτὰς* vocat, litanias, *l. 3. C. de haret. ἐπισκόπων ἀπό... Nou. 67.* inuentum recens Mamerci in Gallis. Et alius ſingularis de conditione legatorum vel inſtitutionum vel donationum, ſi ſine liberis deceſſerit, vel ſi nuptias non contraxerit, vt ſacerdotio vel clericatu expleatur. Itaque ſtatim poſt ſacerdotium legati petitio eſt. Contra hic locus oſtendit hanc conditionem, Si liberos ſuſceperit, Si nupſerit, vel Cum nupſerit, remitti ei qui monachiſmum vel clericatum præoptauerit, & ideo legati ſtatim petitionem eſſe, & ſubſtitutionem precariam extingui, ſi ſub conditione contraria oneratus ſit fideicommiſſo, niſi in redemptionem captiuorum vel exhibitionem pauperum ſubſtitutio fideicommiſſaria concipiatur, quod eſt ex *l. 55. Cod. de epiſc. & cleric.*

NOVELLA CXXIV.

De litigatoribus.

EX SC. iurabant olim litigatores (vt Plinius ſcribit v. Epiſt.) priuſquam agerent, nihil ſe ob aduocationem cuiquam dediſſe, promiſiſſe, cauiſſe: & pariter ex primo capite huius *Nou.* iurant nihil ſe iudicibus aliiſve perſonis patrocinij cauſa dediſſe, cauiſſe, præterquam honoraria aduocatis & ſportulas executoribus, quod iteratur in cauſa appellationis, & præſtatur etiam in conſiſtorio principis. Iurat autem præſens litigator præſente iudice, abſens præſente aduerſario & officialibus quibuſdam iudicis, & interdum aduerſario non præſente. Abſens. i. qui in forum non venit. D Multæ enim ſunt cauſæ ob quas domum mittitur ad iuſiurandum præſtandum, vel ob dignitatem perſonæ, vel ſi valetudine impediatur in iudicium venire, *l. ad perſonas D. de iureiur.* Ad epiſcopos domum mitti debet ex Nouella ſuperiori, & ad matronas, *l. 2. §. ſin autem. C. de iur. propt. cal.* quæ & proprium hoc habent ex hac Nouella, honeſtiores ſcilicet & verecundiores, vt ſolos officiales in domum admittant, non aduerſarium. Qui abeſt longius, in alia prouincia iurat apud acta præſidis prouinciæ vel defenſoris ciuitatum. Per procuratorem non iuratur. Contumacia nolentis iurare coërcetur damno litis. Ei qui fatetur ſe pecuniam dediſſe vel cauiſſe, ſi hoc probauerit, venia datur, & punitur is qui accepit cuive cautum eſt. Si E non probauerit, coërcetur, ſi modo & is cui dixerat ſe dediſſe purgauerit ſe iureiurando. Periurium ex hac cauſa punitur. i. ſi falſo iurauerit ſe non dediſſe, dummodo probetur intra menſes tv. à die ſententiæ. Additur etiam, hoc iuſiurandum præſtari à tutoribus & curatoribus qui pupillorum vel adoleſcentium nomine litigant, ſine periculo tamen minorum: quod & de iureiurando calumniæ proditum aſt, *l. 2 §. quod obſeruari, C. de iur. propt. cal.* eoſdem eo iureiurando adfici, quomodo & Suetonius loquitur in Caligula. *Vt omnibus ſacramentis adficerentur* Sic libri veteres. Ratio vtriuſque eſt euidens, quod tutores & curatores de calumnia & de data pecunia, id eſt de conſcientia ſua liquido iu-

A rare poſſint ex animi ſui ſententia, quæ ceſſat in iureiurando in litem, *l. 4. D. de in lit. iur.* Secundum caput huius Nou. eſt de ſportulis apparitorum ſiue executorum, de quo dictum eſt ſatis *Nou. 8. 17. 86.* Tertium eſt de referendariis ſacri palatij, de quibus *Nou. 10.* & hoc quidem capite confirmatur Iuſtini & Iuſtiniani Conſtitutio quædam, qua cauetur, vt iuſſiones principis ſcriptæ vel non ſcriptæ omnimodo iudicibus per referendarios inſinuentur, nec fides habeatur iudici ſoli, qui ſententiis ſuis admonitoriis adſcripſerit, ſe iuſſione principis ſine ſcriptis habita aliquem exhiberi vel duci iubere. & eam Conſtitutionem Iulianus teſtis eſt fuiſſe poſitam lib. 1. Codicis. Eam vero hæc Nouel- B la confirmat, & præterea declarat referendariis eſſe tantum ius referendi deſideria ſupplicum ad principem & inſinuandi iudicibus ſacras iuſſiones: cauſis eos ſe immiſcere non poſſe, vel prehendendo litigatores, vel ſatiſdationem exigendo, vel adigendo eos ad pactionem vel tranſactionem aliquam.

NOVELLA CXXV.

De iudicibus.

C HAc Nouella tolluntur relationes iudicum, quæ ſuperioribus comprobatæ ſunt 113. 115.

NOVELLA CXXVI.

De appellationibus.

PErtinet initium Nouellæ ad *l. præcipimus, C. de appellat.* ex qua appellationum cauſæ porrectarum aduerſus ſententias ſpectabilium iudicum, veluti proconſulum, vel aduerſus ſententias iudicum delegatorum à principe, non diſceptantur, vt ſolebant, à principe ipſo ſacro conſiſtorio Seuatu præſente, ſed à præf. prætorio quæſtore palatij, eo ordine, inquit, ea obſer- D uatione, iiſdemque temporibus, quibus in ſacro conſiſtorio lites finiuntur. Quę verba ita accepta ſunt, vt formulas eaſdem, ritus eoſdem adhiberent, ac ſi princeps adeſſet, habitu etiam auguſtiore quaſi pręſente principe litigatores vel aduocati vel apparitores vterentur, veluti campagis, vt Iuliani interpres ait *Nou. 20.* qua voce vtuntur Capitolinus & Pollio pro calceamento regio. Pręf. pretorio & quęſtor quaſi principes ita pronunciarent, Noſtra pietas, vel Noſtra ſerenitas decernit &c. quod hæc Nouella vetat. Cetera pertinent ad *l. vlt. § illud. C. de temp. app.* Ex *d. §. vlt* appellator ſi litem apud iudicem appellationis inchoauerit ſuo tempore, deinde deſtituerit, ſilentio anni vel ad ſummum biennij ſententia prioris iudicis ipſo iure E confirmatur. quod ita emeudat *Nou. 49.* vt non ſolo tempore confirmetur, ſed cauſa cognita & pronunciatione iudicis ad quem appellatum eſt ſub finem biennij, inſtante eo qui vicit priore ſententia. Hoc rurſus ita recantat modo, vt appellatore qui cauſam appellationis inchoauerat intra legitima tempora, quæ fatalia vocantur, deſtituente litem, expectetur tantũ is quoad exierit petendæ reparationis tempus, quod eſt trium menſium, *l. 2. C. de temp. app.* tum deinde cauſa cognita recte & ordine, non præcipitanter de lite pronuntietur, non expectato vel obſeruato fine biennij. Ex parte quoque victoris ſi abſit, appellator autem adſit finitis fatalibus diebus proculdubio lis cauſa cognita definienda eſt, & quidem ſine dilatione vlla. Adiicitur in

hac *Nou.* vt iudex à quo appellatur intra dies edat acta litigatoribus : quod est ex *l. iudicibus, C. de appel.* quæ lex adiicit, *cum sua relatione.* Hæc Nou. *Cum sua subscriptione.* Subscriptiones non erant nudæ nominis appositiones, sed & is qui subscribebat, cui rei subscriberet adnotabat.

NOVELLA CXXVII.

De successione filiorum fratris, & de insinuatione donationum propter nuptias.

VT fratrum præmortuorum filij intestato succedant cum parentibus fratribusque defuncti, emendata *Nou.* 118. Vt donationes propter nuptias si excedant D. aureos ex parte mariti sine insinuatione non parent ei æquale lucrum ex dote in casum mortis vxoris vel iniusti repudij, ex parte vxoris vt valeant etiam sine insinuatione, *Nou.* 119. Vt coniunx superstes qui abstinet secundis nuptiis, extantibus liberis, in lucris nuptialibus veluti pro castitatis præmio habeat virilem portionem pleno iure, vt eadem sit viri pœna & vxoris qui auctor fuerit iniusti repudij, quod exposuimus *Nouella 22.* & plerisque aliis locis. Igitur tota hæc Nouella pertinet ad emendationem superiorum.

NOVELLA CXXVIII.

De exactione publicorum tributorum.

INitio cauetur, vt Iulio vel Augusto mense apud acta præf. prætorio cuiusque diœceseos insinuetur descriptio tributorum sequentis anni vel indictionis, atque inde edatur cuilibet postulanti, qua quidem declaretur quantum quamque prouinciam vel ciuitatem inferre oporteat iugorum vel centuriarum nomine secundum morem regionis, in auro, argento, speciebus vel annonis, & quæ etiam ad ærariam rationem æstimet species, quoniam plerumque collatoribus adærantur : item quæ declaret quid in arcam præfectorum inferendum sit, quid insumendum in militates vel alios vsus. Mittitur hæc descriptio à præf. prætorio præsidibus in diuersas prouincias, *l. vlt. C. de can. larg. tit.* Mittitur initio cuiusque anni siue indictionis, & à præsidibus proponitur in singulis ciuitatibus. Significat autem hoc loco indictiones incipere à mense Septembri, *vt l. vlt. C. de annon. & trib. l. 1. C. de mil. vest.* Hic ordo si non fuerit obseruatus, damnum fisco præstari à præf. prætorio & præsidibus & tractatoribus cuiusque prouinciæ, prouinciales ipsos nihil damni facere, si ignorantia descriptionis tributorum, modum legemque in ea adscriptam in tributis soluendis minime seruauerint. Species inferendas esse statim initio indictionis, pecuniam diuisis pensionibus. Quod sequitur, est de apochis publicis, qua forma fieri debeant à subscriptionibus publicorum tributorum. Ex his alias facit particulares, alias plenarias. Plenariæ sunt totius debitæ apochæ generales. Eodem sensu forsitan plenaria dicitur in edicto de Alexandr. Gregorius plenariam monitionem dixit 4. Epist. His adiicit, *desiderantibus possessoribus censualem proferre debere tabulas publicas, ex quibus discant debitorum siue reliquorum modum* : quod & *Nou* 17. cauetur, & congruit cum

A *l. 2. C. de discus. l. 4. C. de fide instr.* Sequitur vt possessores suo periculo non nominent susceptores aurariæ functionis, sed vt pro more regionis vel præsides vel curiales vel exactores, vindices, canonicarij, aurum quod infertur suo periculo suscipiant & transmittant vel erogent. Vindices Anastasius creauit, & opposuit iniquis exactionibus curialium, adempta curialibus exigendi facultate, vt Euagrius scribit : de quibus & *Nou.* 38 & *Nou.* 134. vt eis manum porrigant præsides & cohortales, & vt quibus in regionibus vindices non fuerint, exactionis periculum ad præsides redeat. Canonicarij, sunt palatini qui mittuntur in prouincias ex scrinio canonum ad exigendos solemnes titulos fiscales, & mittuntur vel à Comite

B domorum aut præposito sacri cubiculi, *Nou.* 30. vel à Comite priuatarum, vt est in formula Comitiuæ priuatarum Cassiodori, Canonicarios dirigis. Scriniarij dicuntur *Nou.* 134. 147. De his *Nou. Maioriani de indul. rel.* *Nunc canonicarios* (inquit) *superioris militiæ auctoritate terribiles, & in prouincialium viscera & damna sæuientes.* Et paulo post, *Ne vlterius canonicariorum venalis improbitas publicis fortunis inferat priuatisque dispendium, veteri more reuocato, prouinciarum rectores celebranda exactionis summa respiciat.* De his etiam est *l. vlt. Cod. de exact. trib.* vt post canonicarium in prouinciam compulsor mittatur, quod hæc *Nou.* prohibet, abolito compulsorum nomine. Nam

C (vt Valentinianus ait in *Nou. de ind. rel.*) si vtilis publico esse non potuit qui ante perreait, superfluum est ire alterum æque prouincialibus obfuturum. Sequens caput est περὶ ἐπιβολῶν. i. quando steriles agri fertilibus imponantur, quod onus fuisse τῶν ἐρήμων καὶ λιπόρων χωρίων, & Iustiniani tempore potissimum inualuisse, Suidas scribit : qua de causa & multæ de eo Iustiniani constitutiones nouæ, vt 17. 166. 168. & hæc, ex quibus obseruauimus quodam loco in definitione ἐπιβολῆς ab Harmenopulo tradita, pro ὁμοκεκλώσους legendum esse ὁμοκήνσους. Et ὁμοκήνσους quidem vocat eos qui ex eis bonis quæ simul in censum relata inueniuntur, prædia possident. Fieri enim potest vt bona quæ vnius cum essent, tabulis censualibus iuncta sunt, postea distrahantur in plures, ac tum si quod vni obuenit prædium forte

D deficiat, ne quid censui depereat, imponi debet alteri. Qua de causa in Codice post titulum de censibus, datus titulus, De omni agro deserto, & quando steriles fertilibus imponantur, ὁμοδούλους vocat eos ex eis bonis quæ eidem domino seruiunt, possident bona, quasi Conseruos agricolas, vt Sozomeno ad finem noui ὁμόδουλος τῷ ἀγρῷ, est Agricola qui eidem cum aliis domino seruit. & ad hos etiam defectorum desertorumque prædiorum onus redit, itemque ad ὁμοχώρους, id est eiusdem territorij possessores, vt dixi *Nou.* 17. Et hoc quidem capite Iustinianus iubet vt ex eo tempore prædiorum defectorum tributa quis agnoscat, quo sibi prædia imposita fuerint, non præteriti temporis tributa, vt *l. vlt. C. de censib.* licet alias possessor, puta qui emit, vel ex legati causa accepit, tributis præteritis obligetur, *l. cum pos-*

E *sessor. §. vlt. D. de censib.* Et vt ea impositio siue adiectio, (vetus interpres superindictionem vocat) decreto fiat præsidis prouinciæ, saluo prouocationis remedio : & vt fiat cum omni iure suo, cum mancipiis & peculiis & pecoribus, & fructibus & enthecis & omni alio instructo & instrumento agri. Enthecas Haloander dotes prædiorum interpretatur ex *l. 2. D. de instrum. leg.* id est, instrumenta & ferramenta agri causa reposita, *lege si mihi & tibi, D. de leg. 3.* & Columella primo capite octauo, & ita Libanius, quicquid pecuniæ seponunt mensarij, Atticos vocare enthecam. In lege Rhodia alio sensu entheca est onus impositum naui. Leontius in Ioanne Ele-

emone, *Nauclerus emit enthecam*, id eſt, Onerauit nauem emptis mercibus. Auguſtinus ad fratres in eremo. *Entheca nobis habere non licet*: rationes afferens à ſe amiſſæ hereditatis nauicularij. è quibus & illa placebit quam priorem attulit, ſi fuerit emendata. *Nauiculam* (inquit) *nolui eſſe Eccleſiam Chriſti*, legendum Nauiculariam. Et paulo poſt, *Homines ad tormenta daturi eramus, vt de ſubuerſione nauium ſecundum conſuetudinem quæreretur.* quod poſtremum pertinet ad *l. 3. C. de naufr.* Inſtructi autem & Inſtrumenti differentia nota eſt. Latior inſtructi appellatio, vt ecce, Pecora paſcendi cauſa parata vt ex eis fructus capiatur, inſtructo continentur, non inſtrumento. Ad hæc ſciendum eſt, ſpecies illatas à prouincialibus vel ad arcam B præf. prætorio tranſmitti, vel conſumi in prouincia ipſa, & tranſmitti ſumptibus prouincialium, quæ ἐγχωρικὰ & παραπομπικὰ vocat, vt *l. vlt. C. de diſcuſ.* & pro eis quæ conſumuntur in prouincia ipſa, cum non tranſmittantur, nec abſurde παραπομπικὰ exigi. Deinde conſtituitur ne exactores vel canonicarij miſſi in prouincias, aliter admittantur quam ſi mandatum & delegationem ſuam præſidi inſinuauerint, quod confirmat *l. vlt. C. de excuſ. & exact.* Et adiicit Iuſtinianus idem ſeruari oportere in priuatis exactionibus, vt ſcilicet procurator creatus exigendi debitoris cauſa non aliter admittatur quam ſi iudici mandatum inſinuauerit: quæ fuit ſententia Placentini: de qua Accurſius diſputat in *l. non ſolum §. 1. D. de pro ur.* niſi contentus C ſit reus cautione de rato, vel niſi ſit procurator ex eis perſonis quæ etiam ſine mandato alieno nomine experiri poſſunt: quod veriſſimum eſſe arbitror, & male Accurſius hunc locum coanguſtat ad executorem rei iudicatæ: & pro Placentino fortiſſimum argumentum ducitur ex *l. exigendi, C. de procur.* Additur in hac Nou. ne exactor publicorum tributorum priuatis exactionibus occupetur: id eſt, ne ſuſcipiat procurationem alienæ litis, & ne debitorem debitoris publici aliter conuenire poſſit, quam ſi debitor publicus ſoluendo non ſit, *l. 3. & 4. C. quan. fiſ. vel pr. l. 3. §. multa, D. de iu. fiſ.* Exigit debitorem debitoris fiſcalis iure tacitæ hypothecæ. Excutit prius debitorem principalem, quia fiſcus electionem non habet, *l. 1. C. de conuſ. deb. l. Moſchis, D. de iu. fiſ.* Sequitur ius aſyli non dari cenſualibus D vel tabulariis aduerſus eos qui de illorum fraude & malitia queruntur in exactione tributorum: ſicut viciſſim & tributorũ debitoribus dictum eſt ius aſyli non dari, *Nou. 17.* Prohibentur clarigationes, vt *l. 4. C. de exec. & exa. l. 16. C. de om. agro deſ. Nou. 52.* & ſpecialiter ne dominus pro colono vel adſcriptitio ſuo conueniatur, vt *l. 4. C. de agr. cenſ. & col.* Prohibentur iniquæ menſuræ & pondera: qua de re eſt *l. 9. & l. vlt. C. de defenſ. ciuit.* In *l. 9.* publice deponi iubentur: hac *Nou.* in æde ſacra. Specierum menſuras & pondera tradi à præf. prætorio, auri, argenti, æris, à Comite largitionũ. ex quo coniicere poſſis quid arcæ præfectorum, quid ærario inferri conſueuerit. Id quoque colligendum ex E hac Nouella, exactores publicorum tributorum etiam tractaſſe pecunias ciuiles, deputatas ſcilicet annonis ciuilibus vel operibus publicis, vel ſalariis profeſſorum aut medicorum. uam & principes eas ſibi quodam modo vindicabant, *l. 2. C. de pet. bon. ſub.* ſed non boni. Collectas autem pecunias iubentur ſtatim curatoribus Reip. præſtare ſine vlla deminutione vel ſportularum vel deſcriptionum ſpecie, vt *l. vlt. C. pub. læt.* Curatores Reipub. (qui & patres ciuitatum appellantur) & curatores operum, vel curatores emendi frumenti, quos σιτῶνας appellant, creari decreto Epiſcopi & primorum ciuitatis, id eſt locupletiorum, vt *l. vlt. C. vt nem. lic. in coempt. ſp.* Et ſane tota hæc Nou. eſt veluti ſumma breuis & retractatio Conſtitutionum

A Codicis de iure fiſc. & populi, ſicut *Nou. 123. de epiſcopis & clericis*, *Nou. 22. de nuptiis ac repudiis.* Denique hæ tres Nouellæ, veluti libelli tres. Hi porro adminiſtratores rerum ad ciuitates pertinentium rationem reddere debent epiſcopo & quinque primis ciuitatum, nec poteſt mitti diſcuſſor alius rationum (quem logothetam proprie Iulianus vocat) à præf. prætorio vel comite largitionum aut priuatarum vel præſide: hoc enim ſibi reſeruat princeps. quod etiam eſt ex *l. vlt. C. de diſcuſ.* Et nominatim diſcuſſio harum rationum interdicitur ſcriniariis operum, qui ſcilicet erant ſub præfecto prætorio, *l. vlt. C. de num. act. & chart.* Cætera quæ continentur hac Nou. ſunt de præſidibus prouinciarum. Et hoc in primis, ne idem B ſit in prouincia & præſes & vicarius præf. prætorio vel magiſtri militum. Alij ſunt vicarij præf. prætorio, alij magiſtrorum militum, *Nou. 26.* Idem & de exactore publicorum tributorum cauetur, & generaliter ne vicarius præfecto prætorio vllus conſtituatur, niſi ex adnotatione principis expeditionis tempore ob negotium copiarum, quod reperitur *Nou. 134.* excepta Oſroëna prouincia in Meſopotamia. Idemque præſidibus iniungitur ne vllos ſibi vicarios conſtituant, vt Nou. 8. in qua etiam quod in hac de non mittendis latrunculatoribus, & de 50. diebus. expoſuimus. Quod vero præterea, ne præſides angariis aliiſve muneribus prouinciam onerent, idem eſt *Nou. 17. 134.*

C

NOVELLA CXXIX.

De Samaritis.

LEx *penult. C. de heret.* Samaritas ait non abſimiles eſſe Montaniſtis. In *Nou. 144.* eis exprobrantur ſabbata: manarunt enim ex Iudæis. Fecerat eos Iuſtinianus inteſtabiles, & iura legitimarum hereditatum & rerum ſuarum adminiſtrationem, quaſi dementibus ademerat. Hac Nouella reſtituit adminiſtratio- D nem rerum & teſtamenti factionem & hereditates legitimas, ita tamen vt ſi Samaritano inteſtato plures ſint agnati eiuſdem gradus ex quibus alij ſint Chriſtiani, alij Samaritæ, Chriſtiani Samaritas prorſus excludant, reſipiſcentibus portionem ſuam reddant, detractis fructibus medij temporis, vt *Nou. 115.* Teſtamento autem ſi plures ſibi Samarita heredes ſcripſerit, alios Chriſtianos, alios Samaritas, vt Samaritæ ſextantis tantum capacitatem habeant; reliquum Chriſtianis accreſcat: niſi quis forte (inquit) Chriſtianis ex eis bonis (quæ ſcilicet relicta ſunt Samaritis) legata relinquat, quod ita declaro: Samarita duos filios habet, vnum Samaritam, alterum Chriſtianum: vtrumque heredem ſcribit ex æquis partibus. Non ſtabitur E iudicio defuncti (neque enim ſinguli ſemiſſem ferent) ſed Chriſtianus dextantem habebit, Samarita ſextantem. At finge, à Samarita, quem heredem inſtituit ex ſemiſſe, pater Chriſtianis legauit quantum efficit bes portionis ei adſcriptæ, id eſt, ad finem vnciarum quatuor. Hoc caſu Samarita ſolidum ſemiſſem capiet, quod congruit cum iudicio prudentum, qui incapacem oneratum legatis capacibus præſtandia non repellunt, *l. cum ei qui, D. de leg. 2. l. cogi, §. hi qui ſolidum, D. ad Treb. l. ſi fides mea, D. de leg. 3.* loquuntur omnes de incapaci pro parte. nam is qui in totum incapax eſt propter legatarij aut fideicommiſſarii perſonam, non admittitur. Ille facilius ſolidum capit, quia non eſt omnino incapax. Ac-

eursio tamen idem & in eo qui nihil capere potest, esse statuendum videtur. Mouetur l. 1. §. *sed si legatum*, *C. si quis aliq. test. prok. l. legatarius, D. de excus.* quæ de indigno sunt, non de incapaci. Indignus legatum capit propter fideicommissarium. Hereditatem indigno eripit fiscus cum onere fideicommissi, fiscus lucratur quadrantem. Legatum non eripit, quia nihil lucraretur. id enim restitueret fideicommissario statim. Legatum autem in totum incapaci relictum, pro non scripto est, & apud heredem remanet sine onere fideicommissi, quia & fideicommissum pro non scripto est, idemque in hereditate iuris est relicta incapaci. Transit enim in heredem legitimum sine onere. Hanc autem Nouellam postea Iustinus successor Iustiniani abrogauit *Nou.* 144. Fisco vocato, exceptis tantum agricolis Samaritis, quibus beneficium huius Nouellæ conseruauit, ne cultura agrorum cessaret: quin & in successione eorum deficientibus cognatis, fisco dominum præferri voluit, qui & pro eis solet fisco tributa soluere, *l.* 4. *Cod. de agr. cens. & col.* Præterea Iustinus interdicit Samaritis militia omni & curatione publica, vt generaliter omnibus hæreticis, *Nou.* 109. & aduocatione & adsessura & rhetorices professione ac institutione adolescentum: & pœnam grauissimam irrogat Samaritis, qui post sacram lotionem redeunt in pristinum errorem: & inde quidem generaliter pupillorum & eorum qui non ita dudum facti sunt puberes, baptisma probat, etiamsi nulla præcedat catechesis, cuius nimirum capaces non sunt. Maiores natu non admittit ad sanctum baptisma, nisi biennio auditores siue catechumeni fuerint: & in extremo decernit vt seruus Christianus Samaritæ venditus, continuo liber fiat: quod & de vendito Iudæis primus Constantinus constituit, auctore Eusebio. Constantius fisco vindicari voluit, auctore Hermia & Cedrino, & extat vtriusque lex in Codice Theodosiano. In Iustiniano Codice, si fuerit circumcisus, & rem gestam detulerit, hoc solo casu pro præmio delationis libertatem consequitur tit. *Ne Christ. man. hær. vel Iud. vel pag. &c.* in quo desideratur constitutio Græca, quæ idem constituerat de Christiano mancipio vendito hæreticis aut paganis. Legendus Gregorius Epist. 3. cap. 21.

NOVELLA CXXX.

De transitu militum.

INitio constituitur vt expeditionis tempore delegatores sint certi qui prouideant annonæ militari. Delegatores vocat, quos Harmenopulus legatarios. Epit. 6. tit. 54. ex eparchicωn libris, dum ad eorum eorum pertinere dicit, vt eos qui in annonæ penuria inuectas species supprimunt & flagellant, præfectis prætorio deferant, sicut ex libris βασιλικῶν idem ad finem 4. Epit. chartulariis & tribunis siue prioribus numeri, quos solos nominauerat *Nou.* 117. adiungit legatarios, id est delegatores. hi sunt qui prouident copiis militaribus, Optiones qui erogant, *l.* 9. *C. de exact. trib. l.* 3. *C. de ap. pub.* & in Basilicis ad *l.* 1. *D. de mun. hon.* Optio militum pro diuisione annonæ. His hæc *Nou.* pro salario dat 15. partem copiarum, sicut & aliarum rerum susceptoribus certa pars datur, *l.* 9. *C. de suscept.* & adiicit eos collatoribus annonæ militaris recauta facere. i. Apochas. Augustinus de cura pro mortuis: *Vbi esset recautum quo illa cautio vacuata fuerat.* Sudas, Recautum, species apochæ. Et sic dicemus Recauere pro cautionem soluere, vt Repignerare, pignus dissoluere. Cautio est obligatio: Recautio, obligationis dissolutio, quæ vt dixi *Nou.* 72. veteri interpreti est De suscepta, id est Securitas de suscepta pecunia, vt optinor, ex *l.* 4. *C. de col. fun. pat. lib.* 11. Et quod ex recautis apparuerit possessores contulisse, id eis reputatur in tributa quæ debent vel debituri sunt: vel redditur ex communi canone totius prouinciæ, vel ex arca præfecto prætorio cuiusque diœceseωs. Et si forte optiones vel duces recauta non fecerint, tum apud episcopum & præsidem siue defensorem ciuitatis satis erit inter acta deponere possessores quantum in alimoniam exercitus impenderint: & actorum non minor erit fides quam recautorum. Nihil vero præterea milites aut fœderati à possessoribus exigere possunt vel cœnaticorum vel lotroituum nomine, vel quo alio titulo commenticio, *l.* 5. *C. de erog. milit. an.* nihil nomine ἐνδημητικῶν, vt *Nou.* 114. *l. vlt. C. de metatis*, nihil etiam adærationis nomine, id est pretia pro annonis, *l.* 7. *C. de erog. mil. an.* quam adærationem hæc *Nou.* ἐπιτρύγησιν vocat, vt *Nou.* 43. Adærationem debuit vertere, non Concussionem exactæ pecuniæ. De metatis. i. hospitiis præbendis militibus, hoc etiam cauetur hac Nouella, vt principales partes ædium domini siue inquilinis reseruentur, vt *l.* 2. *C. de metat.* Et aduersus violatores huius constitutionis pœnas inducit non tantum delegatoribus, sed etiam militibus & metatoribus & præfectis, tribunis, comitibus, siue alio quo nomine vocentur duces exercitus. Coërcentur etiam præsides prouinciarum, qui cum ducibus paciscuntur, & agunt vt itinere deuio per diuersas ciuitates exercitus euagetur. De fructibus conferendis ob transitum exercitus, est *l.* 27. *D. de vsufr.*

NOVELLA CXXXI.

De ecclesiasticis canonibus, & fideicommissis, & orphanotrophis.

HAc Nouella confirmantur canones sacri. i. quatuor synodi œcumenicæ & prærogatiuæ, priuilegia, salaria ecclesiis concessa, vt *l.* 1 *C. de sacros. eccl.* Confirmatur immunitas sordidorum & extraordinariorum munerum, inter quę non numerantur instructiones reparationesque pontium vel itinerum, *l. pen. C. de prim. dom. Aug. l.* 5. & 7. *C. de sacr. eccl.* Confirmatur immunitas lucratiuorum descriptionis: quoties scilicet lucratiuo titulo curialium bona ecclesiis obueniunt, *l pen. C. eod.* Subiicitur & aliquid de præscriptione 40. annorum, qua sola tolluntur ecclesiasticę actiones, vt *Nou.* 111. & de iis quę legati vel institutionis titulo Deo aut diuis relinquuntur, ex *l.* 25. *C. eodem*, Ἐπειδὴ ἐν πολλοῖς, &c. & alia quędam quę exposuimus *Nou.* 5. 57 58. Id valde placet, vt si quid testator iusserit fieri in rem piam, non adscripto loco, in ea ciuitate fiat in qua testator domicilium habuit. congruit enim cum *l. qua conditio*, §. *vlt. D. de cond. & dem. l. si quis ad declinandam*, *C. de episc. & cler.* Et vt eligat ministrum siue dispensatorem quem voluerit: quod & sæpe fit exequendi testamenti causa, *lege* 17. *D. de leg.* 2. *lege Diuus*, *D. si cui plus quam per leg. Falcid. Nou. Martiani de test. cl. Nou. Leonis* 68. & huic dispensatori præstatur cautio legatorum, *l. quidam*, §. *pen. D. de leg.* 1. imo & legatorũ petitio

datur, *l. nulli, C. de ep. & cl. l. alio herede, D. de alim. leg. l. quidam §. pen. l. si à pluribus, D. de leg. 1.* Id etiam notandum coërceri contumaciam heredum qui piæ voluntati non obtemperant: & piorum legatorum vsuras fructúsque deberi ex tempore mortis: si in eis præstandis heres sex menses moratus sit ab insinuatione testamenti, & Falcidiam eum amittere. Pœna hæc est contumaciæ & frustrationis: alioquin non frustrator heres etiam ex legatis piis deducet Falcidiam. & ita Balsamo interpretatur rectissimè *l. 1. ad ea, D. ad leg. Falcid.* Id etiam valde notandum, ea quæ episcopi vel orphanotrophi & similes locorum piorum administratores post creationem acquisierint, non posse in extraneum vel cognatum vllo modo transferri, sed in dominio ecclesiæ permanere, quasi præsumantur parta ex rebus ecclesiæ, aut data siue relicta pietatis & religionis contemplatione potius quàm personæ, nisi si qua constet eis obuenisse cognationis iure ab intestato vsque ad quartũ gradũ. Ex *l. 41. C. de ep. & cl.* à parentibus tantùm aut fratribus aut patruis hæc sola videtur necessitudo & coniunctio personarum detulisse, cætera quæ ab vlterioribus cognatis vel extraneis obueniunt, religio & pietas. Et de hac quidem constitutione sic Cedrenus scribit in Iustiniano, *Τούτῳ δὲ δίδωσι περὶ τῶν ἐπισκόπων καὶ οἰκονόμων καὶ ὀρφανοτρόφων καὶ ξενοδόχων, ἵνα μὴ κληρονομῶσιν εἰ μὴ ἃ πρὸ τῆς χειροτονίας εἶχον ἐν τῇ ἰδίᾳ ὑποστάσει εἰς ταῦτα ἵνα δεσπόζωσι. ἀφ' ἧς δὲ ἡμέρας χειροτονηθῶσι, μὴ ἔχειν ἄδειαν εἰς ἃ κερδήσωσιν διατίθεσθαι, ἀλλὰ τὰ αὐτῶν πάντα τὸν θεῖον οἶκον κληρονομεῖν.* Neque tamen huic præsumptioni locus est in clericis, sed obseruatur *l. sacrosanctæ, C. episc. & cler.* Est igitur in episcopis tantùm ei derogatum, quia soli episcopi soluuntur hodie potestate patria, & acquisita in episcopatu in alium transferre non possunt. Alio capite Iustinianus confirmat *l. si quis orthodoxe, C. de hæret.* quod tamen illa fisco, Iustinianus addicit ecclesiæ: sed hoc est indifferens, vt diximus *Nou. 52.* Et plerumque nouæ constitutiones ecclesiæ dant, quod veteres fisco: vt moriente episcopo vel clerico sine successore ab intestato, ecclesia succedit, non fiscus, *l. si quis presb. C. de episc. & cler.* *Nou. 131.* delinquente episcopo, æquè bona eius ecclesiæ vindicantur, non fisco ex hac Nouella. Vltimo capite confirmat *l. orphanotrophos, C. de episc. & cler.* quod male Accursius existimat abrogari *Nou. 123.* Nam de orphanotrophis loquitur tantùm, qui sunt tutorum vel curatorum vice, & in iudiciis non satisdant de rato vel de iudicato, sicut nec tutores aut curatores, *l. vlt. § defensionem, C. de adm. tut. l. 1. §. suffici, D. eod.* quia dominorum loco sunt, & tamen tutelaribus vel curatoriis rationibus obnoxij orphanotrophi non sunt, quia sunt patrum loco, *l. vlt. §. sin autem non habeat, C. de bon. quæ lib. acq.* Orphanotrophi ergo orphanis tutelæ vel negotiorum gestorum actione non tenentur. Episcopo non negatur quin administrationis suę rationem reddere debeant.

NOVELLA CXXXII.

De hæreticis.

HÆc Nouella condemnat conuenticula hæreticorum, vt *Nou. 37.* Collectas vocat interpretes vetus, quod commune est nomen etiam precum quæ in conuentibus illis habentur, vt concionis commune conuentus & orationis in conuentu habitæ.

NOVELLA CXXXIII.

De vita Monachorum.

DE monachis diximus satis *Nou. 5.* & aliis plerisque locis suprà.

NOVELLA CXXXIV.

De præsidibus, de adulteriis & pœnis.

VAria sunt capita huius Nouellæ. Priora de magistratibus siue præsidibus: & quæ primum in ea de vicariis & latrunculatoribus, & de non onerandā prouincia. & de exactione tributorum, tractauimus iam satis supérque suprà *Nou. 17. 128. 130.* Vnus inter ea locus est, quo largitiones interpretatur ὑπεροχάς, id est, Magnificentias, nisi legendum est παροχάς. Aliud, quo sordes præsidum coërcentur, qui ex qualibet re quæstum faciunt, siue quis testamentum suum siue donationem propter nuptias insinuare velit. quæ ex parte viri indiget insinuatione, *N. 117.* itémque si quis velit inuentarium bonorum aut testationem aliquam facere, vel apud acta aliquid deponere, vel iusta defuncto facere: quæ ne pretio nundinentur præsides, hæc Nouella sancit. Aliud caput est de appellationibus recipiendis, vt omnes iudices eas recipiant, & sine dilatione edant acta litigatoribus. Atqui *Nou. 129.* edendis actis dat xxx. dies? Respondeo, Hæc verba, *Sine dilatione*, sic esse accipienda, sine dilatione frustratoria, vt *l. 1. C. de relat. l. eos, § vlt. C. de appel.* Adiicitur interposita appellatione nihil nouandum, id est, Suspendendam executionem sententiæ, suspendendam translationem possessionis. Idem seruatur postulata restitutione in integrum, *l. 1 C. in integ. rest. post. ne quid. no. fiat*, non etiam postulata retractatione. Alio capite cauetur ne ex causa criminali alius pro alio teneatur, licet sit conciuis aut contribulis: nec mirum, cùm & idem sit in causa ciuili *Nou. 52. 128.* Propinquos etiam reorum aut notos aut familiares non teneri proditum est, *l. sancimus, C. de pœnis.* Bonorum Imperatorum constitutiones hæ sunt. nam sub malis ne propinqui quidem aut familiares reorum, satis tuti fuerunt. Absentem autem reum vocari edictis, pota per triduum, *l. inter, D. de pub. iud.* quemadmodum vocari etiam per triduum solet is cui denuntiatur testimonium ex xij. Tab. Quin & præses ad præsidem alterius prouinciæ in quam reus transfugit, publicam epistolam scribit, vt reum remittat, cui omnimodo parendum est: & fit etiam publicę epistolę mentio *Nou. 80.* Post hæc constituitur vt præsides iussiones principis vel præcepta maiorum iudicum missa ad decessores suos nondum impleta, impleant ipsi perinde atque si ad se missa essent: quia etsi mutetur præses, idem iudicium idémque tribunal manet, *l. proponebatur, D. de iudic.* eadémque ratione præcepta maiorum iudicum, veluti præf. præt. non ideo minus sequenda esse quòd postea abierint præfectura, quia mutatur tantùm præfectus, eadem præfectura manet. Et quod traditur in *l. vlt. D. pœnis*, speciale est ex constitutione Antonini, vt præses sua arte non possit cuiquam interdicere vltra administrationis suæ tempus. Quæ enim pertinent ad merum imperium, nisi sigillatim omnia lege dentur, magistratus non habet omnia: vt præsidi ius est deportandi in perpetuum, interdicendi foro, aduocationi-

bus, negatione, negotiis publicis in perpetuum: ius A confiscandi non est, ius victu interdicendi non est, ius item fabro arte sua interdicendi non est vltra tempus administrationis suę. Nam dum arte interdicit, victu quodammodo interdicit. Non obstat etiam quod dicitur mandata iurisdictione, re integra finito magistratu, finiri mandatum, *l. 6. D. de iurisd.* nam hoc ideo, quia is cui iurisdictio mandata est, propriè iurisdictionem non habet nisi quatenus fungitur vice mandantis, cuius potestate finita, necessariò finitur & sua: quod non similiter dixerim in iudice dato. Nam hic solet etiam in tempus successorum eius qui dedit durare, licet (quantum opinor) eum litigatores nondum adierint, *l. venditor, in fi. D. de iudic.* quia non ex iussu B solo, sed proprio iure posteaquam datus est, cognitionem habet, & ita mandata actione ex causa venditionis, quo casu & proprio iure mandatarius actionem habet, mandatum morte mandatoris non soluitur, *l. 1. C. de obl. & act.* Sequitur aliud caput de liberis debitorum, ne ob æs alienum patris, à creditoribus detineantur, & seruire cogantur. Qua de re Ambrosius lib. de Tobia, *Vidi*, inquit, *miserabile spectaculum, liberos pro paterno debito in auctionem deduci, &c* quod iisdem verbis Basilius in Psalm. 14. εἶδον ἐγὼ ἐλεεινὸν θέαμα, παῖδας ἐλευθέρους ὑπὲρ χρεῶν πατρῴων ἑλκομένους εἰς τὸ πωλητήριον. Et in illo loco Ambrosij igitur in actionem, id est, in auctionem. Idque generaliter prohibetur, *l. ob æs, C. de obl. & act.* ne liberi homines ob æs C alienum creditoribus seruire compellantur, & *hac Nou.* pœna legis Iuliæ de vi priuata creditoribus indicitur. Aliud caput pertinet ad S. C. Velleianum, quo ostenditur mulierē quæ pro marito intercesserit etiamsi eam intercessionem sæpius confirmarit, ipso iure non teneri: si pro alio intercesserit, & post biennium intercessionem confirmauerit, omni modo teneri, *l. 22. C. ad Vell.* Quo facilius intercedit mulier pro marito quàm pro alio, eo magis subuenitur ei: quod & suprà iam attigimus *Nou. 61.* Aliud caput est etiam de mulieribus, ne ex debiti causa carcerem patiantur, vel custodiæve tradantur. Mares carcerem patiuntur, *l. 1. C. qui bon. ced. pos.* Quin & inuitæ mulieres ab apparitore domo abstrahi & in publicum educi non possunt, D *l. 1. C. de off. om. iud.* In causa criminali fideiussoribus committuntur vel iuratoriæ cautioni, vel si graue crimen intentetur, custodiæ mulierum. His addit de pœna adulterij se confirmare capitalem pœnam introductam à Constantino, & Constantino tribuit quod erat Constantij & Constantis. *l. 4. C. Th. quor. ap. non rec.* Olim non fuit capitalis. Præter capitis pœnam, vir qui adulterium commisit, si vxorem habuerit, amittit dotem & donationem propter nuptias, vel quartam debitam indotatis vxoribus: cætera bona liberis & parentibus eius seruantur vsque ad tertium gradum, post tertium gradum fisco vindicantur. Mitius punitur mulier, quasi infirmior, quæ adulterium commisit: quanquam inter se coniuges exæquentur in pœnis ob causam iniusti repudij, *Nou. 117.* Coërcentur & hac No- E uella grauissimè adulter & adultera, si fortè gratia iudicis vel qua alia ratione euaserint pœnam capitalem, & postea nuptias inter se contraxerint. Hoc enim est palàm fateri adulterium, & lege Iulia etiam comprehensum fuit, *l. miles, §. licet, D. de adulter. l. commissum. C. eod.* Martialis,

Mœchus erat, poteras tamen hoc tu Paula negare:
Ecce vir est, nunquid Paula negare potes? Et alio loco,
Quod nubis Proculina concubino,
Et mœchum modò, nunc facis maritum,
Ne lex Iulia te notare possit,
Non nubis Proculina, sed fateris.

Postremo generaliter de pœnis constituit, non posse vllum ita damnari, vt vtraque manus vel vterque pes abscindatur, vel soluantur artus. Fugitiuo vnus pes amputatur, *l. 3. C. de seru. fug.* Falsario manus vna, *Nou. 17. 42.* non vtraque. Furi vetat amputari manum vel pedem, aut vitam adimi: Furi, non latroni: nam latroni vita adimitur. Reorum bona (nisi rei sint perduellionis) confiscari vetat, si superstint liberi vel parent. vsque ad tertium gradum. Quo capite non continetur casus *Nou. 12.* de incestis nuptiis, nec *Nou. 117.* de his qui post solutum matrimonium voto castitatis castitatem violant, quibus bonorum publicatio irrogatur. Scripta autē fuit hæc constitutio ad Petrum PP. & rescripta ad Monachium P.V. Et habet hanc B subscriptionem. *Dat. Kal. Mai. CP. Imp. DN. Iust. PP. Aug. an. XXX. post consulatum Basilij V. C. an. XV.*

NOVELLA CXXXV.

Ne quis cogatur cedere bonis.

Beneficium cessionis bonorum introduxit lex Iulia. Beneficium est, quia etiamsi qui cedunt bonis, bonorum venditionem patiantur, *l. debitores, C. ex quib. inf. irrog. l. 3. & 5. D. de cess. bon. l. 2. & 4. C. qui bon. ced. pos.* tamen infames ex ea causa non fiunt: quia C non inuitis illis venditio fit. Non tamen caret hæc res suggillatione aliqua, *Nou. 4.* propter ea quod decoquunt creditoribus, cuius generis homines Adrianus in amphitheatro catamidiari iubebat, vt plerisque locis hodie fit in foro: & Bœotiis fuisse eandem legem Nicolaus apud Stobæum auctor est c. 41. Lex Roscia cùm cauisset vt equites in XIV. ordinibus sederent, exceperat decoctores. Et hanc omnem contumeliam pati cedendo bonis decoctores cogebantur metu carceris & vinculorum & verberum: quæ supplicia proposita erant iis qui creditoribus suis satis non fecerant, *l. 1. & vlt. C. qui bon. ced. pos. l. 1. C. Th. eod. tit.* Verùm eos qui non suo, sed fortunę vitio decoxerunt, hac No- D uella Iustinianus liberat tam suppliciis quàm cessionis necessitate, dummodo iurent se pares non esse soluendo, id est, si eiurent bonam copiam. Quod congruit antiquo iuri: Cum enim ex XII. Tab. olim debitores creditoribus necterentur & addicerentur, id antiqua lege sublatum fuit, relata à M. Varrone, & liberati sunt qui bonam copiam eiurassent, ne essent nexi, sicut hac Nou. qui eiurant bonam copiam, id est, se non esse soluendo, liberantur carcere cruciatùque omni corporis, imò & cessionis ignominia. Sed creditoribus pro extremo subsidio datur ius quantum potuerint bonorum debitoris conquirendi & vindicandi, & conueniendi etiam debitores debitoris.

NOVELLA CXXXVI.

De argentariorum contractibus.

Argentariorum officium omne quod alibi expo- E sui, hic exponam incuriosius. Id enim notare satis habeo, eorum officium publicam causam habere, *l. argentarius, D. de eden.* & necessarium vsum argent. *l. quod priuilegium, D. depos.* quod singulorum rationes conficiant, *l. prætor, D. de eden.* & pro aliis vulgò intercedant, vt *edict. 9. & l. pen. C. de const. pec.* Intercedunt suo quodam modo, recipiendo, ceteri consti-

tuendo: & maior vis recepti quàm constituti. Nam ex recepto, est ciuilis actio, ex constituto, prætoria: & vtilior prætoria ciuilis, *l. si creditor*, *D. de leg. 1.* Item ceteri qui intercesserunt pro aliis non conueniuntur inexcusso reo. argentarij (si hoc malit creditor) priores conueniuntur, *Nou.* 4. Idem vicissim non dabatur argentariis, vt ipsi (si vellent) prius conuenirent accessiones quam reum principalem: quod erat inæquabile, atque adeò contra ius. Par enim species est iuris certa consuetudine recepti: & (vt ait Paulus *l. 2. D. mand.*) iniquum est non esse mihi cum illo actionem si nolit, illi verò, si velit, mecum esse. Qua de causa Iustinianus hac Nouella id ita moderatur, vt ex pacto argentariis quoque, si veliut, liceat prius accessionem quàm reum principalem conuenire. Pactionem hanc non esse contra ius publicum, siue contra *Nou.* 4. Ea enim constitutio accessionum fauore promulgata est. Licet autem suo fauore suóque iure cuilibet non vti. Et vt publicam ea constitutio vtilitatem omnino respiceret, tamen probatur nunc pactio contraria, vt hodie comprobata est pactio contra legem Palcidiam, & pactio ne liceat prouocare vel obseruare tempora fatalia. Et hodie illa pactio recepta etiam est in omnibus creditoribus, & appellatur vulgò, Renuntiatio beneficij excussionis. Secundum caput huius Nouellæ pertinet ad *l. vlt. C. de pig.* ex qua lege si argentarij rogauerint aliquam mutuam pecuniam, & post eum contractum militiam aliquam ex genere earum, quæ vendi possunt, sibi vel liberis vel cognatis suis comparauerunt, ea militia creditori hypothecæ iure obligata est, quia præsumitur comparata ex pecunia credita. Et idem vicissim *hac Nou.* datur argentariis, vt si pecuniam alicui crediderint, & is postea sibi vel liberis suis vel cognatis militiam comparauerit, sit ea militia argentariis pignori obligata. Nihil de cognatis dicit hæc Nouella, sed Iulianus perite adiecit cognatos ex *d. l. vlt.* Eadem præsumptio non est si post mutui dationem extraneus debitor emerit militiam. Nec enim videtur eam emisse ex pecunia credita, nisi creditor probet emptam sua pecunia, id est, ea quam credidit. Priore casu creditor hoc probare non cogitur, quia præsumptio legis ab eo facit, sed is qui militiam habet, probare debet militiam non esse comparatam ex pecunia credita. Dixi militiam hypothecę obligatam esse. Quæres, sitne obligata tacito iure, an ex conuentione. Dicam, Ex conuentione vsitata argentariorum & negotiatorum, qua empta ex pecunia credita, pignori fore recipiunt, *l. qui Romæ §. Callimachus, D. de verb. oblig. l. cum tabernam, D. de pign.* Et hoc est quod ait *d. l. vlt.* Super hypothecis quas dare solent: alioquin res, ex pecunia credita comparata, creditori non est tacito iure obligata, & speciales vel generalis conuentio exigitur, *l. licet, C. qui pot. in pig. hab. l. 17. C. de pign. l. procuratoris §. plane, D. de trit. act.* Idémque tertio capite comprobatur, cuius sententia hæc est, Argentarium cuius pecunia res comparata est, si specialis vel generalis conuentio hypothecæ interuenit, in ea re præferri omnibus creditoribus, etiam antiquioribus. quod & in alio quolibet locum habet, *d. l. licet, Nou. 97.* Sed probare debere argentarium, eam rem pecunia sua cōparatam, nec locum esse præsumptioni, vt in militia. Hoc tamen argentarij præcipuum habēt, vt si (quod plerumque fit) egentibus nō pecuniam numeratam dederint, sed monilia vel ornamenta quædam pretiosa crediti vel venditionis nomine fide habita de pretio, nec eis satisfiat, ius habeant vindicandorum monilium, licet de hypotheca nihil conuenerit: quod non ita fiat in cæteris creditoribus. nam hoc tantùm proditum est: venditorem retentionem habere quasi pignoris *l. Iulianus § offerri, D. de act.* A *empt. l. hereditatis, D. her. vend. l. quòd si nolit §. idem Marcellus, D. de ædil. edic.* non vindicationem. Sed & tacitam hypothecam argentarij habent in bonis debitoris, etiamsi non ex hac Nouella, ex edicto septimo. At in rebus sua pecunia comparatis, si forte ad illos res peruenerint quàm ad debitorem, non habent hypothecam, nisi ita conuenerit. Hoc etiam habent præcipuum argentarij, vt liceat eis stipulari besses vsuras, *l. eos, C. de vsuris.* Et ex hac Nouella vt debeantur eis besses, etiamsi earū modus dictus non sit, quod in aliis locum non habet, *l. quod in stipulatione, D. de vsuris.* Et vt sine stipulatione debeantur ex præscriptione & conuentione sola, quod etiam in aliis non procedit. Neque hoc nouum est, cum & ex pacto stricto iudicio B debeantur vsurę pecuniæ traiectitiæ & pecuniæ ciuilis, & earum rerum quę mensura constant: imò & interdum sine pacto *αὐτομάτως* vt *l. 3. §. tonnunquam, D. de vsur. l. vl. §. præterea, C. de iure dotium.* & in actione ex testamento: quamuis & hæc sit stricta. Postremò datur hoc priuilegium argentariis, vt eis agentibus debitores qui quid se debere cauerunt vel publico instrumento vel chirographo vel subscriptione propria, non possint opponere exceptionem non numeratæ pecuniæ: idémque verum est, etiamsi cautione ab alio scripta expressis causis debiti, veluti ex causa mutui tot, ex causa transactionis tot. (perperam Haloander acceptilationis) in subscriptione non sint repetitæ causæ, C id est, si nuda subscriptio fuerit: quo tamen casu dat Iustinianus debitori facultatem actori deferendi iurisiurandi intra biennium contra *l. in contractibus §. illo videlicet, C. de non num. pec.* quæ quibus casibus cessat exceptio non numeratæ pecuniæ, etiam cessare vult dilationem iurisiurandi.

NOVELLA CXXXVII.

De Episcopis & Clericis.

Repetuntur quædā ex iis quæ dicta sunt *Nou. 6. & 123.* de creatione Episcoporum & clericorum: D & vtitur in eam rem auctoritate Gregorij Nazianzeni in magno apologetico de fuga sua in Pontum, & in oratione funebri Athanasij Alexandriæ episcopi, & Basilij can. 12. ad Amphilochium, & Nicenæ Synodi c. 3. qui est de extraneis mulieribus, de quibus & *Nou. 123. & l. eum qui probabilem, C. de episc. & cler.* Repetitur etiam ex *Nou.* 113. de synodis quotannis habendis finitimorum episcoporum in prouinciis singulis, disciplinæ ecclesiasticæ tuendæ & corrigēdæ causa, quod est ex Apostolorum c. 37. & Antiochenæ c. 20. & huius rei curam iniungit præsidibus prouinciarum.

NOVELLA CXXXVIII.

E

Ne vsuræ excedant duplum.

Vsuræ solutæ per partes supra duplum non debentur. hoc exposui *Nou.* 121. interpretatio principis vim legis obtinet, *l. ex facto, D. de vulg. subst.* Hanc edidit Anton. Augustinus, sed corruptam. nam vno loco legendum est, *Alij adhuc minus consecuti sunt hi quidem qui in duplum ex vsurarum quantitate, &c.* & in fine, *quæ ciuitates mutuantur.*

A

NOVELLA CXXXIX.

Indulgentia incestarum nuptiarum.

POena incestarum nuptiarum definitur *Nou.* 12. cuius gratiam facit *hac Nou.* habitantibus in Tyro & Sundyos pago. Quod quidam hic habent de appellationibus, vt omnes iudices appellationes recipiant, & acta edant litigatoribus, & vt pendente appellatione nihil nouetur, sumptum est ex *Nou.* 134. & hoc loco locatum male.

NOVELLA CXL.

Vt consensu soluatur matrimonium.

HÆc Nouella est Iustini, non Iustiniani. Iustinianus enim noluit nudo vtriusque consensu matrimonia dissolui, *Nou.* 117. Iustinus permittit bona gratia vt dissoluantur etiamsi nulla subsit causa. Communis consensus, est bona gratia. Dicuntur tamen & iusta ex causa dissolui bona gratia, vt dixi in *Nou.* 22. eadem forma qua Titinnius, Quanta stultitia cupidinis, petunt consilium bona gratia vt paruifaciatur.

NOVELLA CXLI.

De stupro.

STuprum vocat ἀνδρομανίαν, quæ coërcetur etiam *Nou.* 77.

NOVELLA CXLII.

De iis qui eunuchos faciunt.

COnstituitur in eos pœna qui eunuchos faciunt, quam corrigit Leo *Nou.* 60. Castrati serui, liberi fiunt ex hac Nouella, qui ex *l.* 1. *C. de eunuch.* publici fiebant, videlicet si suos quis castrasset: nam si alienos, dominis redduntur, & est in eum qui castrauit actio in quadruplum, ex edicto ædilium, *l. seruus seruum* §. *& si puerum. D. ad leg. Aq.* Vetus autem hæc est Constitutio, ne eunuchi fiant, Neruæ, Adriani, Domitiani, de qua præter alios auctores Papinius,

Qui fortem vetat interire sexum,
Et censor prohibet mares adultos
Pulchræ supplicium timere formæ.

Sunt & eadem de re S. Consulta quædam, *l.* 3. *&* 6. *D. ad leg. Cor. de sic.* quibus omnibus hæc exceptio applicatur, Nisi præses permittat, & nisi morbus irrumpens in eam partem hoc exigat. Quod autem in extremo huius Nouellæ Iustinianus ait, Si barbari huic præcepto meo paruerunt statim, & de Abasgis esse intelligendum Euagrius indicabit 4. c. 22. & Procopius 1. de bel. Pers. Ἀνακρίσεις) Cognitiones. & cognitiones proprie de statu.

NOVELLA CXLIII.

De raptu mulieris.

HÆc Nouella pertinet ad interpretationem *l. vnica. C. de rap. mul.* ex qua raptoris bona raptæ addicuntur, & interdicitur raptæ connubio raptoris. Inde orta quæstio est, si forte contra legis interdicta nupserit mulier raptori, an eo etiam casu raptoris bona ad eam pertineant. Et placet non pertinere, sed neque ex testamento raptoris quicquam capere potest, & bona transferuntur ad parentes raptę qui nuptiis non

B consenserunt, vel his deficientibus ad fiscum. Idem cauetur *Nou.* 150. & patrem deportari, qui huiusmodi nuptiis consenserit. Olim raptor cum rapta nuptias faciebat in pœnam, ad raptorem vxore per lictorem deducta, vt Quintilianus ait, quod & Pontifices reduxisse videntur. Male pro hac *Nou.* hîc edunt quidam quod est *Nou.* 145. Est autem hæc Constitutio latina, cuius subscriptio hæc fuit. *Dat. xv. Kal. Iun.* CP. *Imp.* D N. *Iust.* PP. *Aug. ann.* XXXVI. *post* Cos. *Basilij* V. C. *ann.* XXIJ.

C

NOVELLA CXLIV.

De Samaritis.

HÆc est Iustini, quam exposuimus suprà *Nou.* 129.

NOVELLA CXLV.

De duce vis arcendæ.

Βιοκωλύτης speciale fuit nomen ducis in Phrygia, Pisidia, Lycaonia, Lydia, vt diximus *Nou.* 8. à com-
D pescendis violentiis & grassationibus, quæ in eis prouinciis erant nimio plures: militaris magistratus. Ex hac Nouella imperium eius minuitur, & Lydia ac Licaonia circunscribitur, quasi, cessantibus iam in Phrygia & Pisidia grassationibus, in his prouinciis minime necessarius. Phrygiam sæpe in his libris duplicem facit, Salutarem & Pacatianam, atque etiam Notitia Romani imperij. vnde satis liquere potest de subscriptione primæ epistolæ ad Timotheum, recentiorem eam esse.

NOVELLA CXLVI.

E *Vt Hebræi legant scripturas Hebraicè.*

QVacunque lingua legi vult sacros libros, nec probat versutiam Iudæorum, qui quò facilius linguæ Hebraicæ ignaris imponerent, non aliam quàm Hebraicam linguam recipiebant. Non tamen quamlibet translationem probat, vt Græca lingua (cùm essent translationes octo, quæ vocarunt βιβλία ὀκτάπλα) interpretationem tantùm probat LXX. & interpretationem Aquilæ. Δευτερώσεις damnat, id est, (vt Hieronymus variis locis interpretatur) Traditiones & obseruationes Pharisæorum, Iudaicas fabulas, hæc Nouella hominum inuentiones. Damnat & impias hæreses Iudæorum.

NOVELLA

A

NOVELLA CXLVII.

De indulgentia reliquorum tributorum.

REct³, Indulgentia. Marcellinus xvi. *Id eum scimus obseruasse ne per indulgentias quas appellant, tributaria res concederet reliqua.* Ab indulgentiis diuersæ sunt releuationes: hæ futurum, illæ præteritum tempus respiciunt. Atque ita hoc loco Iustinianus collatoribus remittit reliqua certorum annorum, sub hac conditione tamen, vt & à fisco vicissim ex prætento tempore nihil exigatur, maxime ab iis qui sportulas potius (quæ plerunque nullo merito accipiuntur) quam quod iure meritoque debetur exigunt. Sed ex prætento (si qua forte iam exacta sunt) ea non vult exactorum lucro potius quam fisco cedere. Prouincialibus enim reliqua indulget, non exactoribus: & consequenter ea etiam non indulget quæ tractatores prouinciarum vel scriniarij, id est, canonicarij vel arcarij, fisco iam confessi sunt, vel constituerunt se soluturos. Et arcarios eos vocat qui his exigendis recipiendisque præpositi sunt quæ in arcam præf. prætorio (quæ eadem & mensa dicitur) inferuntur, vt in tit. *de suscept. & arcar.* Alias arcarij sunt dispensatores serui vel œconomi, *l. Thais, §. vlt. D. de fi l. lib.* Et perite vetus interpres epistolæ ad Romanos œconomum, arcarium. Excipit etiam Iustinianus ab hac indulgentia discussiones pecuniarum ciuilium & operum, & discussiones militares, id est, si quid ciuitatum commodis vel militibus deputatur, nec erogatum fit. His exceptis, cetera omnia remittit, etiamsi ex publico forte debito in priuatam cautionem transierint emissam curialibus vel canonicariis vel similibus personis.

NOVELLA CXLVIII.

De reliquis.

QVæ præcedit indulgentia, est Iustiniani: hæc indulgentia Iustini Curopalatę.

NOVELLA CXLIX.

De præsidibus.

HÆc quoque Nouella est Iustini eiusdem, vt erectur præsides sine vllo impendio, cautione fisco præstita tributorũ nomine, vt *Nou.* 8. 134. & ex nominatione episcoporum cuiusque prouinciæ & principalium possessorum: & vt si præsidem sibi non nominauerint & optauerint, de eo quem princeps miserit, querelam instituere non possint. Commendat & tributorum illationem sine vllo personarum domorúmve delectu.

NOVELLA CXL.

De ea quæ raptori nubit.

Hæc confirmat sanctionem *Nou.* 143.

NOVELLA CLI.

Ne decurio vel cohortalis in iudicium vocetur sine iussione principis insinuata præfecto prætorio.

INter alia priuilegia decurionum, hoc vnum est, ne ex vna prouincia litis causa trahantur in vrbem vel in aliam prouinciam, *Nou.* 45. quod non tam ipsis datur quàm Reip. cui dant operam. Idem hæc Nouella dat cohortalibus, eadem ratione, quia perpetui erant in prouinciis sicut decuriones, *l. præsidis, C. de reb. cred.* Vtrisque sub hac condicione, nisi euocentur iussione sacra simul ac præfecti prætorio. Cohortales dicimus officiales præsidum, vt in tit. *de cohortal.* & passim in Constitutionibus. August. in Euangelium Ioannis: *Cohors non Iudæorum, sed militum fuit.* à præside itaque intelligatur accepta, tanquam ad tenendum eum, seruato ordine legitimæ potestatis.

B

NOVELLA CLII.

C

Ne sacræ iussiones de publicis causis valeant sine approbatione præfectorum prætorio.

IOannis præfect. prætorio Orientis suggestio superiorem Nouellam extorsit, de insinuanda in iudicio suo sacra iussione, qua decuriones vel cohortales extra suam prouinciam euocantur litis causa. Eiusdem suggestio effecit vt insinuari etiam in iudicio eius voluerit Iustinianus sacras iussiones de publicis causis, vel de operibus publicis: alioquin irritas esse.

D

NOVELLA CLIII.

De infantibus expositis.

VT infantes expositi, liberi fiant, videlicet si eos dominus exposuerit, quemadmodum de spadonibus & de circuncisis dictum est *Nou.* 129. 142. Nam si alienum quis vernam exposuerit, domino reddendus est. Id verò apparet argumento ægrotantis serui, quo vtitur: quem si dominus eiecerit, nec curauerit, dominium & patronatum amittit: seruus fit Latinus ex Constitutione Claudij, ciuis Romanus ex Constitutione Iustiniani, *l. 2. D. qui sine man. ad lib. per. l. vlt. C. de bon. lib. l. vnica §. sed scimus, C. de lat. liber. tol.* Expositus à Græcis appellatur ἐκθετος ad *d. l.* 2. ideoque apud Harmenopulum lib. 1. tit. vlt. perperam ἐκστατικος definitur esse furiosus & demens: nam certe furor non liberat seruitute. Non possunt etiam expositorum educatores, eorum dominium sibi vindicare, *l. vlt. C. de infant. exposit. & de iis qui sanguin. nat. accep.* vbi infantes recens nati, sanguinolenti vocantur, vt *l. 2. C. de pat. qui fil. dist.* Donatus in Andriam, A matre sanguinolentum non pulchrum, sed scitum pronuntiat. Iu enalis, *A matre rubentem.* Prudentius contra Symmachum, *Quos sanguinolentes edendi mos tinxit.*

E

A

NOVVELLA CLIV.

De his quæ in Osroëna incestas nuptias contrahunt.

OSroënæ & Mesopotamiæ prouinciis hæc Nouella Iustiniani & tertia Iustini in præteritū incestas nuptias indulgent generalem definitionem, *Nou.12.*

NOVELLA CLV.

Ne matres tutelæ rationibus obnoxiæ sint.

MAtres quæ tutelam aut curationem gesserunt filiorum, rationibus reddendis obnoxiæ sunt, præsertim si iterum nubant, Nou. 22. & aduersus eas potest peti restitutio in integrum. hic enim casus secundarum nuptiarum excipiendus est à *l. vlt. C. qui & adu. quos in int. rest. non poss.* Regulariter anecclogistæ sunt, & non possunt aduersus eas liberi petere integri restitutionem hoc colore quasi minores liberos in administratione rerum circunscripserint. Vnus est locus, quo secundum Haloandri interpretationem ait se lege cauisse ne tutores filiorum suorum aliter tutelam suscipiant quam si apud acta cauerint, &c. & intelligit *l. vlt. §. personis, C. de adm. tut.* Sed male Haloander vertit, Filiorum suorum, cum in Græco sit, pupillorum, non filiorum. nam à patre cautio sane non exigitur.

NOVELLA CLVI.

De sobole cum colonis.

SI adscriptitia mea tuo adscriptitio nupserit, & liberos procreauerit, quæritur vtrum patrem liberi, an matrem sequantur. i. tuo an meo dominio subiecti fiot? Et ex *Nou.162* quæ hanc tempore præcessit, soboles diuiditur in æquales partes si pari numero constat: vt si duo sint filij, vnus sequitur matris dominium, alter patris: & electio fit sorte vel micando, vt in aliis plerisque causis. *§. optionis, Inst. de leg. l. Sed cum ambo, D. de iudic. l. 2. C. quand. & quib. quar. pars deb.* & olim in dandis iudicibus, & in diiudicando vtra pars deberet prior dicere. Si vnus tantum nascatur filius, matrem sequitur, & generaliter, si impar fuerit numerus, qui superat, matrem sequitur. Id hæc Nouella confirmat.

NOVELLA CLVII.

De colonis qui in alienis prædiis nuptias contrahunt in Mesopotamia & Osroëna.

HÆc Nouella pugnare videtur cum superiori, quia liberos natos vtroque parente adscriptitio, vult patrem sequi, non matrem: & matrimonium à domino adscriptiuæ non dirimi: sed de præterito tempore loquitur, non de futuro, & de Mesopotamia tantùm & Osroëna, prouinciis diœceseωs Orientis.

NOVELLA CLVIII.

Vt ius deliberandi etiam impuberes transmittant.

SCiendum est impuberem, per se heredem existere matri adita hereditate vel petita bonorum possessione, tutore auctore, si excesserit infantiam, *l. 1. C. ad Tert.* Infantem per se adire, vel bonorum possessionem petere non posse, per tutorē posse: atque ideò si delatam infanti hereditatem matris tutor non adierit, vel si bonorum possessionem non petierit, & infans
B interim decesserit, non transmitti eam hereditatem ad heredes infantis, sed in eam vocari eos qui vocarentur, si hereditas infanti delata non fuisset, *l. si infanti, C. de iu. delib.* Cui videtur obstare *l. cum in antiquioribus, eod. tit.* quæ generaliter definit, heredem post delationem hereditatis habere annum ad petendam deliberationem, & intra eum annum decedentem transmittere arbitrium deliberandi in heredes suos. Itaque (sicut hæc Nouella declarat) ne pugnet *d. l. Si infanti*, dicemus, eam non habere locum, nisi infante decedente post annum, quo casu ius deliberandi non transmittitur in heredem infantis. His cognitis, ponamus speciem de qua quæritur in hac Nouella. Decessit mater
C relicta filia impubere, quæ & patrem iam antè amiserat: mox post mortem matris intra annum deliberationis, nondum agnita hereditate matris filia decessit relictis auunculo & amita. Quæritur an hereditatem matris transmiserit ad heredes suos, & quos habeat heredes. Inciderat hæc species ant Nou.118. quę non pertinet ad præterita, & hoc est quod ait in hac Nouella, hanc speciem esse antiquiorem eo die ex quo ea 118. Nouella valere iussa est. Nam legendum hoc loco τῆς ἡμέρας, non τῆς ἡμετέρας. Debuit ergo species decidi secundum ius vetus. Tractemus tam nouo quàm veteri iure vti decidi debeat. Iure veteri huic filiæ ab intestato heres est amita sola, excluso auunculo: quia agnata præfertur cognato, & in eam filia transmisisse
D censetur hereditatem matris, quia decessit intra annum deliberationis. Iure nouo huic filiæ ab intestato heredes sunt amita & auunculus ex æquis partibus, confuso agnatico & cognatico iure, & in eos filia censetur transmisisse hereditatem matris, quia decessit intra annum deliberationis. & ad *l. si infanti*, respondendum est, eam locum habere post annum.

NOVELLA CLIX.

De substitutione facta in familiam morientis, vsque ad quotum gradum valeat.

E SPecies de qua hîc tractatur, est huiusmodi. Testator filios heredes suos alienare prohibuit certa prædia, quæ iussit eos conseruare filiis, si quos generent legitimos vel naturales: quòd si quis eorum decederet sine liberis, ei verbis precarius substituit fratres superstites, & interdixit ne de ea re sibi inuicem cauerent, vt Constitutio Marci permittit, *l. 2. C. vt in poss. leg.* Postea codicillis suburbanum quoddam, quod testamento adscripserat Constantino vni ex filiis suis, legauit nepoti ex eo nato cum omnibus prætoriis & scalis & iure omni, cùm emancipatus esset, interdicta alienatione extra familiam tam ei quàm successoribus eius, eique substituit Constantinum patrem, si nepos prior decederet sine liberis legitimis. Scalas vocat traiectus

maritimos, vt *l. 7. C. de aquaeductu.* Siue portus aut ſtationes nauium auctore Moſchopulo ἐπὶ χείλη. Alciatus perperam Cœnacula. Prior deceſſit Conſtantinus, & omnia bona paterna tranſmiſit in filium, nepotem teſtatoris. Hic quædam prædia alienauit extra familiam: ſurburbanum illud moriens reliquit filio ſuo, i. pronepoti teſtatoris, & hic rurſus pronepos id reliquit abnepoti, eique ſi impubes decederet, ſubſtituit extraneos matrem & vxorem. Exiſtente conditione ſubſtitutionis extranei vindicant hereditatem. Contradicit propatruus. i. frater Conſtantini, quaſi in eis bonis præferendus ipſe ſit ex voluntate teſtatoris, qui notauit ea bona de nomine ſuo exire. Refellitur ab extraneis hoc pacto. Teſtator in infinitum non prohibuit alienationem extra familiam, ſed conſulere tantum voluit filiis & nepotibus, dum cauit vt filij bona conſeruarent liberis ſuis, vel, ſi ſine liberis decederent, fratribus. Frater tuus Conſtantinus non deceſſit ſine liberis: & in infinitum quidem prohibuit alienationem ſuburbani, ſed cucurrerat iam id per quatuor gradus familiæ defuncti, id eſt, vſque ad abnepotem. eumque impuberem. hoc ſatis eſſe. Nihil igitur iuris ex cauſa fideicommiſſi in eis bonis habes. Refellitur & hoc argumento: Tu ex bonis tibi à patre relictis ſub eadem prohibitione quædam alienaſti, tibi præiudicaſti, quia & ipſe voluntati patris non paruiſti. *l. quoties ab omnibus. C. de fideicom. l. cum pater §. libertus. ff. de leg. 2.* Iuſtinianus iudicat contra fratrem pro extraneis: Nam generaliter definit interdicta filiis alienatione ſub hac conditione, Si ſine liberis deceſſerint, natis liberis finiri prohibitionem, & nepotes poſſe bona extra familiam alienare. Quin & prohibitionem factam in infinitum, & ſubſtitutionem precariam ei adiunctam, vt oportet, ne ſit nudum præceptum, qualis fuit prohibitio ſcripta in codicillis, non debere extendi vltra quartum gradum, maxime cum à quarto gradu vocantur in ea bona mater & vxor, quæ non omnino videtur eſſe extra familiam, cum & nurus numeretur in familia ex *l. vlt. C. de verb. ſignif.* eo etiam maxime quod omnes qui erant eius familiæ, vendiderint ex eis bonis atque adeo quaſi mutuo conſenſu precariæ quaſi ſubſtitutioni renuntiauerint, *d. l. quoties.* dico, maxime, ex abundanti. Nam & his detractis, generaliter ex hac Nouella conſtituendum eſt, prohibita alienatione extra familiam, & ex ea cauſa vocatis iis qui ſunt ex ea familia iure fideicommiſſi, fideicommiſſariam ſubſtitutionem non extendi vltra quartum gradum, videlicet ſi extraneus extiterit heres per medium impuberem, vt mater per abnepotem in pupillari ætate decedentem in propoſita ſpecie, quæ eſt ſumma huius Nouellæ non temere extendenda ad omnes ſpecies. Nam etiamſi priora quæ dixi detrahas, non eſt tamen detrahenda hæc adiectio, Si per medium impuberem extraneus extiterit heres, quæ non magnam rationem habet: nam ius ita eſt, vt liceat in infinitum ſubſtituere. Et videtur hæc Nouella ex earum numero eſſe, quas Harmenopulus Tribonianum compoſuiſſe narrat, obſcure & ambigue pecunia corruptum, vt & *Nou. 2. & 106.* & recantatæ pleræque.

NOVELLA CLX.

De pecuniis & vſuris ciuitatum.

VSuræ ſupra duplum non debentur, *Nou.* 121. 138. Sidonius Apollinaris: *Cauta centeſima eſt quæ per biluſtre producta tempus modum ſortis ad duplum adducit.* Recte, per biluſtre tempus. nam ſi ſors fuerit C. decennio vſura centeſima cum producatur ad cxx.

A & vtique producitur ad c. quod eſt duplum: & vere iure nonniſi ad c. decennio producitur. 20. vſuræ non accreſcunt, ſed ſorti ſoluta imputantur. Duplum idem paulo poſt vocat medietatem. Superpoſitam (inquit) medietatem, quæ per vſuræ nomen accreuit. Alia eſt cauſa redituum, alia vſurarum. Reditus enim ſupra duplum debentur, vt in ſpecie hac Nouella propoſita, in qua pro reditu habet, quod vere iudicantibus vſura eſt. Quamobrem & hanc forſitan ambitioſis Triboniani Nouellis aliquis adnumerauerit. Fateor reditum ædiũ aut fundi duplo non finiri: reditum pecuniæ duplo finiri aio. Nihil enim aliud eſſe reditum pecuniæ quam vſuram, *l. Titius. D. de præſ. verb. l. alumna, D. de adim. leg.* nec poſſe conſtitui vere, vſuram eſſe, Si me B tibi mutuam ſortem dare rogaueris, & ei quot menſibus certam te ſummã ſuperadditurum eſſe caueris: reditum eſſe: Si ego te ſortem accipere rogauero, & mihi quotannis pro ea certam penſionem inferre, quoad omnis ſoluta mihi & reddita eſſet. Nam & hoc genere pecunia mutua fit, & fœnori collocatur, *l. 10. & 11. D. de reb. cred.* Sed ideo ſupra duplum vſuræ hoc genere contractę deberi poſſunt, quia ſortis periculum meum eſt, qui te ſortem accipere rogaui. & ita cenſeo. νομὴν, Intributionem: male alij, paſtum.

C

NOVELLA CLXI.

De præſidibus.

HÆc eſt Tiberii eius qui à Iuſtiniano ſecundus imperauit, qua tamen Iuſtiniani Conſtitutiones pleræque de præſidibus confirmantur, vt *Nouel.* 8. 95. 128.

NOVELLA CLXII.

De donationibus ſacra forma, & de adſcriptitiis.

D

DOnatio inter virum & vxorem confirmatur morte ex oratione Antonini. Vir donauit res certas vxori, nec tradidit. Quæritur an poſt mortem viri eas petere poſſit. videtur non poſſe, quod non ſit perfecta donatio: nam lege Cincia donatio re perficitur. legendum Κιγκία, non Σιγκία & perperam Haloander addidit, Ælia. nam Ælia Sentia de manumiſſionibus fuit, non de donationibus. At ex Conſtitutione Iuſtiniani donatio conſenſu nudo perficitur, ſicut emptio, *l. ſi quis argentum, §. vlt. C. de donat.* & petitur condictione ex lege, vt hoc loco nominatim cauetur. Etiam id adducitur noue, vt maritus rem donatam vxori pignori obligando, non videatur mutare voluntatem, quod eſt contra, E *l. ſi maritus. Cod. de donat. inter virum & vxor. l. cum hic ſtatus, §. ſi maritus, D. eod.* Conſequens tamen eſt priori Conſtitutioni, quæ nudo conſenſu donationem perfici voluit: nam quæ nudo conſenſu conſtant, non videntur adimi pignoris obligatione, vt de legatis conſtitutum eſt, *§. ſi rem ſuam, Inſt. de leg.* Olim cum traditione vel mancipatione conſtabat donatio, ſane reuocari videbatur non tantum venditione, ſed etiam pigneratione. Id deinde adiicitur, vt ſi donatio in coniugem, vel in alium quemlibet collata, excedat legitimum modum, id eſt, D. aureos, nec inſinuata fuerit, non vitietur vtile per inutile, id eſt, vt in D. aureis vtilis ſit, in ſuperfluo

inutilis, secundum *l. sancimus, C. de donationib.* Et hæc de donationibus. Alia capitula sunt de adscriptitiis. Ex libero & adscriptitia constat adscriptitium nasci. De nato ex libera & adscriptitio dubitatum fuit. Olim placebat & hunc adscriptitium nasci. Ex Constitutione Iustiniani liber nascitur, *l. vlt. C. de agr. cens. Nov. 22. 54.* Sed adiicit Nouella, vt colonus sit, nec terram deserere possit, argum. *l. cum satis, C. de agrorum cens.* quod Iustinus comprobauit Nouella de filiis liberarum in Africa, & tandem ad extremum idem Iustinianus secundum ius vetus adscriptitium eum nasci voluit, vt in Obseruationibus docuimus: quod tamen non obtinuit. Sequitur de sobole ex coniugio duorum adscriptitiorum nata partienda inter adscriptitiorum dominos, quod exposuimus *Nov. 156.*

NOVELLA CLXIII.

De releuatione futurorum.

Releuatio hac Nouella à Tiberio concessa (nec enim est Iustiniani) similis est ei quam dedisso Constantinum Eusebius narrat 4. De vita Constantini, releuatis possessionibus quarta parte tributorum in quadriennium. At non vult tamen hac releuatione Tiberius minui sacram embolam, (sic vocat publicatum specierum transuectionem vt *l. 10. C. de sacros. eccles.*) sed integram eam inferri, reputato collatoribus pretio concessæ quartæ partis.

NOVELLA CLXIV.

De heredibus.

Hæc etiam est Tyberij, de titulis vel signis alienis rebus non imponendis, vt *Nov 17.* qua re sæpe heredum iura perturbantur & confunduntur, vt hereditarium esse non putent, quod est: aut si sciant hereditarium, alieno titulo à possessione aut vindicatione perterreantur. Augustinus in sermonibus: *In ipsis depradationibus suis titulum Christi haretici posuerant, vt prada ipsorum quasi defenderentur per titulum potentis. Quid facit Christus? Ejicit pradatorem, titulum non deponit, & possidet domum, quia inuenit ibi titulum suum.*

NOVELLA CLXV.

Generalis forma de prospectu maris.

Videtur esse ἐπαρχικὸν, id est, Forma præfecti prætorio, vt explicui Obseru. 6. cap. 10. & eadem de re extant ex ἐπαρχικῶν libris quædam apud Harmenopulum lib. 2. Pertinet autem hoc ad *Nov. 63.*

NOVELLA CLXVI.

De prædiorum sterilium ad fertiles impositione.

Nouellæ quas exposuimus hactenus, excusæ sunt omnes, licet non vno volumine. Alias enim

A Haloander, alias Scrimgerus, alias Iulianus Antecessor vrbis Constantinopolitanæ, alias vetus interpres, bene meriti de hoc iure nouo nobis suppeditarunt. His quatuor viris vtatur oportet, qui volet sibi parare omnes vel earum epitomen, simul ac quærere eum diligenter veteris interpretis, quas suppressit hominum incuria vel inscitia. Putem enim reperiri posse omnes, vt mihi contigit reperisse Nou. de prima Iustiniana, De prætoribus plebis, De Armeniis, & Accursio etiam ipsi contigerat 38. & 45. quas adducit nescio quo loco: & hac ratione persuadebitur forsitan imperitis, indocilibus, incredulis, non minus esse omnes authenticas 168. scilicet, quam pauculæ sint illæ quas solas esse è corpore iuris falso testificantur & adseuerant, quasque solas ius facere volunt. Porro quæ sequuntur tres, à
B me modo dantur ex libris βασιλικῶν. Hæc est περὶ ἐπιβολῶν Si defunctus iusta ex causa fundum aut territorium aut compossessionem alienauerit, & moriens residua bona liberis vel extraneis heredibus reliquerit, qui ex eis similiter prædia quædam alienauerint, ex quibus possidente emptore aliquod forte postea defecerit, ita vt locus sit ἐπιβολῇ, quam prædia sustinent, quæ sunt ex eadem substantia & origine, *l. 10. & 12. C. de om. agro. deser.* vt ne defecti vel deserti prædij onus irrogetur simul eiusdem substantiæ prædiis omnibus, sed cæteris primum prædiis quæ possidet is qui ea emit à liberis vel extraneis heredibus defuncti: vel, si hic idoneus
C non sit, heredibus defuncti, id est, prædiis quæ possident heredes defuncti ex eadem substantia: aut, si forte hæc etiam non sufficiant publicæ collationi, tum vt onus transferatur ad alia defuncti bona, quæ ad alios quam ad heredes peruenerunt. Ad eum igitur qui fundum aut compossessionem à defuncto emit, vt posuimus initio. Idemque dicendum est, si ea prædia per plures successiones transierint. Quamdiu enim proximiores siue posteriores possessores idonei sunt, ἐπιβολὴ antiquioribus non irrogatur, id est, defecta prædia, eorumque tributa antiquiores possessores non agnoscunt: quod si eiusdem gradus & ordinis plures sint possessores quibus injungi ἐπιβολὴν oporteat, vt inter eos oneris diuisio non fiat ex æquo, sed pro rata fertilium bonorum quæ possident ex eadem substantia.
D Hæc est fere sententia huius constitutionis, sermo hic,

Εἴποτε τοίνυν τις κατά τινα ἐννόμως γενόμενον αἰτίαν ἐκποιήσειεν ἀγρὸν, ἢ χωρίον, ἢ γήδια, ἢ σύγκτησιν ὅλην, εἶτα τελευτήσας ὕστερον παραπέμψειε τὴν αὐτοῦ περιουσίαν εἰς ἐξωτικοὺς ἢ παῖδας, κἀκεῖνοι δὲ ἴσον τρόπον ἐκποιήσειαν τῆς περιουσίας ἧς διεδέξαντο, χωρίον, ἢ ἀγρὸν, ἢ γήδια, ἢ σύγκτησίν τινα, καὶ τὸ παρὰ τῶν διαδόχων ἐκποιηθὲν εἰς ἀπορίαν ἐλάσῃ, ὥστε χρείαν γενέσθαι τῇ τῶν ἀπόρων ἐπιβολῇ· ὅτι ἅμα πᾶσι τοῖς προσεκτησαμένοις, ὅτι παρὰ τὴν τῆς διαδοχῆς τάξιν ἐπάγεσθαι
E τὸ βάρος τὸ τῶν ὁμοδούλων ἀπορίας καλούμενον. ἀλλὰ πρότερον μὲν τὸ παρὰ τῶν ἐκείνου παίδων, ἢ διαδόχων ἐξωτικῶν τοῦτο κτησάμενον, ὃ νῦν εἰς ἀπορίαν ἤλασεν, καὶ τὴν ἀκίνητον αὐτοῦ περιουσίαν τὴν ἐπιβολὴν δέχεσθαι. ἀπόρου δὲ τούτου φανέντος, καὶ τῆς οὔσης αὐτῷ κτήσεως, ἐπὶ τοὺς εἰς ἄλλον παραπέμψαντας φέρεσθαι τὸ βάρος. εἰ δὲ μήτε αἱ τούτων κτήσεις πρὸς τὴν ἐπιφορὰν τῆς συντελείας ἀρκέσωσι, τότε τηνικαῦτα ἐπὶ τὸν παρ-

A του κύριον τὸν εἰς τοὺς παῖδας, ἢ τοὺς ἐξωτικοὺς τοῦτο παραπέμψαντα, τὴν ἀρχὴν καὶ τὴν ἀκίνητον κτῆσιν (εἴτε τοῦτο ἔχοιτο ἡ ἐκείνου περιουσία) ἐπανιέναι, οὕτω τε ἐκ τῆς ἀπάντων ἀπορίας εἰς τὸν παρὰ τοῦ πρώτου δεσπότου τὸ χωρίον, ἢ τὸν ἀγρόν, ἢ τὰ γήδια ὠνησάμενον τὴν ἀρχὴν, ἢ καθ' οἱανδήποτε νόμιμον αἰτίαν παρειληφότα. τοῦτον δὲ ἂν εἴη λέγειν, κἂν εἰ πολλαὶ μεταξὺ τυγχάνοιεν διαδοχαὶ οὖσαι. ἕως γὰρ ὁ πρεσβύτερος εὔπορος εἴη, οὐδὲν ἐνοχλεῖσθαι τοὺς ἐν νεωτέροις B χρόνοις τὰς κτήσεις ἐσχηκότας, ἢ τὰς ἐκείνου οὐσίας, προσήκει. καὶ ταῦτα μὲν οὕτω διατυπούσθω. τὰς δέ γε τῶν ἀπόρων ἐπιβολὰς, οἷς ὅλως ὑπομένειν πολλοῖς οὖσι, καὶ τὴν αὐτὴν ἐπέχουσι τάξιν, ἢ καὶ ὀλίγοις, ἀναλόγως τῆς οὔσης περὶ αὐτῶν ἐκ τῆς αὐτῆς οὐσίας εὐπορητικῆς, καθ' ὃ ἂν δή ποτε τρόπον γένηται, καὶ τηνικαῦτα τὸ τῆς συντελείας βάρος ὑπὲρ τούτων αὐτοῖς ἐπάγεσθαι, ἵνα καὶ τὴν ἄπορον αὐτοῖς κτῆσιν ἀναλόγως παραδοθῆναι συμβαίνῃ, ἢ ὅτε πρὸς τὸ παραλαβεῖν ταύτην αὐτοὺς C ἀπαγορεύσειαν. πρὸς τοῦτο οὐδὲν δίκαιόν ἐστι τινὰ τὸν ὑπὲρ τούτων συντελείαις βαρύνεσθαι, ὥστε πρόνοιαν τὴν σὴν λαμπρότητα ποιήσασθαι δεῖ ταῦτα κατὰ τοῦτον τὸν τρόπον ἐξετάζεσθαί τε καὶ προϊέναι. εἰ γὰρ μὴ ταῦτα παραφυλαχθείη καθ' ἃ διωρισάμεθα, ἴσθι ποινὴν ἅμα τῇ πειθομένῃ σοι τάξει ἀνὰ δέκα χρυσίου λίτρας καταθήσειν, ἢ καὶ ἑτέρᾳ, ὡς εἰκὸς, ἐπιτιμήσει μείζονι περιπεσούμενος, οὐδὲν ἧττον τῶν παρ' ἡμῶν διωρισμένων καὶ οὕτως κρατεῖν ὀφειλόντων. ταύτης γὰρ ἕνεκα τῆς D αἰτίας καὶ Νικομήδης ἐκ τῆς ἡμετέρας ἀπέσταλται πράξεως.

Finis indicat esse formam præfecti prætorio transmissam ad præsidem prouinciæ quod memini me probare 6. Obseru. c. 10. & περὶ ἐπιβολῶν etiam tractare plenius lib. 4. cap. 30. & Nou. 17. & 128. Σύγκτησιν ex glossis veteribus interpretatus sum Compossessionem, id est, Vniuersam possessionem plurium prædiorum, vt *l. 34. §. Lucius, ff. de leg. 2. l. alumna, §. Titia, D. de alim. leg.* Μιτοχὴν appellat *d. l. 34. §. vlt.* nec enim eo nomine participatio significatur, sed vniuersitas prædiorum vno clausa consepto, vt auctore Suda illo Dauidis loco, ἧς ἡ μετοχὴ αὐτῆς ἐπὶ τὸ αὐτό, id est, cuius Conseptum in semet reuoluitur. qua oratione summa coniunctio ciuium significatur. Glossæ etiam veteres σύγκτησιν interpretantur massam vt in Feudis docui: quod quidem massæ nomen in ea significatione etiam imperatores, Leo & Anthemius, vsurparunt in *Nou. de bonis vacantibus. Vt communi, inquiunt, iure Cestiana massa, de qua quæritur, prædicta domina, illustri femina, restituatur.*

NOVELLA CLXVII.

Generalis forma de missione in possessionem.

IN MS. Cod. et. v. doctissimique Nicolai Heinsij amici nostri legitur, Θείου τοῦ ἐνδοξοτάτου ὑπάρχου. FABROTVS. Additur θεῖον τοῦ ἐνδοξοτάτου ὑπάτου. Suspicor legendum ὑπάρχου, vt sit & hæc alia forma præfecti prætorio, cuius verba hæc sunt,

Εἴ τις ἀκινήτου τινὸς ἀντιλαβέσθαι σπουδάζων, ἀρχικαῖς ψήφοις πεποίθοι, ἐπὶ μὲν τοῦ εὐδαίμονος ταύτης πόλεως ἀρκέσει τυχὸν ἡ τάξις τὴν χρείαν μαρτυροῦσα τοῦ τῶν πραγμάτων νομῆς τύπου, ἢ καὶ τῶν γειτόνων ἡ αὐτὴ τάξις λέγειν μαθεῖν, ὡς οὐδεὶς τῶν πραγμάτων ἐπιλέλειπται, ἐπὶ δὲ τῶν ἐν ταῖς ἐπαρχίαις κειμένων ὑπὸ τοῖς τῶν τόπων ἐκδίκοις ὑπομνήματα ἃ παραπλησίως τούτῳ τοῦτο πράττονται, δεῖ συνίστασθαι, μαρτυρίαν μὲν ἔχοντα τῶν γειτόνων. τηνικαῦτα δὲ ἄδειαν παρέχομεν τὰς ψήφους ᾐτηκόσι τὰ πράγματα κατασχεῖν. καὶ τοῖς μέντοι δὲ ἐκ συναλλαγμάτων τινῶν πρᾶγμα λαμβάνειν, καὶ νομὴν τοιαύτην, ἢ δεσποτείαν ὑπὸ τὴν ἑαυτῶν ποιεῖσθαι κατοχὴν, ἀναγκαίας τὰς τῶν ἐκδίκων ἐν ταῖς ἐπαρχίαις μαρτυρίας νομίζομεν, ὥστε ὑπομνημάτων συνισταμένων ὑπ' αὐτοῖς, δηλοῦσθαι τὴν παράδοσιν, εἴτε ἐπιστάλματα τύχοι γραφέντα φροντισταῖς, εἴτε ἐπισταλμάτων χωρὶς ἡ παράδοσις μέλλει γίνεσθαι, προσιόντας ἐνταῦθα τοῦ, καὶ τοὺς γεωργοὺς ἢ τοὺς φροντιστὰς χρῆναι συνομολογεῖν ἐπὶ τῶν ὑπομνημάτων, ὡς τὸν νεώτερον εἰδεῖεν νομέα τε καὶ δεσπότην, καὶ τῇ τοῦ παραδιδόντος ἀκολουθήσουσι γνώμῃ, τοῦτο αὐτοῖς ἐπιτρέψαντος. εἴθε δὲ ἂν ἔκδικος μὴ παρῇ, τὸν λαμπρότατον τῆς ἐπαρχίας ἄρχοντα τὰ τοιαῦτα συνιστᾶν ὑπομνήματα προστάττομεν, ἢ τὸν ὁσιώτατον τῆς πόλεως ἱερέα ὑφ' ἣν ἡ κτῆσίς ἐστιν, ὑπὲρ ἧς τὰ τοιαῦτα πράττεται, εἰ τυχὸν ὁ τῆς ἐπαρχίας ἡγούμενος ἀπολείπεται τῶν τόπων ἐν οἷς ἡ παράδοσις γίνεται. E ἐν δὲ τῇ βασιλίδι ταύτῃ πόλει, καὶ τοὺς καλουμένους ἐκβιβασμοὺς, καὶ τὰ ὑπὲρ τῆς παραδόσεως συνιστάμενα ἐκμαρτύρια ῥοπὴν ἱκανὴν διδόναι τοῖς παρειληφόσιν ἡγούμεθα.

Hoc quod vult, breuiter vt dicam & summotenus, ex sententia iudicis non recte apprehenditur nisi possessio vacua, & quam in vrbe quidam vacuam esse executorum testimonia adseuerent, In prouinciis acta defensorum plebis vicinorum testimonio confirmata. Et similiter ex contractu in prouinciis quoties quis ingredi possessionem desiderat, acta apud defensores ciuitatum fieri debent traditæ possessionis, simul ac consentientium voluntati tradentis, nouoque domino co-

lonorum vel actorum possessionis. Si non sit copia defensoris, apud præsidem: vel etiam, si hic longe absit ab eo loco quo traditio fit, apud episcopum.

NOVELLA CLXVIII.

Forma præfecti prætorio, de his qui eidem domino subiecta prædia possident.

Hæc est περὶ ὁμοδούλων, id est, de prædiis hominibusve prædiorum ratione eidem domino seruientibus. His solent accrescere inuitis defecta desertave prædia eiusdem substantiæ, vt diximus *Nou.* 128. & 166. denique ἐπιβολὴ onus est ὁμοδούλων ἢ ὁμοκήνσων, & irrogatur rusticis prædiis tantum. Nam & hæc sola referuntur in censum, non annonæ ciuiles, non ædes. Et ideo in tit. Dig. *de censibus*, agrorum tantum censendorum mentio fit: ac quod est de seruis, *l.* 4. *§. in seruis*, id de rusticis tantum accipio, qui pars agrorum sunt, vt dixi *s. Nou.* 7. Sed & quod dicitur de tributo capitis *l.* 3. id in agris tantum locum habet, non in vrbibus aut metrocomiis, *l.* 1. *C. de cap. ciu. l.* 8. *C. de exact. trib.* Prædiis igitur vrbanis aut annonis ciuilibus non irrogatur agrorum ἐπιβολή, quia nec sunt ὁμόκηνσοι, nec satis est si sint eiusdem originis. Verba eparchici hæc sunt.

Περιστελλόμεθα καὶ τῇ ἤγουν ἀπογραφῇ, χωρία φέρεσθαι μόνον, οὐ μὴν οἰκίας, ἢ ἄλλα πράγματα. ἡ γὰρ ἐπιφορὰ ὁμοκήνσοις γίνεται. φυλάξει δὲ τοῦτο ὁ τοῦ ἔθνους ἡγούμενος, καὶ ἡ πειθομένη αὐτῷ τάξις, καὶ οἱ πράκτορες τῶν δημοσίων εἰσφορῶν, διὰ τεσσαράκοντα χρυσίου λιτρῶν ὑφορώμενοι ποινὴν ταύτῃ τῇ ψήφῳ καὶ νῦν ἀκολουθοῦντες, γενικοὺς ποιούμενοι τόπους, ὥστε μηδένα διδόναι ὑπὲρ ὁμοδούλων ἢ ὁμοκήνσων ἐπιβολὴν ἐπὶ οἰκίαις, ἢ ἄρτοις πολιτικοῖς, ἢ ἑτέρῳ τινὶ μὴ ἐγγεγραμμένῳ τῷ κήνσῳ. ταῦτα φυλαττέσθω, ταῦτα πέρατι παραδιδόσθω, τῶν παραβαινόντων αὐτὰ ποινὴν δέκα χρυσίου λιτρῶν καταπιπτόντων, καὶ κατὰ τῆς ἑαυτῶν οὐσίας οὐ μετρίαν ἐπιφερόντων ζημίαν. οἱ γὰρ διὰ ταῦτα ἀδικούμενοι, ἕξουσι κατὰ τῶν παραβαινόντων καὶ τῶν ἐκείνους κληρονομησάντων, τὴν τῶν πραγμάτων αὐτῶν ἀγωγήν, ὑπὲρ τοῦ παρὰ τὸν νόμον ὑπομεῖναι ζημίαν. τῶν λαμπροτάτων ἀρχόντων καὶ τῶν ὑπηρετουμένων αὐτοῖς τάξεων, καὶ τῶν ἁπανταχοῦ γῆς ἐκδίκων, τὰ παρ' ἡμῶν γενικῶς διατετυπωμένα φυλαττόντων, καὶ ὑφορωμένων τὰ ὡρισμένα κατὰ τούτων ἐπιτίμια.

Hic est finis Nouellarum. Laus sit Deo Patri nostro, & Domino Iesu Christo, qui vt hunc finem adsequerer, etiam medio in turbine rerum, Gallia nesciente tueri societatem humanam, vtque redimeretur omnis hæc opera mea ab insulso milite cui prodita fuerat inique, pro sua clementia fecit. Te sancte Deus veneror, tibique gratias ago, vni, soli, omnipotenti, veniam petens, vt velis, quamdiu voles esse me in hac ærumnarum valle, studia quæ fecisti mea, fortunare pariter, ne quis mihi malus ea turbassit male, per Iesum Christum Dominum nostrum.

FINIS.

DE FEVDIS,

LIBRI QVINQVE.

Quorum primus est GERARDI NIGRI, Secundus & Tertius OBERTI DE ORTO, Iurisconsultorum Mediolanensium, Quartus ex variis & incertis auctoribus antiquis, Quintus Imperatorum Constitutiones quæ ad feuda pertinent complectitur.

Aucti, emendati atque etiam explicati studio & diligentia
IACOBI CVIACII I. C.

IACOBVS CVIACIVS

NOBILISSIMO ET OMNI VIRTVTE INSTRVCTISSIMO VIRO, D. THOMÆ REDIGERO

S.

NVLLA eſt pars Iuris peiori conditione, quam illa, quæ de Feudis eſt, & iure militum, ſiue militari, nec tamen illepido ſermone conſcripta. Nam vel qui ceteras ſe tenere profitentur, hanc reijciunt, quaſi barbaram: vel, qui in hanc potiſſimum operam ponunt ſuam, facile damnum patiuntur ceterarum: hos abhorret, illos adpetit ipſa quidem vehementer, verum hi contra depereunt illam ſoli, illi deſpiciunt ſolum: ac proinde ab vtriſque miſera errat ſæpenumero ad villicos rerum, ſine doctrina Iuris, prudentiores nonnunquam æſtimatores, quam ſint illi, quos dixi, Iuris vtriuſque conciliatores ſemidocti. Quod mihi eo vſque viſum eſt indignum, vt hoc anno habitationem ei, tanquam matronæ elegantiori, mundiorem parauerim, epulaſque quibus exciperetur, conquiſitiores, te præſertim, quibus vſus erat, librorum (eæ ſunt illi epulæ) rariorum & vetuſtiorum promo, cuius beneficij memoria nulla eſt in me, niſi quidquid ſtruxi inde, id omne tibi tuendum commiſero. Ac ne quid ſecus faciam, etiam obſeruat nobilis Daniel Scram communis amicus noſter, homo omnibus bonis artibus perpolitus, totaque vita innocentiſſimus. Ecce iam igitur tibi veluti ab vtroque quos amicitia reddidit vnanimes, feudorum Ius purius mundiuſque acceptum, niſi nos fallimus, quam fuit ante, quod in fidem tuam & clientelam veluti quodam feudi Iure conferimus lubentes animis. Bene vale. Biturigis XV. Kal. Iunij. M. D. LXVI.

GERARDI

GERARDI NIGRI
DE FEVDIS,
LIBER I.

HVIVS libri auctorem esse Gerardum Nigrum, argumento est tit. 29. quo improbatur feudum datum lege commissoria, & tit. 2. §. pen. & 4. §. vlt. quo si in dando feudo conuenerit, vt liberi masculi & fœminæ id obtinere possint, & vasallus moriatur relicto filio & filia, filius præfertur. vtraque enim sententia Gerardo tribuitur, lib. 4. tit. 63. & 66. Oberto de Orto displicuit. Non est igitur hic liber Oberti, sed Gerardi: vterque fuit consul Mediolanensis. Otho Frisingensis 2. de rebus gestis Friderici cap. 12. *Aderant*, inquit, *Cumanorum seu Laudensium consules de Mediolanensium superbia facientes querimoniam, præsentibus duobus Coss. eiusdem ciuitatis, Oberto de Orto, & Gerardo Nigro.* Libri tamen II. & III. auctorem Obertum esse negare non possumus. Liber IV. est ex variis & incertis auctoribus. Continentur his libris mores quibus in feudorum causis Ligures siue Langobardi vtebantur: qui plerunque fuere diuersi, vt ecce, Cremonæ, Ticini, Mediolani vasallus feudum poterat alienare sine voluntate domini, Mantoæ, Veronæ & aliis quibusdam locis exigebatur consensus domini. Rursus Placentiæ qui militem inuestierat de feudo hac lege ne in successorem transiret, non poterat eo viuo sine eius voluntate alium de eodem feudo inuestire, Mediolani & Cremonæ secus. Et hos quidem Italiæ mores & ius quod his libris digestum est, aliæ gentes si qua in re propriis moribus deficiantur, libenter obseruant, vt idem plane de his libris statuere possis quod de lege Rhodia Imper. Antoninus, eam in rebus nauticis Romanos sequi, nisi si qua in re aduersetur iuri publico P. Romani: & nos quoque ius feudorum, quo Italia vtitur, sequimur non inuiti, nisi si qua in re pugnet cum legibus aut moribus nostris. Constitutiones autem Imperatorum de feudis, quas his libris Hugolinus inseruerat, Odofredo teste, quibusque nos alias adiecimus, proprio libro, id est, quinto, conclusimus. Intellecta igitur librorum partitione, materia, auctoribus, pretium curæ est de Feudi nomine & definitione vt statuamus aliquid. Feudum quidam dixere fœdum, vt Guillelmus Imperator in Constitutione quadam in Chronicis Flandriæ relata, per quam terris imperialibus priuatur Margarita Comes Flandriæ ob fidem non præstitam. *Vt* inquit, *eadem Comitissa in fœdum terram.* Vocem sane Feudi Isidorus à fœdere deduxit. Obertus autem à fidelitate vel fide. quod rectius

A puto, vel eo maxime, quod hi qui rem à domino iure feudi acceperunt, dicantur esse eius Leudes siue Leodes; quod est Francorum lingua, *des leaux, ou loyaux.* Annonius 3. cap. 81. *Guntrannus fuit leudis suis beneuolus.* Et lib. 4. legum Gottorum, tit. 5. *Si inter leudes in expeditionibus constitutus de labore suo aliquid adquisierit.* & in exemplo pactionis habitæ inter Guntranum & Childebertum reges apud Gregorium Turonensem, lib. 9. *Leudes illi qui domino Guntrano sacramenta præbuerunt.* & inferius: *Conuenit vt nullus alterius leudes nec sollicitet nec venientes excipiat.* & eiusdem lib. 8. *Credo alicuius ex leodibus nostris esse filium.* & 3. *A leodibus suis defensatus est.* & lib. 2. *Hac dedit*
B *leodibus eius.* Vnde puto Germanos feudum appellare Leudum, siue *Lehen.* Nam & pari ratione iidem illi leudes, feudales dicuntur, quod est Francorum lingua, *Feaux*, & feudum ius siue res, cuius acceptione fidei dominis exhibendæ vinculo constringuuntur. Fideles his libris sæpe: quo nomine olim serui nuncupabantur, & vere milites etiam qui quid in feudum acceperunt, seruos imitantur. nam tametsi serui non sint, seruiunt tamen, & seruitia debent, quæ duo sunt diuersa, *l. vxori, in fin. D. de vsufr. leg.* Seruum scilicet esse, & seruire, seruitus & seruitium. Potestas
C domini seruitutem, patientia seruientis seruitium facit. Vasalli igitur non sunt serui, sed *ἀνδῶαι* vt Æschylus loquitur: & licet sæpe Homines nostri dicantur, quia tamen ea appellatione proprie serui significantur, recte dixeris, non tam eos qui quid à nobis iure feudi possident, homines esse nostros, quam nobis Hominium debere, quæ vox Hominij concinnior est quam Homagij, qua vtuntur Robertus in Supplemento Chronicorum Sigeberti, Helmodius in historia Slauorum, Otho & Radeuicus, & Abbas Vrspergensis sæpe, & Fridericus Imp. ad Othonem Frisingensem. *Hominio*, inquit, *ac fidelitate nobis facta co-*
D *ronam regni de manu nostra Petrus rex Danorum suscepit.* Sed & Vvassi, vel Vasalli nomen, quod eisdem competit, seruitium significat siue comitatum cum deducatur non ex eo quod sint quasi in vasario nobilium, & vasa eorum instrumentaque censeantur, sed à Germanica & veteri Gallica voce *Gessel*, qua significatur comes qui nobis seruit mercede certa, vnde & Gessatas populos Gallica lingua nuncupatos, Polyb. 11. & Plutarchus in M. Marcello scribunt. Licet autem mercenarij aut vasalli serui non sunt, tamen vt serui appellatione mercenarij continentur, ita & va-

salli. Mercenarios, quos etiam vocarunt ambactos, seruorum loco esse probat *l. 4. D. de vsu & habit.* adhibita interpretatione Theophili in §. 1. *eod.* & ita Græci accipiunt *l. 1. §. familia, D. de vi, & de vi arm.* & confirmatur *d. l. 1 §. si filiusfamilias.* & ea ratione furti non tenentur, *l. si libertus, D. de furt. l. respiciendum §. furta, D. de pœnis.* Placet ergo nobis Stoicorum senteotia, quam Diogenes Laërtius refert, tria esse seruitutis genera, vnam quoties non est potestas viuendi vt velis, vt si libet homo carcere contineatur, quam definiunt, στέρησιν αὐτοπραγίας: alteram esse ἐν κτήσει, vt ea qua quis dominio alieno contra naturam subiicitur: tertiam ἐν ὑποτάξει, vt ea quam seruiunt mercenarij, obærati, addicti, vasalli, clientes. Separo vasallos à clientibus, licet vasalli his libris nonnunquam clientes appellentur, & conueniant in multis, & separationis ratio euidens. Clientibus onus militiæ adnexum non est. Vasallorum condicio hæc est, vt cùm delectus edicitur, in militiam eant, vel vicarium mittant, vel certum censum domini ærario ioferant, quod Herihanoum siue Haribannum dicitur à Germanorum antiqua voce *Here*, qua significatur exercitus, quo sensu & *Herisliz* dixerunt, *l. 15. Lang. de exercit. l. 17 de eo qui alij anrest. desertionem exercitus,* Theodulphus in Chronicis: *D. Pipinum regem in exercitu derelinquens* & id quod Thedisca lingua *Harisliz* dicitur. Idem Hermannus Comes lib. de origine Francorum. Heribanni quantitatem definiuit Carolus legum Langobardarum lib. 3. Fridericus pro ea portionem certam reditus feudi, ꝫ lib. 5. Bannum est generale nomen, quo significatur edictum siue citatio. Heribannum speciale, citatio nempe ad delectum. Vtroque nomine significatur etiam pœna edicto non obtemperantis. Igitur heribannum non tantum edictio delectus est, sed etiam pœna non respondentis ad delectum, quam & *Herischuldam* Germani vocant, Auentino teste. Sed, vt alias etiam differenrias inter clientes & vasallos exequamur, clientes prædicta sua pleno iure possident, vasalli prædia feudalia vsusfructus tantum iure perpetui vel temporarii, proprietas est dominorum à quibus prædia acceperunt beneficii iure. vsumfructum dicimus cum Oberto lib. 5. quod Interpretes vtile dominium vocant, propterea quòd vasallus rei in feudum datæ vtilem non directam vindicationeio habet, vt ꝫ. 2. tit. 8. §. 1. quæ tamen ratio vtile domioium non inducit, & verior est Conradi sententia *lib. 4. tit. de alie. pat. feudi,* nullum esse vtile dominium. Clieotes dabant se in fidem patronorum, & ab eis ferebant sportulas vel cœnam rectam. Vasalli vel vltro fidem suam nobis offerunt cessa proprietate bonorum suorum, vel nos collatis in eos prædiis nostris, fidem eorum eligimus & sequimur, sportulas vel cœnas à nobis non ferunt, nisi qui feudum quod dicitur de camera, vel caneua, quod vere non est feudum, obtinent. his sportulas damus, quæ Soldatæ dicuntur, libro secundo titulo decimo, à Gallorum & Germanorum antiqua voce *Sold.* nam & Cæsar ipse scribit, Gallis esse deuotos, quos illi Soldurios appellant, *quorum,* inquit, *hæc est condicio, vt omnibus in vita commodis vna cum his fruantur, quorum se amicitiæ dediderint, si quid ijs per vim accidat, aut eundem casum vna ferant, aut sibi mortem consciscant.* Robertus in Supplemento Sigeberti: *Sumpsit Henricus rex pecunias de feudo vniuscuiusque loricæ. Capitales barones secum duxit. Soldarios vero milites innumeros.* Otho 1. cap. 32. *Hospites, quos nunc soldarios dicimus.* Radeuicus 3. cap. 10. *Vt largitione pecuniæ milites qui soldarij vocantur colligeret.* Clienti respondet patronus, vt in XII. Tab. *Patronus si clienti fraudem fecerit, sacer esto.* & inde sumpta translatione, qui causam agit

A actoris vel rei, patronus, reus cliens dicitur, vel susceptus. nam & clientes posterior ætas vocauit Susceptos & summissos, *l. 1. C. de prin. ag. in reb.* Vasallo autem respondet dominus, qui & senior dicitur, licet prouectæ ætatis non sit, eadem forma qua Senatorem & Presbyterum dicimus, morum potius quam ætatis habita ratione. Nomen igitur ætatis mite dominus feudi habet, qoamuis adolescens sit aut iuuenis. Interea tamen, cum ius feudorum antiquissimum esse Gerardus scribat, qui ipse fuit Langobardus, inepte id repeteris ex Langobardis ipsis siue Gothis, quorum leges nihil de feudis habent palam, nec antiquissimum esse nobis vnquam persuaseris, nisi id liquido deduxeris ex moribus P. Romani, quod fiet ita commodissime. **B** Fit sæpe in libris nostris hominum mentio, qua appellatione frequentius serui significantur. Sed & liberi, puta actores, procuratores, custodes prædiorum, insularii, conductores, emphyteuticarij, chartularij, precarij possessores. His possessio conceditur ad tempus. Quæ actori, feudum est gastaldiæ. Quæ custodi, feudum guardiæ. Iisdem postea cœpit concedi in perpetuum, quod est verum & proprium feudum, atque ita, vt me Obseruat. 8. tradidisse recordor, paulatim qui erant actores, custodesque prædiorum nostrorum temporarij, perpetui esse cœperunt. Latinumque Hominum nomen retinuerunt, nouum & exterum Vasallorum siue Leodum & Feudatariorum acceperunt à **C** principibus & nobilioribus, qui eis sua prædia in perpetuum concedere maluerunt, si militiæ oneribus se obligarent, inuecta in Italiam nomina, à principibus Germanis, quibus fuere semper multi Comites (sic Cor. Tacitus vasallos vocat: Glossæ ὑπασπιστὰς interpretantur) & principum æmulatio magna, cui plurimi & acerrimi. *Hos,* vt ait, *præcipuum sacramentum erat defendere, tueri, sua quoque fortia facta gloriæ principis sui adsignare:* quod vulgo sacramentum fidelitatis appellamus. Et eadem fere hominum condicione vsam Græciam Nouella Constantini Porphyrogennetæ περὶ στρατιωτῶν probat, cuius sententia hæc est. Quædam esse prædia militaria quibus cohæreat onus militiæ, ita vt possessorem necesse sit se ad militiam com**D**parare domioo edicente delectum: vel si nolit aut non possit se ad delectum exhibere, certam eo nomine pecuniam fisco dependere, quæ feudorum omnium lex est siue à nobili, siue à plebeio possideantur, siue, quod pene idem est, à milite, siue à pagano. Distinxit omnis ætas nobiles à plebeiis, sed procedente tempore qui nobilium erant milites, vasalli, ministeriales, feudatarij, vt recte Albertus Krantzius scribit in metropoli, etiam nobilitatem sibi vindicarunt: qua de re dicturi sumus 1. tit. 10. At quoties tam vile est feudum, vt non possit possessor se aliumve in expeditione ex eius reditu tueri, hoc iure vtimur hodie in Francia ex Capitulis Caroli additis ad legem Langobardorum, vt ei adiungatur alius quoad pro modo redituum æquabiliter simul eis miles vnus iodici possit. Vt verò ex coo**E**stitutione Lotharij vasallus alienare feudum noo potest, ita Constantinus Porphyrogenneta vult, vt prędia militaria, quæ nunc dicimus feuda, à militibus nõ alienentur. Sed militum duo sunt genera. Quidam ἐν ἀπογραφαῖς νεώτεροι. nouitij, caligati, gregarij, manipulares, soldurij. Horum prædia quæ nondum sunt relata in codices militares ex ea Nouella iure militari non censentur. Alij sunt originarij & iusti milites, qui nobilibus adnumerantur, quam differentiam militum Fridericus sequitur 10 tit. de pace tenend. §. *si miles.* Et iustorum quidem militum meliora prædia ex Nouella Constantini militiæ sunt tacite obligata, si equites sint, vsque ad quantitatem 4. librarum auri: si classiarij, qui ab eodem Constantino πλωϊμοὶ & κληρῖται

dicuntur, vsque ad quantitatem duarum librarum. Supra eam quantitatem prædiorum suorum alienationem habent, intra eam non item. Quod si prædia eorum quæ eam quantitatem excedunt, nominatim omnia sint relata in codices militares, & hæc omnia heredibus conseruari debent siue militibus, siue paganis, non distrahi. Sin vero non sint omnia adscripta militiæ, sed habeat miles iure optimo possessionem aliquam, militiæ functione liberam, quæ alode siue alodium dicitur his libris quasi fidei vinculo soluta, Constantinus vocat κτῆμα ἰδιοκτησιακὸν καὶ τῇ στρατείᾳ ἀνεπιδούλευτον, quæ scilicet possidetur proprio iure, non feudi, non beneficij iure, hanc distrahere potest. Illam neque possessor, neque fiscus vendere potest: vel si vendiderit, eidem possessori repetitio competit, indemnitate emptori præstita: quo cessante agnati eius possessionem reuocare possunt, neque aduersus eos emptori est repetitio, vel reputatio pretij aut meliorationum, auferre tantum potest ea quæ imposuit prædio si recipiant separationem. deficientibus agnatis, succedunt σύνδοτοι ἢ συνέζυγμοι, id est, consortes, quibus simul militiæ nomine prædia adsignata sunt. Consortibus succedunt milites indigentiores, & his rursus pagani πρὸς τὸ μὴ ἐκπίπτειν τὸν ἐκ τοῦ κήνσου φόρον id est, ne census fisco depereat: ex quo intelligimus huius generis militaria prædia obnoxia esse oneribus militiæ, vel si refugiat possessor militiam, censui certo, id est, banno & heribanno: & possideri ea posse tam à paganis quam à militibus. Eius Nouellæ pars quædam est apud Harmenopulum Epitomarum 1. tit. 16. Sed valde corrupta. Legendum συντηρεῖσθαι δὲ τοῖς ἔξω στρατείας ἄχρι τεσσάρων λιτρῶν αὐτῶν τὴν κτῆσιν, εἰς ἀριθμὸν τῶν κελευσθέν, καὶ ἐπὶ τῆς γῆς σῶον τεταγμένοις πλείονας τῶν λιτρῶν πλείους καὶ τῆς χάριν, λοιπὸν δὲ πλείονας λιτρῶν δύο. Quod subiicitur, est ex eadem Nou. si quis militem, ὡς παροίκου λόγῳ, id est, quasi colonario iure sibi subiectum retinuerit, atque ita prædia eius militaria inuaserit, vt damnetur in aureos vi. ex quibus pars media militi detur, pars altera media in fiscũ redigatur. Quod si non inuaserit ea prædia, sed emerit, milite suæ conditione reddito, vt pretij repetitionem non habeat, & hoc amplius vt fisco pœnæ nomine inferat aureos iii. Deest in Harmenopulo quantitas aureorum. Sin vero cum alius quidam milites sedibus suis & possessionibus expulisset, vel illi ipsi bonis suis cessissent, male Interpres, ex statione sua discessissent, corrupte etiam in Harmenopulo, ὁ αὐτοῦ ὁ ἐκείνου. cum sit legendum ὁ αὐτοῦ ἐκείνων ἐκστάσει χρονισάντων illo, inquam, casu si quis miseratione ductus milites suscepit quasi colonos vel mercenarios, eum non teneri. At si quis militem castris abductum, quæ vocat fossata, in priuato obsequio detinuerit, cum fisco teneri in annos singulos, quibus illum detinuerit, in aureos vi. eamque summam exigi ab excussore siue discussore publico, qui vocatur illo loco ὁ ἐξκουσσευτὴς, vulgo corrupte ὁ ἐκσουσσευτὴς. Ex his quæ diximus hactenus, cum feudi naturam ostendant satis aperte, facile eruetur definitio feudi. Quid est feudum? Ius prædio alieno in perpetuum vtendi fruendi, quod pro beneficio dominus dat ea lege, vt qui accipit sibi fidẽ & militiæ munus aliudve seruitium exhibeat. Ius est non prædiũ ipsum, vt exponam initio libri tertij, & ius vsusfructus. Solet vsusfructus constitui in personam tantum. Sed tamen conueniri potest, vt & in heredem fructuarij transeat. Verum enim hæc pactio à Iustiniano coarctatur ad primum heredem, ne in vniuersum inutilis sit proprietas semper abscedente vsufructu, *l. antiquitas, C. de vsu fruct.* Quin imo receptum est conueniri posse vt ad successorem transeat in infinitum. Si modo addatur lex fidei, hominij, seruitij, vt diximus, quæ efficit ne sit inutilis proprietas. Quin & quorumdam locorum hi sunt mores, vt eius anni quo heres vassalli se in fidem & clientelam domini commendauit, reditum integrum dominus ferat, vel vt certa ei summa numeretur ἀντὶ τῆς ἀναλήψεως, siue pro redemptione, vt loquuntur, & restauratione feudi, & vt si mutetur vassallus venditionis genere domino præstetur pretij quinta pars à venditore vel ab emptore, si id actum sit, & quintæ quinta, vt si væniérit fundus c. xxiv. si mille, ccxl. quæ præstationum genera à Leone in Nouellis ἀσφάλειαι appellantur, quod quasi præstentur noui possessoris admittendi & suscipiendi causa. Sic fit vt non sit inutilis proprietas, licet vsusfructus in perpetuum constituatur, & pleniori quidem iure quam soleat vsusfructus esse. nam & vassallus fundi ac seruitutum vindicationem habet, & fructus suos facit quoquo modo terra separatos, quæ non solent fructuario dari. Liberi tamen vassalli plerumque moribus nostris nihil debent, præter manus porrectionem & deosculationem, quæ sunt hominij symbola. Annonius 4. cap. 64. *Tassilo dux Baioariorum more Francico in manus regis Pipini in vassaticum manibus suis semetipsum commendauit, fidelitatemque iureiurando promisit*: quod ita Ado Vienensis: *Tassilo se illi in vassallum commisit.* Et Richardus: *se in manibus Caroli commendauit.* Ne dixeris etiam feudum esse contractum. Ius est potius quod per contractum constituitur, dum scilicet dominus id per inuestituram cedit, quæ cessio datio est, ea lege, vt qui accipit fidem, & seruitium danti semper exhibeat. Et contractum huiusmodi sequitur traditio, vt J. 2. *tit.* 7. §. *vlt.* & 4. *tit.* 15. & est ex eo contractu actio de euictione in dominum, vt 2. *tit.* 8. & aduersus vassallum condictio causa dati si fidem fallat, vt infra tit. 20. vel etiam præscriptis verbis, si nolit dominus feudum reuocare. Constituitur autem hoc ius in rebus soli non in mobilibus. Omnium quidem rerum vsusfructus constitui potest ex S. C. non tamen iure feudi. Quædam sunt res quæ immobilibus adnumerantur, vt annonæ, sportulæ, pensiones, *l. Iubemus 2. C. de sacros. Eccl. Nou. 7.* & in his feudum illud consistit quod dicitur de camera, id est, cum ex ærario siue arca domini vassallo adsignatur stipendium certum, vel cum dicitur de canena, id est, cum ex cella domini vassallo præbentur annonæ. Huius generis feudum est in curte domini, vt J. *tit.* 2. §. *item si quis.* nec est proprium feudum, sed iure feudi censetur: quæ duo sunt diuersa, sicut Gallis aliud est, *Tenir fief*, aliud, *Tenir en fiefs.* Proprium feudum est extra curtem, & consistit in prædiis. Illi simile est feudum guardiæ, cum curti siue domui suæ quasi iure feudi dominus custodem apponit: vel gastaldiæ, cum actorem præficit, quæ tempore vel morte dantis aut accipientis finiuntur, & definitione non comprehenduntur. quia sunt impropriè feuda. Porro adieci in definitione feudum pro beneficio dari. hæc res efficit, vt feudum beneficium appelletur sæpe, & vassallus beneficiarius, χαριστικάριος. nam originem ex officio & amicitia trahit, vt J. *tit.* 30 & simili sensu in Constitutionibus beneficiarij dicuntur quibus beneficij loco cura committitur mansionum cursus publici, vel quod aliud officium munusve publicum. Postremo quod est adiectum de fide, pernecessarium est, nec conuentione mutari potest. nam etsi valeat conuentio, ne iusiurandum fidelitatis præstetur, ne seruitium præstetur: nulla tamen vis est huius conuentionis, ne fides præstetur. Est enim contra naturam substantiamve feudi. & ideo non est rata habenda, *l. cum precario, D. de precario.* Idem est natura & substantia, & falsa vulgaris interpretum differentia, §. *de illa, Instit. de societ. l. pacta, D. de cont. empt. coniuncta, l. iurisgentium, D. de pact.*

De iis qui feudum dare possunt, & qualiter adquiratur & retineatur.

TITVLVS I.

QVia de feudis tractaturi sumus, videamus primum qui feudum dare possunt. Feudum autem dare possunt, Archiepiscopus, Episcopus, Abbas, Abbatissa, Præpositus, si antiquitus consuetudo eorum fuerit feudum dare. Dux, Marchio & Comes similiter feudum dare possunt, qui proprie regni vel Regis capitanei dicuntur. Sunt & alij qui ab istis feuda accipiunt, qui proprie Regis vel regni valuasores dicuntur, sed hodie capitanei appellantur, qui & ipsi feuda dare possunt. Ipsi vero qui ab eis accipiunt feudum, minores valuasores dicuntur.

Feudum dare possunt, Archiepiscopus, Episcopus, Abbas, Abbatissa. Itemque Præpositus. Dignitas ecclesiastica hæc est, cui canones deferunt ab Episcopo primum locum & rerum ecclesiasticarum dispensationem in Aquisgranensis concilij c. 139. Quod autem dicitur de Archiepiscopo & ceteris, ei obstat *tit. 2. §. Item si Episcopus*. quo negatur Præpositum, vel aliam Ecclesiasticam personam iure feudum dare, longam tamen consuetudinem in ea re obseruandam esse, quod consentit cum hoc loco, quo ecclesiasticis personis datur ius concedendi feudi, ita demum si hic mos antiquus eius Ecclesiæ fuerit, si antiquitus, vt ait hoc loco, consuetudo eorum fuerit, quæ eadem verba repetuntur ʒ. 4. *t. t.* 91. Negantur, inquam, iure feudum dare de rebus Ecclesiarum, quæ eis subiectæ sunt, & hoc esse ex decreto vrbani Pontificis facto in sancta Synodo, quod tamen in futurum tantum valet, non in præteritum. nec enim ius in præterita constitutum intelligitur, nisi id nominatim exprimatur.

Is est Vrbanus II. qui Synodum Placentiæ habuit, in qua Ecclesiasticorum mores licentiamque correxit, & hoc etiam inter cetera cauit, ne vlla fieret ordinatio sine titulo, id est rebus quibusdam, vnde se alat, ordinato non adscriptis, *c. Neminem* 70. *dist.* quod Carolus Magnus ita expressit in suis Constitutionibus. *Vt nullus absolute ordinetur sine pronuntiatione & stabilitate loci ad quem ordinatur.* Et huius tituli res vetuit Vrbanus Episcopos & ceteras personas Ecclesiasticas in feudum dare: & merito, quia proprio patrimonij iure ad Ecclesias pertinent, & decimas ac primitias concilium Lateranense, vt Vincentius scribit, non bona profana, non quæ iam olim dederant in feudum, si ad eos redirent ob fidem non præstitam vel quam aliam vassalli culpam, excepto Archiepiscopo Mediolanensi, vt ʒ. 4 *tit.* 40. De veteri feudo non est dubium eos inuestituram facere posse. De Abbatis nobile illud non omittam, nonnunquam in historiis Abbates accipi pro nobilibus, quod nomen etiam hodie retinent in montibus Pyrenæis nobiles quidam: & hoc sensu, quantum opinor, Annonius 5. c. 1. *Carolus*, inquit, *ordinauit per totam Aquitaniam Comites Abbatesque, necnon alios plurimos quos Vassos vulgo vocant*. & c. 34. *Quibusdam Abbatiolas sicut erant integras dedit, quibusdam de Abbatia Martiniana benefi-*

A *ciola donauit*. & c. 36. *Ludouicus quos potuit conciliauit sibi, dans eis Abbatias & Comitatus ac villas.* Suidegerus in Chronicis Franciæ Gallicis: *Abbates*, inquit, *in antiquis historiis non sunt monachi vel religiosi, sed Barones Magnatesque seculares, quibus Abbatias vel monasteria princeps dat ad tempus, vel quoad vixerint.* Similia eiusmodi multa olim principes Christiani sibi adrogarunt, maxime vrgente rerum necessitate, quæ in exemplum trahere non debemus. alioquin sequeretur confusio ordinum omnium. nam & legimus Clotharium edixisse vt cunctæ Ecclesiæ Galliarum fisco tertiam partem fructuum persoluerent. Annonij 1. c. 16. & Carolum Martellum decimas & Ecclesias militibus & laicis cogente bellica necessitate, cum non B haberet quod eis largiretur, vt eum sequerentur possidendas concessisse in Richardi Chronicis, *Quæ*, inquit, *vsque in hodiernum diem ab eorum quibus dedit possidentur heredibus.* & apud Iacobum Meyerum, in Flandria Comites, quod tamen postea sustulit Vrbanus Pontifex, clericorum bona sibi vindicasse, siue testati, siue intestati decessissent. erant enim intestabiles. Illud non est incognitum, quod & Sigebertus, & Godefridus, & plerique alij Chronographi scripserunt, sæpe Romanos Pontifices imperatoribus & Regibus concessisse, vt Episcoporum facerent inuestituram per anulum & virgam, & ne ante Episcopus consecraretur, quam esset à Rege laudatus & inuestitus. & inde illud Helmodij: *Episcopos inuestire solius Im-* C *peratoriæ maiestatis est.* qua de re dicemus 3. *tit.* 1. Nunc de reliquis videamus qui feudum dare possunt. Et ait Ducem, quæ vox desiderabatur antehac, Marchionem, Comitem, feudum dare posse. Hi temporarij olim fuerunt, hodie perpetui. quales multos ordinasse Carolum Magnum historiæ narrant, non rei tantum militaris causa, sed vt ab eis etiam populus iura peteret, vt in legibus Ripuariorum, cap. 55. & 90. *Si quis iudicem fiscalem, quem Comitem vocant, interfecerit.* idem Grauio vel Graphio appellatur, vel Paulo Diacono teste Historiæ Langobardorum quinto, quo nomine iudex significatur. & inde Landgrauij, id est, prouinciæ Comites siue Iudices, & Marchgrauii limitis Comites, Psaltzgrauij, palatij Comites, D qui & maiores domus & præfecti rectoresque palatij dicuntur, vt Eginhartus, Iornandes, Annonius scribunt, Burgrauij, arcis præsidiiue comites, & Centgrauii, qui in antiquis Germanorum legibus Centenarij dicuntur, Gograuij, & Dinggrauij, iudices pedanei. ita Comes pro iudice accipitur, ʒ. *tit.* 28. & in Consti. Friderici *de pace tener.* Cœpit & præfectus quilibet Comes appellari, vt nauarchus, vel Eustathio teste in illum Homeri locum,

Εἷς δὲ τις ἀρχὸς ἀνὴρ ἑκατηβόλος ἔστω.

Et præfectus equorum regiorum, Comes stabuli primum, deinde corrupte Conestablus tam in Orientis quam in Occidentis imperio, cuius appellationis veriuerbium aliud, quod Thomas retulit, libro de E regimine principum, miror vt non omnibus moueat risum. quem, vt conciliaret lectoribus, mihi videtur non in eo tantum, sed in aliis omnibus toto libro delirasse: aut vetus sane non putem summo philosopho & pene ab Aristotele secundo ἀνθρώπῳ tam ineptum excidisse. Marchionem autem Obertus 2. tit. 10. intelligebat esse eum qui limiti certo regni præesset, sed inepte vocabulum à mari deducebat, quod plerique limites sint maritimi. Nota est Francorum vel Germanorum vox *March*, siue *Marche* pro limite. Annonius 5. cap. 11. *Reliquit Marchiones, qui fines regni tuerentur, & hostium arcerent incursus.* Scio etiam antiqua Gallorum lingua & Baioariorum & Alamannorum equum militarem *March* appellari, cum ita Gal-

los equestrem pugnam instituisse, Paosanias scribit libro decimo, vt singulos equites selectos, equis sequerentur alij duo, qui domino equo occiso suum submitterent, quique domino & sibi inuicem auxilio vel supplemento essent, quomodo aut simili etiam hodie lanceas componimus, & banc quidem equestris pugnæ institutionem eos vernacula lingua vocasse *Trimarchisiam* quod singoli equites constarent ex tribus. equum enim eos marcham appellasse. & ita hodieque vocitant Britones, quos priscam linguam Gallicam retinuisse simul & Britannos, siue Anglos montanos, quos Vualos appellant, Rhenanus comprobauit: nec enim fuit eadem prorsus cum Germanica, cum Ariouistum Germanum Cæsar scribat longinqua in Gallis consuetudine Gallicam linguam didicisse. & Tacitus, Gothinos non esse Germanos Gallicam linguam coarguere. Commune tamen fuit illud March pro equo: vt in lege Baioariorum, *Si equus est, quem March dicimus.* & alio capite. *Si quis aliquem de equo suo deposuerit, quod March Galli vocant.* & in lege Alamannorum: *Si tamen equum inuolauerit, quem Alamanni March dicunt.* Sed non ideo adsentior Alciato marchionem interpretanti præfectum equitum. Nicephorus Gregoras 7. *ὅσπερ ἐν τοῖς ῥωμαίων στρατεύμασιν ὁ τὴν βασιλικὴν κατέχων σημαίαν τοῦτο παρὰ λατίνοις μάρχιόνες.* Significat marchionem Imperatori vexillum prætulisse. Sed ad reliqua transeamus. Duces, Marchiones, Comites, proprie in Liguriæ siue Langobardiæ regno, Regis vel regni Capitanei vocantur. Qui autem ab illis feuda accipiunt, Regis Valuasores, vassi dominici ab Annonio sæpe, & in Synodo Ticinensi corrupte vassi domestici, pro dominici. Et rursus qui à Regis Valuasoribus, minores Valuasores. Otho Frisingensis 2. de rebus gestis Friderici cap. 12. *Tres sunt ordines in Langbardia, Capitaneorum, Valuasorum, plebis.* Feudum autem dare possunt Capitanei Regis & Valuasores, qui & maiores Valuasores, & hodie Capitanei dicuntur improprie, vt j. *tit.* 3. & 4. Minor Valuasor io minimum ius feudi proprium non transfert, nam eo mortuo sine liberis feudum quod dederat minimo Valuasori ad Capitaneum redit. quod tamen Mediolani non obseruari traditur *lib.* 2. *tit.* 10. Maxime si iam ab antiquo in minimi Valuasoris familia feudum resederit, non si de eo nuperrime inuestitus fuerit: hic enim plebeiis adnumeratur, sicut soldurius, cuius commoda morte finiuntur. Quinetiam minor Valuasor feudum quod in alium transtulit, etiamsi nulla subsit culpa valuasini, quandocunque libuerit, auocare potest, reddito pretio, si id forte vendiderit, nisi Valuasinum cum eo Romam, cum qua Langobardis res fuit semper, in expeditione perrexerit: quo casu temere ei feudum auferre non potest. Sed Mediolani generaliter idem ius est minori Valuasori, quod maiori. & hæc omnia demonstrantur *infra* §. *notandum*, & *tit.* 3. & 2. *tit.* 10. & 4. *tit.* 38. Vnde forsitan in *tit.* 3. pro Mediolanenses, legendum est, Mediolani.

Et quia vidimus de personis, videamus qualia prius habuerunt initia. Antiquissimo enim tempore sic erat in dominorum potestate connexum, vt quando vellent, possent auferre rem in feudum à se datam. postea vero, eo ventum est vt per annum tantum firmitatem haberent, deinde statutum est vt vsque ad vitam fidelis produceretur. sed cum hoc iure successionis ad filios non pertineret, sic progressum est, vt ad filios deueniret, in A quem scilicet dominus hoc vellet beneficium confirmare, quod hodie ita stabilitum est vt ad omnes æqualiter veniat. Cum vero Conradus Romam proficisceretur, petitum est à fidelibus qui in eius erant seruitio, vt lege ab eo promulgata hoc etiam ad nepotes ex filio producere dignaretur, & vt frater fratri sine legitimo herede defuncto, in beneficio quod eorum patris fuit succedat. Sin autem vnus ex fratribus à domino feudum acceperit, eo defuncto sine legitimo herede, B frater eius in feudum non succedit, quod & si communiter acceperint, vnus alteri non succedit, nisi hoc nominatim dictum sit, scilicet vt vno defuncto sine legitimo herede, alter succedat: herede vero relicto, alter frater remouebitur.

Hoc autem notandum est, quod licet filiæ vt masculi patribus succedant legibus, tamen à successione feudi remouentur, similiter & earum filij, nisi specialiter dictum fuerit vt ad eas pertineat. Hoc quoque sciendum est, quod beneficium ad venientes ex latere vltra fratres patrueles non progreditur successio- C ne secundum vsum ab antiquis sapientibus constitutum, licet moderno tempore vsque ad septimum geniculum sit vsurpatum, quod in masculis descendentibus nouo iure vsque in infinitum extenditur.

Nunc incipit Gerardus tractare de origine, processu & successione feudorum, quorum ius fuisse antiquissimum ait. non igitur nuper à Langobardis in Italiam inuectum. Et quidem initio qui quid iure feudi possidebant, erant tantum temporarij possessores, veluti actores, procuratores, precarij possessores, qui & homines nostri dicuntur sæpe in Pandectis & Codice, & D à Græcis *ἐνοικοῦντες, οἱ ἐξέτορτες.* mutata enim voluntate licebat domino quandocunque feudum reuocare, exemplo precarij, quod precibus vtendum conceditur tamdiu quamdiu is qui concedit patitur. Post cœpit feudum in annum tantum concedi, & singulis annis renouari vel re ipsa vel patientia, sicut & precarium constitutum ad tempus & locatio conductio patientia renouatur, *l. in rebus* §. *vlt. D. de prec. l. qui ad certum. D. loc.* & huius generis etiam hodie est feudum guardiæ vel gastaldiæ, id est quod fidelis noster tenet quasi custos vel quasi actor prædiorum. finitur enim anno, nisi datum sit in longius tempus, vt j. §. *item illud* & *tit.* 6 §. *vlt.* At deinde feudum concedi cœpit quoad vassallus viueret, sicut plerumque vsusfructus constituitur in vitæ tempus, quamquam & ad aliud E tempus certum, & precario, vt cum libuerit danti reuocetur constitui possit. Potest etiam ea lege, vt ad proximum heredem fructuarij transeat, sicut & paulatim obtinuit, ne feudum finiretur morte vassalli, sed ad vnum ex filiis vassalli quem dominus optaret, & tandem vt etiam ad omnes filios vassalli perueniret, quod postea Conradus Imp. lege lata produxit ad nepotes ex filiis, quos vocat auiaticos, idemque Conradus filiis & nepotibus, ex filiis deficientibus, fratres consanguineos inuitauit ad successionem feudi à communi parente adquisiti. Quam aliam originem feudorum quærimus? His veluti incrementis paulatim feuda constituta sunt, quæ & post Conradum vsus sece-

pit, vt transirent ad liberos mares in infinitum, & ad ceteros qui ex latere coniuncti essent defuncto vsque ad fratres patrueles, id est vsque ad quartum gradum, & nouissime vsque ad vij. vel etiam in infinitum. Quin & ad extremum cœperunt moribus nostris feuda etiam ad filias transire, & iure patrimonij censeri, saluo censu debito senioribus. Legem autem illam, quæ proponitur lib. 5. Conradum promulgasse Gerardus ait petentibus vassallis cum Romam proficisceretur, coronæ scilicet Imperij accipiendæ causa, quam dedit Ioannes xxj. Is est Conradus, Salicus nuncupatus, quod dux esset Francorum Orientalium, qui Salij dicti sunt. Ammianus Marcellinus xvij. Petit primum omnium Francos, eos videlicet quos consuetudo Salios appellauit. Sigebertus: *Franci*, inquit, *vti cœperunt legibus, & legem Salicam dictauerunt*. Separatis libris habetur lex Salica, & lex Francica. hæc est Occidentalium, illa Orientalium. Notandum quod ait Conradus, in beneficio quod patris eorum fuerit. nam si beneficium illud siue feudum sibi frater acquisierit non à patre acceperit, quod nouum dicitur, in eo fratri successionem non dedit, neque si duo fratres communiter à domino feudum adquisiissent. Igitur ex sententia Conradi fratres in feudo genearchico inuicem sibi succedunt, non in feudo nouo, nisi id nominatim cautum sit in constituendo feudo (feudum enim ex conuentione legem accipit) vel nisi communi nomine communique pecunia domino sciente emptum aut bello partum aut communi munere, id est, communibus armis & equis, quæ plerumque vassalli offerebant, vt est in lege Conradi, à domino impetratum sit, vt j. 19. *&* 2. *tit.* 12. Notandum agnatos vocari ad successionem feudi, non cognatos, vtputa fratres consanguineos, non vterinos, fratres patrueles, non consobrinos. nam dominus qui dat feudum, eligit sanguinem, familiam, stirpem generosam & fortem aliquam, nihilque minus vult, quam vt ad feudum inuitentur qui seorsum ab ea familia nascuntur. Eadem mens & cogitatio domini facit, vt agnati vocentur, non agnatæ, filij non filiæ, quia mares certiorem generositatis fidem habent, &, vt in optimo libro additur hoc loco, quia fœminæ neque faidam leuare, neque pugnam facere possunt, id est, quia bello gerendo faciendoue idoneæ non sunt, & bellorum necessitas peperit feuda, quæ ratio sumpta est ex *l.* 18. *Lang. de hom. lib. ho.* Faida est bellum aut inimicitia, *l.* 15. *Lang. de plag.* & compos, *l.* 10. *de success.* à Germanico *Feed*, aut *Vehd*. In *lib.* 4. *tit.* 41. *infra*, quia feudum seruire non possunt. Feminæ igitur in feudum omnino non succedunt. quod ita procedit nisi aliud conuenerit nominatim in constituendo feudo, vel nisi feudum fuerit muliebre, id est, de quo fuerit à primo mulier inuestita, vt j. *tit.* 4. *&* *l.* 4. *tit.* 50. & hoc iure fretus Rodolphus Imp. ab Othocaro Bohemiæ rege repetebat Austriam, vt Æneas Syluius scribit, quasi ad se reuersam morte Friderici ducis Austriæ defuncti sine masculis heredibus. Othocarus eam retinebat per vxorem Margaritam sororem ducis defuncti. Contra Rodolphus Austriam negabat feudum esse muliebre. Eodem iure defuncto Guilielmo Aquitaniæ duce absq; herede masculo relictis filiabus duabus, Ludouicus rex totam Aquitaniam quasi feudo aperto sibi vindicauit. quia non erat feudum muliebre. Constat enim vassallo defuncto sine legitimo successore, feudum ad dominum reuerti. Et hæc quidem in feudo. nam in alode Langobardorum moribus etiam filiæ sororesve succedunt, vt j. 2. *tit.* 17. Eadem fuit lex olim in Francia Occidentali. In terra Salica secus, vt est scriptum legis Salicæ *tit. de alode*, atque etiam in Anglia & Thuringia, quemadmodum scriptum est legis Anglorum eodem titulo, ne à lancea in

A fusum hereditas pertransiret. Sed ad feuda & ius Italiæ redeamus. Cognationis tres sunt limites, Superior, Inferior in recta linea & Obliquus. Superior cognatio, quæ est parentum, non vocatur ad successionem feudi, vt 4. *tit.* 45. & in constitutionibus Neapolitanis, *tit. de bon. forisd.* in feudis, quæ liberis ex liberalitate principis vel alio iusto titulo obuenerunt, ascendentes non succedere. quia qui feudum accipit sibi tantum & posteris suis accipit. Parentes non sunt posteri. cognati ex transuerso non sunt posteri. Ergo neque parentes, neque cognati ex transuerso mihi succedere in eo feudo possunt, quod ipse primum adquisiui. Liberi mei, quæ est inferior cognatio, succedent in infinitum. Sed & si duobus filiis relictis decessero,
B Primo & Secundo, & Primo feudum quod adquisieram diuisione obuenerit, in eo Primi liberi in infinitum succedent: & cum defecerint, Secundus eiusque posteri in infinitum. ita fit, vt licet mihi cognati ex transuerso in feudum non succedant, succedant tamen filiis meis qui eis sunt à latere coniuncti. quoniam mihi sunt liberorum loco. vt ecce, Mihi frater aut patruus meus non succedit, filius succedit, & huic filio meo frater: id est alter filius meus, vel nepos mihi succedit post filium, & huic nepoti patruus, id est, alter filius meus, vel patruelis, id est, alter nepos meus. denique in feudum succedunt semper eius, à quo feudum originem cœpit, posteri soli. his deficientibus, feudum
C ad dominum recurrit, atque ita dominus fratri aut patruo meo aut patri præfertur. quod variis locis inferius demonstrabitur, maxime j. *tit.* 8. *&* 2. *tit.* 11. *&* 4. *tit.* 59. *Sine legitimo herede*. Id est, sine masculis liberis vt *infra* 8. *&* 4. *tit.* 38. *Legibus* 12. *tab. Hoc quoque sciendum est quod beneficium*. Quidam hoc loco accipit beneficium pro lege Conradi, qua primus ex latere vocauit secundum gradum in feudum paternum. Ego pro feudo, nec his libris alio sensu beneficium accipi sinam. Controuersia eadem est, quæ inter Fridericum fuit Imperatorem, & Adrianum Pontificem Romanum. Hic cum satis superbe per literas Friderico exprobrasset obliuionem beneficij de manu sua accepti, collata imperij corona, respondit Fridericus, se imperium soli Deo acceptum referre Adriani se
D beneficiarium non esse. Adrianus autem pœnitentia actus, vt gliscentem perniciem à se depelleret, ita se excusabat subdole, beneficium se pro bono facto accepisse, non pro feudo. Re tamen vera ita Adrianum sensisse demonstrabat inscriptio quædam Lateranensis palatij, & senserunt etiam alij plerique, quasi feudi iure regna & imperia à se penderent. Pendet quidem regnum Siciliæ. Cetera pendent ex imperio, Polonia, Bohemia, Anglia etiam alias Imperatorem salutauit quasi feudataria. Francia nunquam. Albertus Argentinensis in Chronicis. *Francia à nullo haberi dicitur in feudum. Vsque ad vij. geniculum*. Reposui, geniculum, ex Vet. & ita *l.* 5. *Lang. de succes. Omnis parentela vsque in vij. geniculum numeretur.* & in lege Salica c. 46. *In masculis descendentibus*, id est, in libe-
E ris, vt j *tit.* 10. *&* 11. Liberos ergo dicit in infinitum admitti. Agnatos à latere, vsque ad vij. gradum, vt j. tit. 4. Sed & hos in infinitum admitti defendi potest ex *lib* 4. *tit.* 34. cum & in alode agnati in infinitum iure ciuili succedant. §. *vlt. Inst. de suc. cog* Hunc tantum locum male vulgo accipi, de iis qui veniunt à latere aio. & hoc de liberis adscribi par erat, quos Conradus non vocarat vltra secundum gradum.

Notandum est autem, quod illud beneficium quod à Regis Capitaneis, atque Regis valuasoribus aliis impenditur, proprie iure feudi censetur. Illud vero quod à minoribus

in alios transfertur, non iure feudi iudicatur, licet aliter in curia Mediolanensi obseruetur, sed quando voluerint, recte auferre queunt, nisi Romam cum illis in exercitu perrexerint, quo casu in ius feudi transit, vel nisi aliquid propter feudum acceperint. tunc enim nisi restituto pretio auferre non possunt.

Quæ ad hunc §. pertinent, exposui initio huius tituli.

Item illud quod datur nomine gastaldiæ vel guardiæ, & pro mercede alicuius rei, transacto anno potest iure auferri etiam pretio pro eo dato non restituto, nisi ad certum tempus datum fuerit,

Si vero gastaldi aliquid nomine proprij feudi possederint, non valebunt propterea possessionem sibi defendere, nisi per pares curtis vel breue testatum potuerint probare se antequam gastaldi essent, vel postquam desierunt esse inuestituram accepisse,

Vulgo hic adscriptus est titulus De feudo guardiæ & gastaldiæ. Sed ab optimo libro, tam hic quam duo sequentes absunt. & *tit. Quib. modu feud. amit.* est huius libri tit. 2. recte, nam à tit. *De ijs qui feudum dare possunt, & qual. adq. & ret.* vsque ad titulum, *Quib. mod. feud. amit.* id agit Gerardus, primum vt doceat qui feudum dare possunt, deinde quibus modis adquiratur & retineatur. Adquiri successione vel inuestitura. Retineri proprium feudum iure perpetuo, non id quod dederint minores valuasores. reuocari enim dantium arbitrio §. prox. supra, non id quod dicitur guardiæ vel gastaldiæ. anno enim finiti. & his omnibus explicitis, quibus modis feudum amittatur declarare incipit tit. 2. ab his verbis, Quia supra dictum est, quibus modis feudum adquiratur & retineatur, &c. quæ superioribus primum titulum sufficere perspicue & euidenter ostendunt. Hoc autem loco ait, feudum quod dator guardiæ vel gastaldiæ nomine, & pro mercede alicuius rei, finiri anno, nisi detur ad certum tempus, puta biennium aut decennium, vt J. *tit. 6. §. vlt.* Pro mercede alicuius rei, vt quod datur aduocatiæ defensionisque nomine, de quo dicemus in Const. Friderici de pace ten. vel pro mercede oneris alicuius. Hęc in fragmentis Ardizonis, id est lib. 4. tit. 81. appellantur feuda pro vice dominicaria vel villicaria, vel decania, vel alijs angariis: quod perinde valet, ac si diceres, feuda quæ nomine guardiæ vel gastaldiæ, vel aduocatiæ, vel pro mercede oneris alicuius dantur, nisi decaniam non pro decania, sed proprie manis accipere, vt Langobardorum & Gotthorum legibus decanus est, non tantum qui in militia decuriæ imperat, sed & qui domi iudicandi munere fungitur, vt aduocatus, vt centenarius, millenarius, quingentenarius. & hæc feuda dicuntur impropria, *d. lib. 4. tit. 81.* recte, cum his aduersa vera feuda dicantur propria. Et plerumque, vt dixi, maxime quæ actus aut custodiæ nomine dantur, quotannis renouantur. namque vt annuis vicibus redit annona, ita hæc quæ per causam quasi seruandæ vel procurandæ annonæ mandantur functiones quotannis resumuntur. & quidem tacite si modo post annum dominus patiatur eum qui tale feudum acceperit, possidere, exemplo precarij. Quod si forte pro eo feudo dominus aliquid acceperit, non ideo minus, vt ait hoc loco, reuocabit feudum post annum

A etiam non reddito pretio. quia ea pecunia eius tantum anni reditus emptus videtur: & nihil vetat ius etiam proprij feodi modico pretio à domino promereri, non vtique prædij ipsius vero & iusto pretio, vt §. *prox.* J. & J. *tit. 3. & 13. 16. 25. & libro 2. tit. 12. & 15.* & sic etiam hodie qui veniunt à latere in omnibus fere Galliæ prouinciis, si velint cognati defuncti feudum obtinere, id redimere debent à domino, vel reditu vnius anni, vel pecunia certa. nec obstat quod dicitur J. *tit. 29.* feudum non sub prætextu pecuniæ dari, & cetera. & similiter mandatum dicitur esse gratuitum, & originem ex amicitia trahere, *l. 1. D. mand.* recipit tamen honorem, salarium, remunerationem, *l. si remunerandi, l. salarium eodem tit.* Pretium quod domino dat

B vassallus, honor siue munus est potius quam pretium, alioquin beneficiom non esset beneficium. Vincentius Speculi doctrinalis 7. cap. 145. *Feudum*, inquit, *appellatur beneficium, licet non sit gratuitum, sicut & dos appellatur donatio propter matrimonium, licet gratuita non sit. & sic inter aduocatum & clientem, licet interueniat pecunia, non tamen dicitur esse locatio & conductio, sed magis opera beneficij loco praberi, & id quod datur ad remunerandum dari, & inde honorarium appellari.* quæ postrema Vincentij verba sunt ex *l. 1 D. si men. fal. mod. dix.* à mensore ab eo ad aduocatum non male translata. Et ita etiam in deposito quod nonnunqoam interuenit pretium custodiæ, *l. 1. §. & generaliter, D. vi. bon. rap.* ἀντίδωρον est potius quam

C pretium. quo genere commodatum pariter & precarium, licet origine gratuiti sint contractus, nihil vetat pretium siue ἀντίδωρον recipere, & dotem ἀντίφερνα. Feudum autem nomine guardiæ datur ei qui quasi custos prædio apponitur, siue casario, id est, casæ custodi, vt Festus interpretatur, vt *l. 7. C. de bon. pros.* Solet custos separari à fructuario, inquilino, institore, *l. 1. §. quod autem, D. de vi & de vi. arm. l. 11. §. item si cum plures, D. de instit. l. 90. D. de leg. 3. l. a filio, §. testator. D. de adim. leg. l. 1. C. de rep. her. l. vlt C. de delat.* Feudum gastaldiæ causa datur ei, qui quasi actor siue procurator prædiis nostris imponitur. Gastaldus enim siue gastaldio, non multum distat ab actore, *l. 20. Lang. de fur. l. 1. & 2. de adq. act. reg. Gastaldio*, in-

D quit, *nostris curtes nostras prouidentibus vel gubernantibus.* & hoc nomine habuere etiam olim Ecclesiæ quædam actorem siue administratorem rerum, *can. saluator. 1. q. 3.* Est tamen aliqua differentia inter gastaldum & actorem, *l. 1. Lang si actor. reg. res reg. alie. &* J. *tit. 6.* eadem quæ inter villicum & dispensatorem, *l. 166. D. de verb. signif. l. pen. in pr. D. de adim. leg.* & Columellæ inter villicum & actorem siue procuratorem. 1. c. 6. 7. 8. Vt autem custos, ita gastaldus proprie feudatarius non est: quia quodammodo in præsens tantum constituitur, non vt perpetuo eo munere fungatur. itaque Paulus Diaconus lib. 5. Hist. Langob. c. 11. cum scribit iussu Grimoaldi Langobardorum regis in Italia certas possessiones datas Alzeconi duci Bulgarorum, ita tamen vt non Dux, sed Gastaldus voca-

E retur, hoc significat iure Gastaldiæ datas, non perpetuo proprioque feudi iure. Etymum ex Germanica lingua deduxit Amerbacchios in adnotationibus ad Constitutiones Caroli Magni. Quod si gastaldus prædiom possideat iure feudi proprij, dominus contra se iure tantum gastaldiæ id dedisse contendat, quæritur cui incombat onus probandi? & videtor hac in re repugnare hic §. *cum §. Item si aliquis.* J. Finge dominum repetere feudum quasi gastaldiam. potest enim reuocari post annum, &, vt scriptum est *lib. 4. tit. 94.* quod nomine Gastaldiæ vel Guardiæ in feudum datur, ablata gastaldia vel guardia iure auferri potest. Constat autem domino reuocanti mandatum siue gastaldiam

probationem incumbere ex *d. §. Item si aliquis*, qua impleta non poterit sibi possessor possessionem defendere: id est restituere domino feudum cogetur, nisi contra probauerit se de prædio iure proprij feudi inuestitum fuisse priusquam gastaldus fieret, vel etiam post susceptam gastaldiam, dominum gastaldiam in proprium feudum commutasse. Probatio elidet probationem vt in plerisque alijs causis fieri solet. At à domino primum qui feudum repetit quasi gastaldiam, probatio exigitur; qui si in ea defecerit, tuebimur possessorem, etiamsi pro sua parte nullas probationes attulerit, modo iurauerit, vt dicemus Ĩ. §. *si autem controuersia*. Hoc igitur loco, *Non valebunt*, sic interpretabimur, vt non possint sibi possessionem defendere domino probante intentionem suam, nisi præstita probatione contraria, quæ quidem (nam & hic adijcitur modus) sumatur ex breui testato, id est breuiculo siue instrumento publico, vt Ĩ. *2. tit. 3. & 4. tit.* 1. vel ex duobus testibus idoneis, puta paribus curtis. Hæc probatio satis competens est, ne inopes vassalli grauioribus onerentur impensis vt Ĩ. 4. *tit.* 88. Sunt autem partes curtis, qui & pares curiæ dicuntur nõnunquam, & pares domus, conuassalli, qui ab eodem domino eademve domo feuda tenet, vt Ĩ. *tit. 6. §. pen. &* 28. *& 2. tit.* 10. *& 4. tit.* 35. 36. 55. 60. non quasi patricij, vt volunt ignari feudorum. Curtem dixere pro domo, castro, palatio, prætorio. Ideo autem ad probationem inuestituræ non alij testes, quam pares admittuntur, quia coram eis solemniter fieri debet inuestitura, vt Ĩ. 2. tit. 3. Huius generis feudis quæ tempore finiuntur adiungunt quidam *Scutifere*, siue scutiferorum feuda, sed refelluntur eo quod ex Fragm. Ardizonis scriptum est lib. 4. feuda scutiferorum, vt ad libitum dominorum possint adimi, rationes non esse dum tamen seruiant laudationem curiæ. hæc putem esse feuda valuasinorum, quæ etiam curia Mediolanensis temere auferri non patitur. Citat & in hanc rem Ardizo *l. 1. Lang. qual. cum fara sua alicui mig. per. sit.* Sed nihil ibi profecto ea de re, male etiam ibidem vulgo faram pro substantia accipiunt, cum sit soboles & progenies, auctore Paulo Diacono 2. Hist. Langob. cap. 7. Ceterum eiusdem generis sunt feuda de camera vel de caneua siue soldatæ, quæ in annonis nummisque consistũt militi concessa sub onere fidei atque seruitij. finiuntur enim morte dantis vel accipientis, vt Ĩ. 2. *tit.* 10. nihilque distat feudum soldatæ à feudis ærarijs cellariisve, id est, de camera vel de caneua. Feuda quoque habitationum, nisi aliud specialiter cautum sit, morte accipientium finiuntur, vt Ĩ. 4. *tit.* 105. recte: nam & in iure ciuili habitatio ius personale est. Dubitatum olim fuit esset vnius anni, an quamdiu viueret is cui concessa habitatio esset. Sed placuit quamdiu viueret, competere, *l. si habitatio §. verum. D. de vsu & habi.* Habitatio igitur non est annua. At guardia & gastaldia prædiorum vnius anni esse intelligitur, sicut annuis vicibus prædiorum reditus disterminantur. Sed de his hactenus.

Si vero Archiepiscopus, Episcopus, vel Abbas, vel Abbatissa inuestituram eius feudi quod alius detinebat, eo tenore alicui dederit vt post decessum eius qui possidet, habeat, & ante decesserit quam ille qui feudum possidet, successores eorum non coguntur eam inuestituram facere vel confirmare, etiamsi pares eius curtis adsint testes, vel breue testatum inde sit, nisi ille qui inuestituram acceperit, nomine eius feudi in possessionem missus sit eo consentiente qui detinet. Sed si

A ille qui feudum possidet, prius decesserit quam ille qui inuestituram fecit, iure cogitur eam ratam habere. Laici vero iisdem modis quibus supra diximus, si alijs inuestituram dederint, heredes eorum si rationibus claruerint, omnimodo eam adimplere compelluntur.

PRoxime recensui feuda impropria, quæ tẽpore vel morte finiuntur. Inde quæritur an viuo possessore feudi improprij, cui finem mors allatura sit, possit dominus id in alium conferre per inuestituram, & an successor domini ex causa posterioris inuestituræ ad tra-
B dendum obligetur. Aliud est inuestitura, aliud traditio. Inuestitura est cessio feudi solemnis siue contractus, qui sine traditione possessionis per se subsistit. Inuestituram sequitur traditio possessionis vacuæ, vt Ĩ. §. *prox. & lib.* 4. *tit.* 15. & plus est possessionem dare quam inuestituram concedere, *c. vnic.* 16. *q.* 2. At qui inuestituram fecit, præcise obligatur ad tradendum, nec liberatur præstando id quod interest, *4. tit.* 15. & idem probat 2. *tit.* 7. §. *vlt.* namque ait dominum omni modo compelli ad tradendum, & hoc amplius propter moram obligari in id quod interest. & ita ex venditionis contractu verius est secundum Martini sententiam, venditorem præcise obligari ad tradendum; §. 1. *Inst. de donat.* Paulus 1. Sent. *Si id quod*
C *emptum est, neque tradatur, neque mancipetur, venditor cogi potest, vt tradat aut mancipet.* Et nihilominus omne id quod interest emptoris ob venditoris moram, in æstimationem venit, *l. si sterilis §. cum per venditorem. D. de act. empt.* Idemque in herede receptum est, vt abscisse cogatur rem legatam tradere, *l. si domus §. consistetur, & §. seq. D. de leg.* 1. quem etiam constat ex mora teneri in id quod interest. Ergo, vt ad rem redeam, si qui me de feudo inuestiuit, prædiumque tradidit, deinde me viuo te de eodem feudo inuestierit in tempus mortis meæ, quæritur an successorem eius posterior inuestitura obliget ad tradendam tibi possessionem vacuam. Et hac in re Gerardus & Obertus separandos esse censent laicos à clericis, quæ vetus est
D distinctio Christianorum: licet si generaliter rem tractes, omnes Christiani sint clerici, omnes sacerdotes. Posterior inuestitura quam laicus fecit, successorem eius obligat sine vlla distinctione. In clerico distinguitur. Aut enim clericus, qui ex rebus Ecclesiæ duos de eodem feudo separatim inuestiuit, ante priorem feudatarium feudo decessit, aut post. Si ante priorem, successor eius non tenetur implere inuestituram. quia obligatio quæ non cœpit à defuncto, non potest incipere à successore secundum regulam iuris antiqui. non potuit autem incipere à defuncto, quamdiu vixit prior feudatarius. quia inuestitura posterior in se conditionem habuit, si prior feudatarius moreretur, cuius morte feudum ad dominum redibat. Sin autem post prio-
E rem feudatarium clericus decesserit, quia hoc casu obligatio cœpit à defuncto, & in successorem eius continuatur. quam differentiam confirmat *lib. 4. tit.* 4. & id quidem præcipue de clericis in precariis constituit Lotharius Imp. quod nos trahimus ad feuda, vt Ĩ. *tit. 5. l. 2. Langob. quan. lic. rect. eccl. acta antecess. suor. resc.* quæ Constitutio concil. Carthag. falso tribuitur in *c. de precariis*, 10. *q.* 3. & videtur indistincte loqui, vt significabitur Ĩ. *tit.* 27. In clericis, regula iuris antiqui seruatur, vt à successoribus obligationes non incipiant, fauore Ecclesiarum: In laicis, regula iuris noui à Iustiniano proditi, vt incipiant. nam & successorum qualitas est diuersa. Laicorum successores sunt vniuersi iuris defunctorum successores. Clericorum successores,

successores, ecclesiastici iuris non defunctorum successores sunt. Receptum autem est fere tota Italia, in posteriori inuestitura non exigi consensum prioris feudatarij, *l. tit. 4. & 5. 30.* & merito. nihil enim ei præiudicat posterior inuestitura, quamdiu aduiuit. nam hæc non de feudo perpetuario dicuntur, sed de feudo quod accipientis morte finitur, vt *5. tit. 5. & 31.* Proficit tamen consensus prioris posteriori, si eo volente mittatur in possessionem, vt ait hoc loco. Rursus hæc disputatio de duplici inuestitura ita procedit si in posteriori insit conditio, nam si omnino posteriorem inuestieris pure, quasi mox prædium traditurus, inanis est inuestitura. & qui eam accepit, aut sciens accepit, aut ignorans: Si ignorans, actionem habet in id quod interest: Si sciens, nullam habet, nisi de euictione conuenerit nominatim, vt *5. 2. tit. 8. & 4. tit. 20 80. 87. 96. Si vero Archiepiscopus*, &c. quoniam hi solent res ecclesiasticas in feudum dare. *Iisdem modis*, in tempus mortis prioris feudatarij, coram paribus aut instrumento publico. Si *rationibus claruerint*, id est, si probetur inuestitura per pares curtis aut instrumento publico: vt infra §. si vero feudum. Si rationes inuestituræ heredibus constiterint.

Si autem controuersia inter dominum & fidelem de feudi inuestitura fuerit: quid iuris sit, videamus. Et si inuestitura facta fuerit coram paribus curtis, aut in breui testato: recte eum qui inuestitus est, cogitur dominus mittere in feudi possessionem. Si vero fuerit in possessione, & mota fuerit ei controuersia à domino: ei defensio detur propter possessionem. Si autem non fuerit in possessione, nec supradictis modis poterit probare: tunc illius erit defensio, qui inuestituram dicitur fecisse. Si vero feudum aliquis habuerit, de quo nulla controuersia est, & dixerit se inuestituram alterius feudi accepisse ab eodem domino, nec in possessione fuerit, nec prædictis rationibus probare poterit, licet domini esset defensio ex ordine, tamen quia aliunde vassallus est, remittitur domino ex æquitate defensio.

Cum autem quis dixerit feudum ad se per successionem pertinere, asserendo illud esse paternum: si fuerit in possessione medietatis vel alicuius partis, vel cambium proprietatis nomine illius feudi habuerit, vel aliis iustis rationibus illud esse paternum probare potuerit: iure obtinebit. Si vero probare non potuerit prædicto modo, dabitur ei defensio cum xii. sacramentalibus.

Item si aliquis possederit castrum, quod dixerit se pro feudo tenere, & è contra dominus per guardiam dixerit se ei dedisse: domini est probatio & si poterit probare: tunc ille qui tenet, domino debet restituere, vel probare per pares curtis, vel per breue testatum, postquam in guardiam suscepisset, se à domino pro feudo inuestituram accepisse. domino vero in probatione deficiente, tunc illius erit defensio, qui possidet.

Similiter si aliquis possederit castrum vel aliam rem, & dominus dixerit se pro pignore ei dedisse, è contrario ille dixerit se accepisse pro feudo: si potuerit dominus probare quod ei pro pignore dedisset, tunc ille qui tenet, domino restituet, vel probet supradicto modo se postquam à domino pro pignore accepit, feudi nomine accepisse: & si dominus non poterit probare se nomine pignoris dedisse, erit defensio illius qui possidet.

Quæstio est de probatione inuestituræ, & successionis qui duo sunt modi adquirendi feudi, difficilis & plena scopulis, ad quos dum feruntur incaute, impingunt multi, & pertinent ad eam plures tituli, qui omnes nisi quis diligenter animum aduertat, velitari quodammodo inter se & confligere videntur, & omnium maxime obscurus est tit 7. infra, qui hoc loco explicabitur. Feudum aut inuestitura adquiritur aut successione. Qui inuestituram allegat, aut actor est aut reus. Actori incumbit probatio, reo defensio. Probatio est testium idoneorum, vel instrumentorum publicorum productio. Defensio est purgatio, quæ fit dato iureiurando, cum iuratoribus xii. Tria erant olim purgationis genera. Vnum, iurisiurandi religio, cum coniuratoribus siue sacramentalibus xii. cognatis vel adfinibus. vel clientibus, vel extraneis, qui scilicet idem quod reus iurarent. Sunt qui de probitate & religione nostra ita confidant, siue ne ita rerum nostrarum instructi peritia, vt non dubitent se vna nobiscum deuouere. iurabant autem tactis sacrosanctis Euangeliis, vel armis sacratis, *l. 5. 7. 10. Lang. qual. quis se def. deb.* Annonius 4. cap. 26. *Pactum inter Francos & Saxones sacramento super arma, vt eis mos erat, iurantibus, firmatum est.* Alterum est lex duellionum probata etiam Constitutione Friderici Imp. certis casibus: impia lex, quam rex Langobardorum Liutprandus profitetur se propter suę gentis consuetudinē vetare non potuisse, *l. 23. Lang de hom. l. ho.* & hoc genere purgationis diu vsi sunt Christiani, tam in ciuilibus quam criminalibus causis, re omni duello commissa, quod singulare certamen dixeris recte, cum & qui in eam pugnam descendit, Latine singularis appelletur. Glossæ enim veteres singularem interpretantur esse *μονόμαχον. [illegible]*: quod nomen Latini etiam tribuunt apro, vt Græci, qui *μονιὸν* appellant. delectatur enim solitudine. proinde à Gallis *Sanglier* dicitur, quasi singularis. Tertium genus purgationis est periculum aquæ feruentis, vel aquæ frigidæ, vel laminæ candentis. quo etiam diu vsi sunt Christiani, ducto more, argumento nescio an bono à potione illa quam stupri insimulatis mulieribus dari iussit Moses. quod vsque eo processit, vt & leges scriptæ iuberent adhiberi ignitos vomeres, vel aquam frigidam aut calidam litium dirimendarum causa, vt Langobardæ sæpe & militares Friderici Imperatoris apud Radeuicum, & in pactione pacis inter Alsatiæ principes & ciuitates apud Rhenanum, liber vel personatus seruiens furti reus cum aliquot suæ comparitatis testibus, plebeius & rusticus aquæ frigidæ iudicio esse expurgare iubetur, quod tamen primum omnium exoleuit in Langobardia, *l. 32. Lang. qual. se quis def. deb.* Id hac ratione sumebatur, quam & vigere adhuc in Saxonia Occidentali narrant, vt in flumen demissum, & emersum, pro sonte, submersum pro insonte haberent, vt indicat *l. 1. Constit. Neapol. De legibus paribilibus sublatis.* Quid vero est paribilibus? E tribus purgationis generibus, vnum legem duellionum, vt apud Vrspergensem, alia leges paribiles dixerunt, quæ in Gallicis Neustriæ consuetudinibus *Loyx apparissanz*, In legibus Philippi Comitis Flan-

A drix, quas Neoportuensibus dedit vulneris noctu illati reus, si ita scabinis videatur, (nomen est Iudicum, quod retinuimus, ex Hebraica lingua deflexum) ferro candenti se excusare iubetur. Res hæc omnis gerebatur interuentu sacerdotis, qui priusquam periculum fieret, Deum certis conceptisque verbis obtestabatur & adorabat, vt innocentes seruaret, nocentes male perderet. Helmodius in hist. Slauorum: *Offerebant criminibus pulsatos sacerdoti ferro, vel vomeribus examinandos.* Et precum formulas prodidit Ioan. Auentinus Annalium Boiorum IV. Plerique exibant illæsi. testis oculatus Georgius Pachymerius in Græcorum historia, & alij innumeri. Mitto iudicium per crucem, de quo . *26 & 33. Lang. qual. se quis def. deb.* & in testamento Caroli Magni, apud H. Mutium. B *Si propter terminos*, inquit, *aut confinia regnorum orta fuerit controuersia, volumus vt ad declarationem rei dubiæ iudicio crucis Dei voluntas & rerum veritas perquiratur.* Mitto iudicium per corpus & sanguinem Domini, de quo Sigebertus, *Ludouicus rex*, inquit, *ab Adriano comprobandæ suæ innocentiæ caussa ad examinationem corporis & sanguinis Domini inuitatus est*, &c. Solemnia erant illa tantum tria defensionum genera, & horum primum intelligi his libris debet, quoties fit defensionis mentio. non defensio nuda, quæ fit, vt Aristoteles loquitur, ad hominem hoc modo, Vici iam iam satis, quia quod intendisti probare nequiuisti. C quia etiamsi actor vel accusator deficiatur probationibus defendere se reus debet, vel iureiurando cum aliis XII. vel duello vel periculo aquæ feruentis aut laminæ candentis. Nec ambigitur de primo genere defensionis hunc locum accipiendum esse, cum se quis iureiurando defendit cum coniuratoribus XII. Vnde si is qui inuestituram allegat, actor sit, id est, si intendat sibi vacuam possessionem à domino tradi oportere, sic statuamus, eum probare debere inuestituram per pares curtis, id est, conuassallos, aut per instrumenta publica: eo non probante domini esse defensionem, puta vt iuret cum aliis XII. se inuestituram non fecisse, atque ita absoluatur. hoc enim iure feudorum actore non probante, non continuo reus absoluitur. namque sicut iure ciuili actore defecto probationibus non ideo iudex statim reum absoluit, sed in D dubiis caussis, vt omnem animo suo eximat scrupulum, quandoque iusiurandum defert actori vel reo, *l. 3. C. de reb. cred. l. admonendi, D. de iureiur. Nou. 124.* ita hoc casu à domino vnde petitur rem tradi ex causa inuestituræ, etiamsi actor deficiatur probationibus, exigitur vt iuret cum XII. sacramentalibus, vel referat iusiurandum, vt infra tit 28. & in aliis causis duello res dirimitur. Itaque non potest hæc sententia absolute vsurpari semper, Actore non probante reus absoluitur. Multum tamen hac in re potest auctoritas prudentiaque iudicis quo fit vt dominus nonnunquam iniuratus absoluatur in totum remisso iureiurando, vt *infra 4. tit. 36. §. sacramentum, & §. vlt.* nonnunquam coniuratores tantum remittantur. E Sane vno casu necessario satis habebit, si iuret dominus solus non adhibitis coniuratoribus, puta si actor vassallus siue gastaldus sit eius ex causa alterius feudi, de quo non sit controuersia. Honor enim hic seniori, id est domino debetur, ne quærendis & adhibendis sacramentalibus fatigetur. & hoc est quod ait §. si vero feudum, licet domini esset defensio ex ordine, id est, licet iure exigi à domino iusiurandum posset cum aliis XII. ante absolutionem: tamen quia actor vassallus est, ex æquitate remitti domino defensionem, eam scilicet quæ fit per sacramentales, non ipsius domini iusiurandum, vt j. tit. 6. Opponit ordinem æquitati. Ordo est merum ius. & ita *lib. 4. tit. 71. Domini*, inquit, *est defensio ex ordi-*

A *ne.* Hoc igitur casu religioni solius domini statur. atque ita quod adquisierit gastaldus, id domino cedet, si non probet domini inuestituram, *l. 1. l ung. de adq. act. reg.* quasi præsumatur id omne parasse ex re domini, sicut Episcopus & curator omnis rerum Ecclesiasticarum omnia videtur parasse ex rebus Ecclesiæ, quæ non paret ei obuenisse iure cognationis, *Nou. 123.* Vxor ex rebus viri, *l. Quintus. D. de don. inter vir. & vxor. l. 6. Cod. eod.* Plautus Casina,

Nam peculi probam nihil habere addecet
Clam viro, & quod habet partū, ei haud cōmodi est,
Quin viro aut subtrahat aut stupro inuenerit.
Hoc viri censeo esse omne, quidquid tuum est.

B Quod si is qui inuestituram allegat, sit reus, id est, si sit in possessione feudi, domino rem suam vindicanti incumbit onus probandi non iure feudi proprij eam se concessisse, sed iure gastaldiæ vel iure pignoris, vel quo alio iure. Domino non probante, defensio est rei, hoc est iurare reus debet cum sacramentalibus XII. se de eo feudo inuestitum fuisse, vt possessionem retineat. si non ita iurauerit, domino iuranti possessio restituetur, vt j. *tit. 6. & 24. & 4. tit. 37.* Vno casu reus iurabit solus sine sacramentalibus, si superiore anno sciente & tacente domino feudum possederit, atque ita, vt fit in causa interdicti Vti possidetis, possessionem retinebit, C vt j. *tit. 28. § vlt. & 4. tit. 36 §. 1.* Domino autem probante se iure gastaldiæ aut iure pignoris prædium concessisse, non iure feudi, nulli defertur conditio iurisiurandi, sed potior est in lite dominus, nisi contra possessor probet per conuassallos aut instrumenta publica pignore vel gastaldia posteriorem esse inuestituram, vt s. *§. item illud. & j. tit. 6 §. per.* & hoc loco §. *Item si aliquis. & §. Similiter*, Nunc de eo dicamus, qui successionem allegat, in quo videndum illud etiam est in primis, reus an actor sit, id est, possideat an non possideat. Finge, Ego & frater meus diuisimus feudum paternum. mortuus est frater meus sine liberis. ego in partem fratris mei me successisse dico, quod fuerit paternum feudum. dominus negat. quid fiet? Aut ego possideo portionem fratris mei, aut non. D Si possideo, domino incumbit probatio, mihi defensio: domino probante, vincor, domino non probante vincam dato iureiurando. Si non possideo, mihi incumbit probatio, domino possidenti defensio: si probauero, obtinebo: si non probauero, vix obtinebo. & hoc est quod ait *tit. 7. infra. Si tamen vassallus poterit probare paternum fuisse siue possideat, siue non* (quæ tamen verba, *Siue non*, delenda sunt) *obtinebit. alioquin nisi probauerit, vel nisi possideat, dominus obtinebit.* At rursus in hac specie ita distinguendum est: Aut ego qui non possideo portionem fratris feudi paterni, partem meam habui ex diuisione, aut non. Si non habui, & agam de parte fratris, ac probauero esse paternum feudum, neutri dabitur iusiuran-E dum: si non probauero, domino dabitur, propter supradictam rationem, vt ait tit. 7. id est, propter inopiam probationum, quam dixerat tit. 6. Integra vero mihi erit semper petitio partis meæ, quam nondum habui. Quod si habui partem meam ex diuisione feudi paterni, licet eam nunc non habeam, vt quia eam partem commutaui cum domino, vel cum fratre, vel quo alio accepta proprietate siue alode alterius prædij, quod cambium vocat §. *Cum autem*, ab antiquo verbo cambire, Hermannus Contractus concambium, hæc res mouebit Iudicem ad deferendum mihi iusiurandum cum XII. vt fieri solet, coniuratoribus, vt *infra* 7. nec enim semper iusiurandum datur reo, sed quandoque reo, quandoque actori, prout Iudici videtur,

vt J. 4 *tit. 36. §. sacramentum.* Et hoc est quod sequitur in *§. Cum autem.* Si vero probare non potuerit prædicto modo, id est, si actor testibus vel instrumentis probare non potuerit feudum esse paternum, dabitur ei defensio cum XII. sacramentalibus, videlicet si partem suam habeat vel habuerit ex diuisione. In plerisque Codicibus hæc clausula deest: sed eo modo accepta, omni vitio caret.

Si quis de manso vno feudi nomine inuestituram acceperit, & dixerit quod omne incrementum pertineat ad eum per inuestituram, si dominus reseruauerit sibi aliquid in ipsa curte, tunc oportebit fidem incrementi inuestituram per pares curtis, vel per breue testatum probare. Sed si dominus in ipsa curte nil sibi retinuit, tunc omne incrementum iure feudi fidelis obtinebit. Si vero fidelis in possessione incrementi fuerit, non oportebit eum inuestituram probare, sed iurare.

Rursus si aliquis acceperit inuestituram feudi cum omni incremento quod ei obueniret, & aliquid accreuerit viuente eo, à quo acceperit: ipsius erit & si ille qui inuestituram fecit, sine herede decesserit, & feudum reuersum fuerit ad eum à quo ipse tenuerit, vel ad alium: quicquid post mortem eius qui dedit accreuerit, ad eum pertinebit, ad quem regressum fuerit.

Mansom Amerbacchius putat esse iugerum, & qoasi à mensura mansum dici. alij agrum definiunt esse XII. iugerum. Iugerum est mansura agrestis, quæ in longitudinem pedum CCXL. in latitudinem pedum CXX. Eandem mensuram glossæ arupendium vocant, & πλέθρον esse interpretantur, vel finem geometricum quo finiuntur agri, cum tamen alij, quod illi simile est nomen, arapennem exponant semiiugerum siue actum maiorem vndique versum finitum pedibus CXX. Mansus autem, vt ego definio, est fundus, vnde quis se & familiam suam tueri satis commode potest, ac præterea vectigal siue censum domino referre, & quod veteres dixere heredium: nam hereditates Carolus Magnus interpretatur mansa in suis Constitutionibus, à manendo scilicet. Childebertus in quodam Pragmatico apud Annonium: *Cum mansis, & cum manentibus meis.* Helmoidus Hist. Slauorum. *Vir iste primo vij. mansis totidemque manentibus exhereditate patrum contentus fuit.* Et in antiquis monumentis S. Galli Heluetiorum monasterij relatis ab Ægidio Tschudio in antiqua Rhetia. *Testificati sunt se vidisse de legitimis curtilibus vsus omnes istos, & nobis ad monasterium nostrisque mansis in nostris territoriis in manentibus cum illius ciuibus esse communes* Definitionem mansi confirmat, quod curtem hic §. significat esse partem mansi, sicut villa pars est fundi, *l. fundi, D. quib. mod. vsusfruct. amit.* & quod Annonius scribit, Carolom Caluom in Francia & Burgundia tributum exegisse ad hunc modum, E mansis dominicatis, id est, qui ad fiscum pertinerent, solidum vnum, è manso ingenuo denarios IV. de censu dominico, de facultate mansuarij totidem, è manso seruili denarios duos de censo dominico, de facultate mansuarij totidem: quæ distinctio mansotum inuenitur etiam XII. Epist. Gregorij ad finem. Et idem Annonius Carolum Magnum ne inopia coacti ministri diuini cultus io eo segnius elaborarent edixisse, vt sin-

A gulis Ecclesiis mansus tribueretur vnus. quod & in Constitutionibus Caroli ab Angesiso Abbate collectis legitur, *eo addito vt pro manso illo Ecclesia nullum seruitium nullumve censum senioribus debeant. eo plus si quid possederint, vt pro eo Ecclesia non sint immunes.* quod consilio Vormatiensi triboitur, *c. 1. de censib.* Et inde Coloniensis synodi c. 4. *Nec ex dote Ecclesiæ, id est. ex vno manso, & IV. mancipiis census exigatur.* Mansuarios dixit, quos alij manentes siue commanentes, id est, villicos, alij ἀγρονόμους, vt Synodi Chalcedonensis c. 2. & villam μονήν, alij massarios. nam & mansum dixere massam Cassiodorus, & Gregorius, & alij, pro quo glossæ Græcæ reddunt κτῆμα. Eosdem B Amerbacchius putat mansionaticos appellari in Constitutionibus Caroli Magni. sed fallitur. Mansionatici sunt mansiones, siue diuersoria, quæ Græci dixere ἀπληκτά. Annonius 5. c. 31. *Generale placitum Duziaco habuit. & inde per Attiniacum & consuetos mansionaticos Compendium adiit.* & Carolus in Constitutionibos: *Ceteri per singula territoria habitantes & discurrentes mansionaticos.* & alio loco: *Illis vero locis vbi modo via & mansionatici ordinati sunt.* Quæstio autem huius §. hæc est. Si quid manso in feudum dato accreuerit, puta alluuione vel insula iuxta mansum in flumine nata, vtrum ad vassallum, an ad dominum pertineat, idem olim fuit quæsitum in fructuario. Et Paulus accessionem alluuionis negabat ad fructuarium pertinere, quia fundi fructus non est, *lib. 3. Recept. Sent.* Sed C placuit pertinere, *l. 9. §. huic vicinus, D. de vsufruct.* Latenti incremento augeri vsumfructum, non euidenti. In vassallo mediam viam Gerardus sequitur, & latentis euidentisque incrementi omissa differentia distinguit tantum, in curte, id est, in villa ipsa, sibi receperit dominus aliquid, puta membrum habitandi causa, & hortum forte aut viridarium, an nihil receperit. Si nihil sibi receperit, vassallum sequitur accessio. Si aliquid sibi receperit, dominum, nisi de incremento siue accessione illa mox vassallus à domino inuestitus fuerit: quod & si agat probare debet, vt dictum est supra, per conuassallos vel per instrumentum publicum, si excipiat, id est, si quod accreuit possideat, domino non probante intentionem suam, satis est, si D se iurando defendat, id est, si cum XII. coniuratoribus iuret se de incremento inuestitum fuisse. Sic posteriores Iurisconsulti & imperatores diligentius quædam tractarunt, quam priores medijs sententijs & nouis distinctionibus quibusdam introductis, vt in hac quæstione, Si alius in venatione feram bestiam vulnerauerit, & alius ceperit, cuius esse intelligatur, eius qui vulnus inflixerit, an eius qui occupauerit? Trebatius eius eam esse putat qoi vulnerauerit. Sed placuit magis eam esse occupantis. Hoc diligentius tractans Fridericus Imp. ita distinguit apud Radeuicom. *Si quis cum canibus venaticis siue molossis feram inuenerit, & persecutus fuerit, vt ei potius quam occupanti cedat. Si cum canibus leporariis siue laconicis, vt occupanti cedat.* E *Si lancea vel gladio vulnerauerit aut occiderit, nondum ceperit, vt eius sit, non occupantis. Si telo, balista, aut arcu misso occiderit, vt æque eius sit, non occupantis, eousque scilicet, donec eam persequatur.* quod & *l. 6. I. ang. de venat probat.* Verum, vt ad rem redeam, si non naturaliter aliquid feudo accesserit, sed opera & diligentia vassalli, vt si ad finem fundum emerit, id proculdubio feudo non accrescit, cum separatum sit à feudo. Contra, si id quod vassallus adquisiuit, separationem noo recipiat, vt si seruitutem prædio feudali adquisierit, vel si ædificiom posuerit in solo feudali, feudo accrescit, feudo tamen domino aperto, pretij repetitionem vassallo competere quidam putant, vt J. 2. *tit. 9. §. è contrario,* & *4. tit. 29.* His cognitis, finga-

mus speciem ad §. vlt. quam simul ac rationem eius vulgo explicant male. Capitaneus dedit feudum valuasori, valuasor minori valuasori, minor valuasor mihi. Feudum quod habet capitaneus, vel quod habet valuasor maior aut minor, est mirum & proprium feudum. Id quod ego habeo, qui valuasinus sum (sic enim me nuncupant) iure feudi proprij non censetur. & ideo mortuo minori valuasore qui mihi feudum dedit sine herede masculo, feudum redit ad maiorem valuasorem, vel capitaneum, vt diximus initio huius tituli. Finge, mihi minorem valuasorem dedisse feudum cum omni incremento quodcunque quandocunque feudo accederet, an si quid accesserit, dies id etiam mortuo minori valuasore ad capitaneum redire, & me non tantum feudo principali, sed etiam accessione excludi? Sic sane, si accesserit post mortem valuasoris, id est, post aperturam feudi, non si accesserit viuo valuasore. Hæc mihi accessio inuidenda non est. Mediolanenses ne feudum quidem mihi totum inuident, neque enim id ad Capitaneum recurrere voluut.

Quibus modis feudum amittatur.

Tit II.

QVia supra dictum est, quibus modis feudum adquiritur, & retinetur, nunc videamus qualiter amittatur. Si enim dominus prælium campestre habuerit, & vassallus eum morantem in ipso prælio dimiserit non mortuum, nec ad mortem vulneratum, feudum amittere debet.

Item si fidelis cucurbitauerit dominum, id est, cum vxore eius concubuerit, vel concumbere se exercuerit, aut cum ea turpiter luserit: vel si cum filia, aut * nepte ex filio, aut cum nupta filio, aut cum sorore domini concubuerit (hoc ita obtinet, si in domo domini maneat,) iure feudum amittere censetur.

** x. nurus, id est, cum nupta filio.*

Similiter si dominum assalierit, vel castrum domini sciens, dominum vel dominam intus esse. Item si fratrem suum occiderit, vel nepotem, id est filium fratris.

Aut si libellario nomine, amplius medietate feudi dederit, aut pro pignore plus medietate obligauerit, ita vt * transactum permittat, vel dolo hoc egerit, amissione feudi multabitur. His omnibus casibus feudum ad dominum reuertitur.

** x. distractionē.*

Rursus, si fidelis minus medietate, libellario nomine dederit & sine herede decesserit, & feudum ad dominum redierit: vel postquam ad libellariam dederit, vel pignori obligarit, domino refutauerit: tunc ille qui ab eo acceperit, nullo iure aduersus dominum se tueri poterit.

Præterea si ille, ad quem feudum per successionem iure obuenire debet, consenserit eos inuestire, ad quos secundum morem & ordinem rectum non pertinet: nullo modo ad eum repetendum regressum habet. Item

A si fuerint duo fratres, & vnus inuestituram feudi acceperit: si postea feudum cum fratre diuiserit, & ille, qui feudi partem accepit, postea plus medietate vendiderit, & sine herede legitimo decesserit: feudum ad dominum reuertitur. Item si quis feudum habuerit in curte domini sui: non poterit ipsum feudum in aliqua parte libellario nomine alicui sine consensu domini sui dare, vel pignori obligare. Similiter si extra curtem detinuerit, & dominus districtum habuerit, vel alium
B honorem: si alienauerit sine domini voluntate, iure ad dominum reuertitur.

Amittendi feudi causa vna est, Perfidia, ingratitudo, improbitas vassalli, quæ his libris felonia dicitur sæpe verbo militari, quod tractum videtur è Græco φηλωσις siue φήλωμα, nec enim felonia est rebellio tantum siue ἀντάρσια, cum & dominus ipse in feloniam incidat, sed fraus, culpa, improbitas. Eadem causa est adimendæ hereditatis legitimis heredibus: quæ ademptio vt exheredatio dicitur, ita plerique ademptionem feudi exheredationem vocant: Turpinus in Chronicis: *Ioannes rex Angliæ Arturum Comitem Britanniæ peremit, super quo à Baronibus apud regem Franciæ, cuius vassallus erat, accusatus, cum comparere nollet, post*
C *multas citationes per iudicium Parium exheredatus est.* Sigebertus: *Guilielmus rex Siciliæ exheredauit Comitem de Basevilla, quod ab ipso desciuerat.* Vna est vtriusque exheredationis causa, si generaliter rem vniuersam spectes, Felonia & Perfidia. Sed hæc rursus in varias & multiplices scinditur species. Eas quidem Iustinianus redegit ad certum numerum, propter quas liberos, parentes aut fratres exheredare licet: nondum tamen eripiendi feudi causa certa definitione conclusit quisquam, vt j. 3. *tit.* 1. An igitur vassallus feloniam fecerit, quæstio est magis facti quam iuris, & vt ante Iustinianum exheredationis causæ positæ erant in arbitrio Centumvirorum: ita hodie remouendi & abdicandi vassalli causæ disceptandæ relinquuntur iudicio
D parium, id est, conuassallorum. proinde arbitrariæ sunt, non certæ, non legitimæ. Cognitionem paribus mandat Constitutio Conradi, & Henrici Conradi filij, & Lotharij, & Friderici. Certæ quidem sunt causæ quæ iureiurando fidelitatis specialiter exprimuntur. Certæ etiam illæ propter quas iure hereditas adimitur, donatio reuocatur, matrimonium dirimitur, quas & reuocando feudo obseruare debemus vt 3. *tit.* 1. Certæ sunt quæ his libris exprimuntur. Sed præter omnes istas incidere possunt innumeræ, propter quas æquum sit vassallis feudum adimi: quas probare dominum paribus curiæ necesse est productis testibus quinque ex Constitutione Henrici. Domino non probante, vassallus purgare debet duello: vt j. 4. *tit.* 47. quod non
E ita accipiendum est, vt dominus ipse in pugnam descendere debeat, cum in honorem dominij soleat ei defensionis necessitas remitti, vt s. *tit. prox.* §. *Si vero feudum.* sed vt si quis sit compar qui cum eo vassallo cuius perfidia arguitur, decertare velit, duello se purgare debeat, vt habetur in Constitutione Henrici. quod si desit singularis cum quo ineat pugnam, iureiurando se purgare debet cum tribus paribus, vel si pares habere non potuerit, cum propinquioribus cognatis xii. vel etiam solus, vt est proditum j. *lib.* 5. ad Constitutionem Henrici. Nunc eas feloniæ causas exponamus, quæ hoc titulo recensentur. Prima hæc est, Si vassallus cum domino in militiam profectus eum in ipso conflictu & vitæ discrimine dimiserit, & cum eo non la-

borauerit, vt ait infra tit. 21. id est, si periclitanti opem non tulerit, quod est astalium facere, idest, frustrari & decipere, in l. 6. *Lang. de malef. & pub. cr.* & idem astalium ab astu quod Felonia, & similiter in eisdem legibus asto animo, est doloso & callido, *l. 4. de fur. l. 13. qual. qui se def. deb. l. 3. de hom. lib. ho. l. 1. de dam. iniur.* quo modo Plautus loquitur in Pœnulo:

Mea soror ita stupida est sine animo asto.

Et Accius apud Nonium,

Nisi vt asta ingenium lingua laudem.

Et eius generis in eis pleraque sunt alia quæ barbara multis esse videntur, cum tamen originem suam repetant à Græca vel Latina lingua, vt argi siue argæ contumelia, *l. 1. De conuitiis*, quam interpretes aliouersum trahunt, sed ignauum ea & inertem significari certo certius est à Græco ἀργὸς. Paulus Diaconus vi. cap. viii. *Memineris vt me inertem & inutilem dixeris, & vulgari verbo Arga vocaueris.* Didymus de Demosthene, *ανευνυε ἂν περὶ τὰς πυυνιας, ὀλίγον ἀργός.* Et Strigæ, *l. vlt. De hom. ser. l. 1. qual. mund. aliter. per l. 2. de iniur. mul.* quæ Festo est malefica, quæ hominis intestina corpore paulatim defluente perdere fingitur. Plautus Pseudolo:

Strigibus viuis conuiuis intestina quæ exedunt.

Glossis striga, λαιφογόν, quæ etiam humanis corporibus vesci credebatur, ἢ γυνὴ φαρμακὶς, Langobardis *Masca*. hodie *Magiz*. Et tollenonis vsus à Festo, Vegetio, Isidoro declaratus, qui explicatur aperte, *l. 23. de hom. lib. ho.* Et de equo aut pecore rabioso, *l. 2. De pauperie*: quod & Absyrtus & Hierocles mulomedici, & Porphyrius confirmant contra Galeni sententiam. Secunda causa amittendi feudi hæc est, Si vxorem domini corruperit, vel si tentarit corrumpere. initium facti pro facto habetur, vel potius attentatio ipsa pudicitiæ perfectum facinus est, si manus tulerit ad papillas, si sub vestimenta. Item si nurum corruperit, quæ filiæ loco est, si sororem domini vitiauerit, quæ nondum exierat domo fratris, id est, virginem quæ in capillo fuerit, vt ĵ. 3. *tit.* 1. §. *rursus*. Comis enim tantum non velamine vllo virgines obtegebant caput, & præceptum Pauli ad solas virgines pertinere existimabatur, quod tamen est contra sententiam Tertulliani. & ita *l. 1. Lang. de eo quod pat. filias nec. hab. rel. l. 21. 22. 23. 25. 27. de success.* & in Constit. Neapolitanis, *tit. suc. nob. in feudis*, in capillo esse dicitur, quæ nondum nupsit viro. Soli autem sorori hic modus inijcitur, Si habitarit cum domino vassalli fratre suo, non etiam filiæ aut nurui. Est autem hic huius tituli locus valde deprauatus: adijcit enim his neptem ex filio. cur non etiam neptem ex filia? Et breuiter sic locus restituendus est, Vel si cum filia aut nuru, id est, cum nupta filio aut cum sorore domini concubuerit (hoc ita obtinet, si in domo domini maneat) iure feudum amittere censetur. Sequuntur aliæ causæ, Si dominum ex insidiis appetierit, si obsederit dolo malo. Sola cogitatio solusve conatus vassalli non punitur, insidiæ puniuntur, vt ĵ. 4. *tit.* 62. Item si vassallus fratrem suum occiderit aut filium fratris, quem posteriores nepotem dixere, & fratruelem & fraternum. Cur tamen si fratrem domini sui occiderit, feudum non amittit, vt ĵ. 4. *tit.* 42. Quia in dominum suum directo non delinquit. Est quidem in offensa, cuius nomine iudicium parium & coërcitionem habere debet, sed non priuari feudo. Henricus libro quinto. *De his*, inquit, *culpis vnde beneficium non amittitur. Parium laudatione defendat se vel emendet.* At dices, Ille qui fratrem suum interficit, multo minus delinquit in dominum. Sed parricidium homicidio grauius est, ac proinde æquum, ne

A tam infamis persona quæ parricidio se polluit, in curia domini amplius versetur, non quidem feudum domino aperiri, sicut si directo in dominum deliquisset, sed in parricidæ proximos agnatos transferri: idemque est, si aliud quodcunque parricidij genus commiserit, vt ĵ. *tit.* 2. idem si non occiderit, sed occidendum prodiderit, *d. tit.* 42. Et ita si sororem suam vitiauerit, feudo priuabitur, si sororem domini non item, nisi vno casu de quo diximus supra. Grauius enim est incestum stupro. & incesto idem merito Iacobus Ardizo, & Vldricus Zasius admittunt. cuius rei exemplum est in Austria Cuspiniani, de duobus Austriæ Marchionibus, Leopoldo, & Alberto. *Aut si libellario nomine amplius medietate feudi dederit.* Sic legendum, Nam in

B feudum dare non prohibetur, vt ĵ. 2. tit. 4. & 9. & in Constitutione Friderici de feudis non alienandis. Antehac corrupte legebatur, In feudum dederit. Libellarius autem contractus est venditio, quæ fit scriptura interueniente certo pretio, & hoc amplius certa pensione constituta in annos singulos, & hac plerumque lege vt stato condictoque tempore contractus renouetur rursus numerato pretio certo vel arbitrario. Dixi, scriptura interueniente. Breui scilicet scriptura: & inde nomen: & in Constitutione Lotharij illo loco, *Libellum vel aliud instrumentum.* quod ait libellum, ad hoc genus contractus proprie respicit. Regulariter venditio perficitur nudo consensu, nisi conueniat, vt scriptura fiat, *l. contractus. Cod. de fide instr.* Dixi,

C Certa pensione. quod probat ĵ. 2. *tit.* 9. §. *donare*, & 4. *tit.* 53. Et Gregorius 2. Epist. cap. 1. *Libellario nomine ad summam tremissis vnius habere concede.* Vocetur lex libellaria, vt lex commissoria. Vtraque venditionis lex est. Venditio dicitur *d. tit.* 8. & in edicto alio Constantini Porphyrogenetæ de prædiis militaribus his verbis: *ὁ δὲ λαβὼν παρὰ ἐκείνου ὁ βασιλικὴ φαλσο-λιβελλαρ ἀπὸ λιβέλλων ἐξωνήσωνται τόπους*, &c. quibus rescissa venditione vult reddi pretium. Alij locationem esse dicunt. & est eadem quæstio quæ de emphyteusi, sitne venditio an locatio. qua de causa vsus fecit proprium contractum, exemplo emphyteuseos, quod ius *ἐμφυτευτικὸν* Iustinianus vocat *Nou.* vii. Quin & libellariam

D idem esse quod emphyteusim plerique censuerunt, pro quibus est Leonis *Nou.* xiii. Sed in hoc est differentia, quod non soleat emphyteusis renouari non mutato possessore, Libellaria renouatur statis certisque temporibus etiam non mutato possessore data certa pecunia, vel quam bonus vir arbitratus fuerit secundum qualitatem rei in libellum datæ, quod quidem renouationis pretium Leo *ἀνανεωτικὸν* vocat. Et emphyteusis contrahitur sub lege meliorandæ rei, puta ædificij in area ponendi, vel reficiendi, vel agri excolendi & recreandi, libellaria hanc legem non habet. Et libellaria in perpetuum fit semper, vt ĵ. *tit.* 8. Emphyteusis nonnunquam ad tempus. Et si credamus antiquis feudorum conditoribus, in libellaria est commisso locus post biennium, sicut in locatione, cum in emphyteusi

E triennij cessatio exigatur: & is qui per libellum à domino possidet, vendere potest sine consensu domini, emphyteuticarius non item. Fit libelli huius siue libellariæ mentio sæpe his libris, vt ĵ. 8. & 2. *tit.* 9. & 4. *tit.* 3. 53. 57. & in Constitutione De pace Constantiæ, & in Langobardis, & in aliis etiam auctoribus. Cassiodorus v. Variar. *Comperimus patrimonij nostri prædia te Thomati libellario titulo commisisse.* Gregorius 8. Epist. cap. 61. *Voluerat possessiones sub specie libellorum tenere* Vassallus autem feudum totum eiusue partem vendere, vt id emptor haberet quasi proprium non potuit sine consensu domini. Per libellum mediam partem vendere potuit sine consensu domini plerisque Italiæ locis, aliis etiam totum. Vendere

inquam, per libellum potuit dimidiam partem priuato non Ecclesiæ. Priuato plus permittitur quam Ecclesiæ, id est, non tanta in priuato quàm in clerico probitas exigitur, quæ ratio est scripta *infrà tit. 8.* Tertullianus de Monogamia: *Cum ad peræquationem disciplinæ sacerdotalis prouocamur, deponimus infulas & impares sumus.* Ecclesiam decet ne partem quidem feudi à vasallo emere, sine consensu domini, maxime cum sit immortalis, priuatus mortalis, quo moriente sine heredibus masculis feudi etiam pars ea quam per libellum alij concessit ad dominum recurrit. Ex Constitutione autem Lotharij & Friderici, nec vendere vllo modo partem vllam feudi priuato vasallus potest sine domini voluntate, vt J. 2. *tit.* 9. & 3. *tit.* 2. & 4. *tit.* 44. 35. ne domino debitum seruitium pereat ad inopiam redacto vasallo: quod etiam olim obtinebat in feudo de camera vel de caneua. & in feudo proprio cuius domino iuncta erat districtio iuris, quæ duo non semper concurrunt in eandem personam, sed cuius in personam concurrunt, eius auctoritas potestasque maior est, vt meritò in alienatione eius sit exploranda voluntas. Æquum etiam est in eo feudo ab alienando, quod quasi è sinu & penuario domini depromitur, id est ex camera vel caneua, domini voluntatem exquiri. Quod diximus de alienatione, idem obtinuit in pignoratione, creditori distractione permissa, quod genus pignoris consultum dicitur J. 2. *tit.* 9. quia eo maxime creditori consulitur. Et hoc est quod ait hoc loco, *Ita vt distractionem permittat*: cuius emendationis coniecturam fecit vetustissimus liber, in quo erat, transactionem, non transactum. Idem si dolo hoc egisset, vt feudum in alium transiret, puta si inuestituram pro venditiooe adsimulasset, vt J. 2. *ti.* 4. & in Constitutione Friderici *de feudis non alienandis*. Et hac iuris forma neglecta, feudum ad dominum redibat, præterquam si feudi paterni alienatio facta esset agnato, qui omnino successionis iure feudum habiturus erat, qui renunciatio est potius quam alienatio, vt J. *tit.* 8. §. *vlt.* & 4. *tit.* 45. vel errante vasallo circa qualitatem rei, puta feudum accipiente pro alode, vt J. 4. *tit.* 30. At, vt dixi, vasallus feudum potuit semper, potestque alij sine fraude in feudum dare sine voluntate domini: ita vt sit vasallus vasalli, nec mortuo priori vasallo sine liberis masculis, ad dominum res ipsa recurret, vt J. 2. *tit.* 10. Ius feudi recurret, vel etiam res ipsa, si nolit posterior ab eo ius feudi recognoscere, vt J. 2. *tit.* 9. §. *fine autem.* An etiam ius feudi alij poterat vasallus vendere inuito domino quasi feudum, non quasi libellum, ita vt non suus, sed domini vasallus esset: sicut vsum fructum vendere fructuarius potest etiam inuito domino, quod Græci interpretes cum ita scriptum reliquissent: *ὁ ἔχων χρῆσιν καρπῶν δύναται πωλεῖν αὐτὴν. καὶ ἄκοντος τοῦ δεσπότου ἢ καὶ τοῦ κληρονόμου αὐτοῦ.* quidam eis hanc opinionem quasi singularem adscribit, nesciens id eos sumpsisse ex *l. cui vsusfructus, D. de vsuf.* Rursus vt morte mea si ius vtendi fruendi quod meum est vendidero, finitur vsusfructus in persona emptoris, an & ius feudi ita venditum, vt dixi, Si decessero sine liberis masculis? Et videtur ius feudi in alium per eam rationem multo minus potuisse aut posse transferri, ne inuito domino nouus & extraneus vasallus accedat, vt J. 2. *tit.* 12. cum alienatione facta per libellum vel pigneratione pro parte dimidia, vel vt Cremonæ, Ticini, Mediolani obtinuit, in assem, vel secunda datione in feudum non mutetur vasallus, illo genere mutetur. Et tamen illud quoque fuisse permissum ante Constitutionem Lotharij, vt existimem, facit §. *item si duo fratres*. vt hodie moribus Galliæ receptum est posse omnino ius feudi sine voluntate do-

A mini à vasallo cedi & vendi alteri: qua ratione vulgo dicitur feuda patrimonij iure censeri. Ceditur cum sua causa, nam emptor fidem & hominium debet, quod nisi profiteatur intra constituta tempora, dominus fructus suos facit, vel quibusdam locis feudum domino aperitur, cuius generis feudum dicitur *Fiefs de danger*, quod eius amittendi vasallo periculum immineat, nisi mature fidem & hominium exhibuerit: Emptor etiam debet [illegible] & [illegible], & militiæ oneribus ac seruitiis feudo cohærentibus obligatur. Igitur mors emptoris spectatur, non venditoris. Vsusfructus tamen plenum merumque ius omnino vendi alteri non potest, & spectatur mors venditoris, non emptoris. Sed & Ecclesiæ moribus nostris recte vasallus feudum

B vendit cum sua causa: quo tamen casu ne quid domino depereat, vel quod Ecclesia sit immortalis, vel quod sit inhabilis militiæ, cogitur Ecclesia dare hominem, à quo officia debita exhibeantur, quoque mortuo fidelitas redintegretur. Iisdem moribus eo qui feudum vendidit absque consensu domini defuncto sine heredibus, feudum emptori non aufertur, cum tamen iure Italico si inuicem domino vasallus partem mediam iure vendiderit per libellum, aut pignori obligauerit, & iure *προτιμήσεως* dominus anno vel renunciatione exclusus fuerit, mortuo vasallo sine heredibus masculis, vel etiam cedente feudo in manus domini à quibus acceperat feudum emptori auferatur, vt §. *rursus*, & J. *tit* 8. & 16. & 4. *tit.* 83. Domino consentienti non

C est ius *προτιμήσεως*, non recidit etiam feudum in eum qui consensit alienationi moriente venditore sine legitimis heredibus, aut refutante dominum hominio, vt dicitur, ei remisso: sed qua condicione quove iure id consentiente domino acceperit emptor puta quasi proprium, vel quasi libellum eodem retinebit semper, præterquam in specie *tit.* 25. 57. *lib.* 4. Consensu etiam agnati amittunt ius *προτιμήσεως*, & ius successionis: & ita demum ius prælationis habent, vel eo iure omisso ius successionis, cùm est feudum genearchicum, mortuo venditore, illud reddito pretio, istud non reddito pretio emptori, si venditori non consenserint, vt *hoc tit.* §. *præterea*, & *tit* 4. §. 1. & *lib.* 4. *tit.* 14. & *tit* 45. Quod in contextu isto ait, *His omnibus casibus*,

D sic est interpretandum, si libelli nomine dederit supra dimidiam partem, si pignori obligauerit permissa distractione, si dolo hoc egerit, non si fratrem suum occiderit. Quod autem ait. *Item si fuerint duo fratres & vnus*, &c est valde obscurum. Duo sunt fratres consortes Primus & Secundus. Primus feudum adquisiuit, idque in commune contulit: quæ collatio domino nihil præiudicat, qui Primum solum sibi vasallum adoptauit, vt J. 2. *tit.* 12. Soluta consortione & diuiso feudo, Secundus feudi partem accepit. iure igitur, quia partem dimidiam tantum, totum nequiuisset: quo enim colore nisi refutationis? Sed hoc non potuisset, quia in feudo fraterno, id est, feudo nouo successurus non erat. Igitur quia partem accepit recte, quandiu

E vixerit Primus, non redibit ad dominum portio Secundi, nisi Secundus plus medietate suæ portionis vendiderit, & sine liberis masculis decesserit. Vtrumque exigimus. Neque hoc neque illud sufficit, quia viuit Primus, à quo eius portionis alienatio in Secundum collata sustinetur. Vtrumque si concurrat, dominum admittemus, quia Secundus eam portionem tenuit quasi feudum ab eodem domino ex diuisione, & deficiente eius sobole mascula, æquum est id domino accedere potius quam extero emptori, qui plus medietate emit. Ante Lotharium alienatione maioris partis quam dimidiæ feudum domino aperiebatur. Post Lotharium pars tantum alienata domino aperitur, vt J. 4. *tit* 44. Est enim eius indignitas maior, qui indul-

gentia sibi data abutitur, quam eius cui nihil lea in- A dultir. Quod sequitur, *Item si quis feudum*, eius rationem exposui s.

Item si Episcopus, vel Abbas, vel Abbatissa, vel dominus plebis feudum dederit de rebus Ecclesiarum, quæ eis subiectæ sunt, & tituli vocantur: nullum habet vigorem, secundum hoc, quod constitutum est à Papa Vrbano in sancta synodo: hoc est illud, quod post eius decretum fuerit datum: quod autem ante datum fuerit, firmiter permanere debet. Idem iuris est, si Præpositus, vel B alia ecclesiastica persona, quæ antiquitus non sit solita in feudum dare: scilicet vt quod dederit iure non valeat.

Huius paragraphi sententiam exposui titu. 1. Illud tantummodò non exposui quem hic Gerardus vocet dominum plebis. Et is videtur esse qui Vicedominus dicitur in cap. volumus. & cap. dominum. 89. distinct. Administratio est episcopatus & onus suscipiendæ plebis negotiorum ecclesiasticorum causa, vel inopia incessente aduentantis & hospitantis in Ecclesia. Sigebertus in Chronicis: *Theopilus Vicedominus secundas partes ecclesiastica dispensationis sub Episcopo agebat.* Carolus *l. 4. Lang. de reuer. eccles. deb. Mandet Co-* C *mes Episcopo, vel Abbati, vel Vicedomino*, vulgo corrupte, Vicecomiti. Cassiodoro Vicedomini videntur esse œconomi, v. Var. Epistol. Iustitiæ. Hoc autem loco titulum nouum perperam apponi finis indicat, in quo ita est. Et his omnibus casibus feudum amittitur & ad dominum reuertitur. Casibus enim his qui sequuntur feudum, vel quia non iure datum est, vel quia deficiunt heredes masculi, vel quia vasallus linguæ vsum amisit, ad dominum reuertitur.

Quinetiam si quis eo tenore feudum acceperit, vt eius descendentes masculi & feminæ illud habere possint: relicto masculo, vlterius feminæ non admittuntur. D

Dictum est s. feudum ad dominum redire vasallo sine herede defuncto. Heres his libris siue heres legitimus masculum significat, vt j. *tit.* 8. *& lib.* 4. *tit.* 38. propterea quod fœminæ in feudum non succedunt, nisi feudum sit muliebre, vel nisi ita conuenerit nominatim in dando feudo. Inde quæritur, si in dando feudo conuenerit, vt liberi masculi & fœminæ id obtinere possint, & vasallus moriatur relicto filio & filia, an vterque succedat? Obertus vtrumque succedere existimat, vt j. 4. *tit.* 63. Gerardo aliud iudicium est hoc loco, & j. *tit.* 14. §. *vlt.* Putat enim masculum præferri, quasi scilicet hæc fuerit mens contrahentium, vt ita demum fœminæ admitterentur si masculi E deficerent, quod & si p lam verbis expressum esset, Obertus probaret, vt j. 2. *tit.* 17. Sed id quod agitur pro expresso haberi debet, *l. cum quid, D. de reb. cred.* Et Gerardi sententiam fuisse commodiiter receptam fragmenta Ardizonis indicant, j. 4. *tit.* 104. Ex eisdem reliquis didicimus non idem esse dicendum si ita conuenerit, vt in feudo succederent fœminæ sicut masculi. Huius enim conuentionis potestate mares & fœminæ simul succedunt, tam ex mente quam ex verbis contrahentium. Proponitur & in eisdem alia quæ ad hanc quæstionem pertinet perelegans species. Maritus & vxor simul de eodem feudo inuestiti sunt ea lege, vt & descendentes siue liberi sui id haberent. feu-A dum hoc non est muliebre, non masculum, sed mistum ex vtroque. Coniuges defuncti sunt filio & filia superstitibus. Filius totum feudum sibi vindicat; filia in partem venire vult. quid fiet? Aut vterque ex eis nuptiis natus est aut non. priore casu mas præfertur: posteriore, vt si filium maritus susceperit ex prima vxore, filiam ex seconda, feudi quo de agitur socia, filia veniet in partem vna cum fratre consanguineo: quia cum sit filius ex aliis nuptiis, non debet filiam excludere, quæ ex his nuptiis progenita est, in quibus feudum adquisierunt, sed potius quia feudum est ex parte masculum, ex parte muliebre, quisque sibi parentis sui partem vindicare debet. & eadem ratione si filia tantum supersit, nullus filius, filia partem tan-B tum feudi habebit, altera pars domino committetur. Ponitur & in eisdem fragmentis singularis casus quo fœminæ in feudum succedunt, vt si feudum datum sit ad seruitium certum quod fœminam exequi non dedeceat, puta vt iter vxoris domini officiose comitetur, j. 2. *tit.* 3. §. *vlt.* vel vt domi socique dominæ ministret, & rem eius familiarem accuret, qualis est Vasallus casatus, qui dicitur legis Francicæ 3. *c.* 68. *&* 4. *c.* 75. & in Constitutionibus Caroli magni, vt describarur quot homines quis casatos in suo beneficio habeat. Constat verò feudum ad certum seruitium dari recte, vt j. 4. *tit.* 67. Datur & ita plerumque vt nullum pro eo seruitium certum exhibeatur, cuius etiam mulier capax est. Et ij omnes casus sunt excipiendi quibus C Galliæ locis fœminæ in feudum non succedunt. Aliis plerique locis liberi vtriusque sexus in feudum succedunt. Cognatæ ex transuerso non succedunt extantibus masculis. Et circa eam consuetudinem simul, & circa conuentionem hoc loco propositam hæc incidit quæstio. Mos hic siue conuentio est vt masculis non extantibus fœminæ succedant, extantibus masculis vt non succedant. Quæritur, an quæ lex dicta est fœminis, dicta etiam videatur posteritati masculæ fœminarum, vt ecce, vasallus mortuus est relicto filio fratris, & filio sororis, vtrum censes filium fratris esse potiorem, quod alter descendat ex fœmina, an vtrumque admittis, quod vterque sit mas, vterque pari gradu? Sunt qui vtrumque admittant. quod non pr bo, D nam id ea conuentione agitur, vt ex ea familia cui primum feudum adquiritur, mares & fœminæ succedant. filius sororis non est ex ea familia. Solus quidem admitteretur ex benignitate quadam, vt s. *tit.* 12. Sed non concurreret eo qui est ex illa familia. Et si forte cum feudum pater adquisisset, deinde obierit relicta filia & filiis duobus Primo & Secundo, quot sunt personæ, tot sunt lineæ. & linearum ordo accurate obseruandus, vt j. 4. *tit.* 59. Vnde si Primo diuisione obuenerit feudum, posteri eius in infinitum ceteris præferentur, linea Primi adsumpta, adsumetur Secundi, & hac demum extincta linea filiæ. Proinde si moriens Primus habuerit filium fratris, & filium sororis, filius fratris præferetur filio sororis, id est linea E Secundi lineæ filiæ.

Mutus feudum retinere non potest, scilicet qui nullo modo loquitur. sed si feudum fuerit * magnum quo ei ablato se exhibere non valeat, tum ei relinqui debet, vnde se sustinere possit. Ex his omnibus casibus feudum amittitur, & ad dominum reuertitur. * *al. paruum.*

Mutum Gerardus definit eum qui eloqui nihil potest, vt §. *item surdus; Inst. quibus non est per. fac. test.* & ait, mutum retinere feudum non posse, quia scilicet debito seruitio parum idoneus videtur. Contra

Gerardus refertur muto retentionem dedisse feudi paterni, J. 4. *tit.* 41. Feudi, inquam, paterni tantùm. Quod & hic subiecerat. Sed his libris nulli sunt fœdiores mendis. Ait, *Sed si feudum fuerit magnum.* Dixisset conuenientius, *paruum*, quia sequitur, *quo ei ablato se exhibere non valeat.* Scriptum erat corrupte, maternum, vnde fecere, magnum, propterea quod non agnoscunt hi libri feudum maternum, vt J. tit. 12. Sed debuissent potius emendare paternum pro maternum. Hic igitur est sensus, si feudum fuerit relictum à patre, quo ablat⁊ esuriturus sit, tum ei relinqui debere vnde tueri se & educere possit, quam sententiam pietatis ratio extorsit, iure enim qui seruitio non sufficit, nec feudum retinet.

De natura feudi.

Tit. III.

Natura feudi hæc est, vt si princeps inuestierit Capitaneos suos de aliquo feudo, non possit eos deuestire sine culpa, id est, Marchiones & Comites, & ipsos qui * proprie hodie appellantur Capitanei. Idem est si inuestitura sit facta à Capitaneis & maioribus valuasoribus, qui * proprie hodie Capitanei appellantur. Si vero facta fuerit à minoribus, vel minimis valuasoribus, aliud est. Tunc enim possunt deuestiri non habita ratione culpæ, nisi fecerint hostem Romæ: tunc enim idem est in minimis quod in maioribus valuasoribus: vel nisi emerint feudum, tunc enim pretium restituendum est secundum antiquum & rationabilem vsum. * Moderni autem non ita subtiliter cernentes dicunt idem obseruandum in minimis quod dictum est in maioribus valuasoribus.

** x improprie.*
** x improprie.*
** ione Mediolanensis.*

Propria feudi natura hæc est, vt sit perpetuum, nec temere vasallo eripi possit sine causa. Princeps non eripit temere quod dedit Duci aut maiori valuasori. Dux quoque non eripit id quod dedit maiori valuasori, nec maior valuasor, quod minori. Minor tamen quod dederit valuasino, quia iure feudi non censetur, vel maior dominus eripere valuasino cum libuerit potest, exceptis certis casibus, quos exposui *tit.* t. s̄. Est autem hic duobus locis reponendum, improprie, vbi est scriptum, proprie, ex supradicto *tit.* t. *in princ.* & J. 14.

De successione feudi.

Tit. IV.

Sequitur de successione feudi videre. Si quis igitur decesserit filiis & filiabus superstitibus, succedunt tantum filii æqualiter, vel nepotes ex filio, loco sui patris, nulla ordinatione defuncti in feudo manente vel valente.

Hoc quoque obseruatur, vt si frater meus alienauerit partem suam feudi, vel fecerit inuestiri filiam suam, si moriatur sine herede masculo, nihilominus reuertitur ad me, & olim obseruabatur vsque ad quartum gradum tantum secundum quosdam, hoc ideo quia postea non vocatur feudum paternum. Alij autem dicunt vsque ad septimum gradum.

Filia vero non succedit in feudo, nisi inuestitura fuerit facta in patre, vt filij & filiæ succedant in feudum (tunc enim succedit filia filiis non extantibus) vel nisi inuestitæ fuerint. Hæc de feudo paterno. In alio vero feudo quod habuit initium tantum à fratribus, non succedit vnus alteri, siue vna inuestitura, siue duabus, nisi hoc fuerit dictum expressim vt alter alteri succedat.

Loco sui patris. In limite transuerso non est, vt loquuntur, repræsentationi locus, nisi in fratrũ iam mortuorum filiis, qui succedunt cum fratribus defuncti, patruis suis, vt J. 2. *tit.* tt. In limite directo liberorum est repræsentationi locus in infinitum, vt si sit filius & ex alio filio iam ante mortuo nepos, simul vterque succedit in feudum & in alodem, & sic deincept ceteri pro stirpibus, non pro capitibus. Tempore Othonis t. Imperatoris, cum esset ea de re ingens quæstio, an auo succederet nepot vna cum patruo, placuit rem committi gladiatorio certamini, & cessit victoria his qui nepotes computabant inter filios. quod Sigebertus refert in Chronicis & Vuitichindus 1. rerum ab Henrico & Othone gestarum. *Nulla ordinatione.* Non potest ergo pater vni ex filiis feudum prælegare, qua de re dicemus J. 4. *tit.* 54. *Hoc quoque obseruatur, vt si frater meus alienauerit partem suam feudi*, consentiente scilicet domino. alioquin feudum domino aperiretur, non mihi. *Vel fecerit inuestiri filiam suam* vt J. 4. *tit.* 45. *Reuertitur ad me.* Si & ipse alienationi non consensero, vt s̄. 2. §. *præterea.* *Vsque ad quartum gradum*, vsque ad fratres patrueles, vt s̄. 1. §. *hoc quoque.* *Quia postea non vocatur feudum paternum.* Qui hac ratione vtebantur, feudum id tantum dici paternum existimabant, quod esset à patre aut auo profectum, quasi scilicet patris appellatione vltra patrem solus auus intelligeretur, *l. iusta*, *D. de ver. signif.* & ita fratres patrueles defuncti succedere in feudum auitum, propius sobrino, id est, patrualis filium non succedere in feudum proauitum. Sed magis placuit paternum dici, quodcunque à parentibus descendit, vt in *l. patri*, *D. ad leg. Iul. de adult.* patres pro parentibus accipiuntur, & hac ratione in feudum à parentibus profectum agnato defuncto agnatos succedere vsque ad septimum gradum. quia parentes vsque ad eum gradum nominantur: vlteriores maiores appellantur, non parentes. Paulatim increscunt sententiæ iuris, *l. fideicommissa*, §. *si rem suam*, *D. de leg.* 3. Obtinuit ad extremum succedere eos in infinitum, vt dixi. s̄. 1. §. 1. nam & in edicto de in ius vocando, & de legatis præstandis parentes etiam dicuntur vltra tritauum. *Nisi inuestita fuerint*, domini beneficio, vt J. 25. Cetera quæ ad hunc §. pertinent, exposuimus s̄. *tit.* 1. §. t. & *tit.* 2. §. *penult.*

Qualiter

Qualiter heres inuestitoris teneatur.

TIT. V.

SI quis inuestitus fuerit de alieno feudo post mortem eius, vel si quis fuerit inuestitus sub conditione aliqua, vel tempore, de quo nullus erat inuestitus, siue præmoriatur tenens feudum, siue inuestitor, siue inuestitus: inuestitor & inuestitoris heredes tenentur inuestito, vel heredi eius veniente tempore vel conditione: licet alij dicant, si moriatur inuestitus antequam tenens feudum, vel ante conditionem existentem, vel ante tempus quod heredes eius non debeant inuestiri. nam si quis fuerit inuestitus pure de alieno feudo, non valet habita inuestitura. hoc ita est, nisi fuerit facta ab aliqua ecclesiastica persona. tunc enim si præmoriatur inuestitor antequam feudum tenens, vel conditio, vel tempus existat: non obligatur successor illius: & hoc probatur per legem Lotharij de precariis. & hoc intelligendum est in vassallis, qui feudi successionem non habent.

Hic titulus est de feudo quod successionem non habet, id est qood morte accipientis finitur. Et ait eius generis feudo, exempli gratia, Primo concesso, pure Secundo factam à domino inuestituram non valere, sub conditione vel in diem factam valere: Primus enim mori interim potest. Et multo magis valere eam quæ confertur in tempus mortis Primi. At quæritur an ius inuestituræ in heredem Secundi transmittatur, vt prædium sibi tradi oportere intendere possit. Alij dicunt indistincte transmitti. Hi comparare videntur inuestituram stipulationi, quia stipulatio omnis in heredem transmittitur. Alij ita distingount: Aut prior mortuus est Primus, aut Secundos. Si præmortuus est Primus, ios suum Secundus transmittit in heredem. Si præmortuus est Secundus, nihil transmittit. Hi legatorum exemplum sequi videntur. Legatum enim relictum in conditionem vel in diem incertum, veluti, cum mortuus erit Primus, mortuo legatario ante diem vel conditionem in heredem non transfertur, *l. 1. §. si quis sub conditione, D. vt leg. nom. cau. l. si dies, D. quan. dies leg. ced.* Priorum opinio verior est, quia inuestitura actus viuentium est, non morientium. est enim cessio. Cessio autem actus viuentium, *l. vlt. D. com. pred.* Comparanda igitur stipulationib. potius quàm legatis. At contra quæritur, an heres domini Secundo teneatur. Et placet eum quoque indistincte teneri siue post Primum, siue ante Primũ, & siue ante conditionẽ, siue post conditionẽ dominus decesserit. quod & in stipulationibus, & in legatis ita procedit. nam etsi heres à quo legatum relictum est sub conditione, decesserit ante conditionem, heres heredis legatario obligatur, licet ab herede scripto obligatio non inceperit, *l. sub diuersis §. vlt. D. de cond. & dem.* In clerico tamen distinguitur, & regula ioris antiqui strictius obseruatur. nam si clericus moriatur ante Primum, vel ante conditionem, vel ante diem incertum, successor eius non tenetur: si post Primum, vel post conditionem, vel post diem incertum, successor tenetur, vt diximus *l. tit. 1. §. si vero Archiepiscopus.* Voluntas itaque eius non obseruatur, nisi eundem ipsum obligatio tenuerit. Et quod in feudis, idem Lotharium ait constituisse in precariis. Quid vocet precarias videamus. Genus est contractus quo initio primum cum ecclesiis contrahebatur, vt emphyteuseos genere primum cum ciuitatibus tantum, deinde etiam cum aliis. vnde & cum priuatis precarias contrahi nihil vetat. Non sunt autem precariæ, siue precaria non est id genus contractus de quo agitur in titulo Digestorum de precario, licet idem vtriusque beneficij sit nomen, eademque nominis ratio, qood precibus petenti concedatur. quo genere frequens erat liberos ab Ecclesia impetrare bona quæ parentes donauerant. Precaria est cessio vsusfructus rei immobilis. idem possis dicere feudum esse, idem emphyteusim, idem libellariam: nam proprietatem retinet qui dat. aut igitur nihil, aut vsumfructum dat & cedit. Vtile dominium nullum est, vt recte sensit vulgaris interpres quisquis est, siue Pileus siue Contadus (nam hi duo sunt vetustiores horum librorum interpretes) ad *tit. de alienatione feudi paterni, lib. 4.* Contractuum leges siue pactiones, ex quibus dicuntur contractus capere formam, ita sunt dispares nonnunquam, vt nouas appellationes excogitare sit necesse. exemplo sit pignos, aliud est pignus; aliud hypotheca; aliud fiducia, aliud ἐνέχυρον. & omnia tamen pignora. Sic aliud feudum, aliud emphyteusis, aliud libellaria, aliud precaria, aliud vsusfructus. & omnia tamen vsusfructus. quoniam qui dat; retinet proprietatem. Adiiciamus ergo legem precariæ propriam. Precaria est cessio vsusfructus rei immobilis, quæ fit clerico ad tempus, vel dum vixerit ea lege, vt Ecclesiæ ministerium exhibeat; vt Toletani concilij c. v. vel quæ fit, quod erat proprius & frequentius, ei qui Ecclesiæ rem suam donauit aut liberis eius vel in ea re sola, vel in aliis rebus Ecclesiæ, vel tam in ea quam in aliis rebus Ecclesiæ ad tempus certum vel in tempus vitæ donatoris tantum aut etiam filiorum eius, *c. precaria. 10. q. 2. & Remensis synodi c. 36. & 37. & Turonensis c. 51.* quod genus negotij Ecclesiis permittitur remunerandæ donationis causa, *l. iubemus. §. sane ne omnis, C. de sacris. Eccl. Non. 7. & 120.* id nonnunquam agitur; vt is cui ceditur vsusfructus; certam pensionem siue censum quotannis præstet, vt lege Alamannorum tit. 2. & vt renouetur singulis lustris, *c. 1. de precariis.* Inde Carolus Magnus legis Franciæ IV. *Si quis*, inquit, *in censibus reddendis. & precariis renouandis negligens fuerit.* Vbi autem fit renouatio, quæ ἀνάκαμψις dicitur aptissimo vocabulo, & præstantur εἰσδιάξις vt Leonis *Nou. 13.* cuius titulus compendiosior est περὶ ἀνακαμψέων. De precaria accipienda videtur *l. 2. Lang. de benef.* quæ congruit omnino cum eo quod scriptum est inter decreta Pontificum, Quicunque fidelium propria deuotione de facultatibus suis aliquid Ecclesiæ contulerunt, si forte ipsi aut filij eorum redacti fuerint ad inopiam, ab eadem Ecclesia suffragium vitæ temporis vsu percipiant, & Turonicæ synodi c. 51. Quid distet precaria à feudo & libellaria si quis quærat, consulat definitiones. nam & feudi & libellariæ definitionem tradidi supra. Qui ab emphyteusi, collata etiam emphyteuseos definitio cum definitione precariæ, statim indicabit. Emphyteusis est contractus quo dominus prædij sui vsumfructum in alium transfert ea lege, vt id melius & cultius reddat constituta pensione certa. Feudo additur lex fidei & seruitij, emphyteusi lex meliorationis. In aliis nulla est lex talis. In feudo nulla est pensio annua, in ceteris est pensio annua. In feudo & emphyteusi, nulla ἀνάκαμψις. in ceteris est ἀνάκαμψις. In his omnibus interuenit & præstatur domino εἰσδιάξις, sed varie. In

feudo ex morte vassalli reditus vnius anni vel pecunia A certa aut arbitraria, ex alienatione pretij portio, ex morte nihil. In libellaria & precaria dum quasi redeunt & renascuntur, certum pretiom etiam non mutato possessore. In omnibus est commisso locus, sed variis ex causis. In feudo ob culpam, in ceteris ob tardius solutam pensionem.

De contentione feudi inter dominum & fidelem.

Tit. VI.

SI contentio fuerit inter dominnm & fidelem de inuestitura feudi, per pares curiæ ditimatur. Alij enim testes, etsi idonei sint, admittendi non sunt, inopia tamen probationum dirimatur per religionem clientuli possessoris feudi, vel cum duodecim sacramentalibus secundum quosdam. Ceterum si dominus possideat, etiam per suum iusiurandum cum duodecim sacramentalibus dirimatur: huc ita, nisi clientulus sit gastaldus vel actor domini: tunc enim tantum suæ, id est, domini religioni statur, nisi habeat testes pares idoneosque: nam aliquando multa bona auferuntur domino hoc modo: & hoc colligitur per legem quæ est in titulo de acquisitione actorum Regis. Idem dicendum est de guardia.

Similiter si quis voluerit dicere de pignore sibi dato se inuestitum esse, non credatur suo iuramento, sed testibus idoneis paribus domus.

Insnper sciendum est feudum Guardiæ & Gastaldiæ quacunque hora vult auferri posse à domino, scilicet post annum.

Quæ ad hunc titulum pertinent, exposui ̅s. 1. § *si autem controuersia*. *De inuestitura feudi*. Fideli allegante inuestituram, domino negante. *Clientuli possessoris*. Ergo rei. *Secundum quosdam*. Horum sententia iure verior. Vsu hodierno solus iurat, vt ̅j. *lib* 5. *Ceterum si dominus possideat*. Ergo si fidelis agat. *Tantum sue*. Sine sacramentalibus. *Nisi habeat*. Vassallus scilicet. *Hoc modo*. Sensus hic est. Si non exigantur à vassallo testes pares & idonei, si domini iuriiurando non stetur, euenit vt res adquisitas domino multas, gastaldi vel actores sibi retineant commento inuestituræ. Aut igitur probent inuestituram testibus paribus & idoneis, aut domini iuriiurando fidem habeant. *Idem dicendum est de guardia*. Vt solius domini iuriiorando sine sacramentalibus dirimatur res, quæ ei est cum custode prædiorum de certi prædij inuestitura. *De pignore*. Quod probat dominus, vt Conradus interpretatur recte ex §. *similiter, tit.* 1. ̅s. *Non credatur*. Non detur possessori defensio. *Insuper*. hoc exposuimus supra 1. §. *item illud*.

De contentione feudi fratris defuncti.

Tit. VII.

SI contentio fuerit inter me & dominum de portione feudi fratris mei defuncti, dicendo paternum esse, & sic me debere succedere, ille vero minime, tanquam habuerim partem meam, siue possideo, siue alienaui, dabitur mihi iusiurandum, scilicet patrem B meum iure inuestitum fuisse, licet non possideam portionem fratris mei. Si vero nullam partem habuero illius feudi, nec mihi nec domino dabitur iusiurandum, nisi propter supradictam rationem domino, non vt ego propter hoc alium meum feudum amittam. Si tamen vassallus poterit probare paternum fuisse, siue possideat, siue non, obtinebit. alioqui nisi probet paternum fuisse, vel nisi possideat, dominus obtinebit.

C *Siue alienaui*. Partem scilicet quam habui, vt si eam cum alia re permutaui, vt ̅s. 1. §. *cum autem*. *Licet non possideam*. Quandoque actori dat iudex iusiurandum, vt ̅j. 4. *tit.* 36. §. *sacramentum*: & hoc casu maxime, quod pars, quam habui, arguat intentionem meam esse veram, id est, feudum à patre initium habuisse. *Nec mihi nec domino*. Si probauero feudum esse paternum. *Propter supradictam*. Propter inopiam probatioonum titulo præcedenti. *Domino*. qui reus est. *Aliud meum*. partem meam quam non habui. *Si tamen vassallus* Duo sunt casus, si probauerit, Si possideat. primo obtinebit omnimodo. secundo obtinebit domino non probante. Delenda sunt illa, *Siue non*, vt dixi §. *cum autem*. Siue noo probauerit vassallus vel non possideat, dominus obtinebit, vterque scilicet D dato iureiurando.

De alienatione feudi.

Tit. VIII.

SI clientulus voluerit partem suam feudi alienare, id est, medium sine domini voluntate, poterit hoc facere: vlterius progredi non potest, secundum iustum, & verum vsum. Alioqui & feudum amittit, & non E valebit quod factum est. Quod dictum est alienare, intelligas de libello. Huic consuetudini derogatum est per legem Lothatij. Mediolanenses vero irrationabiliter considerantes, dicunt, clientulum etiam totum alienare posse sine domini voluntate. Inde potest præsumi, si clientulus fecerit libellum in perpetuum de feudo suo alicui Ecclesiæ, non valere: ideo scilicet, quia nunquam reuersurum sit ad dominum. cum Ecclesia non desinat esse heres. Quod obseruandum est in priuato, ex natura perpetui libelli. Sed di-

uersum obseruatur in Ecclesia, quam in priuato: Ecclesia enim cultrix & auctrix iustitiæ, non patitur contra iustitiam aliquid fieri in se, vel in alterum: Priuatus vero sæpe obuiat iustitiæ & si Clientulus fecerit libellum, vel aliud de medietate feudi, sine domini voluntate, eo mortuo sine legitimo herede masculo (quod verbum ita intelligendum est in feudo, id est, sine filio masculo) reuertitur feudum ad dominum.

Si vero cum domini voluntate totum vel medium alienauerit, stabilis permaneat alienatio. fratri vero, vel nepoti per libellum facta alienatio, etiam sine voluntate domini.

Quæ ad hunc titulum pertinent, exposui ꝭ. tit. a. *Hanc consuetudini.* Adnotatio est interpretis cuiusdam. *Fecerit libellum*, pro parte dimidia. *Quod obseruandum est in priuato.* In priuato datio libelli perpetui pro parte dimidia valet, non in Ecclesia, quod exposuimus supradicto titulo. eadem est in hac re natura feudi & libelli. vtrumque ius perpetuarium est. *Sed diuersum.* Quia in Ecclesia non valet, in priuato valet. *Vel aliud.* Vt si pignori obligauerit. *Stabilis* Ita scilicet vt mortuo vassallo sine heredibus masculis feudum ad dominum non recurrat. *Fratri vel nepoti.* Qui omnino in feudum successurus erat, & ita vt post mortem vassalli rem quasi feudum, non quasi libellariam tenere incipiat.

De inuestitura Marchiæ, Ducatus, vel Comitatus, & eius successione & retentione.

Tit. IX.

De Marchia, vel Ducatu, vel Comitatu, vel aliqua regali dignitate, si quis inuestitus fuerit per beneficium ab Imperatore, ille tantum debet habere. Heres enim non succedit vllo modo, nisi ab Imperatore per inuestituram adquisierit.

In feudo Comitatus, vel Marchiæ, vel aliarum dignitatum non est successio secundum rationabilem vsum, sed hodie hoc est vsurpatum.

Iure in feudo tantum valuasorum est successio, quod non recta emanat à Principe, non in feudo Ducum, Comitum, Marchionum, vel maiorum valuasorum, quod proxime descendit à principe, & regale dicitur ꝭ. 4. tit. de lege Conrad. in Constitutionibus Neapolitanis feudum quaternatum, quod in quaternionibus Doanæ, vt earum sermone vtar, inscriptum est, à Gallis, *Fiefz cheuel, fiefz à pur sans moyen:* Illud *Fefs par moyen, ou Arrierefiefz.* Videtur & regale Gallis dici, *Fiefz de hauber*, vel etiam quod & si pendeat à Duce, exempli gratia, tamen mortuo vassallo sine heredibus Regi vacat, non Duci, sic dictum ab armorum genere, quo Regi possessor eius seruire debet. Mortuo autem vassallo, in feudo regali opus fuit quasi noui beneficij noua inuestitura, non ergo id Capitaneorum liberi agnatiue successione adquirebant, sed inuestitura. Ceterum deinde vsurpatum etiam hoc est, A feudum regale iure successionis adquiri. Et hoc est quod sequitur, *In feudo Comitatus*, &c. Quæ adnotatio cuiusdam interpretis est. Et quod ait, *vsurpatum est*, consuetudinem inueteratam significat, quæ iam nunc sit pro lege obseruanda, vt *l. 13. §. vlt. D. de iniur. l. 1. §. inde, D. de extr. cog.* maxime cum eam approbet Fridericus in Constitutione de feudis non alienand. qui tamen aliam differentiam admittit, vt feudum regale non diuidatur, sed maiori natu cedat, si plures sint eiusdem gradus, quod est iuris gentium: Liuius 40. *Cupit regnum scelerate, qui transcendere festinat ordinem ætatis*, &c. Iustinus 2. *Arthemenes maximus natu ætatis priuilegio regnum sibi vindicabat, quod ius & ordo nascendi & natura ipsa gentibus* B *dedit.* & 34. *Quod regnum maiori natu cesserit.* Quod illi de regno, idem ratio exigit in regali feudo, quod scilicet à Rege directo proficiscitur, quodque qui obtinent sunt veluti Reguli quidam: Alia feuda diuiduntur inter eos qui sunt eiusdem gradus. Plerisq; locis, & ea maiori natu cedunt ex asse, aut certe in eis præcipuũ aliquid habet. Otho Frisingensis 2. de gestis Friderici cap. 29. *Mos in Burgundia*, inquit, *qui pene in omnibus Galliæ prouinciis seruatur, remansit, vt semper seniori natu eiusque liberis seu maribus, seu fœminis paternæ hereditatis cedat auctoritas, ceteris ad illum tanquam ad dominum respicientibus.* De hereditate loquitur. Hereditas autem est alode. Sed idem obtinuit C etiam in feudo.

De successione feudi Capitaneorum vel valuasorum.

Tit. X.

Si Capitanei vel valuasores maiores, vel minores inuestiti fuerint de beneficio, filij vel nepotes ex parte filiorum succedunt. Si vero vnus ex iis filiis vel nepotibus sine descendentibus masculini sexus heredibus mortuus fuerit, D prædicti fratres vel nepotes per inuestituram patris & aui in beneficium succedunt: Et similiter intelligendum est in consobrinis.

Ait, *Si Capitanei*, &c. Nam & in horum feudo successionem esse vsurpatum est. Vel accipiantur speciali significatione, vt dicam ꝭ. 2. *tit.* 10. Si igitur vassallus moriatur, relictis filiis duobus Primo & Secundo, & Tertio & Quarto iam ante mortuis & nepotibus duobus, hi omnes in feudum quod non est regale æqualiter succedent. Regale filio maiori natu deferetur. Sed & non regale feudum vni ex liberis in solidum obuenire potest ex diuisione, cum plura feuda defunctus habuit. Et quod ita tulerit forte E Primus in assem vel in partem, eo moriente sine liberis, perueniet ad Secundum & nepotes ex Tertio & Quarto. Concurrunt nepotes cum Secundo in successione Primi. Non concurret tamen cum Secundo nepos ex Quarto in successione nepotis ex Tertio: quia patruus patrueli proximior est. Porro mortuis Primo & Secundo, si moriatur nepos ex Tertio sine liberis masculis, in feudum quod habuit succedet alter nepos ex Quarto: & hoc est quod ait, similiter intelligendum esse in consobrinis, id est, in patruelibus. Est inter fratres consanguineos successio in feudo paterno. Est inter fratres patrueles in feudo auito.

De successione domini in feudo eius qui fratrem vel filiam habet.

Tit. XI.

SI duo fratres simul inuestiti fuerint de beneficio nouo, & non de paterno, & vnus eorum sine descendentibus masculini sexus mortuus fuerit, dominus succedit, non frater, nisi hoc pactum conciliet. Quod si fuerit pacto tali facta inuestitura, vt frater fratri succedat, per pactum frater succedet, non dominus. quod diximus de fratribus, vt vnus alij succedat, idem intelligendum est de filiabus. In his omnibus videndum est quid actum sit inter contrahentes. Inuestitura enim quæ fit ante duos vel tres liberos homines seruari debet, nisi iuri vel naturæ contraria sit. Si ergo domino & fideli placuit, vt paciscantur de filiabus quatenus ipsæ succedant, hoc quoque seruandum est, & sic per pactum filiæ succedunt.

Pleraque edi curauimus aliter quam in hunc diem edi solerent, non aliter quam veterum librorum moneret auctoritas: quod ne singulis locis testificer, hic adscripsisse satis erit: & maxime de titulorum sectione & restitutione noua, vel potius, vt dixi, vetere recocta. Sed inter ceteros ex libris antiquis hunc præcipue titulum suæ formæ reddidimus, quod & Conradus Interpres tentauerat, *lit. 3. tit.* 1. J. Sententia autem huius tituli non est obscura. Ex pacto fratrem fratri in feudo nouo, filiam patri succedere. Pacta formare inuestituram. Superior titulus est de feudo paterno, hic de nouo. Superior de successione filiorum, hic de exclusione filiarum, nisi eis quoque lex inuestituræ successionem conciliarit.

De successione feudi materni non conjugalis.

Tit. XII.

SI fœmina habens beneficium moriatur, nullo modo succedit in beneficium maritus, nisi specialiter inuestitus fuerit. Et si ipsa fœmina filios dimiserit, dicunt quidam, filios non debere succedere in beneficium matris, nisi specialiter sit dictum, vel inuestiti fuerint: quia secundum vsum regni proprie beneficium vocatur paternum, non maternum Sed secundum æquitatem dicamus filios debere succedere. Hæc dicimus de Capitaneis & de maioribus & minoribus valuasoribus. De minimis autem, id est, qui beneficium tenent à minoribus valuasoribus, sic seruatur vt in sequenti dicetur.

Deficientibus cognatis, vir vxori succedit ex edicto prætoris, in alodem scilicet, non in feudum, in quo maritum dominus excludit, vt J. *2. tit. 13. & 4 tit. 85.* Sed & si feminæ sunt cognati, coniuncti scilicet per

A feminas, hi in feudum non succedunt. Imo nec filij aut filiæ matri in feudum succedunt, quia cognati sunt non agnati, licet S.C. Tertylliano in alodem succedant quasi agnati, & præferantur agnatis. In feudo, agnati filiis vassallæ præferuntur, & deficientibus agnatis dominus. Verum ex æquitate, i. humanitate & beneuolentia quadamque sexus prærogatiua placet filios præferri domino, non etiam filias: & hæc dicuntur de feudo quod à mare originem cepit, & in feminam pacto vel more regionis vel gratia domini aliquamdiu constitit. Sublata enim fœmina, feudum statim repetit suam originem, quia nec nomen nec naturam suam immutauit ob fœminam quæ extitit in medio: est enim B diciturque proprie (sic emendaui ex Vet.) beneficium paternum non maternum. Dixi, filium præferri domino, agnatis enim certe non præfertur, secundum ea quæ diximus 2 §. *per.* 5. Multum interest feudum mulier habuerit, an feudum muliebre fuerit. nec enim omne quod mulier habuit, muliebre est. Et in muliebre succedunt filij & filiæ æqualiter. Muliebre est id de quo mulier primum inuestita est. Illud quod à mare ad mulierem peruenit pacto vel priuilegio, vel gratia domini, vel more regionis, non est muliebre. Gerardus tamen & Obertus, qui posita pactione, vt marea & feminæ succedant, & à vassallo relictis filio & filia, in iure successionis dissentiunt, itemque si relictis filiis aut filiabus duabus, C vnus ex eis filium, alter filiam reliquerit, vtrumque inuitante Oberto, feminam repellente Gerardo, consentiunt tamen in hoc, vt si à vassallo in filiam quæ sola ei supererat vt eiusdem pactionis transierit feudum, muliebre censeatur effectum: ita tamen vt ab ea in feminas non transeat, nisi deficientibus masculis, vt J. 4. *tit.* 33. At refelluntur ab his qui acutius cernunt huiusmodi feudum non esse muliebre: nec enim illi duo soli ea ætate iure fuere antistites, sed & plerique alij cum honore tum nomine clariores, vt Bulgarus, Martinus, Iacobus, Hugolinus, quos in consilio habuit Fridericus primus maximus Imperator, vt Radeuicus scribit, nec sibi bene cautus Gerardus, cuius ædes ob rem cum Friderico non bene gestam Mediolanenses solo æquauerint. Guntherus 2. Ligurini.

D

Hoc stupefacta malo plebes, cladisque futura
Territa primitus, iam nunc præsentia damnans,
Et ventura timens, Gerardi Consulis ædes,
Quippe hic præcipuus famosi criminis auctor,
Et suasor fuerat, rapido fremebunda tumultu
Diruit.

Refelluntur autem illi duo Iurisconsulti hoc argumento scientissime. Si feudum quod mulier habet transit ad filiam quasi muliebre deficiente filio, transibit & ad filiam existente filio, hoc autem est falsum, ergo & illud. Sic igitur statuunt in eo feudo quod mulier habuit ex pacto non est primaria inuestitura, ipso iure (aliud enim in filio suaserit benignitas) neque filium, E neque filiam eius succedere, sed dominum. Idemque est si id habuerit mulier ex priuilegio, nam & priuilegia principum restricte accipienda sunt. Feuda data generi posterisque tam maribus quam feminis, non videntur data his qui ex feminis nati sunt, sicut nec immunitates, *l. 1. D. de iur. immu. l. vacatio, D. de mun. & honor.* Datum filiæ eius succedendi in feudo patris, non videtur etiam datum sorori vassalli, qua ratione recte ab Othacaro Rodulphus Imperator Austriam repetebat. Priuilegio enim Friderici 1. quod ex archiis Austriæ protulit Cuspinianus, duci Austriæ hoc tantum datur, vt si Dux sine herede filio vita decesserit, Ducatus ad seniorem filiam perueniat. Et quod dicitur, beneficia principum plenissime interpreta-

da, hoc de liberalitatibus & largitionibus dicitur, non A de priuilegiis, vt cum pupillis largiuntur alimenta vsque ad pubertatem, hanc magnificentiam sic interpretamur, vsque ad plenam pubertatem, *l. Mela, D. de alim. leg.* vel cum loca quædam colonis beneficio concedunt, aut adsignant, quæ libro Beneficiorum Cæsaris adscribuntur, auctore Hygeno, quæ diuersa longe erant à feudis, nec enim mutabatur loci conditio. At hunc quem dixi, esse verum sensum tit. 33. argumento est, quod in eo sequitur, Ex hoc illud descendit, &c. Sic enim ratiocinatur: Si feudum quo femina excidit, morte, non recidit in feminam ex ea descendentem, quod etiam in eandem ipsam non recideret si reuiuisceret, feudum etiam quo mas excidit sumpto clerici vel monachi habitu, non recidet in eundem habitu deposito. B *Hæc dicimus.* Locus hic erat vulgo mirum in modum deprauatus. *Vt in sequenti dicetur.* Et mox sequitur titulus de feudis datis minimis valuasoribus. Significat autem hac clausula ea quæ dixi de successione feudi, *tit.* 10. 11. 12. esse de feudo Capitaneorum, vel maiorum & minorum valuasorum. Minorum valuasorum feudum successione non adquiri, nec enim perpetuo iure censeri, & eripi cum libuerit posse, vt *s. tit.* 1. §. *notandum*, *&* *tit.* 3.

De feudis minimis valuasoribus datis.

Tit. XIII.

C SI minores valuasores beneficium tollere voluerint minoribus, licet eis facere: excepto, si beneficium vendiderint eis. Si vero pretium de beneficio acceperint, tunc aut pretium reddant, aut beneficium dimittant.

Si beneficium. Vet. habent, Si beneficium non vendiderint eis. Vendi quidem non potest beneficium quasi proprium aut quasi libellaria, sed quasi feudum alij rursus dari potest pretio aliquo accepto, quod pro honore siue munere accipitur potius quam pro pretio, vt diximus *s.* t. §. *item illud.* *Dimittant.* ne auferant, D vt *s. tit.* 3.

Qualiter Capitanei vel valuasores feudo priuentur.

Tit. XIV.

SI Capitanei, vel maiores valuasores, qui hodie vocantur Capitanei, licet improprie, vel minores, seniores in bello dimiserint, vel si credentiam ad eorum damnum E scienter manifestauerint, si valuasores seniorum vxores adulterauerint, si scienter seniores assalierint, vel similes culpas commiserint, beneficio carere debent.

Si Capitanei. Emendaui, Si Capitanei vel maiores valuasores, qui hodie vocantur Capitanei, licet improprie, vel minores, seniores in bello dimiserint. *Vel si credentiam.* Hac de re caueri solebat nominatim iureiurando fidelitatis, vt *j.* 2. *tit.* 5. & Constitut. Neapolit. 3. *tit.* 18. Est enim pars fidei summa. De causis amittendi feudi dictum est *s. tit.* 2. satis, & dicetur *lib.* 3.

De contentione feudi inter Capitaneos vel valuasores.

Tit. XV.

SI contentio fuerit de beneficio inter Capitaneos, coram Imperatore definiri debet: Si vero fuerit contentio inter minores valuasores, & maiores de beneficio, in iudicio parium definiatur, vel per iudicem curtis.

Hoc est ex Constitutione Conradi, vt inter Capitaneos, veluti de Ducatu, iudicet Princeps, qui tamen in consilium adhibebit pares curtis: & ita cum de Ducatu Saxoniæ, cui adiuncta est Archimarescalli dignitas, inter se contenderent Henricus Dux Lauuenburgensis & Fridericus, quem Imperator inuestierat de Ducatu Saxoniæ, & à concilio Basiliensi rem vellet Henricus definiri, Fridericus ab Imperatore, scripsit Sigismundus Imperator ad concilium Basiliense hoc modo, Feudalis contentio per dominum feudi ac pares curiæ terminanda est. quæ epistola extat tertio tomo Conciliorum. Si sit lis inter valuasores maiores vel minores de feudo, non à principe, sed à domino, id est, ab eo qui feudum dedit. simili ratione adhibitis paribus curtis dirimenda est, vel à iudice curtis. Capitaneorum feudum proxime descendit à Rege: Valuasorum, non item, qui tamen non ideo minus sunt vassalli Regis. Vassallus enim vassalli regij est vassallus regius, vt in Constitutione Friderici *de feudis non alienan d. §. illud quoque*, quæ & id confirmat §. *ven.* quod diximus litem dirimendam esse à domino & paribus, atque etiam Constitutio de pace Constantiæ, & c. *ex transmissa, de for. comp.* Quod adiicit hoc loco, vel per iudicem curtis, indicat habere dominos feudi nonnunquam proprium iudicem qui iudicet inter conuassallos de feudalibus controuersiis, & sic *j.* 2. tit. 15. Eius curiæ iudicem. Vet. habent, & forsitan ita legendum etiam 4. tit. 55. Si inter vassallum & dominum de feudo controuersia sit, de ea pares curtis iurati cognoscunt ex Constitutione Conradi & Friderici, quod & olim obtinuit in Gallia, ij scilicet pares in quos dominus & vassallus consenserint. Si dissentiant in eis eligendis, an hi cognoscent quos dominus ediderit? Minime, hoc enim exemplo pessimum est, *l. obseruandum, l. de iud.* sed quot ediderit dominus, tot edet vassallus, & hi simul de re tota cognoscent, vt *j.* 2. *tit.* 16. *&* 20. His quæ diximus obstat *j.* 2. tit. 15. & 20. & 4. tit. 38. §. t. & 55. qui cognitionem dant iudici ordinario siue Comiti vel arbitro, si inter duos vassallos, vel si inter dominum & vassallum controuersia sit. Quod ita explicandum est, Si inter duos vassallos sit controuersia de feudo vtroque contendente feudum ad se pertinere, domino eos vocante iudicabunt pares. Alter alterum ad pares trahere inuitum non potest, quia inuicem negant se esse vassallos, sed ad iudicem ordinarium, dicto titulo 15. & 38. 55. & Constitutione Friderici *de pace ten. §. si duo.* Si de alia re litigent inter se, vt si alter alterum accuset infidelitatis, parium iurisdictio est, vt *j.* 20. Si inter dominum & vassallum sit controuersia de causa commissi, pares iudicabunt. Si de feudo ipso, domino negante inuestituram, pares non iudicabunt, quia nondum constat an ei sint pares, nisi secundum modum propositum, *d. tit.* 20. *&* *lib.* 4. *tit.* 46.

Quando per alienationem Capitanei vel valuasores feudo priuentur.

Tit. XVI.

Si aliquis de Capitaneis, vel de maioribus valuasoribus, vel de minoribus suum beneficium, siue totum, siue partem alienauerit: & ipse vel heres eius sine herede decesserit, quia senioribus beneficium aperitur, totum quod fecit, reuocari debet.

Sine totum. Mediolanensium more. *Siue partem.* Communi & probatiori more, vt Ĩ. 8. & hoc ita, si alienationi dominus non consenserit, vt diximus *tit.* 2.

De successione & culpis militis fidelis.

Tit. XVII.

Si quis ex militum ordine decesserit, qui de feudo inuestitus fuerit vt constitutum habemus, obseruetur de beneficio & successione, & culpis. Si vnus inculpatus fuerit vna de his nominatis culpis, vt habemus incertum, obseruetur per Constitutionem domini Lotharij Imperatoris, quam constituit tempore Eugenij Papæ, ante ianuam beati Petri Apostoli in ciuitate Romana, per laudamentum sapientum Mediolani atque Papiæ, seu Cremonæ, atque Mantuæ, & Veronæ, quæ vulgo Berne vocatur, & Taruisij, & Paduæ, atque Vincentiæ, Parmæ, Lucæ, Pisæ, & Syponti, & Marchionum atque Ducum vel Capitaneorum atque Valuasorum maiorum.

Hoc titulo vnam Gerardus proponit Constitutionem Lotharij primi Imperatoris, de successione & causis amittendi feudi. Proponetur alia lib. 5. *de feudis non alienand.* & alia de inuestitura non petita intra annum & diem, ambæ Lotharij III. non I. Tres fuere huius nominis Imperatores. Primus Lotharius Ludouici Pij filius, Secundus Lotharius Hugonis filius, Tertius Lotharius Gebheardi filius, qui Lutherus siue Ludderus proprie dictus est. Vnde cum Guntherus Lutherium scribat vetuisse alienationem feudorum, apparet Lothario III. eam Constitutionem esse tribuendam, vt & proditum est Ĩ. 2. *tit.* 9. §. *est autem.* Et quod præterea Frideribus I. eam Constitutionem velit trahi ad præteritas alienationes nulla obstante præscriptione temporis, quod de præscriptione longi temporis intelligitur, vt dicemus 4. tit. 49. Igitur non potest id referri ad Constitutionem Lotharij I. à quo vsque ad Fridericum I. intercedunt plus quam ccc. anni, & subscriptio Constitutionis Lotharij de feudis non alienandis, nec nõ & Constitutionis de inuestitura non petita intra annum & diem omnino ad Lotharij III. tempora pertinet, & vere notatur in secunda, anno M. CXXVII. indiction. V. & in prima, quod sumpsimus ex libro legum Langobardarum an. M. CXXXVII. indict.

A xv. Igitur in inscriptione illius secundæ Constitutionis error videtur esse in nomine Eugenij, & sane etiã hunc hoc loco pro Innocentij: nam quod sequitur de successione feudi, constat primum introduxisse Conradum longissime post Lotharium I. Confirmauit autem Lotharius III. Certe inscriptio tit. seq. vulgo apposita ad Eugenium à vetustioribus libris abest. *Si quis ex militum ordine.* Otho Frisingensis I. cap. 3. *Ex eorum militum ordine, quos valuasores nominare solent. Inculpatus.* Accusatus. *Ante ianuam beati Petri.* Alij dicunt, ad limina: alij in atrio. Libro 3. legum Lang. tit. 10. sunt capitula quatuor quæ legibus Langobardorum Lotharius primus addidit ad limina beati Petri B sub Eugenio. Addiderat x. Solebant porro eo loci Imperatores Romæ Constitutiones suas promulgare & proponere. Cassiod. IX. Var. Definita nostra & S.C. tabulis marmoreis & ante atrium beati Petri Apostoli in testimonium collocari. *Per laudamentum sapientum.* id est consilio Iurisperitorum. idem enim est laudamentum quod arbitrium, iudicium, consilium, vt Ĩ. 20. 23. 32. *& lib.* 2. *tit.* 20. Radeuicus 4. cap. 11. *Accepto de hac petitione fideli laudamento*, & 3. cap. 10. *Laudamentum accepisse memoratur, vt scriptura & pictura talis de medio tolleretur. Quæ vulgo Berne vocatur.* Retinui veterem scripturam, quæ vulgare Langobardorum nomen exprimit, Berne aut Berna: nam & hodie Bernæ Heluetiorum & Veronæ idem Germanice est nomen, *Bern.* Pessime emendant quidam, C Quæ vulgo Brennona vocatur, & falsissime adserunt Veronam olim Brennonam dictam. Reposui & alia ciuitatum Langobardiæ nomina quæ deerant.

Qualiter nepos vel patruus succedant in feudo auito.

Tit. XVIII.

Si quis miles mortuus fuerit sine filio masculo, & nepotem reliquerit, in beneficium D aui, in patris vicem succedat. Et si hic deest, & fratrem reliquerit, in beneficium patris ipse succedat. Et si filius fratris mortui fuerit, frater patris in beneficium aui defuncti succedat.

Loquitur de feudo auito siue paterno. Si auus meus feudum adquisierit, patre meo defuncto viuente auo, ego succedam in feudum aui mei. Si pater meus & tuus feudum adquisierit, & diuisione feudum obuenerit, te mortuo sine liberis masculis, ego in feudum patris mei succedam. Si filium reliqueris, mihi præferetur. sed si is postea sine liberis mortuus fuerit, ego succedam in feudum patris mei aui defuncti. Defuncti, id est E filij fratris. Feudum enim paternum quod vni ex fratribus obuenerat, si defecerit in persona fratris, vel in progenie eius, confestim recurrit ad alterum fratrem alteramve lineam, atque ita fit vt in feudum succedant semper eius à quo feudum originem cœpit liberi soli, non alij eius agnati: mortuo enim fratre sine liberis, non tam videtur superstes frater fratri, quam patri in feudum succedere, quandoquidem si paternum non esset feudum, nec successio esset inter fratres.

Quando frater fratri succedat in feudo.

TIT XIX.

SI quis acquisierit beneficium, & sine filio masculo mortuus fuerit, & fratrem reliquerit, frater non succedat fratri, sed dominus, nisi per inuestituram à domino ordinatum fuerit vt frater succedat fratri si mortuus fuerit sine herede masculo, vel succedat frarer fratri morienti sine filio, si beneficium de communibus bonis fuerit emptum vtriusque nomine domino sciente, si insimul steterint, vel in hostem regis acquisierint.

Hoc autem titulo loquitur de feudo nouo, in quo frater fratri non succedit, exceptis duobus casibus, de quibus diximus s. *tit. 1. Si insimul steterint.* Si simul habitauerint, vt J. 2. *tit.* 12. *Si communis victus fuerit.*

Vt miles feudum non amittat, nisi ex certa culpa. C

TIT. XX.

** ẋ. id est si.*

SAncimus vt nemo miles sine cognita culpa beneficium suum amittat, * si ex culpis iis vel causis conuictus non fuerit, quas milites vsi sunt nominare quando fidelitatem faciunt dominis suis, per laudamentum parium suorum, * vel si dominis suis seruire noluerint, tunc condictio causa data proponitur ad repetendum feudum, ex quo non seruit D domino. Nam si steterit viginti annis & vltra quod non seruierit domino, nisi necesse fuerit domino, feudum non amittit.

** ẋ. vel si dominis suis seruire voluerint. Quod si dominis suis seruire noluerint, tunc condictio ob causam dati.*

Sancimus. Idem cauetur Constitutione Conradi & Henrici. *Si ex culpis.* Reponendum, id est, si ex culpis. *Vel per laudamentum parium.* Sustuli disiunctionem. Henricus Imp. *Si*, inquit, *contra ea quæ in fidelitate nominantur fecerit, parium laudatione beneficium amittat*: sic etiam J. 25. & 4. *tit.* 97. *Vel si dominis suis.* Emendaui, vel si dominis suis seruire voluerint. Quod si dominis suis seruire noluerint, tunc condictio ob causam dati, &c. Non ergo amittunt milites beneficium, si dominis suis seruire voluerint, id est, Si E prompti & parati fuerint. Sufficit voluisse, licet non seruierint. Sed si dominis petentibus & quiritantibus aduersus hostes defuerint, vel si seruitio quod eis nominatim indictum est defungi noluerint, & cessauerint per annum, vt est in Constitutione Henrici, tunc condictio ob causam dati proponitur ad repetendum feudum. Proinde ipso iure feudum non amittunt, sed causa cognita, vt J. 4. *tit.* 28. & probata legitima vocatione, vt est in Constitutione Friderici *de pace comp.* §. *vlt.* id est, probato banno. Bannum est edictio, proscriptio, denunciatio quælibet etiã Gallis. Inde edicta prætorum, *Bannissement des Preuosts*, in libro Blancæ reginæ, & Gallica translatione Codicis, & Gallica trãs-

A latione Codicis, & ad *l. 3. C. de legib. Les loix qui sont appellées par nom de bannissement*, vbi Latine est edictum. Quo vero edicitur delectus, proprie Heribannũ appellatur, vt docui in præfationibus. Ceterum causa illa cognita & probata, etiam feudũ vassallo auferri cõfirmat Constitutio Friderici *de feudis non alienandis, §. firmiter.* & refert Otho Frisingensis 2. de rebus gestis Friderici cap. 11. hunc fuisse morem Imperatorum tam Francorum quam Germanorum, vt educto exercitu in expeditionem Italiæ, ad petendam Romani imperij coronam in campo Roncaliæ supra Padum consisterent, ibique ad lignum præaltum scuto suspenso vniuersorum equitum agmeo feuda habentium ad faciendas excubias per curiæ præconem euocarent, & eodem B exemplo qui in Imperatoris comitatu essent singuli singulos vassallos suos: ac sequenti die quicunque nocturnis vigiliis defuisse prehenderetur, domique suæ remansisse, is mox feudo suo multaretur, quod & Guntherus retulit 2. Ligurini his versibus:

Roncaliam properat rapidis attingere castris.
Hic quoties claram Regnator tendit ad vrbem
Teutonus, Ausoniam sumpturus rite coronam,
Ponere castra solet. ligno suspenditur alte
Erecto clypeus. tunc præco regius omnes
Conuocat à dominis feudalia iura tenentes.
Excubias Regi prima celebrare fideles
Nocte, vetustorum debent ex more parentum.
At quicunque domi, domino nolente relictus
Defuerit, feudo priuare curia censet.

Dixi, petentibus dominis, alioquin etiamsi diu cessauerit vassallus in seruitio debito præstando, ei temere feudum non aufertur, vt J. 4. *tit.* 8. 17. 43. & 28. vbi quæ in causæ cognitione vertantur eleganter explicatur. Si petenti defuerit, feudum amittit, vsu tamen curiali Constitutio Henrici, quam lib. 5. posuimus, aut qui ei adnotationes apposuit, receptum docet, vt id medietate quantum valuerit possit à domino redimere, quod ita accipiendum est, quantum valuerit reditus anni eius, vt in Constit. Friderici *de feudis non alienandis*, §. *firmiter.* cum quo non pugnat 4. *tit. de capit. regis Conradi* §. *vlt.* cum in eo sit legendum. In Lombardia dimidiam, in Teutonica, &c. Carolus Magnus, *l. 1. Lang. de Heribanno*, statuit vt à ditioribus exigantur libræ tres, id est, lx. solidi, *l. 13. Long. de exerc.* ab his qui tres tantum libras habent xxx. ab his qui duas, quarta pars, id est, x. qui vnam, v. Libra æstimatur solidis xx. Solidi denariis xii. inter Salicos, xl. inter Saxones & Frisones. Sic est legendum *l. 1. & 3. Lang de quan sol.* ex Remensis concilij c. 41. & veteri scriptura. *Ex quo non seruit domino.* petenti.

E *Quot modis miles beneficium suum amittat.*

TIT. XXI.

SI quis miles beneficium suum vendiderit totum sine iussu domini sui, vt proprium beneficium amittat decernimus, dominus vero habeat, vel si concubuerit cum vxore domini sui domino viuente, vel si in pugna suum dominum dimiserit, & cum eo non laborauerit, si potuerit, seu vltra annum & diem vadat vt inuestituram beneficij sui à fi.

lio vel successore domini sui non petat, vel A post mortem patris sui vel alterius cui succedebat, nisi causa iusta interuenerit quare non petierit, veluti mortis, vel capitales inimicitiæ, vel infantia, vel iusta absentia, & si (vt supra dictum est) non petierit, damnetur.

Ait, *Totum*, Nam partis alienationem Lotharius III. non prohibuit palam sed adiecit hoc ad eam Fridericus primus. Illam vero præcipue causam amittendi feudi, quod ceteræ satis explicatæ sint titulo secundo, exequar hoc loco, cum cessauit vassallus contumaciter per annum & diem in petenda inuestitura, vt J. 4. *tit.* 76. quæ & Constitutione Friderici probata B est, atque ita Constitutionibus, vt Gallice rem exprimam, *Tous fiefs sont fiefs de danger*, quas tamen Mediolanenses non admiserunt, vt J. 3. *tit.* §. *Prima* & 4. *tit.* 49. neque mores Galliæ, nisi quibusdam locis, quibus vigent illa feuda quæ dicuntur, *De danger*, sed mutato vassallo, aut mutato domino, si non petatur inuestitura intra annum, vel intra dies XL. aut dies VII. pro varietate locorum quibus alia atque alia præscriptio viget, post ea tempora quamdiu cessauerit vassallus, tamdiu dominus facit fructus suos ipso iure, feudum sibi non vindicat quasi iure commissi. & ita cum Edoardus Angliæ rex ratione ducatus Aquitaniæ non exhiberet Philippo Valesio fidem & hominium, con- C suluit Iurisperitos Philippus, an sibi esset apertum feudum, & responderunt non esse apertum, sed eum interim fructus suos facere. qua de causa misit Rex in Aquitaniam Episcopum Atrebatensem, & dominum de Craon, vt iuri suo addicerent reditus omnes ducatus Aquitaniæ quoad Rex Angliæ de eo inuestitus fuisset. sic legi in antiquis Chronicis S. Dionysij à Suidegero, Io. Chartiero, & aliis quibusdam composita per partes. Sed, vt ad Lotharij Constitutionem redeamus, quæ feudo mutat vassallum, qui intra annum & diem innestituram non petiit, additur exceptio, nisi iusta causa impedierit petere, & iustam causam explicatur esse mortem, vt si inciderit mors vassalli prope finem anni, quo casu successori eius æquum est redintegrari tempora ex sua persona, sicut si is cui successit D post inuestituram decessisset: & hac ratione se olim Philippo Valesio excusauit semel idem Edoardus qui in ducatus Aquitaniæ petenda inuestitura trahebat moras, & excusationem Philippus admisit. Sunt etiam in iustis causis capitales inimicitiæ, id est, bellum & faida, quam exercet vassallus cum alio, quaque distinetur & distrahitur ab officio debito, vel si vassallus absit Reip. causa, & eius generis feudum sit vt non possit inuestitura per procuratorem dari, vel accipi, quod in aurea bulla Caroli IV. Imp. appellatur *Vanleher*. alioquin per procuratorem inuestitura accipi potest, vt J. 2. *tit.* 4. & procuratorem habere absens Reip. causa, *l. ab hostibus*, *D ex quib. cau. mai.* Item si nondum vassallus infantiam excesserit, & hæc postrema est sine vlla controuersia. nam & omnis ætas pupillaris excusa- E tur Constitutione Friderici, & J. 4. *tit.* 13. Item iustus error, J. 4. *tit.* 92. *Vltra annum.* E veteribus liber melior habebat, vltra annum & mensem, & diem. vnde non dubitaui emendare, vltra annum & diem, maxime cogentibus multis locis, qui alioquin aduersarentur, nec esset apta distinctio inter militem & paganum, cum his libris Militis nomine significetur vassallus, & magis domino opponatur quam pagano, vt J. 4. *tit.* 4. & Constit. Conradi *de beneficiis*, & Hermanno Contracto, *Miles eius factus est*, id est, vassallus. Sunt & alia quædam quæ in hoc contextu verissime emendauimus.

De inuestitura quam facit dominus sine consensu fidelis.

Tit. XXII.

Si quis fecerit inuestituram, vel cambium de beneficio sui militis, sine illius consensu cuius est beneficium, pro infecto habeatur.

B Aut feudum successionem habet aut non. Si non habet, inuestituram de eo alij facere dominus in diem, vel sub conditione potest sine consensu prioris vassalli, vt diximus supra §. *si vero Archiepiscopus*. Si habet, non potest id dominus per inuestituram, libellum, precariam, venditionem, permutationem in alium transferre sine consensu possessoris, vt & Conradi & Friderici Constitutionibus cautum est, & probatur Accursio arg. *l. inuitus*, *De fid. lib.* quæ tamen Mediolani non obseruantur, vt infra 4. *tit.* *De lege Conradi* §. *ex eadem.* namque valet ibi alienatio feudi, id est, dominationis feudi à domino facta pari, vel maiori sine voluntate vassalli, non etiam maiori. non ergo à nobili plebeio. C De venditione feudi loquor sine curte ex qua pendet feudum. Aliud est vendere curtem, aliud vendere feudum. Curtem vendere potest, qua venditione non continentur vassalli sine feuda, vt infra 4. tit. 59. & 60. Feudum vendere non potest, nisi moribus Mediolanensium pari vel maiori, qua ratione fretus olim Atturus dux Britanniæ noluit pro Rege Galliæ Regem Angliæ quasi dominum agnoscere, quamuis à Rege Galliæ delegaretur, sed minori domino: & nobiles sæpe feudatarij pro nobili domino substitui plebeium non posse contenderunt, indignum esse rati, nobilem de plebeio feudum recognoscere, quod semper recognouerat à nobili. An tamen dominus potest feudum & curiam simul cuilibet vendere? Sic videbatur Oberto, forte arg. *l. quadam*, *D. de adq. rer. dom* mo- D do si totum feudum alienaret, ne pro vno duos dominos vassallus agnosceret, vt in Constit. Friderici *de feud. non alien.* §. *præterea Ducatus*, & ita legendum in *d.* §. *ex eadem*, dum tamen totum alienet. Contra Gerardo videbatur, inferiori, nec cum curia dominationem feudi vendi posse, ne inuitus vassallus pareret inferiori. & in veteri libro ad *d.* §. *ex eadem*, Gerardi sententiæ confirmandæ causa adduntur hæc verba. Et hoc Mediolani iudicatum est, & sic ibi obtinet, vt non valeat nisi fiat æquali. In quibusdam curiis Lombardiæ Oberti opinio valet, vt cum curia cuiuis feudum totum dominus vendere possit. Hæc est adnotatio. Quod ait hoc loco, *Pro infecto habetur*, significat venditionem esse ipso iure nullam, & ideo emptorem vassallum non habiturum pro domino. E

Vt miles fidelis de possessione feudi non eijciatur sine culpa.

Tit. XXIII.

Sancimus vt nemo miles eiiciatur de possessione sui beneficij, nisi conuicta culpa, quæ

quæ sit laudata per iudicium parium suorum, sicut supra diximus. Si autem dixerit miles quod sui pares per odium inique iudicassent, miles in possessione maneat per sex hebdomadas, & ad nostram veniat præsentiam cum illis qui laudamentum fecerint, & ante nos definiemus.

Repetitur primum, quod dictum est supra, & ex Constitutione Conradi, vt militi non adimatur feudum, nisi conuicta culpa & approbata iudicio parium. Deinde vt si contra vassallum ingrati reum pronuntiauerint pares, & de iniquitate queratur vassallus, prouocetque Imperatorem, non ante possessione eiiciatur quam de re ipsa cognouerit Imperator. Pronuntiationem enim extinxit prouocatio. Et vt prouocationem denunciet aduersario sesquimense prius quam ad principem eat, vt proinde paratus veniat ad agendum, quod in maioribus valuasoribus locum obtinet. De minoribus cognoscit missus siue legatus Regis. Hactenus Constitutio Lotharij III.

Si dominus inuestituram feudi negauerit, cum fidelis est in possessione feudi.

TIT. XXIV.

SI quis miles in possessione sui beneficij fuerit, & dominus inuestituram negauerit, miles affirmet per iusiurandum, si potuerit, quod suum sit beneficium per inuestituram domini sui. & si dominus possederit, & miles si dixerit quod inuestitus fuerit à domino suo, & dominus negauerit, adhibeantur pares illius, & per ipsos inueniatur veritas. & si pares non fuerint, veritas inueniatur per dominum, quia non est bonum vt veritas negetur.

Vassallo possidente & allegante inuestituram, domino allegante pignus, domino incumbit probatio, quo non probante, defensio est possessoris, id est iurare debet cum XII. se inuestitum fuisse. Quod si agat is qui inuestituram allegat domino possidente, similiter actori incumbit onus probandæ inuestituræ per pares idoneos testes. Actore non probante, domini est defensio dato iureiurando cum XII. sacramentalibus, quæ in Consuetudinibus Neustriæ vocatur, *Delrene*, & fit modo tertia manu, id est cum tribus sacramentalibus, modo quinta vel sexta vel septima. In sacramentalium numerum computatur reus qui iusiurandum præit, *l.* 5. *&* 12. *Lang. qual. quis se def. deb.*

Vt filia in feudo paterno non succedat, nisi fuerit inuestita.

TIT. XXV.

SI quis sine filio masculo mortuus fuerit, & reliquerit filiam, filia non habeat beneficium patris, nisi à domino redemerit. Si autem dominus ei dare voluerit propter serui-

A tium & amorem patris, non reuocetur ab vllo ex parentibus suis, neque damnetur.

Filia non succedit in feudum paternum. si tamen id à domino redemerit, ceteris agnatis præfertur. Redemptio potior est successione. Redimetur data modica pecunia pro honore magis quam pretio, de qua conuenerit inter filiam, maritumve eius & dominum, vt infra 2. tit. 15. atque ita censebitur quodammodo esse feudum nouum, non paternum. quia id redemptione potius habet filia quam successione. Moribus Galliæ filia succedit in feudum etiam sine redemptione. Onus redemptionis est tantum in limite transuer-
B so, Græce *ἀνάκαμψις*, Galliæ *Releef ou rachap*, non in limite directo, sicut olim iure ciuili Populi Romani: in limite directo nullum erat onus vicesimæ, nullum caducorum, nullũ quartæ curiæ ciuitatis debitæ aut siliquaticorũ. Redimunt ergo feuda à domino ij tantũ qui veniũt à latere, vel reditu eius anni, vel reditu vnius anni è tribus retrorsum actis, vel pecunia certa, puta XX. solidis, aut pecunia ea quã bonus vir arbitratus fuerit. Redimendũ etiam est quibusdã locis feudũ quod filiæ obuenit, si nupta sit, vel cum nupserit, vt Lutetiæ & Blesis, nisi feudum teneat à fratre natu maiore, vt loquuntur paragij iure. *Ex parentibus*. Ex agnatis filiæ siue defuncti. In his libris sæpe parentes accipiuntur pro cognatis, militari & vulgari sermone, vt Hieronymus ait aduersus Rufinum, quo sensu plerisque etiam
C placet parentelam accipi Iulij Capitolini loco illo: Gordianus duxit vxorem filiam Misithei vel Zosimi Timesiclis viri doctissimi, quem causa eloquentiæ dignum parentela sua iudicauit: vbi tamen manifestum est parentelam, vt D. Paulo *πατρίαν* pro paternitate accipi, quod socer patris locum obtineat: & ab eodem illo paulo post Gordianus Misitheum patrem, Misitheus Gordianum filium appellat. Tertullianus ad Martyres. Cetera æque animi impedimenta vsque ad limen carceris deduxerint vos, quousque & parentes vestri. Vopiscus in Aureliano. Achilleo cuidam parenti Zenobiæ.

D

Feudum sine inuestitura non constitui.

TIT. XXVI.

SCiendum est feudum sine inuestitura nullo modo constitui posse, etiamsi domino iubente quis alicuius rei possessionem nomine feudi nanciscatur & teneat, licet tamen possessionem taliter adeptam, dum vixerit, quasi feudi nomine retinere, herede eius in hoc iure nullo modo ei succedente.

Feudum nouum non adquiri inuestitura. At pro in-
E uestitura traditio habetur siue missio in possessionem feudi, vt infra 4. tit. 36. non tamen omnino. Quod enim ita constitutum est feudum, successionem non habet. non est igitur proprium feudum, & quod veteres Galli dixerunt, *Fiefs de condusien feodale.*

Feudum non traditum morte domini Clerici perimi.

Tit. XXVII.

SI dominus qui inuestiuit, forte sit clericus, & contigerit vt ante moriatur, quam vassallus possessionem feudi nanciscatur: exinanitur feudum: quod generaliter in omnibus clericis qui feudum dant, obseruatur.

Hoc pugnat cum his quæ dicta sunt. §. *si vero Archiepiscopus* & 5. obligationem quæ cœpit à clerico defuncto ex causa inuestituræ, transire in soccessorem. hoc casu obligatio cœpit à defuncto. debet ergo in successorem transmitti. & hoc ipso caso ita respondetur infra 4. tit. 40. Non loquitur de beneficio alieno, quod tamen confingunt interpretes, atque ideo etiam non distinguit vter prior decesserit, vassallus an clericus, sed de beneficio cuius possessio penes clericum fuit, in quo ita distinguit. Aut eam possessionem tradidit inuestito aut non. Si tradidit, successor factum mutare non potest. Si non tradidit, inuestitura euanescit, & obligatio quæ cœpit à defuncto, in successorem non transit. Sed in beneficio alieno hæc etiam posterior distinctio locum habet. nam si clericus de alieno feudo Titium inuestierit & possessionem tradiderit consentiente priori vassallo, etiamsi decesserit ante priorem vassallum, successor inuestituram & traditionem ratam facere cogitur, *d. §. si vero Archiepiscopus.* Si non tradiderit, successor non obligatur. Hoc tamen loco nihil est quod de feudo alieno factam inuestituram arguat. Igitur in feudo cuius possessio fuit penes clericum qui inuestituram fecit, dicam d. tit. 40. spectari rationem iuris: Hoc loco Lotharij Constitutionem, qui successores clericorum, id est, qui eis in functione Ecclesiastica successerunt, non multum voluit factis defunctorum obligari, *l. 2. & 4. Lang. quan. lic. vest. Eccl. cap. 2. de precariis* Colore igitur aliquo assumpto facile mutabunt factum defuncti, maxime re integra, id est, nondum sequuta traditione. Loquitur autem de rebus Ecclesiæ, non de rebus clerici propriis: alioquin heres teneretur inuestituram implere.

De conuentione inuestituræ feudi inter dominum & vassallum.

Tit. XXVIII.

SI inter dominum & vassallum lis oriatur de inuestitura feudi, domino scilicet inuestituram se fecisse negante: si testibus res probari non poterit, possessoris sacramento res decidatur. Idem in eorum successoribus obseruatur. Si vero testes interfuerint, & eos vassallus ad testimonium vocauerit, eorum testimonio cum sacramento credatur: testes vero sint pares eius, & qui ab eodem domino feudum teneant. Qui si tempore inuestitionis abfuerint, extranei sunt recipiendi: qui etiamsi veritatem celare voluerint, forte amore, vel pretio, vel alia qualibet ex causa,

A à Comite, vel à populo iurare compellantur, quod ex ea causa falsitatem non dicant, nec vera se scientibus tacebunt. His enim non cogentibus eos, vassallus cum ipso domino ad Imperatorem ire festinet, eique causam intimet: & quod Imperator inter eos iudicauerit, obseruetur. Si autem se venturum, vel nuncium missurum vassallus promittat: ex quo promiserit, vsque ad annum quiete possideat. Si vero ad Regem non venerit, vel non miserit intra annum, domini sacra-

B mento causa finiatur. Et si testes sacramento iam dicto præstito se non interfuisse dixerint, domini sacramento quæstio terminetur. Hæc omnia etiam in clericorum personis locum habent, præterquam quod de personis testium dictum est. In clericorum enim feudo pariter accipiuntur pares & extranei. Hoc ideo, quia cum clerici quosdam de feudo inuestiunt, sæpe absconse & sine præsentia suorum factum hoc facere student.

Si quis se, vel patrem suum ab aliquo defuncto, vel patre eius de feudis inuestitum

C esse contendat: nisi per duos pares de domo ipsius domini probauerit quod intendit: vel etiam cum pares absunt, per alios idoneos duos testes, tunc in electione domini est, vtrum velit iurare cum duodecim sacramentalibus, illum, qui feudum quærit, per se, vel patrem eius, si de hoc quæratur, de ipso feudo inuestitum non fuisse. Quod si iurare noluerit, actor iuret cum duodecim sacramentalibus, se, vel patrem suum inuestitum fuisse: quod si iurare noluerit, qui conuenitur, est absoluendus. Secundum enim morem Mediolanensium, hæc sacramenta præstan-

D da sunt tam à filiis actoris, vel rei, quàm ab ipsis principalibus personis. Si autem aliquis in possessione feudi sit, de quo dominus dicit, eum inuestitum non fuisse, tunc sine probatione vlla testium, debet solus iurare, se, vel patrem suum fuisse inuestitum. Hæc autem sunt ita tenenda, si per vnum annum, sciente domino, & non contradicente, in possessione permansit. Alioquin iusta ignorantia, vel parui temporis negligentia, cum iniquæ possessionis periurio, quandoque domino in possessione damnum adferat.

E Si vassallus allegat inuestituram, dominus negat, repetitur quod dictum est supra §. *si autem controuersia*, & 24. actori probationem incombere, reo siue possessori defensionem enim XII. vel vno casu soli, si anno integro possederit feudum sciente domino. & adiicitur possessores etiam eorum se iureiurando defendere, sed principales personæ iurant de suo facto abscisse, puta se fecisse aut non fecisse, successores de conscientia, id est, se scire, nescire, credere aut non credere, vt J. 4. *tit.* 36. & 72. Vassallum laicum probare inuestituram per pares qui adfuerunt, vel si nulli fuerint pares, per extraneos, vt J. 2. *tit.* 1. vbi plenius hac de re tractabimus, & *lib.* 4. *tit.* 36. Clericum per

quoscunque: quod occultiores sint horum inuestituræ. Pares vel extraneos testes negantes se de re controuersa scire aut meminisse quidquam, ad iusiurandum adigi à Comite vel populo. Quomodo à populo? Legendum, *à Præposito.* Comes iudex est ordinarius. Præpositus est missus Comitis, aut vicarius, *l. 7. & 81. Lang. de fur. l. vlt. Ne lib. ho. op.* Vel etiam ad iusiurandum adigi à domino & aliis paribus, vt infra 4. tit. 71. Sufficiunt autem duo testes, modo iurent se veritatem neque silentio abdituros, neque mendacio contaminaturos. *Se scientibus*, inquit. Sic habebat vet. liber, vt j. 2. *tit. 5.* me sciente, & *l. 14. Lang. de testib. l. 2. De periuriis.* Græci in suis formulis, *εἰδότος ἐμοῦ.* Et nisi ita testes iurare cogantur Comiti, forte dum videntur non esse cogendi, rem vassallus refert ad Imperatorem intra annum, possessione vassallo interim salua. quod nisi fecerit, dirimetur lis iureiurando domini cum XII. potius quam rei. & ita in casu tit. 7. iureiurando actoris lis finitur, & aliis plerisque, vbi iudicem mouet æquitas, vt s. *4. tit. 30* Item si testes quos protulit reus, vt in specie *§. item illud. & §. si vassallus, & seq. tit.* supra se inuestituræ non interfuisse dixerunt, iam non reo, sed actori defertur iusiurandum. Regulariter deficientibus probationibus reo datur iusiurandum ea conditione vt iuret, vel referat. & ita si vassallus agat, deficientibus probationibus dominus iurat cum XII. vt fieri adsolebat, vel refert actori iusiurandum, & eo non iurante, dominus absoluitur, vt tit. seq. idemque est si dominus agat, vt j. tit. vlt. *Cum ipso domino.* Alias, cum misso domini. *Si quis si vel patrem.* Dixit de vassallo reo. Nunc de vassallo actore. & quibusdam Codicibus hic præponitur titulus hoc loco: Si heres vassalli defuncti se dicat, vel patrem suum inuestitum. Et dicit de heredibus actoris & rei apertius quod supra attigerat illo loco. Idemque & in eorum successoribus obseruatur. *Pares de domo.* id est, pares curtis. *Solus.* sine sacramentalibus.

De feudo dato lege commissoria.

Tit. XXIX.

SI quis obligauerit aliquam rem pignori eo pacto, vt si statuto tempore pecunia soluta non fuisset creditori, eam pro feudo habeat: potest debitor quandoeunque pecuniam soluendo, pacto non obstante pignus recuperare. Feudum enim non sub prætextu pecuniæ, sed amore & honore domini acquirendum est.

Lex siue pactio commissoria, quæ etiam fiducia dicitur, in venditione ita fit, vt si ad diem emptor pretium non soluerit, venditio resoluatur, & ipso iure rei venditæ dominium ad venditorem recurrat. Hæc conuentio iusta est. Eadem lex apponitur in pignore, cum ita pignus mancipatur creditori, vt pecunia ad diem soluta, debitori remancipetur, non soluta perpetuo iure apud creditorem remaneat. hoc igitur genere pignoris proprietas mancipatur creditori. qua de causa pactione rescissa rem amittere dicitur creditor, quæ scilicet fuerat mancipata, *l. vlt. C. de pact. pign.* Et in *l. si rem §. 2. D. [illegible] pig. act.* hypothecam esse, cum non transit nec possessio ad creditorem, vt Flor. scriptum est, id est cum nec proprietas transit, vt in fiducia, id est pignore dato l. commissoria, nec possessio, vt in pignore simplici. Pignoris enim possessio sola transit in

A creditorem, non dicta lege commissoria, *l. cum & sortis §. vlt. D. de pign. act.* & ideo distrahi potest à tutore sine decreto, cum non intelligatur esse pupilli, *l. 5. §. pupillo, D. de reb. eor. qui sub tut. sunt.* Fuit olim hæc conuentio iusta, sed deinde à Constantino improbata est, *d. l. vlt.* quod ei insit fraus & captio nimia, sæpe pro parua pecunia debitore pretiosa amittente pignora. Igitur ex ea Constitutione etiamsi ea lex pignori inserta sit, licebit debitori post diem oblata pecunia pignus repetere. Verum enim vero ita pacisci licet, vt ad diem pecunia non soluta creditor solutionis iure rem retineat. quia hyperochæ repetitio superest, *l. vlt. C. de dist. pign. l. quamuis, D. de solut.* vel vt iure emptionis eam retineat iusto pretio. quia & hic superflui
B petitio est, *l. si fundus, §. vlt. D. de pignor. l. Titius, D. de pign. act.* An & ita valet pacta conuentio, vt eam iure feudi retineat. quod videtur. nam hoc modo totum ius quod in ea re habet debitor, à se non abiudicat. & hæc fuit sententia Oberti, vt j. *4. tit. 66.* Gerardo aliud iudicium est. quia hæc conuentio est contra naturam feudi, quod originem ex beneficio & amicitia trahit, non ex pecuniæ sua die non solutæ veluti multatione quadam. Igitur non parebit debitor huic conuentioni, & post diem recte aget pigneratitia actione, oblata & consignata solida pecunia. Et dari feudum non potest pignoris lege commissoria. In feudo tamen apponi lex commissoria potest, *l. lex vectigali, D. de*
C *pignor.*

Si dominus inuestierit aliquem de feudo sui militis.

Tit. XXX.

SI quis inuestierit aliquem de feudo sui militis, viri Placentini prorsus asserunt hanc inuestituram non aliter valere, nisi eo consentiente cuius erat feudum. Mediolanenses
D & Cremonenses nihil distare asseuerant, vtrũ eo consentiente an ignorante: dummodo eo viuente nullum detrimentum de feudo suo sibi contingat. Hoc autem dicendum est de eo milite, qui feudi successionem non habet.

Dixi hac de re satis *1. §. si vero Archiepiscopus.* In fine ex Vet. emendaui, qui feudi successionem non habet, vt s. *tit. 5.*

Si dominus feudum militi suo obligauerit.

E Tit. XXXI.

QVidam obligauerat terram quandam suo militi, deinde eum filius domini longum post tempus pecuniam offerendo pignus liberare voluisset: filius militis contendebat patrem suum à domino defuncto de prædicto pignore inuestitionem feudi accepisse. vnde viri prudentes Mediolanenses interrogati laudauerunt, in electione filij militis esse eum XII. sacramentalibus iurare patrem suum, vel se à domino suo per inuesti-

turam prædictam terram tenuisse, ita vt per xxx. annos contestatio pignoris à parte domini aduersus ipsum vel patrem suum facta non fuisset. Si autem ipse iurare noluerit, filius defuncti domini necesse habet iurare cum duodecim sacramentalibus defunctum militem inde per feudum inuestitum non fuisse. Quod si ita iurare recuset, inuestire ipsum filium militis domini filius de iam dicta terra per feudum debet.

Dominus suo vassallo pignori obligauit fundum: post longum tempus filius domini oblata & consignata pecunia agit & pigneratitia actione. Filius vassalli allegat inuestituram, & præscriptionem triginta annorum. tot enim se annis feudum iure feudi possedisse, quo tempore & si non tollatur ius luendi pignoris, vt Rogerius docuit in dialogo de præscriptionibus, & Harmenopulus 3. Epitomarum tit. 5. adquiritur tamen ius feudi, licet initio inuestitura nulla interuenerit, vt *J. 4. tit. 6.* & plenius à Friderico II. definitur Cōst. Neap. *3. tit.* 38. data etiam actione possessori si possessionem amiserit. Sed exigunt bonam fidē fragmēta Ardizonis, & contenta sunt longo tempore, propter bonam fidem scilicet. Malæ fidei possessori necessaria est præscriptio xxx. annorum. vnde & ex diuerso dicemus dominationem feudi xxx. annis adquiri. Quid autem fiet in specie proposita? Aut probat actor pignus, aut non. Si probat, nec ex aduerso probat reus inuestituram, vt exi-

A gitur *tit. 1. §. similiter*, potior est causa luendi pignoris possessione xxx. annorum. Si non probat pignus, satis erit reum iurare cum XII. sacramentalibus se vel patrem suum inuestitum fuisse, vel quasi iure inuestituræ eum fundum siue vlla interpellatione per annos xxx. possedisse. aut si nolit iurare, debet iusiurandum actori referre. quo non iurante, reus absoluitur, eumque actor ne amplius ea res in controuersiam veniat, quasi de veteri beneficio inuestire cogitur. Dicit actorem iurare cum XII. Hoc ita nisi reum constabat ratione alterius feudi suum vassallum esse. hoc enim casu æquū est soli religioni domini stari, vt *5. tit. 1. §. si vero feudum, & tit. 6.* Diximus feudum adquiri possessione xxx. annorum. Non idem dicemus, si dominus xxx. annis fundum possederit, quasi non feudalem, vel si

B vassallus xxx. annis fundum possederit quasi proprium. nihil enim obstat præscriptio vassallo, vel domino feudi nomine ius suum persequenti. quod & eadem Constitutio Friderici significat. nihil etiam eam obstare vulgo receptum est in census aut terragij iuribus, quorum hoc præcipue discrimen, quod ex hoc non debeantur [illegible], ex illo debeantur. Conditiones eæ sunt & qualitates prædiorum: quas sola voluntas domini tollit, non vetustas. Voluntas domini, vt si iura sua restrinxerit, vt loquuntur, & absorbuerit. Verum aduersus ius commissi, vel petitionem [illegible], vel reliquorum siue [illegible], poterit se possessor tueri præscriptione xxx. annorum, *l. competit, C. de præscr. 30. ann.* ex consuetudine Biturigum aduersus petitionem [illegible] præscriptione quinquennij.

OBERTI DE ORTO
DE FEVDIS
LIBER II.

De feudis siue eorum consuetudine Mediolanensi.

TIT. I.

OBERTVS de Orto Anselmo suo salutem. A Causatum quarum cognitio frequenter nobis committitur, aliæ diriimuntur iure Romano, aliæ legibus Langobardorum, aliæ autem secundum regni consuetudinem, quæ quàm varia, quamque secundum diuersorum locorum aut curiarum mores sit diuersa, nec breuiter potest dici, nec hoc libello facilè comprehendi: vsum tamen feudi qui in nostris partibus obtinet, prout possibile est, B exponere tibi necessarium duxi. In iudicio etenim quod de feudis agitur, illud legibus nostris contrarium dici solet. Legum autem Romanarum non est vilis auctoritas, sed non adeo vim suam extendunt, vt vsum vincant aut mores. Strenuus autem Legisperitus, sicubi casus emerserit, qui consuetudine feudi non sit comprehensus, absque calumnia vti poterit lege scripta.

Docet ius feudorum totum manare ex consuetudine, atque ideo in feudorum causis plus valere consuetudinem quam ius ciuile Pop. Romani. Quin imo C cùm ita esset scriptum in *l. 2. C. quæ sit long. cons.* *Consuetudinis vsusque longæui non vilis auctoritas est, sed non vsque adeo sui valitura momento, vt aut rationem vincat aut legem*: ea verba inuertit hoc modo, *Legum Romanarum non est vilis auctoritas, sed non adeo vim suam extendunt, vt vsum vincant aut mores.* Et vtraque tamen sententia est vera. Illa intelligitur de consuetudine quæ nondum in iudiciis conualuit. Hæc de consuetudine quæ contradicto iudicio confirmata est, *l. cùm de consuetudine, D. de legib.* Hæc pro lege habetur, eique etsi non accedat, indulget tamen ratio. Ad hoc sententia *l. 2.* intelligitur de iis quæ lege definita non sunt. Tertullianus de Cor. mil. *Consuetudo in ciuilibus rebus pro lege suscipitur, cum deficit lex.* Rectè, Cum deficit lex, vt *l. 13. D. de legib.* In iis quæ non ex scripto descendunt. Et eodem modo cum de iure & æquitate quæritur, & vna lex iudicem ait æquitatis potius quam iuris stricti eiusdemque scripti rationem habere, *l. 8. C. de Iudic.* altera inter ius scriptum & æquitatem solum principem interponere interpretationem, *l. 1. C. de legib.* rem ita distinguimus, vt in his quæ scripto palam comprehensa sunt etiam si prædura videantur, iudex à scripto recedere non possit, & vt solus princeps eam duritiem emendare possit, sicut duritiem legis Iuliæ, de qua *l. prosp. xii. D. qui & à quib. man.* moderatus est, *l. in adulterij, C. ad leg. Iul. de adult.* B in his autem quæ palam scripto comprehensa non sunt, iudex spectare debeat æquitatem potius quam ius scriptum, vt si pœna sit in eum qui ferro percusserit lege comprehensa, non vtique eam irrogabit ei qui clauicula hominem percusserit. spectabit enim mentem non verba legis, legis conditorem non legem. & omnino ibi tum maxime æquitas dominatur, & præponenda est rigori, cum lex scripta deficit. quin imo, vt Aristoteles definit, æquitas nihil aliud est quam ius quod lex scripta prætermisit, *τὸ γεγραμμένου νόμου ἔλλειμμα, τὸ παρὰ τὸν γεγραμμένον νόμον δίκαιον*, sicut consuetudo proprie nihil aliud est quam ius quod lex scripta prætermisit, sed æquitas ius natum & naturale, consuetudo, ius constitutum & receptum. Ni- C hil porro legibus Romanorum cautum est de feudis. Igitur valere in feudis potius debet consuetudo quam quod legibus generaliter cautum est, quodve disputando & argumentando ex eis deduci potest, vt in feudis non succedunt parentes ex consuetudine, licet in aliis rebus iure scripto succedant, non succedunt filiæ, licet iure scripto succedant in aliis bonis. Plus potest consuetudo quam lex in his quæ lege nominatim comprehensa non sunt. At si qua in re in feudorum causis mores defecerint, tum decurritur ad ius commune ciuium Romanorum, id est, quod eo iure in aliis rebus cautum est, cum nondum feuda in vsum venissent, producitur etiam ad feuda: vt si quæratur, Cum vassallus feudi partem pignori obligauit, & deinde feu-

dum domino c... mittitur, cuius causa sit potior, domini an creditoris pigneratitij, quod mores nondum definierunt, dicam commisso feudo pignus extingui, arg. *l. lex vectigali*, *D. de pign.* quæ idem in emphyteusi definit. Rursus si quæratur, agro feudali iure belli capto & adsignato militibus, modica portione possessori relicta, an eam portionem iure feudi à pristino domino recognoscere non debeat, quasi nouo iure eam habere cœperit victorum beneficio concessioneque, quod mores non definierunt: dicam ab eodem domino, eam portionem iure feudi recognoscendam quasi minime mutata possessionis causa, arg. *l. item si verberatum* §. 1. *D. de rei vind.* Hygenus de limit. const. Quos dominos in possessionibus suis remanere passus est, eorum condicionem mutasse non videtur. Item si quæratur, an feudo vendito lege commissoria, quibus locis feudi venditio non prohibetur, & solutis domino ἀποδοχαῖς, post resoluta venditione ad diem pretio venditori non soluto, ἀνάληψις repetitio competat, quæ res moribus definita non est: dicam competere, eum & fructuum omnium repetitio competat aduersus emptorem, *l. 4. & 5. D. de lege com.* & omnia in pristinum statum restituenda sint, perinde atque si neque emptio, neque venditio intercessisset, *l. facta*, *D. de ædil. edic.* Consuetudinem dixi pro moribus inueteratis (nam & hoc exigitur, vt consuetudo vim legis obtineat) cum scilicet ex frequenti consuetione quasi tales aut tales mores populus inducit. Propriè ex consuetudine mos fit. Aristoteles, ἔθος ἐκ ἔθους γίγνεται. Lactantius v. *Paulatim male viuendi consuetudo, mos factus est.* Publius Syrus: *Vitium primo fuit obseruatio, nunc mos est.* Ouid. a. Metam. *Morem fecerat vsus.* Varro autem vult morem esse communem consensum omnium simul habitantium, qui inueteratus consuetudinem faciat.

A Accursio ad *Nou. de non alien. reb. Eccl.* Ait, Solo cohærentibus. Huiusmodi sunt iuncta infixaque, quæ quasi pars ... aut fundi, vel propter ædes habentur, vt granaria quorum stipites in terra defossi sunt, & quædam alia etiam si non sint affixa, vt claues, claustra, epitonia, *l. Iulianus*, §. *vlt. d. fundi*, *D. de act. emp.* & tormenta bellica, vt in eis Consuetudinibus expressum est, quia propter ædes habentur. Torcularia etiam & dolia iidem mores simul ac Turonensium immobilibus adnumerant. quod est contra *d. l. fundi* §. 1. qua rutis cæsis & instrumento deputantur. Id vero feudum quod consistit in alijs rebus, quæ etsi solo non cohæreant, inter immobilia tamen connumerantur, vulgo sic appellari de camera aut de caneua. Camera est ærarium. B Caneua vel canaua, cella vinaria, quod inscriptio hæc Ennodij ante canauam probat: *Sobria cella cadus vinum quod seruas onustus*, &c. D. Augustinus ser. 61. *De horreo, canabo vel celiario proferre non possumus.* & hæc quæ in ærario vel cella sunt constituta feoda, quæ sunt in curte domini, vt *supra 1. tit. 2.* §. *Item si quis feudum*, non habent propriam naturam feudi, morte enim dantis & accipientis finiuntur, vt *infra tit. 10.* Finiuntur & exhausto ærario vel cellario sine culpa domini, vt *infra 4. tit. 68.* Ex hac enim causa dominus tantum tenetur in id quod facere potest, deducto ne egeat, imo & deducto ære alieno, exemplo donatoris. nam & in feudum datio, liberalitas siue donatio est. C Adiicit in fine huius tituli, feudum aut inuestitura adquiri aut successione, vt *infra 4. tit. 36.* Adquiritur etiam præscriptione, traditione possessionis facta nomine feudi. Sed hæc habentur pro inuestitura. Et redemptione. Sed hæc successionis prætextum habet, vt *supra 1. tit. 25.* De inuestitura autem Obertus primum tractat. Tractabit deinde de successione.

In quibus rebus feudum consistat.

TIT. I.

Sciendum est autem feudum siue beneficium non nisi in rebus soli, aut solo cohærentibus, aut in iis quæ inter immobilia connumerantur (veluti cum de camera aut de caneua feudum datur) posse consistere, ac feudum neminem posse acquirere nisi inuestitura aut successione.

Feudum consistit in rebus soli, vel solo cohærentibus, vel in eis quæ pro immobilibus habentur, velut salariis, pensionibus, stipendiis, sportulis, annonis, vt *infra, 4. tit. 53.* quæ res incorporales sunt. incorporales autem res immobilium magis quam mobiliũ iure censentur, *l. 2. C. de seru. & aq.* Nou. 7. Rerum incorporalium propria est species. Ex rebus enim aliæ sunt corporales, aliæ incorporales, & corporalium aliæ mobiles, aliæ immobiles. Sed vbi tantum fit mentio mobilium & immobilium, incorporales immobilibus potius accensentur. qua de causa nomina, quæ iura sont incorporalia, immobilia, vel mobilia esse non dicam, sed immobilium iure censeri, quæ forte fuit mens Accursij in *l. mouentium*, *D. de verb. sign.* licet moribus Biturigum distinguatur, vt si debeatur res mobilis, nomen rebus mobilibus, si immobilis, immobilibus adnumeretur, quæ distinctio sumpta est ex

De inuestitura feudi.

TIT. II.

D **Inuestitura quidem propriè dicitur possessio: abusiuo autem modo dicitur inuestitura quando hasta vel aliud corporeum quidlibet porrigitur à domino se inuestituram facere dicente: quæ si quidem ab illo fiat, qui alios habet vasallos, saltem coram duobus ex illis solemniter fieri debet: alioqui licet alij intersint testes, inuestitura minime valet. Si enim domino adhuc in possessione constituto, an facta sit inuestitura, quæratur: non debet probare nisi per pares curtis illius domus, vel per publicum in-** E **strumentum à tribus vel à duobus paribus confirmatum. Nam si instrumentum defecerit, vel quia factum non fuerit, vel quia amissum sit: tunc qui probare desiderat, pares curtis illius qui interfuerint, offerat, qui si negauerint, forte corrupti odio vel gratia seu præmio, & dicant se non interfuisse cum inuestitura fieret, vel non reminisci: tunc domino cogente iurent tactis sacrosanctis scripturis, quod huius rei veritatem nesciant: & tunc actor aut alios producat pa-**

res, aut iurisiurandi domino detur electio, vt proinde iuret inuestituram factam non esse, aut sacramentum vasallo referat, & ille aut iuret, aut acquiescat. Quod si iurare pares aliqua ex causa recusauerint, nec dominus eos iurare compellat: liceat vasallo etiam per extraneos probare inuestituram. Testibus veru deficientibus, iurisiurandi electio domino detur.

Si vero vasallus quidem possideat, vel si feudum cameræ aut caneuæ in duabus seu tribus acceptionibus quietis quasi possideat, dominus autem feudum negans esse, rem suam petat, vel quod de camera, vel de caneua bis vel ter (sicut diximus iam solurum est, deinceps soluere renuat: tunc non est opus probatione, sed possidenti data electione, aut iuret suum esse feudum rectum, aut domino referat iusiurandum.

Si autem inuestitura ab eo, qui vasallos non habebat, dicatur facta: tunc per quoslibet idoneos testes aut per publicum instrumentum probari potest, aut inopia probationis emergente, res decidatur per iusiurandum.

Præterea si aliquis tenor præter communem feudi rationem in inuestitura à domino dicatur interuenisse, vel si dicatur feudum sub tali condicione dedisse, vt vasallus in festiuis diebus vadat cum vxore sua ad Ecclesiam: omni facultate probandi domino adempta habeat vasallus potestatem defendendi se per sacramentum. Item si vasallus pactum speciale contra feudi consuetudinem allegat, veluti de filiarum successione: liceat ei tenorem, si potest, sicut inuestituram probare. quod si in probatione defecerit, vel cessauerit: concedatur domino hoc negare iureiurando præstito.

Et vestimentum & vestituram dixere Latini: vt in antiqua inscriptione, Vestituris basium. Inuestimentum. Liuius 4. Legem promulgat, ne cui album inuestimentum addere petitionis liceret causa. sic habent veteres libri. Dicemus ergo recte inuestituram. quo nomine proprie significari possessionem ait, vt in legibus Langobardorum sæpe. Sed abusiue in hoc tractatu inuestituram accipi pro cessione feudi quæ fit à domino porrecta hasta aut vexillo, vel qua alia re coram paribus curiæ vel aliis testibus. Hoc minus est quam possessionem tradere. idcirco post inuestituram agitur ad tradendum, vt *infra 4. tit. 15.* Porrigunt inuestiendo alij baculum, alij gladium, alij hastam, alij vexillum, alij anulum. quod donum inuestituræ dicitur in Constitutione Friderici de pace teneoda, alij aliter, vt Accursins retulit *Inst. tit. De verb. obl. in princ.* Otho Frisingensis: *regna per gladium, prouincias per vexillum tradi* Guntherus. *Ergo vbi vexillo partem, quam diximus, ille, hic autem gladio regnum suscepit ab ipso. Hanc etenim longo seruatum tempore morem Curia nostra tenet.* Episcopatus, imo & omnia feuda antiquo more Gallico per anulum & virgam, quod dicebant, *Par rain, & par baston. Rain*

A pro anulo, vt hodie Germanis, *Reing.* Adiiciebant bacolum. vnde iactatur hoc vulgo è Gallorum moribus. *Le vassal se peut uner de son fief, iusque a mettre la main au baston.* Vasallus feudi sui liberam administrationem babet, modo si non se in alrarius domini fidem chentelamque conferat, nimirum ab alio accepto scipione, quod aliis verbis, *iusque a submission de foy.* Huius autem generis inuestituram interuenire etiam in proprietatis alienatione constat ex antiquo contractu emptionis & venditionis, in quo ita est, *Tu Pasenis fuste ilum inuestito, Tu Segnuis fustem ilum manu capito.* Minus autem est, vt dixi, inuestitura quam possessio. Dices, cur non traditio hastæ aut gladij, aut scipionis pro possessionis traditione habe- B tur, vt clauium, *l. clauibus, D. de cont. emp. l. 2. C. de per. & com. rei vend. l. 1. C. de crim. exp. her.* Dicam, traditis clauibus non videri traditam possessionem domus, nisi in re præsenti traditæ sint. Rei præsentia per se sola facit, vt tradita eius possessio videatur. apprehenditur enim non manibus tantum aut pedibus, sed etiam oculis quasi longis manibus, *l. 1. §. per. l. quod meo § si venditorem, l. quarundam, D. de adq. pos. l. pecuniam, D. de solut.* Inuestiruta igitur etiam si fiat porrectis clauibus, pro traditiona possessioois non habetur, nisi fiat in re præsenti: sed est tantummodo argumentum possessionis in feudum aut venditionis. inuestituram in feudo sequitur fidelitas, fidelitatem traditio. Dixi inuestituram fieri debere coram C paribus. quod ita intelligendum est, si dominus alios vasallos habeat: altoquin extranei admittuntur, vt *supra 1. tit. 28. & infra 4. tit. 36. & 69. & hoc titulo §. si autem inuestitura,* & cur omnino pares adhibendi sint, si eorum suppetat copia, non exteri, hæc redditur ratio, ne quid ab exteris falsitatis excogitetur, qua suspicione carent pares, qui fidei vinculo arctiora tenentur obstricti. & hoc dicimus de noua inuestitura. In vereri quilibet admittitur, vt *infra 4. tit. 35.* Item hoc dicimus de laicis. Clericis permittitur, vt adhibeant quoscunque, vt *supra 1. tit. 28* Fit ergo inuestitura sine scripto. Sed fieri etiam potest ex scripto per publicum instrumentum. quo casu quæritur an necessaria sit parium subscriptio, siue confirmatio. D Hoc loco exigit confirmationem parium. sed obstat *infra 4. tit. 35.* qui & cum eo quod de clericis diximus pugnare videtur. Sed animaduertendum est, in eo titulo nihil certo definiri, varias tantum opiniones referri. Alij dicunt nou valere inuestituram quæ fit non accersitis & adhibitis paribus curtis, licet dominus se eam fecisse confiteatur, & probari possit publico instrumento: nihilque interesse, dominus qui inuestituram fecit fuerit clericos an laicus. Alij valere arbitrantur, si modo dominus confiteatur se eam fecisse etiam si fecerit eam sine paribus. Alij arbitrantur publicum instrumentum oon sufficere, nisi fuerit à paribus confirmatum: quæ sententia tribuitur Gerardo & Oberto. & sane Obertus ita apette definir hoc E loco. Alij, vt Mediolanenses, publicum instrumentum sufficere arbitrantur, quorum opinio verior videtur. Quin & domini confessionem sufficere puto. Et distinctionem inter clericum & laicum non recipio. Prima & tertia opioio subtili iure vera est. quod in *4. tit. 35.* hæc verba significant, ad subtilitatem consuetudinis. Secunda & quarta voluntatem contrahentium spectat potius quam subtilitatem nimiam, quam iudices admittunt raro, *l. sicut. §. si debitor, D. quib. mod. pig. sol.* Igitur domino possidente si qui inuestitum se de feudo dicit, aduersus dominum experiatur, probare debet inuestitutam per publicum instrumentom, vel per pares, vel certe his deficientibus, aut iurantibus se rei gestæ non meminisse aut iurata ne-

lentibus, per extraneos. Duo sufficiunt, vt *supra 1. tit. 28. & infra 4. tit. 69.* A Imo plures videntur exigendi, eadem ratione qua pares quantum potest adhiberi volumus, ne quid falsitatis incurrat, *l. vlt. C. de fide ins.* Sed parium qualitas omnem falsi suspicionem tollit. At his deficientibus duobus etiam extraneis contenti sumus: quia scilicet personam & vicem parium repræsentant, & his substituti videntur. Vassallo autem non probante, dominus iurat cum xij. se inuestituram non fecisse, aut refert iusiurandum actori, qui si forte relationem suscipere nolit, protinus dominus absoluitur, vt *supra 1. tit. §. si autem controuersia, & tit. 28 §. si quis sc. & tit. vlt.* Dixi de domino possessore, nunc dicam de vassallo possessore. Vassallo possidente, vel quasi possidente quid fiet? Possidetur res corporalis. B Quasi possidetur res incorporalis, *l. ait prætor, §. item ei qui per captiuitatem, D. ex quibus cau. mai.* veluti ius percipiendarum annonarum è cellario domini, quod feudum dicitur de canena. Id enim videtur quasi possidere vassallos, si bis aut ter annonas sine controuersia perceperit. Ex tribus aut quatuor acceptionibus formatur quasi possessio. qui locus est in hanc rem hoc titulo singularis, *§. si vero vassalius.* Vsus pro possessione est. Vassallo possidente, vel quasi possidente, si dominus agat pigneratitia, probatio domino incumbit, vt diximus *§. si autem controuersia.* Si agat rei vindicatione, & repellatur exceptione inuestituræ, & is simpliciter neget esse feodum, vel etiamsi iam amplius nolit præbere annonas, negans se eas ante præ- C buisse feudi nomine & adserens rei suæ libertatem, hoc casu quia negantis nulla est probatio (nemo enim eius quod negat factum rationem aut potest aut debet aut solet reddere) necesse est reo defensionem dari, vt iuret suum esse feudum, aut actori referat iusiurandum. quo non iurante, statim reus absoluitur. Et quæ diximus obseruari in probanda inoestitura, eadem obseruantur in probando pacto inuestituræ. Vt in venditione aut inuestitura facta venditionis nomine, ita in feudi inuestitura quodcunque pactum est, id valet, puta vt sine iuramento fidelitas præstetur, vt tit. seq. vel vt filiæ succedant, vt *supra 1. tit. 4.* vt succedat frater fratri in feudo nouo, vt *supra 1. tit. 19.* vt vas- D sallus festis diebus officij causa vxorem domini sui in ædem sacram comitetur & ducat, vt *§. vlt. huius tituli*, vbi hanc pactionem condicionem vocat. Condicionem inuestitura admittit, vt *supra 1. tit. 5.* id est adiectionem, quæ suspendat actum, licet videatur actus esse solemnis. Admittit etiam condicionem, id est, pactionem quamlibet, modo non sit iuri aut naturæ feodi contraria. & inde condicionale feudum dicitur quod sub pactione certa certove seruitio constituitur. Qui autem pactionem allegat, siue sit dominus, siue vassallus, eam probare debet eo modo quo supra dictum est inuestituram esse probandam, qoo deficiente, alteri defensio competit cum sacramentalibus xij. nisi malit iusiurandum referre. E Recte interpres expooit hæc verba, Omni facultate probandi domino adempta, id est, domino in probatione deficiente. At prætetea constat inuestituram non tantum de certo seruitio, sed etiam de incerto pacisci licere, puta indistincte, vt pro feudo seruitiom præstetur, vel etiam id agi ne vllum seruitium præstetur. Vnum casum hic adnotare libet, quo etiamsi de certo seruitio conuenerit, vassallus eo liberatur, puta si domino feudum pignori obligauerit sub lege *ἀντιχρήσεως*, quod est ex decreto Ionocentij III. *c. 1. De feudis.* qua ratione & emphyteuticum prædium eadem lege accipiet dominus si modo eius temporis nullam pensionem ab emphyteuticario exigat, ne vtrunque habeat canonem

A & fructus, vel ille seruitium & fructus. alias enim *ἀντίχρησις* pontificio iute improbata est, quia vsuræ proxima est. id enim agitur vt creditor fructus lucrifaciat, sorte manente integra. qnod male Albertus Krantzius Chron. 8. cap. 35. appellat emptionem sub lege redimendi factam. Præcessit enim pecunia debita, cuius nomine res pignori obligatur ea lege, vt creditor fructus non computet in sortem, vtque non aliter eam rem debitori restituat quam omni pecunia soluta. Est igitur pignus, non venditio.

De inuestitura veteris vel noui beneficij.

Tit. IV.

INuestitura autem aut fit de veteri beneficio, aut de nouo: quæ de veteri fit, etiam à minore potest fieri. Siue autem à minore, siue à maiore fiat, non de omni possessione vassalli, sed de iusta tantum facta intelligitur, nisi aliud nominatim dicatur. Noui vero inuestitura feudi non ab alio recte fit, nisi ab eo qui legitime suorum bonorum administrationem habet. Qui enim C qualibet ratione aliquid de suis rebus impeditur alienare, is nec per feudum poterit inuestituram facere. Sed etiam res cuius alienatio prohibetur, nec per beneficium dari conceditur, nisi in casu. vt ecce, si quis ex agnatis tuis rem quæ à communi parente per successionem ad eum peruenerit, alienare voluerit, non permittitur ei etiam secundum antiquam consuetudinem alij eam vendere, nisi tibi vel alij proximiori pro æquali pretio accipere volenti. per feudum D tamen cuilibet dare potest, nisi fiat in fraudem nostræ consuetudinis vel legis nouæ bonæ memoriæ Lotharij Imperatoris, tunc enim rescissa inuestitura, reddito à te vel ab alio proximiori, videlicet secundum antiquam consuetudinem pretio, si quod dederit, is qui inuestituram accepit compellatur rem tibi restituere. Personam vero inuestituram accipientis non distinguimus. nam etiam seruus inuestiri poterit, nisi ignorantia prætendatur. Sed vtrum ipse an alius pro te inuestituram faciat vel suscipiat, nihil in- E teresse putamus, potest enim hoc negotium, & per procuratorem ab vtraque parte expediri. Feminam quoque etiam noui feudi inuestituram facere posse plerique consentiunt. Nulla autem inuestitura debet ei fieri, qui fidelitatem facere recusat, cum à fidelitate feudum dicatur, vel à fide, nisi eo pacto acquisitum sit ei feudum, vt sine iuramento fidelitatis habeatur. Vtrum autem præcedere debeat fidelitas inuestituram, an inuestitura fidelitatem, quæsitum scio. & sæpe responsum est inuestituram debere

bere præcedere fidelitatem. Fidelitatem autem dicimus iusiurandum quod vassallus præstat domino.

Duplex est iouestitura, alia veteris, alia noui beneficij. Veteris est quæ fit à successore domini. vel successori vassalli, vt *infra 4. tit. 35.* mortuo scilicet domino, vel vassallo. Noui, ex qua primum formam suam, & originem feudum accipit. Hæc dat legem feudo, & contractus est. Illa quæ fit de veteri feudo, non est contractus, sed feudi tantum quædam veluti recognitio simplex siue *ἀνάγραψις*, quæ fit gratuito, Constitutionibus Neapolitanis, & nostris illata certa pecuoia. Et peti solet ita vt quis intendat se de suo
B
recto feudo inuestiri debere, vt *infra tit. 20. & 4. tit. 46.* & in Fragmentis. *Cum*, inquit, *de veteri beneficio fit inuestitura, satis est si de recto beneficio fiat inuestitura*, id est, nulla solemnitas exigitur. Satis est rectum esse feudum, & iurari fidem. Rei nomen exprimi & adhiberi pares noo est necesse, vt *infra 4. tit. 35.* & fieri potest à minore xxv. annis, vt hoc loco Obertus ait. De hac dicere possis non esse beneficium, sed iniuriam, si quis eam non impetrauerit, vt *l. 1 §. plane, D. de aqua quot. & aest.* Noua inuestitura fit solemniter per symbola, vel, vt Helmodius loquitur, signa, & rei certæ nomine expresso, & adhibitis paribus, & ab eo qui rerum suarum administrationem habet. nam qui non potest alienare, nec feudi nomine inuestitu-
C
ram facere potest, excepta femina: est enim hæc inuestitura alienationis species. Placebat quibusdam veteris, sed non noui beneficij inuestituram à femina fieri posse. At diuersa opinio obtinuit, vt *hoc tit. §. feminam.* quæ mitior sententia dicitur in Fragmentis. Ratio dubitandi hæc erat, qoia feminæ nihil alienare poterant sine totoris auctoritate, *l. 1. Lang. Qual. mul. lib. alie. per. est.* Erant enim in perpetua tutela, siue, vt loquebantur, in mundiburoio, Langobardorum iure, qoibus tutor est mundualdus, vt Germanis *Munder*, quæ eadem Gallis etiam olim fuere vocabula, vt in Chronicis S. Dionysij, *Bail. garde, mundburnie*; & Frossardo, *Et feront mis quatre mambours en Angleterre pour gouuerner le Royaume*: Oliuario
D
de Marchia, *Mambour & pere de vous.* Rectum autem feudum dicitur, non, vt vulgo sentiunt, quod communem feudi rationem siue naturam retinet, cum & id rectum dicatur quod noo est verum & proprium feodum, vt feudum de camera, *tit. praeced. §. si vero vassallus.* sed feudum rectum dicitur feudum vetus, cuius possessio iosta est. & ideo qui inuestitur de suo recto feudo, ei possessio tantum iusta confirmatur, vt ait hoc loco. nam si sit vitiosa possessio, certe non est rectum feudum, nec per eam inuestituram legitima fit. Additur hoc titulo, Quemadmodum is qui alienare non potest. feudi inuestituram facere non potest, ita rem alienari prohibitam nec in feudum dari posse. quod non tantum de prohibitione legis accipi-
E
tur, sed etiam de prohibitiooe testatoris argumento emphyteuseos, *l. vlt. C. de reb. alie. non al.* Excipitur vnus casus, quo agnatus prædia familiaria, siue alodia sint siue feuda, extero alienare prohibetur, vel si alienauerit, ea eiusdem familiæ agnato proximiori iure *προτιμήσεως*, quæ Britannus inde dicitur *Premesse*, reuocare & retrahere conceditur. quod iure ciuili olim obtinuit ante *l. dudum. C. de con. empt.* sed reductum fuit in Oriente Constitutione Romani Lacapeni, in Occidente Constitutione Friderici. Eodem iure ante Fridericum Saxones vtebantur. sic enim legitur in veteri Saxonum lege, cap. 6a. Liber homo, qui sob tutela nobilis cuiuslibet erat, qui iam in exilium missus est, si hereditatem suam necessitate coactus

A
vendere voluerit, offerat eam primum proximo suo, si ille eam emere uoluerit, offerat tutori suo vel ei qui tunc à Rege super ipsa re constitutus est: si nec ille voluerit, vendat eam cuicuoque voluerit. Sunt autem agnatis ad reuocandam venditionem constituta certa tempora, principalibus personis dierum xxx. procuratoribos eorum mensium iv. ex quo fuerint testato denunciati, vt ad emptionem accederent si vellent, Constitutione Romani. Moribus autem Galliæ, vel anous datur, vel lx. dies, vel menses sex pro varietate regionum. Nimia licentia breuitate temporis constringitor. Idem vero ios *προτιμήσεως* habet dominus, siue prædium dederit in feudum, siue in emphyteusim. Si dederit in emphyteusim, intra duos
B
menses, *l. vlt. C. de iur. emphyt.* Si in feudum, intra annom, vt *infra tit. 9.* Moribus Galliæ plurimum intra dies xl. & constituere debet statim atque intellexit venditionem, vtrum malit vti iure *προτιμήσεως*, an exigere *λύτρωσιν*, vno enim electo, non potest variare, arg. *l. 4. §. elegamer, & l. pen. D. de lege commis.* Si in iure *προτιμήσεως* coocurrat agnatos & dominus feudi vel emphyteuseos, vel census, agnatus præfertor, vt *infra tit. 9. §. pen.* Ergo & cum agnato proximiori venditur, merito dicemus domino oon competere ius *προτιμήσεως*. An & si vlteriori? non ausim adfirmare, cum agnato proximiori, siue agnato siue extero vendiderit, competere ius *προτιμήσεως* probet *4. tit. 14.* & hoc titulo adsignificet bis posi-
C
tum verbum, proximiori: sed plerisque locis refragantur mores Galliæ, & in testamentis si testator vetuerit feudum alienari extra familiam, fundo extero alienato, proximiori agnato fideicommissi petitio competit, *l. 32. §. vlt. l. peto, §. fratre, D. de leg. 2.* fundo vlteriori agoato alienato, proximiori nulla fideicommissi petitio est, *l. filiusfa. §. cum pater, D. de leg. 1. l. vnum ex familia §. sed si feudum. D. de leg. 2. l. pater filium, D. ad leg. Falcid.* Ergo non potest quis feudum genearchicum alij vendere quam agnato, si id agnatus eodem pretio habere velit: In feudum tamen dare cuilibet potest, vt *infra tit. 9.* Et hoc est ex consuetudine Mediolanensi, qua feudum alienari potest totom sine domini consensu. sed extra-
D
neo dominus præfertur, agnatus vtique. In feudum tamen dari extraneo potest, neque tunc locus est iuri *προτιμήσεως*, nisi hoc fiat in fraudem consuetudinis, vt si adsimuletur inuestitura feudi, pro inuestitura venditionis. quo casu ius *προτιμήσεως* locum habet. Ex Constitutione Lotharij vassallus feudum amittit, si id alienauerit sioe consenso domini, & domino committitur, nec agnati præferuntur, vt hoc loco significare videtur, dum ait, secundum antiquam consuetudidem. Non ergo secundum Constitutionem Lotharij. & ita si in dominum vassallus deliquerit, agnati excluduntur, licet quidam contra sentiant, qui & contra sentirent superiore casu, si in alium, posteri eius excluduntur non omnes agnati, vt *infra 3. tit. 2. & lib.*
E
4. tit. 18. & 42. Non prohibebat tamen ea Constitutio in feudum dari sine fraude, doloque malo, vt Constitutio Friderici declarat de feudis non alienandis, & 4. tit. 22. Adijcitur hoc titulo seruum posse de feudo inuestiri, vt scilicet seruo vendi potest. Sed adquirit feudum domino confestim, feudiue actionem. Et per nuntium, gestorem, procuratorem dari accipique inuestituram posse, vt *infra 4. tit. 70. §. 5.* Vacante Imperio datur de feudis imperialibus per Palatinum Rheni ex bulla aurea. Sed excipiuntur feoda quæ dicuntur *Vanleben*, quod scilicet deferantur per vexillum. Ergo & per procuratorem dari fidelitas potest, quæ statim subsequi solet tam veterem quam nouam inuestituram. Nulla, inquit, inuestitura debet ei fieri,

qui fidelitatem facere recusat. Nulla, id est, neque vetus, neque noua, vt ꝟ. 20. Datur plerumque fidelitas per ipsum vassallum. A Gregorius Tyrensis in Chronicis. *Factus est Boamundus homo Imperatoris fidelitatis manualiter exhibito, & corporaliter præstito iuramento, qualem solent fideles dominis suis exhibere.* Et plerumque consuetudines regionum exigunt, vt ipsemet vassallus veniat, domino postulante, & vt per alium non aliter iuret, quam si & per alium dominus faciat inuestituram. Sed hoc iure secus est. Et potest iusiurandum dari per procuratorem, vt de iureiurando calumniæ proditum est, *l. 2. C. de iur. cal.* & est exemplum apud Liuium xxxi. licet litis totius finiendæ causa ipsum litigatorem iurare melius sit, *l. pen. C. de reb cred.* Solet B & ad domum domini plerumque inuestitura peti, fidelitas offerri, nisi cum pactione aliud vel priuilegio cautum est, vt Constitutione Friderici in Austria Cuspiniani duci Austriæ hoc datur, ne pro conducendis feudis requirere seu accedere debeat imperium extra metas Austriæ, & vt in terra Austriæ ei debeant sua feuda conferri per imperium & locari.

De iuramento fidelitatis & qualiter vassallus iuret domino.

Tit. V.

Qualiter autem debeat iurare vassallus fidelitatem, videamus. Iurare scilicet sic debet: Ego iuro ad hæc sancta Dei Euangelia, quod amodo in antea ero fidelis ei, vt vassallus domino: nec id, quod mihi sub nomine fidelitatis commiserit, pandam alij ad eius detrimentum, me sciente. Si vero domesticus, id est, familiaris eius sit, cui iurat: aut si ideo iurat fidelitatem, non quod habeat feudum, sed quia de iurisdictione sit eius, cui iurat: nominatim vitam, membrum, mentem, & eius rectum honorem iurabit.

De forma fidelitatis.

Tit. VI.

In Epistola Philiberti Episcopi, in Decretis vicesima secunda, q. 5. c. de forma. Qui domino suo fidelitatem iurat, ista sex in memoria semper habere debet, incolume, tutum, honestum, vtile, facile, possibile. Incolume, ne sit in damno domino suo de corpore suo. Tutum, ne sit ei in damno de secreto suo, vel de munitionibus suis, per quas esse tutus potest. Honestum, ne sit ei in damno de sua iustitia, vel de aliis causis, quæ ad honestatem eius pertinere videntur. Vtile, ne sit ei in damno de suis possessionibus. Facile vel possibile, ne id bonum quod dominus suus facere leuiter poterat, faciat ei difficile: nève id quod possibile ei erat, faciat impossibile. Vt fidelis hæc documenta caueat, iustum est. Sed quia non sufficit abstinere à malo, nisi fiat quod bonum est, restat, vt in sex prædictis, consilium & auxilium domino præstet, si beneficio vult dignus videri, & de fidelitate esse saluus, quod iurauit. Dominus quoque in his omnibus vicem fideli suo reddere debet. quod si non fecerit, merito censebitur malefidus, sicut ille, qui in eorum præuaricatione vel faciendo vel consentiendo deprehensus fuerit, perfidus & periurius.

De noua forma fidelitatis.

Tit. VII.

Est & alia de nouo, super fidelitatis iuramento, inuenta forma, & vtentium approbata consuetudine, quæ hodie fere in omni curia videtur obtinere. Hæc scilicet, Ego Titius iuro, super hæc sancta Dei Euangelia, quod ab hac hora inantea, vsque ad vltimum diem vitæ meæ, ero fidelis tibi Caio
C domino meo contra omnem hominem, excepto Imperatore, vel Rege. Quod verbum si recte intelligatur, nulla quidem indiget adiectione, sed integram & perfectam in se continet fidelitatem, sed propter simplices & nominis significationis ignaros, ad illius verbi interpretationem hoc adiici solet, id est, Ego iuro, quod nunquam scienter ero in consilio, vel auxilio, vel in facto, quod tu amittas vitam, vel membrum aliquod, vel quod tu recipias in persona aliquam læsionem, vel iniuriam, vel contumeliam: vel quod tu amittas aliquem honorem, quem nunc habes, vel in
D antea habebis. Et si sciuero vel audiuero de aliquo, qui velit aliquid istorum contra te facere, pro posse meo, vt non fiat, impedimentum præstabo: & si impedimentum præstare nequiuero, quam cito potero, tibi nunciabo, & contra eum prout potero, auxilium meum tibi præstabo. Et si contigerit te rem aliquam, quam habes vel habebis, iniuste, vel fortuito casu amittere, eam recuperare iuuabo, & recuperatam omni tempore retinere. Et si sciuero, velle te, iuste aliquem offendere, & inde generaliter vel specialiter
E fuero requisitus, meum tibi, sicut potero, præstabo auxilium. & si aliquid mihi de secreto manifestaueris, illud sine tua licentia nemini pandam, vel per quod pandatur faciam. & si consilium à me super aliquo facto postulaueris, illud tibi dabo consilium, quod mihi videbitur magis expedire tibi. & nunquam ex persona mea aliquid faciam scienter, quod pertineat ad tuam, vel tuorum iniuriam vel contumeliam.

Inuestitura vero facta, & fidelitate subsecuta, omni modo cogatur dominus inuesti-

tum in vacuam possessionem mittere, quod si differat, omnem vtilitatem ei præstabit.

Hoc loco proponitur iurisiurandi fidelitatis formula, quo vassallus domino fidem suam alligat, & fidei suæ commissa non proditurum se promittit, & si sit domesticus, vel si dominationi feudi iuncta sit iurisdictio, etiam sibi curæ fore vitam, corpus, mentem, honorem domini sui promittit, vt j. 6. & 7. & *Const. Neap. 3. tit. 15. & 16.* & in formula à Radeuico proposita 3. c. 19. & hoc postremum iurat vassallus non ratione feudi quod habet, sed ratione iurisdictionis, quam dominus habet, vel ratione familiaritatis & [illegible]. vt si feudum in curte habeat. quæ ratio etiam alia in re religionem officij maiorem à beneficiario exigit, puta ne quid sine consensu domini ex feudo abalienet, vt s. 1. *tit.* 2. 9. *Item si quis feu. inm.* & hic proculdubio est sensus huius tituli, quem ex tam effusa interpretum turba quæ temere ruit in hos libros, adsecutus est nemo. Id vero quod diximus de tuenda vita & honore domini, & si quid aliud specialiter iureiurando exprimi solet, potest videri fidei promissione generali contineri satis, vt j. 7. Carolus certe Magnus breuiori formula contentus fuit, *Promitto me domino meo Carolo. & filiis eius, fidelem futurum tota vitæ sine fraude doloque malo, legis Franciæ 4. tit. 46.* Sed plerique fidem sibi promitti satis non habent, nisi & fidei partes muniaque specialiter enumerentur, vel eo maxime si quid contra ea fecerint, vt non possint negare se commisisse in iusiurandum, & feudum amisisse, vt s. 1. *tit.* 20. Præterea
C separandus hac in re nobis est vassallus homologus. nam in iureiurando homologi nullus excipitur, in iureiurando non homologi excipitur Imperator, vel Rex, vel antiquior dominus, vt j. 4. *tit.* 31. Duorum quis potest esse vassallus, non homologus, vel vni homologus, alteri non homologus. Duorum tamen esse vassallus homologus nemo potest, vt libro quarto demonstrabitur. qua de qualitate vassalli ingens sæpe concertatio est, vt fuit tempore Caroli vii. Francorum Regis inter Cancellarium Regis, & Cancellarium Petri Ducis Britanniæ, & Comitis Montisfortis, ille ducem Britanniæ legis homologum esse aiebat, hic negabat. Rex post multas controuersias Petrum in fidem & hominium recepit, more maiorum suorum, nullo alio
D adiecto, & mox eidem Petrus ratione Comitatus Montisfortis fidem dedit quasi homologus, quam non dederat palam ratione Ducatus. Sunt & vassalli quidam, qui plus quam fidem debere videntur, alij præcipue debent domino conciliare pacem, alij se pro domino obsides dare, alij certum seruitium: quæ iureiurando vel pactione inuestituræ nominatim exprimi necesse est. alioquin non debentur. inde veteribus Gallis hæc hominum genera, *Homme de fiefs, Homme de paix, Homme de pleuure, Homme de seruice.* Quædam alia sunt, quæ etsi non exprimantur, debentur tamen, ve ipso iure moribus nostris & Constitutionibus Neapo-
E litanis [illegible] mortuo vassallo, quæ redemptio dicitur & restauratio feudi, vendito feudo [illegible] quæ laudationes vocantur, nisi dominus malit vti iure [illegible]. Debentur & quibusdam locis domino collationes vel munera quædam certis ex causis, puta nuptialium herilis filiæ elocandæ causa, & [illegible] ob redemptionem domini ab hostibus capti, & equestris sportula sumpta à domino vel filio eius maiore natu equestri dignitate, qui summus est militiæ gradus. nam veteribus Gallis tres fuere militum ordines, *Cheualiers, Bannerets, Bachelers* quos possis dicere Equites, Mellœquites, & Vasellos, siue vasallos, nisi malis à Buccellariis deducere. Posterior enim ætas Buccellarios dixit milites corpore custodes, siue protectores, qui

A patronis suis adsistunt semper, *l. vlt. C. ad leg. Iul. de vi pub.* Renatus apud Gregorium Turonensem: *Occilla buccellarium [illegible]*, interpretes [illegible] & in veteribus Glossis, *Adiecta, buccellarius.* Et legem Gothorum siue VVisigothorum 5. *tit.* 111. *Si in patrocinio constitutus sub patrono aliquid adquisierit, medietas in patroni vel filiorum ipsius potestate consistat, aliam medietatem buccellarius qui adquisiuit obtineat. Quod si buccellarius filiam tantummodo reliquerit, ipsam in potestate patroni manere iubemus.* In Const. Neap. 3. tit. 21. Fridericus II. adiicit aliam causam exigendæ à vassallo intributionis, Si frater domini in equestrem ordinem promoueatur, &
B Guilhelmus Rex tit. 20. Si soror domini nubat, Si possessionem aliquam dominus emat, Si transeat Principis comitatus vel exercitus in expeditionem, Si dominus sit Episcopus pro eius consecratione, vel si in conuentum Episcoporum solemnem à Pontifice maximo euocetur. Sed in Neustria tres tantum quas initio dixi causæ receptæ sunt, & dicuntur, *Les trois cheuels aydes*, Bourbon addunt quartam, si dominus Hierosolymam inuisere velit, & vocant *Questes.* vt Neapolitani Collectas. Debebant olim etiam serui dominis suis munera quædam ipso iure, & clientes patronis eadem illa quæ diximus plerisque locis vassallos debere dominis. Halicarnassæus 2. [illegible]. De-
C bebant & patronis liberti. Sed hi non iureiurando vel stipulatione, vt cum iurauerant vel promiserant post manumissionem seu natalitium patrono daturos liberisve patroni aut nuptialitium, *l. 7. §. iurare. D. de op. lib. l. vlt. D de lib. cau.* In fine tituli vj adnotatur, quam accipit dominus à vassallo iurato fidem, eandem vicissim eum tametsi iuratum debere vassallo præstare: & hoc est quod dicitur inter dominum & vassallum fidem esse reciprocam. Et 4. tit. 98. dominum esse vassallo coniugem quasi communi fidei vinculo coniunctum eodem sensu quo D. Paulus [illegible] dixit non vxorem, sed familiarem, consortem, collegam. Et quibus ex causis vassallus feudum amittit, eisdem etiam fere dominũ, proprietatem siue dominationem feudi amittere, eamque vassallo accedere. vt j. 4. *tit.*
D 24. & 56. mores nostri proprietatem amissam superiori domino addicunt, veluti Imperatori aut Regi, & Constitutiones Neapolitanæ 3. tit. 19. Et siue dominus sit qui vassallo siue vassallus qui domino iusiurandum deferat, non iurat de calumnia, vt j. 4. *tit.* 36. Idem puto esse statuendum de accusatione, vt quemadmodum vassallus dominum accusare vel contra eum testimonium dicere impune non potest, ita nec possit dominus in vassallum, nisi de feudo sit quæstio. quod ius fuit etiam olim inter patronum & clientem. Halicarn. 2. [illegible]. Conue-
E niunt in plerisque vassalli & clientes. quin imo clientum commune nomen est. Sed & distant in multis. Interpres ad tit. vj. iusiurandum quoddam fidelitatis allegat, quod dederit Otho Ioanni, quod sumpsit ex *c. tibi domino, 63. dist.* Is est Otho 1. qui non fidelitatem Ioanni iurauit, cum iuraret potius ea ætate Pontifex Imperatori (erat enim creandi Pontificis potestas penes Imperatorem) sed cum à Berengario, qui se in Italia pro Imperatore gerebat opprimeretur Ioannes XII. ei tantum Otho suam operam pollicetur, quasi vassallus. In melioribus libris non sunt formulæ fidelitatis quæ ponuntur *tit.* 6. & 7. & sane libro Oberti nescio à quibus temere insertas credo: qui cum titulo quinto satis formulam fidelitatis exposuisset, con-

gruenti ordine mox subiecit, *Inuestitura vero facta & fidelitate subsequuta, &c.* vt inuestituram fidelitatem ita fidelitatem traditionem sequi. alioqnin damnari dominum in id quod interest atque etiam præcisè cogi tradere, quod exposui 3. *tit.* 1. *§. si vero Archiepiscopus*. vnde intelligitur inuestituram non transferre possessionem, scipionem, anulum, vexillum, claues non transferre possessionem, nisi tradantur in re præsenti. Illud omisimus illi parti iurisiurandi, *Et si sciuero &c. tit.* 7 Similem proponi apud Nicetam in Alexio Comneno his verbis, καὶ νῦν ἐστὶ ἰδοὺ ὁ τοιοῦτο ὁ ἀκοῦ ἐπιχειλήσαιμι εἰς θάνατον ὑμῶν καὶ λύμην τῆ ὑμετέρυ φερομένων σώματος καὶ ὑμῶν τῶν ἀεὶ τύτυ διαχὺς ἰουίμλω εἰδέναι, καὶ αὐτὸς ἦ, ὡς ἐξόν μοι, πῶτ κωλύω.

De inuestitura de re aliena facta.

TIT. VIII.

CVm de re aliena, vel alij obligata, inuestitura fiat: illud distinguitur, vtrum scienti, an ignoranti facta sit. Qui enim alienæ rei sciens inuestituram accepit: nisi pacto speciali sibi prospexerit, de euictione agere non poterit: ignorans vero recte aget vt aliud eiusdem bonitatis, seu quantitatis ei præstetur. Sed in eo nulla est differentia, qui inuestituram fecit, vtrum sciuerit vel ignorauerit.

Si quis inuestitus fuerit de re aliena aut alij pignerata, non is qui inuestituram fecit, sed is qui accepit, distinguimus vtrum scierit rem esse alienam, an ignorauerit. Scienti de euictione actionem non damus sine pacto speciali. Nescienti damus, vt 3. 4. *tit.* 55. Sed quam actionem? præscriptis verbis. Inuestituræ enim contractui nulla lex proprium nomen dedit, & ex inuestituræ causa competit etiam condictio ob rem dati, vt 3. 1. tit. 20. quæ solet cum actione præscriptis verbis concurrere. & hoc ita procedit, si pendente lite ante condemnationem vassallus auctorem laudauerit, id est, si domino denunciauerit vt liti subsisteret. Illandatus dominus non tenetur de euictione, exemplo venditionis, vt 3. 4. *tit.* 1. Est ex inuestitura actio de euictione, est ex venditione, permutatione, in solutum datione, adiudicatione, ex articulo, Do vt facias: & ex dote, *l. 1. C. de iu. dot. l. 53. D. eod.* non ex litis æstimatione, *l. 53. §. pen. De rei vind.* Est & ex donatione si ἐπ' ἀνὰδόσει quis donauerit, *l. 2. Lang. de euict.* quia videtur intercessisse genus permutationis, *l. sed & si lege §. consuluit. D. de pet. her.* & eius legis Langobardorum meminit Accursius in *l. 1. D. si quis à par. man. fuer*, vbi corrupte legitur Machilda pro Launachilda.

De iure quod in feudo vassallus habet.

TIT. IX.

REi autem per beneficium recte inuestitæ vassallus hanc habet potestatem, vt tanquam dominus possit à quolibet possidente sibi quasi vindicare: & si ab alio eius rei nomine conueniatur, defensionem opponere,

A nam & seruitutem eidem rei debitam petere potest, & retinere. Quid ergo si pretio, vel dolo, aut incuria seruitutem rei beneficiariæ imponi patiatur, & ad dominum ex qualibet causa postea beneficium reuertatur, an ex eo præiudicium domino generetur, quæsitum fuit: & responsum est vt vassallo quidem donec feudum tenet, possit obesse: domino autem etsi per longa tempora perseuerauerit seruitus, minime noceat.

E contrario autem si quid feudo à vassallo additum sit, si quidem tale sit quod adiectum est, quod per se subsistere possit, id est, vt
B per se censeatur, vt prædium, id non accrescit feudo. Si vero per se non possit subsistere, vt seruitus, plerisque placet feudo accedere, & sicut partem feudi disponendam esse. meliorem namque conditionem feudi facere potest, deteriorem vero sine domini voluntate, vel eorum agnatorum ad quos per successionem pertinet: facere non potest.

Quamuis enim per beneficium ad eum pertineat, tamen proprietas ad alium spectat, & ideo quartæ siue tertiæ ratione quæ à Langobardis seu à Romanis viris vxoribus fieri so-
C let, post mortem viri ad mulierem nihil pertinet. nam nec pignus quod consultum dicitur, fieri potest ex feudo.

Est autem optima consuetudine interdicta feudi alienatio, super qua multæ & diuersæ sententiæ dabantur in singulis ciuitatibus seu curiis, donec Imperator diuæ memoriæ Lotharius tertius promulgauit super hoc nouam constitutionem, quæ posita est in tit. de beneficiis. Necessitate namque suadente poterat olim vassallus domino inscio vel in-
D uito feudi partem vendere, retenta videlicet alia parte. Si vero vel totum, vel partem volebat per feudum aliquem inuestire, hoc licebat ei sine fraude facere. Siue autem dissentiente domino vendebat, siue per feudum inuestiebat (quod & ipsum syncere hodie & sine fraude licet ei facere) si tamen sine herede masculo descendente decedebat, vel feudum in manu domini refutabat, aut alia ratione intercedente forte culpa amittebat, tunc omnis feudi alienatio ad irritum reuocabatur, eo excepto, quod ille qui secundo
E loco beneficium acceperat, non amittebat si priori domino seruire, & ab eo feudum recognoscere volebat. Donare autem aut iudicare pro anima, vel in dotem pro filia dare, nullius curiæ poterat consuetudine, licet posset locare, nisi locatio esset fraudulenta alienatio, sicut est per libellum, vt dicunt, venditio. Quis enim dubitat quod libellario nomine sub vilissima duorum denariorum pensione perpetuo concedatur vtendum alienatum in fraudem esse? Porro siue de bona consuetudine, siue de

praua quæramus, concessa erat domino pro æquali pretio redemptio, nisi hoc ius amiserit dominus per refutationem, vel annali silentio, ex quo sciuerit computando. Præscriptione autem triginta annorum submouebatur tam sciens quam ignorans, in prohibendo autem vel redimendo potior erat proximi agnati quam domini conditio, si tamen feudum erat paternum. De illa vero feudi alienatione quæ à domino fit, si dubitetur, lex Imperatoris Conradi consulatur, quæ posita est in iam dicto titulo de beneficiis.

Ait, *Rex autem per beneficium rectè inuestito.* & ita Ī. 4. tit. 40. Rei pro beneficio inuestitæ. Docet vassallum prædij in feudum dati vtilem habere vindicationem, & si possideat exceptionem tanquam rei quæ in bonis suis sit, vt Ī. 4. tit. 52. & non tantum prædij, sed etiam seruitutis. Plus igitur habet quam fructuarius neque fundi neque seruituris vindicationem habet, *l. 1. D. si vsufr. pet. l. 1. §. vlt. D. de no. op. nunc.* Idem quod superficiarius, emphyteuticarius, creditor hypothecarius. hi enim omnes fundi & seruitutis fundo debitæ vindicationem habent. nec tamen ideo vtiles dominos dixeris rectè. certe non creditorem. ergo nec ceteros. Sed an possunt seruitutem imponere? Superficiarium constat posse. Ergo & emphyteuticarium, & creditorem, & feudatarium. Sed finietur commisso feudo, arg. *l. lex vectigali, l. grege §. 5. D. de pign.* nec domino libertatem adserenti vlla obstabit præscriptio temporis, ne factum vassalli domino noceat. Et notandum quod ait hoc loco, *Ex qualibet causa.* ergo etsi refutatione, vel donatione vassalli ad dominum redierit, perimetur seruitus. idem dicendum putem, si quem feudali fundo censum vassallus imposuerit, quod mores Galliæ permittunt, si modo dominus censuarium non inuestierit, ἢ οὐδὲν eo nomine nulla receperit. quia deteriorem feudi conditionem vassallus sine domini voluntate facere non potuit. & in hac ipsa specie quam proposuit Papo, Senatus Consultorum xiij. imperite videtur fecisse dominus qui censuario quod pro census pretio vassallo dederat obtulit. potuit enim feudum ad se reuersum optimo iure retinere aut vindicare quasi censu perempto. meliorem quidem facere feudi conditionem vassallus potest, vt fundo feudali seruitutem adquirere. Deteriorem facere non potest, vel hac ratione, vt docet in §. *Quamuis*, quia proprietas ad eum non pertinet. nec enim nudum domini nomen retinet is qui feudum concedit, sed etiam dominium, id est, proprietatem. Est igitur dominus cum re, non sine re. non potest autem inuito domino dominij causa deterior fieri. Quamobrem ex feudo quod maritus habuit, post mortem mariti non potest mulier ὑπόβολον retinere, quoniam ex bonis tantum mariti propriis retinetur. Id voco ὑπόβολον, quod instar aut vicem habet donationis propter nuptias, quodque morte mariti soluto matrimonio ex bonis eius vxor lucratur. Dotalitium dicitur *c. plerumque, de don. inter vir. & vxor. c. si autem 35. q. 2* & à Roberto in Chronicis. *Vuilielmus*, inquit, *Rex Siciliæ fecit chartam Ioanna Regina de dotalitio suo.* In Constitutionibus Neapolitanis etiam dotarium. A Langobardis, *Morgangkebe.* Est autem Langobardorum iure quarta pars bonorum mariti, *l. 1. Lang. de iis quæ à viro in mul. dan.* Romanorum autem moribus hoc loco significatur fuisse tertia. & sane fuit tertia, non quidem bonorum, sed dotis, vt Harmenopulus obseruari refert 4. Epit. Ex Constitutionibus Neapolitanis est tertia bonorum mariti,

A *lib. 3. tit. 13. 15. 16.* & ex consuetudine Normanniæ. sed eo iure sumitur etiam ex feudis, quoniam Gallico more feuda iure patrimonij censentur. proinde alienari etiam ac pignerari possunt. Gotthorum iure est decima bonorum mariti. Sed seruare debent eam partem mulieres liberis ex eo matrimonio susceptis, ergo alienare eam non possunt: & ita ex Iustiniani *Nou. 98.* donationis propter nuptias casus qui morte mariti obuenit mulieri non extantibus liberis, pleno iure ad mulierem pertinet, extantibus seruari debet, siue iterum nubat siue non, deducta tamen parte virili, si iterum non nubat, cuius proprietatem liberis seruare non cogitur, *Nou. 127.* quod omnino Carolus Rex Siciliæ in tertia mulieri debita hypoboli nomine censuit ob-

B seruari. Verba eius hæc sunt: *Mulier lucretur dotarij proprietatem, si non habeat filium ex illo marito. alias habeat solummodo vsumfructum: & si non nupserit vlterius, vocetur cum filiis eiusdem matrimonij in lucro proprietatis dotarij in virilem portionem. alioquin si nubat, habeat solummodo vsumfructum* Sciendum autem est non deberi ὑπόβολον vxori, nisi in cubiculum mariti venerit. & hoc est quod dicitur, *Au coucher gaigne la femme son douaire.* Virgini, vt Harmenopulus docet, non datur ὑπόβολον, quod erat tertia para dotis, sed θεώρετρον, quod erat duodecima. idem dixere ἀνακαλυπτήρια. & inde ille Antipatri iocus, qui cum deformem duxisset vxorem, rogareturque quando daturus esset

C ἀνακαλυπτήρια, Quin potius, inquit, quæritis quando ἐγκαλυπτήρια. Sed plerisque locis etiam vxori virgini debetur ὑπόβολον. Et aliis locis ipso iure, aliis non nisi ex conuentione, vt donatio propter nuptias non nisi ex conuentione.

Sequitur, *Nam nec pignus, quod consultum dicitur, fieri potest ex feudo.* Non ergo omnis pigneratio prohibetur, sed ea tantum quæ consultum dicitur, cum distractio pignoris creditori permittitur, vt diximus Ī. 5. tit. 2. In quibusdam libris scriptum legi detracta voce pignus. Nam nec quod consultum dicitur, &c. Vnde tentabam, id videri Consultum esse quod præter ὑπόβολον mulieri conceditur in mariti bonis, de quo in *l. vlt. Lang. de his quæ a viro in mul. dan.* In summa rurali dicitur, *Droict de vesue. Droict de vinelotte.*

D Est autem vsusfructus certæ partis bonorum. Videtur enim sic argumentari. Si vsusfructus mulieri constitui non potest in feudo, quod tamen erat magis probabile, non poterit etiam constitui proprietas, id est, quarta. hæc enim portio Langobardorum legibus ad mulierem proprietatis iure pertinebat. Sequitur. *Est autem optima consuetudine interdicta feudi alienatio.* Dum ait, *Optima*, tacite arguit iniquitatis consuetudinem Mediolanensem, vt Ī. 1. tit. 8. quam prauam paulo post vocat. Olim recta consuetudine potuit feudi tantum partem dimidiam per libellum alienare, aut pignori obligare sine consensu domini, excepto casu posito Ī. 4. tit. 73. eodem feudi iure alium innestire etiam in

E solidum potuit. Sed mortuo venditore aut inuestitore sine legitimis heredibus, vel refutante feudum, vel qua alia ratione feudo domino aperto, feudum ab emptore vel à secundo feudatario dominus reuocabat, non tamen omnino à secundo feudatario, qui domino non recusaret fidem & hominium exhibere. Erat & domino ius προτιμήσεως intra annum scienti nec renuncianti intra xxx. annos ignoranti, cum scilicet venierat feudum sine eius voluntate, non eum alij rursus datum erat in feudum. quæ omnia exposuimus Ī. 4. & *lib 5. tit. 2.* Donare autem vel in dotem dare pro filia, vel etiam pro anima sua Ecclesiæ feudum concedere, quod & constitutione Friderici expressum est, nulla consuetudine permittebatur. Locare permittebatur, vt in feudum dare citra fraudem, hodieque permittu-

tur. *Quæ posita est in titulo de beneficiis* Sane in manuscriptis Langobardorum legibus eam Lotharij Constitutionem vidi positam post legem Conradi sub tit. De beneficiis, quæ vulgo quasi reticula libri extremam partem occupat. *Sub vltiſſima.* Vt 4. tit. 73. Secus si serio dederit per libellum partem dimidiam feodi. *De illa vero.* De hac te diximus 𝔉. 1. tit. 22. & dicemus 4. *tit. de lege Conradi.*

De nominibus vassallorum.

Tit. X.

QVi à principe de Ducatu aliquo inuestitus est, Dux solito more vocatur. Qui vero de Marchia, Marchio non dicitur. Dicitur autem Marchio, quia tenet quod est iuxta mare, quia plerumque Marchia iuxta mare sit posita. Qui vero de aliquo Comitatu inuestitus est, Comes appellatur. Qui vero à Principe vel ab aliqua potestate de plebe aliqua vel plebis parte per feudum est inuestitus, is Capitaneus appellatur, qui proprie Valuasor maior olim appellabatur. Qui vero à Capitaneis antiquitus beneficium tenent, Valuasores sunt. Qui autem à valuasoribus feudum quod à Capitaneis tenent, similiter acceperint, Valuasini, id est minores valuasores appellantur, qui antiquo quidem vsu consuetudinem feudi nullam habebant. Valuasore enim sine filio mortuo, feudum quod valuasori minori dederat, ad Capitaneum reuertebatur. Sed hodie eodem iure vtuntur in curia Mediolanensi, quo & valuasores. Ceteri vero qui ab antiquis temporibus beneficium non tenent, licet nouiter à Capitaneis seu valuasoribus acquisierint, plebeij nihilominus sunt. Nam & illi qui soldatam habuerunt, vel acceperunt, vel habent, per eam nullum pedagium, sed nec feudi vsum acquirunt. Soldata autem est præstatio quædam annua gratuita quæ à neutra parte transit in heredem. Morte enim dantis vel accipientis interueniente finitur. Soldata vero dicitur, quia plerumque in solidorum donatione consistit, quandoque autem in vino & annona consistit.

VAssallorum alij sunt Capitanei, alij valuasores, alij valuasini, alij plebeij. Capitaneorum nomen aut generaliter accipitur aut specialiter. Generaliter complectitur Duces, Comites, Marchiones, qui Regis Capitanei sunt, vt 𝔉. 1. tit. 1. Specialiter eos qui neque sunt Duces, neque Comites, neque Marchiones, sed plebi aut parti plebis gubernandæ à Principe vel Rep. vel Comite aut Duce præpositi sunt, qui proprie maiores valuasores dicuntur. & ita Platina in Clemente v. & Maximo rv. Capitaneos præfectos vrbium vocari ait. quo sensu Capitanei à Comitibus & Ducibus separantur 𝔉. 1. tit. 10. c. 12. 17. & Constitutione Friderici *de pace tener.* & 4. *tit.* 89. Sed improprie tamen Capitaneorum nomen sibi vindicant. Proprie

A valuasores maiores siue Regis valuasores dicuntur. Et qui ab his feuda accipiunt, minores valuasores aut simpliciter valuasores. Et rursus qui à minoribus valuasini aut minimi, aut etiam minores valuasores, vt 𝔉. 1. *tit. 1. in prin. & §. notandum, & tit. 12.* Et valuasini quidem ius olim feudi proprium & perpetuum non habebant. nam mors valuasoris à quo feudum acceperant, si quidem decessisset sine legitimis heredibus, feudum maiori Valuasori siue Capitaneo aperiebat, à quo id valuasor acceperat. Et poterat valuasinis auferri quandocunque domini maioris vel dantis arbitrio, vt 𝔉. 1. *tit. 1. & 𝔉. 4. tit. de lege Conradi, § similiter.* Hodie, vt ait hoc loco, idem Mediolani ius est valuasinis quod

B valuasoribus. Sunt alij quidam vassalli qui nouiter feudum acceperunt à Capitaneis, id est maioribus valuasoribus, vel à minoribus, ij noui homines non dicuntur valuasini, quia plebeius non militibus adnumerantur, & illæ appellationes militum appellationes & ordines sunt. Non sunt autem iusti milites siue nobiles nisi, qui à Principe, vel Duce, vel Comite, vel Marchione de feudo inuestiti sunt, vel qui à maiore aut minore valuasore de feudo inuestiti sont, si modo ij longam annorum seriem numerare possint, qua feudum onusque militiæ ei adnexum in familia sua resederit. quæ est certissima nobilium definitio. Et ita vero hic locus indicat hodie quosdam vassallos esse plebeios, vt & dominos, 𝔉. *de lege Conradi libro 4. § ex eadem.* Et

C his etiam vassallis similes sunt soldarij. nam plebeiis adnumerantur, & stipendij ratione nullum paradogium habent. sic legunt veteres interpretes, Baldus & Aluarotus, & paradogium nobilitatem interpretantur. Vulgo pessime, pedagium. Scio esse legendum, paragium. & bonc esse sensum: Vassalli qui plebeiis adnumerantur, nullum habent paragium, id est, non censentur esse pares curtis domini. Parium dignitatem soli nobiles habent. Omne igitur feudum non nobilitat possessorem, & ita hodie quibus locis res ita geritur inter fratres, vt feudum frater maior natu præcipue obtineat, & ceteris aspergat tertiam partem, ceteri non minus partes suas nobiliter tenent quam frater maior natu, nec minus dicuntur esse pares in feudo, & à maiore quidem fratre dicuntur feudum tenere iure para-

D gij, quo sensu etiam paragium dicuntur Constit. Neapolitanorum 3. tit. 26. sed eius conditio talis est, vt pro eo nullam fidelitatem frater fratri iurare aut repromittere debeat, & hac forsitan ratione Carolus ille Rex Nauarræ, qui tot clades intulit regno Franciæ, à Ioanne Rege extorsit, vt certas possessiones quas ab eo tenebat in Neustria hominij & fidei nexu, deinceps teneret, vt est scriptum in Gallicis Chronicis, *En parage*, hodie dicimus, *En parage.* Cetera quæ ad hunc titulum pertinent exposuimus lib. 1. variis locis.

De gradibus succedendi in feudo.

E

Tit. XI.

PEr successionem quoque sicut per inuestituram beneficium ad nos pertinet. Mortuo enim eo, qui beneficium tenebat, prima causa liberorum est. filiis enim existentibus masculis, vel ex filio nepotibus, vel deinceps per masculinum sexum descendentibus, ceteri remouentur agnati. Ad filias vero seu neptes, vel proneptes, vel ex filia nepotes seu pronepotes successio feudi non

pertinet. Proles enim fœminioi sexus, vel ex fœmineo sexu descendens, ad huiusmodi successionem aspirare nun potest: nisi eius conditionis sit feudum, vel eo pacto acquisitum. His vero deficientibus, vocantur primo fratres cum fratrum premortuotum filiis, deinde agnati vlteriores. Quod ita intelligendum est, si feudum sit paternum, hoc est, si fuit illius parentis, qui eius fuit agnationis communis. Si enim Titij auus de nouo beneficio fuerit inuestitus, Titio sine legitimo herede masculo defuncto, eius feudi successio non pertinet ad eiusdem Titij patruum magnum, nec ad prolem ex eo descendentem, imo reuertitur ad dominum. Ad cognatos autem beneficium non pertinet, neque beneficij successio. Si vero dominus vel alius beneficium defuncti nouum esse dicat, agnatus autem illius proximus paternum esse contendat: tunc onus probationis incumbit illi, qui nouum dicit. Sed scio aliter pronunciatum esse. Bonus tameo iudex causa cognita diligenter intuebitur cuius potius iureiurando dirimenda sit hæc quæstio, vtroque scilicet in probatione deficiente.

Cum proposuerit tit. 2. feudum aut inuestitura, aut successione adquiri, & dixerit iam de inuestitura satis, modo incipit tractare de successiooe. Et in successione feudi ait primam causam esse liberorum virilis sexus, per virilem sexum descendentium. Ait primam causam esse liberorum ex §. *sui autem. Inst. de her. qua. & diff.* liberos fœminini sexus aut per fœmininum sexum descendentes, in feudum non succedere, exceptis duobus casibus iam sæpe vexatis superiore libro. Post liberos vocari statim consanguineos fratres & fratrum præmortuorom filios, si feudum fuerit paternum, non nouum. quod etiam est iam sæpissime vexatum. Post consanguineos admitti agnatos: cognatos non admitti. Quod ait fratres & fratrum præmortuorum filios simul admitti, consentit cum Nou. Iustiniani, dissentit à iure antiquo, *l. 3. C. de leg. her. l. 2. §. hæc hereditas, D. de suis & leg. hered.* Sed tamen hoc in transuerso limite solis fratrum filiis Iustinianus dedit, vt in successione repræsentarent patres suos, atque ita patruo succederent in stirpes vna cum patruis. Si nulli sint patrui, in capita succedent, vt Harmenopulo & Azoni videtur. recte. nam Nouella stirpes tantum spectari vult concurrentibus fratribus defuncti. Nouæ autem Constitutiones stricte accipiendæ sunt. ac similiter licet ex ea Nou. frater vtroque parente coniunctus & filius eius præferatur fratri vno tantum parente coniuncto filio ve eius, non tamen dicemus in successione filiorum fratris vel sororis patruum, vel auunculum patri matrive ex vtroque parente coniunctum præferri patruo vel auunculo patri matrive ex vno tantum parente coniuncto, vt Bartolus sentit recte in *l. post consanguineos §. legitima. D. de suis & leg. her.* Quam enim adhibuit Iustinianus distinctionem inter fratres & fratrum filios, eandem non adhibuit inter patruos & auunculos. Igitur omissum à Iustiniano pro omisso habebimus, & sequemur ius vetus. Quod vero diximus, si soli sint fratrum filij, succedere eos in capita, in legibus Gothorum est euidenter expressum his verbis *lib. 4. tit. 2.* Qui moritur si fratres & sorores non reliquerit, & filios fratrum vel sororum reliquerit, si ex vno fratre

A sit vnus filius, & ex alio fratre vel sorore forsitan plures, omnem hereditatem defuncti percipiant, & æqualiter per capita diuidant portionem. Gotthorum siue VVisigothorum Reges, qui Hispaniam & Galliciam Toleto sede Regia tenuerunt, ediderunt XII. Constitutionum libros æmulatione Codicis Iustiniani, quorum auctoritate vtimur sæpe libenter, quod sint in eis omnia fere petita ex iure Ciuili, & sermone Latino conscripta, non illo insulso ceterarum gentium, quem nonnunquam legimus ingratis, vt gens illa maxime, quæ concedit in Hispania plane cultior ceteris hoc argumento fuisse videatur. Communicauit autem eos mihi vltro Petrus Pithœus, quem ego hominem & si
B amore & perpetuo quodam iudicio meo dilexi semper vix iam ex ephebo profatos fore, vt probitate & eruditione æqualium suorum nemini cederet, tamen pro singulari isto beneficio, maximam modo animi beneuolentiam & summa ac singularia studia omnia me ei debere confiteor, idemque erit erga eum animus bonorum omnium, si quod vehementer exopto eos libros in publicum conferre maturauerit. Sed, vt quod institutum est agamus, in transuerso limite solis fratrum filiis est ius repræsentationis. In directo limite in infinitum est repræsentationi locus. At in iure primogenituræ magna est quæstio, an etiam nepotes ex filio primogenito vel filij ex fratre primogenito repræsentent patrem suum, atque ita excludant patruum. Ius
C gentium hoc est, vt in regno primogenitus succedat. vel finge, mos hic est, qui est plerisque locis, vt primogenitus filius patri, vel primogenitus frater fratri succedat in assem, ne in plures diuisa hereditate ob inopiam rei familiaris familiæ claritas obsolescat. mortuus est pater relicto nepote ex filio primogenito iam ante mortuo, & alio filio: vel mortuus est frater relicto fratris primogeniti filio, & alio fratre, vter succedet? Si exemplis non legibus certare licet, non desunt exempla quibus ostendatur patruũ excludi. Mortuo Edoardo rege Angliæ, relictis filiis tribus, Ioanne, Hemone, Thoma, & ex primogenito primoque mortuo filio Edoardo nepote Richardo, Richardus prælatus est patruis. Ioanoe item duce Britanniæ mortuo sine liberis, cum esset quæstio de successione Ducatus inter
D Ioannem Comitem Montisfortis fratrem Ducis tertiogenitum, & filiam fratris secundogeniti Guidonis Vicecomitis Lemouicum, quæ nupserat Carolo Blesensi filio Comitis Blesensis, & Margaritæ sororis Philippi Valesij regis Francorum, & Carolus niteretur moribus Britanniæ, qui volunt fratrem primogenitum præferri post eum secundogenitum admitti, deinde tertiogenitum, & vxorem suam diceret repræsentare secundogenitum, ex quo erat nata, atque ideo præferri eam debere tertiogenito, vicit Carolus iudicio Philippi regis & S. Consulto. Sed vtraque successio tristes euentus habuit. nam & Richardus regno pulsus est ab Henrico Duce Lenclastri, & Carolus Blesensis XX. annis post adiudicationem ducatos bello superatus &
E occisus est à filio Ioanois Ioanne Comite Montisfortis, ac post re transacta cum vidua Ioanne iudicio Caroli V. recepit ducatum retinuitque sine controuersia vlla. Narratur etiam Robertum regem Siciliæ, cum de Comitatus S. Seuerini successione esset quæstio inter Comitis defuncti filium & nepotem ex filio primogenito, pronuntiasse pro nepote. Sed Io. Andreas excusat factum ad Speculatorem titu. De feudis, dicens mouisse Robertum Constitutiones tam suas quam Caroli II. patris, quæ proprie ad eum Comitatum pertinebant, & exigere videbantur, vt nepoti potius quam filio deferretur. Iuris rationibus si certamus, potior est filii causa quam nepotis ex filio primogenito, fratris quam filii fratris primogeniti. Ius

enim repræſentationis hanc vim tantum habet, vt eo iure fretus remotior cum proximiori in ſucceſſione concurrat, non etiam vt proximiorem prorſus excludat. id vero agitur illis exemplis, vt proximior in totum excludatur. quod excedit vigorem, finem, exemplum repræſentationis. Non eſt igitur per ſpeciem repræſentationis admittendum. Item quia vbi proximitatis iure defertur ſucceſſio, vt cum proximus agnatus proximuſve cognatus ad ſucceſſionem vocatur, repræſentationi locus non eſt, id eſt, vbi valet proximitatis ratio, non poteſt etiam valere repræſentationis, quia pugnant inuicem: & è contrario, vbi valet repræſentationis ratio, vt in linea liberorum, non poteſt etiam præualere proximitatis. eadem vero cauſa eſt primogenituræ quæ proximitatis. Ergo cum primogenito defertur hereditas, non poteſt eſſe repræſentationi locus. ſed ſicut vbi proximitas ſpectatur, eum vocamus qui proximior fuerit mortis tempore, vel quo bon. poſſeſſio petitur, *l. 1. D. vnde leg. l. 3. D. vnde cog.* ita vbi primogenitura obſeruatur, eum vocamus qui moriente eo de cuius bonis agitur, primogeniti gradum locumque tenuerit, non proximioris iam ante mortui filium. & ita Carolo II. rege Siciliæ mortuo relicto filio Roberto ſecundogenito, & ex filio primogenito primoque mortuo nepote, filius ex reſponſis prudentum, vt Conradus Vecerius ſcribit in Henrico VII. & Bonifacij pronuntiatione prælatus eſt nepoti. & ita hodie obſeruatur in Neuſtria, vbi primogenitus ipſo iure aſſem occupat, vt nepos ex filio primogenito non habeat ius primogenituræ, quamdiu alius filius defuncto ſupereſt, contra morem antiquum, quem fuiſſe iuſtiorem plerique contendunt ſtulte. fuit is quem diximus antiquus mos Francorum, vt filios primogenitus ſuccederet ex aſſe, quod & inter filias eos obſeruaſſe conſtat ex *Conſtit. Neap. 3. tit. 27.* Hodie pleriſque locis filius primogenitus in aſſem non vocatur, ſed præcipuum aliquid habet, quod tamen primogenita non habet. nam ſi defunctus filias tantum reliquerit, maior natu præcipuum nihil fert. Vnde etiam potem quo more ac primogenito conceditur, appellatione primogeniti non contineri primogenitam. quia hæc iura primogenito dantur familiæ conſeruandæ cauſa, vt dixi, quam femina non propagat. eſt enim familiæ ſuæ caput & finis. Non debent ergo feminis competere vlla iura primogenituræ. In fine huius tituli dicitur, ſi ſit controuerſia inter dominum & fratrem vaſalli defuncti ſine liberis, domino dicente feudum nouum & ſibi apertum morte vaſalli, fratre paternum, domino competere onus probandi. Defenſionem ergo per iuſiurandum fratri deferri, domino non probante, vt *j. 4. tit. 2.* Sed ſubiicit non ita ſemper obſeruari. nam & actori quandoque iudicem iuſiurandum deferre, vt *ſupra 1. tit. 1 §. Cum autem. & tit. 7. & infra 4. tit. 36 §. ſacramentum.*

De ſucceſſione fraterni feudi.

Tit. XII.

SI duo fratres de nouo beneficio, & non de paterno ſimul inueſtiti fuerint, vno ſine herede defuncto, ad alterum non pertinet eius beneficij portio, niſi facta fuerit eo pacto inueſtitura. Si duo fratres in caſa communi poſt mortem patris remanſerint,

A id eſt habitauerint ſimul, & vnus eorum feudum acquiſierit: plerique dicunt ad alium non pertinere, ſed ad dominum, niſi per pactum: neque viuente eo, qui acquiſierit, neque poſt mortem eius: fructus tamen erunt communes, donec ſimul habitauerint. Quod ſi cum equis & armis communibus vel pecunia communi ſit acquiſitum, adhuc idem dicunt, ne forte inuitus dominus alium, quam quem voluerit, ſibi adquirat vaſallum: dum tamen meminerimus id quod de communi expenſum eſt,
B alteri pro parte competenti eſſe reſtituendum.

Frater fratri non ſuccedit in feudo ſiue id ambo ſimul adquiſierint, ſiue alter eorum, vt *ſupra tit. 4.* Sed non relictis liberis, ad dominum reuertitur, niſi pacto inueſtituræ aliud conuenerit. quod & in coniugibus obſeruatur. Nec ad feuda accommodari debet, *l. vnica, C. ſi lib. Imp. ſoc.* quoniam de liberalitate mera eſt, quæ ad donatorem non recurrit. Feudi liberalitas non eſt mera, quia ad dominum recurrit certis modis, multaque ex feudo iura & commoda dominus habet. Idem vero erit ſi fratres ſint conſortes ſiue
C *ὁμοκάρποι*, vt Pindarus loquitur, & vniuerſorum bonorum ſocij, & vel ambo vel vnus communi nomine feudum acquiſierit de communi pecunia. nam erit quidem feudum commune, ſed mortuo vno, alter licet ſuccedat in aliis bonis, nihil tamen præter ſuam partem in feudo habebit, pars deficiens domino deferetur. Idem pene erit, ſi vnus ſuo nomine feudum adquiſierit, ſi modo ſocij fuerint omnium bonorum. quia videtur feudum adquiſiſſe de communi, & ideo vt maxime non ſit ſtatim commune feudum, quod ſcilicet vnus emit ſuo nomine, non communi, erit tamen in commune redigendum, *l. 4. C. com. vtr. iud. l. ſi quis ſocietatem, D. pro ſoc.* Sed omnino quod dixi exigitur, vt omnium bonorum ſocij ſint, alioquin
D feudum feudiue fructus non ſunt in commune conferendi, licet paternam hereditatem communem habeant, *l. cum duobus, §. Pap. D. pro ſoc.* Feudo communicato, fructus feudi erunt communes, quamdiu conſortio manebit. At certe non videtur proprie fieri feudum commune quod in medium confertur: quia ſi decedat ſine liberis, alter quamuis ei ſuccedat in aliis bonis, nihil habebit in feudo quod defunctus ſuo nomine emit. Communicatur ergo interim fructus potius quam ius ipſum feudi. Domino autem numerata pecunia pro feudo quod communi nomine emptum eſt, quoue communiter fruuntur, emptori pro parte conſortis reputabitur iudicio familiæ erciſcundæ vel communi diuidundo, *l. ſi ſocietatem, 2. §. vlt. D. pro ſoc.* Et hoc ita procedit ſi neſciente domino feudum
E redemptum ſit de communi, vt ſi putauit dominus ſe vni tantum vendere, cum emerent ambo, vel vnum emere ſua pecunia, cum emeret communi, ne cui inuito vaſallus obueniat: alioquin ſi ſcierit communi nomine pecunia veredimi, inter fratres quaſi ex tacita conuentione erit in eo feudo ſucceſſio, vt *ſupra 1. tit. 19.* Quærit interpres quid ſit dicendum, ſi feudum fuerit indiuiduum. Sed manifeſtum eſt de eo feudo hic non agi. nam proprie feudum indiuiduum eſt, feudum conſortis impatiens, vt Regnum, Ducatus, Comitatus, Marchia. Hic agitur de feudo, cuius ſint duo pluresve conſortes. Res dicitur indiuidua duobus modis, Quod nec communionem nec diuiſionem recipiat,

A piat, non diuisionem, vt seruitus, quæ potest esse communis duorum, & indiuidua tamen est. Et in seruitute, si forte feudum duobus constitueretur, dicerem vno mortuo, superstitem retinere solidum, quia & ab initio singuli habuerunt solidum, *l. vtе, D. de seruit. l. heredes, §. an ea, D. fam. erc. In Casa.* Sic *l. 11. Lang. de success.*

An maritus succedat vxori in feudo.

Tit. XIII.

Titius à Sempronio talem inuestituram accepit feudi, vt haberet ipse & heredes sui legitimi masculi: & his deficientibus, feminæ. Porro Titius superstite tantum filia decessit. Ipsa à domino inuestita fuit, & feudum in dotem dedit, maritoque superstite sine liberis decessit. Quærebatur si ad maritum successio feudi pertineat? Responsum est, non pertinere. B

Ait, *In dotem dedit.* Ergo & si pro filia pater feudum in dotem dare non possit, vt s. 9. §. *tenare.* potest tamen ipsa pro se, vt j. 17. Ratio differentiæ: quia C patris in dotem datio alienatio est. efficitur enim dos proprium patrimonium filiæ, *l. pater, D. ad leg. Falcid. l. 4. de col. bon. l. denique §. ergo. D. de minor.* & valeret alienatio habereturque pro refutatione si feudi capax esset filia, sed ideo non valet, quia pro refutatione accipi non potest, cum feudo iure succedere non possit filia. Pro filio igitur valebit, si feudum donauerit propter nuptias, licet ex eo nurus alias ferre non possit ὑπόβολον legitimum, vt s. 9 §. *quamuis.* Filiæ autem pro seipsa in dotem dato, id est, si feudum quod ei obuenit ex conuentione (ceteroquin feudi incapax est) mulier in dotem det, alienatio non est. quia quamuis dos sit in bonis mariti constante matrimonio, mulieris tamen est naturali iure, *l. quamuis, D. de iur. dot. l. in rebus. C. eod. l. Lucius §. idem respondit, D. ad mu* D *nicip.* & quia tamen ciuiliter videtur fieri in bonis mariti, muliere nubente moribus nostris domino debetur ἀνάκαμψιν, nisi id teneat iure paragij à fratre vel alio. Quod autem ait, maritum vxori in feodum non succedere, id etiam dictum est s. t. tit. 12.

De refutatione feudi.

Tit. XIV.

Qvidam vassallus cum decrepitæ ætatis esset, feudum suum in manu domini ad hoc refutauit, vt Seium & Sempronium filios suos de eodem beneficio inuestiret. Vassallo mortuo Sempronius sine legitimo herede Seio adhuc superstite decessit. Lis est inter dominum, tanquam nouum feudum sibi delatum esse dicentem, & Seium paternum esse contendentem. Eorum sententia præualuit, qui dixerunt hoc feudum, quamuis refutatum, nihilominus esse paternum.

A Refutare in his libris est renunciare. Vassallus potest feudo renuntiare in domini manus easdem à quibus acceperat & per eadem symbola, vt s. 9. §. *si vero vel totum.* & *1. tit. 2. §. rursus.* Potest & tacite renuntiatio fieri, vt si feudum vassallus alienet agnato, qui id successione habiturus erat, vt j. 4. *tit.* 45. Obseruanda quæ inde nascitur inæqualitas inter dominum & vassallum. Dominus vassallum refutare non potest, nisi certis cognitisq; causis. Vassallus dominum quandoque libuerit refutare potest, remisso, vt dicitur, hominio. Dominus enim nihil damni facit, cum in re sua plenam potestatem recipiat, & non sit ei difficile alium adquirere vassallum. Vassallo eripi feudum sine dam B no & fraude non potest. Hæc vero renuntiatio vassalli efficit, vt dominus feudum in dominico habere incipiat, vt loquitur j. 4. *tit.* 40 perinde atque si commissum sibi & apertum esset. Veteres Galli dixerunt, *Que le Seigneur retraict le fief à son domaine & à sa table & charue.* Vulgo interpretes qui se in hac sola parte iuris exercuerunt, omnium imperitissimi, existimant huic renuntiationi agnatos debere consentire, ad quos successionis iure feudum peruenire potest. alioquin feudum eos à domino reuocare. falluntur. Si vassallus feudum retineat, & velit eius causam deteriorem facere, agnati debent consentire, vt s. 9. §. *è contrario.* Alienationi quoque consentire debent, etiamsi fiat domino consentiente, quia habent ius προτιμήσεως, C vt s. 1. *tit.* 2. *§. præterea*, vt j. 4. *tit.* 45. Facta refutatione in manus domini non habent ius προτιμήσεως. nam vt priuilegiarius aduersus priuilegiarium priuilegio non vtitur, ita πρότιμος aduersus προτίμῳ non vtitur iure προτιμήσεως. est enim προτιμῶντος priuilegium. nec obstat 4. tit, 58. primum, quia non loquitur de refutatione facta in manus domini, sed de refutatione facta feudatario ab agnato qui feudi successionem sperabat. deinde eam esse efficacissimam docet, si omnino, id est, in rem, & generaliter feudum refutauerit, etiam non consentientibus aliis agnatis. & species hæc est: Tres sunt fratres, Primus, Secundus, Tertius. Primo obtigit feudum paternum. Secundus pepigit cum Primo de non petendo feudo à Primo heredibusve eius, neque ab eo cui Primus feudum dederit vlla ratione. D quod refutare non est. Deinde Primus decessit sine filio masculo, scripto herede extraneo. Tertius vindicat totum feudum iure successionis. Secundus in partem feudi eodem iure venire cupit. Contradicitur. Tertius Secundum renuntiasse successioni feudi. Secundus se pepigisse ne peteret à Primo, vel heredibus eius, vel ab eo cui is dedisset, & se etiam nun petere ab herede scripto vel alio cui primus dederit, sed à Tertio de quo nihil pepigerit, qui neque heres est Primi, neque feudum accepit de manu Primi. Iusta est intentio Secundi. nihil igitur ei pactio illa nocebit, vt j. 4. tit. 26. Aliud dicendum est si pactum fecerit in rem, id est, si in vniuersum renuntiauerit successioni feudi. quam renuntiationem hi libri admittunt. Hoc casu Tertius totum habebit. Aliud etiam est dicendum, si E Secundus refutauerit Primo feudum pro sua parte ea fini vt Primus à domino pro ea parte inuestiretur quasi de nouo beneficio. quo casu si pro ea parte Primus fuerit inuestitus quasi de nouo beneficio, nihil in ea vindicare Secundus poterit. quia & ita omnino videtur successioni renuntiasse, cum feudum paternum voluit reddi nouum, sed Tertius qui non renuntiauit, pro parte sua feudum habebit. Cur non totum? quia & Primus pro parte feudum refutauit accipiendo inuestituram nouam pro parte Secundi. potest pro parte feudum refutari in manus domini, vt j. 4. tit. 44. & quod iuris est in toto, idem in parte. quo casu soluit refutatio seruitio, non honore, non tam propter memoriam prioris

domini), quam etiam quod adhuc seruiat consortibus eius quem refutauit, vt 4. tit. 76. & hoc sensit Henricus II. his verbis: *Si contigerit feudum incuria, aut neglectu fidelis consortibus applicari, id est, si vassallis refutatione acciderit, vno scilicet ex dominus refutato & contempto, vt vassallus aliis consortibus accresceret, nullum ex eo tenamen, &c.* Sciendum est in hac quæstione refutationum, accurate videndum esse semper, num facta refutatio in fraudem. Quidam enim feudum refutant, vt mox aperto marte cum domino confligant, & nihilominus feudum quod verbo tenos refutarunt, vi occupant aut retioent. cui malitiæ occurrendum est, habita refutatione pro infecta, & iure commissi feudo domino delato quod contra quidem fecerint dominum bello persequentes refutationis falso colore quæsito, ita vt nec noua quidem inuestitura vnquam ad nebulones illos reuerti feudum possit. & præter hæc irrogat etiam ei infamiam aurea bulla Caroli IV. Imp. & bannum, id est, proscriptionis pœnam. Species autem hoc loco proposita hæc est. Quidam vassallus exacta iam ætate, quæ sensim sine sensu senescit, feudum in manus domini refutauit ea lege vt dominus mox de eo filios suos Primum & Secundum inuestiret. vt inuestituræ ita deuestituræ addi lex & pactio potest. Dominus filios inuestiuit, deinde mortuus est pater, tum deinde Primus sine liberis. Vtrum in eius partem Secundus succedet, quasi feudum sit paternum, an domino aperietur quasi feudum nouum? Responderunt refutatione non desiisse esse paternum. quia refutationem decrepitos fecit cogitatione mortis & in eorum gratiam qui omnino feudum habituri erant. non fuit igitur ei mens immutandæ qualitatis feudi. proinde id filij percipient quasi ex inuestitura veteris beneficij, non noui, nec opus erit post mortem patris alia inuestitura. Præmature fieri potest inuestitura, vt & diuisio bonorum omnium inter filios.

De contentione feudi inter generum fidelis mortui & agnatos.

TIT. XV.

VAssallus superstite tantum vna filia decessit. Illa vero maritum accepit, cui dominus accepta pecunia partem feudi, quod pater puellæ habebat, retenta sibi parte altera, dedit. Nunc quidam agnatus defuncti cum marito agit, dicens totum hoc feudum esse paternum, & ideo omnimodo ad se deuolutum. E contra maritus contendit, hanc partem quam ipse habet nouum feudum esse: & ideo domino apertum. Quæritur igitur, vtrum apud dominum eundem, & in eius curia cogatur agnatus defuncti litigare, an apud agnati iudicem, vel arbitrum vtriusque consensu electum hoc esse debeat? mihi & aliis placet, potius apud iudicem ordinarium, vel arbitrum, quam apud eundem dominum, hoc litigium fore determinandum.

Item placet agnatum non semper cogendum probare, feudum hoc esse paternum, sed ab aduersa parte nouum esse probandum, qua deficiente in probatione, tunc

A agnato (vt supra diximus) causa cognita detur electio, quatenus vel iuret esse paternum, vel alteri parti referat iusiurandum: & ille aut iuret, aut taceat.

Sciendum est, quod si inter duos, qui dixerint se esse vassallos, de feudo fuerit dubitatio: alter alterum inuitum trahere non potest ad dominum, vel eius curiæ iudicem. Si vero cum sua curia dominus vocauerit eos, nemini eorum licet illius domini, vel eius curiæ examen declinare.

Ab hoc titulo omnia fere quæ sequuntur sunt de iudiciis. Mortuus est vassallus relicta filia. Feudum
B domino apertum videbatur. quamobrem filia maritusve eius partem feudi à domino redemit, vt s. 1. tit. 25. partem alteram dominus retinuit. Mox extitit agnatus quidam defuncti, qui partem feudi à genero defuncti redemptam, iure successionis suam esse petebat, dicens feudum non fuisse domino delatum, sed totum ad se pertinere quasi paternum. De altera parte nōdum agebat aduersus dominum. Non est dubium male eum agere aduersus generum, quia filia redimens feudum, excludit agnatos, d. tit. 25. Sed quæritur quis sit eius controuersiæ iudex competens, dominus & curia eius, an iudex ordinarius vel compromissarius? Videndum est quid in ea controuersia potissimum veniat in iudicationem. est autem hoc vtrum feudum sit paternum an
C nouum. nam actor dicit esse paternum, reus nouum. Iudicandum igitur erit, paternum videri, aut nouum videri. quo modo si pronunciet dominus vel iudex curiæ, & de generi, & de suo iure per consequentiam simul pronunciare videbitur, hoc est de parte generi & de ea parte quam ipse retinuit, quod nulla iura nullique mores patiuntur, vt quis rei suæ sit iudex vel arbiter. idcirco melius erit adire iudicem ordinarium aut in arbitrum compromittere, qui vtique recte iudicaturus est contra actorem pro parte redempta à filia, etiamsi actor probauerit feudum esse paternum. alteram vero partem à domino vindicabit & euincet. Et huius litis inter dominum & agnatum iudex etiam erit Comes ciuitatis
D aut iudex territorij, non curia, non pares. Imo & pares secundum modum propositum j. tit. 20. & lib. 4. tit. 46. & pares quos elegerint, vel si dissentiant quot elegerit vnus, tot eliget alter. & pares qui iurauerint fidelitatem, non qui repromiserint tantum, nisi in eos ambo consenserint, vt tit. seq. & Constitut Friderici de *feudis non alien.* §. *pen.* In superiori autem atque in hac etiam controuersia probatio actori incumbit, qui feudum intendit esse paternum. Imo interdum ei qui nouum dicit, prout iudici videtur. quo deficiente in probatione, causa cognita, vt dictum est s. *11. 3. & 11* §. *vlt.* agnatus iurare debet feudum esse paternum aut iusiurandum referre: & si ex relatione dominus iurare noluerit, lis statim danda est secundum agnatum. Rursus
E quæritur, si de feudo non sit controuersia inter dominū & vassallū, sed inter duos, quorum singuli feudum vindicent ex causa inuestituræ, quis sit iudex? Dominus ipse iudexve curiæ & pares, si eos vltro ad se vocauerint. Alter alterum inuitum ad iudicium domini & parium trahere non potest, quia inuicem negant se esse vassallos, & in illa curia habere pares, vt j. 4. tit. 38. & 55. Si tamen alia de re litigant, quæ ad feudi causam pertineat, alter alterum ad curiam domini inuitum trahet. & ita distinximus iam supra 1. tit 15. & ita intelligenda Constitutio Friderici, *d.* §. *pen.* quæ inter vassallos dominum iudicare vult, inter dominum & vassallum pares. quod ita Guntherus VIII. Ligurini:

Inter vassallos vnius forte patroni
Quæstio de feudo quotiee agitatur eodem,
Quo feudi domino gaudent, hoc iudice certent:
Si tibi pro feudo, quod te tribuente fatetur
Acceptum, tu vero negas, vassallus agendam
Forte mouet litem, non tu, sed curia iudex
Audiat, & certo determinet ordine causam.

De contentione feudi inter dominum & vassallum.

Tit. XVI.

SI inter dominum & vassallum de feudo orta fuerit contentio, per pares illius domus, sicut lex Conradi dicit, dirimatur, si tamen pares habeat. Et si quidem dominus & vassallus consenserint in eligendis paribus: nulla dubitatio est. si vero dissentiant: tunc quid faciendum sit, quæritur. sed præualuit eorum sententia, qui dixerunt dominum debere eligere prius, quem aut quos voluerit, & vassallus similiter hoc facit secundum numerum à domino comprobatum. Ille tamen vassallus qui fidelitatem domino non iurauit, domino vel vassallo dissentiente, pro pari non est eligendus.

Huius tituli sententiam explicui iam tit. præcedenti, & lib. 1. tit. 15. Optio parium datur domino & vassallo, sed domino priori, & eorum tantum qui fidelitatem iurauerunt, vt J. tit. 20.

De eo qui sibi & filiis inuestituram accepit.

Tit. XVII.

QVi sibi & heredibus suis masculis, vel his deficientibus, fœminis per beneficium inuestituram accepit: vna tantum filia superstite, nullo alio descendente relicto, decessit. Hæc marito paternum feudum in dotem dedit, & duobus filiis procreatis, obiit: quorum vnus quidem duas filias reliquit, alter vero vno filio masculo relicto decessit. De prædicto itaque feudo ingentem vidimus quæstionem, masculo quidem hoc feudum totum sibi, quia solus eius, qui primo inuestituram accepit, heres masculus sit, vindicante. Feminis vero totam sui patris partem sibi defendentibus, quia ex eo nullus extitit masculus. Cumque inter sapientes sæpe super hac quæstione sit disputatum, tandem pro masculo pronunciatum est: non enim patet locus feminæ in feudi successione, donec masculus superest ex eo qui primus de hoc feudo fuerit inuestitus.

Nam & illud iudicatum scio: si ille qui proprium feudum suum militi per beneficium
A dedit, duobus filiis relictis decesserit: quorum vnus filia relicta obiit, alter vero, filio masculo superstite, defunctus est, quod miles non debet feudum suum recognoscere per feminam, donec superest masculus ex eo qui primam inuestituram fecit, cum de paterno esset hoc feudum, alioqui si esset, verum esset quod dicitur, per fœminam recognoscere.

Inuestituræ feudi psctum adiectum est, vt deficientibus masculis fœminæ in feudo succedereot. Vassllus decessit relicta tantum filia. ea secundum conoentio-
B nem in feudum successit, idque marito in dotem dedit,
quod iure fieri dictum est 5. tit. 1. tum decessit relictis duobus filiis. Deiude vnus eorum moriens reliquit vnum filium, alter duas filias. Vtrum ex portionem patris sui vindicabunt, an porius obueniet patrueli? Et pacti forma exigit, vt totum feudum pertioeat ad masculum: quod ita datum est, vt non nisi deficientibus masculis feminæ succederent. obseruanda enim est semper origo & constitutio feudi, nec incidens persona filiæ originem feudi commutat. & quod de hac pactione diximus, idem sequemur in eo iure quo vtimur, vt ex transuerso masculis extantibus feminæ in feudum non succedant. nam si vassallus decesserit relicta sorore, & hæc genuerit duos filios, quorum vnus relique-
C rit vnum filium, alter duas filias, filius excludet filias.
idque confirmat Obertus rerum iudicatarum auctoritate, quæ vim legis obtinet, *l. Nam Imp. D. de legib.* & M. Tullius res iudicatas partem iuris ciuilis facit, videlicet si perpetuo similiter iudicatum sit. atque ob id etiam iterum secundum masculum fuisse iudicatum refert in hac specie. Vassallus, qui feudum acceperat ea lege, vt in eo deficientibos masculis feminæ succederent, id militi in feudum dedit, tum decessit relictis filiis duobus, qui in dominationem feodi successerunt, deinde eorum vnus decessit relicto filio, alter relicta filia. Quæritur à quo debeat miles feudum recognoscere fide & hominio exhibito & petita inuestitura, à filio, an à filia. Et pronuntiatum est, feudum à solo filio
D recognoscendum esse, quia scilicet solus nepos succe-
dit in feudum auitum, non neptis. Aliud tamen esse dicendum in alodiis. nam si quis alodium militi in feudum dederit, & obierit relictis duobus filiis, quorum deinde vnus filium, alter filiam relinquat, miles à filia, vel à filio feudum recognoscere potest. quia in alodiis feminæ & mares simul succedunt. parantur alodia liberis vtriusque sexus, nec in eorum adquisitione adiici pactio potest, ne feminæ succedant extantibus masculis, tum quia venditoris nihil interest, tum etiam quia eæ pactiones de succedendo in feudis tantum valent, non tamen ita de alodiis. nam & si inter virum & vxorem secundam cóuenerit in contrahendo matrimonio, ne filij ex ea suscepti succederent patri ab intestato, fi-
E liis prioris matrimonij non existentibus in feodum non
succedunt, in proprietatem succeduot, vt J. 4. tit. 52. vbi proprietatem vocat, quod hic alodium, vt 5. 1. tit. 1. §. *cum autem*, idem & proprium dicitur & hereditas & patrimonium, vt J. 4. tit. 51. 53. 54. 65. & coocilio Ticinensi: *Qui*, inquiunt, *in propriis vel beneficiis basilicas habent.* Feudi enim proprietas non pertinet ad vassallum, sed ad superiorem dominum, cui quod est alodiom, id vassallo vassallive vassallo est feudum. & ita Fridericus apud Radeuicum 4. cap. 34. Com Episcopi Italiæ dicerent nuntios Imperatoris se non cogi in palatus suis recipere. *Concedo*, inquit, *si forte aliquis Episcoporum habet in suo proprio solo, & non in nostro palatium.* Si autem in nostro solo & alodio sunt palatia

Episcoporum cum profecto omne quod inædificatur A solo cedat, nostra sunt & palatia. Vsi sunt & alodij vocabulo alij auctores multi, cuius significationem & etymon exposui in præfationibus libri primi, sic dici alodium siue alodem vt amentem, quasi sine mente, istum alodem quasi sine lode, quod eius possessor nemini sit leodes. Ado Viennensis: *Saxonibus ingenuitate & alodo fides firmitas roborata.* Abbas Vrspergensis: *Conferendo Ecclesiæ prædia & alodia.* Theodulphus: *Saxones baptizati more suo omnem ingenuitatem & alodem suam manibus gurpierunt* (quod est dimiserunt, alias, dultum fecerunt, & alio loco, obsides dultos) si vnquam ab eo animi proposito, & fidelitate Caroli regis desciscerent. Sigebertus: *Tria loca in alodio suo diuino cultui mancipauit.* Idem Sigebertus alodia vocat res mancipi. *Quidquid in re mancipi habebat, in tres partes diuisit.* & alio loco: *Quidquid in re mancipi habuit, per testamentum Ecclesiis delegauit.* Feuda sunt nec mancipi: atque ita introductis feudis, reducta videtur vetus differentia rerum mancipi, & nec mancipi. Recognoscere autem in posteriori specie de alodiis, miles feudum potest à filio vel à filia, non cogitur ab vtroque, quia vna tantum fidelitas debetur, vt dicemus ⁊. lib. 4. Erat autem valde hic titulus deprauatus in fine. Emendaui ope manuscriptorum, Donec superest masculus ex eo qui primam inuestituram fecit, cum de paterno feudo esset hoc feudum. alioquin si alodium esset, verum esset quod dicitur, per fœminam debere recognoscere.

Quando in feudum filia, non frater succedat.

TIT. XVIII.

DVo fratres, Titius & Seius, à quodam Capitaneo de nouo beneficio simul inuestiti sunt, eo videlicet tenore, vt quamdiu ipsi vel eorum heredes masculi viuerent, & masculis deficientibus fœminæ, si superessent, feudum haberent. Ex fratribus his vnus vna filia relicta, altero adhuc viuente decessit. Quæritur cui portio defuncti deferatur, vtrum filiæ, an fratri? Respondetur, filiæ. Vnusquisque enim sibi suisque heredibus videtur prospexisse. si tamen is qui filiam reliquit, sine herede decessisset propter tenorem inuestituræ insertum, eius pars fratri, non domino adquisita foret.

Duo fratres de nouo feudo inuestiti sunt ea lege vt in eo inuicem succederent ipsi, & sui liberi masculi, & deficientibus masculis feminæ. Si vnus ex fratribus moriatur sine liberis, ei frater superstes ex conuentione succedet. Si relicta filia, an etiam frater præferetur filiæ? Minime vero, quia vnusquisque videtur suis liberis prospicere voluisse, & eos fratri prætulisse, vt ⁊. 4. tit. 90. An excludemus etiam fratrem, si hæc filia superstite patruo & procreata filia moriatur? sic sane eadem ratione. Si duabus filiabus relictis, quarum vna filium, alia filiam relinquat, filium præferemus filiæ, vt ⁊. *prox. tit.* quia posteritati quidem suæ quisque consulere voluit, sed ita tamen vt in ea sexus discrimen non omitteretur.

Si de inuestitura feudi contentio fuerit inter dominum & fidelem.

TIT. XIX.

EX facto quæsitum scio, si inter dominum & fidelem de inuestitura feudi contentio emerserit, quia factam eam dominus neget, si vassallus afferat eos testes qui tempore in-
B uestituræ pares erant, sed postea qualibet ex causa pares esse desierunt, an ideo sint remouendi, quia nunc nō sunt pares? Sed quamuis alij aliter sentiant, tamen mihi & quibusdam aliis videtur sufficere eos tempore inuestituræ saltem pares fuisse. Quid enim peccauit qui inuestituram accepit, si illi quos eo tempore, vtpote idoneos, adhibuit, postea pares esse desierunt?

In facienda inuestitura adhibendi sunt duo pares. adhibiti sunt duo, sed postea pares esse desierunt, feudo amisso. An ad probandam inuestituram modo, de
C qualis est inter dominum & vassallum, testes idonei habentur, id est, an satis est fuisse pares inuestituræ tempore, licet testimonij perhibendi tempore pares non sint. quod videtur. & exemplo testamenti vulgo confirmari solet, in quo satis est, si rogati testes tempore faciendi testamenti liberi homines fuerint. Id autem interpretes sic excipiunt, nisi pares ex turpi causa paragium amiserint: quod falsum puto, nec enim omnis infamia repellit à testimonio, *l. 13. D. de test. Nou. 45.* & vt maxime talis sit infamia quæ repellat à testimonio, cum tamen adhibiti inuestituræ superstites idonei fuerint: eis postea irrogata infamia inuestituram vitiare non potest.

D

Si inter dominum & fidelem de feudo fuerit quæstio.

TIT. XX.

EX eo quod scriptum est, si inter dominum & vassallum de feudo nascatur quæstio, quod per pares eiusdem curiæ dirimenda sit, quæsitum est, si quis dixerit se à quodam episcopo fortassis iam defuncto de annua præstatione aut qualibet alia re per feu-
E dum inuestituram accepisse, & cum successore eius agat, & ille respondendo neget hunc esse vassallum, vtrum per pares eiusdem curiæ sit iudicandum super hac quæstione? Opponit enim vassallus quod dominus eum negat esse vassallum, & ideo in ea curia pares non habet. Item dicit vassallus quod prius de suo recto feudo debet inuestiri quam à nemine iudicari, domino respondente quod quicquid inter eos siue de inuestitura, siue de principali causa agendum est, per suam curiam est expediendum. Sed laudatum sæpe

ſcio, pares illius curiæ ſecundum præfatum modum eſſe eligendos prius, ad quorum ſpectat officium, vt illum prius de ſuo recto feudo inueſtiri faciant, ſed fidelitatis iuſiurandum differatur donec de principali cauſa cognoſcatur. ex illo enim apparebit vtrum iurare debeat, an non, quod totum expeditæ quæſtionis eſt, ſi conſtiterit vaſſallum aliquid præter id de quo quæritur, ab eodem domino tenere pro feudo: tune enim quin debeat de ſuo recto feudo inueſtituram accipere, & fidelitatem iurare, & ſic ad principalem cauſam accedere, non eſt dubium.

Dominus Titium inueſtiuit de re aliqua, vel de annua præſtatione ex cellario aut ærario ſuo ea lege vt ea frueretur Titius quamdiu viueret, nec finiretur morte domini. Is mortuo domino, cum ſucceſſore agit petens inueſtituram de veteri beneficio. Succeſſor negat eum eſſe vaſſallum. Duæ hic quæſtiones interueniunt, vna eſt de poſſeſſione, altera de iure feudi & conditione actoris. Prior momentaria eſt. Poſterior principalis actio. Vaſſallus contendit ſe de ſuo recto feudo inueſtiri debere, quod quid ſignificet, tit. 4. diximus, prius quam ſecunda actio, id eſt principalis, inſtituatur: cuius litis etiam negat pares curiæ domini eſſe iudices competentes, quod inquit, negando me eſſe vaſſallum, & illos inficietur mihi eſſe pares. Obertus auctoritate rerum ſæpius iudicatarum probat pares iudicaturos, ſed optandos eſſe, vt ſ. demonſtratum eſt tit. 16. & electos curare ſtatim debere, vt vaſſallus de ſuo recto feudo inueſtiatur non præſtito iureiurando fidelitatis, ne temere quem ſibi non vult dominus eſſe vaſſallum, hac ratione fiat ei inuito vaſſallus. alias inueſtitura veteris beneficij non fit ſine fidelitate, vt ſ. 4. §. *nulla*. Sed hæc inueſtitura quæ fit ſine fidelitate color etiam eſt quidam potius, quo pares litis huius congrui iudices efficiuntur, quam inueſtitura. Hoc igitur colore cognoſcent mox de principali cauſa, in qua ſi vicerit dominus, inueſtitura illa habebitur pro nulla: ſi vicerit vaſſallus, tum exacto ab eo iureiurando fidelitatis, vere inueſtietur de ſuo recto feudo, vt j. 4. tit. 46. Color quæritur iudicationi parium, vt color querelæ inofficioſi teſtamenti quaſi ſanæ mentis teſtator non fuerit, quæ tamen falſa expoſitio eſt. Sed falſæ expoſitiones ſiue colores, vt Quintilianus docuit, etiam in foro recipiuntur. Datur iniquæ actioni color. Datur incompetenti iudici color. In propoſita ſpecie incompetentes erant pares, quia de hoc ipſo quærebatur an eſſent actori pares. quæ controuerſia ceſſat, ſi conſtet actorem aliunde vaſſallum eſſe, id eſt, ratione alterius feudi. eo enim caſu in alterius feudi controuerſia certiſſimum eſt forum parium cõpetens fore, qui actorem curabunt protinus inueſtiri de ſuo recto feudo præſtita fidelitate, & poſſeſſionem perturbatam reformabunt, tum de principali cauſa cognoſcent, vt j. 4. tit. 82. & à domino plerumque exigent, defenſionemve actori dabunt, vt ſ. 11. §. *vlt.* j. 4. tit. 2. 3. Ait, *Sed laudatum ſæpe ſcio.* Id eſt, iudicatum, vt dixi 1. tit. 17. & eodem ſenſu Guntherus Poëta feudalis noſter,

Quam laudauerit ille
Compenſet redimatque ſuum mercede laborem.

Alias laudatum, id eſt, condictum & conuentum. Helmodius Hiſt. Slau. *Colloquium prouinciale laudatum fuerat. Sicut laudatum fuerat occurrit ad locum placiti. Laudatum fuit ut quis transfugam alterius re*A *ciperet. Factum eſt ex conſilio vtriuſque partis vel laudaretur pax.*

De contentione feudi inter dominum vel agnatum, & venerabilem domum.

Tit. XXI.

Miles qui beneficium tenebat, cum eſſet ſine liberis, venerabilem domum intrauit, & ſeculo renunciando arma bellica B depoſuit, habitumque religionis aſſumpſit, & ſic conuerſus factus eſt, hic donec vixerit, feudum retinere conatur, quod dominus vel agnatus ſibi pertinere contendit. Sed iudicatum eſt domini, vel agnati conditionem eſſe potiorem eo quod deſiit eſſe miles ſeculi, qui factus eſt miles Chriſti, nec beneficium pertinet ad eum qui non debet gerere officium.

Monachiſmo feodum amitti, & redire ad proximum agnatum, ſi fuerit paternum: vel ad dominum, C ſi fuerit nouum, vel etiam ſi fuerit paternum nullo exiſtente agnato, non ad venerabilem domum. Alodia tacito iure venerabilem domum ſequuntur, ex Nou. Iuſtiniani de Monachis Vt autem monachiſmo, ita clericatu feudum amittitur, vt j. 4. tit. 7. 33. 41. & vlt. nec obſtat tit. *De Capit. Conrad.* §. 2 1. quia loquitur de feudo quod initio conceſſum eſt Clerico & Eccleſiæ. Nos loquimur de feudo initio militi conceſſo, & hoc dicimus clericatu vel monachiſmo amitti, quoniam cui datum eſt, is eſſe deſiit. & ſeruanda ſemper eſt feudi lex & origo prima. Nec ſane quod receptum ſit, recte vaſſallum alium pro ſe vicarium dare, qui domino ſeruiat, ideo dicemus clericatu, vel monachiſmo feudum non amitti, quia feudi initium & Conſtitutio aliud ſuadet, & temere vaſſallus vicarium D ſeruitium ſuæ operæ ſupponere vtique ſemper non poteſt.

Si dominus vaſſallum in culpam incidiſſe dicat, vel contra.

Tit. XXII.

Dominus vocat militem, qui ab eo feudum poſſidebat, dicendo eum in culE pam incidiſſe, per quam feudum amittere debeat. Hic non reſpondet. Quæritur, quid faciendum ſit domino? Reſpondeo, eum ad curiam vocare debere, & ſi non venerit, iterum debere eum vocare, vſque in tertium, ſpatio ſeptem vel decem dierum arbitrio eiuſdem curiæ terminando. Quod ſi neque venerit ad tertiam vocationem, hoc ipſo feudum amittat, & ideo debet curia dominum mittere in poſſeſſionem. Sed ſi intra annum venerit, reſtituitur ei poſſeſſio, alioquin & beneficium, & poſſeſſionem amittit: vt in

Lombarda, de iis qui ad palatium venire contempserint. l. si cuiuscunque.

Si vero vassallus quæritur de domino, forsan quia feudum malo ordine intrauit, domino perperam respondente, quid vassallo faciendum sit quæritur. Respondetur, eum curiam debere vocare, & in ea de domino conqueri. Curia autem debet adire dominum, eumque salua reuerentia competenter cogere, vt vel possessionem restituat & acquiescat, vel iudicio curiæ se committat. Quod si ter admonitus facere distulerit, tunc licet vassallo ad aliam maiorem potestatem ire, & sibi consulere, si dominus ei iustitiam facere noluerit, poterit eum deprædare.

Si dominus intendat ob colpam vel ingratitudinem vassalli feudum sibi esse commissum, vocare eum debet ad iudicium parium edictis tribus intermisso spatio VII. vel X. dierum arbitrio iudicis. Quod ait de VII. diebus, est ex iure Pontificio, *c. præsenti 5. q. 2.* vt libro seq. tit. 1. §. *est & alia.* Quod de X. est ex iure ciuili, *l. ad peremptorium, & seq. D. de iudic. l. properandum, C. eod.* Et eundem edictorum ordinem aduersus Mediolanenses obseruauit Fridericus consilio iurisperitorum. Radeuicus 3. cap. 27. *Legum periti Friderico suadent Mediolanenses licet improbos & infames, iudicis tamen officio per legitimas inducias citandos esse, ne violentia eis illata, vel contra ius in absentes prolata sententia videretur.* Legitimas vero inducias dicunt iudicis edictum vnum, mox alterum, & tertium seu

A vnum pro omnibus quod peremptorium nominatur. Si tribus edictis euocatus vassallus non venerit, dominus mittitur in possessionem feudi. & re tamen ita transacta adhuc vassallo datur annus, intra quem si venerit, possessio ei restituitur, refusis impensis litis, & onus probandi domino incumbit. Post annum vassallus omnem recuperandi feudi spem amittit. quod congruit cum *Nou. 112. & l. 3. Lang. de his qui ad pal. venir. cont.* In Langobardia datur annus & dies. quod adiicere posteriores legibus solent, quæ annum præscribunt, vt intelligatur eam præscriptionem non finiri anni die supremo, sed sequenti die, & eum qui venerit die sequenti, satis in tempore aduenire. Quid autem dicemus è contrario, si vassallus queratur de domino, puta quod possessionem feudi inuaserit malo more? hoc casu aperte Vincentius scripsit vassallo in dominum competere interdictum Vnde vi, in Speculo doctrinali, quod hoc loco significatur obscure. Et
B vocabitur similiter dominus ad curiam edictis tribus, quæ dominum hortabitur verecunde possessionem vassallo restituere. Hortabitur, dicunt Impp. in *l. 9. C. de condict. ob cau. l. 8. C. de lib. cau.* Obertus hoc loco, competenter coget, id est, moderate. Hortationi itaque immistum est nonnihil necessitatis, & ad d. l. 8. lib. 48. *βασιλικῶν* scriptum est *ἀναγκαζέτω.* Si non pareat dominus edictis interdictisve curiæ suæ, eum vassallus ad maiorem curiam vocabit, & ad extremum in eadem contumacia perseuerantem, poterit deprædare, id est, grassari in eum impune quasi, omni fide solutus, vt contra si vassallus rebellis & contumax esse perseueret, ex Iurisconsultorum sententia apud Radeuicum & Guntherum res vassalli direptioni adiudicantur.

OBERTI DE ORTO
DE FEVDIS
LIBER III.

De beneficio quid sit, & quibus modis amittatur.

TIT. I.

OBERTVS DE ORTO ANSELMO SVO S.

COGIS me, & super hoc sæpe scribendo multum vrges, vt causas, quibus beneficium amittatur, enumeratas tibi significarem. Quod ideo distuli, quia sæpius circa nostræ Reip. curam occupatus, & multis priuatorum causis, aliisque rerum innumerabilium impedimentis detentus, onus illud subire non valebam. At ne videar preces tuas parui pendere, & studium discendi tibi imminens negligere, quid mihi super hoc videatur, paucis explicabo, dummodo memineris causas illas sub aliqua certa regula aut definitione rotunda non posse comprehendi. Nam sicut de probationibus in Digestis scriptum reperimus, sic & de bis causis sine calumnia dicere possumus. Si quis enim dixerit, quæ causæ quemadmodum alicui domino ad ingratitudinem alicuius vasalli probandam possint sufficere, nullo certo modo posse definiri, nihil errauerit. De illa tamen ingratitudine loquor, per quam beneficium amittatur: non enim ad hoc sufficit omnis occasio, per quam fidelis accepti beneficij videtur ingratus, sed sunt quædam (vt ita dixerim) egregiæ ingratitudinis causæ, quibus beneficium secundum mores curiarum solet adimi. Quomodo enim vasallus, quam humiliter, quam deuote, quam benigne, quam fideliter erga dominum suum debeat se habere, potius ex naturali ratione & bonis curiarum consuetudinibus potest percipi, quam lege aut scripto aliquo possit comprehendi. In primis te illud scire oportet, beneficij illius, quod est genus, talem esse definitionem. Beneficium nihil aliud A est, quam beneuola actio tribuens gaudium capientibus, capiensque tribuendo, in id quod facit, prona, & sponte sua parata, vt ait Seneca. Huius autem generis species quædam est beneficium illud, quod ex beneuolentia ita datur alicui, vt proprietas quidem rei immobilis beneficiatę penes dantem remaneat: vsusfructus vero illius rei ita ad accipientem transeat vt ad eum heredesque suos masculos siue fœminas (si de bis nominatim dictum sit) in perpetuum pertineat: ad hoc vt ille & sui heredes fideliter domino seruiant, B siue seruitium illud nominatim quale esse debeat, sit expressum, siue indeterminate sit promissum.

Prima autem causa beneficij amittendi hæc fuit, & adhuc est in plerisque curiis, sed in nostra curia Mediolanensi non obtinet, quod si vasallus per annum & diem domino suo mortuo steterit quod heredem domini sui, inuestituram petendo, fidelitatem pollicendo, non adierit, tanquam ingratus existens beneficium amittit: & è conuerso si domino superstite vasallus decesserit, & C filius eius per iam dictum tempus neglexerit petere inuestituram, beneficio carebit. Est & alia ingratitudo notanda, si dominus inuestituram pollicendo, vasalli fidelitatem petierit, & illo non præstante, dominus tribus vicibus, conuenienti tempore interposito, forte septem dierum spatio, ad curiam suam super hoc reclamauerit, & vasallus tribus vicibus citatus à suis paribus iurare noluerit, si tamen beneficium tale sit, vt pro eo iusiurandum fidelitatis fieri debeat. Sunt enim quædam feuda ita data, vt pro his fide-

litas non sit præstanda.

Item qui dominum suum, cum quo ad prælium iuerit, in acie periclitantem dimiserit, beneficio indignum se indicauit. Præterea si vassallus præscierit aliquem contra dominum suum assaltum, vel mortem, vel captionem, aut patrimonij grandem iacturam molientem, debet dominum quam citius potest certiorare, vt proinde dominus sciens prudensque periculum valeat declinare. Quod si non fecerit, doloque vel negligentia celauerit: beneficio se cariturum agnoscat. Rursus si dominæ, vel filiæ, vel nurui aut sorori in domo adhuc manenti, quæ in capillo dicitur, sese immiscuerit: feudo, quo se monstrauerit indignum, carere debet. Porro si dominum assalierit, vt ita loquar, vel vicum in quo est, per vim aggressus fuerit, vel impias manus in personam domini vbicumque ingesserit, vel alias graues, vel inhonestas iniurias intulerit, vel morti eius veneno, vel gladio, vel aliter insidiatus fuerit, beneficium amittit. Illud te non lateat, quod si suo domino iustitiam facere noluerit, feudo quod tenebat, expoliandus est, sicut in alio libello tibi scripsisse hoc credo. Sed non est alia iustior causa beneficij auferendi, quam si id propter quod beneficium datum fuerit, seruitium facere recusauerit. Aliud est si forte ideo non seruierit, quia non potuerit, tunc enim feudum non amittit. Item si delator domini sui extiterit, & per suam delationem graue dispendium eum sustinere fecerit, vel si cognouerit dominum inclusum, & eum cum potuerit non liberauit, feudum perdit. Istis & aliis modis qui à diligenti iudice perquirendi sunt, beneficia debere amitti, tam naturalis quam ciuilis ratio suadet: quæ potest colligi, si quis nouam Constitutionem iustas exheredationis causas enumerantem, & alias Constitutiones veteres iustas ingratitudinis & repudij causas, quibus patrimonia recte contracta soluuntur, & donationes iure perfectæ reuocantur, subtiliter scrutatus fuerit. Sed quia natura nouas deproperat edere formas, potest multis modis contingere, vt aliæ emergant causæ, quibus videatur iuste adimi posse feudum: ideoque iudex solers & discretus & æquitati obsecundare sollicitus cuncta subtiliter dispensans prouideat, si quæ fuerit antiquioribus causis, similis seu maior, vt proinde sciat vtrum beneficium sit amittendum, an nihilominus retinendum. Illud enim est certum, quod non ex omni causa, ex qua opinio vassalli grauatur, beneficium amittitur: nam & sæpe * deierat, & beneficiū nihilominus retinet vt puta qui beneficij portionē alienat absque domini scientia, beneficiū quidem retinet, sed fidē promissam seruare non videtur.

x. degenerat.

A Hoc libello proponit primum Obertus definitionem beneficij generalem ex Annæo Seneca. *Beneficium est beneuola actio, &c.* Beneficium igitur non est, id quod sub oculos venit, puta fundi, ædes, annonæ quæ dantur, sed dantis voluntas propensa. Quod ait, *Tribuens gaudium, &c.* id Aristoteles exposuit his verbis, *καὶ τὸ εὖ ποιεῖν, καὶ τὸ εὖ πάσχειν τῶν ἡδέων. τὸ μὲν γὰρ εὖ πάσχειν τυγχάνειν ἐστὶν ὧν ἐπιθυμοῦσι, τὸ δὲ εὖ ποιεῖν ἔχειν καὶ ὑπερέχειν ἑαυτοῦ.* Beneficij species est feudum. Est igitur feudum beneficium, quod propenso animo dator, ita vt proprietas rei immobilis penes dantem remaneat, vsusfructus in accipientem perpetuo iure transeat sub onere fidei & seruitij certi incertive plurimumque militiæ. Non res ipsa immobilis quæ in feu- B dum datur. Res est materia feudi, multum autem interest inter materiam feudi & feudum. Feudum si philosophos imitemur, est beneuola actio dantis rem soli: si Iurisperitos, quibus omnia vocabula iuris intellectum habent, ius quod dominus in re soli prolixe nobis & beneuole concedit. Imperiti Philosophiæ iurisque id quod traditur possideturque tantum spectant: dum feudum definiunt esse rem immobilem. Definitio demonstrat feudum esse gratuitum, cum ex beneuolentia proficisci dicatur: quod redemptio siue *ἀντίτιμον* non mutat, vt dixi 1. tit. 1. Et rei in feudum datæ proprietatem ad vassallum non pertinere, tenetur igitur esse nec mancipi, vt diximus 2. tit. 17. Eadem C demonstrat feudi ius esse perpetuum. At sunt quædam feuda temporaria, vt feuda habitationum & his similia. Sed hæc non sunt propria feuda, vt 3. 1. *tit.* 1. §. *item illud.* Definitio hæc, proprij feudi definitio est. Qua de causa & beneficia quæ clericis dantur, non sunt propria feuda, sed comparantur feudis habitationum, feudis annonariis, vel ærariis, feudis functionum priuatarum, vel publicarum, qualia sunt eorum quos prædiis nostris actores aut custodes imponimus, & aduocatorum olim Tiguri, & Bithyniæ, & beneficiariorum appatitorum, qui & Cæsariani feudales dicuntur, & horum imitatione etiam clerici beneficiati sunt, & inde beneficiorum sacerdotalium nomen, quæ & à principe olim conferri solebant, vt feuda propria, nec electus quisquam Episcopus ante consecrari poterat D quam à principe Regalia per sceptrum accepisset, vt Otho & Guntherus scribunt, & Albertus Argentinensis sæpe meminit Episcoporum & Abbatum ab Imperatore de suis regalibus solemniter inuestitorum, præstita etiam fidelitate & hominio. & hoc quidem ius conferendorum Regalium, id est, inuestiendorum Episcoporum de suis Regalibus, multi Reges Galliæ à Carolo Magno sibi vindicarunt, sed id modo Pontifici Romano, modo certis Ecclesiis remiserunt, vt Ecclesiæ Atrebatensi remissum testatur vetus inscriptio ædis D. Mariæ Attrebatom, modo remissum reperierunt, modo vacante tantum cathedra vsurparunt conferendorum beneficiorum potestatem, atque etiam vacantis Ecclesiæ reditus, donec alius à se inuestiretur Episcopus. & hoc potissimum Regalia vocarunt, quo iure E etiam Nicephorum olim Phocam Imp. Orientis vsum Zonaras & Cedrinus scribunt. Ex his autem beneficiis, quæ impropria esse diximus, alia morte dantis & accipientis finiuntur, vt mercenariorum militum, alia morte accipientis tantum, vt feuda habitationum, alia anno finiuntur, vt custodum procuratorumve feuda. Igitur perpetuo iure non censentur. At præterea superior feudi definitio demonstrat feuda sub certo incertove seruitio dari. Imo quædam dantur sine seruitio, quorum mulier capax est. Sed non ideo vitiosa definitio est: nam quod plerumque fit, definitione comprehendi sufficit. Omnia feuda plerumque sunt conditionalia, id est, sub lege seruitij. Cetera quæ ad definitionem

nitionem feudi pertinent exposui lib. 1. Post definitio- A nem feudi, docere Obertus instituit quibus modis feudum amittatur, è quibus quod plures iam persequoti simus libris superioribus, quodque res sint facillimæ per se, obscuræ diligentiæ esset, si in his rursus frustra adlaboraremus. Illud te non lateat, inquit, quod si suo domino iustitiam facere noluerit, feudo quod tenebat, expoliandus est. Hæc verba sunt ambigua, nam vel hoc significant: Si vassallus in curia sua (potest enim fieri, vt vassallus curiam habeat propriam) domino ius reddere noluerit, quæ causa amittendi feudi iustissima est, Const. Neap. 3. tit. 19. Vel si electus inter pares iudea causæ feudalis operam dare noluerit, vel ea bono & æquo non iudicauerit, quæ causa etiam B iusta videtur, com iureiurando fidelitatis inseri soleat, vt in iurisiurandi formula relata in Summa rurali, *Sire, ie viens à vostre hommage, & en vostre foy, & deuiens vostre homme de bouche & de mains, & vous iure & promets foy & loyauté, & de garder vostre droict à mon pouuoir & faire bonne iustice à vostre semonce, ou à la semonce de vostre bailli à mon sens.* Possunt & hoc verba illa significare, Si feudi ratione à domino in iudicium vocatus iuris sui experiundi causa, edictis obtemperare noluerit: nam etiamsi feudi amittendi causa iuxta alia non fuerit, contumacia eius plectitur damno possessionis & feudi: & hoc magis sensisse videtur, cum dicat id se alio libello eidem Anselmo scripsisse. Scripsit autem prioris libelli tit. vlt. vbi è contrario etiam C dominum qui iustitiam vassallo facere, id est, de iure suo experiri, & in iudicium venire noluerit, dominatione feudi multari & direptioni subiici demonstratur. Sequitur alia causa, & quidē iustior, si seruitium quod indictum est pacto inuestituræ, implere noluerit cum potuerit, Si dominum accusauerit iudicio publico, vel extraordinario excepto crimine perduellionis, vel si testimonium aduersus eum dixerit, vt ℱ. 4. tit. 56. vel si carcere clusum dominum cum potuerit non liberauerit,, vt si pro eo non fideiusserit, quod expressum est Const. Neap. 3. tit. 19. & ea eadem causa filius exheredatur à patre, Nou. 115. Quibus autem fere ex causis filius iure exheredatur, & vassallo feudum eripitur. Feudi ereptio, exheredatio est. Conferri etiam D cum his possunt causæ diuortij, & causæ reuocandæ donationis: quæ omnes morte alterutrius finiuntur. nec enim ab herede, vel in heredem obiici possunt, quæ obiectæ non sunt à defuncto vel in defunctum, vt si me testamento pater non damnarit ingrati, nec damnabit heres patris, nec si filium damnarit pater, ideo damnabitur & nepos ex filio, idemque est in reuocanda donatione, *l. 7. C. de reu. don* & in actione de morib. inter vir. & vxor. *l. vlt. C. Th. de inc. nupt.* Ergo & in actione ingrati siue τῆς ἀχαριστίας, quæ in vassallum dantur. Multæ aliæ possunt exoriri causæ, propter quas videatur vassallo feudum adimendum esse, quæ sunt relinquendæ iudicio curiæ: nec enim possunt omnes certo modo definiri. nam & si in dominum nihil deliquerit, nonnunquam feudum amittit, vt si fratrem vel E consobrinum occiderit, & nonnunquam etiamsi à fide nonnihil recessisse vassallus videatur, feudum non amittit, secundum morem antiquum, hodie amittit pro ea parte, si periculo dominum non liberauerit, feudum non amittit, vt ℱ. 4 tit. 17. 48. vel etiam si quid quod in rem domini erat celauerit, vt eod. lib. tit. 5. Ait, *Nam & sæpe degenerat.* (sic legendum) id est, deflectit ab officio. Degenerare est [illegible].

A

Ad quem feudum amissum redeat.

Tit. II.

DEnique sæpe quæsitum vassallo propter iustam culpam à feudo cadente, vtrum ad dominum, an ad successorem vassalli beneficium pertineat. sed hæc distinctio tam ratione quam moribus comprobata est, vt si quidem vassallus ita in dominum pecca- B uerit, vt feudum amittere debeat, non ad proximos, sed ad dominum beneficium reuertatur, vt hanc saltem habeat suæ iniuriæ vltionem. Si vero non in dominum, sed alias graue quid commiserit, sicut ille qui fratrem suum interfecit: vel aliud graue crimen (quod parricidij appellatione continetur) commiserit, feudum amittit, & non ad dominum, sed ad proximos pertinet, si tamen beneficium fuerit paternum, sic enim sæpe pronunciatum scio.

C Si vassallus contra Constitutionem bonæ memoriæ Lotharij Imperatoris beneficium alienauerit, quia dominum contemnere videtur, ad dominum beneficium pertineat: scriptum est enim vt pretio ac beneficio se cariturum agnoscat.

Feudum amissum ex causa ingratitudinis, perfidiæ, contemptus, contumaciæ redit ad dominum quem vassallus offendit, non ad agnatos vassalli, etiamsi ob alienationem factam inuito domino amissum fuerit. nam & qui alienat inuito domino, eum aspernari & contemnere videtur. Feudum autem amissum ratione grauioris delicti in alium, quam dominum cōmissi, vt ratione parricidij, non redit quidē ad liberos vassalli, sed D ad agnatos, si fuerit paternum feudum. atque ita definiuimus superiore lib. tit. 4. Cur vero non ad liberos? Cur innocentibus liberis delictum patris nocet? Non potest alia ratio reddi quam quæ in crimine maiestatis, quod in liberis metuantur exempla paterni sceleris magis quam in agnatis, qui non ex eo, sed ea superiori parente prodierunt. magni autem interest domini probos vassallos habere, indolis & stirpis bonæ. Ceterum, vt pretio precibusve filia quandoque feudum emeretur à domino, & excludit agnatos, vt 1. tit. 25. ita liberi si feudum à domino impetrauerint, præferentur agnatis, vt 4. tit. 34. Potest dici & priore casu, cum in ipsum dominum deliquit vassallus, mortuo vassallo liberisque eius, feudum paternum, in quo post libe- E ros agnati iure successuri erant, ad agnatos redire. idemque dicendum esse, si vassallus feudum in manus domini refutauerit. atque ita auctori fragmentorum videtur lib. 4. tit. 78. 83. & posteriore casu, cum in alium vassallus deliquit, mortuo vassallo ius feudi ad liberos transire, arg. *l. 8. §. vlt. de in ius voc.* secundum Celsi sententiam. nam Iuliani certe in feudis sententia reprobatur.

EX VARIIS ET INCERTIS AVCTORIBVS DE FEVDIS.

LIBER IV.

De euictione feudi, & eius æstimatione præstanda.

TIT. I.

NEGOTIVM tale est. quidam vassallus à domino tenebat feudum, de quo ab aliquo interpellatus fuit, & sic vassallus dominum vocauit, vt eum defenderet. domino renuente ad iudicem venire, vassallus amisit causam per sententiam, nunc vero vassallus cambium feudi à domino petit, ad quem dominus respondens ait, illum nunquam ab eo feudum tenuisse, nec ab eo inuestituram accepisse. contra quem vassallus dicit se hoc feudum ab eo tenuisse, & inuestituram recepisse, & ab eo petiuisse, vt B eum in iudicio defenderet, nec tunc temporis inficiabatur illius esse, quod idoneis totum testibus probat vassallus. Super negotio isto tale est sapientum nostræ ciuitatis consilium, videlicet Oberti & Gerardi, vt si vassallus cum de feudo interpellabatur, auctorem suum, id est dominum vt eum defenderet vocauit, & hoc probare possit, si in eo iudicio vassallus fuerit victus de re aliena inuestitus fuisse, vt dominus vassallo eiusdem æstimationis quod erat tempore rei iudicatæ feudum restituat, vel nummos in feudum C dandos numeret, & hoc cum certum est vassallum de feudo victum fore. Sed si dominus neget hoc feudum nunquam ab eo tenuisse, nec ab eo domino ipsum vassallum vel eius antecessores vnquam inuestituram accepisse, & hoc vel per instrumentum publice confectum, vel per pares curtis vassallus poterit probare, dominus ad restitutionem feudi tenebitur, alioqui dominus sacramentum subire cogetur, istum qui est in causa, vel eius antecessores à se, vel à suis antecessoribus nunquam hoc feudum tenuisse, vel inuestituram accepisse, quo facto dominus absoluendus erit. A

Actio de euictione in id vassallo datur, vt dominus aliud feudum eiusdem pretij cuius erat id quod euictum est rei iudicandæ tempore vassallo concedat, vel litis æstimationem quam ex sententia iudicis victori vassallus exsoluit. Hoc enim significant illa verba, *Vel nummos in feudum dandos numeret*, nempe vt vel æstimationem litis quam vice feudi subiit vassallus, dominus ei restituat. Absoluitur tamen dominus si vassallus eum non laudauerit, vt liti subsisteret, quemadmodum diximus 2. tit. 8. quæ actio in auctorem præsentem olim dicebatur, vel si probare vassallus nequiuerit se ab eo feudum tenuisse, & iurauerit dominus se parentesve suos inuestituram non fecisse. *Cambium feudi.* Vt aliud præstet in vicem eius qui euictus est.

Si contentio est inter dominum & agnatos defuncti de feudo.

TIT. II.

SI de feudo defuncti militis sit contentio inter dominum & agnatos defuncti, domino nouum feudum, agnatis vero paternum esse contendentibus, agnati in possessione feudi, de quo quæritur, constituendi sunt. Eo facto, super principali quæstione cognoscendũ est, vtroque autem deficiente in probatione, electio iurisiurandi agnatis danda est.

Mortuo vassallo, dominus feudum nouum esse dicit, agnatus antiquum. Agnatus inuestiendus est de suo recto feudo secundum modum propositum, 2. tit. 20. atque ita in possessionem constituendus. Proinde in lite principali domino incumbit probatio quasi actori, & vtroque deficiente, electio est agnati vt iuret, vel iusiurandum referat domino. quod tamen iudex non sequitur semper, vt 5. 2. tit. 11. §. vlt. Idem erit si lis sit inter dominum & emptorem feudi, vt J. 50. Regulariter enim defensio datur reo.

De possessione apud filiam collocanda.

TIT. III.

INter filiam defuncti & agnatos eius de quodam prædio mota est quæstio, agnatis feudum, filia vero alodium siue libellariam esse asserentibus. super possessione apud quem manere debeat, quærebatur. Responsum est apud filiam possessionem interim esse collocandam, deficientibus vero hinc inde probationibus, per iusiurandum causa cognita res decidetur, electione danda agnatis. B Defuncto milite, inter dominum & filiam illius super quodam feudo quærebatur, domino feudum, filia alodium siue libellariam esse allegante Respondeo filiam in possessione feudi manere debere donec de eo iudicetur, probatione vero hinc inde cessante, electio iurisiurandi filiæ danda est.

Si lis sit inter filiam & agnatum, filia dicente se esse alodem vel libellariam, agnato feudum, filiam in possessionem constituemus: actoris itaque partes agnatus sustinebit. sed probationibus deficientibus, electio dabitur agnato potius quam filiæ, vt j. 50. 65. vterque defunctum attingit agnatione, & discrimen tantum est in sexu, cuius etiam prærogatiua fidei sæpe maris stabitur potius quam fœminæ. At in superiori titulo electio datur reo, non actori. Non sunt contrarij. nam hic dicit actori electionem dari causa cognita. quod & nos in superiori specie admittimus, vt s. 2. tit. 15. Idem admittemus in specie §. seq. Si lis sit inter filiam & dominum, filia dicente alodium vel libellariam, domino feudum: filia in possessione constituetur, & deficientibus probationibus filiæ defuncti secundum communem regulam conditio iurisiurandi deferetur potius quam extero qui se dominum dicit, vt j. 50. nam & ab ea præsumptio facit: præsumuntur enim in dubio prædia omnia esse alodia, plerisque locis feudalia vel censualia, hoc iure alodia, sed nihilominus causa cognita dicenti esse feuda, conditio iurisiurandi deferri potest. totum enim hoc pendet ex arbitrio iudicis. Præterea notandum in alodiis, & in libellariis filias succedere. Imo & in precariis & emphyteusibus, nam à feudorum tantum successione remouentur.

Dominum inuestituram feudi sui militis in alium facere posse.

TIT. IV.

MOribus receptum est, dominum de feudo militis sui quod post mortem ipsius ad dominum reuerti sperabatur, in alium militem inuestituram facere posse, quæ inuestitura tunc demum capiet effectum, cum feudum domino aut heredi suo fuerit apertum. Secus est in ecclesiasticis personis. nam si ecclesiastica persona talem faciat inuestituram, non aliter valebit, nisi sibi, non A etiam successori suo feudum aperiatur, & in tali inuestitura consensum eius de cuius feudo sit, exquiri non oportet.

Hoc dicitur de feudo quod successionem habiturum non est, & de inuestitura, cui inest conditio siue pactio, vt ne ante mortem militis ex inuestitura secundus agat, sibi tradi oportere, qua de re diximus satis 1. *tit.* 1. §. *si vero Archiepiscopus*, & 5. 27. 30.

De pœna inficiationis feudi.

TIT. V.

VAsallus si feudum vel feudi partem, aut feudi conditionem ex certa scientia inficiatur, & inde conuictus fuerit, eo quod negauit feudo eiusve conditione expoliabitur, alius autem vassallus, quamuis hoc sciens non patefaciat, feudum tamen retinet, aut si aliam rem domini celauerit vassallus, feudum non amittit.

Feudum amittit qui feudum sciens inficiatur, vel C feudi conditionem, id est, seruitium feudo impositum, vt j. 21. & 39. Inde illud Gallorum, *Qui fief denie. fief pert.* nam & hic dominum contemnere aut erubescere videtur. Dixi, sciens, Nesciens non amittit feudum, imo nec inficiator est: & nihilominus si dubitans responderit. Dubitans negat, *l. si quis testamentum, D. ad l. Aqu.* sed negat inscienter. Pro errante igitur & ignorante habetur, *l. vlt. C. de cond. ind. l. 2. D. quis ordo in bo. poss. ser.* ergo non pro inficiatore. Et hoc de ea etiam inficiatione accipiendum esse quæ fit extra iudicium, quod sequitur indicat, non amittere vassallum forte alterum feudum proprium ob non detectam conuassalli inficiationem. nam detegi eam quæ fit in iudicio quid opus est? At etsi factam extra iudicium non detexerit, qui sciebat vassallus alter, D hic non ideo tamen feudum amittit, nec enim omnia quæ in rem sunt domini indicare domino vassallus debet, sed ea tantum quæ ad domini vitam, existimationem & patrimonij grandem iacturam spectant, vt s. 5. *tit.* 1. §. *præterea.* Ait, *Vel feudi partem.* Et hunc recte censent interpretes partem tantum amissurum, exemplo eius qui partem feudi alienauit contra Constitutiones.

De præscriptione feudi longissima.

TIT. VI.

E SI quis per triginta annos rem aliquam in feudum possedit, & seruitium domino exhibuerit, quamuis ea de re non fit inuestitus, præscriptione tamen triginta annorum se tueri potest.

De hac re diximus lib. 1. tit. vlt.

Clericum feudum perdere.

TIT. VII.

QVi clericus efficitur aut votum religionis assumit, hoc ipso feudum amittit.

Miles scilicet cui fuerat initio concessum, vt diximus 2. tit. 21.

An vassallus qui se non exhibet domino, feudum amittat.

TIT. VIII.

ET si vassallus omni anno domino se non repræsentat, feudum tamen non amittit.

Relegantur quæ adnotauimus ad 1. tit. 20.

Omnes fidelis filios fidelitatem facere debere. C

TIT. IX.

OMnes filij eius qui feudum acquisierit, fidelitatem facere debent, maxime si * indiuisum habent. quod si feudum ex diuisione ad vnum tantum peruenerit, ille tantum faciet fidelitatem.

* χ'. diuisum.

Legendom in contextu, *Si diuisum habent.* quod & fragmenta probant. Cum plures, inquiunt, vassalli paternum habent beneficium, donec illod indiuisum possident, vna fidelitas, & vnum seruitium domino fieri D debet (idque plerisque locis maior natu præstat.) Si vero partitum fuerit, qoot partes, tot erunt fidelitates. & Constitutio Friderici, Omues, inquit, qui partem feudi habent iam diuisi, vel diuidendi, fidelitatem faciant. Primum proponit Marchiam, Ducatum, Comitatum non posse diuidi, sed primogenito cedere, vel eo inhabili existente, puta furioso aut infami, secundo genito. quod etiam expressum est aurea bulla Caroli v. Imp. Cetera diuidi, ita vt omnes fidelitatem faciant. quod Guntherus in hunc modum:

Marchia seu Comitis possessio siue Ducatus
Integra permaneant feudalia cetera multis
Participanda patent, domino dum quisque fidele. E
Spondeat obsequium iurandaque fœdera præstet.

Est & huius rei arg. in l. 5. *in pr. D. com. diuid.* Quid tamen dicendum est è contrario, si plures sint domini vnius feudi? Et hoc casu placet pro vno feudo vnam tantum fidelitatem esse faciendam dominatione diuisa inter dominos, si vnus sit vassallus, vt Const. Friderici *de feudis non alien. §. præterea Ducatus.* Eam igitur faciet cui voluerit ex dominis. quo iure vtimur. Seruitium omnibus debebit. Sin autem indiuisa sit dominatio, fidelitas non fiet ante diuisionem, quoniam, vt inferius fragmenta siue vt vocant capitula extraordinaria comprobabunt, secundum ius feudi non debet quis A duas fidelitates pro eodem feudo facere. Et si faceret vnam partibus indiuisis, non posset partibus diuisis alteram defugere, vel etiam manente communione quisque quasi dominus fidelitatem iurari reddique sibi postularet, nec quies esset vassallo anteqoam singulis ita contra ius naturamque feudi satisfecisset. itaque melius est expectari diuisionem.

Adoptiuum in feudum non succedere.

TIT. X.

B

ADOPTIVVS filius in feudum non succedit.

Ratio non est obscura. Adoptio non adfert ius sanguinis. & sanguini dantur feuda, non adscititiis commentitiisque liberis. In alodiis tamen succedunt.

Filios secundi matrimonij tantum fœminæ in feudum succedere.

TIT. XI.

MVlier habens feudum, relictis filiis ex duobus matrimoniis decessit, inter quos feudi quæstio aliarumque rerum maternarum vertebatur. obtinuit filios * prioris matrimonij tam in feudo quam in ceteris potiores esse.

* χ'. posterioris.

Nemo non iniquitatem in hac sententia testatur esse maximam. sed nos ita fingimus matrem adquisiisse feuda vel alodia contemplatione secundi matrimonij, & ita J. tit. 103. positam speciem legimus, & in contextu isto, posterioris matrimonij, non prioris, quam scripturam etiam titulus ipse confirmat, quem fide bona restituimus, sicut ceteros vt erant in vetustissimo feudorum libro. Adquisiuit ergo feuda. vel alodia contemplatione posterioris matrimonij, & ideo eius tantum matrimonij filij in eis bonis ab intestato succedunt, licet alias ex S. C. Orfitiano omnes æqualiter succedant. Idemque dabimus liberis prioris matrimonij in rebus quæsitis prioris matrimonij contemplatione. quod receptum videtur exemplo *l. 4. C. de secund. nupt.*

Vt naturales post facti legitimi non succedant.

TIT. XII.

NAturales filij licet postea fiant legitimi, ad successionem feudi nec soli nec cum aliis admittuntur.

Filij naturales patri non succedunt, etiamsi post delatam successionem fiant legitimi, vt nec clerici, nec monachi, licet postea desinant esse clerici aut monachi, vt 5. 2. tit. 21. nec serui, licet postea fiant liberi. Matri tamen filij naturales succedunt ex S. C. Orfitiano, nisi sit mulier illustris quæ iustos liberos habeat, *l. pen. C. ad S. C. Orfi.*

De minore ad fidelitatem feudi non cogendo.

TIT. XIII.

SI minori datum fuerit feudum, fidelitatem facere non cogatur, donec venerit in maiorem ætatem, in qua doli capax fit, feudum tamen retinet.

Si quis decesserit filio impubere relicto, fidelitatem nec ipse nec alius pro eo facere cogitur. idem de seruitio personali. B alius tamen pro eo faciens seruitium, admittetur.

Minorem accipit pro impubere, vt indicat *§. prox.* & quod ait donec doli capax sit, Omnis enim pubes doli est capax, impubes incapax. Hic igitur fidelitatem facere non compellitur, nec tutor vel procurator eius, nex ex hac causa feudum perdit. excusat eum ætas, & expectare debet dominus quoad adoleuerit, quæ patientia interim pro fidelitate habetur. Seruitium tamen per alium facit, & consequenter soluit [illegible] & [illegible]. Non cogitur alius pro eo fidelitatem iurare, quia nec dominus alium suscipere, si malit pubertatem expectare. Si cogi posset dominus suscipere C fidem per procuratorem, eo casu & vassallus cogetetur eam præstare per se aut per procuratorem. Volenti domino non est dubium per tutorem recte fidelitatem præstari non minus quam seruitium. A pubertate danda est fidelitas intra annum & diem ex Constit. Friderici. alioquin feudum proprietati consolidatur, restitui tamen minor in integrum potest, vt Doctores sentiunt recte, quod hodie, cum dominus ob fidelitatem non datam feudum non reuocet, sed fructus tantum lucrifaciat, forte non procederet, propterea quod vix datur pro re mobili restitutio in integrum, & fructus solo separati mobilibus adnumerantur. Pubertatem autem æstimamus ex annis XIV. & ita hac in ipsa causa definitum fuit in consilio Roberti regis Siciliæ in hæc verba: D Si decesserit ille qui ad certum seruitium à Rege feudalia quæcunque tenebat, successor intra annum & diem necesse habeat Regi fidelitatis & homagij ligij præstare iuramentum: alioquin cadat omni iure, quod habet in feudalibus, quæ defunctus tenebat, & liceat Regi de eis pro sua voluntate disponere, & hoc si prædictus successor excesserit XIV. annum. Lutetiæ & aliis quibusdam locis contrarius est mos, vt pubetes mares ante XX. feminæ ante XV. fidelitatem facere non cogantur. eademque est in omnibus causis pubertatis definitio. Bituriges eam æstimant ex annis XVIII. spadonum vere patria, quandoquidem ea ætate iure ciuili spadones soli pubescere & testamenti factionem nancisci intelliguntur, auctore Paulo in Sententiis. Citius pubescunt aliæ nationes.

E

Quando agnatus ad feudum admittatur vel excludatur.

TIT. XIV.

TItius filium masculum non habens, partem suam feudi Seio partem eius feudi possidenti agnato suo concessit. Sempronius proximior agnatus mortuo demum Titio A partem illam feudi nullo dato pretio recuperare potest. quod si Titius filium haberet, pretio reddito etiam viuo Titio. quod si consensit alienationi, vel per annum ex quo sciuit tacuit: omnino remouebitur.

Emendato contextu, vt fecimus, sic ponatur species. Titius filium masculum non habens, partem feudi paterni vendidit Seio agnato suo, qui & eam possidet modo, non tamen proximiori agnato. Si proximiori vendidisset, venditio haberetur pro refutatione, vt j. 45. Sed quia Seius non est proximior, pro alienatione est & valet alienatio secundum morem anti- B quum, vel consentiente domino post Constitutionem Lotharij. quapropter Seius optimo iure eam partem feudi possidebit, quamdiu Titius vixerit. At mortuo Titio agnatus proximior, qui alienationi non consensit, eam à Seio reuocabit, non reddito pretio quasi successionis iure, vt j. 45. & s. 1. tit. 4. §. 1. Quod si Titius filium habuerit, non auocabit eam mortuo Titio, nisi & Titij filius, qui in successione feudi eum præcedit, mortuus fuerit. sed neque filius vllo modo, vt j. 70. *l. S* [illegible]*, D. de* [illegible] Igitur melius fecerit hoc casu, si quasi iure προτιμήσεως reddito pretio eam partem reuocauerit viuo Titio, videlicet cum alienationi non consensit. alioquin nullum ius reuocandi vel retrahen- C di habet, vt s. 1. *tit. 2. §. praeterea*. Obstat etiam in eo iure agnato proximiori non ignoranti præscriptio anni, sicut domino, vt a. *ti.* 9. §. *pen.* quam præscriptionem multæ nationes obseruant, Biturigibus finitur dieb. LX. Id ergo est ex hoc loco singulariter notandum, aduersus remotiorem agnatum, qui feudum emit, proximiorem agnatum iure προτιμήσεως vti posse. quod discrepat cum moribus multarum gentium, & hoc fere tota Gallia vulgo iactatur, *Lignager sur lignager n'a point de retenue*, id est, agnatus aduersus agnatum non vtitur iure προτιμήσεως. Consentiunt tamen omnino cum hoc iure mores Burdegalensium, *1.* §. 5. Vnde si remotior agnatus ab extraneo emptore festinarit feudum reuocare, multo magis dicam id proximiorem, qui modo veniat intra annum numerandum à die im- D pletæ venditionis, remotiori agnato feudum euincere posse. quod Tricassini sequuntur. Illud tamen sane dissentaneum est, vt etiam non sequantur. nec enim si emerit remotior agnatus, ei proximiorem præferunt. multa sunt in moribus Galliæ dissentanea, multa sine ratione. vt quod de iure recepto Neratius scripsit non esse eius anxie rationem inquirendam, ne multa ex his quæ certa sunt subuertantur, id Galliæ moribus aptari verissime possit, quod plerumque omni ratione destituantur petiti partim ex iure Gallico, partim ex imperitorum Doctorum sententiis male cohærentibus. Quod tamen agnatus aduersus agnatum non vtatur iure προτιμήσεως hanc dicunt esse rationem, quod introductum ius illud sit ne res exeant de familia: non exire autem eas de familia quæ in agnatum vlteriorem trans- E feruntur. Imo vero hæc non fuit causa inducendæ προτιμήσεως, alioquin & re extero alienata titulo dotis vel donationis, vel permutationis, vel testamenti, vel transactionis non simulatæ. locus esset iuri προτιμήσεως quod est falsum, & Romani ac Friderici Constitutionibus vetitum nominatim, & id iuris tantum sibi vindicant agnati in venditione, emphyteusi vel locatione. Imo in venditione tantum: nam etsi Constitutio Romani etiã de emphyteusi & locatione loquatur, interpretes tamen Græci scribunt in sola venditione eam vsu fuisse receptam. Adiecerat etiam Nou. Michaëlis siue Manuelis antichresin. Igitur nulla alia ratio est quam honestatis, vt cauetur secunda Constitutione

Friderici de iore προτιμήσεως & *l. dudum, C. de cont. empt.* vt agnatus tantumdem offerens præferatur extero, ergo vt coniunctior propinquiorque vlteriori. *Etiam viuo Titio*, proximus scilicet agnatus reuocabit. A

Dominum feudi tradere cogi.

TIT. XV.

SI facta de feudo inuestitura pœniteat dominum antequam possessionem trásferat: an præstando interesse vassallo liberetur, quæsitum fuit. Responsum est prætermissa illa condemnatione, dominum possessiooem feudi de quo inuestituram fecit tradere compellendum.

De hac re diximus satis *1. tit. 1. §. si vero Archiepiscopus.*

Quando filij in feudum non succedant.

TIT. XVI.

FIlij nati ex ea vxore, cum qua matrimonium tali condicione contractum est ne filij ex ea nati patri ab intestato succedant; nec in feudum succedunt. * Nam quamuis ratione improbetur talis condicio, ex vsu tamen admittitur.

* *§. non succedunt.*

In contextu legendum, in feudum non succedunt, vt & Baro notauit. De quæstione eius tractabitur ꝯ. *tit. 32.*

Vassallum non teneri offerre seruitium.

TIT. XVII.

LIcet vassallus domino seruitium non offerat quantocumque tempore steterit (dummodo domino petenti seruire paratus sit) beneficium non amittit: si tamen sciat, ei magnum periculum imminere, vltro adiutorium suum ei debet præbere. Inde quæsitum est, si dominus in periurium incidat, quia dare non valeat quod dare iurauerat: & vassallus eum liberare possit suam pecuniam dando & non facit, ao beneficium amittat? & responsum est nonamittere.

Et hoc etiam suis locis expositum est ꝯ. vel primo, vel tertio libro.

Feudo amisso filios vassalli excludi.

TIT. XVIII.

SI vassallus culpam committat, propter quam feudum amittere debeat: neque filius, neque descendentes ad id feudum vocabuntur: sed agnati qui quarto gradu sunt, dummodo ad eos pertineat. B

Et hoc quoque lib. 3. tit. 2.

Generali alienatione non contineri vassallos.

TIT. XIX.

IN generali alienatione vassalli noo continentur, nisi nominatim dictum sit.

Dominus feudum, id est, proprietatem feudi vendere non potest sine consensu vassalli, vt diximus 1. *tit.*
C 22. Cum curta tamen tota à qua feudum proficiscitur, & feudum nominatim vendere non vetatur. denique vendi feudum per se non potest, cum curte potest. Porro curtis aut alodium est aut feudum. Si feudum voluntate superioris domini alienari debet. si alode, contrahentium voluntas sufficit. Sed siue hoc, siue illud sit, & iure licito simpliciter væneat, nihilque dicatur de feudis ad eam curtem respicienobus, feuda emptorem curtis non sequuntur, vt ꝯ. 60. & hoc loco. In generali alienatione, curtis scilicet, vassalli non continentur, nisi nominatim dictum sit. Idem ego dixerim etiam de iurisdictione, quæ ex curte illa descendit, Iurisdictionem puta non sequi alienationem curtis, nisi nominatim dictum sit, siue væmerit sola, siue
D cum feudis. nihil eoim commune habent feuda cum iorisdictione, vt 1. *tit.* 2. §. item si qois feudum. & 2. *tit.* 5. nihil alodia, vt in Const. Friderici *de pace con.* §. *ad hæc.* Et ob id verius est à vasallo adquisitam iurisdictionem feudo non accrescere, vt 2. *tit.* 9. §. *è contrario*, & eom qui ab aliquo feudum recognoscit, non videri etiam recognoscere iurisdictionem, & in generali sermone, ea quæ nobis cariora & pretiosiora sunt, non contineri. Ac multo minus alienationem sequetur destrictio iuris suprema de appellationum causis, vt merito cum Edoardo Regi Angliæ Carolus v. concessisset Aquitaniam cum vassallis & iurisdictione omni, negauerit se etiam remisisse de causis appellationum cognoscendi potestatem. Hygenus de limit. const. Proprietatem quidem dari ei cui adsignabat: sed
E territorii intra quod adsignabat, ius non auferri. Puto autem hoc iure sicut feudum vassallus alienare non potest sine consensu domini, ita iurisdictionem qui accipit sine eius à quo accepit voluntate neminem alienare posse. & hunc esse sensum d. *§. ad hæc.* Hodie in Gallia, vt feoda patrimonialia esse censentur, ita & iurisdictiones. Venduntur enim curtes, sioe proprio siue feudali iure teneantur cum iurisdictione. Et videtur etiam vendi mistum imperium non merum, quia non cohæret iurisdictioni. nisi dixerit, Omni, quod peremptorium vocabulom Valentinianus appellat. nam & merum imperium iurisdictio appellatur improprie, *l. 1. D. de off. eius cui mand. est iur. l. 2 §. &*

quia, D. de orig. iur. vt iurisdictio de fideicommissis, quamqoam hæc legis sit, vt merum imperium, non iurisdictionis. Iurisdictio est notio quæ iure magistratus competit. Mistum imperium est potestas quæ iurisdictioni inest, Merum, ius gladii, vel euius alterius grauioris coërcitionis nominatim lege concessum.

Vasallum repetere feudum quod ignorans alienauit.

TIT. XX.

SI vassallus feudum alienauit ignorans, non domino, sed ipsi vassallo feudum restituendum est: ad interesse vero emptori ignoranti condemnandus est vassallus.

Ignotanti emptori feudi dari actionem de euictionē. Ignoranti venditori dari repetitionem feudi. qua de re ↄ. 51.

De pœna negantis feudum.

TIT. XXI.

VAssallus feudum quod sciens abnegauit, amittit, ignoranti vero subuenitur. Quod si dubitet, dubitanter respondere debet.

Adiicit de dubitante quod prætermiserat ʒ. *tit. 51*

Feudum à vassallo in feudum dari posse.

TIT. XXII.

BEneficium à vassallo in feudum si nihil in fraudem legis fiat, recte dari potest, dum tamen militi detur.

Abesse fraus debet, vt Constitutio Friderici declarat: & militi dari, cum militi initio datum est, vt fit plerumque. militia enim peperit feuda. Vasallus ergò qui miles est, non potest aliì quàm militi proprium feodum dare, vt ↄ. 38. §. *similiter*, ne ab origine feudi recedat. non elerico, non pagano, oon mulieri, quibus tamen initio recte dominus feudum daret.

Vassallum agere & conueniri de feudo posse.

TIT. XXIII.

SI vassallus de beneficio suo agat vel conueniatur, siue obtineat siue non (licet ignorante domino fiat) omni tempore fir-

A mum erit illud iudicium: nam & transigere recte poterit, nec quod accepit transactionis nomine feudum erit.

Feudi nomine vassallum dictare & pati actiones etiam ignorante domino, rem igitur in iudicium deducere potest, & ratum est iudicium, etiamsi euincatur feudum, quo tamen casu si velit aduersus dominum habere regressum, laudare eum debet ante condemnationem, vt ʒ. *tit. 1.* Quin & de lite transigere potest inscio domino, & quod acceperit transactionis nomine, in feudum non cedit, vt ↄ 52. Sed & hic abesse fraus & collusio debet. Et transigere potest decidendi non alienandi aut deminuendi causa, vt Const.

B *Neap. 3. tit. 5.*

Quando proprietas feudi ad vassallum perueniat.

TIT. XXIV.

DOmino committente feloniam (vt ita dicam) per quam vassallus amitteret feudum si eam committeret: quid obtinere

C debeat de consuetudine quæritur: & respondetur proprietatem feudi ad vassallum pertinere, siue peccauerit in vassallum, siue in alium.

Hoc explicaui libro secundo tit. 5.

Feudum iisdem de causis amitti, licet datum sit heredi, & cui vasallus dederit.

D

TIT. XXV.

FEudum ea lege datum, vt ipse & heredes sui masculi & fœminæ, & cui dederit habeant, iisdem culpis amittitur, quibus & aliud feudum: quod si vassallus alienauit, feudum esse desinit apud emptorem.

Ea lege Titio datum est feudum, vt ipse & heredes sui, & eui ipse dederit, habeant. Hae pactione datur Titio ius extero feudum alienandi quasi proprium vel libellariam, si dictum sit. Et eui dederit in feodum, non posset Titius, nisi in feudum dare, & cui dedisset

E iure feudi retinere. Sed eum dixit, Cui dederit, dabit etiam ita vt emptor habeat iure proprio vel libellario. Ex quo sequitur emptorem rem emptam ex his eausis non amissurum, qoibus feudum amitti solet. quia verum feudum non est. At hic respondetur, & ↄ. 57. mentem cootrahentium exigere, vt hae inte iure feudi censeatur, & vt non tantum Titii si rem non alienauerit, sed etiam si alienauerit emptoris in persona, id intis iisdem modis finiatur vel amittatur, & ad dominum reuertatur, quibus & verum feudum.

De pactione de non petendo feudo.

T i t. XXVI.

Titius cum Sempronio fratre suo feudum paternum possidente pactum fecit de eo feudo non petendo à Sempronio heredibusve suis. Sempronio sine herede masculo defuncto, inter Titium & Seium fratrem suum, de eo feudo quæstio orta est, quid inde fieri debeat quæritur? Responsum est pactum non obstare Titio.

Hæc species explicata est l̃. 2. *tit.* 14.

Vassallum pro domino belligerari.

T i t. XXVII.

Domino guerram faciente alicui, si sciatur quod iuste, aut dubitatur, vassallus eum adiuuare tenetur. C Sed cum palam est quod irrationabiliter eam facit, adiuuet eum ad eius defensionem, ad offendendum vero alium adiuuet, si vult. Sed si eum adiuuare noluerit, non tamen feudum amittet, secundum Obertum, & Gerardum. Alij vero sine distinctione dicunt semper debere eum adiuuare. Sed Obertus & Gerardus vtuntur eo argumento, quod quemadmodum dominum excommunicatum vel à Rege bannitum non est obligatus vassallus ad adiuuandum, vel seruitium ei præstandum: imo solu- D tus est interim sacramento fidelitatis, nisi ab Ecclesia, vel à Rege fuerit restitutus, ita nec istum iniuste guerram alicui facientem.

Si iniusto bello vassallus domino non adfuerit, feudum non amittit. nam & qui domino proscripto, vel communitate ecclesiastica excluso non præstat suam operam, excusatur. Solet princeps nominatim proscriptorum vassallis iurisiurandi gratiam facere, Pontifex illorum quos execratur. Historiæ suppeditsut exempla innumera. Sed & ipso iure solutos eos esse sacramento, hoc loco significatur. Et ipso iure proscriptos, sacros, repulsos, deteriores eos esse, qui iniustum bellum gerunt.

Propter cessationem seruitij præstandi feudum non amitti.

T i t. XXVIII.

Ad hoc quaotocunque tempore steterit vassallus quoddomino non feruierit, secundum vsum Mediolanensem beneficium non amittit, nisi seruitium facere re- A nuerit vel nisi à domino ei denunciatum fuerit, & ille cum potuerit diu steterit qnod seruitium nullus ei fecerit. Bonus tamen iudex varie ex personis causisque definiet: & finge vassallum remotum esse, vel propinquum, paratum esse, vel non, dominum guerram habere, vel non, vtrum magnam, vel paruam, & annuntiauit ei dominus, vel non, hæc omnia vertuntur in cognitione causæ, & proniores sumus ad absoluendum quam ad condemnandum. Tum scias quod si vassallus sciat dominum obsideri, vel aliter B ei mortem imminere, & cum potuerit ei non nunciauerit, vel etiam sine nuncio eum non adiuuerit, feudo priuabitur.

Tractavimvs hac de re præcipue *lib.* 1. *tit.* 19.

De ædificio facto feudo.

T i t. XXIX.

Si vassallus in feudo aliquod ædificium fecerit, vel ipsum sua pecunia meliorauerit, & contigerit postea vt vassallus sine filio masculo decedat, dominus aut patiatur ædificium auferri, aut soluat pretium meliorationis. Idem dico, si pretio seruitutem fundo adquirat. Quidam alij dicunt omnino ad dominum pertinere.

De feudi incrementis diximus satis *lib.* 1 *tit.* 1. §. *si quis de manso.*

De fructibus feudi.

T i t. XXX.

Si vassallus decedat sine herede masculo, & contingat feudum ad dominum reuerti, sic distinguitur: quod si ante Martium, omnes fructus illius anni ex feudo prouenientes, ad dominum pertinebunt. Si vero post Kalendas Martij vsque ad Augustum, omnes fructus qui interim percipiuntur, ad heredes vassalli pertineant. Si vero post Augustum, omnes fructus anni percipiet E dominus. quidam tamen dicunt quocunque tempore anni decedat, omnes pendentes fructus ad dominum pertinere.

Quæstionis est eius anni quo feudum domino apertum est fructus ad quem pertineat. Finge commissum siue apertum esse feudum domino morte vassalli, qui decessit sine herede masculo, relicta filia, vel sorore, vel vxore. Vtrum fructus eius anni ad dominum, an ad filiam pertinebunt? Feudi vsusfructus pertinet ad vassallum, vt l̃. 3. tit. 1. Conferamus igitur vassallum cum fructuario. Fructus aut sunt pendentes, siue, quod idem est, stantes, aut solo separati.

& hi

&hi vel extantes vel consumpti. Vulgo existimant ex A
fructibus pendentibus finiti vel amissi vsusfructus
tempore, fructuario nihil deberi. quod domino adqui-
rantur, & omnes fructus eo tempore ab ipso fructua-
rio terra separatos ad fructuarium pertinere. quæ opi-
nio vt iniquissima & falsissima est. Fateor quidem fru-
ctus pendentes finiti vsusfructus tempore domini esse,
quod ius æquabile est, cum & fructus pendentes in-
choati vsusfructus tempore fructuarii sint, *l. si pen-
dentes, D. de vsufr.* Sed vt si vsusfructus pendentibus
fructibus adquisitus paulo post interierit, non ideo
minus domino ex eis fructibus debetur pro rata eius
anni: ita si post aliquot annos fructibus pendentibus
interierit vsusfructus, licet fructus domino adquiri vi-
deantur, non ideo minus ex eis fructuario debetur B
portio rata. & ita licet fructus à terra separati & ex-
tantes videantur adquisiti bonæ fidei possessori, tamen
in rei vindicationem domino rem suam esse petenti
veniunt non minus quam pendentes, *l. certum, C. de
rei vindic.* Sic igitur finito vel amisso vsufructu, fru-
ctus pendentes, vel percepti diuidendi sunt inter do-
minum & fructuarium pro rata temporis, quo vsus-
fructus constitit in personam fructuarii in eo anno, *l.
si operas, D. de vsufr. l. 5. § vltimo, D. si vsusfr.
pet.* & nihil interesse opinor percepti extent an con-
sumpti sint. nam & consumptorum ratio habenda est.
nihil etiam interest ab eo percepti sint, vel eius nomi-
ne quos solos fructuarius & colonus suos faciunt, *l
in singulis, D. de annuis leg. l. si apes, §. vlt. l. de C
furt. §. is vero, Inst. de rer. diuis.* an sua sponte deci-
derint, vel ab alio decerpti aut defecti fuerint, quos
tamen antequam apprehenderit fructuarius suos non
facit. qua re distat à domino, à bonæ fidei possessore,
ab emphyteuticario, qui quoquo modo terra separa-
tos fructus suos faciunt, *l. 12. §. vltimo, D. de vsufr.
l. qui scit, § pen. D. de vsur. l. si fructuarius. D.
quib. mod. vsusfr. amit.* Igitur siue tempore finiti vsus-
fructus pendeant fructus, siue à solo separati sint, &
ij siue extent siue consumpti sint, siue ab ipso fructua-
rio siue quo alio modo à solo separati sint, ita ineunda
est ratio inter dominum & fructuarium, vt pro rata
præteriti temporis qua eo anno constitit vsusfructus D
portio fructuario vel heredi eius præstetur, quod su-
perest domino. Nec obstat *l. defuncta. D. de vsufr.*
quia in eius specie anno integro durauit vsusfructus,
& ideo agrorum pensiones integræ heredi fructuarii
debentur, licet tardius inferantur. Eadem omnino ra-
tio interuenit in emphyteuticario & colono & eo qui
libelli aut precariæ iure possidet, vt diuidantur nouis-
simi anni fructus pro rata temporis quo in eorum per-
sona eatenus constiterint. Finge anno x. prædium fuis-
se domino commissum, est enim in iis omnibus nego-
tiis commisso locus. Æquum est vt illorum lucro ce-
dant fructus pro rata anni decimi, vt fit inter virum &
vxorem, inter quos fructus fundi dotalis diuiduntur
pro rata eius anni quo diremptum est matrimonium,
*l. cum in fundo. §. Diuortio, D. de iur. dot. l. fru-
ctus §. Pap. l. si alienam, l. si marito §. vlt. D. E
sol. mat. l. 1. §. sed & nouissimi, C. de rei xv. act.*
& non tantum fructus terra separati, sed etiam pen-
dentes, *d. l. fructus §. interdum* Eandem diuisionem
obseruari inter vassallum & dominum, ratio iuris exi-
git, puta vt fructus cedant lucro vassalli heredisve
eius pro rata anni eius quo feudum domino commis-
sum vel apertum est, quam qui non tenuerunt & in
vsufructu non admiserunt, ita in feudo rationem inie-
runt, primum vt fructus omnes solo separatos etiam
extantes statuerent ad filiam pertinere, pendentes ad
dominum, idque exemplo creditoris, vt est in fra-
[illegible]tis, qui si pignus acceperit lege *ἀντιχρήσεως*, tem-

A pore dissoluti pignoris, id est, solutæ vel depositæ &
consignatæ pecuniæ fructus iam solo separatos, etiamsi
nondum consumpti sint retinet vsurarum vice, &
pendentes tantum restituit reputarve in sortem, *l. si
pignore, §. si prædo, l. de pig. act. l. ex prædiis, C. de
vsur.* & hoc quidem exemplum in fructibus perceptis
& extantibus omnes admiserunt vno consensu, perpe-
ram. cum perceptos fructus creditor retineat ex con-
uentione vsurarum vice, vasallo heredive eius nulla
conuentio dederit ius retinendi ex fructibus plusquam
ratio temporis ferat, quo apud eum ius feudi fuerit.
In pendentibus dissenserunt. & hac etiam in parte
omnes errauerunt, vt Baldo & Yserniæ videtur, &
mihi constat. Alij, vt dixi, omnes fructus pendentes
B domino adiudicauerunt quoque tempore vassallus
mortem obiret. Alij tempora ita distinxerunt, vt si
obierit ante Kal. Mar. omnes fructus pendentes ad
dominum pertineant, si post Kal. Mar. vsque ad Kal.
Aug. omnes fructus qui interim percipientur, etiamsi
pependerint moriente vassallo, ad filiam pertineant. hi
sunt hordeum, fœnum, legumina. Si post Kal. Aug. vt
omnes fructus eo tempore pendentes ad dominum
pertineant, puta messes frumentariæ, & triticariæ, &
vindemiæ, & poma, & oleæ. Denique secundum ho-
rum opinionem fructus pendentes moriente vassallo
ad dominum pertinent, nisi moriatur post Kal. Mar.
quo casu fructus qui vsque ad Kal. August. percipien-
C tur, veluti pro rata temporis quo ius feudi in persona
defuncti eo anno constitit, filiæ relinquunt, id est fœ-
nicisia, messes hordearias & fabarias & alia legumina.
quod superest, domino eandemque rationem seruari
dicitur j. 54. inter heredem vassalli & agnatum qui
repudiauit hereditatem. Hæc vero non est æqua pro-
portio. Finge mortuum vassallum mensis Martij su-
prema die, totius anni fructus esse c. messes hordea-
rias & fabarias, & fœnisicia esse xl. messes frumenta-
rias & triticarias, & vindemiam, & oliuinam fuisse lx.
Si dederis filiæ omnes messes hordearias, & fabarias, &
fœnisicia, plus æquo dederis: nam cum quarta tantum
parte anni, id est, mensibus tribus, apud defunctum ius
feudi resederit, *ἀναλόγως* quarta tantum pars reditus an-
D nui filiæ debetur. xxv. igitur non xl. Et contra, si mes-
ses hordeariæ, fabariæ, fœnariæ, sint tantum xx. cetera
lxxx. iniuriam feceris filiæ vassalli, si non xxv. sed xx.
tantum ei dederis. Deinde si vinea fuerit data in feu-
dum, & vassallus Augusto decesserit, erit iniquissimum
si nihil filiæ vassalli dederis. Præterea cur si ante Kal.
Martias obierit, nihil etiam dederis pro rata. Igitur
melius est sequi exemplum fructuarii & mariti, & ce-
terorum, qui cum domino diuidunt fructus omnes pen-
dẽtes, vel perceptos pro rata anni eius quo finitur per-
miturve vsusfructus, aut matrimonium dirimitur. Et si
vis etiam tibi explicari sæpe vexatam speciem §. *Pa-
piniani*, nimirum hæc est: Nuptiæ vindemiæ tempore
factæ sunt, hoc est mense Octobri, dataque in dotem
vinea eodem ipso mense. Vir collectis vindemiis ex
E Kal. Nouemb. vineam fruendam locat, suprema die
Ianuarij discessio fit, qui tertius mensis est à locatio-
ne, quartus à die nuptiarum. Si fructuum diuisio ex die
nuptiarum non fiat, sed ex tempore locationis, antè
locationem perceptos fructus integros vir retinebit, &
quartam partem mercedis locationis ex qua ad diuor-
tii diem tres numerantur menses, quæ anni quarta
pars est. Itaque cum quatuor tantum mensibus dura-
uerit matrimonium, vir anni vnius & quartæ par-
tis alterius fructus retinebit: quod si admittimus, il-
lud quoque admittemus, si collectis vindemiis altera
die dissidium interuenerit, virum integros fructus re-
tenturum, quo nihil dici iniquius potest. Quamobrem
si quatuor mensibus durauit matrimonium, & fra-

ctus percepti à die nuptiarum (percepti autem sunt in casu nostro vindemiæ fructus, percepta quarta mercedis anni instantis pars) si multo maiores fructus sint quam pro tempore matrimonii, pro ratione temporis diuidentur, vt si tertia anni parte steterit matrimonium, tertiam fructuum vir retineat. Fructus itaque vindemiæ cum quarta parte mercedis eius anni in quem locatus est fundus, commiscebuntur, & ex ea pecunia viro tertia portio relinquetur, qui tertia quoque parte anni onera sensit matrimonii. Sed hoc apertius dicamus. Kal. Octob. vxorem duxi, dedit mihi in dotem vineam. fructus mei esse videntur quos ex eo die ex vinea dotali percepi. Quare si vindemiis collectis fruendam locaui, exactis mensibus tribus locationis, quo tempore quarta mercedis pars mihi emerita est, vxor à me diuertit, & vindemiæ fructus, & quartam mercedis partem videor meo iure posse retinere. Sed obstat æquitas, neque patitur te & præcedentis anni fructus omnes, & instantis quartam partem retinere, qui quatuor duntaxat mensibus in matrimonio vixeris. Quare ad illud ibitur, vt vindemiæ fructus & quarta mercedis pars confundantur & commisceantur, & ex ea omni pecunia tertiam partem feras, qui tertiam quoque partem anni cum vxore vixeris. Cetera quæ ad eam speciem pertinent, exposui Iulii Pauli 2. Sentent. tit. 22.

De auxilio vassalli.

TIT. XXXI.

COntra omnes debet vassallus dominum adiuuare, & contra fratrem & filium, nisi contra alium dominum antiquiorem, hic enim ceteris est præferendus.

In veteri libro quod non erat, quodque Interpres non agnouerat, *Et patrem*, deleui. Igitur vassallus contra fratrem & filium suum domino opem ferre debet, non vt arbitror, contra seipsum, non contra patrem suum, cui iure naturali & ciuili debet fidem, obsequium, honorem, domino feudi iure ciuili tantum, non contra dominum antiquiorem, non contra Imperatorem, vel Regem, nisi sit [illegible] ὁμόλογος, id est, ligius. Excipi semper Imperatorem Fridericus voluit.

Quando filij in feudum non succedunt.

TIT. XXXII.

QVidam habens filium ex nobili coniuge, post mortem eius non valens continere, aliam minus nobilem duxit, qui nolens existere in peccato, eam desponsauit, ea lege, vt nec ipsa nec filij eius amplius habeant de bonis patris, quàm dixerit tempore sponsaliorum, verbi gratia decem libras, vel quantum voluerit dare quando eam desponsauit, quod Mediolanenses dicunt accipere vxorem ad morganaticam, alibi, lege Salica, hic filiis ex ea susceptis decessit. Isti in proprietatem non succedunt, aliis extantibus, sed nec in feudo, etiam aliis non existentibus, qui licet legitimi sint, tamen in beneficio minime succedunt. In proprietate vero succedunt patri. prioribus non existentibus, succedunt etiam fratribus sine legitima prole decedentibus secundum vsum Mediolanensium.

Pactione fieri potest vt filiæ in feudum succedant, habita cum domino in inuestitura. Pactione etiam fieri potest vt filii non succedant, non tantum habita cum domino in inuestitura, sed etiam cum fratre, vt dixi *supra 2. tit. 14.* vel cum vxore in contractu matrimonii, vt supra 16. in hac specie. Titius filium ex nobili vxore suscepit, ea mortua duxit aliam ignobilem ea lege, ne filii ex ea nati ei succederent ab intestato, & omnino, vt neque ipsa, neque filii eius amplius ex bonis suis ferrent quam quantum dixerit dederitve, mane die nuptiarum, quæ dictio donatiove à Græcis dicitur ὑπόβολον, Germanis *Morgencap*. siue *Morgangheba* in legibus Langobardorum sæpe, & Ripuariorum 39. & Alamannorum 56. quod mane die nuptiarum à viro in mulierem conferri soleat quasi ὄρθριον δῶρον. Greg. Turonensis in exemplo pactionis initæ inter Guntrannum & Childebertum Reges. Tam in dote quam in *Morgangheba*, id est matutinali dono. Quin & Mediolanenses, cum in matrimonio interuenit ὑπόβολον, eadem ratione id dicunt contrahi ad morganatum siue morganaticam, id est, dato hypobolo, data *morgangheba*. & ita Albertus Argentinensis in Chronicis. *Tanquam matri suæ per Rodolphum regem morganatico iure donatum.* Aliis locis, matrimonium contrahi lege Salica. nam ex lege Salica Francorum Orientalium mane diei nuptiarum maritus vxori constituit ὑπόβολον. Nati autem filii ex patre nobili, matre plebeia, nobiles sunt, quia mater per nuptias nobilitatem adepta est, *l. mulieres, C. de dignit.* Contra nati ex patre plebeio, matre nobili, plebeii sunt. nam & ipsa per nuptias facta est plebeia, *l. 1. C. eod. l. femina, D. de senat.* vt Virginia cum esset patritia, per nuptias facta est plebeia, Liuii x. idque congruit cum antiqua definitione iuris, vt connubio interueniente liberi patrem sequantur semper, *l. cum legitimæ. D. de sta. hom.* quod tamen Tricassini & aliæ quædam nationes non seruant. nam siue plebeiæ nobilibus siue nobiles plebeiis nubant, filii melioris parentis condicionem sequuntur, nobiles, quæ & in veterum Glossis gennades & mulieres lucæ, ea forma qua boues lucæ. Lactantius de opificio Dei. *Potestne aliquis cum videat etiam boues lucas cum immanissimis corporibus seruire homini.* vulgo corruptissime, boues & vaccas, aut equos. Sed redeamus ad rem. Titius qui ex vxore nobili iam mortua filium habebat, duxit plebeiam ea lege ne liberi ex ea suscepti ab intestato succederent, nolens, inquit, existere in peccato, id est, ne faceret iniuriam filio prioris matrimonii, & memoriæ vxoris primæ. Conuentio valet, & filii secundi matrimonii, existente filio primi matrimonii, neque in feudum, neque in alodem patri ab intestato succedent. Non existente filio, succedent in alodem, non etiam in feudum. Succedent quoque inuicem in omnia bona, & præferentur fratribus consanguineis ex patre tantum coniunctis, id est, filiis prioris matrimonii si qui supersint, secundum *Nou. 84.* Succedent & sine dubio fratribus illis consanguineis, qui neque liberos, neque vtroque parente coniunctos fratres eorumve fratrum filios reliquerint. Secundum hæc quæ diximus, hæc pactio strictius accipitur in alodiis quàm in

feudis. In feudis enim valet, siue extent filii prioris matrimonii siue non. In alodiis non valet, si deficiant filii prioris matrimonii. Feuda reguntur moribus: Alodia legibus, quibus abrogare omnino pactiones priuatorum non possunt. Legibus autem eæ pactiones sunt valde contrariæ, *l pactum*, *C. de pac.* & in feudis tantuo precipue vim suam exercent. A

Quando filia succedit in feudum.

TIT. XXXIII.

SI femina habens feudum decesserit, quia femineum est feudum, & sine pacto speciali, deficientibus filiis masculis, ad filias pertinebit. Obertus & Gerardus. Alij vero dicunt, nisi per pactum speciale ad eas non pertinere, sicut si datum esset masculo, quia si ideo quod est femineum, sine pacto transit in feminas, eadem ratione quia est femineum, transire debet in femineam prolem, etiam masculis extantibus, quod falsum est. Ex hoc illud descendit quod dicitur clericum nullo modo in beneficium paternum debere succedere, etiamsi postea hunc habitum postposuerit. Idem in omnibus qui habitum religionis assumunt, vt Conuersi. hi enim nec postea in feudo succedunt, & si quod habent perdunt.

Sententiam huius tituli exposui lib. 1. tit. 12.

Patre feudum amittente, filios non succedere.

TIT. XXXIV.

VAsalli feudum delinquentis, licet ad agnatos quandoque pertineat, filius tamen ad id nullatenus aspirabit, nisi id iterum à domino licite adquirat, scilicet gratiam ei faciente, verbi gratia, si non sunt alij ex latere, quibus aperiatur. Ad eius petitionem admittuntur, qui quarto gradu sunt remoti ab eo qui acquisiuit, & etiam vsque ad infinitum, dum tamen hos constet ab eo per masculum descendisse.

Docet vassalli delinquentis feudum nonnunquam E ad agnatos pertinere, puta si in alium quam dominum deliquerit, quod explicuimus 3. *tit.* 2. & eo tamen casu excludi filios vasalli, nisi id iterum à domino licite adquisierint, scilicet gratiam ei faciente, vt fit plerumque deficientibus agnatis. & ita filia succedit in feudum, si à domino postulauerit hanc gratiam apponi sibi, vt *supra* 1. *tit.* 25 Gratia domini vocantur qui iure non vocantur. & potior est gratia iure. Vocari autem agnatos in infinitum. qua de re 1. *tit.* 1. §. *hoc quoque sciendum.*

De probatione inuestituræ.

TIT. XXXV.

SIue clericus siue laicus sit dominus, ad probandam nouam inuestituram semper pares curiæ sunt necessarij: & si sine eis facta sit inuestitura, etiamsi dominus confiteatur factam, quia tamen sine hac solemnitate facta est, non valet, etiamsi probari B possit per breue testatum. Sed alij contra testantur: & si dominus confiteatur factam, decurrens postea ad * solemnitatem consuetudinis, non audiatur, sed tale habeatur ac si pares affuissent, sed alij, etiamsi probari possit per breue testatum, vt Obertus & Gerardus, nisi à paribus curiæ fuerit confirmatum. Consules tamen Mediolanenses nuper quibusdam contra rescripserunt, in quo fere omnes Mediolanenses consenserunt & consentiunt, vt breue testatum non à paribus, sed ab aliis confir- C matum sufficiat ad probandam nouam inuestituram. Nouam inuestituram dico, quando feudum primo quæritur. De veteri autem beneficio inuestituræ quæ fit à domini successore vel * vassallo successori, etiam extranei recipiuntur ad testimonium, præter feminas, secundum vsum Mediolanensem. Istæ enim nec in causis feudorum nec aliorum recipiuntur ad testimonium, ceteri autem recipiuntur in omnibus quæ ad causas feudi pertinent, præterquam de noua inuestitura.

* al. subsituatum.

* al. vasalli.

D

Quæ ad hunc locum pertinent exposuimus 2. *tit* 3. 4. id tantum est omissum, in inuestitura feminas vt superstint non posse rogari, sicut nec in aliis actibus solemnibus. Et generaliter significatur in more Mediolanensi nec in feudorum nec in aliarum rerum causis mulierum testimonium recipi. quod fuit ius antiquum Pop. Romani, *l.* 1. *C. Th. de rap. virg.* Testes esse possunt. Superstites esse non possunt. Testium duo sunt genera, Testes & Superstites. Videnda *Nou. Leonis* 48.

Quot modis feudum adquiratur.

TIT. XXXVI.

SCiendum est itaque feudum acquiri inuestitura, successione vel eo quod habeatur pro inuestitura, & ecce si dominus alicui coram paribus curiæ dixerit. Vade in possessionem illius feudi, & teneas illum pro feudo. Licet enim non intercessisset inuestitura, tamen tale est ac si intercessisset, quia eius voluntate possessionem nactus

est feudi nomine. Inde etiam dicitur, quod si aliquis probauerit se aliquid nomine beneficij aliquo tempore tenuisse domino præsente & non contradicente, & seruitium eius quasi à vassallo recipiente, licet non probet inuestituram, veruntamen obtinebit præstito iuramento, nisi aliud contra inducatur. Quod autem dictum est, per pares probetur inuestitura, intelligendum est de eo domino qui alios habet vassallos, ceterum sufficiunt extranei. Nec dicatur ideo inuestituram vbi sine paribus facta est, * valere, quoniam tunc temporis aberant pares, quia etiamsi absint, tamen expectandi fuerint. Sacramentum non semper est dandum possidenti, sed quandoque possidenti, quandoque petenti, quandoque neutri datur, & cum alicui horum datur, ita demum datur, si aliquid pro eo fit quod iudicem moueat, vbi nihil est quod faciat pro aliquo eorum præter possessionem solam, tunc secundum quod iudici melius visum fuerit, aut possidenti dabitur sacramentum, aut actore nihil probante, qui conuenitur, etiam si nihil præstiterit, obtinet. Et cum datur, aut datur à iudice, aut à parte. si à parte, aut subeat cum duodecim sacramentalibus secundum inferiorem distinctionem, aut referat pars cui delatum est: si à iudice, iuret cui delatum est, cum duodecim. Vassallus cum sex parentibus ceteros si vult, habeat extraneos. dominus vero si vult, cum parentibus, aut cum vassallis solis, aut cum parentibus, vel cum extraneis mistis, vel vassallis, & iurabit vassallus semper sine mentione conscientiæ. Dominusque de suo facto similiter. De facto vero patris vel aui, aut alterius ascendentis, iuramento conscientiam solum apponet. In quibus causis sacramentum calumniæ à domino non exigetur, quod nuper Rex Fridericus in * Romandiola constituit, vt vassallis calumniæ sacramentum à domino non exigat. quod etiam à parte domini intelligendum est, vt quod quisque iuris in alium statuit, ipse eodem iure vtatur. Similiter vassallus dominum accusare, vel testimonium contra eum reddere non potest in ciuili causa aut criminali. Quidam tamen dicunt in criminali non licere, in ciuili modica licere, in quibus si contra fecerit, feudo priuabitur.

* ℨ. non valere.

* ℨ. Roncalia.

Quod dicitur initio, quemadmodum accipiendum sit diximus *1. tit. 26.* & pleraque ex his quæ hoc titulo continentur. *1. tit. 1. §. si autem controuersia. & tit. 28.* & multis alijs locis. Cum autem docuisset inuestitura feudum adquiri, statim subijcit, non aliter eam valere quam si fiat coram paribus, si dominus & alios vassallos habuerit. ceteroquin sufficere extraneos, vt & supra dictum est 2. tit. 3. Valere igitur factam inuestituram coram extraneis, si nulli fuerint pares, vel etiam si qui sunt, absuerint, vt *supra 2. tit. 28.* Est enim in

A hoc contextu ita legendum, Nec dicatur ideo inuestituram vbi sine paribus facta est non valere, quoniam tunc temporis aberant pares, quia etiam si absint, tameo expectandi fueriot. Et quod ait, Quia, ratio est opinionis improbatæ, qua in eam nos vult compelli oon debere. Præterea docet hoc loco deficientibus probationibus iusiurandum modo reo, modo actori deferri, modo neutri, arbitratu iudicis, quod & vatiis locis demonstratum est superioribus libris. & notandum quod ait ei plurimum deferri iusiurandum, à quo præsumptio facit, vt *11. seq.* vbi si quæratur an vnus testis præsumptionem siue probationem semipleoam faciat, dicam huius rei disquisitionem totam esse positam in arbitrio & religione iudicantium. Non haberi B quæstionem ob vnum testem, ne de seruis quidem alienis probat *l. maritum, D. de quæst.* quam male interpretes adstringunt ad seruos proprios, nec temere igitur iusiurandum deferri ob vnum testem: quem tamen momentum aliquod adferre volunt vulgo ex *l. Theopompus, D. de do. prel.* male accepta, vt Alciatus docuit. Ad hæc duo facit hoc loco genera iurisiurandi, vnum quod à iudice, alterum quod à parte defertur, hoc voluntarium soleo dicere, quia ex pactione & conuentione venit, *l. 1. l. qui iurasse. §. vlt. l. sed & si seruus, §. vlt. D. de iureiur.* siue in iudicio deferatur, siue extra iudicium, de quo in *l. 17. in pr. & l. 28 §. vlt. D. eod.* Illud iudiciale. Necessarium est quod refertur, ὅρκος ἀντιπαρεχόμενος. necessario enim iu- C rare debet is cui refertur, nisi velit rem amittere, vt *1. tit. vlt. & 2. tit. 3. & 15.* Refertur voluotarium quod delatum est. Iudiciale non refertur. Iurare autem debet pars cui defertur iusiurandum cum XII. sacramentalibus. Vassallus cum sex cognatis, alios necesse non est esse cognatos. Dominus cum XII. cognatis, vel cum XII. vassallis, aut partim vassallis, partim cognatis, partim extraneis, partim cognatis. qua in parte erat hic contextus misere deprauatus. Subijcitur & alia differentia inter dominum & vassallum. Vassallus iurat semper sine mentione conscientiæ, puta se inuestitum à L. Titio, non se credere aut existimare. nam & si successione ad eum feudum peruenerit, inuestitus fuit de veteri beneficio. Dominus autem de suo D quidem facto iurat præcise, puta se inuestituram non fecisse, de facto parentum suorum non ita iurat, sed se nec scire nec credere factam à parentibus inuestituram, quia nec posset de eorum facto præcise iurare liquido, vt *infra 72.* vbi etiam adiicit, semper, vt hoc loco ex Veteribus reposui, Et iurabit vassallus semper sine mentione conscientiæ. *In quibus.* Regulariter qui defert iusiurandum, iurat ipse prius de calumnia, *l. 11. §. pen. D. rer. amot. l. 34. §. qui iusiurandum, l. 37. D. de iureiur. l. vlt. C. de fideic. l. delata, C. de reb. cred.* Sed remitti id legimus patrono, non liberto. At in his feudorum causis tam vassallo quam domino remittitur. Potes huius loci argumento, si tantum au- E ctoritatis ei dederis, tentare idem dandum esse liberto, vt sit ius æquabile. Potes & hoc generaliter extendere in litem totam, & in litem omnem, vt etiam quod vltro vni ex litigatoribus concesserit princeps, eo fruatur pars aduersa, ne plus oneretur vnus quam alter, & quod remittitur vni, vt remittatur etiam alteri, *l. vlt. C. de fruc. & lit. exp.* In formula iurisiurandi est inæqualitas, sed necessaria. In condicione sacramentalium est inæqualitas, sed parui momenti. Id autem ne dominus feudi iuret de calumnia refertur Fridericum constituisse in Roncalia. sic legendum, non Romandiola. & est similis error infra 49. Romandiola est exarchatus Rauennæ. Roncalia siue Roocaliæ, campi supra Padum non procul à Placenna, in quibus solebant olim Imperatores conuentus

agere folemnes. Abbas Vrfpergenfis : *Roncaliæ mos Langobardorum eft iuftitiam fuam requirere. & ab Imperatoribus recipere.* Guntherus 2. Ligurini :

Rancalium properat rapidis attingere caftris.
Eft locus Italiæ modicum feiunctus ab vrbe,
Cui quia pulchra fitu placet inde Placentia nomen.
Et alio loco :
Cura Roncaliis certo mandatur habenda
Tempore, &c.

Illod poftremo adiicit, vaffallum aduerfus dominum non audiri, nec in ciuili nec in criminali caufa. Et quod ait, *Modica*, erat loco motum. Id infra repofuimus hoc modo. Quidam tamen dicunt in criminali non licere, in ciuili modica licere. qua de re lib. 2. titulo 5.

Si inter dominum & vaffallum de beneficio contentio fit.

TIT. XXXVII.

Si inter dominum & vaffallum controuerfia fit de beneficio, poffidente domino, & vaffallo in probatione deficiente, qui conuenitur, nullo præftito facramento abfoluatur: vaffallo vero poffidente, & actore in probatione deficiente, fi longa fit vaffalli poffeffio, eius iuramento caufa finiatur. vbi vero noua eft poffeffio, facramentum ei non præftabitur, fed domino deferetur, nifi aliud faciat pro poffidente.

Poni videtur hoc loco alia differentia inter dominum & vaffallum. Agente vaffallo, nec probante, domino defertur iufiurandum, vt 1. *tit. 1* §. *fi autem controuerfia.* Hic dicit ei iufiurandum remitti. quod ita abfciffe accipiendũm non eft. alioquin remitteretur etiam vaffallo, vt s. *tit. prox.* §. *in quibus.* Sed remittitur domino officio iudicis, vt s. *tit. prox.* non iure ipfo, licet frequenter remittatur. Domino non probante, vaffallus iurat fi longa eius poffeffio fuerit : fi noua, dominus nifi magna præfumptio faciat pro vaffallo. quod tosum pendet ex arbitrio iudicis : vt 1. *tit. 1.* §. *cum autem.* & 7. & 2. *tit. 11.* §. *vlt.* & 15. & *huius libri tit. 2. 3.*

De lege Conradi.

TIT. XXXVIII.

Lex Conradi de beneficiis, quæ dicit : Si inter Capitaneos controuerfia fit, coram Rege finiatur : fi inter valuafores, coram paribus curiæ, Mediolani non tenetur, fed talis diftinctio ibi obferuatur : quia fi inter duos, quicunque fuerint, de beneficio regali controuerfia fuerit, quorum vterque à Rege fe dicit inueftitum fuiffe, tunc caufa coram eo decidatur : Ceteræ vero caufæ apud pares curiæ.

Si inter pares duos de aliquo beneficio

A controuerfia fit, quorum vterque fuum feudum proprium effe dicat, fiue afferant eundem inueftitorem, fiue diuerfos, coram iudice vel arbitro finiatur. Sed cum vnum producunt inueftitorem, fi poffidenti fine fraude dominus guarentare voluerit, ipfe obtinebit, nifi aduerfarius contra aliquid induxerit.

Ex eadem lege defcendit, quod dominus fine voluntate vaffalli feudum alienare nun poteft. quod Mediolani non obtinet. ibi enim fine curia etiam beneficium totum re-

B cte alienatur: dum tamen aut æquali domino, aut maiori vendatur. Inferiori vero fine vaffalli voluntate non licet partem alienare, etiam maiori retenta parte alia feudi, verbi gratia, Eft vaffallus qui ab eodem domino in pluribus locis feudum tenet, fi partem feudi in vno loco vendat, in alio fibi teneat, ifte non debet emptori feruire, fed per priorem dominum totum beneficium recognofcere, cum curia vero cuicunque beneficium etiam

C ruftico & fine vaffalli voluntate poteft, dum tamen totum alienet. Ober. Quidam autem dicunt, vt Gerardus, non valere fi fiat inferiori.

Similiter nec vaffallus feudum fine voluntate domini alienabit, in feudum tamen recte dabit, fi fecunda perfona fit talis, quæ feudum feruire poffit : vt fi dans miles eft, & ille, qui accepit, inueniatur miles, ab hoc vt feudum fi contigerit, domino fimiliter feruire, vt & prior poffit, & hoc dare liceat in infinitum. In quibufdam tamen curiis vltra tertiam perfonam feudi confuetudo non ex-

D tenditur, vt cum feudum peruenit in quartam perfonam, ei auferre dominus poffit. Profecto ille, qui fuum beneficium alij dat in feudum, non debet alia lege dare, nifi qua ipfe habeat : vt fi habeat fibi fuifque heredibus (quod intelligi debet de folis mafculis) non debet alij dare, vt habeat ipfe & fui heredes mafculi & feminæ. Vnde quibufdam placet, quod eo ipfo beneficium amittat Gerardus & alij, & cui dedit, & cui datum eft, beneficium perdit. Secundum alios vero, vt Obertum, tunc domino aperitur, cum mafculi defecerint.

E

De primo capite Conftitutionis Conradi diximus lib. 1. fed dicit eam Mediolani non feruari, nifi de beneficio regalis fit. Ceteras capitaneorum lites agitari coram paribos, non coram Rege, id eft, Imperatore. Adiicit auctor fequutus fententiam eiufdem Conftitutionis, litem de feudo quæ eft inter duos pares dirimendam effe à iudice ordinario, vel compromiffario : quod quemadmodum accipiendum fit diximus 1. tit. 15. & 2. tit. 15. & fi forte vnum eundemque inueftitorem producant, ait fecundom poffefforem dandam effe litem, cui guarentare voluerit, id eft, pro quo liti fubfiftere & defenfionem fufcipere voluerit. Eft enim antiqua Germanorum vox *Guarent*, qua fignificatur au-

ctor qui de euictione tenetur. Is igitur quem dominus defenderit, in possessionis causa obtinebit. In principali autem causa vincet, qui de iure suo melius docuerit. In contextu emendaui, *si possidenti sine fraude, dominus guarentare voluerit, ipse obtinebit.* *Sine fraude*, id est, sine vitio, vt in Constit. Friderici *de pace ten. §. si duo.* *In §. ex eadem*, ponitur aliud caput legis Conradi, vt dominus sine voluntate vassalli feudum alienare non possit, quod exposuimus lib. 1. tit. 22. Contempserunt id etiam Mediolanenses, vt & Constitutionem Friderici de petenda inuestitura intra annum & diem, & alias plerasque, qui Imperatoribus prope natura fuere semper infensissimi. Et è contrario vassallum quoque non posse feudum alienare sine domini voluntate. In feudum tamen alij rursus dare posse, dummodo militi det, cum & ipse miles est, vt 5. 22. & eadem lege qua accepit. Quam accepit sibi & suis heredibus, quod de masculis intelligitur, vt 5. 1. tit. 8. non potest dare alteri eiusque heredibus tam masculis quam feminis, aut si ita dederit, feudum statim domino aperietur, vel non statim, vt Obertus existimat, sed cum masculi defecerint. quæ sententia humanior est. Potest quidem arctiori lege quam ipse habeat in alium feudum transferre, vt est in fragmentis, sed non meliori, ne deteriorem feudi causam faciat, vt 5. 1. tit. 9. §. *e contrario*. Item vltra tertiam personam feudi consuetudo (sic legendum, non concessio, id est proprium ius feudi, vt 2. tit. 3. §. vlt.) non extenditur. Capitaneus feudum suum dat maiori valuasori: maior valuasor minori: minor valuasino feudi consuetudo non seruatur. nam ei feudum auferri quandocunque potest ab eo qui dedit vel à maiori domino, cui tamen si concurrant præfertur qui dedit. In curia Mediolanensi feudi consuetudo in infinitum extenditur. idemque iuris est valuasinis quod valuasoribus, vt 5. 1. tit. 1. & 3. 2. tit. 10. quo iure vtimur. Eiusdem Constitutionis, quæ integra proponetur sequenti libro, de successione feudi aliud caput Gerardus exposuit tit. 5.

De pœna inficiantis feudum.

TIT. XXXIX.

SI fuerit inter vassallum de beneficio controuersia, domino dicente, hoc, quod tenes in feudum à me habes: ille vero negauerit prorsus, si quidem probatum fuerit: ipsum ab eo auferatur. Sed cum dubitanter responsum fuerit, nescio, minime, secundum quosdam, sed secundum alios vt O & G, tunc demum eo priuabitur, si fraudulenter, id est sciens non negauerit.

Quæ scripta sunt ad tit. 5. & in hunc transferantur.

Vt successor clerici inuestitoris feudum tradere cogatur.

TIT. XL.

CLerico inuestituram faciente de suis bonis, eius successor omnifariam cogitur eam adimplere, cumque de bonis Ecclesiæ
A eam fecerit si possessio rei pro beneficio inuestitæ penes eum fuerit, ipse & eius successor ipsam adimpleant, quod etiam in laicis contingit. Vbi vero de alterius feudo fecerit inuestitutam, si quidem pure, non valeat, sed si sub tempore vel conditione quo feudum sibi aperiatur, valebit inuestitura etiam sine voluntate vassalli facta. Si tamen ante decesserit inuestitor, quam feudum ad eum reuertatur, successor non cogitur eam habere ratam. aut cum se viuente feudum aper-
B tum fuerit, possessionem tradat, & inuestituram adimpleat, & ideo sciendum est Archiepiscopum Mediolanen. non posse dare in feudum quod tempore introitus sui in dominico inuenerit, sed si ei postea feudum aperiatur, ipsum recte dabit. Profecto alij Episcopi & clerici ea quæ in dominico habent, & feuda his aperta olim dederunt, & hodie dant.

Aut de suis bonis clericus inuestituram fecit, aut de bonis Ecclesiæ, si de suis, ex ea inuestitura heres eius tenetur omnimodo. Si de bonis Ecclesiæ quæ te-
C nuit, is etiam similiter qui ei in functione Ecclesiastica successerit, ex ea inuestitura tenetur. quod pugnat cum 1. tit. 27. & ibi explicatum est. Si de bonis Ecclesiæ quæ alius tenebat in feudum, aut pure eam fecit, aut in diem vel conditionem. Pure facta non valet. In diem vel conditionem ita demum si eo viuo qui inuestituram facit dies venerit vel conditio extiterit, id est, si ad eum feudum redierit quod tempore secundæ inuestituræ alius tenebat, vt 5. 1. tit 1 §. *si vero Archiepiscopus*, *& tit. 5.* Ad hæc adiicit Episcopum quod inuenerit in dominico introitus sui tempore, puta, feudum quod ad Ecclesiam redierat, alij recte in feudum dare, sem nempe solitam in feudum dari. Excipit solum Archiepiscopum Mediolanensem, Ecclesiæ eius amplificandæ studio, vt mos inoleuerat, quæ & multa alia
D priuilegia habuit, & Ambrosij nomine Christianis omnibus fuit in honore præcipuo.

De vassallo imperfecto.

TIT. XLI.

MVtus & surdus, cæcus, claudus, vel aliter imperfectus, etiamsi sic natus fuerit, totum feudum paternum retinebit. Obertus & Gerardus, & multi alij. Quidam
E tamen dicunt, eum qui talis natus est, feudum retinere non posse, quia ipsum seruire non valet. Sic dicimus in Clerico, & in femina, & in similibus.

De muto diximus 5. tit. 2. §. vlt. De clerico 2. tit. 21. De femina variis locis. Eadem est ratio surdi, cæci, claudi, manci, debilis ad mandata seruitia.

De vassallo qui occidit fratrem suum vel domini sui.

Tit. XLII.

SI quis interfecerit fratrem domini sui, non ideo beneficium amittit: sed si fratrem suum interfecerit ad hoc, vt totam hereditatem habeat, vel aliam feloniam commiserit. Verbi gratia, Hominem tradendo: vt in curia amplius stare non possit, priuabitur beneficio, quia tamen erga dominum non fuerit facta, ad agnatum proximiorem feudum pertinebit, si paternum fuerit, eodem prorsus obseruando quantum ad ordinem gradus, qui continetur in legibus. Cum autem ad dominum respicit felonia, feudum tunc domino aperitur.

Hæc exposuimus *lib. 1. tit. 2. & 3. tit. 2. Eodem prorsu.* Obseruari ordinem graduum qui iure ciuili descriptus est.

Non teneri vassallum offerre seruitium.

Tit. XLIII.

NOn cogitur vassallus omnino secundum vsum Mediolanensem dominum adire, & seruitium ei offerre, sed cum nunciatum ei fuerit, tunc domino si potest seruiat.
Vide lib. 1. tit. 20.

De alienatione feudi.

Tit. XLIV.

SI vassallus contra constitutionem Lotharij Regis beneficium alienauerit, si totum, perdit totum: si partem, partem perdit, & ad dominum reuertitur. & ideo si contra vnum dominorum, quorum communis vassallus erat, fecerit feloniam, eum forte cucurbitando, eius solius parte priuabitur: & si voluerit vnius solius partem refutare, aliis sibi reseruatis, hoc facere poterit, quia vassallus etiam domini voluntate recte feudum refurare potest. Post refutationem autem, ad seruiendum quidem non tenetur, sed eum offendere non debet.

Ex constitutione Lotharij, vassallus qui feudum alienat sine volontate domini, feudum amittit, feudum amissum ad dominum reuertitur. & hoc est quod dicitur, alienatione feudum domino aperiri. De eo Constitutio Lotharij loquitur, qui totum feudum alie-

A nat, sed porrigitur à Friderico etiam ad eum qui partem alienat, quem tamen ob alienationem partis non dicemus totum feudum amittere, vt olim totum feudum amittebat qui supra dimidiam alienabat, sicut docui libro primo. Amittet igitur eam tantum partem quam alienauit, idemque dicemus in eo qui partem feudi inficiatur. idem in eo qui delinqvit in vnum ex dominis, & in eo qui vnum ex dominis partemue feudi refutat in manus domini sui. quæ refutatio liberat quidem seruitio, sed non honore, vt exposuimus l. 2. tit. 14.

B *De alienatione paterni feudi.*

Tit. XLV.

ALienatio feudi paterni non valet, etiam domini voluntate, nisi agnatis consentientibus, ad quos beneficium quandoque sit reuersurum: nec in filiam vassallus feudum poterit confirmare, agnatis consentientibus, vel postea ratum non habentibus, & licet prohibeatur beneficij alienatio, inter agnatos tamen si paternum fuit, concederetur: &
C si libellum vnus alteri fecerit de feudo paterno, non est libellus, sed quasi refutatio.

Feudum aut nouum est aut genearchicum. In alienatione feudi noui sufficit consensus domini, nec agnatorum exigitur. In alienatione feudi genearchici, & domini & agnatorum consensus necessarius est: agnatorum, inquam, proximorum. nam proximiores agnati in his, quæ veniunt à communi parente, ius habent successionis, & ius προτιμήσεως, non in aliis bonis. In feudis ergo paternis non nouis. Ratihabitio autem hac in re consensum imitatur & retrotrahitur, vt in aliis plerisque iure ciuili, imo omnibus sine vlla distinctione ex Constitutione Iustiniani, sedata controuersia inter Sabinianos & Proculianos, quæ fuit olim ea
D in re. Consensu consumitur ius successionis & ius προτιμήσεως, & ius commissi, vt docui nescio quo loco supra. In refutatione non est necessarius consensus domini vel agnatorum. Sed si refutando feudum, id velit vassallus in filiam vel in extraneum confirmare volente domino, huic confirmationi etiam agnati consentire debent. idem si in vlteriorem agnatum, secundum ea quæ diximus tit. 14. quia hæc refutatio alienatio est. Et sic è contrario ponitur hoc loco vnus casus, quo in alienatione domini consensus non exigitur, si vassallus feudum alienauerit proximiori agnato. quia hæc alienatio refutatio est potius quam alienatio. Potest autem refutatio fieri inuito domino, vt *tit. prox. supra.*

E

De feudi controuersia inter dominum & vassallum.

Tit. LXVI.

SI inter dominum & vassallum de beneficio fuerit controuersia, coram paribus finiatur. Vbi autem dicit vassallus prius de suo recto feudo debere se à domino inuestiri, si quidem sine controuersia de alio sit vassal-

lus, indubitanter primo inuestiendus est, & postea cognoscendum est quod sit suum rectum feudum, & quod non. Sed si nihil aliud ab eo tenet pro beneficio, nisi de quo controuersia est, tunc tota causa prius ventilanda est: & sic videndum vtrum postea inuestiendus sit.

Hic locus explicandus est ex tit. 20. lib. 2.

De fidelitate pugnam non fieri.

Tit. XLVII.

NOn est consuetudo Mediolani, vt de felonia aut de infidelitate pugna fiat, licet contrarium sit quod præcipit lex Langobardorum, vt de infidelitate pugna fiat.

Cum lex duellionum impia vigeret, non omnis tamen lis ea dirimebatur. Vnde quæritur an si de commisso feudo ob turpitudinem aliquam aut perfidiam lis sit, hæc duello dirimi possit. Lex quidem Langobarda ita vult, & armis militaribus, non fustibus. *l. quibuscunque, Lang. qual. se quis def. deb.* Itemque Henrici II. Constitutio quædam, sed vt ait, Mediolani non obseruatur. In aliis causis plerumque fustibus & clauis singulare certameo iniri solebat, *l. 84. Lang. de fur* & iode Constit. Neap. 2. tit 37. præcipitur, vt singulares habeant clauas poras, id est, sine spinis, sine aculeis. Exercere etiam olim se milites solebant clauis ligneis, non inuicem, vt decertant singulares, sed ad palos, auctore Vegerio 2. cap. 11. 12. 14. quod Platoni est γυμνάζεϑ πρὸς εἴδωλα ἄψυχα, 8. Legum.

Quando vassallus feudum fiat.

Tit. XLVIII.

SI à morte vassallus dominum liberare potuerit, & non fecerit, beneficio carebit, sed licet potuerit facere ne dominus in peccatum præcipitaretur veluti periurium, non tamen feudo priuandus erit.

De hac re diximus satis 3. tit. 1.

De Capitulis Conradi Regis factis in Roncalia.

Tit. XLIX.

HÆc sunt capitula quæ rex Conradus fecit in * Romandiola de beneficiis. Constituit enim vt si post mortem domini vassallus, vel post mortem vassalli heredes eius per annum & diem steterint quod dominum vel heredem eius non adierunt, fidelitatem pollicendo, & inuestituram petendo, si tale sit beneficium vt fidelitas sit præstanda, ipsum perdat, sicut & antiquitus consuetudo fuit, sed non Mediolani.

* χ' Roncalia.

Præterea vt liceat dominis omnes alienationes feudi factas, nulla obstante præscriptione reuocare. Similiter in petendis hostenditiis. hostenditiæ dicuntur adiutorium quod faciunt dominis Romam cum rege in hostem pergentibus vassalli qui cum eis non vadunt. Verbi gratia, in Lombardia dimidiam, in Theutonica terra tertiam partem fructuum facta computatione fructuum solummodo eius anni quo hostem faciunt. Item si clericus, veluti Episcopus, Abbas, beneficium habens à Rege datum non solummodo personæ, sed Ecclesiæ, ipsum propter suam culpam perdat, eo viuente, & Ecclesiasticum beneficium, vel honorem habente ad Regem pertineat: post mortem vero eius, ad successorem eius reuertatur.

Vetus liber pro Romandiola habebat Roncalia rectissime, vt 5. 36. quo loco etiam Lotharius edidit Constitutionem de feudis alienandis, & aliam Fridericus de priuilegiis studiosorum. Sed perperam retinebat Conradi nomen. eum vero verius sit hæc quatuor capita Friderico deberi, Constitutione eodem loco promulgata. De tribus sane constat esse Friderici. ex Constitutione eius proposita libro quinto, vt feudum amittat vassallus qui non iurat fidelitatem intra annum & diem, vt nulla præscriptione repellatur dominus reuocans alienationem feudi sine suo consensu factam: Vt vassallos qui non respondet ad delectum, reditus annui certa parte multetur. Quartum autem, vt si clerico concessum sit feudum non tam personæ quam Ecclesiæ respectu, ob culpam clerici ad dominom redeat, mortuo clerico à domino ad Ecclesiam, & si ea Constitutione non comprehendatur, tamen ab Othone Frisingensi, Friderico palam adscribitur a. c. 11. Quorumdam, inquit, Episcoporum regalia personis tantum, quia nec personis, sed Ecclesiis perpetualiter à principibus tradita sunt, à Friderico Roncaliis abiudicata fuere, quod expeditione Italica sequuti Imperatorem non fuissent. quod ita Guntheros:

--Talia regalia iura
Amisere nota, personæ scilicet ipsa
Non tamen Ecclesia. neque enim quod pastor inique
Gesserit, Ecclesiæ fas est in damna refundi.

Nulla obstante præscriptione. Ergo nec præscriptione xxx. annorum, quæ tamen in aliis feudorum causis valet, vt 5. 6. *& lib. 2. tit 9 §. pen.* Sed putem etiam domino reuocanti alienationem obstare præscriptionem xxx. annorum, & Constitutionem Friderici esse tantum accipiendam de præscriptione loogi temporis, vt recte Gunthetus sic eam expresserit.

Nullaque vel longi præscriptio temporis obstat,
Quo minus ad dominum redeant translata priorem.

Constantinus Porphyrogenoeta exigit prescriptionem xl. annorum. *In Lombardia.* Emendaui 1. tit. 20. ex Constitutione Friderici & manuscriptorum integriori fide. *In Lombardia dimidiam, in Theutonica terra tertiam partem fructuum, &c.* Duo erant regna, Lombardicum & Theotonicum. In Theutonico, Baioaria, Sueuia, Saxonia, Thuringia, Frisia, Lotharingia, vt Otho Frisingensis scribit.

Cuius iuramento stetur in quæstione feudi.

Tit. L.

ITem sciendum est, quod si inter masculum & feminam controuersia fuerit, masculo dicente, hoc est feudum, femina negante, nisi apertis probationibus femina ostenderit non esse feudum, creditur masculo suo iuramento affirmanti cum duodecim sacramentalibus. Sed si inter dominum & feminam, B domino dicente feudum, femina negante, probatiooibus deficientibus detur feminæ sacramentum. Item si sit inter dominum & emptorem feudi: si emptor dicat non esse feudum, domino in probatiooe deficiente, sacramento emptoris finiatur. Quidam tamen distingunt, vt si magna eorum pars quæ vassallus ibi tenebat, feudum sit, detur domino sacramentum.

Regula est reo dari iusiurandum, vt dixi supra 2. & C 3. si lis sit inter dominum & emptorem inter dominum & agnatum vel agnatam. Sed si lis sit inter agnatum & agnatam, agnato potius, quamuis actor sit, deferetur iusiurandi conditio, deficieotibus probationibus. Item si præsumptio faciat pro domino, defertur potios domino, quam feminæ vel emptori. Præsumptio est pro domino, si eorum quæ in eo agro venditor possidebat magnam partem constet esse feudum. nam & vendita adfinis pars præsumitur feudum. Quæ vassallus ibi tenebat, id est, venditor. In extremo deleui hæc verba, *alibi femina*.

Electionem dari emptori feudi cui feudum D *restituat, domino an vassallo ignoranti.*

Tit. LI.

DOmino cum emptore feudi agente, si vassallus iurare poterit quod igoorans esse beneficium vendidisset, credens proprium, electioni emptoris committitur vtrũ domino, velit ipsum credere an vassallo restituere. Obertus dicit omnia vassallo restitueoda. Quo restituto, id beneficium vassallus retinebit, non nocente veoditione, eo quod E ignorans alienauit, & quod dicitur alienatione feudum aperiri domino, intelligendum est cum à scientibus veoditur beneficium. Et quod dicitur de venditiooe; idem est in omnibus alienationibus.

Fendum ex Constitutione Lotharij alienatione domino committitur, si vassallus sciens vendiderit, quia dominum contemnere videtur, qui eo inuito vel ignorante feudum alienat, vt §. 3. tit. 3. Ignorans est extra omnem culpam. Igitur si ignorans vendiderit, feudum domino noo committitur, sed id vassallus ab emptore

A cognita veritate repetere potest, ignoranti emptor præstita indemnitate, vt §. 20. Quod si id dominus ab emptore repetere occupauerit, emptoris est electio cui feudum restituat, petitori an venditori. Si venditori, iudicio absoloetur: si domino multo magis. sed id deinde à domino vassallus repetere poterit. Obertus sublato circuitu malebat soli venditori restitui.

Vassallum de feudo agere & conueniri posse.

Tit. LII.

SI controuersia inter vassallum & alium de beneficio fuerit, aduersario proprietatem totius vel partem, vel seruitutem, vel aliud aliquod ius sibi vindicante, causa per vassallum etiam domino absente quasi propria ad finem perducatur. ipse solus vtiliter agendi & excipiendi habet potestatem, & si pro eo, aut contra eum iudicatum fuerit, vel cum aduersario transegerit dummodo frauduleoter factum non sit, etiamsi post beneficium domino aperiatur, tale erit ac si eo causam agente iudicatum fuisset, & ideo ab eo ratum haberi oportebit.

Vide supra tit. 23. & lib. 2. tit. 9. in princ.

De feudi alienatione & recuperatione.

Tit. LIII.

PRæterea si vassallus ante Constitutionem Lotharij Regis feudum alienabat, quod in quibusdam curiis pro parte, io quibusdam pro toto olim licebat, & ipsum postea recuperabat, pro feudo sibi retinebat, hoc est in causam feudi recadebat, hodie autem si ipsum alienauerit, si quidem illicite, licet postea recuperauerit, tamen penes eum non remanebit, vtpote domino, ad quemcumque peruenerit, apertum. Profecto si domini voluntate vendiderit, vel per libellum, vel aliter alienauerit, si idem postea recuperauerit, penes eum remanebit, non iure beneficij, sed aut proprio, aut pro libello, aut aliter secundum quod idem recuperauerit, dummodo scias quod si ad libellum domini voluntate id dederit, si quidem pro libello ei datur singulis forte annis & hoc iure feudi censebitur. Illud vero ius quod per libellum transtulerit, & postea recuperauerit, pro beneficio ooo tenebit, sed velut alterius rei datæ per libellum si feudum domioo refutauerit, per libellum retinebit.

IVre antiquo feudum alienare vaſſallus poterat, iure libelli in totum vel pro parte etiam inuito aut ignorante domino. iure libelli, non iure proprio. Id ergo emptor iure libelli retinebat non iure feudi, vt dixi 1. tit. 2. Cum autem id poſtea recuperabat vaſſallus, rurſus prædium veri feudi naturam recipiebat. Conſtitutionibus Caroli Magni cauetur, ne vaſſallus vendat feudum fiducia contracta, vt mox idem redimat in alodem ab eo cui vendiderit etiam in alodem, legis Franciæ 4. cap. 51. quia fidem fallere videtur qui per hanc cauſam ipſe ſibi mutat poſſeſſionis cauſam. Hodie Conſtitutionibus Lotharii & Friderici, ne partem quidem feudi alienare ſine domini conſenſu vaſſallus poteſt, & alienatione feudum domino aperitur, vſque adeo, vt ſi id mox vaſſallus receperit, non poſſit retinere inuito domino, quod cecidit ſemel in commiſſi cauſam. Sed ſi domini voluntate vaſſallus feudum vendiderit, & deinde recuperauerit, id eo iure habiturus eſt quo recuperauerit, non feudi iure priſtino inuitus. Si tamen per libellum alienauerit, eoque nomine ei quotannis inferatur penſio certa, quia non omne ius abalienauit, penſionem retinebit iure feudi. In fine emendaui. *Sed velut alterius rei data per libellum ſi feudum domino refutauerit per libellum retinebit*. id eſt, ſi declarauerit ſe iam amplius ea re quaſi feudali vti frui nolle.

An agnatus vel filius repudiata hereditate poſſit feudum retinere.

TIT. LIV.

SI contigerit vaſſallum ſine omni prole decedere, agnatus ad quem vniuerſa hereditas pertinet, repudiata hereditate feudum ſi paternum fuerit, retinere poterit, nec de debito hereditario aliquid propter feudum ſoluere cogitur, ſed in fructibus ſi quos reliquit, vt de eis debitum ſoluatur, quo tempore deceſſerit (ſecundum quod ſupra diximus) conſiderabitur. Vbi vero filium reliquit, ipſe non poteſt hereditatem ſine beneficio repudiare: ſed aut vtrumque retinet, aut vtrumque repudiat: quo repudiato, ad agnatos, ſi paternum ſit, pertinebit, & licet alterum ſine altero retinere non poſſit, agnatis tamen conſentientibus poterit dominus eum ſi voluerit quaſi de nouo beneficio inueſtire, quo facto licebit ei repudiata hereditate feudum tenere: nullo onere hereditario imminente.

Agnatus cui delata eſt hereditas defuncti, poteſt ſeparare bona feudalia ab alodiis, & feuda iure ſuo retinere quaſi à communi parente profecta, alodia repudiare. quo caſu alodia in ſolidum agnatæ ſi quæ ſint einſdem gradus iure accreſcendi vindicabunt, vel agnati agnatæve ſequentis gradus ex ſucceſſorio edicto, vel cognati, vel vxor, vel fiſcus ſecundum ordinem legum. Agnatus qui ſola feuda

A retinet ære alieno defuncti non obligabitur: & fructus feudi anni quo vita functus eſt vaſſallus, diuidentur inter eum qui ſubierit hereditatem & agnatum vaſſalli qui hereditatem repudiauit eodem modo quo inter dominum & heredem vaſſalli diuidi eos dictum eſt ſupra 30. Et hae in re differentia inter agnatum & filium. nam filius non poteſt ſeparare alodia à feudis vt infra 64. niſi conſentientibus agnatis, vt additur hoc loco: his enim conſentientibus repudiata hereditate poteſt amplecti feuda, ita tamen vt de eis quaſi de nouis beneficiis inueſtiatur, non quaſi de veteribus & ſuis rectis feudis. Hereditatem repudiatam ſuſcipient agnati ex ſucceſſorio edicto. Eſt & in feudo repudiato locus ſucceſ-
B ſorio edicto, non in feudo refutato, vt 2. tit. 14. Repudiantur delata nondum adquiſita. Refutantur adquiſita. Poſt adquiſitionem autem nec locus eſt ſucceſſorio edicto, nec iuri accreſcendi. Rationem differentiæ inter filium & agnatum vulgo non explicant, quæ mihi videtur eſſe huiuſmodi. Agnatus in feudo tantum genearchico ſuccedit, non in feudo nouo: & ideo non videtur id à defuncto accipere quam à communi parente, puta auo, vel proauo qui id primus adquiſiuit, vt ſi feudum adquiſierit auus meus, & ab eo in patrem meum tranſierit, à patre autem obuenerit mihi, me mortuo ſine liberis, id in ſuccedet patruus meus quaſi in feudum pa-
C tris ſui, non quaſi in feudum meum, vt infra tit. 18. & ideo repudiata hereditate mea poterit feudum quaſi patris ſui feudum retinere, & debitis oneribuſve hereditatis meæ non obligabitur. Quin & ipſe teſtamento non potero in fraudem patrui mei illud feudum in alium conferre. vt 1. tit. 4. Hæc de agnato. Filius autem ſuccedit patri non tantum in genearchico feudo, ſed etiam in nouo, & genearchicum, puta quod deſcendit ab auo etiam capere videtur à patre ſuo, non ab auo, cum in eius ſucceſſione patruo ſuo præfertur, qui tamen erat proximior auo. qua de cauſa non aliter admittitur in fundum auitum quam quaſi heres patris, & ideo ſeparare bona non poteſt. hereditas enim ſcindi non po-
D teſt. Repudiata igitur hereditate non poterit feudum retinere, niſi conſentientibus agnatis. Quin & ſi agnati conſenſerint, id quaſi paternum non retinebit, ſed quaſi nouum, & conſentione huiuſmodi ſibi periment agnati ius ſucceſſionis, vt infra 58. Et conſequenter ſi exheredatus ſit excludetur, cum tamen agnatus exheredatus non excludatur à ſucceſſione feudi antiqui. Item tentari hac ratione poteſt patrem vni ex filiis feudum prælegare poſſe, vt conſuluit Paulus Caſtrenſis Conſ. 163. Sed obſtat lib. 1, tit. 4. quo Gerardus ait filios æqualiter ſuccedere, nulla ordinatione defuncti in feudo manente. Et ſane licet capere id filij videantur à patre, tamen quia id pater conſeruare agnatis vel liberis ſuis debuit, non poteſt vnum ex filiis eligere, exemplo lucrorum nu-
E ptialium, quæ ſuperſtes coniux ſeruat liberis communibus, nulla electione conceſſa, *Nou. 2 & 22.* Et ita his libris quoties ponitur vni ex filiis feudum obueniſſe in ſolidum, non electione patris, ſed diuiſione ponitur obueniſſe, *vt ſupra 9. & infra 59. & 93. & 99.*

Coram quo sit quæstio feudi ventilanda.

TIT. LV.

EX eo, quod supra diximus, vt si inter duos de beneficio fuerit controuersia, coram iudice vel arbitro finiatur, talis hic fit quæstio: quodam sine filio decedente, alius credens beneficium, quod ipse tenebat, apertum domino esse, ab eo inuestitus est eius beneficij nomine. è contra apparent agnati, qui feudum sibi vindicant quasi paternum. B Est igitur quæsitum, an apud curiam domini vel iudicem sit hæc quæstio terminanda? responsum scio, quia ad dominum quodam modo causa spectare videtur, ad quem inuestitus habebit regressum de euictione, vt coram paribus finiatur curtis, & licet alter per se non possit alterum trahere ad curiæ iudicium, generaliter tamen etiamsi inter duos causa fuerit de beneficio, eos curia vocante non licebit eorum alicui eius curiæ iudicium declinare.

Quæ ad hunc locum pertinent, repetenda sunt ex lib. 1. t. 15. & lib. 2. tit. 15. & 20. & supra 28.

De pœna domini feloniam committentis.

TIT. LVI.

EX facto quæsitum scio, & ego à pluribus quæsiui, si dominus contra vassallum apertam feloniam fecerit, an sicut vassallus feudum debet amittere, ita dominus proprietate priuetur? Et quidam dicunt ex omni felonia qua vassallus feudo priuatur, & dominus proprietate priuetur. Alij, non nisi ex D magna felonia: alij, ex nulla. Sed prior sententia mihi placet, non habita distinctione qualis vassallus sit, vtrum per sacramentum, vel non.

De hac re diximus 2. tit. 5. Vassallum per sacramentum vocat eum qui iurauit fidelitatem: cui aduersus est is cui pactione remissa est fidelitas.

Quando feudum licite alienatur.

TIT. LVII.

SI quis ea lege alicui feudum dederit, vt E ipse & sui heredes, & cui ipse dederit habeant, quid iuris sit quæritur. Respond. iste qui sic accepit, poterit id vendere vel donare: vel aliter, si sibi placuerit, etiam sine voluntate domini alienare, & ille etiam cui datum fuerit, non habebit ipsum pro feudo, nisi sicut ei datum est. Sed qualitercunque ei datum fuerit, siue ad proprium, siue ad libel- A lum, licet propriam feudi naturam non habeat, iure tamen feudi censebitur, vt ex his causis ipsum amittat, quibus & verum feudum. Vbi ergo sic datum est feudum, & cui in feudum dederis, aliud est, & propriam feudi naturam habet.

Voluntate domini licite alienatur. Sed in hac specie voluntas domini strictius accipitur, vt 3. 25.

Quando pactum non obstat successioni feudi.

TIT. LVIII.

TRes erant agnati, vel plures. vnus eorum habebat feudum, quod erat paternum, sed alter eorum finem & refutationem ei, suisque heredibus, & cui ipse dederit, fecit. decessit iste sine filio masculo. Alter, qui non refutauit, vindicat sibi totum. Alter vero, qui refutationem fecit, vult ad successionem venire, pacto non obstante. Sapientes quidam Mediolanen. interrogati responderunt non obstare illud pactum, nisi feudum omnino refutauerit, vel nisi ad hoc refutauerit, vt dominus eum quasi de nouo beneficio C inuestiret.

Hoc exposuimus lib. 2. tit. 24.

De natura successionis feudi.

TIT. LIX.

SVccessionis feudi talis est natura, quod ascendentes non succedunt: verbi gratia pater filio. Inferius vero filius patri succedit, & non filia, nisi ex pacto, vel nisi sit femineum. (Tunc enim succedit filia matri & patri) secundum quosdam succedit nepos ex filia solus) & sic vsque in infinitum, si feudum sit paternum. Paternum autem voco, quicunque ex superioribus id acquisiuit, dummodo scias, quod si quis habens beneficium quatuor superstitibus filiis decedat, & feudum ad vnu solum ex diuisione deueniat, & iste superstitibus filiis duobus vel tribus decedat, qui patrueles dicuntur, & ad vnum eorum beneficium feudi ex diuisione perueniat, & similiter iste superstitibus filiis decedat, ad quorum vnum feudum similiter peruenerit, sicut etiam ex aliis superiorib. vel primis fratribus supersunt masculi, si ille qui feudum habet, decesserit nullo filio relicto, an ad omnes, vel ad quos perueniat, quæritur. Resp. ad solos & ad omnes qui ex illa linea sunt, ex qua iste fuit. Et hoc est quod dicitur, ad proximiores pertinere. Isti vero proximiores esse dicuntur, respectu aliarum linearum. sed omnibus ex hac linea deficientibus, omnes aliæ lineæ æqualiter vocantur.

In feudum parentes non fuccedunt. rationem expofui lib. 1. tit. 1. Id mores multarum nationum traxerunt ad alodia, fine ratione. Excipitur autem vnus cafus in fragmentis. Si contracta fiducia pater filium de feudo à domino curauerit inueftiri. nam ex pactione præmortuo filio recorret feudum ad patrem. In eifdem quod fatis obfcure fcriptum eft, Quidam dominus, &c. explicandum eft ex his quæ fequuntur hoc loco, Paternum, &c. vt linea eius fratris cui diuifione feudum obuenit quamdiu durauerit cenfeatur effe proximior, & præferatur lineæ alterius fratris. *Nepos ex filia folus.* Sic emendaui ex manufcriptis. & veriffime. Si enim filiæ obuenerit feodum ex conuentione, & filia decefferit relicto nepote & nepte, nepos folus admittetur, vt 1. tit. 11. & §. 63. *Qui patrueles dicuntur.* Species ponatur hoc pacto: Titius feudum adquifiuit, & reliquit filios quatuor, Primum, Secundum, Tertium, Quartum. Primus duos filios fufcepit, Quintum & Sextum, totidem & reliqui fratres fufcepere, qui liberi inuicem funt fratres patrueles. Sextus duos quoque filios fufcepit, Septimum & Octauum. Feudum Titij obuenit Primo, à Primo tranfiit in Sextum, à Sexto in Octauum. Mortuo Octauo fine liberis, fuccedet Septimus. hoc non extante Quintus, patruus Octaui. rurfus Quinto deficiente atque ita linea Primi deficiente, in feudum æqualiter fuccedent Secundus, Tertius, Quartus, eorumve pofteri. Patrui Magni Octaui, vel propiores fobrinis non fuccedent, quia ex Titio non prodierunt à quo feudum cepit caufam & originem.

Beneficium in curiæ venditione non contineri.

TIT. LX.

QVidam Capitaneus in quadam curte fua beneficium dedit militibus, & poftea eandem curiam vendidit, non habita mentione beneficij. Controuerfia eft inter Capitaneum & emptorem, dicente emptore fe curiam cum beneficio emiffe, domino vero contradicente ad eum beneficium non pertinere. Refpondi illud beneficium in venditione non contineri, nifi expreffe de eo actum fit.

Hanc quæftionem expofuimus fupra 19.

Vtrum filius vaffalli feudum amittat viuo patre.

TIT. LXI.

QVæfitum eft apud me, fi filius viuente patre dominum offenderit, ita quod feudum amitteret fi pater deceffiffet, vtrum feudum amittat, vel non: fecundum iftos, fic, fecundum Gerard. & Obertum fimiliter.

Indignum effe filium fueceffione feudi ob feloniam commiffam viuo patre. Agnatum igitur fi feudum fuerit paternum, vel dominum filio præferri. In hoc confentiunt omnes auctores, & in fine omnium quos habui integerrimus & vetuftiffimus liber habebat, *Refpondi, fecundum Stephanum fic: fecundum Gerardum & Obertum, fimiliter.* Idemque confirmat Conftitutio Friderici, quam his elegantiffimis verfibus Guntherus expreffit.

Si patris dominum vaffalli filius acri
Læferit offenfa, feftinet promtus illum
Conciliare pater. quod fi contemnet agendum,
Munere priuetur, fi vero audire monentem,
Filius indomita neglexerit aure parentem:
Non erit in feudo fucceffor idoneus illo,
Ni prius accenfam domini placauerit iram.

Non puniri vaffallum ex fola cogitatione.

TIT. LXII.

SI voluerit vaffallus dominum offendere, fed non laborauerit, feudum non amittit. Gerardus & Obertus fimiliter etiamfi laborauerit, non amittit feudum, nifi infidiatus ei fuerit, & hoc probatum fuerit.

Solam cogitationem folumve conatum vaffalli non puniri. Infidias puniri amiffione feudi.

De fucceffione nepotis ex filia.

TIT. LXIII.

SImiliter fi quis inueftitus fuerit de feudo, ita vt feminas tranfiret, & duas filias tantum reliquerit, quarum vna filium habeat, & altera filiam, vtrum poft mortem illarum mafculus tantum feudum habere debeat? fecundum Gerardum mafculus tantum, Obertus contra. & e contra fi filios ille habuerit.

Si placuerit, vt feminæ fuccederent, & filia reliquerit nepotem & neptem, nepos folus admittetur. Et hoc eft quod dixi fupra 59. fecundum quofdam, nempe Gerardum, fuccedere nepotem ex filia folum, cum filia feudum obtinuit ex couuentione. idemque eft in nepote ex filio. Diximus hac de re 1. tit. 2. §. pen.

Differre agnatum à filio in fucceffione feudi.

TIT. LXIV.

FIlius non poteft recufare hereditatem patris abfque feudo, propinquus autem poteft.

Rationem differentiæ explicui fupra 54.

A

De contentione feudi inter filiam & propinquum, vel inter vassallum & emptorem.

T i t. LXV.

SI contentio fuerit inter filiam & propinquum de hereditate & de feudo, cum filia feudum habere non poterat, quia dicat ipsa, Hoc est de mea hereditate, & ille dicat, imo de feudo, electio propinqui erit decernere veritatem iureiurando. Gerardus & Obertus, Similiter si contentio fuerit inter aliquem qui emisset à seniore, & vassallum, quia dicat vassallus, Hoc est de feudo meo, ille autem neget, electio emptoris est veritatem iureiurando decernere, cum pares curtis veritatem non testantur. Gerardus & Obertus.

Cum pares curtis veritatem non testantur. id est deficientibus probationibus. & iis de rebus dictum est C satis *supra* 2. 3 50. *Decernere.* Forsitan discernere est rectius, vt *supra* 88.

De pacto legis commissoriæ.

T i t. LXVI.

SImiliter feudum lege commissoria datum non valet, id est si ad certum tempus pecunia non soluatur creditori, vt habeat in feudum. Gerardus. & secundum Obertum valet.

Non displicet inscriptio vetus huius tituli, De pacto legis commissoriæ. nam vt pignoris hypothecam, & legem pacti, & pactum pacis, & actionem condictionis dicimus recte, cur non est pactum legis? De hoc autem re tractaui 1. *tit.* 29.

Vt feudum ad certum seruitium dari possit.

T i t. LXVII.

SImiliter potest feudum dari ad certum seruitium. Gerardus & Obertus.

Hoc est feudum condicionale, & sumatur exemplum ex 2. *tit.* 3. §. *vlt.* Et hoc etiam cur refutari non possit non video. quod hic interpres tamen exagitat.

Quando feudum de camera sit dandum.

T i t. LXVIII.

NOtandum est in feudo quod de caneua seu camera dicitur, non debere dari nisi cum sit in camera, vel caneua, vnde solui possit: vel si ita euacuata sit caneua si- B ne culpa promissoris, expectandum est donec interim de caneua vel de camera dari possit. Dominum autem feudi dare posse intelligitur, omni ære alieno deducto. Non enim æquum est eum videre egentem quem prius habuit in coniugem.

Hoc exposui *supra* 2. *tit.* 2. & quod ait, coniugem *tit.* 5. vulgo perperam additur, vel amicum.

Qui debeant interesse inuestituræ.

T i t. LXIX.

QVod autem pares tantum debeant interesse inuestituræ feudi, & non alij, hoc tunc verum est cum dominus vassallos alios habuerit. Alioqui adhibeat dominus quos meliores poterit, liberos tamen, argumentatione legis de vltimis voluntatibus in Lombarda, scilicet illa quæ dicit: Si quis donationem facere voluerit de suis rebus alicui vel inuestituram, adhibeat sibi de pagensibus suis, & qui per eandem legem D viuant duos testes idoneos, vel tres, vel plures: pluralis enim locutio, duorum numero contenta est. Idcirco pares necessarij sunt in instrumento inuestituræ, & non alij, ne quid excogitetur falsitatis in perniciem mini, aliis testibus inductis, corruptis forte pecunia, vel odio, vel gratia, quæ non sunt suspicanda in paribus.

Scriptum erat simpliciter, *l.* 7. *Lang. de vlt. volunt.* vt adhibeat testes idoneos Hanc ergo ita accipit, vt sufficiant duo vel tres liberi homines, etiam extranei E cum deficiunt pares vt *supra* 36. *&* *lib.* 1. *tit.* 28. *&* 2. *tit* 3 Ex d. *l.* 7. emendaui, *Adhibeat sibi de pagensibus suis, & qui per eandem legem viuant, duos testes idoneos, &c.* Pagenses sic dicuntur, vt Græce κωμῆται.

De re communi in feudum danda, & per quos fiat inuestitura.

Tit. LXX.

ITem sciendum est, non esse impedimento inuestiturae, & si inuestituram faciat de re quam communem dominus habeat cum aliquo, quia si sponte diuidere noluerit ille cum quo habet rem communem qui inuestituit, potest cogere per iudicem ille qui inuestitus est, vt diuidat.

Item heres eius necesse habet tenere firmam inuestituram quam pater fecit. Item eadem lege, & eodem iure debet habere rem iste qui inuestitus est, quo haberet qui eum inuestiuit, cum coherede suo, scilicet vt adaequatio percurrat vsque ad 40. annos. Item inuestitura per se vel per suum nuncium dari & accipi potest, quae omnia supradicta colligi possunt per supradictas leges Langobar. titulo de vltimis voluntatibus. l. si quis. & C. com. diui. l. 1 & fi.

Non tantum rem propriam, sed & communem, id est partem pro indiuiso in feudum dare dominus potest. nam & quouis alio modo alienare eam potest ante acceptum iudicium familiae erciscundae, vel communi diuidundo, *l. portionem. C. de donat.* non post iudicium acceptum, *l. 13. & 14. D. fam. ercisc. l 1 C. com. diui.* & iudicium familiae erciscundae dabitur feudatario, quia nemo inuitus in communione detinetur, *l. vlt. C. com. diu.* & ei atque in eum omnes transeunt actiones, vt *supra* 23. 52. Adiicit idem omnino ius habere feudatarium in ea re communi, quod inuestitor habuit cum coherede siue socio suo, & perimi id sola praescriptione xl. annorum. Cur xl. non xxx. quae in omnibus feudorum causis recepta est? Hoc obtinet inter fratres aut cognatos, vel inter fratrem, vt hoc loco significatur, & vassallum qui alterius fratris partem in feudum accepit ex *l. si inter Lang. de praescrip.* quae confirmatur à Friderico II. *Const. Neap. 3. tit. 37.* nam vsque ad xl. annos de adaequatione partium inter eos agi potest. & ita accipienda *l. 3. Lang. de prob. alien. minor.* Iure ciuili obstat praescriptio xxx. annorum. Quod ait heredem inuestitoris, id est, filium factum patris mutare non posse, vt dixi, *supra* 14 est ex *d. l. 7. Lang. de vl. vol.* & congruit cum *l. si ab eo. C. de lib. cau. l. 3. C. de reb. alien. non alienand.* Quod subiicit per nuntium inuestituram dari vel accipi posse, id exposui 2. *tit. 4.*

Si instrumentum feudi falsum dicetur.

Tit. LXXI.

SI instrumentum diceretur falsum à domino, daretur defensio vassallo qui instrumentum adferret, vt in Lomb. qualiter quis se defen. de l. de chartis, & auferetur A domino qui veritatem nouerit. quod iniquum erit, si aliquis ex dono suo conueniatur cum domini sit deffensio ex ordine, cum vassallus non possideat.

Notandum est, quod de omni controuersia quae inter dominum & vassallum oritur, si pares veritatem nouerint, omnino cogi debent à domino & paribus dicere veritatem, qui si dicant se nescire, cum sciant, & vassallus postulet, dominus eos coget iurare, & veritatem dicere, vt C. de testib. l. si B quando. & in Lomb. vt iudex, De off. iud. & in tit. qualiter quis se defen. d. l. si qualiscumque causa. & tit. de testib. vt quicumque, & l. vlt.

Si instrumentum inuestiturae quod profert vassallus, dominus dicat falsum, vassallo datur defensio ex *l. de chartis 2. Lang. qual. se quis def.* & domino qui veritatem nouit aufertur. *Quod iniquum erit* (sic legendum) *si aliquis ex dono suo conueniatur*, id est, si ex beneficio suo & inuestitura conueniatur agente vassallo, cum domini defensio sit ex ordine, cum vassallus non possideat, id est, agente vassallo. & ita *supra 1 tit. 1 §. si vero feudum.* Licet, inquit, domini C esset defensio ex ordine. Hoc igitur casu melius erit totius rei defensionem domino dari cum XII. His additur pares cogi à domino, & aliis comparibus testimonium dicere, vel si negauerint se quidquam scire, cogi etiam iurare, vt *supra 1. tit. 28.*

Qualiter iuret dominus aut vassallus cum defensio ei datur.

Tit. LXXII.

D CVm datur domino defensio de inuestitura quae dicitur à se facta, iurare debet se inuestituram non fecisse. Cum vero datur heredi, vel successori eius, iurare debet se nec scire nec credere inuestituram factam esse ab antecessore suo, & si qua inuestitura facta esse dicetur, semper debet nominare dominum à quo inuestitura facta dicitur, cum multum discrepet sacramentum hereditarium à principali sacramento. C. de re. cre. & iureiur. l. generaliter. vt habes de tutore qui iurat quod credit & existimat, vt C. de iura. ca. l. 2. §. sin autem. de conscienE tia enim sua iurare debet, & non de alieno facto (cum iniquum si aliquem iurare de alieno facto) heres vel successor, nec etiam filius, vt D. rerum amo. l. Marcellus. sed contrarium reperitur in Lombard. quia licet filius minorem virtutem habeat quam pater, tamen debet praecise iurare patrem suum non fuisse debitorem, vt in Lomb. qualiter qui se defendere debet. l. si contigerit.

De hac re dictum est *supra 36. & lib. 1. tit. 28.*

A

De alienatione feudi.

Tit. LXXIII.

SVmmopere mandare curamus, vt si quis aliquem de beneficio inuestiuerit, quod ille qui inuestitus fuerit, non potest per proprium vendere, nec pro leuissima re locare, nec infeudare, nisi maiorem partem apud se retinuerit: & si in desperatione filiorum fuerit, nulla ratione, nec quolibet modo dare potest. Quæ omnia si facta fuerint, nullius momenti erunt: & eo defuncto omnia ad priorem dominum reuertuntur, & si dominus conquestus fuerit paribus, pares auditis rationibus intra anni spatium expedire faciant, vassallo non faciente satisdationem, domino dent possessionem, saluis suis rationibus, nisi diffinitiuam promeruerint sententiam.

Ab hoe titulo incipiunt fragmenta siue extraordinaria capitula, quæ nobis Ardizo & Aluarotus conseruarunt, hactenus neglecta ab omnibus, sed non minoris fructus quam libri superiores, quæ nos titulis distinximus nostro ingenio, non ope veterum librorum, vt superiores omnes titulos restituimus. C Aoctoritas vero cur non & tanta his quanta superioribus libris, aut cur illis maior? Et rursus quando ista iuris parte nulla veterum prudenrum scriptis indigentior est, quæ malum hæc stultitia, vt has insuper reliquias nacti à superiorum librorom principiis minime discrepantes improbemus! Est autem hic titulus de alienatione feudi. Maiori parte retenta feudum alienari posse. Paulatim increscit vel deerescit ius. Obtinuit & dimidia parte retenta alienari posse. De eo iure loquor, qood obtinuit ante Constitutionem Lotharij. Sed qui erat extra omnem spem suscipiendorum liberorum, spem domini nulla parte frustrari potuit. Ait, D *Per proprium vendere.* Bene, per proprium. nam per feudum dare potest. *Pro leuissima re locare. Libro 2. tit. 9.* vilissima pensione. quæ libellaria fraodulenta est & ideo quod sequitur, *Infeudare*. etiam de infeudatione, vt ita loquar, fraudulenta accipiendum est. A libellaria enim & infeudatione vt iure fiat, omnis fraus abesse debet, vt *supra 22. & lib. 1. tit. 2.* *Et eo defuncto.* Eo defuncto sine liberis, omnia ab emptore ad dominum reuertuntur, si forte viuente vassallo de alienatione qoerelam apud pares dominus oon instituerit.

E

De feudis scutiferorum.

Tit. LXXIV.

FEuda scutiferorum, vt ad libitum dominorum possint adimi, rationis non est, dum tamen seruiant secundum laudationem curiæ.

De hac re scripsi 1. *tit.* 1. 5. *item illud.*

De condicione feudi non impleta.

Tit. LXXV.

VT inter condicionalia, & non condicionalia aliqua sit differentia, dicimus, quod si quis alicui dederit beneficium condicionale (vt pote quæ dantur propter habitationem) deserta habitatione beneficium amittetur. & etiam cum certo constituuntur B seruitio, non dato seruitio non poterit retineri beneficium.

Feudum amittit, qui feudo impositam condicionem non implet, vt 1. *tit.* 20. imo & qui inficiatur, vt *supra* 5.

De fidelitate.

Tit. LXXVI.

QVoniam de fidelitate mentionem fecimus, super ea aliquid summatim discipiamus. Si beneficium est sine fidelitate, & vassallus aliquid, quod sit contra suum dominum fecerit, amittat beneficium laudatione parium: hoc idem dicimus in iis, qui fidelitatem iurant. Si cui militi fidelitas requisita fuerit à domino, dominus secundum quosdam librum militi ostendere debet, & miles eam facere debet, vel parium laudationi stare intra annum. quod nisi factum fuerit, miles secundum quosdam de beneficio damnari potest, quod contra præceptum domini Lotharij regis Papiæ datum videtur. Librum autem quod vassallo ostendi soleat non necessitate fieri, sed voluntate. Est enim quoddam signum requisitæ fidelitatis memoriæ causa. Et venit aliquando vt vassallus dicat domino se facturum fidelitatem, quam pares laudauerunt. tunc non perdit beneficium, si stat per dominum, quod faciat curiam.

Qui fidelitatem iurant, si voluntate vtrorumque separatio facta fuerit, fidelitas finitur: si sua voluntate vassallus vel iudicio parium feudum dimisit, fidelitas durat.

Fidelitatis nomine iusiurandum fidelitatis significatur. hoc non semper vassalli præstant. quibusdam enim pactione remittitur, vt *supra* 56. & *lib.* 2. *tit.* 4. non tamen ideo minus ex causa ingratitudinis feudum amittunt laudatione parium. Nulla ex causa ipso iure feudum amittitur, nec ob alienatiooem quidem, sine cognitione & pronontiatione parium, vt *supra* 74. Is cui non est remissa fidelitas, similiter feudum amittit, si fidelitatem non fecerit iotra annum, vt *supra* 1. *tit.* 21. domino scilicet postulante, & vt plerumque fit ostendeote librum memorialem feudorum suorum, &

fidelitatem sibi præstiturum. *Contra præceptum D. Lotharij*. Puto auctorem intelligere secundam Constitutionem Lotharij propositam libro sequenti, quæ eum qui dolo caret non vult feodum amittere ob non datam fidelitatem intra annum: quod & tunc locum habet cum per dominum stat quo minus ea detur, dum non cogit in vnum pares vt fidelitatis formolam vassallo præscribant iurare paratissimo. *Separatio*, refutatio feudi. *Fidelitas durat*. vt *supra* 58. A

Si plures sint domini vel vassalli, an plures fidelitates vel seruitia debeantur.

TIT. LXXVII.

CVm plures fratres vassalli paternum habent beneficium, donec illud indiuisum possident, vna fidelitas, & vnum seruitium domino fieri debet. Si vero partitum fuerit, quot partes, tot erunt fidelitates. Seruitia vero non pro partibus, vt vnum primum, videlicet grauiora, sed pro quantitate beneficij moderanda. Plures autem domini, & si feudum inter se diuidant, nullo modo nisi vnam fidelitatem ex feudo habere poterunt. Seruitium vero omnibus non grauitate, sed moderamine faciendum est.

De hac re scripsimus *supra* 9. *Vt vnum primum*. Legendum opinor. vt cui plurimum videlicet, grauiora: hoc sensu, vt seruitia non imponantur pro amplitudine partium, veluti grauiora cui diuisione agri plurimum obuenerit, sed pro earum æstimatione & pretio.

Culpam vnius ex coheredibus ceteris non præiudicare.

TIT. LXXVIII.

CVm feudum hereditarium vni ex coheredibus propria culpa auferetur à paribus per iudicium, ceteris non præiudicat. Hoc autem ita intelligitur, vt viuo eo, vel suis heredibus feudum ad ceteros venire non intelligatur.

Si vnus ex coheredibus in dominum deliquerit, is solus partem suam amittit, eaque ad dominum reuertitur, & à domino ad coheredes vbi ille defecerit posterique eius, vt *infra* 83. & 98. & nos attigimus *supra* 3. *tit*. 2.

Vt ratio vassalli prius quam domini discutiatur.

TIT. LXXIX.

SI contentio fuerit inter dominum & vassallum, & dominus habuerit aliquam rationem contra vassallum, & vassallus contra dominum, vassalli ratio prius discutiatur:
B quoniam pares maiorem iurisdictiooem habent de suo pari, quam de suo domino.

PAr in parem maiorem habet iurisdictionem quam in dominum. Dominum pares verecunde compellant, vt bonam fidem agnoscat, vt *supra* 2. *tit*. *vlt*. Parem seuerius. nec mirum si sit iurisdictio pari in parem, cum ex consensu litigatoris eligatur, vt *supra* 2. *tit*. 16. Sed non posset tamen misso pari par qui de feudo litigat, extraneum iudicem optare, quia feudi litem melius visum est quodammodo dirimi intra priuatos parietes ab iis qui sunt ex eadem domo, & qui eundem dominum recognoscunt. Quia vero maior est pariom iurisdictio in parem quam in dominum, ideo
C ait petitionem vassalli discutiendam esse prius quam domini. De re igitur domini verecunde, ægre, lente cognoscunt.

De euictione.

TIT. LXXX.

GEneraliter verum est in feudis dominos de euictionibus teneri, at si quis sciens inuestituram alterius beneficij acquisierit, eo euicto nullam aduersus dominum vassallum
D actionem habere dicimus: quoniam in acquirendo malam habuit fidem.

De euictione feudi dictum est *supra* 2. *tit*. 8. & 4. *tit*. 1. & 15.

De feudis impropriis quæ auferuntur dantis arbitrio.

TIT LXXXI.

E VNum quidem non minus vtile, sed satis congruum superioribus adueeti, & ex comprobato vsu in scriptis bono arbitrio reducere procuraui. Si quis igitur pro vice dominicaria vel villicaria, & vt dicam, pro decania, vel aliis quibuscunque aogariis feudum quod improprium est, acceperit, nisi specialiter hoc actum sit inter contrahentes, id est, nominatim feudum cum honore feudi, & ita, vt non liceat domino auferre quod datum fuerit, etiamsi administratio illa auferatur: quod datum penitus ablata administratione

stratione sine omni obstaculo auferre liceat. Si autem quod superius dictum est probare conetur, & quodammodo possidere vassallum à quibusdam credatur, non iureiurando decidi oportet, sed testibus vel instrumento aliisve legitimis probationibus causa firmiter approbetur.

Feuda quæ dantur pro mercede functionis, vel administrationis alicuius, ablata ea administratione finiuntur, vt *supra 94.* nisi aliud conuenerit, puta vt obtineantur cum honore feudi etiam adempta administratione. hæc sunt feuda impropria. quod exposuimus *1. tit. 1. §. Item illud.* Et si qua fuerit de hac feudi B qualitate contentio inter dominum & vassallum, vassallus qui proprium dicit, hoc probare debet per pares vel instrumento publico, vt *d. §. item illud, & §. item si aliquis.*

Prius possessionem restituendam esse quam de principali causa agatur.

TIT. LXXXII.

SI qua contentio de beneficio inter aliquos C (prout sæpe fieri solet) orta fuerit, si vnus dominus vel loco domini habeatur, & alter vassallus vel loco vassalli habeatur: si per pares secundum vsum regni iudicium ventiletur, primo de suo recto beneficio inuestiri debet, & si possessio aliqua perturbata fuerit, modo restitui debet.

Vt fit in alodiis, *l. incerti, C. de interd.* præcedit enim causa momenti semper. & hac de iure dictum est *supra 2. tit. 4. & 20.*

Si vnus ex fratribus dederit suam partem fratri, vel domino, vel extraneo.

TIT. LXXXIII.

SI alter ex fratribus qui paternum habeat beneficium, suam portionem dederit domino vel alicui extraneo: dominus vel extraneus tandiu teneat sine præiudicio quandiu ille, qui dedit, heredem masculum habuerit: si vero sine herede decesserit, alter frater si vixerit, vel eius heres sine vllo obstaculo & temporis præscriptione beneficium, quod hereditarium est, vindicet à quocunque possidente. Hoc idem dicimus, & si fratres fuerint, & alter ab altero ex fratribus acquisierit: hoc enim verissimum ex vsu comprobato didicimus.

Si frater fratri, vel si domino vnus ex fratribus sua parte cesserit quam habet in feudo paterno, hæc cessio

A refutatio est, quæ agnatis præiudicabit quamdiu is qui cessit liberive eius superfuerint. ea stirpe perempta, ad agnatos portio ea feudi reuertetur. Idemque erit si suam partem extraneo dederit. quod iure fit. nec enim ea pars seorsum pro feudo aliquo solido accipitur. quod congruit cum *lib. 1. tit. 2. §. rursus.* Idem si in dominum deliquerit, vt *supra 78.*

Patrem in feudo filij non succedere.

TIT. LXXXIV.

QVoddam vsui traditum recordationis causa in scriptis ponere procuraui. Si quis igitur habens filium, ipsum per dominum inuestire fecerit, nisi nominatim cum domino pactus fuerit, vt si filius decesserit ante patrem quod feudum ad patrem reuertatur: dicitur defuncto ante patrem filio patrem carere beneficio, & domino acquiri beneficium.

Diximus hac de re *supra tit. 59.*

De inuestitura facta marito vel vtrique coniugi.

TIT. LXXXV.

SI maritus de feudo suæ vxoris inuestiatur ea absente, nisi nominatim quasi gerendo vxoris negotium inuestiatur: sibi acquirit feudum ea sciente vel iubente: si vero D vterque insimul inuestiatur, pro parte sibi proficiunt; nisi cum iam dicta distinctione factum fuerit, & diximus etiam, vt si vnus ante alterum sine herede decesserit, quod alterius pars domino adquiratur.

Per gestorem accipi potest inuestitura, vt per procuratorem *supra 2. tit. 4.* Coniux coniugi in feudo non succedit, etiamsi id simul adquisierint, sicut nec frater fratri, *supra 2. tit. 12. & 13.* Marito si dominus inuestituram fecerit vt adquireret vxori, ille quasi sibi adquisiturus acceperit, vxori adquiritur feudi actio, *l. qui mihi, D. de donat.* Si ea iubente vel sciente, & ta- E cente ita acceperit, marito adquiritur. Taciturnitas vxoris iussum imitatur. Hoc cum maritus accipit suo nomine. nam si vxoris nomine quasi gestor, non dubium est vxori actionem adquiri. *Iam dicta distinctione.* Gesseritne maritus suum tantum negotium ea sciente vel iubente, an commune.

De fructibus feudi.

TIT. LXXXVI.

VNum quidem satis vsitatum dicimus, quod si aliquis decesserit nullo in feudo relicto herede, ius feudi ad dominum pertinere dicimus: Fruges autem extantes non ad dominum, sed ad filias ipsius vassalli, vel etiam ad vxorem eius pertinere: & hac ra- B tione creditor eas retinere potest, licet pignus habere non possit: & hoc cum distinctione Imperialium Constitutionum.

Diximus hac de re *supra tit.* 30. & distinctio Imperialium Constitutionum quam dicit hoc loco, ea est quæ illo proponitur.

An præscriptione feudum adquiratur.

TIT. LXXXVII.

IN beneficiis vt in ceteris contractibus, præscriptiones currere satis humanum, C & rationi congruum videtur. Si quis ergo feudum alienum bona fide ab aliquo iusta traditione acceperit, licet dominus non sit, cum verus dominus in traditione putetur, longi temporis præscriptione ius sibi acquirit. Si vero malam fidem habuerit, nulla se poterit tueri præscriptione, nec etiam de euictione agere poterit.

D Et hac de re etiam diximus *supra* 1. *tit. vltimo.*

De probatione inuestituræ.

TIT. LXXXVIII.

DE ingressu curiæ à quibusdam varia ac diuersa putantur. nos autem, quod sæpius ac rationabiliter in multis curiis & ciuitatibus intelleximus, in scriptis bonæ recordationis causa inserere procurauimus. E Quicunque igitur beneficium per inuestituram acquisierit sine possessionis traditione, pares ad inuestituram habeat, vt pro ipso veritas discernatur, cum controuersia inde fuerit. Sane si possidet, aliis quibusdam adiuuetur adminiculis. Verumtamen quia milites inopes vassalli sunt, per testes vel per breue testatum probatio satis competens esse dignoscitur.

Aut vassallus possidet, aut non. Si non possidet, probare debet inuestituram per pares duos aut breuicu-

A lum, vt variis locis dictum est superioribus libris. Pares duo sufficiunt aut breuiculum, quod breue testatum dicitur, id est tabellionis adnotatio breuis, ne inopes vassalli ampliorum probationum simul ac sumptuum oneribus diuexentur. Si possidet, aliis se potest adiuuare adminiculis, puta iureiurando aliove quo genere purgationis. De ingressu curiæ, id est, de qualitate vassalli & paris.

Condicionem tacite feudum sequi.

TIT. LXXXIX.

BEneficia condicionalia, quæ in maioribus curiis à veteri tempore esse noscuntur: vt pote Patriarcharum, Archiepiscoporum, Abbatum, Abbatissarum, Ducum, Marchionum, Comitum, Capitaneorum, siue etiam maiorum valuasorum, si duobus, tribus, vel deinceps aliis dantur vassallis, tacite condiciones eos sequuntur, nisi nominatim in ipsis traditionibus ipsæ condiciones excipiantur. Hoc idem etiam de his condicionibus, quæ nouiter constituuntur ad barum similitudinem verissimum fore sapientibus placet.

Beneficia condicionalia sunt quibus cohæret certi seruitii vel administrationis onus, vt *supra* 5. *&* 75. *& infra* 104. *& lib.* 2. *tit.* 3. §. *vlt.* qualia sunt fere Ducum, Comitum, Episcoporum, Abbatum. Hæc si in alium conferantur, condiciones tacite sequuntur accipientem, etiamsi nihil dictum sit, quia prædiis cohærent, vt seruitutes & qualitates aliæ prædiorum, *l. via* §. *si fundus*, *l. cum fundus*, *D. de ser. rust. præd.*

Fratrem fratri in feudo nouo non succedere.

TIT. XC.

SI duo fratres in heredes masculos & feminas de beneficio inuestituram acceperint, altero decedente filia relicta, neptem cum parruo ad feudum venire dicimus cum vnusquisque fratrum suæ soboli bene consuluit. Si enim frater suus sine vlla progenie decesserit, feudum non ad superstitem, sed ad dominum perueniet: nisi pactum de successione factum foret.

Frater fratri in eo feudo quod communiter adquisierit non succedit, sed vno ex eis mortuo sine liberis, dominus vocatur, vt *supra* 2. *tit.* 12. nisi aliud in traditione vel inuestitura conuenerit. Vnde etiam si vnus moriatur relicta filia, cum id actum est, vt & filiæ in feudo succedant, filia sola in portionem patris sui veniet, *Neptem*, inquit, *cum patruo ad feudum venire dicimus*. Ad feudum scilicet totum, non ad portionem defuncti fratris. hanc filia capit, suam retinet patruus.

Idemque erit, & si præterea hoc actum sit, vt fratres sibi inoicem & liberi eorum masculi & feminæ in feudo succedant, vt *supra 2. titulo 18.*

De inuestitura veteris & noui beneficij.

Tit. XCI.

Beneficium intelligitur de veteri & nouo. & cum de veteri fit inuestitura, satis sit si de recto beneficio fiat inuestitura. Hæc autem inuestitura ab vnaquaque persona fieri potest, siue seculari, siue ecclesiastica, si antiquitus eorum consuetudo fuerit. hæc secundum quosdam, & à femina, & à minore xxv. an. fit. De nouo si fiat inuestitura, nominatim & de certa re oportet fieri. Hæc inuestitura à muliere secundum quosdam non valet: quibusdam valere placet: quæ sententia mitior est. A minore autem xviii. annorum non valet: hoc etiam de minoribus ann. xxv. asseritur, vt quibusdam placet: A prælatis Ecclesiarum vero tradi, & legitime dici potest iure, vt valeat inuestitura, dum tamen dissipator videri non possit: quod si aliter intelligeretur, nullum beneficium ab ecclesiasticis personis datum retineri posset. Dicitur etiam quod si coniunctæ personæ gratia, vel etiam alicui alteri tale dedit feudum, quod duos consimiles vassallos acquirere posset, inutile est beneficium.

Hæc exposita sunt *supra 2. tit. 4.* Illud notandum, à clericis recte inuestituram fieri etiam de nouo feudo, rem Ecclesiæ bene gerentibus, non si ambitiose forte quia cum duos sibi potuissent parare vassallos vno contenti fuerint. quod his addi velim quæ dicta sunt *5. tit. 1. in princ.*

Iusto errore excusari vassallum, qui fidelitatem non fecit.

Tit. XCII.

Vicunque paratus est facere bene fidelitatem domino suo, prout pater fecerat fidelitatem patri vel antecessori domini, dum tamen hæc bona fide dicat, & non dolose, sed iusto errore, omnino condemnari non potest. Cum enim controuersia est inter ipsos, per antiquitatem feudi, vel per breue testatum, vel per testes, domino incumbit probatio, alioquin per vassallum veritas inquiratur.

Vassallus qui fidelitatem non facit intra annum & diem, feudum amittit, vt *supra 1. tit. 21* nisi dolus malus absit, vt est in secunda Constitutione Lotharii libro sequenti. Dolus autem abesse videtur, si inter eum & dominum de qualitate fidelitatis controuersia sit, vassallo per errorem contendente oon ita patrem suum iurasse, aut non ea lege initio datum feudum. quod præscriptio temporis, vel instrumentum publicum, vel testimonium parium enucleabit.

Factum fratris fratri in feudo paterno non nocere.

Tit. XCIII.

Voddam satis bene dispositum ad vtilitatem, & ad perniciosam calliditatem destruendam in scriptis inserere curauimus. Quidam miles bina beneficia à duobus dominis, prout solitum est, acquisiuit: qui decedens duos reliquit filios, qui paterna beneficia inter se diuidentes, alter eorum suo domino pro beneficio quod ad eum venit, fidelitatem nullo antepofito, sicut pater fecerat fecit. Alter vero frater alteri domino similiter pro suo beneficio, quia alium nullum dominum habere videbatur, nullo antepofito fidelitatem fecit. defuncto posteriore fratre sine filiis, vtrumque feudum in vnam, vt prius, venit personam. & sic dominus talem fidelitatem quærit, qualem frater eius fecerat: quas altercationes amputantes dicimus, illud, quod frater fecit, nihil superstiti obesse: licet in secundam & tertiam generationem, & vsque ad infinitum peruenerit.

Hæc sententia accipienda est de eo feudi genere, quod vulgo ligium dicitur, vt illa verba demonstrant, *Nullo antepofito.* Ligius enim vassallus dicitor, qui contra omnes, ne Rege quidem excepto, vel antiquiori domino fidem & operam omnem suam domino promisit, *c. Pastoralis, De sent. & re iud.* Annonius v. cap. LIV. *Henrico filio Comitis Andegauorum Ludonicus Rex ducatum Normanniæ eiecto rege Anglorum restituit, & eum pro eadem terra in hominem ligium accepit.* Albertus Argentinensis in Chronicis: *Cum omnes quasi eius essent vassalli, non ab Imperatore mouerentur cuius essent ligij.* Krantzius 4. Chronicorum: *Ligius Italorum verbum est. & significat totalem subiectionem.* Homologum appellauimus *2. tit. 5.* & aliis quibusdam locis supra, ex Constitutione Friderici de ducatu Austriæ apud Cuspinianum, vt colonum homologum, *l. vlt. C. Th. de pat. vic.* & ex hac forsitan appellatione illam imperiti fabricarunt, quibus hæc vox, Homologus, ex Latina voce Homo composita videbatur. Quidam addunt, & hoc esse proprium homologi Galliæ moribus, vt feudum domino committat, si id alienauerit sine domini voluntate, & vt plus inferat feudi redimendi causa quam non homologus. Species autem hoc loco proposita hæc est, Qui duo feuda habebat, vnum ligium, alterum non ligium, moriens duos reliquit filios, Primum & Secundum. Primo obuenit feodum ligium, eademque fide is se domino deuinxit, dicauit, deuouit. Secundo obuenit non ligium, & fidem tamen dedit domino

quasi ligius. Mortuo Secundo sine liberis, an pertinebit feudum ad Primum, sub obnixæ fidelitatis promissione, sicut promiserat Secundus, ita vt duobus Primus sit homo ligius, & vni seruiat per substitutum? vt *infra* 99. Minime. quia in feudo quod origine non fuit ligium, fratris factum fratri obesse non potuit, vt *supra* *2. tit. 9. §. e contrario, l. 2. §. 1. D. si quis aliq. test. prob.* Vassalli factum non mutat originem feudi in deterius. Vulgo perperam hæc sententia referebatur inter Lotharii Constitutiones, cum Iurisperiti esse alicuius & hæc verba demonstrent. In scriptis inserere curauimus, vt supra, In scriptis reducere procuraui, In scriptis ponere procuraui, In scriptis bonæ recordationis causa inserere procurauimus, & illud verbum, Dicimus, quo significatur sententia prudentis, & pro quo male vulgo substituerant, Sancimus.

A

B

De feudo guardiæ & gastaldiæ.

TIT. XCIV.

QVod nomine gastaldiæ vel guardiæ in feudum datur, ablata gastaldia vel guardia iure auferri potest.

Vt *supra* 81. *& lib. 1. tit. 1. §. item illud.*

De successione feudi.

TIT. XCV.

QVidam dominus habens beneficium, reliquit duos filios, & vnusquisque ipsorum habuit duos vel tres filios: vnus illorum fratrum decessit, vna tantum filia relicta: portionem illius non ad omnes superstites, sed ad patruos illius & suis posterioribus pertinere dicimus. D

Secundum ea quæ diximus *supra* 59. hoc loco pro patruos legendum videtur, fratres. Et posteriores accipiendi pro posteris, vt *l. 3. §. ex his, D. de iniusto, rup. test.*

De inuestitura alieni beneficij.

TIT. XCVI.

SI quis acceperit inuestituram alterius beneficij, inutilis est hæc inuestitura: & qui sciens hoc agit, de euictione agere non potest.

Hac de rediximus *lib. 1. tit. 1. §. Si vero Archiepiscopus.*

Non amittere feudum eum qui sine dolo cessauit per annum in petenda inuestitura.

TIT. XCVII.

INter dominum & vassallum nulla fraus debet esse, & inde potest accipi, si vassallus non dolose steterit per annum quærere inuestituram sui beneficij, non damnabitur. dolus enim abest, si iusta causa impediente steterit, vel etiam cum amore seruitium fecerit domino conscio. Dicimus autem vt si contra ea quæ in fidelitate nominantur fecerit, beneficio carebit.

Inter bonos bene agier oportet: & iudicium inter dominum & vassallum quod agitur apud pares bonæ fidei est. & ideo non aliter feudum amittit vassallus ob cessationem anni, quam si dolo malo cessauerit. quod congruit cum Constitutione Lotharij, de qua dictum est 76. & 92. Quod sequitur, *Dicimus autem*, &c. est sumptum ex Constitutione Henrici II. *Cum amore.*
C cum amore ductus alii seruitium fecerit.

Ex delicto vassalli feudum ad dominum redire.

TIT. XCVIII.

VAssallus habens feudum deliquit contra dominum, cui iudicatum est. agnati cum domino litigant. quidam domino dicunt pertinere: quidam agnato. Dicimus autem ad dominum non pertinere, donec aliquis masculus ex delinquenti vassallo superest, alij vero contradicunt.

Tollenda est negatio, & legendum, *Dicimus autem ad dominum pertinere*, vt supra 78.

E

De feudo ligio.

TIT. XCIX.

SI quis inuestitus de feudo ligio, pro quo contra omnes fidelitatem domino debet, Lucio & Titio ex se descendentibus filiis, sibi heredibus institutis, vita decesserit, diuisione facta, si ad solum Titium feudum peruenerit, rationabiliter placuit eum solum fidelitatis sacramento esse obnoxium, ad quem solida feudi iura transierint. quod si ab alio domino Lucius postea feudum per inuestituram acquisiuerit, pro quo similiter ei contra omnes homines fidelitatem fece-

rit: decedente Titio sine liberis, ad quem deuoluatur feudum, quod ex diuisione habuerat, an ad alium fratrem, an ad dominum quæri potest. & cum placeat quem ligium hominem duorum esse non posse, videri potest feudum ad dominum pertinere. sed rectius visum est feudum, quod per inuestituram acquisiuerit impedimento ei non esse, licereqne ei per substitutum acceptabilem domino priori seruire.

Vassallus ligius decessit relictis filiis duobus, Titio & Gaio. Titio diuisione obtigit feudum ligium in solidum, isque domino fidem dedit quasi ligius. Deinde Gaius aliud sibi feudum adquisiuit, & æque domino suo fidem dedit obnixam, veluti deuotissimus dicatissimusque auctoritati & dominationi eius. Mortuo Titio sine liberis, quæritur an ei in feudo succedat Gaius frater. quod videtur. quia feudum est paternum. Sed obstat, quod natura non patitur, vt quis sit homo ligius duorum in solidum. an igitur dicemus feudum domino aperiri? Minime. Verior est opinio prima, & licebit Gaio per substitutum priori posteriorive domino seruire. Ait, per substitutum domino acceptabilem, vt in Constit. Friderici de feudis non alienandis, §. firmiter. Videnda sunt ea quæ scripsimus tit. 93. §.

Imperatorem feudum amittere vel alium pro se fidelem dare.

Tit. C.

Ex facto incidisse scio, Fridericum principem nostrum, cum ab initio Dux esset, & pro Ducatu fidelitatem faceret, diuino nutu postea Imperatorem creatum, petita ab eo fidelitate pro ducatu, petenti domino respondisse, non teneri se fidelitatem facere, cum omne hominum genus sibi fidelitatem debeat, & ipse soli Deo & Romano Pontifici. Sed cum insistente feudi domino de hoc contenderetur, proceribus prudenter visum est, feudum amissum esse, vel alium ducem in Ducatu constituendum, qui feudo seruire debeat, & domino fidelitatem faciat.

Vassallum feudum amittere si eligatur Imperator, nisi domino per substitutum seruiat, & fidelitatem exhibeat, quam ipse præstare salua imperij maiestate non potest.

Ecclesiam fidelitatem non facere.

Tit. CI.

De negotio super quo nos consulere voluisti, tibi secundum ius curiæ & vsum feudi breuiter respondemus, quatenus pro feudo, quo ab aliquo per Ecclesiam detinetur, nulla sit facienda fidelitas.

Ecclesiam ipso iure esse solutam interueniendo fidelitatis. Ceteri non nisi ex conuentione, vt §. 2. tit. 4. §. nulla.

Non cogi vassallum pro vno feudo duas fidelitates facere.

Tit. CII.

Insuper etiam te instructum esse volumus, quod si dominus à quo feudum tenebatur, diem suum pluribus heredibus relictis obierit: vassalli, qui communiter illud tenent, non coguntur fidelitatem pro eo feudo facere, nisi domini illud feudum primo partirentur: quoniam secundum ius feudi non debet quis duas fidelitates pro eodem feudo facere.

Hoc vero exposuimus *supra tit. 9.*

Filios tantum secundi matrimonij matri in feudum succedere.

Tit. CIII.

Mulier quæ feudum secundi viri contemplatione acquisierat, si ex vtroque matrimonio superstitibus liberis decesserit, solos ex secundo viro susceptos filios ad feudi successionem admitti, vsu curiarum obtentum est.

Et hoc quoque supra tit. 11.

Casus quibus femina in feudo succedit.

Tit. CIV.

Si cui militi ad certum seruitium feudum fuerit datum, isque relicta ex se descendente femina, decesserit, quæ id seruitium iuxta feudi conditionem non minus decenter præstare possit, quam masculus, & si in inuestitura minime cautum sit, vt & feminæ ad id aspirare valeant, eam tamen admitti rectum putamus. quin imo hoc casu, simul cum masculo in feudo eam succedere quidam putant, quod multo magis dignum obseruantia existimauimus, cum feudum sic datum est, vt nullum pro eo seruitium fiat, vt pleraque hodie feuda dantur.

Item si quis eo tenore de feudo aliquo sit inuestitus, vt in eo succedant feminæ, sicut masculi, siue feudum id ad certum fuerit datum seruitium, siue pro eo indeterminate fuerit promissum seruitium, inuestito mo-

riente in feudum succedunt pariter & mares A & feminæ: quamquam enim superstite masculo, ex eo qui primus feudum adquisiuit feminæ excludantur, & si in maribus & feminis fuerat acquisitum (vt in feudis regulariter tradi solet) sermonem tamen inuestituræ, nec non vim verborum & sensum contrahentium intuentes, discretionem sexus in eiusmodi feudi successione non fecimus.

Iugales à quodam milite simul de eodem feudo inuestiti fuerant, vt in se descendentesque suos id haberent. Hi ex se filio, & filia superstitibus defuncti sunt, inter quos feudi B quæstio agitatur. masculus enim vniuersum feudum sibi vindicat: femina vero ad parentum feudum pariter cum fratre vocari se defendit. quidam pro masculo, quidam pro femina pronuntiant. Eorum qui pro filia iudicant, sententiam sequendam esse censeo, cum filia ex antedictorum iugalium contubernio supereſt ex prædefuncta vxore alio suscepto masculo, qui consanguineus ad eam frater sit. In ceteris priorum sententia sane sequenda est. quod si sola ex eo matrimonio relicta filia, nullo ex eo vel alio connubio superstite masculo, ab hac luce subtracti fuerint, feudum scindi fert prudentum nostræ C ciuitatis opinio, vt dimidiam quidem partem femina sibi acquirat: reliquam vero dominus aut eius heres accipiat.

Hæc etiam omnia explicata sunt 3. 1. tit. 2. §. pen.

De feudis habitationum.

TIT. CV.

D

FEuda habitationum, nisi aliud specialiter cautum sit, morte accipientium finiuntur.

Et hoc *lib.* 1. *tit.* 1. §. *item illud.*

Seruos post delatam successionem manumissos in feudum non succedere.

TIT. CVI.

QVæsitum scio, dudumque apud prudentes fuisse causam hanc: si serui, qui- E bus macula seruitutis obstaculo fuerat, libertate donati fuerint, an ad feudi successionem valeant aspirare? Denique post magnas varietates obtinuit sententia distinguentium, quo tempore libertatis donum assecuti fuerint: vt si quidem eo tempore, quo coheres alter, vtpote his constitutis inhabilibus, aut dominus quasi ad se deuolutum vindicasset, ab eius successione sint penitus alieni, ne quod legitime factum est, superuenienti facto postea retractetur: qui si re integra manumissi fuerint, in feudum recte succedere queunt.

Idem in clericis 3. 33. vt ergo in alodiis, ita & in feudis delatæ successionis tempus spectatur. Defertur autem successio à morte eius, de cuius bonis agitur.

Vt vassalli sumptibus domini seruitia præstent.

TIT. CVII.

ANtiquatum esse ipsis rerum experimentis, nos ipsi cognouimus, fideles, nisi aliud contractibus pactiones insertæ desiderent, dominorum sumptibus eisdem seruitia ministrare. Iustum namque est, vt illi consequantur stipendium, quo tempore suum commodare reperiuntur obsequium, præsertim cum nec quisquam propriis cogatur impendiis militare, maxime cum extra ciuitatis suæ tentoria seruitiis exhibendis eos conuenit fatigari.

Multum hac in re & ceteris mores regionum possunt. aliis vassalli diebus xv. aliis tribus mensibus tantum suis sumptibus domino militant.

Vassallum feudum posse alium arctiori lege transferre.

TIT. CVIII.

NVlla iuris constitutione aut consuetudinis, vsusque longævi obseruantia prohiberi sciscitatus inuenio, vassallum arctiori, quam ipse habeat, lege feudum in alium vbilibet posse transferre.

Dixi hac de re *supra* 4. *tit.* 38.

Clericatu feudum amitti.

TIT. CIX.

ET iure & moribus præceptum est, vassallum clericali se militiæ dedicantem feudum amittere. Scriptum est enim in diuinis eloquiis: Miles Christi seruiat Christo: milites seculi seruiant seculo.

De hac autem lib. 2. tit. 24.

DE FEVDIS LIB V.

QVO VARIÆ CONSTITVTIONES IMPERATORVM AD HANC PARTEM IVRIS PERTINENTES CONTINENTVR.

Constitutio Conradi de beneficiis.

IN NOMINE Sanctæ & Individuæ Trinitatis: Conradus Dei gratia Romanorum Imperator Augustus, Omnibus sanctæ Dei Ecclesiæ fidelibus & nostris tam præsentibus quam futuris notum esse volumus, quod ad reconciliandos animos seniorum & militum, vt ad inuicem semper inueniantur concordes, & vt fideliter nobis & suis senioribus seruiant & deuote, præcipimus & firmiter statuimus, vt nullus miles Episcoporum, Abbatum, Abbatissarum, Marchionum, vel Comitum, vel hominum qui beneficium de nostris publicis bonis, aut de Ecclesiarum prædiis nunc tenent aut tenuerint, aut hactenus iniuste perdiderint, tam de nostris maioribus valuasoribus, quam eorum militibus sine certa & conuicta culpa suum beneficium perdat, nisi secundum consuetudinem antecessorum nostrorum & iudicium parium suorum. Si contentio emerserit inter seniorem & militem, quamuis pares iudicauerint, illum suo beneficio carere debere, & ille dixerit, hoc iniuste, vel per odium factum esse, ipse suum beneficium teneat, donec senior & ille quem culpat, cum paribus ad nostram præsentiam veniant, & ibi causa iuste determinetur. Senior vero & miles qui culpatur, qui ad nos venire debuerint, sex hebdomadas antequam iter incipiat ei cum quo litigauerit, innotescat. Hoc autem de maioribus valuasoribus obseruetur. De minoribus vero in regno nostro, aut ante seniores, aut ante missum nostrum eorum causa finiatur. Præcipimus etiam, si aliquis miles, siue de maioribus, siue de minoribus de hoc seculo migrauerit, filios eius beneficium tenere. si vero filios non habuerit, & auiaticum ex masculo filio reliquerit, pari modo beneficium habeat, seruato vsu maiorum valuasorum in dandis equis & armis suis senioribus. Si vero forte auiaticum ex filio non reliquerit, sed fratrem legitimum ex parte patris, & si seniorem offensum habuerit, sibi vult satisfacere & miles eius esse, beneficium quod patris sui fuit, habeat. Insuper & omnibus modis prohibemus, vt nullus senior de beneficio suorum militum cambium aut precariam aut libellum sine eorum adsensu facere præsumat. Illis vero quæ tenet proprietario iure, aut per præcepto suo potrectum libellum siue per precariam, nemo eum deuestire audeat iniuste. Fodrum autem de castellis quod nostri antecessores habuerunt, habere volumus. Illud vero quod non habuerunt, nullo modo exigimus. Si quis hanc iussionem nostram infregerit, auri optimi libras c. componat, medietatem cameræ nostræ, & medietatem cui damnum illatum fuerit.

De primo capite, ne vassallo feudo eripiatur nisi iudicio parium cognita & conuicta culpa certa, lib. 1. tit. 20. & 23. De secundo capite, vt si reus culpæ valuasor maior iudicio parium condemnatus prouocauerit ad principem, nihil innouetur & sesquimense priusquam iter arripiat aduersario innotescat prouocatio, in d. tit. 23, De tertio, vt filij & nepotes ex filiis, vtque fratres fratribus in feudo paterno succedant, in 1. tit. 1. §. Cum vero Conradus. Sed satisfacere prius domino debent si eum offensum habuerint, vt l. 4. tit. 61. & solemnia munera offerre, arma scilicet & equos, vt l. 2. tit. 12. De quarto, ne dominus feudum sui militis alienare possit, in *2. tit. 9 §. ult. & 4. tit. 38. §. ex eadem.*

Proponitur & initio illius tituli aliud, quod deesse hoc loco videtur, licet possit deduci ex differentia quam statuit inter maiores & minores valuasores. Quintum caput est de fodro, nolle se in eo exigendo morem antecessorum suorum excedere. Fodrum Annonius 5. cap. 3. annonam militarem esse interpretatur. ergo à Germanico vocabulo *Futer*. Fridericus de pace Constantiæ: *Nobis intrantibus Italiam fodrum consuetum præstabunt.* Lotharius & Carolus in suis legibus: *Missi curam habeant, ne homines nostri vicinos tempore æstatis quando ad herbam caballos suos mittunt, vel tempore hyemis quando marescallos illorum ad fodrum dirigunt, depradentur aut opprimant.* Guntherus:

Id quoque quod fodrum vulgari nomine dicunt,
Et capitolicium certo sub tempore censum.
Hæc Ligures sacro tribuerunt omnia, fisco.

Sic in *cap. præterea, de iu. pat.* & Othonis 2. c. 12. 23. Radeuici 4. ca. 10. 15. 34.

Constitutio Henrici de causis amittendi feudi.

IMperator Augustus Henricus secundus. De militum beneficiis quoniam dubias varias que causas in regno nostro esse cognouimus, ideo ad Reipublicæ statum quædam statuimus. Si quis ergo dominum suum interfecerit, vel vulnerauerit ipsum dominum suamve dominam obsederit, vel eum cucurbitauerit, vel contra ea, quæ in fidelitate nominantur, fecerit, vel his supradictis consilium dederit, parium laudatione beneficium amittat. Si vero de supradictis se defendere voluerit, testibus à parte domini deficientibus, cum tribus paribus se expurget: si autem pares habere non potuerit, cum duodecim propinquioribus parentibus se defendat (vsu vero curiali solus defendat.) Si quis autem suorum parium, idoneus tamen exinde se veritatem scire dixerit, & per pugnam eum fatigare voluerit, vt per pugnam se defendat edicimus. Si quis autem fuit, qui domino non seruierit, parium laudatione beneficium amittat. (curiali tamen vsu id redimere potest pro medietate, quantum valuerit.) sed si hoc defendere noluerit, duos vel vnum saltem parem ostendat, & cum his se seruisse iuret: & si pares paremve habere nequiuerit, cum tribus vel duobus propinquioribus parentibus se intra annum seruisse iuret: (vsu tamen curiali solus iurare conceditur. Qualiter autem iuret, an solus, vel cum aliis nihil interest, dum tamen seruitia nominet.) Si autem concorditer cum domino suo se habuerit dominum sæpe videndo, tunc dicimus vt probet per testes seruitium fecisse, & per se non stetisse. Si autem aliqua inter dominum & vassallum discordia fuerit, vel si domicilia in longinquum habuerint, vassallus domino se repræsentando seruitium promittat, & si

A necesse fuerit, hoc probet iureiurando, saltem ad finem controuersiæ vassallo à paribus dato. Si quidem intra annum seruierit quod leuissimum fuerit, & dominus aliud seruitium imposuerit, quod vassallus neglexerit, vnde damnum domino illatum fuerit vsque ad fruges, feudatarius parium existimatione damnum resarciat. De aliis vero culpis vnde beneficium non amittitur parium laudatione defendat se, vt supra, vel emendet.

B Enumeratis quibusdam causis amittendi feudi, ait reum ingrati vassallum domino deficiente probationibus se expurgare debere iureiurando cum tribos paribus, vel cum XII. cognatis. Aliter 4. tit. 36. cum de inuestitura lis est inter dominum & vassallum. Vel etiam se expurgare debere duello, si quis existat compar qui eo nomine cum eo in pugnam descendere velit, vt ſ. 4. tit. 47. & dixi tit. 1. lib. 2. Eum vero qui per annum cessasse in præstando seruitio dicitur, se expurgare iureiurando cum patibus duobus, vel vno, vel cognatis duobus aut tribus, seruitij genere quod se præstitisse iurat nominatim designato, vel si constet eum sæpe dominum salutasse, adusse, conuenisse benigne sine vlla querela, satis erit per testes quoscunque eum hanc sedulitatem probare. Sequitur: *Si quem intra annum seruierit*, quod leuissimum fuerit, id est, si minimum seruierit, *& dominus aliud seruitium imposuerit*, &c. hoc casu feudum non amittit, sed damnum domino præstare cogitur. Denique culpæ ratione vassallus aut feudum amittit, aut damnum præstat. Quæ inclusimus parenthesi, inseruit vel apposuit Constitutioni interpres aliquis, vt vsus curiarum studiosum commonefaceret, quo solus vassallus iurat, vt ſ. 1. tit. 6. & seruitij omissi culpa se liberat mercede certa, vt diximus ſ. tit. 20.

Alia Constitutio Henrici de vassallo qui vnum ex dominis refutauit.

IMperator Henricus: Si contigerit feudum in curia, aut neglectu fidelis consortibus applicari, nullum ex eo leuamen detrusus excipiat, ne senioris sui contemptus illusus fiat, ob quem feudum iure dimiserat. Sane qui aliter fecerint, quam quod mens salubertimæ nostræ constitutionis exposcit, beneficio se cariturus esse cognoscant, ita vt eis amplius sperare non liceat, seniori danda licentia tam ab ipsis eorumque posteris, quam
E ceteris detentoribus prædictum beneficium vindicandi.

Si vassallus vnum ex dominis refutauerit, non ceteros consortes, ei quidem seruitium non debet, sed & offendere eum non debet, vt ſ. 4. tit. 44. alioquin feudo omni priuabitur. & hoc item memini me exposuisse lib. 2. tit. 14.

Alia

Alia Constitutio Henrici eiusdem, vt ingratitudo vassalli probetur testibus quinque.

IMP. HENRICVS AVG. vniuerso populo.

SI vassallus inhonestis factis, atque indecentibus machinationibus dominum suum offenderit, insidiisque eum clandestinis vel manifestis appetiuerit, vel inimicis B eius suas amicitias copulauerit, atque in aliis sic versatus est, vt potius inimicus quam fidelis esse credatur, vel si eum cucurbitauerit, seu in campestri bello suum dominum reliquerit: feudo priuabitur. Quod non obtinere sancimus, nisi quinque testibus summæ atque integræ opinionis probatum fuerit manifeste. Datum VIII. Idus Augusti feliciter.

De hac re diximus. lib. 1. tit. 2.

Constitutio Lotharij de feudis non alienandis.

LOTHARIVS DIVINA FAVENTE Clementia tertius Imperator Romanorum, pius, felix, inclytus ac triumphator semper Augustus vniuerso populo.

IMperialis beneuolentiæ proprium esse iudicauimus, commoda subiectorum inuestigare, & eorum calamitatibus diligenti cura mederi, similiter Reipubl. bonum statum, ac dignitatem Imperij omnibus priuatis commodis præponere. Quocirca omnium fidelium nostrorum tam futurorum quam præsentium nouerit vniuersitas, qualiter dum apud Roncalias secundum antiquorum Imperatorum consuetudinem pro iustitia ac pace regni componenda consideremus, omnia quæ ad honorem Imperij Romani spectare videntur, solicite indagantes, perniciosissimam pestem, & reipub. non mediocre detrimentum inferentem resecare proposuimus. Per multas enim interpellationes ad nos factas comperimus milites sua beneficia passim distrahere, ac ita omnibus exhaustis, suorum seniorum seruitia subterfugere, per quod vires Imperij maxime attenuatas cognouimus, dum proceres nostri milites suos omnibus beneficiis suis exutos, ad felicissimam nostri numinis expeditionem nullo modo transducere valeant. Hortatu itaque & consilio Archiepiscoporum, Episcoporum, Ducum, Comitum, Marchionum, Palatinorum, cererorumque nobilium, similiter etiam iudicum hac edictali lege in omne æ-

A uum Deo propitio valitura decernimus, nemini licere beneficia quæ à suis senioribus habent, sine ipsorum permissione distrahere, vel aliquod commentum aduersus tenorem nostræ constitutionis excogitare, per quod Imperij vel dominorum minuatur vtilitas. Si quis vero contra hæc nostræ legis saluberrimæ præcepta ad huiusmodi illicitum commercium accesserit, vel aliquid in fraudem huius legis machinari tentauerit, pretio ac beneficio se cariturum agnoscat. Notarium vero qui super hoc tali contractu libellum vel aliud instrumentum conscripserit, post amissionem officij, infamiæ periculum sustinere sancimus. Dat. VIII. die mensis Nouemb. M. CXXXVII. Indictione XV.

Hæc est Constitutio Lotharij, de qua sæpius actum est supra, cuius Lotharij, dixi 1. tit. 17. Ne feuda alienent vassalli sine consensu domini. quia alienatione feudorum ad militiæ seruitia subeunda propter inopiam redduntur inhabiles. Hæc seruitia cohærent feudis: & ob id Cornelio Tacito vassalli comites dicuntur. quod in bello sequi dominũ cogantur. Iubet amoueri fraudes, & notario irrogari infamiam, vt *l. iubemus 2. C. de sacros. eccl.* & C vassallum feudo multat & pretio, In contextu illo loco, *Vel aliquod commercium*, emendaui, *commentum*, quod figmentum in Constitutione Friderici eadem de re.

Alia eiusdem Lotharij Constitutio de inuestitura non petita intra annum.

IMP. LOTH. AVG. EVGENIO Papæ, & vniuerso populo.

D QVoniam inter dominum & vassallum nulla fraus, nec vllum malum ingenium debet internenire, idcirco per hanc præsentem legem sancimus, si vassallus non dolose per annum & diem steterit, quod à domino sui beneficij inuestituram non petierit: feudum non ob hoc amittat. dolus enim abesse videtur si iusta causa impediente steterit. Datum VI. Kal. Septembris, anno à Natiuitate Domini M. C. XXVII. Indictione V.

De hac supra 1. tit. 21. & 4. tit. 76. 92. 97.

E

Constitutio Friderici de feudis non alienandis & aliis capitulis.

FRIDERICVS DEI GRATIA Romanorum Imperator semper Augustus, vniuerso populo.

IMperialem decet solertiam ita Reipublicæ curam gerere & subiectorum commoda in-

uestigare, vt regni vtilitas incorrupta persistat, & singulorum status iugiter seruetur illæsus. Quapropter, dum ex prædecessorum nostrorum more vniuersalis curiæ Roncaliæ pro tribunali sederemus, à Principibus Italicis, tam rectoribus Ecclesiarum, quam aliis fidelibus Regni, non modicas accepimus querelas, quod beneficiati eorum feuda quæ ab eis tenebant, sine dominorum licentia pignori obligauerant, vendiderant & quadam collusione nomine libelli alienauerant: vnde debita seruitia amittebantur Imperij, & nostræ felicis expeditionis complementum minuebatur. Habito ergo consilio Episcoporum, Ducum, Marchionum, & Comitum, simul etiam & Palatinorum, iudicum, & aliorum procerum, hac edictali, Deo propitio, perpetuo valitura lege sancimus, vt nulli liceat feudum totum vel partem aliquam vendere, vel pignorare, vel quocunque modo alienare, vel pro anima iudicare sine permissione maioris domini ad quem feudum spectare dignoscitur. vnde Imperator Lotharius tantum in futurum cauens ne fieret, legem promulgauit. Nos autem ad pleniorem regni vtilitatem prouidentes, non solum in posterum, sed etiam huiusmodi alienationes illicitas hactenus perpetratas, hac præsenti sanctione cassamus, & in irritum deducimus, nullius temporis præscriptione impediente, quia quod ab initio iure non valuit, tractu temporis conualescere non debet, emptori bonæ fidei ex empto actione de pretio contra venditorem competente.

Callidis insuper machinationibus quorumdam obuiantes, qui pretio accepto, quasi sub colore inuestituræ, quam sibi licere dicunt, feudum vendunt, & in alios transferunt: ne tale figmentum, vel aliud vlterius in fraudem huius nostræ constitutionis excogitetur, modis omnibus prohibemus: pœna auctoritate nostra imminente, vt venditor & emptor, qui tam illicita reperti fuerint contraxisse, feudum amittant, & ad dominum libere reuertatur. Scriba vero, qui super hoc instrumentum sciens conscripserit, post amissionem officij cum infamiæ periculo manum amittat.

Præterea, si quis infeudatus maior quatuordecim annis, sua incuria vel negligentia per annum & diem steterit, quod feudi inuestituram à proprio domino non petierit, transacto hoc spatio, feudum amittat, & ad dominum redeat.

Firmiter etiam statuimus, tam in Italia quam in Alamannia, vt quicunque indicta publica expeditione vocatus à domino suo, in eandem expeditionem spatio competenti temere venire supersederit, vel alium pro se domino acceptabilem mittere contempse-

A rit, vel dimidium reditus feudi vnius anni domino non subministrauerit, feudum quod ab Episcopo vel alio domino habuit, amittat, & dominus feudi in vsus suos illud redigendi modis omnibus habeat facultatem.

Præterea Ducatus, Marchia, Comitatus, de cetero non diuidatur. aliud autem feudum, si consortes voluerint, diuidatur, ita vt omnes qui partem feudi habent iam diuisi, vel diuidendi, fidelitatem faciant, ita tamen, vt vassallus pro vno feudo plures dominos habere non compellatur, nec domi-
B nus feudum sine voluntate vassalli ad alium transferat.

Insuper si filius vassalli dominum offenderit, pater à domino requisitus deducat filium ad satisfaciendum domino, vel à se filium separet: alioquin feudo priuetur. Si autem pater vult eum deducere, vt satisfaciat, & filius contemnit, patre mortuo in feudum non succedit, nisi prius satisfecerit domino, parique modo vassallus pro omnibus suis domesticis faciat.

Illud quoque præcipimus, vt si vassallus de feudo suo alium vassallum habuerit, &
C vassallus vassalli dominum domini sui offenderit, nisi pro seruitio alterius domini sui hoc fecerit, quem sine fraude ante habuerit, feudo suo priuetur, & ad dominum suum à quo ipse tenebat, reuertatur, nisi requisitus ab eo paratus fuerit satisfacere maiori domino quem offenderit, & nisi vassallus idemque dominus à domino suo requisitus, eum qui maiorem dominum offenderit, requirat, vt satisfaciat, suum feudum amittit.

Præterea si inter duos vassallos de feudo sit controuersia, domini sit cognitio, & per eum controuersia terminetur: si vero inter domi-
D num & vassallum lis oriatur, per pares curiæ à domino sub fidelitatis debito coniuratos terminetur. Illud quoque sancimus, vt in omni sacramento fidelitatis Imperator nominatim excipiatur.

Proponuntur hac Constitutione tres aut quatuor causæ amittendi feudi. Lotharius in futurum tantum vetuit alienationes feudorum. Fridericus etiam iam olim factas alienationes vel pignerationes feudi totius vel partis sine consensu domini, nullas esse pronunciat, nulla obstante præscriptione temporis, quod de longi temporis præscriptione accipiendum esse ostendit 4. tit. 49. Obstabit enim certe præscriptio peremptoria
E xxx. annorum. Alia est conditio emphyteuseos, quod ad pignerationem attinet. nam etsi prædium emphyteuticum non possit vendi domino non denunciato, *l. vlt. C. de iu. emphyt.* pignerari tamen potest, *l. tutor §. vlt. D. de pig. act.* Alia etiam conditio domini. nam & si alienare prohibeatur lege Conradi, non tamen pignerare. Et valet quidem à minori argumentum ad affirmandum hoc modo, Si potest vendere, & pignerare, *l. 9. §. 2. D. de pign. l. 1. C. rem alien. ger. non interd.* Fructuarius vsumfructum vendere potest inuito domino. ergo & pignerare. Dominus proprietatis

vendere proprietatem potest, ergo & pignerare. Non tamen valet ad negandum hoc modo. Si non potest vendere, nec pignerare. Adiicit hac Constitutione, venditione facta sine consensu domini feudum domino aperiri, emptori tamen bonæ fidei, id est, qui ignorans esse feudum emit, aduersus venditorem competere ex empto actionem pretij nomine. Apud Guntherum corrupte scriptum est:

Prætorique bonæ fidei præstetur in illum.
Actio quæ pretium cogat redhibere solutum.

Legendum enim.

Emptorique bonæ fidei.

Malæ fidei emptor de euictione actionem non habet, *l. si fundum*, *C. de euict.* quo casu æquum est venditori à domino pretium auferri, vt secundum Constitutionem Lotharij & pretio & beneficio careat. Amouentur etiam fraudes hac Constitutione, vt si vassallus in feudum dationem, quæ iure permissa est, pro venditione adsimulauerit, vt *supra 2. tit.* 4. §. 1. & ad hanc fraudem respicit etiam *infra §. Illud*, dum ait, quem sine fraude habuerit. Deinde proponit aliam causam amittendi feudi, de qua diximus 1. *tit.* 21. *&* 4. *tit* 13. si pubes non petierit inuestituram intra annum, & aliam, si militiæ munere fungi nolit, vel alium pro se mittere, suumve laborem reditu prædii redimere, vt *supra* 1. *tit.* 20. Adiicit aliquid de feudi diuisione, quod exposui 4. *tit.* 9. *&* 1. *tit.* 9. & inde interpres Conradus de inhabili ambigit, an succedat: quam quæstionem dirimit Caroli IV. aurea bulla. Sequitur quarta causa, Si vassalli filius vel domesticus dominum offenderit, & nolit vassallus eum ad dominum perducere satisfaciendi causa. Sed si per eum non stat quo minus is domino satisfaciat, excusatur. & filius solus feudi successione indignus indicatur, vt *supra* 4. *tit.* 61. Et similiter si vassallus vassalli maiorem dominum offenderit, nec satisfecerit, redit feudum ad minorem dominum, si per minorem, fiat quo minus satisfaciat, vtrique feudum eripitur. quod ita Guntherus explicat rectius quam tota Feudistarum fæculenta cohors:

Si tuus ex feudo cuiquam vassallus idipsum
Contulit, atque suo vassallum munere fecit
Ipse sibi, si forte tuam iam tertius ille
Successor meruit factis atrocibus iram,
Nec tibi pro culpa domino mediante secundo
Fecerit ipse satis, reprobato protinus illo
Ad dominum redeant feudalia iura secundum.
Si tuus ille suum tibi conciliare fidelem
Spernit, & aut torpens aut perfidus esse probatur,
Ambobus spretis ad te sua iura recurrent.

Quod ait §. *pen.* exposui 1. *tit.* 15 *&* 2. *tit.* 15. Quod §. *vlt.* variis locis, ne alius quam Imperator habeat vassallum homologum vel Rex vel Dux, qui regnum vel ducatum à nullo tenet in feudum. *Beneficiati.* Sic in veteri inscriptione, *Trib. spe beneficiatus.* De hac autem Constitutione Abbas Vrspergensis, Fridericus, inquit, lege cauit ne feudorum iniustæ fieri possint distractiones. *Obligauerunt.* Emendaui, obligauerant, vendiderant & quadam collusione nomine libelli alienauerant, vt *supra* 4. *tit.* 35.

Alia de iure fisci.

IMP. FRIDERICVS.

Regalia sunt armanniæ, viæ publicæ, flumina nauigabilia, & ex quibus fiunt nauigabilia, portus, ripatica, vectigalia, quæ vulgo dicuntur telonea, monetæ, multarum pœnarumque compendia, bona vacantia, & quæ indignis legibus auferuntur, nisi quæ specialiter quibusdam conceduntur, & bona contrahentium incestas nuptias, & damnatorum, & proscriptorum, secundum quod in nouis Constitutionibus cauetur: angariarum, parangariarumque & plaustrorum, & nauium præstationes, & extraordinaria collatio ad felicissimam regalis numinis expeditionem, potestas constituendorum magistratuum ad iustitiam expediendam, argentariæ & palatia in ciuitatibus consuetis, piscationum reditus & salinarum, & bona committentium crimen maiestatis, & dimidium thesauri in loco Cæsaris inuenti non data opera, vel loco religioso: si data opera, totum ad eum pertineat.

Regalia siue fiscalia iura hoc loco proponuntur, quæ Itali Friderico remiserunt, vt Guntherus & Abbas Vrspergensis scribunt, atque etiam Radeuicus 3. c. 41. & 4. c. 5. Et primum quidem Armanniæ. An potius Arimanniæ, quæ videntur officia esse apparitorum: nam Arimanni sunt qui magistratibus parent, *l. 58. Lang. de fur. l. 2. de sedit. l. 10. de præscrip.* & personæ publicæ dicuntur, *l. vlt. Lang. Ne lib. ho. os.* ita vt quemadmodum magistratuum creatio numeratur inter regalia, *l. 1. D. ad leg. Iul. de amb.* numeretur & apparitorum. Sed nihil mutandum. In breuiculo quodam redituum Ecclesiæ Romanæ, cuius auctor Deusdedit quidam, dicitur Benedictus locasse cuidam comiti Ariminensem comitatum & territorium integrum Castri Conchæ cum suis publicariis & armanniis, & medietatem Comitatus Pesauri cum publicariis & armanniis suis intra vel extra ciuitatem ipsam positis. Videntur esse fabricæ & publica armamentaria, quæ sibi semper principes vindicarunt, vt *Nou. de armis* Iustinianus. Sequitur, *Viæ publicæ & flumina nauigabilia aut ex quibus alia nauigabilia fiunt.* Radeuicus, Omnis vtilitas ex decursu fluminum proueniens. *Portus, ripatica.* Portoria intelligit. In beneficio Caroli Magni concesso Ecclesiæ Parisiensi S. Vincentii & Germani, apud Annonium monachum. Portum donamus qui est inter pagum Senonicum & Milidunensem, ita vt nullus alius ibi portum habeat, neque teloneum aut rotaticum, seu vultaticum, seu pistaticum, ripaticum vel salutaticum: vbi pro pistaticum fortasse legendum, cispaticum, vt in Constitutione eiusdem Caroli de teloneis & cispaticis. *Vectigalia quæ vulgo dicuntur telonea.* Alias, *Vectigalia, & quæ vulgo dicuntur telonea.* huiusmodi sunt pedatica & nauigia, quæ tamen displicuerunt Carolo legis Francicæ 3. c. 12. & capitulis additis ad leges Langobardorum, cap. 18. vt cum nauis per medium flumen, vel sub pontem transit, nec ripam appellit. *Moneta.* Guntherus, Cudendæ iura monetæ. Dodechinus Abbas. *Regalia*, inquit, *sunt ciuitates, Ducatus, marchia, Comitatus, moneta, teloneum, mercatus, aduocatia, omnia iura centurionum. i. villicorum, turres & villa cum omnibus pertinentiis suis, militia & castra, Multarum pœnarumque compendia.* Vulgo banna. Nisi quæ specialiter quibusdam conceduntur. Vt legatum quod aufertur tutori excusanti se, quod pupillo cedit non fisco, *l. 5. §. amittere, D. de iis quæ vt ind.* & quod aufertur ei qui celauit tabulas testamenti, *l. pen. C. de*

legatis. Secundum quod in nouis Constitutionibus cauetur. Intelligit Nouellas Iustiniani. Bona igitur contrahentium incestas nuptias, si desint liberi iusti vsque ad tertium gradum, vel parentes vsque ad secundum, & frater, soror, patruus, amita, Ceterorum si desint liberi vel parentes vsque ad tertium gradum, *Nou.* 12. & 134. *Extraordinaria collatio.* Hæc est quæ fodrum dicitur. *Argentaria.* Argenti fodinæ, vt salinæ. *Piscationum reditus.* Hoc sumptum est ex *l.* 17. *D. de ver. signific.* vbi corrupte maiores nostri legebant piscariarum, pro picariarum. Picariæ sunt è quibus foditur pix. nam & picem fossilem inueniri Plinius scribit 16. c. 12. & simili errore in Bruto Ciceronis male Seb. Conradus legit pecuarias, pro, picarias. Igitur vsurpatione tantum defendi potest fiscus, qui sibi vindicat piscarias, vt priuati, *l. iniuriarum §. vlt. D. de iniuriis,* contra ius gentium. Et dimidium thesauri in loco Cæsaris inuenti non data opera, vel loco religioso. Hoc est ex *l. 3. §. si in locis. D. de iu. fis.* Non sunt autem hæc sola iura fiscalia, sed & pleraque alia. Hic tantum præcipua enumerantur, quæ eum iam longo tempore deperiissent, Episcopi & proceres & ciuitates Italiæ Friderico Imperatori restituerunt.

Alia constitutio eiusdem Friderici de pace tenenda.

FRidericus Dei gratia Romanus Imperator semper Augustus, Episcopis, Ducibus, Comitibus, Marchionibus, & Rectoribus, ad quos literæ istæ peruenerint, gratiam suam & pacem & dilectionem. Quoniam diuina præordinante clementia, solium regiæ maiestatis conscendimus, dignum est vt cuius præcellimus munere, illi omnino pareamus in opere. Inde est quod nos tam diuinas quam humanas leges in suo vigore manere cupientes, & Ecclesias siue ecclesiasticas personas subleuare & ab incursu & D inuasione quorumlibet defensare intendentes, quibuscunque personis ius suum conseruate volumus, & pacem diu desideratam, & antea toti terræ necessariam, per vniuersas regni partes habendam regia auctoritate indicimus. Qualiter autem eadem pax tenenda sit & seruanda, in subsequentibus declarabitur euidenter.

Si quis hominem intra pacem constitutum occiderit, capitalem subeat sententiam: nisi per duellum hoc probare possit quod vitam suam defendendo illum occidit. Si autem omnibus manifestum sit quod non necessario, sed voluntarie illum occiderit: tuncneque per duellum, neque quolibet alio modo excusabitur quin capitali damnetur sententia. Si vero violator pacis à facie iudicis fugerit, res eius mobiles à iudice in populum publicentur & dispensentur. heredes autem sui hereditatem quam ipse tenebat, recipiant tali condicione interposita, vt iureiurando spondeant quod ille violator pacis nunquam de cetero ipsorum voluntate aut

A consensu aliquod emolumentum inde percipiat. Quod si heredes neglecto postmodum iuris rigore, hereditatem ei dimiserint: Comes eandem hereditatem regiæ ditioni assignet: & à regio iure beneficium suscipiant.

Si quis alium intra pacis edictum vulnerauerit, nisi in duello, & vitam suam defendendo hoc fecerit, probauerit: manus ei amputetur, & sicut superius dictum est iudicetur: & iudex in causa ipsum & res eius B secundum rigorem iustitiæ strictius consequatur.

Si quis aliquem ceperit, & absque sanguinis effusione fustibus percusserit, vel crines eius aut barbam expilauerit: decem libras ei cui iniuria illata esse videtur, per compositionem impendat: & iudici viginti libras persoluat.

Si vero temerarius absque percussione eum inuadat, quod vulgo dicitur * *cisteros*, * *Zitten band.* calida manu, ac verberibus contumeliisque male tractauerit: quinque libras componat & iudici pro tali excessu decem libras per- C soluat.

Quicunque iudici suo pro excessu viginti libras inuadiauerit, prædium suum pro pignore illi tradat, & intra quatuor septimanas inuadiatam pecuniam persoluat. Quod si intra quatuor septimanas prædium suum soluere neglexerit: heredes sui si voluerint hereditatem recipiant, & Comiti intra sex septimanas viginti libras persoluant. Si autem Comes eandem hereditatem regiæ potestati consignet, proclamatori etiam damnum restituat, & prædium à Rege beneficiali iure obtineat.

Si clericus de pace violata pulsatus fuerit, aut pacis violatorem in contubernio suo habuerit, & de iis in præsentia sui Episcopi sufficienti testimonio conuictus fuerit: Comiti, in cuius comitatu idem clericus hoc perpetrauerit, viginti libras persoluat, & de tanto excessu secundum statuta canonum Episcopo satisfaciat. Si autem idem clericus inobediens extiterit, non solum officio & beneficio ecclesiastico priuetur, verum etiam tamquam proscriptus habeatur.

E Si iudex populi clamore aliquem pacis violatorem ad castrum alicuius domini secutus fuerit, dominus cuius castrum id esse cognoscitur, ad faciendam iustitiam illum producat. Qui si de sua fuerit diffisus innocentia, & ante conspectum iudicis venire formidauerit, si mansionem in castro habet, dominus eius omnia bona mobilia sub sacramento iudici repræsentet, & eum de cetero in domo sua tamquam proscriptum non recipiat. Si vero mansionem in castro non habuerit: dominus eius secure eum adducere

faciat, & postmodum iudex cum populo eum tanquam pacis violatorem persequi non desistat.

Si duo homines pro vno beneficio contendunt, & vnus super eodem beneficio inuestitorem producit, illius testimonium, cum inuestitor donum inuestituræ cognoscit, Comes primo recipiat: & si idem probare poterit idoneis testibus, quod absque rapina hoc idem beneficium habuit, remota controuersiæ materia id obtineat. Quod si de rapina præsente iudice conuictus fuerit, rapinam dupliciter soluat, beneficio vero careat, nisi iustitia & iudicio dictante illud in posterum requirat. Si tres vel plures contendunt de eodem beneficio producentes vtrinque diuersos inuestitores, iudex in cuius præsentia causa ventilatur, à duobus requirat boni testimonij hominibus in prouincia eorumdem litigatorum commorantibus per sacramentum quod iurauerint, quis illorum absque rapina eius beneficij possessor extiterit, & cognita ex ipsorum testimonio rei veritate, possessor beneficium suum quiete obtineat, nisi iudicio & iustitia dictante alter de manu sua illud eripiat.

Si rusticus militem de violata pace pulsans manu sua iurauerit quod non de voluntate sua, sed de necessitate hoc fecit: manu militari se miles expurgabit.

Si miles rusticum de violata pace pulsauerit, & manu sua iurauerit quod non voluntate, sed necessitate hoc fecit: de duobus vnum rusticus eligat: an diuino, an humano iudicio innocentiam suam ostendat: aut septem testibus idoneis quos iudex elegerit, se purget.

Si miles aduersus militem pro pace violata aut aliqua capitali causa duellum committere voluerit: facultas pugnandi ei non concedatur, nisi probare possit quod antiquitus ipse cum parentibus suis natione legitimus miles existat.

Post natale sanctæ Mariæ, vnusquisque Comes septem boni testimonij viros sibi eligat: & de qualibet prouincia cum ipsis sagaciter disponat: & quanto precio secundum qualitatem temporis sit annona vendenda, vtiliter prouideat. Quicunque vero contra deliberationem ipsius intra anni terminum altius modium & carius vendere præsumpserit: tanquam violator pacis habeatur: & totidem viginti libras Comiti exoluat, quanti modios siue maldios altius vendidisse conuictus fuerit.

Si quis rusticus arma vel lanceam portauerit, vel gladium: iudex in cuius potestate repertus fuerit, vel arma tollat, vel viginti solidos pro ipsis recipiat à rustico. Mercator negociandi causa per prouinciam pertran- A siens, gladium suum suæ sellæ alliget, vel super vehiculum suum ponat: non vt quem lædat innocentem, sed vt à prædone se defendat.

Nemo retia, aut laqueos, aut alia quælibet instrumenta ad capiendas venationes tendat, nisi ad vrsos, apros, vel lupos capiendos. Ad palatium Comitis nullus miles ferat arma, nisi rogatus à Comite.

Publici latrones, & conuicti vel compacti antiqua damnentur sententia. Quicunque aduocatiam suam vel aliquod aliud benefi- B cium inordinate tractauerit, & à domino suo admonitus non resipuerit, & in sua perdurans insolentia ordine iudiciario tam aduocatia quam beneficio exutus fuerit, si postmodum ausu temerario aduocatiam vel beneficium inuaserit, pro violatore habeatur.

Si quis quinque solidos aut valens vel amplius furatus fuerit, laqueo suspendatur: si minus, scopis & forcipe excorietur & tondeatur. Si ministeriales alicuius domini inter se guerram habuerint: Comes siue iudex, in cuius regimine eam fecerint, leges & iudicia exinde prosequatur. C Quicunque per terram transiens equum suum pabulare voluerit, quantum propinquo secundum viam stans in loco amplecti potuerit, ad refectionem & respirationem equi sui, impune ipsi equo porrigat. Licitum sit etiam ipsi vti herba viridi, & sylua, sine vastatione qualibet vtatur pro sua commoditate & vsu necessario.

Constitutio hæc est Friderici primi, vt ceteræ omnes, quæ ad Germaniæ publicam pacem spectat, & vulgo appellatur à Germanis *Fridbrief*, id est, Breue pacis, vt Abbas Vrspergensis scribit, & *Landfrid*. si- D ue *Landfridem*, id est publica pax, Io. Frossardi 3. cap. 97. corrupte *Languefride*. Edita hæc fuit Ratisbonæ quantum opinor rebus pacatis inter principes Germaniæ, qui diu dimicarant inter se ob ducatum Saxoniæ & Baioariæ ereptum Henrico Superbo à Conrado Imperatore. qua de re Otho. Ne, inquit, Baioaria vlterius totius regni quietis immunis esset treugam proximo Pentecostæ ad annum iotari iussit. Et ideo forsitan recte huic Constitotioni in veteri libro hic titulus præponitur, De treuga & pace. Constituitur autem primum capitis pœna in eum quem constiterit pacis siue induciarum tempore hominem occidisse dolo malo, & absolui eum quam non constiterit cædem fecisse dolo modo, si paratus sit duello comprobare eam se E fecisse ob tutelam sui corporis, quòd naturalia & ciuilia iura permittunt. Bona mobilia absentis & fugitiui populo à iudice diripienda dari, non fisco. Immobilia heredibus eius relinqui, si modo iurauerint se nihil ex eis proscripto suppeditaturos, cui iuriiurando si non paruerint, iam non amplius ea eos proprio; sed feudi tantum iure ab Imperatore tenere posse. Ei qui vulnus inflixerit, manum amputari: & ita in legibus eiusdem militaribus apud Othonem, eum qui vulnere illato inducias fregerit, manu aut capite plecti. Et qui sine cæde & vulnere re ipsa iniuriam atrocem fecerit, vt si barbam vulserit, aut crinem lacerauerit, aut fustibus

A aliquem cæciderit, hanc irrogat multam, vt iniuriam passo inferat auri libras x. iudici xx. Est hoc frequens in legibus Gotthorum, vt iudici pars multæ aut tota adiudicetur. Iniuriam quæ verbis fit, leuius coercet, de qua sic ait: *Si vero temerarius absque percussione eum inuadat, quod vulgo dicitur Z itterhund, calida manu, ac verbis contumeliisque male tractauerit*, &c. Omnes libri scripti habent illud, *Hand.* sed illud *Zitter* est deprauatum in *cisber* vel *cisteros.* Quid autem sit *Zitterhund*, mox explicat, calida manu scilicet, quod Germanicæ linguæ peritis exploratissimum est. aut legendum *haisterhand*, vt legibus Alamannorum, Si quis in curtem Episcopi armatus contra legem intrauerit, quod Alamanni *Haistera handi* dicunt. Additur in §. *quicunque*, in hanc causam prædia pignori capi. B Debet enim condemnatus reus mox Comiti multam inuadiare, quod est obligare dato pignore. Dicere etiam veteres, si Varroni credimus, alligare pecuniam, vel obligare. Id vero pignoris, reus luere debet intra mensem. quod si non fecerit, addicitur heredibus eius ea lege, vt id reluant intra sesquimensem, aut in fiscum redigitur: ita tamen vt iudex prædium sibi retineat feudi iure, & proclamatori litis æstimationem exsoluat. Proclamatorem vocat actorem, cui iniuria illata est. nam & Germanis actio est clamor, & veteribus Gallis *clam* ou *clam.* Inde legibus Alamannorum, *Nemo*, inquiunt, *negligat ad placitum venire. vt in ipso placito pauperes conclament causas suas.* C Post hæc clericis pacis violatoribus propriam pœnam indicit. Superiorem indixit laicis. Notandum ex §. *si iudex*, proscriptum non esse domo recipiendum: quæ vulgaris fuit olim adiectio, cum interdicebatur aqua & igni & tecto. & lege Iulia de vi puniuntur, qui recipiunt deportatos, auctore Paulo in Sententiis, qui relegatos, pecuniaria pœna, *l. 11. D. de inter. & rel.* In § *si duo*, tractat de contentione feudi inter duos vassallos, vt dirimatur à Comite ergo à iudice ordinario. quod exposui *1. tit. 15. & 28.* Et vt primum eius testimonium recipiatur, qui producit inuestitorem suum, qui recognoscat donum inuestituræ, puta scipionem, anulum, clypeum. Testimonium, id est, probatio & testes qui ab eo producuntur, quibus si constiterit eum iure feu- D dum adquisiisse, vincet in possessionis causa. Contra si vi probetur inuasisse, damni æstimationem præstabit in duplum, & possessione ac feudo carebit. nisi id in principali causa suum fuisse probauerit. Ex illa controuersia duæ nascuntur lites, vna est de possessione, altera de iure. Qui priori mulctatus est in duplum, non debet cadere etiam posteriori. Sed si forte priori non mulcetur, & possessionem tantum restituere compellatur, quamuis feudum suum inuaserit, & posteriore iudicio feudo priuabitur, secundum *l. si quis in tantam, C. Vnde vi.* quæ ita re distincta nihil obstabit. Ex §. *si rusticus. & seq.* intelligimus in causis criminalibus iurari de calumnia. nam si rusticus militem violatæ pacis reum deferat, iurare prius debet de calumnia, miles autem manu quarta (sic est legendum) se debet E expurgare, id est, dato iureiurando cum tribus coniuratoribus. Et ita ex diuerso si miles rusticum deferat, de calumnia deierat, rusticus purgat se dato iureiurande cum vij. aliis, vel probat suam innocentiam humano iudicio, id est, testibus legitimis, vel diuino, id est, duello. nam per campionem miles cum rustico pugnare poterit, vel etiam per se si velit. alioquin rusticus militem ad pugnam compellare non potest. nam neque miles plebeius militem nobilem. Nobilis æstimatur ex genere & vita militari, vt *Const. Neap. 3. tit. 59. & 60.* Ceterum in causis criminalibus etiam iurari de calumnia ostendit Constitutio de incendiariis, quæ sequitur. Romano iure in causis criminalibus neque calumniæ iusiurandum datur, vt Leonis *Nou.* 107. & male contrarium elicitur ex *l. vlt. C. de fide instr.* neque aliud quodlibet iusiurandum, excepto iudicio iniuriarum, *l. lex Cornelia §. hac lege, D. de iniur.* in quo tamen festiuus poëta mauult Bithynico satisfacere quam iurare. Sed non ita in Græcia olim. Lysias ἐν τῷ κατὰ Θεομνήστου κατηγορίᾳ, ἐν ἐκείνῳ χωρίῳ ὅπου τὰς ψήφους δεῖ διαφέροντας ἀμφὶ τούτου τοῦ ὀνόματος τὰς διωμοσίας ποιοῦνται, ἀλλὰ δι᾽ ὃ ἐγὼ κακῶς ἀκήκοα, ὁ μὲν γὰρ διώκων ὡς ἀπέκτεινε διόμνυται, ὁ δὲ φεύγων ὡς οὐκ ἀπέκτεινεν. *Post natale.* Hæc Constitutio edita fuit paulo post Kal. Septembres, vt Otho Frisingensis scribit, & ideo iubet post natale S. Mariæ, qui est vj. Id. Septemb. à Comite certum annonæ pretium constitui, quod qui in vendendo excesserit, multatur B quasi violator pacis. & ait, *Modios* vel *maldios.* Vtrumque idem significat. nam & hodie nescio quot modios *Malda* Germani vocant, & eodem sensu Abbas Vrspergensis: *Vt quilibet*, inquit, *mansus rusticorum prædiorum solueret maltare vnum auenæ.* Deinde interdicit armorum vsu rusticis & mercatoribus, nisi in vsum itineris, vt lex Iulia de vi publica, atque etiam militibus in palatio Comitis. Venatione omnibus, præterquam vrsorum, aprorum, luporum, & sane ab Imperatore etiam hodie in inuestituris feudorum specialiter ius venandi principibus & nobilioribus vassallis pro beneficio concedi solet. Adiicit §. *quicunque aduocatiam*, priuari aduocatia vel alio feudo eum qui C in eo se gerit insolenter vel ignauiter, merito cum & ea ea causa expellatur conductor, & ereptum si inuadat pro pacis violatore haberi. Aduocatia dignitas est quædam siue vrbis aut Ecclesiæ præpositura, *c. saluator, 1. q. 3. c. in quibusdam, de pœnit. c. præterea, De iu. pat.* vt aduocatia Tigurinensis in Austraria Lazii, aduocatia Betunæ in Chronicis Flandriæ. Carolus in donatione Vlmæ regalis villæ facta abbati Augiæ maioris apud Mutium Germ. Chron. ix. *Eligant hunc loco aduocatum & defensorem, eo tamen tenore vt quandocunque sui commissi præuaricator in rebus aut hominibus, quod vulgo Baimund dicitur, ex stat, statim sine mora, sine iudicio aduocatiam perdat.* & paulo post: *Si aduocatus hæc nostra statuta transgrediatur, sine iudicio &* D *absque spe recuperationis aduocatia statim priuetur.* Abbas Vrspergensis: *Mortuo Adelgozo sine herede, qui fuit aduocatus Augustæ, Fridericus Imp. tam aduocatiam quam alia prædia ipsius sibi vindicauit.* & alio loco. *Laicam à clericis prohibens inuestituram, & recipiens ab Ecclesiis Ducatus, Marchias, Comitatus, aduocatias, monetas, telonea, ceterorumque regalium quæ possidet summam.* Constituitur & in fures pacis violatores laquei pœna, si quinque solidos aut valens vel amplius (sic legendum) furati fuerint, vt moribus Britanniæ in fures domesticos, c. 582. si minus, præcipit vt virgis cædantur & strictim tondeantur. & ita in pacis conuentione inita in Alsatia apud Rhenanum. *Si quis siclo vnius aut duorum pretii furtum aut prædam fecerit, corium cum capillis perdat.* & in legibus militaribus Friderici apud Guntherum. E

Detonsaque coma post verbera pulsus abibit.
Vertice detonso supponet terga flagellis.

& in legibus Gotthorum frequentissime, vt turpiter decaluati rei flagellis cædantur. & Leonis Nou 60. καὶ αὐτὸν πρῶτον μὲν εἰς τὸ τῆς μάστιξι σῶμα καὶ ἐν χρῷ κουρᾷ ἐναικίζεσθαι. τοὺς μὲν δείζεσθαι τῇ πολλῇ μάστιγι ἐπὶ τὸ σῶμα πληγῇ καὶ τῇ ἐν χρῷ κουρᾷ ἐπὶ τῇ μάστιξι καὶ τῇ ἀτιμίᾳ τῆς τριχῶν ἀποβολῆς. & in la. βασιλικῶν sæpe. Cum §. *vlt.* congruit *l. 1. Lung. de incend. & Neap. 3. tit. 58.* Lege Laurentum sancitum erar auctore Festo, ne pomum ex alieno legeretur supra armum, id est, quod humeris esset oneri. Licebat ergo intra armum. & similiter licebit seeundum viam pabuli nonnihil transeunti

equo carpere ex herba aut stipula illecta. Herbæ appellatione non continetur fœnum vt de edicto Clodouei Gregorius Turonensis refert lib. 2.

Alia constitutio Friderici Imperatoris: De incendiariis & pacis violatoribus.

FRidericus Dei gratia Romanorum Imperator, & semper Augustus. Decet fidelitati nostræ, tempora generali populorum prouinciarum tranquillitati circumspectionis nostræ studio prouideri, vt dum in subiectis dominationis virtute pollemus, reprobos quoslibet ac scelerosos à subditorum iniuriis arceamus æquitatis nostræ correctione. Considerantes quippe quæ damna, quantæque desolationes hominum & prouinciarum, per seditiones & incendia prouenerint, & quantos præterea futurorum timores reportent, ea quæ de conscientia & consilio principum, & aliorum fidelium nostrorum, tam liberorum, quam ministerialium, ad reprimendas incendiariorum insolentias, imperialis nostra sanxit auctoritas, vniuersalis imperij fidelibus nota fieri volumus, & sicut in castro nostro Nurimberc hæc ordinata & confirmata sunt, firmiter indicimus obseruanda. Primum igitur de incendiariis demandamus generaliter, vt, si liber homo, ingenuus, ministerialis, vel cuiuscunque condicionis fuerit, incendium commiserit pro vuerra propria, pro amico, pro parente, vel causæ cuiusquam alterius occasione, de sententia & iudicio imperiali, proscriptioni statim subiectus habeatur. Hic excipiuntur, si qui forte manifesta guerra castra manifeste capiunt: & si qua ibi suburbia, aut stabula aliave tuguria præiacent, igne succendunt. Excipiuntur & iudices, quos in malefactores pœnam iustitia exigente exercere contingit. Quod si aliquis in Ducatu alicuius incendium fecerit, ipse proscriptum pronunciet, ac deinde iustitiæ suæ auctoritate eum proscribat. Idipsum faciant Marchiones, Palatini Comites, Lantgrauij, & Comites alij, nec alicui eorum liceat talem absoluere, nisi domino Imperatori. Quicunque etiam incendiarium in domo sua scienter receperit, & consilium auxiliumve ei impenderit, damnum & iniuriam passo pro facultate sua restituat, Iudici vero x. libras monetæ de illa diœcesi in qua commissum est, persoluat, ac domino Imperatori pro voluntate & gratia sua disponat. Si quis autem super hac culpa innocentiam suam probare vel ostendere voluerit, cum duobus viris veracibus culpa in præsentia iudicis se expurget. Si quis autem cuiquam imposuerit, quod incendiarium receperit, & de hoc ipsum iure voluerit conuenire, hoc nequaquam ei fieri liceat, nisi præstito primo calumniæ sacramento. Dominus etiam Imperator proscriptorum neminem à sententia proscriptionis absoluat, nisi de illicitis primo damnis cum iniuriato componat, & nisi conscientie iudice hoc faciat. Proscriptum vero, quem pro incendio sententiam proscriptionis incurrisse omnibus notum fuerit, Diœcesianus Episcopus, si ad satisfactionem inobediens extiterit, à communione Ecclesiæ Dei & fidelium Christi abiiciat, & extraneum eum reddat, nec eum absoluat, quoadusque læso damnum restituat: & è conuerso, quem Episcopus legitimis induciis citatum iustitia dictante excommunicauerit, & hoc iudici insinuauerit, iudex eum banno proscriptionis condemnet, & nec prius eum absoluat, quam coram Episcopo de his pro quibus condemnatus est, satisfaciat. Quod si à proscriptione illa prædicto modo fuerit absolutus, & Episcopo suo voluerit obedire, incendium primo abiuret, deinde sit in arbitrio Episcopi, qualem ei pœnam iniungat, ad visitandum sepulcbrum Domini, aut limina Iacobi Apostoli. Si autem proscriptus eo, vt dictum est, modo absolui desiderauerit, domino Imperatori fines imperij per annum & diem abiuret. Si quis autem à proscriptione & excommunicatione similiter non fuerit absolutus infra annum & diem, vniuerso iure, honore, & legalitate priuatus habeatur, ita vt ferendo testimonio, vel ad iudicandum, de cetero nequaquam sit admittendus. Omni quoque feudali iure carebit perpetuo. Item si in reisa alicuius domini, cum ipso domino cuius est reisa, aliquis fuerit, qui incendium (vt sæpius contingit) faciat, dominus ipse, cuius est ipsa reisa, iurabit super reliquias, quod nō fecerit conscientia, vel mandato, vel voluntate sua. Reum autem abiiciet à se & nunquam recipiet. Quod si illum post satisfactionem receperit, tenetur vniuersum damnum quod ille commisit, restituere. Item si contingat dominum aliquem in villa aliqua hospitari violenter, & fortuitu euenerit domum aliquam incendi, & ille cui sit damnum, dominum impetierit, quod mandato suo, vel voluntate, vel consciētia sua factum sit, damnum damnificato restituat. Item si incendiarius captus fuerit, & coram iudice negare voluerit incendium se commisisse, si forte notorium non fuerit, per prouinciam iudex si possit eū cum vij. idoneis testibus cōuincere, capite plectatur. Sed si notoriū fuerit, nullius requirendū est testimoniū, sed statim decollandus. Item si Castellani cuiusquam domini

descendentes à castro domini sui, incendium fecerint domino absente à prouincia, castrum domini propter hoc non erit comburendum, sed bona incendiariorum quæcunque extra castrum fuerint reperta, comburantur. Post reuersionem vero domini, si dominus incendiarum retinere voluerit, & à se non repulerit, castrum eius similiter erit comburendum. Item si proscriptus propter incendium in aliquam domum confugerit, de qua non possit haberi, nisi domus incendatur, propter hoc incendium non erit quis incendiarius, sed damnum pro incendio restituere debet. Item si incendiarius super castrum aliquod agitatus confugerit, & dominus, cuius est castrum, fortassis dominus, vel vassallus, vel consanguineus fuerit, dominus ille non debet eum persequentibus repræsentare, sed iuuabit eum à castro in syluam, vel alias, vbi securus sibi videatur. Quod si nec dominus vel vassallus, nec cognatus fuerit, persequentibus eum statim repræsentet, vel cum eo in eadem culpa sit.

Statuimus etiam, & eodem firmiter edicto sancimus, vt quicunque alij damnum facere, aut lædere ipsum intendat, tribus ad minus ante diebus per certum nuncium suum diffiduciet eum. Quod si læsus diffiduciatum se fuisse negare voluerit, nuncius idem si viuus est, iuret quod contradixerit ei ex parte domini sui, loco & tempore designato. Si mortuus est nuncius, iuret dominus iunctis sibi duobus viris veracibus, quod contradixerit ei, ne dolo mediante de fide violata quis valeat inculpari. His sancientes adiicimus, vt quicunque treugas alicui dederit, nisi ibi determinatum & exceptum fuerit, quo tenore seruet vel non seruet eas, contradicere eis ante terminum statutum nequaquam possit. Quod si fecerit, vt violator fidei iudicetur. item qui nuncium aliquem, pro eo quod contradicturus mittitur, læserit, fidem suam violauit, & de cetero omni honore suo carebit, & in posterum nullus ei contradicet.

De filiis quoque sacerdotum, diaconorum, rusticorum, statuimus, ne cingulum militare aliquatenus assumant: & qui iam assumpserunt, per iudicem prouinciæ à militia pellantur. Quod si dominus alicuius eorum eum in militia contra iudicis interdictum retinere contenderit, dominus ipse iudici in x. libras condemnetur, seruus autem omni iure militiæ priuetur. Statuimus etiam, vt si quis vineas aut pomaria exciderit, proscriptioni & excommunicationi incendiariorum subiiciatur. Vt autem hæc tam vtilis ordinatio omni tempore rata permaneat, & eo quo dicta est tenore inconuulsa consistat, eam legibus prædecessorum nostrorum Imperatorum atque regum iussimus interseri, &

A perpetuo iure seruari. Cui si quis ausu temeritatis contraire præsumpserit, Dei omnipotentis & nostræ perpetuo indignationis sit reus. Fiat, fiat. Actum Nurembers in præsentia Principum, consilio, & consensu eorum. Anno Incarnationis M. C. LXXXII. III. Kal. Ian.

Hæc etiam, quam sumpsimus ex Abbate Vrspergensi, pertinet ad publicam pacem Germaniæ, & de feudis nonnihil habet: & etiamsi non haberet, semper pacem publicam, quæ tota consistit ex vassallorum fi-
B de & constantia, maiores coniunxerunt cum feudis. Eos qui vites exciderint coërcet vt incendiarios, vt latrones, *l. :. D. :.v. fur. cæs.* Ait, *Item si in reisa.* Excursio militaris hoc Germanico iam obsoleto vocabulo significari videtur. Oliuarius Marchiæ: *Tost apres ceux de la verde tente & autres Gandois firent vne rese sur les marches de Hainaut.* Et Io. Auentinus auctor est multam non respondentis ad delectum appellari Raisogueldum, quod vulgo Heribannum vel Hostenditiæ.

C *Alia Constitutio eiusdem de pace componenda & retinenda inter subiectos, & aliis capitulis.*

FRIDERICVS DEI GRATIA Romanorum Imperator, semper Augustus, vniuersis subiectis suo Imperio, Salutem.

Hac edictali lege in perpetuum valitura iubemus, vt omnes nostro subiecti imperio, veram & perpetuam pacem inter se obseruent: & vt inuiolata inter omnes per-
D petuo obseruetur. Duces, Marchiones, Comites, Capitanei, Valuasores, & omnium locorum rectores, cum omnibus locorum primatibus & plebeis, à decimo octauo anno vsque ad septuagesimum obstringantur iuramento vt pacem teneant: & rectores locorum adiuuent in pace tenenda atque vindicanda: & in fine vniuscuiusque quinquennij de prædicta pace tenenda omnium sacramenta renouentur. Si quis vero aliquod ius de quacunque re, vel facto contra aliquem se habere putauerit, iudicialem adeat pote-
E statem, & per eam ius sibi competens exequatur. Si quis vero ausu temerario prædictam pacem violare præsumpserit: si ciuitas est, pœna centum librarum auri cameræ nostræ inferenda puniatur: oppidum vero triginta libris auri multetur: Duces autem, Marchiones & Comites quinquaginta auri libras præstent: Capitanei quoque & maiores valuasores viginti auri libris puniantur: minores valuasores, & omnes prædictæ pacis violatores, tres libras auri inferre cogantur, & damnum passo secundum leges resartiant.

Iniuria

Iniuria seu furtum legitime puniatur. Homicidium quoque & membrorum diminutio vel aliud quodlibet delictum legaliter vindicetur.

Iudices vero, & locorum defensores, vel quicunque magistratus ab Imperatore, vel eius voluntate constituti seu confirmati, qui iustitiam facere neglexerint, & pacem violatam vindicare legitime supersederint: damnum omne iniuriam passo resarcire compellantur: & insuper si maior iudex est, sacro ærario pœnam decem librarum auri præstet, minor autem pœna trium librarum auri mulctetur. Qui vero ad prædictam pœnam persoluendam inopia dignoscitur laborare, corporis sui coërcionem cum verberibus patiatur: & procul ab eo loco, quem inhabitat, quinquaginta miliaria per quinquennium vitam agat.

Conuenticulas quoque in ciuitatibus, omnesque coniurationes, & extra, etiam occasione parentelæ, & inter ciuitatem & ciuitatem, & inter personam & personam, siue inter ciuitatem & personam, modis omnibus fieri prohibemus, & in præteritum factas cassamus, singulis coniuratorum pœna vnius libræ auri puniendis. Episcopos vero locorum ecclesiastica censura violatores huius sanctionis, donec ad satisfactionem veniant, volumus coerceri. Receptatoribus etiam malefactorum, qui prædictam pacem violauerint, & prædam ementibus, nostram indignationem subituris, & eisdem pœnis feriendis. Præterea bona eius publicentur, & domus eius destruatur, quæ pacem iurare & tenere noluerit, & lege pacis non fruatur. Illicitas etiam exactiones maxime ab Ecclesiis (quarum abusio iam per longa tempora inoleuit) per ciuitates & castella omnino condemnamus & prohibemus, & si factæ fuerint, in duplum reddantur.

Item sacramenta puberum sponte facta super contractibus rerum suarum non retractandis, inuiolabiliter custodiantur. Per vim autem & iustum metum etiam à maioribus (maxime ne querimoniam maleficiorum commissorum faciant) extorta, nullius esse momenti iubemus.

Ad hæc, qui alodium suum vendiderit, districtum & iurisdictionem Imperatoris vendere non præsumat: & si fiat, non valeat. Si vero contigerit alodium aliquod etiam infeudatum conferri Ecclesiæ, vel per oblationem fidelium, vel per emptionis & venditionis alteriusve huiusmodi contractum, in feudatus, nisi per gratiam Ecclesiæ tanquam de nouo receperit, feudum quod habebat, retinere non poterit. Vt autem æquitas quæ in paribus causis paria iura desiderat, per vniuersitatem totius Imperij seruetur: firmiter

A statuimus tam in Italia, quam in Alamannia, vt quicunque indicta publica expeditione Romam ad suscipiendam Imperij coronam, Regem, aut sub Rege dominum suum non adiuuauerit, aut eundo cum ipso, aut pro quantitate feudi stipendia militiæ persoluendo (si de vocatione legitima à domino suo conuinci per compares suos poterit) feudum perdat, & dominus in suos vsus illud habeat redigendi liberam facultatem.

Hæc & ea quæ seqoitur pertinent ad publicam pa- B cem Italiæ. & est conuentionis publicæ confirmatio hæc, id est pacis pactæ cum Mediolanensibus primo bello Mediolanensi. Illud primum constituitur, vt pacem iurent omnes ab anno XVIII. vsque ad LXX. vnde & constitutione seqoenti legendum, à XVIII. non à XVI. & Radeuici 3. cap. 41. non XIV. Hæc est plena pubertas Romanorum iure, Langobardorum legitima ætas, *l. 1. Lang. de prob. alii. mir.* quod Accursius refert in *l. 2. C. de eo quod cer. lo.* & qoi eam non compleuerunt Gunthero improprie pupilli dicuntur. Ciuitates quæ pacem violauerint, multantur C. libris, auri pori scilicet. Omnis pœna auri, auri puri intelligitur. Marcas dicit Vrspergensis pro libris. Plus tamen est marca: continet enim duas libras. Sed quod Lannis olim fuit libra auri, est hodie marca fere, quod selibra, C hodie libra. oppida multantur XXX. libris, vt vulgo scriptum est. Sed veteres habent XX. & Radeuicus ita legit, & Guntherus:

Vrbs, inquit, *centum libris puri multabitur auri,*
Oppida vicenis.

Totidem libris multantur Capitanei & maiores valoasores. Abbas Vrspergensis: *Capitaneus siu alius innasor maior XX.* corrupte, pro valuasor maior. Minores vero valuasores, inquit, prædictæ pacis violatores, tres libras. Guntherus XII.

Magnates bis dena viri, bis sena minores.

Et Vrspengensis. Alij vero X. & vsque ad tres marcas prout eis facultas suppetit. Præterea inhibentur hac Constitutione, & coërcentur conuenticulæ, con- D spirationes, sodalitia. quod hinc repetitum est Caroli IV. aurea bulla. & scribit Conuenticulas, non Conuenticula, vt emendandum etiam est in *l. conuenticula, C. de Episc. & cleric. l. vlt. C. de iis qui ad Eccl. conf.* Proponitur & hoc edicto pœna grauissima in eum qui pacem iotare noluerit, his verbis. *Præterea bona eius publicentur, & domus eius destruatur, qui pacem iurare & tenere noluerit, & lege pacis non fruatur* Publicentur, non est confiscentur, sed in populum publicentur & dispensentur à iudice. vt in *Const. de pace tener.* & ita Guntherus:

Qui pacis iurare modum formamque tenere
Improbus abnuerit, quæ possidet omnia vulgo
Diripienda patent, euertendique penates.

E Item pœna dupli in eos qoi quid ab Ecclesiis exegerint illicite. Illicitas exactiones dicit ex *l. 2. C. de Episc. & cleric.* Guntherus angarias, & Fridericus II. *de statut. & conf.* quæ Constitutio per partes ab Irnerio tota inserta est Codici Iustiniano. Ex hac est tantum insertum Codici, quod sequitur de sacramentis puberum, ad *l. 1. C. si adu. vend.* quo negatur minoribus restitotio in integrum aduersus conuentiones iuratas corporaliter, puta tactis Euangeliis aut manu sublata, non ex scripto tantum, & sua sponte, id est, sine vi & metu. alioquin & maiores ob vim aut metum restituuntur, maxime, inquit, si extorta sint ne querimoniam, &c. quod ita declarat Guntherus recte:

Iuramenta metu mortisve dolore coacta,
Præcipue ne quis multis nocitura loquendo
Publicet, aut in se crudeliter acta queratur,
Nullius meriti vel ponderis esse iubemus.

Quod sequitur, *Adhæc qui alodium*, id exposuimus 4. tit 19. *Si vero contigerit.* Dominus non potest inuitum vassallum delegare alteri. Potest tamen vendere curtem siue alodem, & si eam Ecclesiæ vendiderit vel donauerit, mox debent eius curtis vassalli feudum ab Ecclesia recognoscere. Curtem Ecclesiæ alienatam sequitur vassalli. Quod sequitur, *Vt autem æquitas*, est ex Topicis Ciceronis, & definitio banni & heribanni explicata est 1. tit. 20. His non apposui Constitutionem illam Friderici II. quia nihil pertinet ad feuda, nec eadem etiam ratione alias duas Henrici VII. quibus tamen hoc ex supplemento Chronicorum Vrspergensis adscribi volumus. Die coronationis suæ more aliorum principum Romanorum legem edidit seu authenticam nouam de summa Trinitate & fide Catholica. Deinde Pisam se recepit. Ibi duas alias condidit leges. Primam de reis crimine læsæ maiestatis: secundam, qui debeant haberi rebelles & infideles imperio, quas leges Roma tanquam caput mundi insigniuit & confirmauit, cuius confirmationis hæc sunt verba. Ego coronarum corona confirmo principi potestatem, eique subiicio ciuitates, gentiumque nationes. Tueantur Aquilæ gloriam meam. Hæc Roma.

Alia Constitutio eiusdem Friderici de pace Constantiæ.

IN nomine Sanctæ & Indiuiduæ Trinitatis Fridericus diuina fauente clementia Romanorum Imperator semper Augustus, & filius eius Henricus sextus Romanorum rex Augustus. Imperialis clementiæ immensa serenitas mansueta eam semper in subditis suis dispensationem fauoris & gratiæ habere consueuit, vt quamuis districta seueritate excessuum delicta debeat & possit corrigere: magis tamen studeat propitia tranquillitate pacis & piis affectibus misericordiæ Romanum Imperium regere, & rebellium insolentiam ad debitam fidem & debitæ deuotionis obsequium reuocare. Eapropter cognoscat vniuersitas fidelium Imperij tam præsentis ætatis, quam successiuæ posteritatis, quod nos solita benignitatis nostræ gratia, ad fidem & deuotionem Lombardorum, qui aliquando nos & Imperium nostrum offenderant, viscera nobis innatæ pietatis aperientes, eos & societatem ac fautores eorum in plenitudinem gratiæ nostræ recipimus: offensas omnes, & culpas, quibus nos ad indignationem prouocauerunt, clementer eis remittentes, eosque propter fidelia deuotæ sinceritatis seruitia, quæ nos ab eis credimus certissime recepturos: in numero dilectorum nostrorum fidelium computandos censemus. Pacem itaque nostram, quam eis clementer

A indultam concessimus, præsenti pagina iussimus subscribi, & auctoritatis nostræ sigillo communiri, cuius est hic tenor & series. Nos Romanorum Imperator Fridericus, & filius noster Henricus Romanorum rex concedimus vobis ciuitatibus, locis, & personis societatis regalia: & consuetudines nostras tam in ciuitate, quam extra ciuitatem, videlicet Veronæ & castro eius, suburbiis etiam, & aliis ciuitatibus, & suburbiis, locis & personis societatis in perpetuum, videlicet vt in ipsa ciuitate omnia habeatis sicut hactenus B habuistis vel habetis. Extra vero omnes consuetudines sine contractione nostra exerceatis quas ab antiquo exercuistis, vel exercetis tam in foro, vel in nemoribus, & pascuis, & pontibus, aquis & molendinis, sicut ab antiquo habere consueuistis, vel habetis, in exercitu, in munitionibus ciuitatum, in iurisdictione, tam in caussis criminalibus, quam in caussis pecuniariis intus & extra, & in ceteris, quæ ad commoditatem spectant ciuitatum. Volumus vt regalia, quæ vobis non concessimus, in hunc modum cognoscantur, per episcopum loci, & homines tam de Episco- C patu, quam de ciuitate eligantur viri bonæ opinionis, & qui ad hoc idonei esse credantur, tales qui nec contra ciuitatem, nec nostram maiestatem priuato, vel speciali odio teneantur, qui iurent quod bona fide & sine fraude perquirent, & inquisita consignabunt ea, quæ specialiter ad nostram excellentiam spectant. Si autem huic inquisitioni supersedendum esse putauerint, censum duorum millium marcharum argenti per singulos annos petimus. Attamen competenti moderatione moderabimur etiam quantitatem istam D si enormis visa fuerit.

Si quis autem super iis, quæ vobis concessimus vel permisimus, siue in ciuitate, vel extra ciuitatem, querimoniam apud maiestatem ipsam deposuerit: eius querimoniam non admittemus: & silentium ei imponemus, hoc quod nos vel noster antecessor Rex, vel Imperator Episcopis, Ecclesiis, vel Ciuitatibus, vel aliis quibuscunque personis clericis, vel laicis ante tempus guerræ dedit, vel quolibet concessionis titulo concessit, firmum & ratum habemus, saluis su- E perioribus concessionibus, vt pro eo solita nobis seruitia exhibeantur: sed census non præstetur. Commoditates, quas pro bono pacis ciuitatibus concessimus in ciuitatibus, vel extra, illorum regalium nomine non intelligimus, pro quibus census debeat præstari.

Priuilegia omnia, & data, & concessiones, quæ in priuilegium, vel damnum ciuitatum, vel locorum, vel personarum societatis occasione guerræ in alicuius iniuriam prædicto-

rum à nobis, vel nunciis nostris indulta sunt, cassentur & in irrirum deducantur. In ciuitate illa, in qua Episcopus per priuilegium, Imperatoris vel Regis comitatum babet, si Consules per ipsum Episcopum consulatum recipere solent, ab ipso recipiant sicut consueuerunt recipere: alioqui vnaquæque ciuitas à nobis consulatum recipiat. Consequenter vero in singulis ciuitatibus Consules constituenrur à nuncio nostro, qui sit in ciuitate, vel Episcopatu: & inuestituram recipient, & hoe vsque ad quinquennium, finito quinquennio vnaquæque ciuitas à nobis recipiat, & intra quinquennium à nuncio nostro sicut dictum est, nisi in Lombardia fuerimus. tunc enim à nobis recipiet. Eadem obseruentur in successore nostro. Et omnes inuestituræ gratis fiant. Cum autem nos Imperator diuina vocatione decesserimus, vel regnum filio nostro concesserimus: simili modo à filio nostro vel eius successore inuestituram recipietis.

In causis appellationum si quantitas xxv. lib. imperialium summam excesserit, appellatio ad nos fiat: saluo iure & moribus Brix. Ecclesiæ in appellationibus: ita tamen, vt non cogantur in Alamanniam ire: sed nos habebimus proprium nuncium in ciuitatibus, vel Episcopatu, qui de ipsa appellatione cognoscat, & iuret, quod bona fide, & sine fraude causas examinabit, & definiet secundum leges, & mores ipsius ciuitatis intra duos menses à contestatione litis, vel à tempore appellationis receptæ, nisi iusto impedimento vel consensu vtriusque partis remanserit.

Consules qui in ciuitatibus constitnentur, tales sint qui fidelitatem fecerint nobis, vel faciant antequam consulatum recipiant.

Vassalli nostri à nobis inuestituram recipiant, & fidelitatem faciant sicut vassalli ceteri omnes, sicut ciues à xvi. annis vsque ad lxx. nisi tales personæ sint quibus debeant & possint sine fraude sacraměta remitti. Vassalli, qui tempore guerræ vel treugæ non postulauerint inuestituram, vel debita seruitia nobis non exhibuerint: hac occasione feudum non amittant. Libellariæ & precariæ in suo statu permaneant secundum consuetudinem vniuscuiusque ciuitatis, nõ obstante lege nostra, damna omnia & ablata, etiam iniurias quas nos per nos & per nostros ab vniuersitate societatis, vel ab aliquo de societate, vel coadiutoribus societatis sustinuimus, per nos quam nostra parte remittimus gratis, & plenitudinem nostræ gratiæ eis damus. Moram superfluam in ciuitate vel episcopatu pro damno ciuitatis non faciemus: Ciuitates murare, vel extra muuitiones face-

A re eis licet. Item societatem quam nunc habent, tenere: & quoties voluerint remouere eis liceat. pactiones timore nostro vel per impressionem ountiorum factæ cassentur, & nec pro eis aliquid exigatur.

Pacta Placentinorum, scilicet pactum pontis Padi, & fictum eiusdem pontis, & regalium & datium, & pactum quod episcopus Hugo fecit de castro arquato, & si aliqua facta sunt similia ab ipso Episcopo, vel à communi, vel ab aliis de societate nobiscum vel nostro nuncio, ipso ponte remanente cum B omnibus suis vtilitatibus Placenrinis: ita tamen quod teneantur persoluere fictum Abbatissæ saoctæ Iuliæ de Brixia: & si quæ sunt similes.

Sententiæ quoque, quæ de iure, & secundum leges, & consuetudines contra aliquem, vel aliquos de societate latæ sunt, teneant, sicut de iure contra eos tenerent si gratiam non habuissent. Quæ vero contra aliquem, vel aliquos de societate latæ sunt occasione guerræ seu discordiæ, in irrirum deducantur. Possessiones omnes, quas quisque de societate tempore guerræ tenebat iuste: si per vim C ablatæ sint ab eis, qui de societate non sint, cum fructibus, & sine damno restituantur: vel si eas recuperauerit, quiete possideat, nisi per electos arbitros ad cognitionem regalium nobis assignetur. Opizoni marchioni omnem offensam, quam nobis vel alicui partis nostræ fecerit postquam in societate fuerit, vel per se, vel per aliquam personam cum societate: Imperiali clementia per nos, & nostram partem remittimus, & in plenitudinem nostræ gratiæ eum recipimus, nec per nos, nec per interpositam personam, pro præteritis offensis sibi, vel parti ipsius, ali- D quam inferemus iniuriam, læsionem, vel coërcitionem. Amplius eam iurisdictionem, quam Mediolanenses exercere consueuerunt in comitatibus Seprij, Martexanæ, & Burgariæ, & in aliis comitatibus exceptis locis, quæ Pergamenses nomine nostro tenent inter Alduam, & Oleum, excepto Romano veteri, & Bariano, & eam, quam modo exercent, libere & quiete habeant, & possideant sine contradictione nostra, & successorum nostrorum saluis pactis, & datis, & concessionibus in suo robore durantibus, quæ Me- E diolanenses per commune feeerunt ciuitatibus Pergamo, Nouariæ, & Laudo: nec per hanc concessionem lædendis, nec vllum præiudicium fiat iuri aut consuetudini alicuius ciuitatis, & societatis præter dictas concessiones. Pacta ioter ciuitates, & societates quondam facta nihilominus firma, & illibata permaneant: nec aliquid intelligatur acquisitum Mediolanensibus in Episcopatu Lau-

densi præter dictas concessiones saluo iure aquæ Lambri Mediolanensibus si quod habenr, vel in pedagio. Omnes de societate, qui fidelitatem nobis iurabunt, in sacramento fidelitatis adiicient, possessiones, & iura, quæ nos habemus in Lombardia & possidemus extra societatem, iurabunt bona fide nos manutenere si opus fuerit, & cum super hoc per nos vel per certum nuntium nostrum fuerint requisiti, & si amiserimus recuperare: ita videlicet quod finitimæ ciuitates obnoxiæ sint principaliter ad hoc faciendum: & si opus fuerit, aliȩ teneantur ad competens auxilium prȩstandum. Ciuitates quȩ sunt extra Lombardiam in suo confinio, similiter teneantur facere. Si qua vero ciuitatum ea quæ in conuentione pacis ex parte nostra statuta sunt, non obseruauerit: ceteræ ciuitates eam ad id obseruandum bona fide compellant: pace nihilominus in suo robore permanente. Nobis autem intrantibus Lombardiam fodrum consuetum & regale quæ solent & debent, præstabunt: & vias & pontes bona fide & sine fraude & sufficienter reficient: in eundo & redeundo mercatum sufficiens nobis & nostris euntibus & redeuntibus bona fide & sine fraude præstabunt: in omni decimo anno fidelitates renouabunt in iis qui eas nobis non fecerunt, cum nos petierimus, vel per nos vel per nostrum nuntium. Si qui ex parte nostra de suis iustis possessionibus expulsi sunt, restituantur sine fructibus & damno, nisi in causa principali suæ proprietatis iure possit se tueri possessor: saluis prioribus concessionibus: & omnes offensæ eis remittantur: eodem iure seruando iis qui sunt ex parte nostra circa restitutionem: nisi ciuitas adstringatur iuramento vt non restituat: quo casu arbitrium boni viri volumus pro restitutione succedere. & si qua controuersia fuerit orta de feudo inter nos & alium qui sit de societate, per pares illius ciuitatis vel episcopatus in quo descendit, agetur, & secundum consuetudinem illius ciuitatis, in eodem episcopatu terminetur, nisi nos in Lombardia fuerimus. tunc enim in audientia nostra si nobis placuerit agitabitur. Item volentibus venire contra pacta, non per violentiam facta, & iuramento firmata inter ciuitates & ciuitates, societates & societates, vel ciuitatem & alias personas: nos audientiam denegabimus. Item nos restituimus stratam Veronensibus: & nominatim recipimus Drosinum in plenitudinem gratiæ nostræ, & omnem offensam ei remittimus, &c. Dat. apud Constantiam solemni curia VII. Kalend. Iul.

Superior promulgata est Roncaliæ, hæc Constantiæ, de qua Abbas Vrspengensis in hunc modum: Iam bellis omnibus fatigatus Imperator Lombardis omni-

A bus condixit curiam apud Constantiam, vbi Principes & potestates eorum se repræsentauerunt, & pacta quædam de faciendo seruitio Imperatori, de singulis ciuitatibus Lombardiæ ibidem statuta sunt, quæ adhuc dicunt se tenere in scriptis, nec ad seruiendum vltra hæc compelli volunt. Concedit hac Constitutione regalia quædam ciuitatibus Lombardiæ, quædam sibi retinet, maxime fodrum, & inuestituram Consulum ac vassallorum. Gratiam delicti facit Opizoni marchioni Malaspinæ. Apicium vocat corrupte Guntherus pro Opitium. Otho a. cap. 16. Marchio Opitius cognomento Malaspina. Fictum vectigal vocat, quasi fixum. Comitatus Seprij & Martexanæ, Radeuicus Comitatum Sefrenensem & Martusanum.

B

Alia constitutio Friderici de iure προτιμήσεως.

SAncimus à modo in omni prouincia & in omni ciuitate, si quis ex parentela habeat communẽ agrum, domum, vel vineam, vel rem immobilem diuisam vel indiuisam, aut ex communi emptione, vel aliquo huiusmodi titulo, vel alio modo aliquo coniunctim, & voluerit alienare supradictas res per venditionem, vel emphyteusim, vel lo-
C cationem, non ante liceat ei alienare, quam denunciauerit illis quos vocauimus per ordinem in ius προτιμήσεως. In primis vocentur parentes, qui sunt coniuncti, post hoc socij, post hos illi qui sunt coniuncti, etiamsi extranei sint, post hos vocentur omnes qui sunt sub vno seruitio, & qui sunt coniuncti ex aliqua parte. Sin autem plures sint in iure προτιμήσεως, omnibus denuntietur, vt intra XXX. dies soluendo iustum pretium sine mora aut quantum quiuis emptor sine fraude dederit, vnusquisque portionem suam
D accipiat. Verum si intra statutum terminum, iustum pretium non soluerit, decreto non habebit ius προτιμήσεως, nisi si quis eorum erat in captiuitate vel deportatus, vel in exilium missus, vel absens Reipublicæ causa, aut ex propria sua causa, vel minor XXV. annis: & licet isti fuerint absentes ex iusta causa, tamen tutores eorum, vel curatores, vel procuratores, vel defensores intra 4. menses debent venire & soluere iustum pretium cum legitimis vsuris & expensis necessariis, & accipere ius προτιμήσεως, & extraneos emptores omnimodo expellere, & si neglexerint
E hoc facere, sarcient de propriis suis quidquid incommodi illi habuerint. Licet autem supra diximus omnes vocari ad ius προτιμήσεως, tamen si probatum fuerit quod atroces iniurias vel manus impias venditori vel eius familiæ intulerint, vel ipsius substantiæ grauem iacturam moliti sunt, vel contra eius vitam nisi sunt, omnes isti nullo modo sine voluntate venditoris ad ius προτιμήσεως veniunt. Ex causa tamen dotis vel donatio-propter nuptias, vel simplicis donationis vel

ex testamento, permutatione, transactione, A & parentes, & extranei omnes possunt alienare, nisi quis vendendo vel locando ei qui non habuit ius προτιμήσεως, simulate donauerit, vel legatum dederit. Ideoque illi qui habent ius προτιμήσεως possunt exigere iuramentum à venditore & emptore, & post iuramentum si probatum fuerit contra Constitutionem nostram simulate hoc fecisse venditorem & emptorem, rem & pretium perdent, & fisco applicabitur, fiscus autem vendet rem illam illis qui habent ius προτιμήσεως. Sed si ante iuramentum probatum fuerit hoc eos fecisse, B venditio erit irrita, & venditor cogetur inuitus vendere illis qui habent ius προτιμήσεως. Prohibemus autem potentiores personas aliquid accipere prætextu adoptionis, vel donationis simplicis, aut causa mortis, ex testamento, vel ex vsucapione, aut sub prætextu defensionis, nisi forte parentes fuerint. Potentiores autem dicimus, qui non tantum per se, sed etiam per propinquos possint inferre timorē alienatoribus, aut promissionem beneficij. Quod si aliquis ex potentioribus C hoc præsumpserit facere, fit alienus ab illa re, & æstimationem illius rei præstet fisco. Transcurso tamen decennio sine denunciatione, nulla de cetero moueatur controuersia illi qui possident ex aliquo contractu vel ex donatione vel ex testamento, ab illis qui habent ius προτιμήσεως, vel etiam fisco.

Alia eiusdem de iure προτιμήσεως.

QVum omnibus hominibus qui legibus D reguntur & moribus præceptum esse constet ius suum cuique tribuere, nec cuiquam ius suum detrahere, libertatis procedente gratia qua naturaliter quod cuique facere libet nisi quid vi aut iure prohibetur, est concessa facultas, res suas vnicuique liberum esse aut propter nuptias donationis aut cuiuslibet alienationis aut vltimæ voluntatis dispositionis causa siue testamentario iure in alium transferre non est ambigui iuris. Sed quoniam & iure præcipitur, honeste viuere, alterum non lædere, ne hi quo cognatione vel communione, vel aliquo propinquitatis E modo eorum qui vendunt vrbanis rusticisve prædiis adhærendo ab his qui intromisceantur lædantur, vel aliter ipsa venditione impediatur, iure προτιμήσεως præferri censemus, &c.

Ius προτιμήσεως habent agnati & domini feudorum, vel ὁμότιμοι, de quo supra lib. 2. tit. 4. & lib. 4. tit. 14. & ideo has Friderici Constitutiones hoc lib. inserere voluimus, quamquam de eo tantom sint quod cognatis & aliis quibusdam competit, non etiam de illo quod feudorum dominis. Subiecimus & Romani A Lecapeni Nouellam de eodem iure, ex qua priorem Friderici constat esse translatam. Iure ciuili datur quidem hoc ius conuicanis, *l. 1. C. non licere habit. metroc.* non tamen propinquis aut sociis, *l. dudum, C. de cont. emptio. nisi ex conuentione, l. qui Roma. §. coheredes. D. de verb. obl.* vel auctione bonorum, *l. cum bona, D. de reb. auct. iud. po. l. Imperator, D. de pac.* Meminit initio Nouellæ Romanus *d. l. dudum. & l. 1. Non lic. habit. metr.* Parentes hac Constitutione militari sermone Fridericus appellat, quos Romanus συγγενεῖς, vt auctores superiorum librorum sæpe. Sequitur Nouella Romani.

B

ΝΕΑΡΑ

ΡΩΜΑΝΟΥ ΤΟΥ ΓΕΡΟΝΤΟΣ,

περὶ ἐκποιήσεως κτημάτων, καὶ προτιμήσεως συγγενῶν, καὶ κοινωνῶν, καὶ ἀναμεμιγμένων, καὶ συμπαρακειμένων ὁμοτελῶν, καὶ συναπλῶς ἡνωμένων, καὶ τῶν νομένων ὁμοτελῶν χωρίων, καὶ ἀγριδίων, καὶ κωλύσεως δυνατῶν προσώπων, καὶ ἐκποιήσεως στρατιωτικῶν κτημάτων. C

ΠΑλαιὸς νόμος ἐστὶν, ἵνα μηδεὶς παρὰ συγγενῶν, ἢ κοινωνῶν ἐμποδίζηται πωλεῖν οἷς ἂν ἐθελήσειεν. ἕτερος δὲ νόμος αὖθις τοὐναντίον ἀπαγορεύει, μὴ ἐξεῖναι τινὶ πιπράσκειν ἑτέρῳ, ἢ μόνον τοῖς τῆς ἰδίας μητροκωμίας οἰκήτορσιν. ἡμεῖς δὲ τῶν ἡμετέρων ὑπηκόων ἅμα, καὶ τῶν δημοσίων φόρων τῆς τε ἄλλης στρατιωτικῆς καὶ πολιτικῆς λειτουργίας, καὶ συντελείας πολλὴν τιθέμενοι πρόνοιαν τὸ ἐναντιοφανὲς αὐτῶν καὶ ἀδιόριστον διὰ ταύτης ἡμῶν τῆς θείας διατάξεως σαφεῖ καὶ συντόμῳ λόγῳ ἐπανορθοῦντες, θεσπίζομεν ἀπὸ τοῦ νῦν ἐν πάσῃ πόλει, καὶ χώρᾳ, καὶ ἐπαρχίᾳ, ἵνα εἴ τινες τυχὸν ὡς ἀπὸ συγγενείας διῃρημένως, ἢ ἀδιαιρέτως, ἢ ὡς ἐκ κοινῆς ἀγορασίας, ἢ ἄλλης ποιᾶς τρόπου κτήσεως, ἢ οἱ μὲν ἐκ συγγενείας, οἱ δὲ ἐξ ἐπικτήσεως ἐπίκοινον οἰκίαν, ἢ ἀγρὸν, ἢ ἀμπελῶνα, ἢ ἕτερον τὸ οἷον νομοῦ ἀκίνητον ἔχοντες, ἢ ἄλλως, καὶ οὐχ ὡς ἐξ ἐπικοίνου τοῖς ἐγγίζουσι κτήμασι κατά τι μέρος ἀναμεμιγμένοι, ἢ συμπαρακείμενοι ὁμοτελεῖν, ἢ ἁπλῶς πλησιάζοντες, βουληθεῖεν ἐκποιῆσαι τὰ ἴδια κατὰ πρᾶσιν, ἢ ἐμφύτευσιν, ἢ μίσθωσιν, μὴ πρότερον ἑτέρῳ τινὶ ταῦτα ἐκποιεῖσθαι, εἰ μὴ πρὸς ἐκείνους διαμαρτύρωνται, ὡς

καλουμένην κατὰ τάξιν πρὸς τὴν περιτίμησιν, ἵνα πρῶτοι κληθῶσιν οἱ ἀνάμιξ συγκείμενοι συγγενεῖς, ὥστε οἱ οὕτως συμπεπλεγμένοι κοινωνοί, μεθ' οὓς οἱ μόνον ἀναμεμιγμένοι, εἰ καὶ ξένοι πρὸς τὴν τοῦ ἐκχωρουμένου τυγχάνουσιν, ἔπειτα οἱ συμπαρακείμενοι ὁμοτελεῖς, μετὰ τούτους οἱ ἁπλῶς ἔν τινι μέρει συναπτοὺς ὠνούμενοι. ὁμοτελεῖς δὲ φαμὲν πάντας τοὺς ὑπὸ τὸν αὐτὸν ὑποτεταγμένον ἀναγραφομένους, κἂν ἐν διαφόροις τόποις τὰ ἴδια τελέσματα καταβάλλωνται. πολλῶν δὲ πέριξ τοῦ ἐκχωρουμένου κτήματος ὁμορούντων κατὰ τὴν αὐτὴν τάξιν ἑκάστῳ ἡ περιτίμησις διαμαρτυρίας τελείσθω, ἵνα τῶν περιτιμωμένων ἴσως παραιτουμένων οἱ ἐφεξῆς καλούμενοι εἴγε βούλοιντο συναλλάξωσιν. Εἰ μέντοι πάντες ἐκ τῶν ἴσων ἔρχονται προσιόμενοι, ὥστε κατὰ μηδὲν ἀλλήλων προκεκρίσθαι ἐπὶ τῇ τοιαύτῃ προσκλήσει, ἡ αὐτὴ πάλιν ὁμοίως γινέσθω προφώνησις, ἵνα ἐντὸς λ'. ἡμερῶν τὸ ἄξιον τίμημα, ἢ ὅπερ ἀῤῥαδιουργήτως ἀληθὲς δίδωσιν ἀγοραστής, αὐτοὶ δηλονότι οὗτοι καταβάλλοντες ἀναλόγως ἀφ' ἑαυτῶν, ἢ ἔκ τινος ἀρχῆς τοῦτο ἐπιμερίσωνται, ὅσοι δὲ μὴ ἐμπροθέσμως τὴν ἐπιβάλλουσαν αὐτοῖς προσάξοιεν ἀποτίμησιν, οὐκέτι δίκαιον ἕξουσι περιτιμήσεως, πλὴν εἰ μή τις αὐτῶν αἰχμάλωτος εἴη, ἢ περιωρισμένος, ἢ ἐξόριστος, ὃ ἐν δημοσίαις, ἢ ταῖς ἰδίαις χρείαις ἀδήλως ἀπολιμπάνηται, ἢ οὔπω τὸν κε'. χρόνον τῆς ἰδίας ἄγουσιν ἡλικίας· τούτων γὰρ οἱ τὴν διοίκησιν τῶν πραγμάτων αὐτοῖς ἀναδεδεγμένοι ἐντὸς δ'. μηνῶν μετὰ τῶν συμπαρακειμένων νέων ἀγοραστῶν πρὸς τὸ ἀναλογοῦν συνεισέρχονται ἀναπληροῦντες αὐτοῖς τὸ ἀνῆκον τίμημα μετὰ τοῦ νομίμου τόκου, καὶ τῶν ἀναγκαίων ἀναλωμάτων, τοὺς δὲ ξένους ἀγοραστὰς ἀπωθοῦνται τελείως τὸ τίμημα μετὰ τῶν αὐτῶν τόκων τε καὶ δαπανημάτων ἀναδιδόντες αὐτοῖς. Εἰ δὲ οἱ τῶν εἰρημένων προσώπων διοικηταὶ ὑφορῶνται μήπως τὸ παρ' αὐτοὺς πραχθὲν ἐκεῖνοι δικαίως οὐχ ἡγήσονται, μετ' ἐγγράφου νομικῆς διαγνώσεως, ἢ ἀποβαλέσθωσαν, ἢ καταδεχέσθωσαν τὸ συνάλλαγμα. Εἰ δὲ καὶ πρὸς τοῦτο ῥαθυμήσουσιν, οἴκοθεν αὐτοῖς παρεχέτωσαν πᾶν κέρδος καὶ πᾶσαν ὠφέλειαν ἣν ἔμελλον ἕξειν ἐκεῖνοι, εἴπερ ἐσώθησαν οὗτοι πρὸς τὸ συνάλλαγμα. καὶ ταῦτα μὲν ἐπὶ συγγενῶν, καὶ κοινωνῶν, καὶ ὁμοτελῶν, καὶ τῶν ἄλλως παρακειμένων. ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῆς ὁμάδος τῶν καλουμένων χωρίων ἢ ἀγριδίων, πολλῷ μᾶλλον κρατείτω, ἵνα καὶ οἱ κτήτορες αὐτῶν πρὸς ἀλλήλους ἔχωσι τὴν περιτίμησιν. Εἰ δὲ πάντες παραιτήσονται οἷς δίδοται ἡ περιτίμησις, ἢ διάκεινται αἴτιοι χρηματικῆς ζημίας, ἢ σωματικῆς ὀπτευλῆς τι καὶ ἀτιμίας τραχείας τῷ ἐκποιοῦντι, καὶ τῇ αὐτοῦ φαμιλίᾳ οὐ κατὰ τύχην, ἀλλ' ἐκ προνοίας δι' ἑαυτῶν, ἢ διὰ τῶν προσηκόντων αὐτοῖς γεγονότες, τοὺς τοιούτους ἄκοντας τοῦ πεπονθότος καὶ οὐδένα τρόπον εἰς τὴν ἐκείνου κτῆσιν εἰσενεχθῆναι βουλόμεθα. κατὰ πρόφασιν μέντοι προικὸς ἢ προγαμιαίας δωρεᾶς, ἢ ἁπλῆς, θανάτου αἰτίᾳ δωρεᾶς, ἢ ἐκ διαθήκης, ἢ ἀνταλλαγῆς, ἢ διαλύσεως, τὰ οἰκεῖα καὶ ἐξωτικοὶ ἅπαντες ἐκποιεῖν δύνανται, μόνον μήτις κατὰ σκέψιν λάθρα πωλήσας, ἢ μισθώσας τοῖς μὴ περιτιμωμένοις, ἐν τῷ φανερῷ δωρεῖσθαι ἢ ληγατεύειν, ἤ τι τῶν εἰρημένων προσποιήσηται. διὰ ταῦτα γὰρ καὶ ὅρκον τοῦτο διδόντες, καὶ τοῦ λαμβάνοντος οἱ τὸ προνόμιον τῆς περιτιμήσεως ἔχοντες δύνανται ἀπαιτεῖν. Εἰ δέ γε οἱ ἐκποιοῦντες πρὸς παραγραφὴν τῆς ἡμετέρας νομοθεσίας ἄλλο τι πρᾶξαι τολμήσουσι, καὶ ἄλλο τι ἐκ τοῦ φανεροῦ προσποιήσονται, εἰ μὲν μετὰ τὸν ὅρκον ἐλεγχθῶσιν αὐτοί τε καὶ οἱ οὕτω δολερῶς αὐτοῖς συναλλάξαντες, τάς τε τῆς ἐπιορκίας ποινὰς ὑφέξουσι, καὶ ὁ μὲν τοῦ κτήματος, ὁ δὲ τοῦ λάθρα καταβληθέντος τιμήματος ἐκπεσεῖται, καὶ ἀμφότερα τῷ δημοσίῳ εἰσκομισθήσονται, ἵνα ἐκ τοῦ δημοσίου εἰς τοὺς πλησιάζοντας διαπραθῇ. Εἰ δὲ πρὸ τοῦ ὅρκου φωραθεῖεν τοιοῦτόν τι διαπραξάμενοι, καὶ τὸ πραχθὲν ἄκυρον ἔστω, καὶ τὸ κτῆμα ὁ ἅπαξ πειραθεὶς κακῶς ἐκποιῆσαι, καὶ ἄκων ἀπεμπολῆσαι ἀναγκασθήσεται εἰς ἐκείνους οἷς δεδώκαμεν τὴν περιτίμησιν. Τοὺς δὲ δυνατοὺς ἀπαγορεύομεν τοῦ λοιποῦ υἱοθεσίας τρόπῳ, ἢ δωρεᾶς ἁπλῆς, ἢ θανάτου αἰτίᾳ, ἢ ἐκ διαθήκης, ἢ κατὰ μόνην χρῆσιν, ἢ ὡς ἐπί τινι προστασίᾳ καὶ συνδρομῇ λαμβάνειν τι παρὰ τῶν εὐτελεστέρων, εἰ μὴ ἄρα συγγενεῖς αὐτῶν εἶεν, ἀλλὰ μηδὲ νέας ἀγορασίας ποιεῖσθαι, ἢ μισθώσεις, ἢ ἀνταλλαγὰς ἔν τισι χωρίοις, ἢ ἀγριδίοις ἐκ τῶν κτητόρων αὐτῶν. Εἰ δὲ μὴ τούτων αἱ στάσεις, ἀλλ' ἑτέρων προσώπων εἰσὶ τὰ διαπιπρασκόμενα προάστεια, εἴτε ἐκ τοῦ δημοσίου οἱ λεγόμενοι κλασματικοὶ τόποι, ἢ καὶ ἄλλη κτῆσις ἀνήκουσα αὐτῷ ἐκπωλεῖται, καὶ ὡσαύτως οἱ κοινοὶ κτήτορες προτιμάσθωσαν, τούτων δὲ ἑκουσίως ἀποπαυομένων, τότε καὶ τοῖς δυνατοῖς ἐξέσται συναλλάττειν. Ἐκεῖνοι δὲ νοείσθωσαν δυνατοί, τινὲς κἂν μὴ δι' ἑαυτῶν, ἀλλ' οὖν διὰ τῆς ἑτέρων δυναστείας, πρὸς οὓς πεπαῤῥησιασμένως οἰκειοῦνται, ἱκανοί εἰσιν ἐκφοβῆσαι τοὺς ἐκποιοῦντας, ἢ

πρὸς διεργασίας ἀπαίτησιν τὴν πληροφορίαν αὖθις παρέχειν. Εἰ δέ τις ἐκ τῶν δυνατῶν προσώπων ποιῶν τι ἐγχείρησοι διαπράξασθαι, καὶ τοῦ κτήματος στερηθήσεται καὶ τὴν ἀποτίμησιν αὐτοῦ τῷ δημοσίῳ εἰσπραχθήσεται. Μετὰ μέντοι δεκαετίαν ἀνεπιφώνητον κατὰ τὴν ὁποιανοῦν συναλλαξάντων, ἢ δωρεὰς δεξαμένων, ἢ ἐκ διαθήκης τι κτησαμένων, οὐδεμία περὶ οὐδενὸς τῶν ἐν τούτοις προτιμωμένων, ἢ καὶ ὡς ἐκ τοῦ δημοσίου ζήτησις ἔσται. Πρὸς τούτοις δὲ κελεύομεν ὥστε πάντα τὰ στρατιωτικὰ κτήματα ὅσα ἐντὸς τεσσαρακονταετίας καθ' οἱονδήποτε τρόπον ἐξεποιήθησαν, ἢ μετὰ ταῦτα μέλλουσιν ἐκποιεῖσθαι, ἀναργύρως εἰς τὴν τῆς ἰδίας στρατείας ἐνοχλὴν καὶ ὑπηρεσίαν πάλιν ἐπαναχάμψαι, εἰ μὴ ἄρα καὶ μετὰ τὴν ἐκποίησιν τοσοῦτον τῷ στρατιώτῃ περιλαμβάνεται ἔσον τὸ στρατευόμενον πρὸς τὴν τῆς νέας στρατείας σύστασιν ἐξαρκεῖ, καθ' ὅσον γὰρ ἐλλείπει κατὰ τοῦτο ἡ ἐκποίησις ἀναιρεῖται.

Vocantur hac Constitutione in ios προτιμήσεως cognati primum consortes, veluti fratres, qui paterna prædia pro diuiso aut pro indiuiso possident. hi sunt qui dicuntur οἱ ἀναμὶξ συγκείμενοι συγγενεῖς. auctoribus Græcis interpretibus, qui & inde adnotant recte consortes extraneos præferri cognatis non consortibus. Post cognatos consortes vocantur socij, deinde qui rem communem habent citra societatem, siue sint cognati siue exteri, tum ij qui communi census vinculo tenentur, licet non eodem loco censum exsoluant; postremo vicini & confines. Hi testato denunciandi sunt antequam venditio fiat extraneo. Denunciatis datur mensis, procuratoribus eorum menses quatuor, non denunciatis decennium, dominis ἐμφυτεύσεων & feudorum longe alia tempora, *l. vlt. C. de iu. emphyt. & supra 2. tit. 9.* & ij qui præsentes venditioni adfuerunt, & tacuerunt, vt interpretes Græci adnotant rectissime, nec venditioni consensisse, nec pro denunciatis habentur, *l. Titia. §. Lucia, D. de leg. 2. l. Gaius, D. de pig. act.* Consensu amittitur ius προτιμήσεως, & præscriptione temporis, & ingratitudine siue indignitate. Datur etiam hac Nou. ius προτιμήσεως conuicanis, secundum *l. 1. C. non lic. habit. metr.* Est & aliud hac Nou. caput de locupletioribus & potentioribus vt ne quid ex bonis tenuiorum adquirant, ἢ ἐν χωρίῳ ἢ ἀγριδίῳ ἐν ᾧ οὐκ ἔχουσιν ἴδια κτήματα, vt explicatius enarrant interpretes. non igitur nisi ἀναγκαστικῶς aut πλεονασμῷ iure. & ad definitionem potentiorum, Nou. Constantini Porphyrogennetæ περὶ δυνατῶν τῶν ἀπελθόντων εἰς κτῆσιν πτωχῶν declarat nihil interesse potentior sit qui emerit, an is qui potentiori domesticus siue προσῳκειωμένος fuerit, Fridericus male, propinquus. Igitur ne potentiores quidem derogare possunt iuri προτιμήσεως; quinimo seuerius cum his agitur. nam neque donationis aut testamenti, aut transactionis, aut patrocinij, aut adoptionis iure ad bona tenuiorũ peruenire possunt. Sed eadem & hos quæ superiores tuetur præscriptio decennij. Postremũ caput vetat alienationẽ prædiorũ militarium: quod omnino pertinet ad feuda, & consentit etiam cum Friderici & Lotharij Constitutionibus, ne milites per inopiam muneribus militaribus reddantur inhabiles, publicove depereat census quico nomine dependi solet, qua de re visum etiam est proponere Nouellam Constantini Porphyrogennetæ, cuius mentionem habuimus sæpe lib. 1.

Νεαρὰ Κωνσταντίνου Πορφυρογεννήτου περὶ στρατιωτῶν.

ΩΣΠΕΡ σώματι κεφαλή, οὕτως ἐν πολιτείᾳ στράτευμα, ὧν οὕτως ἢ ἑτέρως ἐχόντων, ἀνάγκη καὶ τὸ πᾶν συμμεταβάλλεσθαι, καὶ ὃς μὴ ταῦτα ἀπὸ πολλῆς τίθεται προνοίας, περὶ τῆς οἰκείας σφάλλεται σωτηρίας, εἴπερ οἰκείαν οἴεται χρῆναι τὸ κοινόν. καὶ ἐπειδὴ τῷ χρόνῳ τὰ τῶν στρατιωτῶν ἀρρωστήσαντα ὅλως αὐτῶν καὶ ἡ τοῦ εἶναι, καὶ ζημία προσιοῦσα ἀφορμὴ πρὸς τὸ χαλεπώτερον ἐναπέκλινεν, ἡ ἐκ Θεοῦ βασιλεία ἡμῶν πρὸς τὸ βέλτιον, καὶ ἀμεινότερον ταῦτα μετήνεγκε, κοινὸν τῷ παντὶ χαρισαμένη τὴν λυσιτέλειαν. Θεσπίζομεν τοίνυν αὐτὸ τοῦτο δι' ὅπερ ἡ συνήθεια ἀγράφως πρότερον ἐκύρωσε, μὴ ἐξεῖναι τοῖς στρατιώταις τὰ ἐξ ὧν αἱ στρατεῖαι ὑπηρετοῦνται κτήματα διαπωλεῖν, συντηρεῖσθαι δὲ εἰς ἑκάστην στρατείαν, ἱππικῶν μὲν ἀκίνητον κτῆσιν δ΄. λιτρῶν, οἷς ἀριθμεῖσθαι κελεύομεν, καὶ τοὺς ἐπὶ τοῦ στόλου τεταγμένους πλωΐμους τοῦ τε αἰγαίου πελάγους, καὶ τῆς σάμου, καὶ τῶν κιβυρραιωτῶν· αὐτόστολοι γὰρ καὶ οὗτοι, καὶ αὐταίρετοι βαρείας μετίασι τὰς ὑπηρεσίας, τοῖς δὲ βασιλικοῖς πλωΐμοις ἐπὶ ῥόγαις ὑπηρετουμένοις, καὶ τοῖς λοιποῖς πλωΐμοις ἤδη οὖν ἐκ ἐρ- τησεν ἐκ συνηθείας δύο λιτρῶν εἰς ἑκάστην στρατείαν ἀκίνητον διασώζεσθαι κτῆσιν, ὃ καὶ ἡμῖν ἀρκούντως ἔχειν δοκεῖ· εἰ μὲν οὖν ἐν τοσαύτῃ ἀκινήτῳ κτήσει εἶεν οἱ ἐν ἑκατέραις στρατείαις καταλελεγμένοι, σώζοιεν ταύτην συντηροῦντες ἀνεκποίητον καὶ παραπέμποιεν εἰς τοὺς φυσικοὺς κληρονόμους καθ' ὃν ἂν βούλοιντο νόμιμον τρόπον μετὰ τοῦ οἰκείου μέντοι γε βάρους, εἴτε κατιόντες εἶεν πρὸς οὓς παραπέμποιτο, εἴτε ἀνιόντες, εἴτε ἐκ πλαγίου, εἴτε ἐξ ἀδιαθέτου ἰσοκληρία τισὶν ἁρμόζει, εἴτε ἀπὸ διαθήκης ἐξ αἰτίου μερῶν εἰκότως κληθεῖεν γνήσιοι, ἢ φυσικοί, ἢ ἐξωτικοί, παγανικοί, κληρονόμοι· τοὺς ἀξιωματικοὺς γὰρ παντὶ τρόπῳ ἀποκλείομεν πρὸς τὰς τοιαύτας διαδοχάς· καὶ κατὰ ἀναλογίαν τοῦ κέρδους τῆς κληρονομίας ἕπεσθαι ὁρίζομεν, καὶ τὸ βάρος τῆς συντελείας. κινητὴν δὲ οὐ περιεργαζόμεθα ὕπαρξιν, ἀλλ' ἐν ἐξουσίᾳ αὐτῇ κείσεται τοῦ κεκτημένου, εἰ μή που κατὰ πολὺ ἡ ἀκίνητος ἐλαττοῦται. δέον γὰρ τότε ἀνδρὸς ἀγαθοῦ δοκιμασίᾳ τὸ ἐλλιπὲς τῆς ἀκινήτου ἐκ τῶν κινητῶν ἀναπληροῦσθαι. Εἰ δὲ ἐν περιουσίᾳ

πολλῶν ἀκινήτων ὁ στρατιώτης κατεστήκοι, ὥστε κατὰ πολὺ τὴν δικαίαν ὑπερβαίνειν ποσότητα, εἰ μὲν ἅπαντα ἐν τοῖς στρατιωτικοῖς κώδιξιν ἀπογράφονται, μὴ δύνασθαι μήτε ταῦτα, μήτε ἐκ τούτων τὸν στρατιώτην διαπωλεῖν, κἂν μείζονα εἶεν ἠξιωμένα τιμῆς· μᾶλλον δὲ μὴ δύνασθαι τινὰ ἐκ τούτων ἀγοράζειν, καὶ μάλιστα περίβλεπτον, ἢ ἀξιωματικόν, ἢ δυνάστην μέχρι χωρείων, ἢ μητροπολίτην, ἢ ἐπίσκοπον, ἢ μοναστήριον, ἢ ἕτερον τὸν οἱονδή ποτε εὐαγῆ οἶκον εἰδότες ὡς οὐκ ἔξεστιν αὐτοῖς περὶ τὴν τιμημάτων ἀγωγήν, ἀλλ' οὐδὲ ὁ περὶ τῶν δαπανημάτων λόγος, κἂν εἰ τύχοιεν πολλὰ καταναλωκότες εἰς φιλοπονίαν τῶν ἠγορασμένων, λήψονται μόνον γε τὰς ὕλας αὐτῶν μετὰ τὸ μὴ βλάψαι τὴν προτέραν κατάστασιν. Εἰ δ' οὐ πάντα ἀπογεγραμμένα εἰσίν, ἀλλ' οὐκ ἔχει ὁ στρατιώτης κτῆμα ἰδιοπερίορισον καὶ τῇ στρατείᾳ ἀκαταδούλωτον, ἐξουσίαν ἐχέτω ᾧ δὴ βούλοιτο τρόπῳ τοῦτο ἐκποιεῖν, ἐν ᾧ μόνον γε ἡ ἀπογεγραμμένη κτῆσις αὐτοῦ ἱκανή ἐστιν ὑπηρετεῖσθαι τῇ στρατείᾳ. Εἰ γὰρ ἀπολέλειπται ἀνάγκην ἔχει ὁ ἐκ τοῦ στρατιώτου λαβὼν ἔκ τινος αἰτίας τὸ ἐλλιπὲς δι' ἀκινήτου ἀναπληρῶσαι, εἰ δ' ἀδόλως ἀπογεγραμμένα εἰσὶ τὰ τοῦ στρατιώτου ἀκίνητα, τὰ εὐχρηστότερα σιωπηρῶς ὑποκείσθωσαν ἕως δ'. λιτρῶν, καὶ τούτῳ τῷ προνομίῳ ἐξ ὑστέρας προνοίας συγκροτείσθωσαν. τὰ δὲ περιττὰ ἐφεῖσθαι τούτοις ἐκποιεῖσθαι, καὶ εἴπερ συμβῇ ὃν μὲν τὰ εὐχρηστότερα ἀγοράσαι πρότερον, ὃν δὲ τὰ ἀχρηστότερα ὕστερον, ἐκνικηθῇ δὲ ἐκ τοῦ προτετιμημένου προνομίου τὰ εὔχρηστα, ἐχέτω τὰ τῆς πρεσβυτείας δίκαια κατὰ τοῦ μεταγενεστέρου ὁ πρεσβύτερος. εἰ δὲ πολλὰς ἔχων τὰς ἀκινήτους κτήσεις καὶ πολυτίμους, τὰς ἀπογεγραμμένας ἐκποιήσει, ἐκνικῆσαι δὲ ταύτην βουληθῇ ὕστερον ὡς ἀπογεγραμμένην, δίδοσθαι μὲν αὐτοῖς τὴν βοήθειαν τῆς ἐκνικήσεως, ἐκ τῆς ἄλλης δὲ τῷ ἀγοραστῇ τὸ ἱκανὸν περιποιεῖσθαι ὅτι δηλαδὴ εὐποροῖεν ὑπὲρ τὰς δ' λίτρας οἱ ἱππεῖς, ὑπὲρ τὰς δύο δὲ οἱ πλωτῆρες. εἰ δὲ μέρος στρατείας ὑπηρετοῖεν κατὰ ἀναλογίαν τοῦ μέρους αὐτοῦ, καὶ τὴν εὐπορίαν τυποῦσθαι, μὴ ἄλλως δὲ κυροῦσθαι τὰ στρατιωτικὰ τοῖς ταῦτα οἵῳ δή τινι τρόπῳ κτωμένοις, εἰ μὴ ὁ τῆς τεσσαρακονταετίας ἀνεπιφώνητος διαρρεύσει χρόνος. χεδὸν γὰρ τοῖς κακῇ πίστει νεμομένοις ἠθέλομεν τούτους ἡ πάλαι συνήθεια, πλὴν ὅσον οἱ μὲν ἐξ συναλλάγματος νεμηθέντες τὴν τῶν καρπῶν ζημίαν διέφυγον· οἱ δὲ πίστει κακῇ νεμόμενοι καὶ καρπούς, καὶ προσόδους, καὶ πᾶσαν βλάβην κατετίθουν, ὃ καὶ ἡμῖν

A ἀρέσκει. στρατιώτην δὲ νομίζεσθαι διά τι ποιούμενον οὐ τῶν καθωσιωμένων μόνον τοῖς ἱεροῖς λεγεῶσι στρατιωτῶν, ἀλλὰ γὰρ δὴ καὶ τούτους οἳ διὰ τῆς τύχης ἐπιτρέψαν ἐπιδεεῖς ὀφθέντες ἀνδρείας ἐνδίκως τετυχήκασι. καὶ τὴν αὐτὴν τούτοις δικαιοῦμεν ἀπολαβεῖν προνομίαν, οὐ συγχωροῦντες οὔτε περὶ ἐκείνων πιπράσκεσθαι τὰ ἐξ ὧν αἱ στρατεῖαι ὑπηρετοῦνται, καὶ πολλῷ πλέον παρὰ τοῦ δημοσίου· εἰ γὰρ τοῖς κυρίοις δεσπόταις ἐπιτιμῶμεν τοῦ κοινοῦ B συμφέροντος ἕνεκεν, πῶς ἂν τῷ δημοσίῳ πιπράσκειν ἐπιτρέψαιμεν. καὶ τὴν πάλαι ἄγραφον ἀδικίαν ἐκείνην νόμου τάξιν ἔχειν μεθήσομεν τὴν ἐγχειροῦσαν τὸ ἀπ' ἀπάσης ἐξελαύνεσθαι καὶ θαλάσσης, ὡς ὅσον θηριωδεστάτην καὶ ἀπηνεστάτην, εἰμὴ γὰρ ὡς οἱ ταύτην εἰσαγαγόντες τὴν αὐτὴν τῇ ἀρχαίᾳ φύσει τῇ πολιτείᾳ προσεῖναι. λόγος γὰρ ἔχει μόνας θείας τὰς ἄρκτους λιμῷ πιεζομένας τοὺς δακτύλους περιλιχμᾶσθαι, εἴπου καλῶς τις εἴδοι χεῖρας ὅλης τῆς πολιτείας, ἀλλ' οὐ- C χὶ δακτύλους τοὺς στρατιώτας δοκεῖν. ταῦτα μὲν οὖν τοῖς ἔμπροσθεν χρόνοις ἐντελῶς ἅμα καὶ λυσιτελῶς κατὰ τὸ ἡμῖν δοκοῦν διατυπούμενα, ἐπεὶ δὲ τοῖς προλαβοῦσι πάλαι μετὰ ἐπιχειρητικὰ διαιτήσεις καὶ παχυμερὴς συνήθεια ἀναργύρως τοὺς ἀγοραστὰς τῶν στρατιωτικῶν ἐξωθεῖσθαι. ἡ δὲ λεπτομερὴς τῶν κατὰ μέρος διοίκησις ἄλλοτε ἄλλως ἐν οἷς ἂν αὐτοῖς μετῆγον οἱ τῆς ψήφου κύριοι μεταφερομένη πολλήν τινα λώβην ἐπέφερε τοῖς πράγμασι καὶ πᾶσαν ἀπέφηνε. ἡμεῖς οὖν ἅμα πρόσω τε ὀπίσω τοὺς πό- D ρους τῶν συμφερόντων τρέφοντες ἀναλογισμοὺς τοὺς κεχυμένας ἐκείνας, καὶ ποικιλοτρόπους ἀποδιοπομπούμενοι πράξεις ἑνὶ ῥυθμῷ καὶ λόγῳ τοὺς ἐν ἅπασι διοικήσεσι στέλλοντες, θεσπίζομεν εἰ μὴ εἶεν κληρονόμοι αὐτοῖς τοῖς γεγραμμένοις στρατιώταις κατιόντες τυχόν, ἢ ἀνιόντες, ἢ ἐκ πλαγίου μέχρι ἕκτου βαθμοῦ αὐτοὶ πάντως προσδεχθήσονται κατὰ τὴν τῶν βαθμῶν συνήθειαν προτιμώμενοι εἰς τὸ ἐκδικεῖν τὰ παρὰ τῶν στρατιωτῶν ἐκποιηθέντα κακῶς, ἢ παρὰ δυνάστου βίᾳ καταρχθέντα, τῶν ἐγγυτέρου δὲ βαθμοῦ συγγενῶν μὴ βουλομένων, ἢ E μὴ δυναμένων, καὶ οἱ πορρωτέρω εἰσελεύσονται συγγενεῖς. συγγενῶν δὲ οὐχ ὑπόντων, ἢ τῶν ἀπὸ νόμου καλουμένων ἀγχιστέων οἱ συνδόται τε οἱ συναίχμοι τούτων ἀκουτισθῶσι προσερχόμενοι, τούτων δὲ οὐκ ὄντων οἱ συντελεσταὶ ἀπορώτεροι στρατιῶται, ἵν' ἐξ ἐκείνων τὸ ἐνδέον τῆς εὐπορίας ἀνασώζοντες ἐπιχορηγηθεῖεν πρὸς ἱκανὴν ἱκανότητα· εἰ δὲ καὶ οὗτοι οὐκ εἶεν, ἀνάγκη καὶ τοὺς πολιτικοὺς συντελεστὰς εἰσκαλεῖσθαι, πρὸς τὸ μὴ διαπίπτειν τὸ ἐκ τοῦ κήνσου

τοῦ κήνσου φόρον. Εἰ δὲ στρατιώτης στρατιώτου ἐπίκτησιν ἠγόρασεν, εἰ μὲν ὁ εὐπορώτερος ἐξ ἀπόρου τὸ αὐτὸ ὑφέξει τοῖς δικασταῖς ποινὴν ἀργυρίου ἐκπίπτων τῶν ἠγορασμένων. εἰ δὲ ἄπορος ἐξ εὐπόρου, τὸ ἀγορασθὲν ἕξει πάντως ἢ τὸ τίμημα λήψεται. εἰ δὲ ἀμφοῖν ἀπορία εὑρίσκεται τοῦ ζημιουμένου μέρος προσδοκηθεῖσθαι κελευόμεν, τὴν ἀγαθὴν πίστιν ἐνταῦθα τηροῦντες, ἥτις οὐκ ἐᾷ ἵνα κερδαίνειν ἐκ τῆς τοῦ ἄλλου ζημίας. Ταῦτα περὶ τῶν στρατιωτικῶν κτήσεων, ἃ μὴ εὑρισκόντες ἃ δὲ ἐξευρισκόντες δεῖν ᾠήθημεν μεταβαλεῖν καὶ ἐπ' αὐτῶν τῶν στρατιωτικῶν προσώπων, καὶ τὰ συμπεσόντα τούτοις μικρὸν ἄνωθεν ἀναγορεῦσαι. ἐπεὶ ὅτι ἡ ὁλοσχερὴς τῶν πραγμάτων ἀναστροφὴ καὶ φορὰ ὀλέθρου δυσκάθεκτος, καὶ πᾶς τις τῶν ἐν δόξῃ κεκρατηκότων πανσυδὶ χώρας ἀπεστρατεύτους ἀποτιμώμενος, ἐν ἀνδραπόδων λόγῳ τοὺς ἀθλίους εἰς ἀπαιτεῖν κτήτορας, χρήματα ποιεῖν οὐχ ἡγούμενος, πάσχειν δὲ μᾶλλον εἰ ἕτερος ὑπέρτερος τούτου ἐν πλεονεξίᾳ ὀφθείη, καὶ ἦν ὁλοσχερὴς ἅμιλλα κακῶν. οὐδὲ γὰρ οὐδὲ μέχρι τῶν δυνατῶν ἦν, ἀλλ' ἐκεῖθεν ἀρξαμένη καὶ εἰς τοὺς ὀλιγογενεῖς ἐτελεύτησεν. αἱ γὰρ τῶν ὑπερεχόντων ἕξεις, διαδόσιμοι ὡς ἐπὶ πολὺ τῷ πλήθει γίνονται. ἐκεῖθεν τε οἱ ἀρχὴν τοῦ στρατοῦ λαχόντες, ὥσπερ ὅρος νόμου τὰ τούτων εἶναι τῶν στρατηγῶν, ἅπερ ὅτι εἶχον λαμβάνοντες, ἀντεδίδουν δὲ αὐτοῖς στρατείαν ἄνθρωποι ὄντοι ἀμελεῖς, ἀπόλεμοι, μυρμήκων ἀσθενέστεροι, καὶ λύκων ἁρπακτικώτεροι, δι' ὧν τοὺς ἐχθροὺς δασμολογεῖν οὐκ ἔχοντες, ἠργυρολόγουν τοὺς ὑπηκόους, ὅθεν οὐκ ἐδυνήθησαν χρεὼν πρὸς τὸ πολὺ ἀναστρέψαι, ἀλλ' ἐκ τῆς σφῶν καταφορᾶς εἰς ἔσχατον κίνδυνον τὴν τῶν Ῥωμαίων ἤλασαν ἀρχήν. ὅσην μὲν οὖν τὴν σπουδὴν περὶ τὴν τούτων ἀνάστασιν καταβαλλόμεθα πολλοὶ τῶν χρηστῶν καὶ μετρίων ἀναφωνήσουσιν, ἢ μᾶλλον ἡ πληθὺς τῶν εἰς τὸ παντελὲς ἔδαφος ἐπινοσησάντων βοήσεται ἀπὸ τῆς δουλείας ἀπηλλαγμένοι, ἀναγγέλλουσι δὲ οἶμαι καὶ αἱ τῶν ἄλλων πραγμάτων πρὸς τὰ κρεῖττω μεταβολαὶ αἷς πρὸς ταλαιπωρούμεθα ταῖς φροντίσιν ὑπομαχοῦντες, ἵνα μὴ κωφή τις ἢ καὶ διαπεφωρημένη ἡ ἐπινοηθεῖσα τῶν πλημμελῶς φερομένων διόρθωσις, ἣν ἐν τῷ παρόντι ἐδίκτῳ, ὡς οἷόν τε ἐστὶ ἀκριβῶς ἀνεστοιχειώσαμεν. καὶ τῷ ἔμπροσθεν χρόνῳ εἰς διαμονὴν ἀΐδιον παραδιδόντες θεσπίζομεν, εἴ τις στρατιώτης ἐν προοικίου λόγῳ εὑρεθείη κατέχων, εἰ μὲν αὐτὸς ἐκεῖνος, καὶ τὰ ἐξ ὧν ἡ στρατεία ὑπηρετεῖται, κτήματα ἁρπάσας ἔχει ἐξ χρυσοῦ νομίσματα ποινῆς ἕνεκεν ἀποτίσει ἐξ ὧν ὁ στρατιώτης μετὰ τὸ ἥμισυ λήψεται πρὸς ἐπανάληψιν τῆς ἀποκαταστάσεως αὐτοῦ, τὸ ἥμισυ δὲ ὁ δημόσιος εἰς χάριν ἐστερήθη δουλείας. Εἰ δὲ οὐχ ἁρπάσας ἀλλ' ἀγοράσας εὑρεθείη, τὰ στρατιωτικὰ πρὸς μὲν τὸ δημόσιον γʹ. χρυσοῦ νομίσματα καταθήσει, πρὸς δὲ τὸν στρατιώτην ἀναγκαίαν ὑπὲρ τοῦ τιμήματος οὐκ ἕξει. εἰ δὲ ἑτέρων ἐξελασθέντων αὐτοὺς ἐκ τῶν οἰκείων ἢ αὐτῶν ἐκείνων ἑκουσίως χρησαμένων ἄλλοι τούτους κατακτήσαντες ἐδέξαντο, εἴτε προοικίου, εἴτε διαθήκης, ἀνεύθυνοι ἔστωσαν. ὅσοι δὲ στρατιώτας ἰκέτας εἰς ἰδίας ὑπηρεσίας κατατολμήσωσιν ἔχειν τῶν φοσσάτων τούτους ἀποστερήσαντες, εἰς ἕκαστον ἐν ἑκάστῳ χρόνῳ ἐξ νομίσματα ὁ ἐξυπηρετούσας εἰσπραχθήσεται, καὶ ταῦτα ὁ δημόσιος οἰκειώσεται, εἰ μέντοι ἀπὸ στρατηγοῦ, ἢ τῶν ἄλλων ἀρχόντων τούτους ἔτυχον δεδεγμένοι, καὶ οὐκ ἐκ τῶν ἀποτεταγμένων εἰς ὑπηρεσίαν τοῦ στρατηγοῦ, ἢ τῶν ἀρχόντων καθίστασθαι. εἰ γὰρ ἐκ τῶν ἔξωθεν καὶ τῆς κοινότητος εἰσὶν οὐκ ἀθῳωθήσεται ὁ τούτους ἔχων, εἰ καὶ δεχομένων ἐπίμως ἔχει παρὰ τοῦ στρατηγοῦ, ἢ ἄρχοντος ἐπιτραπεῖσαν κεχρῆσθαι αὐτοῖς.

Vt Lotharij & Friderici Constitutione feoda nullo modo possunt à militibus alienari, ita nec ea prædia militaria quæ relata sunt in Codices militares ex hac Constitutione quæ feudis comparamus. Cetera autem quæ Codicibus militaribus absunt, possunt alienari vsque ad certum modum, puta secondum eius distinctionem, si modo retineat sibi tantum ex eis miles quantum conficiendis quatuor vel duabus libris auri sufficiat, ne scilicet omnino redactus ad inopiam, & militiæ reddatur inutilis. quæ est etiam ratio Constitutionum Lotharij & Friderici Sed hoc distabant illa prædia militaria à feudis, quod illa à nemine recognoscebant, quippe cum eorum essent milites pleno iure domini, & consequenter quod alienatione aliis non aperirentur, sed illis ipsis restituerentur. Ceterum vt Fridericus nullam censet emptori præscriptionem temporis opitulari posse, quo minus venditio rescindatur, ita nec Constantinus, nisi XL. annorum, quasi scilicet omnis qui ea prædia emerit in eo pro malæ fidei possessore habeatur, *l. 7. C. de agri. & cens.* licet in fructuum & eius quod interest ratione distinguat inter bonæ & malæ fidei emptorem, sicut Fridericus in pretij repetitione. Et præterea longi tantum temporis præscriptionem excludere Fridericus voluit, vt docui 4. tit. 49. Militibus hac siue Nouella siue edicto Constantinus adnumerat causarios, & quid iuris sit si prædia miles à milite emerit, definit, & alia quædam quæ exposuimus in præfationibus libri primi. His adnectere libuit pro coronide Caroli IV. auream bullam siue χρυσόβουλλον, vt tum etiam in Oriente loquebantur, Nicetas ἐρυθρόχαρτον, quia multum pertinet ad feuda, nec vulgo versatur in manibus. Superiores quoque Friderici de iure προτιμήσεως, Romani eadem de re, Constantini de prædiis militaribus nondum perfecte quisquam ediderat. extabant tantum Friderici fragmenta quædam apud Afflictum, & Baldum, & Oldendorpium, ceterorum apud Harmenopulum. Deo immortali, omnipotenti sit laus, honor & gloria, hominibus pax & salus per Iesum Christum Dominum nostrum.

AVREA BVLLA CAROLI IV. ROMANORVM IMPERATORIS.

IN NOMINE SANCTÆ ET Indiuiduæ Trinitatis fœliciter. Amen.

CAROLVS IV. DIVINA FAVENTE CLEMENTIA Romanorum Imperator, & Bohemiæ Rex, ad perpetuam rei memoriam.

OMNE regnum in seipsum diuisum desolabitur: nam principes eius facti sunt socij furum: ob quod dominus miscuit in medio eorum spiritum vertigii, vt palpent in meridie sicut in tenebris: & candelabra eorum mouit de loco suo, vt cæci sint, & duces cæcorum, & qui ambulant in tenebris, offendunt: & cæci mente, scelera perpetrant, quæ in diuisionem contingunt. Dic superbia, quomodo in Lucifero regnasses, si diuisionem auxiliatricem non habuisses? Dic Satan inuide, quomodo Adam de paradiso eiecisses, nisi eum ab obedientia diuisisses? Dic luxuria, quomodo Troiam destruxisses, nisi Helenam à viro suo diuisisses? Dic ira, quomodo Romanam Rempublicam destruxisses, nisi in diuisione Pompeium & Iulium sæuientibus gladiis ad intestina prælia concitasses? Tu quidem inuidia, Christianum Imperium à Deo ad instar sanctæ & indiuiduæ Trinitatis, fide, spe & charitate, virtutibus Theologicis roboratum, cuius fundamentum super Christianissimo regno fœliciter stabilitur, antiquo veneno quod velut serpens in palmites Imperiales, & membra eius propinquiora, impio scelere vomuisti, vt concessis columnis totum ædificium ruinæ subiiceres: diuisionem inter septem Electores sacri Imperij, per quos (velut septem candelabra lucentia in ciuitate Spiritus septiformis) sacrum illuminari debet Imperium, multoties posuisti. Sane cum ex officio, quo Cæsarea dignitate potimur, futuris diuisionum & dissentionum periculis inter Electores ipsos, de quorum numero (vt A rex Bohemiæ) esse dignoscimur, ratione duplici tam ex imperio quam electionis iure quo fungimur, occurrere teneamur: infra scriptas leges ad vnitatem inter Electores fouendam, & electionem vnanimem inducendam, ac detestandæ diuisioni prædictæ variisque periculis ex ea sequentibus aditum præcludendum, in solemni curia nostra Nurembergensi assidentibus nobis omnibus Principibus, electoribus ecclesiasticis & secularibus, ac aliorum Principum, Comitum, Baronum, Procerum, Nobilium, & Ciuitatum, B multitudine numerosa, in solio Maiestatis Cesareæ Imperialibus infulis, insigniis & diademate decorati, deliberatione prçuia, de Imperialis potestatis plenitudine edidimus, statuimus, & duximus sanciendas, &c. sub anno Domini millesimo, trecentesimo, quinquagesimo sexto, indictione nona, quarto Idus Ianuarij: regnorum nostrorum an. decimo, Imperij vero secundo.

Decernimus, & præsenti edicto Imperiali perpetuo valituro sancimus, ex certa scientia, & de Imperialis plenitudine potestatis, C vt quotiescunque & quandocunque futuris temporibus necessitas, siue casus electionis, regis Romanorum in Imperatorem promouendi, emerserit, & Principes electores ad electionem huiusmodi, iuxta antiquam laudabilem consuetudinem habuerint proficisci, vnusquisque Princeps elector, si & quando super hoc fuerit requisitus quoslibet Principes electores suos, vel ipsorum nuntios, quos ad electionem ipsam transmiserint per terras, territoria & loca sua, & etiam vltra sicut longius poterit conducere tenea-

tur, & eis absque dolo præstare conductum, A versus ciuitatem, in qua talis electio fuerit celebrata, & ab illa etiam redeundo, sub pœna periurij ac perditionis (pro & illa dumtaxat vice) suæ vocis, quam in electione huiusmodi fuerit habiturus. Quas quidem pœnas, eos vel eum, qui in præstando memoratum conductum rebelles seu rebellem, negligentes seu negligentem se præbuerint, eo ipso decernimus incidisse.

Statuimus insuper, & mandamus vniuersis aliis Principibus feuda à sacro Imperio Romanorum tenentibus, quocunque nomine B censeantur, nec non Comitibus, Baronibus, militibus, clientibus, nobilibus & ignobilibus, ciuitatibus & communitatibus castrorum, ciuitatum, & locorum sacri Imperij vniuersis, vt eodem tempore, dum videlicet regis Romanorum in Imperatorem promouendi electio celebranda occurrerit, vnumquemque principem electorem ab ipsis vel eorum aliquo conductum huiusmodi postulantem vel eiusdem nuntios, quos ad electionem ipsam direxerit, vt præfertur, per territoria sua & alias quanto potuit remotius C absque dolo modo præcedenti conducant. Si qui vero huic nostræ constitutioni contraire præsumpserit, subscriptas ipso facto pœnas incurrant. Omnes quidem principes, Comites, & Barones, nobiles, milites, clientes, ac vniuersi nobiles contrarium facientes, reatum periurij, & priuationem omnium feudorum, quæ à sacro Romano Imperio & quibuscunque aliis obtinent, & etiam omnium possessionum suarum à quocunque habitarum incurrant. Omnes quoque ciues & communitates, contra præmissa facere præsumentes, similiter sint periuri. Et nihilo- D minus vniuersis suis iuribus, libertatibus, priuilegiis, & gratiis à sacro obtentis Imperio, sint omnino priuati. Et cum personis, & bonis suis omnibus, bannum & proscriptionem Imperialem incurrant. Et eosdem ipso facto exnunc, prout extunc, omni iure priuamus. Deinceps cuilibet hominum auctoritate propria, & sine iudicio, seu inuocatione magistratus cuiuslibet, impune licebit eos inuadere, nullamque pœnam propter hoc inuadens ipsos debebit ab Imperio seu quouis alio formidare: præsertim cum E contra Remp. ac sacri Imperij statum ac dignitatem, ac etiam contra honorem proprium, & salutem tantæ rei temerarij neglectores, tanquam rebelles, inobedientes & perfidi, infideliter & peruerse agere, conuincantur. Decernentes insuper, & mandantes, vt omnium ciuitatum ciues & communia, iam dictis Principibus electoribus, & eorum cuilibet hoc poscenti, eorumque nuntiis victualia in communi pretio atque cursu pro suis, seu nuntiorum prædictorum hominumque suorum necessitatibus, dum ad prædictam ciuitatem causa celebrandæ electionis prædictæ accesserint, & etiam dum discesserint ad eadem, vendere seu vendi facere teneantur, nullam in præmissis fraudem quomodolibet adhibendo, alioquin contrarium facientes, pœnas illas volumus ipso facto incurrere, quas in præcedentibus contra ciues & communitates duximus promulgandas.

Quisquis insuper ex Principibus, Comitibus, Baronibus, militibus, clientibus, nobilibus seu ignobilibus, ciuibus seu communitatibus ciuitatum, Principi Electori ad electionem de Rege Romanorum celebrandam eunti, vel ab ipsa denuo redeunti, hostiles custodias tendere, seu insidias parare præsumpserit: aut ipsos, vel eorum aliquem, in sua, vel suorum personis aut rebus, inuadere, vel turbare, seu ipsorum vel alicuius eorum nuntios ante dictos, siue conductum petierint, siue etiam non duxerint exigendum, hunc vna cum vniuersis militiæ complicibus, ipso facto supra dictas pœnas decreuimus incurrisse: ita videlicet, quod quæuis persona pœnam incidat, siue pœnas, quas iuxta præmissa pro qualitate personarum duximus infligendas.

Si vero aliquis Princeps elector, cum aliquo suo coëlectore inimicitias gereret, & inter eos quæcunque contentio, controuersia seu dissensio verteretur, iis nequaquam obstantibus, alter alterum, vel alterius nuntios ad electionem huiusmodi destinandos, præmisso modo conducere sit adstrictus sub pœna periurij ac perditionis (ea vice dumtaxat) suæ vocis in electione, vt superius est expressum.

Si qui vero alij Principes, Comites, Barones, milites, clientes, nobiles ac ignobiles, ciues vel communia ciuitatum cum aliquo Principe electore, vel pluribus ex eisdem aduersam gererent voluntatem, seu quauis discordia inter ipsos ad inuicem, vel guerra siue dissensio verteretur, nihilominus omni contradictione & dolo cessantibus, Principi Electori principibus, seu eius, vel ipsorũ nuntiis, ad electionem huiusmodi destinandis, & redeuntibus ab eadem, talem debeant præstare conductum: prout singuli pœnas iam dictas, per nos videlicet in se latas, voluerint euitare, quas eos qui secus fecerint incurrisse decernimus eo ipso.

Ad præmissorum autem omnium firmitatem & certitudinem ampliorem, iubemus & volumus, vt vniuersi Principes Electores, & ceteri Principes, necnon Principes, necnon Comites, Barones, nobiles, ciuitates, seu ipsarum communitates, præmissa omnia li-

teris, & iuramentis suis firmare, & ad ea bona fide, ac sine dolo implenda efficaciter se debeant obligare. Quicuoque vero literas huiusmodi dare renuerit, pœnas illas ipso facto incidat, quas pro personarum conditione per præmissa singulis duximus infligendas.

Si quis autem Princeps Elector alius, vel Princeps cuiuscunque conditionis aut status, feudum vel feuda à sacro tenens Imperio, aut Comes, Baro, vel nobilis, seu successores talium, vel heredes supra & infra scriptas Imperiales nostras constitutiones & adimplere noluerint, aut eis contraire præsumpserint: & si quidam talis Princeps Elector extiterit, extunc ceteri sui Coëlectores à suo ipsum deinceps excludant consortio: ipseque voce electionis, & aliorum principum Electorum loco & dignitate careat, atque iure: neq; inuestiatur de feudis, quæ à sacro Imperio nisus fuerit obtinere. Alius vero Princeps aut vir nobilis (vt præfertur) iu has nostras leges committens, similitet non inuestiatur de feudis, quæ à sacro Imperio, vel alias obtinet à quocunque. Et nihilominus omnes præmissas pœnas suam concernentes personam incidat eo ipso. Quamuis autem vniuersos Principes, Comites, Barones, nobiles, milites, clientes, ciuitates quoque, & communitates illarum, ad præstandum cuilibet Principi Electori, vel eius nuntij præfatum conductum, vt prædicitur, indistincte volumus & decernimus obligari. Nihilominus eorum cuilibet singularis conductus, & conductores, pro regiunum & locorum adiacentia cuilibet magis apto duximus designandos, vt statim per sequenia plenius apparebit.

Primo namque regem Bohemiæ, sacri Imperij Archipincernam conducent, Archiepiscopus Moguntin. Bamburgen. & Herbipolen. Episcopi, Burggrauij Nurenbergen. Item illi, de Hœnloch & VVertheym, de Bruneck & de Hanauue: item ciuitates, Nurenburg, Rotenburg & Vuindesheym.

Deinde Archiepiscopum Colonien. sacri Imperij per Italiam Archicancellarium conducent, & conducere tenebuntur Monguntinen. & Treueren. Archiepiscopi: Comes Palatinus Rheni, Lantgrauius Hassiæ: item de Katznellenbogen, de Nassauu, de Dietz, Comites: Item de Isenburg, de Vuestenburg, de Runckel, de Limburg & Falckensteyn: item ciuitates, Vuertflar, Geylnhusen, & Fridberg.

Item Archiepiscopum Treueren. sacri Imperij per Galliam, & regnum Arelaten. Archicancellarium, conducent Archiepiscopus Moguntinen. Comes Palatinus Rheni: item de Spanheym, & de Feldentz, Comites: item Rugrauen, Vuildegrauen, de Nassauu, de Isenburg, & Vuersterburg, de Runckel; de Limburg, & de Ditz, de Katzenellenbogen: de Egesteyn, de Falckensteyn: item ciuitas Moguntinen.

Deinde Comitem Palatinum Rheni, sacri Imperij Archidapiferum, conducere debebit Archiepiscopus Moguntinen.

Ducem vero Saxoniæ sacri Imperij Archimarescalcum, tenebitur conducere rex Bohemiæ, Moguntinus & Mardeburgen. Archiepiscopi: item Bamburgen. & Herbipolen. Episcopi, Marchio Misnen. Lantgrauius Hassiæ: item Fulden. & Hersfelden. Abbates, Burggrauij Nurenburgen. item illi de Hohenloch, de Vuertheym, de Bruneck, de Hanauu, de Falckensteyn. Item ciuitates, Erffordia, Mulhusen, Nuremberg, Rotenbur, & Vuindesheym.

Et hi omnes proxime nominati, Marchionem Brandenburgen. sacri imperij Archicamerarium, similiter conducere tenebuntur.

Volumus autem, & expresse statuimus, vt vnusquisque Princeps Elector, qui talem voluerit habere conductum, his à quibus ipsum postulare decreuerit, hoc ipsum adeo tempestiuè, viamque qua fuerit transiturus, insinuet, & talem conductum exposcat, vt illi qui ad conductum huiusmodi impendendum deputati, & qui fuerint requisiti, ad hoc opportune se valeant & commode præparare.

Præmissas vero constitutiones circa materiam conductus editas, ita sane debere declaramus intelligi. vt vnusquisque superius nominatus, vel forsan non expressus, à quo in casu præmisso conductum requiri contigerit, ad præstandum ipsum per suas dumtaxat terras & territoria, ac etiam vltra, quanto potest remotius, absque dolo, sub pœnis contentis superius est astrictus.

Præterea statuimus, & etiam ordinamus, vt Archiepiscopus Moguntinensis, qui fuerit pro tempore, singulis Principibus coëlectoribus suis, ecclesiasticis & secularibus, electionem eandem, per suos nuntios patentibus debeat literis intimare, in quibus quidem literis talis dies & terminus exprimatur, infra quem eædem literæ ad singulos eosdem Principes verisimiliter possint peruenire: huiusmodi vero literæ continebunt, vt à die in literis ipsis expressa, infra tres menses continuos, omnes & singuli Principes Electores Franckfort super Moganum esse debeant constituti, vel suos legales ad eundem terminum atque locum nuntios destinare, cum plena & omnimoda potestate, suisque patentibus literis, maiori cuiuslibet sigillo eorum signatis, ad eligendum Romanorum Regem in Cæsarem promouendum. Qualiter autem, & sub qua forma tales literæ con-

ficidebeant,& quæ in eis solemnitas debeat immutabiliter obseruari, & in qua forma & modo Principes Electores nuntios suos ad electionem huiusmodi destinandos, ad potestatem, mandatum, seu procuratoria ordinare debuerint, ad finem præsentis libri scriptum inuenitur clarius,& expressum. Et eandem formam illic traditam mandamus, & de Imperialis potestatis plenitudine, vsquequaque decernimus obseruari.

Cum autem ad hoc peruentum fuerit quod de Imperatoris, vel Regis Romanorum obitu, in diœcesi Moguntinensi constiterit, extunc infra vnum mensem, à die notitiæ obitus huiusmodi continue numerandum, singulis Principibus Electoribus, obitum ipsum, & intimationem, de quibus præmittitur, per Archiepiscopum Moguntinensem, iubemus & decernimus, suis patentibus literis declarari. Quod si idem Archiepiscopus in executione & intimatione huiusmodi negligens aut remissus fortasse existeret, extunc iidem Principes motu proprio, etiam non vocati pro fidei suæ virtute (qua sacrum prosequi tenentur imperium) post hæc infra tres menses, sicut in constitutione supra proxime posita continetur, in ciuitate Franckfort sæpe dicta conueniant, electuri regem Romanorum in Cæsarem promouendum.

Debet autem vnusquisque Princeps elector, vel sui nuntij prædictam ciuitatem Franckfort, cum ducentis equitibus tantummodo præfatæ electionis tempore introire, in quorum numero quinquaginta tantum armatos, vel pauciores, introducere secum poterit, sed non plures.

Princeps vero elector, ad electionem huiusmodi vocatus & requisitus, & ad ipsam non veniens, vel legales nuntios cum literis patentibus sigillo suo maiori sigillatis, plenamque & liberam ac omnimodam potestatem continentibus, ad eligendum Romanorum regem, futurum imperatorem, non dirigens, aut veniens, aut huiusmodi nuntios fortasse transmittens: si postea Princeps ipse, aut prædicti nuntij à prædicto electionis loco recederent Rege Romanorum futuro Cæsare non electo, nec ad præmissa procuratore legitimo substituto: solemniter, & relicta electionis voce seu iure, quod in eadem electione habuit, & tali modo deseruit, careat ea vice.

Injungimus autem ciuibus de Franckfort, & mandamus, vt ipsi vniuersos Principes electores in genere, & quemlibet eorum in specie, ab inuasione alterius, si quid inter eos aduersitatis emergeret, & etiam ab omni homine cum omnibus eorum hominibus, quos ipsi & eorum quilibet in præfato ducentorum suorum equorum numero, ad præfatam duxerint ciuitatem in virtute iuramenti, quod super hoc ipsos ad sancta præstare statuimus Euangelia, fideli studio & solerti diligentia protegant & defendant, alioquin periurij reatum incurrant: & nihilominus omnia iura sua, libertates, priuilegia, gratias & indulta, quæ à sacro obtinere noscuntur Imperio, omnino amittant: bannum quoque imperiale cum personis & bonis suis omnibus incidant eo ipso. Et liceat extunc omni homini auctoritate propria ac sine iudicio, ciues eosdem, quos eo casu exnunc prout extunc omni iure priuamus, tanquam proditores, infideles & rebelles imperij, impune inuadere: ita quod inuadentes huiusmodi, pœnam quamcunque à sacro Imperio, vel quouis alio nequaquam debeant formidare.

Ciues insuper antedicti de Franckfort per omne tempus illud, quo super electione sæpe dicta tractari & agi contigerit, neminem præfatam ciuitatem cuiuscunque dignitatis, conditionis vel status extiterit, intromittant, vel intrare quouis modo permittant: Principibus electoribus vel eorum nuntiis & procuratoribus ante dictis dumtaxat exceptis, quorum quilibet cum ducentis equis debebit (vt prædicitur) intromitti. Si vero post ipsorum Principum electorum introitum, seu in ipsorum præsentia in præfata ciuitate aliquem reperiri contigerit, illius exitum ciues ipsi debebunt absque mora, & cum effectu protinus ordinare sub omnibus pœnis contra ipsos superius promulgatis: & etiam in virtute iuramenti, quod ciues ipsi de Franckfort, super eo virtute præsentis constitutionis præstare debebunt, ad sancta Dei Euangelia, vt in præcedentibus est expressum.

Postquam autem sæpe dicti Electores, seu nuntij, ciuitatem Franckforden. ingressi fuerint, statim subsequenti diluculo in ecclesia Sancti Bartholomæi Apostoli ibidem in omnium ipsorum præsentia, Missam de sancto Spiritu faciant decantari ad finem, vt ipse S. Spiritus corda ipsorum illustret, & eorum sensibus lumen suæ virtutis infundat, quatenus ipsi suo suffulti præsidio, hominem iustum bonum & vtilem eligere valeant in regem Romanorum futurum Cæsarem, ac pro salute populi Christiani expedientem. Peracta quoque Missa huiusmodi, omnes illi Electores, seu nuntij accedent ad altare, in quo Missa eadem extitit celebrata: vbi Principes electores ecclesiastici coram Euangelio beati Ioannis, In principio erat Verbum, quod illic ante ipsos poni debebit, manus suas pectori cum reuerentia supponant: seculares vero Principes electores, dictum Euangelium corporaliter manibus suis tangant, qui omnes cum tota sua familia, tunc

ibi debebunt inermes assistere. & Archiepiscopus Moguntinensis formam iuramenti eis dabit, & vna cum ipsis, & ipsi vel absentium nuntij vna cum eo, iuramentum præstabunt vulgariter in hunc modum. Ego N. Archiepiscopus Moguntinus, sacri Imperij per Germaniam Archicancellarius, ac Princeps elector, iuro ad hæc sancta Dei Euangelia, hic præsentaliter coram me posita, quod ego per fidem qua ego Deo & sacro Romano imperio sum astrictus, secundum omnem discretionem & intellectum meum, cum Dei adiutorio, eligere volo temporale caput populo Christiano: id est, regem Romanorum in Cæsarem promouendum, qui ad hoc existat idoneus, in quantum discretio & sensus mei me dirigunt: & secundum fidem prædictam vocemque meam, & votum seu electionem præfatam, dabo absq; omni pacto, stipendio, pretio, seu promisso, vel quocunque modo talia valeant appellari. Sic me Deus adiuuet, & omnes Sancti.

Præstito denique per Electores seu nuntios in forma & modo prædictis huiusmodi iuramento, ad electionem procedaot: nec ammodo de iam dicta ciuitate Francksort separentur, nisi prius maior pars ipsorum temporale caput mundo elegerit, seu populo Christiano, regem videlicet Romanorum in Cæsarem promouendum. Quod si facere distulerint infra triginta dies, à die præstiti iuramenti præfati continue numerandos, extunc transactis eisdem trigiota diebus, ammodo panem manducent & aquam: & nullatenus ciuitatem exeant antedictam, nisi prius per ipsos vel maiorem partem ipsorum, rector seu temporale caput fidelium electum fuerit, vt præfertur.

Postquam autem in eodem loco, ipsi, vel pars eorum maior numero elegerit, talis electio perinde haberi & reputari debebit, ac si foret ab ipsis omnibus, nemine discrepante concorditer celebrata. Sique per tempus aliquod morari, abesse & tardare contingeret aliquem de Electoribus seu nuntiis antedictis, dum tamen veniret antequam prædicta est electio celebrata: hunc ad electionem istam, in eo statu admitti debere decernimus, in quo ipsa aduentus sui tempore consistebat: & quia de antiqua, approbata & laudabili consuetudine, tam inconuulse quam immutabiliter semper extitit hactenus obseruatum. Ideoque & nos constituimus & de electione Imperiali decernimus plenitudine potestatis, quod is qui modo præmisso in regem Rom. electus fuerit, peracta statim huiusmodi, prinsquam in aliquibus causis aliis, siue negotiis, virtute sacri Imperij administret, vniuersis & singulis Principibus Electoribus, ecclesiasticis & secularibus, qui propinquiora sacri Imperij membra esse noscuntur, omnia ipsorum priuilegia, literas, iura, libertates, concessiones, antiquas consuetudines, & etiam dignitates, & quicquid ipsi ab Imperio vsque in diem electionis suæ obtinuerunt, & possederunt, absque dilatione & contradictione confirmare & approbare debeat per suas literas & sigilla, ipsisque præmissa omnia innouare, postquam Imperialibus infulis fuerit coronatus. Confirmationem autem huiusmodi Electus ipse cuilibet Principi Electori in specie, primo suo regali nomine faciet: & deinde sub Imperiali titulo innouabit, & in his ipsos Principes omnes in genere, & quemlibet eorum in specie nullatenus impedire, sed potius absque dulo gratiose tenebitur promouere.

In casu denique quo tres Principes Electores, præsentes seu absentium nuntij, quantum ex se, seu eorum consortium, videlicet Principem Electorem præsentem vel absentem in regem Rumanorum elegerint, vocem illius electi, si præsens affuerit, aut nuntiorum ipsius, si eum abesse contigerit, plenum vigorem habere, & eligentium augere numerum, partemque maiorem decernimus constituere, ad instar ceterorum Priocipum Electorum.

IN nomine Sanctæ & Indiuiduæ Trinitatis feliciter, Amen. Carolus IV. diuina fauente clementia, Romanorum Imperator semper Augustus, & Bohemiæ Rex, ad perpetuam rei memoriam. Decor & gloria sacrosancti Romani Imperij, & honor Cæsareus, & Reipublicæ grata compendia venerabilium & illustrium Principum Electorum, concordi voluntate fouentur: qui velut columnæ proceres sacrum ædificium circumspectæ prudentiæ solerti pietate sustentant, quorum præsidio dextra Imperialis potentiæ roboratur. Et quanto mutui fauoris ampliori benignitate stringuntur, tanto vberioris pacis & tranquillitatis commoda feliciter profluunt populo Christiaoo. Vt igitur inter venerabiles Moguntin. Colonien. necnon Treueren. Archiepiscopos, sacri Imperij Principes Electores, omnium litium & suspicionum mala, quem & qui de prioritate, seu dignitate sessionum suarum, in curiis Imperialibus & regalibus suboriri valerent in posterum, perpetuis in antea temporibus amputentur, & ipsi in cordis & animorum quieta conditione maneotes, & de opportunitatibus sacri Imperij, concordi fauore, & virtuosæ dilectionis studio conuenientius meditari valeant pro consolatione populi Christiani habita deliberatione cum omnibus Principibus Electoribus, tam ecclesiasti-

cis quam secularibus, & de ipsorum consilio, decernimus, & de Imperialis potestatis plenitudine, hac edictali lege perpetuo valitura sancimus, quod supra dicti venerabiles Archiepiscopi, Treuerensis videlicet, ex opposito & lineari directione, versus Imperatoris faciem: Moguntinensis vero in suis diœcesi & prouincia, & extra prouinciam suam, in toto Archicancellariatu suo Germanico, prouincia Coloniensi dumtaxat excepta: & demum Coloniensis in suis diœcesi & prouincia, & extra prouinciam suam in tota Italia & Gallia in dextero latere Romanorum Cæsaris sedere possint, valeant & debeant in omnibus publicis actibus, Imperialibus puta iudiciis, collationibus feudorum, & in refectionibus mensarum, ac etiam in conciliis, & in omnibus aliis agendis, propter quæ contingit, seu continget, eos pro honore seu vtilitate Imperiali tractandis, mutuo conuenire: & hunc modum sessionis, sub omni eo ordine, sicut expressatur superius, ad prædictorum Coloniens. Treuer. & Moguntinen. Archiepiscoporum successores, perpetuo extendi volumus, vt nullo vnquam tempore super his quæuis dubietas generetur.

STatuimus insuper, vt quotiescunque Imperialem curiã, ex nunc in antea celebrari contigerit, in qualibet sessione, videlicet tã in consilio quã in curia, quam in mensa, & locis aliis quibuscunque vbi Imperatorem, vel regem Rom. cum Principibus Electoribus sedere contigerit, à dextro latere Imperatoris, vel Regis Romanorum, immediate post Archiepiscopum Moguntinen. vel Colonien. illum videlicet quem tunc temporis, pro qualitate locorum & varietate prouinciarum, iuxta priuilegij sui tenorem dicto lateri dextro Imperatoris assidere contigerit, Rex Bohemiæ cum sit Princeps coronatus & vnctus primum, & post eum continuo Comes Palatinus Rheni, secundum sedendi locum debet obtinere: ad sinistram vero partem, immediate post illum, quem ex prædictis Archiepiscopis in latere sinistro sedere contigerit, primum locum Dux Saxoniæ, & post eum Marchio Brandeburgen. alterum obtinebit. Ceterum quotiens & quando deinceps sacrum vacare continget Imperium, extunc Moguntinen. Archiepiscopus, potestatem habebit sicut potestatem habuisse dignoscitur ab antiquo, ceteros Principes antedictos suos, in dicta Electione consortes literatorie conuocandi. Quibus omnibus, seu his qui potuerint & voluerint interesse, in Electionis terminis inuicem congregatis, dictus Archiepiscopus Moguntinensis, & non alter eorumdem Electorum suorum vota singula-

A riter habebit inquirere ordine subsequenti. Primo quidem interrogabit à Treuerensi Archiepiscopo, cui primam vocem competere declaramus, sicut inuenimus hacrenus competiisse. Secundo à Coloniensi Archiepiscopo, cui competit dignitas necnon officium Romanorum Regi primum diadema Regium imponendi. Tertio à rege Bohemiæ, qui inter Electores laicos ex Regiæ dignitatis fastigiu, iure & merito obtinebit primatum. Quarto, à Comite Palatino Rheni.

B Quinto, à duce Saxoniæ. Sexto, à Marchione Brandeburgensi. Horum omnium vota, præmisso iam ordine, dictus Archiepiscopus Moguntinensis perquiret: quo facto, dicti Principes sui consortes, ipsum vice versa requirent, vt & ipse intentionem suam exprimat, & ipsis aperiat votum suum.

Præterea in celebratione Imperialis curiæ, Marchio Brandeburgensis aquam lauandis Imperatoris vel Regis Romanorum manibus ministrabit. Primum vero potum Rex Bohemiæ: quem tamen sub regali corona,

C iuxta priuilegiorum regni sui continentiam, nisi libera voluntate voluerit, non tenebitur ministrare. Comes etiam Palatinus Rheni cibum afferre tenebitur. Dux Saxoniæ marescalcatus officium exercebit, vt solitum est fieri ab antiquo.

QVoties insuper (vt præmittitur) sacrum vacare continget Imperium, illustris Comes Palatinus Rheni, sacri Imperij Archidapifer, ad manus futuri Regis Romanorum in partibus Rheni & Sueuiæ, & in iure Franconico, ratione principatus seu

D Comitatus Palatini, priuilegio esse debet prouisor ipsius Imperij, cum potestate iudicia exercendi, & ad beneficia ecclesiastica præsentandi, recolligendi reditus & prouentus, & inuestiendi de feudis iuramenta fidelitatis vice & nomine sacri Imperij recipiendi: quæ tamen per Regem Romanorum postea electum, suo tempore omnia innouari & de nouo sibi ipsa iuramenta præstari debebunt, feudis Principum dumtaxat exceptis, & illis quæ *Vanlehen* vulgariter appellantur, quorum inuestituram & collationem soli Imperatori vel Regi Romanorum spe-

E cialiter reseruamus. Ipse tamen Comes Palatinus omne genus alienationis seu obligationis rerum Imperialium, huiusmodi prouisionis tempore expresse sibi nouerit interdictum. Et eodem iure prouisionis illustrem Ducem Saxoniæ sacri Imperij Archimarscalcum frui volumus, in illis locis vbi Saxonica iura seruantur, sub omnibus modis & conditionibus, sicut superius est expressum. Et quamuis Imperator siue Rex Romanorum super causis, pro quibus impetitus fuerit, ha-

beat (sicut ex consuetudine introductum dicitur) coram Comite Palatino Rheni, sacri Imperij Archidapifero Electore Principe respondere: illud tamen iudicium Comes ipse Palatinus non alibi, præterquam in Imperiali curia, vbi Imperator seu Romanorum Rex præsens extiterit, poterit exercere.

Decernimus, vt in celebratione Imperialis curiæ, quotiescunque illam deinceps perpetuo celebrari contigerit, antedicti Principes Electores Ecclesiastici & seculares, iuxta præscriptum ordinem atque modum à dextris & sinistris immutabiliter teneant loca sua, eisque vel eorum alicui in quibuscunque actibus ad curiam ipsam spectantibus, eundo, sedendo, vel stando, nullus princeps alius, cuiuscumque status, dignitatis, præeminentiæ vel conditionis existat, nullatenus præferatur: eo signanter expresso, quod nominatim rex Bohemiæ in celebratione curiarum huiusmodi, in omnibus & singulis actibus antedictis quemcunque Regem alium quacunque etiam singulari dignitatis prærogatiua fulgentem, quem quonis casu venire vel adesse forte contingeret, immutabiliter antecedat.

INter sollicitudines illas innumeras, quibus pro felici statu sacri Imperij, cui auctore Domino feliciter præsidemus, cor nostrum quotidie fatigatur, ad hoc præcipue meditatio nostra dirigitur, qualiter desiderata & salubris semper vnio inter sacri Imperij Principes Electores iugiter vigeat, & eorum corda in sinceræ charitatis concordia conseruentur. Quorum prouidentia suo tempore orbi fluctuanti tanto celerius, tantoque facilius subuenitur, quanto inter eos nullus error surrepserit, & purior fuerit charitas custodita, obscuritate succisa, & iure cuiuslibet dilucide declarato, sane generaliter longe lateque est publicum, & quasi per totum orbem notorium & manifestum, illustres Regem Bohemiæ, nec non Comitem Palatinum Rheni, Ducem Saxoniæ, & Marchionē Brandeburgensem, virtute regni & principatuum suorum in Electione Regis Romanorum in Cæsarem promouendi, cum ceteris Principibus ecclesiasticis, suis coëlectoribus, ius, vocem & locum habere, & vna cum ipsis censeri & esse veros & legitimos sacri Imperij Principes Electores, ne inter eorundem Principum secularium Electorum filios super iure, voce & potestate præfata, futuris temporibus scandalorum & dissentionum possit materia suscitari, & sic bonum commune periculosis dilationibus impediri, futuris, auctore Deo, cupientes periculis salubriter obuiare: statuimus, & Imperiali auctoritate, præsenti lege, perpetuis temporibus valitura decernimus, vt postquam iidem Principes Electores seculares, & eorum quilibet esse desierint, ius, vox & potestas Electionis huiusmodi, ad filium suum primogenitum, legitimum laicum: illo vero non existente, ad eiusdem primogeniti primogenitum, similiter laicum, libere & sine contradictione cuiuspiam deuoluatur. Si vero primogenitus huiusmodi absque heredibus masculis legitimis laicis, ab hac luce migraret, virtute præsentis Imperialis edicti, ius, vox & potestas Electionis prædictæ, ad seniorem fratrem laicum per veram paternam lineam descendentem, & deinceps ad illius primogenitum laicum deuoluatur: & talis successio in primogenitis & heredib⁹ Principum eorumdē iure, voce & potestate præmissis, perpetuis temporib⁹ obseruetur: ea tamen conditione & modo, vt si Principem Electorem, seu eius primogenitum, aut filium seniorem laicum mori, & heredes masculos & legitimos laicos, defectum ætatis patientes, relinquere contigerit, tunc frater senior eiusdem primogeniti, tutor eorum & administrator existat, donec senior ex eis legitimam ætatem attigerit, quam in Principe Electore xviij. annos completos censeri volumus, & statuimus perpetuo haberi: quam dum attigerit, ius, vocem & potestatem, & omnia ab ipsis dependentia, tutor ipse sibi totaliter cum officio teneatur protinus assignare. Si vero aliquem ex huiusmodi principatibus eorum, Imperio sacro vacare cōtingeret: tunc Imperator seu Rex Romanorum qui pro tempore fuerit, de ipso prouidere debebit & poterit, tanquam de re ad se & Imperium legitime deuoluta: saluis tamen semper priuilegiis, iuribus & cōsuetudinibus Regni nostri Bohemiæ, super Electione Regis in casu vacationis, per Regnicolas, qui ius habēt eligendi Regē Bohemiæ, faciendi iuxta continentiam eorumdem priuilegiorum, & obseruatam consuetudinem diuturnam, à diuis Romanorum Imperatoribus siue Regibus obtentorum, quibus ex huiusmodi sanctione Imperiali in nullo præiudicare volumus: imo ipsa decernimus nunc & perpetuis futuris temporibus, in omni suo tenore & forma, indubiam tenere roboris firmitatem.

CVm per duos Romanorum Imperatores & reges prædecessores nostros illustribus Bohemiæ Regibus, & prædecessoribus nostris, nec non regno Bohemiæ eiusdem regni coronæ olim concessum sit in regno eodem à tempore cuius contrarij hodie non existit memoria consuetudine laudabili inconuulse seruata diuturnitate temporum, & præs-

& præscripta moribus vtentium sine contradictionis aut interruptionis obstaculo introductum, quod nullus Princeps, Baro, nobilis, miles, cliens, burgensis, ciuilis, nulla denique persona eiusdem regni & pertinentiarum eiusdem vbicunque existentium, cuiuscunque status, dignitatis, præeminentiæ, vel conditionis existat, ad cuiuscunque actoris instantiam, extra regnum ipsum ad quodcunque tribunal, seu alterius, præterquam regis Bohemiæ, & regalis curiæ suæ iudicium citare poterit, siue trahi nec vocari debeat, perpetuis in antea temporibus, siue possit. Ideo priuilegium consuetudinem & indultum huiusmodi auctoritate Imperiali, & de Imperialis potestatis plenitudine, ex certa scientia innouantes, & etiam confirmantes, hæc præsenti nostra constitutione imperiali perpetuis temporibus valitura statuimus, vt si contra priuilegium, consuetudinem, vel indultum præfatum, quispiam prædictorum, puta Princeps, Baro, nobilis, miles, cliens, ciuis, burgensis, seu rusticus, aut alia quæcunque persona præmissa, ad quodcunque tribunal, extra regnum prædictum Bohemiæ, in quacunque causa criminali, ciuili vel mixta, seu super quocunque negotio citatus fuerit, quocunque tempore, vel citatus comparere, vel in iudicio respondere minime teneantur: & quod si aduersus huiusmodi non comparentes, vel non comparentem à quocunque iudice, cuiuscunque auctoritatis existat, extra regnum ipsum Bohemiæ constituto, iudicialiter procedi, processus fieri, seu sententias interlocutorias vel diffinitiuas, vnam vel plures in quibuscunque prænominatis causis siue negotiis quouis modo fieri vel promulgari contingeret, auctoritate præmissa, de plenitudine insuper antedictæ imperatoriæ potestatis citationes, præcepta, processus & sententias huiusmodi, nec non executiones, & omnia quæ ex eis vel aliquo ipsorum quomodolibet sequi attentari possent, vel fieri, irritamus penitus, & cassamus. Adiicientes expresse & edicto imperiali perpetuo valituro, eadem auctoritate, & de præmissæ potestatis plenitudine decernentes, vt quemadmodum in prædicto regno Bohemiæ à tempore, (cuius contrarij non habetur memoria) iugiter obseruatum existit, ita nulli prorsus Principi, Baroni, nobili, militi, clienti, ciui, burgensi seu rustico, nulli demum personæ, seu incolæ regni Bohemiæ sæpe dicti, cuiuscunque status, præeminentiæ, dignitatis vel conditionis existat vel extiterit, à quibuscunque processibus, sententiis, interlocutoriis vel diffinitiuis, siue præceptis Regis Bohemiæ, aut quorumlibet suorum iudicum, nec non executionibus eorumdem, contra se in regali iudicio, seu coram Regis, regni seu prædictorum iudicum tribunalibus, factis aut latis, habitis vel ferendis inantea, seu fiendis, liceat ad quodcunque aliud iudicium appellare: prouocationes quoque seu appellationes huiusmodi, si quas contra hoc interponi contigerit, eo ipso viribus non subsistant: & appellantes ipsi pœnam perditionis causarum ipso facto se nouerint incurrisse.

PRæsenti constitutione in perpetuum valitura statuimus, & de certa scientia declaramus, quod successores nostri Bohemiæ Reges, nec non vniuersi & singuli Principes Electores, ecclesiastici & seculares, qui perpetuo fuerint, vniuersas auri & argenti fodinas atque mineras, stanni, cupri, ferri, plumbi, & alterius cuiuscunque generis metalli, ac etiam salis, tam inuentas quam inueniendas in pusterum, quibuscunque temporibus in regno prædicto, ac terris, & pertinentiis eidem regno subiectis, nec non supradicti Principes, in principatibus, terris, dominiis & pertinentiis suis, tenere iuste possint, & legitime possidere, cum omnibus iuribus nullo prorsus excepto prout possunt seu consueuerunt talia possideri: nec Iudæos habere telonia, in præterito statuta & indulta percipere. Quodque progenitores nostri, reges Bohemiæ ferme, ipsique Principes Electores ac progenitores, & prædecessores eorum legitime poterunt, vsque in præsens, sicut hoc antiqua, laudabili & approbata consuetudine, diuturnique ac longissimi temporis cursu præscripto noscitur obseruatum.

STatuimus præterea, vt regi Bohemiæ successori nostro, qui fuerit pro tempore, sicut constat ab antiquo illustribus Bohemiæ Regibus nostris prædecessoribus licuisse, & in possessione pacifica continua ipsos fuisse iuris subsequentis: videlicet monetas auri & argenti, in omni loco & parte regni sui, & subiectarum sibi terrarum & pertinentiarum omnium, vbi Rex ipse decreuerit sibi quæ placuerit cudi, facere & mandare sub omni modo & forma in regno ipso Bohemiæ, in his ad hæc vsque tempora obseruatis: quodque futuris perpetuo Bohemiæ Regibus hac nostra Imperiali constitutione & gratia perpetuo valituris à quibuscunque Principibus, Magnatibus, Comitibus, ac personis aliis, qualscunque terras, castra, possessiones, prædia siue bona liceat emere, comparare seu in domum siue donationē, ex quacunque causa aut inobligare, recipere, sub talium terrarum, castrorum, possessionum, præ-

diorum, seu bonorum conditione consueta, A vt videlicet propria recipiantur vel comparentur vt propria, libera velut libera: & ea quæ dependent in feudum, similiter emantur in feudum seu comparata taliter teneantur: ita tamen, quod ipsi Reges Bohemię, de iis quę hoc modo comparauerint vel receperint, & regno Bohemię duxerint applicanda, ad pristina & consueta iura de talibus sacro explananda & reddenda Imperio sint astricti. Pręsentem nihilominus constitutionem & gratiam virtute pręsentis legis nostrę Imperialis ad vniuersos Principes Electores, tam ecclesiasticos quam seculares, successores & legitimos heredes ipsorum, plene extendi volumus, sub omnibus modis & conditionibus, vt pręfertur.

STatuimus etiam, vt nulli Comites, Barones, nobiles, feudales, vassalli, castrenses, milites, clientes, ciues, burgenses, nullęque personę Moguntinensis, Treuerensis & Coloniensis Ecclesiis subiecti, vel subiectę, cuiuscunque status, conditionis vel dignitatis existant, ad cuiuscunque actoris instantiam C extra territorium & terminos ac limites earundem Ecclesiarum, & pertinentiarum suarum ad quodcunque aliud tribunal, seu cuiuscunque alterius, pręterquam Archiepiscoporum Moguntinensis, Treuerensis & Coloniensis, & indicium suorum iudicum citari poterunt, temporibus retroactis vel trabi seu vocari debeant, perpetuis in antea temporibus siue possint, sicut in pręteritis inuenimus temporibus obseruatum. Quod si contra pręsens edictum nostrum prędictos Ecclesiarum Treuerensis, Moguntinensis, seu Colo- D niensis subditos, vel eorum aliquem, seu aliquos, ad cuiuscunque instantiam, seu ad cuiuscunque tribunal, pro quacunque causa criminali, ciuili, vel mixta, seu quocunque negotio, extra territorium, limites seu terminos dictarum Ecclesiarum, vel alicuius earum citari contingeret, comparere vel respondere minime teneantur: & citatio & processus & sententię interlocutorię & diffinitiuæ contra non venientes, à talibus iudiciis extraneis latæ, vel factæ, fiendæ vel ferendæ, nec non præcepta, & præmissorum executiones, & omnia quę ex eis, vel aliquo eo- E rum quomodolibet sequi attentari possent, vel fieri, irrita decernimus eo ipso. Adiicientes expresse, quod nulli Comiti, Baroni, nobili, feudali, vassallo, castrensi, militi, clienti, ciui, rustico, nulli demum personę Ecclesiis huiusmodi subiectę, seu eius incolę, cuiuscunque status, dignitatis vel conditionis existant, à processibus, sententiis, interlocutoriis & diffinitiuis, siue pręceptis Archiepiscoporum & Ecclesiarum huiusmodi vel suorum officiatorum temporalium, aut executionibus eorumdem contra se in Archiepiscopali seu officiatorum prędictorum iudicio factis, aut latis, habitis vel ferendis, in antea, seu fiendis ad quodcunq; tribunal liceat appellare, quamdiu in Archiepiscoporum prędictorum, & suorum iudicio querelantibus, non fuerit iustitia denegata, appellationes contra hoc factas non recipi statuimus, cassasque & irritas nunciamus. In defectum vero iustitię, prędictis omnibus ad Imperia- B lem dumtaxat curiam & tribunal, seu iudicis immediate in Imperiali curia pro tempore pręsidentis audientiam, & etiam eo casu non ad quemuis alium iudicem, siue ordinarium, siue etiam delegatum, sine his quibus denegata fuerit iustitia, liceat appellare. Quidquid vero contra præmissa factum fuerit, sit irritum, eo ipso, eandem constitutionem virtute præsentis legis nostræ Imperialis, ad illustrem Comitem Palatinum Rheni, Ducem Saxoniæ, & Marchionem Brandeburgensem Principes Electores seculares, siue laicos, successores, heredes, & subditos eorum, plenissime extendi volumus, sub omnibus modis & conditionibus, vt præfertur.

INter illas multiplices Reipublicæ curas, quibus assidue mẽs nostra distrahitur, multa consideratione necessarium fore prospexit nostra sublimitas, vt sacri Imperij Principes Electores, ad tractandum de ipsius Imperij, orbisque salute frequentius solito congregentur, qui solidæ bases Imperij & columnæ immobiles, quemadmodum per longinquas adinuicem terrarum consistant distantias, ita de incumbentibus regionum sibi cognitarũ defectibus referre simul & conferre nouerunt, sanisque prouidentiæ suæ consiliis non ignorant, accommodis talium reformationibus operam salubriter dare. Hinc est, quod in solemni curia nostra in Nuremberg, cum venerabilibus ecclesiasticis, & illustribus secularibus Principibus Electoribus, & multis aliis Principibus, & proceribus per nostram celsitudinem celebratã, habita cum eisdem Principibus Electoribus deliberatione, & de ipsorum consilio pro bono, & salute communi, cum dictis Principibus Electoribus, tam ecclesiasticis quàm secularibus, duximus ordinandum: quod iidem Principes Electores de cetero per singulos annos semel transactis à festo resurrectionis Dominicæ, quatuor septimanis continue numerandis, in aliqua ciuitatum sacri Imperij personaliter congregentur: & ad idem tempus proxime affuturum, seu anno præsenti colloquium seu curia & congregatio huiusmodi in ciuitate nostra Imperiali Metensi, per nos & eosdem Principes celebretur: ac tunc,

& deinceps die quolibet congregationis A huiusmodi locus per nos quo sequenti anno conueniant, ipsorum consilio statuatur, hac nostra ordinatione, ad nostrum & ipsorum dumtaxat beneplacitum duratura. Qua durante, ipsos sub nostro Imperiali conductu recipimus, ad dictam curiam accedendo, stando, ac etiam recedendo. Praeterea ne tractatus communis salutis & pacis, per tractum & moram solatij, seu excessiuam frequentiam conuiuij, retardetur, vt aliquando fieri est consuetum, concordi voluntate duximus ordinandum, vt deinceps curia, seu congregatione praefata durante, generales omnium Principum celebrare alicui non liceat inuitatas: particulares vero, quae agendorum expeditionem non impediant, cum moderamine sunt permissae.

PRaeterea statuimus, & hoc Imperiali perpetuo sancimus edicto, quod vniuersa priuilegia & literae, quibuscunque personis, cuiuscunque status, praeeminentiae, vel dignitatis existant, seu ciuitatum, oppidorum, C & quorumlibet locorum vniuersitatibus, super quibuscunque iuribus, gratiis, immunitatibus, consuetudinibus, seu rebus aliis, etiam proprio motu, seu alias à nobis, vel recolendae memoriae diuis Romanorum Imperatoribus, & Regibus, praedecessoribus nostris, sub quibuscunque verborum tenoribus concessa & concessae, seu à nobis, vel successoribus nostris, Romanorum Imp. & Regibus, futuris temporibus concedenda seu etiam concedendae, non debeant aut possint libertatibus, iurisdictionibus iuribus & honoribus, seu dominiis Principum Electorum D sacri Imperij Ecclesiasticorum & secularium, aut alicuius ipsorum in aliquo penitus derogare. Etiam si in talibus priuilegiis, & literis quarumlibet personarum cuiuscunque praeeminentiae, dignitatis, aut status extiterint, vt praefertur, seu vniuersitatum huiusmodi expressarum sit, vel fuerit in futurum, quod reuocabilia, seu reuocabiles esse non debeant, nisi de ipsis, & toto in eis comprehenso tenore, in tali reuocatione fieret de verbo ad verbum seriatim mentio specialis. huiusmodi namque priuilegia & literas, si & E in quantum libertatibus, iurisdictionibus, iuribus & honoribus, seu dominiis, quae superius exprimuntur, dictorum principum Electorum, aut alicuius ipsorum derogare, vel obuiare censetur, in aliquo, quoad hoc reuocamus ex certa scientia, & cassamus, reuocataque, & reuocatas intelligi, reputari & haberi decernimus de plenitudine Imperatoriae potestatis.

IN plerisque partibus vassalli & feudatarij dominorum feuda seu beneficia quae à dominis ipsis obtinent intempestiue, verbaliter, & in in fraude renunciant seu resignant eadem: & facta renunciatione huiusmodi, dominos ipsos malitiose, diffidant, suasque inimicitias eis denunciant, damna ipsis subsequenter grauia inferendo, & beneficia seu feuda sic relicta praetextu guerrae, seu inimicitiae rerum inuadunt & occupant, & detinent occupata. Ea propter praesenti consti- B tutione in perpetuum valitura sancimus, quod talis resignatio seu renunciatio haberi debeat pro non facta, nisi libere & realiter facta fuerit per eosdem, ita quod possessio beneficiorum & feudorum huiusmodi, dominis ipsis corporaliter & realiter assignetur in tantum, quod nullo vnquam tempore diffidantes ipsi in bonis feudis seu beneficiis resignatis dominos ipsos perturbent, per se aut alios, aut molestent, nec ad hoc consilium praestent, auxilium vel fauorem. Contrarium faciēs, seu dominos suos in beneficiis & feudis resignatis, vel non resignatis inuadens quomodolibet, perturbans, vel damna ipsis inferens, seu consilium, auxilium praestans talia facientibus, vel fauorem, feuda & beneficia huiusmodi eo ipso amittat, infamis existat, & banno Imperiali subiaceat, & nullus ad feuda vel beneficia huiusmodi pateat ei de cetero quocunque tempore aditus vel regressus, nec de nouo concedi sibi valeant vllo modo, & facta eis contra hoc illorum concessio seu inuestitura sequuta viribus non subsistat. Postremo, omnes poenas praedictas, illos vel illum, qui praedicta resignatione non facta contra dominos suos fraudulenter agentes, vel agens, scienter eos inuaserint, vel inuaserit, diffidatione quacunque praeuia, vel omissa, vigore praesentis sanctionis incurrere decernimus ipso facto.

DEtestandas praeterea, & sacris legibus reprobatas conspirationes & conuenticulas, seu colligationes illicitas, in ciuitatibus & extra vel inter ciuitatem & ciuitatem, inter personam & personam, seu inter personam & ciuitatem, praetextu parentelae seu receptionis in ciues, vel alterius cuiuscunque coloris coniurationes, insuper confoederationes & pacta, nec non & consuetudinem circa huiusmodi introductam, quam censemus potius corruptelam, reprobamus, damnamus, & ex certa scientia irritamus, quas ciuitates seu personae, cuiuscunque dignitatis seu conditionis, aut status, siue inter se, siue cum aliis, absque auctoritate dominorum, quorum subditi vel ministeriales, seu in quorum districtu consistunt, eisdem dominis nominatim non exceptis fecerint ha-

ctenus, & facere præsumpserint in futuro, A sicut per sacras diuorum Augustorum prædecessorum nostrorum leges prohibitas non ambigitur, & cassatas: illis confœderationibus, & legibus dumtaxat exceptis, quas Principes & ciuitates, ac alij super generali pace prouinciarum atque terrarum inter se formasse noscũtur. Illas enim nostræ declarationi specialiter reseruantes, in suo decernimus vigore manere, donec de bis aliud duxerimus ordinandum: personam singularem, quæ de cetero contra tenorem præsentis B constitutionis & legis nostræ antiquæ, super hoc editæ confœderationes, colligationes, conspirationes & pacta huiusmodi inire præsumpserit, vltra pœnam legis eiusdem, notam infamiæ, & pœnam decem librarum auri: ciuitatem vero, vel vniuersitatem in hanc legem nostram similiter committentem, centum librarum auri, nec non amissionis & priuationis libertatum & priuilegiorum Imperialium, pœnas incurrere decernimus, eo ipso medietatem pœnæ huiusmodi pecuniariæ fisco Imperiali, reliqua vero domino districtus, in cuius præiudicium factę C fuerint, applicanda.

CEterum quia nonnulli ciues, & subditi Principum, Baronum & aliorum hominum, sicut frequens ad nos querela perduxit, iugum originariç subiectionis quærentes abiicere, immo ausu temerario contemnentes, in aliarum ciuitatum ciues sæpe recipi se procurant, & frequentius in præterito procurarunt: & nihilominus in priorum dominorum, quos tali fraude præsumpserunt vel præsument deserere, terris, ciuitatibus, oppidis & villis, corporaliter residentes, D ciuitatum, ad quas hoc modo se transferunt, libertatibus gaudere, & ab eis defensari contendunt, qui in partibus Alamanniæ Psalburgerij consueuerunt vulgariter appellari. Quoniam autem patrocinari non debent alicui fraus & dolus: de Imperatoriæ potestatis plenitudine omnium Principum Electorum Ecclesiasticorum & secularium, sano accedente consilio, ex certa scientia statuimus, & præsenti lege perpetuo valitura sancimus, quod prædicti ciues & subditi, eis quibus subsunt, taliter illudentes, in omnibus E terris, locis & prouinciis sacri Imperij, à præsenti die in posterum, ciuitatum in quarum ciues qui tali fraude recipi se procurant, vel hactenus procurarunt iuribus & libertatibus in nullo potiantur, nisi ad huiusmodi ciuitates corporaliter & realiter transeuntes, ibique larem fouentes continuo, vere & non ficte residentiam facientes, debita onera & municipalia subeant in eisdem. Si qui vero contra præsentis nostræ legis tenorem recepti sint vel fuerint, in futurum illorum receptio omni careat firmitate: & recepti cuiuscunque dignitatis, conditionis aut status existant, in nullo casu penitus sine causa ciuitatum, ad quas recipi se procurant, iuribus aut libertatibus gaudeant quomodolibet, vel fruantur. Non obstantibus quibuscunque iuribus, priuilegiis vel consuetudinibus, obseruatis, quantocunque tempore, & obtentis: quas & quæ, in quantum præsenti nostræ legi obuiant, præsentibus ex certa scientia reuocamus, de prædictæ Imperialis plenitudine potestatis, omnique carere decernimus robore firmitatis. Circa præmissa omnia Principum, dominorum, & aliorum hominum, quos taliter deseri contingit, vel contiuget in posterum, iuribus circa personas & bona subditorum, quorumcunque ipsos sæpe dicto modo deserentium semper saluis, hos nihilominus, qui sæpe dictos ciues & subditos alienos recipere contra præsentis nostræ legis dispositionem præsumpserint, vel recipere in præterito præsumpserunt, si eos omnino non dimiserint infra mensem, post intimationem præsentium eis factam, centum marcas auri puri pro transgressione huiusmodi, totiens quotiens deinceps factum fuerit, incurrere decernentes, quarum medietas Imperiali fisco nostro, reliqua vero dominis illorum qui recepti fuerint, irremissibiliter applicentur.

EOs qui de cetero aduersus aliquos certam diffidationis causam se habere fingentes, ipsos in locis, vbi domicilia non obtinent, aut ea communiter non inhabitant, intempestiue diffidant, declaramus, damna quæcumque per incendia, spolia, vel rapinas diffidatis ipsis cum honore suo inferre non posse. & quia patrocinari non debent alicui fraus & dolus, præsenti constitutione in perpetuum valitura sancimus, diffidationes huiusmodi quibuscunque dominis aut persōnis, cum quibus alicui fuerint in societate, familiaritate, vel honesta quauis amicitia conuersati, sic factas vel fiendas in posterum, non valere, nec licere, prætextu diffidationis cuiuslibet quẽpiam inuadi per incendia, spolia vel rapinas, nisi diffidatio per tres dies naturales ipsi diffido personaliter, vel in loco quo habitare consueuit, publice fuerit intimata, possitque de intimatione huiusmodi per testes idoneos fieri plena fides: quisquis secus quempiam diffidare & inuadere, modo præmisso præsumpserit, infamiam eo ipso incurrat, ac si nulla diffidatio facta esset, quem etiam tanquam proditorem per quoscunque iudices pœnis legalibus statuimus castigari. Prohibemus etiam & damnamus vniuersas

& singulas guerras, lites iniustas, cuncta quoque iniusta incendia, spolia, rapinas, indebita & insconsueta telonia, & conductus, & exactiones, pro ipsis conductibus extorqueri consuetas, sub pœnis, quibus sacræ leges præmissæ, & eorum quodlibet sanciunt puniendia.

VObis illustri & magnifico Principi N. Marchioni Brandeburgensi, sacri Imperij Archimerario Electori, & amico nostro charissimo, electione Romanorum Regis, quæ ex rationabilibus causis iam imminet, facienda præsentibus intimamus, vosque ex officij nostri debito ad electionem præfatam rite vocamus, quatenus à die tali, &c. infra tres menses continue computandos, per vos, seu nuntios, aut procuratores vestros, vnum vel plures, sufficiens mandatum habentes, ad locum debitum iuxta formam sacrarum legum super hoc editarum venire iuretis, deliberaturi, tractaturi & concordaturi cum aliis Conprincipibus coëlectoribus vestris, & nostris, de electione futuri Regis Romanorum in Imperatorem postmodum fauente Domino promouendi: in eodem mansuri vsque ad plenam consummationem electionis huiusmodi, & alias facturi, & processuri, prout in sacris legibus, super hoc deliberate editis inuenitur expressum: alias non obstante vestra seu nostrorum absentia, in præmissis vna cum aliis Comprincipibus & Electoribus vestris & nostris, prout legum ipsarum sanxerit auctoritas, finaliter procedamus.

NOs talis, Dei gratia, &c. sacri Imperij &c. norum facimus tenore præsentium vniuersis, quod cum electio Romanorum Regis ex rationabilibus causis imminet facienda, nos de honore & statu sacri Imperij sollicitudine debita intendere cupientes, ne tam grauibus & dispendiis periculose subiaceat, de fide, & circunspectionis industria delectorum nobis talis, &c. fidelium nostrorum obtinentes, vtque præsumptionis indubiæ fiduciam singularem ipsos & quemlibet ipsorum, in solidum, ita quod non sit melior conditio occupantis, sed quod per vnum eorum incœptum fuerit, per alium finiri valeat, & licite terminari, omni iure, modo, forma, quibus melius & efficacius possumus seu valemus, modo veros, legitimos procuratores, & nuncios speciales facimus, constituimus, & ordinamus, ad tractandum vbilibet vna cum aliis Comprincipibus & coëlectoribus nostris, tam ecclesiasticis quam secularibus: & cum ipsis concordandum, & conueniendum, & concludendum, de persona quacunque habili ac idonea in Regem Romanorum

A eligenda, ac ipsis tractatibus super electione talis personæ habendis, pro nobis loco & nomine nostris interessendum, tractandum & deliberandum, nec non vice & nomine nostris eandem personam nominandum & in ipsam consentiendum, ac etiam in Regem Romanorum promouendum, ad sacrum Imperium eligendum, ac in animam nostram præstandum quodcunque iuramentum necessarium, debitum seu consuetum fuerit circa præmissa, & quodlibet promissorum aliū

B vel alios procuratores, in solium substituendum, & reuocandum: & omnia & singula faciendum quæ in præmissis, & circa præmissa etiam vsque ad consummationem tractatuum nominationis, deliberationis, & electionis huiusmodi de præsenti faciendæ necessaria, aut vtilia fuerint, seu etiam quomodolibet opportuna etiam si præmissa, vel eorum quodlibet mandatum exigant speciale, etiam si maiora vel magis singularia fuerint supradictis, & quæ nosmetipsi facere possemus, huiusmodi tractatuum, deliberationis, & Electionis futuræ negotiis præsentes, &

C personaliter adessemus, gratum & ratum habentes & habere volentes, & nos perpetuo habituros firmiter promittentes, quicquid per antedictos procuratores, seu nuntios nostros, nec non substitutos aut substituendos ab ipsis, seu eorum altero, in præmissis seu eorum quodlibet actum, gestum, seu factum fuerit, aut quomodolibet ordinatum.

CVm vniuersi & singuli principatus, quorum virtute seculares Principes Electores ius & vocem in Electione Regis Roma-

D norum in Cæsarem promouendi obtinere noscuntur, cum iure huiusmodi, nec non officiis, dignitatibus & iuribus aliis eis & cuilibet eorum annexis, & dependentibus ab eisdem, adeo coniuncti, & inseparabiliter sint vniti, quod ius, vox, officium & dignitas aliqua iura ad quemlibet eorum principatuum eorumdem spectantia, cadere non possint in alium præter illum qui principatum ipsum cum terra, vassallagiis, feudis, & dominiis, ac eius pertinentiis vniuersis dignoscitur possidere, præsertim edicto Imperiali perpetuo

E valituro sancimus, vnumquemque principatuum prædictorum, cum iure & voce electionis, ac officiis ceteris, omnibus dignitatibus, iuribus & pertinentiis ad ipsum spectantibus ita perseuerare, & esse debere vnitum perpetuis temporibus, indiuisibiliter & coniunctiue, quod possessor principatus cuiuslibet, etiam iuris, vocis, & officij & dignitatis, & pertinentiarum omnium ad illum spectantium, quieta debeat & libera possessione gaudere, & Princeps elector ab omnibus reputari, ipseque & nemo alius præ-

ter ceteros Principes Electores ad Electionem & omnes actus alios pro sacri Imperij honore vel opportunitate gerendos, omni tempore assumi sine contradictione qualibet, & admitti, nec aliquod præmissorum ab altero, cum sint & esse debeant inseparabilia, diuidi, vel vllo tempore debeant separari, aut iudicio vel extra diuisim repeti valeat, vel etiam per sententiam separari, nec aliquis vnum sine alio impotens audiatur. Quod si per errorem vel alias auditus quis fuerit, aut processum iudicum sententia, vel aliquod huiusmodi contra dispositionem nostram emanauerit, seu quomodolibet attentare contigerit, hoc totum & omnia ex his, & quodlibet eorum sequentia, eo ipso viribus non subsistant.

QVoniam autem superius in principio constitutionum nostrarum præsentium, circa ordinationem ecclesiasticorum Principum Electorum, in consilio & in mensa, & alias quoties Imperialem curiam celebrari, seu Principes Electores, deinceps cum Imperatore, vel Rege Romanorum congregari contigerit: sufficienter duximus prouidendum, super quæ priscis audiuimus temporibus pluries disceptatum, expedire credimus, etiam processionis, & deambulationis inter eos ordinem diffinire. Quapropter hoc Imperiali edicto decernimus, vt quotiescunque in congregatione Imperatoris, vel Regis Romanorum, & Principum prædictorum, Imperatore, vel Rege ipso deambulante, insignia ante faciem eius portari contigerit, Archiepiscopus Treuerensis in directa diametrali linea aute Imperatorem vel Regem traosear, illique soli medij inter eos ambulent, quos Imperialia vel Regalia contingent insignia deportare. Dum autem Imperator, vel Rex absque insigniis eisdem incesserit, extunc idem Archiepiscopus Imperatorem vel Regem præfato modo præcedat, ita quod nemo penitus inter eos medius habeatur, aliis duobus Archiepiscopis Electoribos loca sua iuxta distinctionem prouinciarum suarum circa sessionem superius declaratam, etiam circa processionem perpetuo seruaturis.

AD declarandum autem in Imperatoris, vel Regis Romanorum deambulantis præsentia, processionis ordinem Principum Electorum, (de quo supra fecimus mentionem) statuimus, vt quotiescunque in celebratione Imperialis curiæ Principes Electores cum Imperatore seu Rege Romanorum in quibuscunque actibus, vel solemnitatibus processionabiliter ambulare contigerit, & Imperialia, vel Regalia debuerint insignia deportari, dux Saxoniæ Imperialem vel Re- A galem ensem deferens, Imperatorem seu Regem immediate præcedat, & inter illum & Archiepiscopum Treuerensem medius habeatur. Comes vero Palatinus pomum Imperiale portans, à latere dextro, & Marchio Brandeburgensis sceptrum deferens, à sinistro latere ipsius Ducis Saxoniæ linealiter gradiantur. Rex autem Bohemiæ Imperatorem, seu Regem ipsum immediate nullo interueniente sequatur.

B QVoties insuper, in Imperatoris, vel Regis Romanorum præsentia, Missarum solemnia celebrari, ac Moguntinensem, Treuerensem, Coloniensem Archiepiscopos, vel duos ex eis adesse contigerit in confessione, quæ ante Missam dici consueuit, ac io porrectione Euangelij osculandi, & pace post Agnus Dei portanda, nec non in benedictionibus post finita Missarum solemnia, ac etiam ante mensam faciendis, & in gratiis post cibum acceptum agendis, id inter eos obseruetur, prout de ipsorum consilio duximus ordinandum, quod prima die hæc omnia & singula à primo, secunda die à secundo, C tertia vero à tertio peragantur, primum autem, seu secundum, vel tertium, hoc casu secundum quod prius vel posterius quilibet eorum consecratus existit debere intelligi declaramus, & vt se inuicem honore condigno præueniant, & exemplum aliis inuicem honorandi, is, qui circa præmissa ordo tetigerit ad hæc alterum conuenientia, & charitatiua inclinatione inuitet, & tunc demum ad præmissa procedat, seu quodlibet præmissorum infra scriptæ leges promulgatę sunt in curia Metensi per dominum Carolum IV. D Romanorum Imperatorem & Bohemiæ Regem Augustum, anno Domini millesimo trecentesimo quinquagesimosexto, in die Natalis Christi, assistentibus sibi omnibus sacri Romani Imperij Electoribus, præsentibus dominis venerabili in Christo patre domino I. Episcopo Albanensi, sanctæ Romanæ Ecclesiæ Cardinali, ac Carolo Regis Franciæ primogenito, Normandiæ Duce illustri, ac Delphino Viennensi. Si quis cum Principibus militibus, vel priuatis, seu quibuscunque personis plebeiis etiam scelestam E factionem, aut factionis ipsius inierit sacramentum, vel dederit de nece consilium venerabilium & illustrium Principum nostrorum & sacri Romani Imperij, tam ecclesiasticorum quam secularium Principum Electorum, seu alterius eorumdem: nam & ipsi pars corporis nostri sunt, (eadem enim seueritate voluntatem sceleris, qua effectum puniri iura voluerunt) ipse quidem (vtpote maiestatis læsæ criminis reus) gladio feriatur, bonis eius omnibus fisco nostro addictis: filij

vero eius quibus vitam Imperiali specialiter lenitate concedimus, paterno enim deberent perire supplicio, in quibus paterni, hoc est, hereditarij criminis metuuntur exempla, à materna vel auita, omnium etiam proximorum hereditate & successione habeantur alieni: ex testamentis aliorum nihil capiant, sint perpetuo egentes, & pauperes: infamia eos paterna semper comitetur, ad nullum vnquam honorem, ad nulla prorsus sacramenta perueniant. sint postremo tales, vt his perpetua egestate sordentibus, sit & mors solatium & vita supplicium. Denique iubemus eos esse notatos, sine venia, qui pro talibus vnquam apud nos interuenire tentauerint. Ad filias sane eorum, quolibet numero fuerint, Falcidiam tantum ex bonis matris siue testata, siue intestata defecerit, volumus peruenire, vt habeant mediocrem potius filiæ alimoniam, quam integrum emolumentum, aut nomen heredis consequantur. Mitior enim circa eas debet esse sententia, quas pro infirmitate sexus minus ausuras esse confidimus. Emancipationes quoque quæ à prædictis, siue in filios post legem dumtaxat latam, siue in filias fuerint collatæ, non valeant, dotes, donationes quarumlibet: postremo item alienationes, quas ex eo tempore qualibet fraude, vel iure factas esse constiterit, quo primo memorati de ineunda factione ac societate, cogitauerint, nullius statuimus esse momenti: vxores sane prædictorum recuperata dote, si in ea conditione fuerint, vt quæ à viris titulo donationis acceperint, seu accipiunt, filiis debeant reseruare, tempore quo vsusfructus absumitur, omnia ea fisco nostro se relicturas esse cognoscant, quæ iuxta legem filiis debebantur: Falcidia etiam ex his rebus, filiabus tantum, non etiam filiis deputetur, id quod de prædictis eorumque filiis cauimus, etiam de satellibus, consciis ac ministris, filiisque eorum simili seueritate censemus. Sane si quis ex his, in exordio initæ factionis studio veræ laudis accensus, ipsam prodiderit factionem, vel cum incognita adhuc consiliorum arcana patefecerit, absolutione tamen ac venia dignus habebitur. Statuimus insuper, vt si quid contra prædictos Principes Electores ecclesiasticos vel seculares, commissum dicatur, etiam post mortem rei id crimen instaurari possit. In hoc item crimine, quod ad læsam in Principibus Electoribus suis majestatem pertinet, etiam in caput domini serui torquentur. Volumus insuper, & præsenti Imperiali sancimus edicto, vt etiam post mortem nocentium hoc crimen inchoari possit, vt coniuncto mortuo memoria eius damnetur, & bona successoribus eius eripiantur. Nam ex quo sceleratissimum quis ceperit consilium, exinde quodammodo sua mente priuatus est. Porro, ex quo quis tale crimen contraxit, neque alienare, neque manumittere eum posse, nec ei soluere iure debitorem decernimus. in hac causa in caput domini seruos torqueri statuimus, id est propter causam factionis damnandæ, contra Principes Electores ecclesiasticos & seculares, vt præmittitur: & si decesserit quis, propter incertam personam successoris bona seruentur, si in causa huiusmodi fuisse mortuus arguatur.

SI ceteros Principes congruit in sua integritate seruari, vt corroborentur iustitia & subiecti, & fideles pace gaudeant & quiete, multo magis magnifici principatus, dominia, honores & iura Electorum Principum debent illæsa seruari. Nam vbi maius incumbit periculum, maius debet adhiberi remedium, ne columnis ruentibus, basis totius ædificij collidatur. Decernimus igitur, & hoc perpetuis temporibus valituro Imperiali sancimus edicto, quod ex nunc in antea perpetuis futuris temporibus, insignes & magnifici principatus, videlicet regnum Bohemiæ, Comitatus Palatini Rheni, Ducatus Saxoniæ, & Marchionatus Brandenburgensis terrę districtus, homagia, vassallagia, & alia quæuis, ad ipsa spectantia scindi, diuidi, seu quauis conditione demembrari non debeant, sed vt potius in sua perfecta integritate perpetua maneant, primogenitus filius succedat in eis, sibique soli ius dominium competat: nisi forte mente captus, fatuus, seu alterius famosi & notabilis defectus existeret, propter quem non deberet seu posset hominibus principari: in quo casu inhibita sibi successione, secundogenitum, si fuerit in ea progenie, seu alium seniorem fratrem, seu consanguineum laicum, qui paternæ stipiti in descendenti recta linea proximior fuerit, volumus successurum. Qui cum apud alios fratres & sorores se clementem & pium exhibebit, continuo iuxta datam sibi à Deo gratiam, & iuxta suum beneplacitum & ipsius patrimonij facultates diuisione, scissione, seu demembratione principatus, & pertinentiarum eius sibi omnibus modis interdicta.

DIe vero qua solemnis Imperialis, vel regia fuerit celebranda, veniant circa horam primam Principes Electores, ecclesiastici & seculares, ad domum habitationis Imperialis siue regalis, & ibi Imperator, vel Rex ipse omnibus insigniis Imperialibus induetur, & ascensis equis omnes vadant cum Imperatore, vel Rege ad locum sessionis aptatæ, & ibi quilibet eorum in ordine & modo supra in lege de ordine processionis ipsorum Principum Electorum plenius diffi-

nito. Portabit etiam Archicancellarius, in A cuius Archicancellariatu hæc fuerint, super baculo argenteo, omnia sigilla & typaria Imperialia & regalia: seculares vero Principes Electores, sceptrum, pomum & ensem, secundum quod superius exprimitur, deportabunt. Portabuntur etiam immediate ante Archiepiscopum Treuerensem suo loco transeuntem, primo Aquisgranensis, secundo Mediolanensis corona, & hoc ante Imperatorem dumtaxat, qui iam Imperialibus est infulis decoratus, quas gestabunt aliqui Principes inferiores, ad hoc per Imperatorem B iuxta placitum deputandi. Imperatrix etiam vel Regina Romanorum suis augustalibus amicta insigniis, post Regem vel Imperatorem Romanorum, & etiam post Regem Bohemiæ (qui Imperatorem immediate subsequitur) competentis spatij interuallo suis associata proceribus, suisque comitata virginibus, ad locum sessionis procedat.

STatuimus vt quandocunque Imperator, vel Rex Romanorum solemnes curias suas celebrauerint, in quibus Principes Ele- C ctores sua deseruire seu exercere debent officia, subscriptus in his ordo seruetur. primo enim Imperatore vel Rege ipso in sede regia seu solio Imperiali sedente, Dux Saxoniæ officium suum agat hoc modo: Ponetur enim ante ædificium sessionis Imperialis vel regiæ, aceruus auenę tantę altitudinis, quod pertingat vsque ad pectus vel sellam equi super quo sedebit ipse Dux: & habebit in manu baculum argenteum, & mensuram argenteam, quę simul faciant in pondere duodecim marcas argenti: & sedens super equo, primo mensuram eandem de auena plenam D accipiet, & famulo primitus venienti ministrabit eandem: quo facto figendo baculum in auenam recedet, & Vicemarscalcus eius, puta de Pappenheim, accedens vel eo absente, Marscalcus curiæ vlterius auenam ipsam distribuat. ingresso vero Imperatore vel Rege ad mensam, Principes Electores ecclesiastici, videlicet Archiepiscopi, stantes ante mensam cum ceteris Prelatis, benedicent eandem secundum ordinem qui circa hæc eis in superioribus est præscriptus, & benedictione completa, ijdem Archiepisco- E pi omnes (si adsint) aliquando duo vel vnus sigilla & typaria Imperialia siue regalia à Cancellario curiæ recipient, eoque in cuius Archicancellariatu curiam ipsam celebrari continget, in medio procedente, & aliis duobus ex alterutro latere sibi iunctis sigilla & typaria ipsa, omnes quidem baculum, in quo suspensa fuerint manibus contingentes ea portabunt, & ante Imperatorem vel Regem reuerenter ponent in mensa. Imperator vero siue Rex, eadem ipsis statim restituat: & in cuius cancellariatu hæc fuerit (vt præfertur) ismaius sigillum collo appensum, vsque in finem mensæ gestabit, & deinceps donec ad hospitium suum perueniat, ab Imperiali siue regali curia equitando. Baculus vero (de quo præmittitur) esse debebit argenteus, duodecim marcas argenti habens in pondere, cuius argenti quam pretij partem tertiam vnusquisque Archiepiscoporum ipsorum persoluet: & baculus ipse protinus vna cum sigillis & typariis debet Cancellarius Imperialis curiæ assignari, in vsus suos placitos conuertendo. Postquam autem is quem ordo tetigerit portando sigillum maius, ab Imperiali curia ad hospitium suum redierit (vt præfertur) statim sigillum ipsum per aliquem de suis familiaribus prædicto Imperialis curiæ Cancellario remittet super equo, quem iuxta propriæ dignitatis decentiam & amorem, quem ad Cancellarium curiæ gesserit, ipsi Cancellario tenebitur elargiri. deinde Marchio Brandeburgensis Archicamerarius accedat super equo, habens argenteas pelues cum aqua in manibus, ponderis duodecim marcarum argenti, & pulchrum manutergium: & descēdens ab equo, dabit aquam Imperatori vel Regi Romanorum manibus abluendis. Comes Palatinus Rheni intrabit similiter super equo, habens in manibus quatuor scutellas argenteas cibis impletas, quarum quælibet tres marcas habeat in statera: & descendens ab equo, portabit, & imponet ante Imperatorem vel Regem in mensa. Post hoc Rex Bohemiæ Archipincerna veniat similiter super equo, portans in manibus cuppam seu scyphum argenteum ponderum duodecim marcarum coopertum, aqua & vino permixtim impletum, & descendens de equo scyphum ipsum Imperatori, vel Regi Romanorum porriget ad bibendum. sicut autem hactenus obseruatum fuisse comperimus, ita statuimus, vt peractis per Principes Electores seculares prædictis ipsorum officiis, ille de Falckenstein subcamerarius, equum & pelues Marchionis Brandenburgensis pro se recipiat, magister coquinæ de Nortemberg equum & scutellas Comitis Palatini, Vicepincerna de Lymburcb, equum & scyphum Regis Bohemiæ, Vicemarschalcus de Pappenheim, equum, baculum & mensuram prædictam Ducis Saxoniæ. Si tamen ipsi in tali Imperiali curia præsentes existant, & eorum quilibet in officio suo ministret: si vero ipsi vel eorum aliqui à præfata curia se duxerint absentandos, extunc Imperialis vel regalis curiæ quotidiani ministri vice absentium, puta quilibet in loco eius absentis, cui in vocabulo seu in officio communicat, sicut

gerit

gerit officium, sic tollat in præmissis & fructum. Imperialis insuper mensa vel regia sic debet aptari, vt vltra alias tabulas aulæ siue mensas in altitudine sex pedum sit altius eleuata, in qua præter Imperatorem dumtaxat, vel Regem Romanorum die solemnis curiæ nemo penitus collocetur. sedes vero & mensa Imperatricis siue Reginæ à latere in aula, ita quod ipsa mensa tribus pedibus Imperiali siue regali mensa sit bassior, & totidem pedibus eminentior, supra sedes Principum Electorum, qui Principes suas inter se vna eademque altitudine sedes habebunt, & mensas infra sessionem Imperialem, mensæ pro septem Principibus Electoribus ecclesiasticis & secularibus præparentur, tres videlicet à dextris, & tres aliæ à sinistris, & septima directe versus faciem Imperatoris vel Regis, sicut superius in capitulo de Sessionibus & ordine Principum electorum per nos est clarius definitum: ita etiam quod nullus alius cuiuscunque dignitatis vel status existat, sedeat inter ipsas, vel ad mensas eorum. Non liceat autem alicui prædictorum secularium Principum Electorum, peracto officij sui debito, se locare ad mensam sibi paratam, donec alicui suorum comprincipum Electorum eius officium restat agendum: sed cum aliquis eorum, vel aliqui ministerium suum expleuerint, ad præparatas sibi mensas transeant, & iuxta illas stando expectent, donec ceteri ministeria sua expleuerint supradicta, & tunc demum omnes & singuli pariter ad mensas suas sibi positas se locabunt. inuenimus etiam ex clarissimis relationibus & traditionibus antiquorum illud à tempore, cuius contrarij iam non habetur memoria, per eos qui nos præcesserunt, feliciter esse iugiter obseruatum, vt regis Romani, Imperatoris futuri, in ciuitate Franckfordiæ celebretur electio, & prima coronatio Aquisgrani, & in oppido Nurembergensi prima seu regalis curia haberetur. Quapropter certis ex causis etiam, præmissa seruari debere temporibus declarauimus, nisi præmissis omnibus, seu eorum alicui impedimentum legitimum obuiarer. Quantumcumque insuper aliquis Princeps Elector ecclesiasticus, vel etiam secularis iusto impedimento detentus, ad Imperialem curiam vocatus, venire non valens, nuntium vel procuratorem cuiuscunque status vel dignitatis transmiserit, missus ipse licet loco mittentis, iuxta datum sibi ab eo mandatum admitti debeat, in mensa tamen vel sede, quæ illi, qui ipsum transmittit, deputata fuerit, non sedebit. Præterea, consummatis his quæ in Imperiali qualibet curia vel regali fuerint pro tempore disponenda, recipiet magister curiæ pro se totum ædificium siue ligneum apparatum Imperialis siue

A Regiæ sessionis, vbi sederit Imperator siue Rex Romanorum, cum Principibus Electoribus ad celebrandas solemnes curias vel feuda (vt præmittitur) Principibus conferenda;

Decernimus hoc Imperiali edicto, vt Principes Electores ecclesiastici, vel etiam seculares, dum feuda seu regalia ab Imperatore vel Rege recipiunt ad dandum vel soluendum aliquid, nulli penitus sint astricti. nam pecunia quæ tali prætextu persoluitur, officiatis debetur. Cum ergo ipsi Principes Electores cunctis Imperialis curiæ præsint officiis, suos etiam habentes in officiis huiusmodi substitutos, datos ad hoc à Romanorum Principibus, & doratos: videtur absurdum quod substituti officiales à suis superioribus, quocunque quæsito colore encenia postularent, nisi forte ipsi Principes Electores sponte & liberaliter his aliquid largirentur. Porro ceteri Principes Imperij, ecclesiastici vel seculares, dum prædicto modo eorum aliquis feuda seu ab Imperatore Romanorum vel à Rege suscipit, dabit officialibus Imperialis siue regalis curiæ sexagintasex marcas cum vno fertone argenti, nisi eorum aliquis priuilegio seu indulto Imperiali, seu regali se tueri possit, & probare se solutum, vel exemptum à talibus, aut etiam aliis quibuscunque quæ solui in susceptione feudorum huiusmodi consueuissent, prædictarum, insuper sexaginta trium marcarum & fertonis, diuisionem faciet magister curiæ Imperialis seu regalis hoc modo.

Primo enim decem marcas pro semetipso reseruans, dabit Cancellario Imperialis siue regalis curiæ decem marcas, magistris, notariis, & dictatoribus tres marcas, & sigillatori pro cera & pergameno vnum fertonem, ita videlicet quod Cancellarius & notarij Principis recipientis feudum, non ad aliud, quam ad dandum sibi testimonialem recepti feudi, seu simplicis inuestituræ literam sint astricti. Item dabit magister curiæ pincernæ de Lymburch de præfata pecunia decem marcas, magistro coquinæ de Nortenberg decem marcas, siue marschalco de Pappenheim decem marcas, & camerario de Falckenstein decem marcas: tali tamen cum conditione, si ipsi & eorum quilibet in huiusmodi curiis solemnibus præsentialiter adsint in suis officiis ministrando. Si vero ipsi vel eorum aliqui absentes fuerint, ex tunc officiales Imperialis siue regalis curiæ, qui talibus præsunt officiis eorum, quorum supplent absentiam, singuli singulorum sicut vicem nomenque & laborem sufferunt, sic lucra & commoda reportabunt. Dum autem Princeps aliquis, equo vel alteri bestiæ insidens, feuda sua ab Imperatore recipit vel Rege, equus

ille seu bestia, cuiuscunque speciei sit, debetur superiori Marschalco, id est Duci Saxoniæ, si præsens adfuerit, alioquin illi de Pappenheim eius Vicemarschalco, aut illo absente, Imperialis siue regalis curiæ Marschalco. Cum sacri Romani celsitudo Imperij diuersarum nationum moribus vita & idiomate distinctarum linguis habeat gubernacula moderari, dignum est, & cunctorum sapientium iudicio censetur expediens, quod Electores Principes illius Imperij columnæ & latera, diuersorum & idiomatum & linguarum differentiis instruantur, vt plures intelligant, & à pluribus intelligantur, qui plurimorum necessitatibus releuandis Cæsareæ majestati assistant, in partem sollicitudinis constituti. Quapropter statuimus, vt illustrium Principum, puta regis Bohemię, Comitis Palatini Rheni, Ducis Saxonię, & Marchionis Brandeburgensis Electorum filij, vel heredes & successores, cum verisimiliter Theutonicum idioma sibi naturaliter inditum sciri præsu- A matur, & ab infantia didicisse, incipiendo à septimo suæ ætatis anno, in Grammatica, Italica & Slauica linguis instruantur, ita quod infra quartumdecimum ætatis annum existant in talibus iuxta datam sibi à Deo gratiam eruditi, cum illud non solum vtile, immo ex causis præmissis summè necessarium habeatur, eo quod illæ linguæ vt plurimum ad vsum & necessitatem sacri Imperij frequentari sint solitæ, vt his plura ardua ipsius Imperij negotia ventilentur. Hunc autem proficiendi modum in præmissis ponimus B obseruandum, vt relinquantur optioni parentum in filios, si quos habuerint, seu proximos quos in principatibus sibi credunt verisimiliter successuros, ad loca dirigant, in quibus de huiusmodi possint linguagiis edoceri, vel in propriis domibus pædagogos, instructores, & pueros consocios in his peritos eis adjungant, quorum conuersatione, pariter & doctrina in linguis ipsis valeant erudiri.

FINIS.

INDEX TITVLORVM
QVI HIS QVINQVE FEVDORVM
LIBRIS CONTINENTVR.

Titvli primi Libri.

De iis qui feudum dare possunt, & qualiter adquiratur, & retineatur. 595
Quibus modis feudum amittatur. 611
De natura feudi. 619
De successione feudi. ibidem
Qualiter heres investitionis teneatur. 621
De contentione feudi inter dominum & fidelem. 623
De contentione feudi fratris defuncti. 624
De alienatione feudi. ibid.
De investitura Marchiæ, Ducatus vel Comitatus, & eius successione & retentione. 625
De successione feudi Capitaneorum vel valuasorum. 626
De successione domini in feudo eius qui fratrem vel filiam habet. 627
De successione feudi materni non coniugalis. ibid.
De feudis minimis valuasoribus datis. 629
Qualiter Capitanei vel Valuasores feudo priventur. ibid.
De contentione feudi inter Capitaneos vel valuasores. 630
Quando per alienationem Capitanei vel valuasores feudo priventur. 631
De successione & culpis militis fidelis. ibidem
Qualiter nepos vel patruus succedant in feudo avito. 632
Quando frater fratri succedat in feudo. 633
Vt miles feudum non amittat, nisi ex certa culpa. ibid.
Quot modis miles beneficium suum amittat. 634
De investitura quam facit dominus sine consensu fidelis. 636
Vt miles fidelis de possessione feudi non eiiciatur sine culpa. ibidem
Si dominus investituram feudi negaverit, cum fidelis est in possessione feudi. 637
Vt filia in feudo paterno non succedat nisi fuerit investita. ibid.
Feudum sine investitura non constitui. 638
Feudum non traditum morte domini clerici perimi. 639
De contentione investituræ feudi inter dominum & vassallum. ibid.
De feudo dato lege commissoria. 641
Si dominus investierit aliquem de feudo sui militis. 642
Si dominus feudum militis sui obligaverit. ibid.

Tituli libri secundi.

De feudis sive eorum consuetudine. 645
In quibus rebus feudum consistat. 647
De investitura feudi. 648
De investitura veteris vel novi beneficij. 652
De iuramento fidelitatis, & qualiter vassallus iuret domino. 655
De forma fidelitatis. ibid.
De nova forma fidelitatis. 656
De investitura de re aliena facta. 659
De iure quod in feudo vassallus habet. ibid.
De nominibus vassallorum. 663
De gradibus succedendi in feudo. 664
De successione fraterni feudi. 667
An maritus succedat uxori in feudo. 669
De refutatione feudi. ibid.
De contentione feudi inter generum fidelis mortui & agnatos. 671
De contentione feudi inter dominum & vassallum. ibid.
De eo qui sibi & filiis investituram accepit. ibid.
Quando in feudum filia, non frater succedat. 673
Si de investitura feudi contentio fuerit inter dominum & fidelem. 674
Si inter dominum & fidelem de feudo fuerit quæstio. ibid.
De contentione feudi inter dominum vel agnatum & venerabilem domum. 676
Si vassallus dominum in culpam incidisse dicat, vel contra. ibid.

Tituli Libri tertij

De beneficio quid sit, & quibus modis amittatur. 679
Ad quem feudum amissum redeat. 684

Tituli Libri quarti.

De evictione feudi, & eius æstimatione præstanda. 685
Si contentio est inter dominum & vassallum & agnatos defuncti de feudo. 686
De possessione apud filiam collocanda. 687
Dominum investituram feudi sui militis in alium facere posse. ibid.
De pœna inficiationis feudi. 688
De præscriptione feudi longissima. ibid.
Clericum feudum perdere. 689
An vassallus qui se non exhibet domino, feudum amittat. ibid.
Omnes fidelis filios fidelitatem facere debere. ibid.
Adoptivum in feudum non succedere. 690
Filios secundi matrimonij tantum fœmina in feudum succedere. ibid.
Vt naturales post facti legitimi non succedant. ibid.
De minore ad fidelitatem feudi non cogendo. 691
Quando agnatus ad feudum admittatur vel excludatur. ibidem
Dominum feudi tradere cogi. 693
Quando filij feudo non succedant. ibid.
Vassallum non teneri offerre servitium. ibid.
Feudo amisso filios vassalli excludi. 694.
Generali alienatione non contineri vassallos. ibid.
Vassallum repetere feudum quod ignorans alienavit. 695
De pœna negantis feudum. ibid.

Index Titulorum.

Feudum à vassallo in feudum dari posse. ibid.
Vassallum agere & conueniri de feudo posse. ibid.
Quando proprietas feudi ad vassallum perueniat. 696
Feudum ijsdem de causis amitti, licet datum sit heredi, & cui vassallus dederit. ibid.
De pactione de non petendo feudo. 697
Vassallum pro domino belligerari. ibid.
Propter cessationem seruitij praestandi feudum non amitti. ibidem
De aedificio facto in feudo. 698
De fructibus feudi. ibid.
De auxilio vassalli. 701
Quando filij in feudum non succedunt. ibid.
Quando filia succedit in feudum. 703
Patre feudum amittente filios non succedere. ibid.
De probatione inuestiturae. 704
Quot modis feudum adquiratur. ibid.
Si inter dominum & vassallum de beneficio contentio sit. 707
De lege Conradi. ibidem
De poena inficiantis feudum. 709
Vt successor clerici inuestiuerit feudum tradere cogatur. ib.
De vassallo imperfecto. 710
De vassallo qui occidit fratrem suum vel domini sui. 711
Non teneri vassallum offerre seruitium. ibid.
De alienatione feudi. ibid.
De alienatione paterni feudi. 712
De feudi controuersia inter dominum & vassallum. ibid.
De fidelitate pugnam non fieri. 713
Quando vassallus feudum perdat. ibid.
De capitulis Conradi factis in Roncalia. ibid.
Cuius iuramento stetur in quaestione feudi. 715
Electionem dari emptori feudi cui feudum restituat, domino an vassallo ignoranti. ibid.
Vassallum de feudo agere & conueniri posse. 716
De feudi alienatione & recuperatione. ibid.
An agnatus vel filius repudiata hereditate possit feudum retinere. 717
Coram quo sit quaestio feudi ventilanda. 719
De poena domini feloniam committentis. ibid.
Quando feudum licite alienatur. ibid.
Quando pactum non obstat successioni feudi. 720
De natura successionis feudi. ibid.
Beneficium in curia venditione non contineri. 721
Vtrum filius vassalli feudum amittat viuo patre. ibid.
Non puniri vassallum sola cogitatione. 722
De successione nepotis ex filia. ibid.
Differre agnatum à filio in successione feudi. ibid.
De contentione feudi inter filium & propinquum, vel inter vassallum & emptorem. 723
De pacto legis commissoriae. ibid.
Vt feudum ad certum seruitium dari possit. ibid.
Quando feudum de camera sit dandum. 724
Qui debeant interesse inuestiturae. ibid.
De re communi in feudum danda per quos fiat inuestitura. 725
Si instrumentum feudi falsum dicetur. ibid.
Qualiter iuret dominus aut vassallus cum defensio ei datur. 726
De alienatione feudi. 727
De feudis scutiferorum. ibid.
De conditione feudi non impleta. 728
De fidelitate. ibid.
Si plures sint domini vel vassalli, an plures fidelitates vel seruitia debeantur. 729
Culpam vnius ex coheredibus ceteris non praeiudicare. ibid.
Vt ratio vassalli priusquam domini discutiatur. 730
De euictione. ibid.
De feudis impropriis quae auferuntur dantis arbitrio. ibid.
Prius possessionem restituendam esse quam de principali causa agatur. 731
Si vnus ex fratribus dederit suam partem fratri vel domino vel extraneo. ibid.
Patrem in feudo filij non succedere. 732
De inuestitura facta marito vel vtrique coniugi. ibidem
De fructibus feudi. 733
An praescriptione feudum adquiratur. ibid.
De probatione inuestiturae. ibid.
Conditionem feudum tacito sequi. 734
Fratrem fratri in feudo nouo non succedere. ibid.
De inuestitura veteris & noui beneficij. 735
Iusto errore excusari vassallum qui fidelitatem non fecit. ibidem
Factum fratris fratri in feudo paterno non nocere. 736
De feudo guardiae & gastaldiae. 737
De successione feudi. ibid.
De inuestitura alieni beneficij. ibid.
Non amittere feudum eum qui sine dolo cessauit per annum in petenda inuestitura. 738
Ex delicto vassalli feudum ad dominum redire. ibid.
De feudo ligio. ibid.
Imperatorem feudum amittere, vel alium pro se fidelem dare. 739
Ecclesiam fidelitatem non facere. ibid.
Non cogi vassallum pro vno feudo duas fidelitates facere. 740
Filios tantum secundi matrimonij matri in feudum succedere. ibid.
Casus quibus femina in feudo succedit. ibid.
De feudis habitationum. 741
Seruos post delatam successionem manumissos in feudum non succedere. ibid.
Vt vassalli sumptibus domini seruitia praestent. 742
Vassallum feudum posse in alium arctiori lege transferre. ibidem
Clericatu feudum amitti. ibid.

Libri quinti Constitutiones.

Constitutio Conradi de beneficiis. 743
Constitutio Henrici de causis amittendi feudi. 745
Alia Constitutio Henrici de vassallo qui vnum ex dominis refutauit. 746
Alia Constitutio Henrici eiusdem, vt ingratitudo vassalli probetur testibus quinque. 747
Constitutio Lotharij de feudis non alienandis. ibid.
Alia eiusdem Lotharij constitutio de inuestitura non petita intra annum. 748
Constitutio Friderici de feudis non alienandis, & aliis capitulis. ibid.
Alia de iure fisci. 751
Alia Constitutio eiusdem Friderici de pace tenenda. 753
Alia Constitutio Friderici Imperatoris de incendiariis & pacis violatoribus. 759
Alia Constitutio eiusdem de pace componenda & retinenda inter subiectos, & aliis capitulis. 762
Alia Constitutio eiusdem Friderici de pace Constantiae. 765
Alia Constitutio Friderici de iure προτιμήσεως. 770
Alia eiusdem de iure προτιμήσεως. 771
Νεαρὰ Ῥωμανοῦ τοῦ γέροντος περὶ ἐπιλύσεως κληρονόμων ἤ, &c. 772
Νεαρὰ Κωνσταντίνου Πορφυρογεννήτου περὶ στρατιωτῶν. 776
Aurea Bulla Caroli IV. Romanorum Imperatoris. 781

FINIS.